

V. INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

V. INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

July 18-19, 2020

IZMIR, TURKEY

EDITORS

Assist. Prof. Dr. Kahkashan KHAN
Ali SÖYLEMEZ

FARABI Publications – 2020©
ISBN -978-625-7898-15-7

PROCEEDINGS BOOK

V. INTERNATIONAL
EUROPEAN CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES
July 18-19, 2020
IZMIR, TURKEY

PROCEEDINGS BOOK

EDITORS

Assist. Prof. Dr. Kahkashan KHAN
Ali SÖYLEMEZ

** All rights of this book belong to FARABI Publishing House.
The legal and ethical responsibility of the studies in the book
belongs to the authors.*

PUBLICATION DATE : 18.08.2020
ISBN: 978-625-7898-15-7

CONFERENCE ID

TITLE

V. INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

PARTICIPATION

Keynote & Invited

DATE – PLACE

July 18-19, 2020

IZMIR, TURKEY

ORGANIZATION

EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

www.euroasiajournal.com

ORGANIZING COMMITTEE MEMBERS

Assoc. Prof. Zuhra KALAKHANOVA

Assoc. Prof. Dinara FARDEEVA

Dr. Baurcan BOTAKARAYEV

Ali SÖYLEMEZ

Tamar BERIDZE

LANGUAGES

Turkish, English, Russian

SCIENTIFIC BOARD MEMBERS

José G. Vargas-Hernández

M.B.A., Ph. D.

University of Guadalajara

Prof. Dr. Natalia LATYGINA

Taras Şevçenko Üniversitesi

Prof. Dr. Sarash KONURBAYEVA

Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Gökhan OFLUOĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Andrea Lucchesi

University of São Paulo

Prof. Dr. Mehmet OKUR

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Professor Guguli Dumbadze

Batumi Shota Rustaveli State University

Dr. Hatice Nur GERMİR

Manisa Celal Bayar University

Dr. Jean Philippe Praene

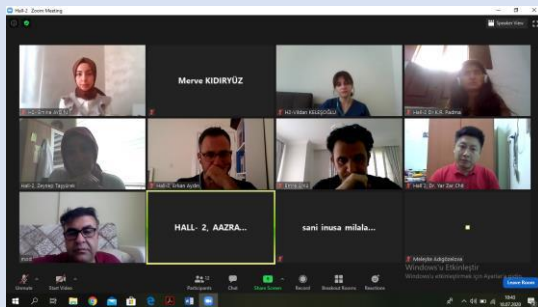
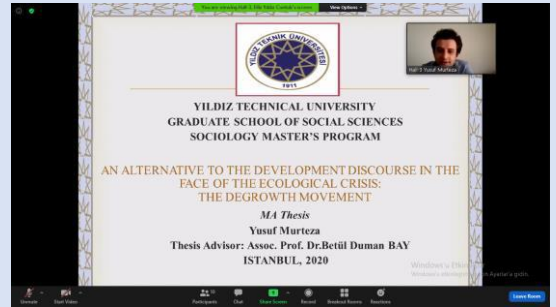
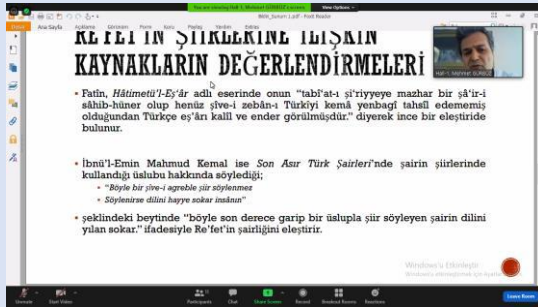
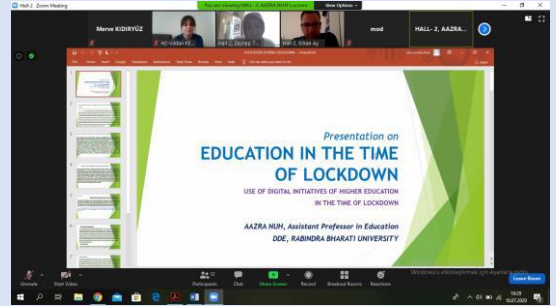
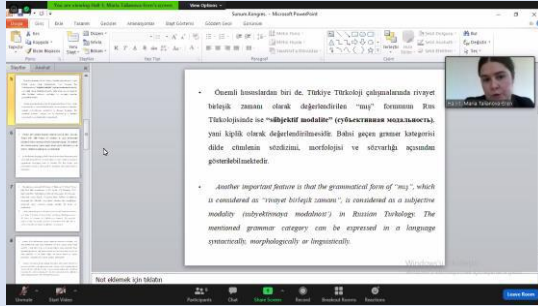
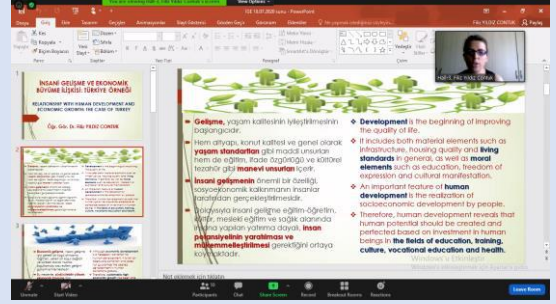
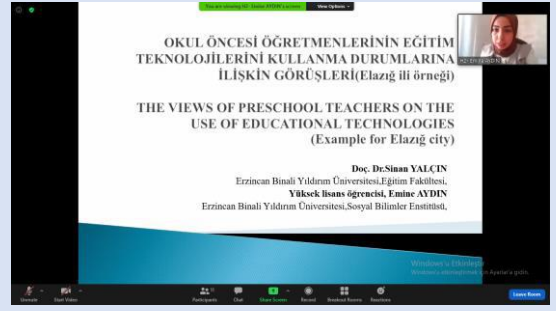
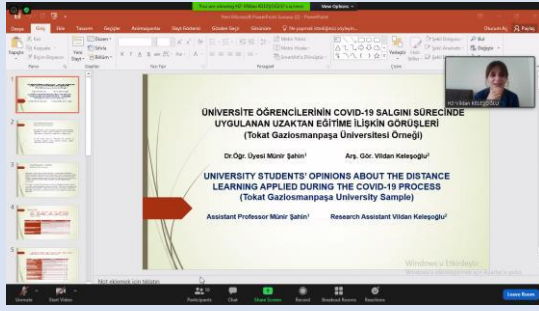
University of La Réunion

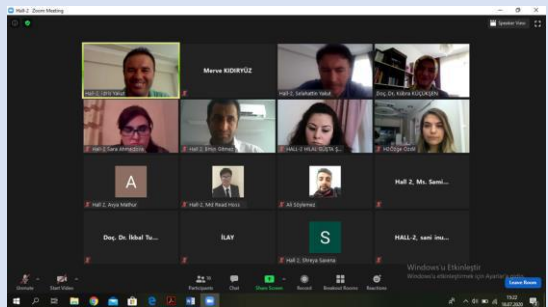
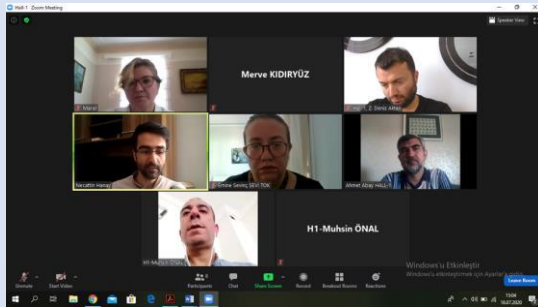
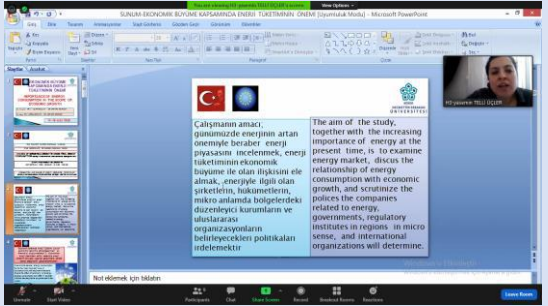
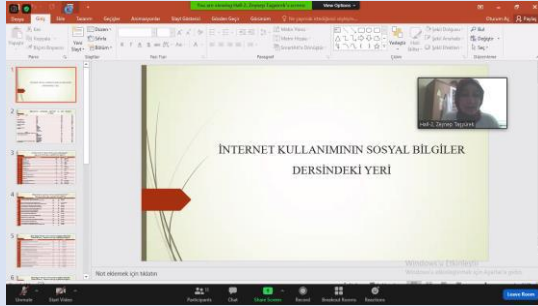
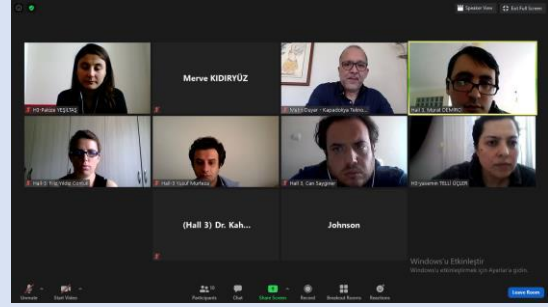
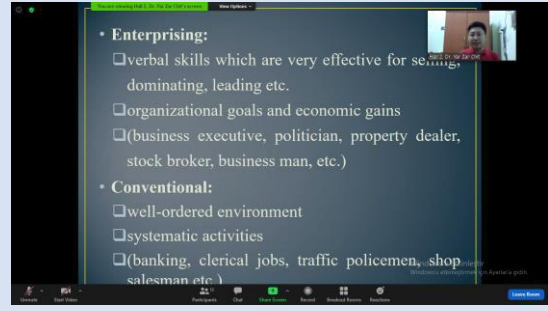
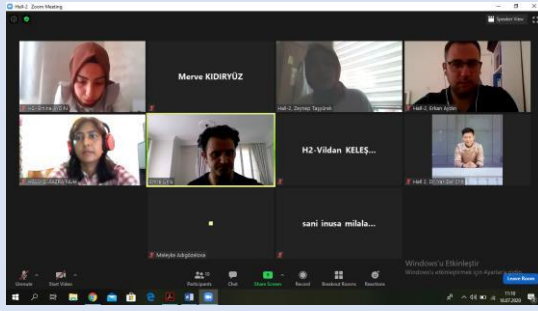
Dr. Terane NAGIYEVA

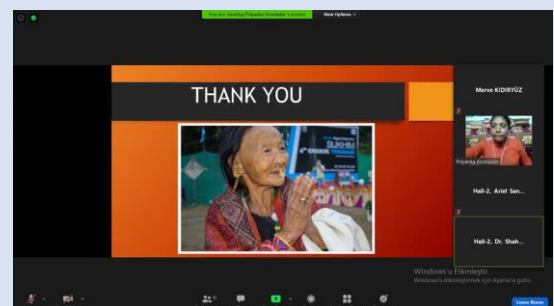
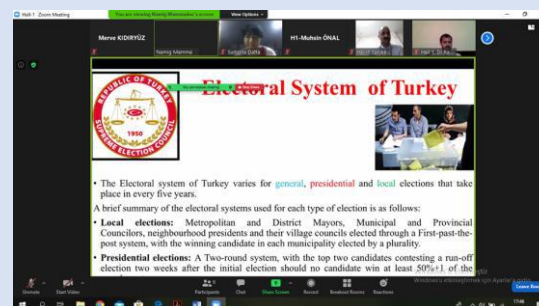
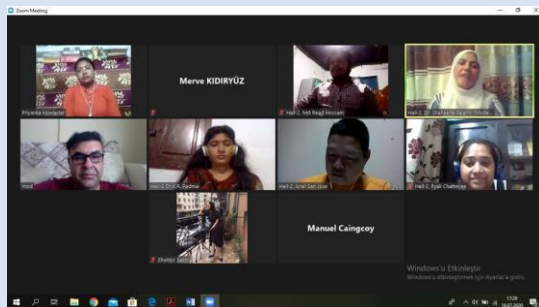
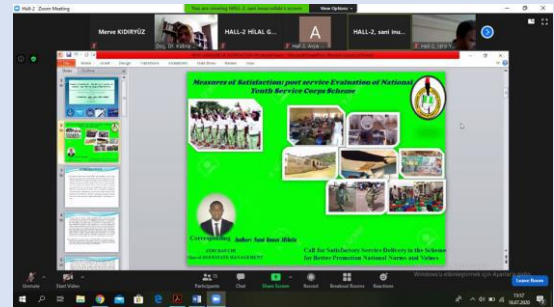
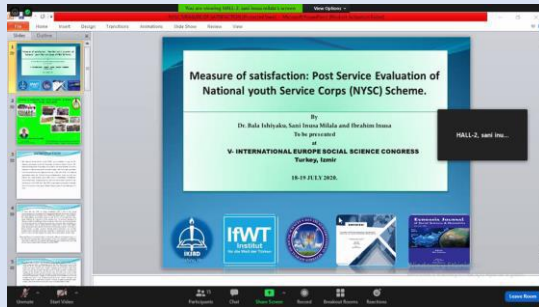
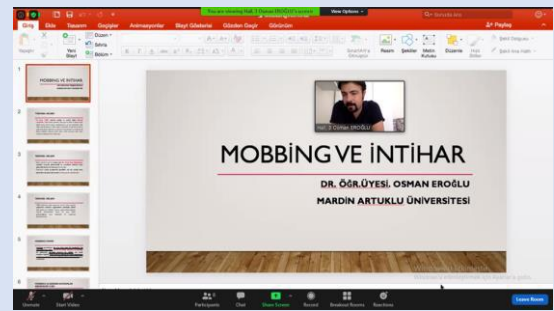
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

PARTICIPATING COUNTRIES

**Turkey, Nigeria, Malaysia, Bangladesh, India, Myanmar,
Pakistan, Gambia, Philippines, Azerbaijan**

V. INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

July 18-19, 2020

İzmir, TURKEY

Conference venue:

Swissotel İzmir

CONGRESS PROGRAM

Online (with Video Conference) Presentation

Participating Countries:

Turkey, Azerbaijan, Uganda, Iran, India, Pakistan, Georgia, Kyrgyzstan, Afghanistan

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Moderator - responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ❖ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ❖ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.
- If you think there are any deficiencies / spelling mistakes in the program, please inform by e-mail until June 30, 2020 (17:00) at the latest.
- **(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)**
- Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.
- **Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number, exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT**

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number, exp. Hall-1, Elvan Cafarov

18.07.2020
SATURDAY/ 10:00-12:00

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,
exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-1, HALL-1 /

MODERATOR: Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Dr. Öğr. Üyesi Ruken KARADUMAN	NÂBÎ'NİN HAYRÎYYE ADLI ESERİNDE HİKMET, FELSEFE VE AKIL KAVRAMLARI
Vüsale KERİMLİ	MİR CELAL PAŞAYEV'İN MENSUR ESERLERİNDE SENTAKTİK BÜTÜNLÜĞÜN SINIRINI BELİRLEYEN KRİTERLER
Dr. Mariia TALİANOVA EREN	-MIŞ EKİNİN ÇEŞİTLİ DİLBİLİMSEL İŞLEVLERİ VE RUS DİLİNDE ÇEVİRİ KARŞILIKLARI
Salmanova Könül İsrafil qızı	LAYLA VƏ OXŞAMALARDA OMONİMLƏR
Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ	19. YÜZYILDA ŞİİRDE DÖNÜŞÜM ÜZERİNE: RE'FET ÖRNEĞİ
Doç. Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ	BURSALI MEHMED TÂHİR'İN MEŞÂYİH-I OSMÂNİYYEDEN SEKİZ ZÂTIN TERÂCİM-İ AHVÂLİ ÜZERİNE
Fəhminə İsmayilova	ELLIPSIS AND PREDICATE
Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ	BİR CÖNKTE YER ALAN ŞEYH SİNÂN ADINA KAYITLI ŞİİRLER
Doç. Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ	OSMANLI METİNLERİNDE YECÜC VE MECÜC

18.07.2020
SATURDAY/ 10:00-12:00

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-1, HALL-2

MODERATOR: Dr. Zeynep TAŞYÜREK

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Dr. Öğr. Üyesi Münir ŞAHİN Arş. Gör. Vildan KELEŞOĞLU	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE UYGULANAN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği)
Doç. Dr. Sinan YALÇIN Emine AYDIN	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Elazığ ili örneği)
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep TAŞYÜREK	İNTERNET KULLANIMININ SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ
Asts. Prof. AAZRA NUH	EDUCATION IN THE TIME OF LOCKDOWN: USE OF DIGITAL INITIATIVE OF HIGHER EDUCATION IN THE TIME OF LOCKDOWN PERIOD
Doç. Dr. Emre ÜNLÜ Dr. Özge ÜNLÜ	OTİZMLİ ÇOCUK AİLELERİNİN ALDIKLARI EĞİTİM VE DESTEK HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ
Dr. Erkan AYDIN	COVID-19 DÖNEMİNDE EBA TV ÜZERİNDEN YAPILAN TÜRKÇE DERSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Yar Zar Chit Moe Zin Aung	A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS
Asts. Prof. AAZRA NUH	MENTAL HEALTH AND WELL-BEING OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN THE COVID-19 SCENARIO
Doç. Dr. Emre ÜNLÜ Dr. Özge ÜNLÜ	OTİZMLİ SPEKTRUM BOZUKLUĞUNDA KANIT TEMELLİ UYGULAMALAR
Dr. Erkan AYDIN	COVID-19 SONRASI EBA İLE YAPILAN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE CANLI TÜRKÇE DERSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

18.07.2020
SATURDAY/ 10:00-12:00

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-1, HALL-3/

MODERATOR: Assist Prof. Yasemin TELLİ ÜÇLER

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Murat DEMİRCİ	YURT DIŞINDA EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM TERCİHLERİ VE MEZUNİYET SONRASI TÜRKİYE'YE GERİ DÖNME ORANLARI
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER Dr. Öğr. Üyesi A.Elif YAZGAN	EKONOMİK BÜYÜME KAPSAMINDA ENERJİ TÜKETİMİNİN ÖNEMİ
Doç. Dr. Metin DUYAR Pakize YEŞİLTAŞ	ALTIN İŞLEMLERİNDE ATS SİSTEMİNE GEÇİŞİN TÜRKİYE ALTIN PİYASASI ÜZERİNE ETKİSİ
Öğr. Gör. Dr. Filiz YILDIZ CONTUK	İNSANİ GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME
Dr. Can SAYGINER Assoc. Prof. Dr. Tuncay ERCAN	CLOUD COMPUTING ADOPTION BY NATIONAL SECTOR IN TURKEY: A FRAMEWORK BASED ON DOI THEORY
Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU Pakize YEŞİLTAŞ	G-7 ÜLKELERİNDE TEKNOLOJİK GELİŞME İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ
Yusuf MURTEZA Assoc. Prof. Dr. Betül DUMAN BAY	AN ALTERNATIVE TO THE DEVELOPMENT DISCOURSE IN THE FACE OF THE ECOLOGICAL CRISIS: THE DEGROWTH MOVEMENT
Dr. Can SAYGINER Assoc. Prof. Dr. Tuncay ERCAN	THE ADOPTION OF CLOUD COMPUTING BY SERVICE SECTOR IN TURKEY FROM AN ORGANIZATIONAL PERSPECTIVE
Assistant Professor Dr. Kahkashan Khan	CORONA VIRUS PANDEMIC: AN UNPRECEDENTED CRISIS FOR THE TOURISM ECONOMY

18.07.2020
SATURDAY/ 12:30-14:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-2, HALL-1

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ali ZENGİN

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Эмин Набиев	Основные подходы к изучению личности преступника
Arş. Gör. Onur HAMURCU	SUİSTİMALCI ANAYASACILIK ÜZERİNE
Doç. Dr. Mehmet Ali ZENGİN	TÜRK HUKUKUNDA OLAĞAN DÖNEM KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERİ İLE CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Emin Nebiyev	CHILDREN'S RIGHTS TODAY AND THEIR PROTECTION
Dr. Gülşah KÖPRÜLÜ	THE FUTURE OF DIGITAL DIPLOMACY IN TURKEY
Nuriyeva Zümrüd Novruz qızı	MACARISTAN RUSİYA VƏ QƏRB DÜNYASI ARASINDA: SON İLLƏRİN ÇƏTİN SEÇİMİ
Adıgözəlova Məleykə Zahir qızı	XX ƏSRİN SON RÜBÜNDƏ ABŞ-LİVİYA MÜNASİBƏTLƏRİNƏ BEYNƏLXALQ TERRORİZMİN TƏSİRİ VƏ NƏTİCƏLƏRİ
Öğr. Gör. Dr. Yaşar ALKAN	GIDDENS'TA ADALET VE İKTİSADİ ADALET
Dr. Sonia Rafique Dr. Ijaz Ahmad Tatlah	EXPLORING THE EXPERIENCES OF CURRENT AND ASPIRING FEMALE UNIVERSITY ADMINISTRATORS

18.07.2020
SATURDAY/ 12:30-14:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-2, HALL-2

MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Duygu TOPLU YAŞLIOĞLU

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Dr. Öğr. Üyesi A. Elif YAZGAN Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER	ENTROPİ TABANLI VİKOR YÖNTEMİYLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN İNOVASYON PERFORMANSLARININ ÖLÇÜMÜ
Dr. Bekir Tamer GÖKALP	TÜRKİYE’DE BİTCOİN İŞLEM MİKTARININ BELİRLEYİCİLERİ VE ONLINE BANKACILIK İŞLEMLERİNE ERİŞİMİN ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi A. Elif YAZGAN Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER	OECD ÜLKELERİNİN DAHA İYİ YAŞAM ENDEKSİ GÖSTERGELERİ AÇISINDAN ARAS YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI
Arş. Gör. Nurullah TAŞ Prof. Dr. Bülent SEZEN	TRAFİK YOĞUNLUĞU TAHMİNİ- TUZLA ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Duygu TOPLU YAŞLIOĞLU	İŞLETMELERDE KRİZ YÖNETİMİ: CORONAVIRUS SALGINI
Arş. Gör. Nurullah TAŞ Prof. Dr. Bülent SEZEN	ENDÜSTRİ 4.0 VE AKILLI ŞEHİRLER HAKKINDA KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA
Arş. Gör. Rümeyza ATICI Prof. Dr. Mehmet Ünsal MEMİŞ	BAĞIMSIZ DENETİMDE ZORUNLU ROTASYON UYGULAMASI
Doç. Dr. Rabia ÖZPEYNİRCİ Arş. Gör. Dr. Emine KARAÇAYIR	FİNANSAL KALDIRAÇ VE AKTİF KARLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR UYGULAMA
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER Dr. Öğr. Üyesi A.Elif YAZGAN	KARAYOLU TAŞIMACILIĞI YAPAN FİRMALARIN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİNİ ARTTIRMAK İÇİN UYGULADIĞI YÖNTEMLER: KONYA ÖRNEĞİ
Zakariya’u Gurama Musa Shehu	THE EFFECT OF DIVIDEND POLICY ON STOCKS PRICE IN EMERGING STOCK MARKET: A STUDY ON THE MALAYSIAN FINANCIAL SECTOR

18.07.2020
SATURDAY/ 12:30-14:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-2, HALL-3

MODERATOR: Dr. Turgül TOMGÜSEHAN

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Arş. Gör. Şevin GÜLPINAR Doç. Dr. Kader SÜRMELİ	MEKÂNSAL ANLATILARDA KURGU
Mark Joshua D. Roxas	MOVE ANALYSIS OF SENIOR HIGH SCHOOL RESEARCH ABSTRACTS IN A PHILIPPINE UNIVERSITY
Arş. Gör. Dr. Deniz C. KOŞAR	GÜNÜMÜZ SANATINDA BİR İFADE BİÇİMİ OLARAK İRONİ: MAURIZIO CATTELAN VE YAPITLARI
Dr. Turgül TOMGÜSEHAN	ANNAN PLANI DÖNEMİ PROPAGANDALARININ SEMİOLOJİK, FENOMOLİJİK VE VAROLUŞÇU YÖNTEMLER İLE ÇÖZÜMÜ
Arş. Gör. Eda ÖLÇER KANBUR Doç. Dr. Didem ERTEN BİLGİÇ	MEKÂN VE KİMLİK ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA “UZAK” FİLMİNİN ANALİZİ
Aytac Zamanova	ECO-FRIENDLY AND GREEN BUILDINGS
Arş. Gör. Musa ÜNSAL Dr. Öğr. Üyesi Mehmet UĞURYOL	MÜZELERDE İKLİM DENETİMİNİN TARİHÇESİ
Arş. Gör. Eda ÖLÇER KANBUR Arş. Gör. Pelin KAYA	SİNEMA VE MİMARLIĞIN KESİŞİMİNDE “KOOLHAAS EV YAŞAMI (KOOLHAAS HOUSELIFE)” BELGESELİNDE SİNEMATOGRAFİK MEKÂNIN İNCELENMESİ

18.07.2020
SATURDAY/ 15:00-17:00

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-3, HALL-1 /

MODERATOR: Assoc. Prof. Ahmet ABAY

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Doç. Dr. Ahmet ABAY	KUR'AN'A KARŞI YANLIŞ ALGILAR ve SONUÇLARI
Dr. Bilal Ahmad wani	Modern Approaches in the Interpretation of the Quran with Special Reference to Juristic Interpretation (FihĒ TafsĒr)
Dr. Öğr. Üyesi Necattin HANAY	ZECCÂC'IN ME'ÂNİ'L-KUR'ÂN'INDA ŞİİRLE İSTİŞHAD
Dr. Muhsin ÖNAL	EDİNCİK PROTESTAN CEMAATİ
Doç. Dr. Ahmet ABAY	ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞAHSİYET / KİŞİLİK EĞİTİMİ
Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı	YARADICI QABİLİYYƏTLƏRİN İNKİŞAFINDA TƏXƏYYÜLÜN ROLU
Tilbe ONUK Z. Deniz AKTAN	ERGENLERDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE SINAV KAYGISI VE OKULA BAĞLANMA STİLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Uzma Ayaz Sanam Bashir Shahid Iqbal Awan Muhammad Ilyas Muhammad Fareed Khan	GENETIC VARIABILITY, ASSOCIATION AND DIVERSITY STUDY AMONG THE SUNFLOWER GENOTYPES AT SEEDLING STAGE BASED ON DIFFERENT MORPHO-PHYSIOLOGICAL PARAMETERS UNDER POLYETHYLENE GLYCOL INDUCED STRESS
Duygu Yürek GÜRDENİZ Emine Sevinç SEVİ TOK	THE RELATIONSHIP OF DARK TRIAD PERSONALITY TRAIT WITH REJECTION SENSITIVITY AND ATTACHMENT: THE MEDIATING ROLE OF EARLY MALADAPTIVE SCHEMAS

18.07.2020
SATURDAY/ 15:00-17:00

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,
exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-3, HALL-2 /

MODERATOR: Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŞEN

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Sara Ahmedova	AZERBAYCANDA YAŞAYAN BAZI ETNİK GRUPLAR VE MİLLİ AZINLIKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YAKUT İdris YAKUT	PANDEMİ SÜRECİNİN PSİKO-SOSYAL ETKİLERİ: Eğitimciler Üzerine Bir Araştırma
Özge ÖZDİL Gamze AKSAN	ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE AİLE VE KARDEŞ EĞİTİM PROGRAMI
Ms. Shreya Saxena Ms. Avya Mathur Ms. Samiksha Jain	BODY SHAMING, EMOTIONAL EXPRESSIVITY AND LIFE ORIENTATION AMONG YOUNG ADULTS
Doç. Dr. İkbâl Tuba ŞAHİN SAK Hilal Güşta ŞAHİN BAYRAKTAR Ülfet EKİCİ	ÇOCUK VE ANNELİK KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR METAFOR ÇALIŞMASI
Dr. Bala Ishiyaku Sani Inusa Milala İbrahim Inusa	MEASURE OF SATISFACTION: POST SERVICE EVALUATION OF NATIONAL YOUTH SERVICE CORPS (NYSC) SCHEME
Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŞEN	TOPLUMUN ÇALIŞAN KADIN ALGISI
Dr. Bala Ishiyaku Sani Inusa Milala İbrahim İdris	THE EFFECT OF SERVICE QUALITY, SERVICE PRICE AND INFRASTRUCTURAL PROVISION ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN YANKARI GAME RESERVE BAUCHI STATE
Emin GİTMEZ	YOKSULLUKLA MÜCADELEDE TÜRKİYE'DEKİ BELEDİYELERİN SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME
Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŞEN	TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYİ OLAN AİLELERİN SİNEMADA TEMSİLİ

18.07.2020

SATURDAY/ 15:00-17:00

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-3, HALL-3

MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Osman EROĞLU

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Esra KARABULUT Havva GEZGİN YAZICI	TOPLUMSAL BİR SORUN: SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ŞİDDETE MARUZ KALMA DURUMLARI
Abdullahi Bala Ado Norfadzilah Rashid Sanni Olawale Nurudeen Umar Farouk Abdulkarim	PRE AND POST POTENTIAL EFFECT OF COVID19 PANDEMIC ON AUDIT DILIGENT AND INDEPENDENT: A CONCEPTUAL REVIEW OF LITERATURE
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOLMAZ Arş. Gör. Dr. Ersoy Özmen ALKAN	FIRSATÇILIK: ELAZIĞ SİVRİCE DEPREMİ VE COVID-19 (KORONAVİRÜS) ÖRNEKLEMLERİ
Esra KARABULUT Havva GEZGİN YAZICI Gönül ÖZGÜR	SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDEKİ ÖĞRENCİLERİN ŞİDDETE BAKIŞI
Dr. Öğr. Üyesi Osman EROĞLU	MOBBING VE İNTİHAR
Arunkumar S Arunkumar R A. Aravindh	IMPACT OF AGRICULTURE TECHNOLOGY ADOPTION ON POVERTY IN INDIA
Arş. Gör. Dr. Enis Emre MEMİŞOĞLU	POETICS OF EXISTENCE
Marwane El Halaissi	Social Entrepreneurship : a zoom on the Moroccan case
Arunkumar R Balamurugan V S. Arunkumar	ROLE OF SOCIAL MEDIA IN AGRICULTURAL EXTENSION
Dr. Yasin YILDIZ	SPORA ÖZGÜ LİDERLİK DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİNİN FARKLI BOYUTLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

18.07.2020
SATURDAY/ 17:30-19:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-4, HALL-1

MODERATOR: Assist Prof. Sumona Datta

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Dr. Namig Mammadov	THE ANALYSES OF THE IDEOLOGY AND HISTORY OF NATIONAL OUTLOOK MOVEMENT IN TURKEY
Dr. Namig Mammadov	THE ANALYSES OF THE ELECTORAL SYSTEM OF MODERN TURKEY
R.M.Baghirova, Dr.	ADDICTION FREQUENCIES OF HIPPOCAMPAL THETA RHYTHM FROM THE ACTIVITY OF THE NEUROCHEMICAL SYSTEMS OF THE BRAIN
Aneela shaheen Dr. Saira Akhtar	SOCIAL NORMS AND UNPAID LABOR WORK IN DISTRICT GUJRANWALA
DR. RAMEEZ IQBAL KHAN	ENTREPRENEURIAL EFFICIENCY IN INDIA: A COMPARITIVE STUDY'
Aminu Yusuf Dikko	CHALLENGES OF CORONAVIRUS PANDEMIC ON NIGERIAN ECONOMY. AN INSIGHT
Assist Prof. Sumona Datta	AGE DIFFERENCES IN ESTIMATING RELATIVE ARRIVAL IN A DYNAMIC VISUALIZATION TASK
Dr. Charu Dureja	CHALLENGES IN ARBITRATION DURING COVID-19 PANDEMIC
Sanjeev Kumar Gupta Yash Paul Usha Devi Kewal Kumar	ETHNO-MEDICINAL PLANTS USED BY BAKERWAL TRIBE IN THE SIWALIK HILLS OF BILLAWAR, JAMMU AND KASHMIR, INDIA
AWOSUSI, OLADOTUN EMMANUEL OLAGBAJU, OLADOTUN OPEOLUWA	EDUCATION AS A SOFT POWER TOOL FOR REBRANDING NIGERIA'S IMAGE IN THE DIASPORA

18.07.2020
SATURDAY/ 17:30-19:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-4, HALL-2

MODERATOR: Dr. Shaheena Salam

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
OSIESI Mensah Prince	THE IMPORT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMMES FOR PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN NIGERIA
PRIYANKA HOWLADAR	AN ACCOUNT ON MUSICAL INSTRUMENTS OF LIMBU TRIBES
Pyali Chatterjee	FORENSIC ANALYSIS OF HOMOSEXUAL RAPE CASES: NEED OF GENDER NETURAL RAPE LAWS IN INDIA
Dr. Shaheena Salam	MYSTICAL STRAIN IN LAL DED'S POETRY
Ariel E. San Jose Stephanie O. Solanon Ma. Claribel Astrid D. Idong	HEEDING TO ENGLISH MUSIC AND SONGS ENHANCES LISTENING SKILLS
Tahmina Akter Dipu	PARTICIPATION OF WOMEN IN LIBERATION WAR IN 1971
K.R.Padma K.R.Don	ROLE OF PARENTS IN E-LEARNING SYSTEM AND SUPPORT GIVEN DURING ONLINE CLASSES LEARNING
Md Read Hossain	CHARACTERISTICS OF GENOCIDE IN THE LIBERATION WAR OF BANGLADESH: A CASE STUDY ON SRIPUR GENOCIDE
Manuel E. Caingcoy	RESEARCH CAPABILITY OF TEACHERS: ITS CORRELATES, DETERMINANTS AND IMPLICATION FOR CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT

18.07.2020
SATURDAY/ 17:30-19:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-4, HALL- 3

MODERATOR: Ravina Ranjan

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Aminu Hassan Jakada Suraya Mahmood Umar Ahmad Ali	THE EFFECT OF ECONOMIC GROWTH, FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND FINANCIAL DEVELOPMENT ON THE QUALITY OF ENVIRONMENT: AN APPLICATION OF PANEL QUANTILE REGRESSIONS
Mohd Aaqib Lone Gowher Rashid Bhat	A SURVEY ON INDOOR NAVIGATION SOLUTIONS
Ravina Ranjan	CHANGE IN SEX-PREFERENCE AMONG MARRIED COUPLES FOR THEIR CHILDREN IN INDIA: NFHS-III (2005-06) TO NFHS-IV (2015-16)
Mohd Aaqib Lone Gowher Rashid Bhat	CLASSIFICATION BASED INDOOR POSITIONING SYSTEM
T.S.Sanjayan	REMOTE TEACHING STRATEGIES FOR TEACHING MIGRANT LABOURS IN KERALA: EXPERIENCES FROM INDIA USING TELECOLLABORATION APPROACH
Sayed Koushik Ahamed Rezwan Ahmed Mahedi Shahjalal Reza Abadul Hoque Sadiah Afrin	A SOLUTION FOR DESTROYING MOSQUITOS IN HOME AND AROUND TO FIGHT DISEASES LIKE DENGUE AND CHIKUNGUNYA
Muhammad Salisu Khalil Ahmad Said Abubakar	COMPREHENDING RESIDENTS' WASTE SORTING INTENTION AND BEHAVIOR IN KANO METROPOLIS, NIGERIA

18.07.2020
SATURDAY/ 17:30-19:30

(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and hall number,

exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT

SESSION-4, HALL-4

MODERATOR: Prof..Dr. Terane Heşimova

Meeting ID: 895 4328 7254 Password: 112233

AUTHOR	ABSTRACT TITLE
Prof..Dr. Terane Heşimova	Bahtiyar Vahabzade`nin Sanatında Ulusal Kimlik Özellikleri; Çağdaş Özbek Şiiriyle Konu ve İçerik Enlemleri
Назаракунов Өмүрбек Үсөнович, преподаватель	АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ПРОИЗВЕДЕНИИ Ч. АЙТМАТОВА НА МАТЕРИАЛЕ КЫРГЫЗСКОГО, РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ
ლუკა დვალისვილი	სიუხვე „ვეფხისტყაოსანში, როგორც ქვეყნის სოციალური და პოლიტიკური მოწყობის წარმატების საფუძველი
Assist. Prof. Dr. PRIYANKA GUHA ROY Dr. BIDYUT HARI	CONTEMPORARY WORLD: CRIME VS HUMANITY
Rahul Verma	Dr. Manmohan Singh and Narendra Modi's Policy towards China: A Comparative analysis from 2004 to till now
Roshani Gupta	FGMOS: A technique for implementation of digital integrated circuits
Dr. Rahul Vishwanath Dandage	Exploring the feasibility of Industry 5.0 in India: A Comparison with Industry 4.0
Uzma Ayaz1*, Sanam Bashir2** Shahid Iqbal Awan3*, Muhammad Ilyas4*, 5Muhammad Fareed Khan*	Genetic variability, association and diversity study among the sunflower genotypes at seedling stage based on different morpho-physiological parameters under polyethylene glycol induced stress
Peter, B. A., Peter, R. E., Ogunsola, A. W.	A Review of an Epidemiological-genetics Model for Assessing the Impact of Insecticides Resistance on the Transmission Dynamics of Malaria in Kampala
Sharil Sharma1 Assistant Professor, Gaurav Kumar2Assistant Professor	Technological Management of Pandemic COVID-19

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
PERSONAL EXHIBITION	IV
CONTENT	V

Author	Title	No
Metin DUYAR Pakize YEŞİLTAŞ	ALTIN İŞLEMLERİNDE ATS SİSTEMİNE GEÇİŞİN TÜRKİYE ALTIN PİYASASI ÜZERİNE ETKİSİ	1-3
Erkan AYDIN	COVID-19 SONRASI EBA İLE YAPILAN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE CANLI TÜRKÇE DERSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	4
Yasin YILDIZ	SPORA ÖZGÜ LİDERLİK DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİNİN FARKLI BOYUTLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	5
Erkan AYDIN	COVID-19 DÖNEMİNDE EBA TV ÜZERİNDEN YAPILAN TÜRKÇE DERSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	6-7
Zeynep TAŞYÜREK	İNTERNET KULLANIMININ SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ	8
Sayed Koushik Ahamed Rezwan Ahmed Mahedi Shahjalal Reza Abadul Hoque Sadiah Afrin	A SOLUTION FOR DESTROYING MOSQUITOS IN HOME AND AROUND TO FIGHT DISEASES LIKE DENGUE AND CHIKUNGUNYA	9-10
Aminu Hassan Jakada Suraya Mahmood Umar Ahmad Ali	THE EFFECT OF ECONOMIC GROWTH, FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND FINANCIAL DEVELOPMENT ON THE QUALITY OF ENVIRONMENT: AN APPLICATION OF PANEL QUANTILE REGRESSIONS	11
Kahkashan Khan	CORONA VIRUS PANDEMIC: AN UNPRECEDENTED CRISIS FOR THE TOURISM ECONOMY	12

Muhammad Salisu Khalil Ahmad Said Abubakar	COMPREHENDING RESIDENTS' WASTE SORTING INTENTION AND BEHAVIOR IN KANO METROPOLIS, NIGERIA	13
Read Hossain	CHARACTERISTICS OF GENOCIDE IN THE LIBERATION WAR OF BANGLADESH: A CASE STUDY ON SRIPUR GENOCIDE	14
Sharil Sharma Gaurav Kumar	TECHNOLOGICAL MANAGEMENT OF PANDEMIC COVID-19	15
AAZRA NUH	EDUCATION IN THE TIME OF LOCKDOWN: USE OF DIGITAL INITIATIVE OF HIGHER EDUCATION IN THE TIME OF LOCKDOWN PERIOD	16
Aneela shaheen Saira Akhtar	TITLE: SOCIAL NORMS AND UNPAID LABOR WORK IN DISTRICT GUJRANWALA	17-18
Yar Zar Chit Moe Zin Aung	A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS	19
Can SAYGINER Tuncay ERCAN	CLOUD COMPUTING ADOPTION BY NATIONAL SECTOR IN TURKEY: A FRAMEWORK BASED ON DOI THEORY	20
Can SAYGINER Tuncay ERCAN	THE ADOPTION OF CLOUD COMPUTING BY SERVICE SECTOR IN TURKEY FROM AN ORGANIZATIONAL PERSPECTIVE	21
Roshani Gupta	FGMOS: A TECHNIQUE FOR IMPLEMENTATION OF DIGITAL INTEGRATED CIRCUITS	22
Charu Dureja	CHALLENGES IN ARBITRATION DURING COVID-19 PANDEMIC	23
OSIESI Mensah Prince	THE IMPORT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMMES FOR PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN NIGERIA	24
Aminu Yusuf Dikko	CHALLENGES OF CORONAVIRUS PANDEMIC ON NIGERIAN ECONOMY. AN INSIGHT	25
Peter, B. A. Peter, R. E. Ogunsola, A. W.	REVIEW OF AN EPIDEMIOLOGICAL- GENETICS MODEL FOR ASSESSING	26

	THE IMPACT OF INSECTICIDES RESISTANCE ON THE TRANSMISSION DYNAMICS OF MALARIA IN KAMPALA	
PRIYANKA HOWLADAR	AN ACCOUNT ON MUSICAL INSTRUMENTS OF TRIBES	27
AWOSUSI, OLADOTUN EMMANUEL OLAGBAJU, OLADOTUN OPEOLUWA	EDUCATION AS A SOFT POWER TOOL FOR REBRANDING NIGERIA'S IMAGE IN THE DIASPORA	28
Marwane El Halaissi	SOCIAL ENTREPRENEURSHIP : A ZOOM ON THE MOROCCAN CAS	29
Bala Ishiyaku Sani Inusa Milala Ibrahim Idris	THE EFFECT OF SERVICE QUALITY, SERVICE PRICE AND INFRASTRUCTURAL PROVISION ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN YANKARI GAME RESERVE BAUCHI STATE	30-31
Mark Joshua D. Roxas	MOVE ANALYSIS OF SENIOR HIGH SCHOOL RESEARCH ABSTRACTS IN A PHILIPPINE UNIVERSITY	32
Sumona Datta	AGE DIFFERENCES IN ESTIMATING RELATIVE ARRIVAL IN A DYNAMIC VISUALIZATION TASK	33-34
Sanjeev Kumar Gupta Yash Paul Usha Devi Kewal Kumar	ETHNO-MEDICINAL PLANTS USED BY BAKERWAL TRIBE IN THE SIWALIK HILLS OF BILLAWAR, JAMMU AND KASHMIR, INDIA	35
Turgül TOMGÜSEHAN	ANNAN PLANI DÖNEMİ PROPAGANDALARININ SEMİOLOJİK, FENOMOLJİK VE VAROLUŞÇU YÖNTEMLER İLE ÇÖZÜMÜ	36-37
R.M.Baghirova	ADDICTION FREQUENCIES OF HIPPOCAMPAL THETA RHYTHM FROM THE ACTIVITY OF THE NEUROCHEMICAL SYSTEMS OF THE BRAIN	38-39
Nurullah TAŞ Bülent SEZEN	ENDÜSTRİ 4.0 VE AKILLI ŞEHİRLER HAKKINDA KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA	40-41
Nurullah TAŞ Bülent SEZEN	TRAFİK YOĞUNLUĞU TAHMİNİ- TUZLA ÖRNEĞİ	42-43

Bekir Tamer GÖKALP	TÜRKİYE'DE BİTCOİN İŞLEM MİKTARININ BELİRLEYİCİLERİ VE ONLİNE BANKACILIK İŞLEMLERİNE ERİŞİMİN ETKİSİ	44
Ravina Ranjan	CHANGE IN SEX-PREFERENCE AMONG MARRIED COUPLES FOR THEIR CHILDREN IN INDIA: NFHS-III (2005-06) TO NFHS-IV (2015-16)	45
Rahul Verma Alka Sharma	DR. MANMOHAN SINGH AND NARENDRA MODI'S POLICY TOWARDS CHINA: A COMPARATIVE ANALYSIS FROM 2004 TO TILL NOW	46
K.R.Padma K.R.Don	ROLE OF PARENTS IN E-LEARNING SYSTEM AND SUPPORT GIVEN DURING ONLINE CLASSES LEARNING	47
PRIYANKA GUHA ROY BIDYUT HARI	CONTEMPORARY WORLD: CRIME VS HUMANITY	48
Ahmet ABAY	ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞAHSİYET / KİŞİLİK EĞİTİMİ	49
Murat DEMİRCİ	YURT DIŞINDA EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM TERCİHLERİ VE MEZUNİYET SONRASI TÜRKİYE'YE GERİ DÖNME ORANLARI	50
Deniz C. KOŞAR	GÜNÜMÜZ SANATINDA BİR İFADE BİÇİMİ OLARAK İRONİ: MAURİZİO CATTELAN VE YAPITLARI	51
Emin Nebiyev	CHILDREN'S RIGHTS TODAY AND THEIR PROTECTION	52
Эмин Набиев	ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА	53
Aytac Zamanova	ECO-FRIENDLY AND GREEN BUILDINGS	54-58
Eda ÖLÇER KANBUR Didem ERTEN BİLGİÇ	MEKÂN VE KİMLİK ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA "UZAK" FİLMİNİN ANALİZİ	59-60
Eda ÖLÇER KANBUR Pelin KAYA	SİNEMA VE MİMARLIĞIN KESİŞİMİNDE "KOOLHAAS EV YAŞAMI (KOOLHAAS HOUSELIFE)" BELGESELİNDE SİNEMATOGRAFİK MEKÂNIN İNCELENMESİ	61-62

Muhsin ÖNAL	EDİNCİK PROTESTAN CEMAATİ	63-64
Bala Ishiyaku Sani Inusa Milala Ibrahim Inusa	MEASURE OF SATISFACTION: POST SERVICE EVALUATION OF NATIONAL YOUTH SERVICE CORPS (NYSC) Scheme	65-66
Yasemin TELLİ ÜÇLER A.Elif YAZGAN	EKONOMİK BÜYÜME KAPSAMINDA ENERJİ TÜKETİMİNİN ÖNEMİ	67-68
Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı	YARADICI QABİLİYYƏTLƏRİN İNKİŞAFINDA TƏXƏYYÜLÜN ROLU	69-72
Sinan YALÇIN Emine AYDIN	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Elazığ ili örneği)	73-74
Duygu YÜREK GÜRDENİZ Emine Sevinç SEVİTOK	THE RELATIONSHIP OF DARK TRIAD PERSONALITY TRAIT WITH REJECTION SENSITIVITY AND ATTACHMENT: THE MEDIATING ROLE OF EARLY MALADAPTIVE SCHEMAS	75
Özge ÖZDİL Gamze AKSAN	ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE AİLE VE KARDEŞ EĞİTİM PROGRAMI	76-77
Rameez Iqbal Khan	'ENTREPRENEURIAL EFFICIENCY IN INDIA: A COMPARITIVE STUDY'	78
A.Elif YAZGAN Yasemin TELLİ ÜÇLER	ENTROPİ TABANLI VİKOR YÖNTEMİYLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'NİN İNOVASYON PERFORMANSLARININ ÖLÇÜMÜ	79
Rahul Vishwanath Dandage	EXPLORING THE FEASIBILITY OF INDUSTRY 5.0 IN INDIA: A COMPARISON WITH INDUSTRY 4.0	80
Filiz YILDIZ CONTUK	İNSANİ GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME	81
Uzma Ayaz Sanam Bashir Shahid Iqbal Awan Muhammad Ilyas Muhammad Fareed Khan	GENETIC VARIABILITY, ASSOCIATION AND DIVERSITY STUDY AMONG THE SUNFLOWER GENOTYPES AT SEEDLING STAGE BASED ON DIFFERENT MORPHO-PHYSIOLOGICAL PARAMETERS UNDER POLYETHYLENE GLYCOL INDUCED STRESS	82
Yaşar ALKAN	GIDDEN'S TA ADALET VE İKTİSADİ ADALET	83

Şevin GÜLPINAR Kader SÜRMELİ	MEKÂNSAL ANLATILARDA KURGU	84
Bilal Ahmad wani	MODERN APPROACHES IN THE INTERPRETATION OF THE QURAN WITH SPECIAL REFERENCE TO JURISTIC INTERPRETATION (FIQHÊ TAFSÊR)	85
Ariel E. San Jose Stephanie O. Solanon Ma. Claribel Astrid D. Idong	HEEDING TO ENGLISH MUSIC AND SONGS ENHANCES LISTENING SKILLS	86
Pyali Chatterjee	FORENSIC ANALYSIS OF HOMOSEXUAL RAPE CASES: NEED OF GENDER NETURAL RAPE LAWS IN INDIA	87
Tilbe Onuk Z. Deniz Aktan	ERGENLERDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE SINAV KAYGISI VE OKULA BAĞLANMA STİLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	88
Arunkumar S Arunkumar R A. Aravindh	IMPACT OF AGRICULTURE TECHNOLOGY ADOPTION ON POVERTY IN INDIA	89
İncinur ATİK GÜRBÜZ	BURSALI MEHMED TÂHİR'İN MEŞÂYİH-I OSMÂNİYYEDEN SEKİZ ZÂTIN TERÂCİM-İ AHVÂLİ ÜZERİNE	90
İncinur ATİK GÜRBÜZ	OSMANLI METİNLERİNDE YECÜC VE MECÜC	91
Duygu Toplu Yaşlıoğlu	İŞLETMELERDE KRİZ YÖNETİMİ : CORONAVİRÜS SALGINI	92
Sonia Rafique Ijaz Ahmad Tatlah	EXPLORING THE EXPERIENCES OF CURRENT AND ASPIRING FEMALE UNIVERSITY ADMINISTRATORS	93
Yasemin TELLİ ÜÇLER A.Elif YAZGAN	KARAYOLU TAŞIMACILIĞI YAPAN FİRMALARIN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİNİ ARTTIRMAK İÇİN UYGULADIĞI YÖNTEMLER: KONYA ÖRNEĞİ	94-95
Mariia TALİANOVA EREN	“ -MIŞ EKİNİN ÇEŞİTLİ DİLBİLİMSEL İŞLEVLERİ VE RUS DİLİNDE ÇEVİRİ KARŞILIKLARI”	96-97
Yusuf MURTEZA Betül DUMANBAY	AN ALTERNATIVE TO THE DEVELOPMENT DISCOURSE IN THE FACE OF THE ECOLOGICAL CRISIS: THE	98

	DEGROWTH MOVEMENT	
Ahmet ABAY	KUR'AN'A KARŞI YANLIŞ ALGILAR ve SONUÇLARI	99
Mohd Aaqib Lone Gowher Rashid Bhat	A SURVEY ON INDOOR NAVIGATION SOLUTIONS	100
Mohd Aaqib Lone Gowher Rashid Bhat	CLASSIFICATION BASED INDOOR POSITIONING SYSTEM	101
ლუკა დვალისვილი	სიუხვე „ვეფხისტყაოსანში, როგორც ქვეყნის სოციალური და პოლიტიკური მოწყობის წარმატების საფუძველი	102-103
Mehmet Ali Zengin	TÜRK HUKUKUNDA OLAĞAN DÖNEM KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERİ İLE CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	104
Mehmet GÜRBÜZ	19. YÜZYILDA ŞİİRDE DÖNÜŞÜM ÜZERİNE: RE'FET ÖRNEĞİ	105
Mehmet GÜRBÜZ	BİR CÖNKTE YER ALAN ŞEYH SİNÂN ADINA KAYITLI ŞİİRLER	106
AAZRA NUH	MENTAL HEALTH AND WELL-BEING OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN THE COVID-19 SCENARIO	107
Osman EROĞLU	MOBBING VE İNTİHAR	108
Shreya Saxena Avya Mathur Samiksha Jain	BODY SHAMING, EMOTIONAL EXPRESSIVITY AND LIFE ORIENTATION AMONG YOUNG ADULTS	109
Zakariya' u Gurama Musa Shehu	THE EFFECT OF DIVIDEND POLICY ON STOCKS PRICE IN EMERGING STOCK MARKET: A STUDY ON THE MALAYSIAN FINANCIAL SECTOR	110
Musa Ünsal Mehmet UĞURYOL	MÜZELERDE İKLİM DENETİMİNİN TARİHÇESİ	111-112
Ruken KARADUMAN	NÂBÎNİN HAYRİYYE ADLI ESERİNDE HİKMET, FELSEFE VE AKIL KAVRAMLARI	113

A.Elif YAZGAN Yasemin TELLİ ÜÇLER	OECD ÜLKELERİNİN DAHA İYİ YAŞAM ENDEKSİ GÖSTERGELERİ AÇISINDAN ARAS YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI	114
Emre ÜNLÜ Özge ÜNLÜ	OTİZMLİ ÇOCUK AİLELERİNİN ALDIKLARI EĞİTİM VE DESTEK HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ	115-116
Emre ÜNLÜ Özge ÜNLÜ	OTİZMLİ SPEKTRUM BOZUKLUĞUNDA KANIT TEMELLİ UYGULAMALAR	117-118
Rabia ÖZPEYNİRCİ Emine KARAÇAYIR	FİNANSAL KALDIRAÇ VE AKTİF KARLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR UYGULAMA	119
Münir ŞAHİN Vildan KELEŞOĞLU	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE UYGULANAN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği)	120
Kübra KÜÇÜKŞEN	TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYİ OLAN AİLELERİN SINEMADA TEMSİLİ	121
Emin GİTMEZ	YOKSULLUKLA MÜCADELEDE TÜRKİYE'DEKİ BELEDİYELERİN SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME	122
Selahattin YAKUT İdris YAKUT	PANDEMİ SÜRECİNİN PSİKO-SOSYAL ETKİLERİ: Eğitimciler Üzerine Bir Araştırma	123-124
Tahmina Akter Dipu	TITLE: PARTICIPATION OF WOMEN IN LIBERATION WAR IN 1971	125
Enis Emre MEMİŞOĞLU	POETICS OF EXISTENCE	126
Abdullahi Bala Ado Norfadzilah Rashid Sanni Olawale Nurudeen Umar Farouk Abdulkarim	PRE AND POST POTENTIAL EFFECT OF COVID19 PANDEMIC ON AUDIT DILIGENT AND INDEPENDENT: A CONCEPTUAL REVIEW OF LITERATURE	127
Terane Heşimova	BAHTİYAR VAHABZADE `NİN SANATINDA ULUSAL KİMLİK ÖZELLİKLERİ; ÇAĞDAŞ ÖZBEK ŞİİRİYLE KONU VE İÇERİK ENLEMLERİ	128-129

Manuel E. Caingcoy	RESEARCH CAPABILITY OF TEACHERS: ITS CORRELATES, DETERMINANTS AND IMPLICATION FOR CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT	130
Arunkumar R Balamurugan V S.Arunkumar	ROLE OF SOCIAL MEDIA IN AGRICULTURAL EXTENSION	131
Rümeysa ATICI Mehmet Ünsal MEMİŞ	BAĞIMSIZ DENETİMDE ZORUNLU ROTASYON UYGULAMASI	132
Esra KARABULUT Havva GEZGİN YAZICI Gönül ÖZGÜR	SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDEKİ ÖĞRENCİLERİN ŞİDDETE BAKIŞI	133-134
Esra KARABULUT Havva GEZGİN YAZICI	TOPLUMSAL BİR SORUN: SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ŞİDDETE MARUZ KALMA DURUMLARI	135-136
İkbal Tuba ŞAHİN SAK Hilal Güşta ŞAHİN BAYRAKTAR Ülfet EKİCİ	ÇOCUK VE ANNELİK KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR METAFOR ÇALIŞMASI	137
Salmanova Könül İsrail qızı	LAYLA VƏ OXŞAMALARDA OMONİMLƏR	138-146
Sara AHMEDOVA	AZƏRBAYCANDA YAŞAYAN BAZI ETNİK GRUPLAR VE MİLLİ AZINLIQLAR	147
Onur HAMURCU	SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK ÜZERİNE	148
Nuriyeva Zümrüd Novruz qızı	MACARİSTAN RUSİYA VƏ QƏRB DÜNYASI ARASINDA: SON İLLƏRİN ÇƏTİN SEÇİMİ	149
Namiğ Mammadov	THE ANALYSES OF THE ELECTORAL SYSTEM OF MODERN TURKEY	150
Namiğ Mammadov	THE ANALYSES OF THE IDEOLOGY AND HISTORY OF NATIONAL OUTLOOK MOVEMENT IN TURKEY	151
Gülşah KÖPRÜLÜ	THE FUTURE OF DIGITAL DIPLOMACY IN TURKEY	152
Elbru TOPCU Pakize YEŞİLTAS	G-7 ÜLKELERİNDE TEKNOLOJİK GELİŞME İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ	153
Kübra KÜÇÜKŞEN	TOPLUMUN ÇALIŞAN KADIN ALGISI	154

T.S.Sanjayan	REMOTE TEACHING STRATEGIES FOR TEACHING MIGRANT LABOURS IN KERALA: EXPERIENCES FROM INDIA USING TELECOLLABORATION APPROACH	155
Fəhminə İsmayilova	ELLIPSIS AND PREDICATE	156
Vüsəle KERİMLİ	MİR CELAL PAŞAYEV`İN MENSUR ESERLERİNDE SENTAKTİK BÜTÜNLÜĞÜN SINIRINI BELİRLEYEN KRİTERLER	157
Adıgözəlova Məleykə Zahir qızı	XX ƏSRİN SON RÜBÜNDƏ ABŞ-LİVİYA MÜNASİBƏTLƏRİNƏ BEYNƏLXALQ TERRORİZMİN TƏSİRİ VƏ NƏTİCƏLƏRİ	158
Shaheena Salam	MYSTICAL STRAIN IN LAL DED'S POETRY	159
Necattin HANAY	ZECCÂC'IN ME'ÂNİ'L-KUR'ÂN'INDA ŞİİRLƏ İSTİŞHAD	160
Назаракунов Өмүрбек Үсөнович	АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ПРОИЗВЕДЕНИИ Ч. АЙТМАТОВА НА МАТЕРИАЛЕ КЫРГЫЗСКОГО, РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ	161-163
Metin DUYAR Pakize YEŞİLTaş	ALTIN İŞLEMLERİNDE ATS SİSTEMİNE GEÇİŞİN TÜRKİYE ALTIN PİYASASI ÜZERİNE ETKİSİ	164-177
Duygu Yürek Gürdeniz Emine Sevinç Sevi Tok	THE RELATION OF DARK TRIAD PERSONALITY TRAIT WITH REJECTION SENSITIVITY AND ATTACHMENT: THE MEDIATING ROLE OF EARLY MALADAPTIVE SCHEMAS	178-187
Sayed Koushik Ahamed Rezwan Ahmed Mahedi Shahjalal Reza Abadul Hoque Sadiah Afrin	A SOLUTION FOR DESTROYING MOSQUITOS IN HOME AND AROUND TO FIGHT DISEASES LIKE DENGUE AND CHIKUNGUNYA	188-194
Bekir Tamer GÖKALP	TÜRKİYE'DE BİTCOİN İŞLEM MİKTARININ BELİRLEYİCİLERİ VE ONLINE BANKACILIK İŞLEMLERİNE ERIŞİMİN ETKİSİ	195-206
Can SAYGINER Tuncay ERCAN	THE ADOPTION OF CLOUD COMPUTING BY SERVICE SECTOR IN TURKEY FROM AN ORGANIZATIONAL PERSPECTIVE	207-216

Can SAYGINER Tuncay ERCAN	CLOUD COMPUTING ADOPTION BY NATIONAL SECTOR IN TURKEY: A FRAMEWORK BASED ON DOI THEORY	217-227
Kahkashan Khan	CORONA VIRUS PANDEMIC: AN UNPRECEDENTED CRISIS FOR THE TOURISM ECONOMY	228-238
Ahmet ABAY	ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞAHSİYET / KİŞİLİK EĞİTİMİ	239-247
PRIYANKA HOWLADAR	AN ACCOUNT ON MUSICAL INSTRUMENTS OF THE LIMBU TRIBES	248-265
Yar Zar Chit Moe Zin Aung	A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS	266-271
Emin Nebiyev	CHILDREN'S RIGHTS TODAY AND THEIR PROTECTION	272-277
Эмин Набиев	ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА	278-280
Eda ÖLÇER KANBUR Pelin KAYA	SİNEMA VE MİMARLIĞIN KESİŞİMİNDE "KOOLHAAS EV YAŞAMI (KOOLHAAS HOUSELIFE)" BELGESELİNDE SİNEMATOGRAFİK MEKÂNIN İNCELENMESİ	281-293
Muhsin ÖNAL	EDİNCİK PROTESTAN CEMAATİ	294-310
Özge ÖZDİL Gamze AKSAN	ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE AİLE VE KARDEŞ EĞİTİM PROGRAMI	311-327
Mustafa SOLMAZ Ersoy Özmen ALKAN	FIRSATÇILIK: ELAZIĞ SİVRİCE DEPREMİ VE COVID-19 (KORONAVİRÜS) ÖRNEKLEMLERİ	328-340
Yaşar ALKAN	GIDDENS'TA ADALET VE İKTİSADİ ADALET	341-349
Şevin GÜLPINAR Kader SÜRMELİ	MEKÂNSAL ANLATILARDA KURGU	350-363
Filiz YILDIZ CONTUK	HUMAN DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH	364-372
Musa Ünsal Mehmet UĞURYOL	MÜZELERDE İKLİM DENETİMİNİN TARİHÇESİ	373-390
İncinur ATİK GÜRBÜZ	BURSALI MEHMED TÂHİR'İN MEŞÂYİH-I OSMÂNİYYEDEN SEKİZ ZÂTIN TERÂCİM-İ AHVÂLİ ÜZERİNE	391-396
İncinur ATİK GÜRBÜZ	OSMANLI METİNLERİNDE YECÜC VE MECÜC	397-408

Duygu Toplu Yaşlıoğlu	İŞLETMELERDE KRİZ YÖNETİMİ : KORONAVİRÜS SALGINI	409-418
Fəhminə ismayilova	ELLIPSIS AND PREDICATE	419-421
Kübra Küçükşen	TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYİ OLAN AİLELERİN SINEMADA TEMSİLİ	422-431
Ahmet ABAY	KUR'AN'A KARŞI YANLIŞ ALGILAR ve SONUÇLARI	432-443
Kübra KÜÇÜKŞEN	TOPLUMUN ÇALIŞAN KADIN ALGISI	444-451
Mehmet GÜRBÜZ	19. YÜZYILDA ŞİİRDE DÖNÜŞÜM ÜZERİNE: REFET ÖRNEĞİ	452-462
Mehmet GÜRBÜZ	BİR CÖNKTE YER ALAN ŞEYH SİNÂN ADINA KAYITLI ŞİİRLER	462-471
Necattin HANAY	ZECCÂC'IN ME'ÂNİ'L-KUR'ÂN'INDA ŞİİRLE İSTİŞHAD	472-480
Emre ÜNLÜ Özge ÜNLÜ	OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞUNDA KANIT TEMELLİ UYGULAMALAR	481-488
Emre ÜNLÜ Özge ÜNLÜ	OTİZMLİ ÇOCUK AİLELERİNİN ALDIKLARI EĞİTİM VE DESTEK HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ	489-496
Rabia ÖZPEYNİRCİ Emine KARAÇAYIR	FİNANSAL KALDIRAÇ VE AKTİF KARLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR UYGULAMA	497-506
Bala Ishiyaku Sani Inusa Milala Ibrahim Idris	EFFECT OF SERVICE QUALITY, SERVICE PRICE AND INFRASTRUCTURAL PROVISION ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN YANKARI GAME RESERVE BAUCHI STATE	507-522
Bala Ishiyaku Sani Inusa Milala Ibrahim Inusa	MEASURE OF SATISFACTION: POST SERVICE EVALUATION OF NATIONAL YOUTH SERVICE CORPS (NYSC) SCHEME	523-532
Sara AHMEDOVA	AZERBAYCANDA YAŞAYAN BAZI ETNİK GRUPLAR VE MİLLİ AZINLIKLAR	533-537
Selin PEKTAŞ	BİLECİK İLİ OSMANELİ İLÇESİNDE MİKRO KADIN GİRİŞİMCİLERİN KOOPERATİFLEŞMEYE KARŞI TUTUMLARI	538-556
Onur HAMURCU	SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK ÜZERİNE	557-564

Sinan YALÇIN Emine AYDIN	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Elazığ ili örneği)	565-572
Mariia TALIANOVA EREN	“ -MIŞ EKİNİN ÇEŞİTLİ DİL BİLİMSEL İŞLEVLERİ VE RUS DİLİNDE ÇEVİRİ KARŞILIKLARI”	573-583
İkbal Tuba ŞAHİN SAK Hilal Güşta ŞAHİN BAYRAKTAR Ülfet EKİCİ	ÇOCUK VE ANNELİK KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR METAFOR ÇALIŞMASI	584-597
Osman EROĞLU	MOBBING VE İNTİHAR	598-603
Namiğ Mammadov	THE ANALYSES OF THE ELECTORAL SYSTEM OF MODERN TURKEY	604-610
Namiğ Mammadov	THE ANALYSES OF THE IDEOLOGY AND HISTORY OF NATIONAL OUTLOOK MOVEMENT IN TURKEY	611-618
Ebru TOPCU Pakize YEŞİLTAS	G-7 ÜLKELERİNDE TEKNOLOJİK GELİŞME İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ	619-627
Vüsalə KƏRİMLİ	MİR CƏLAL PAŞAYEVİN BƏDİİ NƏSRİNDƏ SİNTAKTİK BÜTÖVÜN SƏRHƏDİNİ MÜƏYYƏNLƏŞDİRƏN MEYARLAR	628-633
Shaheena Salam	MYSTICAL STRAIN IN LAL DED'S POETRY	634-637
Charu DUREJA	CHALLENGES IN ARBITRATION DURING COVID-19 PANDEMIC	638-648
Yar Zar Chit Moe Zin Aung	A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS	649-637

**ALTIN İŞLEMLERİNDE ATS SİSTEMİNE GEÇİŞİN TÜRKİYE ALTIN PİYASASI
ÜZERİNE ETKİSİ**

**TRANSITION TO ATS SYSTEM IN GOLD PROCESSESEFFECT OF GOLD ON
TURKISH MARKET**

Doç. Dr. Metin DUYAR

Genel Müdür, Kapadokya Teknopark

ORCID ID: 0000-0003-4326-608X

Pakize YEŞİLTAAŞ

TTO Uzman, Kapadokya Teknopark

ORCID ID: 0000-0002-7052-1106

ÖZET

İnsanlık tarihinin önemli bir bölümünde bilinen ve kullanılan altın, yüzyıllardır değer saklama aracı olarak kullanılması yanında, üretim miktarının talebe göre sınırlı, arzı fiyat değişimlerine karşı hemen cevap veremeyen, yerini dolduracak başka bir malzemenin bulunmaması nedeni ile kıymetli bir madendir. Dünya para tarihinde önemli bir yere sahip olan altın, M.Ö. 600 yılından 21. yüzyıla kadar merkezi bir para birimi olarak kullanılmıştır.

Günümüzde Asya, Avrupa ve Amerika'daki piyasalarda işlem gören ve bu piyasalar arasındaki saat farkından dolayı yirmi dört saat kesintisiz fiyatlandırılan altında gerçekleşen hem fiziki hem de kağıt üzerindeki işlemler göz önüne alındığında, işlem hacminin yılda 300,000 tonu geçtiği tahmin edilmekte olup, bu miktar dünya altın üretiminin yüz katı kadardır. Bu da altının fiyatı günün her saatinde değişen uluslararası bir emtia olma özelliğine kavuşturmuştur.

Altın bankacılığı; altın sertifikaları, altına dayalı tahviller ve altına dayalı fonlar yanında, bankalar yatırım talebine yönelik olarak vadesiz altın depo hesabı, vadeli altın depo hesabı, altın biriktiren hesap, altına katılma hesabı, altın teminatlı ihtiyaç kredisi, altın ve gümüş kredileri, altın fonları, altın havalesi, kuyumcu paket sigortası, altına endeksli finansman gibi geniş bir yelpazede birbirinden farklı hizmet ve ürünleri ifade etmektedir.

Türkiye'de, Bankalar tüzel ya da gerçek kişi müşterileri adına vadeli veya vadesiz olarak, altının fiziken teslimi karşılığında veya bankalarca satış yapılmak suretiyle altın depo hesapları açabilmektedir.

Özellikle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2011 yılından bu tarafa çeşitli teşvik edici düzenlemeleri ve bankaların altın bankacılığı ürünleri geliştirmesi ve pazarlama faaliyetlerini artırması ile birlikte bankalardaki altın depo hesaplarının büyüklüğü 2018 Mayıs ayı itibarıyla yaklaşık 135 tona ulaşmış bulunmaktadır. Yine, TCMB'nin toplam rezervleri içinde altının payı % 25'e yaklaşmaktadır.

Ülkemizde hane halkı tarafından geleneksel bir tasarruf ve yatırım aracı olarak kullanılan ve yastık altı olarak tabir edilen altının ekonomik sisteme kazandırılması amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. 2010 yılından bu tarafa yapılan çalışmalar neticesinde Bankacılık

sektörü yaklaşık 70 ton altını ekonomiye kazandırmayı başarmıştır. Yine, Hazine Müsteşarlığı tarafından 2 dönem ve 8 etapta ihraç edilen altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikaları sayesinde 7 aylık periyotta yaklaşık 4,5 ton yastık altı altın finansal sisteme dahil olmuştur.

Ülkemizde Dünya Altın Konseyine göre 3.500 ton, TCMB'nin çalışmasına göre ise yaklaşık 2.200 ton yastık altı altın stoku bulunduğu tahmini göz önünde bulundurulduğunda konuyla ilgili alınacak daha çok mesafe olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Altın, ATS, Borsa, Türkiye altın piyasası

ABSTRACT

Gold, which is known and used in a significant part of human history, has been used as a means of storing value for centuries, and it is a precious metal due to the fact that the production amount is limited according to demand, and there is no other material to supply, which does not respond to price changes immediately. Gold, which has an important place in the history of world monetary, BC. It was used as a central currency from 600 to the 21st century.

Considering both physical and paper transactions, which are traded in markets in Asia, Europe and America today, and which take place under twenty-four hours uninterrupted prices due to the time difference between these markets, it is estimated that the transaction volume has exceeded 300,000 tons per year. It is one hundred times of its production. This makes gold an international commodity whose price changes at any time of the day.

Gold banking; Besides gold certificates, gold-based bonds and gold-based funds, banks have demanded gold deposit accounts, gold deposit accounts, gold accumulating accounts, gold deposit accounts, gold secured loan, gold and silver loans, gold transfer for investment demand. refers to a wide range of different services and products, such as jewelry package insurance and gold-indexed financing.

Turkey also, as a natural person or legal Bank on behalf of clients or demand-term, gold is physically delivered or the money banks selling gold deposit accounts may be opened by making.

In particular, the Central Bank of Turkey (CBT) in 2011 from this side to the various incentive arrangements and banks' gold banking product development and size of the banks in the gold deposit accounts with the increasing marketing activities as of May 2018 has reached about 135 tons. Again, the share of gold in the total reserves of the CBRT approaches 25%.

In our country, important studies have been carried out in order to bring the gold, which is used as a traditional saving and investment tool by households, to the economic system. As a result of the studies carried out since 2010, the Banking sector has succeeded in bringing about 70 tons of gold into the economy. Again, thanks to the gold bond issued by the Undersecretariat of Treasury in 2 terms and 8 stages and the rental certificates based on gold, it was included in the financial system of approximately 4.5 tons of gold under the pillow in a 7-month period.

Considering the estimation that there are 3,500 tons of gold pillows under the World Gold Council in our country and around 2,200 tons according to the CBRT's study, it can be said that there is more distance to be taken on the subject.

Key Words: Gold, ATS, stock market, gold market in Turkey

**COVID-19 SONRASI EBA İLE YAPILAN UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE
CANLI TÜRKÇE DERSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Erkan AYDIN

Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID: 0000-0002-6452-6058

ÖZET

Dünyayı etkisi altına alan COVID-19 döneminde birçok ülkede eğitimler uzaktan yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye’de EBA platformu üzerinden çevrimiçi ve çevrimdışı uygulamalarla uzaktan eğitim yürütülmektedir. Bu bakımdan araştırmada, COVID-19 salgını sürecinde Türkiye’de EBA üzerinden yapılan canlı Türkçe dersleriyle ilgili öğrenci görüşlerini değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modeliyle yapılmıştır. Araştırmanın nicel ve nitel verileri bulunduğu için karma yöntem ve karma yöntem desenlerinden eş zamanlı desen kullanılmıştır.

Öncelikle araştırmanın uygulanması için Adıyaman İl Etik Kurulunun 01.06.2020 tarih ve 7264877 sayılı oluru ile etik kurul izni alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, ortaokul 7 ve 8. sınıfta bulunan 184 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada öğrencilerin görüşlerini almak için araştırmacı tarafından anket hazırlanarak Google Forms üzerinden öğrencilere uygulanmıştır. Ankette 5’li likert tipi 9 soru ve 2 açık uçlu soru bulunmaktadır. Araştırmanın hem nicel hem de nitel verileri betimsel analiz yoluyla yapılmıştır. Anketin nicel verilerinin değerlendirilmesinde, SPSS 21 programı kullanılarak frekans ve ki-kare analizi yapılmıştır. Araştırmanın nitel verilerinde ise öğrenci cevapları toplanarak kodlara ayrılmış, her kodun karşısına koda ilişkin öğrenci cevapları yazılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlarına göre öğrenciler, EBA üzerinden yapılan canlı Türkçe derslerini öğretici, faydalı, eğlenceli olarak görürken süre bakımından yeterli olmadığını belirtmiştir. Ayrıca cinsiyet değişkeni ile anket maddeler arasında yapılan ki-kare analizi sonuçlarına göre kız öğrencilerin lehine bazı maddelerde anlamlı farklılıklar görülürken; sınıf düzeyi ile maddeler arasında anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdiği cevaplar sonucunda canlı Türkçe dersleri ile ilgili olumlu görüşlerinden anlama, soru çöme, tekrar, eğlenceli, öğretici, bol etkinlikli, hızlı ve kolay gibi kodlar elde edilirken ve olumsuz görüşlerinden ise sürenin kısa olması, bağlantı sorunu, derslerin yüz yüze olmaması, uzun sorular, soru soramama, dikkat dağınıklığı gibi kodlar elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: COVID-19, Uzaktan eğitim, EBA, Eş zamanlı öğrenme, Türkçe dersi.

SPORA ÖZGÜ LİDERLİK DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİNİN FARKLI BOYUTLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr.Yasin YILDIZ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Orcid ID:0000-0003-3230-5717

ÖZET

Bu araştırma, liderlik davranışlarının ve bu davranışları hangi öncüllerin ne şekilde etkilendiğini ve aynı zamanda spora özgü davranış ve özelliklerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma alan yazında gerekli literatür taraması yapılarak, derleme makale şeklinde hazırlanmıştır.

Bir grup insanı etkileme süreci olan liderlik kavramı pek çok alanda olduğu gibi spor ve egzersiz alanında da kararlar vermeyi, katılımcıları motive etmeyi, geribildirim vermeyi, kişiler arası ilişkiler kurmayı ve grubu ya da takımı kendinden emin olarak yönetmeyi içermektedir. Sportif performansı önemli ölçüde etkileyebilen önemli olan liderlik davranış tiplerinin belirlenmesi ve spor takımlarında uygulanabilirliği açısından spor yöneticileri açısından da önemli ve dikkat çeken bir konudur. Bu bağlamda “*Gereken Lider Davranışı, Gerçek Lider Davranışı, Tercih Edilen Lider Davranışı ve Mükemmellik Arayışında Liderlik Davranış*” tiplerinin sporcuları ve dolayısıyla performanslarını hangi öncüllerin ne yollarla etkilediği araştırılmıştır. Bu liderlik davranış tiplerini bilmek takımı ya da sporcuyu etkileme gücünü ifade etmesi bakımından son derece önemli olduğu söylenebilir. Her bir liderlik davranışı farklı tarzda isteğe ve ihtiyaca cevap verebilmektedir. Dolayısıyla özellikle günümüzde sporda liderlik kavramının son derece önemli olduğu bu tip liderlik davranış özelliklerini araştırmak yönetici, antrenör ve sporcuların hedefleri doğrultusunda performanslarını olumlu yönde etkileyebilmesi de göz önünde bulundurulduğundan bir ihtiyaç olmuştur.

Sonuç olarak sporda liderlik davranışı, sporcuların takımlarında ya da bireysel olarak başarılı olabilmeleri için antrenör ya da yöneticilerin sadece lider özelliklerine sahip olabilmesi değil liderlik davranış tiplerinin de takımları ya da sporcularını etkileme gücü açısından oldukça önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma liderlik davranış tiplerinin çok boyutlu olarak ele alınması ve bu liderlik davranış boyutlarının kapsamı arttırılarak daha sonraki çalışmalara ışık tutacak olması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Spor, liderlik, davranış

**COVID-19 DÖNEMİNDE EBA TV ÜZERİNDEN YAPILAN TÜRKÇE
DERSLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Erkan AYDIN

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID: 0000-0002-6452-6058

ÖZET

Bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, birçok ülkede eğitimin uzaktan yapılmasına neden olmuştur. Türkiye’de ise salgın döneminde Milli Eğitim Bakanlığının ilk ve ortaokul düzeyinde uzaktan eğitim faaliyetleri, EBA platformu üzerinden yürütülmüştür. EBA platformunda bulunan EBA TV, öğrencilerin dersleri belirli bir program dâhilinde, televizyon, bilgisayar, telefon gibi iletişim araçlarıyla çevrimdışı olarak öğretmenlerin ders anlattığı bir sistem olmuştur.

Bu araştırmada, EBA TV üzerinden yapılan Türkçe dersleri hakkında öğrencilerin görüşlerine başvurulmuş ve öğrencilerin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle araştırmanın uygulanması için Adıyaman İl Etik Kurulunun 03.06.2020 tarih ve 7369810 sayılı oluru ile etik kurul izni alınmıştır. Araştırmada nicel ve nitel veriler bulunduğundan ötürü karma yöntem ve bu veriler aynı anda toplandığı için ise karma yöntem desenlerinden eş zamanlı desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Adıyaman il merkezindeki iki farklı ortaokulun 5, 6, 7 ve 8. sınıfında bulunan toplam 275 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, öğrencilerin görüşlerine başvurmak için araştırmacı tarafından bir anket hazırlanarak Google Forms üzerinden öğrencilere uygulanmıştır. Ankette, EBA TV üzerinden yapılan Türkçe derslerinin nicel olarak değerlendirilmesine yönelik 5’li likert tipinde toplam 7 soru bulunmaktadır. Ayrıca ankette, öğrencilerin EBA TV yapılan Türkçe derslerine ilişkin olumlu ve olumsuz görüşlerini nitel olarak tespit etmek için 2 açık uçlu soruya yer verilmiştir.

Araştırmanın hem nicel verileri hem de nitel verileri betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın nicel verileri, SPSS 21 programı kullanılarak frekans ve ki-kare analizi yapılmıştır. Araştırmanın nitel verilerinde ise öğrenci cevapları toplanarak iki uzman tarafından kodlara ayrılmış, her kodun karşısına koda ilişkin öğrenci cevapları yazılmıştır.

Araştırmanın nicel sonuçlarına göre öğrenciler, EBA TV’de gerçekleştirilen Türkçe derslerinin kendilerine katkısının olduğunu, Türkçe derslerini izlemekten keyif aldığını, dersleri yeteri kadar takip edebildiğini, etkinliklerin yeterli olduğunu düşünmekte ancak ders süresinin ve soru sayısının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Yapılan ki-kare analiz sonuçlarında kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre EBA TV’deki Türkçe etkinliklerinin öğrenmelerini sağladığını ve soru sayısının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin EBA TV’deki Türkçe derslerinden keyif alma düzeylerinde, derslerin süreleriyle ilgili görüşlerinde ve konuları anlama düşüncelerinde sınıflar arası bir farklılığın olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrenciler, EBA TV’yi izledikten sonra tekrar etmelerinin kendilerine katkısı olduğunu,

derslerden keyif aldıklarını, yeteri kadar takip edebildiklerini, etkinliklerin öğrenmelerini sağladığını düşünmüştür.

Araştırmanın nitel sonuçlarına göre öğrencilerin olumlu görüşlerinden yola çıkılarak, EBA TV'deki Türkçe dersleri hakkında faydalı, etkili, öğretici güzel bir uygulama gibi kodlar elde edilmiş; olumsuz görüşlerinden ise yetersiz süre, hızlı anlatım, soru sormama ve öğretmen değişikliği gibi kodlar elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: COVID-19, Uzaktan eğitim, EBA TV, Türkçe dersi.

İNTERNET KULLANIMININ SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YERİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep TAŞYÜREK

Bayburt Eğitim Fakültesi /Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Sosyal Bilgiler Eğitimi

ORCID NO: 0000 0001 8776 7009

ÖZET

Bu araştırmada, Ortaokul 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde internet kullanma becerilerini ve bu becerileri etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmada nicel verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Sosyal Bilgiler öğrencilerine yönelik anket formu kullanılmıştır. Araştırmada nicel verilerle var olan durum betimlenmiştir. Araştırmanın örnekleme; Basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen Aziziye ilçesinden 8, Palandöken ilçesinden 9 ve Yakutiye ilçesinden 13 okuldaki 2620 öğrenci araştırmanın nicel örneklemini oluşturmaktadır. Elde edilen nicel veriler üzerinde aritmetik ortalama, standart sapma, tek yönlü varyans analizi, t testi yapılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; Öğrenciler anketin Sosyal Bilgiler dersinde internet kullanma becerileri boyutunun, dersleriyle ilgili kaynaklara internetten ulaşabilme maddesine kesinlikle Katıldıklarını, ancak Öğrencilerin internetten tarihteki olaylara kronolojik olarak bakabilme ve meteorolojiyi internetten takip edebilme gibi becerilerde kararsız kaldıkları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin internet sitelerinden gazete ve TV siteleri, alışveriş siteleri ve bahis (iddia) sitelerini ziyaret etmedikleri görülürken; oyun siteleri, kültür ve sanat siteleri, sohbet/Chat siteleri, sosyal paylaşım (Facebook, Twitter vb.) sitelerini bazen ziyaret ettikleri; ders konusu ile ilgili siteleri, müzik siteleri, ödev hazırlayan ve paylaşan siteleri ise ziyaret ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıflarına göre anketin oyun siteleri, kültür ve sanat siteleri, müzik siteleri, sohbet/chat siteleri, sosyal paylaşım (Facebook, Twitter vb.) siteleri ve şarkıcı ve film artistleri ile ilgili siteler maddelerine verdikleri yanıtlar arasındaki farklara ait t değerleri $p<0.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu durumda oyun sitelerini 6. sınıf öğrencilerinin 7. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek oranda kullandıkları, kültür ve sanat siteleri, müzik siteleri, sohbet/chat siteleri, sosyal paylaşım (Facebook, Twitter vb.) siteleri ve şarkıcı ve film artistleri ile ilgili siteleri de 7. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek oranda kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, İnternet, Öğrenci

**A SOLUTION FOR DESTROYING MOSQUITOS IN HOME AND AROUND TO
FIGHT DISEASES LIKE DENGUE AND CHIKUNGUNYA**

Sayed Koushik Ahamed

Head of Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

Supervisor of this project, M.Pharm(NSTU),M.Pharm(NSTU)

<https://orcid.org/0000-0003-2294-3563>

Rezwan Ahmed Mahedi

Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

<https://orcid.org/0000-0003-4313-1345>

Shahjalal Reza

Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

<https://orcid.org/0000-0001-9045-3887>

Abadul Hoque

Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

<https://orcid.org/0000-0002-4131-9777>

Sadia Afrin

Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

<https://orcid.org/0000-0003-4337-6521>

ABSTRACT

Scientists have found evidence of the presence of mosquitoes about 100 million years ago by studying fossils. From then until today, there has not been much change in the morphological nature of mosquitoes. That is when the origin of mosquito-borne diseases began. Outbreaks appear to be exacerbated in Latin America and South Asia today. Dengue, Chikungunya, Malaria and Yellow Fever kill many people every year from Bangladesh, India, Sri Lanka. In addition, 40% of the world's population is at risk of malaria, and in 2015, malaria alone accounted for 436,000 deaths worldwide. Every year, 500 million people are infected with mosquito-borne diseases. 90% of them are from Africa. It is not possible to protect the common man from mosquito-borne diseases as no vaccine for mosquito-borne diseases has been discovered so far. Moreover, because the definitive vaccine for dengue and malaria is not available to the public, no one is getting vaccinated and a survey has shown that around three billion people in the world live in mosquito-infested areas. Moreover, global warming every year is one of the reasons for the spread of mosquito-borne diseases. In this case, the only way is to prevent mosquito repellent. The chemicals used in low-income countries in the

conventional way create very deadly reactions for humans and other animals. This report shows how people can easily make their own mosquito repellents from natural materials, without using any harmful chemicals and shows the natural way to keep their homes mosquito free. This scientific report basically uses a method to keep mosquitoes away from humans without harming the environment.

Keywords: Mosquitoes, Repellent, Citronella Oil.

**THE EFFECT OF ECONOMIC GROWTH, FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND
FINANCIAL DEVELOPMENT ON THE QUALITY OF ENVIRONMENT: AN
APPLICATION OF PANEL QUANTILE REGRESSIONS**

Aminu Hassan Jakada

Department of Economics and Development Studies, Federal University Dutse, Jigawa State
Nigeria

Suraya Mahmood

Faculty of Business and Management, Universiti Sultan Zainal Abidin, Terengganu, Malaysia

Umar Ahmad Ali

Faculty of Business and Management, Universiti Sultan Zainal Abidin, Terengganu, Malaysia

ABSTRACT

To mitigate the climate change, several researches have been undertaken to ascertain the determining factors of CO₂ emissions. Nonetheless, a consensus failed to be reached yet on the issue because many of the past studies not deliberated the undetected individual heterogeneity across countries. Therefore, this study examined the determinants factors of environmental quality by employing a panel quantile regression to incorporate the effects of economic growth, foreign direct investment and financial development within the research background of seven leading African economies over the period 1970 to 2019. The advantage of this method is considering the distributional heterogeneity to provide a detailed description of linkage between the CO₂ emissions and driving factors at different emissions levels. The results show that the effects of determinants on CO₂ emissions are heterogeneous. Besides, the quantile regression estimate describes the economic growth influence on CO₂ emissions to be positive and higher at the 50th quantile than in other classes of quantiles. However, the effect of financial development on CO₂ emissions is higher and positive at the 90th quantile compared to other categories of the quantiles. While the FDI influence on CO₂ emissions is heterogeneous across different quantiles and the coefficient is significant and larger at the 10th quantile than in all the other quantiles. Consequently, policymakers should centre on the heterogeneous effects of driving forces on CO₂ emissions in different quantiles during the process of carbon emission reductions.

CORONA VIRUS PANDEMIC: AN UNPRECEDENTED CRISIS FOR THE TOURISM ECONOMY

Assist. Prof. Dr. Kahkashan Khan

Humanities and Management Science Department
Madan Mohan Malaviya University of Technology, Gorakhpur

ABSTRACT

The tourism industry economy has been vigorously hit by the corona infection (COVID-19) pandemic, and measures acquainted with contain its spread. Contingent upon the term of the emergency, changed situations show that the potential stun could extend between a 60-80% decrease in the worldwide the travel industry economy in 2020. Past prompt measures to help the travel industry division, nations are additionally moving to create recuperation measures. These remember contemplations for lifting travel limitations, reestablishing voyager certainty and reevaluating the travel industry division for what's to come.

The COVID-19 pandemic has significantly affected the travel industry because of the subsequent travel limitations just as droop popular among voyagers. The travel industry has been greatly influenced by the spread of corona infection, the same number of nations have presented travel limitations trying to contain its spread. The United Nations World Tourism Organization assessed that worldwide universal vacationer appearances may diminish by 20–30% in 2020, prompting an expected loss of US\$30–50 billion. In a large number of the world's urban communities, arranged travel went somewhere near 80–90%. Numerous vacation spots the world over, for example, exhibition halls, carnivals and sports scenes, are shut.

The motivation behind this exploration paper is to research the effect of COVID-19 on tourism sector and hospitality sector, just as to distinguish and examine the effects and challenges that is faced by these industries due to COVID-19 disturbance. The open doors will be investigated for the eventual fate of worldwide advanced education in the post-COVID-19 world.

Keywords- COVID 19, Virus, Pandemic, Tourism, United Nation

**COMPREHENDING RESIDENTS' WASTE SORTING INTENTION AND BEHAVIOR
IN KANO METROPOLIS, NIGERIA**

Muhammad Salisu Khalil

Department of Environmental Sciences, Faculty of Science, Federal University Dutse, Jigawa
State Nigeria

Ahmad Said Abubakar

Aminu Kano College of Islamic and Legal Studies, Kano Nigeria

ABSTRACT

Waste sorting is important to solve the current problem of waste management globally. In spite of its importance, less attention has been paid to explore households' waste sorting intention and behavior and understand its formation process. The present research tends to build a theoretical research model by adding personal norm and knowledge into the theory of planned behavior to elucidate households' waste sorting intention and behavior formation process. Additionally, given the inconsistency between waste sorting intention and the actual behavior, the present study also attempts to explore the influence of external conditions such as incentive measures on this inconsistency. Based on the questionnaire survey data from 397 Nigerian households, this study reveal that attitude, subjective norm, perceived behavioral control and personal norm have positive and significant effect on households' waste sorting intention. Furthermore, waste sorting knowledge not only can affect waste sorting intention directly but can also affect it indirectly via attitude and perceived behavioral control. Additionally, this research substantiates the inconsistency between waste sorting intention and behavior, and suggests that the link between intention and behavior is dependent on incentive measures. Incentive measures strengthen the effect of intention on behavior. This research is useful to comprehend resident's waste sorting intention and behavior and valuable to encourage households' to segregate waste daily.

**CHARACTERISTICS OF GENOCIDE IN THE LIBERATION WAR OF
BANGLADESH: A CASE STUDY ON SRIPUR GENOCIDE**

Md Read Hossain

Bangladesh and Liberation War studies, Noakhali Science and Technology University

ABSTRACT

Despite 48 years of Independent of Bangladesh, the term Genocide is not clear to the Nation. The main purpose of this study is to highlight the genocide of Noakhali district in the liberation war of Bangladesh. During the Liberation war of Bangladesh, more than 35 Genocide took place in Noakhali. About 5000 – 6000 people died in these genocide. The process of mass killing was going on randomly everywhere across the district of Noakhali. Besides the wide spread scattering assassinations, the invading armies killed thousands of people in a mass in various execution fields. About 71000 houses were completely destroyed, 30000 houses were partially damaged in Noakhali District for the oppression of Pakistani invading force also Rajakar, Al – Badar, Al – Samsa, Santi Committee. There are many characteristics of the Liberation war of Bangladesh, genocide being one of them. It is one of the most brutal, wellplanned and widespread genocides of the 20th century since World War II. Only in a period of nine months, Pakistani army along with their local collaborators killed 3 million people. Pakistani army established its control over the entire country and continued massacre. To be sure, an atrocious genocide took place in Bangladesh. This research paper will focus upon Sripur genocide in the Noakhali District of Bangladesh to examine the nature and characteristics of Bangladesh genocide in 1971. On 15 June 1971, Pakistani army killed many people in Sripur. Besides killing, Pakistani army raped many women, set fire on many houses and looted many valuable things on that very day. Local collaborators assisted Pakistani army in accomplishing these atrocious activities. The aim of this study is to find out how and why the genocide took place in Sripur. This study will enrich the Liberation War Studies of Bangladesh.

Key Words: Genocide, Sripur, Bangladesh, Liberation War, Freedom Fighters

TECHNOLOGICAL MANAGEMENT OF PANDEMIC COVID-19

Assist. Prof. Sharil Sharma

Assist. Prof. Gaurav Kumar

ABSTRACT

COVID-19; the year 2020 is expected to mark the beginning of a groundbreaking decade in medicine and research, with the emergence and maturation of many emerging innovations that will be used to solve significant health issues and diseases. Such emerging innovations include Internet of Things (IoT) and next-generation broadband networks (e.g. 5 G); big data analysis; ai (AI) that uses deep learning; and blockchain technology. They are strongly interrelated: the proliferation of IoT (e.g. apps, tools and instruments) in hospitals and clinics enables the creation of a deeply integrated digital environment , allowing real-time data collection on a scale that could then be used by AI and deep learning systems to identify clinical patterns, model risk interactions and forecast outcomes. This can be improved by blockchain technologies, a back-linked encrypted protocol archive, and a network of distributed computers systems across various organisations, incorporating peer-to - peer networks to ensure the data is replicated to different physical sites, with updated data-confirming algorithms protected but traceable. However, five months into 2020, the world is facing an unprecedented public health crisis: the spread of a rare coronavirus-induced lung infection and respiratory disease (COVID-19). As the knowledge of COVID-19 evolves, growing evidence shows that it seems to be less lethal than to start with thought (with a mortality price of about 2%). How can this new crisis in 2020 be tackled? In this paper, we explore the capability application of 4 inter-associated virtual technologies (the IoT, big-data analytics, AI and blockchain) to augment two traditional public-health techniques for tackling COVID-19: monitoring, surveillance, detection and prevention of COVID-19. We will also look at the special fashions of countries in tackling this pandemic. We will also study the different models of countries in tackling this pandemic. We tried to find out what are the various preventive measures taken by the governments of various countries? How effective are these measures? And finally, how technology is helping humanity and governments in the prevention of this pandemic?

**EDUCATION IN THE TIME OF LOCKDOWN: USE OF DIGITAL INITIATIVE OF
HIGHER EDUCATION IN THE TIME OF LOCKDOWN PERIOD**

AAZRA NUH

Assistant Professor In Education , Dde, Rabindra Bharati University And Research Scholar In
Diamond Harbour Women's University, Kolkata, West Bengal, India

ABSTRACT

:

COVID-19 has played havoc in almost all facets of human life including Education. Social distancing, quite awkwardly, has become the order of the day to curb the spread of the vicious virus. This has compelled the Higher Educational Institutions, both public and private, to go digital and online. The question is: Is the use of digital of Higher Education institutions in the lockdown period really proving to be effective or is it just widening the already existing chasm of digital divide? On one hand, Nishan Ranjan ,in his article 'Technology Paves Way for Digital India Amid Coronavirus Pandemic'(2020, May 11), holds that the already digitised education medium proficiently started using technology to offer free online courses, thereby making education accessible to all even during the lockdown period. On the other hand, Prof. Suranjan Das, VC of Jadavpur University, Kolkata, West Bengal(2020, May 31), has pointed out that a Government of India Study itself refers to 55,000 villages without mobile phone coverage , while digital literacy in India is hardly 10% of the population and only 26% of the population has access to internet connectivity in one way or the other. The author thinks that in any situation, pandemic or not, the principle of equity and access in the higher education cannot be compromised at any cost so that the digital initiatives by the higher education institutes can be truly effective or else we will only, in the words of Maya John, “perpetuate the ongoing educational apartheid”.

Keywords : COVID-19, Social distancing, Digital, Online, Digital divide

**TITLE: SOCIAL NORMS AND UNPAID LABOR WORK IN DISTRICT
GUJRANWALA**

Aneela shaheen

Dr. Saira Akhtar

ABSTRACT

This research is conducted to explore how to impact on the social norms and unpaid work of adults women in district Gujranwala. In international level unpaid work of women is a big problem of our society and every society have different norms and values. Women found more or less half of any country's population. The rural women of villages get up early and work from dawn to dusk. Women work at both places at homes and in fields. There are so many roles of as women like they cook the food, cleaning the home, and maintains their houses look after their children and care their septuagenarian. Women also play good role in agriculture sector where they participate in all kind of work which include yield production such as sowing, rearing, and harvesting. The women of rural areas they perform many activities every day at till night. Social norms are Societal and Cultural expectations In Pakistan many social norms which are faced both gender females and men. But the impact of social norms on women and effect on the women life more than other gender. We can see our society where they have two faces one is ideal the other is actual which they do or perform by their actions. Social norms are which they are not written in any place but social norms are accepted behavior of individuals are expected to conform to in specific group or culture. The deep relation of social norms and unpaid work both are connected with women. The major problem is norms are made by our society and therefore they don't give the wages of women properly in every field of life. The research was conducted in district Gujranwala. The methods of data collection were qualitative and quantitative. The sampling frame work was comprised of four steps. In first step one tehsils were selected randomly. In second step two union councils were selected randomly from tehsil kamoke. In third step four villages were selected from the each randomly selected two union councils (total four villages). In fourth step 120 women labor respondents were selected suitably from the each randomly selected village therefore the sample size of 120 was selected. Well prepared interview schedule was used as tool for data collection. Quantitative and qualitative data was analyzed through statistical set for social

sciences (SPSS) and content descriptive analysis. The target was to find out the problems, needs and factors which pushed women for labor work in agricultural sector. Respondent were compressing labors in rice field. Major results of the study the age group of 30 to 40 women were majority they were 37.5 percent and the 10.8 % women were belong to the age of 50 to 60 years old. The majority of the respondents were illiterate and that was 79.2 % the huge amount of women were not going to the school. The only 19.2 % women were have matric education. The mostly respondents were lived in joint family type which were 65.0 %. Agriculture is the main occupation of the respondents which were 83.3% and other were very few people they were belong to the any other job or business otherwise mostly people be a member of the agriculture. The majority of the respondents were have 20 thousands to 30 thousands monthly income which were 38.3 %. The huge amount of respondent were say women do more unpaid work than men 47.5% were say it and other 30.0 percent said that no they equally did. 45.8 percent respondents said that social norms are associate with the unpaid work and the other side 35.8 % said no. Majority of the respondents said women received less wages as compared to men and that is 64.2 % and 35.0 % said no. The huge amount of respondents 50.0% said the reason behind the unpaid of women work male domination society.

61.7% women said their husbands didn't help them in their domestic work because of fear of society 54.2 % said. 59.2 % women don't have freedom to do by their choices. 30.8 % women said they got praise from their family members for the care work which they do for them. The women said if they got the wages of their care work than improve their life 42.5 % they agree with it. Every problem have a solution and here is some recommendation for the overcome these issues which faced the women in field work and other work places where they work. The major problems are social norms, gender inequality, unpaid care work and discrimination between the men and women wages. Care work is responsibility of women they doing wellbeing for their families. But if our society recognize the work of women than somehow it's good for women status and paid in some way to them. Government should take some actions on the problems of women and gender role in our society and make some policies for the development of the women. We need to be discussed on the all forums for the development for the women in Pakistan.

A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Dr. Yar Zar Chit

Lecturer, Department of Educational Psychology, Sagaing University of Education,
Sagaing Town, Myanmar

Moe Zin Aung

Deputy Township Education Officer, Taunggyi Township Education Office,
Southern Shan State, Myanmar

ABSTRACT

This study investigated the vocational interests of high school students in Hopong Township, Southern Shan State, Myanmar. A total of 296 high school students (119 male and 177 female) from selected Basic Education High Schools in Hopong Township participated in this study. This study was based on Holland's RIASEC model. Descriptive research design and survey method were used. Work Activity Interest Inventory (WAI) was used to collect the required data. It consisted of six vocation types: realistic, investigative, artistic, social, enterprising and conventional. The internal consistency of WAI was 0.82. According to the results, mean of artistic vocation is highest (14.47) and that of realistic vocation is lowest (10.37). According to *t*-test results, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic, investigative and social vocations by gender at $\alpha = 0.05$ and 0.001 levels. However, there were no significant differences in other vocations by gender. Moreover, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic and investigative vocations by grade at $\alpha = 0.01$ levels. Again, in the students of civil service parents and merchant parents, mean scores of social vocation are highest among vocations. Moreover, in the students of random worker parents and farmer parents, mean scores of artistic vocation are highest among vocations. Finally, this study will give a more comprehensive awareness and a sounder basis for guiding students along in their career development journey.

Keywords: vocational interest, realistic, investigative, enterprising, conventional

CLOUD COMPUTING ADOPTION BY NATIONAL SECTOR IN TURKEY: A
FRAMEWORK BASED ON DOI THEORY

Dr. Can SAYGINER

Izmir University of Economics

orcid.org/0000-0002-1680-392X

Assoc. Prof. Dr. Tuncay ERCAN

Yaşar University

orcid.org/0000-0003-0014-5106

ABSTRACT

Cloud computing has emerged as a phenomenon way of IT services for companies. As IT decision-makers in the national sector need an integrated marketing communication, integrated sales channel management, and inventory management, they develop a cloud computing adoption model for downloading, configuring and maintaining application by outsourcing data storage, network system, and software from cloud providers that enables them just to focus on their product in the national market. In this context, the research proposed a framework for the decision making criteria in Turkey to understand which factors affect cloud computing adoption derived by the Diffusion of Innovation (DOI) theory. In order to come with a solution, positivist and deductive research have been applied and confirmatory factor analysis was used to analyze data. SmartPLS 3.0 software was applied to analyze the structural model. 104 national companies were selected by the non-random sampling method. The results showed that security negatively influenced cloud computing adoption. Perceived advantage positively influenced cloud computing adoption. The variance of security and perceived advantage explained 30.8% of the variance of cloud computing adoption. The study brings a guideline in Turkey for non-cloud national adopters and cloud national adopters to adopt cloud computing by assessing the security and perceived advantage factors of the national sector. This research will intend to contribute to cloud providers for understanding the adoption requirements of non-cloud national adopters by addressing the national cloud adopters' concerns over cloud computing adoption in Turkey. This will remove vagueness, skeptical and biased thoughts of national companies about cloud computing adoption challenge to increase the fast growth of their market and reduce their ICT expenditures.

Keywords: Cloud Computing Adoption, IT decision-makers, Confirmatory Factor Analysis, DOI theory, National Sector

THE ADOPTION OF CLOUD COMPUTING BY SERVICE SECTOR IN
TURKEY FROM AN ORGANIZATIONAL PERSPECTIVE

Dr. Can SAYGINER

Izmir University of Economics
orcid.org/0000-0002-1680-392X

Assoc. Prof. Dr. Tuncay ERCAN
Yaşar University

orcid.org/0000-0003-0014-5106

ABSTRACT

Cloud computing has become an important phenomenon to reduce the company's overall IT expenditures. Companies in industrial cities especially have a large number of service companies such as hospitals, banks, higher institutions, law firms, and accountants that generate data within applications. As data grows for them rapidly, understanding the cloud computing environment of Turkey is crucial for companies to determine how to position them over this breakthrough technology. As a result, this study proposed a model for determining which criteria are important to determine cloud computing adoption adopted from the technological, organizational, and environmental (TOE) theory. 132 service companies were selected as a sample. Non-random sampling method has been used as a sample selection. 6 questionnaires were asked to the IT managers of each company. SmartPLS 3.0 software was used to assess data. Confirmatory factor analysis was applied to analyze results. Findings exhibited that IT decision-makers positively affected cloud computing adoption. Company-size also positively affected cloud computing adoption. The variance of IT decision-makers and company size explained 30.1% of cloud computing adoption. Hence, this research proposed an external and internal perspective for service companies to fill the literature gap for cloud computing adoption and bring to build a decision-making approach to determine the appropriate IT infrastructure solution in the landscape of Turkey. This decision-making approach will also contribute to increasing the awareness of government bodies, cloud providers, and companies in the service sector to create a healthy environment for an effective IT infrastructure.

Keywords: Cloud Computing Adoption, Service Sector, Technological, organizational and Environmental (TOE) theory, Confirmatory Factor Analysis

**FGMOS: A TECHNIQUE FOR IMPLEMENTATION OF DIGITAL INTEGRATED
CIRCUITS**

Roshani Gupta

Department of Electronics, GGM Science College-Cluster University of Jammu, India

ABSTRACT

The design of digital circuits has been continuously evolving and being motivated by design criteria such as high speed, less power consumption and reduced silicon area. Power consumption in CMOS circuits can be significantly lowered by reducing the supply voltage. However, the propagation delay increases as supply voltage is reduced. Further, the threshold voltage of MOSFET does not scale down proportionally with the supply voltage, thus putting a limitation on its suitability for low voltage operation. Therefore, it has become essential to look into new design techniques for optimum circuit performance in the realm of sub-micron scaling levels of the existing technologies. Floating-gate MOSFET (FGMOS) has been widely used for the design of low power and high speed digital circuits owing to its multiple inputs and unique feature of threshold voltage tunability. Besides, use of FGMOS enables us to apply several inputs on a single transistor gate while in CMOS number of transistors increases with number of inputs required. This feature of FGMOS has been exploited for designing high performance digital circuits. In this paper, the design of digital circuits using FGMOS has been presented and compared with other designs already reported in literature. It has been observed that FGMOS based digital circuits show remarkable performance as compared to the existing designs available in the literature.

Keywords: FGMOS, CMOS, Digital, Power, delay

CHALLENGES IN ARBITRATION DURING COVID-19 PANDEMIC

Dr. Charu Dureja

Assistant Professor Law, Rayat College of Law (Affiliated to Panjab University, Chandigarh)
S.B.S Nagar, Punjab, India.

ABSTRACT

The legal fraternity has been reeling under the impact of the corona pandemic and the resultant lockdown, searching for ways to surmount the difficulties that lie ahead. Indian courts have adapted to the new situation by introducing video conferencing to hear urgent matters, where parties cannot wait for regular courts to resume to seek relief. However, this is a solution only for a tiny fraction of cases, and with the pandemic unlikely to retreat for a while, traditional litigation has hit a roadblock for an uncertain period.

There is another mode of dispute resolution that has dealt with the constraints of present times with relative ease—arbitration. Arbitration was increasingly becoming a preferred mechanism of dispute resolution. While arbitral procedures have continued to be conducted largely unhindered, even these are not completely immune to the impact of the global lockdowns. The paper proposes to examine what aspects of arbitration are inherently suitable for dispute resolution in these times, and the roadblocks where additional clarification and infrastructure is needed.

Key Words: Arbitration, Lockdown, surmount, dispute, global

**THE IMPORT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMMES FOR
PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN NIGERIA**

OSIESI Mensah Prince

Department of Educational Management and Business Studies,
Faculty of Education, Federal University of Oye-Ekiti, Ekiti State, Nigeria

ABSTRACT

The paper discussed the import of professional development programmes for primary school teachers in Nigeria. It highlighted the relevance of the primary school teacher; effective development programmes for them in relation to their teaching competences; the primary education in Nigeria, its functions and challenges confronting it; challenges facing primary school teachers. The paper further explored the objectives and forms of teachers' development and barriers to effective teacher development programmes in Nigeria. It concluded that Mechanisms for effective teachers' professional development should be put in place by stakeholders on a regular basis; as this is tantamount to enhancing teachers' teaching competences and that teachers at the primary schools need regular on-the-job professional development programmes. A number of recommendations were articulated to ensure continuous and effective teachers development for practicing primary school teachers in Nigeria.

Keywords: Teachers' Professional Development Programmes; Primary School Teachers; Nigeria.

**CHALLENGES OF CORONAVIRUS PANDEMIC ON NIGERIAN ECONOMY. AN
INSIGHT**

Aminu Yusuf Dikko

Department of Public Administration

Umaru Musa Yaradua University, Katsina, Nigeria

ABSTRACT

Nigerians economy has in the past experience serious challenges due to the country's challenge in the world economy as a result of COVID-19 pandemic. The purpose of the study was to identify the effect of Coronavirus on Nigerian economy. The COVID-19 outbreak started in December 2019 in Wuhan city in China. Every day more cases are reported, and new countries enter the World Health Organization's (WHO) list of areas where the virus has been reported. Nigeria not exceptional to the virus has come to understand the economic structure in the country. Nigeria which is largely dominated by the informal sector of the economy faces high recession even as countries are recovering from the deadly virus. Fall in revenues, unemployment, hunger, decrease in tax base revenues are among other factors that bedeviled the economy. The study was exploratory which gives the researcher the ability to understand scenario within the context of the Katsina, Kano and Kaduna metropolis in Nigeria. The study therefore, recommends that the government should come in contact with all stakeholder within the state and re-define the economic setup in order to drive high revenue base and curtail the effect of falling tax revenues in the future. Thus, governments around the world have been preparing contingency plans as well as aid packages to sustain their economies.

**A REVIEW OF AN EPIDEMIOLOGICAL-GENETICS MODEL FOR ASSESSING
THE IMPACT OF INSECTICIDES RESISTANCE ON THE TRANSMISSION
DYNAMICS OF MALARIA IN KAMPALA**

Peter, B. A.

Department of Physical Sciences, Kampala International University, Kampala, Uganda

Peter, R. E.

Department of Computer Science, Kampala International University, Kampala, Uganda

Ogunsola, A. W.

Department of Pure and Applied Mathematics, Ladoke Akintola University of Technology,
Ogbomoso, Nigeria

ABSTRACT

In the recent times, the widespread use of treated bed-nets insecticides (TBI) and residual indoor spraying (RIS) has led to the elimination of malaria outbreak in an endemic community like Kampala. This study proposed a model for assessing the impact of insecticides resistance in the population of mosquito on the dynamics of malaria transmission and control in Makindye Municipality. The numerical simulation is employed using Excel micro software to validate and support qualitative results. The result shows that managing the insecticides resistance effectively in the population of mosquito lies on the level of heterozygous genotype mosquitoes (Allele dominance) and the resistance of the insecticides in the population of vector. It is also seen from the findings that TBI- RIS measures can lead to effective eradicating or eliminating malaria in the Municipality. It is concluded that concerted efforts from both the government and the community leaders will lead to an increase effective use of TBI- RIS control strategy.

AN ACCOUNT ON MUSICAL INSTRUMENTS OF TRIBES

PRIYANKA HOWLADAR

Doctoral Research Scholar
Sangeet Bhavana, Visva-Bharati
Santiniketan-731235
West Bengal, India

ABSTRACT

The Limbus are a distinct tribal community of the greater Mongoloid ethnic group of Nepal, Sikkim and West Bengal in India. Anthropologically the Limbus belong to Mongoloid stock and linguistically they are included in Tibeto-Burmese group. Like other tribal groups and sub-groups of North-East India, Nepal, Sikkim and that of West Bengal, the Limbus also have a repository of considerable wealth of folk culture and literature confined within them in different ways. In the present paper an attempt has been made to review the rich cultural tradition of the Limbu tribe so as to represent their multicolored society as well as musical-cultural background. Like every distinct tribe, Limbus also have a rich musical heritage. They have different kinds of musical instruments which they use for performing their age old traditional festivals and rituals. Some of their musical instruments like- 'Chyabrung' or 'kay', 'Negra', 'Chetthya' and others are intertwined with every aspect of life from birth to death. Being very musical or cultural by nature, living surrounded by Nature the Limbus in particular used to have an imposing store of songs like- 'Hakparay samlo', 'Tumyamsam samlo' etc. in their respective tribal language which was practiced orally. Limbus have a very interesting bunch of musical instruments also, but now they all are on the verge of extinction. This paper is an attempt to present a glimpse of the glorious and ethnic traditional musical practices and musical instruments of these tribal people and their usage in social structure, that could help to know their obsolescent folk practices, that have its own importance in the world of music.

Keyword: Music, Limbu, Songs, Festival, Musical Instruments.

**EDUCATION AS A SOFT POWER TOOL FOR REBRANDING NIGERIA'S IMAGE IN
THE DIASPORA**

AWOSUSI, OLADOTUN EMMANUEL

Department of International Relations and Strategic Studies, Legacy University, Banjul, The
Gambia.

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6240-261X>

OLAGBAJU, OLADOTUN OPEOLUWA

Phd, Department of Linguistic Education, Legacy University, Banjul, The Gambia

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0192-9199>

ABSTRACT

The goal of every government policy, domestic or foreign, is to project a good national image at home and in the Diaspora. However, the Nigeria's national and global image is increasingly being battered through overwhelming negative press reports on vices and atrocities perpetrated by some dodgy Nigerians in the Diaspora, and consequently climaxing into image crises for the totality of Nigerians at home and abroad. Nigerians are arguably the most educated African contingent in the Diaspora and also the group with the worst record of image crises. Meanwhile, education is expected to instil right values and morals that can project individuals and nations' image in positive light. The inability of the current crop of educated Nigerians in the Diaspora to project a good image of themselves and their country, suggests that there is disconnect in the content of education they received. In contrast to the Nigeria's past moribund efforts at national image laundry which focused on top-down socio-political approach, this study, however, advocates a shift in policy direction to a bottom-up approach with the use of education as a soft power tool for bringing about the desired social change. The study examined how the Nigerian educational system can be revitalized through the reintegration of moral instruction to rebrand Nigeria's image crises globally.

Key words: Nigeria, Education, Soft power, Image Crises, Diaspora.

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP : A ZOOM ON THE MOROCCAN CAS

Marwane El Halaissi

PHD CANDIDATE, Research team “Entrepreneurship and local development”

Faculty : Faculty of Law Sciences, Economics , Social Sciences

University of Mohammed V-RABAT

« Social Entrepreneurship : a zoom on the Moroccan landscape»

ABSTRACT

This text aims to focus on the emerging phenomena of the Social Entrepreneurship in Morocco by describing the dynamics related to this nascent movement. This essay relied on a combined approach, we used a comparative literature review and the observations we had compiled from our research settings.

Morocco's proximity to Europe influenced the socio-economical dynamics in its territory leading to the manifestation of a new movement shaped by the co-operatives, mutuals, local non-governmental organizations. The emergence of this movement is linked to the public policy change and foreign influence. Morocco's policy shifted to the liberalization of the economy after implementing the structural adjustment plan during the 1980s of the last century. The Moroccan context was influenced by leading international Non-Governmental Organizations and foundations (British Social Enterprise), especially those from Europe, which trained young social entrepreneurs, and funded innovative youth, which resulted in the rise of a new player in the socio-economic landscape: social entrepreneurship.

The social entrepreneurship movement in Morocco seems to be close to the European Social Entrepreneurship, it relies mainly on co-operatives and Non-Governmental Organizations, in rare case the Moroccan social entrepreneurs adopt other legal forms such as company. Social entrepreneurship tackles social challenges like poverty, unemployment, they also engage in implementing sustainable development goals. Social entrepreneurship in Morocco tends to operate largely in promoting local products, assisting the implementation of public policies in social sectors, mainly in education, integration of the individuals in need. Recently some social enterprises develop innovative answers to sustainable development challenges (waste management).

Key words: Social entrepreneurship, Morocco, NGO, Co-operatives, mutuals

**THE EFFECT OF SERVICE QUALITY, SERVICE PRICE AND INFRASTRUCTURAL
PROVISION ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN YANKARI
GAME RESERVE BAUCHI STATE**

Dr. Bala Ishiyaku

(Senior lecturer, Head of department Estate management and valuation Abubakar Tafawa
Balewa university Bauchi, Nigeria

Sani Inusa Milala

Graduate student of (Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Estate
Management and Valuation

Ibrahim Idris

Technologist in Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Estate
Management and Valuation

ABSTRACT

This paper seeks to explore the effect of service quality, service price, infrastructural provision, lacked facilities and service which has being measured in the effect of service, quality, service price and infrastructure provision on customers satisfaction and patronage in Yankari games reserve bauchi and the means by which this could be developed further to provide a measure of customers' satisfaction and patronage with Yankari games reserve.

The Yankari Game Reserve in Bauchi State, Nigeria, is perhaps the most popular game reserve in the West African sub-region, a revenue generating natural edifice that has in years spoke volumes of the fact that tourism is becoming an essential part of the country's economy.

The games reserve is tourism center made up of a number of different sectors as the result of including the hospitality and visitor services sector, wide life sector. Where it has different service which they render, The World Travel and Tourism Council (WTTC) in 2014 also envisaged a growth of 6 percent per annum for period of ten years for the Nigerian tourism industry. Therefore measuring of customers' satisfaction becomes subject of consideration to the management and researchers

The study explore the effects of service quality on customers satisfaction, service price, the relationship between service quality and service price, some of the best services, facilities and infrastructural provision in which these measures have been undertaken at the enterprise level and the customers' satisfaction and preference within which these are often established. It also proposes the idea that it may be useful to extend satisfaction measurement from a focus on the enterprise to that of the tourism destination.

Keywords: Service quality, service price, infrastructural provision, customers' satisfaction and patronage

MOVE ANALYSIS OF SENIOR HIGH SCHOOL RESEARCH ABSTRACTS IN A
PHILIPPINE UNIVERSITY

Mark Joshua D. Roxas, LPT

University of Perpetual Help – Molino

Bacoor City, Cavite, Philippines

Orcid No. 0000-0002-5973-2148

ABSTRACT

A well-written abstract speaks for the paper's quality—it reflects an article's value. Research is a relatively new discipline for senior high school learners, thus, the writing of an abstract can be problematic and challenging. Anchored on Hyland's model of research article abstracts as adapted by Behnam and Golpour (2014), this paper presents a move analysis of thirty (30) randomly-selected research abstracts of Grade 12 senior high school students in a Philippine University. The results revealed the three (3) dominant moves in the corpus of research abstracts namely Introduction-Purpose-Method-Product, Introduction-Purpose-Method-Product-Conclusion, and Introduction-Product-Method. It was also noted that the "Conclusion" move is less frequently observed and considered "optional". Additionally, instances of move embedding were prominent between the Purpose and Method move. It was recommended that research instructors in the senior high school shall consider using models in teaching the writing of the abstract. The findings of this study may serve as a basis in crafting a genre-based research syllabus, with genre-based tasks.

Keywords: *move analysis, senior high school, abstract, Philippine University*

AGE DIFFERENCES IN ESTIMATING RELATIVE ARRIVAL IN A DYNAMIC VISUALIZATION TASK

Sumona Datta

Assistant Professor, Department of Psychology, School of Basic & Applied Sciences,
Adamas University
India

ABSTRACT

Introduction: Dynamic spatial ability refers to the ability to visualize and compare spatial relation between moving object and to predict their relative motions. This includes predicting relative velocity and relative distance of moving objects, which necessitates the perception and understanding of three concepts: distance, speed and time. Research on the development of these concepts advocated a stage-wise development of these concepts, with the understanding of time emerging last. However, there still exists a huge lack of agreement with respect to the age of achieving the integration of these three concepts.

Recent trends in studying this understanding includes the relative arrival judgement, which requires the ability to predict which among two or more moving objects will arrive earliest at a certain destination when the arrival is scheduled beyond the exposure time. Assessing this ability presents an objective way to understand the developmental pattern of distance, time and speed.

The present study therefore, examined the accuracy in estimating the relative arrival in an occluded trajectory in relation to observer age.

Method: 93 typically developing pre-adolescents (7-9 years; $n_1=27$; Mean=8.38, SD=0.80), adolescents (10-12 years; $n_2=35$; Mean=10.91, SD=0.82) and late adolescents (13-16 years; $n_3=31$; Mean=14.44, SD=1.13) with no physical or mental disability and normal or corrected-to-normal vision were tested in a Relative-Arrival Judgment task. In each trial, two or more dots of different colours would travel a specified path towards a specific destination. Subjects had to judge, after the occlusion of the final part of the trajectory, which among the dots would reach a specified destination first. The task consisted of two levels: Same speed condition and the Variable speed condition. Difficulty level of the task across levels was varied by introducing other task parameters.

Results: Effect of age in overall task performance was examined. Estimation accuracy in all the trials across the three age groups differed significantly with growing age. Accuracy in estimating the relative arrival was also compared across different levels of the task, i.e. same speed and variable speed. Children performed significantly better in both the levels with their growing age. Again, performance was compared with respect to the different task parameters. It is noted that with developing age, accuracy in estimation increased significantly across all the task parameters.

Discussion: While the same speed condition required considering only the spatial aspect of the motion, the variable speed required understanding of both the spatial and temporal aspect of the motion. Better performance with growing age indicated that the understanding of the

spatial and temporal aspects of relative motion develops with age. It is also noted that integration of the temporal aspect with the spatial aspect in prediction emerges in the late adolescence. Findings were discussed in light of developmental theories of spatial reasoning.

Keywords: Dynamic Visualization, Adolescence, Spatial Reasoning, Child Development.

**ETHNO-MEDICINAL PLANTS USED BY BAKERWAL TRIBE IN THE SIWALIK
HILLS OF BILLAWAR, JAMMU AND KASHMIR, INDIA**

Sanjeev Kumar Gupta

Department of Botany, Govt. Degree College Billawar, Jammu and Kashmir, India

Yash Paul

Department of Botany, Govt. Degree College Billawar, Jammu and Kashmir, India

Usha Devi

Department of Botany, Govt. Degree College Billawar, Jammu and Kashmir, India

Kewal Kumar

Department of Botany, Govt. College for Women Udhampur, Jammu and Kashmir, India

ABSTRACT

Himalayan mountains support rich plant diversity. The area of study lies in the foothills of mighty Himalayas popularly known as the Siwalik Hills. The climate of the region is moderate sub-tropical type which supports rich floral diversity. The plant diversity plays a significant role in the lives of people inhabiting the low lying Siwalik Hills. The aim of study is to explore the medicinal plant wealth of the region particularly used by the nomadic tribe of bakerwal in tehsil Billawar of district Kathua in Jammu and Kashmir Union Territory of Indian Republic. The research work was performed through field study and data gathering from knowledgeable respondents. A total of 250 respondents were surveyed to generate the data. The exploratory research reveals a total of 105 medicinal plant species belonging to 35 families of angiosperms. Species like *Centella asiatica*, *Curcuma longa*, *Mentha viridis*, *Phyllanthus embelica*, *Terminalia chebula* and *Terminalia belirica* are the most commonly used ethno-medicinal plants. *Ajuga integrifolia* is used to cure some chronic skin ailments. They are used in different formulations involving different parts of the plant species. The overexploitation of *Zanthoxylum armatum* DC. for tooth-brush and cutting of its basal stems has rendered it rare and endangered species. There is need to create an awareness of judicious use of the resource coupled with conservation of hard hit species on priority basis.

Keywords: diversity, formulations, rare, conservation.

ANNAN PLANI DÖNEMİ PROPAGANDALARININ SEMİOLOJİK, FENOMOLİJİK VE
VAROLUŞÇU YÖNTEMLER İLE ÇÖZÜMÜ
RESOLUTION OF PROPAGANDAS DURING THE ANNAN PLAN IN SEMIOLOGICAL,
PHENOMENOLOGICAL AND EXISTENTIAL WAYS

Dr. Turgül TOMGÜSEHAN
Yakın Doğu Üniversitesi, İletişim Fakültesi

ÖZET

2002-2003 yılları arası Kıbrıs'ın Kuzey'ini derinden etkileyen bir süreç olarak tarihe geçmiştir. Kıbrıs'ın siyasi geleceği bu süreçteki ana konudur. Söz konusu siyasi süreç içerisinde özellikle Avrupa Birliği teması ile propaganda yapan gruplar ve siyasi düşünceler öne çıkarak kendisini göstermiştir. AB propagandacıları, birçok çekici aracı propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. Bu gruplar iletilerini toplumun geneline ulaştırmaya çalışarak kendi görüşlerini benimsetme faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Bu noktada “propagandanın” ne olduğunu kısaca izah etmek gerekir. “Propaganda” bir iletişim yöntemidir. Kişiler arası veya kitle iletişim araçlarının kullanımı ile toplum bazında ki iletişim tarzlarından birini oluşturur. Propaganda; ileten veya iletenler grubunun gayretleri ile kullanılan kitle iletişim araçlarının belirli bir yönde ve amaçta kullanılması ile iletiyi aktarır. İletilmesi planlanan ileti veya özel konu belirli biçimlerde iletilenlere iletilir. İletinin içeriğinin; doğru, genel ve geçerliliğine ilişkin bir kanaat, inanç, en azından bir ilgi ve sempati oluşturması hedefler. Yukarıda bahsedilen tarih safahatı içerisindeki siyasi süreç, bu çalışmada Annan Planı dönemi olarak adlandırılacaktır. Bu süreç içerisinde Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan birçok kişi kendisini yukarıda izah edilmeye çalışılan “propagandaların” etki sınırları içerisinde bulmuştur. Annan Planı döneminin “propagandalarının” Kıbrıs Türk toplumu üzerinde hissedilir bir etkisi oluşmuştur. Bugün dahi söz konusu dönemde yaşanan sürecin sonucundaki etkenler Kıbrıs adasında devam eden siyasi gelişmelere tesir etmektedir. Bu süreç ve yarattığı sonuç Kıbrıs'ta yaşayan birçok insanı da derinden etkilemiştir. Bu nedenle böylesine bir etki yaratan propagandanın iletişim mekanizması içerisinde ki yeri iyi anlaşılmalıdır. Wreford'a (1923) göre “propaganda; ilginç bilgi ve fikirlerin ileti sürecidir”. Ancak konumuzun tam anlamı ile anlaşılması açısından bu tanım yetersizdir. Laswell (1927) de propagandayı şöyle tarif etmiştir “dikkati çeken sembollerin sevki veya belirlenmesi yoluyla ortak tavırların idaresidir” der. Çalışmamızın sonuçları, propagandanın Annan Planı sürecinde siyasi değişimi belirlemiştir.

Anahtar Sözcükler: Annan Planı, Kuzey Kıbrıs, Propaganda, Avrupa Birliği

Dr. Turgül TOMGÜSEHAN

Near East University, Communication Faculty

ABSTRACT

2002-2003 were the years that deeply affected Northern side of Cyprus. During that duration the main topic was the political future of Cyprus. Throughout the political time period, groups which were making propagandas and political thoughts about the European Union came into prominence. EU propagators have used various appealing equipment for canvassing. Those groups of individuals tried to manipulate most the community to support their ideas. At this point a description of “propaganda” must be explained briefly. ”Propaganda” is a way of communication. It is either interpersonal or a communication between a mass of people. Propaganda uses the populace means of communication for a significant reason by receivers and recipient to transfer a message. Transfer of the message or the private subject can be transmitted to the receivers. The context of the message is expected to create; a general, correct conviction depending on truths, belief and sympathy. The mentioned political time period will be referred as the Annan Plan duration. During that time period, citizens of North Cyprus happened to find themselves under the effects of “propaganda” especially on Turkish Cypriots. Today, consequences of the circumstances of that duration are still affecting the on-going political progresses. Most people living in Cyprus were deeply affected by that continuum and its consequences. Therefore, such a communication mechanism called propaganda which can have intense influences must be clarified carefully. According to Wreford (1927) “propaganda; is transmission of interesting ideas and information”. But, to clarify our topic such description won’t be enough. Laswell (1927) has explained canvassing as “Ruling of formation of common decisions due to enthusiasm of interesting, eye catching symbols”. At the end of this study, alterations of propaganda during Annan Plan are designated.

Key Words: Annan Plan, North Cyprus, Propaganda, European Union

**ADDICTION FREQUENCIES OF HIPPOCAMPAL THETA RHYTHM FROM THE
ACTIVITY OF THE NEUROCHEMICAL SYSTEMS OF THE BRAIN**

R.M.Baghirova

Department of Medical and Biological Sciences, Azerbaijan State Academy of Physical
Education and Sport, Baku 1147, Azerbaijan Republic

ABSTRACT

Chronic experiments with rabbits have shown that electrical destruction of dorsal amygdalofugal pathways leads to complete and persisted blockade of hippocampal theta rhythm in contrast to ventral one. In intact animals, electro- and chemostimulation of amygdala nuclei, hypothalamus, reticular formation and medial septum nucleus lead to the formation of well pronounced theta rhythm in hippocampus, but after destruction of the amygdalofugal pathway any theta-rhythm in this structure is not observed. Restoration of hippocampal EEG took place under intrahippocampal application of carbocholine and strychnine. It is proposed that one of the necessary conditions for the regulation of excitability of hippocampal neurons is the integrity of dorsal amygdalofugal pathways by means of which regulatory influence of amygdale on the hippocampal neurosecretory cells is realized.

Key words: hippocampal theta rhythm, amygdalofugal pathway, destruction.

To investigate the role of extrahippocampal brain structures in the genesis of the hippocampal theta rhythm carried electro- and chemostimulation of the limbic structures of the brain before and after the destruction of the dorsal and ventral amygdal-fugal pathways. Our research has previously been shown that the destruction of dorsal amygdalofugal pathway (DAP), in contrast to the ventral (VAP), resulting in complete and irreversible blockade of hippocampus theta rhythm. To clarify the reasons for the profound changes we have conducted electricity and hemostimulation the limbic structures of the brain (the amygdale, hypothalamus, reticular formation, the medial nucleus of the septum, the hippocampus) before and after the destruction of the DAP.

The results of these experiments showed that the baseline hippocampal and septal EEG demonstrated irregular activity dominated by oscillations in the range 4-6 Hz. Application of test substances into various structures of the limbic system before lesioning of the stria terminalis led to ambiguous results. Thus, while serotonin increased the EEG in the region 5-6 Hz, noradrenaline displaced the peak of the frequency characteristic to the region 4-5 Hz. Carbachol (like strychnine) resulted in generation of high-amplitude, regular theta waves of frequency 6-7.5 Hz, which with time could transform into epidischarges.

Thus, the analysis of our data allows us to conclude that the actions of various neurochemicals in the EEG activity of the hippocampus have a number of common and distinct properties. The former include: 1) the occurrence of synchronized theta wave activity; 2) the absence in different areas of the hippocampus differentiation of bioelectric reactions; 3) violation of the regularity of the theta-wave activity and the emergence of epidischarges by increasing the dose injected into the structure of the brain monoamines investigated. For properties that distinguish the action applied neurochemical agents include: 1) the emergence of dominant frequency 6-7.5 number/s cholinergic 5-6 count/s - with serotonergic and 4-5 count/s noradrenergic stimulation of the nucleus the amygdale, hypothalamus, midbrain reticular formation, the medial nucleus of the septum and hippocampus; 2) a change in the amplitude of oscillation synchronized potential compared to background EEG activity, which reached its peak on the background

of holinomimetiks, average - with the introduction of 5-HT and was below the background level after administration of NA. The results suggest that the regulation of hippocampal theta rhythm, as well as the functional activity of the hypothalamic-pituitary system, is polimediatory character and is not determined strictly by a single brain monoaminergic mechanism, ensuring the reliability of the pituitary-adrenal response to these pressures, because the answer this is very important to maintain homeostasis. This, obviously, are huge compensatory abilities of the central nervous system. A complete and irreversible blockade hippocampal EEG induced destruction DAP clearly indicates that under the given conditions of the hypothalamic-pituitary system is at low level-violation formation rate of secretion of ACTH and corticosteroids. All above indicates that a prerequisite for the regulation of excitability of hippocampal neurons is the integrity of the amygdale-hypothalamic connections through which the regulatory effect on the activity of the amygdale hypothalamic neurosecretory cells.

ENDÜSTRİ 4.0 VE AKILLI ŞEHİRLER HAKKINDA KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA

A CONCEPTUAL STUDY ON INDUSTRY 4.0 AND SMART CITIES

Arş. Gör. Nurullah TAŞ

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,

Prof. Dr. Bülent SEZEN

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü

ÖZET

Şehirler günümüzde, sakinlerinin yaşam kalitesini artırma ve onların mutluluk seviyelerini yükseltme amaçları ile bir dönüşüm içerisinde. Bu dönüşüm, teknolojinin yardımıyla ve akıllı kentlerin inşası şeklinde gerçekleşmektedir. Teknolojideki büyük gelişmeler ve bunun sonucunda ortaya çıkan yapay zeka sistemleri, gündelik hayata katkı sunma konusunda gerekli planlama ve karar alma süreçlerine olumlu katkılarda bulunmaktadır. Dördüncü endüstriyel devrim olarak nitelendirilen Endüstri 4.0 ve onun uygulamaları, gelecek zamanların şehirlerinin kurulmasında bu önemli dönüşüme öncülük etmektedirler. Bu nedenle, dünyadaki büyük kalabalıkların yaşadığı metropol şehirler, hükümetlerinin ve girişimcilerin işbirliği ile bir akıllılaşma yarışına girmiş durumdadırlar. Akıllı nesneler, akıllı şehirlerde kullanılmakta ve insan yaşamı için kolaylıklar oluşturmaktadır. Şehirlerin yanı sıra, nesnelerin interneti kapsamında, makinaların ve nesnelerin karşılıklı iletişim durumunda olması, gerekli bilgiye tam zamanında ulaşma fırsatı sunarak lojistik hizmetlerini de daha akıllı hale getirmektedir. Yapay zeka uygulamaları ile elde edilen büyük boyuttaki veriler, doğru ve daha faydalı bir şekilde analiz edilebilmektedir. Endüstri 4.0; risk yönetimi, araç takip, depo yönetimi ve çevreye duyarlılık gibi konularla ulaşım ve lojistik konularında katkılar sunmaktadır. Endüstri 4.0 ile birlikte, şirketler tedarik süreçlerine tatbik edecekleri uygulamalar ile maliyet avantajları elde edip rekabet üstünlüğü sağlayabilmektedirler. Ürünler müşterilere doğru zamanda ve doğru kanallarla, daha hızlı ve daha güvenilir bir şekilde ulaştırılabilmektedir. Akıllı yollar, akıllı ulaşım, gürültü ve atık yönetimi Akıllı Şehirlerin sunacağı diğer avantajlardandır. Çalışmada; dijital çağ, dijital dönüşüm, endüstri 4.0 ve akıllı şehir kavramları incelenmiştir. Ayrıca; akıllı şehir uygulamalarından akıllı çevre, akıllı ulaşım ve akıllı lojistik konuları irdelenmiştir. Dünyadaki başlıca akıllı şehirler; nüfus büyüklüğü ve ekonomik gelişmişlik kriterleri açısından değerlendirilmiş ve bu kriterlerin İstanbul özelinde karşılaştırılması kavramsal olarak yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dijital Çağ, Dijital Dönüşüm, Endüstri 4.0, Akıllı Şehirler

ABSTRACT

Cities today are in a transformation with the aim of improving the quality of life of their residents and increasing their level of happiness. This transformation takes place with the help of technology and the construction of smart cities. The big advances in technology and the resulting artificial intelligence systems make positive contributions to the planning and decision making processes required to contribute to daily life. Industry 4.0 and its applications, described as the fourth industrial revolution, lead this important transformation in the establishment of cities of the future. For this reason, metropolitan cities, where large crowds of the world live, have entered a race of smartness with the cooperation of their governments and entrepreneurs.

Smart objects are used in smart cities and create facilities for human life. In addition to cities, within the scope of the Internet of Things, the fact that machines and objects are in mutual communication makes logistics services smarter by offering the opportunity to access the necessary information just in time. Large data obtained with artificial intelligence applications can be analyzed accurately and more usefully. Industry 4.0; It contributes to issues such as risk management, vehicle tracking, warehouse management and environmental awareness, and transportation and logistics. With Industry 4.0, companies can achieve competitive advantage by obtaining cost advantages with the applications they will apply to their supply processes. Products can be delivered to customers at the right time and with the right channels, faster and more reliably. Smart roads, smart transportation, noise and waste management are other advantages of Smart Cities. Study; The concepts of digital age, digital transformation, industry 4.0 and smart city have been examined. Also; Smart environment, smart transportation and smart logistics are examined from smart city applications. Major smart cities in the world; It was evaluated in terms of population size and economic development criteria and comparison of these criteria in Istanbul was made conceptually.

Keywords: Digital Age, Digital Transformation, Industry 4.0, Smart Cities

TRAFİK YOĞUNLUĞU TAHMİNİ- TUZLA ÖRNEĞİ

TRAFFIC DENSITY ESTIMATION - TUZLA EXAMPLE

Arş. Gör. Nurullah TAŞ

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü

Prof. Dr. Bülent SEZEN

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü

ÖZET

İnsanlar şehir yaşamında taşıtları yoğun olarak kullanmaktadırlar. Bu yoğunluk, zamanla ulaşım altyapılarının yetersiz kalmasıyla sonuçlanmakta ve trafik sıkışıklığı meydana getirmektedir. Araç trafiğinin az olduğu bir kent için, ilgili kentteki yoğunluk kontrol altına alınmalıdır. Kontrol altına alma ise, gerek şimdiki gerekse de ileriki zamanlarda meydana gelebilecek olası trafik yoğunluklarına önlem almakla mümkün olabilir. Gelecekteki muhtemel bir araç yoğunluğu için bir tahmin sistemi kurulmalıdır. Bu çalışmada, İstanbul' a Tuzla ilçesinden E-5 karayolu girişi için hız tahmini yapılarak, bu tahmin üzerinden ilgili yolda yaşanabilecek olası trafik sıkışıklık düzeyinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Trafik verileri Yandex Trafik' ten, hava durumu verileri ise Wunderground internet sitesinden ve 10.07.2019-10.12.2019 arası tarihler için toplamda 1760 gözlem olacak şekilde toplanmıştır. Hafta içi günler, mesai saatleri, havanın genel durumu, sıcaklık, rüzgarın hızı ve nem seviyeleri bağımsız değişkenlerdir. Bu bağımsız değişkenler üzerinden hız tahmini yapılmış ve trafik yoğunluğu seviyesi değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin korelasyon değerleri incelendiğinde; hız bağımlı değişkeni ile; en yüksek ilişkinin sıcaklık değişkeni arasında ve negatif yönlü olduğu görülürken, en düşük ilişkinin ise mesai günleriyle ve yine negatif yönlü olduğu görülmüştür. Gün, saat ve hava koşulu değişkenleri kategoriktir. Bu değişkenler kukla değişken (dummy değişken) olarak belirlenmiş ve böylece toplamda 28 tane bağımsız değişken elde edilmiştir. Model, 25' li olmak üzere 2 tane gizli katman olacak şekilde tasarlanmıştır. Analizler, Yapay Sinir Ağları ve Python programlama dili kullanılarak yapılmıştır. Highway Capacity Manuel 2000' de, Servis Akış Hızı, bir yoldan geçmesi beklenen araçların saatlik hızı olarak tanımlanmış ve kabul edilebilir bir işletim hizmeti sağlamak amacıyla, yoğunlukla C veya D düzey hizmet seviyesinin kullanıldığı belirtilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, ilgili yol için genel olarak 80 km ortalama hız düzeyi elde edilmiş ve Serbest Akım Hızı, bu hız düzeyi için C ve D hizmet seviyeleri incelendiğinde, en fazla yoğunluk (araç / km / şerit) düzeyinin 16-22 aralığında, en fazla hacim / kapasite oranının (v / c) % 64- 85 aralığında olacağı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Trafik Yoğunluğu, Hız, Hava Koşulları, Çalışma Zamanı, Yapay Sinir Ağları

ABSTRACT

People use vehicles intensively in city life. This density results in insufficient transportation infrastructures over time and creates traffic congestion. For a city with low vehicle traffic, the density in the city should be taken under control. Controlling may be possible by taking precautions against possible traffic densities that may occur both in the present and in the future. An estimation system should be established for a possible future vehicle density. In this study,

it is aimed to determine the possible traffic jam level on the related road by making a speed estimation for E-5 highway entrance from Tuzla district to Istanbul. Traffic data was collected from Yandex Traffic, and weather data from Wunderground website and 1760 observations in total for the dates between 10.07.2019- 10.12.2019. The days of the week, working hours, general condition of the weather, temperature, wind speed and humidity levels are independent variables. Speed estimation was made on these independent variables and the traffic density level was evaluated. When the correlation values of the obtained data are examined; with speed dependent variable; while the highest relationship was observed between the temperature variable and negatively, the lowest relationship was observed with working days and again with negative direction. Day, hour and weather conditions are categorical. These variables were determined as dummy variables and thus 28 independent variables were obtained in total. The model is designed to have 2 hidden layers, 25 of them. The analyzes were carried out using Artificial Neural Networks and Python programming language. In Highway Capacity Manual 2000, Service Flow Rate is defined as the hourly speed of the vehicles expected to pass a road and it is stated that the level of service level C or D is mostly used in order to provide an acceptable operating service. As a result of the analysis, an average speed level of 80 km was obtained for the road in general, and when the Free Current Speed, C and D service levels for this speed level are examined, the maximum density (vehicle / km / lane) level is in the range of 16-22. It was determined that the volume / capacity ratio (v / c) would be in the range of 64-85%.

Keywords: Traffic Density, Speed, Weather Conditions, Working Time, Artificial Neural Networks

TÜRKİYE'DE BİTCOİN İŞLEM MİKTARININ BELİRLEYİCİLERİ VE ONLİNE BANKACILIK İŞLEMLERİNE ERİŞİMİN ETKİSİ

Dr. Bekir Tamer Gökalp

Azimut Portföy Yönetim Şirketi

ORCID: 0000-0002-9766-3577

ÖZET

2009 yılında Bitcoin ile birlikte hayatımıza giren kripto paralar yatırımcıların yanında ekonomistlerin de ilgisini çekmektedir. Literatürde yapılan araştırmaların ana odak noktası daha çok Bitcoin'in ve diğer paraların fiyatını belirleyen faktörleri analiz etmek üzerindedir. Bu çalışmada ise Bitcoin'in fiyatından ziyade Bitcoin işlem miktarını belirleyen değişkenler analiz edilmeye çalışılmıştır. 5 Ocak 2015 ile 31 Mayıs 2020 arası dönemi kapsayan verilerden hareketle uygulanan Vektör Hata Düzeltme (VEC) Modeli, USD/TRY döviz kurunun, bankacılık hizmetlerine erişimin, online bankacılık sistemine erişimin ve altın fiyatının Bitcoin işlem miktarı üzerindeki etkisini incelemiştir. Kısa ve uzun dönem katsayılarından elde edilen sonuçlar online bankacılık sistemine erişimin Bitcoin işlem miktarı üzerinde pozitif yönlü, UDS/TRY döviz kurundaki değişimin ise negatif yönlü etkisi olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan bir diğer bankacılık değişkeni olan bankacılık hizmetlerine erişimin veya bir diğer alternatif yatırım aracı olan altın fiyatının etkisi ise istatistiksel olarak desteklenememiştir. Bu bulgulardan hareketle Türkiye'de genç yatırımcıların Bitcoin piyasasına yatırım yapmaya daha meyilli olduklarını ve bu kişilerin Bitcoin fiyatı yanında dolar döviz kurunu da yakından izlediklerini tespit etmek mümkün olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, VECM, Kripto para, Türkiye ekonomisi

Jel Kodları: C22, C58, G12

**CHANGE IN SEX-PREFERENCE AMONG MARRIED COUPLES
FOR THEIR CHILDREN IN INDIA: NFHS-III (2005-06) TO NFHS-IV
(2015-16)**

Ravina Ranjan

MA/MSc population studies
International Institute for Population Sciences,
Mumbai, 400088, India

ABSTRACT

Introduction:

This study investigates the change in sex preference for children among married couples in India. One of the biggest concerns in India with regard to son preference is that decades of policy efforts have not achieved positive change. In fact, the worsening sex ratios indicate the situation is deteriorating rather than improving. Improvement in female socio-economic status will bring about change in sex preference of the children.

Data and Methods:

The study involved 63,696 currently married couples from the fourth round of National Family health Survey. To see the extent of sex-preference, sex-preference ratio has been calculated. Chi Square analysis was used to assess the unadjusted effects while binary logistic regression was used for assessing the adjusted effects.

Results:

The proportion of desiring more boys than girls is declined from 23% in 2005 (NFHS-2005-06) to 19% in 2015. Our analysis finds that women's education her living standard and media exposure are the most significant factors in reducing son preference. Educated women are less likely to prefer sons over daughters, and highly educated women are especially less likely to do so.

Conclusions:

Married Couple's educational status, standard of living, working status, and media exposure can reduce the traditional son preference. More specifically, if women are empowered and educated traditional son-preference practice will change. Our results suggest that the specific focus of the policy aimed at addressing this problem may matter a great deal in whether it is effective.

Keywords:

Parity, Ideal Family Size, Sex-preference, Currently married couples, Education

**DR. MANMOHAN SINGH AND NARENDRA MODI'S POLICY TOWARDS CHINA: A
COMPARATIVE ANALYSIS FROM 2004 TO TILL NOW**

Rahul Verma

PhD Research Scholar

Department of Political Science

M.B. Govt. P.G. College, Haldwani, Kumaun University, Nainital.

Assist. Prof. Dr. Alka Sharma

Department of Political Science, M.B. Govt. P.G. College, Haldwani

ABSTRACT

This article aims to study the policy that India adopted towards China under the leadership of Dr. Manmohan Singh and Narendra Modi. Almost seven decades of relations between India and China since 1949, have been characterized by both compassion and acrimonious phases. In this paper, the 'Soft' and 'Timid' policies of Dr. Singh towards China are discussed. The improvement and transformation that takes place in policies towards China during the leadership of Narendra Modi, has been also discussed profoundly. Some factors which became hindrances in the way of Dr. Singh to perform his duties independently despite being an intellectual are analysed. This article highlights Modi's 'Neighborhood First' and Act East policy as a counter move against Chinese policy of 'String of Pearls'. When Narendra Modi becomes the PM of India, the defensive attitude maintained over several decades, got transformed to that of equal, controlled aggression. China has always adopted a negative approach towards India regardless of several positive efforts made by India not only during Dr. Singh's period but also during Mr. Modi's period, to improve their decades old relationship. Despite being the decade's old and same regional competitor, why India under Narendra Modi is still managing the situation instead of controlling it, are some of the significant points which will be discussed in this research paper.

Keywords: Acrimonious, Timid, Compassion.

**ROLE OF PARENTS IN E-LEARNING SYSTEM AND SUPPORT GIVEN DURING
ONLINE CLASSES LEARNING**

Assist. Prof. Dr. K.R.Padma

Department of Biotechnology,
Sri Padmavati Mahila Visva Vidyalyam (Women's) University,

K.R.Don

Reader, Department of Oral Pathology, Saveetha Dental College, Saveetha Institute of
Medical and Technical Sciences, Saveetha University, Velappanchavadi, Chennai, Tamil
Nadu, India.

ABSTRACT

The requirement for E-learning has been augmented with the fast advancement of modern-day technology and comprehension. E-learning has intensely transformed the routine mode and headway of conveying learning courses and divulging essential knowledge. Universally, several reports revealed certainty in the K-12 education community, parents felt a positive impact on their child's learning. Nevertheless, there subsists pint-sized inquiry in scrutinizing the parental participation in an online learning environment. India is a developing country having millions of young minds, looking for knowledge to move ahead in contrary to their limit. Since, time is crucial for India for the preparing young minds for future prosperity. Hence acquiring education without break in full fledge is imperative. Basically due to COVID-19 outbursts in India as well as based on UGC and WHO guidelines which emphasis on E-learning for having concern on safety of children and prevent from infection spread amass. Although, we have several schools, enough teachers and facilities for students. Nevertheless, in our current review we have focussed on programs which encourages parent involvement in E-learning and thereby facilitating parent-teacher communication.

Key words: E-learning, K-12 education, child's learning, COVID-19, UGC guidelines.

CONTEMPORARY WORLD: CRIME VS HUMANITY

Assist. Prof. Dr. PRIYANKA GUHA ROY

Department Of History
Kazi Nazrul University

BIDYUT HARI

Phd Scholar ,
Department Of History
Kazi Nazrul University

ABSTRACT

Crime and humanity are two opposite words and they fell on society different way. Law that distinguishes right and wrong are variable in respect of regions; And also variant in respect to other countries. With expansion of modern city states and hybrid society and culture, crime and corruption are the major social evils that exist in any society. But they are viewed differently by the existing power structure. Resistance to Crime can sometime signify resistance to society and also sometime to the state. Growth of crime indicates inequality and injustice. Morality is the social values that pertain social ethics in society.

Through our paper we would like to find out how crime and humanity clash each other for the evolution of new resistance and emergence of new laws to adjust society and initiate new era in historical journey. The paper also would try to elaborate what resistance is all about and also the nature of resistance to crime and criminality. The theoretical and practical implications thereof, there seems to be two themes running through both Crime and Humanity: one, an *asymmetry* of power, and two, the question of *intention*. So the asymmetry of power and the question of intention are dealt with (and how they subsist in the operation and understanding of resistance) are also to be elaborated in the paper.

We would also like to project the history of crime through highlighting the relationship between crime and morality on the one hand and how they interact with the society on the other. The interrelationship between the two trends is very well connected by the principle of social contract which is common in both respect. It highlights a special historical discourse in the sense that there is a major difference as well as close affinity between them.

Keywords : Crime, Law, Morality, Society, Corruption; Resistance.

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞAHSİYET / KİŞİLİK EĞİTİMİ

Doç. Dr. Ahmet ABAY

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı

<https://orcid.org/0000-0001-8284-8336>

ÖZET

Çocuğun ilk ve temel eğitimi, toplumsal kurumların en önemlilerinden biri olan aileyle başlar. Dünyaya masum ve her şeyden habersiz olarak gelen çocuk, bulunduğu aile içinde kişilik kazanır. Çocuk eğitimi, anne karnında hamilelik sürecinde başlamaktadır. Çocuğun ruhi boyutunun sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve karakterinin istenilen biçimde şekillenmesi için hamilelik süreci, eğitimin başlangıç dönemidir.

Bu çalışmada şahsiyet eğitiminin çocukluk döneminde başlamasının önemi ve bunun kişiliğin oluşmasındaki rolü üzerinde durulacaktır.

Eğitimin ailede başlıyor olması anne-babaya büyük sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluk Kur'an'da şöyle hatırlatılır: *“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”* (Tahrim, 66/6)

Anne ve baba adayları, hamilelik sürecinin başlamasından itibaren Allah'a kendilerine sağlıklı bir çocuk vermesi için dua etmeleri gerekmektedir. Bu, Âdem (a.s) ile Hz. Havva'dan geçmiş peygamberlerin ümmetlerine olduğu kadar Ümmeti Muhammed'e de bir mirastır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de anne ve babanın yaptıkları dua şekli şöyle ifade edilir: *“Eğer bize beden ve manen sağlıklı bir çocuk verirsen, yemin ederiz ki, Sana şükredenlerden olacağız.”* (A'raf, 7/189) Yine aynı şekilde Hz. Zekeriya'nın duası da şöyledir: *“Ya Rabbi! Bana kendi katından temiz bir soy bahşet, doğrusu Sen duayı işitirsin.”* (Âl-i İmrân, 3/38)

Kur'an eğitiminin gösterdiği bu hassasiyeti, bugün yapılan birçok bilimsel araştırma da desteklemektedir. Eğitimin doğumdan sonraki ilk saatten itibaren başladığını açıklayan, Amerikalı yazar Carroll, dünyanın çeşitli yerlerindeki uygulamalardan örnekler vermektedir. Çocukların etrafında olup bitenlerden etkilendiğini, konuşmaları hissettiğini ifade eden yazar, bu çerçevede bazı Hristiyan mezheplerindeki ve Kızılderililerin yaptıkları duaları, Müslümanların çocuğun kulağına ezan okumalarının etkilerinden bahsetmektedir.¹

Buradan hareketle diyebiliriz ki Kur'an'a ve dolayısıyla İslam anlayışına göre eğitim, doğumla başlayıp ölümle biten bir süreç olma özelliği arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şahsiyet, Kişilik, Eğitim, çocukluk

¹ <http://aileegitimi.com/ahlak-egitimine-cocugun-dogumuyula-baslanmalidir.html>, 27.04.2011.

YURT DIŞINDA EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM TERCİHLERİ VE MEZUNİYET SONRASI TÜRKİYE'YE GERİ DÖNME ORANLARI

Murat DEMİRCİ

Koç Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-3255-2809

ÖZET

Bu makalede Türkiye'den yurt dışına üniversite eğitimi almak için giden öğrencilerin eğitim ve mezuniyet sonrası yerleşim tercihleri incelenmiştir. Öğrencilerin çoğunluğunun üniversite sistemleri gelişmiş ve akademik yayın kalitesi Türkiye'den daha iyi olan ülkeleri tercih ettiği gözlemlenmiştir. En çok tercih edilen ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim alan öğrenciler incelendiğinde ise çoğunluğun yüksek lisans ve doktora seviyesinde eğitim aldığı görülmüştür. Ayrıca, Amerikan üniversitelerinde eğitim alan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin daha yüksek bir oranının Türkiye'deki benzer seviyedeki üniversite öğrencilerine kıyasla mühendislik ve bilişim gibi teknik alanlarda eğitim aldıkları saptanmıştır. Türkiye'den Amerikan üniversitelerine eğitim almaya giden öğrencilerin yüzde 21 gibi azımsanmayacak bir oranının dünyanın en iyi 100 üniversitesi arasında kabul edilen bir kurumda eğitim aldıkları bulunmuştur. Amerikan okullarının doktora seviyesindeki programlarından mezun olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sayısının Türkiye'deki benzer kalitedeki üniversitelerin doktora programlarından mezun olan öğrencilerin sayısından fazla olduğu saptanmıştır.

Her ne kadar yurt dışındaki kaliteli kurumlarda eğitim alan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının fazlalığı Türkiye için bir zenginlik olarak düşünülse de bu zenginliğin Türkiye ekonomisi için katkıya dönüşmesi bu öğrencilerin Türkiye'ye geri dönme oranına bağlıdır. Çalışmanın ikinci kısmında geri dönme oranlarını anlamak için Amerikan üniversitelerinden mezun olan öğrencilerin ilk yerleşim tercihinin Amerika Birleşik Devletleri'nde kalıp kalmamak olduğu incelenmiş ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun, örneğin yüksek lisans ve doktora programı mezunlarının yüzde 70'i gibi, mezuniyetten sonra Amerika'da kalmaya devam ettiği görülmüştür. Ayrıca, üç farklı Amerikan üniversitesinden mezun olan öğrencilerin daha uzun dönemli yerleşim tercihleri analiz edilmiş ve mezuniyetten 10 yıl sonra Türkiye'ye dönen vatandaşların oranının yüzde 40 gibi düşük bir seviyede kaldığı gözlemlenmiştir. Son olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yurt dışında yaşama sebeplerini inceleyen diğer araştırmaların bulguları da göz önünde bulundurularak, yurt dışı eğitimine sahip bireyler için ücret ve kariyer olanaklarını geliştirip yurda dönüş oranlarını artıracak çeşitli politikalar hakkında tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Öğrenciler, Geri Göç, Yükseköğrenim

GÜNÜMÜZ SANATINDA BİR İFADE BİÇİMİ OLARAK İRONİ: MAURİZİO CATTELAN VE YAPITLARI

Arş. Gör. Dr. Deniz C. KOŞAR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü

ORCID: 0000-0001-8180-1464

ÖZET

2019 sonunda Art Basel Miami sanat fuarında Perrotin Galerisi'nin (Galerie Perrotin) temsil ettiği Maurizio Cattelan'ın bant ile duvara tutturduğu muzun, 120.000 dolara satılması ve arkasından o muzun başka bir sanatçı (David Datuna) tarafından bir performans olarak yenilmesi büyük bir sansasyon yaratmıştı. İlk bakışta izleyiciyle açıkça alay eden bir girişim gibi görünen ve magazin el bir alandan sızan yapıt, Cattelan'ın genel sanat anlayışına bakıldığında konunun tam olarak öyle olmadığını gösterir niteliktedir. Cattelan'ın *Komedyen* (*Comedian*) adını verdiği bu yapıt, ironik bir ifade biçimi olarak aslında tam da istediği bir süreç ile ilerleyerek kendine yer edinmiş ve sosyal medya üzerinde büyük bir yayılım ve tartışma alanı yaratmıştır.

Günümüz sanatının topyekûn sorgulanmasını beraberinde getiren bu yapıt, Cattelan'ın diğer yapıtlarıyla bir okuma önerisi olarak genel anlamda bakıldığında bir kara mizah ya da ironi olarak sanat anlayışını taşımakta ve böylece sanatın hakikatine dair farklı bir sorgulama biçimini zorunlu kılmaktadır. Özellikle, *hakikat-sonrası* olarak adlandırılan ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu yitirdiğimiz günümüz neoliberal kapitalist toplumunda *Komedyen* (ve Cattelan'ın diğer yapıtları), ironinin dayanılmaz hafifliği niteliğini taşımakta ve Cattelan'ın kralın çıplak olduğunu söyleyen bir çocuk haylazlığıyla karşımıza dikilmektedir. Sanatın, gerçeklik ve hakikat ilişkisine dair önemli bir anahtar niteliğini taşıyan bu yaklaşım, sanatın neliğini tekrar gözden geçirmemiz gerektiğine dair bir fırsat sunmaktadır. Bu sözlü sunumda, Cattelan'ın ironik ifade biçimi yapıtları üzerinden incelemek, bıçak sırtı bir konumda duran ve ince bir çizgiyle ayrılan konumu tartışılmaya çalışılacaktır. Genelde *Dadacı* özelde *Duchampçı* bir anlayışın genlerini bünyesinde barındıran ve Duchamp'ın pisuarının (*Çeşme / Fountain*) açtığı tartışma alanını günümüze taşıyan bu ifade biçiminin, çeşitli bağlantılar kurularak geçmiş ve günümüzdeki konumu kadar geleceğe dair tahayyülleri de tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Çağdaş Sanat, İroni, Maurizio Cattelan, Muz, Kara Mizah.

CHILDREN'S RIGHTS TODAY AND THEIR PROTECTION

Emin Nebiyev

PhD student , Tolyatti State University (Russia / Samara)

<https://orcid.org/0000-0002-8053-6053>

ABSTRACT

For the full and harmonious development of a child's personality, it is important for him to grow up in a family environment, in an environment of happiness, love and understanding. The importance of the traditions and cultural values of each nation for the protection and harmonious development of the child must be taken into account.

It is the parents' responsibility to care for and raise their children. The state must control the implementation of this duty. Children without parents or guardians and deprived of parental care are considered to be under the protection of the state. It is forbidden to involve children in activities that may endanger their life, health or morals. Also, children under the age of 15 cannot be hired. The state must monitor the implementation of children's rights.

The rights of the child begin in the womb. It is well known that abortion is a criminal offense. After the birth of a child has rights live, education, etc. Caring for children is a direct duty and responsibility of a parent to ensure that they are well nourished and well educated. The state must also control families. For example, in the family who have poor parenting habits, such as drug and alcohol abuse, can lead to poor schooling. This category also includes irresponsible parents who grossly violate their children's right to education, training and health by involving them in physical labor and begging. As a result of such children living on the streets, many of them either become drug addicts or are arrested for crimes (mostly theft). This is a threat to society and the future of society. For this, it is very important for psychologists to deal with children who go to kindergartens on a regular basis. It is very important to monitor and meet with children who do not go to kindergarten by special psychologists trained in the local polyclinic. It is very important to take special measures against parents who do not regularly check their children. It is obligatory and compulsory for every school-age child to go to school. Teachers and psychologists should hold regular talks at school, their clothes should be neat, and attendance should always be in the center of attention. I think that children aged 14 and older should be exposed to the consequences of these bad habits with an educational video about drugs and crime, as well as by showing the impressions of these people. They also need to be motivated and inspired by their own goals by demonstrating the success stories of successful and successful people.

Key words: children, child rights, law, child responsibility

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА

Эмин Набиев

Докторант ,Тольяттинский государственный университет

(Россия / Самара)

<https://orcid.org/0000-0002-8053-6053>

Существует четыре предположения о криминальном профилировании, которые создают основу для работы профилирования. Эти предположения заключаются в том, что место преступления отражает личность, что метод операции остается схожим, что подпись останется прежней, и что преступник не изменит свою личность. Для первого предположения, профилировщики полагаются на теория организованных и дезорганизованных правонарушителей для оценки психологических характеристик с места преступления; следовательно, уровень хаоса на месте происшествия может предсказать уровень организации преступника. Профилировщики также используют фокус атаки, чтобы вывести личностные профили 8 информации о нарушителе, которая может помочь в задержании нарушителей. По второму допущению, методом действия считается поведение преступника на месте преступления; характер преступлений, являются ли они садистскими, агрессивными и т. д., какие виды оружия использовались, как содержался жертва или как были скрыты или скрыты доказательства. Для третьего предположения, подпись относится к тому, каким образом преступник убивает. Преступник может пожелать оставить определенные предметы позади или забрать определенные предметы с места преступления при совершении каждого преступления, или преступники могут пожелать сказать определенные вещи жертве во время совершения преступления и т. д. Наконец, для четвертого предположения профессионалы должны опираться на убеждение, что личность правонарушителя не изменится, независимо от ситуации, связанной с преступлением, чтобы вывести отдельного преступника из исследования серийного преступления.

Если доказательства свидетельствуют об изменении личности правонарушителя, то можно предположить, что либо правонарушитель уязвим для обнаружения, либо существует более одного правонарушителя.

Ключевые слова: преступность, преступник, личност преступника

Eco-building, a building that has been made in a way that does not harm the environment, for example because it is made with sustainable materials (= ones that will continue to be available and not all be used up) and uses natural energy for heat, etc.

Green Building Supply, founded in 1991, continues to be the nation's trusted source for the best non-toxic and eco-friendly building materials. specialize in products that are safe for everyone—including the chemically sensitive—as well as safe for pets and the environment.

Whether you're remodeling or building a new green home, you'll find our experienced eco-advisors can help you choose the safest alternatives for your home. We ship nationwide. Green building (also known as green construction or sustainable building) refers to both a structure and the application of processes that are environmentally responsible and resource-efficient throughout a building's life-cycle: from planning to design, construction, operation, maintenance, renovation, and demolition. This requires close cooperation of the contractor, the architects, the engineers, and the client at all project stages. In order to produce less waste and to make the atmosphere cleaner, the world economy is increasingly heading towards green building with regard to the construction sector. Based on the frequency with which, in fact, human beings multiply and consume resources, the data reveal that in a few years the raw materials necessary for the sustenance of the human race could be lacking.

By consulting these alarming data, it is inevitable that more and more people will begin to embrace the world of eco-sustainability, also starting from construction.

In essence, what is green building? What are the benefits? Green building and the concept of sustainability

Building a sustainable building does not just mean saving in construction and making a healthy contribution to protecting the environment, it means achieving long-term savings for the entire life of the building. The “Green-Building”, so called by the EPA (US Environmental Protection Agency), is not only an idea of better construction, it is a life project in which we invest for our own good, for that of the environment and for that of the planet.

Creating a building using eco-principles therefore means making an ecology choice for each component that contributes to building it, starting from the project, and then continuing with materials and management, to then finish with restructuring or deconstruction. Eco-sustainability and environmental well-being dictate every single idea that develops around this building. The advantages of green/eco-building

There are many advantages to relying on green building constructions. First of all, it is necessary to dispel a general myth that bio-building is more expensive than normal.

In fact, it is necessary to have a broader point of view, one that can see in all this an investment for the near and far future. By choosing green building, it is true that sustainable materials will cost more than others. It is equally true, however, that using these materials, it will result in a considerable annual saving for every single expense of the house. An energetically efficient home gets savings of up to 40% a year.

Not to mention the advantages that these new construction methods give to the environment in which we live. Anyone in fact is aware of the fact that the environmental impact that man causes on the atmosphere is excessive and very harmful. Therefore it is essential that we support the growth of sustainable projects, in order to help the world that we seem to have ruined. The environment is changing for the worse due to our masses of energy consumption – but we still need more buildings for businesses and homes with our expanding population. That's why the need to be eco-friendly is becoming more and more important – this means we need to start creating buildings that are powered, or at least partially powered by renewable energy, in order to reduce our carbon footprint. We also need to be mindful of the levels of waste our homes and offices are producing; waste water, trash and emissions can damage the environment and cost a lot of money to dispose of properly – but with on-site water treatment plants and recycling facilities our buildings can become greener! Starting to invest in building eco-friendly buildings now might be expensive, but with the amount you save on electricity and other utilities with these buildings we will start to make this money back over time. The buildings on this list however, cater for our need for space, but still avoid impacting on the environment too much.

PricewaterhouseCoopers Building, London

PricewaterhouseCoopers-Office-Building-in-London

The PricewaterhouseCoopers building is the most environmentally friendly building in London; it even features an integrated IT system which lets individual workers control their light and temperature in their space.

The building includes environmental innovations such as the use of 80% recycled aggregate within the concrete used, and the recycling of waste heat to cool and warm the building, and 25% of energy produced on site using recycled cooking oil and the use of solar thermal panels.

Bank of America, New York

In this building designed by Cook and Fox, waste water and rainwater are reused, the tower can be heated by the sun, and the windows are designed to provide as much natural light as possible. The tower was even built with renewable materials.

The form of the building deviates from its footprint, increasing the level of surface area exposed to day light and giving oriented views onto Bryant Park. Sustainable measures keep the building well insulated and protected from excess heat gain. The curtain wall is made of low-e glass and heat-reflecting ceramic frit. The building also incorporates water-saving measures such as waterless urinals, greywater recycling, and rainwater harvesting systems. The building also filters the air that is delivered to the offices and can be individually controlled. Overnight, a thermal ice-storage tank in the cellar produces ice in order to reduce peak demand on the city's electric grid. A 4.6 megawatt cogeneration plant covers 70% of the building's annual energy use with clean, efficient power.

India Tower, Mumbai

This building was completed in Mumbai in 2010, and it symbolises the country's move towards an environmentally friendly future. The tower makes use of rainwater recycling, natural lighting, and natural ventilation. It is also the first green building by any government body in the country. It is equipped with a rainwater harvesting system, solar panels for harnessing solar energy, anti-reflective tiles fitted on the terrace so as to limit the consumption of electricity by air-conditioners to a minimum.

Antilia Building, Mumbai

Antilia Building, Mumbai

Another building from Mumbai, but shockingly this entire building is just one man's home. It belongs to property mogul Mukesh Ambani. The building will act as a carbon filter for Mumbai, as it is covered in rooftop gardens.

Burj Al-Taqa, Dubai

Burj Al-Taqa, Dubai

The Burj al-Taqa, otherwise known as Dubai's energy tower, was a proposed building, which was going to be built but had to stop due to the global financial crisis. No-one knows if the building will go ahead, but the project was never officially cancelled. The structure would have included a 200ft wind turbine and numerous solar panels.

Masdar, Abu Dhabi

Masdar, Abu Dhabi

This monumental 64,583,462 square foot development is a project by the Abu Dhabi Future Energy Company, it's a futuristic city that is currently being built, and it will rely entirely on solar energy and other renewable sources. The city is also planned to be carbon neutral and car free. Not only that, but it's self-sustaining too.

Thornton Tomasetti provided structural design, through construction documents, for a seven-story, 1.25 million-square-foot mixed-use building that could operate as net-positive — generating more electricity than it used.

Tower of Glass, Khanty Mansiysk, Siberia

Tower of Glass, Khanty Mansiysk, Siberia

This faceted tower is proposed to be built in Siberia in the middle of a densely wooded area. It's shape to maximise the impact of solar panel electricity due to reflections, and light the building up in the daytime.

In terms of green features, the tower centers around a South-facing atrium, which maximizes daylight and solar gain, minimizing the need for artificial lighting and providing insulation during the colder months. The structure will also rest lightly on the land and rely on renewable energy sources.

Crystal Island, Moscow

Crystal Island, Moscow

Crystal Island is a building project in Moscow that will become the world's largest building with 27,000,000 square foot of floor space. The building will feature a 'second skin' which will be a thermal buffer for the building, that opens in the summer to increase ventilation, and closes in the winter to shield against Moscow's icy winters.

And as we'd expect from Foster + Partners, this soon-to-be world's biggest building will also incorporate a number of sustainable design features into the overall scheme. The exterior facade will be solar responsive and will include solar panels which, along with wind turbines, will generate electricity for the huge tower. Natural ventilation will be provided thanks to numerous strategically placed large atriums. The internal environment will also have dynamic enclosure panels slotted into the structural framing that will allow daylight to penetrate deep into the heart of the structure; the panels will also be controlled to modify temperature inside the building – closed in winter for extra warmth and opened in summer to allow natural ventilation. Energy management is at the heart of this structure, several on-site renewable and low-carbon energy generation projects are planned.

Transbay Tower, San Francisco

Transbay Tower, San Francisco

The Transbay tower will be a 1,200ft tall structure, that will feature a bus terminal with a glass rooftop park, designed to absorb CO2 from busses. The tower will also feature wind turbines on its roof, and sun shades for solar control.

Council House 2, Melbourne

Council House 2, Melbourne

Melbourne's council building features wind turbines, sewage recycling, chilled ceilings and photovoltaic-powered recycled louvers that track the sun and promote a healthier internal environment.

Cor, Miami

Cor, Miami

It might be a little strange looking, but this building is highly energy efficient; the strange bubbles provide enclosures for wind turbines and garden terraces.

BMW Welt, Munich

BMW Welt, Munich

This strange structure supports a roof covered in a photovoltaic array, which produces a minimum of 824kWp of energy; there are also steel panels that help heat the building using solar gain.

DuBiotech, Dubai

DuBiotech, Dubai

DuBiotech is a research and biotechnology park in Dubai, so it was important for them to have a new headquarters that they look the part. The design maximizes daylight, limits solar going from the hot climate, and regulates the internal temperature of the building.

Northern Arizona University, USA

Northern Arizona University, USA

This university building is one of the three greenest buildings in the world, which gives it a coveted platinum award rating. Their solar power system covers at least 20% of their energy use, and there are also venting windows and automatic shade controls.

Phipps Conservatory and Botanical Gardens, Pittsburgh

Phipps Conservatory and Botanical Gardens, Pittsburgh

This building was built to achieve zero-net energy consumption, with the aid of solar panels, wind turbines and geothermal wells. Black water and storm water is treated on-site for reuse, and this building even has a rooftop garden.

Merritt Crossing Senior Apartments, California

Merritt Crossing Senior Apartments, California

The roof area of this building features both solar and photovoltaic panels, and the windows have high-performance glass designed to keep the interior at the right temperature. There is even a low volume ventilation system to keep the apartments cool in summer without air con

Pearl Brewery, Texas

Pearl Brewery, Texas

This warehouse and brewery has obtained a gold LEED award, because of its ingenious cooling system that lets air travel through the building. They also recycle rainwater, and use it to irrigate the landscaping on-site.

Clock Shadow Building, Wisconsin

Clock Shadow Building, Wisconsin

This building was developed on a brownfield site that many found difficult to build on, so not only does it use up land that would otherwise be wasted, but it also runs on geothermal power, which is drilled directly below the building.

“Instead of focusing on a single top-notch system, try to incorporate as many eco-friendly improvements as you can.”

MEKÂN VE KİMLİK ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA “UZAK” FİLMİNİN ANALİZİ

Arş. Gör. Eda ÖLÇER KANBUR

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü İzmit/Kocaeli,
TÜRKİYE

orcid.org/0000-0001-9002-9795

Doç. Dr. Didem ERTEN BİLGİÇ

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü İzmit/Kocaeli,
TÜRKİYE

orcid.org/0000-0002-6304-8648

ÖZET

İnsanlar günlük yaşantılarında bireysel veya toplumsal yaşantılarını sürdürürken bulundukları mekân ile sürekli iletişim ve etkileşim içinde olurlar. Başlangıçta sadece temel yaşamsal ihtiyaçları ve eylemleri gerçekleştirebilmek amacıyla başlayan fiziksel düzeydeki bu etkileşim, zamanla zihinsel boyutta soyut anlamlarda kazanmaya başlar. İnsan yaşadığı mekâna, yaşam biçimine ve deneyimlerine bağlı olarak sembolik olarak çeşitli anlamlar yükleyerek onu zihinsel boyutta da inşa etmeye devam eder. Mekân anlamsal nitelikleriyle, bir insanın kim olduğu, nereli olduğu, yaşam biçimi, alışkanlıkları, içinde yaşadığı toplumun kültürel özellikleri kısacası kimliği hakkında çeşitli mesajları da içinde barındırır. Kimlik kavramı kişiye özel, sosyokültürel ve aynı zamanda toplumsal bir olguyu ifade eder ancak sadece insana özgü bir tanımlama değildir. Mekânsal boyutu da mevcuttur. İnsan ve topluma ait kimlik yapıları mekânsal kimlik ile etkileşim içerisindedir. Bireyler kimliklerini mekâna yansıtılabildikleri gibi mekânın kimliği de bireylerin kimliğine etki edebilir, yaşantısını değiştirebilir. Mekân, farklı kimlikler arasında ortaklıklar veya ayrımlar oluşturabildiği gibi kimliğe dair özelliklerin ortaya çıkmasını, görünür olmasını da sağlayabilmektedir.

Bu çalışma, insan ve mekân arasında kimlik kavramı bağlamında gerçekleşen karşılıklı iletişim ve etkileşim sürecini, sinemanın görsel anlatı evreni içerisinde açıklamayı hedeflemektedir. Filmin görsel evreni içerisinde, mekân öğeleri anlatıya ve karakterlerin özelliklerine uygun olarak kurgulanarak mekâna belli bir kimlik kazandırılır. Filmde mekânın kimliği, yönetmenin anlatmak istediği hikaye, karakterler ve en önemlisi vermek istediği mesaj ile ilgili bilgileri, anlamı içerisinde taşımaktadır. Buradan hareketle çalışma kapsamında öncelikle, kimlik, mekân, yer kimliği ve bunlarla ilişkili olarak aidiyet, kendileme ve mahremiyet gibi kavramlarla ilgili kuramsal altyapı oluşturulduktan sonra örneklem olarak seçilen “Uzak” filmi üzerinden mekân ve kimlik bağlamında film analizi yapılmaktadır. Yönetmenliğini Nuri Bilge Ceylan’ın yaptığı 2002 yapımı “Uzak”, yönetmenin tüm filmlerinde olduğu gibi sinemasal anlamın oluşturulmasında mekânı bilinçli olarak kullandığı filmlerinden bir tanesidir. Bu özelliği, filmin örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Analiz için kare kare çözümleme yönteminin kullanılması uygun bulunmuştur. Çalışmanın odağı mekân ve kimlik etkileşimi olması nedeniyle incelenecek olan film kareleri, kullanılan mekân ve mekân donatılarının türlerine, özelliklerine ve karakterlerle olan anlamsal ilişkilerine göre seçilmiştir.

Seçilen film kareleri, ev mekânı ve kent mekânı olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Mekânların ve karakterlerin film karelerindeki görsel kompozisyonda konumlanış biçimlerine, karakterlerin mekân ile olan ilişkilerine göre ilettiğı mesajlar kimlik kavramı bağlamında analiz edilmektedir. Sinematografik mekân kurguları üzerinden yapılan analizin neticesinde, içindeki ilişkiler ağı ile birlikte mekânın, kimliğimizi oluşturma, dönüştürme şeklinde etkin bir rolü olduğu ve aynı zamanda mekânın kendimizi diğerlerine ifade etme noktasında bir iletişim aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Kimlik, Mekân ve Kimlik Etkileşimi, Sinemada Mekân, Film Mekânı

**SİNEMA VE MİMARLIĞIN KESİŞİMİNDE “KOOLHAAS EV YAŞAMI
(KOOLHAAS HOUSELIFE)” BELGESELİNDE SİNEMATOGRAFİK MEKÂNIN
İNCELENMESİ**

Arş. Gör. Eda ÖLÇER KANBUR

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü İzmit/Kocaeli,
TÜRKİYE

orcid.org/0000-0001-9002-9795

Arş. Gör. Pelin KAYA

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü İzmit/Kocaeli,
TÜRKİYE

orcid.org/0000-0002-8363-2315

ÖZET

Sinemanın icadından günümüze değin sinema ve mimarlık disiplinleri arasında mekân bağlamında karşılıklı bir etkileşimin süregelmektedir. Kendine özgü özelliklerinin yanı sıra diğer tüm sanat dallarının özelliklerini de içinde barındırdığı için yedinci sanat olarak adlandırılan sinema, mekân ve zamanı kullanması sebebiyle mimarlık disiplini ile ortaklık içinde bulunmaktadır. Yapı inşa etmenin yanında sanat dallarını da yoğun bir şekilde kullanan mimarlık için de sinema, tasarım anlamında geniş olanaklar ve deneysel bir tasarım ortamı sunmaktadır. Sinema, mimari mekânın anlatım araçlarını kendi anlatı evreni içinde kurgulayarak kullanırken, mimarlık da sinemaya özgü kamera, çerçeveleme, kurgu, montaj, senaryo gibi anlatım araçlarını kullanarak tasarım sürecine dahil etmektedir. Her iki disiplin arasında ortak terimlerin, anlatım araç ve tekniklerinin kullanımı noktasında da bir ortaklık söz konusudur. Mekân ve zaman kullanımı bağlamında ortaya koydukları ürünler tarihe şahitlik etmekte ve kimi zaman tarihi birer doküman özelliği de gösterebilmektedir. Mimarlık disiplini içinde kurgulanan mekânlar, günlük ihtiyaç ve eylemlerimizi gerçekleştirebilmemize olanak sağlarken, sinemada ki mekân kurgusu daha çok imgesel boyutta gerçekleşir. Sinemada ki mekân, hikaye ve senaryodaki karakterlerin, olayların, eylemlerin platformu, anlatı mekânıdır. Mekânın, anlatının içeriğine göre çerçeveye alınması sonucu sinematografik mekân oluşur. Sinemada mimarlık disipliniyle ilişkili olarak sinematografik mekânın oluşturulma biçimlerinden biri, bir mimarın veya bir mimarlık etkinliğinin konu alınması şeklindedir. Bu çalışma, bir mimarlık etkinliğini konu alan, 2008 yapımı “Koolhaas Ev Yaşamı” adlı belgesel filmi üzerinden mekân bağlamında sinema ve mimarlık arasındaki etkileşimi ve sinematografik mekânın nasıl oluştuğunu araştırmayı hedeflemektedir. Ila Beka ve Louise Lemoine’nin yönetmenliğini yaptıkları ve “Yaşayan Mimariler (Living Architectures)” adlı film serisi çerçevesinde gösterilen belgesel, Rem Koolhaas’ın 1998’de Fransa’da, tekerlekli sandalye kullanıcısı bir yazar, eşi ve üç çocukta oluşan bir aile için tasarladığı “Maison Bordeaux” adlı evi konu almaktadır. Masion Bourdeaux, hareketli mimari yapı elemanlarından oluşan, modern mimarinin belirgin niteliklerini taşıyan bir ev olma özelliği ile belgesel filmine konu olmuştur. Gerçekte var olan ve mimarlık disiplini içinde ayırt edici özellikleriyle dikkat çeken mimari bir yapıyı konu alıyor olması bu filmin örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında, öncelikle mimari mekân ve sinematografik mekân kavramları, ortak anlatım araçları ve filmlerde kullanış biçimleri üzerinden yapılan literatür araştırmasıyla birlikte kuramsal bir çerçeve oluşturulmaktadır. Buradan hareketle, film kareleri üzerinden “Maison Bordeaux” adlı evin mimarlık disiplini içerisinde mekân ve kullanıcı ilişkileri çerçevesinde taşıdığı anlam ile sinematografik boyutta film içerisinde yüklendiği anlamlar incelenmektedir. Gerçekte var olan mimari bir mekânın sinemanın anlatı evreni içerisinde, sinemanın kendine özgü anlatım araçlarıyla birlikte sinematografik bir mekâna nasıl dönüştüğü ve nasıl aktarıldığı araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema ve Mimarlık, Sinema, Mimarlık, Mekân, Sinematografik Mekân

EDİNCİK PROTESTAN CEMAATİ

EDINCIK PROTESTANT CONGREGATION

Dr. Muhsin ÖNAL

Milli Eğitim Bakanlığı Taşra Teşkilatı
orcid.org/0000-0003-3329-3471

ÖZET

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren farklı mezheplere mensup Hristiyan gayrimüslim unsurlara ev sahipliği yapmıştır. Devletin hoşgörüye dayalı çok uluslu yapısı Katolik, Ortodoks ve Gregoryen Hristiyanlara ülke sınırları dâhilinde uzun yıllar serbestçe hareket etme imkânı sağlamıştır. Protestanların bir cemaat olarak varlıklarını hissettirdikleri süreç ise 19. yüzyıla denk gelmektedir. 18. asırda Büyük Britanya'nın öncülüğünde misyonerlik faaliyetleri yoluyla Müslüman ülkelere yönelen Protestanlar, 1831 yılı itibariyle Küçük Asya şeklinde tabir ettikleri Anadolu'da örgütlenmeye başlamışlardır. İlk olarak İngiltere'nin himayesinde gerçekleşen Protestan misyonerlik faaliyetleri 1810 yılında ABD'de Amerikan Board Örgütünün kurulmasıyla el değiştirmiştir. Bahsi geçen teşkilatın mensupları öncelikle kendi ülkelerinde faaliyetler yürütmüşlerdir. Belirli bir tecrübe kazandıktan sonra ise dünyanın farklı bölgelerine dağılmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti ile tanışmaları ise Ortadoğu üzerinden olmuştur. Bu doğrultuda Filistin ve çevresinde başlattıkları davalarını kısa sürede Anadolu'ya taşımışlardır. Amaç, Hristiyanlığın daha doğru bir ifadeyle Protestanlığın kutlu davasına hizmet eden altın bir nesil yetiştirmektir. Kutsal bilgiyi dünyanın dört bir yanına taşıyıp insanlığı huzura erdirmek maksadı güttükleri için kendilerini aynı zamanda evangelist olarak nitelendiren Board üyeleri, Osmanlı Devletinde kalıcı bir cemaat teşkil edebilmek için farklı vasıtaları kullanarak örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda öncelikle içinde bulundukları toplumu tanımaya çalışmışlardır. Sonrasında akide ve prensiplerini yaymak için başta İncil olmak üzere farklı dini kitap ve risaleler dağıtarak özellikle Hristiyan gayrimüslim unsurları davalarına kazandırma çabası gütmüşlerdir. Ayrıca eğitim faaliyetlerinde bulunarak yerli yardımcıları yetiştirmişlerdir. Nihai hedef ise kilise açmaktır. Zira Protestan misyonerliğinin bir bölgede başarısını ortaya koyan asli unsur ibadethane sahibi olmaktır. Bu sayede kalıcı bir cemaat teşkil edilebilecek ve Protestanlığa iman etmiş kimseler bir arada tutulabilecektir.

Bu çalışma yukarıdaki bilgiler doğrultusunda bugün Balıkesir'in bir ilçesi olan Bandırma'nın batısında bir mahalle konumundaki Edincik (Aydıncık)'deki Protestan cemaatinin faaliyetlerini konu edinmektedir. ABD'li evangelistlerin bölgede var olmak için verdikleri mücadele ve amaçlarına ulaşmak için kullandıkları yöntemler çalışmanın üzerinde duracağı diğer hususlardır. Öncelikle Board teşkilatı mensubu misyonerlerin bölgeye ulaşma serüvenlerine değinilmiş ardından Edincik'teki yerli gayrimüslim unsurlarla olan münasebetlerinden bahsedilmiştir. Çalışma ağırlıklı olarak evangelizm davasını Edincik'e taşıyan misyonerlerin arşiv kayıtları göz önüne alınarak kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edincik, Protestan Cemaati, Board Örgütü, Evangelizm, 19. Yüzyıl, Misyoner

ABSTRACT

Since its establishment, the Ottoman Empire has hosted Christian non-Muslim elements belonging to different sects. The tolerance-based multinational structure of the state has allowed Catholic, Orthodox, and Gregorian Christians to move freely within the boundaries of the country for many years. The process by which Protestants made their presence felt as a congregation coincides with the 19th century. The Protestants, who fronted to Muslim countries through missionary activities under the leadership of Great Britain in the 18th century, started to organize in Anatolia, which they called Asia Minor as of 1831. Protestant missionary activities, which first took place under the auspices of England, changed hands with the establishment of the American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) in the United States in 1810. The members of the mentioned organization carried out activities primarily in their own country. After gaining a certain experience, they started to scatter to the different parts of the world. They made acquainted with the Ottoman Empire via the Middle East. In this respect, they carried their case to Anatolia in a short period of time which they commenced in Palestine and its vicinity. The goal is to raise a golden generation that serves Christianity, more precisely, the blessed cause of Protestantism. The members of the Board, who described themselves as evangelists because they carried sacred knowledge around the world and intended to bring peace to humanity, went to organize by using different means in order to form a permanent community in the Ottoman State. In this context, they first tried to get to know the society they were in. After then, in order to spread their tenets and principles, they distributed different religious books and epistles, especially the Bible, in an effort to bring the non-Muslim Christian elements into their cause. They also trained native helpers by engaging in educational activities. The ultimate goal is to establish a church. Because the main element that proves the success of Protestant missionary in a region is to have a place of worship. In this way, a permanent community can be formed and people who believe in Protestantism can be kept together.

In the line with the above information, this study focuses on the activities of the Protestant community in Edincik (Aydıncık), a neighbourhood in the west of Bandırma, which is today a district of Balıkesir. The USA evangelists struggle to exist in the region and the methods they use to achieve their goals are other issues that the article will focus on. Primarily, the adventures of missionaries who are the members of the Board organization to reach the region were mentioned and then their relationship with the local non-Muslim elements in Edincik was referred. The work was mainly penned by considering the archival records of the missionaries who carried the evangelism case to Edincik.

Keywords: Edincik, Protestant Congregation, Board Organization, Evangelism, 19th Century, Missionary

**MEASURE OF SATISFACTION: POST SERVICE EVALUATION OF NATIONAL
YOUTH SERVICE CORPS (NYSC) Scheme.**

Dr. Bala Ishiyaku,

(Senior lecturer, Head of department Estate management and valuation Abubakar Tafawa
Balewa university Bauchi, Nigeria.)

Sani Inusa Milala

Graduate student of (Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Estate Management
and Valuation)

Ibrahim Inusa

Student of Marwardi university of India

ABSTRACT

Facilities, service and activities management is an integral part of the overall management of the national youth service corps (NYSC) scheme. The actualization of the goals and objectives of National Youth Service Corps NYSC scheme require the provision, maximum utilization and appropriate management of the facilities, services and activities. Also with the satisfaction of the facilities, services and activities. Furthermore, advances in science and technology, necessitate that the NYSC scheme managers should adopt modern methods of facilities, services and activities management. This will improve the quality of National service and promotion of norms and values.

A direct relationship exists between the quality of national youth service corps's (NYSC) facilities Services and Activities satisfaction rendered and the quality of the products of the national service and also the promotion of the national norms and values. The physical environment of a national youth service corps (NYSC) such as Camp is a major determining factor in the attainment of its objectives.

This paper describes the consequences of lack satisfaction with NYSC facilities, service and activities and facility, services and activities satisfaction management problems and this paper also measure the satisfaction of the corps members with facility, services and activities, It also explore the effect of lack of satisfied facilities, services and activities in the scheme, and

concluded that NYSC facilities, services and activities satisfaction give meaning to the national service and promotion of national norms and value process. It recommended that NYSC managers should carry out comprehensive assessment of the facilities, service and activities, to determine areas of need. This type of assessment will assist in policy formulation as it relates to facility management in schools camps etc.

Key Words: Satisfaction, facilities, service and management

EKONOMİK BÜYÜME KAPSAMINDA ENERJİ TÜKETİMİNİN ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Ulaştırma ve Lojistik Bölümü
ORCID:0000-0002-7695-2003

Dr. Öğr. Üyesi A.Elif YAZGAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Bankacılık Bölümü –
ORCID:0000-0002-3065-7930

ÖZET

Ekonomik anlamda enerji tüketimi sosyo-ekonomik kalkınma göstergelerinden en önemlisini oluşturmaktadır. Ekonominin enerji üzerindeki etkisi nedeniyle enerji tüketimi dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Sanayi Devrimi, II. Dünya Savaşı ve ardından yaşanan petrol krizi enerji ihtiyacına olan talebi arttırmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle ülkelerin hızlı büyüme sürecine girmesi, kitlesel üretime geçilmesi, dünya üzerindeki nüfusun çoğalması ve şehirlerde toplanması, teknolojik gelişmelerin hız kazanması, dünyada yaşanan pandemi süreci döngüsel olarak daha fazla enerjiye olan talebin artmasına neden olmuştur. Ülke ekonomisi hangi üretim faktörüne sahipse; üretim sürecinde o faktörü daha fazla kullanmaktadır. Ve üretim yapmak; üretimi devam ettirebilmek için yoğun enerji girdisine ihtiyaç duymaktadır. Enerji, üretimde zorunlu bir faktördür. Bu bağlamda; gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kendi enerji kaynağı olsun yada olmasın, ekonomik olarak büyüdükçe enerji ihtiyacına olan talepleri artmaktadır. Enerji ihtiyacını gidermek yalnızca enerji kaynaklarına ulaşmakla da gerçekleştirilememektedir. Ülkelerin ekonomik anlamda büyüme hızları , enerji tüketimine olan talep,enerji tüketimine olan talebin sürdürülebilirliği, küresel iklim değişikliği,oluşan veya oluşabilecek çevresel faktörlerin etkisi ve maliyet gibi sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte yeni enerji kaynaklarının araştırılması; yenilebilir kaynaklara dayalı enerji sistemlerinin kurulması gibi önlemlerin değerlendirilmesi, enerji kaynaklarının ve enerji kullanımında verimliliğin artırılması açısından önemlidir. Bu anlamda; istihdamı sağlamak ve ihracat fırsatlarını değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmanın amacı; günümüzde enerjinin artan önemiyle beraber enerji piyasasını incelenmek, enerji tüketiminin ekonomik büyüme ile olan ilişkisini ele almak, enerjiyle ilgili olan şirketlerin, hükümetlerin, mikro anlamda bölgelerdeki düzenleyici kurumların ve uluslararası organizasyonların belirleyecekleri politikaları irdelemektir. Enerji

kaynaklarına yoğun olarak sahip olan ve bu kaynakları yoğun olarak kullanan ülkeler bağlamında tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, Enerji tüketimi, Enerji kaynakları

YARADICI QABİLİYYƏTLƏRİN İNKİŞAFINDA TƏXƏYYÜLÜN ROLU

Dr. Əliyeva Maralxanım Tofiq qızı

Az-n Dövlət Pedaqoji Universiteti

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Açar sözlər: yaradıcılıq, təxəyyül, qavrama, fantaziya, təcrübə, təəsürat**Ключевые слова:** творчество, воображение, восприятие, фантазия, опыт, впечатление**Key words:** creativity, imagination, perception, fantasy, experience, impression

Pedaqoji sənət öz mürəkkəb və çoxşaxəli mahiyyəti ilə hər hansı bir ixtisasdan olan müəllim qarşısında bir çox tələblər qoyur. Musiqi müəlliminin peşə fəaliyyətinə gəldikdə isə, burada yaradıcılıq musiqi dərslərini və sinifdən kanar məşğələləri maraqlı aparmaq, musiqi əsərlərini obrazlı ifa etmək bacarığında özünü göstərir. Bunun üçün gələcəyin musiqi müəllimlərində yaradıcı potensialı aşkarlamaq və bu qabiliyyətləri inkişaf etdirmək vacibdir.

Yaradıcı qabiliyyətləri dedikdə biz sərbəst seçmək, kombinasiya etmək, əldə olunmuş məlumatları şərh etmək və onların əsasında nəticə çıxarmaq, proqramlaşdırmaq, başqa şəkə salmaq, eləcə də dərkətmənin nəticələrindən əməli sürətdə istifadə etmək kimi bacarıqları nəzərdə tuturuq. Yaradıcılıq – idrakın ən yüksək mərhələsi kimi müəyyən olunur. Ümumiyyətlə, pedaqoji proses daima yaradıcılıq axtarışları ilə bağlıdır, çünki müəllim istər-istəməz müxtəlif pedaqoji vəziyyətlərin dəyişən şərtində fəaliyyət göstərməli olur. Müəllimin yaradıcılığı – şagirdlərin davranışını cəld və düzgün qiymətləndirmək, operativ olaraq cavab tapmaq kimi pedaqoji improvizasiyadan irəli gələn xüsusi bacarıqdır. Müəllimin ümumi mədəni səviyyəsi, psixoloji, pedaqoji və peşəkar savadı, elmi erudisiyası bunun üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Gələcəyin pedaqoqun şəxsiyyət kimi formalaşması işində ən başlıca olan xassələrdən biri onun yaradıcılıq bacarığının inkişaf etdirə bilməsidir. Yaradıcı təxəyyülün musiqi vasitəsilə təkmili şəxsiyyətin harmonik inkişafının tərəflərindəb biridir. Beləliklə də, gələcəyin musiqi müəllimləri olan tələbələrə bədii təxəyyülün və yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafı onların gələcək fəaliyyətləri üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir dövrdə təhsil yaradıcı xarakter daşmalıdır. Lakin heç bir yaradıcı iş təxəyyülün fəaliyyəti olmadan həyata keçə bilməz, yəni yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafı – bədii təxəyyülün inkişafı deməkdir. Müəllimin təxəyyülü tələbənin təxəyyülünə stimula verməli, onu inkişaf etdirməlidir. Müəllim təşəbbüskar, qorxmaz və yaradıcı olmalıdır, o, öz şüurunu və təxəyyülünü öyrətmək və tərbiyələndirmək işinə istiqamətləndirməlidir. Bu zaman qarşıdakı çətin problemləri çox gözəl və orijinal, yaradıcı şəkildə həll etmiş olur.

Ə.Əlizadə tərəfindən aparılan praktiki-eksperimental iş göstərdi ki, təxəyyül yaradıcı iş prosesində yaranır. O, qeyd edirdi ki, yaradıcı prosesin özünün qanunauyğunluqları var. Ona görə hər bir fənn öz imkanları daxilində bu qanunauyğunluqları tələbələrə aydınlaşdırmalıdır. Onun fikrincə, yaradıcı proses üç mərhələdən ibarətdir. Birinci mərhələ – hazırlıq dövrüdür. Burada tarixi faktlarla, arxiv materialları ilə tanışlıq prosesi və s. baş verir. İkinci mərhələ şüur fəaliyyəti və təxəyyülün yerdəyişmələri ilə xarakterizə olunur. Bu vaxt yaradıcı təxəyyül inkişaf etdirilir, belə ki,

bədii yaradıcılıqda elmi yaradıcılıqdan fərqli olaraq əsas məqsədi obrazın yaranma prosesi tutur. Ona görə bədii yaradıcılığın ikinci mərhələsi – təxəyyül yaradıcılığının fəaliyyəti kimi müəyyən-ləşdirilir. Lakin bununla bərabər, bu dövrdə şüur əsas yer tutmasa da yaradıcı təxəyyülün fəaliy-yətini istiqamətləndirir. Üçüncü mərhələ – yaradıcı fikrin realizə olunması dövrüdür. Bu dövrdə yaradıcı təxəyyülün obrazları müəyyən-ləşdirilir və incə şəkildə təqdim olunur. (1, 111).

Bunlardan əlavə, Ə.Əlizadə tələbələrin yaradıcı təxəyyülündə biliyin və bacarıqların rolundan söhbət açır: “Yaradıcı təxəyyülün inkişafında tələbənin yaradıcı prosesin qanunauyğunluqları ilə tanışlığından başqa, onu xüsusi bilik və müəyyən vərdislərlə də silahlandırmaq gərəkdir”. (1,113).

Təhsil prosesindəki yaradıcılıq yeni biliklərin alınması ilə yanaşı gerçəyin məlum olmayan tərəflərinin aşkarlanmasıdır ki, buna da təxəyyülün fəaliyyəti olmadan nail olunmaz. Əgər yaradı-cılıq elmin obyektiv inkişafı, texnika, incəsənət baxımından, ümumilikdə tərəqqinin aparıcısıdırsa, onda tələbələrin yaradıcılığı da tərəqqinin aparıcısıdır, lakin fərdin əqli inkişafı baxımından.

Bu hal tələbənin yaradıcılığına tərif verməyə əsas verir: tələbənin yaradıcılığı dedikdə onun fəaliyyət forması kimi məhfum başa düşülür ki, o, özü-özü üçün səviyyəli yüksək dəyərlər əldə edir. Lakin bu dəyərlər cəmiyyət üçün də əhəmiyyət daşıyır, belə ki, sosial subyektin fərd kimi hərtərəfli inkişafı üçün vacib sayılır.

Təhsil müddətində təxəyyül ilk növbədə tədrisdəki əmək nəticəsində yaranır və formalaşır. Tədris müddətində əgər tələbənin təxəyyülü materialın asan qavranılmasına köməklik göstərsə, bu zaman o, elm və incəsənət sahəsində daha yüksək pillələrə qalxa bilər. Başqa sözlə, təxəyyül yaradıcı olur. Yaradıcılığın ilk elementləri müxtəlif musiqi əsərlərinə qulaq asdıqda əmələ gəlir, bu əsərlərin öyrənilməsi və təhlili dövründə ərsəyə gəlir. Musiqini dinləyərkən, onun məzmununa diqqət yetirən tələbə, onu həyatda baş verən hadisələrlə analogiyasını (oxşarlığı) axtarır tapır, nəticədə həyacanlanma dinamikası, daha sonra isə yaradıcılıq amilləri ortaya çıxır. Bu proseslər hisslərin fəallığı, qavrama ilə bağlı olur. Tələbənin həyat təcrübəsi, keçmiş xatirə və təsəvvürlər qavramanı daha da sürətləndirir, musiqi əsərinin ideya-emosional məzmununu düzgün anlamağa yaxından köməklik göstərir. Musiqi əsərinin dinləməsi prosesində keçmişdə tələbənin yaddaşında iz qoyan fərdi təcrübə, təəssürat və təsəvvürlər sanki yenidən canlanır. Bununla əlaqədar B.M.Teplov belə qeyd edir: “gərək musiqinin özünün həşiyəsindən çıxan dərəcədə zəngin həyat və mədəni təcrübə ehtiyatı olmalıdır ki, bütövlükdə musiqinin dilini anlamaq biləsən”. (2, 49).

Beləliklə, musiqini qavrayarkən və onu tədrisən şüurunda qoruyub-saxlayarkən, tələbədə müəyyən təcrübə toplanır və bunun əsasında o, ilk yaradıcı fantaziyasını biruzə verə bilər. L.Viqotski qanunu belə formalaşdırır: “Təxəyyülün yaradıcı fəaliyyəti insanın keçmiş təcrübəsinin zənginliyi və müxtəlifliyindən birbaşa olaraq ona görə asılıdır ki, bu təcrübə materialı təsəvvür edilir və bunun müqabilində fantaziya düzümü yaranır. Təcrübə nə qədər zəngin olarsa, bir o qədər yaranan təxəyyül materialı da həcmə böyük olar.” (3,9).

Lakin musiqili-əşitmə təcrübəsini toplamaq üçün musiqini qavrama prosesinin düzgün istiqamətdə təşkil etmək vacibdir. “Musiqini emosional qavramaq, incə və differensial eşitmə qabiliyyəti, məzmun və formanı hafizədə saxlayıb sonradan onu təhlil etmək bacarığı – təxəyyül, qavrama, musiqinin yaradıcı, estetik, tam dolğun qavranılması üçün vacibdir.” (4,22).

Musiqini qavrama bacarığının əsasını musiqiyə emosional həssaslıqla yanaşma amili təşkil edir. Musiqiyə qarşı yaranan emosional həssaslıq tələbənin təcrübəsindən bilavasitə asılıdır, belə ki, musiqidə özünə yer alan hisslər dolğunluğu ilə fərqlənir və onu anlamaq üçün dinləyicinin musiqi

və həyatı təcrübəsi olmalıdır. Musiqi obrazlarını həyatda olan obrazlarsız təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Musiqinin emosional qavranılmasında həyatdakı hadisələrin təsəvvüründən əlavə əsərin “musiqi dilinin” anlanılması amili böyük əhəmiyyət kəsb edir. Tələbəni “musiqi ifadəliliyi vasitələri” (melodiya, harmoniya, ritm, tembr və s.) ilə tanış edərkən, ona ümumilikdə musiqini anlamaq üçün alət vermiş oluruq, musiqi dilinin ayrı-ayrı elementlərini dinləməyə imkan yaradırıq və bu proses musiqinin emosional mövzusunda ayrılmadan aparılır.

Musiqili-əşitmə obrazları emosional yaddaşda öz yerini tapır və nəticədə sərbəstlik yaranır, yəni heç bir kömək olmadan, gərginliksiz lazım olan tanış obrazları yaddaşda canlandırma bilmək qabiliyyəti püxtələşir. Elementar, emosional, reproduktiv kimi yaranan, daim qavrama tələb edən musiqili-əşitmə təsəvvürü qeyri-sabit əşitmə əlamətindən musiqi əsərlərinin məğzini anlamaq bilən və artıq musiqi obrazlarını idarə edə bilən məvhumlaşdırılır. Təxəyyülün inkişafında reproduktiv musiqili-əşitmə təsəvvürləri yer tutur. Onlar tələbəyə diqqəti, səsləri daha həssasla qavraya bilmək qabiliyyətini aşılır. Yuxarıda deyilənlərdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, bu inkişaf dövründə təxəyyülün fəaliyyəti reproduktiv xarakter daşıyır və emosional-əşitmə, emosional-sintez kimi komponentlərə əsaslanır.

Təxəyyülün köməyi ilə hazırkı vəziyyətdə özgə musiqi-mədəni təcrübəni mənimsəyərkən, tələbə inkişaf edir, özünün yaradıcı musiqi inkişafında yüksək pilləyə qalxır. Tələbə dinləyir, həyacanlanır, mütaliə və təhlil edir, incəsənətin tarixini öyrənir – bütün hallarda təxəyyül onun təcrübəsinə qulluq edir. İncəsənət insana xüsusi, spesifik şəkildə bəşəriyyəti tanıdan və daim tanıdacaq bir vasitə rolunu oynayır. Bədii anlamın spesifikasiyası özünü məhz onda göstərir ki, həqiqətin məğzini mənimsəyərkən, incəsənət öz biliyini konkret hisslərlə təzahür edir və bədii obrazın estetik cazibədarlığının gücü vasitəsilə emosional təsirli qüvvəyə çevrilir.

Təhsil dövründə tələbənin yaradıcı təxəyyülünün inkişafı incəsənətin müxtəlif növlərinin köməyi ilə daha səmərəli şəkildə inkişaf edə bilər. Yeni əlamətin meydana çıxması onu sübut edir ki, təxəyyül insan şüurunun qavrama qabiliyyətini dəyişməyə, kombinə etməyə qadirdir. Beləliklə, incəsənətin kompleksliyi şəkildə təsiri zamanı assosiasiya – əldə edilmiş təcrübəni fəal şəkildə kombinasiyalı edə bilər. İncəsənət növlərinin qarşılıqlı əlaqəsi mürəkkəb assosiasiyaları doğur. Əksər hallarda musiqi görməyə, rəsm isə eşitməyə sövq edir. Bu təsəvvürlər bizim həyatı təcrübəmizdən irəli gəlir, harda – səs görüntü ilə, görünənlər isə səslərlə vəhdət təşkil edir. Bu assosiasiyalar görmə və eşitmə qabiliyyətlərini sintez etməklə vahid, bütöv bir surəti yaratmağa kömək edir.

İncəsənət növlərinin bir-biri ilə qarşılıqlı olan sıx əlaqəsi tələbənin yaradıcılıq fəaliyyətində fundamental rol oynayır. Digər elmlərin mənimsənilməsi zamanı musiqi ilə bağlı olan biliklərin toplanması, tələbənin təkcə musiqi mədəniyyətinin formalaşması ilə kifayətlənmir, həm də oxşar assosiasiyalı təsəvvürləri əldə etməyə imkan yaradır. Dinləyicinin təxəyyülündə yaranan obraz da, öz növbəsində yaradıcılığın real məhsuluna çevrilməyə can atır. Dinləyici tərəfindən bilavasitə dinlənən musiqidən yaranan təxəyyülün elementləri mürəkkəb işləmələrə məruz qalaraq, nəticədə təxəyyül məhsuluna çevrilmiş olur.

Beləliklə, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşması prosesi bizim şüurumuzun fəaliyyəti ilə bağlı olan assosiasiyalı fəaliyyət, yəni bədii təxəyyülün üzərində qurulur.

ƏDƏBİYYAT:

1. Əlizadə Ə.Ə. Tələbələrin təxəyyülünün inkişafı və tərbiyəsi. Bakı, 1965

2. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. Москва, 1985
3. Выгодский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва, 1997
4. Белобородов В.К. Музыкальное восприятие. Москва, 1975

РЕЗЮМЕ: Роль воображения в развитии творческих способностей. М.Т.Алиева, АГПУ

В статье рассматривается роль воображения в развитии творческих способностей. В современных условиях учебный процесс должен носить творческий характер. Однако никакая творческая деятельность не может быть осуществлена без работы воображения, развивать творческие способности – значит развивать художественное воображение. Чем больше студент будет слушать музыку, читать, видеть, переживать, тем больше музыкального опыта он будет накапливать и усваивать, тем богаче будет деятельность его воображения, а значит, тем развитее станут его творческие способности.

SUMMARY: The role of imagination in the development of creative abilities. M.T.Aliyeva, ASPU

The role of imagination in the development of creative abilities is considered in the article. In modern conditions educational process should have creative character. However no creative activity can be carried out without imagination work, develop creative abilities – means to develop art imagination. The more the student will listen to music, read, see, worry, the more musical experience he will accumulate and acquire, the more richer will be the activity of his imagination, so that means the more developed his creative abilities will be.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Elazığ ili örneği)

Doç. Dr.Sinan YALÇIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, syalcin@erzincan.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-002-2372-9035>

Yüksek lisans öğrencisi, Emine AYDIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, e.aydin23@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-0756>

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerini kullanım durumlarına ilişkin görüşleri araştırılmıştır. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Görüşme formunda okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerini kullanma durumlarına ilişkin görüşlerini elde etmek için açık uçlu beş adet soru sorulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Elazığ merkez ve ilçelerindeki devlet okullarında görev yapan okul öncesi öğretmenleri arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 20 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Görüşmede elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerinin kullanımına ilişkin genel itibarıyla olumlu bir tutum sergiledikleri, çağın gereklerine göz yumulmayacağı gerçeğinin bilgisinde oldukları gözlenmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmenlerin tümünün eldeki imkanlar dahilinde eğitim teknolojilerini sınıflarında, derslerinde ve etkinliklerinde aktif olarak kullandıkları, eğitim teknolojilerinden en fazla müzik, Türkçe, matematik, oyun ve fen etkinliklerinde yararlandıkları, bilişim teknolojilerini kullanırken öğretmenlerin bazı hususlara dikkat ettikleri ve süreçte zaman zaman çeşitli sıkıntılarla karşılaştıkları görülmüştür. Bazı devlet okullarında ve bazı köy okullarında çalışan öğretmenlerin okullarındaki teknolojik altyapı yetersizliği ve teknolojik imkanların kısıtlı olması, ihtiyaç durumunda teknik destek bulma konularında zaman zaman sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra teknolojinin kullanıcısı olan öğretmenlerin teknoloji konusunda yeterli bir eğitimlerinin olmadığı saptanmış, eğitim teknolojileri alanında öğretmen eğitimlerinin düzenlenmesi ve öğretmenlerin bu eğitimlere katılımlarının sağlanmasının gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer önemli husus ise fırsatları artırma ve teknolojiyi iyileştirme hareketi olarak bilinen FATİH Projesinin fırsat eşitliği kapsamında büyük önem taşımasının yanı sıra bazı okullara hala ulaşılabilmesi de teknolojik anlamda büyük bir eksiklik olarak kaydedilmiştir.

Anahtar sözcükler: Okul öncesi öğretmeni, eğitim teknolojileri, beceri

ABSTRACT:

In this study, the opinions of preschool teachers on the use of educational technologies were investigated. The method of the research is designed as a qualitative research method. The data of the research were obtained through a semi-structure dinter view form developed by the researcher. In the interview form, five open-ended questions were asked in order to obtain the

opinions of preschool teachers on the use of educational technologies. The study group of the study consists of 20 pre-school teachers who were selected by simple random sampling method among pre-school teachers working in public schools in Elazığ center and districts in the 2019-2020 academic year. The data obtained in the interview were subjected to content analysis. According to the findings obtained from the research, it has been observed that preschool teachers have a positive attitude towards the use of educational technologies and are aware of the fact that the requirements of the age will not be tolerated. As a result of the research; It was observed that all of the teachers actively use educational technologies in their classrooms, lessons and activities within the possibilities at hand, they use educational technologies mostly in music, Turkish, mathematics, games and science activities, teachers pay attention to some issues while using information technologies, and sometimes encounter various problems in the process. Some public schools in some villages and lack of technological infrastructure in schools of teachers working in schools and be of limited technological capabilities, from time to time in finding technical support issues it has been identified in case of need they experienced difficulties. In addition, it has been determined that teachers, who are the users of technology, do not have sufficient education in technology, and it is concluded that teacher trainings should be organized in the field of educational technologies and teachers should participate in these trainings. Another important point is that FATİH Project, which is known as increasing the opportunities and improving the technology, is of great importance within the scope of equality of opportunity as well as the fact that some schools still have not been reached has been noted as a technological deficiency.

Keywords:

Pre-school teacher, Education Technologies, skill

**THE RELATIONSHIP OF DARK TRIAD PERSONALITY TRAIT WITH
REJECTION SENSITIVITY AND ATTACHMENT: THE MEDIATING ROLE OF
EARLY MALADAPTIVE SCHEMAS**

Uzman Psikolog Duygu Yürek Gürdeniz

Ege Psikolojik Danışmanlık ve Eğitim Merkezi

0000-0002-5249-313X

Dr. Öğr. Üyesi Emine Sevinç Sevi Tok

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü,

0000-0002-8546-1281

ABSTRACT

The main aim of this study was to investigate the relationship between the dark triad personality trait and the level of sensitivity to rejection, adult attachment styles, and early maladaptive schemas. The secondary aim of the study was to test the mediating role of early maladaptive schemas in the relationships between dark triad personality trait, rejection sensitivity, and attachment styles.

The study sample consisted of 300 adults aged between 18-60 years. In order to collect data from the participants, the snowball sampling method was used. Dark Triad Dirty Dozen Scale, Experiences in Close Relationships-Revised, Young Schema Questionnaire-Short Form-3, and Adult Rejection Sensitivity Questionnaire were applied to all participants.

The results of the correlation analyses showed that there were positive significant relationships between dark triad personality trait with anxious attachment style and rejection sensitivity ($r=0.275$, $p<0.01$; $r=0.217$, $p<0.01$; respectively). In addition, it was found that the dark triad personality trait had significant positive relationships with all maladaptive schemas except emotional deprivation and insufficient self-control. According to the regression analyses, 19% of the total variance in dark triad personality trait was explained by anxious attachment style. Also, 10% of the total variance in dark triad personality trait was explained by rejection sensitivity. A multiple regression analysis was then conducted to understand which of the 14 schemas predicted dark triad personality trait. The results of the analysis revealed that the model was statistically significant [$F(14, 300)=10.957$, $p<0.01$], explaining 35% of the total variance in dark triad trait. Schemas which had significant predictive effect emerged as approval seeking, abandonment, self-sacrifice, vulnerability to harm or illness, self-punitiveness, and unrelenting standards.

Finally, a path analysis was conducted in accordance with the correlation and regression analyses. A path model was formed via considering theoretical knowledge on the study variables and was tested using the AMOS program. Fit indices of the model were found to be satisfactory (Chi-Square/SD=1.965; CFI=0.990; GFI=0.982; RMSE=0.054; AGFI=0.961). Approval seeking and abandonment were entered in the path model because the relevant literature indicated that these schemas were related to anxious attachment and rejection sensitivity. According to the path analysis results, anxious attachment and rejection experiences in early childhood and the resulting abandonment and approval seeking schemas have led individuals to develop dark triad personality trait including narcissism, psychopathy, and machiavellianism.

Keywords: dark triad personality trait, attachment, rejection sensitivity, schemas

ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE AİLE VE KARDEŞ EĞİTİM PROGRAMI

PARENT AND SIBLING EDUCATION PROGRAM IN FAMILIES HAVING INDIVIDUALS WITH DISABILITIES

Özge ÖZDİL

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD. (Yüksek Lisans Öğrencisi)

Orcid No: 0000-0002-5653-7881

Doç. Dr. Gamze AKSAN

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Selçuklu/ Konya.

Orcid No: 0000-0001-5051-4630

ÖZET

Engelliler son yıllarda birçok platformda sık sık gündeme gelen önemli ayrıcalıklı gruplardandır. Engellilik olgusu başlangıçta tıp alanının bir problemi olarak incelenip ele alınmıştır. Böylelikle daha çok fiziksel durumları vurgulayan ‘sakatlık’ ‘özür’ ‘yetersizlik’ ‘eksiklik’ gibi kelimelerde karşılık bulan engellilik, engellenmişlik ve yetersizliğin birçok sosyal boyutu etkilediği gerçeğinden hareketle toplumsal dışlanmaya atıfta bulunarak farklı disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Şüphesiz burada aile önemli bir etkileşim alanı olarak engellilik durumundan sadece bireyin kendisinin değil, en yakın çevresi olan ailenin de doğrudan etkilendiği açıktır. Ailenin, eğitim konusundaki başat konumu ve sosyalizasyon sürecindeki etkisi, uygun şartlarda yetişen bireyin ileriki yaşamında üretken ve topluma faydalı bir birey haline geleceği kabulüyle şekillenmektedir. Bu sebeple özellikle aile-çocuk etkileşimine dikkat çekilir. Engelli birey ve bireyin ailesi söz konusu olduğunda ise aradaki ilişki daha hassas bir konumdadır. Ailenin yaşam boyu geçirdiği evreler ve karşılaştığı durumlar göz önünde bulundurulduğunda, ailenin dağılması, depresyon, kabullenememe, sosyal izolasyon gibi durumlar engelli ailelerinin çoğunlukla tecrübe ettiği kırılgan konulardır. Bu süreçte farklı bir etkileşim alanı da ailenin diğer “çocuk” bireyleri olan kardeş/ kardeşlerle ilgilidir. Aile ve kardeşlerin engelli birey ile iletişimlerini sağlamak ve ailelere destek olmak amacıyla çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bunlar arasında yer alan aile eğitim programı (AEP) ve kardeş eğitim programı (KEP) hem aile ve kardeşlik ilişkilerini düzeltmek hem de engelli bireyin gelişimine katkı sağlamak üzere planlanmışlardır. Aile eğitim programı sadece engelli aileler için değil diğer ailelerinde yararlanması için tasarlanan bir programdır¹. Bu çalışma engelliliğin anlamı ve kökenine dair birtakım temel yaklaşımlar çerçevesinde; engelli ailelerin çocuğun engelli olduğunu öğrenmelerinden durumun kabul edilmesine kadar yaşadıkları süreçleri ele almaktadır. Bu çerçevede aile eğitim ve kardeş eğitim programlarının engelli ailelerine ve engelli bireylere katkısının aile ve birey üzerindeki etkilerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Kavramı, Aile Eğitim Programı, Kardeş Eğitim Programı

¹ T. C. Ministry of National Education, General Directorate of Basic Education, 2013, 10-11.

ABSTRACT

Disabled people are among the most important disadvantaged groups that have come to the fore frequently in many platforms in recent years. The phenomenon of disability was initially examined and dealt with as a problem in the medical field. In this way, by referring to the fact that disability, disability and inadequacy, which correspond in words such as "disability", "handicapped", "inability" and "deficiency", affecting many social dimensions, attracted the attention of different disciplines. Not only the individual but also the family, which is the closest circle, is directly affected by the disability as an important interaction area. The family's dominant position in education and its impact on the socialization process are shaped by the assumption that the individual who grows up under suitable conditions will become a productive and beneficial person in the future. For this reason, attention is drawn to the family-child interaction. In families with disabled members, the relationship is more sensitive. Considering the life stages of the family and the situations they encounter, such as family disintegration, depression, inadmissibility, and social isolation are often fragile issues experienced by families with disabilities. Another area of interaction in this process is related to the sibling / siblings, who are other family members of the family. Various services are provided to enable families and siblings to communicate with the disabled individuals and to support families. The family education program (AEP) and sibling education program (KEP), which are among them, are intended to both improve family and brotherhood relations, and contribute to the development of the disabled individual. The family education program is a program designed not only for families with disabilities but also for other families. Within the framework of basic approaches towards the meaning and roots of disability, this study focuses on processes starting from informing of families that their child is disabled to the acceptance of disability by the family. In this context, the effects of family education and sibling education programs on the families and individuals will be discussed.

Keywords: Disability Concept, Family Education Program, Sibling Education Program

**‘ENTREPRENEURIAL EFFICIENCY IN INDIA:
A COMPARITIVE STUDY’**

Assist. Prof. Dr. Rameez Iqbal Khan

Department of Management, Vivek Group of Colleges, Bijnor. U.P, India

ABSTRACT

Entrepreneurship has a very important role to play in the economic development of a country. It relates to the range of activities of setting up a new business or reviving an existing venture so as to extract advantages from new opportunities. This reflects that entrepreneurs have a very important role to play in shaping an economy by creating new wealth, new opportunities and new jobs, by inventing new products and services. Entrepreneurship is an ideology, deals with state of mind, which develops naturally, based on ones surrounding and experiences, which makes him/her to think about life and career in a given way. It is not only about money making notion, knowing to play with best sales pitch, applying the best marketing strategy. But in reality it's an attitude to create new activity which creates value in the entire social fraternity of planet. The other side of the coin entrepreneurship is the second name of innovation, it's the submergence of idea, creation, risk, addition into productive - socially, economically and politically. In short, entrepreneurship has a very crucial role to play in the economic development of a country. The present paper focuses attention on efficiency of female entrepreneurs in India.

Keywords: Women Entrepreneurship, Efficiency, Cost of doing business, Basic Infrastructure

ENTROPİ TABANLI VİKOR YÖNTEMİYLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN İNOVASYON PERFORMANSLARININ ÖLÇÜMÜ

Dr.Öğr.Üyesi A.Elif YAZGAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Bankacılık Bölümü

Dr.Öğr.Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Ulaştırma ve Lojistik Bölümü

ÖZET

Günümüz dünyasında ülkeler, firmalar ve organizasyonlar faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve ayakta kalabilmeleri için sürekli yenilik yapmak zorundadırlar. Bu doğrultuda inovasyon, ülkelerin ekonomik büyümelerinin sürdürülmesi ve refah seviyelerinin artırılmasında, firma ve organizasyonların rekabet avantajının sağlanmasında stratejik bir öneme sahiptir. Avrupa Komisyonu tarafından geliştirilen Avrupa İnovasyon Karnesi (European Innovation Scoreboard), ülkelerin inovasyon performanslarını çok sayıda kriter ile kapsamlı bir şekilde ele alarak ülkeler arasında kıyaslama yapma imkânı sunmaktadır. Bu karne ile ülkeler, gelişmişlik ve inovatif seviyeleri hakkında bilgi edinerek ve iyileştirmeleri gereken kriterlere ilişkin politikalar üreterek uluslararası platformlarda rekabet edebilir düzeye ulaşabileceklerdir.

Bu çalışmada, 2019 yılı Avrupa İnovasyon Karnesi göstergelerinin Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) Tekniklerinden Entropi ve Vikor yöntemleriyle analiz edilerek üye ülkelerin kıyaslanması amaçlanmaktadır. Avrupa İnovasyon Karnesinde bulunan ve araştırma içerisinde inovasyon performansının belirlenmesinde kullanılan kriterler insan kaynakları, araştırma sistemleri, inovasyon dostu çevre, finansman ve destekler, yenilikçilik, bağlantılar, firma yatırımları, fikri varlıklar, istihdam etkileri ve satış etkileridir. İnovasyon karnesi göstergelerine ilişkin veriler Dünya Fikri Mülkiyet Kurumu (The World Intellectual Property Organization)’nun sitesinden alınmıştır. 1865 yılında Clausius tarafından geliştirilen Entropi yöntemi, çok kriterli karar verme problemlerinde kriter ağırlıklarının hesaplanmasında objektif karar verme yöntemlerinin kullanıldığı bir yöntemdir. Vikor yöntemi ise, Opricovic ve Tzeng tarafından 2004 yılında geliştirilmiş, birden çok kriter dikkate alınarak karar alternatifleri arasında ideal çözüme en yakın kararların üretilip alternatifler arasından en iyi kararın verilmesine olanak sağlayan yöntemdir. Yapılan değerlendirme sonucunda İsviçre, İsveç ve Danimarka’nın inovasyon performansının en üst düzeyde olduğu; Ukrayna, Romanya ve Makedonya’nın ise en alt seviyede olduğu belirlenmiştir. Türkiye sıralamada, 33. sırada yer alarak inovasyon performansı oldukça gerilerde kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon performansı, AB ülkeleri, Entropi, Vikor, çok kriterli karar verme

**EXPLORING THE FEASIBILITY OF INDUSTRY 5.0 IN INDIA: A COMPARISON WITH
INDUSTRY 4.0**

Dr. Rahul Vishwanath Dandage

Associate Professor & HOD, Automobile Engineering Department,
Rajendra Mane College of Engineering and Technology, Ambav Dist-Ratnagiri, Maharashtra
(INDIA)

ABSTRACT

Today, the Industry 4.0 is a buzzword in all Indian industries. Industry 4.0 with the theme of “Smart manufacturing for the future” is at the doorstep of every manufacturing industry in India. Industries are expecting efficient and effective manufacturing through the implementation of Industry 4.0 in their manufacturing plants. Researchers are discussing about the limitations of Industry 4.0 as it is more focused on mass production and claiming the need of sustainability which is the major focus of Industry 5.0 which is forthcoming Industrial revolution. This research paper investigates the present situation of implementation of Industry 4.0 in Indian industries, the barriers to effective implementation of industry 4.0 and explores the feasibility of the forthcoming industrial revolution Industry 5.0 in Indian industrial scenario.

Keywords: Industrial revolution, Industry 4.0, Industry 5.0, Indian industries, smart manufacturing,

İNSANİ GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME

Öğr. Gör. Dr. Filiz YILDIZ CONTUK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fethiye A.S.M.K. Meslek Yüksekokulu

ORCID:0000-0003-3757-2697

ÖZET

Ekonomik büyüme, insanın ilerlemesi için gerekli bir koşuldur, ancak kendi başına bunu garanti etmek için yeterli değildir. Her ülke için ekonomik kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olan İnsan Gelişme Endeksi ekonomik kalkınmada etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. İnsani gelişme endeksi (İGE) yaşam standardı, eğitim, ortalama yaşam beklentisi dahil olmak üzere çeşitli göstergeler açısından insani gelişmenin temel boyutlarını ölçen bir endekstir. İnsani gelişme, bir ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasının başarısının anahtarıdır. Bu amaçla çalışmada, 1990-2018 yılları arasında, Türkiye'de ekonomik büyüme ve insani gelişme endeksi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Sonuç olarak, ekonomik büyümeden insani gelişim endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsani gelişim endeksi, ekonomik büyüme, Toda- Yamamoto nedensellik analizi

ABSTRACT

Economic growth is a necessary condition for human progress, but it is not sufficient to guarantee this in itself. Human Development Index, which is one of the important indicators of economic development for every country, is considered as an effective tool in economic development. The human development index (HDI) is an index that measures the basic dimensions of human development in terms of various indicators, including standard of living, education, and average life expectancy. Human development is the key to the success of a country's social and economic development. For this aim, between the years 1990-2018, it analyzed the relationship between economic growth and human development index in Turkey. As a result, it was determined that there is a one-way causality relationship from economic growth to human development index.

Key words: human development index, economic growth, Toda- Yamamoto causality analysis

**GENETIC VARIABILITY, ASSOCIATION AND DIVERSITY STUDY AMONG THE
SUNFLOWER GENOTYPES AT SEEDLING STAGE BASED ON DIFFERENT
MORPHO-PHYSIOLOGICAL PARAMETERS UNDER POLYETHYLENE GLYCOL
INDUCED STRESS**

Uzma Ayaz

Msc (Hons.) Department of Plant Breeding and Molecular Genetics, The University of
Poonch Rawalakot, Pakistan, Azad Jammu & Kashmir, Pakistan

Sanam Bashir

Msc (Hons.) Department of Plant Breeding and Molecular Genetics, The University of
Poonch Rawalakot, Pakistan, Azad Jammu & Kashmir, Pakistan

Assist. Prof. Shahid Iqbal Awan

Department of Plant Breeding and Molecular Genetics The University of Poonch Rawalakot,
Pakistan, Azad Jammu & Kashmir, Pakistan

Assist. Prof. Muhammad Ilyas

Department of Plant Breeding and Molecular Genetics The University of Poonch Rawalakot,
Azad Jammu & Kashmir, Pakistan

Muhammad Fareed Khan

Dean Faculty of Management Sciences University of Poonch Rawalakot, Pakistan, Azad
Jammu & Kashmir

ABSTRACT

Drought stress directly affects growth along with productivity of plants by altering plant water status. Sunflower (*Helianthus annuus* L.) an oilseed crop, is adversely affected by abiotic stresses. The present study was carried out to study the genetic variability and diversity among the sunflower genotypes at seedling stage based on different morpho-physiological parameters under Polyethylene Glycol (PEG) induced stress. A total of twenty seven genotypes including two hybrids, eight advanced lines and seventeen accessions of sunflower (*Helianthus annuus* L.) were tested at germination and seedling stages in Polyethylene Glycol. Correlation and principle component analysis confirmed that germination percentage, root length, proline content, shoot length, chlorophyll content, stomatal frequency and survival percentage are positively correlated with each other hence; these traits were responsible for most of variation among genotypes. The cluster analysis results showed that genotypes Ausun, line-2, line-8, 17559, 17578, Hysun-33, 17555, and 17587 as more diverse among all the genotypes. These most divergent genotypes could be utilized in the development of inbreed which could be subsequently used in the heterosis breeding.

Key words: Sunflower, drought, stress, polyethylene glycol

GIDDENS'TA ADALET VE İKTİSADİ ADALET

Öğr. Gör. Dr. Yaşar ALKAN

Manisa Celal Üniversitesi, Kula Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,
İşletme Yönetimi Programı, 45000, Manisa/Türkiye.

ORCID: 0000-0001-9553-5646

ÖZET

Bu çalışma Batı düşünce sistemi üzerine dikkat çeken tespitlerde bulunan Anthony Giddens'in görüşlerini adalet ve iktisadi adalet bağlamında analiz etme amacı gütmektedir. Buna uygun olarak öncelikle Giddens ve ürettiği eserler ile yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler verilecektir. Sonra Giddens'in adaleti ve iktisadi adaleti ele alış biçimi değerlendirilecektir. Emek ve sermaye ikilemi içerisinde ivmelenen kapitalist ve post-kapitalist gelişmenin sermayeyi güçlendirmesinin iktisadi adalet üzerine etkileri hakkında Giddens'in açıklamaları önem arz etmektedir. Zira O'nun işçilerin mülkiyetsizleştirilmesinin ve metalaştırılmasının dünya genelinde yol açtığı sorunlara yönelik tespitleri dikkat çekicidir. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olamayan geniş kitlelerin mevcudiyeti, servetin belirli merkezlerde toplanmasına sebep olup adaletsizliği ve iktisadi eşitsizliği artırmaktadır. Giddens, eylem şekli kapsamında dağıtıcı adalet üzerine yürütülen faaliyetlerin ve oluşturulan organizasyonların başarısının toplumsal infialleri engelleme gücü üzerine açıklamalarda bulunmaktadır. Kendilerine makul tüketim imkanları sunulan geniş kitlelerin kapitalizme karşı tavır sergilememelerinin ardında yatan güdüler de ele alınmaktadır. Sosyokültürel kazanımlardan hareketle toplumsal güç eşitsizliklerini artıran veya azaltan birer unsur olan dil, eğitim ve sağlık ile ilgili analizleri önem arz etmektedir. O'na göre zenginlik, eğitim, kültür vb. bakımından üstün olan kişilerin bunları sosyal müzakereye soktuğu her türlü iletişim biçimi iktisadi adaletsizliğin de dışı vurum biçimlerindendir. Bir diğer mühim konu olan evlilik ise kişilere sosyal anlamda belirli bir meşruiyet ve aidiyet kazandırır da toplumsal rol bölüşümlerini keskinleştirerek iktisadi eşitsizliği artırıcı etkiler ortaya çıkarabilir. Giddens'in bu durumun gerekçelendirmesine ilişkin çizdiği perspektif önemlidir. Giddens'in modern ve post-modern toplumlarda din ile geleneğin etkileri hakkında yaptığı değerlendirmeler de dikkat çekmektedir. O'na göre mütemadiyen seküler hayat tarzının benimsendiği Batı toplumlarında adalet ve iktisadi adalet kapsamında devlet aygıtına biçilen rol ile dini eğilimin yüksek olduğu toplumlarda atfedilen değerler aynı değildir. Dolayısıyla her yerde uygulanabilecek standart çözümler bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Giddens, Adalet, İktisadi Adalet

MEKÂNSAL ANLATILARDA KURGU

Arş. Gör. Şevin GÜLPINAR

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Tasarımı Bölümü,

Orcid No: 0000-0001-6862-2656

Doç. Dr. Kader SÜRMELİ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Anasanat Dalı,

Orcid No: 0000-0001-5175-4847

ÖZET

Çağdaş müze, bilim merkezleri ve sergilemeler içindeki mekânsal anlatılar, hikayenin bir parçası haline dönüşen tasarım faktörleriyle mekânın biçimsel olarak yeniden yapılanmasında önemli bir rol oynar. Mekânsal anlatıyı ve etkileşimi tasarlamak, izleyicilere mesajı alımlamak için yeni deneyimler ve fırsatlar sunmanın bir aracı olarak görülmektedir. Bu alanlar gibi içeriklerinden bağımsız düşünülemeyecek yapılarda, mekân ve sergi öğeleri birbirini tamamlayıcı özellikte olmalı ve görsel-işitsel açıdan anlamlı ilişkiler oluşturmalıdır. İçeriği bilgiye dayalı bu tür mekânlarda, ziyaretçi mekân iletişimine yönelik çoklu duyumsal bir stratejinin izlenmesi; öğrenme ve hafıza süreçlerini kolaylaştırması, müze ortamını ve içeriğini tüm ziyaretçiler için daha erişilebilir ve kavranabilir hale getirmesi dolayısıyla önem taşımaktadır. Böylece, mekânsal anlatının etkili kurgulanması ile izleyici için heyecan ve merak duygusu uyandıran atmosferler yaratılarak, onların serginin içeriğinin kavrama motivasyonunu arttırabilmek ve kendilerini başka bir zaman ve mekânda hissetmelerini sağlayabilmek olanaklı hale gelmektedir.

Bu çalışmada; çağdaş müzecilik anlayışında, mekânın izleyici ile olan deneyimsel ilişkisini ele alan mekânsal anlatı kurgularından müzeografi, ekspografi ve sinografi yöntemleri örnekler üzerinden incelenmektedir. Latin dilinde yazım anlamına gelen *-graphia* son ekinden türeyen müzeografi *müze yazım*; ekspografi *sergi yazım*, sinografi ise *sahne yazım* kavramlarına karşılık gelmektedir. Müze nesnelerinin alındığı bağlamları yazarak yeniden yaratmayı amaçlayan bu yöntemler, fikir ve biçim ile birlikte algıyı, estetik deneyimi ortaya çıkaran inşa edilmiş birer alanı temsil etmektedir. Tüm bu bağlamlar çerçevesinde çalışma, müze ve bilim merkezlerindeki sergilemeler kapsamında kurgulanmış mekânsal anlatının; hedeflenen bilgi mimarisini inşa etmesinin yanı sıra, tematik birimleri kavramsallaştırıp medya stratejilerine karar verdiği; bilgiyi alımlamak için tüm duyuların aktive edildiği katılımcı bir deneyim merkezi olarak mekânı nasıl dönüştürebildiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: ekspografi, mekânsal anlatı, müze, müzeografi, sinografi

**MODERN APPROACHES IN THE INTERPRETATION OF THE QURAN WITH
SPECIAL REFERENCE TO JURISTIC INTERPRETATION (FIQHÊ TAFSÊR)**

Dr. Bilal Ahmad wani
Guest Faculty
Shah-i-Hamadan Institute of Islamic Studies
University of Kashmir

ABSTRACT

The Quran, the everlasting miracle, is the final message of Allah for the guidance of mankind in all aspects of life. It is the primary source of all injunctions pertaining to various issues such as law, constitution, economy, society, politics or ethics etc. From the earliest days, people have delved deep into the treasure of divine wisdom and spent their lives in search of the knowledge lying buried there. The first output of the intellectual activity of the ummah, therefore, was the tafsir or the exegesis of the Qur'ân to explain and elucidate the norms of Shari'ah injunctions contained in the Qur'ân. The fuqahâ' (jurists), with exemplary religious zeal, devoted their entire lives to study the Qur'ânic verses in depth for deduction of injunctions and explaining them, through indications and reasoning. The verses with hidden meaning (khafi) or which were in abstract (mujmal) were elucidated in the light of specific verses. Eminent fuqahâ' have made valuable contributions in the fiqhî methodology of tafsir-writing. The paper, as such, is an endeavor to analyze the modern approaches in the tafsir with a special focus on fiqhi tafsir.

Key Words: Quran, Tafsir, Fiqh, faqih

HEEDING TO ENGLISH MUSIC AND SONGS ENHANCES LISTENING SKILLS

Ariel E. San Jose

Southern Philippines Agribusiness and Marine and Aquatic School of Technology
Malita, Davao Occidental, Philippines

Stephanie O. Solanon

Southern Philippines Agribusiness and Marine and Aquatic School of Technology
Malita, Davao Occidental, Philippines

Ma. Claribel Astrid D. Idong

Southern Philippines Agribusiness and Marine and Aquatic School of Technology
Malita, Davao Occidental, Philippines

ABSTRACT

Undeniably, teaching English listening is challenging. These challenges did not only involve teaching proper pronunciation, articulation, accent, dialectal variation but also the lack of modern listening devices and equipment. This qualitative research determined whether heeding to English music and songs could improve the listening skills of the students. Using focus groups, the researchers obtained the information through in-depth interviews among 16 musically inclined freshmen English major students. Findings revealed that the participants were not genre oriented; they listened to English music and songs was a self-decision or influenced by peers; they benefitted from listening to English music and songs like making them emotionally stable, sharpening their mental and language abilities; they were able to keenly distinguish properly enunciated English words; they became linguistically aware of dialectal variations; and they were able to differentiate hearing and listening to music. Moreover, they listened to English music and songs as those were part and parcel of their lives. It implies that music and songs may be used in learning English in schools to facilitate psychological and linguistics faculties of students.

Keywords: Learning style, listening skills, music and songs, SPAMAST

**FORENSIC ANALYSIS OF HOMOSEXUAL RAPE CASES: NEED OF GENDER
NETURAL RAPE LAWS IN INDIA**

Assist. Prof. Pyali Chatterjee

MATS Law School, MATS University, Raipur, CG

ABSTRACT

Rape is considered to be as one of the heinous crime against mind and body of a person. In India, penal law considered rape as crime only when a man commits it on a woman. Here the rape law is silent about the rights of victims of homosexual rape/LGBT communities. Even the penal law is silent about the right of male victim when the perpetrator is a female. According to Article 7 of Universal Declaration of Human Rights, “All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination”. But somewhere Indian law failed to provide justice to the victims of homosexual rape, transgender rape victims by not including them into the Rape law. Even though recently, in *Navtej Singh Johar versus Union of India*, the honorable Supreme Court has decriminalized the sexual relationship between the LGBT communities, but failed to include these communities under the preview of Section 375 of IPC.

Through this paper researcher will discuss about the need of gender neutral rape law in India and will also discuss about the forensic approach to deal with such cases.

Keywords- Rape, Homosexual, LGBT, Article 14, Right to privacy, Gender Neutral Rape Law

ERGENLERDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE SINAV KAYGISI VE OKULA BAĞLANMA STİLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Tilbe Onuk

Işık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul

Z. Deniz Aktan

Işık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, 13 – 18 yaş arasındaki ergenlerin kişilik özelliklerinin, sınav kaygısı ve okula bağlanma stilleri ile olan ilişkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemi hem zaman hem de finansal açıdan sağladığı kolaylıklar göz önünde bulundurularak uygun örnekleme sistemine göre oluşturulmuştur. Araştırma örneklemi 138'i erkek, 147'si kız olmak üzere iki özel ve iki devlet okulundan, toplamda 285 ortaokul ve lise öğrencisine ulaşılarak oluşturulmuştur. Araştırma verilerinin değerlendirilmesi sürecinde katılımcıların, Sınav Kaygısı Ölçeği, Çocuk Ergen Okula Bağlanma Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Envanterini doldurmaları beklenmiştir.

Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS programına aktarılarak, istatistiksel analiz sürecine başlanmıştır. Veri analizi sürecinde Pearson Korelasyon Analiz adımları takip edilerek, değişkenler arası ilişkiler incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen verilere göre katılımcıların okula bağlanma düzeyleri ile sınav kaygısı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<.05$). Elde edilen bu veri değerlendirildiğinde, ergenlik dönemindeki öğrencilerin okula bağlanma düzeyi arttıkça, buna bağlı olarak sınav kaygılarının da arttığı söylenebilir. Diğer yandan katılımcıların okula bağlanma düzeyleri ile Beş Faktör Kişilik Envanteri duygusal denge alt ölçeği arasındaki ilişki incelendiğinde, bu iki değişken arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür, diğer bir deyişle öğrencilerin okula bağlanma düzeyleri arttıkça duygusal dengelerinin de arttığı söylenebilir. Sınav kaygısı ve kişilik özellikleri arasındaki karşılıklı ilişki incelendiğinde ise katılımcıların sınav kaygısı düzeyleri ile Beş Faktör Kişilik Envanteri dışa dönüklük alt ölçeği puanları arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki ve uyumluluk alt ölçeği ile arasında yine negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde ise ergenlik dönemindeki bireylerin sınav kaygıları yükseldikçe, kişilik özelliklerinden dışa dönüklük ve uyumluluk özelliklerinin anlamlı olarak düştüğü söylenebilir. Yapılan analizlerde değişkenler arası anlamlı olduğu görülen başka ilişkilere rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınav kaygısı, okula bağlanma, kişilik özellikleri, ergenlik

IMPACT OF AGRICULTURE TECHNOLOGY ADOPTION ON POVERTY IN INDIA

Arunkumar S

M.Sc.(Ag.) Seed Science and Technology, Faculty of Agriculture, Annamalai University.

Arunkumar R

M.Sc.(Ag.) Agricultural Extension, Faculty of Agriculture, Annamalai University.

A. Aravindh

M.Sc.(Ag.) Agricultural Microbiology, Faculty of Agriculture, Annamalai University.

ABSTRACT

Technology greatly affects all parts of monetary life around the world. Agriculture technology was introduced in Indian agriculture in the Post-Independence period as a piece of strategy of agriculture development. Agriculture technology refers for the production of machines used on a farm to help with farming. Development of yielding in farming is one of the best way to address neediness in the developing country. Growing population in the country is one of the significant difficulties in creating nations to increase farming efficiency in a supportable manner, to satisfy the need of the food security issues to the poverty people in India. The development underway can't emerge out of region extension yet need to originate from development in yields radiating from logical advances offered by biotechnology and other plant breeding activities. In a poor and in reverse state like odisha in India, it is least expected that the advancement situation of the town and the pace of financial changes could be better. Over some undefined time frame broad utilization of innovation has prompted development in agribusiness creation everywhere throughout the world. India is also benefited from technological infusion in agriculture. With this respect, scientist proposes to build up a particular investigation considering financial effect of technological infusion in agriculture operations in terms of Cost, Income and Rate of change in agriculture production, so that it will be helpful in policy formation and forecasting of agriculture production with respect to agriculture technology.

Keywords: Agriculture Technology, Income, Poverty and Productivity.

**BURSALI MEHMED TÂHİR'İN *MEŞÂYİH-İ OSMÂNİYYEDEN SEKİZ ZÂTIN*
TERÂCİM-İ AHVÂLİ ÜZERİNE**

Doç. Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0002-4551-9741>

ÖZET

Türk edebiyatında biyografi yazıcılığı köklü bir geleneğe sahiptir. Bu gelenek çerçevesinde 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar âlimler, şairler, şeyhler gibi çeşitli meslek gruplarına ya da sosyal zümrelere mensup kişilerin hâl tercümelerini anlatan çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Söz konusu biyografi yazıcılığının son ve önemli halkalarından biri de Bursalı Mehmed Tâhir'dir. Mehmed Tâhir'in biyografi alanındaki bu çalışmaları, öncelikle edebiyat ve tarih alanlarına kaynaklık etse de sosyal bilimlerin diğer alanları için de ehemmiyet taşımaktadır. 1861'de Bursa'da dünyaya gelen Mehmed Tâhir, iyi bir eğitim almıştır. 1883'te Manastır Askerî Rüştiyesi'nde teğmen rütbesiyle başladığı meslek hayatına farklı kurumlarda ve farklı alanlarda dersler vererek devam etmiştir. Selanik Askerî Rüştiyesi'nde binbaşı rütbesi ile müdürlük yaptığı sırada İttihatçıların faaliyetlerine katılması ve Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne üye olması gerekçesiyle 1906 yılında görevine son verilmiştir. Daha sonra Manisa Alaşehir Alayı Birinci Tabur Kumandanlığına ve İzmir Fırka Divan-ı Harp azalığına seçilmesi buradaki pek çok kütüphaneyi gezmesine ve biyografi alanında çalışmalar yapmasına fırsat tanımıştır. Meclis-i Mebûsan'da 1908-1911 yılları arasında vekillik yapmışsa da 1914 yılından emekli olarak kendisini ilmî çalışmalarına adanmış, 1925 yılındaki vefatına kadar da çalışmaya devam etmiştir.

Bu çalışmanın konusu, Mehmed Tâhir'in biyografik türündeki *Meşâyih-i Osmâniyyeden Sekiz Zâtın TerâcİM-i Ahvâli* adlı eseridir. Bugüne kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olan eser, Şeyh Şemseddin Sivasî, Ali Dede Bosnavî, Ali Çelebi-i İznikî, İsmail Ankaravî, Abdullah Bosnavî, Abdülahad Nûrî, Müstakîmzâde Sadeddin Süleymân Nakşibendî, Gâzizâde Abdullatîf Bursevî'nin hâl tercümelerini ihtiva eder. Mehmed Tahir, mukaddime bölümünde eserin amacı ve biyografi yazarken izlediği yöntem hakkında bilgi vermiştir. Yazar, bahse konu olan kişiler ve onların yetişmesine katkısı sağlayan ya da bu kişiler tarafından yetiştirilmiş olan şahıslar hakkında da bilgiler içeren dipnotlar ve açıklamalar ile eserini tekâmül ettirmiştir. Dolayısıyla eser, bu sekiz zat dışında tasavvuf erbabı başka şahıslar ve eserleri hakkında da bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, biyografi, Bursalı Mehmed Tâhir

OSMANLI METİNLERİNDE YECÜC VE MECÜC

Doç. Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0002-4551-9741>

ÖZET

İnsanoğlu, yaşantısına paralel olarak oluşturduğu kültüründeki tüm öğelerin izlerine/tezahürlerine ürettiği edebî eserlerde yer vermiş, gerçek anlamda veya mecazlar sistemi içerisinde bu öğeleri kullanmıştır. Edebiyat eserlerine yansıyan bu kültürel birikimin içinde dinî inançlara ilişkin unsurlar fazlaca yer tutmaktadır. Bu noktada konuya klasik Türk edebiyatı açısından bakıldığında -ki bu edebiyatın kaynakları arasında İslam dini ve bu dine bağlı öğeler geniş yer tutar- İslamiyet'e ait pek çok unsurun doğrudan edebî eserlerin konusunu oluşturabildikleri gibi edebî söylemin mecazlar dünyasının inşası için de kullanıldığı görülür.

Bu bağlamda “Yecüc” ve “Mecüc” ile ilgili inanışların da klasik Türk edebiyatı metinlerinde işlendiği dikkati çekmektedir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de dünyada fitne çıkarma potansiyeline sahip kalabalık ve korkutucu bir topluluk olarak tasvir edilmesi sanatçıların da ilgisini çekmiştir. İslam inancına göre İskender-i Zülkarneyn, dünyayı bu topluluğun saldırılarından korumak için demir ve bakırdan büyük bir set (sedd-i İskender) inşa ederek onları dağların arasına hapsedmiştir. Ne var ki Yecüc ve Mecüc durmaksızın bu seddi yıkmak için uğraşmaktadır. Kıyamete yakın bir zamanda Hz. İsa’nın nüzulünden önce söz konusu seddi yıkıp yeryüzüne yayılacaklar ve her yeri yakıp yıkacaklardır. İslam inancı içerisinde onların bu istilası, kıyametin büyük alametlerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Kaynaklardaki bilgiler değerlendirildiğinde Yecüc ve Mecüc düşüncesinin başka dinlerde/inanışlarda da bulunduğu görülmektedir. Bu inanışlarda kötücül güç tanımlaması ortak olmakla birlikte isimlendirme, zamanlama, kimliklendirme gibi noktalarda farklılıklar dikkati çekmektedir. Bu çerçevede tarih boyunca pek çok millet, kendilerini “iyi”, karşılarındaki güçleri ise “kötü” olarak kabul etmiş ve onları kötülüğün mutlak temsilcileri olarak kabul ettikleri Deccal ya da Yecüc ve Mecüc olarak tanımlamışlardır. Buna örnek olarak Romalıların Hunları, Ortaçağ Hristiyanlarının önceleri Gotları ve Vizigotları, sonrasında Osmanlıları, günümüz insanların bir kısmının da Amerika’yı ve İsrail’i Yecüc ve Mecüc olarak görmesi verilebilir.

Bu çalışmada, öncelikle Yecüc ve Mecüc ile ilgili dinî literatürdeki bilgiler belirlenecek, sonrasında da klasik Türk edebiyatı geleneği merkeze alınarak edebî eserler üzerinde yapılan taramalar neticesinde elde edilen verilerin anlamlandırılmasına/yorumlanmasına çalışılacaktır. Çalışma bu konuda insanoğlunun ürettiği inanışların edebi eserlerdeki alımlanma biçimlerinin belirlenmesini ve böylelikle çalışmaya konu olan kavramların kültürdeki karşılıklarının tespit edilmesini hedeflemektedir. Sonrasında ise değişik edebi eserlere ne şekilde konu oldukları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, dinî inanışlar, Yecüc ve Mecüc

İŞLETMELERDE KRİZ YÖNETİMİ : CORONAVİRÜS SALGINI**Dr. Öğr. Üyesi Duygu Toplu Yaşhoğlu**

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5637-8999>**ÖZET**

Krizler işletmeler üzerinde ekonomik olarak genellikle olumsuz etki yaratan durumlardır. Kriz yönetimi ise kriz olarak nitelendirilen durumu ortadan kaldırabilmek için planlı, sistematik ve rasyonel bir şekilde uygulanan faaliyetler topluluğudur. Çin’de ortaya çıkan ve hızla dünyaya yayılmış olan Coronavirüs salgını, dünya genelinde binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş, virüsün etkileri günlük hayatı etkilemekle kalmayarak global olarak ekonomide etkisini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Dünya genelinde neredeyse tüm ekonomik faaliyet alanlarını etkilemiş olan Coronavirüs birçok işletmede de krize sebep olmuştur. Öncelikle Çin’de başlamış olan salgın dolayısıyla oluşan seyahat kısıtlamaları nedeniyle Çin’li işletmelerin katılamamasından dolayı Singapur havacılık fuarı ertelenmiş, Dünyadaki vizon üretiminin yüzde 40’ını oluşturan Danimarka’daki üretici işletmeler Çinli alıcıların katılamaması nedeniyle yaklaşık 2 milyon kürekün açık artırmasını ertelemiştir. Birçok sektörde Çinli müşterisi olan küresel işletmeler Coronavirüs dolayısıyla işlerini yapamaz hale gelmiştir. Örneğin, Asya’daki birçok turizm bölgesi Çin’in grup tatillerini iptal etmesi nedeniyle gelir kaybına uğramış, dünya çapında yapılan fuar, kongre benzeri bütün organizasyonlar iptal edilmiştir. Çin dolayısıyla ortaya çıkan kriz, salgının dünya çapında yayılmasıyla özellikle havayolu şirketleri olmak üzere, turizm sektörü, eğlence sektörü, restoran ve kafeler, spor etkinliklerini gerçekleştiren kurumlar, bankacılık sektörü, global dağıtım ağına sahip işletmeler, petrol üreticileri, otomotiv ve tekstil sektörü gibi neredeyse gündelik hayatın devam etmesini sağlayan tüm sektörleri etkilemiştir.

Dünya çapında bir kriz durumu oluşturan Coronavirüs salgını işletmelerin kriz yönetimine ne kadar önem vermeleri gerektiğini de ön plana çıkarmıştır. İşletmeler için kriz yönetiminde kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrasında alınan kararlar son derece önem taşımaktadır. Kriz karşısında sakinliğini korumayı başaran, rasyonel yöntemler kullanarak krizi fırsata çevirmeyi becerebilen işletmeler kriz durumundan mümkün olan en az düzeyde etkilenmektedir. Genellikle işletmeler tarafından kriz durumlarında, üretimi küçültme, işten çıkarma, yatırımları durdurma şeklinde alınan bazı önlemler olduğu görülmektedir. Ancak alınan bu gibi önlemler plansız küçülme, nitelikli personel kaybı, pazar payı ve müşteri kaybı gibi sorunlarla karşılaşılmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca kriz durumlarında işletmenin toplumun desteğini alabilmesi için müşterilerini doğru bir şekilde bilgilendirmesi, kurumsal iletişim faaliyetlerini hedef kitlesinin güveni ve desteğini kazanmak için uygulaması önemlidir. Bu çalışmada Coronavirüs salgını sürecinde Türkiye’deki işletmelerin nasıl bir kriz durumuyla karşı karşıya kaldığı ve bu krizden mümkün olan en az zararla çıkabilmek için ne gibi uygulamalar yaptığı sektörler bazında incelenmektedir. Tekstil sektöründe maske ve koruyucu kıyafet üretimi, gıda sektörünün üretimi arttırması, marketlerin çalışma saatlerini değiştirmesi ve düzenlemesi, bankaların çalışma koşullarına yönelik bazı tedbirler alması ile kredi ve borçlanma konularında müşterilerine destek olan kampanyalar yapması, devletin KOBİ’leri destekleyen uygulamaları, otomotiv ve makine sektörü gibi imalat sanayine ilişkin işletmelerin sağlık sektörüne destek olacak ekipmanları üretmeye başlaması, birçok işletmenin evden çalışma düzenine geçmesi gibi uygulamalar bunlara verilebilecek en genel örneklerdir.

INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES -V
EXPLORING THE EXPERIENCES OF CURRENT AND ASPIRING FEMALE
UNIVERSITY ADMINISTRATORS

Dr.Sonia Rafique

Principal Punjab College for Woman Pattoki
Teh,Pattoki,Dist,Kasur.Pakistan.

Dr. Ijaz Ahmad Tatlah

University of Education, Lahore

ABSTRACT

The increasing number of women participating in the paid workforce has been one of the dominant social trends over the last half century. While women have made tremendous strides in labour participation, the proportion of women in top-tier educational leadership positions remains a concern. The purpose of this mixed- methods research study is to explore the experiences of current and aspiring female educational administrators, utilizing a feminist theoretical perspective. This study explores the experiences of 30 females currently working in university level and 300 aspiring females which are working or not working but aspired for working in university administration from 4 public and 4 private universities of Lahore. Results of the semi-structured interviews and supplemental Likert-scale survey indicate four key themes influenced by gender relations, in the participants' experiences: (I) Intersection of Work and Family; (II) Mentoring Opportunities and Access to Resources; (III) Women's Work Relationships; and (IV) Gender Politics. By drawing attention to the gendered experiences women encounter while pursuing and maintaining educational leadership positions, this study helps pave the way forward for teachers, administrators, policy makers and others interested in bringing about the aims of gender justice.

Key Words: Intersection of Work, Gender Politics, educational leadersh

**KARAYOLU TAŞIMACILIĞI YAPAN FİRMALARIN MÜŞTERİ
MEMNUNİYETİNİ ARTTIRMAK İÇİN UYGULADIĞI YÖNTEMLER:
KONYA ÖRNEĞİ**

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Ulaştırma ve Lojistik Bölümü
ORCID:0000-0002-7695-2003

Dr. Öğr. Üyesi A.Elif YAZGAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Bankacılık Bölümü
ORCID:0000-0002-3065-7930

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki değişimler, ulusal ve uluslar arası rekabetin artması, ne istediğini bilen tüketiciler ve tüketici isteklerinin farklılık göstermesi, firmaları değişime zorlamaktadır. Firmaların hedef pazarlarına ulaşmaları için; ulusal ve uluslararası rekabette sürdürülebilirliklerini kaybetmemek ve arttırmak için; bu hızlı değişimlere; maliyetlerini düşürerek, kalitelerini arttırarak müşteri memnuniyetlerini maksimize ederek ulaşmaları gerekmektedir. Bu anlamda taşıma sistemlerinin önemi ortaya çıkmaktadır.Ulaştırma sistemleri bir üretim biçimi olmasının yanı sıra fayda sağlamaya yönelik ekonomik faaliyetler olarak değerlendirilmektedir.Ayrıca sosyal ve kültürel aktivitelerin hayata geçirilmesinde etkin rol oynayan bir aktör olmaktadır. Ulaştırma sistemleri içerisinde yer alan kara yolu taşımacılığı, en temel karar alanlarından biridir. Karayolu taşımacılığı, ülkemizde ve dünyada mal ve hizmetlerin hızlı dağıtılması, ithalat ve ihracatın geliştirilmesi açısından önemli bir yer tutmakla birlikte; insan ve eşyanın hareketini içermektedir. Rekabet ortamında bulunan firmalar,özellikle ürünlerini desteklemek için müşteri hizmetlerinde farklılıklar oluşturarak, tercih edinebilirliklerini artırma yoluna gitmektedirler. Uzun vadede sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü sağlamak için; müşteri memnuniyet düzeyini ve müşteri bağlılığını arttırmak gerekmektedir.

Bu çalışma; Konya’da karayolu taşımacılığı üzerine faaliyet gösteren firmaların müşteri memnuniyetini sağlamak için uyguladıkları yöntemlerin ölçülmesine yönelik yapılan akademik bir araştırmadan oluşmaktadır. Çalışmada Konya Ticaret Odasına kayıtlı olan karayolu taşımacılığı ile uğraşan firmaların; lojistik faaliyetlerinde müşteri memnuniyetini kazanma açısından yapılanların müşteri ve personel bazında ele alınmasının, hizmet kalitesi

bakımından ölçülmesinin, lojistik kapsamı açısından değerlendirilmesinin önemine değinilecektir. Veriler anket yöntemiyle toplanacak olup, çalışmanın ana kütlesi Konya Ticaret Odasına kayıtlı olan karayolu taşımacılığı ile uğraşan firmalardır(Kargolar, ambarlar ve nakliyeciler).Demografik bilgilerin yanında 5’li Likert ölçeği ile hazırlanan sorulardan elde edilen verilerin kodlanmasında, düzenlenmesinde ve çözümlenmesinde SPSS 15.0 programı kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım sistemleri, Karayolu taşımacılığı, Müşteri memnuniyeti

“ -MIŞ EKİNİN ÇEŞİTLİ DİLBİLİMSEL İŞLEVLERİ VE RUS DİLİNDE ÇEVİRİ KARŞILIKLARI”

Yabancı Uzman Dr. Mariia TALİANOVA EREN

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü

orcid.org/0000-0003-4834-450X

ÖZET

Hint-Avrupa dil aileleri ile Türk dil ailelerine ait olan diller arasında sözdizimi, gramer yapıları, bilişsel (kognitif) dilbilime giren çeşitli kavramlar açısından farklılıklar bulunmaktadır. Dikkat çeken ve genelde Rus dilini yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin sorun yaşadıkları gramer yapılarından biri *-miş* ekidir. Türk dili konuşucuları için çeşitli anlamlar içeren ve yüklem işlevinde bulunan söz konusu ek, konuşan kişinin öznel değerlendirmesini, iletişim durumuna ilişkin duygularını yansıtmaktadır. Görsel olarak benzer olan *-miş* eki, “öğrenilen geçmiş zaman”, “rivayet birleşik zamanı”, “sıfat-fiil (ortaç)” ve “kalıplaşmış sıfat” olarak ayrılmaktadır. Bundan hareketle Türkçeden Rusçaya çeviri yapıldığı sırada adı geçen gramer şekillerinin farklı işlevleri çevirmenin göz önünde bulundurulmasının ve uygun bir biçimde tercüme edilmesinin öneminin altını çizmek gerekmektedir. Önemli hususlardan biri de, Türkiye Türkoloji çalışmalarında rivayet birleşik zamanı olarak değerlendirilen “miş” formunun Rus Türkolojisinde ise “sübjektif modalite” (субъективная модальность), yani kiplik olarak değerlendirilmesidir. Bahsi geçen gramer kategorisi dilde cümlelerin sözdizimi, morfolojisi ve sözvarlığı açısından gösterilebilmektedir. Türkçe olmak üzere eklemeli dillerde mevcut olan *-miş* gibi bir ek; Hint-Avrupa dil ailesine ve yapı bakımından bükümlü dillere ait olan Rus dilinde bulunmamaktadır. Bu sebepten bu tür gramer yapısı genelde kiplik kelimeleri ya da ünlemle birlikte çevrilecektir.

Karşılaştırma sürecinde M. Ergin, Z. Korkmaz, Ö. Deniz Yılmaz gibi Türk bilim insanlarının ve V.G. Guzev, A.N. Kononov, Yu.V. Şçeka gibi Rus Türkologlarının bilimsel bakış açıları ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, klasik ve çağdaş edebi eserlerin örneklerine dayanarak Rus dilindeki *-miş* ekin mümkün olan karşılıklarını göstermek, çeviri sırasında yaşanan sorunları ele almak ve incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, *miş* eki, çeviri.

ABSTRACT

There are differences between the Indo-European language families and the languages that belong to the Turkish language families in terms of syntax, grammatical structures, and various concepts entering cognitive linguistics. One of the affixes that attracts attention and with which students studying Russian as a foreign language is experiencing difficulties is affix *-miş*. This supplement, which has various meanings for Turkish language speakers and acts as a predicate, reflects the subjective assessment of the speaker and his feelings about the communication situation. The visual homonym - suffix is divided into "learned past tense", "narrated compound time", "adjective-verb (participle)" and "stereotypical adjective". Therefore, when translating from Turkish to Russian, it is necessary to underline the importance of considering the translation of different functions of the mentioned grammatical forms and their proper translation. Another important feature is that the grammatical form of “miş”, which is considered as “rivayet birleşik zamanı”, is considered as a subjective modality

(subyektivnaya modalnost') in Russian Turkology. The mentioned grammar category can be expressed in a language syntactically, morphologically or linguistically. In the Russian language, which belongs to the Indo-European family and is inflexional, there is no such affix as a "mış", which is present in agglutinative languages, such as Turkish. For this reason, such grammatical structure will usually be translated with modal words or interjection.

In the comparison process, the points of view of such Turkish researchers as M. Ergin, Z. Korkmaz, O. Deniz Yılmaz and Russian Turkologists such as V.G. Guzev, A.N. Kononov, Yu.V. Shcheka were examined. The aim of the study is to show the possible equivalents of translation of the affix -mış, as well as to consider and analyze the difficulties of translation.

Key words: Russian, Turkish, affix mış, translation.

AN ALTERNATIVE TO THE DEVELOPMENT DISCOURSE IN THE FACE OF
THE ECOLOGICAL CRISIS: THE
DEGROWTH MOVEMENT

Yusuf Murteza

Yildiz Technical University/ Department of Humanities and Social Sciences/ M.S. Student in
Sociology Program

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0928-0910>

Assoc. Prof. Dr. Betül Duman Bay

ABSTRACT

This research tries to assess the importance of degrowth by bringing into focus its emergence in French politics, its intellectual sources, its transformation into a social movement and its political strategies in order to evaluate its offering of an alternative socio-economic formation in the age of post-politics and the ecological crisis. The study considers the political project of degrowth in a way of building a post-growth and post-capitalist society. In this study, qualitative method is adopted while it is supplied by the post-political theoretical framework.

The new terrain of the social texture has been defined in various ways as post-industrial, postmodern, post-ecological and post-work by social scientists at the turn of the twenty-first century. Though, one conceptualization seems to come first which is *post-political* in case of the decline of establishing an alternative socio-economic future when life on the planet resembles a juggernaut in the face of the ecological crises. The concept of post-political is used by Chantal Mouffe in a way of disappearance of pluralistic social word, by Jacques Rancière for criticizing the rallying cries of the end of utopias and by Slavoj Žižek to examine depoliticization of the economy. There are obvious characteristics of post-political society that the politics of consensus and techno-managerial solutions are praised and different imaginaries of economic alternatives are silenced. The neoliberal hegemony in its recent form is defined as post-political neoliberalism and it is merged with the current development discourse. Continuous economic growth is thought as sole remedy for environmental problems. The planet has come to the edge of a cliff. Sustainable development takes part with the post-political neoliberalism and joins the claim of modernist solutions to the environment and adopts the mantra of business as usual. To speak of any necessary transformation of society and the imaginary of an alternative socio-environmental future are retired from the scene.

The purpose of this study is thus to examine the Degrowth movement which challenges the post-political condition and its depoliticization strategies in the realm of the environment. Degrowth embraces post-development to indicate the existence of alternative social worlds, bioeconomics to show economic growth is unsustainable and anti-utilitarianism to tackle modern consumerist culture. It criticizes environmental movements which adopt mainstream economic policy actions as technological solutions, ‘sustainable’ growth and carbon tax. The movement designs the political strategies of community currencies, work sharing, Nowtopias public money and eco-communities to establish an alternative society.

KUR'AN'A KARŞI YANLIŞ ALGILAR ve SONUÇLARI

Doç. Dr. Ahmet ABAY

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı

<https://orcid.org/0000-0001-8284-8336>

ÖZET

Kur'an'dan istifade edebilmek için onun değerini ve içeriğini doğru bir şekilde kavramak gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyebilecek birçok etken mevcuttur. Bu etkenlerin başında ona karşı oluşturulan yanlış algılar gelmektedir. Bu yanlış algıların neler olduğunu, neden ve kimler tarafından oluşturulduklarını bilmeden Kur'an'ın oluşturmak istediği sahih ilah, din, peygamber ve kitap algısını kavramak mümkün olmayacaktır. Kısacası ilahi formata uygun bir hayat tarzı oluşturulamayacaktır.

Bu çalışmada nüzul sürecinde Kur'an'ın zihinlerde oluşturmak istediği etkiyi kırmak için müşrikler, inkârcılar ve ehli kitap mensupları tarafından Kur'an'a karşı oluşturulan yanlış algılar ele alınacaktır. Bu yanlış algıların ne olduğu, bunların nasıl bertaraf edilmeğe çalışıldığı, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların nasıl uyarıldığı Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerden istifade edilerek tespit edilmiştir.

Kur'an'a karşı oluşturulan bu yanlış algıları birkaç ana başlık altında ele almak mümkündür:

1. Kur'an'ın Kaynağına Yönelik Algılar; (Sihir ve beşer sözü olarak nitelemek, uydurulan bir yalan ve eskilerin masalları olarak nitelemek, cinlerin/şeytanların indirdiğini iddia etmek Kur'an'ın benzerini söyleyebiliriz demeleri gibi)
2. Kur'an'ın Mahiyetine Yönelik Algılar; (Hayırlı bir şey olsaydı önce biz inanırdık demeleri, değiştirilmesini istemeleri gibi)
3. Kur'an'ı Dinlemeye ve Anlamaya Yönelik Algılar; (Dinlenilmesini engellemeleri, anlamamış gibi tavır sergilemeleri gibi)
4. Kur'an'ı Hafife Alma ve İtibarsızlaştırmaya Yönelik Algılar; (Kur'an'ı mehcur bırakmaları, vahye iman etmeyi oyun haline getirmeleri gibi)

Kur'an'a karşı oluşturulmaya çalışılan bu vb. yanlış algılara, Allah Teâlâ Kur'an'ın ne olduğunu ve ne olmadığını beyan ederek cevap verir. Böylece Kur'an karşı oluşturulmaya çalışılan yanlış algılar tashih edilir ve bunların olumsuz sonuçları bertaraf edilir. Tam metinde bunlara detaylı bir şekilde yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, nüzul, algı, yanlış.

A SURVEY ON INDOOR NAVIGATION SOLUTIONS

Mohd Aaqib Lone

Institute of Information Science

University of Miskolc, Hungary

Gowher Rashid Bhat

Institute of Computer Science and Technology

Dr. CV Raman University, India

ABSTRACT

Indoor Navigation is a vital topic in nowadays because almost 80% of work is being done in the Indoor environment. Navigation systems are extremely important in various fields such as transportation, health care monitoring and marketing, tourism and for military purpose. Navigation systems are built upon positioning services which are used to locate an object or people and guide them to a given place. The Position of objects or people in the Indoor environment can be determined in various ways such as a floor, room number or coordinates. The result of indoor navigation helps the everyday operations of several domains containing fire response scenarios, sales in retail stores, and building preservation actions. In order to design good technology in the indoor navigation, the numerous number of requirements are needed such as accuracy, reliability, robustness, cost and scalability. Indoor environment requires an admirable granularity and precision of localization accuracy. For example, while 5–10m accuracy may well acceptable for outdoor, when inside a building the target could be in different rooms. Moreover, the accuracy of indoor depends on various factors. For example, a moving mass of people changes the surrounding radio frequency signals because the human body attenuates these signals, greater density of obstacles that cause a high attenuation and signal scattering, demand of a higher precision and accuracy. Existing solutions in Indoor Navigation are based on a wide range of technologies and techniques such as Location based services, Micro Electro Mechanical Systems etc. The result of indoor navigation helps in everyday operations of several domains such as hospitals, fire response scenarios, and building preservation actions. In order to design a suitable technology for an indoor navigation system, a large number of parameters are considered such as cost, accuracy, robustness, scalability, coverage, etc. In this paper, we survey on indoor navigation solutions to research on some relevant questions that exist in this area.

Keywords—Indoor Navigation, IndoorGML, OntoNav, LOC8, ONALIN, ILONA

CLASSIFICATION BASED INDOOR POSITIONING SYSTEM

Mohd Aaqib Lone

Institute of Information Science

University of Miskolc, Hungary

Gowher Rashid Bhat

Institute of Computer Science and Technology

Dr. CV Raman University, India

ABSTRACT

Indoor Positioning is become a crucial topic in nowadays because people spend most of their time in inside environment. Indoor Positioning System is used to determine someone's position in inside a building such as locating the floor and the room number of the object, person or something else. The position of objects or people can be determined in three different ways Absolute, Symbolic, and Proximity based position. Absolute position is given in a predefined coordinate system similar to the GPS coordinates in the outdoor environment. Symbolic position refers to a part of the building such as a floor or a room. Proximity-based positioning locates the target next to or close to a well-known object or point of interest. Indoor Positioning System is developed to provide localization services in indoor environment, where Global Navigation Satellite System is unreliable. In this paper, classification-based Indoor positioning methods are presented. Classification is frequently used data mining tasks which intent to determine an attribute of an object based on its other attributes. Classification based positioning can be considered as a classification task, where position indicates the level and the attributes present estimated values. The following classification methods are presented such as k-NN and Naive Bayes. The input of both of these methods are based on the training data set. The purpose of describing these classification methods is to determine the most accurate classification based indoor positioning method for the indoor environment.

Keywords: - Indoor positioning technologies, k-NN, Naive Bayes.

სიუხვე „ვეფხისტყაოსანში, როგორც ქვეყნის სოციალური და პოლიტიკური მოწყობის
წარმატების საფუძველი

ლუკა დვალისვილი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი. ქუთაისის აკაკი
წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. საქართველო.

რეზიუმე

შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ მსოფლმხედველობის არსებითად განმსაზღვრელ საფუძველს უპირველეს ყოვლისა უსაზღვრო კაცთმოყვარეობა და უნაპირო ჰუმანიზმი წარმოადგენს. რუსთველოლოგთა მართებული მტკიცებით, რუსთაველი შეიძლება ჩავთვალოთ ერთ-ერთ პირველ რეალისტ მწერლად მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში (კ. კეკელიძე, ა. ბარამიძე). შესაბამისად, „ვეფხისტყაოსანში“ განდიდებულ ზოგადსაკაცობრიო იდეალებსა და სიბრძნეს სახელმწიფოს პოლიტიკური მოწყობისა და საზოგადოებრივ-პირადულ საქმიანობაში პრაქტიკულად იყენებდა რუსთაველის ეპოქის შემდეგდროინდელი ქართული საზოგადოება.

„ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟი, არაბეთის მეფე როსტევეანი, ახლადგამეფებულ ქალიშვილს - თინათინს, სახელმწიფოს წარმატებით სამართავად, ქვეყნის კიდევ უფრო ასაღორძინებლად და მშვიდობიანი ყოფის განსამტკიცებლად შემდეგ სიბრძნე-დარიგებას უქადაგებს: **„ვარდთა და ნეხვთა, ვინათგან მზე სწორად მოეფინების, / დიდთა და წვრილთა წყალობა შენცა ნუ მოგეწყინების! / უხვი ახსნილსა დააბამს, იგი თვით ების, ვინ ების, / უხვად გასცემდი ზღვასაცა შედის და გაედინების.“** მართლაც, მსოფლიო ისტორიამ იცის ბევრი ხელისუფალი, რომლებმაც ზღვარგადასული სიძუნწისა და სიხარბის შედეგად ქვეშევრდომთა უდიდესი სიძულვილი დაიმსახურეს. შესაბამისად, ასეთ განაწყენებულ ადამიანთა სიმრავლემ ქვეყნის დასუსტება-დაცემა გამოწვია. რუსთველურ სიბრძნეში: **„უხვი ახსნილსა დააბამს“** უდავო ჭეშმარიტებაა დაფიქსირებული. პოემის ავტორის თქმით: მოწყალე და ქვეშევრდომების მოყვარული ხელისუფალი „სიუხვით“, ხელგაშლილობით, სახელმწიფოსა და საზოგადოებისადმი მტრულად განწყობილ ადამიანებსაც კი ქვეყნისა და საზოგადოებისათვის გამოსადეგ და მოყვარულ პიროვნებად აქცევს.

რუსთაველი ხაზგასმით მიუთითებს, რომ უმაღლესი ხელისუფლის მიერ გამოვლენილ სიუხვეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. **„მეფეთა შიგან სიუხვე, ვით ედემს ალვა რგულია, / უხვსა მორჩილებს ყოველი, იგიცა, ვინც ორგულია“.**

შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ რუსთაველი გმობს ფატალისტურ ინდიფერენტულობას და ხელისუფლებას მოუწოდებს, ბრძნული და აქტიური პრაქტიკული საქმიანობით ააღორძინოს ქვეყანა.

ამდენად, რუსთაველის ნაქადაგევი ცხოვრებისეული სიბრძნე - სიუხვის პრაქტიკული მნიშვნელობის შესახებ შეიძლება თავისებური ფორმულის სახით გამოვსახოთ: სიუხვე შობს ერთგულებას („ახსნილს“ მოაჭკვიანებს, გააერთგულებს); ერთგულება შობს სიყვარულს; სიყვარული შობს მეგობრობასა და ურთიერთსოლიდარობას, რომელიც თავის მხრივ ძლევს ყოველგვარ ბოროტებას.

ამგვარად, უმაღლესი ხელისუფლების მიერ ქვეშევრდომების მიმართ გაწეული რუსთაველისეული სიუხვე და ხელგაშლილობა გახლავთ ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკურად წარმატებით მოწყობისა და აღორძინების საფუძველი.

საკვანძო სიტყვები: შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“, სიუხვე, ქვეყანა, პოლიტიკური მოწყობა, ხელისუფალი, მოწყალე.

**TÜRK HUKUKUNDA OLAĞAN DÖNEM KANUN HÜKMÜNDE
KARARNAMELERİ İLE CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Doç. Dr. Mehmet Ali Zengin

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

ORCID: 0000-0003-1263-5102

ÖZET

Türk Hukukunda yürütmenin kararname çıkarma yetkisine sahip oluşu ilk kez 1971 yılında yapılan anayasa değişikliği ile 1961 Anayasası döneminde gerçekleşmiştir. Bu değişiklik ile Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname (KHK) çıkartma yetkisi verilmektedir. Aynı düzenleme 1982 Anayasasında da korunmuştur. Buna göre bakanlar kurulu, meclisin çıkarttığı yetki kanununa dayalı olarak kararname çıkartabilmektedir. Çıkarılan bu kararname etkisi bakımından kanun gücünde olup mevcut kanunlarda da değişiklikler yapabilmektedir. Meclis tarafından çıkarılan yetki kanunu ile çıkarılacak KHK'ların sınırı konu, süre ve amaç bakımından sınırlanmaktadır. Buna göre bakanlar kurulu yalnızca sınırları Meclis tarafından çizilmiş olan bir konuya dair düzenlemeler yapabilmektedir. Yine KHK'larla temel haklar sınırlanamamaktadır. Ayrıca KHK'lar sadece sosyal haklara yönelik olup kişi hak ve hürriyetleri ile siyasi haklar konusunda KHK ile düzenleme yapılamamaktadır. Görüldüğü üzere bakanlar kurulunun KHK çıkartma yetkisi sınırlı bir yetki olup ikincil niteliktedir. Zira yetki kanunu bulunmaması halinde Bakanlar Kurulu doğrudan, asli olarak bu yetkisini kullanamamaktadır. 2017 yılında gerçekleştirilen referandum ile anayasa değişikliği süreci tamamlanmış ve hükümet sistemi değişmiş ve yeni sistem 1982 Anayasasında yerini almıştır. Bu değişiklik ile yürütme tek başlı hale getirilerek, bakanlar kurulunun varlığına son verilmiştir. Buna göre parlamenter sistemdeki bakanlar kurulu ve Cumhurbaşkanının görevleri artık sadece Cumhurbaşkanı tarafından üstlenilmektedir. Yeni sistemde KHK'ların muadili olarak Cumhurbaşkanı'na, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) çıkarma yetkisi verilmektedir. Bu noktada CBK ile KHK'lar arasındaki en temel fark yetkinin niteliği bakımındandır. Buna göre KHK'lar ikincil nitelikte düzenlemeler iken yani yetki kanununa muhtaç iken CBK çıkarma yetkisi asli yetki olup doğrudan çıkartılabilmektedir. Burada Meclisin yetki kanunu yoluyla yürütmenin düzenleme alanını sınırlayabilme olanağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte CBK'ların sınırları doğrudan Anayasa tarafından (m.104/17) tayin edilmektedir. KHK ile CBK arasında temel hakları sınırlandıramama, kanun gücünde oma ve Anayasa Mahkemesince denetlenme bakımlarından özdeşlik bulunmakla birlikte başta yetkinin niteliği olmak üzere meclisin onayına sunulma, norm çatışması, mahfuz alan, kanunlarda değişiklik yapabilme gibi bazı farklılıklar mevcuttur. Bildiride temel olarak bu karşılaştırmalar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Sistemi, Yürütme, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri.

19. YÜZYILDA ŞİİRDE DÖNÜŞÜM ÜZERİNE: RE'FET ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0003-1664-1438>

ÖZET

Toplumun serüvenini anlamada edebiyat kilit bir rol üstlenmektedir. Bu durum özellikle de belirli değişim ve dönüşümlerin olduğu dönemlerde önem arz eder. Siyasi ve toplumsal pek çok sıkıntının yaşandığı 18. yüzyılın ardından gelen ve toplumsal hayatta pek çok değişikliğe sebep olan tarihsel olaylar zincirinin toplumun hayatı algılayışında bıraktığı izlerin edebiyata yansımaması imkân dâhilinde değildi. Bu durumu günümüzden geriye bakarak –tersten- bir değerlendirmeye tabi tutmak da mümkündür. Bu durumda kültür tarihi çalışmalarına kaynaklık etmesi açısından edebiyatı geçmiş dönem insanının yaşayışını algılamada, açıklamada, hayata bakışını, hissedişini anlamada bir anahtar olarak kullanabilmek, buradan hareketle de toplum bilim ve kültür bilim çalışmaları için çeşitli veriler elde edebilmek mümkündür.

Bu bağlamda bakılacak olursa, klasik Türk edebiyatının altı yüz yıllık serüveni içinde 19. yüzyıl, “eski edebiyat” geleneği ile “yeni edebiyat” anlayışı arasında geçişi sağlayan zaman dilimi olarak tanımlanır ki bu dönemde bir kısım sanatçılar eski edebiyat geleneğini devam ettirmeye çalışırken kimi sanatçılar yeni bir edebiyat anlayışı oluşturma çabası içerisine girmişlerdir. Bir nevi tampon vazifesi gören bu ara dönemde, iki edebî anlayış arasında kalıp şekil olarak geleneğe bağlı olduğu hâlde içerik ve üslup olarak bir takım yenilikleri tercih eden sanatçıların da bulunduğu dikkati çekmektedir.

Bu yüzyıl sanatçıları arasında bu tarz şiirleriyle dikkati çeken şairlerden biri de Hacı Mehmed Re'fet Efendi'dir. Şairin, Süleymaniyeli olduğu, medrese eğitimi aldığı ve 1837'de İstanbul'a geldiği bilinmektedir. Mehmed Re'fet Efendi'nin şiirleri kendisi henüz hayattayken 1872 yılında *Mecmû'a-i Eş'âr-ı Re'fet* ismiyle basılmıştır. Bu eserde 11'i Farsça, 25'i Türkçe 36 gazel, Ziyâ Paşa'nın ünlü terkiib-bendine nazire olarak yazılan 12 bendlik bir terkiib-bend, 5 şarkı, 3 rubai, 3 kıt'a yer almaktadır. Bu şiirler form ve içerik olarak kısmen klasik şiire benzemekle birlikte şairin kullandığı kelime ve terkiplerin klasik dönem şairlerinin söylemlerinden farklılık gösterdiği dikkati çekmektedir. Şairin hayatından ve eserlerinden bahseden kaynaklarda onun değişik kelimeler ve şiveler kullandığı belirtilmiş, şiirlerinde kullandığı kelimeler “acayip” ve “garip” bulunmuştur. Biyografik kaynaklardaki değerlendirmelerden hareketle şairin bu yönleriyle yaşadığı dönemde sıra dışı bulunduğu anlaşılmaktadır. Çağdaşları arasında benzer özelliklere sahip olanlar başka şairler de bulunmakla birlikte kaynaklar tarafından özellikle onun bu şekilde ilginç/sıra dışı bulunması dikkate değerdir. Çalışmamızda şairin şiirlerinin incelenerek kaynaklardaki değerlendirmelerle karşılaştırılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: 19. yüzyıl, şiirde değişim, Re'fet

BİR CÖNKTE YER ALAN ŞEYH SİNÂN ADINA KAYITLI ŞİİRLER

Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0003-1664-1438>

ÖZET

Mecmualar ve cönkler, yaşanılan hayata dair birçok bilgiyi içlerinde barındırdıkları gibi derlendikleri dönemin sıradan insanının duygu ve düşünce dünyasına, ihtiyaçlarına, inanışlarına, temayüllerine, edebî zevkine dair izler de taşır. Bunlar, metin neşri, edebiyat tarihi, biyografi gibi çeşitli edebiyat araştırmalarına katkı yapabilecek eserlerdir. Ayrıca zengin içerikleri dolayısıyla edebiyat dışında, kültür tarihi araştırmaları başta olmak üzere farklı birçok alan için kaynak olabilmeye potansiyeline sahiptirler.

Cönkler ve mecmualar temelde aynı amaçlarla ve yöntemlerle derlenmişlerdir. Her ne kadar içerikleri itibarıyla mecmualar daha çok klasik kültüre, cönklerse halk kültürüne ait eserler olarak değerlendirilseler de son zamanlarda yapılan çalışmalarla bunların keskin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı, muhtevalarındaki ortaklıkların bir hayli fazla olduğu ortaya konmuştur. Mevcut durumda bunların arasındaki temel ayrımın ciltlenme biçiminden kaynaklanan şekil farklılığı olduğu kabul görmektedir. Nitekim fiziksel özellikleri itibarıyla mecmua olarak adlandırılan pek çok eserde halk şiiri örneklerini, cönk olarak isimlendirilen birçok eserde de klasik şiir örneklerini görmek mümkündür.

Bu çalışmanın konusu da İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı'nda yer alan bir cönkteki Şeyh Sinân adına kayıtlı şiirlerdir. Söz konusu cöngün baş kısmında mevlid, ilahî ve tasavvufî içerikli metinler yer almaktadır. Bundan sonra “İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân Rahmetu'llâhi aleyh” başlığı altında şaire ait 112 adet şiir kaydedilmiştir. Sonrasında da Nakşî, Yunus, Eşrefoğlu gibi şairlerin şiirleriyle, kâğıt boyası ve mürekkep yapımı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Cönkteki şiirlerin tasavvufî içerikli olduğu dikkati çekmektedir. Nazım şekilleri ve vezinleri bakımından ise hem halk şiiri geleneğinin hem de klasik şiir geleneğinin izlerine rastlamak mümkündür.

Çalışmada temel olarak Şeyh Sinân'ın kimliğinin belirlenmesi ve şiirlerinin tanıtılması hedeflenmektedir. Cönkteki şiirlerden hiçbirisi, bu isimdeki bilinen hiçbir şairin şiiriyle ortaklık göstermemektedir. Bu durumda, cönkteki şiirlerin Sinân mahlaslı şairlerden birinin kaynaklara girmemiş yeni şiirleri olduğu düşünülebilir. Ayrıca şiir sayısının çokluğu göz önünde bulundurularak söz konusu Şeyh Sinân'ın kaynaklara girmemiş yeni bir şair olma ihtimali mevcuttur.

Anahtar kelimeler: Cönk, Şeyh Sinân, şiir

**MENTAL HEALTH AND WELL-BEING OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN
THE COVID-19 SCENARIO**

AAZRA NUH,

*ASSISTANT PROFESSOR IN EDUCATION,DDE,RABINDRA BHARATI UNIVERSITY,
Kolkata, India.*

Abstract

COVID-19 is a household name today. The vicious virus has played havoc in all facets of human life—social, cultural, economic, political, religious, educational and the list goes on. Most importantly, it has affected the mental health of people of all age groups, from infants ,children, adolescents, adults to old-age people. Prolonged lockdown, disruption of normal life, social distancing, economic shutdown, fear of loss of jobs, deaths of known and unknown people due to coronavirus infection across the globe, dismal picture of the migrant workers, increasing domestic violence, stressful online classes, increasing digital divide and the devastations caused by the cyclone Amphan (in Bengal mainly)---all have left an unprecedented and deep impact on our mental health. Depression has come upon people of all age groups and different strata of the society. Some of them have even succumbed to depression and committed suicide including medical professionals, civil servants, students, film personalities and so on. We all get to know these from the print and social media. But we seldom are interested to know about the mental health and well-being of individuals with special needs, one of the most marginalized sections of the society, in the COVID -19 crisis. In this paper, the author has tried to find that out through a survey conducted by her.

Keywords: COVID-19,Lockdown,Social distancing, Mental health ,Depression, Individuals with special needs

MOBBING VE İNTİHAR

Dr. Öğr. Üyesi Osman EROĞLU

Mardin Artuklu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Orcid: 0000-0002-8149-0149

ÖZET

Özellikle son yirmi yıldır mobbing kavramının işyerlerindeki varlığı ve etkileri bilim dünyası tarafından yaygın bir şekilde incelenmesine rağmen, kavramın kullanılması daha eski zamanlara dayanmaktadır. 1963 yılında etolojist Konrad Lorenz mobbing kavramını akademik dünya ile tanıştıran ilk bilim insanı olmuştur. Lorenz mobbing kavramını bir grup hayvanın tek bir hayvanı hedef alarak ona farklı şekillerde zarar vermesi (saldırma, dışlama, yeme) olarak kullanmıştır. Aynı kavram yıllara sonra fizikçi Peter Paul Heinemann (1972) tarafından çocuklar arasındaki zorbalıkla ilişkilendirilmiş ve daha çok çocuk gruplarında genellikle tek bir çocuğa karşı yöneltilen şiddet olarak nitelendirmiştir. Mobbing 1984’de psikolog Heinz Leymann tarafından iş yerinde sağlığı tehdit eden bir faktör olarak ilk defa iş yerlerine uyarlanmıştır ve Leymann yaptığı önemli çalışmalarla bu alandaki öncü araştırmacı olarak görülmektedir. Leymann mobbing olgusunun iş yerlerinde ortaya çıktığını ve durumunun engellenmesi gerektiğini çalışmalarında belirtmiştir.

Tüm meslek gruplarında ve örgütlerde ortaya çıkabilen mobbing davranışının sıklığı ve sürekli devam etmesi mağdur durumda olan kişi üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler psikolojik, psikomatik (Leymann, 1996: 168), özgüven ve benlik saygısında zedelenme (Leymann ve Gustafsson, 1996:273), aşağılanma, mesleki saygınlık kaybı (Duffy ve Sperry, 2007: 398), düşük verimlilik, düşük iş doyumunu, düşük performans (Öntürk, 2018, Dick ve Wagner, 2001), stres, tükenmişlik (Nielsen ve Einarsen, 2012; Yıldız, 2017), uyku bozuklukları (Naime, 2003:8, Hansen vd., 2016:29-30), işe yabancılaşma (Özkul ve Çarıkçı, 2010) ve sosyal ilişkilerde bozulmalar (Sperry ve Duffy, 2009) olarak ifade edilmektedir. Çalışanların ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen mobbing sürecinin en son aşamasında karşımıza en yıkıcı etkisiyle intihar çıkmaktadır (Leymann, 1990; Tınaz, 2006; Brousse vd., 2008; Nielsen vd., 2016; O’Donell ve MacIntosh, 2016:354).

Bu çalışmada, gazete haberlerine göre mobbing kaynaklı olduğu iddia edilen intiharla sonuçlanan eylemlerin mağdurun bıraktığı notlar ve yakın çevresiyle yaptığı paylaşımlar üzerinden içerik analiziyle irdelenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, intihar ve içerik analizi.

**BODY SHAMING, EMOTIONAL EXPRESSIVITY AND LIFE ORIENTATION
AMONG YOUNG ADULTS**

Ms. Shreya Saxena

BA (H) Applied Psychology student, Amity Institute of Psychology and Allied Sciences, Amity University, Noida, India

Ms. Avya Mathur

BA (H) Applied Psychology student, Amity Institute of Psychology and Allied Sciences, Amity University, Noida, India

Ms. Samiksha Jain

Visiting Faculty, Amity Institute of Psychology and Allied Sciences, Amity University, Noida, India

ABSTRACT

The world has been struggling with the novel coronavirus for sometime now, which has put several nations in severe distress and economically challenging situations. Mental health has taken a downward toll because of the worldwide pandemic. This year, being a very difficult time has brought an opportunity for us to gain insight about ourselves in various aspects, one of them being what ideas we hold about our physicality and notions related to body shaming. The aim of this study is to understand the relationship between body shaming and body image, level of optimism and how people express their emotions. Body Shaming is a very common practice amongst today's generation. Mockery and negative evaluation of someone's body type or structure leads to degradation in mental wellbeing along with lack of confidence in the person being shamed. In order to understand the consequences that body shaming can lead to, we must first evaluate the three aspects- body image, emotional expressions and optimism. The interplay between these three aspects over the course of time determines one's personality and how we see ourselves and the world around us. This study incorporated 150 participants including 75 males and 75 females. Snowball Sampling was used to collect responses from the participants. Three scales were used to form a survey questionnaire that assessed the view of self and body, emotions and how we express them and the orientation of our life and what kind of attitude we hold towards it. The results revealed an insignificant relationship between the body image of males and females. There exists a significant relation between body image and emotional expressivity which was found to be positive. However, there exists a significant and negative relationship between body image and optimism. Hence, this proves our hypothesis that people with positive body image can express their emotions well, but disproves the fact that positive body image can lead to a good level of optimism. This study will provide people with an opportunity to gain awareness about their own self.

Keywords: Body Shaming, Coronavirus, Emotional Expression, Optimism.

**THE EFFECT OF DIVIDEND POLICY ON STOCKS PRICE IN EMERGING STOCK
MARKET: A STUDY ON THE MALAYSIAN FINANCIAL SECTOR**

Zakariya'u Gurama

Department of Accounting, Faculty of Arts and Social Sciences Gombe State University Gombe,
PMB 127, Tudun Wada, Gombe, Nigeria

Musa Shehu

Department of Accounting, Jigawa State Polytechnic, Dutse, Jigawa State, Nigeria

ABSTRACT

Stock market is one of the most important instruments for economic growth in developed countries. However, in the emerging economy, stock markets are very difficult to predict and understand its bottom line. The main objective of this research is to examine the relationship between dividend policy and the share price of the Malaysian financial sector. The study used secondary data to draw its conclusion. A total number of 100 listed companies in Bursa Malaysia main market covering a period of one year (2014) were used as the sample size of the study. Multi regression statistical tools as well as descriptive model were applied for analysis the data using statistical software of SPSS. The finding of the study shows a strong positive relationship between stock price and the selected variables during the period. In addition, the results of the aggregate data shows that the relationships between earning per share (EPS) and stock price (SP) appear positive and statistically significant. However, this study has focused only on the financial sector organizations and for one year only. In this case, the result did not reflect the overall scenario of the market to identify the share price determinants. Therefore, we recommend that a large scale study can be conducted which could consider more years and variables to study Malaysian stock market using other multivariate statistical models.

Keywords: dividend policy, stock price, stock market, financial sector, EPS,

MÜZELERDE İKLİM DENETİMİNİN TARİHÇESİ

HISTORY OF THE CLIMATE CONTROL IN MUSEUMS

Arş. Gör. Musa Ünsal

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Yüksekokulu
ORCID Numarası: 0000-0003-4905-7326

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet UĞURYOL

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü
(Bölüm Başkan Yardımcısı)
ORCID Numarası: 0000-0001-7421-4149

ÖZET

Müzelerde iklim denetimi, iklimsel parametrelerin zarar verici etkilerine karşı koleksiyonların güvenle korunması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda etkileri kontrol edilmek istenen temel parametreler sıcaklık ve bağıl nemdir. Erken iklim denetim çabalarında bağıl nem seviyeleri göz ardı edilirken, temel kaygının ziyaretçilerin konforu, yani ısınma ve temiz hava gibi ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde olduğu göze çarpmaktadır. İklimsel farklara hızlı tepki veriyor olmaları dolayısıyla ahşap nesnelerin, bu alanda gerçekleştirilen pek çok deneysel çalışmada yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte diğer malzeme sınıflarının tepkilerinin değerlendirilmesi de iklim denetiminin başarımını etkilemiştir. Belirli malzeme sınıfları benzer çevresel koşulları talep etse de, koleksiyonları oluşturan çok çeşitli müze nesneleri birbirinden oldukça farklı iklimsel hedeflerin elde edilmesini gerektirmiştir. Tüm koleksiyonları bütünüyle ve yüksek nitelikte korumanın maliyeti ve zorluğu, alternatif yaklaşımların ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Bugün önde gelen müzeler; pasif ve etkin iklim denetim yöntemlerini birlikte kullanma, aynı zamanda koleksiyonlarını tolere edebilecekleri en geniş aralıktaki iklim koşullarında koruma yoluyla enerji tüketimlerini azaltma eğilimindedir. Bu yazı kapsamında, öncül müze deneyimlerinin oluşmaya başladığı süreçten günümüze iç mekân havasının koşullandırılmasında kullanılan uygulamalar, iklim denetim sistemlerinin gelişimi ve iklim denetimindeki yaklaşımlar ele alınmıştır. Konu tarihsel süreç içerisinde incelenmiş ve dünyadaki erken uygulamalardan başlanarak 19. yüzyıldaki öncül çabalara, 1. ve 2. Dünya Savaşları sırası ve sonrasındaki gelişmelere, iklim denetim standartlarının gelişimine, 1978 sonrasında yaygınlaşan uygulamalara ve günümüzde kabul gören yaklaşımlara yer verilmiştir. Detaylı bir literatür taraması ile gerçekleştirilen çalışma sonucunda müzelerde iklim denetiminin; geçmiş tecrübeleri kılavuz alan, bilimsel çalışmalarla desteklenen, çevresel farkındalığın şekillendirmeye başladığı, farklı disiplinlerden uzmanların birlikte çalışmasını gerektiren bir sürece evrildiği ortaya koyulmuştur. Ayrıca her müzenin kendi özgün koşullarına uygun olarak iklimlendirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Önleyici Koruma, Hava Koşullandırma, İklimlendirme, Sıcaklık, Bağıl Nem.

ABSTRACT

Climate control in museums is necessary for the safety of the collections against the damaging effects of climatic parameters. In this context, the main parameters that need to be controlled are temperature and relative humidity. In the early climate control efforts, the main concern was

the comfort of the visitors, like fresh air and heating needs, while the relative humidity level was mostly a disregarded issue. It is observed that wooden objects are widely used in many experimental studies carried out in this field due to their rapid response to climatic differences. However, evaluating the responses of other material classes has also affected the performance of climate control. Although certain classes of materials demand similar environmental conditions, a wide variety of museum objects that composing the collections required quite different climatic targets. The cost and difficulty of preserving all collections entirely and also within a high quality level have accelerated the emergence of alternative approaches. The leading museums today aim to reduce energy consumption by using the wider range of climatic intervals that their collections can tolerate and also combining passive and active climate control methods to preserve their collections. Within the scope of this paper, applications used in indoor air conditioning are discussed as well as approaches in climate control and the development of climate control systems beginning with early museum experiences are evaluated. The subject has been studied within the historical process through the early practices in the world, the pioneer efforts in the 19th century, the improvements during and after the World War I and World War II, the development of climate control standards, the practices that became widespread after 1978, and the approaches accepted today. As a result of the study carried out with a detailed literature review, it has been revealed that climate control in museums has evolved into a process that requires experts from different disciplines working together, taking into consideration the past experiences and the support of new scientific studies as well as environmental awareness. Besides, it is evaluated that each museum should be climatized according to its unique conditions.

Keywords: Preventive Conservation, Air Conditioning, Climatization, Temperature, Relative Humidity.

**NÂBÎ'NİN HAYRÎYYE ADLI ESERİNDE HİKMET, FELSEFE VE AKIL
KAVRAMLARI**

Dr. Öğr. Üyesi Ruken KARADUMAN

Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Orcid kodu:0000-0003-3059-9424

ÖZET

Hikmet "sezgisel idrak ile bilgi, deneyim, içgörü kullanarak düşünme yeteneği" şeklinde tanımlanabilir. Hikmet, bir Batı olgusu olan felsefeden dinsel gelenekle bağı, mistik ve hissi etkilere açık olması gibi birçok yönden ayrılmaktadır. Divan şiiri; Tanzimat'tan itibaren tefekkür yönü eksik, reel hayattan kopuk, soyut bir şiir tarzı olduğu iddialarıyla çeşitli tenkitlere maruz kalmıştır. Gerçekten de hikmete dayalı irfanî tarafıyla ön plana çıkan Osmanlı dönemi şiirlerinde, Batı düşüncesinin rasyonel felsefî yaklaşımlarını görmek pek mümkün olmaz. Bu durumun genel sebebi ise, Batılı anlamda felsefeye yakın sayılabilecek tasavvufî düşünceler hariç, Divan şairlerimizin felsefeye sıcak bakmamış, onun yöntem ve sonuçlarına eleştirel yaklaşmış olmalarıdır. Felsefe gibi akıl da görünür olanı algılamaktan öteye geçemeyen, zahir parçaların ardındaki bütünü idrakten aciz, sınırlı bir vasıta şeklinde değerlendirilmiştir. Akıl karşısında nakil yani hazır bilgiye yönelen metafizik eserler dünyasında, gerçeği betimleme etkinliği olan felsefeye ve akla karşı bu tutum, dönemin zihniyetinin bir yansıması olarak pek çok manzumedeki karşımıza çıkar.

Hikemî; yani hikmet ve felsefe ile ilgili söz söyleme tarzının önde gelen ismi Nâbî, şiirlerinde fikri yapısını, dünyayı algılama şeklini sıklıkla ortaya koyar. Oğlu Ebu'l Hayr Mehmet Çelebi için yazdığı manzum bir öğüt kitabı olan Hayriyye adlı mesnevisinde de şair; genel olarak İslamî esaslara dayalı şekillenen evren, varlık ve insana dair görüşlerini aktarmaktadır. Nâbî'nin bu eserde özellikle akıl, hikmet ve felsefe kavramlarına yönelik bakış açısı oldukça dikkat çeker. Akıl, eşyanın hakikatini çözme noktasında yetersizliği vurgulanan bir kavram iken gençlere irfan sahibi olup felsefeden uzak durulması öğütlenir. Hikmet ise daha çok Allah'ın ezeli kudretinin ve hükümlerinin sırları anlamında kullanılır. Bu çalışmada felsefe-hikmet, akıl-irfan kavramları arasındaki farklar izah edilmiş ve Nâbî'nin Hayriyye adlı eserinde bu kavramlara yaklaşımı değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nâbî, Hayriyye, Divan Şiiri, Felsefe, Hikmet, Akıl

OECD ÜLKELERİNİN DAHA İYİ YAŞAM ENDEKSİ GÖSTERGELERİ AÇISINDAN ARAS YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Dr.Öğr.Üyesi A.Elif YAZGAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Bankacılık Bölümü

Dr.Öğr.Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Ulaştırma ve Lojistik Bölümü

ÖZET

Yaşam koşullarının değişmesiyle birlikte toplumların ve bireylerin refahının tanımlanmasında ve ölçülmesinde kullanılan gelir yöntemi yetersiz hale gelmiştir. Bu durum refahın tanımı ve ölçümünde yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmasını; gelir ile birlikte başka faktörlerin de ele alınmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle OECD, 2011 yılında refahı çeşitli faktörlerle tanımlayan ve ölçen “Daha İyi Yaşam Endeksi” olarak adlandırdığı bir endeks geliştirmiştir. Bu endeks, konut, gelir, iş, iletişim ve toplum, eğitim, çevre, sivil katılım ve yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş yaşam dengesini içeren 11 kriterden oluşmaktadır. Kriterlerden de anlaşılacağı üzere bu endeks, ülkelerin refah düzeylerini çok farklı alanlarda mukayese etme imkânı vermektedir. Bu endeks ile ülkeler alt sırada oldukları kriterlere ilişkin politikalar üreterek bireylerin refahlarını en üst seviyeye taşıyacak uygulamaları hayata geçirebilirler.

Bu çalışma, OECD tarafından geliştirilen 2019 yılı Daha İyi Yaşam Endeksi göstergelerini Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) Tekniklerinden Aras yöntemiyle analiz ederek üye ülkeler açısından değerlendirilmesinin ve bu ülkelerin karşılaştırılmasının yapılmasını amaçlamaktadır. Endeks göstergelerine ilişkin veriler, OECD’nin web sitesinden alınmıştır. Aras yöntemi, Zavadskas ve Turksis(2010) tarafından geliştirilen; diğer ÇKKV tekniklerin aksine alternatiflerin fayda fonksiyonu değerlerinin, araştırmacının eklediği optimal alternatifte ait fayda fonksiyonu değerleri ile karşılaştırmasını yapan bir tekniktir. Bu yöntem aynı zamanda, ÇKKV teknikleri içerisinde oransal derecelendirme hedefine en yakın olan, anlaşılması kolay, hesaplama süresi kısa ve matematiksel işlemleri az olan ancak buna karşın güvenilir bir yöntem olarak görünmektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda OECD’ye üye 36 ülke ve Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya, Rusya Federasyonu da dahil olmak üzere 40 ülke içerisinde Daha İyi Yaşam Endeksi Değeri en yüksek üç ülke sırasıyla Norveç, Avustralya, İzlanda; en düşük üç ülke ise sırasıyla Kolombiya Meksika Güney Afrika olarak belirlenmiştir. Türkiye ise 37.sırada yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Daha iyi yaşam endeksi, OECD ülkeleri, Aras yöntemi

OTİZMLİ ÇOCUK AİLELERİNİN ALDIKLARI EĞİTİM VE DESTEK HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ

Doç. Dr. Emre ÜNLÜ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0795-9022

Dr. Özge ÜNLÜ

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0003-2569-2851

ÖZET

Araştırma sonuçlarına göre otizm spektrum bozukluğu 54 yeni doğanda bir görülen ve görülme sıklığı giderek artan gelişimsel bir yetersizlik türüdür. Giderek artan görülme sıklığı ile birlikte her geçen gün daha fazla otizmlili çocuk tanılanmakta ve eğitim ve destek hizmetlerden yararlanmaya başlamaktadır. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların tanılanır tanılanmaz eğitim ve destek eğitim hizmetlerinden yararlanmaya başlaması ileride gösterecekleri performans ve gelişimleri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Otizmlili çocukların eğitim ve destek hizmetleri almasında ise aileleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin her bölgesinden otizmlili çocuğa sahip 210 ailenin çocuklarının almış oldukları eğitim ve destek eğitim hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri incelenmiştir. Çalışma katılımcılarının belirlenmesi sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim okulları ve Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne devam eden ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan ailelerden yararlanılmıştır. Bu amaçla alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda hazırlanmış olan bir çevrimiçi anket uygulamasından yararlanılmıştır. Hazırlanmış olan çevrimiçi anket uygulaması yaklaşık 6 ay erişime açık olarak tutulduktan sonra verilerin toplanmasına son verilmiştir. Elde edilmiş olan veriler istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgular ailenin demografik özellikleri, ailenin gelir düzeyi, çocuğunun eğitim aldığı ortam, çocuğunun ilaç kullanım durumu, ailenin sağlık hizmetlerinden memnuniyeti, ailenin destek hizmetlerden memnuniyeti, ailenin toplumsal çevreden memnuniyeti gibi başlıklar altında incelenmiştir. Elde edilmiş olan bulgular genel anlamda ailelerin almış oldukları hizmetlerden memnuniyet düzeylerinin beklenenden daha düşük olduğunu ve ailelerin daha nitelikli hizmetlerden yararlanma talepleri olduğunu göstermektedir. Çalışma sonucu elde edilmiş olan detaylı bulgular dinleyiciler ile paylaşılarak yorumlanacak ve tartışılacaktır.

Ayrıca çalışmadan elde edilen bulgular ve sonuçlar doğrultusunda uygulamaya ve ileriki araştırmaya yönelik olarak önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, otizm, eğitim, aile, memnuniyet düzeyi.

OTİZMLİ SPEKTRUM BOZUKLUĞUNDA KANIT TEMELLİ UYGULAMALAR

Doç. Dr. Emre ÜNLÜ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0795-9022

Dr. Özge ÜNLÜ

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0003-2569-2851

ÖZET

Otizm spektrum bozukluğu son verilere göre 54 yeni doğanda bir görülen ve görülme sıklığı giderek artan gelişimsel bir yetersizlik türüdür. Otizmin görülme sıklığının giderek artması ile birlikte her geçen gün çok daha fazla sayıda bireyin eğitim alması gerekmektedir. Otizm spektrum bozukluğunun nedenine yönelik gerçekleştirilmiş olan çalışmalar çevresel ve genetik faktörlerin otizm spektrum bozukluğu üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Ancak otizmin nedeninin tam olarak bilinmemesi ve herhangi bir tedavisinin olmaması sebebi ile ailelerin ve otizm alanında çalışan uzmanların alternatif uygulamalar ve terapilere yönelmekte oldukları görülmektedir. Bu uygulamaların bazıları çocuklar üzerinde önemli yan etkiler gösterebilmekteyken bazı uygulamalar ise çocuğa hiçbir katkı sağlamamaktadır. Bununla birlikte otizm spektrum bozukluğunda tek etkili uygulamanın eğitim olduğu alanyazında kabul görmüş bir gerçektir. Uzmanlar ve aileler tarafından hangi uygulamalara güvenilebileceğini belirlemek amacı ile alanyazında otizmlili bireyler ile çalışılırken kullanılabilecek etkili uygulamalar farklı araştırmacı grupları ve organizasyonlar tarafından sınıflandırılmakta ve raporlar yayımlanmaktadır. Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu alanındaki uygulamaları inceleyip değerlendirerek kanıt temelli olup olmadıklarını belirleyen organizasyonlar ve hazırlamış oldukları raporlar incelenmiştir. Gerçekleştirilmiş olan incelemede bu konuda çalışan organizasyonların yapıları, kanıt temelli uygulama sınıflandırma ölçüt ve hazırlamış oldukları raporların sonuçları analiz edilmiştir. Gerçekleştirilmiş olan analiz sonuçları uygulama sınıflandırmalarında grupların arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Farklı organizasyonlar tarafından yapılan sınıflamalarda örtüşen ve farklılaşan uygulamalar sınıflandırılarak görseller üzerinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca tüm organizasyonlar tarafından kanıt temelli bulunan ve tavsiye edilen uygulamalar ile bu uygulamaların hangi becerilerin kazandırılmasında sıklıkla kullanılmakta

olduğu dinleyiciler ile paylaşılacaktır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda hem sahada çalışan eğitimcilere yönelik hem de araştırmacılara yönelik öneri ve tavsiyelerde bulunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, otizm, kanıt temelli uygulamalar.

FİNANSAL KALDIRAÇ VE AKTİF KARLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Rabia ÖZPEYNİRCİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Orcid:0000-0002-3547-7664

Arş. Gör. Dr. Emine KARAÇAYIR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Orcid:0000-0003-0512-9084

ÖZET

Firmaların varlıklarını sağlam bir şekilde devam ettirebilmeleri için finansman kararları oldukça önemlidir. Yabancı kaynak kullanan firmalar, faiz ödeme yükümlülüğü gibi finansman gideri ile karşı karşıya kalsalar da bu kullanım sayesinde karlılıklarını artırabilirler ve bu sayede finansal kaldıraç etkisini gösterebilir. Firma giderlerinin belirli bir kısmının sabit nitelikte olması faaliyet kaldıracının ortaya çıkmasına neden olurken, firmanın finansman kaynakları içinde sabit faiz yükü bulunduran kaynaklara yer vermesi ise finansal kaldıraç etkisine neden olur. Firmaların yatırım kararlarını etkileyen faktörlerden birisi firmaların karlılık durumlarıdır. Karlılık konusunda önemli olan nokta karlılığın yüksek olmasından ziyade devamlılığının olmasıdır. Finansal kaldıracı yüksek firmaların karlılıklarının nasıl olduğu genellikle merak uyandıran bir konu olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, finansal kaldıracın aktif karlılık üzerindeki bir nevi firma performansı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Aktif karlılık oranı, varlıkların hangi oranda verimli kullanıldığını gösteren bir orandır. Bu oran firmaların faaliyet alanlarına göre değişkenlik gösterebilir. Çalışmada finansal kaldıraç oranı ile aktif karlılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için statik panel veri yardımıyla bir model oluşturularak Borsa İstanbul BIST SINAİ endeksinde işlem gören 100 firmanın 2005-2017 yılları arası yıllık verileri üzerinden analiz yapılmıştır. Oluşturulan panel veri seti için Otokorelasyon, Wald Testi ve Yatay Kesit Bağımlılığı testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre BIST SINAİ endeksinde yer alan firmalarda, istatistiki olarak finansal kaldıracın aktif karlılık oranını anlamlı ve negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aktif karlılığın finansal kaldıraç oranını istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde etkilemesi, firmaların kriz dönemlerinde borç oranını azaltarak karlılıklarını arttıracak ve böylece krizin etkisini de hafifleteceği anlamına da gelmektedir. Çalışmada aktif karlılıkta meydana gelen artışın kaldıraç oranını azalttığı görülmekle birlikte Borsa İstanbul BIST SINAİ endeksinde yer alan firmaların sermaye yapılarına karar verirken finansman hiyerarşisi teorisini benimsedikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kaldıraç, Aktif Karlılık, Panel Veri

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE
UYGULANAN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği)**

Dr.Öğr. Üyesi Münir ŞAHİN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
<https://orcid.org/0000-0001-5722-496X>

Arş. Gör. Vildan KELEŞOĞLU

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
<https://orcid.org/0000-0001-6713-2583>

ÖZET

Bu araştırmada, Covid19 salgını ile birlikte Türkiye genelinde uygulanmaya başlanan uzaktan eğitim sürecine ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın gelecekte benzer durumlarda alınacak önlemler konusunda yol gösterici olabileceği düşünülmüştür. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (Olgubilim) yöntemine uygun olarak yapılmıştır. Çalışmadaki veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde farklı fakülte ve yüksekokullarda eğitim görmekte olan 44 öğrenciden, 2020 Nisan ve Mayıs aylarında sosyal medya aracılığı ile yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların önemli bir çoğunluğu (%88,6; f=31) üniversite ve öğretim elemanları tarafından uzaktan eğitim sürecinin nasıl yürütüleceği konusunda yeterli bilgilendirmenin yapıldığı ifade etmiştir. Katılımcıların sadece %20'si uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin bilgilendirilmediğini ifade etmiştir. Uzaktan eğitim sistemine erişim noktasında ise katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (%43,1; f=19) herhangi bir sorun yaşamadığını belirtirken, %43,1 (f=19)'i sistemsel sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların yarısı (%50; f=22) öğretim elemanlarının sisteme yüklemiş olduğu dokümanları yeterli, iyi ve açıklayıcı bir yapıda bulmakta ve canlı derslerinde oldukça faydalı ve öğretici olduğu görüşünü savunmaktadır. Öğrencilerin çok azı (%29,5) canlı dersleri faydalı olmadığını düşünmektedir. Ders ölçme ve değerlendirmelerinin ödev, proje veya sunum şeklinde yapılmasını katılımcıların çoğunluğu (%68,1; f=30) faydalı bir uygulama olarak görmektedir. Katılımcıların tamamına yakını (%84; F=37) öğretim elemanlarıyla iletişim sorunu yaşamadığını belirtmiştir. Sürecin başarılı bir şekilde yürütülmesinin temelinde de etkili iletişim etkili olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin önemli çoğunluğu (%79,5; f=35) benzer durumlarda da uzaktan eğitim yapılmasını önermiştir.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Salgında Eğitim, Üniversite Öğrencileri, Öğrenci Görüşleri.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYİ OLAN AİLELERİN SİNEMADA TEMSİLİ

Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŞEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Orcid No:0000-0001-9248-9541

ÖZET

Giriş: Anne baba olarak engelli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin başta iş hayatı olmak üzere gündelik yaşamın her alanında, rol paylaşımlarını, yaşam kalitesini, sosyal yaşamlarını, evlilik ve aile ile ilgili tüm süreçleri değişim ve dönüşüme uğratmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında toplumda kabul gören anlayış “kadının asli görevinin annelik olduğu” yaratılış olarak bakım ve hizmet vermenin doğasına uygun olduğudur. Engelli bireylerle ilgili yapılan çalışmalar engelli çocuğa sahip ailelerde, sorumluluk bakım ve hizmetlerin anneler üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Amaç: Bu çalışmada, engelli ailelerinde anne baba rol ve tutumlarının sinemada temsiliyetinin ana karakterleri engelli iki film üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında araştırılması amaçlanmıştır.

Metod: Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle seçilen “Tamam mıyız?” ve “Benim Dünyam” adlı filmler sosyolojik çözümleme ve eleştirel söylem analizi ile tahlil edilmiştir. Bu çalışmada ana karakterin “çoklu engelli” olması ve sosyo ekonomik statü farklılığı ölçüt olarak belirlenmiştir. Tamam mıyız? filminin ana karakteri (İhsan)kolları ve bacakları olmayan bir engelli iken, Benim Dünyam filminin ana karakteri (Ela) görme, işitme ve konuşma engellidir.

Bulgular: Çalışmanın bulgularına göre geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri normlarına uygun olarak her iki filmde engelli karakterlerin anneleri duygusal, merhametli, engelli çocuğu için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve bakımını tek başına üstlenen anne rolünde temsil edilirken, baba karakteri daha katı, daha az duygusal hatta “kabullenememe” aşamasını geçememiş bireyler olarak temsil edilmektedir.

Tartışma ve Sonuç: Çalışmada incelenen örneklemden hareketle Türk sinemasının engelli bakımında sorumluluk ve görev paylaşımının kadınların dezavantajına olan durumların toplumda olduğu gibi yansıtıldığı bu konuda topluma olumlu mesaj verecek içerik üretmediği görülmektedir. Sinemanın engelli bireyin sorumluluğu ve bakımı ile ilgili olarak anne kadar babanın da sorumluluk üstleneceği, yerleşmiş kalıp yargıları dönüştürmeye yönelik olumlu rol modellerini izleyiciye sunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Sinema, Engelli Ailesi

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE TÜRKİYE’DEKİ BELEDİYELERİN SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Emin GİTMEZ

Karacadağ Kalkınma Ajansı-Uzman
İnönü Üniversitesi Doktora Öğrencisi

Orcid: 0000-0002-6678-2506

ÖZET

Yoksulluk, kurumsal ya da bireysel düzeyde nasıl tanımlanırsa tanımlansın tüm dünyanın ortak bir sorunu olarak topyekûn mücadele edilmesi gerekli önemli bir olgudur. Yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmamakla birlikte, toplum kesimlerinin gelir kaynaklarını çeşitlendirerek ve gelir seviyelerini yükselterek yoksullukla mücadele edilebilir. Türkiye’de yoksullukla mücadele en temel politika aracı sosyal yardımlardır. Yapılan saha araştırmaları, sosyal yardımların yoksulluğu Avrupa Birliği üyesi Fransa’da 14 (on dört) puan azalttığı görülürken; Türkiye’de yoksulluğu 5 (beş) puan azalttığı şeklinde görülmüştür. Sosyal yardımların değişik ülkelerde toplumsal gelir dağılımı üzerindeki etkisinin farklı miktarlarda olması kuşkusuz sorgulanması gerekli bir durumdur. Özellikle Türkiye’de yapılan yardımların etkinliğinin ve etkililiğinin düşük olmasının nedeni, diğer ülkelerden farklı olarak yardımların düzensiz dağıtılması ve tutar olarak yetersizliğinin yanında organizasyonda meydana gelen sorunlardır. Sosyal yardımların sağlanmasında temel amaç, yoksullukla mücadelede başarılı bir politika izleyerek yoksulluğun azalmasını sağlamaktır. Sosyal yardımları arttırmak, yoksulluğu azaltmak için gerekli ve yeterli bir strateji değildir. Yoksullukla mücadele, sosyal, ekonomik, hukuki, siyasi ve kültürel boyutları içeren çok kompleks bir politika yelpazesini içerir. Bu anlamda yoksulluk hem sebep hem de sonuçtur.

Türkiye’de sosyal yardım faaliyetleri kamusal düzeyde, merkez ve yerelde faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşlarca yürütülmektedir. Yereldeki sosyal yardım faaliyetlerinin neredeyse tamamı belediyeler vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Sosyal yardıma ilişkin yapılan çalışmalar, yerelde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından sonra en fazla sosyal yardım alınan kuruluşların belediyeler olduğunu ortaya koymuştur. Belediyelerin sosyal yardımları yaparken hangi kriterlere bağlı olarak uygun yararlanıcı belirledikleri, kişi başına dağıtılan sosyal yardım tutarının hangi ölçütlere göre belirlendiği, yıllar itibarıyla sosyal yardımlar için ayrılan bütçe miktarının rakamsal olarak ne kadar olduğu, yararlanıcılara ait sosyal yardıma ilişkin verilerin diğer kurumlarla paylaşılıp paylaşılmadığı konuları tartışmaya açık niteliktedir. Ayrıca belediye yönetimlerinin sosyal yardım yararlanıcılarını belirlerken “hak temelli bir yaklaşım” yerine daha çok “klientalist ve nepotist” bir anlayışla hareket ettiği görülmektedir. Belediyeler sosyal yardım faaliyetlerinde başıboş, denetimden uzak, hesap verebilirlik ilkesini göz ardı eden kısa vadeli, politik miyopluğu içeren bir anlayışla hareket etmektedir. Belediyelerin sağladığı sosyal yardımlar, sosyal yardımlarda mükerrerlik sorununu ortaya çıkarmakta, merkezi bütçe kaynaklarından transfer edilen bu aktarımlar amaca uygun dağıtılmayarak adeta heba edilmektedir. Bu kaynak israfını ve denetimsiz yapıyı ortadan kaldırmak için, kamusal düzeyde sağlanan tüm sosyal yardımlar; faydalanıcıların belirlenmesinden dağıtımına kadar tüm işlemler, sadece bir tek kurum tarafından yerine getirilmelidir. Sonuç olarak, belediyelerin sosyal yardıma ilişkin faaliyetlerine son verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele Sosyal Yardım, Belediyeler

**PANDEMİ SÜRECİNİN PSİKO-SOSYAL ETKİLERİ:
Eğitimciler Üzerine Bir Araştırma**

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YAKUT

Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri ABD

Orcid: 0000-0002-3189-2123

İdris YAKUT

Doktora Öğrencisi / Öğretmen, SDÜ Felsefe ve Din Bilimleri ABD

Orcid:0000-0001-8741-7842

ÖZET

İnsanlık tarihi; sosyal, siyasi ve ekonomik olduğu kadar psikolojik ve duygusal anlamda da pek çok travmatik olaylarla örülüdür. Bu travmatik olaylara kaynaklık etme bakımından en güçlü potansiyele sahip etkenlerden birisi olarak salgın süreçlerini göstermek mümkündür. Geçmişte bir salgının çıktığı bölgelerle sınırlı kalma olasılığı daha yüksek iken özellikle günümüzde küreselleşen dünyada herhangi bir bölgede yaşanan bir salgının yayılma hızını ve etki sınırlarını öngörebilmek neredeyse imkansızdır. Pandemi olarak isimlendirilen salgın sürecinin etkilerinin en asgari düzeyde atlatılabilmesi, öncelikli olarak tıp alanındaki gelişmelerle ilişkilendirilse de, bu etkileri insanların psikososyal sağlık durumlarıyla ve moral-motivasyon kapasiteleriyle de ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda araştırmamız son dönemlerde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hayatın her alanında kendisine yer bularak etki tonunu ve şiddetini her geçen gün daha da artıran pandemi sürecinin insanlığın değişim ve dönüşümünde en etkili güç olarak sembolize edebileceğimiz eğitimin önemli öğelerinden eğitimciler üzerindeki psikososyal etkilerini araştırma amacı taşımaktadır. Araştırmamızın örneklemini, iletişim araçları vasıtasıyla interaktif olarak düzenlenen ankete seçkisiz olarak katılan 79 (%71,2) kadın ve 32 (28,8) erkek olmak üzere toplam 111 öğretmenden oluşmaktadır. “Kişisel bilgi formu” ile tarafımızca eğitimcilerin pandemi sürecindeki psikososyal durumlarını belirlemeye yönelik 14 sorudan oluşturulan “Pandemi anketi” kullanılarak elde edilen verilerin SPSS programında frekans, aritmetik ortalama, standart sapma; anket değerlerinin normal dağılım puan aralığında olması üzerine parametrik testlerden t-testi ve Anova testi anlamlılık düzeyi $p<0,05$ kabul edilerek uygulanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır: “cinsiyet, yaş, kıdem, branş, medeni durum, çocuk sahibi olma” değişkenlerinin örneklemin pandemi sürecindeki psikososyal durumu üzerindeki etkisinin istatistiksel açıdan anlamlılık düzeyine ulaşmadığı; ankette de en yüksek ortalamaya,

pandemi sürecinde örneklemin öncesine göre hastalanma kaygısı ve korkusu yaşama durumlarıyla ilgili maddenin ulaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Eğitim, Öğretmen

TITLE: PARTICIPATION OF WOMEN IN LIBERATION WAR IN 1971

Tahmina Akter Dipu

Bangladesh

Noakhali Science & Technology University

ABSTRACT

The paper aims to understand to know the contribution of women in liberation war in 1971. when we imagine the participation of women in liberation war we only think the women who were abused. But women also participated in the war as a fighter, helping hand, cooking, messengers, Diplomatic, inspiring, medical services, and as a mother. Most of the woman in Bangladesh participated in the war. Sometimes directly or sometimes indirectly. some of our heroines also joined in the front war for their contribution two women who had received heroic honor “Bir Pratik”. We know our Liberation war was not a sudden matter that’s like the participation of women in liberation war was also not surprising thing. If we saw the background of liberation, we can see women were participating all the movements as like- Language movement in 1952, The Education Movement in 1962, The six points movement, The Mass Uprising in 1969, The Pakistani General Election in 1970, 7th March in Race Course Ground. So it was a general matter of women to participate the liberation war. Most of our woman joined the liberation war as a guerrilla, as messenger and in the frontier. But they are not recognized for their sacrifices. They are only Recognized as a raped woman. The women who were raped the Pakistani Army and their collaborators, we don’t recognize what they deserve. About 4 lakhs 60 thousand women were abused by the Pakistani Army and their collaborators. So they should be recognized what they deserve. So it must be called that women have great participation in our liberation war as like as men.

POETICS OF EXISTENCE

Dr. Arş. Gör. Enis Emre MEMİŞOĞLU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
ORCID: 0000-0002-3084-316X

ABSTRACT

For Kant, although the categories of the faculty of understanding depend on the intuitional data stemming from noumena, a pre-intuitional and pre-noumenal capacity is disposed by the transcendental power of imagination, which, as Heidegger points us, is not conditional on the a priori laws of reason, but gives the existence as *position of being*. According to Heideggerian approach on Kant, the *position* of being, which precedes any *real* act of creating judgment, is not *proposed* by the synthetic a priori judgments that the a priori laws provide by means of the real content *imposed* through categories, but by means of the transcendental power of imagination, which presents the nonrepresentational position and thesis of being as existence throughout reproductive usage of imagination. If we take into account also that, according to Heidegger, existence turns into a sign that man is for the disclosing and the unveiling of the being by poetry, then this sign appears not as much the a priori laws of reason as the positing of being through the transcendental power of imagination. However, what Heidegger claims by poetry does not create or represent by signifying to the law — let alone the laws of reason. The Kantian free play of imagination and understanding which is created by the representational image of the beauty too does not present the law. Nevertheless, something like the assertion of the sublime, which Kant emphasizes in the *Analytic of the Sublime*, seems to posit the existence of being, though, this time, not by creating, but by exposing (to) the feeling that the sublime creates.

In this paper we are going to propose that not only the position of being but also the exposition of existence is possible in the act of production as poetry [*poiēsis*], through the position of being as assertion of the sublime. The existence, which will be manifested then as given by the transcendental power of imagination will be signified in a *poetics of existence*. Finally, it will be expected to implement this poetics of existence through the messianic usage of language, which, unlike a sheer activation of language, is an operation that deactivates and renders every humane and divine work like the one that Giorgio Agamben offers in his messianic idea of political inoperativeness that usurps, consumes and deactivates the work of language, which is as much symbolic as political. Therefore, by indicating to the position of being in the language as poetry, our aim will be to invoke a rereading of the Kantian position of being through the *Analytic of the Sublime*, in order to imagine a messianic usage of language in which the poetry becomes a political possibility for existence.

Keywords: Immanuel Kant, Martin Heidegger, position of being.

**PRE AND POST POTENTIAL EFFECT OF COVID19 PANDEMIC ON AUDIT
DILIGENT AND INDEPENDENT: A CONCEPTUAL REVIEW OF LITERATURE**

Abdullahi Bala Ado

Faculty of Business and Management Sciences, Universiti Sultan Zainal Abidin, Malaysia,

Norfadzilah Rashid

Faculty of Business and Management Sciences, Universiti Sultan Zainal Abidin, Malaysia,

Sanni Olawale Nurudeen

Department of Accounting, ABU, Business School, Ahmadu Bello University,

Umar Farouk Abdulkarim

Department of Accounting and Finance, Faculty of Management and Social Sciences

Federal University Gusau, Zamfara State, Nigeri,

ABSTRACT

The consequences of the Covid-19 pandemic on reporting financial statements and regulatory engagements are complex and have led to challenges for management, those responsible for governance and auditors. For audit committees, which are a key component of effective governance, COVID-19 is causing strategic change in their roles, with more agendas than ever before. This study therefore examined comparatively the possible pre-defined and post-COVID19 potential consequences for a diligent and independent audit committee. The study adopted an exploratory research method to shed light on some of the most common issues to consider and provide useful guidance for auditors, especially in cases where substantial judgments and professional skepticism are required to assess facts and ensure operational standards are applied. The study mainly used secondary data from magazine articles, books, newspapers and official government documents. Moreover, agency theory was used to support the study. The study reveals that transparency is extremely important during this time of uncertainty. As uncertainty arising from the current pandemic environment may increase the challenge of obtaining sufficient and sufficient audit evidence to form an independent opinion on the reasonableness of management estimates and judgments. In many cases, companies may need to postpone their audit committee meeting dates to consider audited financial results. In line with the findings, the study recommends that even when companies deal with the above issues, they need to determine whether the end of period financial reporting processes are geared to operate in the current 'work from home' environment. This environment can seriously affect the company's ability to prepare and audit its financial statements according to the original deadlines. Auditors must also exercise a great deal of skepticism and professional vigilance, and remain vigilant of any indication of management bias, whether intended or unintended, in their estimates.

KEYWORDS: – COVID 19, Audit Diligent, Audit Independent

**BAHTİYAR VAHABZADE`NİN SANATINDA ULUSAL KİMLİK ÖZELLİKLERİ;
ÇAĞDAŞ ÖZBEK ŞİİRİYLE KONU VE İÇERİK ENLEMLERİ**

THE CHARACTERISTIC FEATURES OF NATIONAL IDENTITY IN THE BAKHTIYAR
VAKHABZADE`S WORKS: THEMATIC AND IDEOLOGICAL PARALLELS IN MODERN
UZBEK POETRY

Prof.Dr. Terane Heşimova

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Doğubilimcilik Enstitüsü, “Merkezi Asya” bölümü,

ÖZET

Bahtiyar Vahabzade (1925-2009) Azerbaycan halkının, Türk dünyasının büyük oğlu, şairi, filozofu, dram yazarı, milli mücadele fedaisiydi. Azerbaycan ve Özbek halklarının ulusal edebiyatında milli konular bağlamında Bahtiyar Vahabzade sanatının etkisi büyük önem arz etmektedir. Yanı sıra Özbek halkının toplum-siyasal görüşlerinin gelişmesinde Bahtiyar Vahabzade`nin sanatının rolü büyüktür.

Geçen asrın ortalarından başlayarak Bahtiyar Vahabzade sanatının etkisi özbek şiirinde görülmeye başladı. “Ana Dili”, “Latin dili” başlıklı milli şiirleri özbek şiirinde yeni sanat yönlerini oluşturdu. Rauf Perfi, Erkin Vahidov, Camal Kemal, Aksad Muhtar və diğer özbek şairleri Vahabzade`nin kullandığı şiir ananeleri, konu ve fikir, üslup ve içerikden yola çıkarak şiirler kaleme aldılar. Özellikle, 60-80`lı yıllar Azerbaycan ve Özbek şiirinin ortak özelliklerini kıyaslarken bu şiirimsi etkini açıkça görebiliriz. Bahtiyar Vahabzade sanatının etkisinde gelişen Azerbaycan ve Özbek sanat ilişkileri çağdaş şiirin ortak özellikleri oluşturmakla genel Türk Şiirinin yeni aşamasını oluşturdu.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Özbek, Sanat İlişkileri, Milli, Bahtiyar Vahabzade

ABSTRACT

The paper is about the effect of the great Azerbaijanian Bakhtiyar Vahabzadeh's (1925-2009) creation, works and literary translation activity to the Uzbek literary environment, and his role in the public opinion of the Uzbek people during the Soviet period. Bakhtiyar Vavabzadeh's poetry has great importance both in translation and in idea-theme parallels from the point of view of harmony, in Uzbek literature. Bakhtiyar Vahabzadeh, Rauf Parfi, Jamal Kamal, Abdulla

Aripov, Khalil Rza Uluturk, Erkin Vahidov are poets who play important role in awakening of national spirit, in protection of the homeland from the effects of the known system, and in strengthening of national identity by the poems. B. Vahabzadeh and the well-known representatives of the 1960`s Azerbaijan and Uzbekistan, in the 80s poets` works with the same theme, content, idea works, parallels and soundings in national themes reveal the artistic effect of Bakhtiyar Vahabzadeh creation. These parallels have combined the evolution of the poetry of the Azerbaijani and Uzbek peoples, and have led to the awakening, liberation of literature in general literature. These parallels by the combining the common developmental features of the poetry of the Azerbaijani and Uzbek peoples, led to the awakening, and the liberation stage of the common turkish literature.

Keywords: Azerbaijan, Uzbek, literary links, national, Bakhtiyar Vahabzadeh

**RESEARCH CAPABILITY OF TEACHERS: ITS CORRELATES, DETERMINANTS
AND IMPLICATION FOR CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT**

Manuel E. Caingcoy
Bukidnon State University
Malaybalay City, Philippines
ORCID ID: 0000-0002-3862-1561

ABSTRACT

Recently, research capability has received an overwhelming and remarkable interest among academics and practitioners. This is timely since the Department of Education had institutionalized research and encouraged teachers to engage in it to support evidence-based practice, decision-making, policy and program development. On this premise, a study was carried out to assess the research capability of public teachers in Malaybalay City, determine its correlates and determinants. It utilized descriptive, correlational, and explanatory designs. It administered survey questionnaires to 92 participants. Data were analyzed using descriptive and inferential statistics. The results revealed that teachers were slightly capable to conducting research and having neutral attitudes toward it, motivated to write research, had a high level of difficulties in research processes, and moderately capable of action planning. They also show evidence of potential in mentoring. Further, mentoring and action planning skills, motivation to write research, attitudes toward research, and the number of studies completed by teachers were the correlates of their research capability at a different magnitudes of the relationship. Notably, the research capability of teachers had a low, negative but significant relationship with their age and accumulated years of service. Thus, this capability deteriorates as they age and accumulate years of service. The motivation to write research, the number of studies completed, and age were the determinants of research capability. It was concluded that research capability can be determined and predicted by how motivated teachers are to write research, how productive they are in research, and how young they are when they engage in this rigorous endeavor. The study identified and recommended topics for continuing professional development.

Keywords: Research capability, correlates, determinants, continuing professional development

ROLE OF SOCIAL MEDIA IN AGRICULTURAL EXTENSION

Arunkumar R

M.Sc.(Ag.) Agricultural Extension, Faculty of Agriculture, Annamalai University.

Balamurugan V

M.Sc.(Ag.) Agricultural Extension, Faculty of Agriculture, Annamalai University.

S. Arunkumar

M.Sc.(Ag.) Seed Science and Technology, Faculty of Agriculture, Annamalai University.

ABSTRACT

Social media are web based tools for electronic communication that allows users to interact, create and share ideas. It has become an integral assets that interfaces a huge number of individuals around the globe. Agriculture is the world's biggest activity giving division and is exceptionally popularized structure and renumerative. Social media is turning into a significant device in the agriculture through to connect the farmers and Agribusiness people from large distances and play major role in enhancing interactions and data flow among various people involved in agricultural innovation and enhance capacities of agricultural extension and advisory service providers. The social media used to share the data facilities to the farmers about production and marketing aspects through stages such as Facebook, Whats App, You Tube etc. Use of ICT-based information services, the farmers able to increase their income and standard of living. Social media is presently a mainform of commuication around the world. The ICT-based extension delivery mechanism is growing as an technology extension delivery mechanism with convergence based farmer friendly diversified crop and market led extension delivery mechanism in last one decade in all over the world.

Keywords: Social media, Agriculture, Agricultural Extension and ICT.

BAĞIMSIZ DENETİMDE ZORUNLU ROTASYON UYGULAMASI

Arş. Gör. Rümeyza ATICI

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,

Orcid No: 0000-0001-7750-669X

Prof. Dr. Mehmet Ünsal MEMİŞ

Çukurova Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,

Orcid No: 0000-0003-1970-0480

ÖZET

2000’li yılların başlarında yaşanan Enron, WorldCom, Parmalat vb. çok sayıda büyük şirkette yaşanan muhasebe skandalları, finansal bilgiye duyulan güveni azaltmıştır. Bu durum, finansal bilgi kullanıcılarının işletme yönetimi tarafından açıklanan finansal bilgilere güven duyma düzeylerinin artırılmasını gerektirmiştir. Finansal bilgiye duyulan güvenin tekrardan tesis edilmesinde bağımsız denetçiler önemli bir rol oynamaktadır. Denetçinin gerçekte ve görünürde bağımsız olması, bağımsız denetim sürecinin kalitesi açısından önem arz etmektedir.

Finansal raporlamada iyileştirmenin ve denetimde kalitenin sağlanması amacıyla yapılan düzenlemelerden biri de, denetim firması ve sorumlu ortak baş denetçi düzeyinde gerçekleştirilen rotasyon uygulamasıdır. Amerika Birleşik Devletleri’nde finansal tabloların kalitesini arttırmak amacıyla 30 Temmuz 2002 tarihinde Sarbanes Oxley (SOX) Yasası yürürlüğe girmiştir. SOX Yasası ile denetim kuruluşları ve sorumlu ortak baş denetçiler için rotasyon uygulaması zorunlu hale gelmiştir. Avrupa Birliği’nde finansal tablolar hakkında makul bir güvence sağlanması amacıyla rotasyon uygulaması ile ilgili 16 Nisan 2014 tarihli 537/2014 sayılı yönerge yayımlanmıştır. Türkiye’de zorunlu rotasyon uygulamasına ilişkin düzenlemeler 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)’nın 400. maddesinin ikinci fıkrasında yapılmıştır. Ayrıca, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından 28509 sayılı Bağımsız Denetim Yönetmeliği yayımlanarak zorunlu rotasyon hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

Ancak, zorunlu rotasyon uygulamasının finansal bilginin doğruluğunu ve denetimin kalitesini arttırdığı hakkında kesin bir yargıya varılamamakla birlikte rotasyon uygulamasını destekleyenlerin ve desteklemeyenlerin farklı argümanları bulunmaktadır. Rotasyon uygulamasını destekleyenlere göre, denetçinin bağımsızlığı artmakta, denetim çalışmasına yeni bir bakış açısı kazandırılmakta ve denetim çalışmasının son yılında utanç duygusu etkisinden dolayı rotasyonun denetim çalışmalarının kalitesini arttırabileceği savunulmaktadır. Rotasyon uygulamasını desteklemeyenlere göre, denetlenen işletmeye özgü bilgi kaybının yaşanması, denetçinin belirli bir sektörde uzmanlaşamaması, denetim maliyetlerinde meydana gelen artış ve denetim çalışmalarının son yılında yaşanan total ördük etkisi ile denetim kalitesinin olumsuz etkilenebileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız denetim, zorunlu rotasyon, denetim kalitesi

SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDEKİ ÖĞRENCİLERİN ŞİDDETE BAKIŞI

Esra KARABULUT

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA / TÜRKİYE

Havva GEZGİN YAZICI

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA / TÜRKİYE

Gönül ÖZGÜR

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA / TÜRKİYE

ÖZET

Amaç

Sağlık Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören (Hemşirelik, Ebelik, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon) son sınıf öğrencilerinin şiddete bakışlarını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç Ve Yöntem

Tanımlayıcı tipte planlanan araştırmanın evrenini KSBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim görmekte olan son sınıf öğrenciler (375 kişi) oluşturmaktadır. Araştırmaya katılmayı kabul eden kişiler (209 kişi) araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Veriler 23 sorudan oluşan bilgi formu ve ile yüzyüze görüşülerek toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında sayı, yüzde dağılımları, ortalamalar, standart sapma ve varyans hesaplamaları ile değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırmamıza katılan 209 kişiden 157 (75,1)'si kadın, 52 (%24,9)'si erkektir. 209 kişiden 90 (%43,1)'i Hemşirelik, 43 (%20,6)'ü Ebelik, 76 (%36,4)'sı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon bölümlerinde okumaktadır. Araştırmaya katılanlardan 46 (%22)'sı şiddetle karşılaştıklarını belirtirken, 92 (%44)'si şiddete tanıklık ettiklerini belirtmişlerdir. Şiddete en çok kimin maruz kaldığı noktasında ise 143 (%68,4) kişi kadınlar, 45 (%21,5) kişi ise çocuklar olarak cevaplamıştır. 113 (%54,1) kişi çocukların, 63 (%30,1) kişi kadınların şiddete uğramasının kendilerini derinden etkilediğini söylemiştir. 117 (%56) kişi cinsel şiddeti, 45 (%21,5) kişi psikolojik şiddeti diğer şiddet türlerine göre daha ağır olarak belirtmişlerdir. Araştırmamıza katılan kişiler (192 kişi (%91,9)) çoğunlukla şiddeti haklı gösterecek bir durum olamayacağını belirtmişlerdir.

Toplumumuzda sıkça kullanılan “Karı- koca arasına girilmez” söylemine 172 (%81,8) kişi katılmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan erkek öğrencilerin ise 19 (%36,5)'u bu söyleme katıldığını belirtmiştir. “Kızını dövmeyen dizini döver” deyimine ise 193 (%92,3) kişi katılmadığını göstermiştir. Bu deyimine katıldığını belirten 13 (%25) erkek öğrenci görülmektedir. Araştırmamıza katılan 198 (%94,7) kişi şiddetin hiçbir şekilde bir sevgi

göstergesi olmadığını bildirmiştir. Araştırmamıza katılan 208 (99,5) kişi şiddet uygulayanlara verilen cezaların yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin şiddete tanıklık ettikleri, medyadan şiddet haberlerinin takip etikleri görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin toplum söylemlere katılmadıkları, şiddeti haklı gösteren hiçbir gerekçe olamayacağını belirtmişlerdir. Ancak bu söylemlere hak veren az sayıda da olsa öğrenci olduğu görülmüştür. Öğrenciler şiddet suçlarına yeteri kadar cezai işlem uygulanmadığını belirtmişlerdir. Bu sebeple şiddet konusunda öğrencilere ders kapsamlarında eğitim verilebileceği, medyanın şiddet konusunda daha hassas davranması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şiddet, Sağlık Bilimleri Öğrencileri, Şiddete Bakış

**TOPLUMSAL BİR SORUN: SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ŞİDDETE MARUZ
KALMA DURUMLARI**

Esra KARABULUT

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA / TÜRKİYE

Havva GEZGİN YAZICI

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, KÜTAHYA / TÜRKİYE

ÖZET

Giriş

Sağlık kurumunda şiddet; hasta, hasta yakınları ya da herhangi bir kişiden gelen, sağlık çalışanı için risk oluşturan sözel ya da davranışsal tehdit, fiziksel ya da cinsel saldırı olarak ifade edilir (Annagür, 2010). Günümüzde şiddetin sağlık alanında çok fazla görüldüğü, sağlık çalışanlarına karşı şiddetin her geçen gün arttığı görülmektedir. Sağlık çalışanlarının şiddet yönünden risk altında olduğu bilinmektedir (Kahrıman, 2014). Şiddet olgusunu Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), evrensel büyük bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlamaktadır (Yazıcı Gezgın, Balcıoğlu 2015).

Amaç

Sağlık çalışanlarının iş yeri şiddeti ile karşılaşma sıklığını, karşılaştıkları şiddet türünü, bunları etkileyen kişisel ve mesleki özellikleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Sağlık çalışanlarının mesleki ve sosyo-demografik etmenleri ile şiddete maruz kalma durumlarını belirlemek amacıyla tanımlayıcı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Ege Bölgesi'ndeki bir kamu hastanesinde çalışan tüm sağlık personeli araştırmanın evrenini (185 kişi) oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeyerek bütün sağlık çalışanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihler arasında çalışan, araştırmaya katılmayı kabul eden 152 sağlık çalışanı ile araştırma yapılmıştır. Araştırma 26.02.2020-15.03.2020 tarihleri arasında kamu hastanesindeki sağlık çalışanlarıyla onamları alındıktan sonra yüz yüze görüşülerek 19 sorudan oluşan tanıtıcı bilgi formu kullanılarak uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının yaş ortalamasının 33 olduğu, sağlık çalışanlarının %62,5'inin (95 kişi) kadın, %37,5'inin (57 kişi) erkek olduğu, %51,3'inin (78 kişi) lisans, düzeyinde eğitime sahip olduğu, %66,6'sının (40) sözel şiddete maruz kaldığı bulunmuştur. Sağlık çalışanları arasında en fazla görülen şiddet nedeni olarak (%31,7) hastaların fazla taleplerinin olması bulunmuştur. Şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının en çok hayal kırıklığı ve öfke yaşadıkları saptanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Sağlık çalışanlarından en fazla hekimlerin şiddete maruz kaldığı ve şiddetin en fazla poliklinikte olduğu görülmektedir. Sağlık çalışanlarının en fazla sözel şiddete maruz kaldığı,

şiddetin en fazla 08-16 saatleri arasında olduğu bulunmuştur. Sağlık çalışanlarına şiddet uygulayan kişilerle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, sağlık çalışanlarının yasal süreç ile ilgili bilgilendirilmesi ve yöneticilerin bu konudaki desteği sağlanmalıdır. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddeti önlemek için topluma yönelik şiddet karşıtı eğitimler ve kampanyalar düzenlenmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şiddet, Sağlıkta şiddet, Sağlık çalışanı.

ÇOCUK VE ANNELİK KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR METAFOR ÇALIŞMASI

Doç. Dr. İkbal Tuba ŞAHİN SAK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

0000-0002-9054-6212

Hilal Güşta ŞAHİN BAYRAKTAR

0000-0003-0816-9938

Ülfet EKİCİ

0000-0002-0693-2867

ÖZET

Çocukluk, annenin hamileliği ile başlayan ve kişinin ergenliğe ulaşması ile son bulan bir süreçtir. Çocuk hakları bildirisinde “çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” ifadeleri yer almaktadır. Çocuk, geleceğin temel taşı olarak kabul edilmektedir. Çocuk kavramı ilkel toplumlardan beri var olmakla birlikte ona yüklenen anlam ve yapılan muamele her dönem değişmektedir. Çocuk dışarıdan gelen etkilere açık bir varlıktır ve bu etkiler sayesinde öğrenmekte ve çevresini anlamlandırmaktadır. Bu süreçte özellikle annenin çocukla iletişimi ve çevreyi ona tanııtma şekli oldukça önemlidir. Günümüzde sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel değişimlere paralel olarak aile yapısı da büyük değişimler yaşamaktadır. Bunun bir sonucu olarak annelik ve anne olmak, kadın bedenini erkekten ayıran bir farklılık, yeni bireyler dünyaya getirerek ve onları yetiştirerek toplumu değiştirme gücüne sahip olmak, çocuğun ilk sosyal iletişimini sağladığı ve ilk eğitimi aldığı kişi olmak şeklinde düşünülmektedir. Bu bağlamda, annenin hem anne olmakla hem de çocukla ilgili görüş ve algısının, bir ebeveyn olarak çocuğuna karşı tutumlarını ve onunla ilişkisini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, annelerin çocuk, anne olmak ve anne çocuk arasındaki bağ kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforların incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya, yaşları 20 ile 65 arasında değişen 108 anne katılmıştır. Veri toplamak amacıyla üç cümleden oluşan formlar hazırlanmıştır: “Bence çocuk gibidir. Çünkü” “Bence anne olmak gibidir. Çünkü” ve “Bence çocuğumla aramdaki bağ gibidir. Çünkü” Bu formlar çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul edilen anneler tarafından doldurulmuştur. Güçlü ve zengin bulgular elde etmek amacıyla kullanılabilecek bir nitel veri toplama yöntemi olduğu için bu çalışmada metafor yoluyla veri toplama yoluna gidilmiştir. Veri analizi için içerik analizi yapılmıştır. Çalışmanın bulguları, V. Uluslararası Avrupa Sosyal Bilimler Kongresinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: anne, çocuk, anne çocuk ilişkisi, metafor

LAYLA VƏ OXŞAMALARDA OMONİMLƏR

Salmanova Könül İsrail qızı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-1490-5751

ÖZET

Açar sözlər: Layla, oxşama, üslub, uşaq folkloru, emosionallıq.

Məqalədə layla və oxşama dili üçün xarakterik olan leksik-üslubi vahidin-omonimlərin bu şeirlərdə iştirakından və üslubi xüsusiyyətlərindən bəhs edəcəyik.

Müxtəlif mənaları ifadə edən bu eyni səs kompleksli sözlərin bədii yaradıcılıqda istifadəsi təbii və qanuni hadisədir. Bu vahidlər şeir dilində həm üslubi, həm də estetik funksiya daşıyıcısı kimi çıxış edirlər. Səslərin harmonik düzülüşü layla və oxşama üslubunda da əsas üslubi keyfiyyətdir. Odur ki, omonimlər də layla və oxşamaların tərkibində bədii qayənin daxili məntiqinə uyğun gəlir.

Omonimlərin bütün növləri-leksik-semantik omonimlər, omoqraflar, omofonlar bədii dildə, xüsusən də folklorda güclü ifadəli vasitədirlər. Bu baxımdan layla və oxşamaların dilində də omonimlərdən bədii dilin zəruri vasitəsi kimi geniş istifadəsini görmək olur. Omonimlər burada danışanla dinləyən arasında psixoloji-emosional münasibətin mahiyyətinə uyğun ortaya çıxır. Nümunələrdən də görünür ki, bu şeirlərdə omonimlərdən fəal və zəruri leksik-üslubi vahid kimi yaradıcı şəkildə istifadə olunmuşdur:

*Dağların qarı mənəm,
Gün vursa ərimənəm.
Balam leyla deməğdən,
Öluncə qarımanam.*

*Eləmi yarısına,
Yar dedi, yarı sına.
Analar qurban olsun,
Balamın sarısına .*

Omonimlər layla və oxşamalarda müxtəlif üslubi vəzifələr yerinə yetirə bilirlər. Onlar misraların poetexnik strukturunda, sintaqmların yaranmasında xüsusi fəallıq qazanır. Bəzən elə olur ki, layla və oxşamaların mətni bütövlükdə omonimin bütün növlərinin səfərbərliyi ilə yaranan ritmin üzərində qərarlaşır:

*Bağında üzüm,
İzin ver üzüm.*

Hər iki gözüm,
Bu balama qurban.

Bala şirin,
Kim qatıb *bala şirin*.
Can hər şeydən şirindi,
Candan da *bala şirin*

Buludxan Xəlilov bədii dildə omonimlərin üslubi vəzifələrini dörd qrupda birləşdirmişdir. Bu bölgünü layla və oxşama dilindəki omonimlərin də üslubi vəzifələrinə uyğun sayaraq, əsas götürürük və aşağıdakı kimi qruplaşdırırıq:

- a) Omonimlər nitqin obrazlılığını təmin edir.
- b) Dinləyicidə emosional ruh yaradır.
- c) Estetik təsir vasitəsi kimi çıxış edir.
- d) Şeirdə cinas yarada bilir.

Omonimlər layla və oxşamalarda şəiriyyəti, onların ritmik deyim keyfiyyətlərini qüvvətləndirən vasitələrdən biridir. Məhz bu səbəbdəndir ki, dilçilikdə leksik-üslubi kateqoriya kimi şərh olunan omonimlər fonetik-üslubi vasitə kimi də təhlildən keçirilir.

RESUME

Homonyms in a lullaby and endearment

Keywords: lullaby, endearment, style, children's folklore, emotionality

In the article we will talk about the participation and stylistic features of the lexical-stylistic unit-homonyms in these poems, which are characteristic of lullaby and endearment language.

The use of these same sound-complex words, which have different meanings, in artistic creation is a natural and legitimate phenomenon. These units act in the language of poetry as both carriers of stylistic and aesthetic functions. The harmonious arrangement of sounds is also the main stylistic quality in the style of lullaby and endearments. Therefore, homonyms also correspond to the internal logic of the artistic purpose in the composition of lullaby and endearments.

All types of homonyms – lexical-semantic homonyms, homographs, homophones are a powerful means of expression in literary language, especially in folklore. From this point of view, it is possible to see the widespread use of homonyms as a necessary means of literary language in the language of lullaby and endearments. Homonyms appear here in accordance with the essence of the psychological-emotional relationship between the speaker and the listener. It is also clear from the examples that in these poems homonyms are used creatively as an active and necessary lexical-stylistic unit:

*Dağların qarı mənəm,
Gün vursa ərimənəm.
Balam leyla deməgdən,
Öluncə qarımanam.*

*Eləmi yarısına,
Yar dedi, yarı sına.
Analar qurban olsun,
Balamın sarısına.*

Homonyms can perform different stylistic functions in lullaby and endearments. They are especially active in the poetic structure of verses, in the formation of syntagms. Sometimes it seems that the text of the lullabies and endearments is entirely based on the rhythm created by the mobilization of all types of homonyms:

*Bağında üzüm,
İzin ver üzüm.
Hər iki gözüüm,
Bu balama qurban.*

*Bala şirin,
Kim qatıb bala şirin.
Can hər şeydən şirindi,
Candan da bala şirin.*

Buludkhan Khalilov combined the stylistic tasks of homonyms in the literary language into four groups. Considering this division in accordance with the stylistic functions of homonyms in lullaby and endearments languages, we take it as a basis and group it as follows:

- a) Homonyms give figurative speech.
- b) Creates an emotional mood in the listener.
- c) Acts as a means of aesthetic impact.
- d) Can create a play on words in poetry.

Homonyms are one of the means of strengthening the poetry of lullabies and endearments, their rhythmic idiomatic qualities. That is why homonyms, interpreted as a lexical-stylistic category in linguistics, are also analyzed as a phonetic-stylistic tool.

Layla və oxşamalarda omonimlər.

Ümumiyyətlə uşaqlar üçün yazılan şeirlərdə əsas diqqət sözün yerli yerində və məqamında seçilib işlənməsinə və leksik-semantik söz qruplarının iştirakına yönəldilir. Layla və oxşama dili üçün xarakterik daha bir leksik-üslubi vahidin-omonimlərin bu şeirlərdə iştirakından və üslubi xüsusiyyətlərindən bəhs edəcəyik.

Müxtəlif mənaları ifadə edən bu eyni səs kompleksli sözlərin bədii yaradıcılıqda istifadəsi təbii və qanuni hadisədir. Bu vahidlər şeir dilində həm üslubi, həm də estetik funksiya daşıyıcısı kimi çıxış edirlər. Səslərin harmonik düzülüşü layla və oxşama üslubunda da əsas üslubi keyfiyyətdir. Odur ki, omonimlər də layla və oxşamaların tərkibində bədii qayənin daxilını məntiqinə uyğun gəlir. Onların yaratdığı ahəngdarlıq mətn dilinin rüşeymi kimi çıxış edir. Layla və oxşamalarda fikir və duyğuların ritmik axarında omonimlərin səslənmə keyfiyyəti öz üslubi vəzifəsini yerinə yetirir.

"Poetik mühitdə eyni səs tərkibinə malik olan sözlərin yaxın və uzaq mənəli predmetləri, hadisələri əks etdirməsi, müxtəlif səs tərkibinə malik sözlərin zidd mənaların ifadəsinə necə xidmət etdiyi omonimlər vasitəsilə üzə çıxır" (7, 103). Omonimlər bədii səslənmə effekti yaratmaqla müfəssəl lirik formanı, bədii təsviri nümunəvi hala salır.

"Duyğu və düşüncənin birliyini" (12, 3) təmin edən uğurlu səs ahəngdarlığı layla və oxşamalarda lirik ovqata xidmət edir, omonimlərin səslənmə keyfiyyətinə təkan verir.

Omonimlərin bütün növləri-leksik-semantik omonimlər, omoqraflar, omofonlar bədii dildə, xüsusən də folklorda güclü ifadəli vasitədirlər. Bu baxımdan layla və oxşamaların dilində də omonimlərdən bədii dilin zəruri vasitəsi kimi geniş istifadəsini görmək olur. Omonimlər burada danışanla dinləyən arasında psixoloji-emosional münasibətin mahiyyətinə uyğun ortaya çıxır. Nümunələrdən də görünür ki, bu şeirlərdə omonimlərdən fəal və zəruri leksik-üslubi vahid kimi yaradıcı şəkildə istifadə olunmuşdur.

Dağların *qarı mənəm*,
Gün vursa ərimənəm.
Balam leyla deməğdən,
Öluncə *qarımanam* (9, 297).

Nümunədə *qarı mənəm* və *qarımanam* sözləri təsadüfi fonetik uyğunluq nəticəsində qarşılaşdırılır və *omofon* adlanırlar. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, "qarımanam" feilinin kökündə "qarı"maq feili dayanır və o qarı (qoca) sözü ilə leksik omonimdir. Bu vahidlər şeirin dilinə xüsusi şirinlik və təbiilik qatmaqla bərabər, maraqlı səslənməsinə də şərait yaradır. Müşahidələr göstərir ki, folklor nümunələrində, eynilə də layla və oxşamalarda bu cür fonetik omonimlər daha fəaldırlar:

Eləmi *yarısına*,

Yar dedi, *yarı sına*.

Analar qurban olsun,

Balamın sarısına (1, 688).

Bir qavım var *nə zərdən*,

Nə gümüşdən, *nə zərdən*.

Tanrı bunu sən saxla,

Pis gözdən, *bəd nəzərdən* (1, 686).

Omonimlər layla və oxşamalarda müxtəlif üslubi vəzifələr yerinə yetirə bilirlər. Xüsusi poetik məqamlarda istifadə olunaraq "fikrin düzgün və dəqiq ifadəsində müstəsna rol oynayırlar" (11,11). Onlar misraların poetexnik strukturunda, sintaqmların yaranmasında xüsusi fəallıq qazanır. Bəzən elə olur ki, layla və oxşamaların mətni bütövlükdə omonimin bütün növlərinin səfərbərliyi ilə yaranan ritmin üzərində qərarlaşır. B.Xəlilov bədii dildə omonimlərin üslubi vəzifələrini dörd qrupda birləşdirmişdir. Bu bölgünü layla və oxşama dilindəki omonimlərin də üslubi vəzifələrinə uyğun sayaraq, əsas götürürük və aşağıdakı kimi qruplaşdırırıq:

- a) Omonimlər nitqin obrazlılığını təmin edir.
- b) Dinləyicidə emosional ruh yaradır.
- c) Estetik təsir vasitəsi kimi çıxış edir.
- d) Şeirdə cinas yarada bilir (8, 174-176).

Həqiqətən də layla və oxşamalara xas ritmikliyin, dinamikliyin və səs əlvanlığının yaradılması daha çox omonimlərin payına düşür. Səciyyəvi söz priyomu kimi diqqəti cəlb edən omonimlər şeirlərə obrazlılıq, ekspressivlik qataraq, əsərin daha böyük müvəffəqiyyət qazanmasına və dillər əzbəri olmasına imkan yaradır. Eyni fonetik cildə məxsus sözlərin yaratdığı mənə və ahəngdarlıq layla və oxşamaların cövhərini nümayiş etdirir. Misraların ritmik təşkilində omonim, omofon və başqa leksik vahidlərin iştirakı intonasiya gözəlliyinə yol açır. Səs uyğunluğu yeknesəqlik yox, forma mükəmməlliyində təcəssüm edən mənə zənginliyinə stimül verir:

Bala dadı,

Bal dadı *baladadı*,

Nə balda, nə şəkərdə,

Bulunmaz *bala dadı* (2, 205).

Gətirdiyimiz bu nümunə uşaq folkloru nümunələri içərisində ən çox tanınan və yadda qalan şeirlərdəndir. Təbii ki, bu cəhəti onda formalaşdırıran burada işlənən omonimlərdir.

Omonimlərin şeir dilində məhsuldar çıxışı, leksik-üslubi vahid kimi aparıcı mövqedə olması hər zaman müsbət hal kimi qarşılanmayıb. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, bu vahidlər

bədii mətnin həm semantik həm də forma yaradıcılığında az iş görmürlər. Zənnimizcə də, omonim sözlər zamanla müxtəlif dilçilərin qeyd etdiyi kimi, "lazımsız" və "mənfi" dil vahidləri (5, 56) deyillər. Bu leksik vahidlər M.Hüseynovun da vurğuladığı kimi şeir dilində xüsusi üslubiyyət formalaşıdır bilirlər. Onlar şeirlərdə qarşılaşdırılaraq ahəngdarlığı və səlisliyi artırmaqla bərabər, həm də bir musiqililik və axıcılıq yarada bilirlər. Omonimin yer aldığı şeir dinləyicinin bədii zövqünü oxşayır, onun diqqətini ifadə edilən fikrə cəlb edir (6, 325). Bu, bir də ondan irəli gəlir ki, layla və oxşamaların dilindəki omonimlər öz quruluşu etibarilə musiqililiyin, ahəngdarlığın bir sıra mühüm əlamətlərinin daşıyıcılarından biridir:

Laylay dedim, *gündə* mən,
Kölgədə sən, *gündə* mən.
İldə qurban bir olar,
Qurbanınam *gündə* mən (4, 91)

Laylada *gün* (24 saat) və *gün* (*günəş*) leksik-semantik omonimləri misra sonlarında qafiyələnirlər. Zahirən çox fərqli sahələrdə işlənən və fərqli mənalara sahib olan bu sözlər, mətn daxilində gözlə görünməyən daxili semantika ilə bağlanırlar. Hər iki *gün* sözü övladı yolunda heç bir çətinlikdən qorxmayan, ona layla deməkdən bezməyən, usanmayan ananın güclü mənəviyyətə, iradəyə sahib olduğunu və övlada olan əvəzsiz sevgidən güc aldığını daha obrazlı göstərə bilmək üslubi vəzifəsini icra edirlər. Deməli, layla və oxşamalarda omonimlərin ifadə tərzini, ondakı təbiilik və şirinlik xalq düşüncə tərzindən, folklor poeziyasının canlı dilindən nəşət edir, zəngin ənənələrdən güc-qüvvət alır. Bu səbəbdən omonimlər layla və oxşamalarda olduqca geniş üslubi vəzifə yerinə yetirir, güclü poetik fakta çevrilə bilər.

Bəzən eyni fonetik tərkibə malik ümumi və xüsusi isimlər də mətn daxilində yaxınlaşdırılır. Çox effektiv və cəlbedici görünən bu işlənmə formasına layla və oxşamalarda da rast gəlmək olur:

Layla dedim Qazana,
Hörmət elə ozana.
İgid o adamdır ki,
Halal çörək qazana (3, 298).

İlk baxışdan bayatılara bənzəsələr də layla və oxşamalarda omonimlərin üslubi üstünlüyü, bayatılara nisbətən azdır. Səbəb isə oxucu sferasının və bədii məqsədin fərqli olmasıdır. Belə izah etmək olar ki, omonimlər uşaq folkloru nümunələrində daha çox öz fonetik üslubi funksiyası ilə çıxış edir. Hələ ki dərkətmə prosesinin ilk addımlarını atmağa hazırlaşan körpə dinləyicilərə bu vahidlərin daxili semantikasından daha çox, oxşar səs komplekslərinin qarşılaşaraq yaratdığı səs axıcılığı, musiqililik təsir edə bilər. Çünki istər layla, istər oxşama oxunarkən tərbiyəçilərin əsas məqsədi uşağın diqqətini çəkmək, ruhunu dincəltmək və bunu da xüsusi ritmlə ifadə edə bilməkdir.

Digər bədii şeir nümunələrində, aşiq şeirində və ya bayatılarda dinləyici sferası daha fərqli və yetkindir. Buna görə də bu şeirlərdə omonimlərin eyni və ya oxşar səs tərkibi ilə fərqli mənə yaratması, müxtəlif mənaların qarşılaşdırılması oxucunun təsəvvüründə fərqli mənalar və obrazlar doğurur. Burada omonimlər dinləyicini tək səslənmə effekti ilə deyil, həm də semantik vəzifəsini icra edərək düşündürə bilmək cəhəti ilə cəlb edə bilər.

Layla və oxşamalarda omonimlərin istifadəsi sinonim və antonimlərə nisbətən bir qədər məhduddur. Omonimlər şeir daxilində daha çox qarşı-qarşıya və ya paralel (misra sonlarında) işləndikdə daha faydalı olur. Buna görə də da təbii olaraq omonimlər layla və oxşamalarda qafiyə mövqeyində çıxış edirlər və qafiyəni formalaşdıran əsas vasitə hesab olunurlar. Bu zaman *morfoloji (omoform və omoqraflar) omonimlər* daha aktiv iştirak edərək maraqlı cinas qafiyələr ərsəyə gətirirlər. Layla və oxşama dilində tez-tez işlənən bu tip omonimlər şeirin dilinə canlılıq və rəvanlıq gətirirlər:

Bağında üzüm,
İzin ver üzüm.
Hər iki gözüm,
Bu balama qurban (1, 690).

Bala şirin,
Kim qatıb *bala şirin*.
Can hər şeydən şirindi,
Candan da *bala şirin* (2, 206).

"Mənə müxtəlif lakin eyni səs kompleksli sözlərin bu cür cinasyaratma imkanları əslində bədii mətnin incəliklərinə xidmət göstərən estetik dil keyfiyyətidir" (7, 329). Çünki səs uyğunluğu omonimlərin linqvistik əsasıdır və onlar çox mühüm ritmemelodika vasitəsi hesab olunur. Onlar layla və oxşamaların poetik deyim axarını, estetik sadəliyini, struktur zənginliyini təmin edir. Beləliklə, omonimlər nəzm əsərinin ən mühüm atributu olan ritmik səslənmə keyfiyyətinin fəal iştirakçısı olur.

Bir-birilə semantik əlaqəsi olmayan omonimlər həm şeirin məzmununu zənginləşdirir, həm də şeiri forma yaradıcılığı ilə təmin edir. Omonimlərin yer aldığı sətirlər digərlərinə nisbətən daha çox mənimsətmə və yaddaqalma xarakterli olurlar. Omonimlər obrazlılıq yaratmaqla bərabər diqqətin istiqamətlənməsinə də yardımçı vahid kimi çıxış edir.

Laylay balam, *gül* balam,
Gül balam, bülbül balam.
Mən sevindim səninlə,
Sən də sevin *gül*, balam (10, 190).

Digər leksik vahidlər kimi omonimlər də şəirdəki hər hansı sözün deyil, daha vacib, əsas mənanın ifadəsinə daha çox xidmət edən sözlərlə üst-üstə düşür. Bədii fikrin daha cəlbedici, daha dolğun, daha əhatəli çatdırılması üslubi vəzifəsi də omonimlərin üzərinə düşür. Aşağıdakı nümunədə qarşılaşdırılan omonim cütlüyünün biri həqiqi digəri məcazi mənadadır. Bu cür qarşılaşdırma təsvir obyektini daha cazibəli bədii formada ifadə edə bilir:

Başına mən *dolanım*,
Mən dönüm, mən *dolanım*.
Səni Allah saxlasın,
Sayəndə mən *dolanım* (13, 1,6).

Burada *dolanmaq (dönmək)- dolanmaq (yaşamaq)* omonimləri ananın körpəsini nəvazişlə əzizləməsi ilə onun övladı haqqında gələcək arzularını dörd misra ilə tam şəkildə oxucuya göstərə bilir. Hər bir ananın gözləntisi və ümidi odur ki, bu cür sevdiyi və uğrunda hər əzaba qatlaşdığı övladı, gələcəkdə onun həm maddi, həm mənəvi qayğısını çəkə bilsin.

Beləliklə, nəticə olaraq deyə bilərik ki, tarixi leksik kateqoriya olan omonimlər layla və oxşamalarda çox güclü və məhsuldar bədii vasitə kimi çıxış edir. Xarici səslənmə bənzərliyi ilə şeirlərdə musiqililik və axıcılığı asanlıqla təmin edə bilir. Eyni zamanda omonimlər uşaq folkloru nümunələrində qafiyə yaratma işində əvəzsiz üslubi-leksik vahid kimi seçilir.

Omonimlər layla və oxşamalardakı şeiriyyəti, onların ritmik deyim keyfiyyətlərini qüvvətləndirən vasitələrdən biridir. Məhz bu səbəbdəndir ki, dilçilikdə leksik-üslubi kateqoriya kimi şərh olunan omonimlər fonetik-üslubi vasitə kimi də təhlildən keçirilir.

Eyni səs tərkibli sözlərdən istifadə bir də ona görə maraqlıdır ki, onların bilavasitə köməyi ilə ayrı-ayrı mənalar arasında daxili rabitə yaradılır. Bir mənadan digərinə keçid ritmik strukturunda əlvanlıq formalaşdırır.

Layla və oxşamalarda qayənin omonimlərin ifadəlilik imkanlarına söykənməsi poetik ovqatdan qidalanır. Omonimlərin yaratdığı poetik ovqat məzmunu uyğun olduqca bədii mətnə tərəvətli ana-bala münasibətlərinin nəfəsi gəlir.

Omonimlərin doğurduğu ritmik avazlanma və mənalı ahəng qəlibləri layla və oxşama dilinin estetik gözəlliyinin təminatçılarından birinə çevrilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. AFA. Göyçə folkloru. III kitab. Bakı:Səda, 2000, 768 səh.
2. AFA. İraq-türkmən folkloru. II kitab. Bakı, 1999, 467 səh.
3. AFA. Loru-Pəmbək folkloru. XX kitab. Bakı:Nurlan, 2011, 399 səh.
4. AFA. Şəki folkloru. VI kitab. Bakı:Səda, 2002, 496 səh.
5. Əfəndiyeva T. Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyatı. Bakı:Elm və təhsil, 2011, 351 səh.

6. Hüseynov M. Dil və poeziya. Bakı:Elm, 2008, 434 səh.
7. Hüseynova M. XIX-XX əsr Qərbi Azərbaycan aşığı və el şairlərinin yaradıcılığının dil və üslub xüsusiyyətləri (Dərələyəz mahalı üzrə). diss Bakı, 2015, 359 səh.
8. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı:Nurlan, 2008, 442
9. Kərkük folkloru antologiyası. Bakı:Azərnəşr, 1990, 367 səh.
10. Mirzəyev H. Dərələyəz folkloru. Bakı:Elm, 2006, 768 səh.
11. Вишнякова О.В. Паронимы в русском языке. Москва:"Высшая школа", 1974, 192 стр.
12. Журавлев А.П. Звук и смысл. Москва: "Просвещение", 1981, 160 стр.
13. <http://bala.az/ezizlemeler/> 1/6-6/6

AZERBAYCANDA YAŞAYAN BAZI ETNİK GRUPLAR VE MİLLİ AZINLIKLAR

Sara AHMEDOVA

Dok. Öğrencisi. „Milli Azərbaycan Tarihi Muzesi

ÖZET

Azerbaycanın da dahil olduğu Kafkasya, tarihin tüm dönemlerinde polietnikliği ile karakterize edilen bölgelerden biridir. Azerbaycan, etnik karışım ve antik tarih açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Farklı zamanlarda, tarihi Azerbaycan topraklarında çeşitli devletler ortaya çıkmış ve dağılmıştır. Etnik açıdan çok kültürlü olan Azerbaycan, Büyük İpek Yolu üzerinde, Avrupa ile Asya kıtaları arasında bir köprü olmakla beraber, Doğu ile Batı arasında bir geçit rolünü oynamaktadır. Çokkültürlülük ifadesinin bir terim olarak 20-ci yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen, Kafkasya ve Azerbaycan bu terimin içerdiği önemin tarihi çok uzak çağlara dayanıyor.

Günümüzde aynı dil, din, etnik kökene ve kültüre sahip insanların bile bir arada zor yaşadığı bir dönemde Azerbaycan topraklarında tarihin derinliklerinden bugüne kadar Azerbaycan türklerinin de dahil olduğu 30-dan fazla etnik grup ve milli azınlıklar yaşamaktadır. Bu halkların bazıları – tat, taliş, lezgi, avar, ingiloy, sahur, qırız, udin, dağ yehudileri ve s. eski çağlardan kendilerine ait tüm gelenekleri koruyarak günümüze kadar getirmişler. Bazı halklar- almanlar, ukraynalılar, polonyalılar, ruslar ve s. ise 19-cu yüzyılda dünya tarihinde baş vermiş siyasi ve ekonomik olayların sebep olduğu deyişimler yüzünden kendi ülkelerini terk ederek Kafkasya ve Azerbaycan topraklarına göç ederek bu torpaqlarda yaşamlarını sürdürmeye başlamışlar. Zamanla, Azerbaycan türkleri ile beraber yaşayan bu halklar ve etnik gruplar arasında etnik-medeni mübadile olmuş, bu mübadile onların günlük yaşamlarına, giyimlerine tesirsiz kalmamıştır. Bu bildiride, Azerbaycanda yaşayan bazı etnik gruplar ve milli azınlıkların tarih ve medeniyyeti mevcut edebiyat ve Milli Azərbaycan Tarihi Muzesinde olan bilgilerin karşılaştırılması ile incelenecektir.

Anahtar kelimeler: etnik gruplar, milli azınlık, çok kültürlülük, çok dinlilik, halklar

SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK ÜZERİNE

Arş. Gör. Onur HAMURCU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

<https://orcid.org/0000-0002-0433-0184>

ÖZET

Anayasalar, birey hak ve özgürlüklerini koruma altına alarak devlet otoritesini sınırlandırma amacı taşıyan hukuki metinlerdir. Anayasacılık faaliyeti de esasında anayasaların hazırlanma sürecini ifade eder. Kurucu iktidarlar – asli ya da tali kurucu – tarafından hazırlanan ya da değiştirilen anayasalar liberal anayasacılık olarak adlandırılabiliriz. Klasik anlamıyla kullanıldığı takdirde, yöneten erke anayasal meşruiyet kazandırır. Bu durum günümüz anayasacılık anlayışı açısından tercih edilen ya da en azından tercih edilmesi beklenen metottur.

Liberal anayasacılıkla birlikte doktrinde farklı türde anayasacılık anlayışları da yer almaktadır. Birey özgürlüklerinden ziyade devletin yegâne emeline giden bir yol haritası görünümüne sahip anayasa yapma faaliyetine sosyalist anayasacılık ya da özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra militan anayasacılık olarak adlandırılabiliriz, militan demokrasi anlayışına hizmet eden, anayasaların kendilerini ve kurdukları demokratik düzeni koruma altına alan hükümler içerdiği anayasacılık gibi. Bunlara ek olarak anayasalar kendi içlerinde katı-yumuşak, yazılı-yazısız, kazuistik-çerçeve gibi klasik ayrımlara da sahiptir.

Suistimalci anayasacılık kavramı ise genel sınıflandırmalara göre daha güncel bir kavramdır. Şayet anayasa yapımı ya da değişikliği sürecinde, liberal anayasa düşüncesinden kopularak birey özgürlüğü ön planda tutulmaksızın, yalnızca yöneten erkin siyasi faaliyetlerine hukuki zemin hazırlama amacı güdülmüş ise bu durumda suistimalci anayasacılık faaliyetinden söz edilebilir. Kısaca yönetenler tarafından, kendi siyasi konumları düşünülerek tutumları ve eylemleri, anayasacılıkla perdelenerek, meşruiyet kazanmaktadır. Buna rağmen görünürde bir hukuka uygunluk durumu mevcut olsa da liberal anayasacılık ruhundan uzaklaşmış olup esastan anayasacılık faaliyeti suistimal edilmiştir.

Bu bakımdan anayasa değişiklikleri ve düzenlemeleri yapılırken diğer sınıflandırmalara göre daha modern ve bir nebze de olsa da göz ardı edilen suistimalci anayasacılık kavramı irdelenmesi ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Anayasacılık, Liberal Anayasacılık, Suistimalci Anayasacılık

MACARISTAN RUSİYA VƏ QƏRB DÜNYASI ARASINDA:
SON İLLƏRİN ÇƏTİN SEÇİMİ

Nuriyeva Zümrüd Novruz qızı

Qərbi Caspi Universiteti, müəllim

Açar sözlər: *Macaristan, Avropa Birliyi, Rusiya, sanksiyalar, milli maraqlar, enerji layihələri*

Key words: *Hungary, European Union, Russia, sanctions, national interests, energy projects*

Ötən əsrin 80-ci illərində dünyada baş vermiş siyasi dəyişikliklər, sovet keçimişindən qurtulub yenidən qərbə integrasiyaya canatmalar sözsüz ki, yeni siyasi gərəklərin tələblərindən irəli gəlirdi. Bu baxımdan Macarıstan istisna deyildi.

1988-ci ildə ticarət və iqtisadi əməkdaşlıq haqqında müqavilənin imzalanması ilə əsas qoyulmuş əməkdaşlıq 1994-cü ildə Macarıstanın Avropa Birliyi ilə assosiasiya haqqında razılaşmasına, 2004-cü ildə isə Avropa Birliyinin üzvü olmasına gətirib çıxartdı. 1999-cu ildən isə ölkə NATO-nun üzvü kimi fəaliyyətə başladı. Bütün bu siyasi nailiyyətlərə baxmayaraq Macar dövləti onu Rusiya ilə yaxınlaşdıran siyasi keçmişini də bəzi ölkələr kimi silib atmadı. Bu baxımdan macarlar Rusiya və qərb arasında bir balans yaratmağa və hə iki tərəflə əməkdaşlıqdan faydalanmağa çalışması ilə fərqlənir.

İndi də Macarıstan öz siyasi maraqlarını əsas tutaraq xarici siyasət xəttini formalaşdırır. Bu yolda ABŞ və ya Avropa Birliyi, və ya hər hansı digər tərəfin ona təzyiq göstərmə cəhdləri heç də təsiri olmur. İstənilən məsələ ilə bağlı dövlət maraqları prioritet olur. Hətta bu mövqə hökumət haqqında AB və ya ABŞ rəsmi dairələrində mənfi rəy formalaşdırsa belə.

Mərkəzi Avropanın aparıcı dövləti statusuna can atan Macarıstan enerji resursları və enerji təhlükəsizliyi ilə bağlı məsələlərin artan əhəmiyyətini nəzərə alaraq milli maraqlarını müdafiə edir. Məhz bu səbəbdən qərb tərəfdaşlarının Rusiyaya artan təzyiqlərinə onun da qoşması fikrini heç də gözüyümlü qəbul eləmir. Bu enerji strategiyasında macar liderləri açıq şəkildə qərb istəklərinə uyğun deyil, öz maraqlarına uyğun hərəkət etdiklərini çəkinmədən bildirirlər. Son illər biz neft və qaz daşınmaları ilə bağlı layihələrdə, həmçinin qaçqınların ölkədaxilində yerləşdirilməsi ilə bağlı məsələlərdə Macarıstan özünün dövlət maraqlarını ciddiyyətlə qoruduğunun şahidi oluruq.

THE ANALYSES OF THE ELECTORAL SYSTEM OF MODERN TURKEY

Dr. Namig Mammadov

Azerbaijan National Academy of Sciences

ORCID: 0000-0003-4356-6111

Keywords: Turkey, electoral system, elections, D'Hont system

The transition to a multi-party system in Turkey is considered one of the most important historical turning points in the country's history. Although the organization and implementation of this system is an important democratic step, it has brought with it a number of political and socio-economic problems. The country's electoral system and the resulting elections also play an important role among them.

Turkey's electoral system has had and continues to have a serious impact on the country's political system, the coming to power of parties, the formation and collapse of governments.

According to the electoral system in Turkey, which has been in place since 1961 and is called D'Hondt, the number of votes collected by each party is 1, 2, 3 and so on. divided. This process continues until the total number of deputies to be elected from the region is determined.

In addition, the establishment of a 10 per cent barrier in the country (in force since 1995) has led to the exclusion of parties with the lowest percentage of votes and an increase in the number of deputies from the majority parties.

For example, in the parliamentary elections held on November 3, 2002, the turnout of a total of 41.4 mln. voters' was 79.1 percent, of which 31.5 million votes were considered valid. At this point, the fact that about 10 million votes were considered invalid or did not participate in the elections is also of interest. This can also be considered an indication of problems with voter education.

According to the election results, the JDP (Justice and Democratic Party- AK Parti) won 363 seats with 10.8 million votes (34.3 percent). The second party represented in parliament was the RPP (RPP-CHP), which won 6.1 million votes (19.4 percent) and 178 seats in parliament. Other parties were not represented in parliament because they failed to cross the 10 percent threshold.

Thus, in the 2002 elections, the total number of parties not represented in parliament was 45.3 percent. In other words, a total of 14,292,951 of the voters whose votes were considered valid failed to be elected to parliament.

**THE ANALYSES OF THE IDEOLOGY AND HISTORY OF NATIONAL OUTLOOK
MOVEMENT IN TURKEY**

Dr. Namig Mammadov

Azerbaijan National Academy of Sciences

ORCID: 0000-0003-4356-6111

Keywords: Turkey, N. Erbakan, National Outlook Movement, National Order Party, National Salvation Party, Welfare Party

After the transition to a multi-party system in Turkey, a number of political parties and organizations began to form and operate within the country.

The main ideology of the National Outlook parties is a free market economy without interest, the strengthening of production, the establishment of a just society in which basic human rights are protected, and so on.

The first openly political Islamist political party in Turkish history was the National Order Party, formed on January 30, 1970. The party was founded by Najmeddin Erbakan, an independent member of parliament from Konya and a professor of engineering at Istanbul Technical University. However, the party did not last long and was closed in 1971 by a decision of the Constitutional Court. Instead, party representatives formed the National Salvation Party in October 1972. This party, like all other political parties in Turkey, was closed after the 1980 coup. However, it became a partner of the government for the first time, and one of the most important decisions of this government was send of Turkish forces to Cyprus.

With the permission of the National Security Council, the Welfare Party (WP) was formed in 1983 under the leadership of Ahmet Tekdal, representing the same direction. After the lifting of political bans, N. Erbakan was re-elected party leader.

The 1990s marked a new stage in the development of the National Outlook movement. WP's reputation began to rise. In the 1995 elections, the party won 21 percent of the vote. In 1996, N. Erbakan formed a coalition government with the True Path Party, led by T. Chiller. This government resigned as a result of the February 28 process, and the party was dissolved. The members of the party formed the Virtue Party. Disagreements between innovative and conservative groups within the party led to the formation of two political parties, the JDP and the Felicity Party, after the party was dissolved in 2001.

THE FUTURE OF DIGITAL DIPLOMACY IN TURKEY

Dr. Gülşah KÖPRÜLÜ

<https://orcid.org/0000-0002-7256-8119>

ABSTRACT

The revolution in information and communication technologies offered a new way to both states and citizens of exchanging information in any political and economic fields. Internet caused a more globalised world with the usage of social media platforms. It demolished borders and made world a smaller place. The usage of social media and other information and communication technologies by statesmen has brought diplomacy to another dimension. In a simple expression, digital diplomacy is developing solutions to the foreign policy problems. Today, diplomacy can not be defined apart from new age communication systems. By the help of digital diplomacy, statesmen are able to express themselves, verbalise their opinions and interact with the public opinion. It aims informing their citizens both in their own countries and in foreign countries. In today's digital world, states act as important actors in digital universe. Most of the states' leaders use social media to create perception on public's mind and to put into practice their strategic aims.

Digital diplomacy is the usage of information and communication technologies in order to realize diplomatic objectives. Turkey is using its potential and doing its best on digital platforms to create true perceptions both on public's mind and on other states. In recent years, digital diplomacy has become more widely used than traditional diplomacy and it is now an active tool in Turkish foreign policy. The digital age which gives diplomacy a different and new perspective, allows states to create public opinion and get quick results. It is clear that statesman can interact with society more quickly through digital channels. In sum, digital diplomacy is a way of communication among states and among their citizens to achieve their foreign policy goals. This study analyzes digital diplomacy as a concept, especially dealing with the usage of social media in the sphere of diplomacy and how Turkey is benefiting from these facilities while conducting its foreign policy today and how it will use digital diplomacy in future. In this study the concept of digital diplomacy both in the world and in Turkey has been searched in detail in terms of literature and related statistics were investigated.

Key words: digital diplomacy, information and communication technologies, social media

G-7 ÜLKELERİNDE TEKNOLOJİK GELİŞME İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

<https://orcid.org/0000-0003-3572-7552>

Pakize YEŞİLTAS

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

<https://orcid.org/0000-0002-7052-1106>

ÖZET

Ülkelerin temel makroekonomik hedeflerinden biri olan ekonomik büyümeyi açıklamaya yönelik çok sayıda büyüme modeli ortaya atılmıştır. Bu modellerde büyümeyi etkileyen çeşitli faktörlere yer verilmektedir. Söz konusu faktörlerden biri de teknolojik gelişmedir. Teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Solow büyüme modelinden günümüze kadar olan süreçte dikkat çeken bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018 Ekonomi alanındaki Nobel ödülünü “teknolojik değişimin ekonomik büyüme üzerindeki” etkisini incelendiği çalışmasıyla David Romer’in alması konunun önemini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, G-7 ülkelerinde teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisinin 1996-2018 dönemini içeren verilerle panel nedensellik yöntemiyle incelenmesidir. Çalışmada teknolojik gelişme, Ar&Ge harcamaları ile ölçülmüştür. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçlarına göre, teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken; beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik gelişme, Ekonomik büyüme, G-7 ülkeleri

ABSTRACT

Many growth models have been developed to explain economic growth, which is one of the main macroeconomic targets of the countries. These models include various factors that affect growth. One of these factors is technological development. The impact of technological development on economic growth emerges as a remarkable research topic from the Solow growth model to the present day. The fact that David Romer received the 2018 Nobel Prize in the field of Economics with the study of the effect of "technological change on economic growth" reveals the importance of the subject. In this concept, the aim of this study is to examine the relationship between technological development and economic growth in G-7 countries over the period of 1996-2018 using panel causality method. In study, technological development is measured by R&D expenditures. According to Dumitrescu and Hurlin (2012) panel causality test results, there is a bidirectional relationship between technological development and economic growth. Also, while there is a bidirectional causal relationship between capital accumulation and economic growth; there is unidirectional causality from human capital to economic growth.

Key Words: Technological development, Economic growth, G-7 countries

TOPLUMUN ÇALIŞAN KADIN ALGISI

Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŞEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü

Orcid No:0000-0001-9248-9541

ÖZET

Bu çalışmada iş hayatındaki kadına toplumun bakış açısının araştırılması amaçlanmıştır. Modernleşmenin değişim ve dönüşüme uğrattığı kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Modernleşme süreci ile ekonominin evden ayrışması, geleneksel aile içi rol paylaşımında annelik ve ev işleri ile kurgulanan kadının, evin dışında ücretli olarak çalışmasını gündeme getirmiştir. Aslında tarihin her döneminde ev içerisinde ücretsiz olarak her türlü ekonomik faaliyetin içinde olan kadının, aile dışında ücretli bir işte çalışması bazı toplumlarda sorun olarak görülmüş ve olumsuz karşılanmıştır. Toplumumuzda kadınların eğitimi ve iş hayatında yer alması ile ilgili geçmişe nazaran son yirmi yılda oldukça olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen halâ istenen düzeyde değildir. Bu çalışmada Konya örneklemini üzerinden iş hayatındaki kadına toplumun bakış açısı araştırılmıştır. Örneklem 130 kadın ve 125 erkek olmak üzere toplam 255 katılımcıdan oluşmaktadır.

Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ile Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından geliştirilen “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 15 maddeden ibaret olup toplam puan üzerinden işlem yapılmaktadır. Veriler 2019 Ocak-Mart döneminde toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS programından yararlanılarak tanımlayıcı istatistikler, Independent Samples t ve ANOVA testi kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre örneklemin kadınların iş hayatında aktif çalışmalarına yönelik tutumlardan aldıkları puan ortalamaları ve standart sapması $2,875 \pm 0,244$ 'dür. Katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumları bazı demografik değişkenlere göre farklılaşmaktadır. Cinsiyet ve medeni duruma değişkenleri açısından kadının çalışması tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Kadın katılımcıların erkeklere göre, bekar katılımcıların evlilere göre puan ortalamaları daha yüksektir. Katılımcıların eğitim düzeyi ile uzun süre yaşadıkları yer açısından kadının çalışmasına yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puan arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p > 0,05$).

Anahtar kelimeler : Kadının çalışması, çalışan kadın algısı, toplumsal cinsiyet

REMOTE TEACHING STRATEGIES FOR TEACHING MIGRANT LABOURS IN
KERALA: EXPERIENCES FROM INDIA USING
TELECOLLABORATION APPROACH

T.S.Sanjayan

Assistant Professor, Department of Education, Dr.Dada Vaidya college of Education,
Goa University, Ponda, Goa ,India

ABSTRACT

It's a pilot project has been undertaken in our state Kerala, India for teaching Migrant labours from different parts of our country. We started the project in last December 2017 in Perumbavoor Municipality as Pilot project and now disseminated to all parts in our state. Our state receiving many Migrants labours from other northern states. The main aim of our project is to teach Mother tongue of our state to Migrant Labours precisely, Malayalam to them. The project named as **Changathy(friend)** started to teach Malayalam language to Bengalis, Oriyas, Assamese, Hindi speaking people through a Book by 45 students from my college under my guidance in every weekends. We set up Tele collaborative Learning centers in Libraries, Madras's and even inside the working factories of Migrant Labours. This is the first project in the world where due emphasis is given for teaching Migrants Labours for their Working States Language, Malayalam. The project is supported by Kerala Literacy Mission, Perumbavoor Municipality and Our College. We conducted a survey using structured questionnaire first for identifying Migrant labours in different premises and later they registered for course. Learning is flexible and not time bound. Finally after one year we are able to teach them well and got good result in Examination. Most of the Migrant labours uncultured using drugs and criminals, which drastically changes due to literacy. It is also a part of Cultural Revolution in the history of Kerala, India.

Key Words: Migrant Labours, Changathy, Telecollaboration, Cultural Revolution

ELLIPSIS AND PREDICATE

Fəhminə İsmayilova

AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
Azərbaycan, Bakı
Doktorant

ABSTRACT

Predicate ellipsis can be defined as a type of ellipsis in which the main predicate of the clause is missing – often together with one or more of its internal arguments – but in which the inflectional domain and the canonical subject position are outside the scope of the ellipsis and hence remain unaffected. It is the anaphoric ellipsis again that may be noticed when omitting the predicate including the lexical verb. It follows from this that the first clause remains unchanged whereas ellipsis can be spotted in subsequent clauses. As Green Baum notes, ellipsis of predicate often occurs in coordinated clauses.

In the Azerbaijani language, ellipsis in the sphere of predicate appears in different forms. One of the most common is connected with the predicate affix; however there are many different points. In the Azerbaijan language in a number of paradigms the predicate affix does not take part, in such cases the restoration affix is impossible. Such kind of conjugated forms that have arisen historically have become a language norm.

Such predicate forms cannot be considered elliptical, since they were formed directly on the basis of the internal laws of language development. Specifically, in the Azerbaijani language, the absence of a third-party indicator in the forms of the present, non-categorical future, obvious past tense, conditional and desirable moods acquired the character of a norm. The same applies to the second person of the imperative mood, also not having a special indicator. In the forms of the categorical future and the narrative past, in connection with the requirement of specificity, the third person singular indicator is used, and in the absence of this requirement, the need to use the specified affix disappears. It can be seen that in connection with the laws of internal, development, language and in these forms of time, a tendency arises to omit the third-person affix of the singular. In the obligatory and necessary moods, the use of the third-person affix of the singular is stable. Cases of normative omission of affixes are also observed in related languages, in the collective monograph "Modern Azerbaijani language" therefore the following is said: " In using predicate functions nominal and auxiliary parts of speech usually accept affixes of the person. However, in the language there are cases of omission of personal affixes for one purpose or another, also, most often the subject is expressed in the sentence with a specific word.

Key words: ellipsis, language, affix, features, forms

**MİR CELAL PAŞAYEV'İN MENSUR ESERLERİNDE SENTAKTİK BÜTÜNLÜĞÜN
SINIRINI BELİRLEYEN KRİTERLER**

Vüsale KERİMLİ

Bakü/ Azərbaycan

Bakü Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Azərbaycan Dilbilimi Bölümü

ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0002-7216-9046>

ÖZET

Sentaktik bütünlükler anlam ve gramer açıdan birleşerek sentaktik birim oluşturmakta. Bu sentaktik birimlerin kombinasyonu metni oluşturmakta. Bedii metnin yapısını araştırmak için ilk olarak onu oluşturan sentaktik bütünlüklerin kompozisyonu öğrenilmelidir. Bunun için de sentaktik bütünlüklerin sınırlarının belirlenmesi temel etkindir.

Mir Celal PAŞAYEV'in mensur eserleri farklı yapıda sentaktik bütünlüklerin semantik açıdan birleşmesi ile oluşan metinlerden oluşmaktadır. Dünya dilbiliminde sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesi için araştırılan yöntemlerin yazarın mensur eserinde hangi şekilde kendini göstermesi araştırılması gereken sorunlardan biridir.

Dilbilimde sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesinde içerik, paragraf, tekrarların olması, duraklamak, kişi ve zaman kavramı belirtilir. Bu belirtiler Mir Celal mensur eserlerinde farklı düzeylerde kendini göstermektedir.

Ünlü yazarın yaratıcılığına baktığımızda tümceler birleşerek bir sentaktik bütünlüğü yaratması için temel faktör giriş, temel bölüm ve sondan oluşan içerik bütünlüğünün olmasıdır. İçeriğin girişi sentaktik bütünlüğün sınırının başladığını, sonu ise onun bitmesini gösteriyor. İçeriğin bittiği cümle onu diğer sentaktik bütünlükten ayıran sınır cümledir. M.C.PAŞAYEV'in mensur eserlerinde sınır belirleyici ikinci faktör olarak paragrafı belirtebiliriz. Genel istatistik yazarın yaratıcılığında bir sentaktik bütünlük=bir paragraf beraberliğinin çoğu zaman beklendiğini gösteriyor. Bu beraberlik bazı durumlarda bozulabiliyor. Zira bir sentaktik bütünlük çoğu zaman bir paragrafın sınırları içerisinde olsa bile, bazen bir kaç paragrafı kapsıyor. Tekrarların olması, duraklamak, kişi ve zaman kavramının ise sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesinde katılımı olsa bile, her zaman kendini doğrultmuyor. Zira bir sentaktik bütünlükte tekrarın her zaman kendini göstermemesi, bir zaman veya kişi kavramının bir kaç sentaktik bütünlüğü kapsaması bu faktörlerin sağlamlığını zayıflatıyor. Duraklamak ise yazılı değil, sözlü nutukta sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesine yardımcı oluyor. Böylece, yazarın mensur eserlerinde sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesinde içerik temel sayılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Mir Celal PAŞAYEV, mensur eserler, sentaktik bütünlük.

**XX ƏSRİN SON RÜBÜNDƏ ABŞ-LİVİYA MÜNASİBƏTLƏRİNƏ BEYNƏLXALQ
TERRORİZMİN TƏSİRİ VƏ NƏTİCƏLƏRİ**

THE IMPACT AND CONSEQUENCES OF INTERNATIONAL TERRORISM ON US-
LIBYAN RELATIONS IN THE LAST QUARTER OF THE XX CENTURY

Adıgözəlova Məleykə Zahir qızı

AMEA ,A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu(doktorant)

Açar sözlər:M.Qəzzafi, “şər ölkələr “,terror aktı,”Liviya problemi”Afrika Birliyi.

Keywords: Gaddafi, "rouge state", terrorist act, "Libya's problem" African Union.

Müasir dövrdə beynəlxalq münasibətlərin tənzimlənməsində terrorizmin özünəməxsus yeri və rolu var.ABŞ administrasiyasının xarici siyasət kursunun müəyyənləşdirilməsində bu faktor bu və ya digər dərəcədə özünü göstərir.

Artıq 30 ilə yaxındır ki,Amerikan rəsmiləri tərəfindən “şər dövlətlər” (“rogue state”) statusu ABŞ-ın xarici siyasət strategiyasında xüsusi yer almışdır. 1980-ci illərdə, “beynəlxalq terrorizm”də ittiham olunan Liviyanın ABŞ tərəfindən bombalamasından(14 aprel, 1986) sonra, bir çox analitiklər bunun sadəcə təsadüf olduğunu düşünürdü. Ancaq 2001-ci ildə baş verən 11 sentyabr teraktından sonra, “şər ölkələr”ə qarşı güc tətbiqi ABŞ-ın xarici siyasətinin əsas İSTIQAMƏTLƏRİNDƏN BİRİNİ TƏŞKİL ETDİ.

ABŞ-Liviya münasibətlərinin gərginləşmə tarixinə nəzər salsaq bu proseslərin 1986-cı il aprelin 5-də Berlində “La Bele” diskotekasında olan Amerikan əsgərlərinin terrorçular tərəfindən atılan bomba nəticəsində həlak olması ilə başladı. Vaşinqton dərhal bu teraktında Tripolini günahkar elan etdi. 1986-cı il aprelin 9-da R. Reyqan amerikalı generallarla Liviya hava hücumu planını müzakirə etdi. 1986-cı il aprelin 14-də ABŞ aviasiyası Liviya ərazisində prezident administrasiyası “Liviyalı terrorçuların təlim mərkəzləri” kimi xarakterizə etdiyi nöqtələrə hücum etdi.

ABŞ-ın Liviya qarşı fəaliyyəti Vaşinqtonun xarici siyasətində heç də təsadüfi bir hadisə deyildi.Beləki, kommunist blokunun zəifləməsi və parçalanması ilə bağlı olaraq ABŞ-ın xarici siyasət strategiyası yenidən formalaşaraq, qloballaşan “Amerikaya bənzər dünya”nı yaratmaq məqsədinin reallaşmasına yönəlmişdi.

2002-ci ildə ABŞ-ın yeni Milli təhlükəsizlik konsepsiyasının qəbul edilməsi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının “şər dövlətləri” ilə bağlı mövqeyinin inkişafında mühüm addım oldu. Bu konsepsiyada beynəlxalq terrorizm və onu dəstəkləyən rejimlər bəşəriyyət üçün başlıca və birbaşa təhlükə kimi tanınırdı. ABŞ xarici siyasətində cavab tədbirlər strategiyasından (“cilovlamaq”) “önləyici strategiyaya keçmək təklif olundu. C.Buş (oğul) administrasiyası “şər dövlətlərin” siyahısına Kuba, İran, İraq və Şimali Koreya, Liviya, Suriya və Sudan kimi ölkələri daxil etdilər.

2011-ci ilin qışından başlayan Ərəb baharı Liviya Ərəb Cəmahirriyyəsinin 40 illik M.Qəddafi dönməsinə son gətirdi.Və əlbəttəki bu tarixə qədər gedən həm ölkədaxili həm də beynəlxalq arenadakı proseslərin sonu Liviya xalqı üçün acı nəticələrlə hələ də davam etməkdədir.

MYSTICAL STRAIN IN LAL DED'S POETRY

Dr Shaheena Salam

Assistant Professor

Women's College M. A. Road Srinagar

Cluster University Srinagar Kashmir

Jammu and Kashmir UT. India.

ABSTRACT

Mysticism is an immediate consciousness of the transcendent or ultimate reality of God. Mysticism is about trying to seek spiritual truth through direct experience from God. Lal Ded a great Kashmiri mystic poet reaffirm the sacred and transcendental roots of all existence and by her sayings announce a spiritual revivalism for a searching self.

Keywords:- Mysticism, consciousness, God spiritual, truth, Lal Ded.

ZECCÂC'IN ME'ÂNÎ'L-KUR'ÂN'INDA ŞİİRLE İSTİŞHAD

Dr. Öğr. Üyesi Necattin HANAY

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

ORCID: 0000-0002-2778-5405

ÖZET

Kur'an'ın nüzulü öncesinde ve hicrî ilk iki asırda şifahî kültür ve geleneğin bir ögesi olarak nakledile gelmiş şiirler, Kur'an'da yer alan dilin kurallarını ve sağlamlığını ortaya koymak amacıyla kullanılan önemli unsurlardan biridir. Bu önem sebebiyledir ki dönemin Arap aklının kelimelere yüklediği anlam boyutları, İbn Abbas'ın da sözünde ifadesini bulan, Arapların divanı olan şiirde aranmaktadır. Dahası cümlelerin irabı, kelimelerin yapısı ve aynı zamanda lafızların hakiki anlamı dışına taşan belâğî kullanımları da yine dönemin şiirlerinden destek alınarak tahkim edilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ı anlamayı ve anlatmayı kendisine ilke edinen kaynaklar, başta filolojik tefsirler olmak üzere, nüzul vasatındaki dilin saf halini ispat için mevcut şiirleri kanıt olarak kullanmayı (*istişhadı*) ihmal etmemişlerdir. Öte yandan tarihi süreçte, şiirlerin vezinli ve kafiyeli olması, alaylı ifadeler, seviyesiz sözler, yalan ve bâtil şeyler içermesi gibi çeşitli illetlerle malul olduğu gerekçesiyle delil olarak kullanılmasını uygun görmeyenler de olmuştur. Ancak İslam ilim geleneğinde Cahiliye ve İslam dönemlerine ait çok sayıda şiirin mevcut amaçlar için her fırsatta delil olarak kullanılması, böyle bir yaklaşıma değer verilmediğini ortaya koymaktadır. Hatta Arap dil bilgini ve teorisyenlerinden Abdülkâhir Cürçânî (ö.471/1078) şiiri eleştirerek böyle bir tutum sergileyen kimsenin büyük bir yanılğı içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Basra dil ekolünün önemli isimlerinden biri olarak bilinen Ebû İshâk ez-Zeccâc'ın (ö.311/923) *Me'âni'l-Kur'an* ve *İ'râbühû* adlı çalışması da vahyin dilini ve yapısını anlamak ve anlatmak için şiir gibi böyle önemli bir kaynağı görmezlikten gelmeyen tefsirlerden biridir. Mevcut eserin lügavî ağırlığı kadim Arap şiirini çeşitli açılardan delil olarak kullanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. İşte sunumunu gerçekleştireceğimiz bu araştırma Kur'an'ın anlaşılması noktasında şiire yüklenen vazifenin boyutlarını mezkûr eser çerçevesinde ele alıp ortaya koymayı hedef edinmektedir.

Anahtar Kelime: Tefsir, İstişhad, Şiir, Zeccâc, Me'âni'l-Kur'an

АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ПРОИЗВЕДЕНИИ
Ч. АЙТМАТОВА НА МАТЕРИАЛЕ КЫРГЫЗСКОГО, РУССКОГО И
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

Назаракунов Өмүрбек Үсөнович

преподаватель

Ошский гуманитарно-педагогический институт

Фразеологизмы - это более красочная сторона любого языка. Фразеологизмы отличаются своим эмоциональным окрасом. В них находят мысли и культура. Однако, нельзя забывать, что главная цель фразеологизмов это все же передача информации. Оба этих аспекта являются причиной того, что переводом фразеологических единиц занимаются лучшие лингвисты мира. Данное направление лингвистики представляет особую важность в науке перевода. Быть писателем – это творчество, а творчество всегда основано на эмоциях, фразеологизмы помогают автору выразить желаемые эмоции на бумаге, без них автор не способен написать, а переводчик перевести ни одно художественное произведение. Толковый словарь Ушакова определяет фразеологию, как «Совокупность устойчивых оборотов речи и выражений, свойственных данному языку» [4].

Фразеология (от греч. выражение и учение) - раздел теоретической лингвистики, изучающий устоявшиеся в речи обороты и выражения, так называемые фразеологические единицы [2]. Мнения лингвистов о способах правильного перевода художественных текстов с языка оригинала расходятся. Одни считают, что фразеологизм, использованный автором, необходимо выражать иначе при переводе (как это делал А. Пушкин). Вторые придерживаются мнения о том, что порой нужно отдалиться от выражения для того, чтобы быть более точным, другими словами сохранить смысл, хотя это, возможно, и приведет к отличиям от оригинала (как это делал Н. Гоголь). Третьи утверждают, что не нужно переводить конкретные выражения, слова или даже сам смысл выражения. Главная цель - передать чувства, впечатления, задуманные автором (А. Толстой). Последняя группа призывает переводить путем передачи эмоций, например позитивных - смехом, улыбкой и т. д. (К. Чуковский).

Фразеология не так давно стала считаться независимой лингвистической дисциплиной. Вследствие чего до сих пор не существует единого мнения о вопросах ее изучения. Мнения лингвистов расходятся о способах изучения фразеологии. Даже в наше время методы изучения данной дисциплины проработаны не в достаточной мере. У ученых- лингвистов не существует общепринятого термина - «фразеологизм». Соответственно не представляется возможным прийти к единству взглядов на классификацию, т.е. какие

единицы должны входить в состав фразеологизмов, а какие нет. Теперь рассмотрим разные мнения: некоторые лингвисты (Л. Смит, В. Жуков, В. Телия, Н. Шанский и др.) считают, что нельзя исключать из состава фразеологии любые устойчивые сочетания. Следующие (Н. Амосова, А. Бабкин, А. Смирницкий и др.) – полагают, что к составу фразеологии можно относить только некоторые группы устойчивых выражений. Так, например, множество исследователей (в том числе и В. Виноградов) не относят, из-за их семантической и синтаксической структуры, такие устойчивые сочетания, как пословицы и поговорки. По их мнению, они имеют слишком много отличий от других фразеологизмов. В. Виноградов утверждал: «Пословицы и поговорки имеют структуру предложения и не являются семантическими эквивалентами слов» [3].

Выдающийся писатель кыргызского народа Ч. Айтматов в своих произведениях широко использует фразеологическое богатство кыргызского языка. Приемы использования фразеологических единиц с позиций автора, предназначенных для создания речевых портретов персонажей, делает воспроизведение повестей, романов Ч.Айтматова на тот или иной язык сложной задачей. Разработка проблемы перевода фразеологической единицы на материале (кыргызского, русского и английского языков) может представлять ценнейший научно-исследовательский материал для более глубокого проникновения в специфику перевода с разнотипных языков, которая определяется не только степенью не близкого родства исходного и переводимого языков, но и характером тесного контактирования различных культур.

Литература:

1. Баранов А.Ю., Добровольский Д.А. «Основы фразеологии (краткий курс)» [cit. 01.04.2015].
2. Влахов С.И., Флорин С.П. «Непереводимое в переводе. 5-е изд.» Издательство: Р. Валент (2012).
3. Виноградов В. В. «Об основных типах фразеологических единиц в русском языке». Издательство: Наука, - 1986, - С. 243.
6. ПАТАЕВА Т. Г. «Семантические типы фразеологизмов в бурятском и английском языках» ВЕСТНИК.
4. Ушаков Д.Н. «Толковый словарь русского языка» [online] [cit. 01.04.2015] Доступен:

<http://ushakovdictionary.ru/>

5. Шанский Н. М. «Лексика и фразеология русского языка: Пособие для студентов-заочников факультетов русского языка и литературы педагогических институтов»,
Издательство: Учпедгиз, (1957).

ALTIN İŞLEMLERİNDE ATS SİSTEMİNE GEÇİŞİN TÜRKİYE ALTIN PİYASASI
ÜZERİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Metin DUYAR

Genel Müdür, Kapadokya Teknopark

ORCID ID: 0000-0003-4326-608X

Pakize YEŞİLTAŞ

TTO Uzman, Kapadokya Teknopark

ORCID ID: 0000-0002-7052-1106

Özet

İnsanlık tarihinin önemli bir bölümünde bilinen ve kullanılan altın, yüzyıllardır değer saklama aracı olarak kullanılması yanında, üretim miktarının talebe göre sınırlı, arzı fiyat değişimlerine karşı hemen cevap veremeyen, yerini dolduracak başka bir malzemenin bulunmaması nedeni ile kıymetli bir madendir. Dünya para tarihinde önemli bir yere sahip olan altın, M.Ö. 600 yılından 21. yüzyıla kadar merkezi bir para birimi olarak kullanılmıştır.

Günümüzde Asya, Avrupa ve Amerika'daki piyasalarda işlem gören ve bu piyasalar arasındaki saat farkından dolayı yirmi dört saat kesintisiz fiyatlandırılan altında gerçekleşen hem fiziki hem de kağıt üzerindeki işlemler göz önüne alındığında, işlem hacminin yılda 300,000 tonu geçtiği tahmin edilmekte olup, bu miktar dünya altın üretiminin yüz katı kadardır. Bu da altının fiyatı günün her saatinde değişen uluslararası bir emtia olma özelliğine kavuşturmaktadır.

Altın bankacılığı; altın sertifikaları, altına dayalı tahviller ve altına dayalı fonlar yanında, bankalar yatırım talebine yönelik olarak vadesiz altın depo hesabı, vadeli altın depo hesabı, altın biriktiren hesap, altına katılma hesabı, altın teminatlı ihtiyaç kredisi, altın ve gümüş kredileri, altın fonları, altın havalesi, kuyumcu paket sigortası, altına endeksli finansman gibi geniş bir yelpazede birbirinden farklı hizmet ve ürünleri ifade etmektedir.

Türkiye'de, Bankalar tüzel ya da gerçek kişi müşterileri adına vadeli veya vadesiz olarak, altının fiziken teslimi karşılığında veya bankalarca satış yapılmak suretiyle altın depo hesapları açabilmektedir.

Özellikle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2011 yılından bu tarafa çeşitli teşvik edici düzenlemeleri ve bankaların altın bankacılığı ürünleri geliştirmesi ve pazarlama faaliyetlerini artırması ile birlikte bankalardaki altın depo hesaplarının büyüklüğü 2018 Mayıs ayı itibarıyla yaklaşık 135 tona ulaşmış bulunmaktadır. Yine, TCMB'nin toplam rezervleri içinde altının payı % 25'e yaklaşmaktadır.

Ülkemizde hane halkı tarafından geleneksel bir tasarruf ve yatırım aracı olarak kullanılan ve yastık altı olarak tabir edilen altının ekonomik sisteme kazandırılması amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. 2010 yılından bu tarafa yapılan çalışmalar neticesinde Bankacılık sektörü yaklaşık 70 ton altını ekonomiye kazandırmayı başarmıştır. Yine, Hazine Müsteşarlığı tarafından 2 dönem ve 8 etapta ihraç edilen altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikaları sayesinde 7 aylık periyotta yaklaşık 4,5 ton yastık altı altın finansal sisteme dahil olmuştur.

Ülkemizde Dünya Altın Konseyine göre 3.500 ton, TCMB'nin çalışmasına göre ise yaklaşık 2.200 ton yastık altı altın stoku bulunduğu tahmini göz önünde bulundurulduğunda konuyla ilgili alınacak daha çok mesafe olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Altın, ATS, Borsa, Türkiye altın piyasası

TRANSITION TO ATS SYSTEM IN GOLD PROCESSESEFFECT OF GOLD ON TURKISH MARKET

Abstract

Gold, which is known and used in a significant part of human history, has been used as a means of storing value for centuries, and it is a precious metal due to the fact that the production amount is limited according to demand, and there is no other material to supply, which does not respond to price changes immediately. Gold, which has an important place in the history of world monetary, BC. It was used as a central currency from 600 to the 21st century.

Considering both physical and paper transactions, which are traded in markets in Asia, Europe and America today, and which take place under twenty-four hours uninterrupted prices due to the time difference between these markets, it is estimated that the transaction volume has exceeded 300,000 tons per year. It is one hundred times of its production. This makes gold an international commodity whose price changes at any time of the day.

Gold banking; Besides gold certificates, gold-based bonds and gold-based funds, banks have demanded gold deposit accounts, gold deposit accounts, gold accumulating accounts, gold deposit accounts, gold secured loan, gold and silver loans, gold transfer for investment demand. refers to a wide range of different services and products, such as jewelry package insurance and gold-indexed financing.

Turkey also, as a natural person or legal Bank on behalf of clients or demand-term, gold is physically delivered or the money banks selling gold deposit accounts may be opened by making.

In particular, the Central Bank of Turkey (CBT) in 2011 from this side to the various incentive arrangements and banks' gold banking product development and size of the banks in the gold deposit accounts with the increasing marketing activities as of May 2018 has reached about 135 tons. Again, the share of gold in the total reserves of the CBRT approaches 25%.

In our country, important studies have been carried out in order to bring the gold, which is used as a traditional saving and investment tool by households, to the economic system. As a result of the studies carried out since 2010, the Banking sector has succeeded in bringing about 70 tons of gold into the economy. Again, thanks to the gold bond issued by the Undersecretariat of Treasury in 2 terms and 8 stages and the rental certificates based on gold, it was included in the financial system of approximately 4.5 tons of gold under the pillow in a 7-month period.

Considering the estimation that there are 3,500 tons of gold pillows under the World Gold Council in our country and around 2,200 tons according to the CBRT's study, it can be said that there is more distance to be taken on the subject.

Key Words: Gold, ATS, stock market, gold market in Turkey

1. Madenden Yatırıma, Altın

Soy metallerin 1B grubunda yer alan Altın'ın özellikleri arasında, korozyon direnci, sülfürlenmeye ve oksitlenmeye karşı direnç, iyonlaşma, diğer metallerle kolay alaşım yapabilme, yüksek elektrik ve ısı iletkenliği sayılabilir. İnsanlık tarihinin önemli bir bölümünde bilinen ve kullanılan altın, yüzyıllardır değer saklama aracı olarak kullanılması yanında, üretim miktarının talebe göre sınırlı, arzı fiyat değişimlerine karşı hemen cevap veremeyen, yerini dolduracak başka bir malzemenin bulunmaması nedeni ile kıymetli bir madendir. Dünya para tarihinde önemli bir yere sahip olan altın, M.Ö. 600 yılından 21. yüzyıla kadar merkezi bir para birimi olarak kullanılmıştır. 1870 – 1930 yılları arasında Altın Para Sistemi'nde başlı başına sistemin temelini oluşturan altın, 1944 – 1973 yılları arasında Bretton Woods sisteminde de dolara karşılık saklama aracı olarak işlem görmüştür(Burton, 2003, s.22-24).

Tüm dünyada enflasyona karşı bir korunma aracı olan altının fiyatı, uluslararası arz ve talebe bağlı olarak değişim göstermektedir. Altın, aynı zamanda; kimi zaman bir yatırım aracı, kimi zaman mücevher şeklinde bir mal olarak, kimi zaman da bir parasal varlık, bir emtia ve bir harcama aracı olarak (özellikle madeni para şeklini aldığı) kullanılmaktadır. Bu son kullanım alanından dolayı altın ulusal politikalarda ve merkez bankası politikalarında önemli bir yere sahiptir(Julian, 2003, s. 11-13).

Altın fiyatını etkileyen faktörler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- ABD Dolarının diğer para birimleri karşısındaki değeri,
- Dünyadaki ekonomik büyüme,
- Diğer finansal piyasalar ve para arzı,
- Petrol fiyatları, diğer kıymetli madenlerin ve emtiaların fiyatları,
- Madenlerden gerçekleştirilen altın üretimi ve altın üreticilerinin hedging işlemleri ve ters hedging işlemleri,
- Merkez Bankalarının altın satışları ve alımları,
- Jeopolitik ortam, gerginlikler ve bunun ekonomi üzerindeki etkileri,
- Mücevher talebi başta olmak üzere altına olan talep,
- Altının işlem gördüğü vadeli piyasalardaki kısa ve uzun pozisyon miktarları,
- Spekülatif amaçlı altın alım – satım işlemleri,
- Altın madencilik şirketlerinin altın çıkartma masrafları,
- Enflasyon

21. yüzyılda Avrupa, Amerika ve Asya'daki piyasalarda işlem gören ve bu piyasalar arasındaki saat farkından dolayı yirmi dört saat kesintisiz işlem gören altın işlem hacminin yılda 300,000 tonu geçtiği tahmin edilmekte olup, bu miktar dünya altın üretiminin yüz katı kadardır. Bu durum altını, 24 saat işlem görmesine imkan sağlayan uluslararası bir emtia olma özelliğine kavuşturmuştur(Mergers, 2003, s. 5-6).

Fiyatının dalgalanabilir olmasına karşın altın, diğer mallara ve ara ürünlere karşı olan tarihi satın alma gücü paritesine çok uzun sürelerde ulaşmaktadır. Zaman boyunca altın, etkili bir servet koruma aracı olduğunu göstermiştir. Ekonomik ve sosyal dengesizlik zamanlarında diğer varlıklar değer yitirken altın güvenli bir emtia olarak kendini hep kanıtlamıştır.

Tablo 1: Dünya Altın Piyasaları (ton)

	2016	2017	2018
Borsa İstanbul¹	339	426	265
COMEX	179.047	226.440	249.794
SHFE	34.760	19.478	16.124
SGE	11.793	11.754	10.931
TOCOM	8.541	6.398	8.091
LME	0	1.989	2.276
MCX	4.094	2.297	2.256
DGCX²	453	359	214
ICE Futures US	294	152	73

¹ %100 Fiziki Teslimat, ağırlıklı spot ² Fiziki Dayanaklı Türev Sözleşmeler

Kaynak: GFMS GOLD SURVEY 2019, Refinitiv, Relevant Exchanges

2. Türkiye Altın Piyasası

Türkiye altın piyasasında en önemli aktör, mücevher sektörü olup yıllık ortalama; 300 ton altın işleme kapasitesine sahiptir. Sektörde yaklaşık 500.000 kişi istihdam etmektedir. Her yıl ortalama 150 ton mücevher üretimi yapılmakta ve bunun ortalama 80 tonu ihraç edilmektedir. Türkiye külçe altın ithalatında ilk beş ülke arasında yer almaktadır (Duyar, 2011:12).

Sektörde kullanılan altının önemli bir kısmı ithal edildiğinden dış piyasalara fiyat bağımlılığı bulunmaktadır. Firmaların tek başlarına fiyat değiştirme olanakları mevcut olmaması sebebiyle, üretim miktarlarını ya da kapasitesini kendi kar maksimizasyonlarına uygun olarak seçme olanakları da bulunmamaktadır. Dolayısıyla uzun dönemde aşırı karla çalışma ortamı mevcut değildir. Sektörde, faaliyet alanı düşük sabit sermaye gerektiren bir alana sahip olduğundan aşırı karın olduğu sanılan sektöre yeni firmalar kolaylıkla girebilmektedir.

Türkiye'nin ortalama altın ithalatı (1995-2018) 160 ton olup 10 ton civarındaki altın üretimi de hesaba katıldığında 170 tonluk yıllık yeni altın piyasaya çıkmaktadır. Kuyumculuk sektör ve son yıllarda bankacılık sektörüne giren hurda altınına aylık ortalama 50 ton civarında hesap edersek ülkemizde yıllık ortalama 220 ton altının dolaşımında olduğunu görülmektedir(Duyar, 2011:17).

Tablo 2: 1995-2019 Resmi Altın İthalatı (Ton)

Yıl	Ton	Yıl	Ton	Yıl	Ton
1995	65	2004	250	2012	120
1996	135	2005	269	2013	302
1997	156	2006	192	2014	132
1998	107	2007	230	2015	49
1999	205	2008	165	2016	106
2001	103	2009	37	2017	361
2002	128	2010	42	2018	202
2003	213	2011	79	2019	159

Kaynak: Borsası İstanbul verileri, 2019.

Türkiye'ye yılda ortalama 155 ton altın ithal edilmektedir. İthal edilen bu altının ortalama % 50'si (resmi ihracat, turistik satış, bavul ticareti ve az miktarda külçe çıkışı ile) yurt dışına çıkmaktadır.

2.1.Altın Sektörünün Yeniden Yapılanma Süreci

1993 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliklerle altının fiyatının belirlenmesi ile ithalatı ve ihracatı serbestleştirilmiştir. Altın ticaretinin liberalleştirilmesi yönünde alınan kararlarla, altının ithal ve ihraç aşamasında kolaylıklar getirilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda sektörde yaşanan hızlı büyüme, ekonomik açıdan büyük potansiyel taşıyan altın konusunda yeni kararlar alınmasını hızlandırmıştır. Alınan yeni kararlarla altın sektörünün yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır(Duyar, 2011:12).

İstanbul Altın Borsasının kuruluşu ile ilgili ilk düzenleme olan Kıymetli Madenler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Genel Yönetmelik 1993 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu Yönetmeliğe dayanılarak 26 Temmuz 1995 tarihinde İstanbul Altın Borsası faaliyete geçmiştir.

İstanbul Altın Borsasının kuruluş amaçları arasında; son yıllarda kazandığı ivme ile hızla büyümekte olan altın sektörü ile finans sektörü arasında köprü görevini üstlenmek, sektörün kurumsallaşmasına, uluslararası rekabete açılmasına ve altının önemli ihracat kalemlerinden biri durumuna gelmesine katkı sağlamak, kıymetli madenlerin dünya piyasalarına paralel şartlarda işlem gördüğü bir piyasa ortamını oluşturmak, teşkilatlı bir kurum kimliğinde likidite sağlamak, kıymetli maden işlemlerinde referans fiyatı belirlemek, başta altın olmak üzere kıymetli madenlere dayalı yatırım araçları vasıtasıyla finansal ürün yelpazesini genişleterek ulusal ve uluslararası piyasalara entegrasyonu sağlamak ve ayrıca kıymetli taş işlemleri ile de sektöre ihtiyaç duyduğu alanlarda organize piyasa şartları sunmak sayılabilir.

Diğer taraftan, 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri çerçevesinde İstanbul Altın Borsası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının tüzel kişiliklerinin sona ermesi ve yeni bir borsanın kurulması sonucunda, Borsa İstanbul A.Ş. 03.04.2013 tarihinde faaliyete geçmiştir. Kıymetli maden

ve kıymetli taş işlemleri İstanbul Altın Borsası yerine Borsa İstanbul A.Ş. bünyesinde kurulan Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Bölümü tarafından yürütölmeye başlanmıştır (Duyar, 2011:12)..

Kıymetli madenler ve kıymetli taşlar alanında organize ve şeffaf bir piyasa olmasının yanı sıra Borsa İstanbul Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Bölümü mevzuattan kaynaklanan bazı görevleri de yerine getirmektedir. Bu görev ve yetkilerden bazıları aşağıda yer almaktadır:

- Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'ın 7'nci maddesinin (a) ve (d) bentlerinde, standart işlenmemiş şekilde olan kıymetli madenlerin ithalatının sadece Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Borsa İstanbul Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası (Borsa İstanbul bünyesine katılmadan öncesinde İstanbul Altın Borsası) bünyesinde kıymetli maden işlemleri yapmaya yetkili üyeler tarafından yapılabileceği düzenlenmiş ve bu üyeler tarafından ithal edilen standart ve standart dışı işlenmemiş kıymetli madenlerin 3 (üç) iş günü içinde Borsaya teslimi ile Borsada alım/satım zorunluluğu getirilmiştir.
- Yurt içinde cevherden üretilen dore bar, granül ve diğer şekillerdeki kıymetli madenler; Türkiye'de kurulu rafinerilerde rafinaj işlemine tabi tutulur ve rafinaj işleminin tamamlanmasını müteakip yedi (7) iş günü içinde Borsa kasasına teslim edilir ve Kıymetli Madenler Piyasasında alım satımı gerçekleştirilir veya Borsa tarafından belirlenecek işlem esasları dâhilinde, Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü veya bu kurumun belirleyeceği kuruluşlarca düzenlenecek ayar raporunda yer alan miktarlarına göre ayrı ayrı işlem yapılmak suretiyle Kıymetli Madenler Piyasasında alım satımı gerçekleştirilir(Duyar, 2011:12).
- Sermaye Piyasası Kurulunun borsa yatırım fonları, yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarına ilişkin ilgili tebliğleri uyarınca fon işlemlerine ve yatırım ortaklıklarına ilişkin kıymetli madenlerin saklaması, Borsa İstanbul Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Bölümü tarafından yapılmakta ve ayrıca bu fonların kıymetli maden alım satım işlemleri de Kıymetli Madenler Piyasasında yapılmaktadır.
- Bankaların, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Zorunlu Karşılık Yükümlölük hesaplarına ait altınları Türkiye'de, Borsa İstanbul A.Ş. kasasında TCMB hesabı altında saklanmaktadır.
- Ham Elmas Ticaretinin Düzenlenmesine ve Denetlenmesine Dair 2006/11115 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kimberley Süreci Sertifika Sisteminde İstanbul Altın Borsası (mevcut durumda Borsa İstanbul) Türkiye ithalat ve ihracat otoritesi olarak belirlenmiştir. Buna göre, ham elmasın ithal ve ihraç işlemlerini Kimberley Süreci Sertifika Sistemi çerçevesinde yürütmeye ve ibraz edilen sertifikaların Kimberley Sürecine ilişkin belgelerde belirtilen asgari standartları taşıyıp taşımadığını incelemeye, katılımcı ülke ihracat otoritesi nezdinde sertifikaların teyidini almaya ve sertifika düzenlemeye Borsa İstanbul yetkili kılınmıştır.

Borsa İstanbul bünyesinde kıymetli madenlere ve kıymetli taşlara ilişkin olarak standart, standart dışı, cevherden üretim altın, gümüş, platin ve paladyum üzerine spot işlemlerin yapıldığı Kıymetli Madenler Piyasası, ödünç ve sertifika işlemlerinin yapıldığı Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası ile elmas ve kıymetli taşların işlem görebildiği Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası yer almaktadır (Duyar, 2011:12)..

Tablo 3: Piyasalara ilişkin önemli bazı tarihler aşağıda belirtilmiştir:

26 Temmuz 1995	İstanbul Altın Borsasının faaliyete başlaması
9 Temmuz 1999	Gümüş ve platinin işlem görmeye başlaması
24 Mart 2000	Kıymetli Madenler Ödünç Piyasasının açılması
4 Nisan 2011	Elmas ve Kıymetli Taşlar Piyasasının açılması
17 Kasım 2011	Paladyumun işlem görmeye başlaması
17 Kasım 2011	Kıymetli Madenler Piyasası üyelerine standart dışı kıymetli maden ithalatlarını da Borsaya bildirme zorunluluğunun getirilmesi
3 Nisan 2013	İAB ile İMKB'nin Borsa İstanbul A.Ş. adı altında birleşmesi ve Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Bölümünün Kurulması
5 Haziran 2013	Kıymetli Madenler Piyasası Danışma Komitesinin ilk toplantısının yapılması
12 Aralık 2013	Finansman şirketlerine Zorunlu Karşılık için altın saklama hizmeti verilmeye başlanması
8 Ocak 2014	T+90 İşlemlerinin başlaması
17 Nisan 2014	KMTP API yazılımının devreye alınması
6 Haziran 2014	Mini Külçe Uygulamasının devreye alınması ve asgari emir miktarının 1 gram olarak belirlenmesi
19 Eylül 2014	Dönüşüm işlemlerinin başlaması
26 Eylül 2014	Erken Nakit Takas uygulamasının devreye alınması
30 Eylül 2014	Elmas ve Kıymetli Taş Piyasasında ilk işlemin yapılması
12 Ekim 2014	Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Bölümünün Kuyumcukent'e taşınması
26 Kasım 2014	OECD'nin "Çatışmalardan Etkilenmiş ve Yüksek Riskli Bölgelerin Madenlerine İlişkin Sorumlu Tedarik Zinciri için OECD Uyum Rehberi" nin Türkçe'ye çevirilmesi ve üyelere dağıtılması
4 Aralık 2014	Kıymetli Madenler Piyasasında İlk fiksing işleminin gerçekleşmesi
18 Aralık 2014	İlk Erken Nakit Takas Uygulamasının Gerçekleşmesi
23 Şubat 2015	Kıymetli Madenler Piyasasında ilk müşteri işleminin gerçekleştirilmesi
3 Mayıs 2016	Zincirleme işlemlerin erken nakit takas uygulamasına dahil edilmesi
29 Temmuz 2016	Kapalıçarşı Teslimat Merkezi faaliyete geçti
13 Şubat 2017	Yeni hizmet binasının faaliyete geçmesi
2 Temmuz 2018	Kıymetli Madenler Piyasasının BISTECH altyapısına geçmesi

Kaynak: Borsası İstanbul verileri, 2019.

3. Yeniden yapılanmada Altın Bankacılığı

Altın bankacılığı; altın sertifikaları, altına dayalı tahviller ve altına dayalı fonlar yanında, bankalar yatırım talebine yönelik olarak vadesiz altın depo hesabı, vadeli altın depo hesabı, altın biriktiren hesap, altına katılma hesabı, altın teminatlı ihtiyaç kredisi, altın ve gümüş kredileri, altın fonları, altın havalesi, kuyumcu paket sigortası, altına endeksli finansman gibi geniş bir yelpazede birbirinden farklı hizmet ve ürünleri ifade etmektedir (Sarıcan, 2011: 96).

Altın bankacılığının yasal çerçevesi, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'a ilişkin 2008-32/35 numaralı Tebliğ ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından düzenlenen Bankaların Kıymetli Maden Alım Satımına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmekte.

Altın bankacılığı gelişmesi ile; finansal sisteme entegre edilebilecek yastık altı altın stoku, hane halkının tasarruf oranlarının kayıt altına alınmasını sağlayarak tasarruf oranlarını artırmada etkili olacak. Bankalar sisteme giren altını kaynak olarak kullanabilecek ve bu şekilde kredi kanalından iktisadi faaliyet desteklenebilecek. Söz konusu düzenlemeler ile yasal alt yapısı oluşturulan altın bankacılığı faaliyetleri temel olarak kıymetli maden depo hesapları kapsamında tasarruf sahiplerine vadesiz ve vadeli altın depo hesabı açılması şeklinde sunulan hizmetleri içeriyor. Söz konusu hesaplar fiziki teslim karşılığı olabildiği gibi nakit karşılığı da açılabilir. Bunun yanı sıra altın bir döviz cinsi olarak kabul edilerek değişken faizli mevduat hesabı, altına dayalı yatırım fonları ile altın sertifikaları ve tahvilleri şeklinde farklı alternatif ürünlerle de yatırım aracı olarak tasarruf sahiplerine sunuluyor (Duyar, 2011:12).

3.1. Altın Hesabının Avantajları

Yatırımcıların var olan altın birikimlerini değerlendirmek ya da altın tasarrufunda bulunmak üzere bankalarda açtırmış olduğu hesaplara Altın Hesabı adı veriliyor. Altın hesaplarını iki başlık altında inceleyebiliriz. Birincisi yatırımcıların yastık altı diye tabir ettiği ve elinde bulunan bilezik, kolye, çeyrek, cumhuriyet altını vb. ziynet eşyalarının banka altın eksperlerince değerlendirerek karşılığında altın tutarı payı kadar açılan hesaplar. Diğeri ise yatırımcının önceden fiziksel altını bulunmasa da tasarruf ve yatırım amacıyla Türk Lirası, Dolar, Euro ya da herhangi bir döviz gibi, gram cinsinden açtırabileceği Altın Mevduat birikim hesapları şeklindedir.

Fiziksel altınlarını banka altın hesabında değerlendirmek isteyen yatırımcılara bankaların altın eksperleri bankanın ilan ettiği gün, banka şubelerinde değer tespiti yapıyor. Altın hesabı yatırımcısı elindeki bu ziynet eşyalarının değeri kadar altın hesabı açtırmış oluyor. Altın hesabında bankalar altın hesabı için ayrıca faiz imkanı da sunuyor. Böylece yatırımcılar birikimlerini altın olarak saklarken altınlarının toplam değeri üzerinden faiz geliri de elde ediyor(Julian, 2003, s. 11-13).

Altın yatırımcıları açmış oldukları altın hesabı ile yastık altında sakladığı tasarruflarını çalınma, değer kaybı, yıpranma gibi risklere karşı koruma altına alırken aynı zamanda faiz geliri de elde ediyor. Ayrıca altın varlıklarını banka kasasında saklayan yatırımcılar kasa hizmet maliyetini ödemekten kurtuluyor. Yatırımcıların asıl beklentisi olan Altın fiyatlarındaki değer artışı yaşanması durumunda değer artışı kadar kazancı da elde edilmiş oluyor.

3.2. Türk Bankacılığında ATS sistemine geçiş

Londra Altın Piyasası 17. Yüzyılda Hindistan ile olan altın ticareti ile oluşmaya başlamıştır. 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise altın fiyatının ve piyasa standartlarının belirlendiği bir altın merkezine dönüşmüştür. 1987 yılında İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) bünyesinde kurulan Londra Külçe Piyasası Birliği (London Bullion Market Association- LBMA) ile Londra altın piyasası yarı resmi bir çerçeveye kavuşmuştur. Bugün, dünyanın çeşitli bölgelerinden çıkartılan altınlar için fiyat ile Londra merkezinde oluşan uluslararası nitelikte bu piyasada belirlenmektedir. Londra altın piyasası standartları tüm dünyada kabul görmektedir.

Altın fiziken veya hesaben, dünya altın tacirlerinin ve finansal kurumlarının Londra hesapları üzerinden el değiştirmektedir. Fiziki altın değişimi İngiltere Merkez Bankası ve diğer altın saklamacısı bankaların altın kasaları arasında fiziki transfer yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak gün içinde alım satımı gerçekleşen altının büyük bir kısmı Londra altın takas bankaları (London clearing banks) arasında kurulmuş olan AURUM sistemi ile kaydi olarak hesaben gerçekleşmektedir. Londra altın piyasası takasını gerçekleştirmek üzere takas bankaları Londra Kıymetli Madenler Takas Kurumunu (London Precious Metals Clearing Ltd- LPMCL) kurmuşlardır. LPMCL bünyesinde kurulan AURUM sistemi bankalar arası takas talimatlarının eşleştirilmesi ve hesaben transfer kayıtlarının oluşturulması ve mutabakatı sağlamaktadır (Swanepoel, 2003, s. 3-6).

Ülkemizde altın transferi Borsa İstanbul kasaları arasında fiziken gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bankalar altın pozisyonlarını Londra piyasalarında yaptıkları alım satım işlemleri ile dengelemektedirler. Bu sebeple ülkemizde altın işlemi yapan bankaların Londra takas bankalarında kaydi hesapları bulunmakta ve bu hesaplarda kaydi altın bakiyeleri tutulmaktadır. Banka müşterilerinin

altın hesaplarında bulunan altının karşılığı bankaların fiziki kasalarında veya Londra kaydi hesaplarında bulunmaktadır. Ancak banka müşterileri altın bakiyelerini yurt içinde başka bir bankaya transfer etmek istediklerinde, yurt dışı bankaların altında müşteri işlemi yapmak istememesi, işlem sürelerinin uzunluğu vb nedenler ile transfer pratikte mümkün olmamaktadır. Banka müşterileri altın bakiyelerini transfer edememekte, fiziki olarak teslim almak veya TL karışığını almak suretiyle bir bankadan çekip diğerine yatırmak zorunda kalmıştır üzen süre.

Takasbank kaydi altın transfer sistemi bu ihtiyacı karşılamak üzere tasarlanmış olup, müşterilerin bankalar arası altın transferini EFT (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Fon Transfer Sistemi) kolaylığında yapmalarına olanak sağlanmıştır.

3.3.Altın Transfer Sistemi Hizmetleri

Bilindiği üzere, Bankalar tüzel ya da gerçek kişi müşterileri adına vadeli veya vadesiz olarak, altının fiziken teslimi karşılığında veya bankalarca satış yapılmak suretiyle altın depo hesapları açabilmektedir.

Özellikle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2011 yılından bu tarafa çeşitli teşvik edici düzenlemeleri ve bankaların altın bankacılığı ürünleri geliştirmesi ve pazarlama faaliyetlerini artırması ile birlikte bankalardaki altın depo hesaplarının büyüklüğü 2018 Mayıs ayı itibarıyla yaklaşık 135 tona ulaşmış bulunmaktadır. Yine, TCMB'nin toplam rezervleri içinde altının payı % 25'e yaklaşmaktadır.

Ülkemizde hane halkı tarafından geleneksel bir tasarruf ve yatırım aracı olarak kullanılan ve yastık altı olarak tabir edilen altının ekonomik sisteme kazandırılması amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. 2010 yılından bu tarafa yapılan çalışmalar neticesinde Bankacılık sektörü yaklaşık 70 ton altını ekonomiye kazandırmayı başarmıştır. Yine, Hazine Müsteşarlığı tarafından 2 dönem ve 8 etapta ihraç edilen altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikaları sayesinde 7 aylık periyotta yaklaşık 4,5 ton yastık altı altın finansal sisteme dahil olmuştur.

Ülkemizde Dünya Altın Konseyine göre 3.500 ton, TCMB'nin çalışmasına göre ise yaklaşık 2.200 ton yastık altı altın stoku bulunduğu tahmini göz önünde bulundurulduğunda konuyla ilgili alınacak daha çok mesafe olduğu söylenebilir.

T.C Kalkınma Bakanlığı tarafından yayımlanan 2016-2018 Orta Vadeli Kalkınma Planı 80. maddesi "*Altın bankacılığı başta olmak üzere, altın şeklinde tutulan tasarrufların sisteme çekilmesi için çeşitli mekanizmalar geliştirilecektir.*" çerçevesinde ve yurtiçi tasarrufların artırılması ve israfın önlenmesi öncelikli dönüşüm programı kapsamında Türkiye Bankalar Birliği nezdinde mali piyasa araçlarıyla tasarrufların özendirilmesi bileşeni çalışmaları yapılmaktadır. Bu amaçla altın bankacılığının geliştirilmesi politikası altında altın transfer sistemi geliştirilmesi eylemi oluşturulmuştur. Yapılan toplantılar neticesinde altın transfer sisteminin Takasbank tarafından kurulması ve işletilmesi hususunda ortak bir karar verilmiştir.

Bankamız tarafından yazılım ve sistem geliştirmesi yapılan ve Bankaların katılımıyla işleyecek olan "KİŞİDEN KİŞİYE" Altın Transfer Sistemi 16.07.2018 tarihi itibarıyla sistem üyesi bankalara ve müşterilerine hizmet vermeye başlamıştır.

İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi'nin en önemli bileşenlerinden biri olan bu sistem, Ülkemizin “global ölçekte bir altın merkezi olma” hedefinde kilometre taşı özelliğine sahiptir. [Faaliyet izni](#) Merkez Bankası tarafından verilen bu sistem ile fiziki karşılığı Borsa İstanbul'un en modern ve son teknoloji imkanları ile işlettiği saklama kasalarında bulunan altınlar eft hızında transfer imkânına kavuşmuştur.

3.4. Takasbank Altın Transfer Sistemi (ATS)

Takasbank Altın Transfer Sistemi (ATS) banka müşterilerinin bankalardaki altın depo hesaplarında bulunan altın bakiyelerini bankalararası kişiden kişiye (P2P) elektronik ortamda transfer edilebilmesine imkan tanıyan bir transfer sistemidir. Bu sistemde Takasbank platform işleticisi, Bankalar sistem katılımcısı (üye), Borsa İstanbul da altın saklayıcısı konumundadır.

3.5. Altın Transfer Sistemi (ATS) İşleyişi

Altın transfer sistemine üye olan bankaların müşterileri yine sisteme üye olan diğer bankalardaki kendi veya başkası adına açılan altın depo hesaplarına 1 gramdan başlamak üzere üst sınır olmaksızın altın transfer işlemlerini bankalar aracılığıyla yapmaktadır.

ATS'ye üye Bankalar müşterilerinin altın transfer talimatlarını yerine getirebilmek için öncelikle Borsa İstanbul saklama kasalarında %100 fiziki karşılığı olacak şekilde altın bulundurmak zorundadır. Borsa İstanbul tarafından bankaların talimatı ile fiziki altın külçeleri Takasbank altın havuz hesabına ilgili banka adına yatırıldığı andan itibaren ATS devreye girmektedir.

Takasbank Ar-Ge merkezi tarafından geliştirilen yerli ve milli bir yazılım ve sistem ekranları sayesinde Bankalar gerek kendi ara yüzlerini gerekse Takasbank üye ekranlarını kullanarak müşterilerinin altın transfer talimatlarını elektronik olarak yerine getirebilmektedir.

Tablo 4: KIYMETLİ MADENLER PİYASASI TÜRK LİRASI ALTIN İŞLEMLERİ

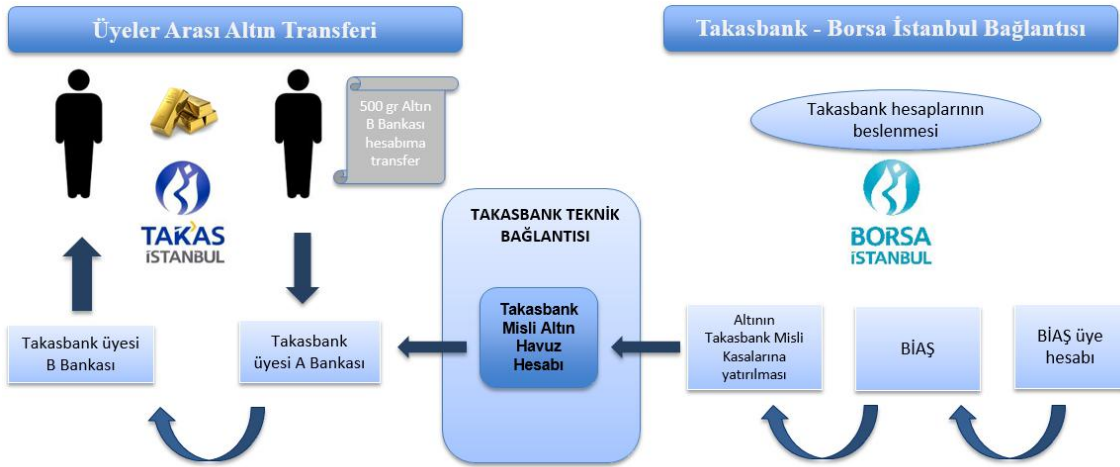
Aylar	Üye Sayısı	Kıymetli Maden İşlem Hacmi(Kg)	İşlem Hacmi-Net(TL)	Nakit Takas Tutarı(TL)	Net Nakit Takas Oranı(%)	
2018/07	0	2111,71	397487970	175617675	44,18	
2018/08	0	2616,32	587513921	427821706	72,82	
2018/09	0	3534,98	863838686	591736923	68,5	
2018/10	0	2422,71	549944695	279035440	50,74	
2018/11	0	1321,23	279257004	100135608	35,86	
2018/12	0	1578,71	334052774	127926552	38,3	
2019/01	0	2258,65	501438288	324182928	64,65	
2019/02	0	1603,21	358006631	217718952	60,81	
2019/03	0	2074,88	473506313	364554047	76,99	
2019/04	0	2056,5	484696614	382667799	78,95	

2019/05	0	2675,5	664160100	587797475	88,5	
2019/06	0	2332,95	590942267	457395791	77,4	
2019/07	0	2397,64	609709135	346307213	56,8	
2019/08	0	1673,29	459549846	285270499	62,08	
2019/09	0	1692,01	468482038	297784849	63,56	
2019/12	0	3400,9	947359540	743330862	78,46	
2020/01	0	7435,35	2201049797	2007934877	91,23	
2020/02	0	12620,07	3967675329	3520286386	88,72	
2019/10	0	2720,1	752507809	559283442	74,32	
2019/11	0	3465,43	933692391	796357832	85,29	
2020/03	0	16127,92	5139404457	4253199029	82,76	
2020/04	0	8992,11	3345509689	3001027743	89,7	
2020/05	0	14389,99	5462000450	5228963857	95,73	

Kaynak: Borsası İstanbul verileri, 2019.

KIYMETLİ MADENLER PİYASASI TÜRK LİRASI ALTIN İŞLEMLERİ (01/2015 - 06/2020)						
Aylar	Üye Sayısı	Kıymetli Ma	İşlem Hacmi	Nakit Takas	Net Nakit Takas Oranı(%)	
2018/07	0	2111,71	397487970	175617675	44,18	
2018/08	0	2616,32	587513921	427821706	72,82	
2018/09	0	3534,98	863838686	591736923	68,5	
2018/10	0	2422,71	549944695	279035440	50,74	
2018/11	0	1321,23	279257004	100135608	35,86	
2018/12	0	1578,71	334052774	127926552	38,3	
2019/01	0	2258,65	501438288	324182928	64,65	
2019/02	0	1603,21	358006631	217718952	60,81	
2019/03	0	2074,88	473506313	364554047	76,99	
2019/04	0	2056,5	484696614	382667799	78,95	
2019/05	0	2675,5	664160100	587797475	88,5	
2019/06	0	2332,95	590942267	457395791	77,4	
2019/07	0	2397,64	609709135	346307213	56,8	
2019/08	0	1673,29	459549846	285270499	62,08	
2019/09	0	1692,01	468482038	297784849	63,56	
2019/12	0	3400,9	947359540	743330862	78,46	
2020/01	0	7435,35	2201049797	2007934877	91,23	
2020/02	0	12620,07	3967675329	3520286386	88,72	
2019/10	0	2720,1	752507809	559283442	74,32	
2019/11	0	3465,43	933692391	796357832	85,29	
2020/03	0	16127,92	5139404457	4253199029	82,76	
2020/04	0	8992,11	3345509689	3001027743	89,7	
2020/05	0	14389,99	5462000450	5228963857	95,73	

Kaynak: Borsası İstanbul verileri, 2019.

Kaydi Altın Transfer Sistemi - Operasyonel Akış**4. Ekonomik ve Ulusal Kazanımlar**

Son yıllarda hane halkı tarafından yastık altında saklanan altın tasarrufları bankalar aracılığıyla toplanarak ekonomik sisteme çekilmektedir. Ancak bankalarda tutulan altın mevduatlarının bankalar arası elektronik transferi çok yeni devreye girmiştir. 2016-2018 Orta Vadeli Kalkınma Planı 80. maddesi "Altın bankacılığı başta olmak üzere, altın şeklinde tutulan tasarrufların sisteme çekilmesi için çeşitli mekanizmalar geliştirilecektir." çerçevesinde ve yurtiçi tasarrufların artırılması ve israfın önlenmesi öncelikli dönüşüm programı kapsamında Türkiye Bankalar Birliği nezdinde mali piyasa araçlarıyla tasarrufların özendirilmesi bileşeni aktif hal gelmiştir.

4.1.Projenin Ekonomik Yarara ve Ulusal Kazanıma Dönüşe bilirliliği

Geçmişte ülkemizde, banka müşteri hesaplarındaki altının karşılığı genellikle yurt dışında tutulan kaydi altın hesaplarında pozisyon alınarak tutmaktaydı. Altının yurt içi bankalar arası transferi mümkün değildi. Bir banka müşterisi bankada bulunan altınlarını başka bir bankaya aktarmak istediğinde bu altınları bozdurarak TL karşılığını almalı veya altınlarını fiziki külçe şeklinde teslim alması gerekmekte ve daha sonra diğer bankadaki hesaba yatırmalıydı.

Altının bozdurulması veya fiziken teslim alınması sonra yeni bir bankada tekrar altın hesabına yatırılması hem maliyetli hem de müşterilere ek zahmet getirmekteydi. Burada müşteriye doğrudan yansıtılan dönüşüm ve teslim maliyetleri, altının banka dışına çıkarılmasına karşı caydırıcı özellik taşımaktadır. Takas İstanbul'un kurduğu altın transfer sistemi ile bankalar Takas İstanbul sistemi üzerinden aralarında banka ve müşteri transferi gerçekleştirmiştir. Böylece altının fiziki dönüşümü veya TL'ye çevrilmesi söz konusu olmadan doğrudan transferi mümkün olmuştur.

Ayrıca; Ulusal ekonomiye sağlanacak kazanımlar şu şekilde özetleyebiliriz.

- Altın bankacılığının geliştirilmesi ve rekabetin güçlendirilmesi
- Altın şeklinde tutulan tasarrufların sistemin çekilmesi ve kayıt altına alınması

- Yurtiçi tasarrufların artırılması
- Bankalar arası transferin önü açılarak piyasada rekabetin artırılması
- Altın işlemi yapan bankaların verimliliklerinin artırılması
- Altının mobilitesinin artırılması, böylelikle finansal araç olarak etkinliğinin güçlendirilmesi, ekonomide finansal araç çeşitliliğini artırılması

5. SONUŞ

İnsanlık tarihinin önemli bir bölümünde bilinen ve kullanılan altın, yüzyıllardır değer saklama aracı olarak kullanılması yanında, üretim miktarının talebe göre sınırlı, arzı fiyat değişimlerine karşı hemen cevap veremeyen, yerini dolduracak başka bir malzemenin bulunmaması nedeni ile kıymetli bir madendir. Dünya para tarihinde önemli bir yere sahip olan altın, M.Ö. 600 yılından 21. yüzyıla kadar merkezi bir para birimi olarak kullanılmıştır.

Günümüzde Asya, Avrupa ve Amerika'daki piyasalarda işlem gören ve bu piyasalar arasındaki saat farkından dolayı yirmi dört saat kesintisiz fiyatlandırılan altında gerçekleşen hem fiziki hem de kağıt üzerindeki işlemler göz önüne alındığında, işlem hacminin yılda 300,000 tonu geçtiği tahmin edilmekte olup, bu miktar dünya altın üretiminin yüz katı kadardır. Bu da altının fiyatı günün her saatinde değişen uluslararası bir emtia olma özelliğine kavuşturmaktadır.

Altın bankacılığı; altın sertifikaları, altına dayalı tahviller ve altına dayalı fonlar yanında, bankalar yatırım talebine yönelik olarak vadesiz altın depo hesabı, vadeli altın depo hesabı, altın biriktiren hesap, altına katılma hesabı, altın teminatlı ihtiyaç kredisi, altın ve gümüş kredileri, altın fonları, altın havalesi, kuyumcu paket sigortası, altına endeksli finansman gibi geniş bir yelpazede birbirinden farklı hizmet ve ürünleri ifade etmektedir.

Türkiye de, Bankalar tüzel ya da gerçek kişi müşterileri adına vadeli veya vadesiz olarak, altının fiziken teslimi karşılığında veya bankalarca satış yapılmak suretiyle altın depo hesapları açabilmektedir.

Özellikle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) 2011 yılından bu tarafa çeşitli teşvik edici düzenlemeleri ve bankaların altın bankacılığı ürünleri geliştirmesi ve pazarlama faaliyetlerini artırması ile birlikte bankalardaki altın depo hesaplarının büyüklüğü 2018 Mayıs ayı itibarıyla yaklaşık 135 tona ulaşmış bulunmaktadır. Yine, TCMB'nin toplam rezervleri içinde altının payı % 25'e yaklaşmaktadır.

Ülkemizde hane halkı tarafından geleneksel bir tasarruf ve yatırım aracı olarak kullanılan ve yastık altı olarak tabir edilen altının ekonomik sisteme kazandırılması amacıyla önemli çalışmalar yapılmıştır. 2010 yılından bu tarafa yapılan çalışmalar neticesinde Bankacılık sektörü yaklaşık 70 ton altını ekonomiye kazandırmayı başarmıştır. Yine, Hazine Müsteşarlığı tarafından 2 dönem ve 8 etapta ihraç edilen altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikaları sayesinde 7 aylık periyotta yaklaşık 4,5 ton yastık altı altın finansal sisteme dahil olmuştur.

Ülkemizde Dünya Altın Konseyine göre 3.500 ton, TCMB'nin çalışmasına göre ise yaklaşık 2.200 ton yastık altı altın stoku bulunduğu tahmini göz önünde bulundurulduğunda konuyla ilgili alınacak daha çok mesafe olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Burton Paul, The Price Challenge for the Gold Industry, Editor, World Gold, LBMA Precious Metals Conference , İstanbul 2007 .
2. CRU International Ltd., 1996, Gold: CRU International Ltd. Quarterly Market Service
3. DUYAR, Metin, Merkez Bankalarının Altın Piyasasındaki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme, Alattoo Academic Studies, International Scientific Journal, 1694-5263
4. Lassonde Pierre, President &CEO Franco-Nevada Mining Corporation Ltd.Mergers and Acquisitions versus Exploration and Organic Growth, LBMA Precious Metals Conference İstanbul, 2007.
5. Swanepoel Bernard, Managing Director, Harmony Gold, Risk Assesment in Mining LBMA Precious Metals Conference 2008, Lisbon.
6. Shen Xiangrong, Chairman of the Board, Shangai Gold Exchange
7. Shangai Tawhid Abdullah, Global Jewellery Marketing, LBMA Precious Metals Conference 2004,
8. Mergers and Acquisitions versus Exploration and Organic Growth, LBMA Precious Metals Conference Lisbon, 2008.
9. Mergers and Acquisitions versus Exploration and Organic Growth, LBMA Precious Metals Conference 2001, İstanbul Pierre Lassonde, President & Co-Chief Executive Officer, Franco-Nevada Mining Corporation Limited
10. Risk Assesment in Mining, LBMA Precious Metals Conference 2003, Lisbon Bernard Swanepoel, Managing Director, Harmony Gold
11. The Role of Bank of England in Gold Market, LBMA Precious Metals Conference 2003, Lisbon, Graham Young, Bank of England
12. The Shangai Gold Exchange – The Dawn of a New Era,
13. LBMA Precious Metals Conference 2003, Lisbon
14. Julian D. W. Phillips, Gold/Silver Forecaster - Global Watch - GoldForecaster.com
15. Gold Survey 2007, Gold Fields Mineral Services
16. Gold Survey 2008, Gold Fields Mineral Services
17. Gold Survey 2009, Gold Fields Mineral Services
18. Güney Afrika Vadeli İşlemler Borsası web sitesi, www.safex.co.za
19. Shangai Altın Borsası web sitesi , www.sge.sh
20. Barrick Gold Corporation web sitesi , www.barrick.com
21. Hong Kong Altın ve Gümüş Borsası web sitesi , www.cgse.com.hk
22. Bolsa de Mercadorias & Futuros web sitesi , www.bmf.com.br
23. Tokyo Emtia Borsası web sitesi , www.tocom.or.jp
24. Dünya Altın Konseyi web sitesi , www.gold.org
25. Takasbank Web sitesi, www.takasbank.com.tr

**THE RELATION OF DARK TRIAD PERSONALITY TRAIT WITH REJECTION
SENSITIVITY AND ATTACHMENT: THE MEDIATING ROLE OF EARLY
MALADAPTIVE SCHEMAS**

Uzm. Psk. Duygu Yürek Gürdeniz

Ege Psychological Counseling and Education Center

Dr. Öğr. Üyesi Emine Sevinç Sevi Tok

Izmir Katip Çelebi University, Department of Psychology

ABSTRACT

The main aim of this study was to investigate the relationship between the dark triad personality trait and the level of sensitivity to rejection, adult attachment styles, and early maladaptive schemas. The secondary aim of the study was to test the mediating role of early maladaptive schemas in the relationships between dark triad personality trait, rejection sensitivity, and attachment styles.

The study sample consisted of 300 adults aged between 18-60 years. In order to collect data from the participants, the snowball sampling method was used. Dark Triad Dirty Dozen Scale, Experiences in Close Relationships-Revised, Young Schema Questionnaire-Short Form-3, and Adult Rejection Sensitivity Questionnaire were applied to all participants.

The results of the correlation analyses showed that there were positive significant relationships between dark triad personality trait with anxious attachment style and rejection sensitivity ($r=0.275$, $p<0.01$; $r=0.217$, $p<0.01$; respectively). In addition, it was found that the dark triad personality trait had significant positive relationships with all maladaptive schemas except emotional deprivation and insufficient self-control. According to the regression analyses, 19% of the total variance in dark triad personality trait was explained by anxious attachment style. Also, 10% of the total variance in dark triad personality trait was explained by rejection sensitivity. A multiple regression analysis was then conducted to understand which of the 14 schemas predicted dark triad personality trait. The results of the analysis revealed that the model was statistically significant [$F(14, 300)=10.957$, $p<0.01$], explaining 35% of the total variance in dark triad trait. Schemas which had significant predictive effect emerged as approval seeking, abandonment, self-sacrifice, vulnerability to harm or illness, self-punitiveness, and unrelenting standards.

Finally, a path analysis was conducted in accordance with the correlation and regression analyses. A path model was formed via considering theoretical knowledge on the study variables and was tested using the AMOS program. Fit indices of the model were found to be satisfactory (Chi-Square/SD=1.965; CFI=0.990; GFI=0.982; RMSE=0.054; AGFI=0.961). Approval seeking and abandonment were entered in the path model because the relevant literature indicated that these schemas were related to anxious attachment and rejection sensitivity. According to the path analysis results, anxious attachment and rejection experiences in early childhood and the resulting abandonment and approval seeking schemas have led individuals to develop dark triad personality trait including narcissism, psychopathy, and machiavellianism.

Keywords: dark triad personality trait, attachment, rejection sensitivity, schemas

INTRODUCTION

Paulhus and Williams (2002) has introduced a quite new concept to the literature naming the coexistence of the three personality constructs; machiavellianism, narcissism and non-clinical psychopathy, as “Dark Triad”. According to research, these constructs which were accepted as conceptually different and approached separately show significantly high positive correlations with each other in normal populations (O’Boyle, Forsyth, Banks ve McDaniel, 2012; Furnham, Richards ve Paulhus, 2013; Miller, Hyatt, Maples-Keller, Carter ve Lynam, 2017) as they have common features such as self-promotion, emotional coldness, grandiosity, duplicity, manipulative behaviors, aggressiveness (Paulhus and Williams, 2002) and negligence of the harm given to others to fulfill self-benefiting aims (Jones and Paulhus, 2011). Therefore, Paulhus and Williams (2002) combined this three separate constructs under the same roof and the dark triad has begun to gain a ground particularly in studies in the fields of clinical psychology, social psychology and organizational psychology although each construct has had a large place in the literature by itself.

The tendency to rejection sensitivity was conceptualized as a model that assumed hypersensitivity to signs of rejection in interpersonal relationships and then to overreaction (Downey and Feldman, 1996). According to this, people are in a state of extreme anxiety about rejection, misunderstand the behavior of others, avoid interpersonal situations and do not trust themselves (Downey and Feldman, 1996; Erözkan, 2004).

Schemas are accepted as real, solid, non-inflexible beliefs and emotions used in relationships with the person's environment. Young, Klosko and Weishaar (2003) stated that schemas were

formed as a result of early childhood experiences but these schemes developed and became more and more complex throughout life. In the literature, there are studies focusing on the relationship between attachment (Jonasan, Lyons and Bethell, 2014; Brewer et al., 2018; Adler, 2017; Kara and Ceyhan, 2016; Uysal, 2016), rejection sensitivity (Adler, 2017; Finzi-Dotson, Har-Even ve Raz, 2011; Besser and Priel, 2009; Özdemir, 2017) and early maladaptive schemas (Reeves and Taylor, 2007; Carr and Francis, 2010; Zeigler-Hill, Green, Arnau, Sisemore ve Myers, 2011; Üzümcü, 2016; Torres, 2002; Heusschen, 2017; Lang, 2015, Lang, 2016) with each member of the dark triad. However, a study that examined the relationship of the dark triad as a whole and its relation with the mentioned variables was not found in the literature. From this point of view, the aim of this study is to investigate the relationship between the dark triad personality trait and the level of sensitivity to rejection, the attachment styles in adult relations and the early maladaptive schemas. The second aim of the study is to test the mediation role of early maladaptive schemas in the relations between dark triad personality trait, rejection sensitivity and attachment styles.

METHOD

Sample of the study consisted of 300 normal adults between 18 and 60 years of age. In order to collect data from the young adult sample (18-24 years old), the students who were studying at İzmir Katip Çelebi University were reached using the convenience sampling method. Snowball sampling method was used to reach adult participants between the ages of 24-60. Dark Triad Dirty Dozen Scale, Experiences in Close Relationships-Revised, Young Schema Questionnaire-Short Form-3 and Adult Rejection Sensitivity Questionnaire were applied to all the participants. SPSS 25 and AMOS analysis programs were used to analyze the data. Simple, multiple and hierarchical regression analyzes were performed with correlation analysis to investigate the relationships between variables. Sobel Test was applied to look at mediation effect and Road Analysis was used for model experiment.

RESULTS

The results of correlation analyses were showed that the positive significant relationships were founded between dark triad personality traits with anxious attachment style and rejection sensitivity (respectively, $r=0.275$, $p<0.01$; $r=0.217$, $p<0.01$). In addition, it was found that the dark triad personality trait shows significant and positive relationships with all maladaptive

schemes except emotional deprivation and insufficient self-control. The correlation results are shown in Table 1.

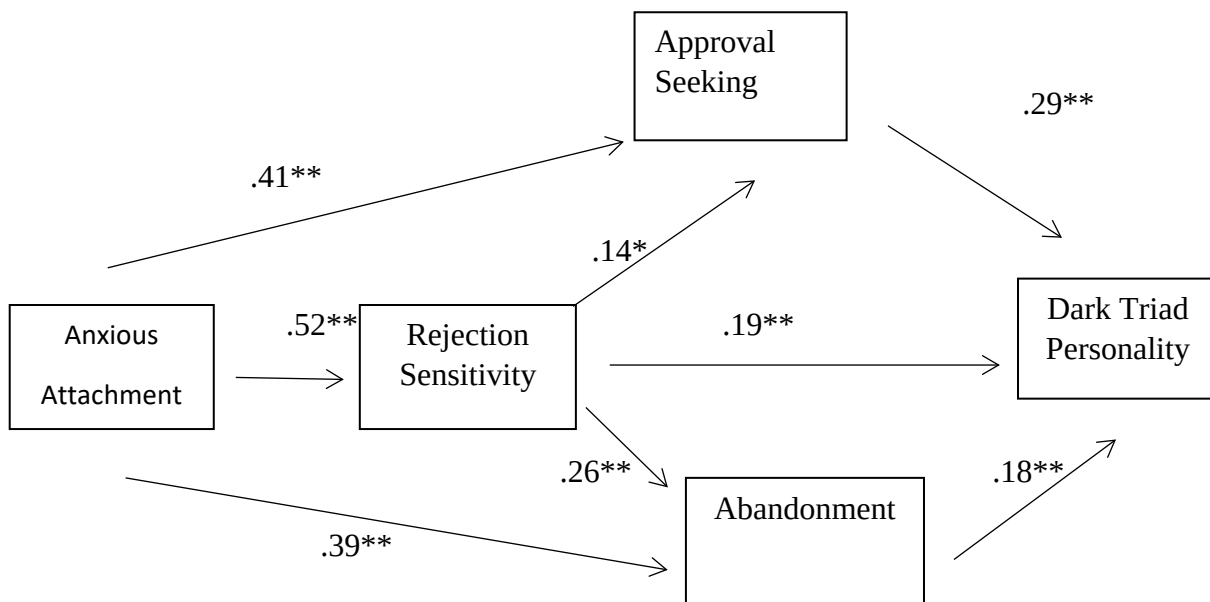
According to the regression analyses, 19% of dark triad personality traits score's total variance was explained by anxious attachment style [$F(1,300)=12.395$, $p<0.01$]. Likewise, 10% of dark triad personality trait score's total variance was explained by rejection sensitivity [$F(1,300)=14.685$, $p<0.01$]. Multiple regression analysis was applied to understand which of the 14 schemas predicted the dark triad personality traits. The results of the analysis registered that the model was statistically significant [$F(14, 300)=10.957$, $p<0.01$], and the model explained 35% of the total variance of the dark triad. Schemas which have significant predictive effect have been observed to be approval seeking, abandonment, self sacrifice, vulnerability to harm and illness, self-punitiveness, and unrelenting standards.

At the stage of interpretation of the results, a path analysis trial was conducted in the light of both correlation and regression analyses. The model created by taking into account the theoretical information on the relationships between the variables of the study was tested with the AMOS program. As a result, the fit indexes of the model was quite high (Chi-Square/SD=1.965; CFI=0.990; GFI=0.982; RMSE=0.054; AGFI=0.961). The results were shown in Figure 1. Because of the literature information about the related schemes with anxious attachment and rejection sensitivity, approval seeking and abandonment was chosen to be put into the path model. According to the path analysis results, anxious attachment and rejection experiences of individuals in early childhood and the resulting abandonment and approval seeking schemes have led to individuals developing the dark triple personality dimension composed of narcissism, psychopathy and machiavellianism.

Table 1. Correlation Analyses Results

	DT	ANA	AVA	RS	ED	FA	PS	SI	EI	AS	IN	SC	SS	AB	SP	DE	VH	US
DT	1																	
ANA	.275**	1																
AVA	.083	.398**	1															
RS	.217**	.516**	.323**	1														
ED	.109	.368**	.354**	.381**	1													
FA	-.146*	.412**	.342**	.449**	.360**	1												
PS	-.154**	.468**	.236**	.379**	.298**	.504**	1											
SI	.351**	.427**	.325**	.433**	.584**	.439**	.566**	1										
EI	-.236**	.202**	.447**	.291**	.385**	.342**	.341**	.586**	1									
AS	.338**	.412**	.025	.253**	.219**	.248**	.400**	.350**	.147*	1								
IN	.224**	.449**	.275**	.454**	.424**	.634**	.577**	.513**	.431**	.283**	1							
SC	.098	.183**	.046	.118*	.345**	.192**	.282**	.414**	.321**	.400**	.190**	1						
SS	-.292**	.380**	.137*	.218**	.359**	.289**	.468**	.465**	.385**	.437**	.337**	.263**	1					
AB	.219**	.519**	.288**	.456**	.477**	.559**	.546**	.479**	.319**	.312**	.610**	.137**	.460**	1				
SP	-.199**	.212**	.099	.111	.236**	.192**	.422**	.385**	.339**	.438**	.218**	.381**	.498**	.262**	1			
DE	.285**	.370**	.288**	.458**	.585**	.628**	.474**	.597**	.471**	.207**	.579**	.282**	.304**	.609**	.283**	1		
VH	.362**	.469**	.378**	.367**	.423**	.485**	.580**	.649**	.464**	.405**	.505**	.316**	.453**	.528**	.471**	.455**	1	
US	.370**	.127*	.062	.100	.298**	.043	.206**	.369**	.352**	.351**	.191**	.446**	.262**	.159**	.351**	.225**	.337**	1

*p<.05; **p<.01; DT=dark triad; ANA=anxious attachment; AVA=avoidant attachment; RS= rejection sensitivity; ED= Emotional deprivation; FA= Failure to achieve; PS= pessimism; SI= Social isolation; EI= Emotional inhibition; AS= approval seeking; IN=intertwinemen; SC= Insufficient self-control; SS= Self-sacrifice; AB= Abandonment; SP= self-punitiveness; DE= Defectiveness; VH= Vulnerability to harm or illness; US= Unrelenting standart

Figure 1. The Result of AMOS Path Analysis

* $p < .05$, ** $p < .01$

DISCUSSION AND CONCLUSION

Insecure attachment and rejection sensitivity is the result of the lack of perceived rejection from the caregiver or not being able to meet the needs of love and care in early childhood. For this purpose, there are many researches to investigate the relationship between the perceived rejection in childhood and the attachment styles in anxiety and avoidance dimensions directed towards close relationships in adulthood (Feldman and Downey, 1994; Downey and Feldman, 1996; Kennedy, 1999; Erözkan, 2009; Khoshkam, Bahrami, Ahmadi, Fatehizade and Etemadi, 2012; Wilkinson and De Paoli, 2014; Kotan, 2016; Kökdemir, 2016). As in rejection sensitivity, early maladaptive schemas are also closely related to attachment theory. Many researchers in the literature have examined the relationship between these two variables, since both of them cause dysfunctional interpersonal relationships in adulthood as a result of dysfunctional relationships with parents in early childhood.

In these studies, it was shown that people who developed one of the insecure attachment styles compared to those who developed a secure attachment style developed significantly more early maladaptive schemas (Mason, Platts and Tyson, 2005; Simard, Moss and Pascuzzo, 2011;

Bosmans, Braet ve van Vlierberghe, 2010; McLean, Bailey and Lumley, 2014; Bintaş-Zörer, 2015). At the same time, it was observed that the rejection sensitivity in the model may have a mediating effect on the relationship between anxious attachment style and maladaptive schemes in the names of abandonment and approval seeking. In addition, it was determined that abandonment and approval seeking schemes were mediated between rejection sensitivity and dark triad personality trait.

When the results are examined in light of all the findings of the study, the importance of negative livings experienced in early childhood in the development of dark triad personality traits is remarkable. The attachment anxiety and rejection sensitivity of the individuals who have experienced livings of rejection by their parents as a result of their care and needs not being met in a consistent and timely manner by their parents also have a significant effect on individuals' showing the personality of the dark triad personality. In this relationship, the full mediation of early maladaptive schemas, which were also developed during childhood and were highly resistant to change, was supported by data. It is thought that this study has important results in order to understand the relationship between the different variable and the dark triad personality trait and also interpret the factors that are effective in the development of this personality structure. In addition, it is aimed to make an original contribution to the literature in terms of providing a model proposal regarding the development of the dark triad personality traits.

REFERENCES

- Adler, N. (2017). *Who posts selfies and why? Personality, attachment style, and mentalization as predictors of selfie posting on social media* (Unpublished doctoral thesis). City University of New York, New York.
- Besser, A., & Priel, B. (2009). Emotional responses to a romantic partner's imaginary rejection: The roles of attachment anxiety, covert narcissism, and self-evaluation. *Journal of Personality*, 77, 287-325.
- Bintaş-Zörer, P. (2015). *Bağlanma kuramı perspektifinden sosyal kaygı: Erken dönem uyumsuz şemalar ve reddedilme duyarlılığının aracı rolü* (Unpublished master's thesis). Uludağ University, Bursa.
- Bosmans, G., Braet, C., & van Vlierberghe, L. V. (2010). Attachment and symptoms of psychopathology: Early maladaptive schemas as a cognitive link?. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 17, 374–385.

- Brewer, G., Bennett, C., Davidson, L., Ireen, A., Phipps, A., Stewart-Wilkes, D., & Wilson, B. (2018). Dark triad traits and romantic relationship attachment, accommodation and control. *Personality and Individual Differences*, 120, 202-208.
- Carr, S. N., & Francis, A. J. P. (2010). Early maladaptive schemas and personality disorder symptoms: An examination in a non-clinical sample. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 83, 333-349.
- Downey, G., & Feldman, S. (1996). Implications of rejection sensitivity for intimate relationships. *Journal of Personality & Social Psychology*, 70, 1327-1343.
- Erözkan, A. (2004). *Romantik ilişkilerde reddedilmeye dayalı incinebilirlik, bilişsel değerlendirme ve başa çıkma* (Unpublished doctoral thesis). Karadeniz Teknik University, Trabzon.
- Erözkan, A. (2009). Rejection sensitivity levels with respect to attachment styles, gender, and parenting styles: A study with turkish students. *Social Behavior and Personality*, 37, 1-14.
- Feldman, S., & Downey, G. (1994). Rejection sensitivity as a mediator of the childhood exposure to family violence on adult attachment behavior. *Developmental Psychology*, 6, 231-247.
- Finzi-Dotson, R., Har-Even, D., & Raz, G. (2011). Who is sensitive to rejection? The role of attachment, narcissism and fear of intimacy. In E. Kourkoutas ve F. Erkman (Eds.), *Interpersonal acceptance and rejection: Social, emotional, and educational contexts* (pp. 183-197). Boca Raton: Brown Walker Press.
- Furnham, A., Richards, S. C., & Paulhus, D. L. (2013). The dark triad of personality: A 10 year review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7, 199-216.
- Heusschen, C. (2017). *Understanding narcissism and psychopathy in terms of early maladaptive schemas in a community sample*. (Unpublished master's thesis). Tilburg University, Tilburg.
- Jonason, P. K., Lyons, M., & Bethell, E. (2014). The making of darth vader: Parent-child care and the dark triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 30-34.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2011). The role of impulsivity in the dark triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51, 679-682.
- Kara, E., & Ceyhan, A. A. (2016). *Relationship between adult attachment styles and dark triad personality traits*. 2nd. International Conference on Social Science and Humanities (ICSSH), Kuala Lumpur.

- Kennedy, J. H. (1999). Romantic attachment and ego identity, attributional style, and family of origin in first-year college students. *College Student Journal*, 33, 171-180.
- Khoshkam, S., Bahrami, F., Ahmadi, A., Fatehizade, M., & Etemadi, O. (2012). Attachment style and rejection sensitivity: The mediating effect of self-esteem and worry among Iranian college students. *Europe's Journal of Psychology*, 8, 363–374.
- Kotan, T. Ş. (2016). *Boşanmış ve boşanmamış ailelere sahip üniversite öğrencilerinde reddedilme duyarlılığının bağlanma stilleriyle ilişkisinin incelenmesi* (Unpublished master's thesis). Işık University, İstanbul.
- Kökdemir, G.Y. (2016). *Anne-babadan algılanan kabul-ret ile yetişkin duygusal bağlanma boyutlarının ilişkisi: reddedilme duyarlılığının aracı rolü* (Unpublished master's thesis). Okan University, İstanbul.
- Lang, A. (2015). Machiavellianism and early maladaptive schemas in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 87, 162-165.
- Lang, A (2016). Early maladaptive schema domains and the dark triad: Core beliefs show what is common and what is distinct in dark personalities. In J. Williams (Ed.), *Psychopathology-symptoms, challenges and current concepts*, (pp. 59-76). New York: Nova Science.
- Mason, O., Platts, H., & Tyson, M. (2005). Early maladaptive schemas and adult attachment in a UK clinical population. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 78, 549-564.
- McLean, H. R., Bailey, H. N., & Lumley, M. N. (2014). The secure base script: Associated with early maladaptive schemas related to attachment. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 87, 425-446.
- Miller, J. D., Hyatt, C. S., Maples-Keller, J. L., Carter, N. T., & Lynam, D. R. (2017). Psychopathy and machiavellianism: A distinction without a difference?. *Journal of Personality*, 85(4), 439-453.
- O'Boyle, E. H., Forsyth, D. R., Banks, G. C., & McDaniel, M. A. (2012). A meta-analysis of the dark triad and work behavior: A social exchange perspective. *Journal of Applied Psychology*, 97, 557–579.
- Özdemir, H. E. (2017). *Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ile narsisizm arasındaki ilişki: Reddedilme duyarlılığının aracı rolü*. (Unpublished master's thesis). Işık University, İstanbul.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556–563.

- Reeves, M., & Taylor, J. (2007). Specific relationships between core beliefs and personality disorder symptoms in a non-clinical sample. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 14, 96-104.
- Simard, V., Moss, E., & Pascuzzo, K. (2011). Early maladaptive schemas and child and adult attachment: A 15 year longitudinal study. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 84, 349-366.
- Torres, C. (2002). *Early maladaptive schemas and cognitive distortions in psychopathy and narcissism* (Unpublished doctoral thesis). The Australian National University, Australia.
- Uysal, A. N. (2016). *Predicting relationship satisfaction: Dark triad personality traits, love attitudes, attachment dimension*. (Unpublished master's thesis). Doğuş University, İstanbul.
- Üzümcü, E. (2016). *Büyükleme ve kırılma narsistik kişilik özellikleri ile ilişkili kişilik faktörlerin şema terapi modeli çerçevesinde incelenmesi*. (Unpublished master's thesis). Hacettepe University, Ankara.
- Wilkinson, R. B., & De Paoli, T. (2014). *Rejection sensitivity and attachment insecurity: An experimental approach to exploring the origins of rejection sensitivity*. Conference: International Association for Relationship Research Biennial ConferenceAt: Melbourne, Australia.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. New York: The Guilford Press.
- Zeigler-Hill, V., Green, B. A., Arnau, R. C., Sisemore, T. B., & Myers, E. M. (2011). Trouble ahead, trouble behind: Narcissism and early maladaptive schemas. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 42, 96-103.

**A SOLUTION FOR DESTROYING MOSQUITOS IN HOME AND AROUND TO
FIGHT DISEASES LIKE DENGUE AND CHIKUNGUNYA**

Sayed Koushik Ahamed¹, Rezwan Ahmed Mahedi², Shahjalal Reza³, Abadul Hoque⁴, Sadia Afrin⁵

¹Head of Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

Supervisor of this project, M.Pharm(NSTU),M.Pharm(NSTU)

kousikahmad88@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2294-3563>

²Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

rezwanmahed747@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4313-1345>

³Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

rezashajalal@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9045-3887>

⁴Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

abadulhoque21@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4131-9777>

⁵Department of Pharmacy, Comilla University, Bangladesh

sadia.pharma12.cou@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4337-6521>

ABSTRACT

Scientists have found evidence of the presence of mosquitoes about 100 million years ago by studying fossils. From then until today, there has not been much change in the morphological nature of mosquitoes. That is when the origin of mosquito-borne diseases began. Outbreaks appear to be exacerbated in Latin America and South Asia today. Dengue, Chikungunya, Malaria and Yellow Fever kill many people every year from Bangladesh, India, Sri Lanka. In addition, 40% of the world's population is at risk of malaria, and in 2015, malaria alone accounted for 436,000 deaths worldwide. Every year, 500 million people are infected with mosquito-borne diseases. 90% of them are from Africa. It is not possible to protect the common man from mosquito-borne diseases as no vaccine for mosquito-borne diseases has been discovered so far. Moreover, because the definitive vaccine for dengue and malaria is not available to the public, no one is getting vaccinated and a survey has shown that around three billion people in the world

live in mosquito-infested areas. Moreover, global warming every year is one of the reasons for the spread of mosquito-borne diseases. In this case, the only way is to prevent mosquito repellent. The chemicals used in low-income countries in the conventional way create very deadly reactions for humans and other animals. This report shows how people can easily make their own mosquito repellents from natural materials, without using any harmful chemicals and shows the natural way to keep their homes mosquito free. This scientific report basically uses a method to keep mosquitoes away from humans without harming the environment.

Keywords: Mosquitoes, Repellent, Citronella Oil.

Summary

Mosquito-borne diseases are increasing day by day. Urbanization is also moving fast. For which the temperature is gradually increasing and a favorable environment is being created for the breeding of mosquitoes. So at the present time the report is going to introduce people to a method that will be beneficial for mankind and the environment.

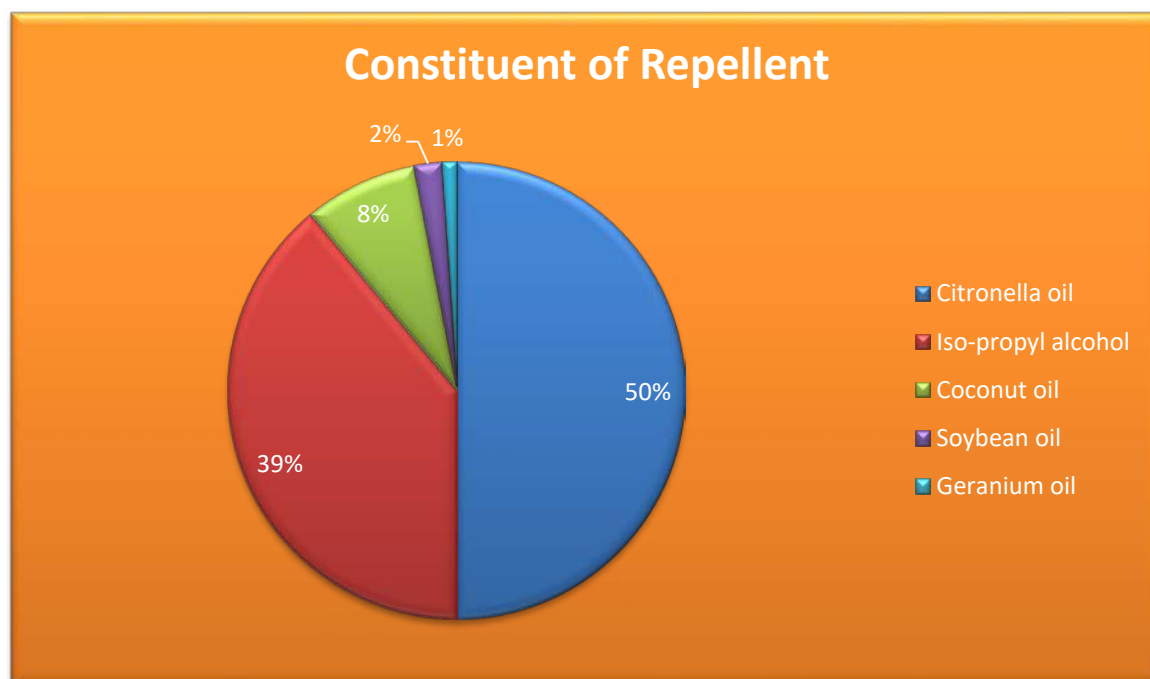
Introduction

About 100 million years ago by studying fossils, scientists have found evidence of the presence of mosquitoes. But in every year, thousands of people in the world are infected with Dengue, Malaria, Chikungunya named mosquito-borne diseases. So, why is the depredation of this mosquito growing day by day? One of the main answers was the gradual rise in temperature and the gradual decline or indiscriminate destruction of mosquito repellent plants. Now a days, mosquito is a most annoying creature in our livelihood. This creature carries various types of viruses like Dengue, Chikungunya, Malaria, Zika etc. Last year about one lakh one thousand three hundred fifty four people were affected by only *Aedes aegypti* in Bangladesh . So, our project or this scientific report is mainly focusing on the natural way to get rid of all types of mosquitoes without using any toxic element. Therefore, this project or report is claimed as “Controlling Mosquitoes”.

Research & Findings

The project “Controlling Mosquitoes” can be established on home as well as in our cities, towns & villages. In home, this project can be formed through gardening or cultivating and prepare home-made anti-mosquito spray which can be sprayed on skin as well as around the room. Firstly, we need some plants for gardening that have naturally destructive agents on mosquitoes. These plants are – Citronella(lemon grass), Lavender, Lemon, Tea tree, Neem, Rosemary, Catnip, Basil(Pudina), Marigold(Gada), Chrysanthemums, Geranium etc which have very pungent odor that put mosquitoes far away from our houses. In addition, we can also prepare some anti-mosquito sprays from those plants. Let's give an example below-

- 1) Citronella oil – 50%
- 2) Geranium oil/Geraniol – 1%
- 3) Soybean oil – 2%
- 4) Coconut oil – 8%
- 5) Ethanol/Iso-propyl alcohol – 39%

N.B: Make sure the oil is in a dark-colored bottle as light can damage essential oils.

Chemical constituents	Ohmic-heated hydrodistillation (%)	Hydrodistillation (%)	Steam distillation (%)	Reference oil (%)
Linalool	1.63			1.44
Citronellal	19.61	22.09	20.99	13.11
1-ethyl -2-Methylcyclopentene	0.43			
4-nonanone	0.76	0.80	0.63	
Citronellol	12.97	12.80	13.64	11.97
Neral	6.60	7.97	4.94	6.84
Geraniol	41.15	41.48	42.43	42.38

Geranial	6.42	8.39	4.39	9.55
citronellyl acetate	1.75	1.37	2.13	1.5
Eugenol	1.06	0.91	0.78	1.85
geranyl acetate	5.66	4.73	7.74	4.93
trans- β -caryophyllene	0.69		0.97	1.97
γ -cadinene	1.26		1.35	4.46

Table : Chemical Constituents of Citronella Oil

This mosquito repellent spray can be applied on skin which is totally safe for human. By applying this spray, the mosquitoes will not be able to bite.

- How does citronella oil work?

Citronella oil repels mosquitoes and does not kill them. Instead, it masks the carbon dioxide and lactic acid scents that mosquitoes are searching for. Generally, insects will have a much more difficult time locating us when we have applied citronella oil.

Citronella oil usually works for about 50-70 minutes and needs to be reapplied after that time period has elapsed. This is a significantly lower amount of time in comparison to DEET or other chemical insect repellents, which can work for a couple of hours before reapplication is needed. Sprays and lotions that contain citronella essential oils are the most successful insect repellents and usually contain a mixture of citronella oil and other substances to increase the product's protection time. A 2015 study compared the ability of DEET, citronella oil, and fennel oil to repel mosquitoes. Researchers found that DEET had a protection rating of over 90 percent over six hours. So, if we add oils of coconut, geranium, neem oil, and 2% soybean oil to the mixture can achieve similar repellency to DEET, providing 7.2 hours mean protection time against a dengue vector and nuisance biting mosquitoes in one study. [N.B : The FDA doesn't regulate essential oils in the same way as drugs.]

- How to preserve this repellent?

Without using any preservatives, anyone can use this repellent formula within airtight & light resistance containers. In fact with the usage of preservatives this formula lasts for 2 years.

Furthermore, this method will reduce the use of coils. Coils which are very harmful to human health but the use of these natural ingredients will reduce the risk of environmental pollution, along with life-threatening levels.

Now in city corporation, most often synthetic chemicals are sprayed throughout the city which is very deleterious to human. Moreover, these chemicals hamper the life cycle of other beneficial insects like hoppers that consume the larva of mosquitoes. Therefore, the plants can be used instead of harmful chemicals. These plants can be implanted throughout the road-island, footpath, sides of sewer, underneath of flyover etc. The primary reason for increasing mosquito's number is raise of the temperature. For this reason, this implantation may help to reduce the

temperature by consuming carbon-di-oxide. Thus, it is also involved with green project. This project can strafe the life-cycle of beneficial insects. If implantation process would establish throughout the rural area, the pharmaceutical companies will able to purchase their raw materials from within our country. In this manner, they can produce mosquito repellent sprays in natural way whereto the synthetic aerosol sprays are too much harmful to human. Over and above, the rural people can also get rid of this mosquito by this implantation or cultivation of these plants.

Result

The main breakthrough of this project is the elimination of mosquitoes or the control of mosquito lineage by exploiting nature. Generally, we harm ourselves by controlling of mosquitoes in the conventional way. The chemicals used in this case are harmful to almost all organisms. In addition, presently there has not been much success using them. For example, it may be seen that the Dengue fever of 2019 took epidemic shape in Bangladesh. This view, we should note that this project is a procedure which is ideal for an agricultural country like ours. Moreover, the project will play a major role in the training of general public to gain the ability to produce mosquito repellent. As far as the involvement of the project is concerned, it is possible to reduce the impact of the greenhouse effect. Being environmental friendly, it will play an important role in the progeny of other beneficial insects in the environment, such as shrubs, butterflies that eat mosquito larvae.

Since in the implementation of this project, the key element is taken from nature it can be said that it will be fully environmental friendly. In Bangladesh as well as in South Asia, the quantity of mosquito is more common in the city corporation areas. If we plant trees with the proper care in the city Corporation areas, then it can be seen that mosquito infestation will be greatly reduced through environmental and ecological changes.

Moreover, in crisis moment we have to import materials from other countries. If the project can be spread all over the rural areas of Bangladesh then it will be seen that our local pharmaceutical companies are able to produce protective materials using raw materials of the country.

Discussion & Conclusion

The project is innovative in that sense that it has not been given any information to our peoples on how to make mosquito repellent in our household at any time before, and how to keep our house free from mosquitoes, including agriculture. Through this project, the common people will know how to protect themselves from mosquitoes by adopting natural methods, as well as benefiting our environment.

This whole project has been proposed considering the agriculture based Bangladesh. The project has come out with a huge employment opportunity, which is made this project unique.

It is conceivable that since this project is proposed both in the village and in the city, then most of the people of Bangladesh as well as South Asian countries will enjoy the success of this project. At present we are moving away from nature in our tendency to be modern, this project will play a role to bring people closer to nature. It will also contribute to reduce the harmful effects of chemical products on the environment. Above all, the project is a part of greening.

In urban life, it is seen that the trees are gradually decreasing which effect is shown increasing the number of mosquitoes. As we take care of these plants in the cities by planting them on the roof and porch of our home. Then it will be seen that the oppression of mosquitoes in the city will be greatly reduced. And they will also be able to produce protective materials from those trees at home.

Reference

- 1) **Barnard DR, Xue RD:** Laboratory evaluation of mosquito repellents against *Aedes albopictus*, *Culex nigripalpus*, and *Ochlerotatus triseriatus* (Diptera: Culicidae). *J Med Entomol.* 2004, 41: 726-730. 10.1603/0022-2585-41.4.726.Return
- 2) **Ava T:** Neem oil: a safe alternative to Deet <http://trinityava.com/wp-content/.../Neem-for-Outdoor-Protection-2009.07.pdf>. Book *Neem oil: a safe alternative to Deet*. 2009, City, [<http://trinityava.com/wp-content/.../Neem-for-Outdoor-Protection-2009.07.pdf>]
- 3) **Covell G:** Anti-mosquito measures with special reference to India. *Health Bulletin.* 1943, 11:
- 4) **EPA:** Registration Eligibility Descision Document: Oil of Citronella <http://www.epa.gov/oppsrrd1/REDs/factsheets/3105fac>
- 5) **Muhammad Hazwan bin Hamzah, Hasfalina Che Man, Zurina Zainal Abidin, Hishamuddin Jamaludin.** Comparison of Citronella Oil Extraction Methods from *Cymbopogon nardus* Grass by Ohmic-heated Hydro-distillation, Hydro-Distillation, and Steam Distillation. To be published in *Bioresources*. November 2013 Available from: https://www.researchgate.net/publication/273221259_Comparison_of_Citronella_Oil_Extraction_Methods_from_Cymbopogon_nardus_Grass_by_Ohmic-heated_Hydro-distillation_Hydro-Distillation_and_Steam_Distillation
- 6) **Debra Rose Wilson, Ph.D., MSN, R.N., IBCLC, AHN-BC, CHT, Jill Seladi-Schulman, Ph.D.** *What You Need to Know About Citronella Essential Oil*. [Online]. Available from: <https://www.healthline.com/health/citronella-oil> [Accessed August 14, 2019].
- 7) **Jungle formula.** *Prevention-Jungle Formula* [Online]. Available form: <https://www.jungleformula.co.uk>

8) **Wany, Aakanksha & Jha, Shivesh & Nigam, Vinod & Pandey, D M. (2013).** Chemical analysis and therapeutic uses of citronella oil from *Cymbopogon winterianus*: A short review.. International Journal of Advanced Research. 1. 504-521.

**TÜRKİYE’DE BITCOİN İŞLEM MİKTARININ BELİRLEYİCİLERİ VE ONLİNE BANKACILIK
İŞLEMLERİNE ERİŞİMİN ETKİSİ**

Bekir Tamer GÖKALP

Dr., Azimut Portföy Yönetim Şirketi., ORCID: 0000-0002-9766-3577

ÖZET

2009 yılında Bitcoin ile birlikte hayatımıza giren kripto paralar yatırımcıların yanında ekonomistlerin de ilgisini çekmektedir. Literatürde yapılan araştırmaların ana odak noktası daha çok Bitcoin’in ve diğer paraların fiyatını belirleyen faktörleri analiz etmek üzerindedir. Bu çalışmada ise Bitcoin’in fiyatından ziyade Bitcoin işlem miktarını belirleyen değişkenler analiz edilmeye çalışılmıştır. 5 Ocak 2015 ile 31 Mayıs 2020 arası dönemi kapsayan verilerden hareketle uygulanan Vektör Hata Düzeltme (VEC) Modeli, USD/TRY döviz kurunun, bankacılık hizmetlerine erişimin, online bankacılık sistemine erişimin ve altın fiyatının Bitcoin işlem miktarı üzerindeki etkisini incelemiştir. Kısa ve uzun dönem katsayılarından elde edilen sonuçlar online bankacılık sistemine erişimin Bitcoin işlem miktarı üzerinde pozitif yönlü, UDS/TRY döviz kurundaki değişimin ise negatif yönlü etkisi olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan bir diğer bankacılık değişkeni olan bankacılık hizmetlerine erişimin veya bir diğer alternatif yatırım aracı olan altın fiyatının etkisi ise istatistiksel olarak desteklenememiştir. Bu bulgulardan hareketle Türkiye’de genç yatırımcıların Bitcoin piyasasına yatırım yapmaya daha meyilli olduklarını ve bu kişilerin Bitcoin fiyatı yanında dolar döviz kurunu da yakından izlediklerini tespit etmek mümkün olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, VECM, Kripto para, Türkiye ekonomisi

Jel Kodları: C22, C58, G12

1. GİRİŞ

2009 yılında Bitcoin ile birlikte hayatımıza giren kripto para birimleri, birçok açıdan standart para birimlerinden farklılık göstermektedir. Bireysel olarak üretilmeleri ve herhangi bir hükümet veya merkez bankasına bağlı olmadan piyasada dolaşabilmeleri, bu para birimlerinin en önemli farklılığıdır. Kriptoparalar bağlamında en çok araştırma bu paraları temsilen Bitcoin üzerinden gerçekleştirilmiştir. Urquhart (2016, 2018) ve Bariviera (2017) gibi araştırmacılar daha çok Bitcoin piyasasının işlevselliği konusuna odaklanırken Cheung, Su ve Roca (2015) ve

Cheah ve Fry (2015) gibi araştırmacılar Bitcoin'in spekülâtif bir balon olup olmadığı noktasında araştırma yürütmeyi tercih etmişlerdir. Bu çalışmanın ana amacı Bitcoin piyasasının işlevselliğinden veya spekülâtif bir yapıya sahip olup olmadığının analizinden ziyade, Türkiye'de Bitcoin piyasasında işlem gören miktarın ana belirleyicilerinin neler olduğunu anlamak üzerinedir.

Piyasaya çıktığı ilk dönemde bir dolardan daha düşük bir fiyata işlem gören Bitcoin 2020 yılının Mayıs ayı sonu itibariyle 9699 Amerikan dolarına işlem görmektedir. Ethereum ve Ripple gibi diğer kripto paralar ile kıyaslandığında Bitcoin'in en yüksek değere sahip kripto para olduğu görülmektedir. Bitcoin fiyatı yürürlükte olduğu süreç içerisinde sürekli dalgalanma göstermiştir. 2017 yılının sonlarında 20 bin Amerikan dolarına yaklaşan Bitcoin'in değeri zaman içinde düşüşe geçmiş, ancak bu kripto paraya olan ilgi asla sıfırlanmamıştır. Aksine gün içinde gerçekleştirilen Bitcoin işlem miktarında sürekli olarak bir artış yaşanmaktadır. Birçok iktisatçı Bitcoin işlem miktarının belirleyicilerin ne olduğu hususunda çeşitli araştırmalar yürütmüştür. Örneğin Wijk (2013) Bitcoin üzerinden yapılan işlemlerin ana belirleyicisinin Bitcoin ile USD arasındaki döviz kuru olduğunu dile getirmiştir. Buna göre Bitcoin'in ABD doları karşısından değeri arttıkça kâr beklentileri sebebiyle Bitcoin ile yapılan işlem miktarının da arttığını belirtmiştir. Panagiotidis vd. (2018) ise Bitcoin ile ilgili Google'da yapılan arama sayısı arttıkça Bitcoin ile yapılan işlem miktarının arttığını belirtmiştir. Buna göre bir ekonomide Bitcoin'e yönelik haberlerin artması, insanların Bitcoin'i hatırlamasına ve bu para birimi ile daha fazla işlem yapmasına neden olmaktadır. Bouoiyour ve Selmi (2014) ise Çin hisse senedi endeks değeri ile Bitcoin işlem miktarı arasında çok sıkı ve doğru yönlü bir ilişkinin olduğunu iddia etmiştir. Yazarlar bu ilişkiyi açıklarken uluslararası yatırımcıların Bitcoin ile Çin hisse senedi piyasasını eşdeğer gördüklerini belirtmişlerdir. Bitcoin ile yapılan işlemlerin nüfus etkisi sebebiyle Çin piyasasında daha yaygın olması, Çin hisse senedi endeksinin Bitcoin'in işlem sayısı ile eşdeğer görülmesine neden olmaktadır. Bouri vd. (2017) ise ekonomilerde meydana gelen belirsizliklerin Bitcoin işlem miktarı üzerinde etkili olan ana unsur olduğunu iddia etmiştir. Buna göre ekonomilerde belirsizliklerin artması, ekonomik birimleri döviz gibi alternatif araçlara yöneltmektedir. Bitcoin de döviz türlerinden biri olarak kabul edilebileceği için belirsizliklerin yüksek olduğu dönemlerde Bitcoin üzerinden yapılan işlem sayısında da önemli derecede artışlar görülmesi muhtemeldir. Bu bulgu ile paralel olarak Panagiotidis vd. (2018) Bitcoin işlem miktarı ile altın getirisi arasında, Bouri vd (2019) ise diğer kripto para birimlerinin fiyatı arasında sıkı bir ilişki tespit etmiştir. Ancak bu son iki yaklaşım

literatürde ortak hareket eden değişkenler olarak kabul edilmektedir. Yani neden-sonuç ilişkisi vermekten ziyade senkronize hareket eden değişkenler olarak kabul görmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'deki Bitcoin işlem miktarını etkileyen ana değişkenler analiz edilmeye çalışılmıştır. Şunun açıkça belirtilmesi gerekir ki bu çalışmada Bitcoin'in Türk Lirası cinsinden değerinden ziyade Türkiye'deki piyasalarda işlem gören miktarının ana belirleyicilerine odaklanılmıştır. Bu konuda birkaç unsur akla gelmektedir. Bunlardan ilki bankacılık sisteminde meydana gelen ilerlemelerle alakalıdır. Mobil bankacılığın kullanımının yaygınlaşması, Bitcoin'e ulaşma olasılığını artırmaktadır. Özellikle yeni neslin hem mobil bankacılığı kullanmaya daha meyilli olması hem de online finansal işlemler gerçekleştirme konusunda daha arzulu olmaları, Bitcoin işlem miktarını artırabilmektedir. Bir diğer unsur ise ödeme sistemleriyle alakalıdır. Gelişmekte olan ülkelerde herkesin bankacılık sistemine erişimi çeşitli nedenlerle mümkün olamamaktadır. Kimi insanların bankada mevduat açmasına izin verilmemekte ya da kredi kartı kullanımlarına önemli derecede sınırlar getirilmektedir. Böyle bir kısıt altında kalan kişilerin Bitcoin gibi kripto paraları bir ödeme aracı olarak kullanmak istemesi de Bitcoin işlem miktarının artmasının nedenlerinden biridir.

Bu çalışma literatüre üç açıdan katkı sunma potansiyeli taşımaktadır. Birincisi çalışma Bitcoin'in fiyatından ziyade işlem miktarına odaklanmaktadır. İkincisi ise Bitcoin işlem miktarının açıklanmasında daha önceden ele alınmamış bir faktörü dikkate almasıdır. Üçüncüsü ise Türkiye'de son dönemde gerçekleştirilen yapısal düzenlemeler ile alakalıdır. Bilindiği gibi Türkiye'de özellikle 2018 Ağustos'unda meydana gelen kur krizi ve sonrasındaki yüksek kur volatilitesi, hükümeti döviz piyasasında çeşitli önlemler almaya sevk etmiştir. Bu önlemler döviz ile işlem yapan ekonomik birimlere ilave yükler getirmektedir. Bu yüklerden kurtulmak isteyen ekonomik birimlerin zaman içinde Amerikan doları gibi para birimleri yerine Bitcoin gibi kripto paralar ile ödeme sistemine geçmeleri muhtemeldir. Bu da Bitcoin işlem miktarında artış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Çalışmanın yapısı şu şekilde oluşturulmuştur. İkinci bölümde Bitcoin literatürü ele alınmıştır. Üçüncü bölüm veri ve yöntemi anlatmaktadır. Dördüncü bölümde ampirik bulgular tartışılmaktadır. Son bölümde ise çalışmanın sonucu verilmektedir.

2. LİTERATÜR

2009 yılında yürürlüğe giren Bitcoin piyasaya çıkmasının hemen ertesinde piyasada yeterince talep görmemiş ve değer kaybetmiştir. İlerleyen zaman diliminde ise Bitcoin'in fiyatı hızla artış göstermiş, 2017 yılının sonunda kısa bir sürede 20 bin Amerikan doları seviyesine yaklaşarak

inanılmaz bir rekor kırmıştır. Bitcoin'in değerinde meydana gelen bu artış beraberinde Bitcoin'in volatilitesinde de önemli dalgalanmalara neden olmuştur. Bu nedenle birçok araştırmacı Bitcoin'in fiyatının ana belirleyicileri üzerine detaylı araştırmalar gerçekleştirmişlerdir.

Bitcoin'in değeri üzerine gerçekleştirilen en kapsamlı analizlerden biri Wijk (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazar Bitcoin'in fiyatı ile çeşitli ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi ele almıştır. ABD dolarının diğer para birimleri karşısındaki değeri, petrol fiyatlarının seyri ve hisse senedi piyasası endeks değerleri gibi değişkenleri ele alan Wijk, uygulamış olduğu hata düzeltme modeli ile Bitcoin'in değerinin açıklanmasında euro-dolar döviz paritesinin, Dow Jones endeksinin ve petrol fiyatının uzun dönemde etkili olduğunu tespit etmiştir. Bouoyiour ve Semi (2014) ise Amerikan ekonomisi yerine diğer değişkenlere odaklanmış ve Şangay hisse senedi piyasası endeks değerinin Bitcoin'in değeri üzerinde döviz kuru veya altın fiyatlarından ziyade daha açıklayıcı olduğunu tespit etmişlerdir. Yazarlara göre Bitcoin'in bu kadar talep görmesinin ana nedenlerinden biri diğer yatırım araçlarına kıyasla çok daha düşük işlem maliyetine sahip olmasıdır. Bu özellik Bitcoin'in yatırımcılar nezdindeki çekiciliğini katbekat artırmaktadır. Bu bulgu Kim'in (2017) Bitcoin piyasasına farklı bir şekilde bakmasına ve işlem maliyetlerini analiz etmesine neden olmuştur. Yapılan analiz sonucunda Bitcoin işlem maliyetinin diğer döviz cinslerine kıyasla %2 daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yazar ayrıca işlem maliyetlerinde mevcut olan bu avantajın Bitcoin işlem miktarının seyri açısından da önemli olduğunu belirtmiştir. Ciaian vd (2016) Bitcoin'in değerine ilişkin yaptığı açıklamada Bitcoin'in tıpkı diğer mallar gibi bir mal olarak görülmesi gerektiğini, bu nedenle değerini belirleyen ana unsurun anlaşılabilmesi için arz talep analizinin uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Buna ilaveten makro finansal göstergelerin etkileri de analize dahil edilmiştir. Regresyon analizinden elde edilen bulgular Bitcoin fiyatının ana belirleyicilerinin arz ve talepte meydana gelen değişimler, bir diğer deyişle arz ve talep eğrilerini kaydıran faktörler olduğunu göstermiştir. İlginç farklılık ise makro göstergelerde ortaya çıkmıştır. Daha önceden uzun dönemde pozitif etkisi olduğu raporlanan Dow Jones endeksi ve petrol fiyatının Bitcoin fiyatı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı raporlanmıştır. Ciaian vd (2016) bu farklı bulgunun ana nedenini kurulan modelin eksik yapısına bağlamıştır. Kristoufek (2013) Bitcoin'in fiyatında meydana gelen dalgalanmaları sürü etkisinden kaynaklanan ani talep değişimlerine bağlamıştır. Google trend üzerinden gerçekleştirilen analizde Bitcoin'in belli dönemlerde daha popüler hale geldiği, bu popüleritenin internet aramalarına yansıdığı, bu aramaların Bitcoin'in değerini artırdığı, değerinde meydana gelen artış sebebiyle haberlerin daha fazla Bitcoin'e yer verdiği, bu

sebeple Bitcoin'e ilgilinin daha da arttığı ifade edilmiştir. Bir diğer deyişle Bitcoin'in değeri arttıkça Bitcoin'e ilgi artmış, Bitcoin'e ilgi arttıkça da değeri artmıştır. Yazarın çift yönlü nedensellik bulgusu bu sonucu desteklemiştir. Benzer bulguya Urquhart (2018) tarafından da rastlanmıştır. Yazar ayrıca getirinin, volatilitenin ve işlem hacminin de Bitcoin'in değeriyle yakın ilişki içinde olduğunu tespit etmiştir. Bouri vd. (2017) Bitcoin'in değeri ile ekonomik belirsizlikler arasındaki ilişkileri incelemiş, belirsizliklerin arttığı dönemlerde Bitcoin'in fiyatında ve getirisinde önemli artışlar meydana geldiğini tespit etmiştir. Bu sebeple ekonomik belirsizlik endekslerinin Bitcoin'e yatırım yapıp yapmama konusunda yol gösterici olma niteliğinde olduğu iddiasında da bulunmuştur.

Yukarıda yer alan çalışmaların tamamının odaklandığı nokta Bitcoin'in değerinin belirleyicileridir. Bouri vd. (2019) ise bu çalışmalardan farklı olarak Bitcoin işlem miktarına odaklanmıştır. Ancak yine eşitliğin diğer tarafında Bitcoin'in değeri yer almıştır. Buna göre Bitcoin işlem miktarında meydana gelen artışın Bitcoin'in değerini etkileyip etkilemediği sorusuna odaklanmıştır. Nedensellik analizinden elde edilen bulgular, Bitcoin dahil olmak üzere toplam altı kripto paranın (Bitcoin, Ripple, Litecoin, Ethereum, Stellar ve Dash) işlem miktarında meydana gelen artışın bu paraların değerini artırdığını tespit etmişlerdir. İlerleyen dönemde Bitcoin üzerine yapılan araştırmaların neredeyse tamamı bu perspektifte analiz gerçekleştirmiş ve Bitcoin'in değerinin belirleyicilerine odaklanmıştır. Bu çalışma ise literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak Bitcoin işlem miktarının ana belirleyicilerinden bankacılık sistemine odaklanmaktadır.

3. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada Türkiye ekonomisine odaklanılmaktadır. Türkiye ekonomisinin ele alınma nedeni hem veriye ulaşımın mümkün olması hem mobil bankacılık uygulamasında oldukça gelişmiş bir altyapıya ve yaygınlığa sahip olması, hem de Türkiye'deki yatırımcıların davranışlarının analiz edilme isteğidir. Çalışmada kullanılan veriler haftalık frekanstadır ve şu şekildedir: Bitcoin işlem miktarı (y), USD/TRY döviz kuru (e), bankacılık hizmetlerine erişim (piyasadaki toplam kredi kartı sayısı) (b), online bankacılık sistemine erişim (online olarak gerçekleştirilen bankacılık işlemi sayısı) (o) ve altın fiyatı (g). Analiz dönemi 5 Ocak 2015 ile 31 Mayıs 2020 arasını kapsamaktadır. Veriler Thomson Reuters Eikon (TRE), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), TCMB-EVDS ve BDDK veri tabanlarından temin edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin tespitinde Vektör Hata Düzeltme (VEC) Modeli kullanılmıştır.

VEC modelinin uygulanmasının ana koşulu değişkenlerin tamamının aynı derecede entegre olması ve bu değişkenler arasında en az bir kointegrasyon ilişkisinin mevcut olmasıdır. Modelin en önemli avantajı, değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönem ilişkii tespit etmeye imkân vermesidir. Analizde kullandığımız VEC modeli 1 numaralı denklemdeki gibidir.

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \alpha_{2j} \Delta e_{t-j} + \sum_{k=1}^p \alpha_{3k} \Delta b_{t-k} + \sum_{l=1}^p \alpha_{4l} \Delta o_{t-l} + \sum_{m=1}^p \alpha_{5m} \Delta g_{t-m} + \delta_1 ECT_{t-1} + \varepsilon_{1t} \quad (1)$$

$$\Delta e_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \beta_{2j} \Delta e_{t-j} + \sum_{k=1}^p \beta_{3k} \Delta b_{t-k} + \sum_{l=1}^p \beta_{4l} \Delta o_{t-l} + \sum_{m=1}^p \beta_{5m} \Delta g_{t-m} + \delta_2 ECT_{t-1} + \varepsilon_{2t} \quad (2)$$

$$\Delta b_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^p \gamma_{1i} \Delta y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \gamma_{2j} \Delta e_{t-j} + \sum_{k=1}^p \gamma_{3k} \Delta b_{t-k} + \sum_{l=1}^p \gamma_{4l} \Delta o_{t-l} + \sum_{m=1}^p \gamma_{5m} \Delta g_{t-m} + \delta_3 ECT_{t-1} + \varepsilon_{3t} \quad (3)$$

$$\Delta o_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^p \theta_{1i} \Delta y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \theta_{2j} \Delta e_{t-j} + \sum_{k=1}^p \theta_{3k} \Delta b_{t-k} + \sum_{l=1}^p \theta_{4l} \Delta o_{t-l} + \sum_{m=1}^p \theta_{5m} \Delta g_{t-m} + \delta_4 ECT_{t-1} + \varepsilon_{4t} \quad (4)$$

$$\Delta g_t = \vartheta_0 + \sum_{i=1}^p \vartheta_{1i} \Delta y_{t-i} + \sum_{j=1}^p \vartheta_{2j} \Delta e_{t-j} + \sum_{k=1}^p \vartheta_{3k} \Delta b_{t-k} + \sum_{l=1}^p \vartheta_{4l} \Delta o_{t-l} + \sum_{m=1}^p \vartheta_{5m} \Delta g_{t-m} + \delta_5 ECT_{t-1} + \varepsilon_{5t} \quad (5)$$

Bu eşitliklerde yer alan ECT ifadesi hata düzeltme terimidir ve kointegrasyon eşitliğinden elde edilen hata terimlerinden oluşmaktadır. Bu değişkenin katsayısının (δ) beklenen işareti negatiftir. Δ terimi fark operatörüdür. Tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

4. BULGULAR

Analize geçmeden önce değişkenlere ilişkin birim kök testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur. ADF testinden elde edilen bulgular tüm değişkenlerin birinci farkta (I(1)) durağan olduğunu göstermiştir. Verilen tamamının birinci farkta durağan olması, VEC modeline uygun bir yapının mevcut olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: ADF Test İstatistiği Sonuçları

	<i>y</i>	<i>e</i>	<i>b</i>	<i>o</i>	<i>g</i>
Düzey					
Hiçbiri	1.22	0.29	2.15	1.55	-3.57
Sabit	2.00	1.70	1.22	1.60	-2.54
Sabit & Trend	2.03	1.88	2.54	1.82	-3.03
Birinci Fark					
Hiçbiri	2.24	0.80	0.35	0.05	-0.61
Sabit	2.08	0.35	0.75	0.11	-0.33
Sabit & Trend	3.21*	2.88*	9.22*	8.54*	-7.58*
Entegrasyon Sırası	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)	I(1)
Tablodaki değerler ADF test istatistiğini vermektedir.					

* terimi %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Kointegrasyon testinde Johansen (1988) testi kullanılmıştır. Bu yöntemin avantajı değişkenler arasında bir kointegrasyon ilişkisinin mevcut olup olmadığını araştırmasının yanında, kaç adet kointegrasyon ilişkisinin mevcut olduğunun test edilmesine de imkân vermesidir. Bu yöntemde iki test istatistisiği kullanılmaktadır. Bunlardan ilki Trace istatistisiği, ikincisi ise maksimum özdeğer istatistisiğidir.

$$\mu_{trace}(v) = -T \sum_{i=v+1}^z \ln(1 - \hat{\mu}_i) \quad (7)$$

$$\mu_{max}(v, v + 1) = -T \cdot \ln(1 - \hat{\mu}_{v+1}) \quad (8)$$

Burada v değeri kointegrasyon vektör sayısını vermektedir. T değeri gözlem sayısıdır ve $\hat{\mu}_i$ tahmin edilen özdeğerlerdir. Trace ve maksimum özdeğer testlerinin uygulanmasında $I(1)$ verilerden oluşan modelde kısa dönem eşitliğinde sabit terimin olmadığını, kointegrasyon eşitliğinde de trend değerin olmadığını varsaydık. Bu tür bir varsayıma yönelmemizin nedeni değişkenlerin düzeyde trende sahip olmaması, fark alındıktan sonra da serinin ortalamasının sıfır civarında seyretmesidir. Aşağıda yer alan Tablo 2’de sunulan Johansen testi sonuçları değişkenler arasında en az iki kointegrasyon ilişkisi (v) mevcut olduğunu göstermektedir. Tablodaki boş hipotez değişkenler arasında herhangi bir kointegrasyon ilişkisinin olmadığı şeklidedir. Örneğin $v = 0$ sütununda değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı hipotezi test edilmektedir. Ancak bu hipotez hem Trace hem de maksimum özdeğer test istatistiklerine göre %5 düzeyinde reddedilmiştir. Bunun anlamı değişkenler arasında en az 1 kointegrasyon olabileceğidir. Daha sonra $v \leq 1$ boş hipotezi test edilmiştir ve bu hipotez de reddedilmiştir. Bir sonraki adımda $v \leq 2$ boş hipotezi test edilmiş ancak bu hipotez reddedilememiştir. Buna göre değişkenler arasında en az 2 kointegrasyon ilişkisinin mevcut olduğu söylenebilir. Bulguların sağlamlığı açısından $v \leq 3$ hipotezi de test edilmiş, bu hipotezin de reddedilememesi, Johansen test sonuçlarının sağlıklı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle tabloda v değeri 2 olarak tespit edilmiştir. bir diğer deyişle değişkenler arasında en az 2 kointegrasyon ilişkisi mevcuttur.

Tablo 2: Johansen Kointegrasyonu Test Sonuçları

$H_0: v$ sayıda kesin bir kointegrasyon ilişkisi mevcuttur.	$v = 0$	$v \leq 1$	$v \leq 2$	$v \leq 3$
Trace İstatistiği	105.12* (55.12)	45.22* (36.02)	11.45 (19.18)	5.55 (9.09)
Maksimum Özdeğer	56.88* (28.28)	30.55* (20.22)	7.77 (16.81)	5.52 (9.11)
v	2			

V değeri koentegrasyon ilişki sayısını vermektedir.
Parantez içindeki değerler %5 düzeyindeki kritik değerlerdir.
* terimi %5 düzeyindeki anlamlılığı göstermektedir.

Kointegrasyon ilişkisinin tespitinden sonra VEC modelinin tahmin ettik. Optimal gecikme uzunluğunun tahmininde Akaike bilgi kriterinden (AIC) faydalanılmıştır. Çalışma için optimal gecikme uzunluğunun 1 olduğu tespit edilmiştir. VEC modelinden elde edilen sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: VEC Modelinin Tahmin Sonuçları

Kısa Dönem Katsayıları						Uzun Dönem Katsayıları
	Δy	Δe	Δb	Δo	Δg	Bağımlı Değişken : y
ECT_{t-1}	-0.11* (-3.45)	-0.21* (-3.00)	-0.04* (-2.66)	-0.09* (-2.29)	0.01* (1.78)	
Δy_{t-1}	-0.48* (-5.92)	1.84 (1.58)	-2.50 (-1.28)	-0.25 (-2.56)	0.82 (0.56)	c -6.44* (-4.25)
Δe_{t-1}	-0.21* (-3.22)	0.76* (6.29)	-0.39 (-5.83)	-0.01 (-1.73)	0.51* (5.80)	e -0.65* (10.10)
Δb_{t-1}	-0.00 (-0.75)	0.60* (6.30)	0.60* (6.27)	1.88 (0.55)	0.00* (4.52)	b 0.70 (1.88)
Δo_{t-1}	0.08* (3.03)	2.55 (2.42)	0.88* (2.86)	0.88* (5.88)	-0.14 (-1.45)	o 0.88* (9.51)
Δg_{t-1}	0.66 (5.25)	0.56 (0.26)	0.01 (1.33)	1.09 (1.60)	0.45* (7.22)	g -0.50 (-0.88)

Parantez içindeki değerler test istatistiği değerleridir.
* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.
 c sabit terimi, ECT ise hata düzeltme katsayısını vermektedir.

Tablo 3'ten elde edilen sonuçları kısa ve uzun dönem olarak iki ayrı perspektifte yorumlamak gerekmektedir. Kısa dönem katsayılarına bakıldığında online olarak bankacılık sektöründe gerçekleştirilen işlem sayısı (o) ile Bitcoin işlem miktarı (y) arasında kısa dönemde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin tespit edildiği görülebilir (0.08) Buna göre online bankacılık işlemlerinde meydana gelen %1'lik bir artış Bitcoin işlem miktarında %0.08'lik bir artışa neden olmaktadır. Bu ilişkinin sebebi şu şekilde açıklanabilir. Online bankacılık sistemini kullananların yaşları çoğunlukla bankacılık müşterilerinin yaş ortalaması dikkate alındığında daha gençtir. Yaşlılar online bankacılık sistemine her daim şüpheyle yaklaşmaktadır. Ancak gençler gerek eğitim seviyelerinin daha yüksek olması sebebiyle gerekse de bilgisayar ve akıllı telefon teknolojilerine daha aşina olmaları sebebiyle online bankacılık işlemlerini daha yoğun kullanmaktadır. Bu kişiler aynı zamanda Bitcoin gibi alternatif finansal araçların getirilerini de yakından takip etmekte, dolar gibi yabancı paralara yatırım yapmanın yanında Bitcoin gibi kripto paralara da yatırım yapmaktadırlar. Online bankacılık sistemindeki işlem sayısındaki artış gençlerin online bankacılık faaliyetlerine daha çok yöneldiklerini göstermektedir. Bu gençlerin aynı zamanda Bitcoin işlemlerine de yöneldiğini dikkate alırsak iki değişkenin pozitif yönde ilişkili olması gayet normaldir.

Bir diğer ilginç bilgi ise USD/TRY arasındaki parite üzerinedir. Eğer döviz kurunda (e) bir artış meydana gelirse Bitcoin işlem miktarında istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde azalış meydana gelmektedir. Bu bulgu döviz kurunun arttığı dönemlerde Türkiye'deki yatırımcıların Bitcoin piyasasından çıktığını ve döviz piyasasına giriş yaptığını göstermektedir. Döviz kuru tahmin edilebileceği gibi Bitcoin işlem miktarının yanında Bitcoin'in fiyatı üzerinde de etkilidir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde bu ilişkiye dair bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin Wijk (2013) Euro/dolar döviz kurunda meydana gelen bir artışın Bitcoin'in fiyatına ters yönde yansıdığını tespit etmiştir. Ekonomik birimlerin döviz piyasasına yönelmesi, Bitcoin piyasasında Bitcoin'e olan talebi azaltacağı için Bitcoin'in fiyatında düşüş meydana gelecektir. Bu bulgu çalışmamıza ilişkin bulguya da kanıt teşkil etmektedir. Bitcoin'e olan talebin azalması aslında Bitcoin işlem miktarında da bir azalmanın meydana geleceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle iki değişken arasında tespit ettiğimiz negatif ilişkinin iktisadi anlamlılığının mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Bir diğer değişken olan piyasadaki kredi kartı sayısı ile Bitcoin işlem miktarı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Hem katsayı sıfır değerini almış hem de kritik değeri aşan bir test istatistiğine rastlanmamıştır. Piyasadaki kredi kartı sayısı aslında bankacılık hizmetlerinden yararlanan kişi sayısını göstermektedir. Teorik olarak bankacılık

hizmetlerinden yararlanan kişi sayısı azaldıkça Bitcoin işlem miktarının artmasını bekleriz. Bunun sebebi bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan kişilerin alternatif olarak Bitcoin'e yöneleceğini düşünmemizdir. Ancak elde ettiğimiz bulgudan hareketle Bu bulgu Türkiye'de Bitcoin piyasasına yatırım yapan yatırımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan yatırımcılar olmadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

Bir diğer ilginç bulgu ise altın fiyatına ilişkindir. Altın fiyatı ile döviz kurunun modele eklenmesinin mantığı aslında aynıdır. Eğer alternatif yatırım aracının fiyatı artarsa Bitcoin'e olan talebin, dolayısıyla da Bitcoin işlem miktarının azalmasını bekleriz. Her ne kadar döviz kuru ile negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilse de kısa dönemde altın fiyatları ile anlamlı bir ilişki tespit etmek mümkün olmamıştır. Bunun sebeplerinden biri yatırımcıların yaş bileşimi ile açıklanabilir. Türkiye'de altın piyasasına yatırım yapan kişilerin önemli bir kısmı ileri yaşlı kişilerdir. Ancak gençlerin altın gibi fiziki bir varlığa yatırım yapma güdüsü ileri yaşlılarla kıyaslandığında o kadar da yüksek değildir, aksine oldukça düşüktür. Gençler Bitcoin gibi kaydi varlıklara yatırım yapmaya daha eğilimlidirler. Bu nedenle altının getirisi ile Bitcoin'in işlem miktarında bir ilişki çıkmaması yaş bileşimi üzerinden açıklanabilir. Bir diğer deyişle Bitcoin piyasasının yatırımcıları ile altın piyasasının yatırımcıları büyük ihtimalle farklı kişilerdir.

Yukarıda kısa dönemde elde ettiğimiz sonuçların benzerlerine uzun dönem ilişkilerde de rastlanmaktadır. Uzun dönemde de Bitcoin işlem miktarı ile gerek online olarak gerçekleştirilen işlem sayısı gerekse de döviz kurunun etkili olduğu görülmektedir. Online işlem sayısı ile ilişkinin pozitif, döviz kuru ile ilişkinin kısa dönemdeki gibi negatif tespit edilmesi, bu iki değişkenden Bitcoin işlem miktarına doğru bir geçişkenlik etkisinin mevcut olduğunu göstermektedir.

Son olarak Tablo 3'te Bitcoin işlem miktarının bağımlı değişken olarak yer aldığı kısa dönem eşitliği denkleminde yer alan hata düzeltme katsayısı (-0.11) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre değişkene gelen bir şok dengeden uzaklaşmaya neden olur ve ancak bu dengesizliğin %11'i bir haftada kendiliğinden düzelebilir. Bu bulgu kısa dönemden uzun döneme doğru yavaş bir düzelmenin mevcut olduğu anlamına gelmektedir.

5. SONUÇ

İlk oluşturulduğu yıldan bu yana Bitcoin'in fiyatının belirleyicileri her daim araştırmaya konu olmuştur. Literatürde yer alan çalışmaların odaklandığı ana noktalar döviz kurları, hisse senedi fiyatları, Google trend verileri ve arz-talep ilişkileri olmuştur. Ayrıca çalışmaların çok büyük bir kısmı ülke bazından ziyade küresel ölçekte analizlere yönelmiştir. Biz ise bu çalışmada

Bitcoin'in fiyatının belirleyicilerinden ziyade Türkiye'de Bitcoin işlem miktarının belirleyicilerini incelemeye çalıştık. Haftalık frekansta verilerin kullanıldığı çalışmamızda USD/TRY döviz kurunun, piyasadaki toplam kredi kartı sayısındaki değişimin, online olarak gerçekleştirilen bankacılık işlemi sayısının ve altın fiyatında meydana gelen değişimin etkileri incelenmiştir. Ocak 2015 ile Mayıs 2020 arasını kapsayan veriler Vektör Hata Düzeltme (VEC) Modeli ile tahmin edilmiş ve şu bulgulara ulaşılmıştır.

Çalışmamızın ana değişkenlerinden biri olan online olarak bankacılık sektöründe gerçekleştirilen işlem sayısının Bitcoin işlem miktarı üzerinde kısa dönemde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Online bankacılık sistemini kullananların yaşlarının daha genç olması ve bu kişilerin gerek eğitim seviyeleri gerekse de bilgisayar ve akıllı telefon teknolojilerine daha aşina olmaları sebebiyle online bankacılık işlemlerini daha yoğun kullanmaları, Bitcoin gibi alternatif finansal araçların getirilerini yakından takip etmelerine neden olmaktadır. Diğer taraftan çalışmada USD/TRY arasındaki paritesindeki artışın etkisi negatif bulunmuştur. Bu bulgu döviz kurunun arttığı dönemlerde Türkiye'deki yatırımcıların Bitcoin piyasasından çıktığını ve döviz piyasasına giriş yaptığını göstermektedir. Bir diğer değişken olan piyasadaki kredi kartı sayısı ile Bitcoin işlem miktarı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bilindiği üzere piyasadaki kredi kartı sayısı aslında bankacılık hizmetlerinden yararlanan kişi sayısını göstermektedir. Teorik olarak bankacılık hizmetlerinden yararlanan kişi sayısı azaldıkça Bitcoin işlem miktarının artmasını bekleriz. Ancak elde ettiğimiz bulgudan hareketle Bu bulgu Türkiye'de Bitcoin piyasasına yatırım yapan yatırımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan yatırımcılar olmadıkları sonucuna varmamız mümkündür. Son olarak altın fiyatları ile Bitcoin işlem miktarı arasında anlamlı bir ilişki tespit etmek mümkün olmamıştır. Bu bulgu bize Bitcoin piyasasının yatırımcıları ile altın piyasasının yatırımcıları büyük ihtimalle farklı kişiler olduğunu göstermektedir.

Bitcoin işlem miktarını çok sayıda değişken etkilemektedir. Bitcoin'in kontrol edilemez bir yapıya sahip olması sebebiyle bu faktörlerin her birinin analize dahil edilmesi her daim mümkün olamamaktadır. Ancak Bitcoin'in elektronik cüzdan teknolojisiyle çalışması sebebiyle teknoloji ile ilgili değişkenlerin etkisinin analiz edilmesi de son derece önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Bariviera, A. F. (2017). The inefficiency of Bitcoin revisited: A dynamic approach. *Economics Letters*, 161, 1–4.

Bouoiyour, J., & Selmi, R. (2014). What Bitcoin looks like? MPRA Working Paper No.58091, Munich. <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/58091/>

- Bouri, E., Gupta, R., Tiwari, A. K., & Roubaud, D. (2017). Does Bitcoin hedge global uncertainty? Evidence from wavelet-based quantile-in-quantile regressions. *Finance Research Letters*, 23, 87–95.
- Bouri, E., Shahzad, S. J. H., & Roubaud, D. (2019). Co-explosivity in the cryptocurrency market. *Finance Research Letters*, 29, 178–183.
- Cheah, E. T., & Fry, J. (2015). Speculative bubbles in Bitcoin markets? An empirical investigation into the fundamental value of Bitcoin. *Economics Letters*, 130, 32–36.
- Cheung, A., Su, J. J., & Roca, E. (2015). Crypto-currency bubbles: An application of the Phillips-Shi-Yu (2013) methodology on Mt. Gox Bitcoin prices. *Applied Economics*, 47, 2348–2358.
- Ciaian, P., Rajcaniova, M., & Kancs, D. (2016). The economics of Bitcoin price formation. *Applied Economics*, 48, 1799–1815.
- Kim, T. (2017). On the transaction cost of Bitcoin. *Finance Research Letters*, 23, 300–305. <http://dx.doi.org/10.1016/J.FRL.2017.07.014>
- Kristoufek, L. (2013). BitCoin meets Google Trends and Wikipedia: Quantifying the relationship between phenomena of the Internet era. *Scientific Reports*, 3 <http://dx.doi.org/10.1038/srep03415>. Article number: 3415
- Panagiotidis, T., Stengos, T., & Vravosinos, O. (2018). On the determinants of Bitcoin returns: A LASSO approach. *Finance Research Letters*, 27, 235–240.
- Urquhart, A. (2016). The inefficiency of Bitcoin. *Economics Letters*, 148, 80–82.
- Urquhart, A. (2018). What causes the attention of Bitcoin? *Economics Letters*, 166, 40–44.
- Wijk, D. V. (2013). What can be expected from the BitCoin? Working Paper No. 345986. Rotterdam: Erasmus: Rotterdam Universiteit.

**THE ADOPTION OF CLOUD COMPUTING BY SERVICE SECTOR IN TURKEY
FROM AN ORGANIZATIONAL PERSPECTIVE**

Lect. Dr. Can SAYGINER

Izmir University of Economics, Computer Programming Vocational School

cansayginer@gmail.com

orcid.org/0000-0002-1680-392X

05333170606

Assoc. Prof. Dr. Tuncay ERCAN

Yaşar University, Department of Computer Engineering

tuncay.ercan@yasar.edu.tr

orcid.org/0000-0003-0014-5106

05555185680

ABSTRACT

Cloud computing has become an important phenomenon to reduce the company's overall IT expenditures. Companies in industrial cities especially have a large number of service companies such as hospitals, banks, higher institutions, law firms, and accountants that generate data within applications. As data grows for them rapidly, understanding the cloud computing environment of Turkey is crucial for companies to determine how to position them over this breakthrough technology. As a result, this study proposed a model for determining which criteria are important to determine cloud computing adoption adopted from the technological, organizational, and environmental (TOE) theory. 132 service companies were selected as a sample. Non-random sampling method has been used as a sample selection. 10 questionnaires were asked to the IT managers of each service company. SmartPLS 3.0 software was used to assess data. Confirmatory factor analysis was applied to analyze results. Findings exhibited that IT decision-makers positively affected cloud computing adoption. IT readiness also positively affected IT decision-makers' support. The variance of IT readiness explained 46.0% of the variance of IT decision-makers' support. IT decision-makers support explained 32.5% of the variance of cloud computing adoption. Hence, this research proposed an external and internal perspective for service companies to fill the literature gap for cloud computing adoption and bring to build a decision-making approach to determine the appropriate IT infrastructure solution in the landscape of Turkey. This decision-making approach will also contribute to increasing the awareness of government bodies, cloud providers, and companies in the service sector to create a healthy environment for an effective IT infrastructure.

Keywords: Cloud Computing Adoption, Service Sector, Technological, organizational and Environmental (TOE) theory, Confirmatory Factor Analysis

INTRODUCTION

Cloud computing has emerged as a breakthrough paradigm for companies in the last 10 years. The definitions of cloud computing are various in businesses and computing. In businesses, cloud computing was described as virtualization (Sultan, 2010) and (Lele, 2019). Cloud computing was also defined as a utility computing by Leimeister et al. (2010) and Hoberg, Wollersheim, and Krcmar (2012). In computing, cloud computing was identified as a grid computing Zhang *et al.* (2010). In addition, cloud computing was described as pooled services over the internet (Brynjolfsson, Hofmann, and Jordan, 2010).

The contribution of service companies for GNI (Gross National Income) increased from 37% in 1923 to 70% in 2019 (Cebeci and Uras, 2015). However, information technology wasted expenditure in the service sector was ranked fourth after national, production, and micro-companies (Cebeci and Uras, 2019). Under these circumstances, an organizational study on cloud computing adoption is necessary for the Turkish market to discover the IT landscape of Turkey and offers frameworks for companies and cloud providers to work collaboratively in a reliable environment. The research question is what the critical organizational factors of service companies affecting cloud computing adoption before implementation are. TOE theory found by Tornatzky and Fleischer (1990) was selected for the model, as IT decision-makers' support, technological readiness, and firm size were considered as a basis of analyzing from an organizational perspective. IT decision-makers' support was selected as organizational factors by Bhuyan and Dash (2018), Gutierrez et al. (2015), and Hassan *et al.* (2017). Technological readiness was applied by Gutierrez et al. (2015), and Hassan *et al.* (2017) to the UK and Malaysian companies. Firm size was chosen by Hassan *et al.* (2017) for the Malaysian SME sector.

From an organizational context in the service sector, knowledge management, CRM, document collaboration, and licensing were significant organizational factors for IT and Telecom sectors Al-Hujran *et al.*, (2018). For hospitals, Almubarak (2017) designed a qualitative and quantitative model approach to 4 Saudi university hospitals and applied ANOVA tests to analyze the factors influencing the adoption. CIO innovativeness and perceived technical competence were examined by Lian, Yen, and Wang (2014) for Taiwanese hospitals. Bhuyan and Dash (2018) stated that technical barriers had a significant impact on cloud computing adoption by conducting a multiple regression analysis to Indian hospitals. For education, the study of Ali, Wood-Harper, and Mohamad (2018), who applied descriptive analysis, inferred that ease of use highly affects the adoption in English higher education. Mas'adeh (2016), who conducted exploratory factor analysis, analyzed the perceived importance of Jordan, Saudi Arabia, and the United Arab Emirates for adoption and found that relative advantage, compatibility, complexity, organizational readiness, top management commitment, and training and education were important for usefulness, ease of use and importance. Sabi *et al.* (2016) surveyed Sub Saharan African Universities and found that technological factors such as risk and data security negatively influenced the intention to adopt cloud computing from confirmatory factor analysis. From the insurance sector, Akhusama and Moturi (2016), who conducted a multiple regression study,

asserted that the structures and processes of e-client critically affected the adoption in the organization in the Kenyan insurance sector.

Organizational context adopted from TOE (technological, organizational, and environmental) theory in the service sector was shown with the research design and analysis that was used below in Table 1.

Table 1. Organizational Context Studies of Cloud Computing Adoption adopted by TOE theory

Author	Research Design and Analysis	Area of Study	TOE Theory (Organizational Context)
Bhuyan and Dash (2018)	Multiple regression analysis	250 Indian hospitals	Top Management Support, Information System Knowledge
Gutierrez et al. (2015)	Logistic regression analysis	257 mid-to-senior level business and IT professionals in the UK	Top Management Support, Technological Readiness
Hassan <i>et al.</i> (2017)	Confirmatory factor analysis	90 Malaysian SMEs in the service sector	Top Management Support, Firm Size, Technological Readiness

MATERIALS AND METHODS

The research contained two levels of questionnaires: profile of service companies and Likert scales of cloud computing adoption from 1 (completely disagree) to 5 (completely agree). Quantitative research has been applied through 132 service companies via Google Forms. Questionnaires were conducted by Oliveira et al. (2013)'s sample. To begin with, the number of cloud applications, company size, and the cloud implementation in terms of data profile of service companies were collected. Latter, confirmatory factor analyses were implemented to understand how the model will be in Turkey. SmartPLS 3.0 tool was used to analyze the model. The sample size was specified based on Pearson et al. (2010)'s explanation: the number of participants should be from 3 to 20 for each item. In this proposed framework, IT readiness and IT decision-maker support were independent factors. Cloud computing adoption was a dependent factor. Seven items were applied for two independent and one dependent factors. IT readiness had two items. IT decision-maker support had three items. Cloud computing adoption had two items. Here is the research model of the structural model illustrated in Figure 1.

Figure 1. Structural model of the Research

RESEARCH FINDINGS

The profile of service companies comprised three sections: the number of cloud applications, company size, and non-cloud or cloud adopter. Findings showed that most applicants are small and medium companies cloud adopters, which uses 1-3 cloud services as shown in Table 2.

Table 2. Service Companies Profile

Service Companies Profile			
		Frequencies	Percentage
The Number of Cloud Applications	None	49	37.1%
	1-3	53	40.2%
	4-7	16	12.1%
	7 and above	14	10.6%
Company Size	Micro Companies	47	35.6%
	Small and Medium Companies	62	47%
	Large Companies	23	17.4%
Non-Cloud vs Cloud	Non-Cloud Adopter	50	37.9%
	Cloud Adopter	82	62.1%

Confirmatory factor analysis consisted of factor loadings of items, Cronbach's Alpha, Construct Reliability, and Average Variance Extracted. Items, which factor loadings were above 0.700, were satisfied to include in the model Hair et al. (2017). Cronbach's Alpha values, which were above 0.700, were accepted Hair et al. (2017). Construct Reliability values and Average Variance Extracted values, which exceeded 0.700 and 0.500, respectively, were satisfied in the structural model (Arifin, 2018). In the structural model, factor loadings, Cronbach's Alpha, CR, and AVE values for all items were accepted as shown in Table 3.

Table 3. Factor Loadings, Cronbach's Alpha, Construct Reliability and Validity of the Structural Model

Main Constructs	Items	Loadings	Cronbach's Alpha	CR	AVE
IT Readiness	ITR1	0.880	0.702	0.862	0.758
	ITR2	0.861			
	ITDMS1	0.913			
IT Decision Makers Support	ITDMS2	0.886	0.858	0.914	0.779
	ITDMS3	0.847			
Cloud Computing Adoption	CCA1	0.952	0.888	0.947	0.889
	CCA2	0.944			

According to Hair et al. (2017), correlations were categorized into three levels: strong, partial, and weak as shown in Table 4. Findings of the structural model were clarified that there was a strong correlation (0.872) between IT Readiness and IT Decision Makers Support. There was a partial correlation (0.535) between IT Decision Makers Support and Cloud Computing Adoption. There was a weak correlation (0.269) between IT Readiness and Cloud Computing Adoption. The fit indices of Chi-Square and NFI values were 144.115 and 0.785, respectively. SRMR value, which was 0.079, was satisfied as SRMR value was below 0.080.

Table 4. Correlation Table and Fit Analysis of Structural Model

	IT Decision-Makers	IT Readiness	Cloud Computing Adoption	Fit Indices	Values
IT Decision Makers Support	1			Chi-Square	144.115
IT Readiness	0.872	1		SRMR	0.079
Cloud Computing Adoption	0.535	0.269	1	NFI	0.785

(below 0.3: weak, 0.3-0.7: partial, above 0.7: strong) Hair et al. (2017)'s correlation level

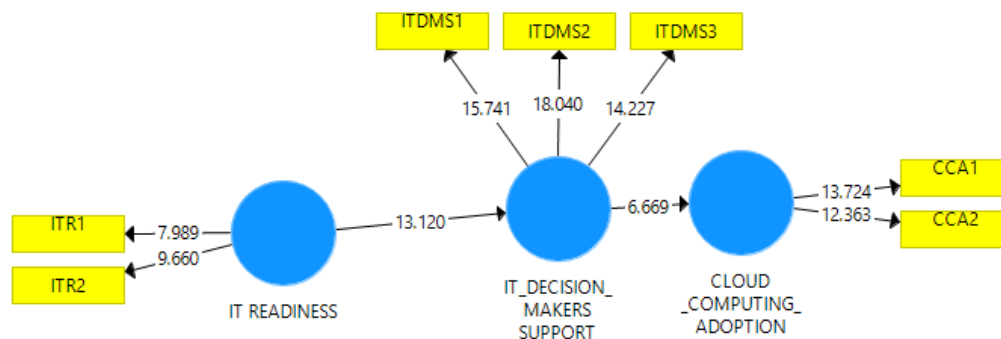
Standardized Beta, T-Values, and p Values were significant values for structural methods. There were two hypothesizes for cloud computing adoption with these values. T-values, which were above 1.960, were showed that two hypotheses were supported at both p-values (0.000) shown in Table 5 and shown in Figure 2. The variance of IT readiness explained 46.0 % (R^2) of the variance of IT decision-makers'

support. The variance of IT decision-makers support explained 32.5 % (R^2) of the variance of Cloud Computing Adoption as shown in Table 5.

Table 5. Structural Model Results

Hypothesized Path	Standardized Beta	T-Values	p Values	Results
H1. IT Decision Makers Support->Cloud Computing Adoption	0.469	6.669	0.000	SUPPORTED
H2. IT Readiness->IT Decision-Makers Support R^2 32.5% (IT Decision-Makers Support -> Cloud Computing Adoption) R^2 46.0% (IT Readiness -> IT Decision-Makers Support)	0.668	13.120	0.000	SUPPORTED

Figure 2. The structural model was drawn by SmartPLS 3.0

The perception of the service sector on cloud computing adoption is at the early phase in Turkey. Because of the lack of knowledge of top management support and the lack of broadband strategy in Turkey, cloud computing adoption decision is affected by those certain factors (technological readiness and IT decision-makers' support).

From the technological readiness aspect, data is a product for the service sector so internet bandwidth speed, and fiber used for business buildings were the critical points on technological readiness for cloud computing adoption in the service sector. According to Software Alliance (2018), the average internet

bandwidth speed of Turkey and the world is 7.56 Mbps peaking to 50.05 Mbps, and 12 Mbps peaking to 70 Mbps, respectively. The ratio of fiber to the business building and internet subscriptions is also 17.6% and 23% in Turkey and the world, respectively (The Software Alliance, 2018). Thus, IT readiness is below average in Turkey and this directly affected the decision of IT decision-makers.

From the IT decision-makers' support aspect, as there is a centralized IT management for service sectors in Turkey, Top management must interview the companies who deal with IT infrastructure and must consult with IT decision-makers of the company for available tools and applications conforming to the company needs. Top management must also choose a cloud technology, plan the budget for Cost-Benefit Analysis Return of investment(ROI) Operating Expenditure (OPEX) / Capital Expenditures (CAPEX)) and design the process of adoption and migration with IT decision-makers. In Turkey, the rate of OPEX and CAPEX is 8.0%, and 12.1% in Turkey and the world, respectively (Deloitte, 2019). In addition, Service Level Agreement (SLA) contracts must be negotiable, have a clear understanding, and have more details between top management and cloud providers.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

The research proposed an organizational framework for service sectors in Turkey and explained the perception of IT-decision makers over cloud computing adoption. Under these perceptions, the results were found that technological readiness did not directly affect cloud computing adoption in the service sector but directly influenced IT-decision makers. Thus, planning the finance, analyzing the cloud service providers, and designing the infrastructure for cloud computing adoption based on the needs are important steps for IT-decision makers to sustain the service company's objectives in the business over the markets.

The suggestions for the research will be the extension of the model not only organizational but technological and environmental as well. Firstly, the research will be developed by adding firm size factor for the organizational aspect. Secondly, competitive pressure and regulatory support factors derived from environmental factors will extend the model for future study. Thirdly and lastly, a comparative study will be done for the production sector and service sector.

REFERENCES

- Akhusama, P. M., & Moturi, C. (2016). Cloud computing adoption in insurance companies in Kenya. *American Journal of Information Systems*, 4(1), 11-16. <https://doi.org/10.12691/ajis-4-1-3>
- Al-Hujran, O., Al-Lozi, E. M., Al-Debei, M. M., & Maqableh, M. (2018). Challenges of cloud computing adoption from the TOE framework perspective. *International Journal of E-Business Research*, 14(3), 77–94. <https://doi.org/10.4018/ijebr.2018070105>

- Ali, M. B., Wood-Harper, T., & Mohamad, M. (2018). Benefits and challenges of cloud computing adoption and usage in higher education. *International Journal of Enterprise Information Systems*, 14(4), 64–77. <https://doi.org/10.4018/ijeis.2018100105>
- Almubarak, S., S. (2017). Factors Influencing the Adoption of Cloud Computing by Saudi University Hospitals. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 8(1), 41–48. <https://doi.org/10.14569/IJACSA.2017.080107>
- Arifin, W. N. (2018). Confirmatory factor analysis and Raykov's rho, https://www.researchgate.net/publication/325591344_Confirmatory_factor_analysis_and_Raykov's_rho. Accessed 10 September 2019
- Bhuyan, S., & Dash, M. (2018b). Predicting cloud computing adoption in hospitals using regression analysis. *Journal of Engineering and Applied Sciences*, 13(6), 1436–1441. DOI: 10.3923/jeasci.2018.1436.1441.
- Brynjolfsson, E., Hofmann, P., & Jordan, J. (2010). Cloud computing and electricity: beyond the utility model. *Communications of the ACM*, 53(5), 32. <https://doi.org/10.1145/1735223.1735234>
- Cebeci, T. and Uras, Ö. (2015). Türkiye’de Sektörlerin Milli Ekonomiye Katkısı. Dış Ticaret Araştırma Merkezi. <https://www.slideshare.net/denizgur/trkiyede-sektrlerin-ekonomiye-gerek-katklar>. Accessed 10 September 2019
- Deloitte (2019). Information and Communication Technologies (ICT) 2018 Tubisad Market Data. http://www.tubisad.org.tr/en/images/pdf/tubisad_ict_2019_final_eng_20190521_1040.pdf Accessed 01 December 2019
- Gutierrez, A., Boukrami, E., & Lumsden, R. (2015). Technological, organizational, and environmental factors influencing managers’ decision to adopt cloud computing in the UK. *Journal of Enterprise Information Management*, 28(6), 788-807, <https://doi.org/10.1108/JEIM-01-2015-0001>
- Hair, J. F., Sarsted, M., Ringle, C. M., & Gudergan, S. P. (2017). *Advanced Issues in Partial Least Squares Structural Equation Modeling*. Sage Publication Inc. 272.
- Hassan, H., Nasir, M.H.M., Khairudin, N., & Adon, I. (2017). Factors influencing cloud computing adoption in small and medium enterprises. *Journal of Information and Communication Technology*, 16(1), 21-41.

- Hoberg, P., Wollersheim, J., & Krcmar, H. (2012). The business perspective on cloud computing-A literature review of research on cloud computing. AMCIS 2012 Proceedings, Research on Cloud Computing August 9-12, 2012, Seattle, 5. <http://aisel.aisnet.org/amcis2012/proceedings/EnterpriseSystems/5>.
- Leimeister, S., Riedl, C., Böhm, M., & Krcmar, H. (2010). The business perspective of cloud computing: Actors, roles, and value networks. Proceedings of the 18th European Conference on Information Systems (ECIS), South Africa, June 7-9, 2010, 1–12. <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1082&context=ecis2010> Accessed 10 December 2019
- Lele, A. (2019). Cloud computing. in: Disruptive technologies for the militaries and security, smart innovation, systems and technologies, Editors. R.J. Howlett, L.C. Kain, vol 132, 167-185. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3384-2_10
- Lian, J. W., Yen, D. C., & Wang, Y. T. (2014). An exploratory study to understand the critical factors affecting the decision to adopt cloud computing in Taiwan hospital. International Journal of Information Management, 34(1), 28-36, <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2013.09.004>
- Mas'adeh, R. (2016). Cloud computing perceived importance in the Middle Eastern firms: The cases of Jordan, Saudi Arabia and United Arab Emirates from the operational level. Communications and Network, 8(3), 103-117. <https://doi.org/10.4236/cn.2016.83011>
- Pearson, Robert H. and Mundform, Daniel J. (2010) "Recommended Sample Size for Conducting Exploratory Factor Analysis on Dichotomous Data," Journal of Modern Applied Statistical Methods: Vol. 9 : Iss. 2 , Article 5. DOI: 10.22237/jmasm/1288584240 Available at: <https://digitalcommons.wayne.edu/jmasm/vol9/iss2/5>
- Oliveira, L. R. De, JulioMurlick, A., Pereira, G. V., & Vicentin, R. (2013). Adoption analysis of cloud computing services. African Journal of Business Management, 7(24), 2362-2374. <https://doi.org/10.5897/AJBM12.1333>
- Sabi, H. M., Uzoka, F. M. E., Langmia, K., & Njeh, F. N. (2016). Conceptualizing a model for adoption of cloud computing in education. International Journal of Information Management, 36(2), 183–191. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2015.11.010>
- Sultan, N. (2010). Cloud Computing for education: A new dawn?. International Journal of Information Management, vol 30, 109-116. [doi:10.1016/j.ijinfomgt.2009.09.004](https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2009.09.004)

- The Software Alliance. (2018). BSA Global Cloud Computing Scorecard-Powering a bright future directive, D. P., Framework, P. and Text, E. (2020) 'Country : Turkey', pp. 1–7
- Tornatzky, L., & Fleischer, M. (1990) The process of technology innovation, Lexington, MA, . Lexington: Lexington Book
- Zhang, S., Zhang, S., Chen, X., & Huo, X. (2010). Cloud Computing Research and Development Trend. 2nd International Conference on Future Networks, ICFN 2010, 93-97. <https://doi.org/10.1109/ICFN.2010.58>

**CLOUD COMPUTING ADOPTION BY NATIONAL SECTOR IN TURKEY: A
FRAMEWORK BASED ON DOI THEORY**

Lect. Dr. Can SAYGINER

Izmir University of Economics, Computer Programming Vocational School

cansayginer@gmail.com

orcid.org/0000-0002-1680-392X

05333170606

Assoc. Prof. Dr. Tuncay ERCAN

Yaşar University, Department of Computer Engineering

tuncay.ercan@yasar.edu.tr

orcid.org/0000-0003-0014-5106

05555185680

ABSTRACT

Cloud computing has emerged as a phenomenon way of IT services for companies. As IT decision-makers in the national sector need an integrated marketing communication, integrated sales channel management, and inventory management, they develop a cloud computing adoption model for downloading, configuring and maintaining application by outsourcing data storage, network system, and software from cloud providers that enables them just to focus on their product in the national market. In this context, the research proposed a framework for the decision making criteria in Turkey to understand which factors affect cloud computing adoption derived by the Diffusion of Innovation (DOI) theory. In order to come with a solution, positivist and deductive research have been applied and confirmatory factor analysis was used to analyze data. SmartPLS 3.0 software was applied to analyze the structural model. 104 national companies were selected by the non-random sampling method. The results showed that security negatively influenced cloud computing adoption. Perceived advantage positively influenced cloud computing adoption. The variance of security and perceived advantage explained 30.8% of the variance of cloud computing adoption. The study brings a guideline in Turkey for non-cloud national adopters and cloud national adopters to adopt cloud computing by assessing the security and perceived advantage factors of the national sector. This research will intend to contribute to cloud providers for understanding the adoption requirements of non-cloud national adopters by addressing the national cloud adopters' concerns over cloud computing adoption in Turkey. This will remove vagueness, skeptical and biased thoughts of national companies about cloud computing adoption challenge to increase the fast growth of their market and reduce their ICT expenditures.

Keywords: *Cloud Computing Adoption, IT decision-makers, Confirmatory Factor Analysis, DOI theory, National Sector*

INTRODUCTION

Cloud computing is a new IT management trend that is first mentioned by Mell & Grance (2011) as autonomic computing. 9 years after, the CEO of VMware defined cloud computing as know-how technology that concerns with how cloud computing has been applied instead of where (Hosting Tribunal, 2020). In Turkey, value-added activities of ICT in Turkey are service, software, and hardware. Between 2014 and 2018, the number of services increased from 16% to 21%. The number of software increased from 36% to 41%. The number of hardware decreased from 48% to 38% (Deloitte, 2019). This reduction of hardware (10%) and the growth of service (5%) and software (5%) showed that companies in Turkey tended to adopt cloud computing today, tomorrow or in the future.

The characteristics of cloud computing in businesses are on-demand self-service, broad access, resource pooling, rapid scaling, and enhanced transparency (Mell & Grance, 2011).

On-demand self-service is related to subscription or pay-per-use attributes of cloud computing for businesses (Stieninger & Nedbal, 2014). It has been monitored for governmental institutions by Nanos, Misirlis & Manthou (2017), and private companies by Mathur & Dhulla (2014) and Karkonasasi *et al.* (2016). Software, services, and servers are used as on-demand services (Karkonasasi *et al.*, 2016). This feature brings the minimal control effort of IT management for companies mentioned by Nanos, Misirlis & Manthou (2017), and the optimum intervention of service providers clarified by Karkonasasi *et al.* (2016).

Broad network access is characterized as an internet connection availability of cloud computing for businesses. Data accessing and sharing are emphasized by Griebel *et al.* (2015) that this feature is important for cloud computing implementation. Data accessing via mediums such as PDAs, tablets, and mobile phones causes businesses to work mobile from anywhere at any time Eweoya & Daramola, 2015 and Bento & Bento, 2011).

Resource Pooling is a key attribute of cloud computing for the data centers' location stated by Bakri *et al.* (2012) and resources use such as bandwidth, central processing (CPU) power, and network bandwidth asserted by Etro (2009). Virtualization on demand is announced by Kandel (2017) by pooling software, application, and platforms. As a result, storing data without knowing where the data becomes a challenge for companies (Timmermans *et al.*, 2010).

Rapid elasticity is essential for adapting computing demands dynamically (Griebel *et al.*, 2015). Rapid elasticity is defined as a resource utility that is an important attribute for businesses as software and hardware can scale up or down as services (Dai *et al.*, 2009) and (Tripathi & Nasina, 2017).

Measured service is a bill metering system that contains the management, controlling, and monitoring resources use (El-Gazzar, 2014). Service level agreement contracts play a critical point for businesses to audit IT expenditures for the accountant department (Eweoya & Daramola, 2015).

In order to adopt cloud computing for business, businesses should be aware of these characteristics to specify the benefits and challenges for themselves. There is a various information technology (IT) adoption theories: Unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT) proposed by Venkatesh & Davis (2000), Diffusion of Innovation (DOI) found by Rogers (1983), Technology Acceptance Model (TAM) by Davis (1989), Theory of Reasoned Action (TRA) by Fishbein & Ajzen (1975), and Technology, organization and environment (TOE) pioneered by Tornatzky & Fleischer (1990) to enhance cloud computing knowledge for businesses before cloud computing implementation. From the individual context, UTAUT, TAM, and TRA concern with the behavioral intention to adopt cloud computing. From the organizational context, DOI and TOE consist of technical, organizational, and environmental characteristics of cloud computing adoption. Because learning technical details of cloud computing and how this breakthrough technology is diffused for businesses are important, as an organizational context, DOI theory is applied to monitor cloud computing adoption in the Turkish national market. The studies of DOI theory are listed as four columns: author, research design and analysis, area of study, and perceived characteristics of innovation derived by DOI theory factors shown in Table 1. In the research, perceived advantage and security concerns were applied to understand companies' perceptions over cloud computing adoption in terms of advantages and challenges, respectively.

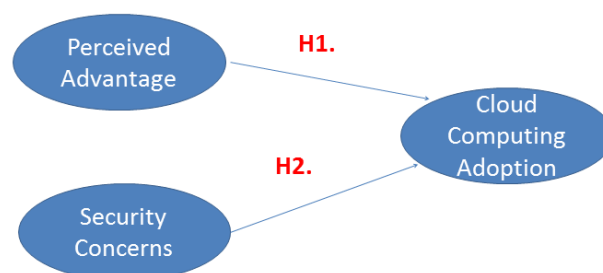
Table 1. DOI Studies of Cloud Computing Adoption

Author	Research Design and Analysis	Area of Study	Perceived Characteristics of the Innovation (DOI)
Hoti (2015)	Quantitative Factor Analysis	137 Albanian SMEs	Perceived Advantage, Compatibility, Security concerns
Sallehudin, Razak and Ismail (2015)	Quantitative Factor Analysis	85 Malaysian Public Sector	Perceived advantage, compatibility, complexity and trialability
Charlebois et al., (2016)	Qualitative Interview	22 Micro Enterprise's German Stakeholders	Perceived Advantage, Compatibility
Güner and Sneider (2016)	Qualitative Interview	5 Production and Service Sector in Turkey	Perceived advantage, Security and Cost
Alharbi, Atkins, and Stanier (2016)	Quantitative Factor Analysis	60 Taiwanese hospitals	Perceived advantage, compatibility, and technology readiness

MATERIALS AND METHODS

The research proposed the perceived advantages and challenges of the cloud computing adoption model for national companies from IT decision-makers' perspectives before cloud computing implementation. DOI theory was applied to understand how cloud computing is perceived in the Turkish national market. As quantitative research design was formed, positivist and deductive research were applied by deriving two hypotheses: the effects of perceived advantages and security concerns on cloud computing adoption. Non-random sampling technique was applied to form cloud adopters and non-cloud adopters as the same numerically in the sample. 104 national companies were joined the survey to gather data. SmartPLS 3.0 software was used to analyze data. Confirmatory factor analysis was applied to confirm the sample of Ghobakloo et al. (2011) that was the same as the sample in Turkey. Here is the research model of the structural model illustrated in Figure 1.

Figure 1. Structural model of the Research

RESEARCH FINDINGS AND DISCUSSIONS

The research sample consists of the number of application use, business size, sector size, and business's ICT situation (cloud adopter or non-cloud adopter). In the highest stats of national companies, as shown in Table 2 in Turkey, 49.0% of businesses were micro-businesses. 83.7% of businesses were in the service sector. 52.9% of businesses were adopters. 36.5% of businesses adopt between 1 and 3 cloud services.

Table 2. National Businesses Profile

National Companies Profile			
		Frequencies	Percentage
The Number of Cloud Applications	None	49	47.1%
	1-3	38	36.5%
	4-7	13	12.5%
	7 and above	4	3.8%
Business Size	Micro Businesses	51	49.0%
	Small and Medium Businesses	43	41.4%
	Large Businesses	10	9.6%
Sector Types	Production Sector	17	16.3%
	Service Sector	87	83.7%
Non-Cloud vs Cloud	Non-Cloud Adopter	49	47.1%
	Cloud Adopter	55	52.9%

There are 10 items applied for 3 main constructs. Loadings, Cronbach's alpha, Composite reliability (CR) and average variance extracted (AVE) were key values for items in constructs to validate the items as shown in Table 3. The values of loadings were between 0.700 and 0.974, which exceeded 0.700 that were satisfied. The values of Cronbach's alpha were between 0.852 and 0.937, which exceeded 0.700 by Hair et al. (2017) that were satisfied. The values of CR were between 0.892 and 0.969, which exceeded 0.700 by Arifin (2018) that were satisfied. The values of AVE were between 0.628 and 0.940, which exceeded 0.500 by Arifin (2018) that were satisfied.

Table 3. Factor Loadings, Cronbach's Alpha, Construct Reliability and Validity of the Structural Model

Main Constructs	Items	Loadings	Cronbach's Alpha	CR	AVE
	PA1	0.888			
	PA2	0.880			
Perceived Advantage	PA3	0.822	0.852	0.892	0.628
	PA4	0.700			
	PA5	0.741			
	S1	0.878			
Security Concerns	S2	0.893	0.877	0.924	0.802
	S3	0.915			
Cloud Computing Adoption	CCA1	0.965	0.937	0.969	0.940
	CCA2	0.974			

Fit indices were demonstrated with the values of Chi-Square, Standardized Root Mean Square Residual (SRMR), and Normed Fit Index (NFI) value. SRMR, which was the value of 0.079, showed that the model is a reasonable fit as it is below 0.08 declared by (Lohmöller, 1989).

The correlation table was set to understand the relationship between constructs. Here is the correlation table as illustrated in Table 4.

- There was a correlation (0.678) between Perceived Advantage and Cloud Computing Adoption.
- There was a correlation (-0.389) between Security Concerns and Cloud Computing Adoption.
- There was a correlation (-0.345) between Perceived Advantage and Security Concerns.

Table 4. Correlation Table and Fit Analysis of Structural Model

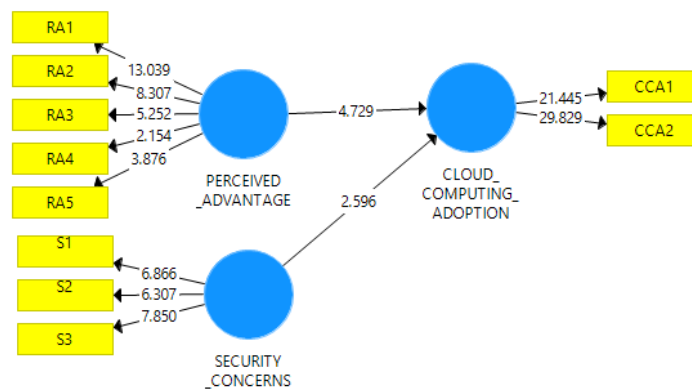
Main Constructs	Perceived Advantage	Security	Cloud Computing Adoption	Fit Indices	Values
Perceived Advantage	1			Chi-Square	144.115
Security Concerns	-0,345	1		SRMR	0.079
Cloud Computing Adoption	0,506	-0,389	1	NFI	0.785

The structural model results in Table 5 were showed that as the T-value exceeds 1.96 or below -1.96, hypothesis paths of the model were supported with a value of 4.729 and -2.596, which was satisfied for perceived advantage and security concerns with the 0.000 p-values and 0.011 p-values, respectively. The standardized Beta value was 0.422 and -0.243 that exhibited perceived advantage has the positive effect on cloud computing adoption and security concerns have the negative effect cloud computing adoption as shown in Table 5 and Figure 2 as a structural model. The variance of perceived advantage and security concerns explained 30.8% (R^2) of the variance of cloud computing adoption. Figure 2

Table 5. Structural Model Results

Hypothesized Path	Standardized Beta	T-Values	p Values	Results
Perceived Advantage->Cloud Computing Adoption	0,422	4.729	0.000	SUPPORTED
Security Concerns->Cloud Computing Adoption	-0,243	-2.596	0.011	SUPPORTED
R ² 30.8%				

Figure 2. The structural model was drawn by SmartPLS 3.0

The perception of Cloud Computing adoption over national companies is being affected by perceived advantage and security concerns.

From the perceived advantage perspective, cloud computing decreases cost in Turkey but some barriers cloud computing providers and companies should handle them. The first important characteristic of perceived advantage is broad network access. However, in Turkey, because of internet connection loss, during implementation, data transfer interruption has occurred and data loss and cyberattacks can happen. The second important characteristic of the perceived advantage is building agile and robust applications. On the other hand, Integration issues of combining distinct software from different providers have emerged in Turkey. Because of the technical weakness of third party cloud providers and IT development teams in companies, data integration issues emerged. As a result, lack of high it expert workers of the business's IT department increases upfront costs that bring high service level agreement (SLA) contracts (cloud provider lock-in issues)

From a security concerns perspective, there is not an obligation of security audit plan from the government provided by IT audit companies such as Deloitte and KPMG against cyberattacks in Turkey. The first important security concern is data loss concern and shared cloud computing services. Data in the cloud can be stolen by hackers as data is stored externally outside of the business's building. The second important security concern is the distributed denial of service attacks. Data in the cloud can be leaked from staffs' computers and mobile phone while working from home as a freelancer. The third important security concern is distributed denial of service attacks is phishing and social engineering attacks. Data in the cloud can be captured by clicking trapped intruders' email. As a result, the lack of security builds skeptical views over cloud computing adoption that these security concerns should be guaranteed by cloud providers via SLA contracts.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

In order to find the critical innovation decision-making factors of cloud computing adoption for companies driving in the national sector before implementation, DOI theory was set and results showed that perceived advantage and security concerns directly influenced cloud computing adoption.

Perceived advantage depends on agility, robust and secure applications in Turkey that affect cloud computing adoption to build an IT infrastructure strategy. Security concerns also consist of data loss concern, shared cloud computing services, and distributed denial of service attack and phishing and social engineering attacks that are important to obtain the benefits of cloud computing adoption over an old system.

These characteristics and security aspects can explain the variance of cloud computing adoption more if compatibility and complexity factors of DOI theory will be applied and lower-level IT employees' views can be collected instead of only the views of adopting managers for future researches.

REFERENCES

- Alharbi, F., Atkins, A., & Stanier, C. (2016). Understanding the determinants of cloud computing adoption in Saudi healthcare organizations. *Complex & Intelligent Systems*, 2(3), 155–171. <https://doi.org/10.1007/s40747-016-0021-9>
- Arifin, W. N. (2018). Confirmatory factor analysis and Raykov's rho, https://www.researchgate.net/publication/325591344_Confirmatory_factor_analysis_and_Raykov's_rho. Accessed 10 September 2019
- Bakri, N., Zulhairi, A. S., Yahmin N. A., Hashim K. A., Traval R., Khair U. N. J., & Chew B. C. (2012) PESTLE Analysis on Cloud Computing, Academia.Edu. http://www.academia.edu/download/29694955/PESTLE_Analysis_of_Cloud_Computing.pdf. Accessed 10 September 2019

- Bento, A., & Bento, R. (2011). Cloud computing: A new phase in information technology management. *Journal of Information Technology Management*, XXII (1), 39-46. https://www.researchgate.net/publication/267232982_Journal_of_Information_Technology_Management_CLOUD_COMPUTING_A_NEW_PHASE_IN_INFORMATION_TECHNOLOGY_MANAGEMENT Accessed 12 November 2019.
- Charlebois, K., Palmour, N., & Knoppers, B. M. (2016). The adoption of cloud computing in the field of genomics research: The influence of ethical and legal issues. *PLoS ONE*, 11(10), 1–33. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164347>
- Dai, W. *et al.* (2009). The Cost of a Cloud : Research Problems in Data Center Networks, *Journal of Information Technology*, 27(3), pp. 68–73. [doi: 10.1145/1496091.1496103](https://doi.org/10.1145/1496091.1496103).
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology, *MIS Quarterly*, pp. 3 19-339.
- Deloitte (2019). Information and CommuSnication Technologies (ICT) 2018 Tubisad Market Data. http://www.tubisad.org.tr/en/images/pdf/tubisad_ict_2019_final_eng_20190521_1040.pdf Accessed 01 December 2019
- El-Gazzar, R. F. (2014). A literature review on cloud computing adoption issues in enterprises. *IFIP advances in information and communication technology*, AICT-429, 214-242. <https://doi.org/10.1007/978-3-662-43459-8>
- Eweoya, I., & Daramola, O. (2015). A systematic literature review of mobile cloud computing. *International Journal of Multimedia and Ubiquitous Engineering*, 10(12), 135–152. <https://doi.org/10.14257/ijmue.2015.10.12.15>
- Etro, F. (2009). The economic impact of cloud computing on business creation, employment, and output in Europe - An application of the Endogenous market structures approach to a GPT innovation. *Review of Business and Economics*, (0)2, 179–208. https://pdfs.semanticscholar.org/c72f/35131bec4456272dd9854a892fd48b645ff6.pdf?_ga=2.100784513.105181449.1579289119-478865811.1560331546 Accessed 01 December 2019.
- Fishbein, M. and Ajzen, I. (1975), “Belief, attitude, intention, and behavior: an introduction to theory and research”, available at: <http://people.umass.edu/aizen/fanda1975.html> (accessed July 1, 2014).Fremdt
- Ghobakhloo M., Arias-Aranda, J., D. & Benitez-Amado, Adoption of e-commerce applications in SMEs, *Ind. Manage. Data Syst.* 111, 2011, pp. 1238–1269.

- Griebel, L., Prokosch, H.-U., Köpcke, F., Toddenroth, D., Christoph, J., Leb, I., Engel, I., & Sedlmayr, M. (2015). A scoping review of cloud computing in healthcare. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 15, 17. <https://doi.org/10.1186/s12911-015-0145-7>
- Güner, E. O., & Sneiders, E. (2014). Cloud computing adoption factors in Turkish large scale enterprises. *Proceeding of the 19th Pacific Asia Conference on Information Systems PACIS 2014*, June 24-28, 2014. 353.
- Hair, J. F., Sarsted, M., Ringle, C. M., & Gudergan, S. P. (2017). *Advanced Issues in Partial Least Squares Structural Equation Modeling*. Sage Publication Inc. 272.
- Hosting Tribunal (2020). 25 Must-Know Cloud Computing Statistics in 2020. *Hostingtribunal.com*, <https://hostingtribunal.com/blog/cloud-computing-statistics/#gref> Accessed 7 March 2020
- Hoti, E. (2015). The technological, organizational and environmental framework of IS innovation adaption in small and medium enterprises. Evidence from research over the last 10 years. *International Journal of Business and Management*, Vol. III(4), pp. 1-14. , DOI: 10.20472/BM.2015.3.4.001
- Kandel, C. S. (2017). Cloud-based Services Users and Trust Issues - A Comparative Study of Gender and National Culture Perspectives. Degree Programme in Software Development. Faculty of Natural Sciences, <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/102553> Accessed 7 March 2020
- Karkonasasi, K., Baharudin, A.S., Esparham, B., & Mousavi, S.A., (2016). Adoption of cloud computing among enterprises in Malaysia. *Indian Journal of Science and Technology*, 9(48), 1-7, <https://doi.org/10.17485/ijst/2016/v9i48/88128> Accessed 7 March 2020
- Lohmöller, Jan-Bernd (1989). *Latent variable path modeling with partial least squares*. New York: Springer-Verlag.
- Mathur, S. K., & Dhulla, T. V. (2014). Factors influencing professionals' decision for cloud computing adoption. *International Journal of Research in Advent Technology*, 2(4), 397–401.
- Mell, P., & Grance, T. (2011). The NIST definition of cloud computing. National Institute of Standard And Technology. <https://csrc.nist.gov/publications/detail/sp/800-145/final>. Accessed 7 September 2019
- Nanos I., Misirlis, N., & Manthou V. (2017). Cloud Computing Adoption and E-government. 6th International Symposium and 28th National Conference on Operational Research
- Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovations*. 3rd. Edition, Macmillan Publishing, 453 p.

- Sallehudin, H., Razak, R. C., & Ismail, M. (2015). Factors influencing cloud computing adoption in the public sector: An empirical analysis. *Journal of Entrepreneurship and Business*, 3(1), 30–45. <https://doi.org/10.17687/JEB.0301.03>
- Stieninger, M., & Nedbal, D. (2014). Characteristics of cloud computing in the business context: A systematic literature review. *Global Journal of Flexible Systems Management*, 15(1), 59–68. <https://doi.org/10.1007/s40171-013-0055-4>
- Timmermans, J., Stahl, B. C., Ikonen, V., & Bozdag, E. (2010). The ethics of cloud computing: A conceptual review. 2010 IEEE Second International Conference on Cloud Computing Technology and Science, 614–620. <https://doi.org/10.1109/CloudCom.2010.59>
- Tornatzky, L., & Fleischer, M. (1990) *The process of technology innovation*, Lexington, MA, . Lexington: Lexington Book
- Tripathi, S. & Nasina, J. (2017). Adoption of cloud computing in business: A multi-case approach to evaluate the fit-viability model (FVM). *Journal of Enterprise Information Management*, 12(1), 64-73. <https://doi.org/10.6702/ijbi2017.12.1.2>
- Venkatesh, V., M.G. Morris, G.B. Davis, and F.D. Davis. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly* 27: 425–78

CORONA VIRUS PANDEMIC: AN UNPRECEDENTED CRISIS FOR THE TOURISM ECONOMY

Dr. Kahkashan Khan, Assistant Professor,
Humanities and Management Science Department
Madan Mohan Malaviya University of Technology, Gorakhpur
Email- kahkashan17@gmail.com

Abstract

The tourism industry economy has been vigorously hit by the corona infection (COVID-19) pandemic, and measures acquainted with contain its spread. Contingent upon the term of the emergency, changed situations show that the potential stun could extend between a 60-80% decrease in the worldwide the travel industry economy in 2020. Past prompt measures to help the travel industry division, nations are additionally moving to create recuperation measures. These remember contemplations for lifting travel limitations, reestablishing voyager certainty and reevaluating the travel industry division for what's to come.

The COVID-19 pandemic has significantly affected the travel industry because of the subsequent travel limitations just as droop popular among voyagers. The travel industry has been greatly influenced by the spread of corona infection, the same number of nations have presented travel limitations trying to contain its spread. The United Nations World Tourism Organization assessed that worldwide universal vacationer appearances may diminish by 20–30% in 2020, prompting an expected loss of US\$30–50 billion. In a large number of the world's urban communities, arranged travel went somewhere near 80–90%. Numerous vacation spots the world over, for example, exhibition halls, carnivals and sports scenes, are shut.

The motivation behind this exploration paper is to research the effect of COVID-19 on tourism sector and hospitality sector, just as to distinguish and examine the effects and challenges that is faced by these industries due to COVID-19 disturbance. The open doors will be investigated for the eventual fate of worldwide in the post-COVID-19 world.

Keywords- COVID 19, Virus, Pandemic, Tourism, United Nation

Introduction

The corona infection (COVID-19) pandemic has set off a remarkable emergency in the travel industry economy, given the prompt and tremendous stun to the part. Reconsidered OECD gauges on the COVID-19 effect point to 60% decrease in universal the travel industry in 2020. This could ascend to 80% if recuperation is deferred until December. Universal the travel industry inside explicit geographic-locals (for example in the European Union) is relied upon to bounce back first.

Household the travel industry, which represents around 75% of the travel industry economy in OECD nations, is required to recuperate all the more rapidly. It offers the principle chance for driving recuperation, especially in nations, areas and urban areas where the segment bolsters numerous employments and organizations.

The effect of the emergency is being felt all through the whole the travel industry biological system, and reviving and reconstructing goals will require a signed up approach. The travel industry organizations and laborers are profiting by economy-wide boost bundles, with numerous legislatures likewise presenting the travel industry explicit measures. Governments and industry are concentrating their endeavors on:

- Lifting travel limitations and working with organizations to get to liquidity underpins, apply new wellbeing conventions for safe travel, and help to broaden their business sectors.
- Restoring voyager certainty and animating interest with new sheltered and clean names for the area, data applications for guests and local the travel industry advancement crusades.
- Preparing complete the travel industry recuperation plans, to remake goals, empower development and venture, and reexamine the travel industry part.

These activities are basic, however to revive the travel industry economy effectively and get organizations ready for action, all the more should be done in a planned manner as the travel industry administrations are exceptionally associated. The movement and the travel industry and governments should keep on fortifying their coordination components to go with the organizations, eminently the littlest ones, and the laborers. Specific consideration ought to be offered additionally to the most touchy/powerless goals in the recuperation stage.

Looking forward, the measures set up today will shape the travel industry of tomorrow. Governments need to as of now consider the more extended term ramifications of the emergency, while remaining in front of the advanced bend, supporting the low carbon progress, and advancing the auxiliary change expected to construct a more grounded, progressively reasonable and strong the travel industry economy. The emergency is a chance to reexamine the travel industry for what's to come.

The travel industry is a noteworthy piece of numerous national economies, and the quick and tremendous stun to the travel industry part coming about because of the corona infection pandemic is influencing the more extensive economy. As governments around the globe have acquainted exceptional measures with contain the infection, limitations on movement, business tasks and individuals to-individuals communications have carried the travel industry economy to a halt. Numerous nations are presently entering another stage in battling the infection while simultaneously dealing with the re-opening of the travel industry economy. This is an unpredictable and testing task, and evaluating the effect on the travel industry economy is troublesome.

Changed situations demonstrate that the inferred stun could add up to a 60-80% decrease in the universal the travel industry economy in 2020, contingent upon the span of the emergency and the speed with which travel and the travel industry bounce back. Keeping up the benchmark that travel industry streams have remained seriously limited up to June, these assessments depend on the modification of two prior situations for worldwide the travel industry appearances for the OECD zone, enhanced by a third situation which would perceive any significant recuperation basically postponed until 2021:

- Scenario 1 (amended): International vacationer appearances begin to recoup in July, and fortify logically in the second 50% of the year, however at a more slow rate than recently anticipated (- 60%).
- Scenario 2 (modified): International vacationer appearances begin to recoup in September, and afterward reinforce logically in the last quarter of the year, yet at a more slow rate than recently anticipated (- 75%).

- Scenario 3 (new): International traveler appearances begin to recoup in December, in view of restricted recuperation in worldwide the travel industry before the year's end (- 80%).

In the close to term, the desire is that household the travel industry offers the fundamental possibility for driving recuperation and supporting the travel industry division. The household the travel industry economy is noteworthy and represents around 75% of the complete the travel industry economy in OECD nations. Local the travel industry streams have likewise been intensely influenced by limitations on the development of individuals, however are required to recoup all the more rapidly once control measures are lifted. Regardless, it is impossible that household the travel industry could make up for the decay of global the travel industry streams, especially in goals vigorously subject to universal markets. This will convert into noteworthy full scale monetary impacts in nations, areas and urban areas where the part underpins numerous occupations and organizations.

Past the travel industry economy, the pandemic has set off a worldwide financial emergency, and numerous economies are falling into downturn. Early OECD large scale monetary appraisals demonstrated that for every month severe regulation measures are set up, there would be lost yield comparable to 2 rate focuses in yearly GDP development. On the off chance that the shutdown proceeded for a quarter of a year, with no counterbalancing factors, yearly GDP development could be between 4-6 rate focuses lower than it in any case may have been. In any case, with the standpoint getting gloomier, this thus will have ramifications for the travel industry recuperation.

Objectives of the Study

The world and Indian travel industry is going to an extraordinary emergency which is likewise setting up a securities exchange crash in all the fragments. India's and universes the travel industry is generally influenced as the guests are not permitted to visit any district. The inns, aircrafts just as the voyage tasks were fixed. This is prompting the improvement of effect on the India's GDP as the infection was not halted from spreading. The Covid-19 is raising a worldwide wellbeing caution which is setting up the social insurance shakiness just as affecting the financial breakdown of the exercises. The goal of this work is to gauge the effect of the event of corona infection on the travel industry in India and all around.

Research Methodology

This exploration work has received an optional examination procedure and subsequently the means to perform auxiliary exploration have been carefully followed. The initial step of optional exploration is to build up an examination question on which the examination study will be created. Here, the examination question is – "what are the impacts of developing corona infection in the travel industry in India and Globe". The second step of this examination procedure is to recognize the auxiliary informational collection. Therefore, the third step is assessment of the auxiliary informational collection and the fourth step is to plan and assess the optional information to finish up. For leading auxiliary exploration for the most part the analysts perform writing surveys which incorporate course book audits, reference book, and diary article audits. Other than this, news stories and pages are additionally considered for the optional information for the exploration study. For the embraced research on the effect of the corona infection on the Indian the travel industry different distributed scholastic diaries, government archives, authentic records just as measurable databases are checked on that help in social occasion the necessary information for the investigation.

Effects of pandemics and emergencies on the travel industry

The business around the travel industry segment is one of the primary significant divisions of the economy. The quick and most noticeable effect of Covid-19 is seen inside the travel industry and cordiality part. The pandemic catastrophe is one of the most noticeably terrible emergencies at any point to hit the International, Indian the travel industry and cordiality businesses by affecting all its geological portions like inbound, outbound, and residential, global practically all travel industry verticals.

The travel industry has a value chain with inns, eateries, trip specialists, visit tasks, goals, and family delight settings, and ocean, land, and air transportation which have been tormented by a corona virus in light of the limitations force by the legislature on movement. In March 2020, different travel limitations were forced by the Indian government just as governments over the globe like sending appointments for different gatherings and relaxation make a trip appointments to outside goals that have been dropped. The wiping out of visas for outsiders in this way the

powerful suggestion gave to Indians to maintain a strategic distance from superfluous travel will include more terrible outcomes inside the up and coming years.

The COVID-19 effect is anticipated to crash future development of Indian the travel industry and friendliness businesses because of no nations will allow their residents to go in the nations which are influenced by the infection. These outcomes in tremendous misfortune which these ventures can manage later on.

In mid of May, Kerala Tourism Minister Kadakampally Surendran said that the state's travel industry segment has caused lost Rs 15,000 crore due to the coronavirus-incited lockdown

During April-June, the Indian the travel industry is relied upon to book an income loss of Rs 69,400 crore, signifying a year-on-year loss of 30%.

Lodgings are a crucial piece of the travel industry item. They add to the general the travel industry through the gauges of offices and administrations offered by them. Identifying with Indian voyagers, we will in general anticipate that a tiny development should nations that are influenced the most due to Covid-19 for the following six-nine months.

The impact of this Pandemic on the Indian the travel industry won't finish soon later on in light of the fact that individuals won't have a sense of security to travel anyplace either outside or with in the nation due to corona virus. For a situation inside a nation in the event that individuals travel, at that point they will get a kick out of the chance to remain at their family members' place rather than inns. In this way there will be a decrease in their benefits and incomes which they can't cover sooner rather than later.

On the off chance that the inns bear misfortunes, at that point the eatery will endure misfortune as well. Since numerous lodgings have their own eateries. On the off chance that individuals don't remain at inns that straightforwardly implies individuals won't go for feasting. In this manner the eatery will likewise bear the misfortune. On June 8, 2020, as indicated by the source, the year-over-year decrease of situated cafes in cafés overall was an amazing 76.39 percent on June 8, 2020.

At the point when clients won't go for feasting it will influence straightforwardly on the business. Numerous workers of these businesses like Oyo have just lost their positions due to

COVID-19. There is no way to get back on work under these enterprises which are as of now bearing monster shortage because of this infection.

We realize that transportation has been a vital piece of the travel industry. The primary mean of this area is to convey travelers, that is, the sightseers to the real site where the travel industry administrations are performed. Along these lines corona virus has likewise affected the transportation area which at last influenced the neighborliness and the travel industry.

Impacts of COVID-19 on Hotels

The Covid-19 is a dark swan occasion which has influenced every single industry on the planet, anyway the impact it has had on the Travel and Hospitality segment in a brief timeframe has been concealed or unbelievable. The infection has released itself over the world and India is no anomaly, we have been seeing a consistent increment in the quantity of dynamic cases every day. The regular agreement upheld by clinical specialists has been that detachment and lockdown are the initial phases in hindering the spread of this infection.

In line of this, we welcome the quick choice made by the Central Government to put the nation on a total lockdown successful 24th March 2020 until fourteenth April 2020 and further reached out till third May 2020, this has essentially eased back the development rate and given us an opportunity to increase our clinical offices and plan for what's to come.

While the lockdown has been finished remembering the eventual benefits, it has catastrophically affected the nation's monetary movement and a downturn in the coming barely any quarters likely could be approaching. It has had an enormous falling impact on the cordiality business in India, with the retraction of flights and prepares the nation over, lodging appointments have confronted fantastic abrogation's and that has had a gradually expanding influence on Travel Agents, Taxi Operators, Handicraft Showrooms and so on. Inns the nation over are currently practically shut throughout the previous one month or so with basically zero incomes while holding on for mounting fixed expenses.

In the course of recent weeks, we have gone over a lot of distributions and articles that have examined the effect of Covid-19 on the Travel and Hospitality segment of India, anyway a large portion of the discussion has been limited towards the mid-showcase/premium marked inns

fragment of the market. In any case, free/unbranded administrators, who structure the main part of the cordiality business, are commonly disregarded or ignored. This article fundamentally causes to notice littler chains of Hotels/BnBs and elective facilities like our own (Le Pension Stays) that have encouraged the Domestic and International Traveler.

Effect of the emergency is being felt all through the travel industry environment

The pandemic has been problematic across parts of the travel industry area, firms, and goals, with certain pieces of the division more influenced than others, presently and in the more extended term. This has clear associations with SMEs as most firms in the travel industry division are little in scale. Given their regularly restricted assets and existing impediments in getting to capital, the period over which SMEs can endure a stun will probably be shorter than for bigger firms. As the OECD Interim Outlook signals, there is a hazard that in any case dissolvable firms, especially SMEs, could fail while control measures are in force. The travel industry organizations that were practical before the pandemic may now be defenseless. Expenses related with counteraction and changes in work forms, for example, the reception of advanced apparatuses and execution of new working conventions, may likewise be generally higher for SMEs.

The OECD Policy Note COVID-19: SME Policy Responses, features that SMEs may have less strength and adaptability to adapt to the costs that such stuns involve, with a study of SMEs demonstrating there is a genuine hazard that over half of SMEs won't endure the following scarcely any months. A far reaching breakdown of SMEs could strongly affect national economies and worldwide development possibilities, and on the travel industry economy. Governments have rushed to recognize the particular conditions of SMEs, and have set up approaches to help them, with strategy reactions as often as possible followed this succession of measures: wellbeing measures, and data on the most proficient method to hold fast to them, measures to address liquidity by conceding installments, measures to flexibly extra and all the more effectively accessible credit to fortify SME flexibility, measures to dodge the outcomes of chaotic lay-offs, and basic arrangements. These general SME measures have additionally been open to SMEs in the travel industry division.

Notwithstanding being portrayed by an enormous gathering of little and miniaturized scale organizations, the travel industry part is additionally exceptionally divided and assorted, covering a wide scope of businesses. The segment faces specific difficulties because of this cross-cutting, staggered, and divided nature. The travel industry administrations are frequently related and an emergency in one sub-part, for example, flight, can have tragic follow-on impacts on the travel industry esteem chain. A key test as the segment looks to re-open is the manner by which to get all these interlinked pieces of the travel industry flexibly chain cooperating once more, to give a consistent the travel industry encounters to guests.

Reopening the tourism economy

The test over the coming months will be the way to propel emergency mitigation measures into longer term recovery and improvement evaluates that can even more effectively reinforce fragment recovery and explicitly those pragmatic associations that may be in a tough situation, anyway are essential to getting the movement business structure working again. This is a particularly stunning test, as specific associations that were down to earth before the pandemic may not be in the post-COVID period, with the utilization of social isolating and various confinements that will be set up for a questionable time range. A specific idea for governments will choose the correct timeframe to offer business support, and recognizing which associations to help. Thought is moreover expected to what changes are relied upon to the current measures to all the almost certain area the necessities of the movement business associations.

Conclusion

With fears of another downturn and monetary breakdown, occasions such as these call for tough and solid administration in medicinal services, business, government and more extensive society. This examination paper has analyzed the more noteworthy effect that is being made by the infection on the travel industry. Moment alleviation estimates should be executed and balanced for those that may get lost in an outright flood. Transitional and longer term arranging is required for how the economy is rebalanced and re-invigorated after this emergency. An expansive financial advancement plan including segment by division plans and a biological system that empowers enterprise so that those with hearty and supportable plans of action can be permitted to thrive. It is reasonable that legislatures and money related foundations continually re-survey

and reconsider the condition of play and guarantee that the whatever it takes guarantee is genuinely conveyed.

This exploration work has additionally displayed a definitive harm it made on the economy of the nation and the globe too simultaneously. It is being believed that the effect will proceed for some additional time and that is of substantially more worry as of late. The making a trip organizations are believed to be affected by Covid-19 as the lockdown circumstance is set up by the administrations for denying the spread of Covid-19. The Corona infection as additionally empowered the travel industry to confront the tremendous danger just as the monetary lull is seen. Because of this explanation it supposedly is setting up an effect on the travel industry. Despite the fact that the estimations were attempted, yet they are believed to be not productive for denying the spreading of corona infection. The effect is seen on the deals just as the current accomplishments. Various outsiders are still in the stuck down situation as of Covid-19. Because of this explanation, the gathering of lodgings and the other the travel industry exercises are not picking up the chance to completely stop the administrations. Because of this explanation, there lies an opportunity of spreading of infection increasingly more over the world.

Reference

1. Worldometer COVID-19 Corona virus Pandemic
<https://www.worldometers.info/coronavirus> [Access on May 14, 2020].
2. Ministry of Tourism, Govt. of India <http://tourism.gov.in/> [Access on May 14, 2020].
3. Ayittei, F., Ayittei, M., Chiwero, N., Kamasah, J. & Dzuovor Covid, C. (2020) Economic impacts of Wuhan 2019- nCoV ON China and the world, Journal of Medical Virology, 92: 473-75.
4. Balkan In Sight (2020) Greece braces for new corona virus-driven recession, Retrieved from: <https://balkaninsight.com/2020/03/18/greece-braces-for-new-coronavirus-driven-recession/> [Access on March 20, 2020]
5. Davies, R, How corona virus is affecting the global economy, the Guardian, 2020. [online], Available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/05/coronavirus-global-economy> [Accessed 15 April. 2020].

6. BBC News (2020) Corona virus: 'Extremely serious' concerns on potential tourism impact, Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-51695480> [Access on March 19, 2020].
7. BBC News (2020b) Virus 'could cost millions of tourism jobs', Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/business-51852505> [Access on March 27, 2020]

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞAHSIYET / KİŞİLİK EĞİTİMİ

Doç. Dr. Ahmet ABAY

(Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi):

<https://orcid.org/0000-0001-8284-8336>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İlahiyat Fakültesi

e-mail: ahmetabay70@hotmail.com

ÖZET

Çocuğun ilk ve temel eğitimi, toplumsal kurumların en önemlilerinden biri olan aileyle başlar. Dünyaya masum ve her şeyden habersiz olarak gelen çocuk, bulunduğu aile içinde kişilik kazanır. Çocuk eğitimi, anne karnında hamilelik sürecinde başlamaktadır. Çocuğun ruhi boyutunun sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve karakterinin istenilen biçimde şekillenmesi için hamilelik süreci, eğitimin başlangıç dönemidir.

Bu çalışmada şahsiyet eğitiminin çocukluk döneminde başlamasının önemi ve bunun kişiliğin oluşmasındaki rolü üzerinde durulacaktır.

Eğitimin ailede başlıyor olması anne-babaya büyük sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluk Kur'an'da şöyle hatırlatılır: *“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”* (Tahrim, 66/6)

Anne ve baba adayları, hamilelik sürecinin başlamasından itibaren Allah'a kendilerine sağlıklı bir çocuk vermesi için dua etmeleri gerekmektedir. Bu, Âdem (a.s) ile Hz. Havva'dan geçmiş peygamberlerin ümmetlerine olduğu kadar Ümmeti Muhammed'e de bir mirastır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de anne ve babanın yaptıkları dua şekli şöyle ifade edilir: *“Eğer bize beden ve manen sağlıklı bir çocuk verirsen, yemin ederiz ki, Sana şükredenlerden olacağız.”* (A'raf, 7/189) Yine aynı şekilde Hz. Zekeriya'nın duası da şöyledir: *“Ya Rabbi! Bana kendi katından temiz bir soy bahşet, doğrusu Sen duayı işitirsin.”* (Âl-i İmrân, 3/38)

Kur'an eğitiminin gösterdiği bu hassasiyeti, bugün yapılan birçok bilimsel araştırma da desteklemektedir. Eğitimin doğumdan sonraki ilk saatten itibaren başladığını açıklayan, Amerikalı yazar Carroll, dünyanın çeşitli yerlerindeki uygulamalardan örnekler vermektedir. Çocukların etrafında olup bitenlerden etkilendiğini, konuşmaları hissettiğini ifade eden yazar, bu çerçevede bazı Hristiyan mezheplerindeki ve Kızıldelilerin yaptıkları duaları, Müslümanların çocuğun kulağına ezan okumalarının etkilerinden bahsetmektedir.

Buradan hareketle diyebiliriz ki Kur'an'a ve dolayısıyla İslam anlayışına göre eğitim, doğumla başlayıp ölümle biten bir süreç olma özelliği arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şahsiyet, Kişilik, Eğitim, çocukluk

GİRİŞ

Şahsiyet/Kişilik eğitimi hayat boyunca devam eden bir süreçtir. İnsan hayatının her döneminde öğrendikleriyle kişiliğine bir şeyler katabilir. Ancak kişiliği oluşturan temel özellikler hayatın erken dönemlerinde yani çocuklukta şekillenir. Halk arasında kullanılan şu ifade kanaatimizce bu hususa işaret eder: “İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de o olur.” tabiki bu ifade ile sonraki dönemlerde kişiliğin hiş bir şeyden etkilenmediği anlaşılmamalıdır. Çocuğun hem bedensel hem de ruhsal açıdan sağlıklı olması için çocukluk dönemindeki eğitimi doğru bir şekilde alması gerekir.

Şahsiyet/kişilik eğitimi insanın hayatında en önemli hususlardan birisidir. Zira insanı insan kılacak şey sahip olduğu şahsiyet/kişiliktir. İnsanların kimlikleri de şahsiyetleri üzerinden tanımlanır. Bu nedenle erken yaşlardan itibaren şahsiyet eğitimi önem arz eder. Bunun nedenlerine ve nasıl olması gerektiğine değinmeden önce şahsiyet/kişilik kavramlarının ne olduklarına değinmekte yarar vardır.

Sözlükte “fert, kişi, birey” anlamındaki şahıstan oluşturulmuş yapma masdar olan şahsiyetin kökü şuhûs “yükselmek, uzaktan görünmek”, şahâset ise “irileşmek, büyümek” demektir.¹ Bu meyanda Şahsiyet, bir kimsenin şahsına ve nefesine âit özelliklerin, rûhî ve mânevî niteliklerin bütünüdür.² Dilimizde ise ‘kişilik’ ve ‘şahsiyet’ hatta ‘karakter’ kelimeleri birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Şahsiyet sözcüğü kişilikle eş anlamda kullanılır ve kişiliğin ‘bilim dilinde karşılığıdır.’³ Çalışmanın bundan sonraki bölümünde hem “şahsiyet” hem de “kişilik” kavramlarını kast ederek “kişilik” kelimesini kullanacağız.

Kişilik; fertteki fizyolojik ve psikolojik sistemlerin dinamik düzenlenişidir ki, bunlar onun çevresi ile uyumunu sağlayan eşsiz karakterini belirlemektedir.⁴ Diğer bir tanıma göre, Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir.⁵ Ayrıca Kişiliği; “kişiyi bütün öteki kişilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümüdür.”⁶ şeklinde tanımlayanlar da söz konusudur.

Kişilik ferdi diğerlerinden ayıran kendine özgü ruhi ve bilinçsel özeller olduğuna göre, bunların erken yaşlardan itibaren doğru bir şekilde oluşturulması elzem bir durumdur. Bunun oluşacağı ilk yer ailedir. Zira çocuğun ilk ve temel eğitimi, toplumsal kurumların en önemlilerinden biri olan aileyle başlar. Dünyaya masum ve her şeyden habersiz olarak gelen çocuk, bulunduğu aile içinde kişilik kazanır. Çocuk eğitimi, anne karnında hamilelik sürecinde başlamaktadır. Çocuğun ruhi boyutunun sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve karakterinin istenilen biçimde şekillenmesi için hamilelik süreci, eğitimin başlangıç dönemidir.

Eğitimin ailede başlıyor olması anne-babaya büyük sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluk Kur’an’da şöyle hatırlatılır: “*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...*”⁷ Bu sebeple her anne-baba çocuğuna iyi bir şahsiyet kazandırmak için elinden gelen her türlü çabayı göstermekle yükümlüdür. Zira Hz. Peygamberin buyurduğu üzere; “*“Bir baba çocuğuna güzel ahlâktan daha değerli bir bağışta bulunmaz.”*”⁸

ÇOCUKLUKTA KİŞİLİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Çocuklar gelecektir. Sağlıklı bir gelecek inşa etmek için şahsiyet sahibi bireylerden oluşan bir toplum inşa etmek bir zorunluluktur. Aksi takdirde her yönüyle çürümüş, kokuşmuş bir toplum meydana gelir. Bu nedenle toplumu oluşturan bireylerin erken yaşlardan itibaren sağlıklı ve nitelikli bir kişilik sahibi olmaları için çaba gösterilmelidir. Günümüzde yapılan çalışmalarda da ifade edildiği gibi erken yaşta yapılan eğitim önem arz etmektedir. Uzun yıllara dayalı araştırmalarda, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların büyük bir

¹ Hayati Hökelekli, “Şahsiyet” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Erişim 3.07.2020)

² <http://www.lugatim.com/s/shahsiyet> 13.07.2020.

³ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), 71..

⁴ Muhammed Osman Necati, *Kur’an ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2004), 205

⁵ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993), 404.

⁶ Hasan Mahmud Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, (İstanbul: İFAV, 1994), 31.; Ayrıca bkz. Jerry M. Burger, *Kişilik*, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 23..

⁷ Tahrir 66/6.

⁸ Tirmizi, Birr, 33.

kısının yetişkinlikte, bireyin kişilik yapısını, tavır, alışkanlık, inanç ve değer yargılarını biçimlendirdiği gözlenmiştir.⁹

Neden çocuklukta kişilik eğitime önem vermenin gerekliliğini şu şekilde ifade etmek mümkündür. Çünkü insan hayatı çocukla başlar ve geleceğin temeli çocukla atılır; yani hayatın başlangıcı çocuktur ve çocuk bazen sermaye, bazen bir emanet, bazen göz aydınlığı ve bazen de bir imtihan vesilesidir. Çocuk statü değiştiren ve belirleyendir. Çocukla kadın, anne, nine, hala, teyze olurken; erkek, baba, dede, amca, dayı olur. Çocuk olduğu mekânı, yaşadığı dünyayı değiştirir.¹⁰ Bu nedenle çocuğun iyi ve sağlam bir kişilik sahibi olması için gerekli ortamın hazırlanması önem arz etmektedir.

Çocuk, kişiliğinin temelini aileyle geçirdiği ilk altı yılda atar. Bu nedenle çocuğun ilk altı yılda sağlıklı ve tutarlı bir kişilik geliştirebilmesi ancak aile tarafından fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının zamanında karşılanması ile mümkündür. Birey kişiliğini, ailenin davranışlarına verdiği olumlu-olumsuz tepkiler ile kazanmaktadır. Hiçbir düşüncesine önem verilmediği, sürekli eleştirildiği bir ortamda büyüyen çocuk, içine kapanık, güvensiz, huysuz ve saldırgan olabilir. Ebeveyn tarafından yeterli sevgi, şefkat ve ilgi gösterilen, hoşgörülü bir ortamda yetişen çocuk ise kendisine güven duyar ve başarılı bir kimlik geliştirir.¹¹ Çocuğa anne-babası nasıl davranırsa, çocuk da diğer kişilere öyle davranır. Fıtrat hadisi olarak bilinen Hz. Peygamberin şu sözü de erken yaşlardan itibaren ailenin ve çevrenin çocuğun inanç ve kişiliğinin şekillenmesindeki rolüne dikkat çekmektedir: “*Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar.*”¹² Anne-babanın çocuğu şekillendirmesi ve ona kişilik kazandırması sadece dini boyutla ilgili değil, hayatın her alanıyla ilgilidir.

Anne-baba kendilerine verilen bu emanete gözleri gibi bakmakla, onu örselemeden yetiştirmekle ve yıpratmadan hayata kazandırmakla yükümlüdürler. Emanet olduğuna göre, çocukları üstünde istedikleri gibi tasarrufta bulunma hakkına da sahip değillerdir. Onu doyururken, okuturken, ödüllendirirken, cezalandırırken, kısacası büyütüp kişiliğini şekillendirirken Yüce Allah’ın rızasına uygun hareket etmek zorundadırlar. Zira gün gelecek, emanetin sahibi ona nasıl davrandıklarını, neler verdiklerini ya da neleri esirgediklerini soracaktır.¹³ Emanetin kadrini bilen anne babalar çocuklarının kişiliklerini ona göre şekillendireceklerdir. Bu gün birçok ülkede örneklerini çokça gördüğümüz ve “sokak çocukları” diye adlandırılan bu çocukların çoğu sevgi ve şefkatten uzak yetiştirilmişlerdir. Kendilerine bunun eğitimi verilmediği için ruhlarında bu duyguları hissedememektedirler. Bu nedenle de çoğu çevrelerine zarar vermekte ve merhametsiz davranmaktadırlar. Ebû Hüreyre’nin anlattığı şu hadise bu durumla ne kadar da örtüşmektedir: “Resûlullah torunu Hasan’ı öptü. O sırada yanında Akra" b. Hâbis et-Temîmî oturmaktaydı. Akra" şöyle dedi: "Benim on çocuğum var ama hiçbirini öpmüş değilim." Bunun üzerine Resûlullah (sav) ona baktı ve ardından şöyle buyurdu: “*Merhamet etmeyene merhamet edilmez!*”¹⁴

⁹ Ayla Oktay, “21. Yüzyılda Yaşanan Değişimler ve Erken Çocukluk Eğitimi, Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar” (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003), 25.

¹⁰ Mustafa Çoban, “Dini Referanslarda Ailenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuğun Dini Eğitimine Dair Bazı İlkeler”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/22, Haziran 2019, s.182

¹¹ Fatmanur Biberici, 2-7 Yaş Arası Çocuklarda Sevgi ve Merhamet Değerlerinin Hadisler Işığında Öğretimi, Yüksek Lisan Tezi, (Konya: Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 32.

¹² Buhârî, Cenâiz, 92; Müslim, Kader, 22

¹³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam*, Ankara 2014, 4/146

¹⁴ Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65

ÇOCUKLUKTA KİŞİLİK EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

Kişilik eğitiminin amacını özetle şöylece ifade etmek mümkündür; “Kişilik gelişimi sürecinde, çocukların fitrî kabiliyet ve eğilimleri doğrultusunda, kendi gönüllü katılımlarıyla İslâm’ın öngördüğü ahlâkî değerleri kazanmalarına, böylece kişilik gelişimlerine katkıda bulunmaktadır.”¹⁵

Kur’an’ın ön gördüğü kişilik eğitiminin amacı, insanın davranışlarını değiştirmeyi esas alarak imanlı, salih, sağlıklı, ilim ve hikmete saygılı, girişimci, cesur, iradesi güçlü, şahsiyetli ve yaratıcı nesiller yetiştirmektir.¹⁶

KİŞİLİK EĞİTİMİ NE ZAMAN BAŞLAMALI

Kişilik eğitiminin başlangıç zamanı ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazıları eş seçimiyle başlatırken, bazıları hamilelik süreci ile bazıları da doğumla başlatır. Çünkü kalıtsal özellikler ile çevrenin kişilik üzerinde etkisi olduğu açıktır. Kişiliğin, kalıtsal niteliklerle çevrenin sürekli etkileşimi sonucu biçimlendiğini¹⁷ söyleyebiliriz. Kişiliklerin sayısız çeşitliliği, bir yönden kalıtımla beliren yapısal özelliklerin, öte yandan da her insanın yaşantı ve deneyimlerinin çok oluşundan ileri gelir.¹⁸ Kişiliği etkileyen temel faktörleri genel olarak belirtecek olursak, **doğuştan gelen özellikler yanında aile, arkadaş çevresi, din, toplum ve medya**¹⁹ diye sıralanabilir. Görüldüğü gibi kişilik oluşumunu etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bu nedenle kişilik eğitimi çok erken bir dönemde başlatmak gerekir. Bu çerçevede değerlendirilebilecek Kur’an’ı referanslar da mevcuttur.

Anne ve baba adaylarına, hamilelik sürecinin başlamasından itibaren Allah’a kendilerine sağlıklı ve hayırlı/iyi bir çocuk vermesi için dua etmeleri tavsiye edilir. Bu, Âdem (a.s) ile Hz. Havva’dan geçmiş peygamberlerin ümmetlerine olduğu kadar Ümmeti Muhammed’e de bir mirastır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de anne ve babanın yaptıkları dua şekli şöyle ifade edilir: “Eğer bize bedenen ve manen sağlıklı/salih bir çocuk verersen, yemin ederiz ki, Sana şükredenlerden olacağız.”²⁰ Yine aynı şekilde Hz. Zekeriya’nın duası da şöyledir: “Ya Rabbi! Bana kendi katından temiz bir soy bahşet, doğrusu Sen duayı işitirsin.”²¹ Ayetlerde de görüldüğü nasıl bir kişilikte çocuk istendiği ve bunun için kendilerine düşen görevi adeta yapmaya hazır oldukları anne baba adayları tarafından ifade edilmektedir.

Kur’an eğitiminin gösterdiği bu hassasiyeti, bugün yapılan birçok bilimsel araştırma da desteklemektedir. Eğitimin doğumdan sonraki ilk saatten itibaren başladığını açıklayan, Amerikalı yazar Carroll, dünyanın çeşitli yerlerindeki uygulamalardan örnekler vermektedir. Çocukların etrafında olup bitenlerden etkilendiğini, konuşmaları hissettiğini ifade eden yazar, bu çerçevede bazı Hristiyan mezheplerindeki ve Kızıldelilerin yaptıkları duaları, Müslümanların çocuğun kulağına ezan okumalarının etkilerinden bahsetmektedir.²²

Çağdaş psikologlar, şahsiyeti oluşturan etkenleri incelediklerinde genelde biyolojik, sosyal ve kültürel faktörleri ele almaktadırlar. Yine onlar biyolojik etkenleri incelerken özellikle kalıtımı, fizyolojik yapıyı, sinir sisteminin oluşumunu ve beslenme sistemini öne

¹⁵ Faruk Kanger, ‘‘Hz. Muhammed Ahlakını Referans Alan Bir Karakter Eğitimi Modeli’’ Doktora Tezi, (İstanbul: Marmara Üni. 2007), 21.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz: Ahmet Abay, *Kur’an’da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012), 333.

¹⁷ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh sağlığı*, (Ankara: Özgür Yayınları, 1998), 169

¹⁸ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh sağlığı*, 170.

¹⁹ Bozkurt Koç, *Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din*, Atatürk Üni. Sosyal Bil. Ens. (Erzurum: Basılmamış Doktora Tezi, 2003), 9.

²⁰ A’raf 7/189

²¹ Al-i İmran 3/38

²² <http://aileegitimi.com/ahlak-egitimine-cocugun-dogumuyula-baslanmalidir.html>, 27.04.2011.

çıkarmaktadırlar. Sosyal etkenlerin şahsiyet üzerindeki etkisini incelemelerinde ise genelde çocukluk, özellikle de ailedeki deneyimler ve ana-babanın onlara karşı tutumlarını ele almaktadırlar. Yanı sıra, alt kültürlerin, sosyal sınıf ve kurumların, arkadaş gruplarının ve dostların ferdin şahsiyeti üzerindeki etkilerini ilgilerinin odağına yerleştirmektedirler.²³

ÇOCUKLUKTA KİŞİLİK EĞİTİMİ YAPILIRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Çocuk, doğduğunda güçsüz ve zayıftır. Fiziksel bir engeli olmadığı sürece duyu organlarına ve akla sahiptir. Fakat bunları istenilen düzeyde kullanamaz. Göz görür, ama hiç bir şeyi tanıyamaz. Renkleri ve şekilleri ayırt edemez. Sesleri duyar, ama onların mana ve özelliklerini idrak edemez. Öteki duyu organları da aynı durumdadır. Zamanla tecrübe kazanır ve bir şeyler anlamaya başlar. İşte bu dönemde o sunulacak şeyler onun kişiliğinin oluşumunda son derece etkilidir. Çevreyi ve düşünmeyi kendisine gösterildiği ve öğretildiği çerçevede tanır ve tanımlar. Bu sebeple Allah Teâla insana verilen bu imkânlarla dikkat çekerek Kur'an'da şöyle buyuruyor: *"Allah sizleri annelerinizin karnından çıkardığında hiç bir şey bilmiyordunuz. Allah, O'na şükretmeniz için sizlere göz, kulak ve kalp verdi."*²⁴ Ayetteki sıralama üzerinde düşünmeye değerdir. Göz, kulak ve kalp. Öğrenmede öncelikli olan görsel sonra işitsel olandır. Görülüp işitilen şeyler kalp tarafından muhakeme edilir. Bu sebeple eğitim öğretim yapılırken uygulamalı olarak yapılması önceliklidir. Zira amelde yani uygulamada öncelikle göze hitap edilir. Bu nedenle çocuklara doğru olun, yalan söylemeyin, adaletli olun gibi şeyleri söyleme yerine bunları yaşararak ve uygulayarak öğretmek çok daha kolay olacak ve çocuğun kişiliği ona göre şekillenecektir.

Çocukların kişiliklerini doğru bir şekilde inşa edebilmek için dikkat edilmesi gereken önemli hususlar vardır. Bu hususları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Onları Bir Birey Olarak Muhatap Almak

Eğitimin ilk basamağı, çocuğun varlığını tanımak, ona insan olmakla doğuştan hak ettiği saygıyı göstermektir. Muhatabına değer vermeyen ve onun kişiliğine saygı duymayan bir eğitimcinin başarılı olması imkânsızdır. Hz. Peygamberin çocuklarla iletişimde, "onları adam yerine koymak" şeklinde özetleyebileceğimiz bir itina derhâl göze çarpmaktadır. Fikirleri değer gören, duyguları dinlenen ve ihtiyaçları dikkate alınan bir çocuğun, anne babası ile sağlıklı bir ilişki geliştirebileceği, dolayısıyla terbiyesi için harcanan gayrete olumlu tepkiler vereceği açıktır. Bu bağlamda Sevgili Peygamberimizin çocuklara selâm vermesi,²⁵ hatırlarını sorması²⁶ ve tercihlerini öğrenmek istemesi,²⁷ onları muhatap kabul etmesi anlamına gelmektedir.

Sevgi ve Şefkatle muamele edilmelidir.

İnsana verilen en güzel fitri duygulardan biri de hiç kuşkusuz sevgidir. Sevgi, karşılıklı etkileşme, dayanışma, yardımlaşma, hayatta kalma ve başarılı olabilmenin vazgeçilmez dinamiğidir.²⁸ Bugün şiddet, haksız rekabet, müstehcenlik, cinsel teşhir, insanın nesneleştirilmesi, kin ve nefret içerikli yayınların artması gibi pek çok sorunla örülü dünyamızda çocuklarımıza verebileceğimiz eğitimin ilk adımı onlara bir sevgi gözlüğü armağan etmektir. Bu ise, ancak ilk önce kendi sevgi gözlüklerimizi takmakla mümkün

²³ Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, 206

²⁴ Nahl 16/79

²⁵ Müslim, Selam, 14.

²⁶ Buhârî, Edeb, 81.

²⁷ Tirmizi, Ahkam, 21.

²⁸ Musa Bilgiz, *Çocuk Eğitiminde Sevgi*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2006), 7.

olacaktır. Yani sevmeyi öğrenmekle. Çocuklarımıza olumlu davranış kazandırmanın ilk ve en önemli şartı, onlara içtenlikli ve koşulsuz olarak sevgimizi sunmaktır.²⁹

Kur'an-ı Kerim'de anne babaların çocuklarına en kötü ve en olumsuz şartlarda dahi olsa onlara sevgi ve şefkatle yaklaşılması gerektiğinin örnekleri sunulur. Ve bu anne babalar insanlığa örnek olarak gösterilirler. Bunlardan bir kaç tanesini hatırlayacak olursak; Kardeşlerini kuyuya atmak gibi büyük bir suçu işlemelerine rağmen çocuklarını affeden ve Allah'ın da onları affetmesi için dua eden Hz. Yakub,³⁰ ölüm döşeginde hâlâ onlara güzellikle nasihat etmektedir.³¹ Lokman'ın oğluna öğütlerini içeren âyetler, “*Yavrucuğum!*” şeklinde son derece yumuşak ve samimi bir ifadeyle başlamaktadır.³² Aynı şekilde Hz. İbrâhim de oğlu İsmâil'e gösterdiği nazik tavır ile Kur'an'da anılmaktadır.³³ Tufanda ölümle burun buruna geldiğinde bile babasının peygamberliğini kabul etmediği hâlde oğluna kıyamayan Hz. Nuh, “...*Yavrucuğum, bizimle beraber sen de (gemiye) bin, inkârcılarla birlikte olma...*”³⁴ diye seslenmektedir. Bütün bunlar, özellikle zihinlerde otoriteyi temsil eden babaların, şefkat ve merhamete davet edilmesi açısından dikkat çekicidir.³⁵

Kur'an'ın insanlara sunduğu sevgi eksenli bu eğitim, toplumda yaygınlaşırsa toplumdaki huzur, güven ve mutluluk duygusu artar. Şurası da unutulmamalıdır ki, üstün ve ilahî bir güce inanmak ve sevmek de sevgi eğitiminin ilkeleri arasındadır. Gerçek erdem, ancak Allah'ı sevmekle mümkündür. Fakat bu sevgi, ateşini kalpten, nurunu akıldan alan bir sevgi olmalıdır. Bu bitmez tükenmez ve paylaşıldıkça çoğalan hazineyi keşfeden yürekler; ölümsüz olanla gönülden kurdukları bağla kendileri de bir anlamda o ölümsüzlük iksirinden içmiş olmanın verdiği gönül genişliğiyle bütün insanlığa muhabbet kucaklarını açabileceklerdir.³⁶

Şiddetten Uzak Durulmalıdır

Çocukların sağlıklı bir kişilik sahibi olmaları için dikkat edilmesi gereken hususlardan biriside onları şiddetten uzak tutmaktır. Bunu hem onlara şiddet uygulamayarak hem de onları şiddet içerikli her şeyden uzak tutmaya özen göstererek yapmak gerekir. Anne babanın, çocuğunu terbiyesi esnasında şiddete başvurmaması ve disiplini şiddet ile özdeşleştirmemesi için Sevgili Peygamberimize bakması yeterlidir.³⁷ Peygamberimizin yanında büyüyen Enes şöyle demiştir: “Resûlullah'a (sav) on sene hizmet ettim. Vallahi bana bir kez olsun “*Öf!*” bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, “*Niçin böyle yaptın?*” demediği gibi, “*Şöyle yapsaydın ya!*” da demedi.”³⁸

Unutulmamalıdır ki çocukların kişilikleri kendilerine yapılan muameleyle ve gördüklerine göre şekillenir. Şiddetten uzak merhametli bireylerin yetişmesini istiyorsak onları yetiştirirken buna azami gayret göstermek zorundayız. Şu atasözünü unutmamak gerekir: “Rüzgâr eken fırtına biçer.”

Yaş Seviyelerine Uygun Ve Doğru Bilgiler Öğretmek

Çocuklara verilecek eğitim onların yaş seviyelerine uygun bilgileri ihtiva etmelidir. Çünkü bu yıllarda yaşadığı olayların, elde ettiği bilgilerin ve kazanımların tesirlerinin izleri

²⁹ Hicret Toprak, *Eğitimde Sevgi Prensibi ve Disiplinin Yeri*, Diyanet Aylık Dergi (Nisan 2006), 41–44.

³⁰ Yusuf 12/97-98

³¹ Bakara 2/132-133

³² Lokman 31/13, 16-19

³³ Saffat 37/102

³⁴ Hud 11/42

³⁵ *Hadislerle İslam*, 4/147

³⁶ Abay, *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, 130.

³⁷ *Hadislerle İslam*, 4/147

³⁸ Müslim, Fedâil, 5

kalıcı ve kuvvetlidir. Bu dönemi kritik ve önemli kılan diğer bir hususu da çocukluk döneminde çocuğun yaşam tarzı, şahsiyetinin çekirdeğini oluşmasıdır.³⁹ Eğer verilen bilgiler ve ona sunulan eğitim yöntemi uygun değilse telafisi zor olan problemlere ve kişilik bozukluklarına neden olabilmektedir.

Belirli bir yaşın üzerindeki kişilerin Kur'an öğrenmek için gittiği hocalarla ilgili bir sürü olumsuzluk ihtiva eden hikâyeler anlattıkları göz ardı edilmemelidir. Eğitim-öğretimi yapılan şey en güzel şey olsa dahi –Kur'an- uygun yöntem ve muhatabın pedagojik özellikleri dikkate alınmadan yapılmaya çalışılıyorsa maalesef istenilen sonuçlar elde edilememektedir.

Özgüven Aşlamak

Sağlıklı bir kişiliğin oluşmasında özgüvenin rolü büyüktür. Bu yönüyle çocuklara kendilerine güvenmelerini öğretmek gerekir. Çocuk kendine güven duyarak bir şeyleri yapacağına inanmalıdır. Fakat bunu dengeli bir şekilde vermek gerekir. Çünkü aşırı özgüven kendini büyük görmeye, bencilliğe, başkalarının görüşlerini küçümsemeye ve çok sık hata yapmaya neden olabilir. Bu sebeple sağlıklı dozda özgüvenin gelişimi sağlanmalıdır. Dengeli gelişen özgüven, kişilik gelişiminin temel eşiklerinden biri olur.

Ebeveynlerin Davranışları Ve Alışkanlıkları

Anne babaların çocuk yetiştirme konusundaki bilgileri, becerileri, tecrübeleri ve tutumları çocukların kişilik oluşumu ve gelişimi üzerinde son derece belirleyicidir. Anne-babanın psikolojik durumları, hayata ve olaylara bakış açısı da kişilik gelişimini etkileyen önemli bir faktördür. Aile bireylerinin sergilediği iyimserlik, karamsarlık, yardımseverlik, konuşkanlık, ya da içedönüklük, hırçınlık gibi karakter özellikleri çocuğu kişilik oluşumunu etkiler. Anne babanın birbirleriyle olan iletişimi, değer yargıları, yalan söyleyip söylememeleri aldıkları kararlarda hakkaniyete riayet edip etmemeleri gibi birçok husus da çocuğun kişiliğinin oluşmasında birer etkindir. Ayrıca aile içi şiddet, cinsel taciz, gibi kötü davranışlar alkol, bağımlılık yapan maddelerin kullanımı gibi kötü alışkanlıklar çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde ekiler.

Rol Model Olmak

Anne babanın iyi bir rol model olmaları gerekir. Hatta annenin rol modelliği hamileliği ile başlar. Bu dönemde anne, aldığı gıdaya, ruh sağlığına, davranış ve sözlerine dikkat etmelidir.⁴⁰ Çocuğun ana rahminde anneden etkilendiği bu etkilenmenin hem biyolojik hem de ruhsal etkilerinin olduğu bilimsel çalışmalarda ortaya konulan bir husustur.

Çocuklar ilk dönemlerde özellikle gördüklerini taklit ederek öğrenirler bu nedenle çocukların yaşadığı ortamda bulunanlar özellikle anne baba ve ailenin diğer bireyleri davranışlarına dikkat etmelidirler. Çocuklara hem davranış yönüyle hem de rol model olma yönüyle iyi örnekler sunulmalıdır. Çocukların kişilikleri doğru düşünce ve örneklerle inşa edilmezse onlar da nitelikli kişilik sahiplerinin sahip oldukları özelliklerden mahrum olacaklardır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de genel olarak inananların söylemlerinde ve eylemlerinde tutarlı olmaları istenmekte aksine davranışın Allah katında nefret edilen bir şey olduğu dile getirilmektedir.⁴¹ Bu sebeple Hz. Peygamber her yönüyle inananlara "rol model" olarak gösterilmiştir. Mü'min anne baba aynı örnekliliği kendi çocuğuna da göstermekle yükümlüdür. Zira her mü'min kendisini ve çocuklarını kendilerini ateşe gitme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan her şeyden korumakla⁴² yükümlüdür. Söz konusu tavsiyenin yer aldığı

³⁹ Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, 227.

⁴⁰ Nuri Kahveci, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 102-105.

⁴¹ Saf 61/2-3

⁴² Tahrim 66/6

Tahrim Suresinin⁶. Ayetini yorumlarken Mevdudi şu ifadelere yer vermektedir: “Bu ayette, kişinin, sadece kendisini Allah’ın azabından kurtarmasının yeterli olmayacağı, gücü yettiğinde ailesini Allah’ın sevdiği kullar olacakları şekilde yetiştirmesinin de kendi sorumluluğu içinde olduğu bildirilmiştir. Şayet onlar cehennem yolunu tutmuşlarsa, gücü nispetinde onlara engel olmaya çalışmalıdır. Sadece onların bu dünyadaki refahlarını değil, ahirette cehennem yakıtı olmamalarını da düşünmelidir.”⁴³

Sonuç

Kişilik ve gelişim alanında yapılan çalışmaların ortak noktaların birisi “Kişiliğin erken yaşlardan itibaren şekillendiği”dir. Bu durumda çocuklarda “kişilik eğitiminin” önemli olduğunu gösterir. Dolayısıyla eş seçimiyle başlayan bu süreç hamilelik, doğum ve sonraki dönemlerde iyi takip edilmeli ve yürütülmelidir. Kişiliği etkileyen kalıtsal bir takım etkenler olduğunu ifade edenler olsa da bu konuda çalışma yapanların çoğunluğu kişiliği şekillendiren unsurların daha çok aile, okul ve çevre gibi dış etmenlerin olduğunu ifade etmektedirler.

Çocuklarda kişilik eğitimi onların fitrî kabiliyet ve eğilimleri doğrultusunda, kendi gönüllü katılımlarıyla ahlâkî değerleri kazanmalarına, imanlı, salih, sağlıklı, ilim ve hikmete saygılı, girişimci, cesur, iradesi güçlü, şahsiyetli ve yaratıcı nesiller yetiştirilmesi amacına yönelik olmalıdır.

Çocuklarda kişilik eğitimi konusundaki önerimiz başta anne baba adaylarına ve anne babalardır. Anne baba adayları eşlerini seçerken azami şartlarda dikkat etmelidirler. Anne babalarda çocuk ana rahmine düştüğü andan itibaren yeme içmelerinden tutunda fiziki hem de ruhi sağlıklarına varıncaya kadar her şeye dikkat etmelidirler. Zira çocuk annenin her halinden etkilenmektedir. Eğitim işini üstlenen kurumlarda çocukların sağlıklı bir şekilde kişiliklerinin gelişmesi için gerekli eğitim alt yapısını ve imkânlarını sağlamak durumundadır. Bütün taraflar itî bilmelidir ki şahsiyetli bireyler şahsiyetli ve nitelikli bir toplumun temelidir. Kişilikleri problemlî bireylerden oluşan bir toplum veya devletin bundan etkilenmemesi söz konusu değildir.

Kaynakça

Abay, Ahmet. *Kur’an’da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.

Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.

Bilgiz, Musa. *Çocuk Eğitiminde Sevgi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.

Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.

Çamdibi, Hasan Mahmud. *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İstanbul: İFAV, 1994.

Çoban, Mustafa. “Dinî Referanslarda Ailenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuğun Dinî Eğitimine Dair Bazı İlkeler”. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/22 (Haziran 2019): 181-196.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hadislerle İslam*, Ankara 2014.
<https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=4&SAYFA=146> Erişim 13.07.2020

⁴³ Ebu’l A’la el-Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, Çev.: Komisyon, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 6/364

- Hökelekli**, Hayati . “Şahsiyet” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Erişim 3.07.2020.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/sahsiyet>
- Kahveci**, Nuri. *İslam’a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017.
- Kanger**, Faruk. “Hz. Muhammed Ahlakını Referans Alan Bir Karakter Eğitimi Modeli” Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üni. 2007.
- Koç**, Bozkurt, *Ergenlikte Benlik Gelişimi ve Din*, Atatürk Üni. Sosyal Bil. Ens. Erzurum: Basılmamış Doktora Tezi, 2003.
- el-Mevdudi**, Ebu’l A’la. *Tefhimu’l Kur’an*. Tercüme: Komisyon. İstanbul: İnsan Yayınları, 1987. (I-VII).
- Necati**, Muhammed Osman. *Kur’an ve Psikoloji*. Çev. Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınevi, 2004.
- Oktay**, Ayla. “21. Yüzyılda Yaşanan Değişimler ve Erken Çocukluk Eğitimi, Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Toprak**, Hicret. *Eğitimde Sevgi Prensibi ve Disiplinin Yeri*. Diyanet Aylık Dergi (Nisan 2006), 41–44.
- Yörükoğlu**, Atalay. *Çocuk Ruh sağlığı*. Ankara: Özgür Yayınları (23. Baskı), 1998.
- <http://aileegitimi.com/ahlak-egitimine-cocugun-dogumuyla-baslanmalidir.html>, Erişim 27.04.2011.
<http://www.lugatim.com/s/sahsiyet> Erişim 13.07.2020.

AN ACCOUNT ON MUSICAL INSTRUMENTS OF THE LIMBU TRIBES

PRIYANKA HOWLADAR

doctoral research scholar

sangeet bhavana,visva-bharati

santiniketan-731235, west bengal, india

email id.- priyankahowladar39@gmail.com

Abstract:

The Limbus are a distinct tribal community of the greater Mongoloid ethnic group of Nepal, Sikkim and West Bengal in India. Anthropologically the Limbus belong to Mongoloid stock and linguistically they are included in Tibeto - Burmese group. Like other tribal groups and sub-groups of North-East India, Nepal, Sikkim and that of West Bengal, the Limbus also have a repository of considerable wealth of folk culture and literature confined within them in different ways. In the present paper an attempt has been made to review the rich cultural tradition of the Limbu tribe so as to represent their multicolored society as well as musical-cultural background. Like every distinct tribe, Limbus also have a rich musical heritage. They have different kinds of musical instruments which they use for performing their age old traditional festivals and rituals. Some of their musical instruments like- 'Chyabrung' or 'kay', 'Negra', 'Chethya' and others are intertwined with every aspect of life from birth to death. Being very musical or cultural by nature, living surrounded by Nature the Limbus in particular used to have an imposing store of songs like- 'Hakparay samlo', 'Tumyamsam samlo' etc. in their respective tribal language which was practiced orally. Limbus have a very interesting bunch of musical instruments also, but now they all are on the verge of extinction. This paper is an attempt to present a glimpse of the glorious and ethnic traditional musical practices and musical instruments of these tribal people and their usage in social structure, that could help to know their obsolescent folk practices, that have its own importance in the world of music.

Keyword:

Music, Limbu, Songs, Festival, Musical Instruments.

Introduction:

India is a land of diversity with different people, cultural dimensions. Where many races have come from outside and some are the ethnic groups. The Limbus or Limboos are a branch of the greater mongoloid group and a part of the kiratis or kiratas people. According to Risley, the area between Arun and Kankai river, was inhabited by the limbu people. Starting from the East bank of Arun river, upto Sikkim and West Bengal, this piece of land was known as the 'limbuan'.¹ Sikkim gazetteers indicate the limbu people have migrated from Kashi. According to Risley (1894, p. 34-39), they are also known as the 'Yakthumbas' or Khambus². This mongoloid group of people have a rich, multi-coloured and distinct culture of their own. Folk music is a traditional music of unknown

authorship, which is transmitted orally from generation to generation from the beliefs, and customs of ordinary people of this community. Traditionally this group of community is endowed with rich cultural heritage, diverse food habits, mythological faiths and socio-magico rituals. The festivals of the Limbus are closely related to music and dance. They perform music and dance in almost all the festivals as they are inseparable components of their lives. Thus, the songs which are orally practiced and musical instruments of these tribes play a very crucial role in shaping the cultural diversity of Limbus. But these practices are being affected by the time and these tribal heritage musical practices are in the verge of extinction. The traditional music of any community reflects their culture and history as well. So it has importance in the context of existence and cultural significance. Globalization has influenced people in a manner that has so many consequences like traditions and ethnicity becoming pale. Hence, globalization also has its impact on Limbu culture too. This paper is an attempt to study the age-old traditional musical instruments and other music of Limbu tribal people. This could be an endeavour to a step for conservation of this cultural practice.

Objectives:

This paper has been studied with some specific objectives, they are as follows-

- To explore the Limbu traditional culture.
- To explore the Limbu traditional musical practices.
- To study about the traditional songs and dance of the Limbu.
- To study about the Limbu traditional musical instruments.
- To understand the making and playing process of the instruments.
- To investigate the reasons for obsolescence of the traditional musical instruments and process of rejuvenation of this.

Historical background:

"The Limbus, or Yakthumbas, have a tradition that they came originally from Benares and, although often mentioned in early Hindu writings, no history of the Kirantis is obtainable on which any dependence can be placed" (Morris, 1933, p. 85). According to Tibetans believes the Limbus ancestors, *Yakthumbas* have come from the northern Himalayan region through the Kangla pass and settled in the Yangma Valley in the Tamar Khola region which is called the Limbuwan or Limbuan³. Again the Limbu myth says, the ten brothers started their journey towards north to south Himalayas and spread over the entire area. One of them was '*Yakthumba*' from which they are known as *Yakthumbas*. Tibetans call them 'Mongpa'.⁴ According to the act of Scheduled castes and tribes in India, the Limbu is a listed scheduled tribe of India.

Geographical location:

The Limbus migrated to Darjeeling (north) and Sikkim (west) from East Nepal. They claim to have come from the Tamba - Khola valley on the upper stream of the Tamba- Koshi river. The Limbus could be mainly found in the hills of Darjeeling, Sikkim and Nepal.

Population:

According to the 1931 census, the Limbu population in West Bengal was 17,506 of which 16,238 lived only in Darjeeling district. The Limbu association of Darjeeling have collected data that shows the no. 50,000 of Limbus are living in west Bengal.⁵ Overall population of Limbu in Sikkim, Nepal and West Bengal is about 4.5 lakhs.

Physical characteristics:

Though having mongoloid features, the Limbus are a bit different from the main stream of them. High cheekbones, flat nose with low nasal roots, strong body shape, yellowish fair complexion, thin lips. They have epicanthic fold(a small normal fold of skin from the upper eyelid, sometimes covering the inner corner of the eye). Medium to short height.⁶ [fig. 1]

Language:

Almost every scholar like Hooker, Chemjong, Grierson has identified the Limbu language as a branch of the Tibeto- Burmese family of language. The alphabets they use are known as 'Shreejongha' alphabets introduced by the Limbu king shreejungha hang.⁷ They also speak nepali, and hindi. First flowchart of the language tree available is, from the district hand book, Darjeeling in 1961. But the clear chart was prepared by S. K. chatterjee which shows the Limbu language is derived from the east- Himalayan branch of Tibeto- Burmese language family.

Social life:

The social life of this high hill dwelling tribe can be categorised into three major parts, like - castes and clans, family structure, livelihood or economy.

Castes and clans:

According to Risley, they are divided into 13 sub- groups (1951, p. 14-20). They are known as thars like Panch-thar, Che-thar, Tero-thar, Yakten, Yakpangten, Yakshoma, Pheodan, Phejom, Phypa, Thekim, Meongpa, Manglagpa. They use 'Subba' as title and 'Limbu' as well. Men sometimes use 'Hang'⁸ as a middle name.

Murmi, Lepcha, Bhutia, Kambu, Yaksha people can convert in Limbu with the permission of the head of Limbu society. Besides this particular caste, other people can convert themselves by performing some rituals with the help of limbu priests.⁹

Family structure:

The Limbus have a simple nuclear family - husband, wife and children. Brothers live in different places with family. There is no problem regarding ancestral wealth.

Livelihood or economy:

The word 'Limbu', 'li' means bow; 'lilang' means Bowman or archer. In other words the experts of archery. In ancient times they mainly were hunters with bow. In later period their main livelihood was agriculture with 'rikar' and 'kipat' land distribution system. Besides this they do animal husbandry and also work in tea gardens. Though it is very rare.¹⁰

Food habits:

The Limbus eat beef, pork and other animal meat. Rice is their staple food. They eat almost every kind of roasted meat, maize, pulses, eggs, milk products. They prepare liquor by locally available roots, and rice called '*nigar-janr*'. They have a special home-made drink '*tongba*', [fig. 2] made with a locally available grain or cereal '*kodo*' or '*kudo*' and drink it filled in a bamboo pot with a bamboo straw. They use it for every special occasion (Bishnu Subba, personal communication, December 12, 2019). There are no restrictions of castes and class for having food together except Kāmi, Dhāmi, Sarkī and Gainī community (Risley, 1951, p. 11-20) Limbu men smoke bidis and cigarettes¹¹

Religious beliefs:

The Limbus are the followers of the "YUMASAM SAMYO" (yuma- grandmother, sam- soul, samyo- soul) or "YUMA SAMYO" or "YUMAISM" with oral traditional Mundhums of their own.¹² It is also known as Kirat Dharma. Which indicates the devoutness of ancestry. They regularly do prayers at 'Mange Him' along with playing the 'Chethya', bells etc. The '*Tagaera Ningwa Fuma*' (the creator of universe), '*Singlabhowa*', '*Payanglumo*', '*Chokhobake*' are worshipped as deities by the skilled Limbu tribal priests with Mundhums of Yumaism or the Kirat Dharma.¹³

Houses:

The high hill dwelling Limbu people make their traditional Limbu houses accordingly. Generally the Limbu houses are one-storey made with stone, bamboo and thatched roof.¹⁴ They use local bamboo, stone to build the walls and thatch roof with the leaf of large cardamom and ginger. [Fig. 3] Sometimes the thatched roofs are dragged up to the ground to protect the house from cold wind.

Dress and ornaments:

The Limbu men wear traditional limbu dresses like daura-suruwal, mekhli and modern dresses like shirts, T- shirts etc. while the women wear traditional daugari, typical wear like phariya, patuka, cholo, khasto, shawls etc.¹⁵ [fig. 4]

Festivals:

The Limbus celebrate various festivals related to the social and religious beliefs and rites. They perform different pujas and celebrate them with home made foods and liquor at different times of the year with a belief that God will bless them with prosperity, good crops, health and wealth.

They sing, dance and play musical instruments as an integral part of different pujas like '*Nahenkhoma*' (to protect family from enemy and hazards), '*Dung-dung sammang puja*' (for good corp, health and wealth), '*Mangena puja*' (naming ceremony of new born). Other than these, they also celebrate the '*Dhan Nach*' (the most important paddy dancing festival with their traditional musical instrument called '*Chyabrung*').

The musical practices:

The Limbus of Sikkim, West Bengal in India and in Nepal are known as a musical tribe. They are very fond of music and it is intertwined with this hilly people's life. They practice music not only as entertainment but as an integral part of their religious practice, social rites and rituals. The Limbu music consists of singing traditional songs, dancing and playing the traditional instruments. As this paper focuses on the Limbu traditional musical instruments, the other components of their musical practice (song and dance) will be described briefly to get an overall idea.

The Limbu songs:

There are some traditional Limbu songs which they use to sing in various occasions of pujas, marriage or any joyous festivals. They are like-

- *Hakparay Samlo*- The oldest of a society and families sing this traditional history narrative song with a monotonous tune.
- *Tumyangsam Samlo*- Sang in chorus, ending every stanza with a typical sound of '*ha-ha-ha*'.
- *Phungoa-sangma Samlo*- the marriage songs
- *Phedangmas*- Sang in religious occasion sitting face to face at ground
- *Yeamas*- Same as phedangmas
- *Tamkayoakma Samlo*- song of cultivation. Before going to cultivate the paddy field, they perform some puja(worship) and sing the songs for good corp.
- *Pallam*- Songs used for *Dhan Nach* (paddy dance). Love, affection are the subject of this kind of song. Very popular among the young Limbu people.
- *Khyali*- A conversational love song of young boys and girls with a very sweet tune.

Limbu dance:

Dance is almost a must component of every Limbu festival or social functions. They dance in groups with the sound of drums named '*kay*' or '*chyabrung*'. Their most favourite and main dance is '*kay-lang*' or '*Chyabrung dance*' which varies its patterns according to occasions. Other than this they have *Dhan-nach* [fig. 5], war dance, dance on historical epic, '*Asaek lang*' (snake dance), '*pik lang*' (cow dance), '*meo lang*' (bear dance) etc.

Limbu Musical instruments:

The Limbu community people are passionate about music as it is an inalienable component of their life. There are some ethnic traditional musical instruments which are intertwined with the beliefs, festivals and life of the Limbu people. Like-

- *Kay, kia or Chyabrung* (a cylindrical membranophone or drum)
- *Negra* (a pair of membranophone)
- *Chethya* (a pair of castanets made of brass)
- *Miklakom or Binayo* (the local bamboo made harp)

- *Murchunga* (metal harp)
- *Nufro* (kind of a flute)
- *Taa*(castanets)
- *Siri*(bells)
- *Sani* (special kind of drum)

Among these instruments the Chyabrung, Negra, Chethya, Miklakom or Binayo, Murchunga are the most important age old traditional ones. Here a brief discussion is as follows.

Chyabrung or Kay:

The Chyabrung is the most important among all musical instruments as it has religious and ritualistic values. It has an identical importance of the Limbus. It is made up of hong shing neoara or simbul tree wood, cylindrical in shape, both sides are covered with a leather, kind of a membranophone. Some rituals are performed along with 'mundhums' before making this instrument. So it has a religious importance too. It is used for any happy occasion and festivals like pujas, marriage or any cultural program along with dance. Though the playing style, dancing style and beat patterns varies in different programs accordingly. A stick made from keshari wood in the left hand and right hand finger strokes are used to play. Small bells are fitted at the end of the stick to get a sweet sound. [Fig. 6] It sounds like '*Chyab*' on the left side and '*rung*' on the right side which gives the name to the instrument. Mainly the Limbu men can play this instrument. The Limbus have a dance called chyabrung-dance. It is believed as a sacred thing and a gift to the Limbus by their ancestors. There are so many fables among the Limbus regarding the origin of the sacred instrument '*Chyabrung*'. This is regarded as very important in their life. [Fig. 7]

Negra:

The second most important musical instrument of the Limbu community is '*Negra*'. It is a pair of big bowl shaped, one side covered with leather, membranophone or drums. This pair of drums are always kept and played together as it is considered as a couple of man-woman by the Limbus. One is called '*Vale*' and the other is '*Pote*'. [Fig. 8] One drum is bigger than another. It is played together along with a bell or gong (played with a buffalo horn) made of brass. [Fig. 9] The bowl for the Negra is made up of metal like brass, bronze alloy etc. this instrument is strictly prohibited to play with dance (except ritual dance) and song. Negra is a very important instrument for the Limbu society. It is actually used as a messenger for the Limbu community living in a hilly village. It is only played at an incidence of social importance like marriage, death etc. and of course the playing styles and beat patterns varies according to the incident so that the people living far in the valley could understand the reason (Prabin Subba, personal communication, December 12, 2019). According to the Limbu tales, the Negra was a gift to the brave Limbu community from Chogyal kingdom. Only played by men and even they are fixed players and cannot be changed without proper rituals. The society contributes to buy and maintain the instrument.

Chethya:

A pair of cymbals made of brass [Fig. 10] could be seen in every Limbu house at '*Mange him*' [Fig 11] (the daily prayer house). It is used for religious and social functions. It is played with hands and sounds like gong.

Binayo:

The little wind instrument made up of a locally available bamboo named 'Simikhla' or 'Malingo' is Binayo. 6 inches long and 1.5 inches wide. The wooden part is being gripped between teeth and the metal or thread wire is plucked with fingers to play this instrument. Both men and women can play this. It used to be very popular among all the Limbus people. The animal husbands used to play this instrument. But now it is rarely seen among them. [Fig. 12]

Murchunga:

The murchunga is a very little harp-like instrument made with iron or any available metal. It used to be considered a sign of love and also used to propose love. It is also played like binayo. It used to be carried by every young Limbu boy but now it could be rarely seen. [Fig. 13, 14]

These musical instruments acquire a significant place in the Limbu life as they are not only used as a medium of entertainment. These are intertwined with their life. Other than these, there are some more instruments like - *Yalamber-baja*, *Tetlaphakoa*, *Mephrama*, *Phenekyom* (influenced by Nepali instruments) etc. and modern instruments too could be seen in use by Limbus but these are not purely Limbu traditional instruments.

But in the time of modernisation the new generation Limbu people are intending towards modern music instead of traditional ones. As a result, the identical traditional music and mainly musical instruments are on the verge of extinction.

Findings:

After observing and analysing the collected information, the study has explored that,

- The musical practice of the glorious Limbu community is not narrowed in entertainment, it is a reflection of their racial, cultural and contemporary history.
- Living in surrounded by Nature their musical culture gives a unique identity to this particular geographical locational Limbu tribe.
- Despite being a branch of the Kitaras, the Limbus have their own distinctive identity through music.
- The influence of surrounding geographic features could be seen in their culture.
- The traditional songs, dance and musical instruments are gradually obsoleting.
- Different field studies say, at the age of modernization and globalisation new generation Limbu people are showing less interest in their traditional cultural music.
- Lack of learning and practice leading the musical culture towards extinction.
- This tendency of ignorance and lethargy would lead towards the identical crisis of the Limbu community.

Tentative future implication:

- Institutionalisation of teaching and learning the traditional Limbu music.
- Organisation of workshops to teach the making and playing process of this traditional musical instrument.
- Different govt. and non-govt. Initiation should be organised to spread awareness and propagation about the ethnic musical culture.
- Arrangement of different programs only for traditional music.

- Identification and recognition of the traditional singers, dancers and instrument players.
- And last but not the least instead of going with the trend of modernisation and globalisation it should be used as an instrument for showcasing the Limbu cultural music at the global platform.

Conclusion:

Culture is like the backbone of any community. Being a part of the valorous Kiratas of greater mongoloid race, the Limbu community is also distinct in their culture rather musical culture. Globalisation and modernisation may have an impact on this. If this trend of obsolescence continues, one day they will be in an identical crisis. Recently some researchers and the community itself has realised the situation, come forward to rejuvenate the culture of music. There various cultural programs are officially arranged and started a regular practice and teaching of the making, playing traditional musical instruments the young Limbus. Besides this, the Shreejongha Museum, Tharpu, West Sikkim also collects, conserving their traditional musical instruments as well as all the material related to the Limbu community. Also arranges a big cultural meet on 23rd, august every year. These small initiations will work as a big effect towards conservation and practice of identical culture of the Limbu community some day.

Acknowledgement:

The author would like to express special thanks of gratitude to her supervisor **professor Basavi Mukerji** for her expert advice and encouragement throughout this project.

Secondly the author would like to thank Mr. Prabin Subba, Mr. Asha Hang Subba, and all the Limbu community people whom the author met during field work for sharing valuable information about that tribe.

The author would also like to thank the Asiatic society (Calcutta), the National Library (Calcutta), Visva-Bharati university central library, Sikkim University central Library, the Shreejongha Museum, Tharpu, West Sikkim for giving all the information needed to prepare this paper.

And most importantly the author would like to thank all **the members of the 5th International European Conference on Social Science 2020, Izmir, Turkey** for giving this opportunity.

Funding:

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Endnotes:

1. Pilgrims, (2005). *People of Nepal-Limbu*. Varanasi, p. 5
2. Shing, K. S., (Ed.). (2008). *People of India: West Bengal*, vol-xxxxiii(part 1), Kolkata, India: Anthropological Survey of India. p. 795A
3. Pilgrims, (2005). *People of Nepal-Limbu*. Varanasi, p. 10
4. Debnath, M., (2004). *Uttar Bonger Prānto Bhumir janajāti : Itihās o Sanskr̥ti*. Kolkata, p. 138
5. Subba, S., (2018), Religio- cultural transitions in the limbu community of darjeeling district: a historical perspective, *Salesian Journal of Humanities and Social Sciences*, 9(2), p. 75.
6. Pilgrims, (2005), *People of Nepal-Limbu*, Varanasi, p. 6
7. Chemjong, I. X., (1967), *History and Culture of the Kirat people*, (vol. II), p. 50.
8. Hang meaning in Limbu is King.
9. Risley, H. H. (1951), *Census report, Darjeeling*, (vol. 2), p. 44.
10. Chemjong, I. X., (1967), *History and Culture of the Kirat people*, (vol.-1), p. 82-84.
11. Shing, K. S., (Ed.). (2008). *People of India: West Bengal*, vol-xxxxiii(part 1), Kolkata, India: Anthropological Survey of India. p. 795
12. Subba, J. R., (2012), *Ethno- Religious Views of the Limboo Mundhums*, Gangtok, Sikkim: Yakthung Mundhum Saploppa. p. 1.
13. Pilgrims, (2005), *People of Nepal-Limbu*, Varanasi, p. 17.
14. Dutta, K., (2014), *Limbus: an outline of their music and culture*, *Best: IJHAMS*, 2(7), p. 43.
15. *Ibid*; p. 43.

References:

Books:

1. Caplan, L. (1970). *Land and Social Changes in East Nepal*. London & NewYork: Routledge.
2. Chatterjee, S. K. (1974). *Kirata jana Kriti*. Kolkata, India: Asiatic Society.
3. Chemjong, I. S. (2003). *History and Culture of the Kirat People*. (part I-II). Nepal: Kirat Yakthung Chumlung.
4. Dalton, E. T. (1872). *Descriptive Ethnology of Bengal*. Calcutta, India: Office of the superintendent of Govt printing.
5. De Sarkar, D. (Ed.). (2003). *Uttar banger Lok Sanskriti*. Kolkata, India: Patralekha.
6. Lama, M. P. (2012). *Globalization and Cultural Practice in Mountain Areas*. New Delhi, India: Indus.
7. Morris, C.J., (1933). *The Gurkhas: An ethnology*. Delhi, India: B. R.
8. Pilgrims publishing, (2005). *People of Nepal: Limbu*. Varanasi, India.
9. Risley, H. H. (1891). *Census Report 1951, West Bengal District Handbook*, (I-III) Darjeeling, India: Linguistic survey of India.
10. Sanyal, C. (2011). *Limbu- South eastern Himalayan Kirata people*. Kolkata, India: Sopan.
11. Shing, K. S. (Ed.). (2008). *People of India: West Bengal*, vol-xxxxiii(part 1), Kolkata, India: The Anthropological Survey of India.
12. Subba, J. R. (2009), *Mythology of the people of Sikkim*. New Delhi, India: Gyan.

13. Subba, J. R. (2011). *History, Culture and Customs of Sikkim*. New Delhi, India: Gyan.
14. Subba, J. R. (2012). *Ethno- Religious Views of the Limboo Mundhums*. Gangtok, India: Yakthung Mundhum Saploppa.

Journal articles:

1. Dutta, K., (2014). Limbus: an outline of their music and culture. *Best: JHAMS*, 2(7): 41-46. Retrieved from <http://dspace.cus.ac.in/jspui/handle/1/4145>.
2. Subba, S. (2018). Religio- cultural transitions in the limbu community of darjeeling district: A historical perspective. *Salesian Journal of Humanities and Social Sciences*. 9(2), 73-84.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Priyanka Howladar
P-44, Begor Khal dakshintala
P.o.- Jote Shibrampur
P.s. - Maheshtala
Kolkata-700141
West Bengal, India.
Contact- 9038171950/ 8910919104
Email id.- priyankahowladar39@gmail.com

A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Yar Zar Chit

Dr., Lecturer, Department of Educational Psychology, Sagaing University of Education, Sagaing Town,
Myanmar.

Moe Zin Aung

Deputy Township Education Officer, Taunggyi Township Education Office, Southern Shan State,
Myanmar.

Abstract

This study investigated the vocational interests of high school students in Hopong Township, Southern Shan State, Myanmar. A total of 296 high school students (119 male and 177 female) from selected Basic Education High Schools in Hopong Township participated in this study. This study was based on Holland's RIASEC model. Descriptive research design and survey method were used. Work Activity Interest Inventory (WAI) was used to collect the required data. It consisted of six vocation types: realistic, investigative, artistic, social, enterprising and conventional. The internal consistency of WAI was 0.82. According to the results, mean of artistic vocation is highest (14.47) and that of realistic vocation is lowest (10.37). According to *t*-test results, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic, investigative and social vocations by gender at $\alpha = 0.05$ and 0.001 levels. However, there were no significant differences in other vocations by gender. Moreover, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic and investigative vocations by grade at $\alpha = 0.01$ levels. Again, in the students of civil service parents and merchant parents, mean scores of social vocation are highest among vocations. Moreover, in the students of random worker parents and farmer parents, mean scores of artistic vocation are highest among vocations. Finally, this study will give a more comprehensive awareness and a sounder basis for guiding students along in their career development journey.

Keywords: vocational interest, realistic, investigative, enterprising, conventional.

INTRODUCTION

Vocation is a very important part of one's life. But every person is not suited for every kind of job. Almost every type of job requires a basic minimum level of education. It also requires a person to have certain skills or abilities which will be necessary in order to carry out the duties on the job. It is also important that personality and interests of person must match with the requirements of the job.

One of the most crucial decisions a young adolescent must make is the selection of an occupation. Adolescence is a time when teenagers develop certain aspirations regarding their education and future careers. Aspirations represent a person's orientation toward particular goals and can be influenced by variables such as gender, socioeconomic status, family support, parental expectations, and cultural values. The interest of work is one of the most important decisions one makes. It determines to a large extent that the person's social status, income, life style, interest of friends, mental and physical state. They are influenced by the type of work he or she does. In other words person's career plays important role in his entire life.

The theory of career proposed by Holland (1997) characterizes person and environments as a single of six types. Holland theorized that career interests are largely a function of personal factors (e.g. personality traits, self-knowledge, and occupational knowledge) and environmental factors (e.g. family, school) in career interests, individuals seek the type of the environment that matches, or is congruent with their personality type. According to Holland's (1985) theory, there are six types of vocational personality which

could make individuals better predisposed to certain occupations. They are: Realistic (R), Investigative (I), Artists (A), Social (S), Enterprising (E) and Conventional (C). Two of Holland's basic assumptions are that (a) persons in a vocation have similar personalities and (b) persons tend to choose actual occupational environments consistent with their personality orientation. Holland's Fundamental underlying hypothesis is that people will have the most job satisfactions in occupations that match their personality. Quoting John Holland himself, "people can function and develop best and find job satisfaction in work environments that are compatible with their personalities".

General education in school and college serves the purpose of providing with certain basic skills like reading, writing and arithmetic skills. It also provides with knowledge about environment and surroundings, culture, and desirable attitudes and values in accordance with the expectations of society. The goal of general education is to allow the development of positive attitude and respect for all types of work which are required to be carried out for the proper functioning of society. The term 'general education' is used to describe education from primary level to college and it has different stages e.g. elementary, secondary, higher secondary, graduation and above.

Apart from general education, there are certain professional, technical and vocational courses which help in getting certain specific types of skills. Examples of professional courses are medicine (to become doctor), engineering etc. Examples of technical courses are that of ITI and other diploma courses, courses for electricians and mechanics etc. The minimum level of general education which is required for getting certain jobs and for admission to certain courses for special training is 10th standard. Those with lower level of education can get manual work or unskilled jobs.

Therefore, high school students have sweet dreams about their vocations. Some wish to become rich men, some wish professionals, some wish artistic and so on. This study emphasizes on the vocational interests of high school students in Hopong Township, Southern Shan State, Myanmar.

Purpose of the Study: The main aim of this study is to investigate the vocational interests of high school students in Hopong Township, Myanmar. The specific objectives are as follows:

1. To explore the vocational interests of high school students
2. To examine the differences of students' vocational interests by gender
3. To inspect the differences of students' vocational interests by grade
4. To search the differences of students' vocational interests by parents' job

MATERIALS AND METHODS

Sampling: The participants of the research were taken from selected Basic Education High Schools in Hopong Township, Myanmar, by the simple random sampling technique. The participants were 296 high school students (119 male and 177 female).

Research Method: Descriptive research design and survey method were used.

Instrument: In this study, *Work Activity Interest Inventory (WAI)* developed by Bastien (2014) was used to collect required data (See Appendix). Originally, the WAI consisted of a list of one hundred and eighty items reflecting work activities. The items were divided into thirty items per Holland's (1997) RIASEC type (Realistic, Investigative, Artistic, Social, Enterprising and Conventional). However, 60 items from the original inventory were used to collect the required data. Therefore, there were 10 items for each type. Before WAI, participants' demographic data were asked: gender, grade, school and parents' job. After piloting, the internal consistency of WAI was 0.82.

RESULTS

Descriptive Statistics of Students' Vocational Interests

According to Table 1, mean of artistic vocation is highest (14.47) and that of realistic vocation is lowest

(10.37). Therefore, it can be concluded that the students are commonly interested vocations such as vocalists, poets, casts etc. However, they are not interested vocations such as mechanic, engineer, electrician, crane operator, tool designer etc.

Table 1 Descriptive Statistics for Students' Vocational Interests

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Realistic	5	18	10.37	2.645
Investigative	5	20	13.48	2.722
Artistic	5	20	14.47	2.991
Social	5	19	14.08	2.366
Enterprising	5	18	12.37	2.408
Conventional	5	19	13.01	2.568

Comparison of Male and Female Students' Vocational Interests

To find out gender differences in students' vocational interests, descriptive analysis was made. The means and standard deviations of male and female students were reported in Table 2.

Table 2 Descriptive Statistics for Students' Vocational Interest by Gender

	Gender	Mean	Std. Deviation
Realistic	Male	11.49	2.813
	Female	9.62	2.238
Investigative	Male	13.10	2.605
	Female	13.73	2.776
Artistic	Male	14.65	3.063
	Female	14.36	2.945
Social	Male	13.24	2.378
	Female	14.66	2.185
Enterprising	Male	12.61	2.373
	Female	12.21	2.425
Conventional	Male	12.71	2.366
	Female	13.21	2.683

Table 2 also showed that there was slight difference in mean scores by gender in students' vocational interests. Again, to find out difference significantly, independent samples *t* test was used. It was reported in Table 3. According to Table 3, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic, investigative and social vocations by gender at $\alpha = 0.05$ and 0.001 levels. However, there were no significant differences in other vocations by gender. Therefore, it can be said that male students are interested realistic vocations more than females. However, female students are interested investigative vocations such as scientist, researcher, zoologist and psychologist, etc and social vocations such as social work, school teacher, religious teacher, etc more than males.

Table 3 Independent Samples *t* test Results for Students' Vocational Interest by Gender

Variable	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Realistic	6.334***	294	0.000
Investigative	-1.973*	294	0.049
Artistic	0.821	294	0.413
Social	-5.290***	294	0.000
Enterprising	1.419	294	0.157
Conventional	-1.657	294	0.098

Note: * $p < 0.05$, *** $p < 0.001$

Comparison of Grade 10 and Grade 11 Students' Vocational Interests

To find out gender differences in students' vocational interests, descriptive analysis was made. The means and standard deviations of Grade 10 and Grade 11 students were reported in Table 4.

Table 4 Descriptive Statistics for Students' Vocational Interests by Grade

	Grade	Mean	Std. Deviation
Realistic	Grade 10	10.75	2.840
	Grade 11	9.94	2.339
Investigative	Grade 10	13.08	2.783
	Grade 11	13.93	2.586
Artistic	Grade 10	14.49	3.198
	Grade 11	14.46	2.748
Social	Grade 10	13.95	2.394
	Grade 11	14.24	2.332
Enterprising	Grade 10	12.60	2.465
	Grade 11	12.11	2.323
Conventional	Grade 10	12.96	2.654
	Grade 11	13.06	2.475

Table 4 also showed that there was slight difference in mean scores by grade in students' vocational interests. Again, to find out difference significantly, independent samples *t* test was used. It was reported in Table 5. According to Table 5, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic and investigative vocations by grade at $\alpha = 0.01$ levels. However, there were no significant differences in other vocations by grade. Therefore, it can be said that Grade 10 students are interested realistic vocations more than Grade 11 students. However, Grade 11 students are interested investigative vocations such as scientist, researcher, zoologist and psychologist, etc more than Grade 10 students.

Table 5 Independent Samples *t* test Results for Students' Vocational Interest by Gender

Variable	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Realistic	2.638**	294	0.009
Investigative	-2.717**	294	0.007
Artistic	0.088	294	0.930
Social	-1.051	294	0.294
Enterprising	1.762	294	0.079
Conventional	-0.320	294	0.749

Note: ** $p < 0.01$

Comparison of Students' Vocational Interests by Parents' Job

Table 6 showed the comparison of students' vocational interests by parent job. In the students of civil service parents and merchant parents, mean scores of social vocation are highest among vocations. Therefore, they seem prefer social vocations such as social work, school teacher, religious teacher, etc. Moreover, in the students of random worker parents and farmer parents, mean scores of artistic vocation are highest among vocations. Therefore, they seem prefer occupations of artist, writer, musician etc.

Table 6 Mean Comparisons of Vocational Interests by Parents' Job

Parents' Job		Realistic	Investigative	Artistic	Social	Enterprising	Conventional
Civil Service	Mean	9.00	15.50	15.50	16.50	12.25	14.25
	Std. Deviation	1.414	1.732	1.732	1.732	2.062	3.304
Random	Mean	12.19	12.81	14.52	14.38	12.76	12.86
	Std. Deviation	3.473	2.960	3.614	2.312	2.644	2.594
Merchant	Mean	9.82	12.45	13.45	13.82	11.86	12.91
	Std. Deviation	2.343	2.790	3.262	3.018	2.315	2.810
Farmer	Mean	10.29	13.59	14.54	14.04	12.39	13.01
	Std. Deviation	2.552	2.684	2.922	2.304	2.407	2.545

CONCLUSION AND DISCUSSION

The main aim of this study is to study the vocational interests of high school students from Hopong Township. Therefore, to study the students' vocational interests, descriptive statistics of students' vocational interests and comparison of students' vocational interests by gender, grade, school and parent job were analyzed.

The findings of this study provide a focal point around which career development activities at the Prestige High school can be established. The findings may have implications for the Ministry of Education, educational administrators, guidance officers, parents, students and other researchers as educational and occupational achievements have been found to be related to vocational interests.

Block, Denker and Tittle found that females chose careers that are based on a desire to help others and to achieve personal fulfilment as opposed to a desire for prestige, status or money which were the main focus for boys. If this is the case intervention may be needed to redirect females towards occupations they may not have otherwise chosen. Positive outcomes of career development interventions have been achieved with respect to improving the autonomy and expectations of adolescent girls in America and research is needed to see if intervention can make a difference to these students.

According to the findings and the literature review, the following suggestions and recommendations for parents and teachers were made for choosing the right vocational interests of high school students. The parents and teachers should:

- encourage the students to explore and know themselves their vocational interests.
- guide the students' vocational interests to be right and appropriate with real situation.
- recognize and implement the students' vocational interests.
- open the vocational training schools for adolescents.

This study will give a more comprehensive awareness and a sounder basis for guiding students along in their career development journey.

ACKNOWLEDGEMENTS

The authors would like to express the heartfelt indebtedness to principals, teachers and students from selected schools in Hopong Township, for their willingness to openly share their time and experiences.

REFERENCES

- Holland, J.L. (1985). *Making vocational choices*. Retrieved December 20, 2010 from [http:// en.Wikipedia. Org / wiki / Holland- Codes](http://en.Wikipedia.Org/wiki/Holland-Codes)
- Holland, J.L. (1997). *A theories of vocational personalities Holland cited by 1840*. Retrieved December 13, 2010, from [http:// www. Career key .org/asp/ your personality/ Holland theory of career choice.htm](http://www.Careerkey.org/asp/yourpersonality/Hollandtheoryofcareerchoice.htm).
- Bastien, R. (2014). *Career Development: Factors affecting vocational interest of secondary school students at the Prestige High School*. Kindston, Jamaica: University of West Indies.

CHILDREN'S RIGHTS TODAY AND THEIR PROTECTION

PhD student Emin Nebiyev

Tolyatti State University (Russia / Samara)
orcid:0000-0002-8053-6053

SUMMARY

In the article is investigated the rights of children. These rights are followed by parents and government. It is the parents' responsibility to care for and raise their children. The state must control the implementation of this duty. The importance of the traditions and cultural values of each nation for the protection and harmonious development of the child must be taken into account.

Key words: children, child rights, law, child responsibility

ПРАВА ДЕТЕЙ СЕГОДНЯ И ИХ ЗАЩИТА РЕЗЮМЕ

В статье исследуются права детей. За этими правами следуют родители и правительство. Родители обязаны заботиться и воспитывать своих детей. Государство должно контролировать выполнение этой обязанности. Важность традиций и культурных ценностей каждой нации для защиты и гармоничного развития ребенка должны быть приняты во внимание.

Ключевые слова: дети, права детей, закон, ответственность ребенка

For the full and harmonious development of a child's personality, it is important for him to grow up in a family environment, in an environment of happiness, love and understanding. The importance of the traditions and cultural values of each nation for the protection and harmonious development of the child must be taken into account.

It is the parents' responsibility to care for and raise their children. The state must control the implementation of this duty. Children without parents or guardians and deprived of parental care are considered to be under the protection of the state. It is forbidden to involve children in activities that may endanger their life, health or morals. Also, children under the age of 15 cannot be hired. The state must monitor the implementation of children's rights.

The rights of the child begin in the womb. It is well known that abortion is a criminal offense. After the birth of a child has rights live, education, etc. Caring for children is a direct duty and responsibility of a parent to ensure that they are well nourished and well educated. The state must also control families. For example, in the family who have poor parenting habits, such as drug and alcohol abuse, can lead to poor schooling. This category also includes irresponsible parents who grossly violate their children's right to education, training and health by involving them in physical labor and begging. As a result of such children living on the streets, many of them either become drug addicts or are arrested for crimes (mostly theft). This is a threat to society and the future of society. For this, it is very important for psychologists to deal with children who go to kindergartens on a regular basis. It is very important to monitor and meet with children who do not go to kindergarten by special psychologists trained in the local polyclinic. It is very important to take special measures against parents who do not regularly check their children. It is obligatory and compulsory for every school-age child to go to school. Teachers and psychologists should hold

regular talks at school, their clothes should be neat, and attendance should always be in the center of attention. I think that children aged 14 and older should be exposed to the consequences of these bad habits with an educational video about drugs and crime, as well as by showing the impressions of these people. They also need to be motivated and inspired by their own goals by demonstrating the success stories of successful and successful people.

It is necessary to respect the opinions, choices and decisions of children, to support them in this direction, not to keep them morally and materially dependent.

One of the most important issues is the protection of the rights of children in orphanages. Unfortunately, the care and attention given to them by the state is not as great as parental care. When it comes to children in orphanages, they need to be guided by professionals in the areas in which they have the skills and abilities. This will allow these children to take a personal position in society, as well as to form a cadre that reflects the interests of the state and society. Given the facts of child trafficking and child abuse, the issue of child custody needs to be approached with great sensitivity. It is important to constantly monitor where they live. It is necessary to inform the country where the child adopted by foreigners will go, as well as to inform the relevant body about the child's physical and psychological condition. All necessary measures should be taken to ensure that the child is protected from all forms of discrimination and punishment based on the status, activities, views or beliefs of the child, his or her parents, legal guardians or other family members.

The fact that children remain in the care of any parent during the divorce process with mutual understanding and obligations, as well as the relationship between parents after divorce is based on respect and understanding, means the formation of mentally healthy, full-fledged personalities in the future. At the time of divorce, the child's life, upbringing and education must be ensured, regardless of whether the child or children remain under the care of the father or mother. It is important for parents to think about their children's future when they leave. Regardless of who the child stays with, the other parent should create conditions for the child to meet the child, spend time with him, and be interested in his life, upbringing, and education. It is very important to provide the child with alimony and other expenses in time to meet his needs.

Some parents think that if their children are their children and they are under their care, they can treat them as they wish. Unfortunately, children are currently being beaten by their parents and subjected to various physical and psychological abuses. They are deprived of education, involved in physical labor, as well as forced to beg. Children in the care of such parents should be given special supervision, and if such cases are repeated, it is advisable to take them out of their custody and transfer them to the care of the state.

While in the womb, children are attacked by parents who do not have the feeling and instinct of parenthood. According to WHO, every year in the world there are an estimated 40-50 million abortions, in some cases, children are lost at birth. Globally, the infant mortality rate has decreased from an estimated rate of 65 deaths per 1,000 live births in 1990 to 29 deaths per 1,000 live births in 2017. In some cases, a child is thrown into the street by a parent or placed under state protection at birth. An estimated 153 million children worldwide are orphans (UNICEF). Unfortunately, as a result of the careless and irresponsible approach of some states, there are an estimated 100 million children living in the streets of the world today. Children living on the streets are especially vulnerable to victimization, exploitation, and the abuse of their civil and economic rights. When women are regularly physically and psychologically abused by their spouses or close relatives during pregnancy, most children in the womb are either born ill or die while still in the womb.

It is expedient to provide employment and release teenagers and young people in orphanages who have reached the age of 18.

There are children in all countries of the world living in extremely difficult conditions, and such children need special care. Children suffering from domestic violence run away from home and live on the streets, which increases the risk of exploitation, violence and human trafficking. Frequent crossing of the border by people living at the border to find seasonal work also increases the risk of children being trafficked. Children sold by their parents to another person can be easily deported with a power of attorney. They can also smuggle children living on the streets to other countries.

Every year about 12,000 children aged 5-14 years old are admitted to psychiatric hospital units for suicidal behavior. Prepubescent children who have attempted suicide are up to 6 times more likely to attempt suicide again in adolescence. Factors that increase the risk of suicide among teens include: ... a family history of depression or suicide, emotional, physical, or sexual abuse, lack of a support network, poor relationships with parents or peers, and feelings of social isolation.

Physical abuse as a child can lead to physical and mental difficulties in the future, including re-victimization, personality disorders, post-traumatic stress disorder, dissociative disorders, depression, anxiety, suicidal ideation, eating disorders, substance abuse, and aggression. Physical abuse in childhood has also been linked to homelessness in adulthood.

Child sexual abuse (CSA) is a form of child abuse in which an adult or older adolescent abuses a child for sexual stimulation. Sexual abuse refers to the participation of a child in a sexual act aimed toward the physical gratification or the financial profit of the person committing the act. Forms of CSA include asking or pressuring a child to engage in sexual activities (regardless of the outcome), indecent exposure of the genitals to a child, displaying pornography to a child, actual sexual contact with a child, physical contact with the child's genitals, viewing of the child's genitalia without physical contact, or using a child to produce child pornography. Selling the sexual services of children may be viewed and treated as child abuse rather than simple incarceration

The next global problem is child marriage. About 18 million girls are married before the age of 18 each year. Child marriage is a truly global problem that cuts across countries, cultures, religions and ethnicities. Child brides can be found in every region in the world, from the Middle East to Latin America, South Asia to Europe. Child marriage among girls is most common in South Asia and sub-Saharan Africa, and the 10 countries with the highest rates are found in these two regions. Niger has the highest overall prevalence of child marriage in the world. 650 million girls and women alive today were married as children.

A number of international regulations have been signed to ensure that children are not harmed during armed conflicts. The Geneva Act, adopted in 1949, was aimed at protecting civilians, including children, who were not directly involved in hostilities. In 1954, the United Nations Children's Fund (UNICEF) was established to protect children. In 1989, it adopted the UN Convention on the Rights of the Child. By a resolution of the UN General Assembly of 25 May 2000, the Convention on the Rights of the Child included an Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict. At the same time, the post of Special Representative for Children and Armed Conflict was established as UN Under-Secretary-General. The annual reports of these and other agencies reflect the fact that hundreds of efforts have been made to protect the rights of children living in conflict zones and provide them with various assistance. Despite all this, there are serious problems in the world, especially in Muslim countries, with regard to the right to life and security of

children. Today, Libya, Yemen, Syria, Iraq, Afghanistan, Myanma and others. In countries such as the United States, children are actually subjected to special genocide. The number of Syrians registered in Turkey has been announced as 3 million 585 thousand 198 people as of 11 June 2020. 1 million 681 thousand 471 of these people (46.9%) are children aged 0-18. According to statistics, 600 million out of about 2 billion children in the world, or 30% of the world's children, suffer from poverty. One of the main reasons for this is meaningless armed conflicts. Of course, this brings with it problems such as hunger, epidemics, and lack of education. About 150 million children in the world do not go to school. About 600 million children live in dangerous war zones. As a result, millions of children are killed or maimed each year, and the rest live in misery and misery. To date, millions of children have died of starvation, disease, or neglect. Today, there are about 350,000-400,000 child soldiers in the world. More than 2 million children were killed and more than 6 million were seriously injured in armed conflicts in the 1990s alone. Every year, 8,000-10,000 children are killed or maimed by landmines.

Child soldiers forced to take part in the war die of diseases caused by malnutrition. Diseases caused by vitamin deficiency, plague, malaria are the most common diseases. Azerbaijani children also have a special place among the children affected by wars in the world. In 1988-1994, Armenian terrorist groups and armed groups brutally killed, wounded, went missing and captured thousands of Azerbaijani children, as well as the loss of one or both parents. There are hundreds of facts about this. Although there are children of refugees and IDPs who have suffered more losses and psychological trauma as a result of this conflict organized by international forces and the Armenian lobby, there are tens of thousands of children whose fathers or mothers have been killed or disabled in other cities and regions. they are also considered victims of the Karabakh war.

In 1988-1989, 23 of the 216 Azerbaijanis killed as a result of the expulsion of more than 250,000 Azerbaijanis living in Western Azerbaijan - "Armenia", ie ethnic cleansing, were children. Of those killed in the Khojaly genocide on February 26, 1992, 63 were children. During that tragedy, 25 children lost both parents and 130 lost one parent. In total, 195 Azerbaijani children were killed in the Karabakh conflict. Of the 4,566 Azerbaijanis who went missing in 1988-1994, 53 were children. As of January 1, 2014, 22 children out of 877 known hostages and hostages are still being held captive in Armenia. The report of the State Commission on Captives, Missing Persons and Hostages dated March 1, 2004 states: "Eighteen of the people denied hostage-taking by Armenians in the conflict zone are children under the age of 14. At the time of the hostage-taking, the eldest, Gulafa, was 14 years old, and the youngest, Mahsal, was only a month and a half old. These 18 children, whose fate is unknown after being taken hostage, are wanted by their parents and relatives.

A child with a mental or physical disability should live a valuable and dignified life in an environment that ensures his or her dignity, increases his or her self-confidence, and facilitates his or her active participation in society. When a child with a mental or physical disability is identified as having special needs, he or she should be provided with free assistance whenever possible, taking into account the financial resources of the parents or other caregivers. The aim is to ensure that children with mental or physical disabilities make effective use of education, vocational training, health care, rehabilitation, employment training and leisure activities in a way that enables the child to become more involved in social life and and lead to the maturation of the individual, including spiritual development. International cooperation should also be facilitated in the exchange of relevant information in the field of medical, psychological and functional treatment of children with mental

and physical disabilities, including the dissemination of information on rehabilitation methods, general education and vocational training, and the use of this information.

Another topical issue is the reduction of infant and child mortality. To this end, all children should be provided with the necessary medical care and protection of their health, diseases and malnutrition should be combated, with priority given to the development of primary health care, including easy access to primary health care, among other means. Adequate food and clean drinking water must be provided through the application of technology, and the risk and risk of environmental pollution must be combated. All effective and necessary measures should be taken to eliminate traditional practices that adversely affect children's health.

Every child has the right to education, and various measures must be taken to achieve this right. Thus, a system of free and compulsory primary education should be applied to every child (living in remote villages and areas, deprived of parental care, exposed to parental violence) and encouraged to develop various forms of general secondary education and secondary vocational education. The necessary measures should be taken, such as the introduction of a free education system and, if necessary, financial assistance.

The protection of children's rights must be ensured by the relevant executive authorities, courts and prosecutors, municipalities, as well as public associations and trade unions. The activities of these bodies, associations and organizations must be based on the principle of superior protection of children's rights.

Government agencies, all individuals and legal entities must put the interests of children first in their activities and create conditions for ensuring their rights. Normative legal acts of the Republic of Azerbaijan and decisions of relevant bodies shall not contradict the interests of children and their implementation shall not harm the life, development and upbringing of children. Any transaction that restricts the rights and interests of the child is invalid.

All children have equal rights. Children should not be discriminated against, regardless of their social or property status, health, race or nationality, language, education, religion, political views, or place of residence. Children are not responsible for the actions of their parents or other surrogates, and their rights should not be restricted for reasons related to their parents.

Every child has the right to life and to develop physically, mentally and spiritually under normal conditions. The state must undertake economic, social, legal and other measures to ensure these conditions, to create a healthy and safe environment.

Every child has the right to protection of life and health. The state must ensure the protection of children's lives and healthy development, create conditions that ensure environmental safety, take appropriate measures to provide them with quality food and clean drinking water.

Children have the right to receive medical care in outpatient, inpatient or sanatorium-resort conditions, to receive complete and objective information about the results of medical examinations, as well as examination and treatment measures, as well as their state of health. Sale of alcohol and tobacco products to children, production and transportation of alcohol, tobacco products in workplaces with difficult and harmful working conditions, including underground tunnels, mines and other underground works, as well as in nightclubs and bars, which have a negative impact on their moral perfection, the sale and possession of child labor, as well as other activities related to the trafficking of drugs, psychotropic substances and their precursors and which may endanger the life, health or morals of children, shall be prohibited.

We have a duty to protect our children and bring them up healthy and educated for society.

LITERATURE

1. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text-childrens-version>
2. https://www.migration.gov.az/content/pdf/5acb09f3100d0_U%C5%9Faq%20h%C3%BCq%20uqlar%C4%B1%20haqq%C4%B1nda%20Konvensiya.pdf

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА

Докторант Эмин Набиев

Тольяттинский государственный университет

(Россия / Самара)

orcid: 0000-0002-8053-6053

РЕЗЮМЕ

Существует два основных подхода к профилированию, это типологический подход и географический подход. Оба этих подхода пытаются определить личностные характеристики преступника на основе анализа места преступления. Это описание правонарушителя затем используется полицией при поиске правонарушителя. Типологический подход также называется подходом «сверху вниз», поскольку он начинается с общей картины места преступления, а затем заполняется сведениями о преступнике.

Ключевые слова: преступность, преступник, личность преступника

THE MAIN APPROACHES TO THE STUDY OF THE PERSONALITY OF THE CRIMINAL SUMMARY

There are two main approaches to profiling, the typological approach and the geographic approach. Both of these approaches try to determine the personality characteristics of the offender based on the analysis of the crime scene. This description of the offender is then used by the police in their search for the offender. The typology approach is also called a top-down approach because it starts with a big picture of the crime scene and then fills in with the perpetrator.

Keywords: crime, criminal, identity of the criminal

Существует четыре предположения о криминальном профилировании, которые создают основу для работы профилирования. Эти предположения заключаются в том, что место преступления отражает личность, что метод операции остается схожим, что подпись останется прежней, и что преступник не изменит свою личность. Для первого предположения, профилировщики полагаются на теория организованных и дезорганизованных правонарушителей для оценки психологических характеристик с места преступления; следовательно, уровень хаоса на месте происшествия может предсказать уровень организации преступника. Профилировщики также используют фокус атаки, чтобы вывести личностные профили 8 информации о нарушителе, которая может помочь в задержании нарушителей. По второму допущению, методом действия считается поведение преступника на месте преступления; характер преступлений, являются ли они садистскими, агрессивными и т. д., какие виды оружия использовались, как содержался жертва или как были скрыты или скрыты доказательства. Для третьего предположения, подпись относится к тому, каким образом преступник убивает. Преступник может пожелать оставить определенные предметы позади или забрать определенные предметы с места преступления при совершении каждого преступления,

или преступники могут пожелать сказать определенные вещи жертве во время совершения преступления и т. д. Наконец, для четвертого предположения профессионалы должны опираться на убеждение, что личность правонарушителя не изменится, независимо от ситуации, связанной с преступлением, чтобы вывести отдельного преступника из исследования серийного преступления.

Если доказательства свидетельствуют об изменении личности правонарушителя, то можно предположить, что либо правонарушитель уязвим для обнаружения, либо существует более одного правонарушителя.

Существует два основных подхода к профилированию, это типологический подход и географический подход. Оба этих подхода пытаются определить личностные характеристики преступника на основе анализа места преступления. Это описание правонарушителя затем используется полицией при поиске правонарушителя. Типологический подход также называется подходом «сверху вниз», поскольку он начинается с общей картины места преступления, а затем заполняется сведениями о преступнике. Этот подход был выявлен ФБР, которые классифицируют преступников по типам - организованным и дезорганизованным. Это различие было основано на интервью с 36 серийными преступниками. По данным ФБР, его можно применять ко всем убийствам на сексуальной почве и некоторым случаям поджога. Если на месте преступления есть доказательства планирования, оружие извлечено, а тело спрятано, преступник классифицируется как «организованный» и, скорее всего, имеет средний или высокий уровень интеллекта, живет с партнером и имеет квалифицированную работу.

Кантер (2004) заявил, что типологический подход следует использовать с осторожностью, поскольку он основан на устаревшем понимании личности и что существует мало доказательств того, что этот подход имеет прогностическую ценность. Кроме того, этот подход основан на опросах очень небольшой выборки сексуальных преступников, которые вызвались дать интервью о своих преступлениях. Это может означать, что результаты не могут быть обобщены для всех. Подход также подвергся критике за упрощение преступного поведения на два типа. ФБР отреагировало на эту критику, представив третью категорию «смешанных преступников» в 1992 году для размещения преступников, которых нелегко отнести к категории организованных или дезорганизованных, однако это ставит под сомнение идею существования двух типов преступников. Типологический подход также ограничен тем, что его можно применять только к убийствам на сексуальной почве и к некоторым случаям поджога. Альтернативный подход к профилированию - это географический подход. Здесь предполагается, что правонарушители предпочитают работать в районе, который они хорошо знают. Подход ищет согласованность в поведении правонарушителей. Кантер и Грегори проводят различие между преступниками, совершившими преступления по соседству (мародеры), и теми, кто совершает преступления (пассажиры). Кантер отмечает, что этот подход основан на идее Бартлетта о схемах и ментальных картах. Этот подход описывается как «снизу вверх», так как он начинается с мелких деталей о месте преступления и в целом отражает общую картину преступника.

Кантер использовал географический подход к профилированию в деле «Железнодорожный насильник». Кантер поместил 23 случая на карту и смог предположить, где жил насильник. Когда Джона Даффи нашли, профиль, созданный

Кантером, был очень точным. Лундиграм и Кантер (2001) рассмотрели дела 120 серийных убийц в США и обнаружили, что дом правонарушителей был географически центральным в этой схеме; и местоположение места захоронения, как правило, менялось каждый раз. Кантер предположил, что эта информация может быть использована, чтобы угадать дом преступника в будущих преступлениях.

Географическое профилирование полезно для всех видов преступлений, а не только для насильственных преступников - например, Гудвилл и Элисон (2006) обнаружили, что географическая информация важнее для связывания случаев кражи со взломом, чем информация о сроках или информации о месте преступления - опять же, предполагая, что это географическое информация может быть использована для определения места проживания или работы правонарушителя. В целом эффективность обоих типов профилирования была поставлена под сомнение. Пинизотто рассмотрел 192 случая, когда были использованы профили, и обнаружил, что этот профиль способствовал выявлению подозреваемого только в 15 случаях. Бартол (1996) обнаружил, что 70% полицейских психологов не уверены в обоснованности и полезности профилирования. Бриттон (1972) проанализировал впечатление CID о профилировании и обнаружил, что ответы были отрицательными и что было мало доказательств того, что профили были точными или помогали с арестами. Профилирование полезно только для некоторых преступлений, таких как изнасилование, беспричинные убийства и ритуальные преступления. Поэтому трудно оценить эффективность профилирования, потому что эти преступления редки, и традиционные методы полицейской работы не должны были работать для того, чтобы вызвать профилировщика.

Существует несколько громких случаев, когда профилирование не привело к аресту правонарушителя или когда полученный профиль был неточным. К ним относится убийство Рэйчел Никелл, когда профиль был использован для идентификации Колина Стэгга - доказательства, которые не соответствовали Стеггу, были проигнорированы, потому что он так хорошо подходил профилю. Это привело к обвинению профилировщика Пола Бриттона в профессиональном проступке и ставит под сомнение обоснованность профилирования. Другим случаем, когда профилирование не было успешным, был случай со снайпером в Вашингтоне - здесь психологи предсказывали, что это был один преступник, когда на самом деле два преступника действовали вместе.

ЛИТЕРАТУРА

1. <https://www.pearson.com/us/higher-education/program/Bartol-Criminal-Behavior-A-Psychological-Approach-11th-Edition/PGM37669.html>
- 2.

SİNEMA VE MİMARLIĞIN KESİŞİMİNDE “KOOLHAAS EV YAŞAMI (KOOLHAAS HOUSELIFE)” BELGESELİNDE SİNEMATOGRAFİK MEKÂNIN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Eda ÖLÇER KANBUR

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

edaolcer89@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9002-9795

Arş. Gör. Pelin KAYA

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

senturk.pelin@gmail.com

orcid.org/0000-0002-8363-2315

ÖZET

Sinemanın icadından günümüze değin sinema ve mimarlık disiplinleri arasında mekân bağlamında karşılıklı bir etkileşimin süregelmektedir. Kendine özgü özelliklerinin yanı sıra diğer tüm sanat dallarının özelliklerini de içinde barındırdığı için yedinci sanat olarak adlandırılan sinema, mekân ve zamanı kullanması sebebiyle mimarlık disiplini ile ortaklık içinde bulunmaktadır. Yapı inşa etmenin yanında sanat dallarını da yoğun bir şekilde kullanan mimarlık için de sinema, tasarım anlamında geniş olanaklar ve deneysel bir tasarım ortamı sunmaktadır. Sinema, mimari mekânın anlatım araçlarını kendi anlatı evreni içinde kurgulayarak kullanırken, mimarlık da sinemaya özgü kamera, çerçeveleme, kurgu, montaj, senaryo gibi anlatım araçlarını kullanarak tasarım sürecine dahil etmektedir. Her iki disiplin arasında ortak terimlerin, anlatım araç ve tekniklerinin kullanımı noktasında da bir ortaklık söz konusudur. Mekân ve zaman kullanımı bağlamında ortaya koydukları ürünler tarihe şahitlik etmekte ve kimi zaman tarihi birer doküman özelliği de gösterebilmektedir. Mimarlık disiplini içinde kurgulanan mekânlar, günlük ihtiyaç ve eylemlerimizi gerçekleştirebilmemize olanak sağlarken, sinemada ki mekân kurgusu daha çok imgesel boyutta gerçekleşir. Sinemada ki mekân, hikaye ve senaryodaki karakterlerin, olayların, eylemlerin platformu, anlatı mekânıdır. Mekânın, anlatının içeriğine göre çerçeveye alınması sonucu sinematografik mekân oluşur. Sinemada mimarlık disipliniyle ilişkili olarak sinematografik mekânın oluşturulma biçimlerinden biri, bir mimarın veya bir mimarlık etkinliğinin konu alınması şeklindedir. Bu çalışma, bir mimarlık etkinliğini konu alan, 2008 yapımı “Koolhaas Ev Yaşamı” adlı belgesel filmi üzerinden mekân bağlamında sinema ve mimarlık arasındaki etkileşimi ve sinematografik mekânın nasıl oluştuğunu araştırmayı hedeflemektedir. Ila Beka ve Louise Lemoine’nin yönetmenliğini yaptıkları ve “Yaşayan Mimariler (Living Architectures)” adlı film serisi çerçevesinde gösterilen belgesel, Rem Koolhaas’ın 1998’de Fransa’da, tekerlekli sandalye kullanıcısı bir yazar, eşi ve üç çocukta oluşan bir aile için tasarladığı “Maison Bordeaux” adlı evi konu almaktadır. Masion Bordeaux, hareketli mimari yapı elemanlarından oluşan, modern mimarinin belirgin niteliklerini taşıyan bir ev olma özelliği ile belgesel filmine konu olmuştur. Gerçekte var olan ve mimarlık disiplini içinde ayırt edici özellikleriyle dikkat çeken mimari bir yapıyı konu alıyor olması bu filmin örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında, öncelikle mimari mekân ve sinematografik mekân kavramları, ortak anlatım araçları ve filmlerde kullanış biçimleri üzerinden yapılan literatür araştırmasıyla birlikte kuramsal bir çerçeve oluşturulmaktadır. Buradan hareketle, film kareleri üzerinden “Maison Bordeaux” adlı evin mimarlık disiplini içerisinde mekân ve kullanıcı ilişkileri çerçevesinde taşıdığı anlam ile sinematografik boyutta film içerisinde yüklendiği anlamlar incelenmektedir. Gerçekte var olan mimari bir mekânın sinemanın anlatı evreni içerisinde, sinemanın kendine özgü anlatım araçlarıyla birlikte sinematografik bir mekâna nasıl dönüştüğü ve nasıl aktarıldığı araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema ve Mimarlık, Sinema, Mimarlık, Mekân, Sinematografik Mekân

GİRİŞ

Tüm sanat dallarının özelliklerini içinde barındırması sebebiyle yedinci sanat olarak adlandırılan sinemanın, mekân, zaman ve hareketi kavramları çerçevesinde mimarlık ile belirgin bir ortaklık ve etkileşim içindedir. Bu etkileşim sinemanın icadından bu güne değin artarak devam etmiştir. Mimarlığın sıkça sinema tarafından kullanılması, mimarlık açısından mekânın kullanım olanaklarına yönelik düşünsel veya görsel olarak yeni bakış açıları sunmakta ve iki yönlü bir etkileşim süregelmektedir.

Pallasmaa (2001) mimarlık ve sinema arasındaki mekâna dayalı ortaklığı şu şekilde ifade etmektedir, “Hem mimarlık hem de sinema yaşanan mekânı oluşturur. İki sanat dalı da hayatın ayrıntılı görüntülerini yaratır ve izlememize aracılık ederler. Mimari yapılar ve kentler, kültürü ve belirli yaşam biçimlerini yaratır ve muhafaza ederken benzer şekilde sinema filmleri de yapıldığı zamanın ve canlandırdıkları dönemin kültürel arkeolojisini görüntüler. İki sanat dalı da var olan mekânın özünü ve boyutlarını tanımlar ve ikisi de hayattan kesitlerin deneysel sahnelerini yaratır”.

Sinema ve mimarlık arasındaki etkileşim ve ortaklığın birden fazla boyutu vardır. İlki sanat akımları üzerinden gerçekleşmiştir. Özellikle sinemanın güçlenerek kendine özgü bir anlatım dili oluşturmaya başladığı 20. Yüzyılda ekspresyonizm ve modernizm gibi sanat akımları sanat akımları, mekân tasarımı noktasında iki disiplinin karşılıklı bir etkileşime girmesinde etkili olmuştur. Sanat ve tasarım anlamında gerçekleşen bu ortaklığın yanı sıra her iki disiplinde tarihe şahitlik etmeleri sebebiyle de benzerlik göstermektedir. Her mimari yapı inşa edildiği dönemin ve toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve ideolojik özellikleriyle ilgili iletileri tarih boyunca aktarma özelliğine sahip olduğu gibi sinemada görüntülediği veya canlandırdığı dönem ve yaşam biçimleri hakkında iletiler taşımaktadır. Sinema bunu gerçekleştirirken kendi anlatım olanaklarının yanında mimarinin anlatım olanaklarını da sıkça kullanmaktadır. Sinema mimariyi kullanırken mimarlar içinde deneysel bir tasarım ortamı sunmaktadır. Gerçekte var olmayan mekânlar sinemanın anlatı evreni içerisinde kurgulanarak mimarlık için yen tasarım yaklaşımları sunmaktadır. Ayrıca iki disiplin arasında, ortak anlatım araçlarının ve teknikliklerinin kullanılması noktasında da bir ortaklık söz konusudur.

Mimarlık disiplini içinde kurgulanan mekânlar, günlük ihtiyaç ve eylemlerimizi gerçekleştirebilmemize olanak sağlarken, sinemada ki mekân kurgusu daha çok imgesel boyutta gerçekleşir. Sinemada ki mekân, hikaye ve senaryodaki karakterlerin, olayların, eylemlerin platformu, anlatı mekânıdır. Mekânın, anlatının içeriğine göre çerçeveye alınması sonucu sinematografik mekân oluşur. Sinematografik mekân, film içerisinde anlamın izleyiciyi aktarılmasını sağlayan bir anlatım aracıdır. Mekân, filmin anlatısı içerisinde sinemanın kendine özgü anlatım araçlarıyla da birlikte kullanılarak sinematografik anlamın oluşturulmasına katkı sağlar.

Sinema filmlerinde sinematografik mekânın oluşturulma biçimlerinden biri, bir mimarın veya bir mimarlık etkinliğinin konu alınması şeklinde gerçekleşir. Bu çalışma, bir mimarlık etkinliğini konu alan, 2008 yapımı “Koolhaas Ev Yaşamı” adlı belgesel filmi üzerinden mekân bağlamında sinema ve mimarlık arasındaki etkileşimi ve sinematografik mekânın nasıl oluştuğunu araştırmayı hedeflemektedir.

MATERYAL VE METOT

Ila Beka ve Louise Lemoine’nin yönetmenliğini yaptıkları ve “Yaşayan Mimariler (Living Architectures)” adlı film serisi çerçevesinde gösterilen belgesel, Rem Koolhaas’ın 1998’de Fransa’da, tekerlekli sandalye kullanıcısı bir yazar, eşi ve çocuklarından oluşan bir aile için tasarladığı “Maison Bordeaux” adlı evi konu almaktadır. Masion Bourdeaux, hareketli mimari yapı elemanlarından oluşan, modern mimarinin belirgin niteliklerini taşıyan bir ev olma özelliği ile belgesel filmine konu olmuştur. Gerçekte var olan ve mimarlık disiplini içinde ayırt edici özellikleriyle dikkat çeken mimari bir yapıyı konu alıyor olması bu filmin örneklem olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında, öncelikle mimari mekân ve sinematografik mekân kavramları, ortak anlatım araçları ve filmlerde kullanılış biçimleri üzerinden yapılan literatür araştırmasıyla birlikte kuramsal

bir çerçeve oluşturulmaktadır. Buradan hareketle, film kareleri üzerinden “Maison Bordeaux” adlı evin mimarlık disiplini içerisinde mekân ve kullanıcı ilişkileri çerçevesinde taşıdığı anlam ile sinematografik boyutta film içerisinde yüklendiği anlamlar incelenmektedir. Gerçekte var olan mimari bir mekânın sinemanın anlatı evreni içerisinde, sinemanın kendine özgü anlatım araçlarıyla birlikte sinematografik bir mekâna nasıl dönüştüğü ve nasıl aktarıldığı araştırılmaktadır.

Mimarlıkta Mekân

İnsanlar yaşamları boyunca barınabilecekleri, temel yaşamsal eylemlerini gerçekleştirebilecekleri mekânlara ihtiyaç duyarlar ve yaşantılarının büyük bir bölümünü doğal mekânların yanı sıra kendi ihtiyaçları ve kültürel alışkanlıkları çerçevesinde biçimlendirdikleri yapay mekânlarda geçirirler.

Mekân en genel ifadeyle fiziksel veya algısal olarak sınırlandırılmış, tanımlanmış boşluk veya bir uzay parçası şeklinde tanımlanabilir. Mekânın ele alındığı disipline bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Mekânı odağına alan bir disiplin olan mimarlık ise bir Soygeniş (2006) ifadesiyle “yapı yapma sanat ve bilimi” dir. Mimarlık disiplini içerisinde mimari mekânları, biçim, renk, doku, ışık, malzeme gibi tasarım araçlarıyla sınırlandırılan ve içinde gerçekleştirilmesi planlanan eylemler ve ihtiyaçlar doğrultusunda tasarım elemanlarının örgütlenmesiyle oluşturulan tanımlanmış hacimler şeklinde tanımlamak mümkündür.

Utarit (1999)’e göre, “Mimarlıkta mekânın biçimlenmesi işlevselliğe bağlı olarak verilerin yönlendirileceğine dayanmakla birlikte, mekânı sınırlayan yüzeylerin düzenlenmesinde ve mekânın tümel açıdan kurgulanmasında estetik düzeye ulaşma, heykelsi ve sanatsal bir çevre yaratma olayın özünü oluşturur”. Mekânı biçimlendiren temel etken içinde gerçekleşecek olan eylemlerdir. Mekân kullanıcılarının ihtiyaç ve eylemlerini karşılayacak şekilde tasarlanır. Kullanıcıların sayısı, sosyal, ekonomik durumu, kültürel, toplumsal, bireysel özellikleri, beğenileri ve mekânın içinde bulunduğu çevrenin fiziksel özellikleri mekânı biçimlendiren diğer etkenlerdir. Mimarlık disiplini içerisinde mekânlar ve mekânın sınırlarını oluşturacak mimari tasarım elemanları bu tür bireysel, çevresel ve estetik ölçütler çerçevesinde tasarlanır.

Mekân yalnızca görsel olarak varlığını algıladığımız bir hacim değildir. Mekân aynı zamanda dokunabildiğimiz, işitebildiğimiz hatta koku duyumuzla da algılayabildiğimiz bir yapıyı çevreyi de ifade eder. Fiziksel olarak varlığını algıladığımız mekânlar deneyim yoluyla zihnimizde imgesel bir boyut kazanır ve belleğimize yer edinirler. Bu boyutuyla mekân, yaşanan ve deneyimlenen bir olgudur (Pallasmaa, 2001).

Sinematografik Mekân

Bir sinema filmi içerisinde, filmin anlatısı doğrultusunda seçilen bir mekânın kamera ile çerçeveye alınması ve görüntülenmesiyle birlikte sinematografik mekân oluşur. Mekân, mimariye özgü anlatım araçlarının yanı sıra sinemanın kendine özgü kamera, montaj, kurgu gibi anlatım araçlarının da kullanımıyla sinematografik bir boyut kazanır.

Sinematografik mekân, fiziki veya deneyimlenmiş bir mekânın sinema sanatı ile işlenerek perdeye aktarılmasıyla ortaya çıkar. Fiziki mekânlar, peyzaj manzaraları, kent manzaraları, deniz manzaraları gibi mekân görüntüleri şeklinde çerçevelenerek ve kurgulanarak sinematografik mekânlara dönüşürler (Çam, 2016).

Sinematografik görüntünün başlıca elemanlarından biri olan mekânın sinemadaki işlevi, toplumsal çevrenin çerçevesini oluşturmak ve filmin atmosferinin oluşturmaktır (Özon, 1984). Her film türünün kendine özgü bir konsepti ve atmosferi vardır. Bu konsepti görselleştirebilecek en önemli tasarım elemanlarından biri mekândır.

Sinematografik mekânlar bir film içerisinde farklı işlevlere sahip olabilir. İlk olarak senaryoya bağlı olarak sinemasal eylemin gerçekleşebilmesi için bir ortam oluşturur. İkinci olarak, temsil ve gerçeklik bağlamında filmin anlatısına zemin oluşturur. Üçüncü olarak da filmdeki karakterlerin kimliklerini tamamlayarak başlı başına bir karaktere dönüşerek gösteren özelliği kazanır. Ayrıca sinematografik mekân, gerçek mekânlardaki gibi iktidar mücadelelerinin ve çatışmalarının alanıdır.

Bu bağlamda sinematografik mekân gerilimin, çatışmaların hüküm sürdüğü, mücadelelerin sürdüğü bir karmaşık ilişkiler ağını da içinde barındırır (Çam, 2016).

Mekân, bir filmde anlam üretimi ve izleyenlere bu anlamın iletilmesi aşamasında önemli bir üstlenir. Yönetmenin anlatmak istediğini, izleyicilere iletmek istediği mesajı mekân yoluyla oluşturabilir. Bu yaparken diğer sinematografik anlatım araçlarını da kullanır. Farklı kamera açıları, çekim planları, ışık miktarı ve yönü ile mekânın çerçeve içerisinde farklı anlamlar yüklenmesini sağlayabilir. Mekân ve mekânı görüntülenmesine dair tüm değişkenler, filmin karakterleri, karakterler arasındaki ilişkiler, toplumsal bağlam ve filmin teması hakkında anlamın oluşmasında etkili olmaktadır.

Sinematografik mekânlar, sadece eylemlerin gerçekleştiği bir ortam olmanın ötesinde öznenin deneyimlediği mekânı ve öznenin deneyimlerini şekillendiren toplumsal, kültürel, ekonomik, politik, ideolojik, sınıfsal bir takım anlamları da içerir. Böylece filmin anlatısı içerisinde yeni bir gerçeklik oluşturur (Çam, 2016).

Sinema ve Mimarlıkta Ortak Anlatım Araçları

Mimarlık disiplini açısından filmler, mekân ve zaman bağlamında mimariyi içinde barındırmaları sebebiyle önem taşırken, sinema disiplini açısından da görsel bir çevre yaratması sebebiyle mimari oldukça önemlidir.

Modern bir sanat biçimi olarak 19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkan sinema, tarih boyunca resim, müzik, mimarlık gibi sanat biçimleriyle etkileşim içinde olmuş ve diğer sanat dallarının anlatım araçlarını da kullanarak zamanla bunları kendine özgü anlatım teknik ve araçlarıyla da birleştirerek özgün bir anlatım diline ulaşmıştır. Sinema ve mimarlık arasındaki tasarım anlamındaki etkileşim ve ortaklaşa üretim, 20.yüzyılda hız kazanmıştır. Bu dönemde modern mimarlık anlayışıyla birlikte mimarların dönemin değişen düşünce yapısına, yaşam biçimine ve mekân algısına bağlı olarak mekân tasarımında yeni bakış açıları geliştirmeye yönelik eğilimi sinema ile olan etkileşimlerini kaçınılmaz hale getirmiştir. Sinemada kameranın kullanımı ile gelişen görüntüleme teknikleri ve kurgu montaj gibi görüntüyü yeniden oluşturma için imkan sağlayan yeni tekniklerin ortaya çıkması, mekânın algılanması ve deneyimlenmesi noktasında farklı tasarım olanakları yaratmıştır. Sinemanın sunduğu yeni teknikler ve kuramlar, mekân tasarım sürecinde sunduğu yeni bakış açıları sebebiyle mimarlara ilham vermiştir.

Sinema ve mimarlık tasarım, uygulama ve üretim aşamasında benzer süreçlerden geçerler. Her ikisinde de tasarım ürünü öncelikle zihinde bir hayal olarak belirir, kağıda aktarılır, parçalar belirli teknik ve yöntemler çerçevesinde anlamlı bütünler oluşturacak şekilde bir araya getirilir ve sonuçta bir ürün ortaya çıkartılır. Sinemanın kullandığı anlatım araçlarına bakıldığında, çerçeve, kompozisyon, kamera açıları, perspektif, çekim ölçekleri, montaj, kurgu, zaman gibi terimler görünür. Sinemada kullanılan montaj, senaryo, çerçeveleme gibi birçok sinemaya ait terminoloji pek çok mimar tarafından da kullanılmaktadır. Le Corbusier, çerçeveleme; Jean Nouvel, montaj ve çerçeveleme; Rem Koolhaas, senaryo; Bernard Tschumi, senaryo, montaj, çerçeveleme, üst üste bindirme, yan yana koyma, sekans, kesme, hareket, olay, program gibi terimleri ve yöntemleri mimari tasarımlarında ve anlatımlarında kullanmışlardır (Beşışık, 2013).

Mimarlar sinemaya özgü anlatım araçlarını kullanırken, yönetmenlerden mimarının mekân tasarımına yönelik sağladığı görsel anlatım olanaklarını sinematografik anlamın üretilmesi sürecinde kullanmaktadırlar. Mimaride görselliği oluşturan biçim, doku, renk, ışık, gibi anlatım öğeleri ve bunların bir araya getirilmesiyle oluşturulan görsel dil, sinemanın kendi anlatı evreni içerisinde kurgulanarak sinematografik anlamın oluşmasına olanak sağlarlar. İki disiplin arasındaki bu yöntem, araç ve terminoloji kullanımı bağlamındaki ortaklık, karşılıklı etkileşimi artırmaktadır.

Sinemada Mekânın Kullanım Biçimleri

Sinemada mekân kullanım biçimine ilişkin yöntemlerden ilki gerçekte var olan mevcut mekânların kullanılması şeklindedir. Sinemanın ilk günlerinden bu yana en çok kullanılan yöntemlerden biri olduğu söylenebilir. Gerçek mekânların kullanılması da film içerisinde farklı şekillerde

gerçekleşebilir. Mekân, mevcutta sahip olduğu tüm özellikleri, içindeki yaşam biçimi ve tüm gerçekliğiyle birlikte olduğu gibi görüntülenebilir veya aynı mekân içerisinde farklı bir yaşam biçimi için yeniden düzenlenerek de görüntülenebilir. Gerçekteki mekân filme konu alınan dönemin yaşam biçimine göre kullanılabileceği gibi içinde bulunduğu mevcut durumu değiştirilmeden de aktarılabilir. Bu tür filmler genelde belgesel özelliği göstermektedir. Gerçek mekânların bir diğer kullanım biçimi ise tarihi özelliği bulunan ancak günümüzde farklı işlevlere sahip mekânların yapıldıkları dönemin yaşam ve koşullarına göre yeniden düzenlenerek canlandırılmaları şeklinde gerçekleşir. Ayrıca gerçek mekânlar, çeşitli sebeplerle film setinde birebir benzer özelliklere sahip olacak şekilde yeniden tasarlanarak da kullanılabilir.

Gerçek mekân kullanımının yanı sıra sinemada kurgusal mekân kullanımı da mevcuttur. Yani film içerisinde, sinemanın ve mimarinin tasarım olanakları kullanılarak gerçekte var olmayan bir mekân ve mekânsal yaşam biçimleri de kurgulanabilir. Bu tarz mekân kullanımı genellikle bilim kurgu film türünde gözlenmektedir.

Sinemada mekânın fiziksel anlamda farklı kullanım biçimleri olduğu gibi film içerisinde yüklendiği anlam açısından da farklı kullanımları mevcuttur. Filmin anlatısı içerisinde mekân yeni bir anlatı oluşturmadan sadece karakter ve olaylara bir arka plan oluşturabileceği gibi bazen de filmin anlamını güçlendirecek iletiler taşıyabilir. Bazen ise mekân anlatı içerisinde ön plana çıkartılarak sanki bir başrol oyuncusu gibi anlamsal açıdan işlev kazanabilir.

Sinema ve mimarlık disiplinleri arasındaki etkileşim bağlamında sinemada mekân kullanıma bakıldığında ise Tanyeli (2001)'ye göre üç çeşit kullanımı biçimi mevcuttur, birincisi sinemanın inşa edilmemiş ve gerçeklik düzleminde var olmayan bir sanal mimarlık alanı tanımlamasıdır. İkincisi, sinemanın gerçek mimari mekânları, kendi sanal evreninde yeniden üretmesidir. Üçüncü ise sinemanın, kendi olay kurgusu içinde, bir kişilik olarak mimarı ve mimarlık etkinliğini konu alması şeklindedir.

Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan ve ilerleyen bölümde incelenecek olan “Koolhaas Ev Yaşamı (Koolhaas Houselife)” belgeselinde mevcutta var olan gerçek bir mekân kullanılmakta ve Tanyeli (2001)'nin mekân kullanımına yönelik önerdiği sınıflandırmaya göre, bir kişilik olarak mimarı ve mimarlık etkinliğini konu almaktadır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

“Koolhaas Ev Yaşamı (Koolhaas Houselife)” Belgeseli

Filmin Künyesi ve Konusu

Tür: Belgesel

İlk gösterim tarihi: 2013

Yönetmenler: Ila Beka, Louise Lemoine,

Yapımcılar: Ila Beka, Louise Lemoine,

Süre: 58 dk.

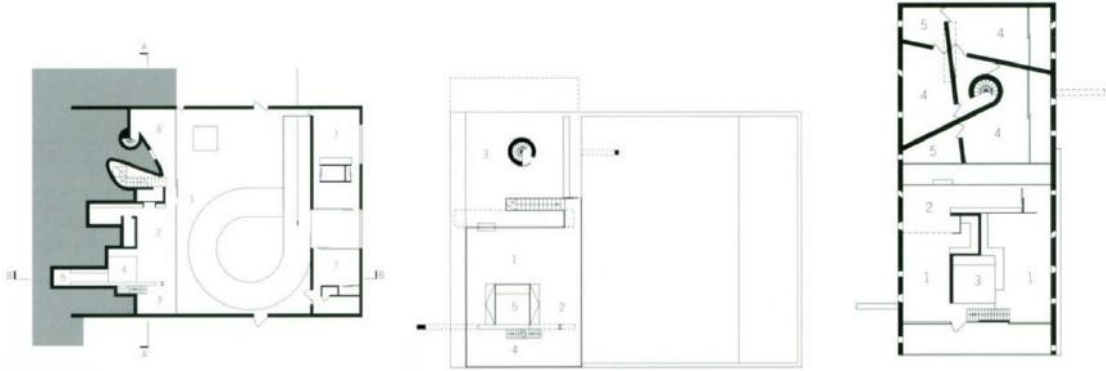
Dil: Fransızca (URL 1)

Ila Beka ve Louise Lemoine'nin yönetmenliğini yaptıkları ve “Yaşayan Mimariler (Living Architectures)” adlı film serisi çerçevesinde gösterilen “Koolhaas Ev Yaşamı” belgesel filmi, Rem Koolhaas'ın 1998'de Fransa'da, tekerlekli sandalye kullanıcısı bir yazar, eşi ve üç çocukta oluşan bir aile için tasarladığı “Maison Bordeaux” adlı evi konu almaktadır. Tasarım çizgisi, kullanılan malzemeler ve teknolojik donanımları sebebiyle bir çağdaş mimarlık örneği olan yapıya ait mekân kurgusu film içerisinde, evin temizlikçisi olan Guadalupe Acedo'nun deneyimleri üzerinden aktarılmaktadır.

Bordeaux Evi'nin Mimari Mekân Kurgusu

Hollanda asıllı mimar Rem Koolhaas tarafından tasarlanana ve Fransa Bordeaux'un dışında bir yamaca inşa edilen Bordeaux Evi'nin yapımı 1998'de tamamlanmıştır. Ev, trafik kazası sonucunda felç kalan ve tekerlekli sandalye kullanmak zorunda kalan bir Jean Francois Lemoine, eşi ve

çocukları için tasarlanmıştır. Ev sahibinin Koolhaas'a "Bu ev benim dünyam, onu olabildiğince kompleks tasarlayın" şeklindeki talebi, evin mekân kurgusunun oluşturulmasında belirleyici olmuştur (Weston, 2004). Yapı, hem tekerlekli sandalye kullanan engelli bir bireyin hem de onunla birlikte yaşayan ailesinin ihtiyaçlarını hem ayrı ayrı hem de ortak bir payda da karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Yapı üç kattan oluşmaktadır. Bu üç katta, farklı kullanıcıların ihtiyaçlarına hitap edebilecek üç farklı mekân kurgusu dikkat çekmektedir (Resim 1).

Resim 1. Boudeaux Evi'nin Zemin Katı, Birinci ve İkinci Katı (URL 2)

Yamaca inşa edilen yapının zemin katı yarısına kadar tepeye gömülmüş durumdadır. Ön cephesi şeffaftır ve bahçeye açılmaktadır. Zemin kat giriş, mutfak, oturma odası, çamaşır odası ve şarap mahzeninin bulunduğu gibi günlük ihtiyaçların gerçekleştiği alanlardan oluşmaktadır. Bu katta üç ayrı merdiven bulunmaktadır. İlki girişin bulunduğu terasa, diğerleri ise ebeveyn ve çocukların odalarına çıkmaktadır.

Açık plan şemasına sahip olan birinci kat ise ortak yaşam alanını içermektedir. Cam cepheleriyle saydam bir kütleyi andıran bu ara kat evin en sık kullanılan alanıdır. Oturma alanı manzaraya bakan ve saydam bölücü elamanlarla kapatılabilen bir terasa açılmaktadır. Terasın ortasında dış duvarı metal kaplamalı, çocuk odalarına çıkışı sağlayan döner merdiven bulunmaktadır.

Yapının en ikinci katı ise alt katların saydamlığının aksine betonarme masif cepheli bir kütle biçiminde kurgulanmıştır. Bu katta yatak odaları ve banyoları konumlandırılmıştır. Çocuk yatak odalarının bulunduğu alanda plan kurgusu diagonal duvarlarla sağlanmıştır. Yatak odalarının bulunduğu cephede rastgele açılmış boşluklar gibi görünen yuvarlak pencereler ile mekânlara ışık ve hava geçişi sağlanmaktadır. Bu katta kullanıcının isteği üzerine yekpare cam cephe yerine böyle bir cephe kurgusu tercih edilmiştir. Pencerelerin yükseklikleri hem odalarda ki mahremiyeti sağlayacak hem de kullanıcıların manzarayı izleyebilmelerine imkan sağlayabilecek şekilde kurgulanmıştır (Resim 2) (Lubow, 2000).

Resim 2. Bourdeaux Evi'nde Pencereler ve Cephe Kurgusu (URL 2)

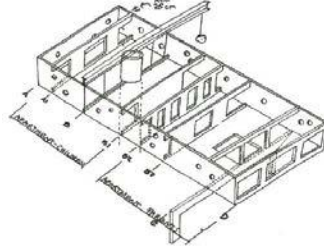
Bourdeaux Evi'nin mekân kurgusuna bakıldığında Le Corbusier (1986)'in "Ev içinde yaşanılan bir makinedir" şeklindeki söyleminin izleri görülmektedir. Ev hareketli yapı elemanları, birbiri üzerine eklenen farklı kat planları, modern malzeme kullanımı ve teknolojik donanımları ile işleyen bir makineye benzemektedir. Birbiri üzerine eklenen farklı plan kurgularına sahip bu üç ayrı kat, hidrolik sistemle hareket edebilen 3x3.5 metre ölçülerinde ki bir platform asansörle birbirine bağlanmaktadır (Weston, 2004). Yürüme engelli kullanıcısı için katlar arasında düşey erişimi sağlamayı amaçlayan

bu asansör aynı zamanda bir ofis mekânı olarak kurgulanmıştır. Bu hareketli platform zemin katta mutfağın bir bölümüne, orta katta açık bir alana, üst katta ise yatak odası ile birleşerek açık bir ofis alanı oluşturmaktadır. Hareketli platform engelli kullanıcıya katlar arasında dolaşımın yanı sıra zemin katta başlayarak aynı doğrultuda üst kata kadar uzanan ve mekânlar arasında bölücü eleman işlevi gören kitaplığa da erişimini sağlamaktadır. Bu platform eve işlevsel bir özellik kazandırmanın yanında görsel tasarım anlamında karakteristik bir özellikte kazandırmaktadır (Resim 3).

Resim 3. Hidrolik Platform Asansör (URL 2)

Ev strüktürel açıdan incelendiğinde dışarıdan bakıldığında yer çekimine karşı uçuyormuş izlenimi vermektedir. Yapı alışlagelmiş grid kolon giriş sisteminin dışında bir strüktürel kurguya sahiptir. En üst kattaki masif kütle alt kattaki saydam cephenin üzerinden konsol çıkmaktadır. Evin bu konsol kısmı çelik bir silindirik tüp ile taşınmaktadır. Bu taşıyıcı tüp, Koolhaas'ın tasarımı asimetriye olan eğilimi nedeniyle yapının planında merkeze değil uç bir noktaya yerleştirilmiştir. Bu taşıyıcı silindir aynı zamanda evin spiral merdivenini içine almaktadır. Bu asimetrik yerleşim sebebiyle yük aktarımını dengelemek için evin arka ucundan başlayan ve çatı boyunca devam eden kirişler gergi elemanları ile zemine bağlanmıştır. Evin statik mühendisi Cecil Balmondun asimetrik yapı elemanlarını ayakta tutmak için geliştirdiği bu strüktürel çözüm, üst kattaki kütlelerin havada asılı kalmış gibi görünmesini sağlamıştır (Resim 4) (Lubow, 2000).

Resim 4. Bourdeaux Evi Strüktürel Kurgusu (URL 2)

“Koolhaas Ev Yaşamı (Koolhaas HouseLife)” Belgesel Filminde “Bourdeaux Evi”nin Sinematografik Sunumu

Mimarlığı diğer sanatlardan ayıran en önemli özelliklerden biri eylem olanağı sağlamasıdır. Anlamalı bir mimarlık deneyimi yalnızca görsel bir imge değildir. Bir mekânı oluşturan mimari elemanlar sadece görsel birimleri değil belleğimizdeki etkileşimleri, karşılaşmaları ve yüzleşmeleri de içinde barındırır. Aynı zamanda bedenimiz çeviren bu mimari elemanlar eylemlerimizi de yönlendirirler. Ev deneyiminin yapısı da sadece görsel elemanlarla değil yemek pişirmek, yemek yemek, sosyalleşmek, uyumak, okumak gibi bazı etkinliklerle belirlenir. Bir mimari yapı gördüğümüzde önce ona yaklaşır sonra onunla karşılaşır, bedenle ilişkilendirilir, içinde hareket edilir, başka şeylerin koşulu olarak kullanılır. Mimarlık bu anlamda davranışı ve hareketi başlatır, yönetir ve örgütler (Pallasmaa, 2018:76).

Sinema da mimarlık gibi izleyenlere görsel bir deneyim olanağı sunmaktadır. Mekân ve zamanı kullanması ve hareket odaklı bir sanat olması algısal olarak bir deneyim imkanı tanımasını sağlamaktadır. Bir filmi izlerken fiziksel olarak film içerisindeki mekânları deneyimleyemesek bile görsel olarak o mekânları algılar, belleğimizde inşa eder ve zihinsel boyutta o mekânları deneyimleme olanağı buluruz.

Bu anlamda, Koolhaas Ev Yaşamı belgeselinin anlatısı içerisinde Bourdeaux Evine ait mimari mekân kurgusu deneyim odaklı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Yürüme engeli olan bir birey ve ailesi için tasarlanan ev mekân planlaması ve mimari tasarımı açısından kullanıcılarının kişisel ihtiyaçlarını ve eylemlerini, estetik beğenisini karşılayacak işlevsellikte tasarlanmıştır. Evin temizlikçisi olan Guadalupe Acedo ise evde sadece temizlik eylemini yerine getirmek için bulunan bir birey olarak mekânsal deneyimleri esnasında işlevsel açıdan bazı zorluklar yaşamaktadır.

Açılış Sahnesi ve Evin Genel Mekân Kurgusu

Filmin açılış sahnesinde tasarım anlamında evin odak noktası konumunda olan hareketli platform görülür. Evin hareketli mimari elemanları farklı zamanlarda farklı kullanım senaryoları sağlayarak görsel açıdan da sinematografik bir resim ortaya koymaktadır. Filmin açılış sahnesinde kamera sabit açı ve konumda iken mekân, mimari elemanların sunduğu hareket olanağı ile kadraj içerisinde hareket etmekte ve mekân kurgusu değişmektedir (Resim 5).

Resim 5. Filmin Açılış Sahnesinde Değişen Mekân Kurgusu

Filmin ilerleyen sahnelerinde gün doğumundan batımına kadar geçen süre içerisinde Guadalupe'nin ev içerisinde günlük eylemleri ve deneyimleri anlatılmaktadır. Ev fiziksel bir yapı olmanın ötesinde yaşanan deneyimlenen bir olgudur. Evin orta katındaki günlük yaşam alanında perdelerin toplanmasıyla gün başlar. Filmde evi oluşturan ana mekânlar Guadalupe'nin gözünden aktarılır. Kamera onun hareketlerini takip eder ve onunla birlikte tüm evi dolaşır. Orta kattaki oturma odasından başlayan, üst kattaki yatak odalarına doğru devam eder ve döner merdivenden aşağıya inerek mutfakta sonlanır. Film karelerinde mekânlar Guadalupe'nin ardından gözlenir. Mekânlar arasındaki yatay ve dikey sirkülasyon, katlar arasındaki ilişki, mekân organizasyonu mekânda hareket eden bir birey aracılığıyla tek bir film sekansı içerisinde gösterilir (Resim 6).

Resim 6. Ev İçindeki Sirkülasyon ve Genel Mekân Kurgusu

Mimari Mekân Donatıları

Modern mimarlığın tasarım anlayışıyla tasarlanan evde mekânları oluşturan merdiven, kapı, pencere gibi mimari donatılar da biçim, malzeme ve yapı teknolojileri açısından bu tasarım yaklaşımının özelliklerini taşımaktadır. Görsel açıdan kullanıcısının zevkine uygun olarak tasarlanan bu yapı elemanları evin temizlikçisi açısından işlevsel bazı sorunlar yaratmaktadır. Evin korkuluğu olmayan, duvara konsol taşıtılan metalden yapılmış, dar kesitli uçan merdivenlerin Guadalupe'nin temizlik yaparken eylemlerini kısıtlamaktadır ve hareketini zorlaştırmaktadır. Bu film karelerinde mekân, mimarlık disiplini içerisindeki “biçim mi işlevi izler yoksa işlev mi biçimi izler?” şeklinde tasarım sorunsalını hatırlatan ve mekân tasarımında görsellik ve işlev arasındaki ilişkiyi sorgulatan bir bakış açısıyla ele alınmaktadır (Resim 7).

Resim 7. Evin Merdivenleri

Filmin anlatısı içerisinde, evi oluşturan mimari donatılardan bir diğeri olan pencereler de yine temizlikçilerin mekânsal eylemleri çerçevesinde akatarılmaktadır. İç mekândan çekilen karelerde, pencerelerin boyut, biçim ve işlev açısından özelliklerine vurgu yapılmaktadır. Orta kattaki kesintisiz şeffaf bir cephe oluşturan pencerelerin büyüklüğü ve yüksekliği merdivende camları silen temizlikçilerin eylemleriyle anlatılmaktadır. Hareketli platformun üzerindeki doğramasız cam tavanın mekân içerisinde yarattığı görsel etki ve perspektif algısı da yine çatıda camı silen temizlikçinin eylemleri aracılığıyla vurgulanmaktadır (Resim 8).

Resim 8. Evin Farklı Özelliklerdeki Pencereleri

Pencereler bir evin iç mekânı ile dış mekân arasında iletişim kurmamızı sağlayan gözleri gibidir. Dış mekânı ve manzarayı pencerenin çerçevesi içinden izleriz. Tıpkı kameranın görüntüyü kadrja alması gibi mimari yapı içerisinde görüntüyü kadrja alan elemanlar pencerelerdir. Yapıya karakteristik bir özellik kazandıran yuvarlak pencereleri film karelerinde, evin içerisinden dışarıya bakan bir bireyin manzarayla olan görsel deneyimini algılayacak kurgulanmıştır (Resim 9).

Resim 9. Pencereler ile Kadrja Alınan Manzara

İç Mekândaki Mobilyalar

Boudeaux Evi'nde iç mekânı kurgusu ve tüm mobilyalar kullanıcıların ihtiyaçları ve kişisel zevklerine cevap verecek biçimde organize edilmiştir. Mekân ve kullanıcı arasındaki bu iletişim ve uyum film içerisinde, o mekânda yaşamayan ve farklı zevkler sahip olan Guadalupe'nin izlenimleri üzerinden karışık bir görüşün varlığıyla aktarılmaktadır. Yapıda ağırlıklı olarak beton, cam ve metal malzemeler çağdaş bir tasarım anlayışla kurgulanarak kullanılmıştır ve mekânlara gri renk hakimdir. Farklı beğeni ve yaşam biçimine sahip olan Guadalupe bu tasarım anlayışına uyum sağlayamamakta ve "Gri zenginlerin rengidir, bense onu sadece mezarımda kullanırdım" şeklinde yorumda bulunmaktadır. Mekânda hareket ederken ve mobilyaları kullanırken de bazı uyum sorunları yaşamaktadır. Tavana kadar uzanan pleksiden yapılmış şeffaf kitaplık boyunca uzanan merdivenden çıkarken sürekli kitaplara çarpmakta ve onları düşürmektedir (Resim 10).

Resim 10. Merdiven Boyunca Uzanan Pleksi Kitaplık

Zemin katta avluya bakan kısımda cam kenarında konumlanan masa ve sandalyelerin fotografik duruşu da Guadalupe'nin anlam veremediği durumlardan biridir. Ev sahibi sandalyeleri masanın etrafına düzgün bir şekilde dizmesini istememektedir. Sandalyeler az önce birileri yeni aklmış izlenimi verecek şekilde rastgele açılarda konumlandırılmaktadır. Ev sahibinin mekânda görselliği ön planda tutan bu yaklaşımı ve temizlikçinin bu durum karşısındaki şaşkınlığı üzerinden eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır (Resim 10).

Resim 10. Rastgele Konumlanan Sandalyeler

Evin genelinde plan yerleşimine bakıldığında yine modern mimarlığın bir uzantısı olan açık plan anlayışının izleri görünmektedir. Mekânda olabildiğince az mobilya kullanılmış ve teknik donanımlar mümkün olduğunca gizlenmiştir. Mutfakta tezgah altında hareketli mobilyalar kullanılmış, elektrik prizleri bile tezgahın altına gizlenmiştir. Ebeveyn yatak odası da yine açık planlıdır. Küvet mekânın ortasında durmakta ve bir perde ile çevrelenmektedir. Guadalupe bu mekân yerleşimini ve mobilyalar için "Hepsini seviyorum ama hiçbirini kullanmazdım. Temizlemek için buradayım" şeklinde bir söylemde bulunmaktadır. Bu karşıt düşünceden hareketle mekânın sadece kendi kullanıcılarına özel tasarlandığının anlamını çıkarmak mümkündür (Resim 11).

Resim 11. Mutfak ve Banyodaki Mobilyalar

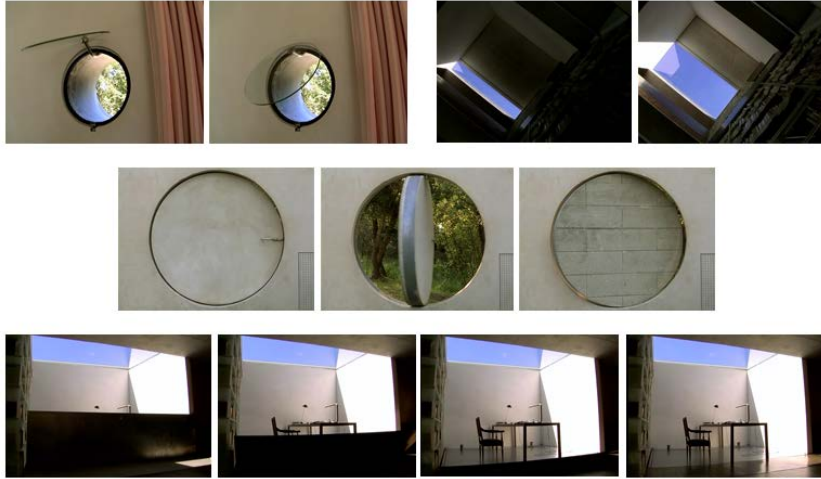
Filimde yönetmenin, Guadalupe'nin davranış ve söylemleri üzerinden modern mimariye getirdiği eleştirel bakış ve modern mekân donatılarının kullanımına ilişkin ortaya çıkabilecek aksaklıklara mizahi yaklaşımı Jacques Tati'nin "Mon Uncle" filmindeki yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir. Evdeki televizyonda bu film karelerinin gösterilerek gönderme de yapılmaktadır (Resim 12).

Resim 12. Televizyonda Tati'nin "Mon Uncle" Filmi

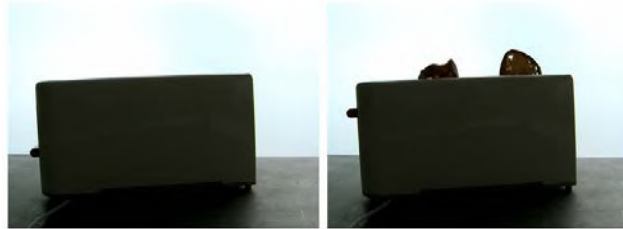
Mekândaki Hareketli Elemanlar

Boudeaux evinin mimari tasarım anlamında en dikkat çeken özelliği hareketli yapı elemanları ve otomasyon sistemlerinden oluşuyor olmasıdır. Filmde mekânın hareket ederken ortaya çıkan farklı kullanım senaryoları sabit kamera kullanılarak ve mekânın kadraj içindeki değişen kurgusu görüntülenerek aktarılmıştır. Hidrolik platform üzerindeki çalışma odası, çalışma odasının döşemeye dönüşen korkuluğu, cam tavanın kapatan perdesi, yuvarlak pencereler, metalle kaplı merdiven kocasının kapısı ve tüm bu mekân elemanlarının hareket halindeki dinamik yapısı film kareleri ile senaryolaştırılmıştır (Resim 12).

Resim 12. Evdeki Hareketli Mimari Elemanlar

Filmde mekânda kullanılan hareketli donatıların, otomasyon sistemlerinin çalışma biçimi ve evdeki genel işleyiş tost makinesinin çalışma biçimiyle eşleştirilerek metaforik bir anlatım biçimi kullanılmıştır. Evdeki mekân kurgusu, Corbusier'in "Ev içinde yaşanan bir makinedir" söylemini destekleyecek şekilde bir makineye benzetilmiştir (Resim 13).

Resim 13. Evin İşleyişi İle Tost Makinesi Arasındaki Benzerlik İlişkisi

Evdeki Yapısal Sorular

Otomatik hareketli yapı elemanları, teknolojik donanımları, çağdaş yapı malzemeleri ve yerçekimine karşı ayakta duruyormuş hissine sebep olan strüktürel kurgusu ile kusursuz görülen bir mimari yapı izlenimi veren Masion Boudeux'un olumsuz doğa koşulları karşısındaki yapısal, fiziksel sorunları filmin anlatısı içinde mizahi bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yapı görsel olarak etkili ve kusursuz bir

görüntü oluşturmaya karşın strüktürel açıdan yapı elemanları zamanla esnemekte ve bu durum yalıtım sorunları oluşturmaktadır. Fırtınalı ve şiddetli yağmurun olduğu bir günde, son teknoloji malzeme ve detay çözümleriyle kurgulanan mekânın modern çizgisi ve temiz görüntüsü, Guadalupe ve diğer çalışanların geliştirdikleri basit çözümlerle trajikomik bir görüntüye dönüşmektedir. Yağmur sonrası tavandan akan suları toplaması için pencere önlerine dizilen farklı boylardaki tabak, çanaklar, brüt beton duvardan damlayan suları toplaması için deliklere yerleştirilen karton bardaklar ve televizyonun önüne yerleştirilen kovalar, film karelerinde iç mekân kurgusunun bir ögesi haline almaktadır (Resim 14).

Resim 14. Yağmur ve Fırtına Esnasında İç Mekân Kurgusu

Kapanış Sahnesi

Filmde Guadalupe'nin perdeleri açılmasıyla başlayan mekânın sinematografik anlatımı akşam ev sahibinin perdeleri kapamasıyla son bulmaktadır. Final sahnesinde evin iç ve dış mekân arasındaki görsel sürekliliği sağlayan şeffaf cephesinin ve iç mekân kurgusunun akşam ışıklarındaki silüeti gösterilmektedir. Filmin sinematografisi içinde çalışan bir makine gibi kurgulanan ev, akşam havanın kararması ve içinde yaşayanların uykuya geçmesiyle birlikte kapanmakta ve uykuya geçmektedir (Resim 15).

Resim 15. Final Sahnesinde Evin Cephesi

SONUÇ

Sinemanın icadından bu yana sinema ve mimarlık disiplinleri arasında mekân bağlamında karşılıklı bir etkileşimin süregelmiştir. Mimarlık disiplini içinde kurgulanan mekânlar, günlük ihtiyaç ve eylemlerimizi gerçekleştirebilmemize olanak sağlarken, sinemada ki mekân kurgusu daha çok imgesel boyutta gerçekleşir. Sinemada ki mekân, hikaye ve senaryodaki karakterlerin, olayların, eylemlerin platformu, anlatı mekânıdır. Mekânın, anlatının içeriğine göre çerçeveye alınması sonucu sinematografik mekân oluşur. Mimarlıkta mekânı hem fiziksel hem de görsel olarak algılama ve deneyimleme olanağı bulurken sinemada mekânı fiziksel olarak deneyimleyemsek de önce görsel olarak algılar sonra zihnimizde yeniden inşa eder ve algısal boyutta deneyimleriz. Sinema ve mimarlık arasındaki etkileşimi ve mimari mekân ve sinematografik mekân arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak amacıyla çalışma kapsamında, 2008 yapımı “Koolhaas Ev Yaşamı” adlı belgesel örneklem olarak ele alınmıştır. Ila Beka ve Louise Lemoine'nin yönetmenliğini yaptıkları ve “Yaşayan Mimariler (Living Architectures)” adlı film serisi çerçevesinde gösterilen belgesel, bir mimarlık etkinliğini ve mimari bir yapıyı ele alıyor olması sebebiyle örneklem olarak seçilmesi uygun bulunmuştur. Belgesel, Rem Koolhaas'ın 1998'de Fransa'da, tekerlekli sandalye kullanıcısı bir yazar, eşi ve çocuklarından oluşan bir aile için tasarladığı “Maison Bordeaux” adlı evi konu almaktadır. Ev, mimari mekân kurgusu açısından ele alındığında, tüm mimari elemanları, kat planları, mekân organizasyonu, iç mekân mobilya tasarımları ve tercih edilen modern tasarım çizgisiyle ev sahiplerinin ihtiyaçlarına, beğenilerine ve estetik değerlerine uygun olarak tasarlandığı

gözlenmiştir. Üç katlı evin her katı evdeki tüm kullanıcıların kişisel ve ortak eylemlerini, ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde kurgulanmıştır. Evin mimari az açıdan en dikkat çeken özelliği bir tekerlekli sandalye kullanıcısının üç katlı bir yapı içerisindeki sirkülasyonunu kolaylaştıracak şekilde tasarlanmış olmasıdır. Yapının merkezi noktasında yer alan ve ev sahibinin çalışma odasını oluşturan ve üç kat boyunca hareket edebilen hidrolik platform asansör evin odak noktası konumundadır. Bunun dışında hareketli kapı, pencere, perde gibi diğer otomatik hareketli mimari elemanları, teknolojik donanımları, çağdaş yapı malzemesi, detay çözümleri, strüktürel kurgusu ve tasarım çizgisi ile ev bir modern mimari örneğidir. Belgesel filminin sinematografisi içerisinde ise ev, evin asıl kullanıcıları yerine evin temizlikçisi olan Guadalupe'nin gözünden ve onun deneyimleri üzerinden görüntülenmiştir. Asıl kullanıcısı için kusursuz özellikte olan ev, kullanıcısı olmayan, sadece temizlik amacıyla orda bulunan Guadalupe'nin deneyimlerine göre, içerisinde sirkülasyonun ve erişimin oldukça zor olduğu, kullanım aşamasında güçlükler çıkartan ve estetik açıdan beğenmediği bir kurguya sahiptir. Tekerlekli sandalye kullanıcısı ev sahibi için ev mekânı bedeninin ayrılmaz bir parçası, bütünleştiği bir yapı iken temizlikçi için uyum sağlamakta zorlandığı bir yapı konumundadır. Filmde ev mekânı ve sahip olduğu kendine özgü mimari özellikleri başka bir kullanıcının bakış açısını yansıtmak şeklinde farklı bir perspektiften kadrajlanarak, eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısıyla kurgulanarak görüntülenmiştir. film kareleri üzerinden yapılan inceleme sonucunda mekânın mimari özellikleri ve mimarlık disiplini açısından taşıdığı anlam ile sinematografik sunumu arasında farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Yönetmenin vermek istediği mesajı ve kamera açısı, kameranın konumu, kurgu, montaj gibi sinemanın kendine özgü anlatım araçlarının kullanımına bağlı olarak yeni bir mekân kurgusunun ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Beşışık, G.** (2013). *Sinema ve Mimarlıkta Mekân Kurgusu ve Kavrayışı*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Corbusier, Le.** (1986). *Towards a New Architecture*. (Frederick Etchells, Çev.). Newyork:Dover Publication.
- Çam, A.** (2016). Sinemasal Mekânlar ve Sinemasal Mekânların Çözümlemesi. *Sinecine*, 7(2), 7-37.
- Lubow A.** (2000, Temmuz 09). Rem Koolhaas Builds. *The New York Times Magazine*. 16 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.nytimes.com/2000/07/09/magazine/rem-koolhaas-builds.html> adresinden erişildi.
- Özon, N.** (1984). *100 Soruda Sinema Sanatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Pallasmaa, J.** (2001). *The Architecture of Image: Existential Space in Cinema*. Helsinki: Rakennustieto.
- Pallasmaa, J.** (2018). *Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular* (4.bs.). (Aziz Ufuk Kılıç, Çev.). İstanbul: Yem Yayınları.
- Soygeniş, S.** (2006). *Mimarlık Düşünmek Düşlemek*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Tanyeli, U.** (2001). Sinema ve Mimarlık: Temsiliyet Nesnenin Temsili Sanatın Sanallıkla İfadesi. *Arredamento Mimarlık*, 141,66.
- Utarit, İ.** (1999). *Mimarlıkta Süreç Kavramlar-İlişkiler*. İstanbul: Yem Yayınları
- Weston, R.** (2004). *Key Buildings of The Twentieth Century Plans, Sections and Elevation*. London: Laurence King Publishing Ltd.
- URL 1:** <https://www.imdb.com/title/tt4250010/> Erişim Tarihi: 20.07.2020
- URL 2:** <https://en.wikiarquitectura.com/building/house-in-bordeaux/> Erişim Tarihi: 16.07.2020

EDİNCİK PROTESTAN CEMAATİ

Dr. Muhsin ÖNAL

Milli Eğitim Bakanlığı, muhsinmengusoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3329-3471

ÖZET

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren farklı mezheplere mensup Hristiyan gayrimüslim unsurlara ev sahipliği yapmıştır. Devletin hoşgörüyeye dayalı çok uluslu yapısı Katolik, Ortodoks ve Gregoryen Hristiyanlara ülke sınırları dâhilinde uzun yıllar serbestçe hareket etme imkânı sağlamıştır. Protestanların bir cemaat olarak varlıklarını hissettirdikleri süreç ise 19. yüzyıla denk gelmektedir. 18. asırda Büyük Britanya'nın öncülüğünde misyonerlik faaliyetleri yoluyla Müslüman ülkelere yönelen Protestanlar 1820 yılı itibariyle Küçük Asya şeklinde tabir ettikleri Anadolu'da örgütlenmeye başlamışlardır. İlk olarak İngiltere'nin himayesinde gerçekleşen Protestan misyonerlik faaliyetleri 1810 yılında ABD'de Amerikan Board Örgütünün kurulmasıyla el değiştirmiştir. Bahsi geçen teşkilatın mensupları öncelikle kendi ülkelerinde faaliyetler yürütmüşlerdir. Belirli bir tecrübe kazandıktan sonra ise dünyanın farklı bölgelerine dağılmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti ile tanışmaları ise Ortadoğu üzerinden olmuştur. Bu doğrultuda Filistin ve çevresinde başlattıkları davalarını kısa sürede Anadolu'ya taşımışlardır. Amaç, Hristiyanlığın daha doğru bir ifadeyle Protestanlığın kutlu davasına hizmet eden altın bir nesil yetiştirmektir. Kutsal bilgiyi dünyanın dört bir yanına taşıyıp insanlığı huzura erdirmek maksadı güttükleri için kendilerini aynı zamanda evangelist olarak nitelendiren Board üyeleri Osmanlı Devletinde kalıcı bir cemaat teşkil edebilmek için farklı vasıtaları kullanarak örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda öncelikle içinde bulundukları toplumu tanımaya çalışmışlardır. Sonrasında akide ve prensiplerini yaymak için başta İncil olmak üzere farklı dini kitap ve risaleler dağıtarak özellikle Hristiyan gayrimüslim unsurları davalarına kazandırma çabası gütmüşlerdir. Ayrıca eğitim faaliyetlerinde bulunarak yerli yardımcılar yetiştirmişlerdir. Nihai hedef ise kilise açmaktır. Zira Protestan misyonerliğinin bir bölgede başarısını ortaya koyan asli unsur ibadethane sahibi olmaktır. Bu sayede kalıcı bir cemaat teşkil edilebilecek ve Protestanlığa iman etmiş kimseler bir arada tutulabilecektir.

Bu çalışma yukarıdaki bilgiler doğrultusunda bugün Balıkesir'in bir ilçesi olan Bandırma'nın batısında bir mahalle konumundaki Edincik (Aydincık)'deki Protestan cemaatinin faaliyetlerini konu edinmektedir. ABD'li evangelistlerin bölgede var olmak için verdikleri mücadele ve amaçlarına ulaşmak için kullandıkları yöntemler makalenin üzerinde duracağı diğer hususlardır. Öncelikle Board teşkilatı mensubu misyonerlerin bölgeye ulaşma serüvenlerine değinilmiş ardından Edincik'teki yerli gayrimüslim unsurlarla olan münasebetlerinden bahsedilmiştir. Çalışma ağırlıklı olarak evangelizm davasını Edincik'e taşıyan ABD'li misyonerlerin arşiv kayıtları göz önüne alınarak kaleme alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Edincik, Protestan Cemaati, Board Örgütü, Evangelizm, 19. Yüzyıl, Misyoner

EDINCIK PROTESTANT CONGREGATION

ABSTRACT

Since its establishment, the Ottoman Empire has hosted Christian non-Muslim elements belonging to different sects. The tolerance-based multinational structure of the state has allowed Catholic, Orthodox, and Gregorian Christians to freely move within the boundaries of the country for many years. The process by which Protestants made their presence felt as a congregation coincides with the 19th century. The Protestants, who fronted to Muslim countries through missionary activities under the leadership of Great Britain in the 18th century, started to organize in Anatolia, which they called Asia Minor as of 1820. Protestant missionary activities, which first took place under the auspices of England, changed hands with the establishment of the American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) in the United States in 1810. The members of the mentioned organization carried out activities primarily in their own country. After gaining a certain experience, they started to scatter to the different parts of the world. They made acquainted with the Ottoman Empire via the Middle East. In this respect, they carried their case to Anatolia in a short period of time which they started in Palestine and its vicinity. The goal is to raise a golden generation that serves Christianity, more precisely, the blessed cause of Protestantism. The members of the Board, who described themselves as evangelists because they carried sacred knowledge around the world and intended to bring peace to humanity, went to organize by using different means in order to form a permanent community in the Ottoman State. In this context, they first tried to get to know the society they were in. After then, in order to spread their tenets and principles, they distributed different religious books and epistles, especially the Bible, in an effort to bring the non-Muslim Christian elements into their cause. They also trained native helpers by engaging in educational activities. The ultimate goal is to establish a church. Because the main element that proves the success of Protestant missionary in a region is to have a place of worship. In this way, a permanent community can be formed and people who believe in Protestantism can be kept together.

In the line with the above information, this study focuses on the activities of the Protestant community in Edincik (Aydıncık), a neighbourhood in the west of Bandırma, which is today a district of Balıkesir. The USA evangelists struggle to exist in the region and the methods they use to achieve their goals are other issues that the article will focus on. Primarily, the adventures of missionaries who are members of the Board organization to reach the region were mentioned and then their relationship with the local non-Muslim elements in Edincik was referred. The work was mainly penned by considering the archival records of the US missionaries who carried the evangelism case to Edincik.

Keywords: Edincik, Protestant Congregation, Board Organization, Evangelism, 19th Century, Missionary

GİRİŞ

Dünya üzerindeki bütün ilahi dinlerde olduğu gibi Hristiyanlık da farklı mezhep ve hiziplere bölünmüş bir yapı arz etmektedir. Üstelik Hristiyanlık içerisindeki siyasi ve teolojik ihtilaf ve çatışmaların tarihi çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Dinler tarihi uzmanlarının önemli bir kısmı bu ayrışmanın Hristiyanlık inancının ilk misyoneri olduğu varsayılan Aziz Pavlus zamanında ortaya çıktığı iddiasındadır. Ne var ki Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden önceki dönemde yaşanan baskı ortamı, bu farklılıkların aşikâr bir biçimde ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu bağlamda MS 313 milat olarak kabul edilebilir. Zira söz konusu tarihte Hristiyanlık, dünyanın en güçlü ve prestijli imparatorluklarından birisi tarafından devlet dini olarak kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak da MS 325'te İznik (Nicaea) Konsili'nde ilk kez gün yüzüne çıkan anlaşmazlık, tartışma ve çatışmalar, 11. yüzyılda Doğu ve Batı kiliselerinin ayrılmasıyla daha da şiddetlenmiştir. Bahsi geçen dönemde mutlak otorite olarak kabul edilen kiliseye yönelik eleştiriler görev ve hizmetlerin parayla satılmasına, din adamlarının evlilik yasağına ve başrahiplerin laik yöneticiler tarafından atanmasına odaklanmıştır (Erbaş, 2015: 16-17).

Bununla birlikte, Katolik Kilisesi'nin başındaki papaların dünyevi hırsları ve dini istismarları, kilisenin itibarını kurumsal anlamda büyük ölçüde azaltmıştı. Adeta krallıklarını ilan etmeye istekli olan din adamlarının hayat tarzı ve yaklaşımları onları Hristiyan halkın gözünde küçük düşürüyordu. Katolik din adamlarının içine düştükleri buhran ve yaşattıkları kriz, kumar ve fuhuş gibi yasadışı faaliyetleriyle birleştiğinde, kiliseye olan güvensizlik daha da derinleşmekteydi. Rahiplerin Latince bilmediği ve dua ederken anlamsız sesler çıkardıkları bile iddia edilmişti. Bütün bu olumsuz hadiseler, Hristiyanlığın hüküm sürdüğü farklı coğrafyalarda kutsal kitaba dayanan bir dizi reform faaliyetinin ortaya çıkmasına yol açmıştı. John Wycliffe ve Jan Hus önde gelen reformcuları (Olgun, 2006: 19-20).

Reform dönemi olarak tanımlanan bu sürecin önderi ve en önemli figürünün Martin Luther olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur (Kranz, 2005). Luther, 1483'te Almanya'da doğmuş 1546'da ise hayatını kaybetmiştir. Katolik harekete yönelik sert eleştirilerle başlayan reform sürecinin babası Luther'in itirazları, Roma Kilisesi'nin yüzyıllardır sahip olduğu ayrıcalıklı statükoyu derinden sarsmıştır (Hillerbrand, 2020). Ayrıca, Luther'in inanç, tövbe, kutsal kitap, hoşgörü, çeşitli dini meseleler vb. temel referanslarına yaklaşımları, Hristiyanlığın ana gövdesinin Katoliklik ve Protestanlık şeklinde ikiye bölünmesine yol açmıştır (Gündüz, 2008: 116).

Bu noktada, yeni bir hareket olarak ortaya çıkan Protestanlık kavramının taşıdığı anlamdan da bahsetmekte yarar vardır. Bu kelime yargı kararları sırasında mahkemelerde kullanılmıştır. Aynı zamanda herhangi bir olaya tanıklık etmek, onaylamak, açıkça ilan etmek gibi anlamlara gelmektedir (Payton, 1980: 410-412). Protestanlık kavramı metodolojik olarak ise yerel yöneticilerin ülkeyi idare eden hükümdarlara itiraz etmeleri şeklinde tanımlanabilir. Bu bir tür isyan ve başkaldırı hareketidir (Önal, 2012: 34). Bu isyan esas olarak kendilerini havarilerin ilki olan Petrus'un vekili olarak gören Katolıklara yöneliktir. Katolik inancına göre, Papa Hristiyanlığın temsilcisi ve İsa Mesih'in yardımcısıdır. Onun yönetimi altında Hristiyanları birleştirmeye çalışır. Protestanlar ise Tanrı ve insanlar arasında arabuluculuk yapan kilise makamlarını reddetmişlerdir (Yıldırım, 2005: 257-258).

Benzer bir ayrışma tıpkı Katolik dünyasıyla olduğu gibi Protestanlar ile diğer Hristiyan mezhep mensupları arasında da görülmüştür. Hristiyanlık temelde misyonerlik felsefesi doğrultusunda işleyen bir akideye sahip olduğu için bu kavgayı anlamlandırmak çok zor değildir. Bu bir tür adam kapma savaşıdır. Her mezhep kendi inançları doğrultusunda yeni mensuplar edinmeyi temel prensip edinmiştir (Eroğlu, 2004: 136). Dünyaya yayılmak ve farklı coğrafyalarda yeni üsler edinmek ana gayedir. Protestanlarda tıpkı diğer mezhep mensupları gibi bu temel maksat doğrultusunda hareket etmiş ve evrenin karanlıkta kalmış topraklarına Tanrı'nın hakikatlerini ve Hz. İsa'nın öğretisini taşıma mücadelesi vermişlerdir (Küçüköğlu, 2003: 28-31).

Osmanlı Devleti özelinde düşünüldüğünde Protestan misyonerliğinin bayraktarlığını İngilizlerin yaptığı görülmektedir. Büyük Britanyalı ilk örgütlü misyonerlik faaliyetleri 1740 yılında Protestanların İstanbul'a ayak basması ve bazı kilise papazlarıyla görüşmeleri neticesinde resmi olarak başlatılmıştır (Malkoç, 2004:164). 1815 senesinde Malta'da kurulan matbaa vasıtasıyla farklı türden yayınlar basılmış ve bunlar Osmanlı Devleti'nin geneline dağıtılarak misyonerlik faaliyetlerine ciddi bir ivme kazandırılmıştır (Güngör, 2005: 19).

Protestan misyonerliğinin Anadolu'da gerçek manada hayat bulması ise 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 1810 yılında Boston'da kurulan Amerikan Board Teşkilatı (American Board of Commissioners for Foreign Missions-ABCFM) Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde hemen her şehir ve kasabada bir Protestan cemaatinin teşekkülü için ciddi mücadele verecektir (Strong, 1910: 3). Bu çalışma söz konusu teşkilatın mensubu misyonerlerin kaleme aldığı mektup, belge, rapor ve resmi kayıtlar doğrultusunda Edincik'te bir Protestan cemaatinin var olabilmesi için verilen mücadeleyi konu edinmektedir. Bugün Bandırma'nın bir mahallesi hüviyetindeki Edincik kasabanın batısında yer alması itibarıyla Batı Anadolu'ya açılan bir eşik konumundadır. Dolayısıyla bu bölgede yürütülecek faaliyetler ve elde edilecek kazanımlar Protestanlık davasının İzmir başta olmak üzere civar şehir ve kasabalarda ciddi bir ilerleme kaydetmesi sonucunu doğuracaktır. Burası aynı zamanda İstanbul'dan Batı Anadolu'ya gerçekleşecek yolculuklar için de önemli bir durak noktası olacaktır.

Bütün bu bilgiler ışığında bu çalışma ayrıca küçük bir Anadolu kasabasındaki Board mensubu misyonerlerin faaliyetlerini konu edinmeyi amaçlamıştır. Öncesinde Protestanlığın misyonerlik yorumu olan evangelizme kısaca yer verilecek ardından misyonerlerin Edincik'e varış hikâyesinden bahsedilecektir. Sonrasında Edincik'te kalıcı ve etkili bir Protestan cemaatine kavuşmak için gerçekleştirilen mücadeleden söz edilecektir. Çalışma bir bölge araştırması olup Anadolu'da Protestan misyonerliği ile ilgili ortaya konacak yeni makale ve metinlere örneklem teşkil etmeyi hedeflemektedir.

PROTESTAN MİSYONERLERİ EDİNCİK'E TAŞIYAN SÜREÇ

Osmanlı Devleti'nde Protestanlık davasını yaymak için fırsat kollayan Board Teşkilatını kendisinden önceki yarı resmi misyonerlik örgütlerinden ayıran en önemli unsur daha yüksek ideallerle hareket etmiş olmasıdır. Dünya onlar için avuçlarının içerisine sığacak kadar küçük, üzerinde hükmedebilmek için ise olabildiğince büyüktür. Bu sloganla hareket eden Board mensupları geçmiş örneklerde pek şahit olunmamış bir hadiseyi gerçekleştirmeyi gaye edinmiş ve davalarını ülke dışına taşımaya yemin etmişlerdir (Mauney, 1993: 4-5). Kuşkusuz dönemi itibarıyla yaşadığı tüm buhran

ve sıkıntılara rağmen sahip olduğu engin topraklar ve stratejik konum nedeniyle 19. yüzyılın en önemli ve etkili devletlerinden birisi olarak öne çıkan Osmanlı'nın da bu plana dâhil edilmesi kaçınılmazdı. Bu doğrultuda teşkilatın kuruluşundan yaklaşık dokuz yıl sonra yani 1819 senesinde Levi Parsons ve Pliny Fisk Ortadoğu'da kalıcı bir Protestan cemaati teşkil edebilmek için Filistin'e doğru yola koyulmuşlardı (Alan, 2001: 183). Bir müddet bu bölgede faaliyetler yürüten yerli kiliselerle irtibat kuran ve onlarla iyi ilişkiler içerisine giren iki misyoner yeterli teveccühü kazandıktan sonra ülkenin farklı noktalarına yönelmek gerektiği konusunda Boston'daki genel merkezi bilgilendirmişlerdi (Turan, 2002: 9-10).

Misyonerlerin heyecanı ve arzusu bir müddet sonra karşılık bulmuş ve 1826 senesinde Anadolu'ya yönelik ilk keşif ziyaretleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu bir tür ön hazırlık süreciydi ve ilk çalışmalar İzmir'de vuku bulmuştu. Ağırlıklı olarak gayrimüslim unsurlara bilhassa da Rum nüfusa yönelik bu propaganda faaliyetlerinden çok fazla sonuç edilememişse de başarısızlık misyonerlerin hevesini kırmamıştı (Bartlett, 1972: 1). Hatta beş yıllık bir sürenin ardından 1831 yılında William Goodell resmi manada Anadolu'daki Protestan misyonerliğinin fitilini ateşlemek üzere İstanbul'a gelmişti (Yetkiner, 2008: 146).

Misyonerlerin kendilerini evangelist olarak nitelendirdikleri süreç de bu döneme denk gelmekteydi. Özellikle İslam dünyası nazarında olumsuz bir kavram olarak algılanan ve daha çok emperyalizm ve sömürgecilikle bağdaştırılan misyonerlik ifadesi yerine evangelizmi kullanmak Müslüman coğrafyalardaki halk tepkisini kısmen azaltabilecektir (Akyul, 2007: 9). Terminolojik olarak ilahi metinleri rehber edinmek manası taşıyan bu kavramın bir diğer manası da rehberlik vazifesini bir sorumluluk addedip İncil ve Hz. İsa'nın prensip ve öğretilerini dünyanın dört bir yanında haykırmaktır (Küçük, 2005: 147). Misyonerliğe daha ılımlı ve tolerans gösterilebilir bir anlam yükleyen evangelizm kavramı Board mensuplarının tanımıyla Tanrı'yı memnun edecek davranış, tutum ve ahlaki değerlere içten gelen, samimi bir iştiaak ve heyecan ile bağlı kalmak demektir (Ladd, 1843: 347).

İstanbul'da ilk olarak kentte mukim Ermeni ve Rum gayrimüslim nüfusu tanıma ve onlara yönelik ne tür faaliyetler tasarlanabileceği planlanmıştır. Bu dönemde ikili münasebetler çok önem arz etmiş, ev ve dükkân ziyaretleri tertip edilerek küçük sohbet halkaları oluşturulmuştur. Yeni Ahit'ten tercümeler yapılmış ve halka Protestanlık bilinci aşılanmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 2008: 89). Bütün bu çabalar neticesinde evangelist öğretiler doğrultusunda eğitim veren dört tane okul açılmıştır (Yetkiner, 2008: 148). Kısmen başarılı sonuçlar elde edilince de Anadolu'nun muhtelif bölgelerine nüfuz etme yönünde adımlar atılmasına karar verilmiştir.

Diğer taraftan çalışmanın kapsamına giren Edincik'e misyonerler Bursa üzerinden ulaşmışlardır. Nitekim misyonerlerin kendi planları doğrultusunda çizdikleri haritaya göre Edincik Bursa'ya bağlı bir yerleşim birimidir. Daha doğru bir ifadeyle Bursa'daki misyonerler tarafından kontrol edilecektir (Schneider, 1844: 168). Misyonerlerin Bursa ile tanışması ise İstanbul'a ulaşmalarından bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Kenti ilk ziyaret eden kişi yine William Goodell'dir (Richardson, 1868: 35). Misyoner Bursa'da kısa konukluğundan hayli memnun kalmıştır. Osmanlı Devletinin ilk başkenti olan bu kadim şehir kesinlikle ihmal edilmemeli ve derhal bölgede bir Protestan cemaatinin teşekkülü için çalışmalara başlanmalıdır (Good, t.y.: 9). Misyonerin talebi genel merkez tarafından da kabul

görmüş bu ziyaretten yaklaşık bir yıl sonra yani 1833 senesinde Benjamin Schneider Osmanlı Devletinin ilk başkentine misyon faaliyetleri yürütmek üzere gönderilmiştir (American Board of Commissioners for Foreign Missions [ABCFM], 1834: 73). Sonradan kendisine Philander O. Powers'da katılmıştır (Richardson, 1868: 35). Powers 13 Şubat 1835 tarihinde kente varmıştır (ABCFM, 1836: 7). Powers Ermeniler arasında, Schneider ise Rum mahallesinde oturmayı tercih etmiştir (ABCFM, 1837: 8). Her iki misyoner de Bursa'da bir müddet keşif çalışmaları gerçekleştirdikten ve yeterli alt yapıyı oluşturduktan sonra kent çevresindeki kasaba ve köylere açılmanın zamanı geldiğine karar vermişlerdi. Bundan böyle yeni rota devletin bakir kabul edilen toprakları olacaktır.

TARİHSEL GELİŞİMİ İÇİNDE VE MİSYONERLİK ÇAĞINDA EDİNCİK

Günümüzde Bandırma'ya yaklaşık on iki kilometre mesafede bulunan Edincik'in tarihsel geçmişi hayli eskidir (Aydemir, 2007: 98). Rivayetlere göre Hz. Süleyman bu bölgede yaşamıştır. Geçmişte kasaba hüviyetindeki Edincik'in neredeyse 6500 yıllık bir tarihe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Başka bir ifadeyle yerleşim biriminin MÖ 4500 yılına uzanan bir geçmişe sahip olduğu varsayılmaktadır (Gülhan, 2016: 82). Kasaba Orhan Gazi tarafından fethedilerek Osmanlı toprağı haline dönüştürülmüştür (Uzun, 2018: 415). Edincik 16. yüzyılda stratejik ve önemli bir kaza iken Bandırma küçük bir köydür (Çelik, 2012: 76). Verimli toprakları ve tarımsal faaliyetler konusundaki avantajlı konumu Edincik'i öne çıkarmış ve dikkat çeken bir kasaba haline getirmiştir. Zira çok eski tarihlerden itibaren bölgede ciddi miktarda buğday yetiştirilmektedir (Kayhan, 2018: 22). Aynı zamanda başta zeytin ve nar olmak üzere kıymetli meyve ve sebzelerin üretimi kasabayı zengin kılmaktadır (Andreasyan, 1997/2013: 30).

Sahip olduğu bu birikim ile 19. yüzyıla ulaşan Edincik'in misyonerlik çağında da benzer avantajları taşıması Board mensuplarının heyecanını arttırmış ve onları kasabaya yönlendirmiştir. Bu noktada kasabanın söz konusu asırdaki demografik yapısına ve bu yapıyı oluşturan unsurlara da kısaca değinmekte yarar vardır. Öncelikle Edincik'in o dönemde hatırı sayılır bir gayrimüslim nüfusa ev sahipliği yaptığını belirtmek gerekir. Nitekim 1840 yılı nüfus verilerine göre kasabada toplam hane sayısı 827'dir. Bunlardan 731'i Müslümanlara, 69'u Rumlara, 263'ü ise Ermenilere aittir. Erkek nüfus sayıları göz önüne alındığında ise Müslümanların 1597 kişi oldukları görülmektedir. Diğer taraftan Rumlar 217, Ermeniler ise 590 kişidir (Berber, 2018: 49). 1865 yılı itibarıyla ise kasabada 2000 Müslüman ve 1172 Ermeni'nin yaşadığı rivayet edilmektedir (Yıldız, 2007: 28).

Kasabanın nüfus yapısıyla alakalı olarak misyoner kayıtlarında da bazı bilgiler mevcuttur. 1844 tarihli bir belgeye göre kasabada 400 hane Türk, 130 hane de Ermeni yaşamaktadır (Schneider, 1844: 168). 1864 tarihli bir diğer arşiv belgesinde ise kasabada üç binden fazla kişinin yaşadığı ve bunların yaklaşık üçte birinin Ermeni olduğu vurgulanmaktadır (Greene, 1864: 31). Nüfus verilerine ait kayıtların tamamında kasabada önemli sayıda Ermeni'nin yaşadığı görülmektedir. Protestanlaştırma faaliyetlerini ağırlıklı olarak Ermeni cemaati üzerine yoğunlaştıran Board mensupları için bu son derece tercih edilebilecek bir durumdur. Bütün bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde ABD'li misyonerler için kasabaya ayak basıp misyonerlik faaliyetleri yürütmek için her türlü ortam hazırdır.

PROTESTANLARIN EDİNCİK'TE CEMAATLEŞME YÖNÜNDE FAALİYETLERİ

Bursa'yı ilk kez 1832 yılında ziyaret eden, Bandırma'ya ise 1844 yılında ulaşan ABD'li evangelistlerin Edincik ile tanışma serüvenleri de 1844 senesine kadar uzanmaktadır. Misyonerlerin ifadesiyle kasaba Bandırma'ya iki saatlik mesafededir. Ortodoks ve Katolik din adamları bölgeyi avuçları içerisine almışlardır. Fakat kasabada güzel şeylere de şahit olunmaktadır. Zira okulun öğretmeni Tanrı'nın hakikatlerinden haberdar olan İstanbul'dan gelmiş münevver bir gençtir. Zira kendisi bölgeye gelmeden önce, İstanbul misyoneri Harrison Dwight'ı ziyaret etmiş ve onun sohbetinde bulunmuştur. Edincik'te evangelistlerin dikkatini çeken bir diğer kişi de Bursa'da Protestanlar tarafından desteklenen bir okulda eğitim almış olan genç bir adamdı. Takva sahibi olduğu varsayılan bir Ermeni, bu genç için iyi bir zat ifadesini kullanmıştı. İnsanlar üzerinde olumlu bir izlenim bırakmış olması misyonerlere avantaj teşkil edebilirdi. Tabi ki bu şansı değerlendirebilmek için genç adamın güvenilirliği test edilmeliydi (Schneider, 1844: 168).

Misyonerlerin kasabayı ilk ziyaretleri olan bu süreçte, rahiplerden birisi yanlarına uğramış ve onlarla uzun süre sohbet etmişti. Din adamının fikriyatı ve duruşu Board mensuplarını ziyadesiyle memnun etmişti. Zira kendisi Kitabı Mukaddesi büyük bir ihtimamla okuyor, bir pasaja atıfta bulunduğunda yahut önemli bir hakikate vurgu yaptığında büyük bir dikkat ve saygıyla olan biteni anlamaya çalışıyordu. Bütün bu heyecana rağmen evangelistler rahibin hakikat konusunda aydınlanmış bir kimse olduğunu düşünmek için acele etmemeleri gerektiği kanaatindeydiler. Ancak Protestanlığı benimsemeye hazır bir duruşa sahip olması misyonerleri umutlandırmıştı (Schneider, 1844: 168).

Bütün bu ifadeler kasabaya dair ilk izlenimlerin olumlu olduğu sonucunu doğurmaktadır. Evangelistler umumiyetle ilk ziyaretlerini keşif maksatlı gerçekleştirdikleri için öncelikle yöre halkını tanımaya çalışırlar ve kendilerine yakın duran veya davalarına destek çıkabilecek kimseleri tespit etme uğraşısı verirlerdi. Özellikle bu kimseler din adamları ve öğretmenler gibi toplumsal manada saygı gören, sözü dinlenir ve muteber kimseler olurlarsa cemaatleşme konusunda daha hızlı ve kararlı adımlar atılabilecekti. Onların elini güçlendirebilecek bir diğer husus da faaliyet yürüttükleri bölgedeki Müslümanların kendilerine yönelik muhalif tavır içerisinde olmamalarıydı. Müslümanların davalarına yani İslam inancına yönelik sadakatlerinin zayıf olması, cehalet içerisinde bulunmaları ve onlara kılavuzluk yapabilecek kimselerden yoksun olmalarının kendilerine sağlayacağı fırsatların farkında olan evangelistlerin Edincik'te arzu ettikleri ortamı kısmen yakaladıkları ifade edilebilir. Nitekim 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kasabayı ziyaret etme fırsatı bulan seyyah Ömer Fuad'ın dönemin önemli mecmualarından birisi olan Sebîlürreşâd'ta kaleme aldığı yazılar da kasaba ahalisinden olan Müslümanların içinde bulunduğu ahvalin pek de hayırlı neticeler üretmeyeceğini ortaya koymaktaydı (Hızlı, 2019: 53-54).

ABD'li misyonerler faaliyet yürüttükleri bölgelerde mukim olan Müslümanlarda aradıkları zafiyetleri yerli gayrimüslim unsurlarda da görme arzusundaydılar. Zira diğer mezheplere mensup Hristiyan nüfusun cehaleti ve cemaat şuurundan uzak bir hayat sürmesi evangelistlerin işini kolaylaştırmakta ve onlara bambaşka imkânlar sunmaktaydı. Bu şekilde muhatap aldıkları kitleleri etkileme ve davalarına kazandırma imkânları artmakta ve bu kimseler üzerinde nüfuzlarını daha rahat hissettirmektedirler. Daha önce de ifade edildiği üzere, Anadolu özelinde düşünüldüğünde evangelistlerin ana hedef kitlesinin Ermeniler olduğu dikkatlerden kaçmamaktaydı. Zira Ermeni

cemaatinin toplumsal bağları ve dinsel birlikteliği daha zayıftı. Ayrıca Rumlarla mukayese edildiğinde Ermenilerin eğitim seviyeleri tatmin edici düzeyde değildi (Önal, 2012: 53). Edincik'teki Ermeniler göz önüne alındığında da benzer bir hususiyetle karşılaşılırmaktaydı. Nitekim bölgedeki Ermenilerin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı (Tekmen, 2015: 5). Ayrıca onlara tahsis edilmiş olan arazilerin miktarı da oldukça azdı. Ermenilerin yerleşik olduğu bölgenin topografik yapısının elverişsiz olması üretim çeşitliliğini ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemekteydi. Dolayısıyla Edincik'teki gayrimüslim Ermeni unsurların iktisadi manada tatmin edici bir düzeyi yakalayamadıkları görülmekteydi. Bu durum beraberinde eğitim imkânlarının da sınırlı düzeyde kalması sonucunu doğuruyordu (Çağlar & Eralaca, 2018: 125).

Bütün bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde ABD'li evangelistlerin Edincik'te nüfuz kurmaları ve bölgede bir Protestan cemaati teşekkül etmesi için her türlü ortamın hazır olduğu varsayılabilir. Lakin evangelistlerin arzu ettikleri neticeye ulaşmaları çok da kolay olmamıştır. Her ne kadar koşullar müsait olsa da kasabayı ilk ziyaretten yaklaşık on dokuz yıl sonra 1863 senesinde Edincik'te sadece sekiz aileden müteşekkil küçük bir Protestan cemaatinin varlığı beklentilerin yeterince karşılanamadığını aşikâr bir biçimde ortaya koymaktadır (Yıldız, 2007: 81). Aynı yıla ait bir diğer evrakta da benzer bilgi tekrar edilmiş ancak bu sefer ailelerin değil üyelerin sayısı verilmiştir. Buna göre Edincik'te 1863 yılı itibarıyla otuz civarında mensubu bulunan bir Protestan cemaati bulunmaktadır. Bölgenin en önemli problemi ise Protestanlık fikrini gayrimüslim unsurlara benimsetecek bir yerli vaize sahip olunamamasıdır. Diğer taraftan acilen bir gezgin kitapçıya da ihtiyaç duyulmaktadır. Zira gerek kasaba merkezinde gerekse de civar köylerde Kitabı Mukaddes ve diğer dini eserlerin dağıtımı konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Takva sahibi yerli yardımcı ve gezgin kitapçılara duyulan ihtiyaç konusunda uzun yıllar misyonerlik faaliyetlerinde bulunduktan sonra tam manasıyla bir sonuca ulaşamamış olmak evangelistlerin genel sıkıntısıdır. Bu onlar açısından oldukça üzücü bir tecrübedir. Lakin bu vazifeye aday olabileceklerin sayısı da azdır. Mevcut dönemde evangelistlerin görevlerini bırakıp bu makama uygun adaylar yetiştirme sorumluluğunu üstlenmelerini beklemek de çok manalı değildir (Greene, 1863: 365).

Bir yıl sonra yani 1864 senesinde de kasabaya dair ciddi bir değişimin yaşanmamış olması gözlerden kaçmamaktadır. Nitekim söz konusu tarihte yayınlanan bir evrakta belirtildiği üzere Edincik'teki küçük Protestan cemaati hâlâ düzenli bir biçimde faaliyet yürütecek yerli yardımcıdan yoksundur (ABCFM, 1864: 266).

Aynı yıl kaleme alınan bir diğer evrakta ise cemaate üye olan ailelerin sayısının sekiz olduğu tekrar edilmiştir. Ancak bölgedeki Protestanları irşat edebilecek ve Tanrı'nın yolunda onları daim kılacak bir hizmetkâra duyulan ihtiyaç devam etmektedir. Diğer taraftan irşat ve ilim halesinden istifade etmek isteyenlerin sınırlı sayıda olması misyonerleri sükûtu hayale uğratmaktadır. Tüm olumsuzluklara rağmen ümitvar olmak gerekmektedir. Nitekim Yüce Yaradan yeterince hak etmeseler de zaman zaman kendisinin ve dini hakikatlerinin farkına varabilmeleri noktasında misyonerlere ciddi yardımlarda bulunmaktadır (Greene, 1864: 31).

Yukarıdaki ifadeler kasabada beklentilerin tam manasıyla karşılanamadığını ortaya koyması yönüyle mühimdir. Ancak evangelistlere özgü heyecan ve umudu taşıması açısından da dikkat çekicidir. Nitekim Board mensupları her durum ve koşulda beklentilerini yüksek tutarak geleceğe dair hırs ve

arzularını hiçbir zaman kaybetmemişlerdir. Onların felsefesinde yılgınlığa, umutsuzluğa ve mutsuzluğa yer yoktur.

Söz konusu evrakta Edincik'in bölge misyoneri ve Bandırma'daki vaiz tarafından yıl içerisinde birkaç kez ziyaret edildiğinden de bahsedilmektedir. Ne var ki bu durumun vazifenin ihdası ve gelişimi açısından faydalı sonuçlar üretmediği kanaatine varılmıştır. Hatta misyonerler faaliyetlerini başarıya ulaştıracak münasip bir ortamın bulunmadığı bu ve benzeri coğrafyalarda kimi zaman vazifenin tekâmülünü ileri bir tarihe tehir etmenin daha yararlı olabileceğini düşünmektedirler (Greene, 1864: 31). Buradaki ifadeler sabretmenin ve sonuca ulaşmak için gerekli zemin ve ortamın hazırlanmasını beklemenin ne kadar elzem olduğunu ortaya koyması açısından mühimdir. Misyonerler amaçlarına ulaşabilmek için uzun yıllar beklemeyi ve cemaatlerine yeni üyeler kazandırabilmek adına her türlü çabayı sergilemeyi göze alabileceklerini bu satırlarla ifşa etmişlerdir. Bununla birlikte evangelistlerin Edincik'te kendilerini hoşnut edecek neticeler elde etmeleri için çok fazla beklemelerine de gerek kalmamıştır. Zira 1865 tarihli bir arşiv belgesinde kasabada davanın gidişatının misyonerleri memnun edecek bir seviyeye ulaştığı ifade edilmiştir (ABCFM, 1865: 55). Söz konusu yıla ait bir diğer evrakta ise Edincik'te bir Ermeni ailenin ikna edildiğinden ve küçük ama etkili Protestan cemaatine katıldığından bahsedilmektedir. Ayrıca içkiye müptela olan sabık dava dostlarından üçü pişmanlıklarını dile getirerek tövbe etmişlerdir. Daha doğru bir ifadeyle bu şeytani alışkanlıklarını terk etmişlerdir (Greene, 1865b: 110).

1865 yılına ait olumlu izlenimler bu kadarla da sınırlı değildir. Nitekim başka bir belgede Edincik kasabasında Protestanlık davasının seyrinin misyonerleri memnun edecek seviyeyi yakaladığı ve bu memnuniyetin gerekçelerinin neler olduğu detaylarıyla izah edilmiştir. Öncelikle bölgeye bir vaiz gönderilmiş ve bu atama bölgeye büyük bir heyecan getirmiştir. Yerli vaizin adı Haji Manoog'dur. Kendisi Antep misyoneri Schneider'ın sınıfında eğitim görmüştür. Eşi ise bizzat misyoner Proctor'un tedrisinden geçmiştir. Her iki misyonerde bulundukları kentte saygı gören itibarlı kimselerdir. Onlarla bir arada bulunmak ve onların sohbetinden faydalanmak Manoog ve eşi için büyük bir lütuftur. Üstelik uzun süre Antep'te yaşamış olmalarına ve an itibarıyla dostlarından hayli uzakta bulunmalarına rağmen gerek Manoog gerekse de eşi yeni muhitlerine kısa sürede alışmışlardır. İlk zamanlarda yoksunluk ve mahrumiyet çekmişler hatta hava değişimine bağlı olarak ortaya çıkan humma ve sıtma hastalıklarıyla boğuşmak zorunda kalmışlardır. Lakin tüm bu olumsuzluklara rağmen adaptasyon sürecini hızlıca atlatmışlar samimiyetle ve büyük bir başarıyla hizmetlerini sürdürme gayreti içerisinde olmuşlardır. En büyük başarıları ise Edincik'in tamamını dost edinebilmiş olmalarıdır. Manoog'un kalıcı olarak bölgeye yerleşmesi neticesinde kasaba ve çevresinde gezgin vaizlik yapan ancak kendilerinden yeterince verim alınamayan iki dava dostu evangelist memleketlerine dönmüşlerdir. Öte yandan yeni vaizle birlikte düzenli bir biçimde dini faaliyetlere iştirak eden en az altı Ermeni hiçbir şek ve şüpheyi mahal bırakmaksızın hakikat konusunda ikna edilmiş ve kalben Protestan olmuşlardır. Aynı zamanda bir Rum vatandaşı da bu sayıya ilave edilebilecektir. Yine gerek yerli vaizin evinde gerekse de kasabadaki kahvehanelerde dini sohbet halkaları oluşturmak gündelik bir alışkanlık haline gelmiştir. Daha da mühimi cereyan eden bu tartışmaların halk nezdinde olumlu tesirler bırakıyor olmasıdır (Greene, 1865a: 204).

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde Edincik kasabasında kalıcı ve güçlü bir Protestan cemaati teşkil etme hususunda atılan adımların yaklaşık yirmi yıllık bir sürecin ardından olumlu neticelerini vermeye başladığı sonucuna ulaşılabilir. Kuşkusuz bu başarıda en büyük pay sahibi sabırla ve inatla mücadeleyi devam ettiren misyonerlerdir. Ancak bölgeye daimi bir yerli vaiz tayin edilmesi de önemli bir gelişme olarak yorumlanmalıdır. Bu sayede Protestanlık davasının gelişimine ciddi ivme kazandırılmıştır. Daha da mühimi evangelistlerin Müslüman unsurların ve diğer Hristiyan mezheplerine mensup kimselerin varlığına rağmen serbestçe hareket ederek her ortam ve koşulda propaganda faaliyetleri yürütmeye imkân bulmuş olmalarıdır. Bu hayli önemsenmesi gereken bir gelişmedir. Zira Anadolu özelinde düşünüldüğünde daha önce de ifade edildiği üzere Katolik ve Ortodoks gayrimüslim unsurların evangelist Protestanlara karşı muhalif tutum içerisinde oldukları ve onları engellemek için her türlü tedbiri almaya çalıştıkları bilinmektedir. Ancak görüldüğü üzere Edincik'te gerekli koşullar tesis edilebilmiş ve Board mensupları davalarını halka aktarma konusunda önemli fırsatlar yakalamışlardır.

Misyonerler Edincik'te kısa bir zaman zarfı olarak addettikleri bir süreçte kamuoyunun vicdanın nasıl değiştiğini göstermesi açısından Manoog'un tecrübe ettiği bir hadiseyi bölge misyonerinin de şahitlikleriyle örnek olarak vermişlerdir. Bu olayı bizzat evangelistlerin ağzından aktarmakta yarar vardır:

Geçtiğimiz Temmuz ayında Ermenilerin ikamet ettiği mahallelerde uygun ev bulunamadığı için bir Türk'ün evini kiralamaya mecbur kalmıştı. Şimdilerde ise kasabadaki bazı nüfuzlu Ermeniler, dostumuzu Ermeni mahallelerinin göbeğinde ev tutmaya davet etmekteydiler. Üç hafta önceki Pazar ayininde, Edincik'te vaaz verme ve Kutsal Komünyonu idare etme ayrıcalığını yaşadım. Ayine otuz beş kişi katılmıştı. Dinleyiciler büyük bir iştia ve dikkatle beni takip ediyorlardı. Benim dışımda beş tane daha komünyon üyesi vardı. Dört dava dostumuz muhtemelen Temmuz ayında kiliseye kabul edilmişlerdi. Çok sade bir törenle ve Kitabı Mukaddese uygun bir tarzda yönettiğimiz komünyon bu ülkede yaşayan Hristiyan cemaatleri üzerinde çok önemli tesirler bırakmaktaydı. Yukarıda zikrettiğimiz faaliyetten sonra henüz aydınlanmış bir Ermeni, İsa Mesih'i aramızda görmüş gibi olduğunu söyledi. Ertesi gün bu şahıs ve bir diğeri Protestanlığa intisap etme arzularını açıkça beyan etmişlerdi. Kısa bir süre önce Edincik'te filizlenen bu şerefli davanın etkisi hali hazırda üç Ermeni'nin Protestan olduğunun bilindiği Ermeniköy'e kadar ulaşmıştı. Bahsi geçen bu dava dostlarımızın daveti üzerine Manoog Mayıs ayını bu köyde geçirme niyetindeydi (Greene, 1865a: 204).

Kasabaya dair olumlu izlenimler bu kadarla da sınırlı değildir. 1865 yılına ait bir diğ er evrakta olumlu hava estirilmeye devam edilmiştir. Bahsi geçen belgede öncelikle Edincik'teki başarılı çalışmaların misyonerleri fazlasıyla memnun ettiğinden bahsedilmektedir. Sonrasında misyoner Schneider'ın talebelerinden Manoog'un ve yine misyoner Proctor'un okulunda eğitim görmüş saygıdeğer eşinin adeta sıkıntı ve yoklukla boğuşmak zorunda kaldıkları vurgulanmıştır. Üstelik her ikisi de humma hastalığına yakalanmış buna rağmen büyük bir iştia ve başarıyla hizmetlerini sürdürmüşlerdir. Onlar zor bir görevin üstesinden gelerek kasabanın tamamının dostluğunu kazanmışlardır. Yakaladıkları ivme cemaate yeni katılımları da teşvik etmektedir. Zira iki Ermeni vatandaşının Protestan olma arzusunda oldukları bilinmektedir. Düzenli bir biçimde evangelistlerin tertip ettiği dini ayinlere katılan diğ er birkaç Ermeni'nin ise Protestanlığa iman ettikleri gün gibi

aşikârdır. Benzer şeyleri bir Rum vatandaşı için de söylemek mümkündür. Vaizlerin evinde ve kahve köşelerinde gerçekleştirilen dini tartışmalar hayırlı neticeler üretmektedir (Greene, 1865c: 32).

Bu satırlar bildik bir hikâyenin tekrarından başka bir şey değildir. Daha önce de ifade edildiği üzere bölgede Board mensuplarını umutlandıracak hadiseler şahit olunmaktadır. Bu belgede aynı zamanda Manoog'u başarıya götüren temel unsurun ne olduğundan da bahsedilmektedir. Buna göre vaiz son derece donanımlıdır ve iyi eğitim almıştır. Aynı zamanda Hristiyanlık ruhu ve maneviyatına yürekten bağlı olması onun belirgin ve hayranlık uyandıran karakter özelliğidir. Hedefi ise Hristiyanlığı onurlandırmak ve ruhları kazanmaktır. Böylesine yüksek ideallere sahip bir kimsenin Tanrı'nın lütuf ve kereminden mahrum yaşayamayacağı ortadadır. Kendisi yaptığı birçok hayırlı hizmetin yanı sıra ileri düzeydeki öğrencilerden küçük bir sınıf da oluşturmuştur (Greene, 1865c: 32).

1866 senesinde de Edincik'te davanın gidişatı açısından evangelistleri memnun edecek hadiseler şahit olunmuştur. Misyonerlere ve Protestanlığa dair önyargılar neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. İnsanlar büyük oranda hakikatin bölgeye Board mensupları vasıtasıyla yayılacağını kabul etmişlerdir. Bu önemli bir zaferdir. Misyonerleri daha fazla memnun eden hadise ise dava dostlarından bazılarının hakikati onaylamakla kalmayıp kalplerini tamamen Tanrı'ya adanmış olmalarıdır. Yıl içerisinde iki erkek ve bir kadın daha cemaate katılım göstermiştir. Onların ikrar töreninde elliden fazla erkek ve kadın hazır bulunmuştur. İzleyiciler büyük bir dikkat ve samimiyetle töreni takip etmişlerdir (Greene, 1866a: 70). Belgede her ne kadar Protestan cemaatine üye olanların sayısı net olarak verilmemişse de ellili rakamlara ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Aynı yıl kaleme alınan bir diğer belgede iki erkek ve bir kadının daha cemaate katıldığı bilgisi tekrar edilmiştir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde bölgedeki faaliyetler evangelistleri cesaretlendirmekte ve teşvik etmektedir. Protestanlık davasına önemli oranda saygı duyulmaktadır. Fakat dünyevileşme ve aşırı yoksulluk Board mensuplarının önemli oranda başarı elde etmelerini engellemektedir. Manoog her ay Pazar ayinlerinden birini Bandırma'da geçirmektedir. Vaiz tıpkı Edincik'teki gibi Bandırma'da da davayı ayakta tutabilmek için büyük bir özveriyle mücadele etmektedir. Fırsat buldukça bölgeye ilave ziyaretler düzenlemekte ve sorunları gidermeye çalışmaktadır. Bandırma'da Protestanların faaliyetlerini sekteye uğratan en önemli hadise yüksek harcamalardır. Dolayısıyla bölgeyle alakalı umutlu bir bekleyiş söz konusu değildir. Hatta Bandırma'da misyonerleri üzüntüye sevk eden hadiseler şahit olunmaktadır. Burada bir evangelist kilise açılmış lakin bu kilise herhangi bir faaliyet yürütemeden kaderine terk edilmiştir (Greene, 1866b: 33).

Bu belge kısa ve öz bir biçimde de olsa Bandırma ile Edincik'i mukayese etme açısından önemli imkânlar sunmaktadır. Her ne kadar Bandırma Edincik'e göre daha büyük ve stratejik bir kasaba olarak öne çıksa da Protestanlık davası göz önüne alındığında benzer bir seyir söz konusu değildir. Misyonerler Edincik ile alakalı olarak heyecan uyandıran ve umut aşılayan bilgiler verirken, Bandırma konusunda aksi bir duruma şahit olunmaktadır.

1868 yılı evangelizm davası açısından Edincik için önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Misyonerlik evraklarından anlaşıldığı kadarıyla kasabadaki Protestan cemaati sene içerisinde ciddi sıkıntılarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Kuşkusuz bu problemlerin en önemlisi yerli vaiz Manoog'un eşini ve küçük çocuğunu kaybetmiş olmasıdır. Vaizin yaşadığı bu talihsizlik onu derinden yaralamıştır. Bu durum Protestanlık faaliyetlerine ciddi biçimde darbe vurmuş ve

cemaatinin genişlemesini engelleyen en önemli unsur olarak belgelere kaydedilmiştir. Lakin tüm bu yaşanan sıkıntılara rağmen misyonerlerin meseleleri değerlendirirken aldıkları tavır hayli manidardır. Onların ifadesiyle: “*Elbette bu karanlık ve kasvetli günler geçecektir. Fecrin huzur ve sevinçle doğacağı günler çok yakındır*” (Richardson, 1868: 35).

Bu noktada bir kez daha misyonerlere özgü o bildik metanet ve sabır haline şahit olunmuştur. Daha önce de ifade edildiği üzere her türlü zorluk ve tasaya rağmen geleceğe dair umutlu izlenimlere sahip olmak evangelistlerin ana şıardır. Onları gerek Anadolu’da gerekse de dünyanın farklı bölgelerinde kısmi manada başarıya sevk eden temel saik budur.

Bir yıl sonra yani 1869 senesinde işlerin yavaş yavaş yoluna girdiğine şahit olunmuştur. Cemaat üyeleri bölgede küçük bir ibadethane kurmayı başarmışlardır. Her ne kadar müstakil bir kilise olarak nitelendirilmesi güç olsa da sadece Protestanlara ait bağımsız ve daimi bir ibadethaneye sahip olmak mühimdir. Zira bu şekilde daha rahat hareket edebilme imkânı sağlanacak, cemaate yeni katılımlar olabilecektir. Başlangıçta ibadethaneye üç erkek ve üç kadından müteşekkil toplam altı üye iştirak etmiştir. Yıl içerisinde üç kişi daha intisap etmiştir. İlk üyelerden ikisi ise ayrılmıştır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde hali hazırda ibadethanenin toplam üyesinin yedi olduğu varsayılabilir. Öte yandan Manoog yaşadığı ıstırap halini atlatmış, kilise üyelerinin ve halkın kalbini yeniden kazanmayı başarmıştır. Hatta görev süresi dolduğunda bir yıl daha bölgede kalması konusunda ciddi taleplerle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca Bandırma’nın ihtiyacı tam manasıyla karşılanamadığı için kendisi ayda bir kez bölgeyi ziyaret etmekte ve Pazar ayınlarında yer almaktadır (Richardson, 1869: 36).

Yukarıdaki ifadeler önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır ki o da evangelistler açısından değerlendirildiğinde cemaat üyesi olmak ile kiliseye intisap etmenin aynı şeyler olmadığı gerçeğidir. Daha doğru bir ifadeyle her cemaat mensubu aynı zamanda kilise temsilcisi olarak da kabul görmemektedir. İbadethane misyonerlik faaliyetlerinin zirve noktasını teşkil etmektedir. Dolayısıyla kiliseye ancak ve ancak gerçek manada onu hak edenler, yeterli birikim ve donanımına sahip olanlar kabul edilmektedir. Cemaat katılım için ise ilgi göstermek ve merak sahibi olmak bile yeterlidir. Dolayısıyla misyoner evraklarında sıklıkla kilise mensupları ile cemaat üyeleri arasındaki rakamsal farklılıklara denk gelinmektedir (Önal, 2012: 284-303). Belgenin işaret ettiği bir diğer gerçek de evangelizme hizmet eden misyoner ve vaizlerin belirli sürelerle ve tayin yoluyla faaliyet yürütecekleri bölgelere gönderildikleridir. Yine evangelizm davası bağlamında Edincik’in Bandırma’ya da kol kanat gerdiği evraktan anlaşılmaktadır.

İşlerin yeniden yoluna girdiği düşünülen bir süreçte yerli yardımcının amansız bir hastalığa yakalanması ve bölgeden ayrılmak zorunda kalması misyonerlerin planlarını alt üst etmiştir. Evangelistler açısından daha da kötüsü Manoog’un altı aylık bir hastalık sürecinden sonra hayatını kaybetmesidir. Kuşkusuz yerine başka birisinin gönderilmesi için uğraş verilmektedir. Zira bir süredir sıkıntıların atlatıldığı Edincik Protestanların hizmetlerinden mahrum kalmıştır. Buna bağlı olarak 1870 yılı itibariyle bölgede cemaatle alakalı rapor edecek çok fazla bir gelişme yaşanmamıştır. Bu süreçte misyonerlerin Edincik için yegâne beklentileri küçük cemaatin bir arada tutulabilmesidir. Ayrıca kendisini kasabada hizmet etmeye hazır hissedenden herhangi bir yardımcı bulunduğu takdirde hiç vakit kaybetmeksizin gönüllü din adamı bölgeye gönderilecektir (Schneider, 1870: 37).

Misyonerler 1871 senesinde bölgede davalarını yeniden harekete geçirecek kişiyi bulmuşlardı. Merzifon'daki Protestan Teoloji Okulu mezunu olan ve ismi evraklarda zikredilmeyen bu şahıs sonbaharda kasabada göreve başlamıştı. Edincik'teki küçük cemaatin büyümesine katkı sağlayacağı düşünülen bu vaizin vazifelendirilmesiyle bölgede evangelizm yönünde yeni bir canlanışa şahit olunmuştu. Nitekim Ermeniler arasında Protestanlığa yönelik samimi ve dostane duygular daha da artmıştı. Misyonerler çok kısa bir zaman zarfında netice elde edebilecekleri kanaatindeydiler (Schneider, 1871: 38).

1872 senesinde önemli bir gelişme yaşanmış ve Edincik, Bandırma ve Mihaliç (Karacabey) kasabaları tek bir kilisenin çatısı altında toplanmışlardır. Her ne kadar varlığı belirsiz olsa ve etkili faaliyetler yürütemese de bu kilise Bandırma'dadır. Ne var ki kiliseye yön verecek ve onu hayata geçirecek yardımcı Edincik'te görevlendirilmiştir. Kendisi ara sıra Bandırma'yı da ziyaret ederek kiliseye katkı sunacaktır. Ayrıca yerli vaize kıış süresince iki teoloji okulu öğrencisi de yardımcı olacaktır (Richardson, 1872: 39). Misyoner evraklarında yerli yardımcının neden kilise merkezinin bulunduğu Bandırma'da görevlendirilmediği konusunda herhangi bir bilgi bulunmasa da Edincik'in daha elverişli bir ortama sahip olması ihtimali bu soruyu cevaplamaktadır.

Bir sonraki yıl önemli bir gelişme yaşanmış ve yaklaşık iki yıldır Edincik'te görevlendirilmiş ve ismi hiçbir surette zikredilmeyen Merzifon Teoloji Okulu mezunu yerli vaizin Kütahya'ya tayini çıkmıştır. Yerine Bandırma'ya atanan Tekirdağ Kilisesinin sabık papazı vekâlet edecektir. Bahsi geçen papaz Bandırma'da mukim olacak ama sıklıkla Edincik'i de ziyaret edecektir (Richardson, 1873: 40). Arşiv belgelerinde Board mensuplarının Edincik'teki vaizin görev yerini değiştirme gerekçeleriyle ilgili bilgi yoktur. Ancak roller değişmiş ve bölgedeki merkez kilisenin bulunduğu Bandırma'ya bir papaz atanmıştır. Daha da mühimi bu din adamı Edincik'i de kontrol edecektir. Bütün bu hususlar din adamının kilise merkezinin bulunduğu kasabada vazifelendirilmesinin daha doğru bir tercih olacağına dair kanaatlerle alakalı olsa gerektir.

1874 tarihli misyoner evraklarında ismi Abraham olarak zikredilen Bandırma papazının Edincik'e dair vazifesini ihmal etmediği sıklıkla kasabayı ziyaret ettiğine vurgu yapılmaktadır (Richardson, 1874: 41). Benzer ifadeler bir sonraki seneye ait evraklarda da tekrar edilmiştir. Kayıtlarda beyan edildiği üzere Bandırma papazı Abraham yıl içerisinde Mihaliç'a uğramış evangelizm taraftarlarıyla bir araya gelmiş ve Protestan cemaatine yeni üyeler kazandırdıktan sonra görev yerine geri dönmüştür (Richardson, 1875: 42). Belgede ne cemaate katılımların ne de toplam üye sayısı belirtilmemiştir.

Edincik'deki gelişmelerle alakalı bir sonraki evrak 1880 yılına aittir. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Bandırma papazının kasabayı ziyaretleri neticelenmiştir. Zira asıl görev yeri Bahçecik olan bir yerli yardımcı kısa süreliğine de olsa Edincik'te görev yapacaktır (Baldwin, 1880: 47). Abraham'ın bölgeye yönelik ziyaretlerin inkıtaa uğramasının gerekçesi bir sonraki yıla ait belgeden anlaşılmaktadır. Nitekim papazın Bandırma'daki görevi sona ermiştir. Misyoner kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Bandırma'ya yeni bir papaz atanmıştır. Mouses Mugurdichian adındaki bu din adamı sadece Bandırma Kilisesi'nden sorumlu olmayacak aynı zamanda Edincik'e de sık sık ziyaretler tertip edecektir (Baldwin, 1881: 48). Diğer taraftan Edincik ile ilgili son arşiv belgesi 1882

yılına aittir. Söz konusu evrakta yıl içerisinde kasabaya dair rapor edilebilecek kayda değer herhangi bir hadiseye şahit olunmadığı belirtilmektedir (ABCFM, 1882: 72).

SONUÇ

Anadolu'ya Protestanlığı yaymak ve Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde evangelizme iman etmiş cemaatler teşkil etme ideali taşıyan Board mensuplarının hedeflerinden birisi de Edincik'te örgütlenme mücadelesi vermektir. Güney Marmara'ya Bursa üzerinden ulaşan ardından Bandırma'ya gelen oradan ise Edincik'e sızma imkânı yakalayan evangelistlerin bölgede ciddi bir muhalefetle karşılaşmadıkları gözlerden kaçmamaktadır. Aslında Board mensuplarının davalarını diğer mezheplere mensup Hristiyan gayrimüslim unsurlara yayma uğraşısı verirken ciddi bir muhalefetle karşılaştıkları bilinmektedir. İtirazlar daha çok yerli Katolik ve kısmen de Ortodoks din adamlarından gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde misyonerlik faaliyetleri yürüten evangelist unsurların pek çok kez bahsi geçen cemaat mensuplarınca engellenmeye çalışıldıkları bilinmektedir. Gerek papa taraftarları, gerekse de Ortodoks gayrimüslimler Protestanların cemaatleşmesi ve bölgelerinde nüfuz kurması konusundaki çabalarını sekteye uğratmak için ciddi mücadele vermişlerdir. Ne var ki Board arşiv kayıtlarında bu tarz bir çekişmenin Edincik'te de vuku bulduğuna dair kayda değer herhangi bir malumat yoktur.

Evangelistlerin bu kasabada daha rahat hareket etmelerini sağlayan ana unsurun bölgede kalıcı vasıtalar oluşturmamalarından kaynaklandığı söylenebilir. Bir bakıma başarısızlıkları onların önünü açmıştır. Şöyle ki misyonerler genellikle faaliyet yürüttükleri bölgelerde önce niceliğine bakmaksızın kendilerine intisap edecek kimselerden müteşekkil bir cemaat tesis ederlerdi. Ardından kitap dağıtımı ve satışı gerçekleştirip eğitim öğretim faaliyetleriyle ilgilenmeye başarlardı. Asıl hedef ise bir ibadethaneye yani müstakil bir kiliseye kavuşmak olurdu. Ne var ki Edincik bu safhaların ikincisinde tıkanıp kalınmış bir bölgedir. Yani Board mensupları kasabada basın yayın alanındaki propaganda faaliyetlerinin ötesine geçemeyen bir ivme yakalayabilmişlerdir. Daha da mühimi onlar, kısa dönemler hariç tutulursa Edincik'te bulundukları yaklaşık kırk sene boyunca bölgede kalıcı bir yerli vaize bile sahip olamamışlardır. Dolayısıyla yerli gayrimüslim unsurlar tarafından tehdit olarak algılanmalarına gerek kalmamıştır. Cemaatlerine mensup olanların sayısı ise bir dönem ellili rakamlara ulaşmışsa da umumiyetle otuzlu, kırklı rakamlarda kalmıştır. Netice itibarıyla Edincik'te kalıcı bir Protestan cemaati teşkil etmek için yola çıkan Board mensuplarının bölgede ciddi başarılar elde ettiklerini söylemek doğru olmayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyul, M.** (2007). *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alan, G.** (2001). Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), 183-208.
- American Board of Commissioners for Foreign Missions.** (1834). Instruction and Departure of Missionaries. *Missionary Herald*, 30(2), 73.

- American Board of Commissioners for Foreign Missions.** (1836). Broosa. *Missionary Herald*, 32(1), 7.
- American Board of Commissioners for Foreign Missions.** (1837). Broosa. *Missionary Herald*, 33(1), 8.
- American Board of Commissioners for Foreign Missions.** (1864). Broosa. *Missionary Herald*, 60(9), 266.
- American Board of Commissioners for Foreign Missions.** (1865). *Report of Western Turkey Mission* (Report No: ABCFM: 55). Boston: American Board Press.
- American Board of Commissioners for Foreign Missions.** (1882). *Report of Western Turkey Mission* (Report No: ABCFM: 72). Boston: American Board Press.
- Andreasyan, D.** (2013). *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619)*. (S. Dadyan, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1997).
- Aydemir, Y.** (2007). Ravzî'nin Edincik Şehrengizi. *Gazi Türkiyat*, 1, 97-126.
- Baldwin, T. A.** (1880). *Report of Broosa Station* (Report No: 47). Boston: American Board Press.
- Baldwin, T. A.** (1881). *Report of Broosa Station* (Report No: 48). Boston: American Board Press.
- Bartlett, S. C.** (1972). *Historical Sketches of the Missions of the American Board*. New York: Arno Press.
- Berber, F.** (2018). 19. Yüzyılın İlk Yarısında Bandırma ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşim. Z. Mete, A. Aydın, G. Aydın & Y. E. Gürbüz (Ed.), *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu* içinde (ss. 41-50). Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.
- Çağlar, İ. M., & Eralaca, H.** (2018). Temettuat Defterleri'ne Göre Edincik Kazası Ermeni Mahallesi'nin Sosyo-Ekonomik Durumu. Z. Mete, A. Aydın, G. Aydın & Y. E. Gürbüz (Ed.), *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu* içinde (ss. 124-130). Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.
- Çelik, Ş.** (2012). Evliya Çelebi'nin Bandırma, Aydıncık (Edincik), ve Erdek ile İlgili Verdiği Bilgiler ve Bunların Değeri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(28), 67-81.
- Erbaş, A.** (2015). *Hristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, D. İ.** (2008). *Amerikan Misyonerlerinin Faaliyetleri ve Van Ermeni İsyanları (1896)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Eroğlu, A. H.** (2004). Türkiye'de Ortodoks Misyonerliği. Ö. F. Harman (Ed.), *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde (ss. 135-159). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Good, J. I.** (t.y.). *Life of Rev. Benjamin Schneider, D. D., at Broosa and Aintab, Turkey 1834-1877*. Philadelphia: American Board Press.
- Greene, J. K.** (1863). A Deficiency of Native Helpers. *Missionary Herald*, 59(50), 365.
- Greene, J. K.** (1864). *Report of Broosa Station* (Report No: 31). Boston: American Board Press.
- Greene, J. K.** (1865a). Edinjik. *Missionary Herald*, 61(7), 204.
- Greene, J. K.** (1865b). Progress at Out-stations. *Missionary Herald*, 61(4), 110.
- Greene, J. K.** (1865c). *Report of Broosa Station* (Report No: 32). Boston: American Board Press.
- Greene, J. K.** (1866a). Edinjik and Moohalitch. *Missionary Herald*, 62(3), 70.

- Greene, J. K.** (1866b). *Report of Broosa Station* (Report No: 33). Boston: American Board Press.
- Gülhan, A.** (2012). Şehrengiz Türü ve Ravzî'nin Edincik Şehrengizleri. *Turkish Studies*, 7(2), 515-545.
- Gündüz, Ş.** (2008). *Hristiyanlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Güngör, E.** (2005). *Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri* (3. bsk.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hızlı, M.** (2019). Bir Seyyahın Cumhuriyet Öncesinde Karesi, Edincik ve Ayvalık'a Dair İzlenimleri. Z. Mete, A. Aydın, G. Aydın & Y. E. Gürbüz (Ed.), *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu* içinde (ss. 49-63). Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.
- Hillerbrand, H. J.** (2020). Martin Luther. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther>.
- Kayhan, H.** (2018). Karesi Beyliği Hâkimiyetinde Bandırma ve Çevresinin Ekonomik Gelişimi. Z. Mete, A. Aydın, G. Aydın & Y. E. Gürbüz (Ed.), *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu* içinde (ss. 19-30). Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.
- Kranz, N.** (2005). Martin Luther Stands in History as a Leader of Protestant Reformation. *Cornerstone*, 5(1), 1-5.
- Küçük, M. A.** (2005). *Ermeniler Arasında Protestanlığın Yayılışı ve Protestan Ermeniler (Türkiye Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükoğlu, B.** (2003). *Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetleri (Dünü-Bugünü-Yarını)*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Ladd, D.** (1843). Devotion to Forms. *Missionary Herald*, 39(9), 347-348.
- Malkoç, M. N.** (2004). Türkiye'de Protestan Misyonerliği. Ö. F. Harman (Ed.), *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde (ss. 161-193). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Mauney, R. S.** (1993). *The Development of Missionary Hymnody in the United States of America in the Nineteenth Century*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Southwestern Baptist Theological Seminary, Texas.
- Olgun, H.** (2006). *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Önal, M.** (2012). *Yeni Dünyadan Eski Dünyaya 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri (Bursa Örneği)*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Payton, J. L.** (1980). Protestant. *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, 16, 410-412.
- Richardson, S.** (1868). *Report of Broosa Station* (Report No: 35). Boston: American Board Press.
- Richardson, S.** (1869). *Report of Broosa Station* (Report No: 36). Boston: American Board Press.
- Richardson, S.** (1872). *Report of Broosa Station* (Report No: 39). Boston: American Board Press.
- Richardson, S.** (1873). *Report of Broosa Station* (Report No: 40). Boston: American Board Press.
- Richardson, S.** (1874). *Report of Broosa Station* (Report No: 41). Boston: American Board Press.
- Richardson, S.** (1875). *Report of Broosa Station* (Report No: 42). Boston: American Board Press.
- Schneider, B.** (1844). Edingik-The Teacher-A Priest. *Missionary Herald*, 40(5), 168.
- Schneider, B.** (1870). *Report of Broosa Station* (Report No: 37). Boston: American Board Press.
- Schneider, B.** (1871). *Report of Broosa Station* (Report No: 38). Boston: American Board Press.
- Strong, W. E.** (1910). *The Story of the American Board*. Boston: The Pigrim Press.

- Tekmen, I.** (2015). *Temettuat Defterleri'ne Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Edincik'in Sosyal ve Ekonomik Durumu (H. 1261/ M. 1845)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Turan, Ö.** (2002). *Avrasya'da Misyonerlik*. Ankara: ASAM.
- Uzun, A.** (2018). Edincik Mezar Taşları: Zamana Bırakılan İz. Z. Mete, A. Aydın, G. Aydın & Y. E. Gürbüz (Ed.), *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu* içinde (ss. 411-432). Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.
- Yetkiner, C.** (2008). İstanbul'da Bir Cemaatin Doğuşu: William Goodell ve Amerikan Protestan Misyonu. *Akademik Ortadoğu*, 3(1), 133-164.
- Yıldırım, S.** (2005). *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*. İstanbul: Işık Yayınları.
- Yıldız, Ö.** (2007). *Türkiye'de Amerikan Protestan Misyonerlerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Bursa Şubesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

ENGELLİ BİREYE SAHİP AİLELERDE AİLE VE KARDEŞ EĞİTİM PROGRAMI

Özge ÖZDİL

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD. (Yüksek Lisans Öğrencisi)
Selçuklu/ Konya.

<https://orcid.org/0000-0002-5653-7881> Doç. Dr. Gamze AKSAN

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Selçuklu,

ÖZET

Engelliler son yıllarda birçok platformda sık sık gündeme gelen önemli ayrıcalıklı gruplardır. Bu durum her ne kadar modern dünyanın insan ve beden çerçevesinde şekillendirdiği düşüncelerle gündeme gelmiş gibi görünse de tarihin her döneminde bu alana ilişkin fikirler ve pratiklerin var olduğu görülmektedir. Engellilik olgusu başlangıçta tıp alanının bir problemi olarak incelenip ele alınmıştır. Böylelikle daha çok fiziksel durumları vurgulayan ‘sakatlık’ ‘özür’ ‘yetersizlik’ ‘eksiklik’ gibi kelimelerde karşılık bulan engellilik, engellenmişlik ve yetersizliğin birçok sosyal boyutu etkilediği gerçeğinden hareketle toplumsal dışlanmaya atıfta bulunarak farklı disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Şüphesiz burada aile önemli bir etkileşim alanı olarak engellilik durumundan sadece bireyin kendisinin değil, en yakın çevresi olan ailenin de doğrudan etkilendiği açıktır. Ailenin, eğitim konusundaki başat konumu ve sosyalizasyon sürecindeki etkisi, uygun şartlarda yetişen bireyin ileriki yaşamında üretken ve topluma faydalı bir birey haline geleceği kabulüyle şekillenmektedir. Bu sebeple özellikle aile-çocuk etkileşimine dikkat çekilir. Engelli birey ve bireyin ailesi söz konusu olduğunda ise aradaki ilişki daha hassas bir konumdur. Ailenin yaşam boyu geçirdiği evreler ve karşılaştığı durumlar göz önünde bulundurulduğunda, ailenin dağılması, depresyon, kabullenememe, sosyal izolasyon gibi durumlar engelli ailelerinin çoğunlukla tecrübe ettiği kırılgan konulardır. Bu süreçte farklı bir etkileşim alanı da ailenin diğer bir çocuk bireyleri olan kardeş/ kardeşlerle ilgilidir. Aile ve kardeşlerin engelli birey ile iletişimlerini sağlamak ve ailelere destek olmak amacıyla çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bunlar arasında yer alan aile eğitim programı (AEP) ve kardeş eğitim programı (KEP) hem aile ve kardeşlik ilişkilerini düzeltmek hem de engelli bireyin gelişimine katkı sağlamak üzere planlanmışlardır. Aile eğitim programı sadece engelli aileler için değil diğer ailelerinde yararlanması için tasarlanan bir programdır¹. Bu çalışma engelliliğin anlamı ve kökenine dair birtakım temel yaklaşımlar çerçevesinde; engelli ailelerin çocuğun engelli olduğunu öğrenmelerinden durumun kabul edilmesine kadar yaşadıkları süreçleri ele almaktadır. Bu çerçevede aile eğitim ve kardeş eğitim programlarının engelli ailelerine ve engelli bireylere katkısının aile ve birey üzerindeki etkilerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Kavramı, Aile Eğitim Programı, Kardeş Eğitim Programı

¹ T. C. Ministry of National Education, General Directorate of Basic Education, 2013, 10-11.

**PARENT AND SIBLING EDUCATION PROGRAM IN FAMILIES HAVING INDIVIDUALS WITH
DISABILITIES**

ABSTRACT

Disabled people are among the most important privileged groups that have come to the fore frequently in many platforms in recent years. Although this seems to have come to the fore with the thoughts shaped by the modern world within the framework of human and body, it is seen that ideas and practices related to this field exist in every period of history. The phenomenon of disability was initially examined and dealt with as a problem in the medical field. In this way, by referring to the fact that disability, disability and inadequacy, which correspond in words such as "disability", "handicapped", "inability" and "deficiency", affecting many social dimensions, attracted the attention of different disciplines. Undoubtedly, it is obvious that not only the individual but also the family, which is the closest circle, is directly affected by the disability as an important interaction area. The family's dominant position in education and its impact on the socialization process are shaped by the assumption that the individual who grows up under suitable conditions will become a productive and beneficial person in the future life. For this reason, attention is drawn to the family-child interaction. When it comes to the disabled individual and the family of the individual, the relationship is more sensitive. Considering the life stages of the family and the situations they encounter, situations such as family disintegration, depression, inadmissibility, and social isolation are often fragile issues experienced by families with disabilities. Another area of interaction in this process is related to the sibling / siblings, who are other family members of the family. Various services are provided to enable families and siblings to communicate with the disabled person and to support families. The family education program (AEP) and sibling education program (KEP), which are among them, are planned to both improve family and brotherhood relations and contribute to the development of the disabled individual. The family education program is a program designed not only for families with disabilities but also for other families. In this study, within the framework of some basic approaches regarding the meaning and origin of disability; the disabled had handled processes that families experience from learning that the child is disabled to the acceptance of the situation. In this context, the effects of family education and sibling education programs on the families and individuals will be discussed.

Keywords: Disability Concept, Family Education Program, Sibling Education Program

GİRİŞ

Engelli kavramı her ne kadar günümüzde hak ve adalete verilen önem ve insan hak ve ayrıcalıklarına gösterilen ilgi nedeniyle sıklıkla duyduğumuz bir kavram olsa da kökeni eski dönemlere hatta insanlık tarihine kadar uzanmaktadır. Çünkü engelli bireyde insanlık denen yapbozun bir parçasını oluşturmaktadır. Genel olarak negatiflik yüklenen bu kavramın üzerinde var olan olumsuzluğun nedeni engelli bireylerin toplumla uyumsuzlukları ve fayda getirmekten çok külfet olarak görülmeleri yatmaktadır.

Engellilik konusunu açıklamak ve üzerinde oluşan farklı ve olumsuz algıları değiştirmek adına birçok çalışma yapılmaktadır. Her ne kadar engelliliğinde insani bir durum olduğunu bilsek te normallik üzerine kurulan yaşantımızda görülen bir aykırılıktır. Normal olmak bir bütünlük ve uyum ister fakat engelli bireylerin sıklıkla yaşadığı sorunlardan biri toplumla davranışsal, fiziksel veya zihinsel uyumu sağlayamamaktır. Engelli birey gerekli eğitim ve uygun koşulda alınan rehabilitasyon olmadan tek başına bu süreci gerçekleştiremez. Bu noktada en büyük sorumluluk ailelere düşmektedir.

Aile toplumun mihenk taşıdır. Ailenin yapısı, aile içindeki bireylerin iletişimi ve eğitimi toplumun geleceğini ve düzenini belirlemektedir. Bu nedenle toplumda aileye verilen değer ve önem fazladır. Aileler için normal bir çocuk sahibi olmak bile farklı sorumluluk ve sorunları beraberinde getiriyorken engelli bir çocuk sahibi olan aileler için yüklenilen sorumluluk ve sorunlar hayli farklı ve fazla olmaktadır. Engelli çocuğa sahip aileler sadece çocuk-ebeveyn ilişkisinde değil çevreyle olan ilişkilerde de sorunlar yaşamaktadır. Ailenin çocuğu öğrenmesinden kabullenişe kadar geçen evrede aileler psikolojik ve sosyal açıdan birçok zorluk yaşamaktadırlar. Ailenin çevreleriyle olan ilişkileri daha hassas bir noktaya ulaşır. Çünkü çoğu aile hem çocuklarını hem de kendilerini eve kapatarak etraflarından gelen tepki, bakış ve sözleri bertaraf ettiklerini düşünürler. Bu süreç aile bireyleri arasındaki ilişkilerde de çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Eşler çocuğun engeli nedeniyle birbirlerini suçlama, ailenin dağılması, depresyon, sürekli kavga veya şiddete varabilen sonuçlar doğurmaktadır. Anne baba kadar ailede var olan normal kardeşte bu süreçten en çok etkilenen bireylerdendir. Kardeşler ilginin engelli birey üzerinde olmasını kıskanabilmekte bu nedenle bu durum kardeşlerini istememe, dışlama, reddetme veya fiziksel şiddet uygulamaya kadar gidebilmektedir. Her birey için kardeşlik ilişkisi önemlidir. Çünkü ilk arkadaşın, sırdaşın, dost olduğun kişidir. Fakat engelli kardeşi olan bireylerde bu gibi ilişkiler zor sağlanır. Engelli bireyin algı ve anlamlandırma mekanizmaları normal olarak gelişmediğinden kardeşler arası iletişimde de çeşitli zorluklar yaşanabilmektedir. Tabi bu durumun tersine engelli kardeşe aşırı düşkünlük ve onu her yönden koruyup kollama davranışı da gözlenebilmektedir.

Hem ailenin hem de normallik atfedilen kardeşin engelli bireyi anlama, ihtiyaçlarına doğru cevaplar verebilmesi, doğru ve düzgün eğitimin sağlanması, aynı durumda olan diğer ailelerle tanışma, uzman yardımının sağlanması, ailenin ve kardeşin psikolojik yönden desteklenmesi için aile bireylerine sağlanan hizmetlerden biride aile eğitim programı ve kardeş eğitim programıdır. Bu iki programın amacı hem aile ve kardeşlik ilişkilerini düzeltmek hem de engelli bireyin topluma faydalı birey olabilmesi için gereken gelişimine katkı sağlamaktır. Aile eğitim programı aile bireylerinin yaşadıkları çağın getirisi olan temel yaşamsal becerilere yönelik bilgi, beceri ve tutumları etkin bir şekilde edinmeleri için Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından tasarlanmış bir programdır. Ayrıca aile eğitim programı sadece engelli çocuğa sahip bireyler için değil tüm ailelerin yararlanabileceği bir program olma özelliği taşımaktadır.

Ailede engelli bireyin var olması sadece ebeveynleri değil sahip olunan normal çocuğu da etkilemektedir. Kardeşler engelli kardeşlerinin mevcut durumu ve gelecekteki durumları ile ilgili bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çocukların güvenmeleri, sorularını ve başkalarının sorularını cevaplamak için bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle kardeş eğitim programı; kardeşlerin kendilerini anlayan ve sorularına net ve açık cevaplar verebilen bireylerle birlikte sıkılmadan ya da stres olmadan eğitim alacakları bir programdır. Yine aile eğitim programında olduğu gibi kardeş eğitim programı da sadece engelli kardeşe sahip çocuklar için değil kardeş kıskançlığı ve benzeri durumlarda da başvurulabilecek bir program olma niteliğini taşımaktadır.

Aile ve kardeşlerin doğru şekilde iletişim kurduğu, engelli bireyin ihtiyaçlarının ve gereksinimlerinin doğru algılanarak uygun şekilde giderildiği, özel eğitim programlarına aile bireylerinin de katılımı olan ailelerde engelli bireyin gelişiminin daha olumlu yönde olduğu gözlemlenilmiştir. Aileler bu süreçte yalnız kaldıklarında ne yapacaklarını nasıl davranacaklarını bilmediklerinden tam bir karmaşanın ortasında hissedebilmekte ve kaygı, endişe, korku ve yaşadıkları şokla yanlış kararlar alabilmektedirler. Ailenin hem psikolojik hem sosyal açıdan desteklenmesi ile aile içi ve engelli-ebeveyn ile engelli- kardeş arası iletişimin artırılması daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi açısından önemlidir. Fakat üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri engelli kavramının toplum içinde çok kötü bir durum olarak

algılanmasıdır. Bunun sebebi ise eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Engelli kavramına atfedilen olumsuzluğu anlamak için ilk olarak engelli kavramını bilmek gerekir.

ENGELLİ VE AİLE

Engellilik durumu pek çok yargının yanı sıra yeni gündeme gelen bir kavram değildir. Engellilik insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü insanlığın bir parçasıdır. Her birey yaşamının bir döneminde geçici veya süregelen olarak engellilik durumu ile yüzleşebilmektedir. Her birey bir engelli adaydır. Her ne kadar toplumsal olarak engelli kavramı hep bir olumsuzlukla karşı karşıya kalıyor olsa da bazı tarihsel dönemlerde farklı toplumlarca farklı değer ve anlamlar yüklenmiştir. Engellilik kavramını açıklamak için pek çok kavram kullanılmaktadır. Bunlardan en sık kullanılanlar;

1-YETERSİZLİK: Vücutta meydana gelen fiziksel, zihinsel veya fonksiyonel işlev bozukluğuna verilen addır (BİLSİN, BAŞBAKKAL, 2014, 66). Aynı zamanda vücutta meydana gelen işlevsel anormalliklerde bu tanıma dahil edilmektedir.

2-ÖZÜRLÜLÜK: Yetersizliğe bağlı gelişen gündelik yaşamda gerekli işlevsel boyutta gerçekleşen kayıp ya da aksaklıktır (ULUTAŞDEMİR, 2007, 40).

3-ENGELLİLİK: Dünya Sağlık Örgütü engelliliği bir yetersizlik veya özürlülük sebebiyle bireyin yaş, cinsiyet, toplumsal ve fiziksel özelliklerine bağlı gelişebilen bireyden beklenen toplumsal ve kişisel rol ve sorumlulukların kısıtlanması, gerilemesi ya da aksaması durumudur (ÖZMEN, ÇETİNKAYA, 2012, 36).

Engellilik ilk zamanlar tıbbi bir sorun olarak algılanmış. Fakat birey- toplum- çevre ilişkisini göz ardı etmesi ve engellilik olgusunun sadece tıbbi sınırlarla açıklanamayacağına yönelik geliştirilen tezler nedeniyle sosyal bir olgu olduğu savunulmuştur. Çünkü her birey toplumsal bir varlıktır ve değerlerini, anlamını var olduğu çevrede kazanır. Engelli birey içinde mevcut durum geçerlidir. Hatta engelli birey için çevresiyle olan ilişki daha hassas bir konumdur. Birey için önemli olan çevre aile için daha ileri bir boyut kazanmaktadır.

Aile toplumun en küçük birimi ve yapı taşıdır. Ailede çocuğun yeri önemlidir. Çünkü çocuk ailede bir güç, neslin devamı, toplumdaki yerini belirleyen ve ebeveynlerin gelecekteki güvenceleri olarak kabul edilir. Aileye yeni bir bireyin katılması yaşamda yeniliklerin meydana gelmesine farklı sorumluklara ve eşlerin alışmakta zorluk çekebileceği şartlara neden olabilmektedir. Bu durum çocuğun engelli olduğu öğrenildiğinde 2 katı zor olabilmektedir. Aileler için çocuğun engelli olduğunu öğrendikten sonra stres, kaygı, endişe gibi birçok farklı duyguyu yaşayabilmektedir. Bunun yanı sıra eşler arası ilişkilerde bozulma ve uyum sorunlarına neden olmaktadır.

Suçluluk, öfke, stres, kaygı vb. gibi tepkiler gösterebilen engelli ailelerinde çocuğu reddetme veya kabul etme gibi davranışlar sergilenebilir. Bu noktada ailenin çocuk sahibi olduktan engelli bireyin geleceği konusunda verdiği tüm kararları kapsayan aşamalar bulunmaktadır. Aşamalar modeli ailelerin farklı aşamalardan geçerek kabul ve uyum sağlama sürecinden geçtiği modeldir.

1-İNKÂR VE ŞOK: Bu evrede ebeveynler çocuğun engelini öğrendikten sonra ilk olarak durumu inkâr etmekte kabul etmemekte hatta çocuğunun normal olduğunu varsaymaktadır. Yaşadıkları şok nedeniyle çoğu aile nasıl davranacağını veya ne yapacaklarını bilmemektedirler.

2-SUÇLULUK VE ÖFKE: Bu evrede aileler birbirlerini suçlamakta, çocuğun geleceği konusunda kaygı ve endişe duymakta, kızgınlık ve öfke gibi karışık duygulara kapılmaktadırlar.

3-PAZARLIK: Aileler bu evrede problemlerine bir neden aramaktadırlar. Ve çocuklarının sorununa dair çözüm arama, ne yapacakları konusunda bilgi edinme aşamasıdır.

4-KABULLENME: Bu aşamada çocuğun durumu kabul edilir. Uyum duygusuyla birlikte çeşitli çözümlere varılan aşamadır (KÜÇÜKER, 1993, 24).

Ailelerin geçirdiği bu aşamalar bazen farklılık gösterse de genelde paralellik göstermektedir. Ebeveynler bu aşamalar arasında gidip gelebilir veya herhangi bir aşamada takılıp kalabilmektedirler. Aile toplumun mihenk taşıdır. Ailenin yapısı, aile içindeki bireylerin iletişimi ve eğitimi toplumun geleceğini ve düzenini belirlemektedir. Bu nedenle toplumda aileye verilen değer ve önem fazladır. Aileler için normal bir çocuk sahibi olmak bile farklı sorumluluk ve sorunları beraberinde getiriyorken engelli bir çocuk sahibi olan aileler için yüklenilen sorumluluk ve sorunlar hayli farklı ve fazla olmaktadır. Engelli çocuğa sahip aileler sadece çocuk-ebeveyn ilişkisinde değil çevreyle olan ilişkilerde de sorunlar yaşamaktadır. Ailenin çocuğu öğrenmesinden kabullenişe kadar geçen evrede aileler psikolojik ve sosyal açıdan birçok zorluk yaşamaktadırlar. Her aile kurulum aşamasında çeşitli hayaller kurar. Fakat hayatın size ne getireceği belli olmaz. Engellilik durumu da böyledir. Sebebi her ne olursa olsun kimse ebeveynleri engelli bir çocuğa sahip olma fikrine alıştıramaz. Bu nedenle engellilik kavramı tanı konulduğu andan itibaren aileyi temelden sarsan ve bireyleri şok eden bir durum olma özelliği taşımaktadır. Özellikle kabul etmeme yani inkâr etme sıklıkla karşı karşıya kalınan problemlerdendir. Bu süreç aile bireyleri arasındaki ilişkilerde de çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Eşler çocuğun engeli nedeniyle birbirlerini suçlama, ailenin dağılması, depresyon, sürekli kavga veya şiddete varabilen sonuçlar doğurmaktadır. Anne baba kadar ailede var olan normal kardeşte bu süreçten en çok etkilenen bireylerdendir. Kardeşler ilginin engelli birey üzerinde olmasını kıskanabilmekte bu nedenle bu durum kardeşlerini istememe, dışlama, reddetme veya fiziksel şiddet uygulamaya kadar gidebilmektedir.

Ailede yaşanan problemleri sıralamak gerekirse yukarıda açıklanan sorunlara ek olarak;

-Ebeveynler çocuğun engelli doğmasının sebeplerinden en fazla birbirlerini sorumlu tutar ve suçlarlar. Bu sebeple aile ilişkilerinde bozulma ya da kopma yaşanabilmektedir.

-Engelli bireyin sorumluluk ve yükünü genellikle ebeveynlerden biri diğerine göre daha fazla üstlenmektedir. Bu nedenle sorumluluk alan ebeveynin hem yaşamında birçok değişim yaşanmakta hem de bireyin psikolojik dengesinde sorunlar yaşanmaktadır. Ebeveynlerin kaygı ve stres düzeyleri yüksek olmakla birlikte gelecekle ilgili cevaplanmayan sorunlar nedeniyle yaşanan belirsizlik bireylerde duygusal karmaşaya yol açmaktadır (ÇOŞKUN, AKKAŞ, 2009, 214).

-Ailelerin en çok sorun yaşadıkları konulardan biri iletişimdir. Çünkü ailelerin engelli bireyin ihtiyaç ve gereksinimlerine doğru cevap verebilmeleri için öncelikle bireyle doğru iletişim kurmaları gerekir. İletişimsel bozukluk sadece engelli birey ve aile arasında değil ebeveynler arasında da ciddi sorunlara yol açabilmektedir.

-Ebeveynlerin en önem verdikleri konu çocuğun geleceği ve içinde bulundukları duruma bir çözüm bulma konusudur. Aileler tam bir belirsizlik ve sorunlar silsilesi içinde kendilerini kaybolmuş hissiyle boğuşurken aynı zamanda çocuğun eğitimi, geleceği ve sağlık durumu ile de ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Bu belirsizlik durumu aileler üzerinde daha fazla baskı kurmakta ve aileyi strese sokmaktadır.

-Aileler içinde bulundukları duygu karmaşası ve sorunlar nedeniyle hassaslık, huzursuzluk, hoşnutsuzluk, mutsuzluk, kırılgnlık, depresyon, öfke, çöküntü, her an kötü bir olay yaşama hissi gibi problemlerle de yaşamaktadırlar.

-Aileler ve çocuklar sosyal hayattan dışlanmaktadır. Bu nedenle aileler genellikle toplumdan ve çevrelerinden kendilerini izole eder ve güvenli alan olarak gördükleri evlerine çekilmektedirler (GÜLLÜPINAR, 2013, 43).

-Bir başka sorunda tüm bu manevi problemlerin yanı sıra çocuğun engellilik durumuna bağlı artan ekonomik yüküdür. Ebeveynlerin çocuklarının bakımı ve sağlık durumlarına bağlı olarak gelişen ekonomik sorunlar en başat problemlerden birini oluşturmaktadır.

-Engelli bireyler kendilerinden beklenen toplumsal rol ve sorumlulukları yerine getiremedikleri için dışlanmakta ve toplumsal hayattan soyutlanmaktadır (ASLAN, ŞEKER, 2011, 458).

Dışlanmışlık hissi engelli birey ve ailesinin en fazla karşılaştıkları sorunlardandır. Bazen de aile bilerek kendi güvenli bölgesine çekilme kararı alır. Çünkü hem kendilerini hem de çocuklarını çevrelerinden ve toplumdan korumak isterler. Bunun içinde sosyal hayattan feragat etmek özellikle anne için en sık baş vurulan çözüm olarak görülür. Fakat bu annelerde psikolojik sorunlar ve stres kaynaklı problemlerden kaynaklanan ruhsal bozukluklara yol açmaktadır. Genellikle bu tür sorunların aşılması veya çözüm bulma aşamasında ailelerin en fazla ihtiyaç duydukları şey destektir. Maddi ve manevi ihtiyaç duyulan destek ailelerin bu süreci atlatmalarındaki en önemli mekanizmalardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle hem aile hem de engelli bireye çeşitli sosyal destek ve yasal hak, ayrıcalık tanınmaktadır.

ENGELLİ BİREY VE AİLEYE VERİLEN HAK VE AYRICALIKLAR

Sosyal yardımlar kamusal kaynaklı olmakla birlikte gönüllü kurum veya kuruluşlarca da duyarlılık sebebiyle finanse edilebilmektedir. Sosyal devletin görevlerinden olan bireyin veya toplumun refahı, huzuru ve güvenliğini sağlaması gerekmektedir. Toplumsal yaşamını idame ettirmede sorun yaşayan ve muhtaç durumda olan bireylere destek sağlamak devletin görev ve sorumluluklarından (KÜÇÜKALİ, 2015, 107). Engelli birey ve ailesi toplumsal hayattan ve yakın çevrelerinden çabuk etkilenmektedirler. Engelli bakımı ve eğitimi maddi yönden diğer çocuklara göre daha masraflı olmaktadır. Dezavantajlı gruplardan biri olan engelli birey ve ailesinin yaşamlarını refah ve huzur içinde devam etmeleri için çeşitli yasal hak ve ayrıcalıklara sahiptirler. Bu hak ve ayrıcalıklar:

- **Yararlanılan İndirimler:** Su indirimi, digitürk indirimi, TTNET ve fiber internet, uydu net ve Turkcell Süperonline, cep telefonu hizmetlerinde indirim, THY, TCDD, Deniz Yolları ve kara ulaşımında indirim,
- **Yararlanılan Haklar:** Çalışma ve istihdam hakkı, araç alımlarında ötv ve mtv muafiyeti, park yeri, erken emeklilik hakkı, engelli maaşı, engelli kimlik kartı, muayenede öncelik hakkı, belediye hizmetlerinden yararlanma hakkı, eğitim ve rehabilitasyondan yararlanma hakkı vb. dir².
- **Engelli Yakınlarına Verilen Haklar:**
 - ✓ **ENGELLİ AYLIĞI:** Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından belirlenen standartlarca engellilik durumu en az %40 ve üzeri olan bireylere verilen maddi yardımdır.
 - ✓ **MUHTAÇ AYLIĞI:** Sosyal güvencesi olmayan, herhangi bir gelire sahip olmayan, taşınabilir veya taşınmaz mal sahibi olmayan yine engellilik oranı %40 ve üzeri engelli bireylere verilen nakdi yardımdır.
 - ✓ **EVDE BAKIM AYLIĞI:** Engel oranı %50 ve üzeri gündelik ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan engelli bireylerin bakımını üstlenen kişilere verilen destektir³.

² Bkz: <https://www.posta.com.tr/engellinin-yasal-haklari-neler>

³ Bkz: <https://www.downturkiye.org.tr>

Erişim Tarihi:25.06.2020

Erişim Tarihi:05.07.2020

- ✓ **GELİR VERGİSİ İNDİRİMİ VE ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP ANNELERİN ERKEN EMEKLİLİK HAKKI:** Engelli çocuğa sahip çalışan ailelere kamu, özel sektör veya serbest çalışma şartları fark etmeksizin gelir vergisi indiriminden yararlanma hakkı tanınır. Aynı zamanda engelli çocuğa sahip çalışan annelere tanınan erken emeklilik hakkı annelerin üzerinde var olan yükün bir nebze olsun hafifletilmesi adına verilmektedir.
- ✓ **NÖBET MUAFİYETİ VE İZİN HAKKI:** engelli yakını çalışanlar normal bir aile yapısına sahip olmadıkları ve bakmakla yükümlü engelli bireylerin kendilerine olan ihtiyaç durumları göz önüne alındığında çalıştıkları iş yerinde nöbete kalmama veya fazla mesai yapmama hakkına sahiptirler. Aynı zamanda mevcut durum içerisinde izin istenildiği takdirde engelli yakınına kolaylık sağlanmaktadır⁴.
- ✓ **REFAKAT VE MAZARET İZNİ:** Çalışan engelli yakınının bakmakla yükümlü olduğu birey, kişinin refakati olmaksızın hayati tehlikeyle karşı karşıya kalacağı kurul raporu ile belgelendirilmesi şartıyla memurun refakat izni alma hakkı bulunmaktadır. Bakmakla yükümlü olunan %70 ve üzeri engelli raporuna sahip bireylerin çalışan yakınlarının bireyin hastalanması durumunda mazeret izni hakkı vardır.
- ✓ **TAYİN İSTEME HAKKI:** Çalışan engelli yakını gerektiği takdirde engelli bireyin sağlık ve yaşam koşullarına uygun başka bir ile tayinini isteme hakkı bulunmaktadır⁵.

AİLEYE VERİLEN DESTEK HİZMETLERİ

Engelli ve ailesi için verilen destek ve hizmetler sadece ekonomik temelli değildir. Nakdi yardımların yanı sıra bireylerin içinde bulundukları durumu sağlıklı bir şekilde aşabilmeleri, psikolojik ve toplumsal ruh sağlıklarının korunması için rehberlik ve danışma hizmetlerinden yararlanma hakları da bulunmaktadır. Çözülemeyen bir problem karşısında her birey destek almaya ihtiyaç duyabilir. Bu bazen basit bir sorun olabilirken bazen de aşılması hayli zor bir sorunda olabilir. Engelli aileleri için yaşadıkları problemler diğer toplumsal hayatta karşılaşılan sorunlardan farklıdır. Çünkü aile daha önce hiç deneyimleri olmayan bir durumda çaresiz konumda kalmaktadır. Nasıl hareket edecekleri, iletişim kuracakları, cevap verecekleri, eğitimi ve yapılacaklar konusunda büyük bir belirsizlik yani soru işareti ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu belirsizlik aile içi ilişkileri ve varsa normal kardeşi hayli etkilemekte fevri davranışlara, nefret ve öfkeye yol açabilmektedir. Ailenin var olan problemlerine çözüm arama noktasında başvurdukları destek hizmetlerinin başında danışmanlık, rehberlik ve eğitim programları gelmektedir. Aileye sunulan danışmanlık ve rehberlik hizmetleri oldukça önemli yer tutmaktadır. Anne ve babanın çocuklarıyla iletişim kurmalarında, onlara beceri ve yeteneklerini kazandırmalarında, huzurlu ve uyum içinde bir aile hayatı sunmalarında yardımcı olmaktadır.

1. **Rehberlik:** Verimli gelişen ve tatmin edici uyum yakalamakta bireyin ihtiyaç duyduğu tercih, yorum ve planları yaparken, bunları uygularken işine yarayacak bilgi ve becerilerle doğru tercih ve kararlar almasına yardımcı olacak alanında uzman kişilerden alınan sistemli destek hizmetidir. Rehberlik iki yönlü olarak sunulmaktadır ilki aileye psikolojik olarak verilen destek hizmeti olan rehberlik, ikincisi ise aileye bilgilendirme yoluyla verilen destek hizmeti şeklinde gerçekleşmektedir (ERLER, 2010, 2). Bilgilendirme yoluyla rehberlik, ailenin faydalanabileceği eğitim programları veya başvurabileceği kurs, kreş, okul vb. kuruluşlara yönlendirme şeklinde gerçekleşmektedir.
2. **Aile Danışmanlığı:** Her birey bilgi eksikliği veya yoksunluğu yaşadığı konularda tecrübe sahibi olan kişilere danışma ihtiyacı duymaktadır. Söz konusu engellilik ve aile olunca bu noktada danışılacak kişiler alanında uzman kişiler olmak zorundadır. Ailelerin var olan problemini

⁴ Bkz: <https://www.diyalizmerkezleri.org.tr>

⁵ Bkz: <https://www.tofd.org.tr>

Erişim Tarihi:08.07.2020

Erişim Tarihi:08.07.2020

çözmek, sorularına cevap bulmak, çocuklarıyla iletişim kurma ve sürdürme, çocuğun engelliliğinden kendilerini sorumlu tutma tutumundan vazgeçirme, çeşitli konularda bilgilendirme, kimseyle paylaşmadıkları duygusal problemlerini paylaşma, çocuk-aile-çevre ilişkilerinde meydana gelen sorunları fark etme ve çözüme, çocuğun ev, okul ve okul sonrası eğitimi hakkında bilgilendirme ve çocuğun gelişim özelliklerine uygun beceriler kazanmalarında etkin rol oynamalarına yardımcı olma amacıyla verilen hizmettir (NAZLI, 2013, 7). Danışmanlık hizmeti ile aileler kendi içlerinde ve sosyal çevreleriyle daha fazla iletişim kurma, uyum sağlama, çocuğun gelişiminde sorunsuz ilerleme ve gelişim sağlamayı hedeflerler.

Aile Danışmanlığının Türleri:

- I. **Bilgi Verici Danışmanlık:** Anne babanın engelli bireyin durumu bu durumda neler yapılması gerektiği gibi konular üzerinden bilgilendirilmesi gerekli konularda yapılan açıklamaları kapsayan danışmanlık hizmetleridir.
- II. **Psikoterapi:** Anne-babanın engellilik durumu nedeniyle yaşadıkları duygusal ve psikolojik çatışmaları konu alan ve bunların nedenlerini anlama ve sorunu çözüme üzerine odaklanıp bireyleri psikolojik yönden destekleyen danışmanlık hizmetleridir.
- III. **Ana-Baba Eğitimi:** Ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerin de rol oynayan ve aile doğru iletişim teknik ve becerileri kazandırmaya yönelik olan danışmanlık hizmetleridir. Ebeveynlerin çocuklarla olan etkili ve kaliteli iletişimi çocukların geleceğinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle ailelerin doğru ve etkili iletişim kurabilmeleri büyük önem taşır (NAZLI, 2013, 22).

3-Aile Eğitimi: Anne-babaların çocuklarına yetenek, bilgi ve eğitim verebilmeleri, çocuklarının karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmalarında, çocuklarının kontrolünü sağlamada, çocukları ile daha sağlıklı ve iletişim kurabilmeleri için doğru eğitimin verilmesi amaçlanır. Aile eğitim programlarının en temel amacı çocuk ve ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişimleridir

4-Evde Eğitim: evden en az 6 ay çıkmasında zaruri bir durumu olan ve bu durum sağlık raporu tarafından kanıtlanan erken çocukluk okul öncesi ilköğretim seviyesindeki engelli çocukları RAM'ın yaptığı değerlendirmeler sonucunda planlanacak olan müfredata göre görevlendirilen öğretmenler tarafından evde verilen eğitim biçimidir.

5-Erken Özel Eğitim Programları (EÇÖP): Erken çocukluk sürecinde gelişiminde gerilik yaşayan veya eski bulunduran çocukların gelişimlerini kontrol etmek, onlara destek sağlamak ya da onları bir sonraki eğitim süreçlerine hazırlamak amacıyla geliştirilen farklı uygulama biçimlerine sahip eğitim programıdır. Bu eğitim programlarının çıkış noktaları ve gelişme süreçlerinde uygulayıcıların benimsedikleri yaklaşımlar büyük ölçüde etkilidir. ABD gibi gelişmiş ülkelerde gelişim geriliği olan çocuklar için verilen eğitimin odak noktası eğitim uygulamaları önceleri çocuk merkezli yaklaşımken, çocuk gelişiminde çevrenin etkili olduğu üzerine yapılan araştırmalar neticesinde programların ortak noktasında ekolojik yaklaşım yer almaktadır. Ekolojik yaklaşımın temelinde çocuk çevre ve aile ilişkileri vardır. Bu ilişkilerin önemli olduğunu ve çocuğun gelişim sürecinde etkili olduğu üzerine yola çıkan bu yaklaşım ilk defa Bronfenbrenner tarafından 1978'de ortaya çıkarılmıştır. Bu yaklaşım günümüzde verilen erken çocukluk eğitim programlarının temel alt yapısını oluşturmaktadır. Bu programların ülkemizde de uygulamada olan birkaç farklı dalı bulunmaktadır. Engelli çocuk ve ailesi için iletişim kurma becerileri ve eğitim safhasında faydalı olan ve dernekleri açılan bu uygulamalar;

- I. **Portage Programı:** ilk olarak 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Winsconsin Eyaletinin Portage kentinde, kırsal kesimde yaşayan anne-babaların, engelli olan çocuklarına beceri öğretebilmeleri için geliştirilmiştir. Portage Erken Eğitim Programları ve

Erken Eğitim Modeli, ilk olarak 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi tarafından uygulanmıştır (Sazak, 2006, 78-79).

- II. **Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP):** Gelişim geriliği yaşayan erken çocukluk dönemindeki çocukların büyürken yaşayacakları sorunları desteklemek bunun yanı sıra anne babalara bu süreçte çocuklarının gelişim ve becerilerini nasıl geliştirebilecekleri yönelik bilgi ve eğitimin verilmesi ve aileye bu konuda destekleyen, ailenin etkili iletişimine yardımcı erken eğitim programıdır. Derininde çocuğun gelişim sürecinin desteklenmesini amaçlamak ile birlikte aynı zamanda ebeveynlerin uzmanlarla iletişimde olmalarını çocuklarıyla ilgili ihtiyaç duydukları bilgi ve deneyime sahip olmalarında, çocuğun ilgili gelişiminde ebeveynlerin kendi paylarını görmesinde ve diğer anne babalarla tecrübelerini, yaşadıklarını ve planlarını paylaşmalarında, engelli tanısı konulduktan sonra çocuklarının yaş itibarıyla küçük olmasının da etkili oldu kaygı, stres ve bazı psikolojik sorunlar yaşadıkları bu dönemde aileye sosyal ve duygusal açıdan destek sağlayan bu program aynı zamanda aileye ileri boyutta depresyon, stres bozuklukları gibi sorunlar yaşamamaları için olumlu yönde destek sağlamaktadır(KÜÇÜKER, 2001, 3). Aileler engelli tanısı konulduktan sonra içinde bulundukları durumu anlamlandırma ve karşılaştıkları sorunlarla baş etme noktasında bilgi yönünden eksik kalmaktadırlar. Ailenin hem çocuk hem de çocuklarının gelecekleri konusunda var olan belirsizliği ileride sorun yaratabilmektedir. Erken çocukluk döneminde olan ve engelli olan bireylerin ve ailelerinin bu programla sağlanan destekle yaşadıkları sorunlara bir çözüm üretme ve içinde bulundukları durum hakkında bilgi edinmesi mümkün hale gelmektedir.

Ülkemizde engelli ailelerin en fazla kullandığı ve sadece ebeveyn değil kardeş odaklı eğitime değinen iki program dikkat çekmektedir. Özellikle engelli ailelerin benzer ailelerle etkileşime geçebilecekleri ve deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini paylaşmasını sağlayan bu programlar aileyi psikolojik olarak desteklemekle birlikte ailenin ve kardeşlerin nasıl davranması, yaklaşması gerektiğini, özel eğitim gereken çocukların nerelerde ve nasıl eğitim görmeleri konusunda aileyi bilinçlendiren bir programdır.

AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI

Aile toplumu oluşturan en küçük yapı taşı olmakla birlikte toplumun oluşumun evresinde ve gelişimindeki en önemli halkadır. Çünkü çocuklar gelişim süreçlerini, çocukluktan yetişkinliğe kadar zamanlarının büyük çoğunluğunu aile ortamında geçirirler. Bu nedenle aile çocuklarının yetenek ve becerilerinin gelişiminde, ortaya konulmasında, çocuğun farklı becerilerini kazanılmasında ihtiyacı olan ortam ve şartları hazırlamakta çocuğun var olan beceri ve yeteneklerine uygun yönde teşvikinde, başarı göstermesi veya başarısının arttırılmasında çocuğu destekleyici önemli bir potansiyele sahiptir. Aile çocuğun hem beceri ve bilgi kazanmasında hem de kendi beceri ve yeteneklerine yönelik planlarında büyük öneme sahiptir. Fakat bazen aileler çocuğun geleceği ve gelişimi konusunda kendi paylarının ve etkilerinin ne kadar büyük olduğunun farkında değildir bazı aileler ise çocuklarının doğru eğitim ve gelişim açısından sahip oldukları gücü nasıl kullanacaklarını bilgisine sahip değildir. Bu gücü nasıl ve ne şekilde kullanacakları, nasıl planlayıp uygulayacakları aile eğitim çalışmaları kapsamında değerlendirilerek ortaya konulabilir.

Ailelerin engelli çocuğu kabul etmesi, doğru ve yeterli davranış biçimlerini öğrenmesi, yalan yanlış bilgi ve davranış biçimlerini terk etmesi, çocuğun rahatlaması geleceği ve şu anki durumu konusunda doğru bilgiye sahip olunması, çocuklarının ihtiyaçlarının ne olduğunu bilmesi, bu ihtiyaçlara etkili çözümler getirebilmeleri, onlar için ne yapabileceklerini bilmeleri gerekmektedir (MEGEP, 2007, 18). Engelli çocuklar da diğer çocuklar gibi temel ihtiyaç ve gereksinimlerini hissetmektedirler. Bu çocuklarda

engellilik durumlarının derecesine bağılı olarak kendi yaşamlarını sürdürebilir ve sosyal çevrelerini iletişim kurabilirler. Bu çocuklarda özel eğitiminde yardımıyla temel gereksinimlerini karşılayabilir hatta ileride üretici konumuna bile gelebilirler.

Aile eğitim programlarıyla çocuk yetiştirme kabiliyet ve becerilerinin geliştirilmesi hedeflenir. Günümüz toplumlarının hızlı değişen ve farklılaşan yaşayış biçimleri nedeniyle her ailenin hissedeceği ve ihtiyaç duyacağı eğitim biçimi de farklılık göstermektedir. Günümüz şartlarının getirisi olan hızlı yaşam ve sürekli değişime rağmen aile eğitim programları ebeveynlere temel olarak çocuklarının gelişim süreçlerinde ihtiyaç duyabilecekleri her türlü ihtiyaçlarına çözüm getirebilecek, çocuklarına daha kaliteli ve doğru eğitimi verebilecek kabiliyet ve anlayışı kazanmalarında destek veren bir eğitimidir.

Aile Eğitim Programı ile aileler sadece çocuklarının geleceği için daha bilinçli ebeveyn olmayı öğrenmezler. Ayrıca aynı duyguları ve zorlukları paylaşan diğer ailelerle de tanışma fırsatı yakalarlar. Aile Eğitimi Programı aileleri hem fiziksel hem de ruhsal olarak eğitmeyi hedefler⁶. Aileler öncelikle çocuklarıyla doğru iletişim kurmayı öğrenerek çocuklarının ihtiyaçlarına karşı doğru tepkiler vererek çocuklarının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bu program sayesinde ailelerin kaygı ve gelecek endişesinin de azaltılması hedeflenmektedir.

Engelli çocuğa sahip olan ailelerin çocuğun eğitim sürecine aktif katılımının sağlanması ve eğitimi için gerekli olan ilgi ve alakayı gösterebilmeleri aile eğitim programları ile sağlanabilmektedir. Aile eğitim programı hem maddi hem de manevi olarak ailenin desteklenmesini sağlar. Aileye çocuğunu herkesten iyi tanıma ve ihtiyaçlarını doğru anlayıp gerekli çözümler imkânı ile birlikte eğitim masraflarının azaltılması, örgün eğitimden yararlanamayacak durumda olan çocukların eğitiminin verilebilmesi açısından önemli rol oynamaktadır. Aile eğitim programlarının aileye en büyük katkılarından biri ailenin engelli çocuğu tanımasına imkân vererek onu geliştirme ve ihtiyaçlarına en doğru şekilde cevap verme fırsatı sunmasıdır. Düzenli ve kavramsal altyapıya sahip olan aile eğitim programında amaç, anne babaya engelli çocuğun gelişiminde etkili olan kabiliyeti ve beceri kazandırmak, çocuğun engel durumuna bağılı olarak farklı açılardan bilgi sahibi yapmaktır. Temel aldığı amaç dahilinde anne-baba ve çocuğun gelişimine katkı sağlayacak ve ailenin ihtiyaçlarına cevap verebilen en uygun müfredatla hizmet sunmak için aile eğitim programları geliştirilerek uygulanmaktadır. Aile eğitim programları ebeveynleri çocuklarının gelişim sürecinde onlara kazandırabilecekleri kabiliyet ve becerilere dair bilgi sağlama, çocuk üzerindeki oto kontrolü sağlayabilmelerini ve çocuklarının olumsuz davranışlarının olumlu yönde etkileyecek etkili yöntem ve tekniği kazandırmayı hedefler. Ülkemizde aile eğitim programlarının etkililiğini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar incelendiğinde, anne-babalara çocuklarına bir kavramı ya da bir beceriyi nasıl öğreteceklerini ve çocuklarının davranışlarını kontrol edebilmek için gerekli işlem süreçlerini kazandırmanın amaçlandığı görülmektedir (Tavil, Karasu, 2013, 87).

Aile eğitimi birçok farklı yöntem ile sağlanabilmektedir;

* **Grup Tartışmaları:** Bu program özellikle anne-babaların aklındaki soruları, problemleri dile getirmesi yönünden büyük önem taşır. Anne-babalar öğretmenlerle birlikte çocuklarının gelişimi ve bu süreçte kendilerine düşen rol ve sorumlulukları tartışma fırsatı bulurlar. Anne-babalar kendileri için önemli olan konular veya cevaplayamadıkları sorulara tartışma ve fikir alışverişi ile çözüm ararlar.

* **Ev Ziyaretleri:** Bu programda amaç anne-babaya çocuklarının gelişimi açısından önemli olan bazı bilgi ve kabiliyetin öğretilmesidir. Eğitimci ailenin evine yaptıkları ziyaretlerde gerçekleştirdikleri

⁶ Bkz: <http://aep.gov.tr>

faaliyetlerle ebeveynlere çocuklarının anlama düzeyini ve kapasitesini artırıcı eğitim verirler⁷. Böylelikle hem çocuk kendi doğal ortamında kalmış olur hem de çeşitli faaliyetler sayesinde verilmek istenen eğitim aile ve çocuğa aktarılmış olur.

*** Grup Tartışmaları ve Ev Ziyaretleri:** Aile eğitim programına dahil edilen bu uygulama ile her iki uygulama birleştirilerek bir sentez sunulur. Hem grup tartışmalarını hem de ev ziyaretleri içeren bu uygulamaya ülkemizde anne çocuk eğitim programı ve benim ailem programı örnek verilebilir. Bu programların işleyişinde aileler her hafta çocuklarının gelişimi ve eğitimi konularını tartışmak, sorunlara çözüm önerileri sunmak için bir araya gelirler. Bu toplantılarda öğrendiklerini çocuklarının eğitimi ve gelişiminde uygulamalı olarak hayata geçirirler (OBADER, 2013, 13). Ailelerin bu toplantılarda edindikleri izlenim ve bilgilerin uygulamalarını gözlemlemek ve sonuçlarına birinci elden tanıklık etmek adına düzenli aralıklarla ev ziyaretleri yapılır, fark edilen eksiklikler ve yanlış uygulamalar düzeltilip destek sağlanır.

***Ailelerin Sınıf İçi ve Sınıf Dışı Etkinliklere Katılımı:** Öğretmenlerle eğitimden sorumlu olan yöneticiler özellikle özel eğitim söz konusu olduğunda her türlü durumu ve en etkili öğretme biçimlerini düşünmek ve bunları reele nasıl taşıyacaklarına karar vermek zorundadırlar. Ailenin eğitim sürecinde çocuğun yanında olması çocuklu olan etkileşime ve iletişimi beraber yaptığı etkinlikler çocuğun gelişimi ve ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkinliğini artıracığından ailenin eğitim sürecinde sınıf içi ve dışı etkinliklere katılımı önemlidir. Bu aynı zamanda ev ortamı dışında ebeveynlerin çocuklarını farklı ortamlar ve durumlarda gözlemleme şansını da verir (Seçkin ve Koç, 1997, 6). Ebeveynlerin dikkat etmesi gereken konularda vardır. Bunlardan biri de çocukla kurulan iletişim şeklinde ve sıklığında farklılıkların olabileceğini göz ardı etmemeleri gerektiğidir. Çocuklar evde kurulan iletişimle sınıf ortamında veya sınıf dışında kurulan iletişim arasında farklılıklar görülebilir.

*** Ailenin Kurum Programına Katılımı:** Ailelerin çocuklarının eğitim sürecinde kurumun hazırlamış olduğu program ve etkinliklere dahil etmek hem çok etkili hem de en zor uygulamalardandır. Sınıfta bulunan uzman kişi olarak öğretmenin öncelikli hedefi ailelere çocuklarla nasıl iletişim kurduğunu, hangi durumlarda müdahale ettiğini, çocukların davranış ve tepkilerinin nasıl ve ne şekilde karşılık vermeleri gerektiğini, çocuğa hangi durumlarda yardım ettiğini kendi davranış ve tutumları üzerinden ailelere gözlemleme fırsatı sunmaktadır. Bu şekilde öğretmeni kendine rehber alan ebeveynler çocuklarının gelişimi ve eğitimi konusunda var olan tutum ve davranışlarını değiştirerek evde çocuğun gelişimini destekleyici davranış, tutum ve bilgileri edinirler. Ayrıca farklı yapı ve karakterdeki çocukları gözlemleme fırsatı bulan aileler farklı yönlerin ayırdına vararak insanlara yaklaşımlarında nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini ve nasıl bir tutum geliştirmeleri gerektiği konusunda da tecrübe sahibi olurlar. Sınıf, okul ve eğitici çerçevesinde çocuğun uzmanlarla iletişiminin ve eğitim aşamalarına tanıklık eden ailenin okulla ve uzman öğreticiye olan güveni de artmaktadır. Çünkü eğitim sürecine hem dahil olmakta hem de gözlemci olarak orada bulunabilmektedir. Ailelerin çocuklarının eğitim sürecine katılmaları çocukla aralarındaki iletişim ve kurmakta oldukları bağ açısından büyük önem taşımaktadır.

*** Ailelerin Karar Verme Sürecine Katılımı:** Okul öncesi, erken eğitim ve özel eğitim kurumlarında çocuğun eğitim sürecine ailede dahil edilmek isteniyorsa kurumun politik, idari konularda veya etkinlik, amaç veya uygulama safhalarında ailelerin düşüncelerini, fikirlerini almaları, karar aşamasında aileleri söz hakkı tanımaları önem taşımaktadır. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin ailelerin kaynaşması, fikir alışverişinin sağlanması, ailelerin birbirleriyle iletişimlerinin artması için etkinlikler düzenlemeli, ortam oluşturmalarıdır. Çocukların eğitiminde ebeveyn çocuk ilişkisinin olduğu kadar ebeveyn okul ilişkisi de önem taşımaktadır. Ailelerin çekingenlik göstermeden farklı ebeveynlerle etkileşimini destekleyen

⁷ Bkz: <https://erorhan.wordpress.com>

okul ortamı aileye farklı bakış açıları kazandırma ve girişkenlik konularında da önayak olmaktadır. Okul-aile birliklerinin karar alma sürecini anne-babaların dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür etkileşimler okul aile birliğine üyelikte birbirini temsil etmeyi kolaylaştıracak ve bunu destekleyecektir. Bu yolla aileler, çocuğun eğitimini etkileyen politikaların belirlenmesine, geliştirilmesine ve yerleştirilmesine, ayrıca malî desteğin sağlanmasına, eğitim materyalleri ve kaynaklarının teminine de yardımcı olacaktırlar (Seçkin ve Koç, 1997, 8).

Anne-babalık eğitiminde kullanılan yukarıda sayılan yöntemler arasında bilhassa ev ziyaretleri, ebeveynlerin değerlerini, çocuğuna karşı tutum ve davranışlarını, çocuk ile ilgili beklentilerini öğrenmek ve aileyi tanımak için son derece yararlı bir yöntemdir (Ömeroğlu ve Yaşar, 2005, 3).

Her ne kadar aile eğitimi programı kapsamı dahilinde çok etkin görünse de ne yazık ki uygulama kısmında yetersiz kalmakta çoğu eğitim merkezinde verilen eğitim programı eğitimci-veli arasındaki görüşmeyle sınırlı kalmaktadır. Sadece özel kurumlarca değil devlet destekli merkezlerin de ailenin mali yükünü azaltmak ve devlet kontrolünde doğru eğitimin verilmesini sağlamak açısından da önemi büyüktür. Özetlemek gerekirse özel eğitim sürecine ebeveynlerin katılımı farklı kademelerden geçilerek gerçekleşir. Çocuğun gelişimine katkıda bulunan ebeveynin özel eğitim sürecine dahil olması aynı zamanda ailenin çocuk ve engelli üzerine var olan deneyimsizliklerine de bir çözüm getirir. Aileler uzmanın çocuklarına yaklaşımı tavır ve tutumlarını baz alarak çocukla iletişimini bu doğrultuda yönlendirir. Böylelikle hem çocuğun gelişimine katkıda bulunulmakta hem de ailelerin çocukları ile yaşamış oldukları iletişim sorununa bir çözüm getirilmiş olmaktadır. Bu tür uygulama ve eğitim programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Çünkü aileler farklı durumlar ve zorluklar içerisinde çaresiz kalabilmektedir. Bu tür eğitim programları sayesinde tecrübe, deneyim ve beceri kazanmaktadırlar. Anne-babanın eğitime katılımının sağladığı katkı çeşitli araştırma ve uygulamalar ile ölçülmeli gerekli yasal düzenlemeler bu sonuçlara dayandırılarak yapılmalıdır. Çocukların gelişim sürecinde ailelerine ihtiyaçları vardır. Bu durum engelli çocuklarda daha yoğun olmakla birlikte aile-çocuk ilişkisi çerçevesinde eğitim olmazsa olmaz uygulamalardan biridir. Özellikle çocuğun durumu konusunda tecrübesiz olan aileler üretici konuma gelebilecek durumdaki bireyleri daha hazin bir sona sürükleyebilirler. Bu nedenle özel eğitim büyük önem taşımakla birlikte sadece çocuğun değil bu süreç ailenin de dahil edilmesi gerekmektedir.

KARDEŞ EĞİTİM PROGRAMI

Aile eğitim programlarının bir diğer dalı da kardeş eğitim programlarıdır. Her ne kadar aileler engelli çocuğa sahip olduklarında dünyaları değişse de normallik atfedilen çocuk ya aşırı düşkünlük ya da aşırı ilgisizlikle karşılaşır. Bunun yanında kardeşler sosyal çevre ve akrabalar arasında da sosyal baskı ya da söylemlerle karşılaşma oranları oldukça yüksektir. Ebeveynler kadar kardeşlerde kaygı ve endişe yaşamaktadırlar. Kardeşler genel olarak engelli kardeşe benzeme ve onun gibi olma endişesi de yaşayabilmektedirler. Bu nedenle kardeşlerinde eğitim ve psikolojik desteğe ihtiyaçları vardır. Anne babaların bile iletişim kurmakta zorluk çektiği kardeşlerle diğer kardeş ilişkisi yaşayamayan çocuklar için tasarlanan bu eğitim programı kardeşlik ilişkileri kadar ailede çocuklar arası eşit ilgi paylaşımını da yardımcı olmaktadır.

Ailenin sahip olduğu engelli birey yalnızca ebeveynleri değil kardeşlerde derinden etkiler. Aile engelli bireyin katılımı ebeveynler kadar normal gelişimine sahip kardeşinin hayatına etkilerini bir olaydır. Engelli birey ve kardeş arası ilişki aile yaşamı için önemli ve hassas bir dengeye sahiptir. Daha önce böyle bir şeyle karşılaşmamış kardeşler için durum farklıdır. Çünkü çocuk engelli ne olduğunu bilmediği olayı anlamlandıramadığı için hem kardeşi için hem de kendisinin de bir gün kardeşi gibi olacağını korkmaktadır. Bu korku ve kaygıyı ortadan kaldırmak ve çocuğun cevapsız sorularına yanıt

bulabilmesi için kardeşinin durumu hakkında net ve açık bir ihtiyaç duyar. Çocuğun güvenme duygusunu geliştirmesi gelecek planı daha sağlıklı yapabilmesi ve hem kendi sorularına hem ve çevreden yöneltilen sorulara cevap bulabilmesi için gerekli ve zaruridir. Normal gelişim gösteren çocuğa kardeşinin durumunu ve hassasiyeti hakkında olabildiğince açık ve net olunmalı çocuğun Gelişim çağına uygun ve onun anlamlı bir bütün haline getirebilecek şekilde durum açıklanmalıdır. Konuşma yapılırken ailenin sabırlı olması karşısındakinin çocuk olduğunu unutmaması ve kardeşinin durumunun çocuğun geleceğini olumsuz yönde etkilememesi için önlemler alınması gerekir (Konuk, Doğru, 2012, 136). Özellikle küçük yaştaki çocuklara bu açıklama yapılmadan önce ailelerin mutlaka alanında uzman birine danışması ve destek alması gerekmektedir. Çünkü özellikle bu çocuklar, kardeşlerindeki engelin doğasını ve nedenini anlamada zorluk yaşarlar. Bu yüzden kardeşlerin hem yaşadıkları olumsuzluklardan kurtulmalarını hem de sosyal hayata korkusuzca bakmalarını sağlayacak eğlenceli bir ortamda, kendilerini anlayan bireylerle birlikte olma fırsatlarının verileceği programlara ihtiyaçları vardır

Diğer ilişkilerden farksız olarak, kardeş ilişkileri de yaşayan ilişkilerdirler ve kardeşlerinin değişip gelişmesi ölçüsünde bu ilişkinin boyutu da değişip gelişmektedir. Özel gereksinimli kardeşe sahip olan her bireyin verdiği tepkiler de onun yaşı ve gelişim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişen birey de içinde bulunduğu duruma uyum sağlamaya ve zorluklarla başa etmeye çalışırken zamanla değişmeye meyil göstermektedir (Üstündağ ve Bumin, 2014, 141-147).

Kardeş eğitim programı ve aile eğitim programının engelli kardeşi olan çocukların bilgi, kabiliyet ve yeteneklerinin gelişmesinde, daha sağlıklı iletişim kurmalarında ve engelli kardeşinin gelişiminde katkı sağlamalarında etkili olduğu görülmektedir. Bu programlar çocuğun kardeşi ile ilgili duygu, düşünce, bilgi ve ilgilerini olumlu olarak değişmesinde etkili olmakla birlikte aynı zamanda kardeşlerine yönelik tutum, davranış, duygu ve hislerini de olumlu yönde etkilemiştir.

SONUÇ

Engellilik kavramı birey için ne denli zorlu bir süreci anlatıyorsa aynı zorlukları aile ve aile bireyleri de yaşamaktadır. Her ne kadar yaşamlarına devam ediyor görünseler de engellilik büyük sorumluluk almayı hem madden hem manen ihtiyaçların artacağına çağrışım yapan bir kavram olarak algılanmaktadır. Çoğu aile normal olarak atfedilen çocuğa sahipken bile endişe ve korku yaşarken engelli çocuğa sahip ailelerde bu korku, endişe ve kaygı düzeyleri önemli derecede artar. Aile çocuklarıyla nasıl iletişim kuracağını, ona nasıl davranacaklarını kestiremez ve çoğu kez bocalar. Aileler engelli çocuğa sahip olacaklarını öğrendikleri andan itibaren farklı bir yaşam tarzına geçiş yaparlar ve yoğun bir kaygı yaşamaktadırlar. Aileler bu süreçte farklı olumsuzluklar yaşarlar. Bunlardan bazıları, stres, karşılaşılan fiziksel, maddi ve psikolojik sorunlar, sosyal çevrenin göstereceği tepkiler, gelecek kaygısı, bilgi yetersizliği, kendini suçlama, eşler arası tartışma, engelli kardeşe sahip olmanın getirdiği psikolojik ve sosyal sorunlar şeklinde sıralanabilir.

Genel olarak ailelerin verdiği tepkiler sıralanacak olursa; inkâr ve şok, suçluluk ve öfke, pazarlık, depresyon, kabullenme aşamalarıdır. İlk evrede aile engelli bir bireye sahip olduklarını yani çocuklarının diğer çocuklardan farklı olduğunu kabul etmez ve durumu inkâr eder. Sonraki evrede ya eşlerden biri ya da eşler karşılıklı birbirlerini suçlar ve hatalı oldukları yönündeki kanısı ile yola çıkarak büyük bir öfke veya suçluluk duygusu ile dolar. Depresyon bu aileler için normal karşılanabilecek bir davranış biçimidir. Çünkü her insan psikolojik destek almaksızın stres, kaygı ve öfkeyle belli bir süre başa çıkabilir. En nihayetinde tüm bu suçluluk depresyon inkâr vb. durumlardan sonra aile var olan durumu kabullenir ve sorumluluklarını üzerine alır. Ailelerin engelli bireye sahip olduklarını öğrendikleri zamandan

itibaren geçirdikleri evreler farklı ya da benzer özellik gösterilse de bazen aileler bu evrelerin herhangi birinde kalabilir ya da evreler arası sürekli bir devinim halinde olabilirler.

Son zamanlar engelli bireylere yönelik devlet politikalarında önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Engellilerin eğitim süreçlerinin kolaylaştırılması, engelli bireyin bakımını üstlenen aile bireylerine bakım parasının ödenmesi, çalışma hayatında kota sisteminin getirilmesi ve çalışan yakına tanınan hak ve ayrıcalıklar, aileyi psikolojik destek veren merkezlere yönlendirme, aileyi bilinçlendirme ve eğitmeye yönelik tasarlanan Aile Destek ve Kardeş Destek Programları, engelli yaşam alanlarının çoğaltılması, erişilebilirlik hizmetlerinin yerel ve kamu alanında yaygınlaştırılması bu iyileştirmelerden bazılarıdır.

Her aile engelli birey yaşamlarına dahil olduktan sonra bir bocalama evresinden geçer. Çünkü kendi çocuklarıyla nasıl iletişime geçeceklerini ya da ona nasıl yararlı olabilecekleri konusunda bilinçsizlerdir. Bu noktada aileye verilen destek önem kazanmaktadır. Aile çoğu zaman bilinçsiz ve eğitimsiz olabilmektedir. Özel eğitim sadece engelli birey için var olan bir eğitim süreci değildir. Özel eğitimde ailenin katılımı oldukça önemlidir. Hem ailenin bilinçlenmesi hem de engelli bireyle aile bireyleri arasında geliştirilecek etkili iletişim açısından büyük önem taşır. Ailenin bilinçlenmesi ve eğitimi açısından büyük öneme sahip olan diğer destek uygulamalarda mevcuttur. Bunlar arasında önemli ve işlevi açısından yarar düzeyi yüksek iki programdan söz etmek gerekir.

Aile eğitim programı (AEP) ve kardeş eğitim programı (KEP) ülkemizde ve birçok ülkede yürürlükte olan ve olumlu sonuçlar elde edilen programlar arasındadır. Tabi ki engelli birey ve ailesi için daha birçok uygulama, program ve proje yapılmaktadır. Fakat bazıları sadece özel kuruluşlar tekeline ya da vakıf kurumlarınca yürütülmektedir. Bu nedenle var olan program ve projelerden ailelerin haberi bile olamamaktadır. Aile Eğitimi Programı sadece engelli aileleri için değil diğer ailelerinde yararlanabileceği bir eğitim programıdır. Çocuk ile ebeveynler arası iletişimin geliştirildiği, ailenin çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirildiği, gelecek neslin daha donanımlı ve kaliteli yetiştirilmesi açısından ailelere yardımcı olmaktadır. Engelli bireye sahip aileler içinse bu saydıklarımızın yanında engelli çocuğu, çocuğun engelinin kabul etmesi yalan yanlış bilgi ve tutumlardan vazgeçmesi, rahatlaması, çocuğun engelli hakkında doğru bilgiye sahip olması, geleceği konusunda neler yapılabileceğini bilmesi, nasıl davranacaklarını konusunda yol göstermesi, çocuklarıyla doğru iletişim kurmayı öğrenerek çocuklarının ihtiyaçlarına karşı doğru tepkiler vererek çocuklarının gelişimine katkıda bulunmasını sağlar. Aileler sadece çocukları ile iletişim kurmayı ya da neler yapabilecekleri konusunda bilgi edinmekle kalmaz aynı zamanda kendileri gibi çeşitli zorlu süreçlerden geçen benzer duygu ve düşünceleri paylaşan ailelerle tanışarak arkadaşlık ilişkilerini de geliştirirler.

Aile eğitimi programı aileleri bilinçlendiren, ailelerin akıllarındaki sorulara cevap bulmasını sağlayan, kaygı, stres ve benzeri duyguyu aşmaya yerine gelecekte çocuğunu üretici konumuna getirmekte ona yardımcı olan ve engelli bireyin ihtiyaçlarını doğru algılayan ve doğru şekilde gideren aileler arasında yer almasına yardımcı olan, aileyi olumsuzluklara ve engelli bireyin yapamadıklarına değil, olumluya yani çocuklarının yapabildiklerine yeteneklerine ve gelişimlerine odaklı bir uygulamadır. Bunun yanı sıra sadece aile stres, kaygı ve endişe gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaz. Anne-baba kadar engelli bireyin kardeşi de yaşamında farklılıklara ve sosyal baskıya maruz kalır. Hatta aile içinde bile normal olana karşı farklı yaklaşımlar mevcut olabilir. Bazı aileler normal olan kardeşe daha fazla odaklanıp aşırı ilgili bir yaklaşım sergilerken bazı aileler engelli bireye aşırı ilgi göstererek normal olana kendi ihtiyaçlarını karşılayıp sorunlarını dile getirebildiği için ilgisiz bir yaklaşım sergileyebilmektedirler. Kardeşler ise engelli bireyi kıskanma, dışlama ve ondan utanma ya da engelli kardeşe aşırı bağımlılık gösterme, onun gibi olma endişesi ve gelecek kaygısı yaşayabilmektedirler. Kardeş eğitim programı ile kardeşlerin içinde bulundukları belirsiz durum ve yaşadıkları stres, kaygı ve endişe gibi duyguları aşmalarında, engelli kardeşe sahip çocukların bilgi ve beceri düzeyinde kardeşlerine belli

yetenek ve kabiliyeti kazandırmada, gelişim süreçlerinde hem engelli bireyin hem de kardeşin bilgi, beceri ve gelişim süreçlerinde sorunlarını etkili bir biçimde çözerek sağlıklı iletişimin sağlandığı bir süreç sağlamak, güven sorunlarını çözmekte etkili olan bir program hedeflenmiştir. Nitekim yapılan bazı araştırmaların sonuçları gösteriyor ki aile eğitim programı ve kardeş eğitim programı tam kapsamlı çalışma alanına sahip olmasa da ailelerin ve kardeşlerin psikolojik ve sosyal yaşamları anlamında etkili olmuş, engelli bireyle sağlıklı iletişim kurulmasında ve ailelerin yaşadıkları süreçleri daha kolay atlatmalarında yararlı olmuştur. Anne ve babanın mevcut sistem içinde bulunması engelli bireyin bilgi ve beceri düzeylerinde önemli ölçüde etkilidir.

Aileye verilen destek ve sunulan hizmetler aile içindeki huzur ve refahı sağladığı gibi toplumun huzur ve refahına da katkıda bulunmaktadır. Çünkü aile demek toplumun temeli demektir. Yetiyecek yeni nesiller ise toplumun geleceğidir. Bu nedenledir ki bilinçli aile, bilinçli çocuk ve bilinçli, kaliteli bir topluma işaret eder. Eksikliklere, sorunlara odaklanan değil çözüme odaklanan aileler anlamına gelir. Engelli çocuğa doğru eğitim ve bilgi verilmesi onu üretici konumuna getirir. Programların amaçladığı da budur. Her yönden hem çocukları hem aileyi destekleyerek, ailelerin omuzlarındaki yükleri biraz olsun hafifletmektir. Çoğu yönden de bu hedeflerine ulaştıkları sonucuna varılmıştır. Her ne kadar engelli birey ve ailesinin yaşamlarını kolaylaştıracak proje ve yasalar tasarlansa da gerçekleşme noktasında ciddi sıkıntılar ve eksikler yaşanmaktadır. Devlet destekli projelerde dahil olmak üzere maalesef mevcut şartlarda gereken proje ve yatırımlar yetersiz kalmaktadır.

KAYNAKÇA

1. ASLAN M., ŞEKER S. (2011), *Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği)*, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, 449-462.
2. BAŞBAKKAL Z., BİLSİN E. (2014), *Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar*, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 30(2), 65-78.

3. COŞKUN Y., AKKAŞ G. (2009), *Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri ile Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki*, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Cilt:10, Sayı:1, 213-227.
4. ERLER S. (2010), *Özel Eğitimde Aile Rehberliği ve Danışmalık Hizmetleri*, İstanbul.- <https://www.tavsiyedyorum.com>
5. GÜLLÜPINAR F. (2013), *Toplumsal İlişkiler Kısacasında Zihin Engelli Olan Bireyler ve Aile Yapıları: Eskişehir’de Engelli Ailesi Hakkında Sosyolojik Bir Alan Çalışması*, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt:24, Sayı:1, 41-64.
6. <https://www.posta.com.tr/engellinin-yasal-haklari-neler>
7. <https://www.downturkiye.org.tr>
8. <https://www.diyalizmerkezleri.org/haberler/engellilerin-bilmesi-gereken-tum-yasal-haklar-ve-detaylari>
9. <https://www.tofd.org.tr/engelli-ebeveyn-haklari>
10. <https://erorhan.wordpress.com/aile-egitimi-anne-baba-egitimi>
11. KONUK R., DOĞRU Yıldırım S. (2012), *Aile Eğitimi ve Kardeş Eğitimi Programlarının Kardeşleri Engelli Olan Çocukların Kardeşlerine Yönelik Bilgi ve Beceri Düzeyine Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:33, İzmir.
12. KÜÇÜKER S. (1993), *Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri*, Özel Eğitim Dergisi, Sayı:1, Cilt:3, Ankara.
13. KÜÇÜKER S. (2001), *Erken Eğitimin Gelişimsel Geriliği Olan Çocukların ve Anne-Babalarının Stres ve Depresyon Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, Ankara.
14. MEGEP (2007), *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Özel Eğitim, Ankara.
15. NAZLI S. (2013), *Aile Danışmalığı*, Anı Yayıncılık, 10.baskı, Ankara.
16. ÖMEROĞLU E., YAŞAR M. (2005), *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Ailenin Eğitime Katılımı*, Bilim ve Aklın Aydınlightında Eğitim Dergisi. Yıl:6, Sayı: 62.
17. ÖZMEN D., ÇETİNKAYA A. (2012), *Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar*, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 28(3), 35-49.
18. SAZAK P. (2006), *Dünyada ve Türkiye’de Erken Çocukluk Özel Eğitiminin Gelişimi ve Erken Çocukluk Özel Eğitim Uygulamaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7 (2), Ankara.
19. SEÇKİN N. ve KOÇ G. (1997), *Okul Öncesi Eğitimde Okul-Aile İş birliği*, Yaşadıkça Eğitim, S.51.
20. TAVİL Y., KARASU N. (2013), *Aile Eğitim Çalışmaları: Bir Gözden Geçirme ve Meta-Analiz Örneği*, Gazi Üniversitesi, Eğitim ve Bilim, Cilt 38, Sayı 168, Ankara.
21. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Müdürlüğü (2013), *Okul Öncesi Eğitim Programı ile Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi*, Ankara.
22. T. C. Ministry of National Education, General Directorate of Basic Education, 2013, 10-11.
23. ULUTAŞDEMİR N. (2007), *Engelli Çocuklarda İletişim ve Oyunun Önemi*, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:5.

24. ÜSTÜNDAĞ E. ve BUMİN G. (2014), *Engelli Çocuklar ve Kardeşleri için Uygulanan Grup Aktivitelerinin Toplumsal Katılım ve Kardeş İlişkileri Üzerine Etkisinin İncelenmesi: Pilot Çalışma*, Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 2(3).

**FIRSATÇILIK: ELAZIĞ SİVRİCE DEPREMİ VE COVID-19 (KORONAVİRÜS)
ÖRNEKLEMLERİ**

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOLMAZ

ORCID: [0000-0002-3323-7448](https://orcid.org/0000-0002-3323-7448), İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
,mustafa.solmaz@inonu.edu.tr.

Arş. Gör. Dr. Ersoy Özmen ALKAN

ORCID: [0000-0001-6015-3891](https://orcid.org/0000-0001-6015-3891) Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü, ersoy_ozmen@ktu.edu.tr.

ÖZET

Fırsatçılık olgusunun yaygınlığını, etkisini Elazığ Sivrice Depremi ve Covid-19 (Koronavirüs) hadiseleriyle ortaya koymak araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bunu yapabilmek için doküman incelemesine, onun da bir türü olan içerik analizi yöntemine müracaat edilmiştir ve bazı sözcükler aranmıştır. Basındaki yer alan haberlerde “Elazığ Sivrice Depremi”, “Covid-19 (Koronavirüs)”, “fırsatçılık”, “kira fiyatları”, “taşıma ücretleri”, “maske”, “kolonya”, “dezenfektan” gibi sözcükler taranmıştır. Fırsatçılığın yalnızca bizim gibi toplumlara ait bir olgu olmadığı, gelişmiş ülkelerde de benzeri vakalara rastlandığı anlaşılmıştır. Bu tür olumsuz süreçleri önlemek için ilköğretimden itibaren çocuklara sıkı bir ahlaki eğitim verilmesi gerektiği, onun doğuracağı eksiklikleri ve aksaklıkları ortadan kaldırmak için de yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Elazığ Sivrice Depremi, Covid-19 (Koronavirüs), fırsatçılık, kolonya, dezenfektan

**OPPORTUNISM: SAMPLES OF THE ELAZIĞ SİVRİCE EARTHQUAKE AND COVID-19
(CORONAVİRUS)**

ABSTRACT

The purpose of the research is to put forth the prevalence and impact of the opportunistic phenomenon with the Elazığ Sivrice Earthquake and Covid-19 (Coronavirus) events. In order to do this, an application was made to document analysis and to content analysis method that is a kind of it and some words are searched. In the news in the press, words such as “Elazığ Sivrice Earthquake”, “Covid-19 (Coronavirus)”, “opportunism”, “rental prices”, “transportation fees”, “mask”, “cologne”,

“disinfectant” were scanned. It is understood that opportunism is not only a phenomenon belonging to societies like us, but similar cases are also encountered in developed countries. It has been concluded that a strict moral education should be given to children starting from primary education in order to prevent such negative processes, and legal arrangements should be made to eliminate the shortcomings and deficiencies that may arise from it.

Keywords: Elazığ Sivrice Earthquake, Covid-19 (Coronavirus), opportunism, cologne, disinfectant.

GİRİŞ

İnsanların nasıl varlıklar olduğu noktasında genel olarak iki temel bakış açısı vardır. Başka şeylerle birlikte insanların ya toplumsal varlıklar oldukları bundan dolayı fedakâr, yardımsever oldukları şeklindeki anlayıştır ki bunu da genel anlamıyla marxist teoriler kanıtlamaya çalışmıştır. Ya da onların çıkarıcı oldukları, sürekli olarak kâr peşinde koştukları menfaat varlıkları olarak değerlendirilmesi vardır ki bunu da genel olarak liberal ve kapitalist bakış açıları kanıtlamaya çalışmışlardır. Biz bunlardan yalnızca Marx’ın ve Adam Smith’in görüşlerine yer vereceğiz.

Marx, insanların toplumsal yönlerine daha çok vurgu yapmış ve onların en temel özelliğinin hem kendileri hem de diğer insanlar için üretmeleri olduğunu savunmuştur. Hayvanlar içgüdüleriyle yalnızca kendileri ve yavruları için gerekli olan besinleri temin ederlerken; insanlar yalnızca kendileri ve aileleri için değil diğer insanlar için de üretirler (Marx, 2003: 68-69).Yine Marx’a göre politik bir devrim sonucunda kurulacak olan komünist toplumsal aşamada özel mülkiyet halk için halk adına ele geçirilip kullanılacak, herkes yeteneğine göre çalışacak fakat gereksinimine göre bundan pay alacaktır. Bu toplumsal uyumun bozulmaması için de biriktirmeye müsaade edilmeyecektir (Engels, 1995: 439-440; Marx-Engels, 2003: 21).

İnsanların paylaşmaya yönelik varlıklar olmaktan ziyade menfaat peşinde koştuklarını savunan anlayışlar ise kapitalizmin teorik öğretileri olan klasik, neo klasik, neoliberal öğretilerdir ki bu bakış açılarının kökenleri çok öncelerine kadar bile uzatılabilir, biz bunlardan yalnızca ilkinin önde gelen temsilcisine yer vereceğiz. Adam Smith’in klasik iktisadındaki “görünmez el”, piyasanın sorunsuz bir şekilde işleme tarzını göstermekle birlikte insanların bencil bir şekilde kârlarının peşinde nasıl koştuklarını da kanıtlamaktadır (Smith, 2011: 62-63).Basit olarak anlatmak gerekirse diyelim ki piyasada ayakkabı üretimi fazladır, bundan dolayı ayakkabıların fiyatı düşmüş ve üreticilerin kârları da azalmıştır. Gömlek üretimi ise yeterli değildir, gömlek arzı ona karşı duyulan talebi

karşılayamamaktadır bundan dolayı gerek gömleklerin fiyatı yükselmiş ve sunduğu kâr miktarı da artmıştır. Ayakkabı üretiminde yeterli kâr bulamayan kapitalist yatırımlarını bu alandan çekip gömlek üretimine harcar. Zamanla gömlek üretimi artınca arz yine talebi aşar ve bundan dolayı hem fiyatlar hem de kârlar düşer. Durumu fark eden kapitalist bu sefer daha çok kâr vaat eden alanlara, toplumsal talebe karşı arzın yetersiz olduğu başka malların üretimine yönelir. Bu süreç sınırsız bir şekilde tekrar eder ve piyasa da sorunsuz bir şekilde işler. Bencilce çıkarının peşinde koşan birey sayesinde toplumun en çok gereksinim duyduğu nesneler üretilir (çünkü bunlar daha büyük kâr sunarlar) ve sistem de sorunsuz bir şekilde varlığını sürdürür.

Marx'ın ve taraftarlarının mı yoksa Adam Smith ve liberal iktisatçıların mı daha doğru modeller ortaya koyduklarını bilmiyoruz. Yapmış olduğumuz araştırma yalnızca çıkarıcılığın özel bir türü olan fırsatçılık olgusuna yönelecektir. Çıkarıcılıktan çok da farklı anlama gelmeyen fırsatçılık kavramı, ondan yalnızca bir bakımdan farklılaşmaktadır, o da zaman açısından. Çıkarıcılık zamansal bakımdan çok daha uzun süreli bir tutumu ifade ederken, fırsatçılık zamanın sadece belli bir kısmıyla, uygun zamanla ilgilidir ve onu değerlendirmeyi ifade eder. Gerekli koşulların olduğu uygun zamanı fark etmeyi, onu değerlendirmeyi belirtir. Bu açıdan fırsatçılık zamanın belli bir kısmında, uygun zamandaki çıkarıcılık türüdür veya onun görünümüdür.

İşte yapmış olduğumuz bu araştırmadaki zamanın belli bir kısmı, belirli bir zaman, uygun zaman gibi ifadelerin karşılığı Elazığ Sivrice Depremi sonrasıyla ve Covid-19 (Koronavirüs) öncesi ve sonrasındaki yaşanan olumsuzluklarla ilgilidir. İnsanların hakkında ne kadar iyimser bir şekilde düşüsek de üzülerken söylemek gerekir ki bu iki olayda, onlardan öncesinden itibaren araba fiyatlarının yükselmesinde, gıda ve sebze fiyatlarının pahalılığında ve daha birçok olayda sayısız fırsatçılık hadiselerine ülke olarak rastlamış bulunmaktayız. Biz bunlardan yalnızca ilk ikisine yer vereceğiz.

ELAZIĞ SİVRİCE DEPREMİ VE FIRSATÇILIK

Elazığ Sivrice'de 24 Oca 2020 tarihinde meydana gelen 6.8 büyüklüğündeki depremde bazı binalar yıkılmış, bazıları da hasar görmüştür. Hasar görmüş olan binalara da ağır ve orta hasarlı rapor verilmektedir. Can güvenliği nedeniyle bu binalarda kalmak, yaşamak yasaklanmıştır (<https://www.yenisafak.com/gundem/deprem-sonrasi-bir-firsatcilik-daha-tasinma-fiyatlari-iki-katina-cikti-3524850>).

Hasarlı yüzlerce evin kullanılamaz hale geldiği Elazığ'da konut sıkıntısı baş göstermiş ve zarar gören vatandaşlar geçici olarak çadır, okul, cami, spor salonu, misafirhane gibi yerlerde geçici olarak yaşamaya başlamışlardır (<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/01/30/elazigda-deprem-firsatcilari-kiralari-arttirmisti-bassavcilik-harekete-gecti>). Daha sonra zarar gören binalarından eşyalarını alabilen vatandaşlar ya kent merkezinde başka bir ev aramaya ya da köyleri varsa oralara doğru hareket etmişlerdir. Hatta bazıları ev bulamadıkları için Malatya gibi çevre illere ya da İstanbul veya Ankara gibi yakınlarının bulundukları yerlere göç etmişlerdir. Bu süreçte karşılaştıkları en önemli sorun nakliye ücretleri olmuştur.

a. “Deprem Sonrası Bir Fırsatçılık Daha: Taşınma Fiyatları İki Katına Çıktı”

İnsanların zor durumlarını fırsata çevirmeye çalışan nakliye firmaları taşıma ücretlerini iki hatta üç katına çıkarmışlardır. Daha önceden evin katına ve uzaklığına bağlı olarak ortalama 600 TL civarında olan taşıma ücretleri 1800 TL'ye kadar yükselmiştir (8 Şubat 2020 Yeni Şafak). Öyle ki bu duruma bırakalım halkı, bazı nakliye firmalarının sahipleri bile isyan etmişlerdir. “Fiyatlar şu anda çok uçuk, önceden bir asansörü 150-200 TL'ye kuruyorlardı. Şimdi 350-450 TL fiyat talep ediyor. Çift taraflı kurmak istediğimiz zaman 800 ile 1000 TL arası para talep ediyorlar” dedi (<https://www.ortadogugazetesi.com/yasam/elazig-daki-deprem-sonrasi-yeni-firsatcilik-ucreti-iki-h10881.html>).

Taşıma ücretlerinin artmasının bir diğer nedeni olarak işçilerin yevmiye ücretleri gösterilmiştir. Daha öncesinden uygun olan işçi yevmiyeleri 250 TL'ye çıkmıştır (08.02.2020 Hürriyet). Ortalama dört işçinin ücretinin 1000 TL olduğunu, çift taraflı asansör kurmanın da 800 ile 1000 TL arasında bir ücrete mal olduğunu dikkate alırsak yerine göre değişmekle birlikte taşınma ücretlerinin en azından 1800-2000 TL arasında bir meblağa ulaştığını söyleyebiliriz. Öyle ki bu durum birçok insanın ekonomik ödeme gücünü aşmış ve “Halk kentte fırsatçılık yapan bazı nakliye firmalarının taşıma fiyatlarını 2 katına çıkardığını belirterek, nakliyecilerden insafli olmalarını” (<https://www.ortadogugazetesi.com/yasam/elazig-daki-deprem-sonrasi-yeni-firsatcilik-ucreti-iki-h10881.html>) istemiştir.

b. “Felaketi Fırsata Çeviriyorlar: Elazığ'da Deprem Sonrası Kira Fiyatları 2 Katına Çıktı”

Geçici olarak çadırlarda ya da çeşitli yerlerde kalan vatandaşlar oturabilecekleri bir yer bulabilmek için ev aramaya başlamışlardır. Ancak emlakçıların ve ev sahiplerinin kira ücretlerini arttırdıklarını öyle ki fiyatları iki katına çıkardıklarını görmüşlerdir. Çadırda ailesiyle birlikte yaşayan bir vatandaş, “Bazı insanlar fırsatçı oldu. Biz çadırlarda yaşıyoruz. Evleri gezdik, hepsinin kira ücretleri artmış. Önceden neredeyse yarı fiyatındaydı evler. Fırsatçılık yapmamaları gerekir” demiştir(<https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/01/31/depremzedelerden-kira-firsatcilarina-tepki>).

Emlakçıları dolaşıp bir sonuç alamadığı için sokak sokak kiralık ev aradığını belirten bir depremzede bu durumdan çok yakınmıştır. “Deprem öncesi 700 lira olan eve şimdi 1500 lira istiyorlar. Bin lira olan eve için de 2 bin lira talep ediyorlar. Depremzedelere yardım etmek yerine bu durumu birçok ev sahibi maalesef fırsata çevirdi. Depremden sonra bir de fırsatçılar yüzünden mağdur duruma düştük.”

(<https://onedio.com/haber/felaketi-firsata-ceviriyorlar-elazig-da-deprem-sonrasi-kira-fiyatları-2-katina-cikti-895869>; <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/elazigda-deprem-firsatciligi-kiralar-iki-kat-artti-266057h.htm>). Bir başka depremzede de benzeri şekilde Ataşehir Mahallesi de kira fiyatlarının 1300, Doğukent Mahallesi de 1000-1200 arasında olduğunu belirtmiştir. Yıkık dökük evlerin dahi kira ücretlerinin 800-900 civarına yükseldiğini söylemiştir. İnsanların fırsatçılık yaptıklarını oysa diğer insanlar gibi kendisinin de zorluklar içerisinde bulunduğunu üstelik kocasının 8 aydır işsiz olduğunu belirtmiştir (<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yaziklar-olsun-kiralik-evlere-deprem-zammi-5595666/>).Başka bir depremzede ise daha acı bir deneyiminden bahsetmiştir. Kendisi önce 1500 liraya bir ev tutmuş ve anahtarı teslim alıp bazı eşyalarını taşımıştır. Tam diğer malzemeleri de taşıırken üç saat sonra ev sahibi aramış ve kira fiyatının 2000 lira olduğunu, bu ücreti vermesini yoksa eşyalarını da alıp evden çıkması gerektiğini söylemiştir (<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yaziklar-olsun-kiralik-evlere-deprem-zammi-5595666/>).

Kira ücretlerinin artışından emlakçılar bile şikâyetçi olmuştur. Elazığ Emlakçılar Derneği Başkanı depremin ardından kiraların fırsatçılık yapan ev sahiplerince iki katına çıkarıldığını belirtmiştir (<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/deprem-firsatciları-41432795>). Emlakçılık yapan bir vatandaş kendisinin oturduğu evin karşısındaki iki evin kira fiyatlarının 800 liradan 1200 liraya çıkarıldığını söylemiştir. 400-500 TL olan müstakil evlerin kiralarının ise 700-800 liraya çıktığını belirtmiştir. Yine bir başka emlakçı, kiralık ev veremediklerini çünkü kiralık ev kalmadığını, olanların ise kirasının 1200’den 1800’e çıktığını söylemiştir. Emlakçılar olarak kendilerinin de bu duruma karşı olduklarını, vatandaşların bu durumu şikâyet etmeleri gerektiğini ifade etmiştir (<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yaziklar-olsun-kiralik-evlere-deprem-zammi-5595666/>).

Vatandaş da “Hepimiz fırsatçılardan şikâyetçiyiz ve önüne geçilmesini istiyoruz” diyerek

yetkililerden kendilerine yardımcı olmalarını, bu duruma karşı önlem almalarını gerektiğini belirtmişlerdir (<https://onedio.com/haber/felaketi-firsata-ceviriyorlar-elazig-da-deprem-sonrasi-kira-fiyatlari-2-katina-cikti-895869>).

c. “Yok Öyle Yağma! Elazığ’da Kiraları Yüzde Yüz Arttıran Fırsatçılar Hakkında Soruşturma”

Artan şikâyetler üzerine Elazığ Cumhuriyet Başsavcılığı konuyla ilişkili olarak soruşturma başlatmıştır. Başsavcılık basında yer alan şikâyetler üzerine ilgililer hakkında 6502 sayılı yasa ve yasal mevzuat kapsamında re’sen araştırma ve soruşturmaya başlandığını, kamuoyuna duyurmuştur (<https://www.internethaber.com/yok-oyle-yagma-elazigda-kiralari-yuzde-yuz-artiran-firsatcilar-hakkinda-sorusturma-2079421h.htm>; <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/01/30/elazigda-deprem-firsatcilari-kiralari-arttirmisti-bassavcilik-harekete-gecti>). Konuyla ilgili olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da harekete geçmiştir. Bakan, kira fiyatlarında yaşanan artışı takip ettiklerini ve fiyatları fahiş miktarda arttıranlarla ilgili olarak bakanlığın ve savcılığın gerekli denetimleri yaptıklarını söylemiştir. Bakan, Elazığ’ın genelinde bu durumun yaşandığını düşünmediğini, birkaç fırsatçının bunu yapmış olabileceğini, onlarla ilişkili olarak da gerekli işlemlerin yapılacağını belirtmiştir (<https://www.internethaber.com/yok-oyle-yagma-elazigda-kiralari-yuzde-yuz-artiran-firsatcilar-hakkinda-sorusturma-2079421h.htm>).

Gerçekten bazı vatandaşlar kullanmadıkları bazı evlerin kira fiyatlarını düşürmüşlerdir hatta kimi durumu iyi olan vatandaş mağdur olanlardan herhangi bir ücret dahi talep etmemiştir. Elazığ’da iki ailenin yaşayabileceği 182 metrekarelik evi bulunan bir vatandaş kira arttıran fırsatçıların olduğunu öğrenince çok üzüldüğünü belirtmiş ve depremzedeler için evinin kira bedelini düşürdüğünü söylemiştir. İki ailenin rahatlıkla yaşayabileceği evlerinin normalde 2500 lira civarında bir kira bedeli olduğunu fakat deprem dolayısıyla bunu 1700 liraya düşürdüğünü hatta gerekirse 1500 liraya kadar indirebileceğini söylemiştir (<https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/01/31/depremzedelerden-kira-firsatcilarina-tepki>). Bu tür iyi niyetli ve yardımcı olmaya çalışanlar insanlar olsa da onların sayısının ne kadar az olduğunu Elazığ Emlakçılar Derneği Başkanı ne yazık ki doğrulamıştır. Başkan, bazı ev sahiplerinin kiralari düşürdüklerini veya bedava olarak depremzedelere tahsis ettiklerini fakat büyük çoğunluğun ise bunu fırsata çevirip kira fiyatlarını yükselttiklerini belirtmiştir (<https://onedio.com/haber/felaketi-firsata-ceviriyorlar-elazig-da-deprem-sonrasi-kira-fiyatlari-2-katina-cikti-895869>).

Fırsatçılık olaylarına sadece Elazığ Sivrice Depremi'nde rastlanmamıştır. Ne yazık ki benzeri davranışlara küresel Covid-19 (Koronavirüs) salgınında da rastlanmıştır. Özellikle kolonya, maske, eldiven, dezenfektan vb. birçok ürün ya ulaşılamaz olmuş ya da bu ürünlerin fiyatları fahiş miktarda yükselmiştir. Yine burada da karşılaştığımız şey az sayıdaki insanın yaptığı ve toplumun çok az bir kesimini etkileyen hadiseler olmamıştır.

COVID-19 (KORONAVİRÜS) SALGINI VE FIRSATÇILIK

2019'un Aralık ayının sonlarında ortaya çıkan ve Ocak 2020'den itibaren de bütün dünyayı etkileyen, etkilemekte olan Covid-19 (Koronavirüs) virüsü nedeniyle bütün bir yer kürede salgın ortaya çıkmıştır. İnsanlar da bu süreçte virüsten etkilememek için maske, kolonya ve dezenfektan ürünlerine yönelmişlerdir. İnsanların acilen ortaya çıkan bu gereksinimlerinin farkına varan fırsatçılar bahsedilen ürünlerde büyük fiyat artışlarına gitmişlerdir.

a. "Koronavirüs (coronavirus) Endişesi Fırsatçıları Harekete Geçirdi"

Türkiye'de daha ilk virüs vakalarının görünmesinden önce dahi maske fiyatlarında önemli artışlar gerçekleşmiştir. Şubat ayı genelinde maske fiyatlarındaki artış %188 civarında olmuştur(<https://www.haberturk.com/corona-virus-endisesi-firsatcilari-harekete-gecirdi-fiyatlar-tavan-yapti-son-dakika-2595522>). Verilen rakamlar her ne kadar bu yönde olsa da aslında artışlar daha yüksek miktarda gerçekleşmiştir. Daha önceden kutusu 7 lira olan maskelerin fiyatı Şubat ayında 120 TL'ye çıkmıştır (<https://www.haberler.com/korona-virusu-oncesi-7-liraya-satilan-maskeler-12957185-haberi/>).

Yine Şubat ayında özel maske türlerinde de azımsanmayacak ölçüde fiyat artışları gerçekleşmiştir. FFP3 koruyucu maskesinin 20 adeti bir sitede 1.090'dan satılırken, bir başka sitede % 20 indirimli olarak 1.560.00 TL'den satılmıştır. Bir başka maskenin 10 adeti ise farklı bir sitede 2.499.99 TL'den satılmıştır (<https://www.haberturk.com/corona-virus-endisesi-firsatcilari-harekete-gecirdi-fiyatlar-tavan-yapti-son-dakika-2595522>) Şubat ve diğer aylarla birlikte maske fiyatlarındaki artış Rekabet Kurulu'na göre %600-700 civarında olmuştur ki bu durum piyasada rekabetin bozulmasına yol açmıştır (<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-rekabet-kurulundan-maske-sorusturmasi-6210881>).

Fırsatçılık yalnızca toplumumuzun vatandaşları arasında gerçekleşmemiştir. Devletler arasında bile fırsatçı eğilimler belirmiş ve ülkeler birbirlerinin maskelerine, koruyucu malzemelerine el koymuşlardır. Çin'den İtalya ve İspanya'ya gönderilen maskelere Fransa, Fransa'nın sipariş ettiği maskelere ise ABD el koymuştur. Ülkelerin birbirlerinin maskelerine el koymaları tamamıyla fırsatçı eğilimlerden dolayı gerçekleşmiştir. Kendi ülkelerine maskeleri bir an önce ulaştırmayı çalışan devletler bir başka ülkenin mallarına sahip olmak için daha fazla yüksek fiyat ödemeyi kabule etmişler, satıcı ülkeler ise bu durumu memnuniyetle kabullenmişlerdir (<https://www.haberturk.com/maske-savaslar-abd-liler-fransa-nin-fransizlar-italya-nin-maskelerine-el-koydu-haberler-2634464>).

Fiyat artışları maske üretimini gerçekleştiren makinelerde de söz konusu olmuş ve bu durum makine fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Çok kısa bir süre içerisinde 30.000 dolar olan makine fiyatları 150.000 dolara kadar yükselmiştir (<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/maske-uretiminde-yerli-makine-atagi-6190615>) ve bu artışın % 400 civarında olduğu söylenebilir.

b. “Kolonya için Kuyruğa Gireceğim Aklıma Gelmezdi”

Ocak ayı başında 12.50 lira olan 1 litrelik kolonya fiyatı Mart başında 15.90'a, “Kolonya Bitti” şeklindeki abartılı duyurular yüzünden 33.00 TL'ye çıkmıştır (<https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-simdi-de-virus-firsatcilari-turedi-11-681-86992.html>; <https://haber.sol.org.tr/turkiye/virus-firsatcilari-sahnedemaske-ve-kolonya-fiyatlarinda-buyuk-artis-282373>). Mart ayında TÜİK 1 litre kolonyanın normal fiyatının 24.70 lira olduğunu belirtirken; o dönemde artış o kadar yüksek olmuştur ki 200 ml kolonya 15 TL'den satılmaya başlamıştır (<https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/tuik-gore-1-litre-kolonya-24-70-tl-5688449/>). İstanbul Ticaret Odası (İTO) de Mart 2020 döneminde İstanbul'da en fazla artan ve azalan harcama kalemlerini açıklamıştır. Bu verilere göre 242 üründen 67'sinde artış olmuş ve bunların başında ise % 72,54 artışla kolonya yer almıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/martta-en-fazla-kolonyanın-fiyati-artti/1789229>).

Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının görülmesinin ardından ise hem fiyatlar önemli oranda yükselmiş hem de kolonya bulunmaz hale gelmiştir. Öyle ki bir vatandaş biraz makul fiyata kolonya alabilmek için epey sırada beklemiş ve amacına ulaşınca da sevincini ifade etmekten kendisini alamamıştır. “Sabahın erken saatlerinde kolonya almak için geldim ve aldığım için mutluyum. Virüs ile etkili olduğuna inanıyoruz ve tüm ev halkı olarak kullanacağız. Kolonya için kuyruğa gireceğim

aklıma gelmezdi” demiştir(<https://www.evrensel.net/haber/399342/kolonya-talebi-fiyatlari-artirdi-bazi-magazalar-onunde-kuyruk-olustu>).

Piyasada fırsatçılığın olduğu bu dönemlerde iyi niyetli vatandaşlar da ortaya çıkmıştır. Koronavirüs nedeniyle fiyatları ciddi oranda artan kolonyayı Malatyalı bir esnaf, alışveriş yapan müşterilerine ücretsiz olarak vermiştir. Salgını fırsat olarak görüp fiyatları arttıranlara tepki gösteren bu esnafımız, iyi niyetli olmayan bu tür girişimleri eleştirmiş ve hediye kayısı sattığı işyerinde alışveriş yapan herkese kolonya hediye etmiştir (<https://www.yenisafak.com/gundem/malatyalı-esnaftan-alkislanacak-hareket-firsatcılara-inat-alisveris-yapana-kolonya-bedava-3529554>). Bu tür iyi yönde başka gelişmeler yaşansa da ne yazık ki genel manzara değişmemiştir.

c. “Fırsatçılar Bu Kez Dezenfektan Ürünlerde Ortaya Çıktı”

Sağlık Bakanlığının Türkiye’de ilk vakanın ortaya çıktığını kamoyuna duyurduktan çok kısa bir süre sonra dezenfektan fiyatları artmıştır. 48 TL olan bir ürün, aynı günün gecesi 84 liraya çıkmıştır. Bazıları firmalar ise indirim yapıyor izlenimi vermek adına ürünlerin fiyatını 70 TL’ye çekmiştir ki amaç aslında yine halkı aldatmaktır (<https://www.trthaber.com/haber/gundem/firsatcilar-bu-kez-dezenfektan-urunlerde-ortaya-cikti-466260.html>).

Ocak ayında 3.50-5.00 lira olan 250 ml bir dezenfektanın fiyatı Mart’ta 15.00 TL’ye, Bir başka markanın yine 250 ml dezenfektanı 7.00 liradan 32.00 TL’ye yükselmiştir. Aynı dezenfektan markasının toplu kullanım için olan 5 litreliği ise 20.00-30.00 lira aralığından 92.00-219.00TL civarına çıkmıştır (<https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-simdi-de-virus-firsatcilari-turedi-11-681-86992.html>;<https://haber.sol.org.tr/turkiye/virus-firsatcilari-sahnedemaske-ve-kolonya-fiyatlarinda-buyuk-artis-282373>).Yine Mart ayında bir markanın 250 ml dezenfektanı 7.00 liradan 39.00 liraya yükselmiştir. 5 litrelik bir dezenfektan bir internet sitesinde 83.00 lira iken bir başkasında 198 liraya satılmıştır (<https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-simdi-de-virus-firsatcilari-turedi-11-681-86992.html>).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın Ar-Ge çalışmalarını tamamladığı ve Cumhurbaşkanlığının talimatıyla seri üretimine geçilen yerli koronavirüs dezenfektanı “BOREL”in fiyatı bazı internet sitelerinde 3 katına yükselmiştir. Kamu iştiraki olan ePttAVM bahsedilen ürünü bakanlığın tavsiyesiyle 7.45 liradan satarken bazı e-ticaret siteleri aynı ürünü 20 TL’den satışa çıkarmışlardır (<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/firsatcilar-borlu-dezenfektana-da-el-atti-6192594>).

Dezenfektan, kolonya ve maske fırsatçılığına yalnızca ülkemizde değil, Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde de rastlanılmıştır. ABD başkanı Trump koronavirüse karşı mücadelede kullanılan tıbbi ekipmanlar başta olmak üzere birçok malzemenin stok yapılmasını ve ürünlerin fiyatlarının arttırılmasını engellemek için bir kararname imzalamış ve bunu da kamuoyuna duyurmuştur (<https://www.haberturk.com/abd-baskani-trump-tan-kovid-19-a-karsi-yeni-kararname-2622804>).

İngiltere başbakanı Boris Johnson'un sokağa çıkma yasağı kararından yaklaşık iki hafta önce halkın yöneldiği makarna, pirinç, yumurta ve benzeri ürünlerle birlikte tuvalet kâğıdı, sabun, deterjan, ıslak mendil ve antibakteriyel el temizleme jelinin fiyatları iki katına kadar (<https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/ingilterede-panik-malzemeler-tukeniyor-5700170/>) yükselmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Fırsatçılık olaylarıyla yalnızca bugün ve bizim toplumumuzda karşılaştığımız sonucunu hiçbir şekilde çıkarmamalıyız. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında da ülkemizdeki yağ, tüp, şeker kuyrukları da yine fırsatçılığın ve o zamanlar kullanılan tabirle “kara borsacılığın” en önemli göstergeleri olmuştur. Diğer taraftan bu durumun yalnızca bizde görülmediği, farklı nicelikte ve nitelikte olsa da başka ülkelerde, Amerika ve İngiltere gibi daha birçok toplumda görüldüğü de belirtilmelidir. O zaman yapılması gereken hem birçok toplumu hem de bir toplumun içerisindeki nüfusun çok büyük kısmını etkileyen bu fırsatçılığa karşı önlemler almaktır.

Fırsatçılığa yönelik davranış eğilimleri göstermemeleri için nesillerimize öncelikle ilköğrenimden itibaren ahlaklı olmalarını öğretmektir. Onlara insanın önemli bir varlık olduğu, her insanın değerli bir varlık olarak görülmesi gerektiği bakış açısını kazandırmalıyız. Bunu yaparken de adaleti, hakkaniyeti vb. erdemleri yüceltip onları çocuklarımıza kazandırabilmeliyiz. Çünkü bunları kazanmamış olan insanlarımız başka alanlarda ileri noktalara kadar uzansa da bunun ne toplumumuza ne de insanlığa bir faydası olabilir. İnsanı önemli bir değer olarak görmeyen, adaleti önemsemeyen, hak-hukuk gibi kavramları öğrenmemiş veya benimsememiş olan insanlar fayda sağlarlarsa ancak kendi cepleri için bunu yaparlar. Tabiri caizse okullarda başarı ölçütü olarak yalnızca akademik kıstaslar gözetilmemeli, öğretimin yanında eğitime de büyük önem verilmelidir.

Sonra yaşadığımız bu olumsuz deneyimler bazı şeylerin yalnızca ahlaka havale edilemeyeceğini, sıkı hukuksal denetimlere ihtiyaç duyulduğunu da göstermiştir. Kant'a yönelik yapılan eleştirilerde

olduğu gibi insanların ahlaklı olma zorunlulukları yoktur başka deyişle bazı insanlar ahlaki ilke ve kaidelere uyarken bazıları da gayet tabii buna uygun davranmayabilirler. İşte burada bir denetim aygıtı olarak hukuk devreye girmelidir. Ahlakın yeterli olmadığı yerde sağlam, kesin ve net yasal mevzuatlarla hukuk belirmelidir. Gerek Elazığ Sivrice Depremi gerekse de Koronavirüs nedeniyle bazı başsavcılıklar ve bakanlıklar harekete geçip önemli operasyonlar yapmışlar ve birçok suçluyu yakalayıp cezalarını da vermişlerdir. Fakat yine de sürecin önü alınamamıştır. Bundan dolayı biz hukukta fırsatçılık yapanlara, yaptıranlara, aracılık edenlere yönelik ağır cezalar getirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Fırsatçılığın ne türü olursa olsun yasal olarak bir açıklığa kavuşturulup en ağır cezalar içerisinde sayılmasını öneriyoruz.

Yasal düzenlemeler yapıldıktan sonra şuan yürürlükte olan 28835 sayılı “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun”da da gerekli düzenlemeler yapılarak halkın bu şekildeki aldatıcı ticari uygulamalara karşı bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Pek çok açıdan tüketiciyi korumak için çıkarılan bu kanunun bilinirliği ve etkinliği artırılmalıdır. Başka bir deyişle bireyler haksız fiyat artışına veya fırsatçılığa maruz kaldıklarında yasal hak ve sorumluluklarının neler olduğu konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu bilgilendirme kamu spotu gibi geniş kitlelere ulaşılabilecek mecralardan yapılmalıdır. Böylece halkın desteği ile idari ve hukuki açıdan fırsatçılığa karşı daha etkili mücadele yapılacaktır.

KAYNAKÇA

“ABD Başkanı Trump'tan Kovid-19'a karşı yeni kararname”, Habertürk, Erişim Tarihi: 24.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/abd-baskani-trump-tan-kovid-19-a-karsi-yeni-kararname-2622804>.

“Deprem Sonrası Bir Fırsatçılık Daha: Taşınma Fiyatları İki Katına Çıktı”, Yeni Şafak, Erişim Tarihi: 08.02.2020, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/deprem-sonrasi-bir-firsatcilik-daha-tasinma-fiyatlar-iki-katina-cikti-3524850>.

“Depremzedelerden 'kira' fırsatçılarına tepki”, Sabah, Erişim Tarihi: 31.01.2020, Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/01/31/depremzedelerden-kira-firsatcilarina-tepki>.

“Elazığ'da deprem fırsatçıları kiralari arttırmıştı! Başsavcılık harekete geçti”, Erişim Tarihi: 30.01.2020, A Haber, Erişim Adresi: <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/01/30/elazigda-deprem-firsatcilar-kiralari-arttirmisti-bassavcilik-harekete-gecti>.

“Elazığ'daki Deprem Sonrası Yeni Fırsatçılık: Ücreti İki Katına Çıkardılar!”, Ortadoğu, Erişim Tarihi: 08.02.2020, Erişim Adresi: <https://www.ortadogugazetesi.com/yasam/elazig-daki-deprem-sonrasi-yeni-firsatcilik-ucreti-iki-h10881.html>.

“Elazığ'da Deprem Fırsatçılığı: Kiralar İki Kat Arttı”, Yeniçağ, Erişim Tarihi: 29.01.2020, Erişim Adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/elazigda-deprem-firsatciligi-kiralar-iki-kat-artti-266057h.htm>.

ENGELS, Friedrich (1995), Anti-Dühring, Çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, III. Basım, Ankara.

“Felaketi Fırsata Çeviriyorlar: Elazığ'da Deprem Sonrası Kira Fiyatları 2 Katına Çıktı”, Onedio, Erişim Tarihi: 29.01.2020, Erişim Adresi: <https://onedio.com/haber/felaketi-firsata-ceviriyorlar-elazig-da-deprem-sonrasi-kira-fiyatları-2-katina-cikti-895869>.

“Fırsatçılar borlu dezenfektana da el attı”, Milliyet, 20.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/firsatcilar-borlu-dezenfektana-da-el-atti-6192594>.

“Fırsatçılar bu kez dezenfektan ürünlerde ortaya çıktı”, TRT Haber, Erişim Tarihi: 11.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/firsatcilar-bu-kez-dezenfektan-urunlerde-ortaya-cikti-466260.html>.

“İngiltere’de panik! Malzemeler tükeniyor”, Sözcü, Erişim Tarihi: 24.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/ingilterede-panik-malzemeler-tukeniyor-5700170/>.

“Kolonya talebi fiyatları artırdı, bazı mağazalar önünde kuyruklar oluştu”, Evrensel, Erişim Tarihi: 13.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.evrensel.net/haber/399342/kolonya-talebi-fiyatları-artirdi-bazi-magazalar-onunde-kuyruklar-olustu>.

“Koronavirüs (Coronavirus) Endişesi Fırsatçıları Harekete Geçirdi!”, Habertürk, Erişim Tarihi: 26.02.2020, Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/corona-virus-endisesi-firsatcilari-harekete-gecirdi-fiyatlar-tavan-yapti-son-dakika-2595522>.

“Koronavirüs öncesi 7 liraya satılan maskeler şimdi 120 lira”, Haberler.Com, Erişim Tarihi: 26.02.2020, Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/korona-virusu-oncesi-7-liraya-satilan-maskeler-12957185-haberi/>

“Malatyalı esnaftan alkışlanacak hareket: Fırsatçılara inat alışveriş yapana kolonya bedava”, Yeni Şafak, Erişim Tarihi: 14.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/malatyalı-esnaftan-alkislanacak-hareket-firsatcılara-inat-alisveris-yapana-kolonya-bedava-3529554>.

“Martta en fazla kolonyanın fiyatı arttı”, AA, Erişim Tarihi: 03.06.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/martta-en-fazla-kolonyanın-fiyatı-artti/1789229>.

MARX, Karl (2003), *1844 El Yazmaları*, Kenan Somer, Eriş Yayınları, Basım Yeri Belirtilmemiş.

MARX, Karl ve F. Engels (2003), *Gotha Programının Eleştirisi*, Çeviren Belirtilmemiş, Eriş Yayınları, Yayım Yeri Belirtilmemiş.

“Maske üretiminde yerli makine atağı”, *Milliyet*, Erişim Tarihi: 17.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/maske-uretiminde-yerli-makine-atagi-6190615>.

“Maske savaşları: ABD'liler Fransa'nın, Fransızlar İtalya'nın maskelerine el koydu”, *Habertürk*, Erişim Tarihi: 03.04.2020, Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/maske-savaslari-abd-liler-fransa-nin-fransizlar-italya-nin-maskelerine-el-koydu-haberler-2634464>.

SMITH, Adam (2011), *Milletlerin Zenginliği*, Çev: Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, V. Basım, İstanbul.

“Son dakika haberleri: Elazığ'da deprem fırsatçıları! Fiyatları iki katına çıkardılar”, *Hürriyet*, Erişim Tarihi: 30.01.2020, Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/deprem-firsatcilari-41432795>.

“Son dakika... Rekabet Kurulu'ndan 'maske' soruşturması!”, *Milliyet*, Erişim Tarihi: 12.05.2020, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-rekabet-kurulundan-maske-sorusturmasi-6210881>.

“Şimdi de virüs fırsatçıları türedi”, *Medimagazin*, Erişim Tarihi: 11.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-simdi-de-virus-firsatcilari-turedi-11-681-86992.html>.

“TÜİK’e göre 1 litre kolonya normal koşullarda 24.70 TL”, *Sözcü*, Erişim Tarihi: 20.03.2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/tuik-gore-1-litre-kolonya-24-70-tl-5688449/>.

“Virüs fırsatçıları sahnede: Maske ve kolonya fiyatlarında büyük artış”, *Sol*, 11.03.2020, Erişim Adresi: <https://haber.sol.org.tr/turkiye/virus-firsatcilari-sahnedemaske-ve-kolonya-fiyatlarindabuyuk-artis-282373>.

“Yazıklar olsun! Kiralık evlere deprem zammı”, *Sözcü*, Erişim Tarihi: 29.01.2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/yaziklar-olsun-kiralik-evlere-deprem-zammi-5595666/>.

“Yok öyle yağma! Elazığ'da kiralari yüzde yüz artıran fırsatçılar hakkında soruşturma”, *İnternet Haber*, Erişim Tarihi: 30.01.2020, Erişim Adresi: <https://www.internethaber.com/yok-oyleyagma-elazigda-kiralari-yuzde-yuz-artiran-firsatcilar-hakkinda-sorusturma-2079421h.htm>.

GIDDENS'TA ADALET VE İKTİSADİ ADALET

Öğr. Gör. Dr. Yaşar ALKAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksekokulu, Orcid ID:

0000-0001-9553-5646

ÖZET

Bu çalışma Batı düşünce sistemi üzerine dikkat çeken tespitlerde bulunan Anthony Giddens'in görüşlerini adalet ve iktisadi adalet bağlamında analiz etme amacı gütmektedir. Buna uygun olarak öncelikle Giddens ve ürettiği eserler ile yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler verilecektir. Sonra Giddens'in adaleti ve iktisadi adaleti ele alış biçimi değerlendirilecektir. Emek ve sermaye ikilemi içerisinde ivmelenen kapitalist ve post-kapitalist gelişmenin sermayeyi güçlendirmesinin iktisadi adalet üzerine etkileri hakkında Giddens'in açıklamaları önem arz etmektedir. Zira O'nun işçilerin mülkiyetsizleştirilmesinin ve metalaştırılmasının dünya genelinde yol açtığı sorunlara yönelik tespitleri dikkat çekicidir. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olamayan geniş kitlelerin mevcudiyeti, servetin belirli merkezlerde toplanmasına sebep olup adaletsizliği ve iktisadi eşitsizliği artırmaktadır. Giddens, eylem şekli kapsamında dağıtıcı adalet üzerine yürütülen faaliyetlerin ve oluşturulan organizasyonların başarısının toplumsal infialleri engelleme gücü üzerine açıklamalarda bulunmaktadır. Kendilerine makul tüketim imkanları sunulan geniş kitlelerin kapitalizme karşı tavır sergilememelerinin ardında yatan güdüler de ele alınmaktadır. Sosyokültürel kazanımlardan hareketle toplumsal güç eşitsizliklerini artıran veya azaltan birer unsur olan dil, eğitim ve sağlık ile ilgili analizleri önem arz etmektedir. O'na göre zenginlik, eğitim, kültür vb. bakımından üstün olan kişilerin bunları sosyal müzakereye soktuğu her türlü iletişim biçimi iktisadi adaletsizliğin de dışı vurum biçimlerindendir. Bir diğer mühim konu olan evlilik ise kişilere sosyal anlamda belirli bir meşruiyet ve aidiyet kazandırır da toplumsal rol bölüşümlerini keskinleştirerek iktisadi eşitsizliği artırıcı etkiler ortaya çıkarabilir. Giddens'in bu durumun gerekçelendirmesine ilişkin çizdiği perspektif mühimdir. Giddens'in modern ve post-modern toplumlarda din ile geleneğin etkileri hakkında yaptığı değerlendirmeler de dikkat çekmektedir. O'na göre mütemadiyen seküler hayat tarzının benimsendiği Batı toplumlarında adalet ve iktisadi adalet kapsamında devlet aygıtına biçilen rol ile dini eğilimin yüksek olduğu toplumlarda atfedilen değerler aynı değildir. Dolayısıyla her yerde uygulanabilecek standart çözümler bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Giddens, Adalet, İktisadi Adalet

JUSTICE AND ECONOMIC JUSTICE IN GIDDENS

ABSTRACT

This study aims to analyse the views of Anthony Giddens that draw attention to Western thought system with his points in the context of justice and economic justice. Accordingly, the information about Giddens' works and studies are provided at the beginning. Following that the way Giddens discusses justice and economic justice is evaluated. Giddens' statements that are about the strengthening impacts of capitalist and post-capitalist development on capital accelerated by the labour and capital dilemma are important since his points on the global issues stemming from the dispossession and objectification of the workers matter. The existence of masses of people that cannot own means of production leads to the accumulation of prosperity in certain centers and escalates the injustice and economic inequality. Giddens provides explanations on how effectively social organizations and activities that are conducted for power distribution and justice can prevent the social indignation regarding the way of actions. The incentives behind the indifference of large groups of people who have reasonable consumption facilities are also discussed. Giddens' analyses on language, education and health factors each of which increase or decrease the power inequalities starting from socio-cultural acquisitions are considered significant. According to Giddens, any way communication that enables people to socially deliberate their privileges such as wealth, education, culture is a clear demonstration of economic injustice. In addition, when it comes to marriage also may result in intensifying the social roles thereby increasing the economic injustice although it provides social justification and sense of belonging. The point of view that Giddens rationalizes the circumstances should be taken into consideration. Moreover, the evaluations of Giddens' about the effects of religion and traditions on modern and post-modern societies are important. According to Giddens, the perceived role of the state and its the imputed values in Western societies where secular life style has already been settled and the religious societies differ significantly. Therefore, it is not possible to find standart solutions that can be applied everywhere.

Keywords: Giddens, Justice, Economic Justice

GİRİŞ

1938 yılında Londra’da bir katibin oğlu olarak dünyaya gelen Anthony Giddens, orta sınıfa mensup ailenin çocuğu olarak büyümüştür. 1959’da Hull Üniversitesi Sosyoloji ve Psikoloji Bölümü ve devamında aynı üniversitede yüksek lisans mezuniyetlerinden sonra London School of Economics’te *Çağdaş Britanya’da Spor ve Toplum* adlı bir tez hazırlamıştır. 1961’de Leicester Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyeliğine atanmıştır. *İntihar Sosyolojisi* (1971), *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori* (1971), *Max Weber’in Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji* (1972), *İleri Toplamların Sınıf Yapısı* (1973), *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları* (1976), *Sosyal Teorinin Temel Problemleri* (1979) gibi eserlere imza atan Giddens, 1971-1976 yılları arasında *Sosyolojide Araştırmalar* serisinin editörlüğünü yapmıştır. Cambridge Üniversitesi Uygulamalı İktisat Bölümü’nde Cambridge Seçkinler Araştırması Projesi’ni başlatmıştır ve 1985’te bu üniversite bünyesinde Sosyoloji Profesörü olarak atanmıştır. Ağırlıklı olarak yapısalci ve post-yapısalci yaklaşımların ele alındığı ve kapitalizm ile sosyalizm arasında bir ara yol arayışının ilk basamağı olan *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi* (1981) eseri ile de dikkat çekmiştir.

Yapılaşma teorisini en sistematik biçimde sunduğu *Toplamlın İnşası* (1984), Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi serisinin ikinci kitabı *Ulus-Devlet ve Şiddet* (1985) ile üçüncü kitabı *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği* (1994), *Sosyal Teori ve Modern Sosyoloji* (1997) diğer belli başlı eserleridir. 1989’dan sonra defalarca basılan ve ders kitapları arasında yerini alan *Sosyoloji* eseri kapsayıcılığıyla önem arz etmektedir. İlerleyen süreçte modernite konusuna eğilen Giddens, geleceğin modern yahut post-modern toplumunun tasarlanmasıyla ilgili eserler üretmeye başlamıştır. Bu bağlamda kaleme aldığı *Üçüncü Yol-Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi* (1998) çalışması ilgili alanda mihenk taşlarından biri olmuştur. Nitekim anılan eser; yeni bir demokratik devlet modeli, aktif sivil toplum, demokratik aile, yeni karma ekonomi, katılımcı eşitlik, sosyal refah devleti, kozmopolit ulus, kozmopolit devlet ve ulus gibi üçüncü yol ilkelerinden bahsetmesiyle ilgili konularda çalışma yapan her kesimin referans noktalarından birisi olmasını sağlamıştır (Çötök, 2017: 194). Giddens’in hem sosyolojik hem de felsefî anlayışı çeşitli bilim dalları içerisinde belirli metodolojiler dahilinde kapsamlı analizleri gerektirmektedir (Tatlıcan ve Binay, 2010: 3-6). Ancak bu çalışmada ele alınan ve hedeflenen, Giddens’in eserlerine bağlı olarak çizdiği perspektifte adaleti ve iktisadi adaleti değerlendirmektir. Dolayısıyla gerçekleştirilen analiz yöntemi tek boyutlu yahut tümüyle kapsayıcı olmaktan ziyade adalet ve iktisadi adalet mahiyetinde multidisipliner bir uğraşmayı ortaya koymaktadır.

GIDDENS’IN ADALETİ VE İKTİSADİ ADALETİ ELE ALIŞI

Giddens’in adalet ve iktisadi adalet üzerine analizlerine başlarken öncelikle bu kavramların tanımlarını ele almak gerekir. Adalet; bir toplumda, değerlerin, ilişkilerin, ideallerin, erdemlerin cisimleşmiş, somutlaşmış, hayata geçirilmiş olması ve herkesin hak ettiği ödül ya da cezayla karşılaşması durumudur (Cevizci, 1999: 11). Nitekim Giddens’a göre adalet normları, sömürü olarak neyin alınacağını veya aksine, bir sömürü ilişkisinin hangi durumlarda ahlaken savunulabilir bir otorite ilişkisi olduğunu tanımlamaktadır (Giddens, 2010b: 265). İktisadi adalet ise aslında tam anlamıyla hakkaniyetli bölüşümün sağlanmasıdır. Gerçekleştirilen faaliyetler sürecinde ve sonunda kimin üretilen üründen ne kadar pay alacağı (ya da hiçbir faaliyette bulunmasa bile varlığı itibarıyla

ne kadar edinim elde edeceği) hususunda geniş anlamda insanlığın, dar anlamda da içinde bulunulan toplumun tahsis sisteminin sağladığı insana yaraşır dağılım, iktisadi adalet olarak tanımlanabilir.

Türk Dil Kurumu'nun iktisadi adalet tanımı: ‘yasaların, hükümetlerin ve kurumların iktisadi etkinliklerde belli gruplara veya kişilere ayrıcalık tanımaksızın herkese eşit ve adil olması gerekliliği. Uluslararası finans kuruluşları, çok uluslu şirketler ve gelişmiş ülkelerin güçlerinin azaltılarak dünya iktisadi güç dengesinin daha eşitlikçi ve adil hale gelmesi gerekliliği¹’ şeklindedir.

Anthony Giddens, başta Birleşik Krallık olmak üzere Batı’da evreler halinde hayat bularak dinamizm kazanan kapitalist gelişmenin sosyolojik boyutunu derinlemesine inceleyen düşünürlerdendir. Analizlerine istinaden belirtmektedir ki özellikle Batı toplumları; sınıf temelinde ekonomik üretimin tüketim için yapıldığı, kar fetişizminin olduğu, mülkiyet ilişkilerinin sermaye lehine orantısız şekilde fazla geliştiği ve burjuvanın siyaset eliyle tüm yapıyı dizayn ettiği dolayısıyla iktisadi adaletsizliğin hüküm sürdüğü toplumlardır (Giddens, 2012a: 59). Emek ve sermaye ikileminde hem kapitalist hem de post kapitalist toplumlarda yerleştirilmeye çalışılan zenginliğin ve gelirin adaletli dağıtımını amaçlayan çeşitli vergi politikalarına rağmen yüzyıllar içerisinde istenilen düzeye ulaşamamıştır (Giddens, 1999: 191). O, bunun nedeninin nispeten mülkiyet sahipliğinde yattığını belirtmekle birlikte liberalleşmenin kontrolsüz yürüyüşünün, geniş halk kitlelerini sosyal politikaların yetersiz kaldığı düzeyde fakirliğe sürükleyeceğini söylemektedir. Giddens’a göre sistematik olarak belirli aralıklarla kriz üreten kapitalizmin, gelir dağılımını sermaye sahipleri lehine bozucu etkisi iktisadi adaleti zedeleyici en önemli unsurdur.

Giddens ulus devlet sistemi, askeri dünya düzeni ve uluslararası iş bölümü ile birlikte ele aldığı küreselleşmeyi, kapitalist teknolojik gelişmelerin sonunda açığa çıkan çelişkisiz ve alternatifsiz bir dönüşüm süreci olarak görmektedir. O, 1945 ve sonrasında ileri kapitalist ülkelerde genişleyen ekonominin, güçlü sendikaların ve yüksek ücretlerin sağladığı kısmi dengenin 1970’lerle birlikte ortaya çıkan ekonomik kriz ile sarsılarak iktisadi adaletsizliği körüklediğini söyler (Çötök, 2017: 201-202). İşçilerin mülkiyetsizleştirilmesi ve metalaştırılması küresel ekonomik eşitsizliğin ana eksenini oluşturmaktadır (Giddens, 1994: 69). Ulus devletlerin erken dönemlerinde modernite ve milliyetçilik bağlamında sendika hareketleriyle nispeten iktisadi adaleti tesis edebildiği göz önüne alındığında, küreselleşme düzeyinin artışı devletin hükmediciliğini ve ekonomideki aktif rolünü sınırlandırmıştır. Sendikaların gücünü kıran emek göçleri piyasada sürekli bulunabilecek ucuz emeği konsolide ederek Marx’ın da vurguladığı üzere ücretlerin yükselmesini engelleyerek sermayenin hegemonyasını sürekli kılmıştır.

Giddens’a göre ılımlı veya kontrollü bir çatışma ortamının liberalleşme sloganı eşliğinde yenilikleri ortaya çıkarıcı etkisi sosyal infialleri engellemektedir. Diğer yandan ellerinden üretim araçlarının mülkiyeti alınıp maddi imkanlarla (eğer efektif talebi sağlayabilirse) neredeyse sınırsız tüketim yapabilme umudu verilen emekçiler fark ederek ya da muhtemelen farkına varamadan özgürlük ortamı yanılsamasıyla kullanılmaktadır. Nitekim bireycilik veya ‘birey kültü’ insanlığa bir eşitlik ve adalet arzusu sunsa da artı değer gerçeğiyle birlikte örgütlü yapının olmadığı toplumlarda emeğin, sermayenin mutlak sömürsü altında olmasını engelleyememektedir (Giddens, 2008a: 93). Bu

¹Güncel Türkçe Sözlük, iktisadi adalet maddesi, Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=166851, (Erişim Tarihi 28.8.2016)

sürecin işleyişi kümülatif bir gözetim ile tesis edilmektedir. Gözetim; eskiden beri kişilerin neler yaptıklarını denetimlemeyi, kaydettikleri ilerlemeyi izlemeyi, örgütlenme veya korunma için diğerlerine bakma faaliyetlerini içermektedir. Modern zamanlarda hükümetlerin doğumları ve evlilikleri kaydedip işletmelerin de çalışmaları izlemeye başlamasından beri ‘gözetim kapsamı’ hiç olmadığı kadar yaygınlaşmıştır. Nitekim gözetim, mevcut sosyal düzene uygunluğun ve denetimin bir aracı olma fonksiyonunu artırmıştır. Bu bağlamda kapsamlı etki alanıyla gözetim sistemleri; insanların doğru ödemeyi yapıp yapmadığını, gerekli sosyal yardımları alıp almadığını, güvenlik ihtiyacının giderilip giderilmediğini, en son (nihai) ve dolayısıyla güncel ürünlerden haberdar edilip edilmediğini öğrenme imkanı sağlayarak çeşitli açılardan iktisadi adalete hizmet etmektedir. Hassas nokta ise bunların insan ihtiyaçları için mi yoksa daha fazla denetim için mi üretileceğidir. En nihayetinde Giddens için gözetim, kapitalizmin emek sahiplerini izlemesi için sahip olduğu etkili bir araçtır (McLuhan ve diğerleri, 2005: 130-131).

Bütün bu olumsuz gibi görünen manzaraya karşın Giddens’a göre toplumun ürettiği toplam ödülün eşitsiz dağılımı halinde bile gelir bakımından yüksek konumdakilere karşı fakirleşen geniş halk kitlelerinin tepki vermesi kolay değildir (Giddens, 2008b: 223). Halihazırda meşru bir devlet aygıtı ve işleyen kurumları varken, yönetilebilir durumdaki ortamda az ya da çok ‘‘aksi, marjinal sesler’’ çıkabilmektedir ve fakat bunlar toplumsal infiallere yol açmayacak boyuttadır. Devlet, hem toplumsal oluşumun bütünlüğünü koruyucu ve uzlaştırıcı hem de ekonomik, ideolojik işlevleri belirleyen topyekün bir role sahiptir. Bütünlüğü koruma ise, egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir işlevdir (Giddens, 2005: 266’dan aktaran Tüzen, 2009: 597). Dolayısıyla devlet, esasen ekonomik ilişkilerin içinde gerçekleştirildiği koordine edici bir çerçeve olarak sınıfsal egemenliği ifade eden mekanizmaları ve mesleki düzene ahlakılığı ve adaleti aşıl原因 bir yapıdır (Giddens, 2000a: 229).

Rawls’ın adalet teorisine dair görüşler de sunan Giddens’a göre eylem özerkliğini özgürleşme tutkusuyla bütünleştiren *Bir Adalet Teorisi*, sağladığı temel koşullar (Giddens, 2010b: 266) sayesinde rasyonel ortam oluştursa da birey ve grupların bu düzen içinde nasıl hareket edeceklerine dair sistematik sun(a)mamıştır. Giddens, Rawls’ın fark ilkesini olumlarcasına görüşler belirtir. Gelir dağılımı bağlamında serveti toplumdaki dezavantajlı bireyler lehine olacak şekilde yeniden dağıtma etkisi gösteren uygulamalar dahilinde hayata geçirilecek politikalarla sağlanacak kısmi bir transfer, umulandan daha büyük etkiler doğurabilir. Çarpan etkisine benzer ve marjinal tüketim eğilimini artırıcı gücüyle, uygulanan sosyal amaçlı transfer harcamaları hem bireysel alım potansiyelini artırarak refah algısı yaratacaktır hem de yoksunluğun getirdiği öfke hissini hafifleterek yerini minnettarlığa bırakacaktır. Birçoğu sulh ve uzlaş ortamında fark edemeseler de aslında bu tahsisten zenginler daha çok faydalanmaktadır.

Giddens mevcut konjonktürdeki tüm ahlaki problemlerin, nihayetinde yaşam tarzına yönelik olarak gerçekleştirilen tercihlerin oluşturduğu sonuçlara dayandığını söylemektedir. Dolayısıyla ahlak, doğrudan toplumun kendisine değil de belirli bir yaşam tarzına bağlılık talep edip bireyi temel almaktadır. O, buna ‘‘gündelik yaşamın tekrar ahlaklaştırılmasına yönelik temel itki’’ dediği sürecin ana eksen mantığıyla gerekçelendirme sunmaktadır (Giddens, 1991: 225-226’dan aktaran Furedi, 2001: 212). Nitekim ahlak ile bağlı olsun yahut olmasın, Giddens’ın teorisinde temel insan koşulu, ötekilerin aynı uzam ve aynı yerde var olduğu yüz yüze etkileşimi içererek yapılan eylem tercihlerini

belirli bir bağlama oturtma üzerine kuruludur. Çağdaş dünya, toplumsal ilişki biçimleri ve toplumsal sistemlerin inşası içinde bireyi yeni iletişim ve ulaşım biçimleriyle tanıştırap uyumlulaştırır. Televizyon, telefon ve bilgisayara dayalı maddi olmayan yeni tüketim araçları, yüz yüze etkileşim olmamasına rağmen yine de ortaya çıkardıkları etkilerle iktisadi adalet üzerinde önem arz eden bir konuma sahip olmuşlardır. Bunun da ötesinde örneğin tüketicinin siteyi ziyaret etmesinden çok önce yüklenmiş olabilecek bilgilere bağlı olarak reklam önerileri sunan bir siber alışveriş sitesi, müşteriyi farklı davranış kalıplarına sevk ederek yapılması gerekenden daha fazla tüketime neden olup iktisadi eşitsizliği artırabilir. Giddens için rüya benzeri, seyirlik ve fantastik etkiler oluşturan bu yeni tüketim araçları adaleti ve iktisadi adaleti etkilemektedir (Ritzer, 2000: 182-183).

Giddens'in sosyokültürel kazanımlardan hareketle toplumsal güç eşitsizliklerini artıran veya azaltan birer unsur olan dil, eğitim ve sağlık hakkında dikkat çekici tespitleri mevcuttur. O'na göre "iki kişi arasındaki sıradan bir konuşma bile tarafların eşitsiz kaynakları devreye soktukları bir güç ilişkisidir" (Giddens, 2003: 78). Mütemadiyen zenginlik, eğitim, kültür vb. bakımından üstün olan kişilerin bunları sosyal müzakereye soktuğu her türlü iletişim biçimi iktisadi adaletsizliğin de dışı vurumunu yansıtmaktadır. Prestiji yansıtan giyim, maddi araçlar ve etkin-akıcı dil kullanımı, üstünlerin konumunu ilişkilerde bireysel açıdan ön plana çıkarmaktadır. Gerçekten de günlük eylem biçimlerinde iş, güç ve maddi açıdan yetkinliğin kişilerin her türlü davranışına sıklıkla sirayet ettiğini gözlemlemek mümkündür.

İlginç ve aslında doğru kabul edilebilecek bir diğer tespiti de kadın ve erkek ilişkilerinde ekonomik adaletsizliğin, toplumsal cinsiyet kalıplarının oluşturduğu sosyal baskıyı pekiştirmesidir. Zira Giddens'a göre "evlilik sözleşmesi özü itibarıyla bağın 'ayrı ve eşitsiz' doğasını resmileştiren bir hak ilanı olmuştur" (Giddens, 2010a: 176). Evlenme akdi ile bireyler, sosyal açıdan meşruiyet kazanma adına kendilerine biçilen kadın ve erkek rollerini kabullenerek edimlerini yerine getirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Dolayısıyla anılan işlem, getirdiği haklar kadar ortaya çıkardığı yükümlülükler ile de rol dağılımını belirginleştirerek farkların niteliğini söylemden öte sözleşmeye ve eyleme dökmektedir.

Giddens, din ve devlet etkileşiminde Durkheim, Weber ve Marx'ın görüşlerini irdeleyerek geçmişten günümüze adalet ve iktisadi adalet bağlamında Hristiyanlık ve İslam'ın toplum üzerine etkilerini de analiz etmektedir. Weber'den hareketle dinlerin adaletsiz addedilen yönetimleri yıkmak adına zihinsel dayanak ve meşruiyet verdiğini söylemektedir (Giddens, 2012b: 587; Çamlı, 2020a: 22). O'na göre din ile gelenek yakın ilişkilidir ve modern hayat her ikisini de zayıflatıp etkisizleştirmektedir. Fakat gelenek dinden daha çok zayıflamaktadır ve kapsayıcılığını yitirmektedir. Giddens için yüksek modernite çeşitli avantajlar sağlasa da yeni ahlaki sorunlar üretir. Bunların çözümü için kimileri dine ve geleneğe başvurmaya eğilimlidir fakat bu eğilim toplumun genelinin davranış kalıplarını yansıtmamaktadır (Çamlı, 2020b: 203). Öte yandan tümünden bütünleştirici ve uyumlulaştırıcı etkiler gösterip göstermediği ihtilaflı olsa da evlilik, doğum ve ölüm gibi önemli yaşam olayları dine ilgiyi artırmaktadır (Alpay ve Çapcıoğlu, 2019: 818). Dolayısıyla din, sosyal etkileşimin arttığı olaylarda daha fazla rağbet görmektedir. Giddens toplumsal ayrışma arttığında dini söylemlerin yükseldiğini ve iktisadi adaletsizliğin baş gösterdiği zamanlarda da dine dayalı yönetim taleplerinin arttığını belirtmektedir. Özellikle Şiiilerin yoğun olduğu İran ile Sünnilerin çoğunluğu

oluşturduğu Türkiye, Suudi Arabistan gibi ülkelerde bir aygıt olarak devletin her ne kadar laikleşme çabası olsa bile ontolojik mahiyette kendini dinden azade edemeyeceğini vurgular. Siyasi konjonktürün liberalleşmeye pek izin vermediği Orta Doğu coğrafyasında iktisadi adaletin devlet kontrolünde sağlanması gerekliliğini tespit etmektedir. “İslamcı uyanış” (Giddens, 2012b: 622) şeklinde tarif ettiği kavram, günümüz İslam algısının sadece salt din odaklı değil, Batı’nın ekonomik hegemonyasına, siyasal ve kültürel demokrasi dayatmasına karşı ‘Şeriat’ isteğinin geleneksel bir tezahürüdür. Tartışmaya açık ve geniş bir konu olmakla birlikte, Giddens’a göre, küresel iktisadi adaletsizliğe karşı çok başlı kültürel tepkiler verilmesi dengeleyici bir unsur olabilir. Nitekim sermayenin, nitelikli işgücünün, teknolojinin, Ar-Ge işlemlerinin görünüşte küreselleşmesi ve fakat merkezileşmesi yani belli başlı büyük ülkelerde sürmesi gelir akımını daha da bozmaktadır. Giddens, Çin ve Hindistan gibi ülkelerinin yükselişinin farkına varmıştır. Türkiye’nin de göç alıp göç veren bir ülke olması itibarıyla yoğun şekilde kendini Müslüman olarak gören insanları barındıran nüfus yapısının Avrupa ile siyasal ve sosyal bütünleşmesini engellediğini söylemektedir. Bununla birlikte ekonomik açıdan stratejik konumuna dikkat çekerek küresel dış ticarete her zaman makul bir payının ve öneminin olacağını vurgular.

SONUÇ

Giddens, İngiliz siyasetinde ve doğal olarak dünya siyasetinde egemen olan Anglosakson paradigmanın güncel tezahürü olan yeni dünya düzeni söylem ve eyleminin etkin savunucularındandır. Öyle ki eski İngiltere başbakanı Tony Blair’in danışmanı ve akıl hocası olarak gösterilmiştir. O’nun temel amacı sistemin işleyişinde meydana gelen sorunları tespit edip çözümler sunmak ve bunun da ötesinde eğer mümkün ise daha iyi tanımlanmış ve gerekçelendirilmiş bir yapıyı inşa edebilmektir. Nitekim tüketim odaklı üretim bağlamında ortaya çıkan kar fetişizminin sermayeyi ve sermayedarları amansız bir yarışa sürüklediği göz önüne alındığında sekteye uğrayan adaletin ve iktisadi adaletin sosyolojik boyutunu analiz edebilmek daha da önem kazanmaktadır. Giddens’ın yazdığı eserler ile yaptığı çalışmalar da bu gaye doğrultusundadır. Belirli zamanlarda “sistem” içinde olsun ya da olmasın kriz üreten kapitalizm, sermayeyi kümülatif şekilde artırarak kitlesel fakirliği sürdürülemez boyutlara ulaştırmaktadır. İşte tam da böyle bir ortamda ciddi sorunların ortaya çıkması beklenebilir. Fakat Giddens için bu durum, kontrol mekanizmaları ve gözetim aygıtıyla donatılmış ılımlı yahut makul bir çatışma ortamını ortaya çıkarır. Böylece insanlara sunulan ‘liberalleşme sloganı eşliğinde yenilikleri ortaya çıkarıcı üretim süreçlerinin getirdiği tüketim imkanları’ sosyal infialleri engellemektedir.

Giddens’ın eşitlik, ihtiyaç sahiplerinin korunması, sorumluluğa dayalı hak kazanımları, özerklik bağlamında özgürlük, kozmopolit çoğulculuk, demokrasi gibi unsurlar bağlamında gerekçelendirdiği “Üçüncü Yol Değerleri” adaletsizliğe ve iktisadi adaletsizliğe ilişkin çözüm önerilerinin temelini oluşturmaktadır (Giddens, 2000b: 77). Her ne kadar başarıyla uygulanması zor olsa da Giddens’ın öngördüğü bu değerler, tıpkı Rawls’ın yaptığı gibi normatif içerikli ve süreklilik arz eden hedefler sunmalarıyla muhataplarına ulaşmaya çalışılacak amaçlar vermektedir. Dolayısıyla güncel paradigmada başta yönetici kademesinde olanlar olmak üzere her kesimden insanın dikkatle

irdelemesi gereken analizler yapan Giddens; sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerden incelenip tatbik edilmesi gereken ilkeleri ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpay, A. ve Çapcıoğlu, İ. (2019). Anthony Giddens: Yapılaşma Kuramı ve Din Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 807-823. DOI: 10.11616/basbed.v19i49542.588158
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü* (Geliştirilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. b.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çamlı, A. Y. (2020a). Yeni Bir Toplum Kuram Dinamiği: Pratik-Rasyonellik. *KOCATEPEİİBF Dergisi*, 22(1), 14-27.
- Çamlı, A. Y. (2020b). Talcott Parsons'ın Düşüncesinde Pratik-Rasyonellik Tasarımı. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 202-208.
- Çötok, N. (2017). Giddens Sosyolojisinde Toplumsal Dönüşümün Temel Kavramları ve Bağlantıları: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 3(5), 189-207.
- Furedi, F. (2001). *Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri*. (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *İleri Toplamların Sınıf Yapısı*. (Çev. Ö. Baldık). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2000a). *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (2000b). *Üçüncü Yol - Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. (Çev. M. Özay). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları - Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi*. (Çev. Ü. Tatlıcan ve B. Balkız). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyal Teorinin Temel Problemleri*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (2008a). *Siyaset Sosyoloji ve Toplumsal Teori* (3. b.). (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2008b). *Ulus Devlet ve Şiddet* (2. b.). (Çev. C. Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A. (2010a). *Mahremiyetin Dönüşümü - Modern Toplumlarda Cinsellik Aşk ve Erotizm*. (Çev. İ. Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2010b). *Modernite ve Bireysel-Kimlik - Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2012a). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş* (4. b.). (Çev. Ü. Y. Battal). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Giddens, A. (2012b). Modern Toplumlarda Din. A. Giddens, & C. Güzel (Dü.) içinde, *Sosyoloji* (Çev. E. Rızvanoğlu ve M. A. Sarı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- McLuhan, Foucault, Chomsky, Baudrillard, Postman, Lacan ve Zizek. (2005). *Kadife Karanlık-21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. (2. b.). (Ed. N. Rigel) İstanbul: Su Yayınevi.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek: Tüketim Araçlarının Devrimcileştirilmesi*. (Çev. Funda Payzın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tatlıcan, Ü. ve Binay, B. (2010). Anthony Giddens. (Ed. Ç. Veysal) içinde, *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler* (Cilt II, s. 3-136). İstanbul: Etik Yayınları.
- Tüzen, H. (2009). Nicos Poulantzas. (Ed. Ç. Veysal) içinde, *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler* (Cilt I, s. 587-630). İstanbul: Etik Yayınları.

MEKÂNSAL ANLATILARDA KURGU

Arş. Gör. Şevin GÜLPINAR

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, gulpinar@yildiz.edu.tr

Orcid No: 0000-0001-6862-2656

Doç. Dr. Kader SÜRMELİ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, ksurmeli@yildiz.edu.tr

Orcid No: 0000-0001-5175-4847

ÖZET

Çağdaş müze, bilim merkezleri ve sergilemeler içindeki mekânsal anlatılar, hikayenin bir parçası haline dönüşen tasarım faktörleriyle mekânın biçimsel olarak yeniden yapılanmasında önemli bir rol oynar. Mekânsal anlatıyı ve etkileşimi tasarlamak, izleyicilere mesajı alımlamak için yeni deneyimler ve fırsatlar sunmanın bir aracı olarak görülmektedir. Bu alanlar gibi içeriklerinden bağımsız düşünülemeyecek yapılarda, mekân ve sergi öğeleri birbirini tamamlayıcı özellikte olmalı ve görsel-işitsel açıdan anlamlı ilişkiler oluşturmalıdır. İçeriği bilgiye dayalı bu tür mekânlarda, ziyaretçi mekân iletişimine yönelik çoklu duyumsal bir stratejinin izlenmesi; öğrenme ve hafıza süreçlerini kolaylaştırması, müze ortamını ve içeriğini tüm ziyaretçiler için daha erişilebilir ve kavranabilir hale getirmesi dolayısıyla önem taşımaktadır. Böylece, mekânsal anlatının etkili kurgulanması ile izleyici için heyecan ve merak duygusu uyandıran atmosferler yaratılarak, onların serginin içeriğinin kavrama motivasyonunu arttırabilmek ve kendilerini başka bir zaman ve mekânda hissetmelerini sağlayabilmek olanaklı hale gelmektedir.

Bu çalışmada; çağdaş müzecilik anlayışında, mekânın izleyici ile olan deneyimsel ilişkisini ele alan mekânsal anlatı kurgularından müzeografi, ekspografi ve sinografi yöntemleri örnekler üzerinden incelenmektedir. Latin dilinde yazım anlamına gelen *-graphia* son ekinden türeyen müzeografi *müze yazım*; ekspografi *sergi yazım*, sinografi ise *sahne yazım* kavramlarına karşılık gelmektedir. Müze nesnelerinin alındığı bağlamları yazarak yeniden yaratmayı amaçlayan bu yöntemler, fikir ve biçim ile birlikte algıyı, estetik deneyimi ortaya çıkaran inşa edilmiş birer alanı temsil etmektedir. Tüm bu bağlamlar çerçevesinde çalışma, müze ve bilim merkezlerindeki sergilemeler kapsamında kurgulanmış mekânsal anlatının, hedeflenen bilgi mimarisini inşa etmesinin yanı sıra, tematik birimleri kavramsallaştırıp medya stratejilerine karar verdiği, bilgiyi alımlamak için tüm duyuların aktive edildiği katılımcı bir deneyim merkezi olarak mekânı nasıl dönüştürebildiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: ekspografi, mekânsal anlatı, müze, müzeografi, sinografi

* Bu çalışma “Etkileşimli Mekânsal Anlatılarda Deneyim Odaklı Tasarım Perspektifleri” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2020).

EXPERIENCE-ORIENTED DESIGN PERSPECTIVES ON INTERACTIVE SPATIAL NARRATIVES

ABSTRACT

Spatial narratives in contemporary museums, science centers and exhibitions play an important role in the formal reconstruction of space with design factors that have become part of the story. Designing spatial narrative and interaction is seen as a means of providing new experiences and opportunities to the audience to receive the message. In structures such as these areas that cannot be considered independent of their content, the venue and exhibition elements should complement each other and create meaningful relationships in terms of audiovisual. In such spaces, the content of which is based on information, it is important because it follows a multiple sensory strategy for visitor space communication, facilitates learning and memory processes, and makes the museum environment and content more accessible and comprehensible for all visitors. Thus, with the effective construction of spatial narrative, it is possible to create an atmosphere that creates a sense of excitement and curiosity for the audience and to increase their motivation to grasp the content of the exhibition and to make them feel at another time and place.

In this study, the methods of museography, expography and synography, which are spatial narrative constructs that deal with the experience of the space with the audience in the contemporary museum understanding, are examined through examples. Derived from the suffix –graphia, which means spelling in Latin language, museography refers to the concepts of museum writing, expography exhibition writing, scenography scene writing. These methods, which aim to recreate by writing the contexts in which museum objects are taken, represent a constructed area that reveals perception, aesthetic experience along with idea and form. Within the framework of all these contexts, the study tries to reveal how the spatial narrative, which is constructed within the scope of exhibitions in museums and science centers, transforms the space as a participatory experience center where it has conceptualized thematic units and decided on media strategies and activated all senses to receive information.

Keywords: expography, spatial narrative, museum, museography, scenography

** This article is extracted from master thesis entitled “Experience-Oriented Design Perspectives on Interactive Spatial Narratives”, (Master’s Thesis, Yıldız Technical University, İstanbul, 2020).*

GİRİŞ

Bir sergileme projesinde veya bir müzede, çeşitli araçları kullanarak mekânları dönüştürücü kurgular yapmak çok disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Öyle ki mekân, ışık, ses, grafik ve medya tasarımının özdeşleşip mekânsal görüntüleri oluşturan ortamları aracılığıyla ziyaretçilerin belli bir hikayenin merkezine yönelmesini sağlar. Müzeler, içeriklerinden bağımsız olarak tasarlanamaz. Müze mimarisi, ziyaretçiye hep bir sonraki köşeyi dönünce ne göreceğini merak ettirmelidir (MMKD, [25.12.2019]). Bu bağlamda müze, bilim merkezleri ve sergileme alanlarında, mekânsal anlatı üzerine kurulmuş stratejiler üzerinde okumalar yapılabilir.

Tiyatro ya da sinemaya benzer şekilde karmaşık bir iletişim ve bilgi aktarımı aracı olan müzeler, kendilerini bir ortam olarak kabul eder. Sadece nesnelere değil, aynı zamanda sesli, görsel veya doğrudan manipüle edilebilen araçlara dayandıklarını savunur. Yazılı, grafik, sözlü, ikonik ve hatta

işaret dilleri üzerine de odaklanabilirler. Müzeyi karakterize eden karmaşıklık bazen belirli nesneleri anlaşılabilir kılmamanın tek yoludur. Öte yandan, sergi tasarımlarının kendileri, bir serginin temel unsuru olan nesnelere kıyasla çok büyük bir performans sergileyebilir (Ruggieri Tricoli, 2000'den aktaran La Scala, 2013, 6).

Nesnelerin mevcut düzenini, sunumunu değiştirme ve iyileştirme potansiyelleri için müze alanlarında sahne tasarlamak, sınırlı alanlarda çok sayıda nesne sergilemek için yeni çözümler sağlama ihtiyacına da çözüm sunarak, müzenin sürükleyici bir deneyim olarak algılanmasını sağlayabilmektedir. Müzeyi bir tiyatro sahnesiymiş gibi anlatı alanı haline dönüştüren ve ziyaretçilerin aktif ve katılımcı bir deneyime sahip olabileceği bir mekân olarak ifade eden görsel düzenlemeler, izleyicinin farklı bir mekânsal ve zamansal boyuta taşınmasına olanak sağlamaktadır. Ziyaretçilerin deneyimini olumlu bir şekilde artıracak olmasının yanı sıra, aktif olarak deneyimlerle meşgul olmak insanların öğrenme ve dünyayı algılama süreçlerinin hızlanmasına ve sonunda daha fazla bilgi alma arzusuna yol açacaktır. Asıl zor olan sadece fiziksel olarak ziyaretçilerin ilgisini çekmek değil, aynı zamanda onları zihinsel olarak da meşgul etmek ya da sadece bir fikir vermek yerine akılda kalıcı bir deneyim sağlamaya çalışmaktır (Black, 2005).

Bu çalışmada; çağdaş müzecilik anlayışında, mekânın izleyici ile olan deneyimsel ilişkisini ele alan mekânsal anlatı kurgularından müzeografi, ekspografi, sinografi gibi yaklaşımlar örnekler üzerinden irdelenerek, mekânsal kurgunun rolü ve sergi anlatıları üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmaktadır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

MÜZEOGRAFI

Uluslararası Müzeler Komitesince (International Council of Museums-ICOM) müze; kavramsal bir yaklaşımla; teorik ve pratik düşüncelerle; işlevleriyle; oyuncularıyla veya ondan kaynaklanan faaliyetlerle değerlendirilmektedir. Son gelişmelere kimseyi kayıtsız bırakmayan, hızla gelişen müze fenomenini daha iyi anlamak için karşılaştırılması gereken birçok olası bakış açısı vardır (Desvallées ve Mairesse, 2010, 20).

Latince museographia'dan türetilen müzeografi terimi ilk olarak 18. yüzyılda, Caspar F. Neickel (1727)'in Leipzig'de yayınlanan temel bir incelemesi olan eserinin başlığında görülmüştür ve müzecilik kelimesinden daha eskidir. Günümüzde müzeografi aslında “müzeciliğin uygulamalı ya da pratik yönü” olarak tanımlanmaktadır (Desvallées ve Mairesse, 2010, 52). Daha geniş anlamıyla, mimari yapı ile koleksiyonların düzenlenmesi, sergileme ve teknik çözümler ve mekânlar açısından müze ile ilgilenen bir disiplin olan müzeografi (Müzeografi, [09.10.2019]), müzecilik bilimi olan müzeoloji ile fonetik olarak benzerdir. Ancak Müzeoloji ve müzeografi kavramları arasında belirgin bir fark vardır. Birincisi, en geniş anlamıyla, müzeyi düşünmek iken, ikincisi müzeyi inşa etmektir (Suano, 1982, 79). Her ikisinin de birbirini tamamladığı fikrini söylemek mümkün olacaktır (Ennes, 2008, 28).

Şekil 1: Yahudi Tarihi Müzesi, 2015

Yahudi Tarihi Müzesi. [09.10.2019]. Yeni Müzeografi.

<https://www.culturania.net/en/portfolio-item/new-museography-in-the-museum-of-jewish-history>

Bir müzede, geçici bir sergilemede ya da bir gösterim alanında olsun, müzeografi sergileme gösterimi üzerine odaklanır (Şekil 1) ve bu içeriklerin ziyaretçilerine aracılık etmesini ister. Müzeograf veya sergi uzmanı her şeyi detaylandırır, tanımlar, tasarlar. Müzenin sunumu onun becerilerine bağlıdır. Bu, editoryal tanımdan doküman araştırmasına, metin yazımından icat edilen araçlara ve bunların gerçekleştirilmesinin izlenmesine, bütçelerin tanımlanmasından bir projenin genel koordinasyonuna kadar değişebilir. Bazen müzeograf, müzeografinin asıl amacı doğrultusunda içeriğini kamuya iletmek için; kütüphaneci, araştırmacı, ikonograf, görsel-işitsel, sesli ve multimedya senaryo yazarı, etkileşimli cihaz geliştiricisi, editör, tercüman, sunucu, işitsel rehber ve gömülü sistem tasarımcısından oluşan bir ekip oluşturmalıdır.

Şekil 2: Francisco Peralta, El Kuklası Koleksiyonu, 2013

Kukla Dünyası. [11.10.2019]. Castilla León Segovia Kent Konseyi Tarihi Miras Vakfı.
<http://www.intervento.com/en/2015/11/05/hand-puppet-collection-of-francisco-peralta/>

Genel olarak, müzeografik yapım olarak adlandırılan şeye, serginin içeriğinin ve gereksinimlerinin tanımlanmasının yanı sıra sergi alanları ve diğer müze alanları arasındaki fonksiyonel bağlantılar da dahildir. Müze iç tasarımı ve sahne tasarımı, müzeleri diğer görselleştirme yöntemlerine daha da yakınlaştıran müzeografinin bir parçasıdır; ancak müzeografi halk, mesaj anlayışı ve mirasın korunması gibi diğer unsurları da dikkate almak zorundadır (Şekil 2).

Müzeoloji, çağdaş bir disiplin olarak düşünülebilir çünkü esas olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış ve başlangıçta müzelerin amaçlarına ve organizasyonuna odaklanmış bir bilim dalı olarak anlaşılmaktaydı. Müzeolojinin aksine müzeografi ise müzelerle ilgili pratik etkinlikleri tanımlamak için uzun zamandan beri kullanılmaktadır. Profesyoneller tarafından yaygın olarak kabul gören müzeolojinin, 1960'lı yıllardan itibaren müzeografi kavramının yerini alarak anlamsal olarak dönüştüğünü ve zaman içinde resmileştiğini söylemek mümkündür. Müzeografinin, müze ve galeri mekânlarında kurgulanan sergileme sanatı ve tekniği alanında boş bıraktığı alan içinse ekspografi (*expography*) terimi önerilmeye başlanmıştır.

EKSPOGRAFI

1993 yılında, André Desvallées, Manuel de Muséographie'de, müze alanından sorumlu profesyonelin uzmanlığını bölümlere daha da ayırarak, ekspografi (*expography*) kavramını sergi + yazım şeklinde tanıtır (Polo, 2006, 11). Bu bağlamda, ekspografi artık sergi yazma tekniği olarak anlaşılmaktadır (Bauer, 2014, 117). Başka bir deyişle; ekspografinin bir sergi geliştirmek için kullanılan teknikler kümesi olduğunu söylemek ve fiziksel ve sembolik olarak üç temel unsur olan içerik, fikir ve biçim ile birlikte algıyı, estetik deneyimi ortaya çıkaran inşa edilmiş bir alan (Primo, 1999, 107) olarak

tanımlamak mümkündür.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ekspografik yaklaşım çatısı altında geliştirilen bağlamsal sunum; müze nesnelerinin alındığı bağlamları yeniden yaratmayı amaçlayan yeni bir müze gösterim türü olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım şimdilerde, tasarımcıların ve zanaatkarların sanatının gücüyle, gezinen tematik sergilere genişletilmiş durumdadır. Ayırt edici özelliği, eserlere eşlik etmeleri ve yorumlanmaları için bağlam sağlayan diğer koleksiyon dışı materyallerle çevrelenmeleridir. Malzemenin ölçeği ve anlatılan hikayenin kapsamı, alan gereksinimlerini belirleyen faktörler olmuştur. Franco'ya göre (2008, 61) görsel programlama, metinlerin, resimlerin, altyazıların ve grafiklerin de dahil olduğu devreler, sergi standları, multimedya kaynakları ve grafik tasarım da dahil olmak üzere müze sergisinin dilinin ve tasarımının tanımını ele alabilecek her türlü materyal ekspografik tasarım anlayışını besleyebilir (Şekil 3). Bu noktada özellikle grafik öğeleri bir serginin içeriğinin ana taşıyıcılarıdır ve nesne verilerini sağlamak, ana içerik mesajlarını iletmek ve hikayeyi ilerletme konularında serginin dili haline dönüşürler.

Şekil 3: M+S, William Klein: Kendi Yolunda Dünya Sergisi

Migliore+Servetto Architects. [17.11.2019]. Kültür Merkezi Galerî Müzesi.
<https://ilgiornaledellarchitettura.com>

Müze ve bilim merkezleri geçici veya kalıcı olarak sorumlu olduğu nesneler için benimsediği ekspografik yaklaşım ile nesne ile ziyaretçiler arasındaki bağlantıya doğrudan temas etme gücüne sahiptir. Böylece bir fikir ya da bir tema, müzecilik uygulamalarına özgü tüm eylemleri kapsayarak kavramsal bir yaklaşımla ziyaretçilere iletilebilmektedir. Nesneler ile sergi alanı arasında bir ilişki kurmak için, bu diyaloga yardımcı olacak tamamlayıcı teknik ve unsurların yardımına başvurmak

gerekir. Bu noktada müzenin dili ile diyalog içerisinde olan ekspografi, görsel-işitsel içerik, etkileşimli etkinlikler, oyunlar ve etkileyici ortamları (Şekil 4) bir araya getirir ve çevrenin, tarihin, mirasın veya mekânın iyileştirilmesi için en etkili araçlardan biri haline dönüşür. Mekânsal bir tasarım oluşturma sürecinde, görsel-işitsel araçların düzenlenmesi ve grafiksel ve sahne yazım unsurları, renk kullanımı, ışıklandırma ve yapı türleri gösteri süresince ziyaretçiye açık ve ilginç bir şekilde ulaşan mesaja katkıda bulunur. Bu doğrultuda ekspografin (*ekpografi'den sorumlu profesyonel*) en temel görevi sergi objelerini bir çocuktan müze profesyoneline kadar çok çeşitli izleyici kitlesine hitap edecek şekilde düzenlemektir.

Şekil 4: Ekspografik Sergileme Örneği

Ekspography. [17.11.2019] Oxygene Communication. <https://oxygenecomunications.com/expoa.html>

Sergiler, ziyaretçinin gösteri ile olası etkileşimini genişletmek için içerik ve bilgi mekanizmalarını iletmeye odaklanırlar (Ennes, 2003, 7). Bir iletişim ekseni olarak sergi fikrinin temeli düşünülürken, onu oluşturan farklı unsurları birleştirme çabasının varlığı gözlemlenebilir, ekspografik projeye anlam vermeye çalışılabilir. Bu bağlamda sergi, oluşturulmuş ve ilişkilendirilmiş ara bağlantıların sonsuzluğu göz önüne alındığında yazılacak bir metin olarak görülmeye başlanır ve içeriğinin farklı okumalarına olanak tanır (Cunha, 2005, 2). Sergiyi okunacak bir metin olarak tasarlamak, nesneye, sunumu için yaratılan ortamdaki durumuna bağlı olarak çok farklı bir anlam ve değer kazandırabilir. Ekspografi, tıpkı yazılı bir anlatı gibi, bir temanın sınırlandırılması etrafında çizilir ve içinde söylemin içeriğini, fikrini ve biçimini oluşturmaya çalışan bir başlığın ifade edildiği görülebilir. Bu şekilde yapılan bir

karşılaştırmada, yazılı metinde paragrafların her birini oluşturan sözcükler neyse ekspografik sergide de her bir modüle eklenen nesneler aynı misyonu görür.

SİNOGRAFI

Sinografi, 19. yüzyılda tiyatrodan yer alan ve mimarlık, etkinlik alanı, anlatı, dramaturji ve medya kullanımı da dahil olmak üzere tüm sahneleme unsurlarını birleştiren bir tasarım disiplini (Şekil 5). Yunancada skēnographia (skēnē + - graphia) olarak geçen, sinografi (scenography) kavramı, hem sahne resmi hem de mimari perspektif çizimi ile ilişkilendirilen manzara resmi anlamına gelmektedir (McKinney, Butterworth, 2009, 3).

Şekil 5: Sahne Metamorfozları Sergisi

Sinografinin 70 Yılı. [01.08.2019]. Maison Jean Vilar. <http://www.sibmas.org/exhibition-metamorphosis-of-the-stage-70-years-of-scenography-at-the-comedie-francaise-in-paris/>

Sinografinin kökeni etimolojik, tarihi, estetik ve teknik açıdan teatraldır (Şekil 6). M. Freydefont bu alan için, “Tiyatro sinografinin beşiğidir” ifadesini kullanır (Gangloff, 2016, 5). Sinografi uzmanları, tiyatro sahnelerinde olduğu gibi tüm mekânsal anlatım için yazar olarak düşünülebilecek profesyonellerdir. 20. yüzyıl ile birlikte, sinografi kendini disiplinlerarası bir tasarım pratiğine dönüşür ve etkisini kendi bağlamından başka birçok alanda göstermeye başlar. Bu yüzden sinografinin sabit bir tanımı olmadığını, anlamını sürekli geliştirip paradigmasını genişlettiğini not etmek önemlidir (Lam, 2014, 14).

Şekil 6: La Clemenza Di Tito Sahne Tasarımı, Gary Maccann, 2018

Mozart-La Clemenza di Tito'nun Yeni Prodüksiyonu. [01.08.2019]. Opéra de Lausanne.

<https://www.scenographytoday.com/gary-mccann-la-clemenza-di-tito/>

Geleneksel sergi yapısını yeniden biçimlendirmek için dönüştürücü bir güç olarak hareket eden bu disiplin çağdaş küratörlükle buluştuğu andan itibaren her geçen gün radikal bir ideolojik değişim göstermeye devam eder ve tiyatro bağlamından büyüyerek son yıllarda özellikle sergi bağlamındaki etkisini genişletir. Müze ortamına uyarlanmış sinografi, tiyatro alanıyla aynı özelliklere sahiptir. En önemli fark, müze ziyaretçilerinin oyuncuların ve tiyatro izleyicisinin yerini almasıdır. Dolayısıyla sergi alanı sahneye eşittir (Thomassen, 2017, 6).

Gerek tiyatro ortamındaki performansa gerekse müze ve sergilemelerdeki kurguya etki eden hikayelerin anlatımını pekiştiren sinografiyi, metinsel olmayan bir anlatımla “bir mekân ya da sahne yazısı” (Oddey, A., White C. 2006’dan aktaran Thomassen, 2017, 5) olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım olabilir. Sergilerde sahne, zaman ve mekânla ilgili her şeydir (Eeg-Tverbakk, Ely, 2015, 36) ve anlatımlarını sergi alanı aracılığıyla oluşturarak nesneler ve içeriklerle ilgili bir varlık yaratma gücüne sahiptir.

Şekil 7: Cenevre Etnografi Müzesi, 2014

Cenevre Etnografi Müzesi Sinografik Tasarımı. [02.08.2019]. Atelier Brückner Resmi Sitesi.

<https://www.atelier-brueckner.com/en/projects/meg-musee-dethnographie-de-geneve>

Mekânsal ve duysal yönleri vurgulayan terimin çağdaş kullanımı, tasarımın sahnenin dekorasyonu olarak düşünülmesinden uzaklaşarak, sahneyi performansın ayrılmaz bir bileşeni veya bir performans modu olarak konumlandırır (McKinney, Iball, 2011, 1). Mekân çözümlmeleri ile izleyici kitlesi ve serginin tematik içeriği arasındaki bağlayıcı bir ortam oluşarak, izleyicinin bedensel hareketleri ve duyularını birleştiren bir deneyim tasarlanır (Şekil 7). Tespit edilebilir örnekler, müze izleyicilerini şaşırtmayı amaçlayan 1940'ların sürrealistlerinin zamanlarından (Leahy, 2012, 102) ve sinografinin vücut-sanat-mekân arasındaki ilişkiyi sorgulamak için kullanıldığı 2000'lerin başlarına kadar uzanır (Leahy, 2012, 106).

Sinografi, sergide yer alan nesnelerin biçimlerinin de ötesindeki içerdiklerini anlatmak için bir bağlamsal araç olarak kullanılır. Sinografi ile izleyicinin kurgu ile etkileşime girebildiği pek çok önemli sergi tasarımına imza atan Brückner, kurucusu olduğu Atelier Brückner şirketi ile tanıtmakla yükümlü olduğu içerikler için mekânsal kavramlar geliştirmektedir. Biçimin içeriği izlediği anlayışını savunan Uwe Brückner yaptıkları işi tanımlarken sinografinin içerikten doğduğunu; bu sayede

ziyaretçi, gözlemci ve müşterilerin vurgulamak istedikleri konunun bir parçası haline dönüştüğünü belirtir (MMKD, [25.12.2019]).

Biçimin içeriği izlemesi ya da biçimin içerikten doğması felsefesi sinografinin, kurgusal yaklaşımları benimseyen müzeleri, bilim merkezlerini, sergi ve gösteri alanlarını bir metafor olarak görmesinin yanı sıra, küratörlük uygulamalarının alt yapısını, sahne yazarlığındaki değişimi ve fikirlerin mimari düzenlemesini; deneyim alanı, katmanlı anlatım, dramaturji ve yeni medyanın melez ifadeleri bağlamında yeniden yapılandırmasını sağlar. Yani tasarımın artık yalnızca işlevsel bakış açılarına göre tanımlanmayacağı, aynı zamanda türetileceği içerikten beslenmesi gerektiği anlayışını ortaya koyar.

Mekânsal anlatı temel olarak maddi bir altyapıya sahiptir. Sadece nesnelerden değil, aynı zamanda gösteri ortamları yaratmak için kullanılan ses, ışık, multimedya ve grafik gibi farklı türdeki malzemelerin yapılarından da oluşur. Ancak o zaman sinografi, müze yada bilim merkezi sergisinde yazılı içerik ile izleyici arasındaki bağı, ziyaretçinin bedensel hareketi ile yapılan mekânsal anlatı olarak gösterir.

Şekil 8: Den Blå Gezegeni, 2015

Den Blå Gezegeni Sinografik Tasarımı. [27.01.2020]. Atelier Brückner Resmi Sitesi. <https://www.atelier-brueckner.com/en/projects/den-bla-planet>

İyi bir mekânsal anlatı örneği olan, tasarımı Atelier Brückner'e ait sinografik sergileme alanı Den Blå

Gezegeni (Şekil 8) Danimarka'nın başlıca turistik yerlerinden biridir. Kuzey Avrupa'nın en büyük akvaryumu grafiksel olarak yeniden tasarlanarak içeriği yeniden düşünüldüğü görülür. İnce bir illüstrasyon ve kurgu dili tüm bilgi seviyelerine hitap eden mekânsal anlatım ziyaretçinin kendini mavi gezegenin büyüleyici su dünyalarına sokmasına izin vererek onlara akıcı bir müze deneyimi yaşatır (Den Blå Gezegeni Projesi, [27.01.2020]).

Bir sergi içindeki metinler ve nesneler, öncelikle anlamın taşıyıcısı olarak tanınan unsurlardır. Sinografi, hikaye anlatımını sergi alanı aracılığıyla oluşturmakta, nesnelere ve metne bağlı bir varlık yaratmaktadır. Bunun nedeni, mekânsal unsurların, verilen bilgilerin ziyaretçilerce yorumlanması yerine, deneyim ve yansıtma yoluyla anlatım sağlama konusunda farklı bir yaklaşım gerektirmesidir. Mekânsal anlatı olgusu ağırlıklı olarak bu bağlamda metin ve nesne ile ilgili anlatılara odaklanmaktadır. Bu yüzden hikaye anlatımı, kronoloji ve dramaturji ile ilintili, aynı zamanda algılayıcıların yorumlayıcı hayal gücü ile bağlantılı olan aktif bir süreç de gerektirmektedir.

SONUÇ

Mekân içindeki kurgusal yaklaşımlar, hikaye ve mekân ile etkileşimi izleyici katılımı bağlamında kullanarak tasarımın rolünün yeniden değerlendirilmesini sağlar. Bu yaklaşımla sergiler, ziyaretçiye çeşitli şekillerde ve derecelerde erişilebilmek için yaratılmaktadır. Sergileme tasarımının inşasında, halka sunulacak içeriğin seçimi, sergi platformunun formüle edilmesi, amaç ve hedef kitlesinin tanımlanması, nesnelerin sunumuna uygun karakterin sentezlenmesi gibi bir çok süreçten söz edilebilir. Varolan bir söylem için bir kompozisyon kurmaya çalışan bu yaklaşımlarda, mekân ve ziyaretçi arasında içsel bir ilişki mevcuttur.

Mekânsal anlatı kurguları sergileme alanlarını kurmak ve yerleştirmek için gerekli tüm teknikleri ifade eder. Sergi boyunca verilen bilgiler farklı seviyelerde keşfedilebilmeli ve anlaşılmalıdır. Bu durum, mekânların fiziksel özelliklerinden, ziyaretçi hedef kitlenin algı seviyesine kadar dikkat edilmesi gereken sayısız faktörü işaret eder. Böylece bir fikir ya da bir tema, müzecilik uygulamalarına özgü tüm eylemleri kapsayarak kavramsal bir yaklaşımla ziyaretçilere iletilebilmektedir. Müzenin bu doğrultudaki amacı, sergisinde ortaya koyduğu nesneleri, farklı ziyaretçi kategorilerine açık bir şekilde eğitim, kültür ve bilgi aracı olarak kurgulanacak anlatımı inşa etmeye çalışmaktır.

Müzeografik, ekspografik ve sinografik yaklaşımlarla kurgulanan sergilerdeki görsel, işitsel ve etkileşimli tüm bileşenlerin ziyaretçinin duyuşal yönden beslenmesi için düzenlendiği ve sergi alanını deneysel bir alana dönüştürdüğü görülür. Öyle ki ziyaretçilerin bilgiyi alımlamak için etkileşimli ortamla meşgul olması ve hikayenin bir parçası haline dönüşmesi kendi benzersiz deneyimlerini yaratmalarına katkı sağlar.

Müze ve bilim merkezlerindeki sergilemelerde kurgulanmış mekânsal anlatının hedeflenen bilgi mimarisinin inşasının yanı sıra, tematik birimleri kavramsallaştırarak medya stratejilerine karar verdiği görülmektedir. Bu nedenle bilgiyi alımlamak için tüm duyuların aktive edildiği katılımcı bir deneyim merkezi olarak mekânı dönüştürebilme potansiyeline sahip olduğu ifade edilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Bauer, Jonei Eger.** (2014). A Construção de um Discurso Expográfico: Museu Irmão Luiz Godofredo Gartner. UFSC: Florianópolis, SC.
- Black, Graham.** (2005). The Engaging Museum: Developing Museums for Visitor Involvement. 1. bs. Abingdon: Routledge.
- Cenevre Etnografi Müzesi Sinografik Tasarımı. [02.08.2019]. Atelier Brückner Resmi Sitesi. <https://www.atelier-brueckner.com/en/projects/meg-musee-dethnographie-de-geneve>
- Cunha, Marcelo Nascimento Bernardo da.** (2005). Exposições Museológicas como estratégias de comunicação. Seminário: Exposições Museológicas como estratégias de comunicação, Lisboa: Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologia.
- Den Blå Gezegeni Sinografik Tasarımı. [27.01.2020]. Atelier Brückner Resmi Sitesi. <https://www.atelier-brueckner.com/en/projects/den-bla-planet>
- Desvallées, André, Francois Mairesse.** (2010). Key Concept of Museology. Armand Colin.
- Eeg-Tverbakk, Camilla, Karmenlara Ely.** (2015). Responsive Listening: Theatre training for contemporary spaces. 1. bs. New York: Brooklyn Arts Press.
- Ekspography. [17.11.2019] Oxygene Communication. <https://oxygenecommunications.com/expoa.html>
- Ennes, Elisa Guimarães.** (2003). A Narrativa na Exposição Museológica. Rio de Janeiro: Pontifícia Universidade Católica do Rio de Janeiro: 1-9.
- _____. (2008). Espaço construído: o museu e suas exposições. Universidade Federal do Estado do Rio de Janeiro/Museu de Astronomia e Ciências Afins.
- Franco, Maria, Ignez Mantovani.** (2008). Processos e Métodos de Planejamento e Gerenciamento de Exposições In: 3o Fórum Nacional de Museus. Planejamento e organização de exposições.
- Gangloff, Emmanuelle.** (2016). Scénographie, art et espace public: Points de Convergence le. 20 Avril 2016. Canope Marseille.
- Kukla Dünyası. [11.10.2019]. Castilla León Segovia Kent Konseyi Tarihi Miras Vakfı. <http://www.intervento.com/en/2015/11/05/hand-puppet-collection-of-francisco-peralta/>
- La Scala, Paola.** (2013). Museum and Exhibition Design in the Digital Age. Athens: ATINER'S Conference Paper Series.
- Lam, Margaret Choi Kwan.** (2014). Scenography as New Ideology in Contemporary Curating: The Notion of Staging in Exhibitions. Anchor Academic Publishing. Hamburg.
- Leahy, Helen Rees.** (2012). Museum Bodies – The Politics and Practices of Visiting and Viewing. Farnham: Ashgate Publishing.
- McKinney, Joslin, Helen Iball.** (2011). Researching Scenography. Research Methods in Theatre and Performance. ed. Baz Kershaw, Helen Nicholson. Edinburgh University Press: 111-137.
- McKinney, Joslin, Philip Butterworth.** (2009). The Cambridge Introduction to Scenography. Cambridge University Press.
- Migliore+Servetto Architects. [17.11.2019]. Kültür Merkezi Galeri Müzesi. <https://ilgiornaledellarchitettura.com>
- MMKD. [25.12.2019]. Mekan ve Olasılıklar. Müze ve Sergilemede Kurgu. Türkiyede Müzecilik Platformu. <http://mmkd.org.tr/muze-ve-sergilemede-kurgu/>

Mozart-La Clemenza di Tito'nun Yeni Prodüksiyonu. [01.08.2019]. Opéra de Lausanne. <https://www.scenographytoday.com/gary-mccann-la-clemenza-di-tito/>

Müzeografi. [09.10.2019]. Igi Global. <https://www.igi-global.com/dictionary/museum-digital-innovation/19760>

Neickel, Casper Friedrich. (1727). Museographia. Leipzig.

Oddey, Alison and Christine White. (2006). The Potentials of Spaces: The Theory and Practice of Scenography and Performance. 1. bs. Bristol: Intellect Books.

Polo, Maria Violeta. (2006). Estudos sobre expografia: quatro exposições paulistanas do século XX. Dissertação USP, Instituto De Artes, Programa De Pós-Graduação Em Artes Mestrado, São Paulo

Primo, Judite Santos. (1999). O Sonho do Museólogo. A Exposição: Desafio Para Uma Nova Linguagem Museográfica. Cadernos de Sociomuseologia. c. 16. s.16: 103-129.

Ruggieri Tricoli, M.C. (2000). I Fantasmi e le Cose. Milano: Lybra Immagine. (Aktaran: La Scala, Paola. 2013. Museum and Exhibition Design in the Digital Age. Athens: ATINER'S Conference Paper Series.)

Sinografinin 70 Yılı. [01.08.2019]. Maison Jean Vilar. <http://www.sibmas.org/exhibition-metamorphosis-of-the-stage-70-years-of-scenography-at-the-comedie-francaise-in-paris/>

Thomassen, Ingrid. (2017). The Role of Scenography in Museum Exhibitions: The case of the Grossraum at the Norwegian Museum of Science and Technology. Master's Thesis. Department of Cultural Studies and Oriental Languages, Oslo.

Yahudi Tarihi Müzesi. [09.10.2019]. Yeni Müzeografi. <https://www.culturania.net/en/portfolio-item/new-museography-in-the-museum-of-jewish-history>

HUMAN DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH

Öğr. Gör. Dr. Filiz YILDIZ CONTUK

ORCID:0000-0003-3757-2697

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fethiye A.S.M.K. Meslek Yüksekokulu

fcontuk@mu.edu.tr

ABSTRACT

Economic growth is a necessary condition for human progress, but it is not sufficient to guarantee this in itself. Human Development Index, which is one of the important indicators of economic development for every country, is considered as an effective tool in economic development. The human development index (HDI) is an index that measures the basic dimensions of human development in terms of various indicators, including standard of living, education, and average life expectancy. Human development is the key to the success of a country's social and economic development. With this purpose, this study analyzed the relationship between economic growth and human development index in Turkey between the years of 1990 – 2018. In the study, Toda-Yamamoto causality analysis and regression analysis were conducted. As a result, it was determined that there is a one-way causal relation from economic growth to human development index. According to the results of the regression analysis, it was observed that the growth had a positive effect on the human development index. Accordingly, it has been determined that 1% change in growth will cause a 27% change on the human development index.

Key words: Human development index, Economic growth, Toda- Yamamoto causality analysis, Regression analysis

İNSANİ GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME

ÖZET

Ekonomik büyüme, insanın ilerlemesi için gerekli bir koşuldur, ancak kendi başına bunu garanti etmek için yeterli değildir. Her ülke için ekonomik kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olan İnsan Gelişme Endeksi ekonomik kalkınmada etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. İnsani gelişme endeksi (HDI) yaşam standardı, eğitim, ortalama yaşam beklentisi dahil olmak üzere çeşitli göstergeler açısından insani gelişmenin temel boyutlarını ölçen bir endekstir. İnsani gelişme, bir ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasının başarısının anahtarıdır. Bu amaçla çalışmada, 1990-2018 yılları arasında, Türkiye'de ekonomik büyüme ve insani gelişme endeksi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada Toda- Yamamoto nedensellik analizi ve regresyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, ekonomik büyümeden insani gelişmişlik endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna göre ise büyümenin insani gelişmişlik endeksi üzerinde pozitif bir etki meydana getirdiği görülmüştür. Buna göre büyümede meydana gelen %1'lik değişimin, insani gelişmişlik endeksi üzerinde %27'lik bir değişime neden olacağı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsani gelişme endeksi, Ekonomik büyüme, Toda - Yamamoto nedensellik analizi, Regresyon analizi

INTRODUCTION

Development is the beginning of improving the quality of life. It includes both material elements such as infrastructure, housing quality and living standards in general, as well as moral elements such as education, freedom of expression and cultural manifestation. An important feature of human development is the realization of socioeconomic development by people. Therefore, human development reveals that human potential should be created and perfected based on investment in people in the fields of education, training, culture, vocational education and health. Active participation of individuals in the human development process is an important part of success (Neamtu ve Ciobanu, 2015:118).

Mainstream economists and modernization theorists often assume that human development is caused automatically by economic growth. However, the ultimate goal of economic development is to improve human development (Sharma ve Gani, 2004:1). Although economic development is a necessary condition for human development, it is not an adequate condition and does not guarantee the desired development in human conditions globally. Therefore, sustainable high economic growth has been one of the main targets of policy makers all over the world. Economic growth can be measured by gross domestic product (GDP), but it results in a single segment measurement within the multi-faceted dimensions of real development and is a measure of human development in general (Gökmenoğlu vd., 2018:1). However, economic growth has not been accompanied by an improvement in human conditions everywhere. As a result, the economic growth debate has entered a new era in recent years. Economic growth can be defined as an increase in wealth over time and is generally measured in terms of GDP change, which includes the entire added value produced within national borders in a given time period. Economic growth in today's economies is often understood as a measure of progress, where economic factors such as innovation and technology and financial and human capital play an important role alongside traditional elements such as investment and entrepreneurship. Other features contribute to the determination of economic growth to a great extent, including science and medicine, education and public health, trade and globalization, stable and talented governments and institutions. (Chiappero-Martinetti vd., 2015: 224). On the other hand, Sen (1998) stated that a country's level of development depends on various social and physical conditions such as the availability of health services, standard of living, access to information. When these changes are taken into consideration, the indicator of a country's development is stated as a human development index rather than economic growth.

UNDP (United Nations Development Program) has been publishing an index measuring the human development levels of countries since the 1990s. This index aims to measure economic development with a focus on people. The index evaluates human development in countries under three dimensions: Healthy and long life, standard of living and access to information. The index provides the opportunity to compare countries in terms of human development. It also allows countries to measure their performance in income, health and education. Countries in the human development index are evaluated

according to their level of development in Table 1. Turkey is located in this index since 1990 and each year raises its level of human development. Turkey in 2019 (with 2018 data), according to the Human Development Report prepared by UNDP, have ranked as the 59th country among 189 countries and taken place in the category of the highest human development index for the first time.

Table 1: Human Development Level Values

Human Development Level	Score Range
Low Human Development	0-0.479
Middle Human Development	0.480-0.670
High Human Development	0.671-0.780
Highest Human Development	0.781-1

Source: Şahin, G. ve Gökdemir, L. (2016), 9

The relationship between human development and economic growth is analyzed both theoretically and empirically. Human development level is increasing each year in Turkey. For this purpose, the relationship between human development and economic growth is analyzed with the data between 1990-2018.

LITERATURE

Mukherjee and Chakraborty (2010) analyzed the relationship between economic growth and human development for 28 Indian states for four time periods covering the past twenty years (1983, 1993, 1999-00 and 2004-05). In the study, they tried to determine to what extent income per capita affects human development as an indicator of economic growth. As a result, they found that economic growth did not contribute to human development.

Abraham and Ahmed (2011) analyzed the relationship between economic growth and human development index between 1975-2008 in Nigeria with an error correction model. As a result, they determined that there is a negative relationship between economic growth and human development index in the short term. They found a meaningful relationship in the long run.

Khodabakhshi (2011) analyzed the relationship between economic growth and human development index in the Indian economy in the 30-year period until 1980-2010. As a result, it has determined that the human development index in India has increased despite the negativities.

Roshaniza and Selvaratnam (2015) analyzed the relationship between economic growth, human development index and poverty rate in Malaysia between 1990-2012. As a result of the study, they found that HDI and poverty rate are related to growth in the long term. It has been determined that economic growth is negatively related to the human development index and positively related with the poverty rate in the long term. They concluded that there is no relationship between HDI and growth in the short term, but there is a negative relationship between the poverty rate and growth in the short term.

Iskandar (2017) conducted research with panel data analysis in 23 cities to determine the impact of the human development index on economic growth through the provision of private development funds.

As a result of the study, it was concluded that moderation between private autonomy funds and human development index had a negative effect on economic growth.

Maqin and Sidharta (2017) examined the relationship between economic growth, human development and electricity consumption with data between 1980 and 2014 in Indonesia. As the result of the study, they determined that there is a positive correlation between economic growth, human development and electricity consumption.

Kaya (2018) analyzed the impact of developments in financial markets on human development with data between the years of 1986 - 2015 through using time series analysis. As the result, it was determined that the variables act together in the long term and the human development index is a reason for the developments in the financial markets.

Koçak and Uçan (2018) conducted a panel data analysis with the data of Turkey and four world countries with the highest human development index between the years of 1990 – 2015. As the result, a long-term relationship has been found between the human development index and growth.

Aykırı and Bulut (2018) tested the causal relationship between human development index, innovation and growth by using the VECM model and Granger causality analysis with data from 1990-2015. As the result of the study, they determined that there is a long-term mutual causal relationship between these three variables. In the short term, they found that growth had an impact on human development index values.

Appiah et al. (2019) in their study, in which they analyzed the impact of human development on economic growth and development between 1990 and 2015 in Africa, they concluded that human development had a positive and significant effect on economic growth and development.

Şaşmaz and Yayla (2018) examined the relationship between taxes, economic growth and human development between 2004-2015 in 11 countries of European Union Transition economy. As the result, they found that there is a one-way causal relationship from direct taxes to human development and from human development to economic growth, and there is a two-way causal relationship between indirect taxes and human development.

Balcı and Özcan (2019) examined the relationship between human development index and growth with the data of OIC countries within the years of 2005-2017 using panel data analysis. As a result of the study, it was concluded that there is a significant relationship between human development and growth in 54 countries analyzed.

Tekin and Gör (2019) analyzed the relationship between the human development index and the financial development index formed between four different financial development indicators (loans provided by the financial sector, domestic loans provided to the private sector, market capitalization and wide money supply). They used ARDL boundary test and Toda-Yamamoto causality analysis in the study. As the result, they determined a one-way causality relationship from financial development to human development.

Erdem and Çelik (2019) benefited from the data of 33 African countries between 1995-2014 and tested the relationship between human development index and economic growth with Panel ARDL test and Dumitrescu-Hurlin panel causality analysis. As the result, they determined that education and health

expenditures were effective in explaining the economic growth in African countries besides the income variable.

DATA SET AND METHOD

In the study, the relationship between human development index and economic growth was analyzed with the data between 1990-2018. HDI data used in the study is obtained from UNPD reports (<http://hdr.undp.org/en/data#>), and economic growth data is obtained from the World Bank's data pool (WDI). E-views 8 package program was used in the study. Firstly, ADF (Augmented Dickey-Fuller) unit root research was carried out to determine whether the series contain unit root or not. Then, the causality relationship between variables was tested by Toda-Yamamoto causality analysis. Finally, regression analysis was performed to determine the direction and strength of the relationship between the two variables.

UNIT ROOT TEST AND RESULTS

In the study, ADF unit root test was performed to determine the time series properties of the variables before proceeding to econometric analysis. Looking at Table 2, it is seen that the variables are not stable in their level values, but they are stable in their first difference values.

Table 2. ADF Unit Root Test

Variables	Level		1st difference	
	Intercept and trend		Intercept and trend	
	Intercept t-Stat	Intercept and trend t-Stat	Intercept t-Stat	Intercept and trend t-Stat
GDP	0,39443	-1,95109	-5,34774***	-5,28664***
HDI	0,22775	-2,31249	-3,84301***	-3,68836**
Test Critical Values				
1%	-3,6892	-4,32398		
5%	-2,9763	-3,58062		
10%	-2,6274	-3,22533		

Not: ***, **, ve * sırasıyla sıfır hipotezinin %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

After determining the stability of the variables, the appropriate delay length was determined according to the Akaike Information Criterion (AIC) and Schwarz Information Criterion (SC). The autocorrelation problem that may occur in the Var model has been checked with the Lagrange multiplier (L-M) test. Table 3 shows the results of the tests performed in the IGE-GDP model.

Table 3. : Information Criteria and Autocorrelation Test Results

GSYİH-İGE Modeli			VAR(1) Modeli Varsayımları Testi		
Lag	AIC	SC	Lags	LM-Stat	Prob
1	-12,72713*	-12,434600	1	2,17103	0,70434

2	-12,505940	-12,018390	2	1,69280	0,79203
3	-12,276390	-11,593820	3	4,24069	0,37441

TODA-YAMAMOTO GRANGER CAUSALITY ANALYSIS AND RESULTS

Toda and Yamamoto (1995) developed a method to investigate Granger causality based on the prediction of the increased VAR model ($k + d_{max}$). (k) is the optimal time delay in the VAR model and the maximum integration degree for the d_{max} Var model. In the Toda-Yamamoto causality test, the Var model can be created even if the variables are not stable. In addition, unit root tests are conducted to determine the maximum constant degree (d_{max}). In the study, Toda Yamamoto causality analysis was made and the results are presented in Table 4.

Table 4. Toda-Yamamoto Granger Causality Test Results

Ho Hipotezi	VAR(p+d)	Test İstatistiği	Olasılık	Karar
GSYH'dan İGE'ne nedensellik yoktur	(1+1)	4,6613	0,0308	Ho Red
İGE'den GSYH'ya nedensellik yoktur		0,322532	0,5701	Ho Kabul

***, **, ve * sırasıyla sıfır hipotezinin %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde reddedildiğini göstermektedir

Looking at Table 4, as the result of the analysis, it is seen that there is a one-way causality relationship from economic growth to human development index by rejecting the H_0 hypothesis at 5% significance level.

REGRESSION ANALYSIS

In the model created for regression analysis, the direction of causality must be determined in order to determine which variables will be the dependent and independent variables. After determining the direction of causality in the study, regression analysis was carried out to determine how and to what extent economic growth affects human development. Model (1) was established for regression analysis.

$$HDI = c + \beta_1 GDP + \varepsilon \quad (1)$$

Regression analysis results are given in Table 5 according to equation (1).

Table 5. Regression Analysis Results

Dependent Variable: IGE				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GSYIH	0,27649	0,00594	46,58555	0,00000
C	-2,60375	0,07072	-36,81640	0,00000
R-squared	0,987712			
F-statistic	2170,213			
Prob(F-statistic)	0,00000			
Durbin-Watson stat	0,439586			

As seen in Table 5, the human development index has a positive relationship with economic growth. According to the results obtained from the model; it is concluded that 1% change in economic growth will cause a 27% change in human development index. From the probability value of the F statistic of the model, it is understood that the model is significant at 1% significance level. Looking at the probability of the t statistic of the variable, it is understood that it is significant in explaining human development at the 1% significance level. Therefore, it is concluded that there is a significant relationship between human development index and economic growth.

CONCLUSION

Beyond the richness of the economies in which people live, human development is a concept related to the development of human life. As economic growth does not automatically bring wealth to all people, human development focuses on its role in making people's lives better.

This study was conducted to examine the relationship between human development index and economic growth. In order to test the causality relationship between variables in the study, Toda Yamamoto causality analysis was performed with data between 1990-2018. As the result of the analysis, it was determined that there is a one-way causality relationship from economic growth to human development. As the result of the regression analysis conducted to determine the direction and strength of the relationship between the human development index and economic growth, it was observed that economic growth had a positive effect on the human development index. It has been determined that growth is important in the formation of human development index values. The results show that the possibilities created by economic growth in Turkey enhances human development. It is very important to develop policies to accelerate growth and continue growth in order to achieve development plan goals such as improving the quality of human life. The more economic growth is achieved, the more resources will be transferred to human capital, and this will increase the level of human development. Ensuring a sustainable economic growth will further increase Turkey's human development level.

REFERENCES

- Abraham TW, Ahmed UA** (2011) Economic Growth and Human Development Index in Nigeria: An Error Correction Model Approach. *International Journal of Administration and Development Studies*. Vol. 2. No. 1:239 – 254
- Appiah M, Amoasi R, Frowne DI** (2019) Human Development and Its Effects on Economic Growth and Development. *International Research Journal of Business Studies*. Vol. XII. No. 2. 101-109
- Aykırı M, Bulut ÖU** (2018) İnsani Gelişme Endeksi, İnovasyon ve Büyümenin Nedensellik Analizi. *Iv. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress*, September 7-8. Didim/AYDIN: 1073-1079
- Balcı E, Özcan S** (2019) İnsani Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: OIC Ülkeleri Üzerinde Bir Analiz. *Sakarya İktisat Dergisi*. Cilt 8. Sayı 3: 222-235

- Chiappero-Martinetti E, Jacobi NV, Signorelli M** (2015) Human Development and Economic Growth. Palgrave Dictionary of Emerging Markets and Transition Economics: 223-224
- Erdem E, Çelik B** (2019) İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bazı Afrika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 9. Sayı: 17: 13-36.
- Gökmenoğlu KK, Apinran MO, Taşpınar N** (2018) Impact of Foreign Direct Investment on Human Development Index in Nigeria. Business and Economics Research Journal. Volume 9. Number 1: 1-13
- Hacker RS, Hatemi-J A** (2006) Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: theory and application. Applied Economics. 38: 1489–1500.
- Iskandar I** (2017) Effect of Human Development Index Fund on Economic Growth Through a Special Autonomy. Jurnal Ekonomi Pembangunan. 18 (1): 40-49
- Kaya A** (2018) Finansal Piyasalardaki Gelişmelerin İnsani Gelişmişlik Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. International Journal of Economic and Administrative Studies. (20):169-180
- Khodabakhshi A** (2011) Relationship between GDP and Human Development Indices in India. International Journal of Trade, Economics and Finance. Vol. 2. No. 3: 251-253
- Koçak E, Uçan O** (2018). İnsani gelişme endeksi ile büyüme ilişkisi: Pedroni eşbütünleşme örneği. Journal of Politics Economy and Management. 1(2): 55-61 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jopem/issue/41904/446883>
- Maqin RA, Sidharta I** (2017) The Relationship of Economic Growth with Human Development and Electricity Consumption in Indonesia. International Journal of Energy Economics and Policy. 7(3): 201-207
- Mukherjee S, Chakraborty D** (2010) Is there any relationship between Economic Growth and Human Development? Evidence from Indian States. MPRA Munich Personal RePEc Archive. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/22997/>
- Neamtu DM, Ciobanu OG** (2015) Correlations Between Human Development and Economic Growth. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series., Issue 1. Volume I: 118-122
- Roshaniza NABM, Selvaratnam DP** (2015) Gross Domestic Product (GDP) Relationship with Human Development Index (HDI) and Poverty Rate in Malaysia, Prosiding Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia Ke-10. Kekayaan Terangkum Teras Pembangunan Lestari. Melaka Bandaraya Bersejarah. 18 – 20 September: 211 – 217
- Sen A** (1998) Mortality as an Indicator of Economic Success and Failure. The Economic Journal. Vol: 108. No 446: 1-25
- Sharma B, Gani A** (2004) The Effects of Foreign Direct Investment on Human Development. Global Economy Journal. Volume 4. Issue 2: 1-18
- Şahin G, Gökdemir L** (2016) İnsani Gelişme Endeksi Bileşenlerinin Türkiye Ölçeğinde Ardl Sınır Testi İle Sınanması. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi. 2(1): 1-24
- Şaşmaz MÜ, Yayla YE** (2018) Vergiler ve Ekonomik Büyüme ile İnsani Gelişme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği. Sayıştay Dergisi. Sayı:111: 79-99

Tekin B, Gör Y. (2019) Finansal Gelişmişlik İle İnsani Gelişmişlik Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkileri. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi: 1-16 ISSN 1307-9832

Toda HY, Yamamoto T (1995) Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. Journal of Econometrics. 66: 225-250

<http://hdr.undp.org/en/data#>

<https://data.worldbank.org/>

MÜZELERDE İKLİM DENETİMİNİN TARİHÇESİ

Arş. Gör. Musa Ünsal

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,

Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Yüksekokulu, musa.unsal@msgsu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet UĞURYOL

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, uguryol@yahoo.com

ÖZET

Müzelerde iklim denetimi, iklimsel parametrelerin zarar verici etkilerine karşı koleksiyonların güvenle korunması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda etkileri kontrol edilmek istenen temel parametreler sıcaklık ve bağıl nemdir. Erken iklim denetim çabalarında bağıl nem seviyeleri göz ardı edilirken, temel kaygının ziyaretçilerin konforu, yani ısınma ve temiz hava gibi ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde olduğu göze çarpmaktadır. İklimsel farklara hızlı tepki veriyor olmaları dolayısıyla ahşap nesnelerin, bu alanda gerçekleştirilen pek çok deneysel çalışmada yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte diğer malzeme sınıflarının tepkilerinin değerlendirilmesi de iklim denetiminin başarımını etkilemiştir. Belirli malzeme sınıfları benzer çevresel koşulları talep etse de, koleksiyonları oluşturan çok çeşitli müze nesneleri birbirinden oldukça farklı iklimsel hedeflerin elde edilmesini gerektirmiştir. Tüm koleksiyonları bütünüyle ve yüksek nitelikte korumanın maliyeti ve zorluğu, alternatif yaklaşımların ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Bugün önde gelen müzeler; pasif ve etkin iklim denetim yöntemlerini birlikte kullanma, aynı zamanda koleksiyonlarını tolere edebilecekleri en geniş aralıktaki iklim koşullarında koruma yoluyla enerji tüketimlerini azaltma eğilimindedir. Bu yazı kapsamında, öncül müze deneyimlerinin oluşmaya başladığı süreçten günümüze iç mekân havasının koşullandırılmasında kullanılan uygulamalar, iklim denetim sistemlerinin gelişimi ve iklim denetimindeki yaklaşımlar ele alınmıştır. Konu tarihsel süreç içerisinde incelenmiş ve dünyadaki erken uygulamalardan başlanarak 19. yüzyıldaki öncül çabalara, 1. ve 2. Dünya Savaşları sırası ve sonrasındaki gelişmelere, iklim denetim standartlarının gelişimine, 1978 sonrasında yaygınlaşan uygulamalara ve günümüzde kabul gören yaklaşımlara yer verilmiştir. Detaylı bir literatür taraması ile gerçekleştirilen çalışma sonucunda müzelerde iklim denetiminin; geçmiş tecrübeleri kılavuz alan, bilimsel çalışmalarla desteklenen, çevresel farkındalığın şekillendirmeye başladığı, farklı disiplinlerden uzmanların birlikte çalışmasını gerektiren bir sürece evrildiği ortaya koyulmuştur. Ayrıca her müzenin kendi özgün koşullarına uygun olarak iklimlendirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Önleyici Koruma, Hava Koşullandırma, İklimlendirme, Sıcaklık, Bağıl Nem.

HISTORY OF THE CLIMATE CONTROL IN MUSEUMS

ABSTRACT

Climate control in museums is necessary for the safety of the collections against the damaging effects of climatic parameters. In this context, the main parameters that need to be controlled are temperature and relative humidity. In the early climate control efforts, the main concern was the comfort of the visitors, like fresh air and heating needs, while the relative humidity level was mostly a disregarded issue. It is observed that wooden objects are widely used in many experimental studies carried out in this field due to their rapid response to climatic differences. However, evaluating the responses of other material classes has also affected the performance of climate control. Although certain classes of materials demand similar environmental conditions, a wide variety of museum objects that composing the collections required quite different climatic targets. The cost and difficulty of preserving all collections entirely and also within a high quality level have accelerated the emergence of alternative approaches. The leading museums today aim to reduce energy consumption by using the wider range of climatic intervals that their collections can tolerate and also combining passive and active climate control methods to preserve their collections. Within the scope of this paper, applications used in indoor air conditioning are discussed as well as approaches in climate control and the development of climate control systems beginning with early museum experiences are evaluated. The subject has been studied within the historical process through the early practices in the world, the pioneer efforts in the 19th century, the improvements during and after the World War I and World War II, the development of climate control standards, the practices that became widespread after 1978, and the approaches accepted today. As a result of the study carried out with a detailed literature review, it has been revealed that climate control in museums has evolved into a process that requires experts from different disciplines working together, taking into consideration the past experiences and the support of new scientific studies as well as environmental awareness. Besides, it is evaluated that each museum should be climatized according to its unique conditions.

Keywords: Preventive Conservation, Air Conditioning, Climatization, Temperature, Relative Humidity.

GİRİŞ

Kültürel değeri yüksek nesneler, neredeyse insanlık tarihi kadar uzun süredir toplanmakta ve görece daha yakın geçmişten bu yana sergilenmektedir. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak korunmuş olsun, dünyanın çeşitli yerlerinden erken tarihli pek çok eser ve nesne bugüne ulaşmıştır. Bu, çoğu zaman toplumların kendilerinden önceki medeniyetlerin kalıntılarına ekonomik, siyasi veya sanatsal değer atfedilmesiyle gerçekleşmiştir. Böylece eski ve değerli nesneler işlevsel ve günlük olarak kullanılmaya devam edilmiş ya da daha korunaklı alanlarda saklanmıştır. Kimi zamansa nesneler bazı özel koşullar altında, bilinçli bir çaba olmaksızın kendiliğinden korunmuştur (Florian, 2006, s. 36).

Örneğin, pek çok arkeolojik nesne zamanla toprak altında kaldığı için başlangıçta yüksek, sonrasında ise giderek daha düşük ivmeyle bozulmaya devam etmiştir. Bu durum belirli bir “hızlı bozulma” sürecinden sonra, nesnenin gömülü bulunduğu çevre ile denge haline ulaşmasının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Nitekim çevrenin sabit sayılabilecek higrotermal niteliklerinin sebep olabileceği maksimum hasar gerçekleşmiş ve çevresel koşullar değişmediği için bundan sonra nesnenin bozulması çok büyük oranda yavaşlamıştır (Newton, Cook, 2018).

Nesnelerin bozulması koleksiyonlar için korunaklı ortamlar oluşturan müzelerde de söz konusu olmakla birlikte gerçekleştirilen koruma yöntemleriyle asgariye indirilebilmektedir. Müzelerde muhafaza edilen koleksiyonların korunmasında kullanılan yöntemler etkin ve önleyici koruma olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır. Müzelerde etkin koruma işlemlerine gereksinimi geciktiren önleyici koruma uygulamalarının önemli bir bölümünü iklim denetimi oluşturmaktadır. İklim denetimi ile etkin korumanın aksine işlem yapılan bir ya da birkaç nesneye değil, denetim yapılan salon, depo ya da müzede bulunan tüm koleksiyona yarar sağlanmaktadır. Müzelerde iklim denetiminin ne düzeyde ve ne şekilde yapılacağı geçmişten beri tartışmalı bir konu olmuştur. Özellikle bağıl nem değişimlerine bağlı olarak bünyesindeki nemin artması ya da azalması yoluyla boyut değiştiren (higroskopik) organik malzemeli koleksiyonlar, çelişebilen nem gereksinimlerine sahip karma (organik ve inorganik) malzemeli koleksiyonlar ve birlikte sergilenen, depolanan organik ve inorganik nesneler için müzelerde tesis edilecek uygun iklim koşulları üzerinde uzun süre uzlaşılammıştır. Konunun tarihsel süreç içerisinde ele alındığı bu çalışmada erken uygulamalardan başlayarak 19. yüzyıldaki öncül çabalara, 1. ve 2. Dünya Savaşları sırası ve sonrasındaki gelişmelere, iklim denetim standartlarının gelişimine, 1978 sonrasında yaygınlaşan uygulamalara ve günümüzde kabul gören yaklaşımlara yer verilmiştir.

Erken Uygulamalar

Neredeyse bütün kültürler değer verdikleri nesne ve eşyaların bozulmalarını sınırlandırmak üzere çevresel önlemler almıştır. Örneğin antik Mısır’da mumyalanan hükümdarın ölümden sonraki yaşamında kullanacağı düşünülen günlük eşyaları, piramit içinde korunaklı alanlarda mumya ile birlikte muhafaza edilmiştir. İnanç güdüsüyle gerçekleştirilen bu eylem, zaman içerisinde bozulma süreçlerinin gözlemlenmesine imkân sağlamıştır. Antik Roma’da ise nesnelerin ve yapıların bozulma süreçlerine dair gerçekleştirilen gözlemler, yaşam alanlarının düzenlenmesinde kullanılmıştır. Romalı mimarlık tarihçisi Vitruvius, “De Architectura” isimli kitabında meskenler için sağlıklı çevreleri tanımlayarak bataklık alanlarından uzak bölgeleri ve sıcak güney ülkelerinde kuzey ışığı alacak şekilde cephelendirilmiş mimari seçenekleri tavsiye etmiştir. Vitruvius ayrıca resim galerileri ile kütüphanelerde aydınlatma ve nesnelerin korunmasına yönelik mimari çözümler önermiştir (aktaran Staniforth, 2013, s. 34).

Malzemelerin bozulmadan muhafaza edilmesi hususunda iyi bir geleneksel örnek Japon mimarisinde yiyecek saklamak için tasarlanan “Kura” isimli yapılardır. Ahşap sütunlarla yerden yükseltilmiş bir zemin döşemesine sahip olan bu yapılarda zemin suyunun yükselmesi sınırlandırılırken, aşağıdan yönlendirilmiş hava akışı sayesinde iç mekânın serin tutulmasını sağlanmıştır. Kurallar daha sonraları değer atfedilen nesnelerin güvenle korunması için de kullanılmıştır. Nara’da bulunan Shosoin

Treasure House, İmparator Shomu dönemine ait tekstil, el yazması, müzik aleti, mücevher ve mobilya gibi çok çeşitli tarihi nesnelerin güvenle saklandığı kura yapılarının bugün mevcut olan en eski örneğidir. M.S. 745 yılında inşa edilmiş olan yapı, bu karma koleksiyona yaklaşık 12 yüzyıldır ev sahipliği yapmaktadır (Itoh, 2013, s.37-42).

Çevrenin koşullandırılması ile ilgili Kuzey Hindistan’da gerçekleştirilen yerel bir uygulamada aşırı kuru havanın nemlendirilmesi tercih edilmiştir. Yaz mevsimi boyunca aşırı kuru hava koşullarının hâkim olduğu bölgede, “khas” ismi verilen otsu bir bitkinin köklerinden dokunan perdeler, ıslatıldıktan sonra, kapı ve pencere gibi hava akışının olduğu alanlara asılarak kullanılmıştır. Böylece iç mekânın nemlendirilmesi sağlanmıştır. Asırlardır kullanılan bu uygulama, UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından fonlanan ve 1979-1980 yıllarında başlatılan “Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Yerel Uygulamaların Araştırılması Projesi” kapsamında ele alınmıştır. Agrawal yaptığı çalışmada, Yeni Delhi’de bulunan Ulusal Müze’de de kullanıldığı bilinen khas perdelerini, düşük bütçeli müzelerde düşük bağıl nem sorununu hafifletmede kullanılmak üzere bir yöntem olarak önermiştir (aktaran Staniforth, 2013, s. 42-50).

Yukarıda bahsedilen yerel çözümler, günümüzde iç mekân koşullarının optimize edilmesinde kullanılan yöntemlerin öncül örnekleridir. Zira bugün de fazlaca hassas nesnelerin korunması için tıpkı piramitlerdeki yalıtılmış alanlar gibi muhafazalar önerilmekte, biyolojik zararlılardan korunmak için Vitruvius’un tavsiye ettiği gibi rutubete sebebiyet veren alanlarda müze inşa etmekten kaçınılmaktadır. Ayrıca kuralarda kullanılabenzer havalandırma yöntemleri uygulanmakta ve khas perdelerinde olduğu gibi sıvı suyun buharlaştırılması ile çalışan nemlendirici mekanizmalar tercih edilmektedir.

Çevresel koşulların iyileştirilmesinin yanı sıra, doğrudan nesneye uygulanan koruyucu yöntemler de geçmişte pek çok yerde tecrübe edilmiştir. Antik metal heykellerin üretildikleri dönemde sıvı su ve nemin etkisini azaltmak için belirli karışımlarla kaplanarak korozyona karşı dirençli hale getirildikleri bilinmektedir. Bu bağlamda Strong (1973), yaptığı araştırmalarda iklim denetimine yönelik erken uygulamalara dair Pausanias’ın tedbirlerini örnek göstermektedir. M.S. 2. yüzyılda yaşamış bir Yunan gezgini olan Pausanias, Zeus heykelinin fildişi kısımlarına nemin hasar potansiyelini önlemek üzere yağ ile muamele edildiğini belirtmiştir. Ayrıca Athena Parthenon Tapınağı’nda yer alan fildişlerinin ise kasten nemli tutulduğunu ve böylece kurumaya bağlı çatlamaların engellendiğini kaydetmiştir (aktaran Cable, 2012, s. 9-20). Günümüzde de olası hasarın engellenebilmesi için sıvı su ve neme duyarlı nesnelere benzer işlemler uygulanabilmektedir.

Dünyanın pek çok yerinde yaygın olarak yerel çözümler kullanılıyor olsa da, erken dönemlere tarihlendirilen “küresel uygulamalar” da mevcuttur. Böyle uygulamalar genellikle iç ve dış mekânın izole edilmesi yaklaşımı üzerine kurulmuştur. İç mekân iklimlendirilmesinde karşılaşılan uygulamalar konfor ihtiyacının en temel yollarla giderilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Yakın tarihe kadar ısınma ihtiyacı için soba ve şömineler kullanılmış, havalandırma için kapı ve pencere gibi büyük boyutlu açıklıklar tercih edilmiştir. Çoğunlukla prestij kaygısıyla tasarlanan kalın duvarlı tarihi kamu binaları ise aynı zamanda kışın içerideki ısıyı koruma ve yaz aylarında dış kaynaklı ısı kazancı azaltma hedefleriyle inşa edilmiştir (Brown ve Rose, 1997, s. 12-24). Ancak endüstrinin daha

karmaşık ve hassas higrotermal koşulları talep etmesi teknolojik gelişmeleri hızlandırmıştır. Örneğin yüksek sıcaklık gerektiren ipek ve pamuk imalatı süreci için 18. yüzyılda tekstil fabrikalarında hava ısıtma sistemleri kurulmuştur (Atkinson, 2015).

Koleksiyonlarda meydana gelen görünür hasarların müzelerde iç mekân koşullarına dair endişeleri artırması, bilim adamlarının müze organizasyonuna dâhil olmalarını gündeme getirmiştir. Bunun erken örneklerinden biri, İngiliz kimyager Faraday'ın, hava kirliliğinden muzdarip British Museum ve National Gallery koleksiyonları için önerilerde bulunmasıdır. Ancak bir müzede tam zamanlı ve resmi olarak çalışmaya başlayan ilk bilim insanı Friedrich Rathgen'dir. 1888'de Berlin Königlich-Museen koleksiyonlarının bakım ve korunmasından sorumlu kimyager olarak görev alan Rathgen, müzenin Mısır koleksiyonunda bulunan bronz nesnelerin hızlı bozulmaları üzerine çalışmış ve 1898 yılında çalışmalarını “Die Konservierung von Altertumsfunden” ismiyle kitaplaştırmıştır (Luciani, 2013, s. 24). Zaman içerisinde tüm Avrupa genelinde iklim denetimi özelinde bilimsel literatür oluşmaya başlamış ve nesillerden beri aktarılan koruma müdahaleleri, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde akademik dergilerde yer edinmiştir. 20. yüzyılın başlarında eserleri ışıktan, sıcaklıktan, nemden ve kirleticilerden korumaya yönelik ilk kitaplar ortaya çıkmıştır (Cable, 2012, s. 13).

Müzelerde Öncül İklim Denetimi Çabaları

Müze ve galerilerdeki öncül iklimlendirme çabaları, yalnızca ısı konfor değerlerinin önemsendiği, bununla birlikte koleksiyon ve bina ihtiyaçlarının göz ardı edildiği uygulamaları içermiştir. Bu durum; henüz bağıl nem, sıcaklık gibi bozulma faktörlerinin etkilerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılamamasından, koleksiyon ve binanın alabileceği hasarın öngörülememesinden ve iklimlendirme mekanizmalarının keşfedilmemiş olmasından kaynaklanmıştır (Luciani, 2013).

İlk müzeler ve koleksiyonerlerin sahip olduğu galeriler genellikle yüksek bağıl neme sahip ve ısıtılmayan alanlardan oluşmuştur. Zaman içinde düşük sıcaklıklara yönelik alınan önlemlerin sonucunda soba ve şömineler kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu ısıtma seçenekleri iç mekânlarda kirleticilerin (is, kurum ve kükürtlü bileşikler) birikmesine yol açmıştır. İlerleyen dönemlerde zeminden ısıtmalı sistemler kullanılmış ve müzelerde yüksek sıcaklıklar elde edilmiştir. Bu sayede müzeye gelen ziyaretçi sayılarının belirgin oranda arttığı görülmüştür (Ankersmit ve Stappers, 2017, s. 2). Dahası merkezi sistemlerin tercih edilmesiyle iç mekânlardaki kirleticili konsantrasyonlarının düştüğü gözlemlenmiştir. Daha güvenli ve hijyenik olarak değerlendirilen merkezi ısıtma sistemleri, ısı kaybının azaltılması hedefiyle binaların giderek daha sızdırmaz formlarda tasarlanmasına ön ayak olmuştur (Brown ve Rose, 1997). Ancak ısıtma sistemlerinin aşırı kuru havaya sebep olmaları nem sağlayıcı eklentilerle geliştirilmelerini gerektirmiştir.

19. yüzyılın hemen başında, sanat eserlerinin korunaklı ortamlarda sergilenmesi ve depolanması yaklaşımı için ilk adımlar atılmıştır. 1811 yılında inşa edilen Dulwich Resim Galerisi; mimar Sir John Soane tarafından tasarlanmış ve ısıtılması için sıcak buhar sistemi içeren bir mekanizma ile donatılmıştır. Ancak kısa sürede galerinin ahşap zeminlerinde kuruma sorunu ortaya çıkmıştır. Benzer bir örnek Münih'te 1836 yılında açılan Alte Pinakothek'tir. Burada da bodrum kattaki kazan dairelerinde ısıtılan hava galerilerde bulunan havalandırma borularına servis edilmiştir. Kısa bir süre sonra, ısıtma sisteminin sanat eserleri üzerindeki zararlı etkileri fark edilmiş ve bu nedenle

koleksiyonları korumak üzere, beş yıllık bir kullanımın ardından sistem tamamen kapatılmıştır (Luciani, 2013, s. 19). Yüksek sıcaklıklara bağlı kurumanın geniş kapsamlı hasara sebep olduğu bir diğer örnek Stockholm’de bulunan Ulusal Müze’dir. Müze, 1860 yılında kuruluşundan hemen iki yıl sonra, sadece zemin katta bulunan kazan sistemi aracılığı ile sıcak suyun tesisat içerisinde dolaştırıldığı bir sistem kullanılarak ısıtılmıştır. Yangın riski ve termodinamik etkiler dolayısıyla çatı katına herhangi bir kazan kurulamadığından, zemin kat ve üst katlar arasında büyük sıcaklık farkları meydana gelmiştir. Dahası, yüksek sıcaklıklar nedeniyle bağıl nem hiç tecrübe edilmemiş seviyelere düşmüş ve sonucunda çok sayıda ahşap eserde kurumaya bağlı hasarlar gözlemlenmiştir (Ankersmit ve Stappers, 2017, s. 2).

Yüksek sıcaklıklara bağlı kuruma sorununa ek olarak çözüm bekleyen bir başka sorun da, ziyaretçi sayılarının artmasıyla birlikte kapalı iç mekânlarda baş gösteren havalandırma eksikliği olmuştur. Sanayileşmenin etkisiyle açığa çıkan yoğun hava kirliliğinin, özellikle müzelerde bulunan koleksiyonlar üzerindeki etkisi kaygı verici seviyelere yükselmiştir. En dramatik etkilerin görüldüğü yerlerin başında gelen Londra’da bulunan National Gallery’nin koleksiyonlarında kayda değer bozulmalar gerçekleşmiştir. Çevresel faktörlerin etkisini değerlendirmesi için 1850 ve 1853 yıllarında iki komisyon kurulmuş ve elde edilen çıkarımlar raporlanmıştır (Luciani, 2013, s. 19). Bu durum diğer kamu binalarında olduğu gibi müze ve galerilerdeki bireyler için de havalandırma ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirmiştir. Temiz hava ihtiyacının karşılanması için gerçekleştirilen çözümlerden ilki, 1844 yılında David Boswell Reid tarafından İngiliz Parlamentosu’nda uygulanmıştır. Kurulan sistemde, havanın nemlendirilmesi, kurutulması ve soğutulması sağlanmış ve böylece en eski klima örneklerinden biri tesis edilmiştir. 1853 yılında, Londra’daki National Gallery için, hava kirliliğine karşı bir çözüm olarak benzer bir sistem önerildiyse de yüksek maliyetinden dolayı hayata geçirilememiştir (Atkinson, 2015, s. 3). Reid’in uygulamasının geliştirilmiş bir türü olarak kabul edilebilecek bir sistem, 1873-1881 yılları arasında British Museum’un ilgili koleksiyonlarına ev sahipliği yapmak üzere inşa edilen Doğa Tarihi Müzesi’nde uygulanmıştır (Luciani, 2013, s. 20).

Müzeler için belirli iklimsel hedefler oluşturulurken sıcaklık, nem ve hava akışıyla ilgili temel sorunlar başlangıçta ayrı ayrı irdelenmiştir. Sistemler üzerinde bu üç parametre özelinde gerçekleştirilen düzeltmeler, kapsamlı ve bütüncül bir etkin denetim mekanizmasının oluşumunu tetiklemiştir. Örneğin; hava akımı sistemlerince dağıtılacak olan havanın su ile yıkanması fikri, birincil olarak toz ve kirleticileri gidermek üzere geliştirilmiştir (Erhardt, Tumosa ve Mecklenburg, 2007, s. 11). Bu uygulamadan önce mevcut sistemler, besleme havasını arındırmak için büyük çökeltme odalarını kullanmıştır. 20. yüzyılın başından itibaren ise; fosil yakıtlarından açığa çıkan parçacıkları ve kükürtlü gazları besleme havasından arındırmak için su spreyleri kullanılmıştır. Havanın su ile yıkanmasının nemlendirme potansiyeli kolaylıkla öngörülmüştür. Ancak yüksek nem seviyelerinin tecrübe edildiği yaz mevsimlerinde, püskürtülen su sıcaklığının değiştirilmesinin iç mekânlarda bağıl nem seviyelerini düşürebildiği daha sonradan keşfedilmiştir. Bu durum püskürtülen su sıcaklığının, iç mekâna servis edilecek havanın yaş termometre sıcaklığından düşük değerlere ayarlanmasıyla sağlanmıştır. Bu bağlamda, sıcaklık üzerinden bağıl nemi ayarlayan hava yıkayıcıların kullanımı, 1906’da modern klimanın icat edilmesine yol açmıştır. Willis Carrier bu prensibi patentlemiştir. İlerleyen dönemde iklimlendirme için nem denetimi teorisi Avrupa ve

ABD’de geniş merak uyandırmıştır. Nemin merkezi denetimindeki ilk uygulamalar, verimli üretim için istikrarlı bağıl nemin önemli olduğu büyük endüstriyel yapılarla sınırlı kalmıştır (Brown ve Rose, 1997).

Merkezi bir ısıtma, hava yıkama ve nemlendirme sistemi kurulan ilk müze; Boston Güzel Sanatlar Müzesi olmuştur. Sistem 1908 yılında kurulmuş ve 2 yıl sonrasında sabit bağıl nem değerleri hedeflenerek işletilmiştir. Resimler ve diğer sanat eserleri için tatbik edilecek en iyi bağıl nem oranının %55 ile %60 arasında değiştiği savunulmuştur. Ancak ilgili hedefleri belirleyen McCabe, bu aralığın seçiminde herhangi bir test veya sonucu işaret etmemiştir. Sıcaklık değerleri içinse genellikle ısıtma sistemlerinin kapasiteleri belirleyici olmuştur. Ancak o dönem hedeflenen bağıl nem aralığı, bugün de nesneler için güvenli kabul edilse de, sıcaklık değerleri bugün tercih edilenden daha düşük bir aralıkta tutulmuştur (Brown ve Rose, 1997).

1. Dünya Savaşı ve Sonrası

Savaş, Avrupa’da sanat eserlerinin korunmasına yönelik önlemler alınmasını zorunlu kılacak boyutta yıkıcı olmuştur. Yoğun hava saldırıları hasar görmesi muhtemel nesnelerin daha güvenli mekânlara taşınmasını gerektirmiştir. Bu yeni mekânlarda gerçekleştirilen önleyici korumaya yönelik uygulamalar, özellikle İngiltere’de kayda değer sonuçların elde edilmesine olanak sağlamıştır. Örneğin British Museum ve National Gallery, koleksiyonlarının önemli parçalarını öncelikle müze ve galeri bodrumlarına taşımıştır. 1917 yılında hava saldırılarının şiddeti ve sıklığı arttığı için National Gallery, koleksiyonunun bir bölümünü ısıtma ve havalandırma sistemlerinin eklendiği Aldwych'deki yeni metro istasyonuna taşıma kararı almıştır. British Museum ise koleksiyonunun bir kısmını 1918'in başlarında Holborne Postanesi Tünelleri'ne taşımış ve rutubet riskinin azaltılması için elektrikli radyatörler ve havalandırma sistemi tesis etmiştir. Dahası, sıcaklık ve bağıl nem seviyeleri sistematik olarak izlenmiştir (Cable, 2012, s. 13).

1919 yılında British Museum, kimyager Alexander Scott'ı 1. Dünya Savaşı sırasında yeraltı tünellerinde tutulan koleksiyonların nemden kaynaklı muhtemel hasarlarının tespitini raporlaması için görevlendirmiştir (Luciani, 2013, s. 24). 1920 yılı itibarıyla müze içerisinde bir araştırma laboratuvarı kurulmuş (British Museum Research Laboratory) ve sonrasında Harold Plenderleith, Alexandr Scott ile birlikte sanat eserlerin korunması için araştırmalar yapmak üzere atanmıştır (Cable, 2012, s. 13).

1929 yılına gelindiğinde tüm Avrupa’da sert bir kış yaşanmıştır. National Gallery’de ısıtmaya bağlı oluşan aşırı kuru havaya maruz kalan panel resimlerinde boya kabarmaları ve dökülmeleri gözlemlenmiştir. Sorunun ahşap panellerin kuru havada düşen nem içeriğine bağlı olarak boyut değiştirmesinden kaynaklandığı düşünülmüş ve durumu bilimsel olarak temellendirmek için Orman Ürünleri Araştırma Laboratuvarı ile bir araştırma projesi başlatılmıştır. 1930'ların başında orijinal panel resimlerinden alınan örnekler üzerinde bir dizi deney gerçekleştirilmiştir. Deneyler sırasıyla ani değişim, uzun süreli dalgalanma, kısa süreli dalgalanma ile sabit ve değişken sıcaklık ayarı gibi yöntemlerle tatbik edilmiştir. Sonuçlar uzun süreli bağıl nem değişiminin çatlamaya ve dökülmeye neden olduğunu, birçok kısa süreli bağıl nem salınımının ise daha az hasara yol açtığını göstermiştir. Ancak elde edilen en net çıkarım, boyanmamış yüzeye uygulanan bir nem bariyerinin hasarı azalttığı

yönünde olmuştur. Boya dökülmesinin mekanizması ile ilgili kesin bir sonuca varılamasa da, uzun vadeli bağıl nem dalgalanmasıyla ve dolayısıyla ahşabın nem içeriğindeki değişimle doğrudan ilişkili olduğuna hükmedilmiştir (Brown ve Rose, 1997).

İngiltere’de yoğun olarak devam eden araştırmalar, 1930’lardan itibaren Avrupa ve Amerika geneline yayılmış, takip eden yıllarda çok sayıda müze ve kurum kendi araştırma laboratuvarlarını tesis etmiştir. Örneğin 1932’de Paris’te “Louvre Laboratuvarı”, 1934’te Brüksel’de Coremans başkanlığında “Laboratoire Central des Musées de Belgique”, 1937’de Münih’te bugün Doerner Enstitüsü olan “Betreuung der Bestände der Bayerischen Staatsgemäldesammlungenthe” kurulmuştur. İtalya’da ise 1932 yılında “Gabinetto di restauro dei dipinti” ile 1939 yılında Roma’da Brandi ve Argan başkanlığında “Regio Istituto Centrale del Restauro” kurulmuştur (Luciani, 2013, s. 25).

1930’larda Avrupa laboratuvarlarında panel resimleri için uygun bağıl nemi belirlemeye yönelik araştırmalar devam etmiştir. Ahşap nesneler, bağıl nem değişimlerine hızlı tepki verdikleri ve hasarları kolaylıkla tespit edilebildiği için, iklim denetiminin etkilerini gözlemlemede en sık başvuru koleksiyon grubu olmuştur. Çalışılan ahşap örnekleri için yıllık ortalama nem içeriğinin yaklaşık %11 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun %55-60 arasındaki bağıl nem seviyelerine karşılık geldiği düşünülmüştür (Brown ve Rose, 1997). Amerika’da ise, daha kuru iklimsel çevreler sebebiyle, mevcut bağıl nem hedeflerinin Avrupa’dakilerden daha düşük seviyelerde tutulması gerektiği savunulmuştur. Brewster, ahşabın bağıl nem değişikliklerine boyutsal tepkisinin gecikme süresi üzerine çalışmıştır. Vernik gibi yüzey kaplamaları ile tepkinin gecikebildiğini gözlemlemiş, antika ahşap nesneler için %40 bağıl nem alt sınırını tavsiye etmiştir (Brown ve Rose, 1997).

Uluslararası Müzeler Ofisi, 1930 Roma ve 1931 Atina konferanslarından sonra üçüncü kez 1934 yılında Madrid’te koruma özelinde toplanmıştır. Konferansın bildirileri “Muséographie” isimli kaynakta yayımlanmış ve önerileri genel kabul görmüştür. Konferans bildirilerinin “Havalandırma” başlıklı dördüncü bölümü iklim denetimine adanmış ve ilgili bölümü, Courtauld Sanat Enstitüsü yayınında “Nemin sanat eserleri üzerindeki etkisi” metnini de yazmış olan, Andrew MacIntyre kaleme almıştır. MacIntyre alandaki araştırmalarını, bir limonluk yapısı (sera) olan Hampton Court Orangery’de küçük bir klima sisteminin kurulumu ile tecrübe ettiğini paylaşmıştır. McIntyre asıl amacını tuval üzerindeki resimlerin korunması bakımından bağıl nemin sıcaklıktan daha etkili bir değişken olduğunu göstermek olarak tanımlamıştır. Ayrıca izin verilen bağıl nem dalgalanma aralığının en fazla %20 olması gerektiğini savunmuştur. Bir hava soğutucu ile donatılmış tam bir klima şemasının çok pahalı olduğunu ve gerekliliği konusunda şüphelerini belirten MacIntyre, nem denetimi için higroskopik malzemelerin tamponlama özelliklerinden yararlanmayı önermiştir (Luciani, 2013, s. 31).

Laboratuvar çalışmalarının artmasıyla birlikte, Batı Avrupa’da yaygınlaşan iklim standartlarının uygulanmasına ilişkin eleştiriler de oluşmaya başlamıştır. Ahrens (1934), farklı iklimlerin farklı kontrol stratejileri gerektirdiğini belirtmiştir. Özellikle İngiltere iklimi üzerinden gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarının başka bir coğrafyadaki herhangi bir müzeye adapte edilme sorunlarını ele almıştır. Konservatör Ernst Buschbeck ise Avrupa’nın batısı dışındaki bölgelerde düşük kış

sıcaklıklarında çok kuru koşulların etkili olduğunu ve merkezi ısıtmalarla bu durumun daha da kötüleşebildiğini belirtmiştir. Sergi salonlarına nemli hava getirecek bir sistemin teoride tercih edilebilir olduğunu, ancak anıtsal bir binaya böyle bir sistem kurmanın da kolay olmadığını değerlendirmiştir. Endişelerden bir diğeri, böyle sistemlerde hava kanallarının içinde su yoğuşması nedeniyle ciddi sorunların meydana gelme olasılığı olmuştur (aktaran Brown ve Rose, 1997).

Ahşap dışındaki malzemelere yönelik çalışmalar da iklim denetimi için uygulamaların belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Kopenhag Ulusal Müzesi'nde Rosenberg tarafından yapılan çalışmalar, metallerin korozyonuna neden olan bağıl nem seviyelerini belirlemenin yanı sıra metal ve çözünabilir tuz etkileşimini gözlemlemek üzerine yoğunlaşmıştır. Böylece inorganik malzemelerin korunması için, bağıl nem seviyesinin %65'lik bir üst eşik değerini aşmaması önerilmiştir (Luciani, 2013, s. 32).

Bu aşamada geçmiş çalışmalar sonucunda edinilen tecrübeler bir araya getirilmiş ve nesnelerin iklimsel koşullardan en az hasar alması için normlar şekillenmiştir. Brewster'ın ahşap nesneler için önerdiği %40'lık alt sınır ile Rosenberg'in metal nesneler için önerdiği %65'lik üst sınır, daha çok karma nesnelerden oluşan koleksiyonlar için bağıl nem aralığı olarak belirlenmiştir. Bu değerlerin aynı zamanda McIntyre'ın %20 olarak işaret ettiği kabul edilebilir bağıl nem değişim aralığına da yakın bir aralık sunduğu düşünülmüştür.

2. Dünya Savaşı Dönemi

1. Dünya Savaşı sırasında edinilen tecrübeler ve İspanya İç Savaşı'nın etkileri, Avrupa müzeleri için yaklaşmakta olan yeni savaşa yönelik daha kapsamlı tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Mouseion tarafından yayımlanan 1937 tarihli bir makalede savaş depolarındaki çevresel koşullar irdelenmiş, İspanya Merkez Bankası'nın yeraltı katlarına taşınan El Greco'ya ait dört tuvalin yalnızca birkaç ay içerisinde küfle kaplanması örnek olarak gösterilmiştir. Bu durum çok nemli ve havalandırılmamış depo koşullarıyla ilişkilendirilmiştir (Renau, 1937, aktaran Luciani, 2013, s. 55). Madrid'in giderek daha savunmasız hale gelmesi üzerine, Prado Museum'da bulunan şaheserler de dâhil olmak üzere ulusal koleksiyonların en değerli eserleri Valensiya'daki Serranos Kuleleri'ne taşınmıştır. Böylece duvarların ve tonozların kalınlığı sayesinde yalnızca bomba ve patlamalara karşı korunaklı alanlar düzenlenmemiş, aynı zamanda nemli de olsa istikrarlı bir iç mekân iklimi elde edilmiştir (Renau, 1937, aktaran Luciani, 2013, s. 55).

Savaş öncesi etkili bir diğer yayın, 1939'da British Museum mütevelli heyeti tarafından düzenlenen el kitabıdır. "Müzeler, Resim Galerileri ve Kütüphanelerde Hava Saldırılarına Yönelik Alınabilecek Önlemler" isimli kaynakta, koleksiyonları yerinde koruma, bina içindeki veya yakınlarındaki bir sığınağa aktarma veya güvenli bölgelerdeki depolara tahliye gibi seçenekler önerilmiştir. Son iki yöntemle ilişkin olarak, depo seçiminde nemli alanlardan kaçınılması salık verilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda %68 gibi çok yüksek olmayan bağıl nem seviyelerinde dahi küf gelişiminin gözlemlendiği ve bağıl nemin %70'in üzerine çıkmaması gerektiği belirtilmiş, genel olarak %60'lık bağıl nem ve 60°F'lık (15°C) sıcaklık değerleri tavsiye edilmiştir. Ayrıca bağıl nem seviyelerinin, sıcaklığın yükseltilmesi ve havalandırmanın artırılması ile düşürülebileceği bildirilmiş, yüksek

sıcaklık değerlerinin kitap ciltleri ve parşömen dışındaki nesne gruplarının depolanmasında kabul edilebilir olduğu vurgulanmıştır (Luciani, 2013, s. 55).

Savaş sırasında, British Museum, National Gallery gibi Londra müze koleksiyonları, başta Galler'deki taş ocaklarında bulunan mağaralara olmak üzere ülkenin pek çok yerindeki güvenli alanlara taşınmıştır. Mağaralardaki doğal çevre koşulları serin ve sabit olmasına rağmen bağıl nem seviyelerinin neredeyse %100'e yakın olduğu tespit edilmiştir. Böyle yüksek bir bağıl nem seviyesinin kaçınılmaz bir hasara yol açacağı öngörüldüğünden bağıl nemi düşürmenin bir yolu olarak sıcaklığı yükseltmek hedeflenmiştir. Bağıl nem konusundaki hedef değerler, daha önce ahşap örnekler üzerinde National Gallery'de gerçekleştirilen deneylerin sonuçlarına göre belirlenmiştir. Teoride planlanana en yakın uygulamaların tesis edildiği bölge, Manod Mağaraları olmuştur. Resimlerin burada depolanması sırasında boya dökülmelerinin durduğu gözlemi, savaştan sonra müze iklimlerinin düzenlenmesinde belirleyici olmuştur. Başka bir iklimlendirme seçeneğini önermeye yönelik veri olmadığından, müze iç mekânları için farklı koşulların denenmesinin mevcut değerleri kılavuz almaktan daha riskli olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte, bu özel koşulların veya bu gibi dar aralıkların gerekli olup olmadığı veya bu aralıklar dışındaki koşulların hasarı artırmada ne derecede pay sahibi olduğu araştırılmamıştır. Ancak taş ocağı koşullarının, savaştan önceki müzelerin denetimsiz ve oldukça değişken iç koşullarından çok daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır (aktaran Luciani, 2013, s. 60-70).

1940'larda iklim denetim sistemlerinin müze koleksiyonları için gerekli donanımlar olduğu fikri büyük oranda kabul görmüştür. Ancak hava koşullandırma sistemleri, mühendisleri ve konservatörleri tatmin eden değerler sağlamasına rağmen, yüksek maliyetleri sebebiyle müzelerde yaygınlaşamamıştır (Ankersmit ve Stappers, 2017, s. 4). 1950'lerde ise, seri üretim olan ilk oda klima üniteleri piyasaya sürülmüş ve ABD'de oldukça yaygın bir şekilde talep görmüştür. Bu durum, ABD'de sıcak ve nemli yaz mevsimleri sırasında, iç mekânlardaki konfor beklentilerini yeniden tanımlamıştır. Böylelikle klima uygulamaları yavaş yavaş müze binalarına da dâhil edilmeye başlanmıştır (Brown ve Rose, 1997).

İklim Denetim Standartlarının Gelişimi

1955 yılında ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) tarafından iç mekân ikliminin koleksiyonlar üzerindeki etkilerini gözlemlemek üzere bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 11 ülkede müzeler, kütüphaneler ve arşivler de dâhil olmak üzere toplam 64 kurum ile irtibata geçilmiş ve iklim denetimine yönelik hareket mekanizmalarını tanımlamaları istenmiştir. Ankete verilen yanıtlar oldukça değişken uygulamaları içeriyor olsa da, kurumların genel olarak %50 ila %70 arasında değişen bağıl nem aralığı ve %60'lık bağıl nem seviyesini hedeflediğini göstermiştir. Bir kez daha gerekçelendirme yapılmaksızın mevcut tecrübeler paylaşılmış ve bu sınırlar dışındaki tüm bağıl nem seviyeleri riskli olarak algılanmıştır (Luciani, 2013, s. 70). Bu sonuçların etkisiyle müzelerdeki iklim denetiminin standartlaşan değerleri bilimsel bir araştırma ile desteklenmemelerine rağmen hızla kabul görmüş ve çoğu müzede uygulanmaya başlanmıştır.

Çevrenin koleksiyonlara etkisi üzerine çalışan araştırmacılardan Plenderleith ve Philippot (1960), Manod taş ocaklarındaki depolama yöntemlerini takdir etmiş ve araştırmalarında yerleşmekte olan

iklim standartlarına yönelik bilimsel destekler bulmaya çalışmışlardır. Lakin parşömen üzerine yaptıkları çalışmalar onlara daha dar bir bağıl nem aralığının güvenli olduğunu düşündürmüştür. Bu bağlamda parşömenin gevrekleşmesine yol açan %50'lik bağıl nem seviyesini alt sınır, küf gelişimini gözlemledikleri %60'lık bağıl nem seviyesini ise üst sınır olarak belirlemişlerdir (Plenderleith ve Philippot, 1960). Böylece organik malzemelerin %50'lik bağıl nem düzeyinin altında gevrekleştiğine dair varsayım yerleşmeye başlamıştır.

1964 yılında Buck, çalışmalarında Avrupa ve Kuzey Amerika arasındaki iklim farklılıklarını değerlendirmiştir. Boston'un kuzeyinde çetin geçen kış mevsimi boyunca iç mekân nemini korumanın, İngiltere'de olduğundan çok daha zor olduğunu savunmuştur. Buck ayrıca kışın yoğunlaşma gerçekleşme tehlikesini de vurgulayarak organik malzemeler için bağıl nem seviyesinin %50 yerine %45'e sabitlenmesi gerektiğini belirtmiştir (aktaran Brown ve Rose, 1997). Tecrübe edildiği üzere soğuk iklimlerde kış mevsiminde yüksek bağıl nemi sağlamak zor ve pahalı olmuştur. Dahası yüksek bağıl nemin çatı ve dışa bakan soğuk duvarlarda yoğunlaşmaya sebep olarak binaya hasar verebileceği öngörülmüştür. Bu sebeple kış mevsiminde Kuzey Amerika ve Kanada'da Avrupa'dan %25 daha düşük bağıl nem seviyeleri tatbik edilmiştir. Yılın belirli dönemlerinde genel olarak kabul gören “ideal” değerlere ulaşmanın imkânsız olduğu ve bu seviyelerin koleksiyonların güvenle saklanması için elzem olmadığı vurgulanmıştır (Erhardt ve diğerleri, 2007, s. 12).

İklim standartlarının belirlenmesi ile ilgili erken araştırmaların ve literatürün çoğunluğu organik nesnelere odaklanmıştır zira inorganik nesneler için bağıl nem değerleri daha az tartışmalı olmuştur (Erhardt ve diğerleri, 2007). Bu durumda, organik ve inorganik nesneleri aynı anda barındıran koleksiyonlar ile çözünebilir tuzlar içeren arkeolojik seramikler gibi hassas nesne grupları için, en duyarlı nesneye göre ayarlanan iklim denetim çözümlerinden faydalanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iklim denetim yöntemlerine ek olarak, nesnelerin neme duyarlılığını azaltmak üzere koruyucu kaplama olarak polimerler kullanılmıştır. Polimerler kolay ulaşılabilir ve ucuz olmaları nedeniyle yaygın olarak kullanılmış ancak çevresel etkilerden kaynaklı bozulmalarının görünür olması ile birlikte sık kullanımları çeşitli endişelere yol açmıştır (Cable, 2012, s. 15).

Hedeflenen sabit bağıl nem standartlarına yönelik tartışmalar devam ederken, uzun mevsimsel dalgalanmaların verdiği zararın daha büyük olduğu gözlemlenmiştir. Bazı coğrafyalarda iklim denetimi olmayan binalarda bağıl nemin yazın %70'e kadar yükseldiği, kışın ise %10-15'e kadar düşebildiği tespit edilmiştir. Bu şekilde seyreden döngülerde hasar potansiyelinin artmaması için dış (coğrafi) iklime, binanın yalıtım verimliliğine ve iklimlendirme donanımının kapasitesine bağlı çözümler hedeflenmiştir. Mevcut bağıl nem seviyelerinin yazın makul bir oranda düşürülmesi, kış mevsimlerinde ise iklimlendirme mekanizmasının izin verdiği ölçülerde yükseltilmesi gerektiği düşünülmüştür (Brown ve Rose, 1997). Takip eden koruma literatürü Plenderleith ve Buck'ın farklı perspektiflerinin irdelenmesi ile ilerlemiştir.

1978 ve Sonrası

Londra National Gallery bilimsel danışmanı olan Garry Thomson'ın, 1978 yılında “Museum Environment” adlı kitabının ilk baskısını çıkarması ile birlikte iklim denetimi konusunda yeni bir dönem başlamıştır. Müzelerde koruma ve iklim denetimine yönelik olarak çalışan tüm araştırmacılar

için döneminin en önemli ve sistemli kaynağı olan kitap, müze koleksiyonlarının maruz kaldığı riskler hakkında farkındalık oluşmasını ve koruma özelinde temel bilginin yayılmasını sağlamıştır. Ancak kitabın en büyük çelişkisi, iklim denetimine yönelik sorunlara çözümler sunuyor olmasına rağmen, kapsamlı bir şekilde anlaşılmayan önerilerin uygulanışı ile birlikte yeni sorunlara zemin hazırlıyor oluşudur. Kitabın 1986 tarihli ikinci baskısı, önerilen değerlerin şematik bir şekilde özetlendiği iki temel denetim sınıfını işaret etmiştir. Ulusal müzeler ve ayrıca tüm önemli yeni müze binaları için yıllık sabit bağıl nem seviyesini %50-55 ve izin verilen bağıl nem dalgalanma aralığını ± 5 olarak önermiştir. Sınıf 1 olarak addedilen bu uygulamada, kış mevsiminde $19 \pm 1^\circ\text{C}$ ve yaz mevsiminde $24 \pm 1^\circ\text{C}$ sıcaklık değerleri tavsiye edilmiştir. Bunun yanı sıra iklimlendirme sistemleri veya yüksek performanslı vitrinler kullanılarak sıkı iklimsel koşulların elde edilebileceği belirtilmiştir. Sınıf 2 ise maliyet sorunlarının aşılamadığı müzelerde büyük tehlikelerden kaçınmak üzere uygulanan iklimsel hedefleri içermiştir. Böyle uygulamalarda bağıl nem aralığının, güvenli sınırlar olarak belirlenen %40-70 seviyelerinde tutulması önerilmiş ve sıcaklığın bağıl nemi düzenlemek üzere değiştirileceği belirtilmiştir. Thomson uygun bağıl nem seviyelerini belirlemede; üst ve alt tehlike limitlerine eşdeğer uzaklığın tespit edilmesi yöntemini kullanmıştır. Bu durumda küf oluşumunu önlemek için %65-70 seviyeleri üst sınırı, gevrekleşmeyi önlemek için ise %40-45 seviyeleri alt sınırı oluşturmuştur. Böylece %55'lik bağıl nem seviyesi tehlike sınırları arasında tam ortadaki değer olarak belirlenmiştir (Thomson, 1986).

1994 yılında Ottawa'da düzenlenen IIC (Uluslararası Koruma Enstitüsü) Konferansı, önleyici koruma teorileri, uygulamaları ve araştırmaları için önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Önleyici koruma için uzun bir süredir devam eden “Thomson tipi” (Sınıf 1) kısıtlayıcı standartların uygulanma zorluklarına dikkat çekilmiştir. Bu süreçte gerçekleştirilen deneysel araştırmalarda, birçok malzemenin işaret edilen bağıl nem seviyelerinden daha yüksek dalgalanmalara dayanabildiği gözlemlenmiştir. Konferans ile birlikte birçok uzman ve araştırmacı, böylesi katı standartların yararlılığını, güvenilirliğini ve verimliliğini farklı açılardan tartışma fırsatı bulmuştur. Örneğin eserlerin müzeler arası ödünç verme süreçlerinde, ölçüm cihazlarının hata paylarından daha düşük aralıkların talep edilebildiği bildirilmiştir (Luciani, 2013, s. 72). Ayrıca, aletsel ve beşeri hatalara bağlı olarak mevcut yöntemler ile ölçülemeyecek kadar dar tolerans aralıkları sunan katı hedeflerin standart uygulama olarak önerilmesinin gereksiz olduğu savunulmuştur (Uğuryol, 2012). Dahası, tek bir noktada gerçekleştirilen ölçümlerin büyük hacimlerdeki higrotermal farklılıkları temsil edemeyeceği vurgulanmıştır (Luciani, 2013, s. 80).

Marion Mecklenburg ve David Erhardt (2007), yaptıkları araştırmalar ile bağıl nemi çok sıkı aralıklarda tutmanın genellikle gereksiz olduğu sonucuna varmıştır. Bu durum, çoğu malzemenin %30 ila %60 arasında değişen bağıl nem dalgalanmalarında elastik şekil değişimi kabiliyetleri nedeniyle hasar görmemeleri ile ilişkilendirilmiştir (aktaran Linden, 2013). Araştırmacılar ayrıca, farklı malzeme türlerinde gerçekleşen farklı bozulma mekanizmaları üzerine yaptıkları bir karşılaştırma neticesinde, müzeler için “ideal” bir bağıl nem seviyesinin olmadığını savunmuştur. Bununla birlikte müzelerdeki en yaygın normların, muhtemelen en hızlı ve en görünür hasar biçimlerini en aza indirdikleri için, geniş ölçüde kabul edildiğini belirtmişlerdir (Luciani, 2013).

Gelişen teknoloji ile birlikte, karma yapıda nesnelerin iklimsel parametrelere olan tepkilerinin sonlu eleman analizi ve bilgisayar modellemesi ile öngörülmesi sağlanmıştır. Bu yöntem ilk kez 1982'de sunulmuş ve daha sonra Smithsonian Müzesi Koruma Enstitüsü'nde (MCI) Koruma Analiz Laboratuvarı'nda (CAL) çalışan Marion Mecklenburg tarafından daha da geliştirilerek uygulanmıştır. 2003 yılında MCI'da yapılan araştırmalar müzeler için yeni iklimsel kılavuzlarının oluşturulmasına imkân sağlamıştır. Bu bağlamda, yaklaşık $21\pm 2^{\circ}\text{C}$ sıcaklık ve $\%45\pm 8$ bağıl nem seviyeleri önerilmiştir (Luciani, 2013, s. 81). Padfield da bağıl neme yönelik standartların yeterince idrak edilmemesinin, belirli durumlarda yanlış veya gereksiz derecede katı olan standartların uygulanmasını teşvik ettiğini savunmuştur. Ayrıca konuya yeterince hakim olmayan müze profesyonellerinin, kabul görmüş değerlere sığınarak inisiyatif almaktan kaçındıklarını belirtmiştir. Daha az riskli olarak değerlendirilen bu eğilimleri yalnızca daha maliyetli ve daha verimsiz olarak nitelendiren Padfield, böylece ucuz, aynı zamanda da güvenli alternatif iklim denetim yöntemlerinin kullanımının önüne geçildiğini vurgulamıştır (Padfield, 2007).

Rebeca Alcantara ise, tropik bölgelerde ve gelişmekte olan ülkelerde, yüksek kurulum ve işletim maliyetleri sebebiyle, katı çevre standartlarının uygulanmasındaki zorlukların altını çizmiştir. Ayrıca, iklim değişikliği ve buna bağlı olarak enerji tasarrufu, sera gazı salımlarının azaltılması gibi konuların, müze iç mekân iklimlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken parametreler olduğunu kaydetmiştir. Bu kapsamda yürütülen araştırmalar, genellikle yüksek enerji tüketimi ve yüksek maliyet içeren uygulamalara alternatif yaklaşımlar önermeye odaklanmıştır (Alcantara, 2002, s. 25).

1990'ların sonunda Kanada Koruma Enstitüsü ile işbirliği içinde geliştirilen ve mühendislerin de dâhil olduğu daha teknik bir yaklaşım, “Amerikan Isıtma, Soğutma ve Havalandırma Mühendisleri Derneği” (ASHRAE) tarafından oluşturulan el kitabında, “Müzeler, Kütüphaneler ve Arşivler” bölümünde sunulmuştur. Karma (organik ve inorganik) koleksiyonlar için oluşturulan bu yönerge 5 farklı denetim sınıfını içermekte olup ilk üç sınıf için sıcaklık ve bağıl nem ayar noktalarının (setpoint) kullanımı söz konusudur. Konfor gereksinimi nedeniyle belirtilen sıcaklık ayar noktası $15-25^{\circ}\text{C}$ arasındadır. Bağıl nem için belirtilen ayar noktası ise $\%50$ ya da koleksiyonların alıştığı tarihsel yıllık ortalama değerdir. Farklı denetim sınıfları için belirlenen bağıl nem ve sıcaklık ayar noktalarının mevsimsel olarak ne ölçüde değişeceği, kısa süreli dalgalanmalar için ise bağıl nem ve sıcaklık ayar noktalarından ne kadar uzaklaşılabileceği tanımlanmıştır (ASHRAE, 2007). Buna göre birinci sınıf olan AA sınıfı, mevsimsel dalgalanmaların olmadığı ve bağıl nem ayar noktasından kısa süreli ± 5 sapmanın kabul edilebileceği iklimsel düzenlemeleri tanımlamıştır. Bu denetim sınıfı, sıkı denetimin sürdürülmesiyle asgari risk almayı hedefleyen, hassas koleksiyonlara sahip büyük bütçeli müzeler için önerilmektedir. Tolerans aralığı daha fazla olan ikinci sınıf (A sınıfı) ise iki seçenek sunmakta olup bağıl nemin daha geniş bir bantta ya kısa süreli dalgalanmasına ya da mevsimsel olarak değişmesine izin vermektedir. B ve yalnızca yüksek risklerin önlendiği C sınıfları, hassas koleksiyonlar barındırmayan küçük, orta ölçekli müzeler, müze olarak kullanılan tarihi binalar için kullanışlı ve mantıklı bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Hassas koleksiyonlar için risklere sahip olan D sınıfı ise, bağıl nemin $\%75$ 'lik üst sınırı geçmemesinin sağlandığı ve yalnızca ileri

derecede hasarların önlenmeye çalışıldığı çevresel koşulları içermektedir (Uğuryol, 2012, s. 106-107).

Malzemelerin çevreleri ile dengelenme¹ oranlarına dair güncel araştırmalar, bir nesnenin merkezindeki sıcaklık dengelemesinin çoğu zaman saatler içinde gerçekleşmesine rağmen, nem dengelemesinin haftalar, hatta daha uzun süreler alabileceğini göstermektedir (Bigourdan, Smith ve Reilly, 2012). Böylece geliştirilmiş nem dengeleme anlayışı ile koruma ortamları için sürdürülebilir çözümler tasarlama konusunda daha fazla yol kat edilmiştir. Bu bağlamda “Kanıtlanmış Dalgalanma/Proofed Fluctuation” olarak bilinen benzer bir konsept de Michalski tarafından geliştirilmiştir. Yaklaşım, higroskopik malzemelerin maruz kaldıkları çevresel koşullara yönelik olarak bir tür hafıza geliştirdikleri üzerine kuruludur. Örneğin çok düşük veya yüksek bir sıcaklığa veya uç seviyelerde bağıl neme en az bir kez maruz kaldığı bilinen bir nesnenin, bu sınırlar içerisinde kalan herhangi bir sıcaklıkta veya bağıl nemde mekanik hasara karşı hassas olmayacağı, zira geri döndürülemez bir bozulmanın zaten gerçekleşmiş olacağı savunulmaktadır. Bununla birlikte, nesnenin başkaca etkilerle bozulma ivmesinin artmaması koşulu ile yorgunluk etkisinin de göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir. Bir başka deyişle, uygun şekilde kayıt altına alınmış tarihi iklimsel değerlerin, geleceğin fiziksel hasar riskini azaltan daha geniş aralıklı hedef değerlerinin belirlenmesinde büyük önemi olduğu vurgulanmaktadır (Michalski, 2007, s. 1-17).

2010 yılı itibarıyla kültür varlıklarının korunmasında normatif uygulamalar gerçekleştirilebilmesi için Avrupa standartları oluşturulmaya başlamıştır. Bu kapsamda müzeler, dini yapılar ve koleksiyon barındıran tarihi binalarda iklimlendirme, sıcaklık ve bağıl nem ölçümlerine yönelik standartlar da hazırlanmıştır (BS EN 15759-2, 2018; BS EN 15758, 2014; BS EN 15759-1, 2011; BS EN 15757, 2010). Bunlardan biri olan ve organik higroskopik malzemelerin iklim kaynaklı hasarını sınırlandırmak için bağıl nem ve sıcaklık tarifleri veren BS EN 15757 standardı da higroskopik malzemeler için uygun koruma koşullarının, yukarıda bahsedildiği gibi nesnenin iklim tarihinin titizlikle incelenmesi ve mevcut bozulmalarının analizi ile mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca standart sıcaklık ve bağıl nem ihtiyacının karşılanmasında, binanın pasif denetim kapasitesinin artırılmasının fayda sağlayacağını ileri sürmekte; enerji maliyetlerindeki artışa rağmen, uygun fiyatlı ve verimli çözümler ile tarihi binalarda yüksek koruma standartlarının elde edilebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda standart, tarihsel iklimin en az bir yıl süre ile izlenmesini önermekte ve tarihsel iklimin yalnızca daha güvenli çevresel koşullar vaat edildiğinde değiştirilebileceğini, bunun da kademeli olarak gerçekleşmesi gerektiğini kaydetmektedir. Zira belirli sınırlar içinde yavaş gerçekleşen bağıl nem değişiminin, malzemelerde gerilime yol açan değişken boyut tepkilerini azaltacağını savunmaktadır (BS EN 15757, 2010).

SONUÇ

Değer atfedilen nesneler tarih öncesi dönemlerden bu yana güvenle saklanmaya çalışılmıştır. Müzelerin ortaya çıkışı, bu saklama güdüsünün tüm kamu yararına ve sorumluluk bilinciyle

¹ Ortamın değişen sıcaklığı ve bağıl nemine bağlı olarak nesnenin sıcaklığı ve nem içeriğinde meydana gelen kayıp ya da kazanımının, ortamın sıcaklığı ve bağıl nemi sabitlendikten belirli bir süre sonra sonlanmasıyla nesnenin sabit sıcaklık ve nem içeriğine ulaşması.

karşılanmasını sağlamıştır. Çevrenin zarar verici etkilerine yönelik olarak önlemler alınmış ve sistemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bilimsel literatürün ve teknolojinin gelişimi ile birlikte, müze iç mekânlarında sıcaklık, bağıl nem ve havalandırma ihtiyaçlarını gidermeye yönelik uygulamalar geliştirilmiştir. Denenen bazı yöntemler koleksiyonların ve müze binalarının zarar görmesine yol açmıştır. Örneğin, müzelere daha fazla ziyaretçi çekebilmek adına bağıl nem gözetilmeden kullanılan ısıtma sistemleri ile aşırı kuru iç mekân koşulları elde edilmiş, takip eden dönemlerde iç mekânlardaki temiz hava ihtiyacını sağlamak üzere kirleticilerin çökteldiği odalar tesis edilmiştir. Çökeltme sırasında kullanılan suyun ortamdaki bağıl nemini artırdığı ve sıcaklığı değiştirdiği tecrübe edilmiştir. Buradan hareketle müze koşullarını ıslah etmekte ısıtıcı cihazlar, nemlendiriciler ve hava filtreleri birlikte kullanılmıştır.

Zaman içerisinde istenen düzeyde kontrol edilebilen iklimlendirme sistemlerinin koleksiyon ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Ancak en hassas nesne sınıflarının zarar görmemesine yönelik önerilen yüksek iklimlendirme seviyelerinin genelleştirilmesi, yüksek maliyetli ve yüksek enerji sarf edilen uygulamaları beraberinde getirmiştir. Her türlü koleksiyonu eşit ölçüde koruyan iklimsel koşulların elde edilmesinin zorluğu ve yüksek maliyeti, zamanla kanonik önerilerin tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum konuyla ilgili bilimsel çalışmaların artmasını beraberinde getirmiş ve bu çalışmaların önemli bir kısmı iklimsel değişikliklere hızlı tepki vererek kısa sürede görünür bozulma meydana gelmesinden ötürü ahşap nesneler üzerine yoğunlaşmıştır. Elde edilen veriler neticesinde yaygın şekilde kabul gören katı çevresel değerlerin her durumdaki zarureti sorgulanmıştır.

Söz konusu gelişmeler ışığında günümüzde daha geniş aralıklarda sınırlandırılmış ve düşük dalgalanma genliğine sahip iklimsel koşullar önerilmekte, böylece daha verimli ve çevreci uygulamalar hedeflenmektedir. Bu sayede, katı bağıl nem ve sıcaklık hedeflerine ulaşmak için kullanılacak sistemlerin kurulum ve işletme maliyetlerinin etkin koruma giderlerinin de dâhil olduğu toplam koruma bütçesi içindeki payı da düşeceğinden, tasarrufu edilen tutarı diğer koruma işlemleri için kullanmak da mümkün olacaktır. İklim denetiminin düzeyi ve yöntemi belirlenirken, her müzenin kendi koleksiyon hassasiyetleri, bina, bütçe ve çevre iklim durumu göz önünde bulundurulmalı ve uygulamalar bu çerçevede şekillendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Agrawal, O. P.** (2013). Appropriate Indian technology for the conservation of museum collections. S. Staniforth (Yay. haz.). *Historical perspectives on preventive conservation: Readings in conservation* içinde (s. 42-50). Kaliforniya: The Getty Conservation Institute.
- Ahrens, W.** (1934). Contrôle et réglage de la température et de l'humidité dans les musées. *Mouseion*, 25/ 26, 125-131.(Aktaran Brown, J., Rose, W. (1997). Development of humidity recommendations in museums and moisture control in buildings. *APT Bulletin*, 27(3), 12-24).
- Alcantara, R.** (2002). *Standards in preventive conservation: meanings and applications*. ICCROM- International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property

web sayfasından erişildi: <https://www.iccrom.org/publication/standards-preventive-conservation-meanings-and-applications>

Ankersmit, B. ve Stappers, M. (2017). A short history of climate control. N. Luxford (Yay. haz.). *Managing indoor climate risks in museums* içinde (s. 45-56). Amsterdam: Springer International Publishing.

ASHRAE – American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers. (2007). *Museum, libraries, and archives*. Erişim adresi: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A294232&dswid=3841>

Atkinson, J. K. (2015, Eylül). *History of preventive conservation*. IIC International Training Center for Conservation: Scientific Approaches to Preventive Conservation Konferansında sunulan bildiri, The Palace Museum, Beijing. Erişim adresi: https://www.iiconservation.org/sites/default/files/news/attachments/6651-iic-itcc_2015_notes_history_of_preventive_conservation_jo_atkinson.pdf

Bigourdan, J. L., Smith, K. M. ve Reilly, J. M. (2012, Haziran). *Understanding temperature and moisture equilibration: A path towards sustainable preservation strategies*. Presentation to indoor air Quality 2012: 10. Uluslararası Konferansında sunulan bildiri, UCL Center for Sustainable Heritage, Londra. Erişim adresi: http://iaq.dk/iaq/iaq2012/IAQ2012_Book_of_Abstracts_on-line.pdf

Brown, J. ve Rose, W. (1997). Development of humidity recommendations in museums and moisture control in buildings. *APT Bulletin*, 27(3), 12-24.

Buck, R. (1964) Museum News technical supplement no. 6. Part I: A specification for museum air conditioning,' *Museum News*, 43 (December, 1964), 53-60. (Aktaran Brown, J., Rose, W. (1997). Development of humidity recommendations in museums and moisture control in buildings. *APT Bulletin*, 27(3), 12-24).

Cable, C. (2012). A history of, and an introduction to preventive conservation. C. Cable (Yay. haz.). *Preventive conservation in museums* içinde (s. 9-20). Oxford: Routledge.

Erhardt, D., Tumosa, C. S. ve Mecklenburg M. F. (2007, Kasım). Applying science to the question of museum climate. T. Padfield, K. Borchersen (Yay. Haz.). *Contributions to the Copenhagen Conference: 19 - 23 November 2007 Museum Microclimates* içinde (s. 11-19). Kopenhag: The National Museum of Denmark.

European Committee for Standardization. (2018). *BS EN15759-2: Conservation of cultural heritage. Indoor climate. Ventilation management for the protection of cultural heritage buildings and collections*. Erişim adresi: <https://www.bsigroup.com/>

European Committee for Standardization. (2014). *BS EN15758: Conservation of cultural property - Procedures and instruments for measuring temperatures of the air and the surfaces of objects*. Erişim adresi: <https://www.bsigroup.com/>

European Committee for Standardization. (2011). *BS EN15759-1: Conservation of cultural property - Indoor climate: Guidelines for heating churches, chapels and other places of worship*. Erişim adresi: <https://www.bsigroup.com/>

- European Committee for Standardization.** (2010). *BS EN15757: Conservation of cultural property - Specifications for temperature and relative humidity to limit climate-induced mechanical damage in organic hygroscopic materials*. Erişim adresi: <https://www.bsigroup.com/>
- Florian, M. L. E.** (2006). The mechanisms of the deterioration in leather. M. Kite ve T. Roy (Yay. haz.). *Conservation of leather and related materials* içinde (s. 36-64). Londra: Routledge.
- Itoh, T.** (2013). Kura: The design and tradition of the Japanese store house. S. Staniforth (Yay. haz.). *Historical perspectives on preventive conservation: Readings in conservation* içinde (s. 37-42). Kaliforniya: The Getty Conservation Institute.
- Linden, J.** (2013). Field-tested methodology for optimizing climate management. J. A. Smith, A. Burmester, M. Eibl (Yay. haz.). *Climate For Collections: Standards And Uncertainties* içinde (s. 93-105). Londra: Archetype Publications.
- Luciani, A.** (2013). *Historical climates and conservation environments: Historical perspectives on climate control strategies within museums and heritage buildings* (Doktora Tezi, Politecnico di Milano, Milano). Erişim adresi: <https://www.politesi.polimi.it/handle/10589/74423>
- Michalski, S.** (2007, Nisan). *The ideal climate, risk management, the ASHRAE chapter, proofed fluctuations and towards a full risk analysis model*. Proceedings of an Experts Roundtable on Sustainable Climate Control Strategies sunulan bildiri, The Getty Conservation Institute, Tenerife. Erişim adresi: https://www.getty.edu/conservation/our_projects/science/climate/paper_michalski.pdf
- Newton, C. ve Cook, C.** (2018). Caring for archaeological collections. *Preventive Conservation Guidelines for Collections*. Erişim adresi: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/preventive-conservation/guidelines-collections/archaeological-collections.html>
- Padifeld, T.** (2007). Exploring the limits for passive indoor climate control. *Proceedings of an Experts Roundtable on Sustainable Climate Control Strategies*. Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Plenderleith, H. J., Philippot, P.** (1960) Climatology and conservation in museums. *Museum*, 13(4).
- Renau, J.** (1937). L'Organisation de la Défense du Patrimoine artistique et historique espagnol pendant la guerre civile. *Mouseion*, 39/40, 7-66. (Aktaran Luciani, A. (2013). *Historical climates and conservation environments: Historical perspectives on climate control strategies within museums and heritage buildings* (Doktora Tezi, Politecnico di Milano, Milano). Erişim adresi: <https://www.politesi.polimi.it/handle/10589/74423>
- Strong, D.E.** (1973). Roman museums. D.E. Strong (Yay. haz.). *Archaeological theory and practice*. Londra: Seminar Press. (Aktaran Cable, C. (2012). A history of, and an introduction to preventive conservation. C. Cable (Yay. haz.). *Preventive Conservation in Museums* içinde (s. 9-20). Oxford: Routledge.)
- Thomson, G.** (1986). *Museum environment*. Londra: Butterworths Publications.

- Uğuryol, M.** (2012). Müzelerde iklim denetimi. N. Ertürk, H. Uralman (Yay. haz.). *Müzebilimin ABC'si* içinde (s. 97-115). İstanbul: Ege Yayınları.
- Vitruvius, P.** (2013). The ten books of architecture. S. Staniforth (Yay. haz.). *Historical perspectives on preventive conservation: Readings in conservation* içinde (s. 34-37). Kaliforniya: The Getty Conservation Institute.

BURSALI MEHMED TÂHİR'İN *MEŞÂYİH-I OSMÂNİYYEDEN SEKİZ ZÂTIN TERÂCİM-İ AHVÂLİ* ÜZERİNE

Doç. Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

incinuratik@hotmail.com

ORCID No: 0000-0002-4551-9741

ÖZET

Türk edebiyatında biyografi yazıcılığı köklü bir geleneğe sahiptir. Bu gelenek çerçevesinde 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar âlimler, şairler, şeyhler gibi çeşitli meslek gruplarına ya da sosyal zümrelere mensup kişilerin hâl tercümelerini anlatan çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Söz konusu biyografi yazıcılığının son ve önemli halkalarından biri de Bursalı Mehmed Tâhir'dir. Mehmed Tâhir'in biyografi alanındaki çalışmaları, öncelikle edebiyat ve tarih alanlarına kaynaklık etse de sosyal bilimlerin diğer alanları için de ehemmiyet taşımaktadır.

1861'de Bursa'da dünyaya gelen Mehmed Tâhir, iyi bir eğitim almıştır. 1883'te Manastır Askerî Rüştiyesi'nde teğmen rütbesiyle başladığı meslek hayatına farklı kurumlarda ve farklı alanlarda dersler vererek devam etmiştir. Selanik Askerî Rüştiyesi'nde binbaşı rütbesi ile müdürlük yaptığı sırada İttihatçıların faaliyetlerine katılması ve Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne üye olması gerekçesiyle 1906 yılında görevine son verilmiştir. Daha sonra Manisa Alaşehir Alayı Birinci Tabur Kumandanlığına ve İzmir Fırka Divan-ı Harp azalığına seçilmiştir. Bu görevleri sırasında pek çok kütüphaneyi gezme ve biyografi alanında çalışmalar yapma fırsatı bulmuştur. 1908-1911 yılları arasında Meclis-i Mebûsan'da vekillik yapmıştır. 1914 yılında emekli olunca kendisini ilmî çalışmalara adanmış, 1925 yılındaki vefatına kadar da çalışmaya devam etmiştir.

Bu çalışmanın konusu, Mehmed Tâhir'in biyografi türündeki *Meşâyih-i Osmâniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli* adlı eseridir. Şeyh Şemseddin Sivasî, Ali Dede Bosnavî, İznikli Ali Çelebi, İsmail Ankaravî, Abdullah Bosnavî, Abdülahad Nûrî, Müstakîmzâde Sadeddîn Süleymân Nakşibendî, Gâzizâde Abdullatîf Bursevî'nin hâl tercümelerini ihtiva eden eserin mukaddime bölümünde Mehmed Tahir, eserin amacı ve biyografi yazarken izlediği yöntem hakkında bilgi vermiştir. Yazar, bahse konu olan kişiler ve onların yetişmesine katkısı sağlayan şahıslar hakkında da bilgiler içeren dipnotlar ve açıklamalar ile eserini tekâmül ettirmiştir. Dolayısıyla eser, bu sekiz zat dışında tasavvuf erbabı başka şahıslar ve eserleri hakkında da bilgi içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, biyografi, Bursalı Mehmed Tâhir

GİRİŞ

İnsanoğlunun geçmişten günümüze yaşadığı her olay ve bu olayların kahramanları tarih biliminin araştırma alanını ve konusunu oluşturur. Bu noktada olayları ortaya çıkaran, olayların akışını/seyrini değiştiren, hatta olumlu ya da olumsuz etkileyen insanların hayat hikayeleri de her noktasıyla önem kazanır. Bu şekilde tarihin alt kolu diyebileceğimiz ya da tarihe yardımcı bilim olarak değerlendirebileceğimiz biyografi, bir bilim ve araştırma alanı olarak ortaya çıkar. Biyografi, tüm tarih araştırmaları için önem arz etse de İslam tarihi araştırmacılarının Hz. Peygamber ile ilgili çalışmalarına esas teşkil etmesi sebebiyle ayrıca önemsenmiştir. Türk edebiyatı içinse serüven Ali Şir Nevâî ile başlar. Molla Câmî'nin *Nefahâtü'l-üns* adlı eserini Çağatay Türkçesine aktaran Nevâî, daha sonra 1491

yılında *Mecâlisü'n-Nefâis*'i kaleme alarak şair tezkiresi yazma geleneğini ilk olarak Çağatay sahasında başlatmıştır. Buradan Anadolu'ya geçen gelenek 1538'de Sehi Bey'le ilk örneğini vermiş ve 20. yüzyılda İbnülemin Mahmud Kemal İnâl'ın *Son Asır Türk Şairleri*'yle son bulana kadar toplam otuz beş eserle edebiyat tarihimize yer almıştır. Biyografi yazma geleneği sadece şairlerin hayatlarını anlatan eserlerle sınırlı kalmamış önemli bulunan kişilerin veya meslek erbabının hayatını konu edinen başka biyografik eserler de kaleme alınmıştır (Türk edebiyatı biyografi geleneği ve tezkirecilik ile ilgili olarak bk. İsen 2002: 312-322; İsen vd. 2009).

Bütün alanlarda olduğu gibi tezkire alanında da süreç içerisinde birçok değişim yaşanmıştır. Bu çerçevede XIX. yüzyıl, toplumun kendi medeniyetinden kuşkuya düştüğü, buna bağlı olarak da yenilik arayışlarının derinleştiği dönemdir. Pek çok başka alan gibi değişen ve yenileşen insan, edebî sahada da bir yenileşme beklentisi içinde idi. Toplumda derinden hissedilen ikilem biyografiye de yansdı. Esad Efendi, Arif Hikmet ve Fatîn klasik geleneği sürdürürken Tevfik ve Mehmet Tevfik mevcut birikimi değerlendirip bütün Osmanlı şairlerini tek bir eserde toplamaya çalışmışlarsa da bunda başarılı olamadılar. Öte yandan *Esâmi ve Osmanlı Şairleri* ile Nâcî, *Eslaf* ve birkaç eseriyle Faik Reşat, *Osmanlı Müellifleri* ve başka örnekleriyle Mehmet Tahir, *Sicilli Osmanî* ile Mehmet Süreyya bu yeni arayışın ürünleri olan çalışmalarını verdiler (İsen vd. 2009: 13). Mehmed Tahir, *biyografiye dair sorgulamalarını ve yöntem arayışlarını Osmanlı Müellifleri'ne gelinceye kadar kaleme aldığı diğer biyografik eserlerde denemeye çalışmıştır. Bunlardan birisi de çalışmamızın konusu olan Meşâyih-i Osmâniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli* adlı eseridir.

BURSALI MEHMED TAHİR'İN HAYATI VE ESERLERİ

Biyografi alanında çalışma yapanların önemli ve son halkalarından biri de Bursalı Mehmed Tahir'dir. Biyografi alanında birden fazla esere imza atmış olan Mehmed Tahir, Bursa'da dünyaya gelir. Dedesi, Sultan Abdülmecid dönemi ordu mensuplarından olan Tuğgeneral Seyyid Muhammed Tahir Paşa'dır. Babası Rıfat Bey, Bursa belediyesinde kâtiplik yaparken 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin çıkması üzerine gönüllü olarak savaşa katılır ve Plevne'de şehit düşer. Şehit olduğu sırada Rıfat Bey kırk sekiz yaşında, Mehmed Tahir ise on beş-on altı yaşlarındadır. Annesi, Nakşibendî tarikatının ileri gelenlerinden birinin oğlu olan Bursalı Necip Efendi'nin kızı Rahime Hanım'dır. Mehmed Tahir, ilk tahsilinden sonra Haraççıoğlu Medresesi'nde klasik eğitim alırken aynı zamanda Mülkiye Rüşdiyesi'nde de eğitim alır. Daha sonra Askerî İdadî'ye devam eder. 1880 yılında birincilikle bitirdiği İdadî'den sonra İstanbul Harbiye Mektebi'ne geçen Mehmed Tahir, bu şekilde Bursa'dan da İstanbul'a geçmiş olur. Eğitimi sırasında tasavvufa olan ilgisi neticesinde Melamîliği seçer ve Kemaleddin b. Abdurrahman Haririzade'ye intisap eder. 1883'te Manastır'a tayin olur ve burada Mülkiye Rüşdiyesi ve Mülkiye İdadîsi'nde tarih ve hitabet dersleri vermeye başlar. On dört yıl buralarda görev yaptıktan sonra Üsküp Askerî Rüştiyesi'nde tarih ve hitabet dersleri verir, Selanik Askerî Rüştiyesi'nde müdür olarak görev yapar, 1905 yılında da binbaşı rütbesine yükseltilir. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne üye olması ve İttihatçıların faaliyetlerine katılması sebebiyle 1906 yılında müdürlük görevine son verilir. Böylece yirmi üç yıl süren eğitimcilik hayatı da noktalanmış olur. Daha sonra Manisa Alaşehir Alayı birinci tabur kumandanlığı, İzmir Fırka-i Divan-ı Harp azalığı görevlerinde bulunur. Söz konusu görevleri sırasında bölgedeki kütüphanelerde araştırma yapma imkânı bulur. Bu araştırmaları ona biyografi konusunda derleme yapma fırsatı tanır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte vekil seçilir ve 1911'e kadar vekil olarak görev yapar. Daha sonra Divan-ı Harp üyeliği de yapan Mehmed Tahir Bey, 1914'te yarbay rütbesiyle emekli olur. 28 Ekim 1925'teki vefatına kadar ilmî çalışmalarını sürdürür. Kabri Aziz Mahmud Hüdayî Camii haziresindedir. Mezarı yakın arkadaşı olan Mustafa Kemal tarafından yaptırılmıştır (Tomakin 2009; Tomakin 2017; Tomakin 2018; Taşkesenlioğlu 2019).

Mehmed Tahir'in biyografi ve bibliyografya alanlarındaki eserlerinin yanı sıra edebî ve dinî içerikli telif ve tercüme pek çok eser kaleme almıştır. Ayrıca *Sırât-ı Müstakîm*, *Türk Derneği*, *Türk Yurdu*,

Sebülürreşâd, Cerîde-i Sûfiyye, Kelime-i Tayyibe, Bilgi Mecmuası, Kırım Mecmuası gibi dönemin önemli ilmî dergilerinde yayımlanmış pek çok makalesi vardır.

Mehmed Tahir'in biyografî ve bibliyografya türündeki eserleri şunlardır:

1. *Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri*
2. *Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî*
3. *Manastıra Mensup Meşâyih, Ulemâ ve Şuarânın Terâcim-i Ahvâlî*
4. *Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâlî*
5. *Meşâyih-i Osmâniyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî*
6. *Ulemâ-i Osmâniyye'den Altı Zâtın Terceme-i Hâlî*
7. *Müverrihîn-i Osmâniyye'den Âlî ve Kâtip Çelebi'nin Terceme-i Hâlleri*
8. *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâlî*
9. *Ahlâk Kitaplarımız*
10. *Hacı Bayram Velî*
11. *Mevlânâ eş-Şeyh İsmail Hakkı el-Celvetî (Kuddise Sırruh) Hazretlerinin Muhtasaran Terceme-i Hâlleriyle Matbû ve Gayr-ı Matbû' Âsârını Hâvî Risâledir*
12. *Siyasete Mûteallik Âsâr-ı İslâmiyye*
13. *Kâtip Çelebi*
14. *Menâkıb-ı Harb*
15. *İdâre-i Osmâniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*
16. *Menâkıb-ı Şeyh Seyyid Hâce Muhammed Nûru'l-Arabî Beyân-ı Melâmet ve Ahvâl-i Melâmiyye*
17. *Osmanlı Müellifleri* (Mehmed Tahir'in eserleri hakkında bilgi için bk. Tomakin 2009; Tomakin 2017; Tomakin 2018)

MEŞÂYİH-İ OSMÂNİYYEDEN SEKİZ ZÂTIN TERÂCİM-İ AHVÂLİ ADLI ESER HAKKINDA

Meşâyih-ı Osmâniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî adlı eser H.1318/M.1901 yılında Tüccâr-zâde İbrâhim Hilmî tarafından Kütübhâne-i İslâm yayınları arasında İstanbul'da neşredilmiştir. İç kapak sayfasındaki kayıta eserde Şeyh Şemseddin Sivasî, Bosnavî Ali Dede, İznîkî Ali Çelebi, İsmail Ankaravî, Abdullah Bosnavî, Abdülâhad Nurî, Müstakimzade Süleyman Saadeddin, Gazizade Abdullatif Burusevî'nin hâl tercümelerinin yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. Daha sonra da "Mündericât" (içindekiler) başlığı altında mukaddimeden hemen önce bu sekiz zâtın isimleri zikredilmiştir.

Mehmed Tahir, mukaddime kısmında daha önce *Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri, Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyhü'l-ekber, Kibâr-ı Meşâyih ve Ulemâdan On İki Zâtın Terâcim-i Ahvâlî* adlarıyla kaleme aldığı hâl tercümelerinin okuyuculardan ilgi görmesi sebebiyle bu eseri kaleme almaya ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Önceki eserlerden farklı olarak bu eserde şahısların hayat hikâyelerine daha az yer vermiş, onların faziletlerinin ve irfanlarının aynaları olan eserlerine ise daha fazla yer ayırmıştır. Yazara göre, âlim olmalarının yanı sıra evliya sıfatı da taşıyan bu kişilerin kerametleri herkesçe malum olduğundan onların irfanlarının yadigarı olan eserlerine de ayrı önem verilmesi gerekmektedir. Zira yazar, biyografisini yazdığı kişilerin ve eserlerinin unutulmamasını sağlamaya çalışmakla birlikte, onun asıl amacı eserleri okuyucuyla buluşturmadır. Burada Mehmed Tahir'in biyografî yazma yöntemini sorgulamaya giriştiği dikkati çekmektedir. Bu bağlamda geleneksel biyografilerde görülen

kişinin hayatına dair olağan ya da olağanüstü yaşantılarının artık biyografinin konusu olmaması gerektiğini söyler. Asıl odaklanması gereken noktanın ise kişinin zihni faaliyetlerin ürünü olan eserleri olduğunu belirtir. Bu sorgulamayla birlikte, çalışmamıza konu olan eserdeki biyografi yazım yönteminde dikkat çeken farklılığın bir tesadüf olmadığı, Mehmed Tahir'in bilinçli bir tercihinin yansıması olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında bu yöntem 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan ve antoloji tipi tezkire olarak adlandırılan biyografilerde görülmektedir. Üstelik bazı örneklerinde kısa biyografik kayıtlar bulunan mecmualar ve cönkler de böyle bir işlevi yerine getirmektedir. Bu bakımdan Mehmed Tahir'in söz konusu yöntemi kullanmasından çok, bu yöntemi anlamlı ve geçerli bir düşünce üzerine inşa etmesi önemlidir. Yazarın biyografisi yazılacak kişilerin seçimi noktasında klasik biyografilerden ayrılmadığı dikkat çeker. O da daha çok menkıbevi hayat hikayesine sahip kişilerin biyografisine yer verir.

Mehmed Tahir, mukaddimede bir taraftan hâlihazırda kaleme aldığı eserde takip ettiği yöntemleri anlatırken bir taraftan da yazmayı planladığı büyük biyografi külliyyatı hakkında da bilgi vermiştir: *“Osmanlı Erbâb-ı Kemâl ve Maârifî” namıyla her meslekte mütemeyyiz ve be-tahsîs ashâb-ı âsâr olan zevâtın muhtasaran terâcim-i ahvâlîni esâmî-i âsârını, müntehab-ı ebyâtını câmi‘ olmak üzere meşâyih, ulemâ, şu‘arâ, müverrihîn, etibbâ, riâyâziyyûn, coğrâfiyyûn fasıllarını hâvî olarak bi-tevfîkîhî Te‘âlâ itmâmı kuvve-i karîbeye gelen külliyyatta dahi yine bu ciheti iltizâm ettim.* Yazar bu cümleleriyle *Osmanlı Erbâb-ı Kemâl ve Maârifî* adıyla büyük bir külliyyat yazmaya niyet ettiğini açıklamış ve bu külliyyatta takip etmeyi tasarladığı yazım planını da açıklamıştır¹. Buna göre öncelikle bilim dalları üzerinden sınıflandırma yaparak şeyhleri, alimleri, şairleri, tarihçileri, hekimleri, matematikçileri ve coğrafyacıları ayrı bölümler hâlinde ele alacak ve sonrasında da eser sahibi olanlar öncelikli olmak üzere bu alanların seçkin isimlerini belirleyecektir. Bunların hayat hikâyelerini kısaca yazdıktan sonra eserlerinin isimlerini zikredip eserlerinden seçilmiş örnekleri kaydedecektir. Mehmed Tahir'in biyografi yazım yöntemine dair yukarıdaki sorgulaması ve buradaki planlaması, biyografi yazımında köklü bir değişim meydana getirme çabasının tezahürleridir.

Devrin padişahı Abdülhamid Han'a dua ile biten mukaddime bölümü aslında biyografi yazmanın, yazarın hayatındaki yerinin ve öneminin anlaşılması açısından dikkat çekicidir.

Eserin biyografi kısmında ilk olarak **Şeyh Şemseddin Ahmed Sivasî**'nin hayatı hakkında bilgi vermiş ve eserlerinin isimlerini saymıştır. Eserler hakkında ayrıntılı bilgilere yer vermemiş sadece gerekli gördüğü noktalarda dipnotlar vesilesiyle çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Sonrasında eserlerine örnek olarak *“Gazeliyyât-ı Ârifânelerinden”* başlığı altında Sivasî'nin *“Vâsıl olmaz kimse Hakka cümleden dûr olmadan / Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pürnûr olmadan”* beytiyle başlayan şiirini vermiştir. Mehmed Tahir'in bu tutumu oldukça dikkat çekicidir. Çünkü mukaddime bölümünde aslında bahse konu ettiği şahısların biyografilerinin herkesçe malum olduğunu belirterek ve esas olarak bu kişilerin irfanlarının yansıması olan eserlerinden bahsedeceğini söylemiştir. Ancak yazdığı biyografide bu düşüncesini hayata geçiremediği görülmektedir. Bu hâliyle eleştirdiği klasik biyografi yazımının dışına çıkamadığı söylenebilir. Nitekim sonraki biyografilerde de aynı yöntemi sürdürmüştür. Biyografisini kaleme aldığı ikinci isim olan **Şeyh Bosnevî Ali Dede**'nin biyografisi kaleme aldıktan sonra eserlerinin sadece isimlerini anmıştır. Sonrasında **Şeyh Ali Çelebi Bin Hüsrev İznîkî**'nin biyografisine yer vermiştir. Ali Çelebi'nin hayatını anlatırken Vehbizâde'nin adının geçtiği yere dipnot vererek ondan da bahsetmiş, eserleri hakkında birkaç cümlelik açıklamada bulunmuştur. Beşinci isim olan **İsmail Ankaravî**'den oldukça uzun ve ayrıntılı bir şekilde bahseden Mehmed Tahir, dipnotta da diğer *Mesnevî* şarihlerinden bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Bu çerçevede Şeyh İsmail Hakkı, Sarı Abdullah Efendi, Şeyh Abdülmecid Sivasî, Pîrî Paşa, Sirozî Hasan Zarifî-i Gülşenî, Şeyh Salahaddin-i Uşşâkî, Yusuf Sineçak, Şeyh Yusuf-ı Mevlevî, Nahîfî, Mustafa-yı Bosnavî, Mütercim Kemalî Efendi, Şeyh Mehmed Nakşibendî, Şem'î, Sabuhî Dede, Mustafa Sururî, Sudî, Abdüllatif Efendi ve Abidin

¹ Ahmet Yasin Tomakin (2017), “Bursalı Mehmed Tahir: Hayatı, Eserleri ve Bibliyografya Üzerine Düşünceleri” adlı yazısında Mehmed Tahir'in eserlerinin genelinden hareketle yazarın biyografi ile ilgili düşüncelerine yer vermiştir.

Paşa'nın isimlerini -eğer eserlerin diğerlerinden ayrılan kendilerine has özellikleri varsa parantez içinde onları da vermek suretiyle- anmıştır. Ankaravî'ye ait bazı eserlerin yanına yine dipnotlar koyarak aynı konuda eser vermiş olan yazarlardan söz etmiş, ayrıca eserlerin bulundukları kütüphaneleri de kaydetmiştir. Biyografının sonunda Şeyh Gâlib'in Ankaravî için yazdığı -şairin *Dîvân*'ında da yer alan²- "*Ey kâşif-i esrâr-ı nihân Hazret-i Şârih / Rû-pûş-ı tecellî-i ayân Hazret-i Şârih*" ve "*Merhabâ ey muktedâ-yı âşıkân-ı Mevlevî / Şeyh İsmâ'il-i Şârih kahramân-ı ma'nevî*" beyitleriyle başlayan şiirlere yer vermiştir. Bundan sonra **Abdullâh Bosnevî**'den ve eserlerinden daha kısa bir şekilde bahsetmiş ve **Abdülahad Nuri**'ye geçerek yine kısaca onun biyografisini vermiştir. Burada da dipnotta Şeyh Nazmî Efendi'nin biyografisine yer vermiştir. Biyografiyi şairin "*Küntü kenzin sırrıdır dünyâ vü 'ukbâdan garaz / Ana mektebhânedir bu çarh-ı mînâdan garaz*" beytini örnek vererek bitirmiştir. **Müstakimzade Süleyman Saadeddin Efendi**'nin biyografisini de yukarıdakilerle aynı minval üzere yazmıştır. Müstakîmzâde'nin eserlerinden bahsederken dipnotlarda gerekli gördüğü açıklamalar yapmış ve şaire ait "*Yâ Rab kalemim mûy-ı fenâdan sakla / Tahrîrimi ta'n-ı süfehâdan sakla/ Tevfîkin idüp kande gidersem rehber/ Şah-râh-ı şeri'atte hatâdan sakla*" mısralarını kaydetmiştir. Biyografi içerisinde Tokadî Şeyh Emin Efendi'nin hâl tercümesine de yer vermiştir. Son olarak **Gazizade Abdullatif Burusevî**'nin biyografisini veren yazar onun da eserlerini sadece isimleriyle kaydetmiştir. Bu biyografi içerisinde de dipnotta Gazizade Mustafa Nesib'den kısaca bahsetmiştir.

Eserin içeriği genel hatlarıyla bu şekildedir. Bu hâliyle eser, muhteva olarak tarih ve edebiyat başta olmak sosyal bilimlere malzeme sağlama açısından önem taşımakla birlikte Türk edebiyatında biyografi geleneğinin yöntemlerine dair sorgulamaları ve önerileri içermesi bakımından dikkate değerdir.

SONUÇ

Bu çalışma, son dönemin önemli biyografi yazarlarından olan Mehmed Tahir'in Osmanlı dönemi şeyhlerinden Şeyh Şemseddin Sivasî, Bosnavî Ali Dede, İznikî Ali Çelebi, İsmail Ankaravî, Abdullah Bosnavî, Abdülahad Nuri, Müstakimzade Süleyman Saadeddin, Gazizade Abdullatif Burusevî'nin biyografilerini yazdığı *Meşâyih-ı Osmâniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli* adlı eseri hakkındadır. Eser, mukaddime ve biyografi maddelerinden oluşmaktadır. Eserin asıl önemli kısmı, Mehmed Tahir'in biyografi ile ilgili görüşlerine, biyografi yazım yöntemlerine ilişkin bilgiler verdiği mukaddime bölümüdür. Yazarın bu bölümde biyografi yazımına ilişkin eski yöntemleri sorgulayarak yeni yöntem önerileri sunması ve bu yöntemleri kullanarak bir eser yazmayı planladığını açıklaması ayrıca önemlidir.

Ancak eserdeki biyografilere bakıldığında Mehmed Tahir'in teorik olarak tasarladığı biyografi planını pratiğe aktaramadığı görülmektedir. Zira genel olarak klasik biyografi anlayışındaki hayat hikâyesi ağırlıklı biyografi anlayışını eleştirmiş, eserlere ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu eser özelinde ise bahse konu ettiği şahıslar herkesçe malum olduğu için biyografilerini kısa tutup ağırlığı onların irfanlarının yansıması olan eserlerine vereceğini söylemiştir. Ancak yazdığı biyografilere baktığımızda daha çok şahısların hayat öykülerine odaklandığı, çoğu zaman eserlerin sadece isimlerini kaydetmekle yetindiği, bazı biyografilerde ise birkaç şiir örneği kaydetmekle yetindiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Bursalı Mehmed Tahir (1318). *Meşâyih-ı Osmâniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli*. İstanbul: Kütübhâne-i İslâm Yay.

² Şiirler için Naci Okçu (yty: 11-13) tarafından hazırlanmış olan *Şeyh Gâlib Dîvânı*'nın 9 ve 10. kasidelerine bakılabilir.

- İsen, Mustafa (2002). “Tezkire”. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. (Haz. Mustafa İsen, Muhsin Macit Osman Horata, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak). Ankara: Grafiker Yay. 312-322.
- İsen, Mustafa, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak, Aysun Sungurhan Eydurhan, Mustafa Durmuş (2009). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yay.
- Okçu, Naci (yty). *Şeyh Gâlîb Dîvânı*. E-kitap. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 28.04.2020)
- Taşkesenlioğlu, Lokman(2019). “Mehmet Tahir (Bursalı)”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmet-tahir-bursali> (Erişim tarihi: 16.04.2020)
- Tomakin, Ahmet Yasin (2009). *Bursalı Mehmet Tahir ve Tarihle İlgili Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tomakin, Ahmet Yasin (2017). “Bursalı Mehmet Tahir: Hayatı Eserleri ve Bibliyografya Üzerine Düşünceleri”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2): 101-118.
- Tomakin, Ahmet Yasin (2018). *Bir Kitabiyat Âlimi Bursalı Mehmet Tahir Bey*. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yay.

OSMANLI METİNLERİNDE YECÜC VE MECÜC

Doç. Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

incinuratik@hotmail.com

ORCID No: 0000-0002-4551-9741

ÖZET

İnsanoğlu, yaşantısına paralel olarak oluşturduğu kültüründeki tüm öğelerin izlerine/tezahürlerine ürettiği edebî eserlerde yer vermiş, gerçek anlamda veya mecazlar sistemi içerisinde bu öğeleri kullanmıştır. Edebiyat eserlerine yansıyan bu kültürel birikimin içinde dinî inançlara ilişkin unsurlar fazlaca yer tutmaktadır. Bu noktada konuya klasik Türk edebiyatı açısından bakıldığında -ki bu edebiyatın kaynakları arasında İslam dini ve bu dine bağlı öğeler geniş yer tutar- İslamiyet’e ait pek çok unsurun doğrudan edebî eserlerin konusunu oluşturabildikleri gibi edebî söylemin mecazlar dünyasının inşası için de kullanıldığı görülür.

Bu bağlamda “Yecüc” ve “Mecüc” ile ilgili inanışların da klasik Türk edebiyatı metinlerinde işlendiği dikkati çekmektedir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de dünyada fitne çıkarma potansiyeline sahip kalabalık ve korkutucu bir topluluk olarak tasvir edilmesi sanatçıların da ilgisini çekmiştir. İslam inancına göre İskender-i Zülkarneyn, dünyayı bu topluluğun saldırılarından korumak için demir ve bakırdan büyük bir set (sedd-i İskender) inşa ederek onları dağların arasına hapsedmiştir. Ne var ki Yecüc ve Mecüc durmaksızın bu seddi yıkmak için uğraşmaktadır. Kıyamete yakın bir zamanda Hz. İsa’nın nüzulünden önce söz konusu seddi yıkıp yeryüzüne yayılacaklar ve her yeri yakıp yıkacaklardır. İslam inancı içerisinde onların bu istilasını, kıyametin büyük alametlerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Kaynaklardaki bilgiler değerlendirildiğinde Yecüc ve Mecüc düşüncesinin başka dinlerde/inanışlarda da bulunduğu görülmektedir. Bu inanışlarda kötücül güç tanımlaması ortak olmakla birlikte isimlendirme, zamanlama, kimliklendirme gibi noktalarda farklılıklar dikkati çekmektedir. Bu çerçevede tarih boyunca pek çok millet, kendilerini “iyi”, karşılarındaki güçleri ise “kötü” olarak kabul etmiş ve onları kötülüğün mutlak temsilcileri olarak kabul ettikleri Deccal ya da Yecüc ve Mecüc olarak tanımlamışlardır. Buna örnek olarak Romalıların Hunları, Ortaçağ Hristiyanlarının önceleri Gotları ve Vizigotları, sonrasında Osmanlıları, günümüz insanlarının bir kısmının da Amerika’yı ve İsrail’i Yecüc ve Mecüc olarak görmesi verilebilir.

Bu çalışmada, öncelikle Yecüc ve Mecüc ile ilgili dinî literatürdeki bilgiler belirlenecek, sonrasında da klasik Türk edebiyatı geleneği merkeze alınarak edebî eserler üzerinde yapılan taramalar neticesinde elde edilen verilerin anlamlandırılmasına/yorumlanmasına çalışılacaktır. Çalışma bu konuda insanoğlunun ürettiği inanışların edebî eserlerdeki alımlanma biçimlerinin belirlenmesini ve böylelikle çalışmaya konu olan kavramların kültürdeki karşılıklarının tespit edilmesini hedeflemektedir. Sonrasında ise değişik edebî eserlere ne şekilde konu oldukları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, dinî inanışlar, Yecüc ve Mecüc

GİRİŞ

Yecüc ve Mecüc, *Kur'ân-ı Kerîm*'de ve diğer kutsal kitaplarda korkutucu bir şekilde tasvir edilen ve kıyamet alametleri arasında sayılan iki topluluktur. Bu özellikleri sebebiyle de toplumların inanışlarında önemli bir yer edinmiştir. *Kitab-ı Mukaddes*'te Yahudiler ile savaşacak olan bozguncu kimseler ve onların başında bulunan reisler kastedilmiştir. *Kur'an-ı Kerîm*'de ise bu topluluklardan Zülkarneyn ve onu yaptığı set dolayısıyla bahsedilmiştir. İlahî din öğretilerinde yer alan bu topluluklar, dünya üzerindeki pek çok milletin inanç sisteminde yer almıştır. Kelimelerin kökenleri¹ ve karşılıkları kavramlar değişse de bunlarla kast edilen toplulukların bozgunculuk, fasitlik (fesat çıkarıcılık) ve zalimlik özellikleri ortaktır. Bu sebeple Yecüc ve Mecüc, kötülüğün sembolü hâline gelmiştir. Tarihsel süreçte zulme ya da haksızlığa uğradığını düşünen insanlar, kötülüğün kaynağını inanç sistemlerinde zaten var olan bu inanış üzerinden tanımlayıp yaftalamışlardır. Böylelikle zaman içinde pek çok kişi, kavim ya da kavram, farklı milletler tarafından Yecüc ve Mecüc olarak tanımlanmıştır.

Yecüc ve Mecüc etrafında oluşan inanışlara bakıldığında, onların yeryüzünün her yerine yayılarak her yeri yakıp yıkan, her şeye zarar veren topluluklar olarak tasvir edildiği görülür. Bu topluluklar Zülkarneyn zamanında ortaya çıkarak etraflarına korku salmışlar ve bu sebeple seddin arkasına hapsedilmişlerdir. Kıyametin kopmasına yakın bir zamanda söz konusu seddi yıkarak yeryüzünde tekrar fesada sebep olacaklardır². Yecüc ve Mecüc, bazı insanlar için kimlikleri bilinmese de somut varlıklar iken bazıları içinse insanoğlunun sonunu getirecek olan felaketler dizisini karşılamak üzere kullanılan temsili unsurlardır. Kelimelerin bu noktada birer kavrama dönüştüğü söylenebilir. Başka bir algıya göre, çeşitli kabilelerden/milletlerden olup -nesepleri belirsiz- din ve millet tanımayan bir kalabalıktır ve tüm insanlığı etkileyecek bir afet hükmündedirler. Bunların kıyametin kopuş sürecinde mahşere akın akın gelen fasık kimseler olması da muhtemeldir. Yecüc ve Mecüc'ün kapitalist Hristiyan dünyası ya da İsrail olduğuna ve mali güçlerini ve silahlarını kullanarak yeryüzünü istila ettiklerine inanlar da vardır. Ortada bir seddin var olması -Çin Seddi'nden dolayı- bu kavimlerin Türkler olabileceği gibi oldukça ilginç iddiaların ortaya atılmasına yol açmıştır. Hatta bunların kıyamete yakın bir zamanda başka gezegenlerden gelerek insanlara saldıracak bir kavim olduğu da iddia edilmektedir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Seyhan 2017: 71-72)

Bunların dışında tarihte somut olarak belirli bir kişinin ya da bir milletin Yecüc ve Mecüc olarak tanımlandığı örnekler de mevcuttur. MÖ. 7. asırda Anadolu'da yaşayan Lidya Kralı Gyges, Yecüc olarak; Lidya Krallığı da Mecüc ülkesi olarak görülmüştür. Roma İmparatorluğu'nun son yıllarında İstanbul Patriği Proclus da istilacı olduklarını düşündüğü Hunlar'ı; Ortaçağ boyunca Hristiyanlar, Gotları ve Vizigotları Yecüc ve Mecüc olarak nitelendirmişlerdir. Yine Roma İmparatorluğu'nun gözünde Osmanlı İmparatorluğu Yecüc ve Mecüc olarak tanımlanmıştır. Yine Macar halkının da

¹ Yecüc ve Mecüc kelimelerinin hangi dile ait olduğu noktasında farklı görüşler bulunmaktadır. Kelimelerin kökenleri ile ilgili yaptığı çalışmasında Meral, bu kelimelerin Arapça olup olmadığı noktasında fikir birliği olmadığını belirtir. Kelimelerin Arapça kökene sahip olduğunu düşünenlere göre kelimeler, *e-c-c* kökünden “tutuşmak, alev almak, ateş yakmak, yanmak, hızlı koşmak, tuzluluktan ötürü yakıcı ve acı olmak” anlamlarının yanı sıra “ateşin sesi ve hisirtisi, ateşin şiddeti, karışıklık, kaos” gibi anlamlara gelmektedir. Başka bir görüşe göre de kelime *y-c-c* ve *m-c-c* köklerinden türemiştir ve “yayılmak, atmak, etrafa dağılmak” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca bu kelimelerin *Yâcûc* ve *Mâcûc*, *Âcûc* ve *Me'cûc*, *Âcûc* ve *Mâcûc* ve yine *Ye'cûc* kelimesinin *Yemcûc* şeklindeki kullanımlarına da rastlamak mümkündür. Yecüc ve Mecüc kelimelerinin Arapça dışında farklı bir dilden geldiğini düşünenler, kelimelerin İbraniceden geldiğini, *Gog* ve *Magog* kelimelerinin Arapçalaşmış şekli olduğunu savunanlar da vardır. Meral, çalışmasında Arthur Jeffery ve Musa Carullah'ın bu konudaki fikirlerine yer verir. Jeffery'e göre Sâbâilikteki *Hag* ve *Mag* isimli şeytani varlıklar bu kelimelerin kökeni olamaz Sâbâîler bu kelimeleri Kur'an'dan almış olmalıdırlar. Musa Carullah ise kelimenin önce Türkçe *gök* kelimesi ile ilgili olabileceğini iddiasında bulunmuş sonra Yunanca *theogós* kelimesinden Yecüc kelimesinin, *demagog* kelimesinden de Mecüc kelimesinin geldiğini savunmuştur. *Gog* ve *Magog* kelimeleri ile Yecüc ve Mecüc kelimelerinin etimolojik anlamları arasındaki benzerlikten dolayı bu kelimelerin Sami dillerinden, Sümerceden ya da Asurcadan geldiğini düşünenler de bulunmaktadır (Bu konuda ayrıntılı bilgi ve çeşitli kaynaklar için bk. Meral 2018).

² *Kur'ân-ı Kerîm*'de Kehf Suresi 94. ayette Zülkarneyn'den ve onun yaptığı setten bahsedilirken (Yazır 2000: 304), Enbiyâ Suresi 95, 96 ve 97. ayetlerde henüz gerçekleşmemiş bir olaya gönderme yapılmaktadır (Yazır 2000:331).

kendileri gibi Hristiyan olan Avrupalılar tarafından Yecüc ve Mecüc olarak değerlendirdikleri hakkında bilgiler mevcuttur (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Bıyık 2007: 63-64).

DİNİ KAYNAKLARDA YECÜC VE MECÜC

Yecüc ve Mecüc ile ilgili tasvirlerle kutsal kitaplarda rastlamak mümkündür. Yecüc ve Mecüc hakkındaki rivayetlerin kaynağı çoğu zaman İsrailiyat olarak gösterilmektedir. *Kitab-ı Mukaddes*'te (1988: 827-828) iki yerde "Yecüc" ve "Mecüc" şeklinde, diğer yerlerde ise "Gog" ve "Magog" kelimeleriyle geçmektedir. Yapılan tanımlamalardan Gog ve Magog ile Yecüc ve Mecüc arasındaki benzerliklerin oldukça fazla olduğu dikkati çekmektedir. *Eski Ahit*'te bu kavim tamamı zırhlı, kalkanlı, kılıçlı, yay ve okları olan atlı askerlerden oluşan bir topluluk olarak anlatılmaktadır. Bunların birbirinin yerine kullanıldığı görüşü hâkimdir. *Kitab-ı Mukaddes*'teki konu ile ilgili anlatıları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: Yahudiler, bir dönem Allah'a isyan edecekler, sonrasında çok güçlü bir kavimle ve reisiyle çarpışacaklar ve Allah'ın yardımıyla bu kavmi yeneceklerdir. Söz konusu kavmin kimliği hakkında kesin bir bilgi olmadığı gibi Yahudilerin bu kavimle nerede veya ne zaman karşılaşacakları konusunda da bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı yerlerde son derece muğlak, bazı yerlerde ise daha açık şekilde olmak üzere tasvir edildiği görülür. *Tekvin* 10/2'de Mecüc, Yafes'in oğullarından birisi olarak geçmektedir. *Tesniye* 28/49-51'de -doğrudan bir isme yer verilmemekle birlikte- Allah'a karşı kulluk vazifesini yapmayan Yahudi milletini sert bir şekilde terbiye edecek bir millet olarak yer almaktadır. *Yeremya* 5/15'te Yahudi halkının azgınlıkları ve isyanları sebebiyle maruz kalacakları büyük belaların anlatımında zikredilmiştir. *Hezekiel* 38/2-3, *Hezekiel* 38/14-16, *Hezekiel* 38/18, *Hezekiel* 39/1-6 ve *Hezekiel* 39/11-12'de Magog bir memleketin adı ya da halkı, Gog ise memleketin reisi veya bir kavim olarak kullanılmıştır. *Yuhanna'nın Vahyi* 20/7-8'de ise Yecüc ve Mecüc, şeytanın ordusunda görev alarak yeryüzündeki tüm milletleri saptırmak için çalışacak topluluklar olarak anılmıştır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi ve yorumlar için bk. Cerrahoğlu 1972: 98-101)

Kur'ân-ı Kerîm'de ise Yecüc ve Mecüc açık şekilde iki yerde geçmektedir. Bunlardan ilki Kehf Suresi 94. ayettir ki ayet şu şekildedir: "Dediler ki: Ey Zülkarneyn! Haberin olsun Yecüc ile Mecüc bu arzda fesat yapıp duruyorlar, onun için onlarla bizim aramıza bir set yapman şartıyla sana biz bir harc (vergi) versek olur mu?" (Yazır 2000: 304). Bu ayette Zülkarneyn ve yaptığı set açıkça ifade edilmiş ve yaşanmış bir olaya gönderme yapılmıştır. Diğer ise Enbiyâ Suresi 95, 96 ve 97. ayetlerdedir. Ayetler mealen şu şekildedir: "İhlak (helak) ettiğimiz (herhangi bir) karyeye (memlekete) dahi haramdır ki: Rücû etmeyecek olsunlar; nihayet Yecüc ve Mecüc(ü tutan o sed; dîn-i tevhid seddi) açılıp da her tepeden saldırdıkları ve hak vaad yaklaştığı vakit. O zaman işte, o küfredenlerin derhal gözler belerecek (fal taşı gibi açılacak da), 'Eyvâh bizlere; biz bundan gaflet ettik. Hayır! Kendimize zulmetmiş olduk.' diyecekler." (Yazır 2000:331). Burada ise henüz gerçekleşmemiş ve kıyamete yakın gerçekleşeceği beklenen bir olaydan bahsedilmektedir. Yine *Kur'ân-ı Kerîm*'de de kavmin kimliği, ortaya çıkacağı zaman ve mekan konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

İslam araştırmacıları tarafından sahih kabul edilen kitaplarda yer alan bazı hadislerde de Yecüc ve Mecüc ile ilgili ibareler/bilgiler yer almaktadır. Zeyneb binti Cahş'ın rivayetine göre Hz. Peygamber (sav), bir defasında uykusundan "Lâ ilâhe illallâh. Yaklaşmakta olan şerden vay Arap'ın hâline! Bugün Yecüc ve Mecüc'ün seddinden (halka işareti yaparak) şunun gibi bir delik açıldı." sözlerini söyleyerek uyandı.³ Zeyneb binti Cahş, "Ey Allah'ın resulü, içimizde bunca iyi kimseler varken biz helak olacak mıyız?" diye sorar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), "Evet! Fısk u fücür çoğaldığı

³ Bu hadise benzer başka bir rivayet daha bulunmaktadır. Zeyneb binti Cahş; "Allah'ın Rasulü bir gün yüzü kıpkırmızı olduğu halde dışarı çıktı, lâ ilâhe illallâh, vukuu yaklaşan şerden vay Arap'ın hâline. Bugün Yecüc ve Mecüc seddinden, şunun gibi bir delik açıldı, buyururken, başparmağı ile onu takip eden (şahadet) parmağını halkaladı. Bunun üzerine ben: Ey Allah'ın Rasulü, içimizde bunca iyi kimseler varken bir helak olur muyuz? diye sordum. Allah'ın rasulü, evet, facirlik, ahlaksızlık, zulüm gibi pislikler çoğaldığı zaman (helak olursunuz) diye cevap verdi." bir hadise nakletmiştir.

zaman!” buyurur (Akın 2008: 272). Kimi insanlar tarafından farklı olaylarla ilişkilendirilmiş olan⁴ bu hadiste Yecüc ve Mecüc’ü hapseden Zülkarneyn tarafından yapılmış sette küçük bir delik açılmış olması bile büyük bir felaketin habercisi olarak takdim edilmiştir. Yecüc ve Mecüc etrafındaki inanışlar, dinî kaynaklarda tasvir edilen felaketin büyüklüğü oranında yaygınlık kazanmıştır.

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA YECÜC VE MECÜC

İskendernâmelerde Yecüc ve Mecüc

Klasik edebiyatta İskender-i Zülkarneyn’in hayatını konu alan *İskendernâme* adlı müstakil eserler içinde -konuyla doğrudan ilgili olduğu için- Yecüc ve Mecüc ile sedd-i İskenderî’nin yapımına dair anlatılar bulunmaktadır. Hadiseyi metafiziksel dönüşüm ile ilişkilendiren bazı eserlerde sürecin ve unsurların karşılık geldiği tasavvufi semboller de izah edilmiştir. Söz konusu eserlerin tahkiyeli metinler olması sebebiyle anlatı, bir olay örgüsü etrafında verilmiştir. Anlatının sonunda kurgudan bağımsız bir nasihat bölümü bulunabilmekte ve burada bu kavramlarla anlatılmak istenen asıl maksat açıklanmaktadır. Örnek olması açısından Ahmedî’nin ve Behişti’nin *İskendernâme*’lerinin konumuzla ilgili kısmı şu şekildedir⁵: İskender-i Zülkarneyn’in yolu iki dağ arasında bir yere uğrar. Bu dağların zirveleri aya kadar uzanmaktadır. Bu dağların yakınında güçsüz (fakir) bir halk bulunmaktadır. Şah, aç ve çıplak olan bu halka hallerinin nasıl olduğunu sorar. Onlar da “Ey Allah’ın gölgesi, ebedî (bir ömre sahip) ol, Allah ömrünü payidar kılsın, seninle yeryüzü pak oldu, toprak adaletle gül bahçesine döndü.” diye cevap verip başlarındaki büyük belayı anlatmaya başlarlar. Anlattıklarına göre o dağların arkasında sınırsız dağları çölleri kaplamış Yecüc kavmi yaşamaktadır. Yaptıkları, yetiştirdikleri her şeyi darmadağın ederler. Zira onların bütün işleri zulüm, yağma ve kötülüktür. Nereye giderlerse oraya eziyet edip sıkıntı verirler. Hiçbir şehir, ülke onların karşısına dayanamaz:

Var bu taglardan anaru bî-kerân
Kûh u sahrâ Ye’cüc olmış mekân

Ger ‘imâret edevüz ger kişt-kâr
Ye’cüc ü Me’cüc ederler târumâr

İşleri zulm-ile gâretdür kamu
Her ne etseler hasâretdür kamu

⁴ Sofuoğlu, bu hadisleri şu şekilde tercüme etmiş ve bir iki açıklama ilave etmiştir: “Yecüc ve Mecüc belyyesi bütün beşeriyete şamil bir afettir. Hâlbuki terceme ve izahı ile meşgul bulunduğumuz Zeyneb binti Cahş ve Ebu Hureyre hadislerinde ise Peygamber, ‘Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arap’ın hâline, şu saatte Yecüc ve Mecüc seddinden bir delik açılmıştır.’ buyurup Yecüc ve Mecüc’den erişecek musibeti Arap’a tahsis buyurmuştur. Bu tahsis, Yecüc ve Mecüc belyyesi ve bunları önlemek üzere yapılan sedden bir gedik açılması tabirleriyle hakikaten bunların kast olunmayıp, fakat buna benzer bir fitnenin pek yaklaştığı haber verilmiş oluyordu. Bu da kendisi ile ilk iki halifesinin hilafeti zamanları geçtikten sonra Hz. Osman’ın şahadeti ile o fitneden ilk kapının açıldığını ve bunu da bir takım müessif hadiselerin takip edeceğini remz ve ihbardı. Nitekim bu nebevi ihbarın o kısmı aynen vuku bulmuştur. İkinci kısmı da Peygamberin haber verdiği gibi tahakkuk edeceğinde ona inananların hiç şüphe ve tereddüdü yoktur (Sofuoğlu 1970: 409).”

⁵ Alî Şîr Nevâyî’nin *Sedd-i İskenderî* isimli eserinde de konumuzla ilgili bir bölüm (5582-5787. beyitler) bulunmaktadır. Eser Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmış olduğundan okuma kolaylığı sağlaması açısından orijinal metin alıntılanmamış, ilgili kısmın kısa bir özeti verilmiştir: “... Halk ülkelerinin bir sınırının Kayruvan olduğunu, arada bir dağ bulunduğunu, dağın arka tarafının afet olduğunu anlatır ve kendilerine hücum eden Yecüc’ten şikâyet ederler. Yecüc, ucu göklere yükselen bir dağda oturmakta ve yılda iki defa şehre inip her şeyi talan etmektedir. İskender buraya yerleşerek bir çare düşünür. Şehrin etrafına derin hendekler kazarlar. İskender Rus, Frenk, Şam ve Rum’a adamlar gönderip mimarlar, üstatlar; bakır, tunç, pirinç, demir, kurşun, kömür, odun getirir. Bir süre sonra Yecüc şehre gelir. Askerlerin birçoğunu öldürürler, öldürdükleri savaşçıları atlarıyla birlikte yerler. Önüne gelene düşman olup olmadığına bakmadan saldırırlar. Akşam olunca asker kaleye çekilir. Yecüc sürüsü dağı ve çölü doldurur. İskender bu işe kalkıştığı için pişmandır ama tahammül etmek ve düşünmek gerektiğini anlar. Yecüc iki dağın arasındaki dereye ulaşır. İskender de filozoflarıyla beraber dereye gelir ve derenin en yakın yerini ip çekerek hesaplar. Gece gündüz altı ay çalışarak bin sanatkâr ve üstat İskender seddini tamamlar. Böylece halk Yecüc’ün zulmünden kurtulur (Tören 2001: 27).”

Kanda erseler ederler cevri ü kahr

Bunların zulmine döymez il ü şehir [Ahmedî , *İskendernâme*, 3981-3984. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 570-571)].

Metnin devamında yine orada yaşayan halkın ağzından Yecüc ve Mecüc'ün fiziksel özellikleri de verilmiştir. İnsanların yarı boyundadırlar. Tenleri kıl ile kaplı olan azıllı erkek domuzlara benzerler. Uzun ve sivri pençeleri ve tırnakları vardır. İnsana ait vasıfları da inançları da yoktur:

Âdemî nısfınca onların kaddi var
Anda ol biri ki olur nesli hezâr

Tenleri pür-mûdur eyle kim gürâz
Pençe vü çengâli ser-tîz ü dırâz

Ne olarda vardır evsâf-ı beşer

Ne bilürler kim nedür dînden eser [Ahmedî , *İskendernâme*, 3985-3987. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 571)].

Behiştî'ye göreyse kesinlikle insana benzemeyen bu yaratıklar, yırtıcı hayvanlardan bile beterdirlir. Hepsinin demir pençeleri, elmas gibi keskin dişleri vardır ve köpeğe benzemektedirler:

Degül âdemî lîk asl-ı beşer
Katı mu'zî her biri dedden beter

Kamu âhenîn çeng ü elmâs nâb

Kamu mûde vü hûde hem-çün kilâb [Behiştî, *İskender-nâme*, 5401 ve 5402. beyitler (Ayçiçeği 2014: 728)]

Saçı ve sakalı kırmızı, gözleri mavi; yüzlerinin rengi soluk olan Yecüc ve Mecüc, tıpkı domuzlar gibi ahlak yönünden zayıftır:

Saçı sakalı surh u çeşmi kebûd
Kel ü kerden-i cismi mânend-i dûd

Eri cümle dâmâd ü zenler 'arûs
Karıymış kamu çün dücâc ü horûs

Gelüp bir yire çün ola içtimâ'
İder biri birine karşı cimâ'

Birisi sogurmaya çünkim hezâr
Mukarrerdür olmaz eyâ şehir-i yâr

Ne duhter ne mâder ne hemşire var

Müsâvî ara yirde hınzîrvâr [Behiştî, *İskender-nâme*, 5406- 5410. beyitler (Ayçiçeği 2014: 728)]

Tüm vücudu köpek gibi kıllarla kaplı olup tıpkı domuzlar gibi pislik yerler. Vücudundaki azaları orantısızdır. Kulakları ve başları kocaman, gözleri ise küçüktür. Öyle ki eşek ve hayvanlara mekân, elbise, yastık ve yorgan olur:

Ser-â-pâ teni seg gibi mûy-dâr
Çü hınzîr her biri murdâr-hâr

Kulakları her birinün çün kilim
Gözi teng ü gâyetde başı ‘azîm

Kulagı kabası vü pîrâheni
Çü hayvân bün-i hârlar meskeni

Biri bister ü biri yorgan olur
Ne denlü ki sermâ vü sûfân olur [Behiştî, *İskender-nâme*, 5411- 5414. beyitler (Ayçiçeği 2014: 728-729)]

Sakalları kuyruk gibi yerde sürünen bu kavim, aralarından birisi ölse onu yiyecek kadar da vahşidir. Karınları körük, kızgın gönülleri demir örsü gibidir. Önlerine deniz gibi büyük bir su birikintisi çıkmasa yeryüzündeki tüm suyu içeceklerdir. Çok hızlı hareket eden bu yaratıklar, denizden yılda bir kez çıkan ejderhayı yemeseler yeryüzünde kimsenin kalması da mümkün olmayacaktır:

Sakalı sürinürdi yirde çü düm
Karınları her birisinün çü dem

Üşüp yirler olsa kaçan biri fevt
Dügündür birisine birine mevt

Eger bahr olmasa iy kâm-yâb
Komazlardı ‘âlemde bir kasre âb

Tek-u-pûyada her biri bâd-pây
Dil-i tefte sindân-ı pûlâd hây

Denizden çıkar yılda bir ejdehâ
İdinürler ol ejdehâyı gıdâ

Belâ seyline ejder olmasa sed
Bu cânibde kalmazdı aslâ ehad [Behiştî, *İskender-nâme*, 5415- 5420. beyitler (Ayçiçeği 2014: 729)]

Ahali, başlarındaki Yecüc ve Mecüc belasını bu şekilde tasvir ettikten sonra onlardan kurtulmanın tek yolunun iki dağ arasında bulunan ve geçit olarak kullandıkları yere bir set yapmak olduğunu söylerler. Bu şekilde onlara engel teşkil edecek olan bu set, geçecek başka yolları olmayan Yecüc ve Mecüc’ün ülkelerini harap etmesine mani olacaktır:

Bu iki tagun arasıdur yakîn
Geçecek yolları ey şâh-ı zemîn

Dahı yerden yoh olara reh-güzer
Çâre eylesün bu işe tâcver

Biz dahı dürişip edelüm meded
İki tag arasın etsün şâh sed

Tâ ki ola ol sedd bunlara hicâb
Fitneden bu kişver olmaya harâb [Ahmedî, *İskendernâme*, 3989-3990 ve 3993-3994. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 571-572)]

İskender, bu seddin ancak Allah'ın yardımı ve inayetiyle yapılabileceğini belirterek sayısız işçiyi bir araya getirir. Altın, gümüş, demir ve taş döktürür. İskender'in seddi yapmasındaki amaç hayır işlemektir. Şair bu noktada okuyucuya sahip olduğu malı hayır yolunda harcıyıp adının cimrilikle anılmasının önüne geçmesi yolunda hatırlatmada bulunur:

Kimseden bana gerekmezdir meded
'Avn olursa Tanrıdan yapıla sed

Bes Sikender orada kıldı karâr
Kârgerler cem' edüp bî -şümâr

Dökdi seng ü âhen-içün sîm ü zer
Hayr-içün ol seddi yaptı nâmver

Hayra sarf et mâlî ki olasın kerîm
Gizleme anı ki adun olmaya le'îm [Ahmedî, *İskendernâme*, 3996-3999. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 572)]

Dökülen materyaller, iki tarafındaki dağların üst kısımlarına ulaşınca bunların arasına demir ve bakırdan bir duvar yaptırır. Sonra duvarın dört bir yanına körükler kurdurur. Ateş yakılır ve kurulan körüklerle bu ateş harlanır. Öyle ki demir ve bakır kaynayıp birbirine tam olarak karışır:

İki tag üstine erince temâm
Düzdi bir dîvâr şâh-ı nîk-nâm

Hurde-i âhenle misden ser-te-ser
Kıldı pür-dîvâr arasın tâcver

Kûreler getürdiben şâh-ı 'Acem
Her taraftan ürdi ol dîvâra dem

Âhen ü mis kaynayıban oldu hal
Toldı sedd arası kalmadı hâlel [Ahmedî, *İskendernâme*, 4000-4003. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 572)]

Allah'ın yardımıyla set tamamlanınca Yecüc ve Mecüc de seddi aşıp geçemezler:

Tanrıdan tevîk olıban hem meded
İşbu resme kim dedüm bağlandı sed

Ye'cüc ü Me'cüc sedden anaru
Kaldılar hergiz geçemezler berü [Ahmedî, *İskendernâme*, 4004 ve 4005. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 572)]

Didi şeh Hudâdan irişdi meded
Buna yoksa âhenden olmazdı sed [Behişti, *İskender-nâme*, 5449. beyit (Ayçiçeği 2014: 731)]

Kıyamete yakın bir zamanda Allah'ın emriyle bu seddin üzerinde bir yarık açılacak, Yecüc ve Mecüc bu yarıktan çıkarak yedi iklime (yeryüzünün her yerine) yayılacak ve her yeri yakıp yıkacaklardır. Burada şairin eklediği bir nokta dikkati çekmektedir. Henüz set yıkılmamış olmakla birlikte zamanenin içinde de fitnesiyle Yecüc ve Mecüc'e benzeyenler vardır, ancak yeryüzünde bunlarla uğraşacak bir İskender bulunmamaktadır:

Lîk çün erişe fermân-ı Ahad
Haşr yahınında rahne ola sed

Ye'cüc ü Me'cüc andan çıhalar
Yedi iklimi temâmet yıhalar

Sed yihılmadın bu gün uş rûzigâr
Fitneyi Ye'cüc edüpdür âşikâr

Ye'cüc ü Me'cüc toludur zemîn

Aradan İskender eksükdür hemîn [Ahmedî , *İskendernâme*, 4006- 4009. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 573)]

Ahmedî , “Der-Temsîl ve Hâtıme-i Dâsitân” başlığı altında, Yecüc ve Mecüc kavramlarının şehvet ve dünya hırsı olduğunu ve bunların insanın dinine zarar verdiğini belirtir. Şehvetin ve dünya hırsının önüne takva ile set çekilebileceğini, hırs ve öfkeden uzaklaşırsa kişinin tekrar insani özellikler kazanabileceğini söyler. Anlatıda Yecüc, Mecüc, İskender ve set kavramları aslında kemâle erme yolunda insanın karşılaşacağı engellerle çözüm yöntemlerinin birer sembolüdür:

Ye'cüc ü Me'cüc nedür eydeyim
Ne işâretdür sana şerh edeyim

Şehvet-ile hırs-ı dünyâdur bular
Her biri dîn gâretin etmek diler

Bunlara takvî-y-ile sen bağla sed
Kim bularun şerri senden ola red

Dersen olsun gerü hem şekl-i beşer

Koma hırs u hışmdan anda eser [Ahmedî, *İskendernâme*, 4014- 4016 ve 4021. beyitler (Akdoğan ve Kutsal 2019: 573-574)]

Başka Manzum Metinlerde Yecüc ve Mecüc

Tahkiyeli olmayan metinlerde Yecüc ve Mecüc ile ilgili tasavvurların İskendernâmelerden oldukça farklılaştığı dikkati çeker. Bu noktada dikkati çeken ilk husus, Yecüc ve Mecüc kelimelerinin birlikte kullanılmayıp -belki de vezin gereği az sayıda kelime kullanma imkânı bulunan şairin bu hususta tasarruf etmek için- her iki kelimeyi karşılamak üzere sadece Yecüc kelimesini kullanılmasıdır. Dikkati çeken bir diğer husus ise, temel olarak kıyamet alameti olarak kabul edilmekle birlikte bu tür metinlerde kıyamete bir atıfın yapılmamış olmasıdır. Bunun yerine iyilikle kötülüğün bitmez savaşında daima iyinin/iyiliğin karşısındaki kötücül gücün simgesi olarak kullanıldıkları görülür. Şiirlerde çoğunlukla fitne ve fesadın kaynağı olarak gam ve keder ile ilişkilendirilmişlerdir. Bir memduhun övgüsü söz konusu olduğunda ise toplumun karşısındaki düşmanı ya da toplumsal düzendeki aksaklıkları karşılamak üzere kullanılmışlardır. *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer alan ve detayları yukarıda anlatılan kıssaya ilişkin Yecüc, İskender ve set unsurları, sultanın/şahın övgüsü için kullanılmaktadır. Celîlî, *Husrev ü Şîrîn* mesnevisinde Sultân Selîm'in övgüsünü yaparken sultanın kılıcıyla çelikten bir set çektiğini ve adaletsizlikleriyle bilinen kimselerin -Yecüc'ün seddi aşamayıp yeryüzüne çıkamaması gibi- bulundukları yere yani memleketlerine giremediklerini söyler:

Kılıcdan çekmese ger sedd-i pûlâd

Tolardı memleket Ye'cüc-ı bî-dâd [Celîlî, *Husrev ü Şîrîn* /115 (Nas 2019: 56)]

Bu tür övgülerde sultanın İskender'e ve kılıcının da -hammaddelerinin ortak olması sebebiyle İskender'in seddine benzetilmesi oldukça yaygın görülen bir durumdur. Revânî de benzer şekilde, Sultan Selim'i İskender'e, sultanın kılıcını fesat ve fitne Yecüc'ünü durduran sedde benzetmiştir. Himayesindeki memlekete huzur getiren hükümdarın bu yönüyle ikinci bir İskender olduğunu söylemiştir:

Fesâd ü fitne Ye'cücüne sedd-i âhenîn tîgi
Anun zât-ı şerîfidür meger İskender-i sâni [Revânî, *Dîvân*, K 33/7 (Avşar 2017: 172)]

Revânî, bir başka şiirinde de Sultan Bayezid'in kılıcını küfrün Yecüc'üne karşı bir set olarak tasavvur etmiştir:

Şeh Bâyezîd husrev-i gâzî ki tîgidür
Ye'cüc-i küfrün üzre olan sedd-i üstüvâr [Revânî, *Dîvân*, K 4/28 (Avşar 2017: 70)]

Bâkî de Sultan III. Mehmed'in ikinci İskender, kılıcının da bela Yecüc'üne set olduğunu belirterek dünyanın onun sayesinde rahat bulunduğunu söylemiştir:

Cihân emn ü emân buldı yine şemşîr-i pûlâdın
Belâ Ye'cücüne sedd eyledi İskender-i sâni [Bâkî, *Dîvân*, K14/5 (Küçük yty: 25)]

Sultan dışında şehzadelerin, vezirlerin ve diğer devlet adamlarının övgüsünde de benzer tasavvurlar söz konusudur. Selanik valisi Mehmed Sâlih Paşa'yı öven Meşhûrî, bu benzetme unsurlarından yararlanmışır. Halk, Paşa'nın yönetiminde gamsız bir yaşam sürmektedir. Çünkü onun gölgesinin oluşturduğu sağlam set, gam Yecüc'ünü def etmeye kâfidir:

Gamdan âzâde olursak ne aceb şimdi onun
Def'-i Ye'cüc-i gama sâyesidir sedd-i sedîd [Meşhûrî, *Dîvân*, K24/25 (Aydemir ve Çeltik 2017: 45)]

Nef'î, Vezir Murâd Paşa için söylediği kasidesinde İskender ile Murad Paşa'yı kötülüğün önüne set inşa etme üzerinden karşılaştırmış ve Paşa'nın bu noktada İskender'den daha üstün olduğu tespitinde bulunmuştur. Zira İskender kötülüğü ancak önüne set çekerek durdurabilmişken Murâd Paşa setleri yıkarak üzerine gittiği düşmanı memleketten sürüp çıkarmıştır:

Sikender def-i yecüc etmege sedd yapıdı ammâ sen
Bozup bir nice seddi memleketten sürdün a'dâyı [Nef'î, *Dîvân*, K27/30 (Akkuş 2018: sy)]

Âlî, Ahmed Paşa'yı överken babasının isminin İskender olmasına da vurgu yaparak bahse konu olan kelimeleri benzetmeler dünyası içinde kullanmıştır (Kasîde-i 'İdiyye-i Fesâhat-edâ der-Mahmidet-i Ahmed Paşa bin İskender Paşa):

Zâtı hayrû'l-halef-i sulb-i Sikender Paşa
Fitne Ye'cücüne tedbîri rehi sedd-i sedîd [Âlî, *Dîvân*, K48/17 (Aksoyak 2018: 205)]

Şair, İskender Paşa için yazdığı kasidesinde de yine Paşa'nın ismini tevriye unsuru olarak kullanmış ve Yecüc ve set kelimeleriyle Paşa'nın kötü durum ve tuzaklar karşısında çözüm olacağını söylemiştir:

Kılsa tedbîr oturup sedd-i Sikender mânend
Rîv olur zabtına Ye'cüc-i havâdis-i kîdem [Âlî, *Dîvân*, K67/17 (Aksoyak 2018: 258)]

Yecüc ve onunla ilgili diğer unsurlar, klasik Türk şiirinin geleneksel aşk anlayışı çerçevesinde sevgili ve onunla ilgili unsurların benzetileni olarak da kullanılmışır. Söz konusu aşk anlayışı içerisinde sevgili ile âşığın kavuşmasına engel olan her şey rakip olarak değerlendirilir. Daima olumsuz söylemler üzerinden tarif edilen rakip, bu bağlamda, mutlak kötülüğün temsilcisi durumundaki Yecüc ile ilişkilendirilmiştir. Birlikte anılması da kötülük, fitne ve bozgunculuk bağlamında düşünüldüğünde olağandır. Münirî aşağıdaki beytinde rakip ile ona tabi olanları görünce gönlüne "Yecüc'ün rehberi ortaya çıktı." diye seslenmiştir. Burada rakip ile Yecüc arasında kötülük (habîs) bakımından benzerlik

İlgisi kurulmuştur. Şairin rakibi, Yecüc'ün rehberi olarak tanımlaması, kötülük bakımından onun Yecüc'den daha ileri olduğu düşüncesinden ileri gelmektedir:

Etbâ'-ı rakîb ile görüp zât-ı habîsin

Didüm ki dilâ çıkdı meger reh-ber-i Ye'cüc [Münirî, *Dîvân*, G35/4 (Ersoy 2017: 239)]

Pertev de aşağıdaki beytinde rakibi Yecüc, sevgiliyi de İskender'in seddi olarak tasavvur eder. Rakibin Yecüc gibi çok sayıda olmasının bile kendisini korkutmayacağını, zira İskender'in seddine benzeyen sevgilinin kendisini rakiplerden koruyacağını söyler:

Ye'cüc-şümâr olsa da havf itmeyüz agyâr

Ol şûhî ki çün sedd-i Sikender bilürüz biz [Muvakkitzâde Muhammed Pertev, *Dîvân*, G CCXXVI/3 (Bektaş 2017: 160)]

Yecüc, İskender ve set kelimelerinin sevgiliye ait güzellik unsurlarıyla birlikte ve sevgiliye kavuşamamanın verdiği üzüntünün anlatılmasında kullanıldığı örnekler mevcuttur. Şair, sevgilisine kavuşamadığı için üzgündür ve gam -Yecüc'ün yeryüzüne yayılması gibi- beden mülkünü ele geçirmek ve zafere ulaşmak üzere yayılmaktadır. Âşık da gamı engellemek için sevgilinin ayva tüylerinin hayalini ona set yapmıştır:

Hîç bir yirden zafer bulmamaga Ye'cüc-i gam

Kılmışam hattun hayâlini gönül mülkine sed [Münirî, *Dîvân*, G39/4 (Ersoy 2017: 241)]

Münirî, başka bir beyitte de benzer bir söyleme yer vermiştir. Şairin kurguladığı hayâlde Yecüc'e teşbih edilen üzüntü, gönül ülkesini harap etmektedir. Sevgilinin dişinin ve saçının hayali de onun önünde set oluşturmaktadır. Şair burada söz konusu harflerin görsel imajları üzerinden bir sanat yapmaktadır. Şöyle ki sevgilinin dişleri şekil itibarıyla “sin (س)” harfini, saçları da kıvrımı dolayısıyla “dal (د)” harfini çağrıştırmaktadır. Böylece sevgilinin diş ve saç (د + س) unsurları birlikte üzüntü Yecüc'üne karşı “sed (سد)” oluşturmuştur:

Gönlüm mülkini Ye'cüc-i gam iderdi harâb

Sî n-i dendânunla zülfün fikri olmasaydı sed [Münirî, *Dîvân*, G43/2 (Ersoy 2017: 243)]

Zâtî de gönül mülkü üzüntü Yecüc'ü harap edecekken İskender'e benzeyen sevgiliye kavuşma ümidi ona set olmuş ve gönül mülkünün harap olmasına izin vermemiştir:

Gussa Ye'cücinden olurdu gönül mülki harâb

Olmaya idi sed ümîd-i vuslatı İskender'ün [Zâtî, *Dî vân*, G 783/ 3 (Tarlan 1970: 287)]

Şair, bazen de yaşanan hayatın karmaşası içinde İskender gibi bir kurtarıcıya ihtiyaç duyar ve onunla birlikte rahat ve huzur bulmak isteğini belirtir. Burada şairin içinde bulunduğu durumdan mutsuz olduğuna dair bir izlenime kapılmak da mümkündür:

Dehre bir emn ü amân vermege er gelmez mi

Sedd-i Ye'cüc-i gam etmez mi Sikendercesine [Erzurumlu Zihnî, *Dîvân*, G284/7 (Macit 2018: sy)]

Aşağıdaki beyitte Lebîb'in, Yecüc ve ona bağlı unsurları yukarıdakilerin tam tersi anlamlar yükleyerek kullandığı dikkati çekmektedir. Şairin kurguladığı hayâlde gönül mülkünün sevinç Yecüc'ü tarafından alınmasını doğru bulmamakta onun gam sultanının büyük himmetine layık olduğunu söylemektedir:

Mülk-i dili Ye'cüc-i neşât almak olur mu

Sultân-ı gamın himmet-i vâlâsına lâayk [Lebîb, *Dîvân*, G80/5 (Kurtoğlu 2017: 324-325)]

Çalışmamıza konu olan Yecüc ve Mecüc ile bunlara bağlı olarak İskender ve seddin farklı bağlamlarda kullanılması da söz konusu olmuştur. Aşağıdaki beyitte Beyhan Sultan için inşa ettirilen sahil sarayın üç setinden birisi denize, birisi gül bahçesine ve diğeri havuza doğru üç bekçi olarak tasavvur

edilmiştir. Böylece söz konusu sahil sarayın, güzelliğiyle keder Yecüc'üne karşı üç set çektiği düşünülmüştür:

O üç sedli kasır üç sed çeküp Ye'cüc-i ekdâra

Biri deryâ biri gülşen biri havzun nigh-bânı [Muvakkitzâde Muhammed Pertev, *Dîvân*, Tarih I/17 (Bektaş 2017: 473)]

Muhibbî de Yecüc ve ona bağlı kavramları değişik bağlamda kullanmayı tercih eden şairlerdendir. Şair, aşağıdaki beytinde “Nefsinin Yecüc'ünün kalbine yol bulmasını istemiyorsan onu İskender'in seddi gibi güçlü bir tevhid ile bağla.” diyerek daha çok Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinde bölüm sonunda yer alan söylemi hatırlatan tasavvufi bir söylem inşa etmiştir:

Bulmasun ye'cüc-ı nefsün yol dilersen kalbüne

Bağla tevhîd ile anı sedd-i İskender gibi [Muhibbî, *Dîvân*, Drt 46/2 (Ak 1987: 857)]

Sehî Bey, Sultan Süleyman'ı methettiği bir şiirinde bahse konu olan kavramları diğer şairlere göre oldukça farklı bir kurgu içinde düşünmüştür. Şair, aşağıdaki beytinde eğlence meclisi tasavvuru içinde sürahiyi, İskender'in seddi ve dolayısıyla da sürahinin içindeki içkiyi de fitneye sebep olan Yecüc olarak hayal etmiştir. Bu hayâlde kadeh, sürahiyi fitne Yecüc'üne karşı sed/hisar edinmiştir:

Bezme surâhi sedd-i Sikender olup turur

Ye'cüc-ı fitneden idinüpdür hisâr câm [Sehî Bey, *Dîvân*, K26/3 (Yekbaş 2010:144)]

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de ve diğer kutsal kitaplarda geçen ve kıyamet alametleri arasında yer alan Yecüc ve Mecüc'ün tarih boyunca toplumların algılayışlarında da çeşitli tezahürleri görülmüştür. Bu tezahürlerin eserlere yansımış örnekleri de bulunmaktadır. Çalışmamızda bahse konu ettiğimiz kavramların ve bu kavramlarla ilgili söylemlerin edebî eserler üzerinden değerlendirmesine odaklanılmıştır. Müstakil eserler içinde bir bölüm olarak karşımıza çıkan Yecüc ve Mecüc ile İskender ve sedd-i İskender kavramları, hikâye kurgusunda ve kutsal kitaplardaki anlatılara uygun şekilde aktarıldığı görülür. Divanlarda ise bir veya birkaç beyit şeklinde yer alan bu kavramların genellikle devlet büyükleriyle klasik aşk anlayışı içerisinde âşık, sevgili ve rakibin benzetileni olarak kullanıldığı dikkati çeker.

KAYNAKÇA

Ak, Coşkun (1987). *Muhibbî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay.

Akdoğan, Yaşar ve Nalan Kutsal (2019). *Ahmedî, İskendernâme*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.

Akın, Hanifi (2008). *Sahih-i Müslim Muhtasarı*. 3. C. İstanbul: Karınca& Polen Yay.

Akkuş, Metin (2018). *Nefî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 13.05.2020)

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 16.05.2020)

Avşar, Ziya (2017). *Revânî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143,revani-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 19.05.2020)

Ayçiçeği, Bünyamin (2014). *Behiştî Ahmed Sinan'ın (ö.917/1511-12?) İskender-nâme'si (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Aydemir, Yaşar ve Halil Çeltik (2017). *Meşhurî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56155,meshuri-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 22.05.2020)
- Bektaş, Ekrem (2017). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertev-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 24.05.2020)
- Bıyık, Mustafa (2007). “Hristiyan Teolojisinde Deccal ve Yecüc-Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11): 53-79.
- Cerrahoğlu, İsmail. (1972). “Ye’cüc-Me’cüc ve Türkler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 97-125.
- Ersoy, Ersen (2017). *Münirî Dîvânı*. KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56095,muniri-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 27.05.2020)
- İpekten, Haluk (2019). *Nâ’ilî-i Kadîm, Dîvân*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,naili-i-kadim-divanipdf.pdf?0>
- Kazan Nas, Şevkiye (2019). *Celîlî, Husrev ü Şîrîn*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64195,celili---husrev-u-sirinpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 02.06.2020)
- Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)* (1988). İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi* (2000). (Haz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır). İstanbul: İşaret Yay.
- Kurtoğlu, Orhan (2017). *Lebib Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 08.05.2020)
- Küçük, Sabahattin (yty). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 06.05.2020)
- Macit, Muhsin (2018). *Erzurumlu Zihnî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58638,erzurumlu-zihni-divanipdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 05.06.2020)
- Meral, Yasin (2018). “Ye’cüc ve Me’cüc Kelimelerinin Etimolojisine Dair”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59(2): 161-169.
- Seyhan, Ahmet Emin (2017). “Ye’cüc ve Me’cüc’un Türkler Olduğunu Haber Veren Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Hikmet Yurdu* 10(19): 65-97.
- Sofuoğlu, Mehmed (1970). *Sahih-i Müslim Tercemesi*. VIII. C. İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad (1970). *Zâtî Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Tören, Hatice (2001). *Alî Şîr Nevâyî, Sedd-i İskenderî (İnceleme-Metin)*. Ankara: TDK Yay.
- Yekbaş, Hakan (2010). *Sehî Bey Dîvânı (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kitabevi Yay.

İŞLETMELERDE KRİZ YÖNETİMİ : KORONAVİRÜS SALGINI

Dr. Öğretim Üyesi Duygu Toplu Yaşhoğlu

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5637-8999>

ÖZET

İşletmeler üzerinde genellikle olumsuz etkiler yaratan durumlar olan krizler işletmeler için başa çıkılması ve en az hasarla atlatılması gereken durumlardır. Bu durumları yönetebilmek için de işletmelerde kriz yönetimi uygulamalarının hayata geçirilmiş olması önem taşımaktadır. Genellikle doğal afet, deprem, siyasi ortam, uluslararası ortam, rakipler gibi dış çevre unsurları sebebiyle ortaya çıkmakta olan işletme krizlerinin sonuçları ekonomik olarak işletmeyi etkilemektedir. Bu gibi durumları öngörebilmek, öngörüleliyorsa da ortaya çıktığında planlı davranarak işletmenin olumsuz olarak etkilenmesini en aza indirmek ve bazı durumlarda krizlerden fırsat yaratmak başarılı bir kriz yönetimi ile olmaktadır.

Türkiye ve Dünya'yı derinden etkileyen, Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmış olan Koronavirüs salgını (Covid-19) binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş ve böyle etkileri olan salgın insanların günlük hayatını direkt olarak etkilemiştir. Günlük hayatı etkilenen insanların yaşam ve çalışma biçimleri de doğal olarak bu etkilenmeden nasibini almıştır. Çalışma biçimleri ile birlikte işletmelerin ekonomik olarak çeşitli şekillerde etkilenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Bazı sektörlerdeki işletmelerin faaliyetlerinin durdurulması, toplu üretim yapılan işletmelerin üretim yapamaz hale gelmeleri, insanların toplu olarak bir arada bulundukları alışveriş merkezi, kafe, restoran gibi mekanların geçici olarak kapatılması gibi önlemler bu sektörlerdeki işletmeleri oldukça etkilemiştir. Birçok işletme ve sektörde olumsuz etkiler yaratan salgın, doğal olarak bu işletmelerde kriz durumu yaratmıştır. Yaşanılan bu kriz durumunu iyi şekilde yönetebilmek, krizden fırsatlar yaratabilmek ya da en az zararla atlatabilmek için işletmeler birçok farklı yöntem uygulamıştır. Bu çalışmada Koronavirüs salgını sürecinde Türkiye'deki işletmelerin nasıl bir kriz durumuyla karşı karşıya kaldığı ve bu krizden mümkün olan en az zararla çıkabilmek için ne gibi uygulamalar yaptığı sektörler bazında incelenmektedir. Tekstil sektöründe maske ve koruyucu kıyafet üretimi, gıda sektörünün üretimi arttırması, marketlerin çalışma saatlerini değiştirmesi ve düzenlemesi, bankaların çalışma koşullarına yönelik bazı tedbirler alması ile kredi ve borçlanma konularında müşterilerine destek olan kampanyalar yapması, devletin KOBİ'leri destekleyen uygulamaları, otomotiv ve makine sektörü gibi imalat sanayine ilişkin işletmelerin sağlık sektörüne destek olacak ekipmanları üretmeye başlaması, birçok işletmenin evden çalışma düzenine geçmesi gibi uygulamalar bunlara verilebilecek en genel örneklerdir.

Anahtar sözcükler: Kriz, kriz yönetimi, salgın, koronavirüs

CRISIS MANAGEMENT IN BUSINESSES: CORONAVIRUS PANDEMIC

ABSTRACT

Crises, which often have adverse effects on businesses, are situations that need to be dealt with minimal damage to businesses. In order to manage these situations, it is important to implement crisis management practices in enterprises. The results of business crises, which generally occur due to external environmental factors such as natural disasters, earthquakes, political environment, international environment, competitors, affect the business economically. It is through crisis management to predict such situations, to minimize the negative impact of the business by acting in a planned manner when it is unpredictable, and in some cases to create opportunities from crises.

Deeply affecting the World and Turkey, Coronavirus outbreak, which emerged in Wuhan city of China (Covidien-19), thousands of people caused the lose their lives and directly affect people's daily lives. The life and working styles of people whose daily life is affected naturally got their share from this effect. Along with the way they work, it has been inevitable for businesses to be affected economically in various ways. Measures such as stopping the activities of enterprises in some sectors, the inability of the companies with mass production, and the temporary closure of places such as shopping malls, cafes, restaurants where people are together, have affected the businesses in these sectors. The coronavirus pandemic, which has negative effects in many businesses and sectors, naturally created a crisis situation in these enterprises. Companies have applied many different methods in order to manage this crisis well, to create opportunities from the crisis or to overcome it with the least loss. In this study, how the companies are experiencing a crisis in Turkey and what they did to get rid of these crisis with the least damage, is examined by sectors. Production of masks and protective clothing in the textile industry, increasing the production of food sector, changing and regulating working hours of markets, banks take some precautions regarding working conditions and make campaignns that support their customers in loan and borrowing issues, government's policies on supporting SME's, companies of the manufacturing industry, such as the automotive and machinery sectors, begin to produce equipment to support to health sector, applications such as the transition of many businesses to home office are the most common examples that can be given to them.

Keywords: Crisis, crisis management, pandemic, coronavirus

GİRİŞ

Krizler işletmeler üzerinde ekonomik olarak genellikle olumsuz etki yaratan durumlardır. Kriz yönetimi ise kriz olarak nitelendirilen durumu ortadan kaldırabilmek için planlı, sistematik ve rasyonel bir şekilde uygulanan faaliyetler topluluğudur. Çin'de ortaya çıkan ve hızla dünyaya yayılmış olan Koronavirüs salgını, dünya genelinde binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş, virüsün etkileri günlük hayatı etkilemekle kalmayarak global olarak ekonomide etkisini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Dünya genelinde neredeyse tüm ekonomik faaliyet alanlarını etkilemiş olan Koronavirüs birçok işletmede de krize sebep olmuştur.

Öncelikle Çin’de başlamış olan salgın dolayısıyla oluşan seyahat kısıtlamaları nedeniyle Çin’li işletmelerin katılamamasından dolayı Singapur havacılık fuarı ertelenmiş, Dünyadaki vizon üretiminin yüzde 40’ını oluşturan Danimarka’daki üretici işletmeler Çinli alıcıların katılamaması nedeniyle yaklaşık 2 milyon kürekün açık artırmasını ertelemiştir. Birçok sektörde Çinli müşterisi olan küresel işletmeler Koronavirüs dolayısıyla işlerini yapamaz hale gelmiştir. Örneğin, Asya’daki birçok turizm bölgesi Çin’in grup tatillerini iptal etmesi nedeniyle gelir kaybına uğramış, dünya çapında yapılan fuar, kongre benzeri bütün organizasyonlar iptal edilmiştir. Çin dolayısıyla ortaya çıkan kriz, salgının dünya çapında yayılmasıyla özellikle havayolu şirketleri olmak üzere, turizm sektörü, eğlence sektörü, restoran ve kafeler, spor etkinliklerini gerçekleştiren kurumlar, bankacılık sektörü, global dağıtım ağına sahip işletmeler, petrol üreticileri, otomotiv ve tekstil sektörü gibi neredeyse gündelik hayatın devam etmesini sağlayan tüm sektörleri etkilemiştir.

Dünya çapında bir kriz durumu oluşturan Koronavirüs salgını işletmelerin kriz yönetimine ne kadar önem vermeleri gerektiğini de ön plana çıkarmıştır. İşletmeler için kriz yönetiminde kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrasında alınan kararlar son derece önem taşımaktadır. Kriz karşısında sakinliğini korumayı başaran, rasyonel yöntemler kullanarak krizi fırsata çevirmeyi becerebilen işletmeler kriz durumundan mümkün olan en az düzeyde etkilenmektedir. Genellikle işletmeler tarafından kriz durumlarında, üretimi küçültme, işten çıkarma, yatırımları durdurma şeklinde alınan bazı önlemler olduğu görülmektedir. Ancak alınan bu gibi önlemler plansız küçülme, nitelikli personel kaybı, pazar payı ve müşteri kaybı gibi sorunlarla karşılaşılmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca kriz durumlarında işletmenin toplumun desteğini alabilmesi için müşterilerini doğru bir şekilde bilgilendirmesi, kurumsal iletişim faaliyetlerini hedef kitlesinin güveni ve desteğini kazanmak için uygulaması önemlidir.

KRİZ VE KRİZ YÖNETİMİ

Birçok disiplinde kriz kavramı üzerine bugüne kadar pek çok tanım yapılmıştır. Genel anlamda bakıldığında, krizler insanlar, örgütsel yapı, ekonomi, teknoloji, doğal çevre gibi koşullardan kaynaklanmakta olan ve insan hayatı ile sosyal yaşama büyük zarar veren faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Mitroff vd., 1987). İşletme ve yönetim yazınında ise kriz kavramına ilişkin, işletmenin varlığını potansiyel olarak tehdit eden ve işletme faaliyetlerinde ciddi aksamalar yaratan, kurumsal itibarı zedeleyen, çalışanların moral ve motivasyonunda olumsuz etkiler yaratan durumlar şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır (Brewton, 1987). Krizler genellikle işletmenin dış çevre koşulları sebebiyle oluşmakta ve işletmeyi ekonomik olarak olumsuz anlamda etkilemektedir (Özdevecioğlu, 2002).

İşletmenin çevresel koşullardan kaynaklanmakta olan bu kriz durumları etkin bir yönetici ve yönetim anlayışı ile yönetmesi mümkündür. Bilinmeyen bir ortamı ifade etmekte olan kriz durumu kendi içinde hem fırsat hem de tehditleri barındırmakta, bu sebeple krizi fırsata çevirme becerisi de krizin etkin yönetilmesi ile mümkün olmaktadır. Krizin iyi yönetilememesi durumunda ise küçük bir krizin bile işletme için çok büyük sonuçlar doğurması ve bu sonuçların işletmeye oldukça olumsuz bir şekilde yansması mümkündür (Budak ve Budak, 2004). Kriz

yönetimi, oluşabilecek kriz durumlarına karşı kriz belirtilerini algılama, işletmenin krizle karşılaşmasını engelleme ve birdenbire ortaya çıkan kriz durumlarında işletmenin en az kayıpla kriz durumundan kurtarılması sürecidir. Ayrıca kriz yönetimi, kriz durumunu ortadan kaldırmak için planlı, sistematik ve rasyonel bir şekilde uygulanan faaliyetler topluluğu olarak ifade edilmekte, sistematik olarak alınacak kararları, bu kararları uygulayacak olan ekibi oluşturmayı, uygulama sonuçlarını hızlı bir şekilde alarak yeni kararlar vermeyi kapsamaktadır (Tutar, 2000; Koçel, 1993).

İşletmelerde kriz yönetimi etkin bir kriz planı oluşturulmasıyla başlamakta ve temel olarak krizle karşılaşmamak amacı gütsen de kriz durumu oluştuğunda da krizi mümkün olan en az kayıplar atlatmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Buradan hareketle kriz yönetiminin odak noktası önlem almak ve krizi öngörebilmek olarak ifade edilmekte ve kriz durumu oluştuğunda da bu durumun tekrarlanmaması için iyi bir kriz planı bulunmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Kriz planının uygulanma süreci; kriz yönetim ekibinin kurulması, krizin boyutlarının belirlenmesi, halkla ilişkiler politikasının belirlenmesi, kriz iletişim planı, kriz senaryolarının belirlenmesi ve tatbik edilmesi ile planın değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır (Pira ve Sohodol, 2004; Kadıbeşgil, 2001). Kriz planı çerçevesinde kurulan kriz yönetim ekibinin kriz boyutlarını belirlemesi aşamasında ekip karşı karşıya olduğu krizin genel bir değerlendirmesini yaparak krizin boyutlarını belirlemeye çalışmakta ve içinde bulunulan durumun ne kadar kötü olduğu, bu durumun yaratabileceği sonuçların neler olduğunu tespit etmek ile ilgilenmektedir (Temelli ve Toplu Yaşlıoğlu, 2017).

Yazında kriz yönetimi ile ilgili yapılmış açıklamalardan da anlaşılacağı gibi krizi yönetebilmek için kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrasında alınan kararlara son derece önemlidir. Kriz karşısında sakinliğini korumayı başarabilen, rasyonel yöntemler kullanarak krizi fırsata çevirmeyi becerebilen işletmelere kriz durumundan mümkün olan en az düzeyde etkilenmektedir. Kriz durumlarında genellikle, üretimi küçültme, işten çıkarma, yatırımları durdurma şeklinde alınan birçok önlem olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kriz durumlarında işletmelerin müşterilerini ve hedef kitlesini doğru bir şekilde bilgilendirmesi, kurumsal iletişim faaliyetlerini paydaşların desteğini almak ve güvenini kazanmak üzere uygulaması önemlidir.

ÖNGÖRÜLEMİYEN BİR KRİZ: KORONAVİRUS SALGINI

Çin’de ortaya çıkan ve hızla dünyaya yayılmış olan Koronavirüs salgını, dünya genelinde binlerce insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuş, virüsün etkileri günlük hayatı etkilemekle kalmayarak global olarak ekonomide etkisini göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından virüsün resmi adı SARS-COV-2 (Şiddetli Akut Solunum Sendromu-Koronsvirüs-2) olarak belirlenmiştir. Virüsün neden olduğu hastalığı tanımlamak için Covid-19 terimi kullanılmaktadır. 30 Ocak 2020 tarihinde Covid-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel bir sağlık acil durumu olarak ilan edilmiş, 11 Mart 2020 tarihinde de pandemi olarak tanımlanmıştır (www.who.int/en ; Erişim tarihi: 9.7.2020). Koronavirüs hastalığı hava yolu ile ve bulaşıcılığı yüksek olan bir hastalık olması dolayısıyla dünyadaki çoğu ülkede önlem

olarak sokağa çıkma yasakları, kafe, restoran, spor merkezleri, okullar gibi kalabalık grupların bir arada olduğu kurumların kapatılması, faaliyetlerini geçici olarak durdurması söz konusu olmuştur. Çoğu ülke diğer ülkeler ile olan sınırlarını kapatmış hatta ülke içinde bile dolaşıma sınırlamalar getirmiştir. Türkiye’de de yaklaşık 2 ay süresince büyükşehirlerin giriş çıkışları kapatılmış, şehirler arası ulaşım kısıtlama getirilmiştir. Neredeyse tüm ülkelerde gıda sektörü hariç üretim durma noktasına gelmiş, dünyanın en büyük imalat işletmeleri üretimlerini durdurmuştur (Aslan, 2020).

Tüm dünyada görülen ve toplum yaşamı, insan psikolojisi ile birlikte tüm sektörleri ekonomik olarak etkileyen bu kriz durumu, tüm toplumların ortak bir akıl ve sorumluluk içerisinde hareket etmesi, bu tip durumlara hazırlıklı olması gerektiğinin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir (Budak ve Korkmaz, 2020). Söz konusu salgın süreci dünyada ve Türkiye’deki hiçbir kurum tarafından öngörülebilen bir kriz durumu olmadığı için tüm toplum ve içindeki aktörler hazırlıksız yakalanmış, kriz durumu oluşuktan sonra aksiyonlar almaya çabalamışlardır.

KÜRESEL SALGIN KARŞISINDA ÖNERİLEN AKSİYONLAR

Koronavirüs salgınına küresel çapta bakıldığında birçok kurumun çeşitli tedbirler aldığı görülmektedir. Kurumlar öncelikli olarak çalışan sağlığını güvence altına almak adına harekete geçmiş, ikincil olarak da kurum içi finansal planlamalar ve iş ortakları ile sürdürülecek aktiviteleri gözden geçirmişlerdir. Bu önlemler doğrultusunda da üretimin yavaşlaması ya da durdurulması, seyahatlerin sınırlandırılması ve hatta yasaklanması gibi durumlarla karşılaşmaktadır. Tüm bu önlemlerin yanında işletmelerin bu durumu kriz yönetimi konusunda bir sınav olarak değerlendirmelerini gerektirmekte, kriz ile başa çıkma çabası aynı zamanda işletmelerin diğer kriz durumlarında nasıl davranacaklarını da belirlemeleri için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (KPMG, 2020).

Koronavirüs salgınına sınırlamak için dünya genelinde büyük bir çaba sarfedilmektedir. Salgın kısa süre içerisinde kontrol altına alınsa dahi işletmelerin virüsün sebep olduğu olumsuz etkileri uzun bir süre yönetmesi gerekmektedir. Bu sebeple kriz yönetimi işletmelerde üst düzey yönetim kademelerinde ele alınması gereken bir husus olarak gündeme oturmuş durumdadır. Çünkü bu salgın, çalışanlar, operasyonlar, işletmenin paydaşları ve tüm toplum üzerinde zorluklar yaratmaktadır. Çalışanların dolaşımının kısıtlanması operasyonel sorunlar ortaya çıkarmakta, psikolojik faktörler işgücü üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu doğrultuda yöneticiler için Koronavirüs salgını bağlamında göz önünden bulundurulması gereken konular dört başlık altında ele alınmaktadır. Bu başlıklar; kriz ve iş sürekliliği planlarının test edilmesi, güçlü bir kriz yönetimi ekini oluşturulması, verilere odaklanması, çalışanların ve iş ortamının güvende tutulması şeklinde sıralanmaktadır (PWC, 2020).

TÜRKİYE’DEKİ İŞLETMELERİN KORONAVIRUS KRİZİNE KARŞI YAŞADIKLARI DEĞİŞİM

Koronavirüs salgını hem işletmeleri hem çalışanları hem de iş yapış şekillerini önemli bir şekilde etkilemiştir. Öngörülemeyen ve büyük bir belirsizlik ortamı taşımakta olan bu süreç işletmeler için tehdit oluşturmuş ve bu tehdidin çalışanlar, müşteriler ve iş ortakları için olası etkilerini anlamaları ve bu etkilere karşı hızlı bir şekilde önlem almaları son derece önemli hale gelmiştir. İşyerlerindeki toplantılar, iş seyahatlerinin şekilleri değişmiş, evden/uzaktan çalışma seçeneği neredeyse tüm işletmeler tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Salgına küresel anlamda bakıldığında birçok işletmenin çeşitli tedbirler almış olduğu görülmektedir. Bu tedbirler üretimin yavaşlaması ve hatta durması, çalışma şekil ve düzenlerinin değişmesi, seyahatlerin iptal edilmesi, toplantıların uzaktan ve çevrimiçi yöntemlerle yapılması gibi durumlar ortaya koymuştur.

Bu çalışmada koronavirüs salgını sürecinde Türkiye'deki işletmelerin nasıl bir kriz durumuyla karşı karşıya kaldığı ve bu krizden mümkün olan en az zararlar çıkabilmek için ne gibi uygulamalar yaptığı incelenmiştir. İşletmeler ilk olarak çalışan sağlığını güvence altına almak adına harekete geçmiş evden çalışma, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, çevrimiçi toplantılar gibi yöntemleri hayata geçirmiştir. İkincil olarak ise finansal planlamalar ve iş ortakları ile sürdürülecek faaliyetlerin gözden geçirilmesi söz konusu olmuştur. Örnek verilecek olursa tekstil sektöründe maske ve koruyucu kıyafet üretimi, gıda sektöründe üretimi artırma, perakende sektöründe çalışma saatlerinin değiştirilmesi ve düzenlenmesi, bankacılık sektöründe yine çalışma koşullarında değişiklikler ve borçlanma, kredi konularında müşterilere sağlanan kolaylıklar, imalat sektöründe ise üretimin durdurulması ile sağlık sektörünün ihtiyacı olan ekipmanların üretilmesi gibi uygulamalar ortaya konmuştur. Bu doğrultuda yapılan incelemeler sektörler bazında incelenmiştir.

Sağlık Sektörü

- Koronavirüs sürecinden en fazla etkilenen kurumların başında hastaneler gelmiştir. Sağlık Bakanlığı bu süreçte birçok devlet ve özel hastaneyi pandemi hastanesi haline getirerek Koronavirüs hastalarını bu hastanelerde bakmaya başlamıştır (<https://hast.saglik.gov.tr/TR,64565/pandemi-hastaneleri.html>, Erişim Tarihi: 10.07.2020).

- Normal hastalara hizmet veremeyen ve salgın sürecinde pandemi hastanesi olarak seçilmiş ve normal hastalarına hizmet vermekte zorlanan hastanelerin çevrimiçi (online) doktor görüşmesi hizmetlerine başlamıştır.

- Bazı hastaneler hastaları evlerinde ziyaret ederek salgın süresince yeni bir uygulama ortaya koymuştur. Bu uygulamalar ile koronavirüs hastaları dışında hizmet bekleyen, hizmet almak durumunda olan hastalara uzaktan yardım yapma olanağı sağlanmış ve hem hastanelerin işlerini yapabilmeleri için bir fırsat oluşmuş hem de toplumun sağlık sektöründen mümkün olan en iyi ve en sağlıklı şekilde faydalanması sağlanmıştır.

- Sağlık sektörüne destek vermekte olan bir diğer sektör ise ilaç sektörü olup, ilaç üreten işletmeler Sağlık Bakanlığı tedavi protokollerinde yer alan ilaçların üretimini hızlı bir şekilde arttırmıştır (www.abdiibrahim.com.tr/, Erişim tarihi: 11.07.2020).

Gıda-Perakende Sektörü

- Sokağa çıkma yasakları, insanların marketlere ve alışveriş merkezlerine girmek istememeleri nedeniyle eve teslimat yapan işletmelerin yoğunluklarında bir artış yaşanmış ve bu artış çalışma saatlerindeki değişim yapmalarını sağlamıştır.
- Eve teslimat yapan bu işletmeler tam kapasite ve hatta kapasite üzerinde çalışmış bu sebeple de depolama sistemleri değiştirilerek kapasiteleri arttırılmıştır.
- Müşterilerin ve çalışanların sağlığını korumak, ürün güvenliği ve mağazalardaki hijyen ortamının sağlanması amacıyla marketlerde bir dizi önlem alınmış, en üst seviyede hijyen tedbirlerinin yanı sıra, çalışanların maske ve koruyucu siperlik kullanması, market içerisinde sosyal mesafeye dikkat edilmesi gibi uygulamalar yapılmıştır.
- Marketlerin çalışma düzenlerinin hem çalışan hem müşteri sağlığını korumak amacıyla değiştirilmesi de alınan önlemlerdendir (Dünya Gazetesi, 2020a).

Tekstil-Giyim Sektörü

- Mağazaların geçici bir süre kapanması, sadece çevrimiçi satış kanallarının açık tutulması (Habertürk, 2020),
- Bazı işletmelerin mağazalarını kapatma kararı aldıktan sonra çevrimiçi satış kanallarını da kapatması (Dünya Gazetesi, 2020b),
- Normal zamana göre daha fazla maske ihtiyacını mevcut üretim tesislerinin karşılamayacağı düşüncesiyle geçici üretim değişikliği kararı alarak maske üretimi yapılması (Sanayi Gazetesi, 2020).

İmalat Sektörü

- Tıbbi cihazlara duyulan ihtiyacın artması dolayısıyla üretim süreçlerinin bu ekipmanları üretecek şekilde kurgulanması (Sputnik, 2020),
- Perakende sektörünün ihtiyaç duyduğu, sosyal mesafe kuralına uymaya ve çalışanları korumaya yardımcı olabilecek bazı ürünlerin tasarlanıp üretilmesi.
- Özellikle otomotiv sektörünün öncü işletmeleri tarafından sağlık çalışanları ve hastaların kullanımına yönelik araç gereçlerin üretilmesi (İK Magazin, 2020).

Telekomünikasyon Sektörü

- Müşterilerinin iletişim sorunu yaşamamaları ve özellikler uzaktan eğitim sürecinde öğrenci ve öğretmenlere kolaylık sağlamak amacıyla ek internet kotaları tanımlanması (<http://www.skdturkiye.org/covid-19/detay/vodafone>, Erişim tarihi: 08.07.2020),
- Evden çalışma sistemine geçmiş olan kurumsal müşterilerine veri merkezini uzaktan yönetme imkanı sunan sistemlerin geliştirilmesi,
 - Sağlık çalışanlarına cep telefonu tarifelerine ek olarak ekstra bedava konuşma dakikası ve internet kotası paketleri tanımlanması (<https://medya.turktelekom.com.tr/turk-telekom-viruse-karsi-mucadelede-kesintisiz-iletisim/>, Erişim tarihi: 09.07.2020),

Yurtdışındaki müşterilerinin dünyanın her yerinden Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Çağrı Merkezi'ni ücretsiz aramalarının sağlanması (<http://www.skdturkiye.org/covid-19/detay/turkcell-iletisim-hizmetleri-as>, Erişim tarihi: 11.07.2020).

- Sunulan altyapı hizmetleriyle eğitim sisteminin dijitalleşmesine katkı sağlanması, uzaktan eğitim sisteminde derslerin ve sınavların sorunsuz gerçekleşmesi için içerik desteği sunulması.

E-ticaret Sektörü

- KOBİ'lere destek sağlamak adına aylık ödemeli mağaza faturalarının indirimli ödenmesi ya da 2 ay ertelenmesi seçeneğinin sunulması,
- Sağlık çalışanlarına yönelik olarak gerekli malzemelerin hızlı bir şekilde tedarik edilip, ulaştırılmasının sağlanması.
- Salgın ve karantina dönemi süresince satıcılara destek olma amaçlı, satış komisyon bedelinin alınmaması ((Webrazzi, 2020).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmelerin salgın, deprem, ekonomik kriz gibi büyük çaplı etki yaratan durumlara karşı bir acil eylem planı oluşturmalarının ne kadar önemli olduğu bu süreçte daha net bir şekilde anlaşılmıştır. İşletmeler yeni iş modellerini devreye alarak, farklı çalışma stratejileri geliştirirken işin sürekliliğinin devam etmesi için bir yol haritası belirlemek durumundadır. Dünyada ve ülkedeki gelişmelere göre kriz planlarında güncellemeler yapılmalı, çalışanlar ile sürekli iletişim halinde kalınmalıdır.

Beklenen ve öngörülemeyen birçok etkiyi içinde bulundurmakta olan bu durum iş sürekliliğinin bir parçası olan kriz yönetiminin önemini bir kez daha vurgulamıştır. Etkin bir iş sürekliliği yönetimi çerçevesi aynı zamanda güncel ve detaylı bir kriz yönetimi yaklaşımını da içermelidir. Bu yaklaşım, işletmenin kendisi ve sektörü için spesifik olarak belirlenecek olan kriz senaryolarını ve bunlara karşı hazırlık, müdahale ve değerlendirme adımlarını bünyesinde barındırmalıdır. Halihazırda yaşanmakta olan salgın durumu karşısında kriz yönetimi çerçevesinde yer alan değerlendirme alanlarına odaklanılması önerilmektedir.

Çok yönlü etkilerinin olacağı ilk gün itibarıyla belli olan koronavirüs salgınına karşı işletmelerin mevcut iş sürekliliği ve kriz yönetimi planlarını güncellemeleri ve bulundukları sektöre özel yaklaşımlar oluşturmaları önem arz etmektedir. Orta ve uzun vadede salgının etkilerinin net bir şekilde öngörülememesi nedeniyle yönetim ve müdahale takımlarına çok önemli görevler düşmektedir. İşletmelerin halihazır durumdaki kriz yönetimi ve organizasyon yapısını, karar alma ve iletişim mekanizmalarını, tehdit/etki analizlerini, süreçlerini ve kurtarma yöntemlerini tekrar gözden geçirmeleri de önemlidir. Bunu yaparken hazırlık, müdahale, uygulama ve değerlendirme aşamalarını içeren kriz planının hazırlanması ve

uygulanmasının hayati öneme sahip olduğu da göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günlük hayatımızın bir gerçeği haline gelmiş ve henüz etkileri geçmemiş olan koronavirüs salgını gibi salgınlarla bir daha yeniden karşılaşılabilceği otoriteler tarafından vurgulanmaktadır. Bu sebeple işletmeler yetkili otoritelerin ilgili açıklamalarını yakından takip etmeli, işyerlerinde gerekli önlemleri almalı, yönetim kurulları uzaktan toplantılar ile karar almalı, işletmeler finansal planlamalarını gözden geçirmeli ve tedarik zinciri yönetimi yeniden kurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

Aslan, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19. *Ayrıntı Dergisi*, 8(85).

Brewton, C. (1987). Managing a crisis: a model for the lodging industry. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 28(3), 10-15.

Budak, G., & Budak, G. (2004). *İşletme yönetimi*. Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları.

Dünya Gazetesi, 2020a. Migros'tan online ticarete yeni uygulama.

<https://www.dunya.com/sirketler/migrostan-online-ticarete-yeni-uygulama-haberi-466091>,

Erişim tarihi:10.07.2020.

Dünya Gazetesi, 2020b. LCW ve Mavi Jeans, online mağazaları da kapattı.

<https://www.dunya.com/sirketler/lcw-ve-mavi-jeans-online-magazalari-da-kapatti-haberi-466228>, Erişim tarihi: 10.07.2020

Habertürk, 2020b. Defacto'dan 1 Milyon antibakteriyel maske daha.

<https://www.haberturk.com/defactodan-1-milyon-anti-bakteriyel-maske-daha-2651306-ekonomi>, Erişim tarihi: 11.07.2020

Kadıbeşegil, S. (2001). Kriz Geliyorum Der! Kriz İletişim ve Yönetimi, MediaCat Yayınları, İstanbul

Koçel, T. (1993). İşletmelerde Kriz Durumlarında Yönetim Uygulamaları. Zaman Yönetimi ve Kriz Yönetimi Semineri, TÜSSİDE.

KPMG. (2020). Covid-19 Kriz Yönetimi Yaklaşımı.

<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/03/COVID-19-Kriz-Yonetimi-Yaklasimi.pdf>, Erişim Tarihi: 15.07.2020).

İK Magazin. (2020) Sağlık Çalışanlarına Destek Veren Markalar. <https://ikmagazin.com/ik-blog/saglik-calisanlarina-destek-veren-markalar/>, Erişim tarihi: 12.07.2020

Mitroff, I. I., Shrivastava, P., & Udwadia, F. E. (1987). Effective crisis management. *Academy of Management Perspectives*, 1(4), 283-292.

Özdevecioğlu, M. (2002). KRİZİN İŞLETMELERİN YÖNETSEL VE ÖRGÜTSEL YAPISI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ VE KAYSERİ SANAYİ İŞLETMELERİNDE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 93-114.

Pira A., Sohodol, C. (2004). Kriz Yönetimi-Halkla İlişkiler Açısından Bir Değerlendirme. İletişim Yayınları, İstanbul

PWC. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19): Krizle Mücadele Yol Haritası. <https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/danismanlik/suistimal-uyum-ve-kriz-yonetimi-danismanligi/yayinlar/yeni-koronavirus-covid-19-krizle-mucadelede-yol-haritasi.html>, Erişim tarihi: 16.07.2020).

Sanayi Gazetesi, 2020. Tüm Stoklarını Bağışladı. <https://www.sanayigazetesi.com.tr/uretim/tum-stoklarini-bagisladi-h21990.html>, Erişim tarihi: 12.07.2020

Sputnik, 2020. Yerli solunum cihazı, tanesi 17 bin dolardan ihraç edildi. <http://www.sanayicidergisi.com.tr/cosb-haberleri/arcelik-100-yogun-bakim-solunum-cihazini-teslim-etti-h1647.html>, Erişim tarihi: 11.07.2020

Temelli, U.E., Toplu Yaşhoğlu, D. (2017). Kriz Yönetimi ve Türkiye’deki İşletmelerde Kriz Yönetimi Örnekleri Üzerine Bir İnceleme. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(51), 233-244.

Tutar, H. (2000). Kriz ve Stres Ortamında Yönetim. Hayat Yayınları, İstanbul

Webrazzi, 2020. E-ticaret sektörü KOBİ’lere olan desteklerini anlattı. (<https://digitalage.com.tr/oppodan-goruntulu-gorusme-konusunda-bilgilendirme-hizmeti/>, Erişim tarihi: 05.07.2020).

<http://www.skdturkiye.org/covid-19/detay/vodafone>, Erişim tarihi: 8.7.2020.

<https://medya.turktelekom.com.tr/turk-telekom-viruse-karsi-mucadelede-kesintisiz-iletisim/>, Erişim tarihi: 09.07.2020.

[www.who.int.en](http://www.who.int/en) ; Erişim tarihi: 9.7.2020

<https://hasta.saglik.gov.tr/TR,64565/pandemi-hastaneleri.html>, Erişim Tarihi: 10.07.2020.

<http://www.skdturkiye.org/covid-19/detay/turkcell-iletisim-hizmetleri-as>, Erişim tarihi: 11.07.2020.

www.abdiibrahim.com.tr/, Erişim tarihi: 11.07.2020.

ELLIPSIS AND PREDICATE

Fəhminə ismayilova

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Doktorant

fehmineismayilova@gmail.com

Key words: ellipsis, language, affix, features, forms

Predicate ellipsis can be defined as a type of ellipsis in which the main predicate of the clause is missing – often together with one or more of its internal arguments – but in which the inflectional domain and the canonical subject position are outside the scope of the ellipsis and hence remain unaffected. It is the anaphoric ellipsis again that may be noticed when omitting the predicate including the lexical verb. It follows from this that the first clause remains unchanged whereas ellipsis can be spotted in subsequent clauses. As Greenbaum notes, ellipsis of predicate often occurs in coordinated clauses. (Greenbaum 2002: 125)

Fathers play football, mothers (play) volleyball, and children (play) basketball.

As a part of predicate, Lexical verb can be missed together with the auxiliary:

She was studying at university, but I (was studying) at school.

One thing must be taken into consideration that expressed and ellipted forms can't be the same, because there should be an agreement with the subject: (Tomas Varhanek 2007: 36)

She has worked hard, but I (have worked) little.

Ellipsis of predicate together with either subject complement (Quirk 1984: 579) or object (Greenbaum 2002: 125) may both be found together with ellipsis of subject, however, this is quite rare with the latter.

When it is cold in your country, (it is cold) in our country too.

Last Sunday I gave the book to my friend, yesterday (I gave the book) to my classmate

In English, predicate ellipsis can be appeared in three ways: (Jeroen van Craenenbroeck and Jason Merchant 2012: 702)

- My son studies well, but my daughter doesn't ___. (Verb phrases ellipsis)
- Azad left for Canada, his friend did ___ too. (Pseudo gapping)
- The doctor doesn't want to check the patient, but he has to. (predicate phrases ellipsis)

No doubt, the most famous type of predicate ellipsis between these is verb phrases ellipsis. According to the researches, verb phrase ellipsis has dominated in the generative grammar of English language for decades. There were a lot of ideas about pseudo gapping. Firstly, it was identified by Stump, while others considered it as a type of VPE; he argued that "pseudo gapping" involves a process different from VPE. (Johnson 2009: 289-328)

Predicate phrase ellipsis is a kind of predicate ellipsis that is rarely discussed. It is considered the states when a non-verbal predicate omitted.

Comparing with Azerbaijani language this process is quite different from English. While in English the ellipsis is possible by the means of verb itself, in Azerbaijani different variants appear, either verbs or affixes are omitted. But there are various points too.

In the Azerbaijan language in a number of paradigms the predicate affix does not take part, in such cases the restoration affix is impossible. Such kind of conjugated forms that have arisen historically have become a language norm. For example, a tendency to non-use or reduce third-party predicate affixes were detected in modern Azerbaijan language.

Such predicate forms cannot be considered elliptical, since they were formed directly on the basis of the internal laws of language development. Specifically, in the Azerbaijani

language, the absence of a third-party indicator in the forms of the present, non-categorical future, obvious past tense, conditional and desirable moods acquired the character of a norm. The same applies to the second person of the imperative mood, also not having a special indicator. In the forms of the categorical future and the narrative past, in connection with the requirement of specificity, the third person singular indicator is used, and in the absence of this requirement, the need to use the specified affix disappears. It can be seen that in connection with the laws of internal, development, language and in these forms of time, a tendency arises to omit the third-person affix of the singular. In the obligatory and necessary moods, the use of the third-person affix of the singular is stable. Cases of normative omission of affixes are also observed in related languages, in the collective monograph "Modern Azerbaijani language" therefore the following is said: " In using predicate functions nominal and auxiliary parts of speech usually accept affixes of the person. However, in the language there are cases of omission of personal affixes for one purpose or another, also, most often the subject is expressed in the sentence with a specific word. In the Turkmen, Kazakh, and Uzbek languages, the omission of personal affixes is not stylistically determined, but has acquired the character of a general law" [M. Гусейнова 1984: 109].

In such units that arose and normalized due to the internal capabilities of the language, although there is a reduction process, however, there is no ellipsis. Ellipsis, referring directly to the phenomena of speech, not to language, arises in connection with certain emotionality and has expressive character. Thus, ellipsis is associated not so much with intralinguistic factors as with extralinguistic. In the structure of elliptical forms you can practically make changes. So, if a sign of expressivity is excluded from expressive elliptic forms, then its place will be taken by a purely communicative sign. In other words, when restoring the abbreviated in order to create the emotionality of a member, emotionality is eliminated and grammatical normativity is created. However, carrying out such an operation in all cases would be wrong, so as in linguistic units, along with communicativeness, expressiveness also plays the main role. In the realization of the expressive function of the language, in the creation of the ellipsis of linguistic units, it acquires an important place in the development from the particular to the general in the process of thinking and their unity. Due to the existence of reduction factors, in elliptical units in many cases in linguistics the concept of ellipsis is identified precisely with the reduction, but elliptical sentences with incomplete. [Z.I.Budagova 1981: 184]

As it seems to us that the ellipsis associated with normalization in language and certain expressive factors, it is especially pronounced in the omission of predicate affixes. In other words, in the field of the predicate category, the definition of the boundary between an ellipsis and other abbreviations is easier than the identification of differences between abbreviations of the sentence members. So, here the abbreviation observed within the framework of the connection only between the subject and the predicate can be evaluated as linguistic normative, and the contraction in homogeneous or parallel predicates in extended and complex sentences, as well as in predicable emotional sentences, qualifies as an ellipsis.

In the Azerbaijani language, along with the ellipse of the predicate affix, the predicate ellipse also appears. Although the predicate ellipse is a syntactic category, the predicate affixes are also abbreviated here. Therefore, arguing over an ellipsis in the field of predictability, one cannot but touch upon the question of the predicate ellipsis. Ellipse of affixes of predicate and predicate in Azerbaijan language is characterized by the following features.

In the ellipsis of the predicate itself, cases like to abbreviate predicate affixes. In addition, in abbreviation a predicate of any sentence or syntactic construction, predicate affixes are accordingly omitted. At the same time, both the predicate and the indicators of predicator are

restored by other components, although there are similar features between the predicate ellipse and the predicate affix reduction, the first appears as a more common phenomenon, in connection with the predicate ellipsis in linguistics the concept of an elliptic sentence in general arose.

The list of literature

1. Greenbaum, Sidney and Nelson, Gerald. **An Introduction to English Grammar**. Harlow: Pearson Education Limited. 2002, pg. 125
2. Jeroen van Craenenbroeck and Jason Merchant. **Ellipsis Phenomena**. 2012, pg. 702
3. Johnson, K. Gapping is not (VP) ellipsis. **Linguistic Inquiry**. 2009, pg. 40, 2, 289-328.
4. М. Гусейнова. Категория сказуемости в современном Азербайджанском языке. Баку. 1984, ст. 109
5. Quirk, Randolph. **A Grammar of Contemporary English**. Harlow: Longman Group Ltd. 2004, pg. 579
6. Tomas Varhanek. **Ellipsis as a means of cohesion**. Thesis. 2007, pg. 36
7. Z. İ. Budaqova. **Müasir Azərbaycan dili**. III cild. Bakı, 1981, səh. 184.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYİ OLAN AİLELERİN SİNEMADA TEMSİLİ

Doç. Dr. Kübra Küçükşen

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü

Orcid No:0000-0001-9248-9541

kubrakucuksen@erbakan.edu.tr

ÖZET

Anne baba olarak engelli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin başta iş hayatı olmak üzere gündelik yaşamın her alanında, rol paylaşımlarını, yaşam kalitesini, sosyal yaşamlarını, evlilik ve aile ile ilgili tüm süreçleri değişim ve dönüşüme uğratmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında toplumda kabul gören anlayış “kadının asli görevinin annelik olduğu” yaratılış olarak bakım ve hizmet vermenin doğasına uygun olduğudur. Engelli bireylerle ilgili yapılan çalışmalar engelli çocuğa sahip ailelerde, sorumluluk bakım ve hizmetlerin anneler üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Bu çalışmada, engelli ailelerinde anne baba rol ve tutumlarının sinemada temsiliyetinin ana karakterleri engelli iki film üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında araştırılması amaçlanmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemiyle seçilen “Tamam mıyız?” ve “Benim Dünyam” adlı filmler sosyolojik çözümleme ve eleştirel söylem analizi ile tahlil edilmiştir. Bu çalışmada ana karakterin “çoklu engelli” olması ve sosyo ekonomik statü farklılığı ölçüt olarak belirlenmiştir. Tamam mıyız? filminin ana karakteri (İhsan)kolları ve bacakları olmayan bir engelli iken, Benim Dünyam filminin ana karakteri (Ela) görme, işitme ve konuşma engellidir.

Çalışmanın bulgularına göre geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri normlarına uygun olarak her iki filmde engelli karakterlerin anneleri duygusal, merhametli, engelli çocuğu için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve bakımını tek başına üstlenen anne rolünde temsil edilirken, baba karakteri daha katı, daha az duygusal hatta engelli çocuğunu “kabullenememe” aşamasını geçememiş bireyler olarak temsil edilmektedir.

Çalışmada incelenen örneklemden hareketle Türk sinemasının engelli bakımında sorumluluk ve görev paylaşımının kadınların dezavantajına olan durumların toplumda olduğu gibi yansıtıldığı, bu konuda topluma olumlu mesaj verecek içerik üretmediği görülmektedir. Sinemanın engelli bireyin sorumluluğu ve bakımı ile ilgili olarak anne kadar babanın da sorumluluk üstleneceği, yerleşmiş kalıp yargıları dönüştürmeye yönelik olumlu rol modellerini izleyiciye sunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, sinema, engelli ailesi, toplumsal cinsiyet

REPRESENTATION OF DISABLED INDIVIDUALS WITH FAMILIES IN THE CONTEXT OF THE GENDER IN CINEMA

ABSRTACT

As parents, having a disabled child changes and transforms all processes regarding the family, together with their role shares, quality of life, social life, and marriage in all areas of everyday life, especially in the work life of parents. In the context of gender roles, the understanding accepted in

society is that “*Woman’s primary duty is motherhood*”, and woman is in line with the nature of care and service in creation. Studies conducted on individuals with disabilities show that care and services are focused on mothers in families who have children with disabilities.

In the present study, the purpose was to investigate the main characters of the representation of parents and attitudes of families who have individuals with disabilities in the context of gender roles through two films that had individuals with disabilities as the main characters. The films called “Are we all right?” (“*Tamam mıyız?*”) and “My World” (“*Benim Dünyam*”), which were selected with the Criterion Sampling Method from purposeful sampling methods, were analyzed with sociological analysis and critical discourse analysis methods. In this study, the main character’s being “multi-disabled” and socio economic status differences were determined as the criteria. The main character of the film (Ihsan) is a handicapped person with no arms and legs in the film “Are we all right?”, and the main character of the film “My World” (Ela) is visually, hearing and speech impaired.

According to the findings of the present study, mothers of disabled characters are represented in both films in line with traditional gender role norms as emotional and compassionate mothers who do not refrain from any sacrifice for their disabled children, and who take care of them alone, while the father character is represented as cold-hearted individuals with less emotions and even who have not been able to “accept” their disabled child.

Based on the sampling examined in the present study, it was observed that the disadvantaged conditions and responsibility and duty sharing of women in the care of the disabled was reflected in Turkish cinema as in society, and Turkish cinema cannot produce content that will convey a positive message to the community on this issue. Cinema should present positive role models to viewers regarding the responsibility and care of the disabled individuals, which the father will also take responsibility as well as the mother, and to convert the long-settled judgments.

Key Words: Disability, cinema, disabled family, gender.

1.GİRİŞ

Engellilik tam bir tanımını yapmak mümkün görünmemekle beraber “insanların gündelik yaşam pratiklerini kısıtlayan sınırlandıran ve diğer bireylerden farklı görülmesine neden olan fiziksel ya da zihinsel olarak belirli oranlarda yetersizlik durumu” olarak ifade edilebilir. Toplumun engelli ve engelli ailesine karşı tutum ve davranışları, hem engelliliğin tanımı hem de engelli bireylerin gündelik yaşam aktivitelerine katılım ve kendilerini ifade edebilmeleri açısından belirleyici bir öneme haizdir. Tarihsel süreçte engelliliğe bakış her toplumda ve her dönemde farklı aşamalardan geçmiş, zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Ortaçağda bazı toplumlarda işledikleri günahlar yüzünden onlara verilen ceza olduğu düşünülüp engelli insanlar toplumdan dışlanarak en ağır işkencelere maruz bırakılırken kimi toplumlarda “acıma” ve merhamet duygusuyla yaklaşılarak hayatlarını idame ettirebilmeleri için yardım ve destekte bulunulmuştur.

Ülkemizde engellilere ilişkin tarihsel süreçte Osmanlı öncesinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı döneminde dışlama olmadığı, toplumda acıma ve merhametle muamele edildiği bilinmektedir(A. Fenge, Subaşıoğlu, 2019:1202).

Türkiye’de engelli politikaları son yıllarda uluslararası alanda yapılan çalışmalara paralel olarak değişim ve gelişim göstermektedir. Tüm dünyada on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren hakim olan sosyal model Türkiye’de de anlayış değişikliğine neden olmuş, “toplumca kabul görmeyen “özürlü”, “sakat” ve “çürük” gibi ibareler “engelli” ifadesi ile değiştirilmiştir. Ayrıca yapılan yeni düzenleme ile *engelli bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadele ilkesinin kapsamının genişletilerek, herkes için fırsat eşitliği yaratılması, topluma tam ve etkin katılım için erişilebilirliğin sağlanması ve engelliliğin her tür istismarının önlenmesi için önleyici ve cezalandırıcı hükümler getirilmesi* (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013) amaçlanmıştır. Bu bağlamda engelli bireylerin sağlık sosyal ve kültürel her alanda ayrımcılığa uğramadan yer alabilmeleri ve ailelerine destek olabilmek adına sosyal politikalar üretme çalışmaları devam etmektedir.

Araştırma kapsamında engellilikle ilgili literatür kuramsal açıdan incelendiğinde geçmişten günümüze geleneksel, tıbbi ve sosyal olmak üzere üç temel yaklaşımın var olduğu görülmektedir. Moral model olarak da adlandırılan geleneksel yaklaşım engelliliği bireysel bir sorun olarak ele alarak, kendisi veya ailesinin işlediği bir suç veya günah nedeniyle verilen ilahi bir ceza (Erkan, 2004: 32) olarak nitelendirirken tıbbi model engelliliği tedavi edilmesi gereken bir hastalık ve anormal bir durum olarak ele almıştır (Giddens, 2008: 325). Sosyal model ise engelliliğin toplumsal olarak yapılandırıldığı ve insanlara dayatıldığı (Erkan, 2002: 34) tüm toplumun sorumluluğunda olan bir durum olarak niteler. Sosyal model bireyleri engelli kılanın toplumun kendisi olduğu, fikrinden hareket ederek engelli bireyleri ‘topluma uyum sağlaması gerekenler’ şeklinde kabul etmek yerine, toplumun onları kapsayıcı şekilde örgütlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Nazlı, 2012: 23). Çünkü sorun “engelli” değil toplumun kısıtlayıcı, damgalayıcı, ayrımcı ve dolayısıyla engelleyici tutumlarıdır (Arıkan, 2002). Engelli bireyin yapamadıklarına (yürüyememe, konuşamama, vb..) odaklanan medikal yaklaşımın tersine toplumun kısıtlamalarına dikkat çeken sosyal yaklaşım toplumdaki engelleri görünür kılmaya ve kaldırmaya odaklanır. Bu konuda toplumsal değişim ve dönüşümlerin de etkisiyle, bireysel tıbbi model açısından engelliye yaklaşımın temelinde yatan sayılıtları toplumsal modele uyarlayan Oliver (1990), bakış açısını engelli bireyden topluma çevirmiştir.

Engelli bireyi olan aile için engelli çocuğunun bakımı zor ve meşakkatli bir durumdur. Bu nedenle engelli bireye sahip ailelerin bir çoğunun psikolojik sosyal veya ekonomik açıdan zorluklar yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Bu sorun alanlarına ilaveten toplumun dışlayıcı tutumu aile için yaşamı daha da güçleştirmekte, çoğunlukla bakım hizmetlerini üstlenen annelerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Yapılan çalışmalar engelli çocuğa sahip annelerin, babalara göre sürekli kaygı düzeylerinin, depresyon puanlarının yüksek olduğunu, daha az sosyal destek algıladıklarını göstermektedir (Kaymaz, 2015; Akkaş, G., ve Coşkun, 2009; Yıldırım-Doğru ve Arslan, 2008).

Var olduğu günden bu yana Türk sinemasında her dönem engellilik olgusu işlenmiş bazen ana karakter bazen yan karakter olarak temsil edilmiştir. Başlangıçta eğlence kültürü üreten sinema toplumsal, ekonomik ve siyasi olayları ve sorunları ele alma biçimleriyle toplumsal gerçekliğin nasıl anlamlandırılabilirliğine ilişkin kanının oluşumunda aktif bir rol oynamaktadır (Ryan, Kellner, 2010: 35-38). Sinema toplumun değer, ahlak ve kültürel kodlarını yansıtmaya ve bu alanlarda topluma mesaj vermesi, içerik üretmesi bakımından önemli bir kitle iletişim aracıdır. Yazılı metin yaklaşık olarak nüfusun sadece yüzde 20’sine hitap ederken sinema, nüfusun tamamına ulaşma ve etkileme gücüne sahiptir. Dolayısıyla toplumda tutum ve davranışlarının oluşmasında, devam ettirilmesinde ve

değiştirilmesinde önemli bir araçtır (Çetin, 2017: 67). Sinemanın bu işlevini gerçekleştirebilmesi için içinde yaşanan toplumsal ve kültürel yapıyı derinlemesine tanıması, zihniyeti en ince ayrıntısına kadar kavraması gerekmektedir (Adanır, 2002:200). Sinema toplumda oluşan kalıp yargılardan etkilenmekle beraber, toplumdaki değer yargılarını değiştirme dönüştürme ve yeniden üretme işlevini sürdüren önemli bir fonksiyona sahiptir.

Sinemada kadının temsili dönemsel farklılıklar arz etmekle birlikte genelde toplumda yerleşik toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil ideolojiyle uyumludur (Öztürk, 2000: 69). Kadının aile ve toplumsal yaşamdaki konumu feminist kuramcılarının ortaya attığı toplumsal cinsiyet kavramı ve ataerkillik üzerinden tartışılmaktadır. Biyolojik olarak kadın ve erkek farklılığı cinsiyet kavramı ile ifade edilirken, toplumsal cinsiyet kimliğinin kadın ve erkekler olarak sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik, ideolojik bağlamda yapılandırıldığına işaret etmektedir (İlbuğa 2018: 295). Ataerkil kültürde, rekabet, akılcılık, verimlilik, bireycilik, acımasızlık gibi özellikler erkeğe atfedilirken, duygusallık, sevecenlik, fedakârlık, sabır, ihtiyatlılık, işbirliği, toplumculuk, uysallık gibi özellikler kadınlara atfedilmekte bu durum kadının bu yönde bir benlik ve kişilik yapısı geliştirmesine neden olmaktadır (Koytak 2001:94). Türk sinemasında kadınlar sıklıkla iyi eş, fedakâr anne olarak temsil edilmiştir. Engelli karakterlerin temsil edildiği filmlerde de bu durum değişmemekte, engelli bireylerin anne baba tutum ve davranışları toplumsal cinsiyet temelinde sinemaya yansıtılmaktadır. Abisel'e göre (2005:136) böylelikle ataerkil kuralların geçerli olduğu dünyanın olağanlığı ve doğallığı kanıtlanmaya çalışılarak bu durum meşrulaştırılmaktadır.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada engelli birey ve ailelerinin sinemaya yansımalarının ana karakterleri engelli iki film (Tamam mıyız?, Benim Dünyam) üzerinden toplumsal cinsiyet temelinde araştırılması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda aşağıdaki sorular araştırmanın temel problemlerini oluşturmaktadır.

1. Engelli bireylerin aile - özel yaşam ve toplumda karşılaştıkları sorunlar ile anne-baba tutumları sinemada nasıl yansıtılmıştır?
2. Engelli bireyi olan ailelerin sosyo-ekonomik statüsünün engelli bireylerin gelişimi açısından oluşturduğu avantaj ve dezavantajlar sinemaya nasıl yansımıştır?

2.METODOLOJİ

Örneklem: Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile aynı yıl gösterime giren “Tamam mıyız ve Benim Dünyam filmleri örneklem olarak seçilmiştir. Ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir (Yıldırım, Şimşek 2016: 122). Bu çalışmada ana karakterin “çoklu engelli” olması ölçüt olarak belirlenmiştir. Tamam mıyız? filminin ana karakteri (İhsan)kolları ve bacakları olmayan bir engelli iken, Benim Dünyam filminin ana karakteri (Ela) görme, işitme ve konuşma engellidir.

Çözümleme Yöntemi: Bu çalışmada ele alınan filmlerde engelli karakterlerin aile ve gündelik yaşam pratiklerinde karşılaştıkları zorluklar, anne- babanın engelli çocuğa karşı tutumları ve engelli ailelerinin sosyo ekonomik farklılıklarının engelli bireyin yaşantısına etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda araştırılan temalar sosyolojik çözümleme ile eleştirel söylem analizinden yararlanılarak yorumlanmıştır.

Sosyolojik Çözümleme: Sosyolojik çözümleme filmleri bir toplumun değer yargılarını, normlarını, ideallerini ve dünya görüşünü yansıtan birer kültür ürünü olarak ele almaktadır. Sosyolojik çözümleme yöntemi; sinemada, toplumun sosyal dinamiklerini, kültürünü, ahlaki normlarını ve işleyişini anlamlandırmakta ve söz konusu alanlara dair sosyolojik çıkarımlar yapmakta kullanılmaktadır (Özden, 2004: 160-161). Örneklem olarak seçilen filmler Berger'in (2018) sosyolojik çözümleme yöntemi içerisinde yer alan cinsiyet ve sosyo ekonomik sınıf öğelerine göre çözümlenerek toplumsal cinsiyet rolleri açısından analiz edilmiştir.

Eleştirel söylem analizi: Güç, hâkimiyet, hegemonya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem analizi yöntemidir (Çelik, Ekşi: 2013:113). “*Nitel içerik analizi*” (Pickering, 2004: 889) olarak da adlandırılan eleştirel söylem analizi, metinde açıkça belirtilen anlamın içinde gizli olan veya ilk anda ima edilen anlamların dışında çağrıştırdığı anlamların, (Gönç-Şavran, 2012:96), hatta bazen hiç söylenmeyen anlamların “Kim nasıl konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor” ortaya çıkarılmasıdır (Sözen, 2014:83). Çünkü metinde neyin söylenmediğini araştırmak bazen neyin söylendiğini veya nasıl söylendiğini ifade etmekten daha açıklayıcı olabilmektedir. (Van Dijk, 2002: 113).

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. “Tamam mıyız?” Filminin Analizi

Resim 3.1. Filmin künyesi ve afişi (Kaynak: beyazperde.com)

“Tamam mıyız?” filmi 2013 yılında çekilmiş olup aynı yıl 29 Kasım tarihinde vizyona girmiştir. Senaristliğini ve yönetmenliğini Çağan Irmak’ın yaptığı, başrollerini Aras Bulut İynemli ve Deniz Celiloğlu’nun paylaştığı sinema filmidir. Filmin süresi 1 saat 32 dakikadır.

Filmin başrollerinden biri Aras Bulut İynemli’nin canlandığı İhsan karakteridir. İhsan; kolları ve bacakları olmayan bedensel engelli, varoş bir mahallede yaşayan yoksul bir ailenin ferdidir. İhsan, neşeli ve hoş sohbet bir insan olmasına karşın bakımını annesi karşıladığı için kendisini annesine muhtaç hissetmekte ve babası tarafından engelli olduğu için kabul görmemektedir. Annesine daha fazla yük olmamak için ölmek istemektedir. Temmuz, (Deniz Celiloğlu) heykeltıraş ve çizerdir. Çok varlıklı bir ailenin oğlu olmasına karşın farklı cinsel yöneliminden dolayı babası tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine evi terk etmiş, küçük bir dairede köpeğiyle birlikte yaşam sürmektedir. Temmuz sevgilisi tarafından terk edilir ve geçirdiği bu kötü süreçte İhsan Temmuz’un rüyalarına girerek ondan kendisini bulmasını ister. Bir gün karşılaşırlar. Temmuz rüyalarının etkisiyle İhsana yardım etmek için yaklaşırken İhsan Temmuz’dan kendisini öldürmesini ister. Daha önce yolları hiç kesişmemiş olan bu iki bireyin hayatı birbirlerini bulmalarıyla daha farklı bir hal alır.

İhsan’ın tüm bakım ve ihtiyaçları annesi tarafından karşılanmaktadır. Babasının İhsan’ın bakımı ile ilgili hiçbir katkısı sahnede görülmez. Ayrıca eve ekonomik bir katkısı olmayan, eşine şiddet uygulayan, para ve menfaat düşkünü bir insandır. Anne karakteri eşinden sürekli kötü muamele, şiddet görmesine rağmen çaresiz bir şekilde katlanmaya devam etmektedir. İhsan içinde bulunduğu hayat ve yaşam standartları nedeniyle daha az sosyal, gelecekte umudunu kesmiş, kendisini annesine yük olarak gördüğü için de ölmek isteyen bir karakterdir.

Tamam mıyız? filminde İhsan’ın annesi kendisi için değil adeta İhsan için, onu mutlu etmek için yaşayan, son derece şefkatli, sevecen, müşfik, çocuğu için her türlü fedakârlığa katlanan ve oğluna yaşam sevinci sağlamaya çalışan bir karakter iken baba karakteri suçlayıcı, kızgın ve utanma aşamasında temsil edilmiştir. İhsan’ın bakımı ve gelişimi ile tamamen yalnız ilgilenmesine rağmen İhsan’la ilgili alınacak en küçük kararda bile İsmail’e sorma, onayını alma ihtiyacı hissetmektedir.

İsmail'in İhsan'la ilgili olumsuz tutumu sahneye şu şekilde yansımıştır.

Temmuz ve İhsan birlikte zaman geçirmekte, Temmuz, İhsan'a kitap okumaktadır. Tam bu esnada yanlarına İhsan'ın babası İsmail gelir. Temmuz bir nevi topluma hizmet çalışması olan bu kitap okuma işini niye yaptığını açıklarken “İhsan gibi arkadaşlarımızın daha iyi hissetmesi için” deyince babanın cevabı: “Canım, İhsan ne hissedecek ki? Oturuyor öyle!” olur. Sadece bedensel engelli olan İhsan babasının gözünde duyguları hisleri olmayan işe yaramayan bir kişi olarak yansıtılmaktadır.

Bir başka sahnede de babası, İhsan'ı göremeyince -Nerede o oğlun olacak yarım porsiyon? diye sorar. Annesinin “Temmuz derneğe götürdü” cevabını vermesi üzerine de “iyi hiç gelmesin, kalsın orda” diyerek evde görmek istemediğini açık bir şekilde ifade etmekte, engelli çocuğunun bedensel eksikliğini aşağılamakta ve damgalamaktadır.

Babasının kendisiyle ilgili olumsuz duygularının İhsan da farkındadır. İhsan'ın kendisini öldürme isteğine karşılık bu durumu anlamlandıramayan Temmuz, İhsan'dan kendisini ikna etmesini ister. İhsan bunun üzerine şu cümleleri söyler: “Böyle doğdum diye babamın benden nefret ettiğini anlatmamı ister misin ağabey, anneme yüküm ben be ağabey”. Bir diğer sahnede İhsan'ın Temmuz'un evinde sürekli kalması gündeme gelince bu teklife sıcak bakmayan İhsan “dünyanın en ağır yüküyüm ben, bir gün bıkip gitmemi isteyeceksin, o zaman ben ne olacağım” diyerek ailede başlayan “kendisini yük olarak görme” algısı, Temmuz'un şahsında başkalarına, topluma da yansıtılmıştır.

Toplumda engellilerin yaşadığı sıkıntıların başında kendilerine acınması, ayrımcılık ve dışlanmadır. Bu durum “Tamam mıyız” filminde bir sahnede şöyle yansımaktadır:

İhsan Temmuz'un neden orada olduğunu anlamak ister ve cevap vermesini beklemeden yine kendisi cevaplar:“Sana acıdım demek için buradaysan çek git, çekemem ben bu muhabbeti!” Bu cevap İhsan'ın kendisine acıyan ve bunu dile getiren ya da dile getirmese de bunu belli eden insanlarla çok sık karşılaştığı ve bu durumdan hoşlanmadığı ve muzdarip olduğunu göstermektedir. Bu durum filmin ilerleyen süreçlerinde de yansıtılmıştır. Bir gün Temmuz ve Beste sahilde otururlarken İhsan'la karşılaşır ve İhsan'ı ilk kez gören Beste: -Ay yazık ya! diye tepkisini ifade eder. Bir başka sahnede Beste, Temmuz ve İhsan birlikte plaja giderler. Plajda bulunan diğer insanlar gelip geçerken İhsan'a üzülmek ve ona garipseyerek baktıkları sahneye yansır.

Resim 3. 2. Sahneye ait görsel.

3.2. “Benim Dünyam” Filminin Analizi

Resim 3. 3. Filmin Afişi (Kaynak: beyazperde.com)

Benim Dünyam filmi, 2013 yılında çekilmiş aynı yıl 25 Ekim tarihinde vizyona girmiş, senaristliğini Uğraş Güneş ve Can Yücel'in yaptığı, yönetmen koltuğunda ise Uğur Yücel'in oturduğu; 2005 yılı Hint yapımı "Black" isimli filmin Türk uyarlamasıdır. Filmin süresi 1 saat 40 dakikadır. Filmin başrollerinden Beren Saat'in canlandığı Ela karakteri, çocukluğunda geçirdiği bir hastalık nedeniyle görme ve işitme yetisini yitirmiş engelli bir karakterdir.

Ela, Büyükkada'da yaşam süren varlıklı bir ailenin kızıdır. Evde annesinin yanı sıra Ela'ya bakım verebilecek yardımcı ve hizmetliler vardır. Bebekliğinde geçirdiği bir hastalığın ardından Ela duyma ve görme yetisini kaybetmiştir. Sekiz yaşına kadar dış dünyayla uyumsuz bir hayat sürer. Sekiz yaşında yolları ablasını Ela'yla aynı sebepten kaybeden Mahir hocayla kesişir ve Ela'nın hayatı bu karşılaşma ile değişir. Mahir hoca sayesinde kendini ifade etmek, eğitimine devam etmek ve kendisini geliştirmek gibi fırsatlara sahip olabilmış, üniversite eğitimini tamamlamıştır. Elâ'nın annesi engelli çocuğu için mücadele eden, fedakâr sevgi dolu bir karakterdir. Babası ise katı, rasyonel ve işine düşkün bir karakterdir. Elâ'nın gelişimi ile ilgili olarak zaman zaman ümidini kesmekte Ela'yı evde bir yük ve tehlike olarak görmektedir. Bir sahnede Ela evde yangın çıkmasına neden olur. Babası Refik bunun üzerine: "Az kalsın hepimizi yakacaktı! Bu kız bir gün hepimizi öldürecek, Ela bu evde kaldığı sürece bize huzur yok! Bu evden gitmesi lazım" diyerek Ela'yı evden göndermek ister. Handan "hiçbir yere gitmeyecek" diyerek özel bir öğretmenle Ela'ya yardımcı olabileceği hususunda Refik'i ikna eder. Annesinin eğitim alması yönündeki çabaları karşısında "görmeyen ve işitmeyen bir çocuğa bir şey öğretmek için öğretmen değil, sihirbaz olmak lazım" diyerek Ela'yı akıl hastanesine yatırma fikrini ortaya atar. Handan'ın "ben yaşadığım sürece kimse benim kızımı bir yere gönderemez" şeklindeki kararlılığı, mücadelesi sayesinde, Elâ özel öğretmenin desteği ile kişisel gelişimi açısından olumlu ilerlemeler kaydeder.

Bir başka sahnede Mahir Hoca Ela'nın boynundaki çingırağı görür ve ne işe yaradığını sorar. Ailesi Ela'nın nerede olduğunu öğrenmek ve onu takip edebilmek için taktiklerini söyler. Öğrendiklerinden sonra Ela'ya dönerek:

-Demek sana bu evde hayvan muamelesi yapıyorlar, ha kızım? der. Ardından Ela'nın babasına döner: "Siz kızınızı hayvan gibi düşünürseniz başkalarından ne beklersiniz?" Ela'nın babası bu soruya "Onu insan yapmak sizin işiniz Mahir Bey" diyerek cevap verir. Konuşma ve işitme yetisi olmayan, gündelik yaşam pratiklerini kendi başına yapabilmesi için eğitimi oldukça zor olan engelli çocuk babası tarafından "insan" olarak görülmemektedir. Baba rolündeki Refik Elâ üniversite mezunu olduktan sonra "işte benim kızım" diyerek onunla gurur duyar. Yani babanın sevgisi şartlı bir sevgidir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarihsel süreçte yedinci sanat olarak algılanan sinemada engelliliğin temsili toplumun engellilik algısıyla paralellik göstermektedir. Engellilerin temsil edildiği filmlerde engelli karakterin acınası ve zavallı, şeytani, şiddetin nesnesi, süper engelli, gülünecek kişi, kendisinin düşmanı, günlük hayata katılım sağlayamayan ve yük olarak temsil edildikleri görülmektedir (Paftalı, 2013: 34-49). Bu çalışmada incelenen filmlerde engelli karakterlerin temsili acınası, gündelik yaşam pratiklerini yardım almadan yerine getiremeyen, fiziksel ve psikolojik şiddetin nesnesi temsil kalıbı içerisinde yansıtılmıştır.

Ailelerin engelli bireylerine karşı ilk tepkiler aile fertlerinin kişilik yapıları, inançları, eğitim düzeyleri, ekonomik düzeyleri vb. birçok değişkene göre farklılaşabilmektedir. Örneğin, dini inanç ve tutumları güçlü ailelerde engelli çocuğa sahip olma Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olarak kabul edilmektedir (Işıksan, 2016: 38). Literatürde Ebeveynlerin tutumları aşama modeliyle açıklanmaktadır. Bu modele göre anne baba birinci aşamada şok, reddetme, acı çekme ve depresyon (Delitay, 2009: 20) yaşamakta, ikinci aşamada; suçluluk kızgınlık ve uyanma; üçüncü aşamada kabul

ve uyum sürecine girmektedirler. Anne babanın her biri bu aşamaları farklı boyutlarıyla yaşayabilmekte, ailenin içinde bulunduğu sosyal ekonomik ve kültürel duruma bağlı olarak engelli bireye karşı tutumu, kabullenışı ve hayata hazırlayışı farklı olabilmektedir.

Ülkemizde engelli bireylerin sorumluluğu bakım ve hizmetleri daha çok anneler üzerindedir. Engelli çocuğa sahip annelerin ev işlerinden ayrı olarak verdiği bakım hizmeti ve emeği her zaman duygusal emek içerir. Ev işleri dışardan ikame edilebilir ve bu anlamda ekonomik değeri ölçülebilir. Ancak duygusal emeğin ekonomik karşılığı yoktur (Özkaplan, 2009:17). Her iki filmde de engelli karakterlerin annesi sevgisi fedakârlığı ve korumacılığı ile kol kanat germekte fakat baba karakteri ya İhsan'ın babasında olduğu gibi oğlundan utanmakta ve onu aşağılayıcı sıfatlarla damgalamakta ya da Elâ'nın babasında olduğu gibi kendileri için hayatlarını zorlaştırıcı bir yük olarak algılamakta, ancak kişisel gelişimini olumlu yönde ilerletip başarı elde ettikten sonra kabullenmektedir. Balıkcı (2019:43) yaptığı araştırmada babaların engelli çocuklarını red düzeyinin annelerin red düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Engelli bireye karşı sahip olunan tutum ve bakış açısı ailede başlamakta, ailenin bakış açısı toplumun ve çevresinin engelli bireye karşı sergilediği tutumlar ve bakış açısını etkileyip şekillendirmektedir.

Film incelemeleri de göstermektedir ki, toplumun engelli bireylere yönelik tutumları, engelli bireyler ve ailelerinin hayata, kendilerine olan bakış açısını da etkilemektedir. Bireylerin kendilerine verdikleri değer diğer insanların ona verdiği değer ile yakından ilişkilidir (Krech vd, 1983: 135). Toplum tarafından olduğu gibi kabul gören, sevildiğini hisseden yahut toplumda bir rol edinmesine izin verilen engelli karakterlerin davranışlarında, hayata bakışlarında geçmişe kıyasla daha olumlu sonuçlar görülmüş, engelli bireylerin engellerini kabullenmeleri toplumun onları kabullenmesiyle daha kolay bir hal almış dolayısıyla engelli bireyler için daha yaşanılabilir dünya mümkün olabilmektedir. Toplumda var olan engelli bireylerin eğitimde başarısız olacakları ve yeteneksiz oldukları düşüncesinin aksine engelli bireyler kendileri için imkân yaratıldığı, kendilerinin önemli olduğunu hissettirecek, destek olacak bir el dokunduğu zaman kendi yaşamlarını asgari yardımla sürdürebilecek düzeye gelebilmektedirler. İncelenen filmlerde, her iki filmin sonu engelli bireylerin annelerinin kanalizasyonla hayatlarına giren “bir başkası”nın desteğiyle kendileri ile ilgili algılarında olumlu değişimle sona ermiştir. Elâ'nın Mahir Hoca sayesinde üniversite eğitimini tamamlayıp mezun olması, İhsan'ın Temmuz sayesinde intihar düşüncesinden vazgeçerek “Ben dünyanın kralyım” diye çılgılık atması gibi.

Yapılan araştırmalar, dünyanın her yerinde engellilerin büyük çoğunluğunun toplumun yoksul kesimlerinden geldiğini ve yoksulluk içinde yaşadıklarını göstermektedir (Işıkhana, 200:29). İncelenen filmlerde engelli bireye sahip ailelerin sosyo-ekonomik koşullarının engelli bireyin başta eğitim ve sağlık olmak üzere kişisel gelişimine katkıda bulunacak her alanda fırsatlara erişimi konusunda hayati önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. Bu farklılık engelli bireylerin durumları açısından filmlere başka bir gözle bakmayı gerektirmekte ve seyircinin tahayyülünde soru işaretleri oluşturmaktadır. Örneğin Elâ İhsan'ın ailesinde olsaydı bu kişisel gelişim ve başarıyı gösterebilir miydi? Veya tam tersi İhsan Elâ'nın sahip olduğu imkanlara sahip olsaydı babası tarafından “ne hissedecek canım, öyle oturuyor işte” cümlesiyle özetlenebilen hayatı daha farklı olabilir miydi?

Sonuç olarak örneklemiden hareketle Türk sinemasının engelli birey ve ailesinin sinemada temsilinin toplumun bakış açısı ve egemen kültürel kodlar çerçevesinde sunulduğu, engelli bireylerin bakım ve hizmetinin de toplumda yerleşik tutum, düzen ve rol paylaşımını olduğu gibi yansıttığı bu konuda topluma olumlu mesaj verecek içerik üretmediği görülmektedir. Sinemanın engelli bireyin sorumluluğu ve bakımı ile ilgili olarak anne kadar babanın da sorumluluk üstleneceği, yerleşmiş kalıp yargıları dönüştürmeye yönelik olumlu rol modellerini izleyiciye sunması gerekmektedir. Sinema, ideolojilerin sürdürüldüğü ve topluma empoze edildiği araçlar olduğu kadar, hakim ideolojilerin yıkılması, bozulması ve yerlerine yeni ideolojilerin geçmesi potansiyeline de sahip (Kabadayı, 2004: 332) toplumun yaşam tarzının ve kültürünün biçimlenmesinde etkili bir kitle iletişim aracıdır. Çünkü “*filmsel anlatı içinde yer alan kültürel temalar, sorunlar ve bunların çözümü,*

toplumsal değerleri meşrulaştırmak üzere üretilen kültürel temsiller sinema seyircisine gerçek yaşamında da yol gösterici olabilecek tutum ve davranış kalıpları empoze etmektedir” (Özden, 2004:160). Bu bağlamda sinemanın toplumda yerleşik olumsuz tutum, davranış ve kodları dönüştürücü, olumlu rol model sunabilecek yapımlara ağırlık vermesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Abisel, N. (2005). Türk Sineması Üzerine Yazılar. Ankara: Phoenix.

Adanır, O. (2002). Sinemada Anlam ve Anlatım. İstanbul: Alfa Basım Yayım

Akkaş, G., ve Coşkun, Y. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (10): 213-227. <http://kefad.ahievran.edu.tr/Kefad/ArchiveIssues/PDF/ec3724d2-ee54-e711-80ef-00224d68272d>, (11.05.2020)

Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model ve Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. Ufuk Ötesi Bilim Dergisi, 2(1):17-25. [http://manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal_model_ozurluler.pdf,\(03.02.2020](http://manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/08/sosyal_model_ozurluler.pdf,(03.02.2020)

Balıkçı, M. (2019). Engellilik Bağlamında Ebeveyn Kabul/Reddi ve Sosyal Destek: Ebeveyn ve Çocuk Algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul.

Berger, A. Arthur (2018). Medya Çözümleme Teknikleri (Çev.A.Aydoğdu, E.Öngün, N.Pembecioğlu, O. Aksu, U. Gündüz). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Çelik H., Ekşi, H., (2013). Söylem Analizi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27:99-117. [https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2114,\(Ocak, 2020](https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2114,(Ocak, 2020)

Çetin, A. (2017). Türk Sinemasında Yoksulluk Temsilleri, 1960-1975 Dönemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Delitay, H. (2009). Engelli Çocukların Annelerinin Çocuklarını Reddetme Davranışları.Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Engelli ve Yaşlı hizmetleri Genel Müdürlüğü (2013). http://www.eyh.gov.tr/upload/Node/8137/files/bm_engellihaklarisozlesmesi.pdf

Erkan, G. (2004). Özürlülüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet uygulamaları. Toplum ve Sosyal Hizmet. 15(2): 31-38, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800938>, (Mart 2020).

Atayurt Fenge. Z.Z., Subaşıoğlu, F. (2019). Dünyada Ve Türkiye'de İşitme Engellilik: Zaman Çizelgesi. DTCTF Dergisi. 59: 1188-1207. <http://dtctfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/6355/5762> (Mart,2020)

Giddens, A. (2008). Sosyoloji. Güzel, C. (Editör). Özel, H. (Çeviren). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gönç Şavran T. (2012). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri(64-105) içinde. T. Gönç Şavran (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Işıkhani V (2016). Engelli Sorunları. Engellilerle Sosyal Hizmet (24-47)içinde. Y. Genç (Ed.), Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını

İlbuğa E U (2018) Yeşim Ustaoglu Sinemasında Kadın Karakterlerin Özgürlük Arayışları, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi 11, 292-320. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/504854> (Temmuz, 2020).

- Kabadayı, L. (2004). Toplumsal Cinsiyet ve Film ‘90’lı Yıllarda ABD -İspanya-Hong Kong ve Türk Sinemasında Üretilen Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Olgusunun Feminist Yaklaşımla İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaymaz, K. (2015). Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi ve Aile İşlevlerinin İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Krech, D. Crutchfield, S. Ballachey E.L. (1983). Cemiyet İçinde Fert. Mümtaz Turhan (Çev).İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Koytak, N. (2001). Her Anne Bir Okul- Kadından Topluma Eğitim. İstanbul: Uçurtma Yayınları
- Nazlı, A. (2012). Öteki Beden: Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik. Sosyoloji Dergisi. 27: 17-32. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/593747>, (Mart,2020)
- Oliver, M., (1990) “The Individual and Social Models of Disability”, <http://www.disabilityarchive.leeds.ac.uk/>, Erişim Tarihi: 05-07-2012
- Özden, Z. (2004). Film Eleştirisi. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İş Erkek İş. Çalışma ve Toplum. 2,
- Öztürk S. R. (2000). Feminist Film Politikası: Mürebbiye Örneği, Kültür ve İletişim, 3, 51-70
- Paftalı, E. (2013). Yakın Zaman (1996-2013) Türk Sinemasında Engelliliğin Temsili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Pickering, M. J. (2004) “Qualitative Content Analysis” , in: Lewis-Beck, M.; A. Bryman ve T.F. Liao. The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods. Sage Publications, 889-890.
- Ryan, M. ve Kellner, D. (2010). Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası. Özsayar, E. (Çeviren). İstanbul: AyrıntıYayınları.
- Sözen, E. (2014). Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite. Ankara: BirleşikYayınları
- Van, Dijk, T. A. (2002). The İnterdisciplinary Study of News as Discourse. K. B. Jensen ve N. W.Jankowski (Ed.), A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research in. (108-120). Londra-New York: Routledge.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım-Doğru, S. S., Arslan, E. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 19: 543-553. <file:///C:/Users/Asus/Downloads/432-866-1-SM.pdf>, (Nisan, 2020).

KUR'AN'A KARŞI YANLIŞ ALGILAR ve SONUÇLARI

Doç. Dr. Ahmet ABAY

(Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi):

<https://orcid.org/0000-0001-8284-8336>

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İlahiyat Fakültesi

e-mail: ahmetabay70@hotmail.com

ÖZET

Kur'an'dan istifade edebilmek için onun değerini ve içeriğini doğru bir şekilde kavramak gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyebilecek birçok etken mevcuttur. Bu etkenlerin başında ona karşı oluşturulan yanlış algılar gelmektedir. Bu yanlış algıların neler olduğunu, neden ve kimler tarafından oluşturulduklarını bilmeden Kur'an'ın oluşturmak istediği sahih ilah, din, peygamber ve kitap algısını kavramak mümkün olmayacaktır. Kısacası ilahi formata uygun bir hayat tarzı oluşturulamayacaktır.

Bu çalışmada Kur'an'ın zihinlerde oluşturmak istediği etkiyi kırmak için müşrikler, inkârcılar ve ehli kitap mensupları tarafından Kur'an'a karşı oluşturulan yanlış algılar ele alınacaktır. Bu yanlış algıların ne olduğu, bunların nasıl bertaraf edilmeğe çalışıldığı, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların nasıl uyarıldığı Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerden istifade edilerek tespit edilmiştir.

Kur'an'a karşı oluşturulan bu yanlış algıları birkaç ana başlık altında ele almak mümkündür:

1. Kur'an'ın Kaynağına Yönelik Algılar; (Sihir ve beşer sözü olarak nitelemek, uydurulan bir yalan ve eskilerin masalları olarak nitelemek, cinlerin/şeytanların indirdiğini iddia etmek Kur'an'ın benzerini söyleyebiliriz demeleri gibi)
2. Kur'an'ın Mahiyetine Yönelik Algılar; (Hayırlı bir şey olsaydı önce biz inanırdık demeleri, değiştirilmesini istemeleri gibi)
3. Kur'an'ı Dinlemeye ve Anlamaya Yönelik Algılar; (Dinlenilmesini engellemeleri, anlamamış gibi tavır sergilemeleri gibi)
4. Kur'an'ı Hafife Alma ve İtibarsızlaştırmaya Yönelik Algılar; (Kur'an'ı mehcur bırakmaları, vahye iman etmeyi oyun haline getirmeleri gibi)

Kur'an'a karşı oluşturulmaya çalışılan bu vb. yanlış algılara, Allah Teâlâ Kur'an'ın ne olduğunu ve ne olmadığını beyan ederek cevap verir. Böylece Kur'an karşı oluşturulmaya çalışılan yanlış algılar tashih edilir ve bunların olumsuz sonuçları bertaraf edilir. Tam metinde bunlara detaylı bir şekilde yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, nüzul, algı, yanlış.

Giriş

İnsanlara hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim onu gönderen mercii tarafından kendisinde şüphe olmayan bir kitap olarak tanımlanır.¹ Hal böyle olmasına rağmen bazı insanların sahip oldukları yanlış algılar ve bazılarının da kasıtlı olarak oluşturdukları algılar sebebiyle Kur'an hakkında bir takım söylem ve tartışmalar süregelmiştir. Kur'an'dan istifade edebilmek için onun değerini ve içeriğini doğru bir şekilde kavramak gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyebilecek birçok etken mevcuttur. Bu etkenlerin başında ona karşı oluşturulan yanlış algılar gelmektedir. Bu yanlış algıların neler olduğunu, neden ve kimler tarafından oluşturulduklarını bilmeden Kur'an'ın oluşturmak istediği sahih ilah, din, peygamber ve kitap algısını kavramak mümkün olmayacaktır. Kısacası ilahi formata uygun bir hayat tarzı oluşturulamayacaktır.

Vahye/Kur'an'a yönelik algı oluşturma çabaları çok geniş bir alanı oluşturmaktadır. Kur'an'a yönelik bu tür girişimler vahyin nüzul sürecinde başlamış olup günümüze kadar devam edegelmiştir.² Bu çalışmada Kur'an'ın zihinlerde oluşturmak istediği etkiyi kırmak için müşrikler, inkârcılar ve ehli kitap mensupları tarafından Kur'an'a karşı oluşturulan yanlış algılar ele alınacaktır. Bu yanlış algıların ne olduğu, bunların nasıl bertaraf edilmeğe çalışıldığı, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların nasıl uyarıldığı Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerden istifade edilerek tespit edilmiştir.

Kur'an'ın insanlar üzerindeki etkisini görenler dün müşriklerin yaptıklarına benzer şeyleri bugünde yapmaya çalışmaktadırlar. Zira Kur'an'ın insanlar üzerinde oluşturduğu bu etkiyi ancak birtakım tedbirler neticesinde yok edebileceklerini veya en azından azaltabileceklerini düşünmektedirler. Bunun için de insanların zihinlerini Hz. Peygamber'e ve vahye karşı doldurmak için birtakım algı operasyonları düzenlemeye kalkışmaktadırlar.³ Kur'an'a karşı oluşturulan bu yanlış algıları birkaç ana başlık altında ele almak mümkündür:

Nüzul Sürecinde Oluşturulan Algılar

1. Kur'an'ın Kaynağına Yönelik Algılar; (Sihir ve beşer sözü olarak nitelemek, uydurulan bir yalan ve eskilerin masalları olarak nitelemek, cinlerin/şeytanların indirdiğini iddia etmek Kur'an'ın benzerini söyleyebiliriz demeleri gibi)
2. Kur'an'ın Mahiyetine Yönelik Algılar; (Hayırlı bir şey olsaydı önce biz inanırdık demeleri, değiştirilmesini istemeleri gibi)
3. Kur'an'ı Dinlemeye ve Anlamaya Yönelik Algılar; (Dinlenilmesini engellemeleri, anlamamış gibi tavır sergilemeleri gibi)
4. Kur'an'ı Hafife Alma ve İtibarsızlaştırmaya Yönelik Algılar; (Kur'an'ı mehcür bırakmaları, vahye iman etmeyi oyun haline getirmeleri gibi)⁴

¹ Bakara 2/2

² Ahmet Abay, *Nüzul Sürecinde Kur'an'a Karşı Algı Yönetimi*, (İstanbul: Düşün Yayınları, 2016), 18.

³ Abay, *Nüzul Sürecinde Kur'an'a Karşı Algı Yönetimi*, 27.

⁴ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Abay, *Nüzul Sürecinde Kur'an'a Karşı Algı Yönetimi*, 127-164.

Daha Sonraki Dönemlerde Oluşturulan Söylem Ve Algılar

Kur'an'a karşı oluşturulmaya çalışılan bu vb. yanlış algılara, Allah Teala Kur'an'ın ne olduğunu ve ne olmadığını beyan ederek cevap verir. Böylece Kur'an karşı oluşturulmaya çalışılan yanlış algılar tashih edilir.

Kur'an'ın ne olduğu ve niçin indirildiği özetle şöyle ifade edilir: Kur'an, Allah'ın indirdiği bir kitap'tır. Azizdir, şerefli ve üstündür. Zikirdir, öğüt, hatırlatmadan başka bir şey değildir. Nurdur İnzar edici, uyarıp-korkutucu, hidayet ve rahmet olan, mübin/apaçık ve aşıkâr, ve burhan/delil, hüccet ve kesin kanıt, mufassal/çeşitli biçimlerde fasıllar halinde açıklanmış, çelişkisiz, basair/görülebilecek ayetler, tebliğ ve beyan olan bir kitaptır. Değişmez ve değiştirilemez, hak olan ve hak ile indirilen ve hak ile tilavet edilen, furkan/hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden, iyiyi kötünden ayıran, diğer kitaplardaki hakkı doğrulayan, tasdik ve teyid eden, hayır, sinelere ve mü'minlere şifa ve büşra/müjde olan, Hz. Peygamber'in ve mü'minlerin yüreklerini sağlamlaştırmak için parça parça indirilen bir Kitap'tır.

Kur'an'a karşı oluşturulan yanlış algıları iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi art niyetli olmadan yapılan yorumlar sebebiyle Kur'an hakkında yanlış algıların oluşmasına sebep olan yorum ve yaklaşımlar. Diğer ise art niyetle ve çıkar sağlamak için oluşturulan algılar.

ART NİYET OLMAKSIZIN KUR'AN İLE İLGİLİ YAPILAN YORUMLAR SEBEBİYLE OLUŞAN ALGILAR

Sübjektif Yorum Kaynaklı Algılar

Sübjektif yorumların birçok nedeni vardır. Fakat en sıkıntılı nedenlerden birisi İbn Teymiye'nin dikkat çekmeye çalıştığı şu husustur: "Bazı fırkalar Kur'an ayetleri hakkında bir takım anlamlara önce kendileri inandılar, sonra da Kur'an lafızlarını inandıkları bu anlamlara hamletmeye kalkıştılar."⁵

Mustafa Öztürk İsra Suresi 1. Ayetin mealini şu şekilde verir: "*Bir gece vakti kulu Muhammed'i Mescid-i Haram'dan [Cirane mevkiindeki] en uzak mescide götüren Allah yüceler yücesidir. Biz o mescidin çevresini mübarek kıldık ve bu gece yolculuğunu Muhammed'e bir kısım ayetlerimizi/nimetlerimizi göstermek için yaptık.*" Meali verdikten sonra ayetle ilgili şu açıklamaya yer vermiştir: "Bu ayette geçen "Mescid-i Aksâ" genellikle Kudüs'teki Beyt-i Makdis olarak yorumlanır. Ancak erken dönem siyer kaynaklarına göre bu mescidin bulunduğu yer Kudüs değil, Mekke ile Taif arasında, Mekke'ye dokuz mil uzaklıkta bulunan Cirane mevkiidir."⁶ Erken dönem siyer kaynakları ifadesiyle öncelikle Vakıdî'yi kast ederek onu referans göstermiştir. Hâlbuki Vâkıdî'nin metninde geçen el-mescidü'l-aksa tabiri,

⁵ İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*, Thk. Adnan Zenzur, (Byy. 1972), 110.

⁶ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, (Ankara: Ankara Okulu Ankara Yayınları, 2015), 323.

rivayette de belirtildiği⁷ gibi Hz. Peygamber'in Ci'râne'de konakladığı sırada namaz kılmak üzere düzenlenmiş bir musalla idi. Burası aynı zamanda Mikat mahalli idi ve Resûlullah ihrama girmek üzere vadinin bir tarafından diğer tarafına geldi. Öncelikle Vâkıdî kaynak gösterilerek, sanki onun, Hz. Peygamber'in İsrâ gecesi götürüldüğü Mescid-i Aksa'nın Ci'râne'de olduğunu söylediği gibi bir algı oluşturulmaktadır. Hâlbuki Vâkıdî dahil hiçbir erken dönem siyer kaynağı böyle bir şeyden bahsetmemiştir. Huneyn savaşı hicretin 8. yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihten önce ya da İsrâ ve Mi'rac hadiselerinin gerçekleştiği Mekke döneminde Ci'râne mevkiinde böyle bir mescid olduğundan hiç kimse söz etmemiştir.⁸

Okuduğunu Anlayamamaktan Kaynaklanan Yanlış Algılar

Ayetleri veya ayetlerle ilgili yapılan yorumları doğru bir şekilde anlamayanlar, anladıkları şekilde hükümler ve kararlar vererek Kur'an ile ilgili yanlış algıların oluşmasına neden olmaktadır. Aşağıda aktaracağımız durum buna güzel bir örnektir:

-Hoca Efendinin birine göre; Hz. Osman'ın halifeliği döneminde bir kadın altı ayda doğum yapıyor, olay kendisine intikal edince; kadının zina ettiğini, evli olduğundan dolayı da recm edilmesi gerektiğini söylüyor ve kararını infaz ediyor. Hz. Ali haberi öğrenince, Halife'ye muhalefet ediyor fakat bu esnada kadın recm edilmiştir.

Bu Hoca Efendi; "Nasıl olur da Hz. Osman böyle bir yanlış yapar, masum bir kadını öldürür." diye feryat ediyor.

Gerçekte hata yapan Hz. Osman değil, Kurtubi'nin ibaresini doğru okuyamayan ve bu yüzden yanlış anlayan Hoca Efendidir.⁹ Hadisenin aslı şöyledir: "Hz. Osman'a altı ayda doğum yapan bir kadın getirilir. Halife ona had cezası uygulamak ister. Hz. Ali ise aşağıdaki ayetleri gerekçe göstererek kadına had cezası verilemeyeceğini söyler. "*Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır.*"¹⁰ "*Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*"¹¹ Bu durumda süt emme süresi "yirmi dört", hamilelik ise "altı" aydır. Kadın altı ayda doğum yaptığına göre bu hamileliğin en alt sınırı olan zamana tekabül eder. Bundan dolayı da kadın recm edilmez. Hz. Ali'nin açıklamalarını dinleyen Halife, ilk beyanından döner ve kadına had cezası uygulamaktan vazgeçer.¹²

Yaşadığı Toplumun Kültürünü Mutlaklaştırma Sonucu Oluşan Algılar

İnsanların içerisinde yaşadıkları toplumdan ve onun sosyal ve kültürel dinamiklerinden etkilenmeleri son derece normal bir durumdur. Anormal olan durum toplumdan öğrendikleri bir şeyin mutlak doğru olduğunu iddia etmek ve doğru kendilerine ifade edildiği halde kendi düşüncelerinde ısrar etmektir. Bu konuda yaşadığım bir husus tam da bu duruma örnek olmaktadır.

⁷ Bkz. Vâkıdî, *Megâzî*, thk. Marsden Jones, (Beyrut: Dârü'l-a'lemî, 1989/1409), 3/958-959.

⁸ Mesut Kaya, "*Kur'an Meallerinde Şaz Yorumların Varlığı ve Öznellik Problemi -Mustafa Öztürk'ün Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri'si Örneği*" marife dini araştırmalar dergisi 19/2.(2019), 451.

⁹ <http://www.millicozum.com/mc/duyurular/kuran-mealinin-onemi-ve-carpitma-ornekleri-dp1> (Erişim 06.07.2020)

¹⁰ Ahkaf 46/15

¹¹ Bakara 2/233

¹² Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Cami-u li-Ahkami'l-Kur'an*, (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 16/128

Bursa’da bulunduğum bir dost meclisinde bulunurken evlilik ve akraba evliliğiyle ilgili bir konu açıldı. Mecliste bulunanlardan birisi, “akraba evliliği haramdır” dedi. Böyle dememesi gerektiğini, Kur’an-ı Kerimde haramlığına dair bir hüküm bulunmadığını aksine Hz. Peygamber’e kiminle evlenebileceği hakkında bilgi verilirken, hala, teyze, amca ve dayı kızları ile evlenebileceği¹³ ile ilgili açıklamaların olduğu ve tarih boyunca Müslümanların akraba evlilikleri yaptıklarını izah etmeme rağmen hala bunun haramlığı konusunda ısrar etmeye devam etti.

Bu kişi batı Trakya’dan gelen bir muhacirdi. Zira onların kültürlerine göre akraba evliliği yapılmazdı. İşte toplumda oluşturulan bir hurafe helal olan bir şeyi haram kılabilmektedir. Hâlbuki böyle bir durumda söylenmesi gereken; “bu helaldir fakat bizim kültürümüzde pek tercih edilmemektedir.” olmalıydı.

İdeolojik Okuma Sonucu Oluşan Algılar

Bazı insanlar yaşadıkları toplum veya aldıkları eğitim sebebiyle bir takım mezhebi veya ideolojik düşüncelere yönelebilmektedir. Sahip oldukları mezhep veya ideolojiler onların Kur’an ve öğrettiği din ile ilgili bir takım söylemleri geliştirmelerine neden olabilmektedir. Bu söylemlerin başında “Emevi İslam’ı” ve “Şii İslam’ı” söyleminin geldiğini ifade etmek mümkündür. Meseleye ideolojik açıdan bakan gerek ehli-i sünnet gerekse alevi-Şii kesimler bu söylemleri dillendirmekte ve birbirlerini ötekileştirerek din ile ilgili olumsuz algıların oluşmasına neden olmaktadır.

İslâm dünyasında dinî konularda mezhep içi ve mezhep dışı görüş ayrılıkları her zaman olmuşsa da son zamanlarda ülkemizde yanlış din algısının Emevîlerden kaynaklandığı şeklindeki söylemlerin daha sıkça gündeme getirildiğini görüyoruz. İslâm dünyasında çoğunluğun mezhebi olan Ehl-i Sünnet mezheplerini eleştiri kastıyla gündeme getirilen “Emevî İslâmı” söylemi, özellikle bazı akademisyen ve yazarlar tarafından gündemde tutulmaya çalışılmaktadır. Bu konuda Alevilerden bazı kişi ve grupların bilinçli bir rol oynadıklarını söylemek yanlış değildir.¹⁴

“Emevî İslâmı” söylemi, geçmişte bir aileye ait bir din anlayışı olarak kabul edilen bir durumu ifade etmek için kullanılmayıp günümüzde gündeme getirilen bir konudur. İlk dönemlerde “Emevî İslâmı” diye bir İslâm olmadığına göre ve varsa sapmalar farklı görüşlere mensup insanlar arasında kabul görebildiğine göre bu sapmaların Emevîlere aitmiş gibi zikredilmesi nasıl doğru olabilir?¹⁵

ART NİYETLE VE ÇIKAR SAĞLAMAK İÇİN OLUŞTURULAN ALGILAR

Vahyin insanlara doğru yolu göstermesini engellemek isteyenler tarihin her döneminde var olagelmıştır. Bu engellemeyi yapma şekli bazen sözlü, bazen iftiralar atma bazen de şiddete başvurarak yapıla gelmiştir. Bunlar kendi çıkarlarını ve nüfuzlarını

¹³ Ahzab 33/50

¹⁴ Adnan Demircan, “Emevî İslâmı” Söylemi Üzerine Bazı Düşünceler, Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslâm Sempozyumu Tebliğleri, (Şanlıurfa 2016), 10.

¹⁵ Demircan, “Emevî İslâmı” Söylemi Üzerine Bazı Düşünceler, 13.

kaybedeceklerini düşündüklerinden dolayı engellemek için algı oluşturma dahil adeta her yolu denemişlerdir. Bunlardan bir tanesi de bu işler için bütçeler oluşturmaktır.

Yanlış Algılar Oluşturmak İçin Bütçe Ayırmak

Hakikate karşı kör ve sağır davranıp onu anlamaya yanaşmayan bazı insanlar sadece bu tutumlarıyla yetinmez, bu hakikatin yok olması için sahip sahip oldukları imkânları – bunları kendilerine vereni unutarak- seferber ederler. Allah yolundan alıkoymak için servetlerini harcarlar: ***“Doğrusu hakîkati inkâr edenler, insanları Allah’ın yolundan engellemek için mallarını harcarlar ve kıyâmete kadar harcamaya da devam edeceklerdir fakat bu yaptıkları harcamalar, ileride yüreklerini yakan bir pişmanlığa dönüşecek ve sonunda yenilgiye uğrayıp perişan olacaklar! Ve bundan da ders almayıp inkârcılıkta direten kâfirler, topluca cehenneme sürülecekler!”***¹⁶

Bu imkânlarını bazen Firavun’un yaptığı gibi Peygamberin karşısına sihirbaz çıkarmak, bazen şairlere paralar vererek Peygamberi hiciv ettirmek bazen de Ebu Leheb’in karısı Ümmü Cemil gibi gerdanlığını satıp peygambere eziyet yolunda kullanmışlardır.

İşte bu bütçeler sayesinde bazen şahıslar bazen sivil toplum kuruluşları bazen de bilim adamı kisvesindekiler, Kur’an ile ilgili bir takım söylemlerin ve algılar oluşturmuşlardır.

Kur’an’ın Allah Kelamı Olmadığı İddiası

Bu iddia Kur’an’ın Allah tarafından gönderilmeyip Hz. Muhammed tarafından uydurulduğu algısını oluşturmak için ortaya atılmıştır. Kur’an’ın indirilmeye başladığı andan itibaren hemen her dönemde Kur’an düşmanları tarafından dillendirilmeye devam etmiştir. Günümüzde de bunu dillendirmeye devam edenler mevcuttur.¹⁷ Bu algıyı oluşturanların temel amacı Allah’ın insanlara bir şey söylemeyeceğini, insanın istediği gibi yaşamakta özgür olduğunu ortaya koymaktır. Dolayısıyla da Allah’ın insan bir peygamber göndermeyeceğini kanıtlamaktır. Ama maalesef böyle düşünen ve böyle algılar oluşturmaya çalışanların hevesleri kursaklarında kalmıştır. Zira Allah insanlara rehber olsunlar diye Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar çok sayıda peygamber göndermiştir. Hem tarihi bilgiler hem de vahiy bunu doğrulamaktadır.

Kur’an’ın Tahrif Edilmiş Olduğu İddiası

Kur’an her türlü tahriften korunmuş olmasına rağmen tarih boyunca art niyetli bazı kimseler tarafından Kur’an’ın tahrif edildiğine dair bir takım iddialar ortaya atıla gelmiştir. Bu iddialar bazen inkarcılar bazen de kendini müslüman sayan aşırı/gulat gruplar tarafından dillendirilmiştir. Bu görüşleri gündeme getirenlerden biriside İtikadî meselelerde aşırı görüşleriyle tanınan ve Gulât-ı Şîa olarak bilinen bazı gruplardır. Bu gruplar Kur’ân’ın tahrif edildiğine dair müstakil eserler telif etmişlerdir. Bu bağlamda Ahmed b. Muhammed es-Seyyârî’nin (ö. 268/882) Kitâbu’lKıraat’ını (veya et-Tenzîl ve’t-Tahrîf), Ebu Ca’fer Muhammed b. Hasan esSayrafi’nin (ö. 148/765) et-Tebdîl ve’t-Tahrîf’ini, Ali b. Ahmed el-

¹⁶ Enfal 8/36

¹⁷ <https://pozitifateizm.wordpress.com/category/elestiriler/kuran-celiskileri-ve-yanlislari/> (Erişim 06.07.2020)

Kûfî'nin (ö. 352/961), Kitâbu't-Tebdîl ve't-Tahrîf'ini, en-Nûrî et-Tabersî'nin (öl. 1320/1903), Faslu'l-Hitâb fî Tahrîf-i Kitâb-ı Rabbî'l-Arbâ'ni örnek olarak zikredebiliriz.¹⁸

Bu konuyla ilgili olarak Kummi (ö. 307/919)nin tefsirinde yer alan bir örneği sunmakla yetineceğiz.

Nisâ suresinin 64. ayetinin “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا” aslında “جَاءُوكَ يَا عَلِي” şeklinde indiğini Ebî Ca'fer vasıtasıyla aktarmaktadır.¹⁹ Hâlbuki Şiilerin önde gelen müfessirlerinden biri olan Tabatabâî,²⁰ ayetin tefsirini yaparken münafıklar hakkında indirildiğini ifade etmektedir. Ayetin yer aldığı ayet grubuna bakılırsa münafıkların söylem ve tavırlarına bir reddiye olduğu rahatlıkla görülecektir. Tûsî,²¹ Tabersî²² gibi müfessirler de ayetin tefsirini yaparlarken konunun Hz. Ali ile hiçbir bağlantısını kurmamaktadırlar.

Kummi ve benzerleri gibi farklı görüşler bulunsa da, Şiî ulemanın çoğunluğunun kanaatinin, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e vahyolunduğu şekliyle elimize ulaşmış olduğu şeklinde olduğunu belirtmekte yarar vardır.²³

Bilimsel Çalışmalarda Kur'an İle İlgili Oluşturulan Bazı Olumsuz Algılar

Kur'an ile ilgili lehte ve aleyhte binlerce çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların bir kısmında maalesef hiçbir mesned olmadan veyahut zayıf, uydurma bir takım bilgilere dayanılarak Kur'an ile ilgili birtakım olumsuz algıların oluşmasına vesile olunmuştur. Bunlarla ilgili birkaç örnek verelim.

P. GRANEVİC tarafından yazılıp Nergis Residova'nın tercüme edip Kemal Atik'in yayına hazırladığı bir makalede sahabenin Kur'an'ı nasıl ezberleyip kayıt altına aldığı anlatılırken şu ifadeler yer verilmektedir: “Sahabilerin hafızası 25 yıl boyunca aniden ortaya çıkan vahiyleri muhafaza ediyordu. Her vahyin tek ve son olduğu zannedilmiştir. Vahiyler rastgele yazılmıştır. Vahyin esas bölümü ezberlenip devrediliyordu. Bunun bazı bölümleri belki bizzat Hz. Muhammed tarafından veya sahabeler tarafından unutulmuştur.”²⁴ Söz konusu paragrafta genel manada normal bilgiler verilirken son cümlesi ile vahyin korunmuşluğu ve inen vahiylerin tam olarak Kur'an'da yer aldığı ile ilgili düşünce “**Bunun bazı bölümleri belki bizzat Hz. Muhammed tarafından veya sahabeler tarafından unutulmuştur**” denilerek sarsılmaya çalışılmaktadır.

¹⁸ Sabuhi Şahavatov, *İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrîfî Konusuna Yaklaşımı, Usûl: İslam Araştırmaları*, Sayı 22 (2014), 49.

¹⁹ Ebu'l Hasan Ali b. İbrahim el-Kummi, *Tefsiru'l Kummi*, (Kum: Muessetu İmam Mehdi, 1435/2013), 1/209.

²⁰ Muhammed Hüseyin et-Tabatabai, *el-Mizan fî Tefsiri'l Kur'an*, (Beyrut 1417/1997), 4/415.

²¹ Ebu Cafer Muhammed b. Huseyin et-Tusi, *et-Tibyan fî-Tefsir'il Kur'an*, (Beyrut: Dar İhya'ut Turasi'l Arabi, ts), 3/244.

²² Ebu Ali Fadl b. Hasen b. Fadl et-Tabersi, *Mecmau'l Beyan fî-Tefsiri'l Kur'an*, Thk: İbrahim Şemsuddin, (Beyrut: Dar Kutübi'lİlmiyye, 1418/1997), 3/90

²³ Şahavatov, *İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrîfî Konusuna Yaklaşımı*, 44

²⁴ Granevic, P. Prof.Dr. İ.Y. Kırçkovski'nin Kur'an Tercümesi Adlı Eserinin 1986 Yılı Baskısının Önsözü, çeviren: Nergis Residova, yayına hazırlayan: M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2/3, 2004), 138.

Arthur Jeffery'nin yazmış olduğu “Kur'an Tarihi” adlı eserinin Alparslan Sarı ve M. Kemal Atik tarafından tercüme edilip bir makale olarak yayınlandığı bir bölümünde klasik olarak Kur'an'ın yazılması, cem edilmesi ve çoğaltılması ile ilgili bilgiler aktarıldıktan sonra, “Kur'an'ın toplanması ile ilgili yapılan bu açıklamaların uydurma olduğunu anlamak zor değildir.” denilerek bu konudaki bütün bilgiler reddedilmekte ve Kur'an'ın sıhhati ile ilgili şüphe tohumları ekilmektedir.²⁵ Bununla da yetinilmeyip yazının devamında vahyin yazılması ve bu yazılı malzemenin sıhhatini de şüpheli hale getirecek şu ifadelere yer verilmektedir: “İslam'ın ilk dönemini incelediğimizde topluma böyle bir mirasın bırakılmadığı görmekteyiz. Peygamber mesajını sözlü olarak duyurmuş ve son dönem istisna edilirse bunların kaydedilip kaydedilmediği bilinmemektedir.”²⁶

Bu konuda verilebilecek diğer bir örnek de Kemal Atik'in çevirdiği Klimoviç'in “Kur'an Metninin Oluşumu ve Tertibi” adlı makalesidir. Söz konusu makalede Kur'an'ın yazılışı, cem'i ve çoğaltılmasından bahsederken Hz. Osman'ın Zeyd b. Sabit başkanlığındaki heyete çoğalttırdığı nüsha ile ilgili şu ifadelere yer vermektedir: “Zeyd ve Osman'ın nüshasının resmi redaksiyonu yapıldı. İlginçtir ki kitap asırlar boyunca korundu, fakat bu yazıların izleri yüzyıllar geçse bile halifeliğin ilk yıllarında onu içten çökerten sosyal yaraların üstünü açmıştır.” demektedir ve sözlerine devamla adeta İbni Mesud'un nüshasında yer alan ama adeta işine gelmediği için Hz. Osman döneminde oluşturulan ana nüshada yer verilmeyen bir ayete yer vererek zımnen Hz. Osman'ı itham eder. “Buna göre, inanılması çok zor bir olay ki, Abdullah İbn Mes'ud'a ait Kur'an versiyonunda eşitsizliğe, özgürsüzlüğe, köleliğe hak verilsin. en-Nahl” Suresi'nde(16/75): *“Allah diğerlerine göre bazılarınıza daha çok verir, fakat ziyadesiyle verilenler, yani fazla mal-mülke sahip olanlar kölelerle aynı seviyede olmamak için onlarla bölüşmüyorlar. Onlar Allah'ın merhametli olduğunu inkâr mı ederler?”*²⁷ bunları söyleyerek zımnen Kur'an'ın birilerinin keyfine göre cem' edilip çoğaltıldığını ima eder.

Oryantalistlerin Oluşturdukları Algılar

Oryantalistlerin bir kısmının hem Kur'an'ın kaynağı hem de Mushaf haline getiriliş süreci ile ilgili oluşturdukları birçok algı bulunmaktadır. Birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki oryantalistlerin çoğu, vahiy müessesesini kabul etmekle birlikte Kur'an'ın ilahilik vasfının bulunduğunu kabul etmezler. Eserlerinde Kur'an vahyini kendi kendine oluşturup, istediği zaman istediği değişikliği yapma tasarrufuna sahip bir peygamber imajı ortaya koyarlar.²⁸

²⁵ Arthur Jeffery, *Kur'an Tarihi*, çeviren: Alparslan Sarı, M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (6/12, 2008),168.

²⁶ Jeffery, *Kur'an Tarihi*, 169.

²⁷ Klimoviç, L.İ. *Kur'an Metninin Oluşumu ve Tertibi*, çeviren: M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2/4, 2004), 146.

²⁸ Hatice Er, *Oryantalistlerin Kur'an Vahyi Ve Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi (Konya 2016), 25. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/969/447871.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim 07.07.2020)

Oryantalistlerin Kur'an'ın kaynağı ile ilgili iddialarını detaya girmeden şu şekilde ifade etmek mümkündür: Muhammed, söylediklerini Ehli Kitaptan, halktan, bazı haniflerden, bazı şairlerden veya Sabiilerden almıştır. Hatta bununla yetinmeyip onun kahin, şair, ruh ve sara hastasını olduğunu iddia edenler olmuştur.²⁹

Oryantalistlerin bu tür iddialarla oluşturmaya çalıştıkları temel algı kanaatimizce şudur: Kur'an Allah tarafından gönderilen ve vahiy ürünü olan bir kitap olmayıp Hz. Peygamber'in kendisinin çeşitli yöntemlerle oluşturduğu bir kitaptır. İslam, Muhammed'in kurduğu bir dindir. Kur'an vahyini kendi kendine oluşturup, istediği zaman istediği değişikliği yapma tasarrufuna sahip bir peygamber izlenimi oluşturmaktır. Böylece Allah Teâlâ'nın insan hayatına bir müdahalesi ve yönlendirmesi söz konusu olmayıp Kur'an'da bu yönde yer alan emirler tamamen Muhammed'in uydurduğu bir metnin sonucudur.

Yukarıda ifade edilen anlayışın bir sonucu olarak Kur'an'ın **güvenilirliği diğer kitaplarla mukayese edilerek değeri düşürülmeye çalışılmaktadır.** Ayrıca Kur'an'ın hadise eşitlenmesi gibi bir algı oluşturularak bu algı üzerinden hareketle “nasıl ki bazı hadislerin sıhhatiyle ilgili problemler varsa Kur'an'ın sıhhatiyle ilgili de bazı sıkıntılar olabilir düşüncesi” yaygınlaştırılmaktadır.

Kur'an'ın Yaşanırılığı Söylemini Protestanlıkla İtham Etme

Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam'daki bazı anlayış farklılıklarını Protestanlık ve Katolikliğe benzetenler olmuştur. Şekli olarak bir benzerlikten bahsedilse bile içerik olarak aynı değildir. Gelenekçi anlayışa sahip olanlar Katolıklara öze dönüşmesi gerektiğini savunanlar ise Protestanlara benzetilmiştir. bazı kişi ve çevreler Dinin protestanlaştırıldığını iddia ederek bu durumu kıyasıya eleştirirken, dinin katolikleşmesini sorun etmemektedir.

"Geleneksel İslam" ile "Katoliklik" arasında önemli paralellik vardır. Katoliklikte İncil'in tamamını değil, gerekli olanını anlatalım fikri vardır. Müslümanlar arasında da bu durum vardır. Halen de sürmektedir. Katoliklik'te, dini ayinler dini vaazlar biçiminde olup, İncil'den okunan pasajlardan oluşur ve cemaat tarafından anlaşılıp anlaşılmalarması önemli değildir.³⁰ Bu sebeple bazı çevreler “**Mübarek Kur'an**” söylemi ile Kur'an'ın anlaşılması gerektiği ve birçok ayetin okuyucu tarafından anlaşılabilmesi söylemi kötü karşılanmaktadır. Hâlbuki Kur'an ve sünnete dönme söylemi hiçbir zaman Protestanlıkla birebir aynı olamaz. Zira İncil'e dönüşmesi gerekir diyen bir Hristiyan karşısında bir birinden farklı en az dört İncil ile karşılaşırken Kur'an ve sünnete dönüşmesi gerekir diyen bir Müslüman için bunlar söz konusu değildir. Kur'an değiştirilmeden elimizde durmaktadır ve her zaman aslına ulaşmak mümkündür. Sünnet ile ilgili bazı problemleri rivayetler söz konusu olsa da bunları dinin asıl kaynağı Kur'an arz ederek tashih etme her zaman için söz konusudur.

²⁹ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Er, *Oryantalistlerin Kur'an Vahiyi Ve Kur'an'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, 54-127.

³⁰ Mehmet Sait Şimşek, *Protestanlık ve Katoliklik Arasında İslam*, <https://www.haksozhaber.net/okul/protestanlik-ve-katoliklik-arasinda-islam-2070yy.htm> (Erişim 12.07.2020).

Kur'an'ı Dilsizleştirme

Günümüzde Kur'an ile ilgili oluşturulmaya çalışılan algılardan biri de Kur'an'ı suskun bir metin kabul etme, insanların konuştuğunu ileri sürme(izafilik)dir. Bu anlayış sahiplerine göre Kur'an kendisi bir şey söylemiyor ona söyleniyor. Bu söylemi haklı çıkarabilecek bazı yorumlar olsa da durum aslında öyle değildir. Çünkü bizzat Kur'an'ın kendisi kurucu öznedir ve içeriğiyle hayatı şekillendirendir. Kur'an kendi nüzul bağlamındaki ilk ve özgün anlamlarına kayıtsız kalınarak salt metin olarak yorumlandığında her türlü te'vil istismarına açık hale gelir. Çünkü metin suskun olup yorumcunun insafına kalmış bir şeydir. Burada yorumcunun manipülasyon alanını mümkün mertebe daraltmak ve aynı zamanda murad-ı ilâhîyi daha iyi anlamak için Kur'an'ı Hz. Peygamber ve sahabe tecrübesi dikkate alınarak yorumlamak gerekir.³¹ Yani Kur'an dilsizleştirilmeden nasıl ilk nesli kendisi inşa ettiyse bugün de mevcut nesli inşa etme güç ve potansiyeline sahip olduğu bilinerek okunup anlaşılmalı ve yaşanmalıdır.

Evrensellik Üzerinden Oluşturulan Algılar

Kur'an ile ilgili evrensellik anlayışında üç algı vardır. Bir, Kur'an her yönüyle evrenseldir. İki, Kur'an evrensel değildir. Üç, Kur'an evrenseldir ama bazı hukuki hükümlerin günümüze uyarlanması şartıyla. Burada özellikle üçüncü görüş ile ilgili değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.

İslam âleminin dışından ve içinden bunu dillendirenler vardır. İçeriden olanlar Kur'an'ı günümüze taşıma söylemiyle şeri hukuku kenara çekmeyi veya en azından bu gün onları yeniden yorumlamayı savunmaktadırlar. Çünkü Kur'an'ın söz konusu hükümleri tarihseldir ve indiği zamanın toplumunu bağlar zira bugünün insanına bunları mevcut şekliyle izah etmek mümkün değildir. Bu sebeple nass'ın lafzi/literal sınırlarına bağlı kalmadan Şari'nin niyet ve maksadını gözetmek gerekir. Örneğin “Hırsızlık yapan kadın ve erkeğin elini kesin”³² hükmünden kasıt el kesmek değil “ellerini hırsızlık yapmaktan alıkoymaktır”.³³ Bu görüşleri savunanlara göre bu ve benzeri hüküm ifade eden ayetler doğru yorumlanmazsa Kur'an'ın evrensel olduğu izah edilemez. Kanaatimizce şu husus unutulmaktadır. Kur'an'ın hükümleri Kur'an'a iman edeni bağlar. İman etmek kabullenmeyi gerektirir. İman etmeden bir kişinin sadece kendi akli muhakemesine başvurarak sağlıklı değerlendirme yapması pek olası görünmemektedir. Kur'an akli önemli bir faktör olarak görmekle beraber her şeyi aklın emrine de vermemektedir. Eğer öyle olsaydı kendi heva ve arzuları doğrultusunda akıllarını ve zekâlarını kullanıp çalıştıranlar kınanmazdı.³⁴ Ayrıca **Muhkem ayetleri, geçersiz kılmak hangi kavram adına yapılırsa yapılsın yanlıştır.** Son peygamber, son Kitab'ı insanlara

³¹ Mustafa Öztürk, <https://www.yorungedergi.com/2019/01/gunumuzde-kuran-salt-metin-olarak-algilaniyor/> (Erişim 12.07.2020).

³² Maide 5/38

³³ Hüseyin Atay, *Dinde Reformun Yöntemi ve Bir Örnek: Hırsızlık*, AÜİFD Cilt XLIII (2002) Sayı 2:16

³⁴ Müddessir 74/18-26; Taha 26/16; Furkan 25/43; Kasas 28/50.

tebliğ etmiştir. Kıyamete kadar geçerli hükümler, lafızlar elvermediği halde, yorum ile geçersiz hale getirilemez.³⁵

Dışarıdan olanlar ise kendilerince dünyadaki birçok şiddet eyleminin ve problemli anlayışın Kur'an'da var olan bazı hüküm ve ifadelerden kaynaklanmaktadır. Bunlara göre Kur'an'ın bu hükümleri kaldırılmalıdır. Fransa'da bir grubun bu yönde yapmış olduğu açıklama buna güzel bir örnek oluşturmaktadır.³⁶

Sonuç

İçeriden veya dışarıdan, art niyetle veya iyi niyetle olsun Kur'an hakkında oluşturulan bütün algılar kanaatimizce aynı amaca hizmet eder. Bu algılar, Kur'an'ın saflığına, temizliğine ve korunmuşluğuna olan inancın zayıflamasına ve onunla ilgili şüphelerin oluşmasına neden olur. Kur'an'a olan güven ve itimadın azalması onun emirlerinin uygulanmasında aksaklığa yol açar. Eğer zihinler ve gönüller bulanırsa bunun doğal bir sonucu olarak da amellerin bulanması engellenemeyecektir.

Dün olduğu gibi bugün de insanların bir kısmı Yaratıcısının emir ve nehiylerini dikkate alma yerine kendi istek ve arzuları doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmektedirler. Bu davranışlarını da meşrulaştırmak için ilahi vahyi yok saymak veyahut da çeşitli şekillerde de olsa onunla ilgili şüphe ve tereddütlerin oluşmasını sağlayacak bir takım algılar üretmektedirler. Bunu da ya “Allah bir şey indirmemiştir” ya da “bu eskilerin masallarından ibarettir” diyerek itibarsızlaştırmaktadırlar. Her iki durumda da sonuç aynı olacaktır:

Tanrı ölmüştür. Yaşasın hevasını ilahlaştıran insan!

Kaynakça

- Abay**, Ahmet. *Nüzul Sürecinde Kur'an'a Karşı Algı Yönetimi*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2016.
- Atay**, Hüseyin. “Dinde Reformun Yöntemi ve Bir Örnek: Hırsızlık”. AÜFD Cilt XLIII (2002) Sayı 2, s.1-18.
- Jeffery**, Arthur. “Kur'an Tarihi”. çeviren: Alparslan Sarı, M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6/12 (2008): 163-184
- Demircan**, Adnan. “Emevî İslâmı” Söylemi Üzerine Bazı Düşünceler. Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslâm Sempozyumu Tebliğleri,(Şanlıurfa 2016) 10-30.
- Granevic**, P. “Prof. Dr. İ.Y. Kraçkovski'nin Kur'an Tercümesi Adlı Eserinin 1986 Yılı Baskısının Önsözü”. çeviren: Nergis Residova, yayına hazırlayan:

³⁵ Murat Kayacan, “Bir ‘Nesh Karşıtlığı’ Eleştirisi”, <https://www.haksozhaber.net/bir-nesh-karsitligi-elestirisi-30583yy.htm> (Erişim12.07.2020).

³⁶ Fransa'da antisemitizm karşıtlığı adına bir araya gelen üç yüz kişinin imzaladığı ortak bildiri dünyada ses getirdi. Bildiri, Fransa gettolarında Yahudilerin, Yahudi olmayanlara oranla daha fazla şiddete maruz kaldıklarını öne sürüyor ve bunun sebebi olarak da antisemitizmi gösteriyor. Antisemitizmin kaynağının ise Yahudilere şiddet uyguladıkları var sayılan **Müslümanların** kutsal kitabı **Kur'an-ı Kerim** olduğu iddia ediliyor. Bu amaçla Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlerin çıkartılması ve kutsal kitabın, Müslümanları şiddete sürükleyecek motivasyonlardan arındırılması talep ediliyor. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/fransada-bildiri-provokasyonu-ve-siyasi-hedefleri/1144709> (Erişim 12.07.2020).

- M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/3 (2004):135-143
- İbn Teymiyye**, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*, thk. Adnan Zerzur Byy. II. Baskı, 1972.
- Kaya**, Mesut. “Kur'an Meallerinde Şaz Yorumların Varlığı ve Öznellik Problemi -Mustafa Öztürk'ün Anlam ve Yorum Merkezli Çevirisi Örneği” Marife Dini Araştırmalar Dergisi 19/2. (2019): 441-472
- Kayacan**, Murat. “Bir ‘Nesh Karşıtlığı’ Eleştirisi”, <https://www.haksozhaber.net/bir-nesh-karsitligi-elestirisi-30583yy.htm> Erişim 12.07.2020.
- Klimoviç**, L.İ. *Kur'an Metnin Oluşumu ve Tertibi*. çeviren: M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2/4 (2004): 143-158.
- el-Kummi**, Ebu'l Hasan Ali b. İbrahim, *Tefsiru'l Kummi*. Kum: Muessetu İmam Mehdi, 1435/2013.
- el-Kurtubi**, Muhammed b. Ahmed. *el-Cami-u li-Ahkami'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- Öztürk**, Mustafa. <https://www.yorungedergi.com/2019/01/gunumuzde-kuran-salt-metin-olarak-algilaniliyor/> 12.07.2020.
- _____, *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Şahavatov**, Sabuhi. *İmâmiyye Şîası'nın Kur'ân'ın Tahriî Konusuna Yaklaşımı. Usûl: İslam Araştırmaları*, 22 (2014): 43-61
- Şimşek**, Mehmet Sait. *Protestanlık ve Katoliklik Arasında İslam*. <https://www.haksozhaber.net/okul/protestanlik-ve-katoliklik-arasinda-islam-2070yy.htm> Erişim 12.07.2020.
- et-Tabatabai**, Muhammed Hüseyin. *el-Mizan fî Tefsiri'l Kur'an*. Beyrut 1417/1997.
- et-Tabersi**, Ebu Ali Fadl b. Hasen b. Fadl. *Mecmau'l Beyan fî-Tefsiri'l Kur'an*. thk: İbrahim Şemsuddin, Beyrut: Dar Kutübi'lİlmiyye, 1418/1997.
- et-Tusi**, Ebu Cafer Muhammed b. Huseyin. *et-Tibyan fî-Tefsir'il Kur'an*. Beyrut: Dar İhya'ut Turasi'l Arabi, ts.
- <http://www.millicozum.com/mc/duyurular/kuran-mealinin-onemi-ve-carpitma-ornekleri-dp1> Erişim 06.07.2020
- <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/969/447871.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Erişim 07.07.2020

TOPLUMUN ÇALIŞAN KADIN ALGISI¹**Doç. Dr. Kübra KÜÇÜKŞEN**

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Orcid No:0000-0001-9248-9541

kubrakucuksen@erbakan.edu.tr**ÖZET**

Bu çalışmada iş hayatındaki kadına toplumun bakış açısının araştırılması amaçlanmıştır. Modernleşmenin değişim ve dönüşüme uğrattığı kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Modernleşme süreci ile ekonominin evden ayrışması, geleneksel aile içi rol paylaşımında annelik ve ev işleri ile kurgulanan kadının, evin dışında ücretli olarak çalışmasını gündeme getirmiştir. Aslında tarihin her döneminde ev içerisinde ücretsiz olarak her türlü ekonomik faaliyetin içinde olan kadının, aile dışında ücretli bir işte çalışması bazı toplumlarda sorun olarak görülmüş ve olumsuz karşılanmıştır. Toplumumuzda kadınların eğitimi ve iş hayatında yer alması ile ilgili geçmişe nazaran son yirmi yılda oldukça olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen halâ istenen düzeyde değildir. Bu çalışmada Konya örneklemini üzerinden kadının çalışmasına karşı bakış açısı araştırılmıştır. Örneklem 130 kadın ve 125 erkek olmak üzere toplam 255 katılımcıdan oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ile Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından geliştirilen “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 15 maddeden ibaret olup toplam puan üzerinden işlem yapılmaktadır. Veriler 2019 Ocak-Mart döneminde toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS programından yararlanılarak tanımlayıcı istatistikler, Mann-Whitney U testi ve ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre örneklemin kadınların iş hayatında aktif çalışmalarına yönelik tutumlardan aldıkları puan ortalamaları ve standart sapması $2,875 \pm 0,244$ ’dür. Katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumları bazı demografik değişkenlere göre farklılaşmaktadır. Katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumları cinsiyet eğitim ve medeni durum değişkenleri açısından istatistiksel olarak farklılaşmaktadır ($p < 0,05$). Kadın katılımcıların erkeklere göre, bekar katılımcıların evlilere göre puan ortalamaları daha yüksektir. Katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe ölçekten aldıkları puan ortalamaları yükselmektedir. Katılımcıların yaş, meslek ve uzun süre yaşadıkları yer açısından kadının çalışmasına yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puan arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p > 0,05$).

Anahtar kelimeler: Kadının çalışması, çalışan kadın algısı, toplumsal cinsiyet

THE “WORKING WOMAN” PERCEPTION OF THE SOCIETY**ABSTRACT**

In the present study, the purpose was to investigate the perspective of the society about women in business life. The family institution is one of the institutions that modernization changed and transformed. The modernization process also brought up the separation of the economy from home, and the concept of “working for a fee outside the house of a woman”, who was previously associated with traditional domestic role sharing in motherhood and housework. In actual fact, when the woman, who was involved in all kinds of economic activities free of charge in the house in all periods of history, started to work in a paid job outside the family, it was seen as a problem in some societies, and was treated negatively. Although there have been a great number of positive improvements in our society compared to the past regarding women’s education and involvement in business life,

¹ Bu çalışma Uygulamalı Araştırma (I-II) dersi kapsamında yürütülen saha çalışmasında elde edilen verilerden üretilmiştir.

these are still not at the desired level. In this study, the perspective on the working of women was investigated over the sampling of Konya. The sampling consisted of a total of 255 participants, including 130 women and 125 men. The Personal Information Form, and the “Attitude Scale Regarding the Working of Women”, which was developed by Kuzgun and Sevim (2004) were used as the data collection tools. The scale consists of 15 items, and is evaluated over the total scores received. The data were collected in the January-March period of 2019. The SPSS Program was used in analyzing the data. The descriptive statistics were analyzed with the Mann-Whitney U-test and the ANOVA test. According to the study findings, the mean score and standard deviation of the sampling received from the attitude scale regarding active working of women was 2.875 ± 0.244 . The attitudes of the participants regarding the working of women differed at statistically significant levels in terms of gender, education and marital status variables ($p < 0.05$). The mean scores of the female participants were higher than the males, and the mean scores of the single participants were higher than the married ones. As the educational level of the participants increased, the mean score they received from the scale also increased. No statistically significant differences were detected between the scores received by the participants from the “Attitude Scale Regarding the Working of Women” in terms of the place where the sampling lived for a long time ($p > 0.05$).

Keywords: Working of women, working woman perception.

GİRİŞ

Tarihsel süreçte insanın var olduğu günden beri kadın aile içerisinde ev işi çocuk bakımı başta olmak üzere her türlü üretim faaliyetlerinin içerisinde olmuştur fakat kadının ücretli olarak ev dışında çalışması on dokuzuncu yüzyılda sanayileşme ve endüstrileşme süreciyle birlikte başlamıştır.

Tüm toplumlarda kadınların esas olarak ev hizmetlerini yapmak ve çocuk bakmak, ailenin düzenini sağlamak, gibi ev içi aile merkezli işler yapmaları gerektiğine ilişkin kabullenilmiş bir görüş vardır ve bu işler kadın olmanın sorumluluğunda gönüllü olarak yapılan, “çalışma-iş” olarak kabul edilmeyen işlerdir (Ecevit, 2011, s.25). Fakat kadınların evde yaptıkları bu işler için harcadıkları emeğin karşılığı yoktur. Bu nedenle sadece kullanım değeri olan ev işi ve bakım hizmetleri ücretli emek karşısında değersiz ve ekonomi dışı olarak görülmektedir. (Savran, 2008, s.11). Ev dışında bir işte çalışmak hem para hem toplumsal statü ve prestij sağlarken annelik ve ev kadınlığı görevleri insanın temel psikolojik ihtiyaçlarından olan “takdir edilme” ihtiyacını karşılamayan bir duruma düşürüldüğü için kadınların üstlenmek istemedikleri, sıkıntı duydukları bir yük konumuna gelmiş bulunmaktadır (Koymak, 2001, s.114). Aslında Karaman’ın (2005, s.334) da belirttiği gibi “*Şahsi, ailesi ve toplumu için bir iş yapan, bir hizmeti ifa eden kadın, buna karşı bir ücret alsın almasın, maddî bir menfaat sağlasın sağlamasın ‘çalışan kadın’ olarak anlaşılmalı, bir şeref ve saygınlık söz konusu ise, zikredilen manada bir bütün olarak hepsi birden çalışan kadın olarak kabul edilmelidir*”

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından bu yana yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüm kadınların ekonomiden siyasete günlük yaşamın her alanında aktif temsillerini gözle görünür hale getirmiş olsa da toplumdaki temel tutumda çok fazla değişim görülmemektedir. Kadının çalışması hususundaki engellerde, gelenek ve kültürel kodların yüklediği toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumluluklar başta gelmektedir. Yapılan çalışmalar toplumun bakış açısının “kadının yerinin evi olduğu ve asli görevinin de ev işleri, eş ve annelik” olduğu, kadın çalışacaksa da asli görevlerini aksatmadan kısmi zamanlı olarak çalışmasının uygun olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır (Acar, 1993; Demigan, 2019; Özgüven 2017).

Bu çalışmada son yirmi yılda sosyo-ekonomik ve kültürel olarak önemli değişim ve dönüşüm gözlenen, muhafazakâr kent kimliği ile tanınan Konya’da yaşayan bireylerin kadının çalışmasına karşı tutumları araştırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Evren ve Örneklemi: Araştırmanın evreni Konya il merkez ilçelerinde yaşayan 18-64 yaş arasındaki kadın ve erkek bireylerdir. Meram, Selçuklu ve Karatay ilçelerinden basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen bireylere anket uygulanmış, 255 anket değerlendirmeye alınmıştır. Örneklemin demografik bilgilerini içeren bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklem Ait Demografik Bilgiler

Cinsiyet	n	%
Kadın	130	51
Erkek	125	49
Yaş		
18-24	67	26,3
25-35	60	23,5
36-45	57	22,4
46-54	38	14,9
55-64	33	12,9
Medeni Durum		
Evli	151	59,2
Bekâr	104	40,8
Örneklemin Yaşamlarının Çoğunluğunu Geçirdikleri Yerleşim Yeri		
Metropol	11	4,3
İl	201	78,8
İlçe	32	12,5
Köy	11	4,3
Eğitim Durumu		
İlkokul	63	24,7
Ortaokul	32	12,5
Lise	54	21,2
Lisans	90	35,3
Yüksek lisans/Doktora	16	6,3
Meslek		
Öğrenci	64	25,1
Memur	44	12,9
Ev hanımı	49	19,2
Emekli	14	5,5
Mühendis	12	4,7
Esnaf	12	4,7
Personel	19	7,5
Diğer	41	16,1
Toplam	255	%100

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları; demografik bilgilerini içeren kişisel bilgi formu ve “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği” (KÇKTÖ) olmak üzere iki bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu; araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hali, mesleği ve yaşamının çoğunluğunu geçirdiği yerleşim yeri gibi demografik sorulardan oluşmaktadır.

Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği (KÇKTÖ): Kadının çalışmasına karşı tutumların ölçülmesi amacıyla Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından geliştirilen, beşli Likert tipi 15 maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçek tek boyutludur ve 15 maddeden oluşmaktadır. ölçekteki maddelerin

faktör yük değerleri 0.57 ile 0.77 arasında değişmektedir. Ölçek maddeleri 1-5 arasında puanlanmaktadır. Buna göre, *kesinlikle katılıyorum 1 puan, katılıyorum 2 puan, kararsızım 3 puan, katılmıyorum 4 puan ve kesinlikle katılmıyorum 5 puan* olarak değerlendirilmektedir. Ölçekteki 2, 7, 14 ve 15 numaralı maddeler ters puanlanmaktadır (Çıtak, 2008, s. 85). Ölçekten alınan puanların yüksek olması, kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumun arttığını göstermektedir.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi: Araştırmada veriler örnekleme yüz yüze anket uygulanarak toplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizi IBM SPSS Statistics 21.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak verilerin dağılımının normal olup olmadığını test etmek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Elde edilen veriler, frekans analizi, ikili değişkenlerde Mann Whitney U testi, çoklu değişkenlerde normal dağılım gösterenlerde One Way ANOVA, normal dağılım göstermeyenlerde Kruskal Wallis testi ile analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırma belirtilen örneklemden elde edilen bulgularla sınırlıdır.

BULGULAR

Örneklemin kadının çalışmasına yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği Maddelerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Ölçek İfadeleri	Mean	Std.
1 İyi nesiller yetiştirebilmek için, kadının çocuğuna bakması gerekir.	1,4275	,69421
2 Kadınlar iş hayatındaki engeller ve güçlüklerle baş edebilirler.	2,2000	1,13429
3 Kadınların çalışma hayatına girmesi, erkekler arasında işsizliğe yol açacağı için sakıncalıdır.	3,6000	1,27853
4 Kadınlar aylık rahatsızlıkları ve doğum yapmaları nedeniyle iş hayatında verimsiz olmaktadır.	3,1098	1,21494
5 Kadınlar iş hayatında cinselliklerini ön plana çıkararak, ayrıcalık sağlamaya çalışmaktadır.	3,4471	1,13470
6 Çalışan kadının çocuğu sevgiden yoksun büyümektedir.	2,5529	1,28136
7 Kocasını eve bakabilecek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olsa bile kadının çalışması gerektiğine inanıyorum.	3,1647	1,37050
8 Kadınlarla erkeklerin birlikte çalıştığı iş ortamında erkekler tahrik olduğu için verim düşebilir.	3,4941	1,25451
9 Kadınlar ev işlerini aksatmayacak şekilde hafif veya yarım zamanlı işlerde çalışmalılar.	2,7490	1,24537
10 Kadınlar duygularına göre davrandıkları için işlerinde ortaya çıkan sorunları çözemezler.	3,3922	1,26551
11 Kadınlar daha bilgili ve görgülü olmak için yükseköğrenim görmeliler, ancak çalışmalarına gerek yoktur.	3,7294	1,15753
12 Kadınların çalıştığı iş ortamlarında gayri meşru ilişkiler olabilir.	3,3333	1,22099
13 Kadının birinci görevi, evin sorumluluğunu üstlenmek ve çocuk yetiştirmektir.	2,4588	1,21558
14 Kadına çalışma hakkı vermek, ona yeteneklerini geliştirme olanağı vermek demektir.	2,2588	1,19533
15 Kadın işgücünden yararlanmak toplum kalkınmasını hızlandırabilir.	2,2196	1,21296

Tablo 2'nin verilerine göre örneklemin ölçek maddelerinden aldıkları en düşük puan ortalaması "İyi nesiller yetiştirebilmek için, kadının çocuğuna bakması gerekir" ifadesi, en yüksek puan ortalaması

ise “kadınlar daha bilgili ve görgülü olmak için yükseköğrenim görmeliler, ancak çalışmalarına gerek yoktur” ifadesidir. Bir diğer yüksek puan ortalaması ise “Kadınların çalışma hayatına girmesi, erkekler arasında işsizliğe yol açacağı için sakıncalıdır” iadesi olmuştur.

Tablo 3: Örneklem Cinsiyet Değişkeninin Kadının Çalışmasına Karşı Tutumu (Mann Whitney U)

	cinsiyet	N	Mean Rank	z	p
ölçek_ortalama	Kadın	130	143,77	-3,486	,000
	Erkek	125	111,60		
	Total	255			

Mann Whitney U= 6075,500; z=-3,486; p=,000

Tablo 4’ün verilerine göre cinsiyet değişkeni ile kadının çalışmasına yönelik tutum ölçeği puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların kadının çalışmasına yönelik aldıkları ortalama puan daha yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo 4. Örneklem Medeni Durumunun Kadının Çalışmasına Karşı Tutuma Etkisi (Mann Whitney U Testi)

	Medeni Durum	N	Mean Rank	z	p
ölçek_ortalama2	evli	151	117,25	-2807	,005
	bekar	104	143,60		
	Total	255			

Mann Whitney U = 6229,500; z=-2807; p= ,005

Tablo 4’ün verilerine göre medeni durum ile kadının çalışmasına yönelik tutum arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p \leq 005$) . Bekârların evlilere göre ölçek puan ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 5: Örneklem Eğitim Durumunun Kadının Çalışmasına Karşı Tutuma Etkisi (One Way ANOVA)

Eğitim Durumu	N	Mean	Std.	F	Sig.	Post- hoc
İlkokul	63	2,7577	,44194	3,135	,015	Lisans>ilkokul
Ortaokul	32	2,8042	,40884			
Lise	54	2,8951	,38561			
Lisans	90	2,9474	,34322			
Yüksek lisans /Doktora	16	3,0167	,26722			
Toplam	255	2,8758	,38968			

F=3,135; p=0,015

Tek yönlü varyans analizine göre katılımcıların “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği”nden (KÇTÖ) aldıkları puan ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p < 0.05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek için yapılan Post-

hoc analizinde eğitim durumu lisans olan bireylerle ilköğretim olan bireylerin kadınların çalışmasına karşı tutumları arasında farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu farklılığa göre lisans eğitim düzeyine sahip bireylerin kadının çalışmasına karşı tutum puanlarının ilköğretim eğitim düzeyine sahip bireylerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca verilerin ortalamalarına da baktığımızda da eğitim durumu yükseldikçe Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeğinin de puanlamalarının yükseldiği görülmektedir.

Araştırmada yaş meslek ve yaşanılan yerin kadının çalışmasına yönelik tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir sonuç görülmediği için bulgulara yer verilmemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarihin her döneminde kadınlar ev işleri ile hane halkının bakım ve hizmetlerinin yanı sıra ev içi üretimde de (tarımda dokumacılıkta vb.) aktif olarak çalışmışlardır. Üretimin ev dışına kayması ile birlikte kadınların ev dışında ücretli olarak çalışmaya başlaması hemen her toplumda kadının ev dışında ücretli bir işte çalışmasına olumsuz bakılmıştır. Martı(2015)'nin de ifade ettiği gibi “*Evinde ya da tarlasında çalışan kadın sorun edilmemiştir*”. Hâlbuki maddi karşılığı olmayan ev işleri, çocuk bakımı, evdeki hasta, yaşlı bakımı gibi görevler dışardan ikame edildiğinde maddi değeri anlaşılabilen ve ziyadesiyle yoğun fiziksel, duygusal emek gerektiren işlerdir.

Çalışma yaşamı, kadınların bireysel gelişimlerinin yanı sıra sağladığı statü, gelir, sosyal ilişkiler, sosyal güvence vb. alanlarda sağladığı etkiler nedeniyle toplumsal yaşamda varlık gösterebilmenin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir (Çakır,2008, s.26). Türkiye’de kadının çalışma hayatına katılımına olumsuz yaklaşımın nedenlerine bakıldığında sosyal kültürel ve ekonomik nedenler başta gelmektedir. Acar’ın (1993) yaptığı çalışmada “kadının en önemli görevi nedir?” sorusuna, kadınların %76.7’si, erkeklerin %86.7’si “ev işlerini yapmak” olarak cevap vermiştir. Ayrıca istihdam imkânlarının kısıtlı olması, toplumsal cinsiyet rolleri gereğince ailenin reisi ve evi geçindirmekle yükümlü bulunan erkeğe istihdamda öncelik verilmesine neden olmakta, kadınlar çalışma yaşamından dışlanabilmektedir.

Gelenek kültür ve inançtan kaynaklanan aile içerisindeki rol paylaşımının adil olmaması, kadının birincil görevinin eş ve annelik olduğu, kadının dışarda çalışması ile eş ve çocuğuna karşı vazifelerinin aksayacağı, kadının iş hayatına atılmasının erkek işsizliğine yol açacağı vb. nedenlerle kadının çalışmaması, çalışacaksa da yarı zamanlı işlerde çalışması gerektiği görüşü ağırlıklı olarak paylaşılmaya devam etmektedir. Modern kültürde kadına daha etkin rol ve daha saygın bir konum için çalışma hayatına atılması önerilirken aile içi görevleri ya yok sayılmakta yahut da kadının iki kat üç kat fazla yük altına girmesi, evde *ikinci mesaiye* devam etmesi beklenmektedir.

Konya merkez ilçelerinde yürütülen bu çalışmada katılımcıların “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği”nden aldıkları en düşük puan 23, en yüksek puan 58, toplam puan ortalaması 43’olarak tespit edilmiştir. Ölçek 15-75 arasında bir puan düzeyine sahip olup ortalaması 45’tir. Cinsiyet değişkeni ile eğitim düzeyinin ölçek puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere göre puan ortalamaları daha yüksektir. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların çalışmasına olumlu yaklaşım artmaktadır. Bu bulgular literatürle uyumludur (Toygaz, Kırlioğlu, Kara, 2020; Quliyeva, 2012).

“Kadın neden çalışır?” sorusuna ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durmak veya güç statü gibi kavramlarla cevap vermek, kadının yaratılıştan getirdiği yetenek ve kapasitelerini kullanması önünde halâ bir engel olarak durmaktadır. Çalışma yaşamı kadının özgüvenini, üretkenliğini, toplumsal saygınlığını arttırırken ülke kalkınması açısından da son derece önemli katma değer sağlamaktadır.

Sonuç olarak; toplumun tüm katmanlarında, ailedeki rol ve sorumlulukları dışında çalışma yaşamının, maddi kazancın yanı sıra kendini gerçekleştirme ve topluma faydalı olabilme adına bir şeyler üretmenin, erkeklerde olduğu gibi kadınlar için de vaz geçilmez bir değer ve öneme haiz olduğu kavranmalıdır. Kadının aile içindeki rolünü mutluluk ve huzur içinde yerine getirebilmesi, evde ve işte her yönden desteklenmesi ve güçlendirilmesine bağlıdır.

Teşekkür : Verilerin toplanmasında emeği geçen H.N. Özgün, N.F. Berber, O. Tilki ve E. Demir’e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Acar, F. (1993). Türkiye’de islamcı hareket ve kadın. S. Tekeli, (Ed.), *1980’ler Türkiye’inde kadın bakış açısından kadınlar* (79-100) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 3, 25-47. http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi31/sayi_31.htm.

Çıtak A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyo ekonomik düzeye göre bir karşılaştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demigan Z. (2019). *Kadının çalışmasına yönelik tutum ve cinsiyet rolleri (Çorum ili merkez köyler örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Ecevit, Y. (2011) . Kadın Emeği ile ilgili sosyolojik çalışmaların gelişimi. *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* (24-49) içinde . Y. Ecevit, N. Karkıner (Ed.), Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Karaman, H. (2005). *Günümüzde çalışan müslüman kadının problemleri*. Sosyal hayatta kadın, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Koytak, N. (2001). *Her anne bir okul. Kadından topluma eğitim*. İstanbul: Uçurtma Yayınları

Kuzgun, Y., Sevim, S. A. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27

Martı, H. (2015). Çalışan kadın, aile ve kariyer: Bitimsiz Mesaiye Yönelik Düşünce ve Teklifler . *Uluslararası katılımlı sosyal yaşam ve kadın sempozyumu bildiri kitabı* (39-47) içinde . Gürbilek, M, Küçükşen, K., Kaya D., Tat, M. (Ed), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Özgüven E. (2017). *Kadının çalışmasına yönelik tutumda ve sosyal kaytarma davranışında dindarlık düzeyinin etkisi: Otel çalışanlarına yönelik bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans/doktora tezi. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Quliyeva, S. (2012). *Kadının çalışmasına yönelik tutumlar Azerbaycan – Türkiye karşılaştırması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Savran, G. (2008). İkinci basıma önsöz içinde G. Savran ve N. Tura Demiryontan. Kadının görünmeyen emeği, (10-16). İstanbul: Yordam Kitap.

Toygar, Ş.A, Kırhoğlu M., Kara, D. (2020). Akademisyenlerin kadınların çalışmasına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi: Konya ili örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (73), 145-155.

19. YÜZYILDA ŞİİRDE DÖNÜŞÜM ÜZERİNE: REFET ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
meingurbuz@hotmail.com

ORCID No: 0000-0003-1664-1438

ÖZET

Toplumsal serüvenini anlamada edebiyat kilit bir rol üstlenmektedir. Bu durum, özellikle de belirli değişim ve dönüşümlerin olduğu dönemlerde önem arz eder. Siyasi ve toplumsal pek çok sıkıntının yaşandığı 18. yüzyılın ardından gelen ve toplumsal hayatta pek çok değişikliğe sebep olan tarihsel olaylar zincirinin toplumun hayatı algılayışında bıraktığı izlerin edebiyata yansımaması imkân dâhilinde değildir. Bu durumu günümüzden geriye bakarak -tersten- bir değerlendirmeye tabi tutmak da mümkündür. Bu durumda kültür tarihi çalışmalarına kaynaklık etmesi açısından edebiyatı geçmiş dönem insanının yaşayışını algılamada, açıklamada, hayata bakışını, hissedişini anlamada bir anahtar olarak kullanabilmek, buradan hareketle de toplum bilim ve kültür bilim çalışmaları için çeşitli veriler elde edebilmek mümkündür.

Bu bağlamda bakılacak olursa, klasik Türk edebiyatının altı yüz yıllık serüveni içinde 19. yüzyıl, “eski edebiyat” geleneği ile “yeni edebiyat” anlayışı arasında geçişi sağlayan zaman dilimi olarak tanımlanır ki bu dönemde bir kısım sanatçılar eski edebiyat geleneğini devam ettirmeye çalışırken kimi sanatçılar yeni bir edebiyat anlayışı oluşturma çabası içerisine girmişlerdir. Bu ara dönemde, iki edebî anlayış arasında kalıp şekil olarak geleneğe bağlı olduğu hâlde içerik ve üslup olarak yenilik arayışında olan ya da bir takım yenilikleri tercih eden sanatçıların da bulunduğu dikkati çekmektedir.

Bu yüzyıl sanatçıları arasında bu tarz şiirleriyle dikkati çeken şairlerden biri de Hacı Mehmed Refet Efendi’dir. Şairin, Süleymaniyeli olduğu, medrese eğitimi aldığı ve 1837’de İstanbul’a geldiği bilinmektedir. Mehmed Refet Efendi’nin şiirleri kendisi henüz hayattayken 1872 yılında *Mecmû‘a-i Eş‘âr-ı Re‘fet Efendi* ismiyle basılmıştır. Bu eserde 11’i Farsça, 25’i Türkçe 36 gazel, Ziyâ Paşa’nın ünlü terkeb-bendine nazire olarak yazılan 12 bendlik bir terkeb-bend, 5 şarkı, 3 rubai, 3 kıt’a yer almaktadır. Bu *Dîvânçe*’den sonra da *Şecâ‘at-nâme-i Osmânî* adlı müstakil bir eseri daha yer almaktadır. Şairin *Dîvânçe*’sindeki şiirler şekil ve içerik olarak kısmen klasik şiire benzemekle birlikte şairin kullandığı kelime ve terkiplerin klasik dönem şairlerinin söylemlerinden farklılık gösterdiği dikkati çekmektedir. Şairin hayatından ve eserlerinden bahseden kaynaklarda onun değişik kelimeler ve şiveler kullandığı belirtilmiş, şiirlerinde kullandığı kelimeler “acayip” ve “garip” bulunmuştur. Biyografik kaynaklardaki değerlendirmelerden hareketle şairin bu yönleriyle yaşadığı dönemde sıra dışı bulunduğu anlaşılmaktadır. Çağdaşları arasında benzer özelliklere sahip olan başka şairler de bulunmakla birlikte kaynaklar tarafından özellikle onun bu şekilde ilginç/sıra dışı bulunması dikkate değerdir. Çalışmamızda şairin şiirlerinin incelenerek kaynaklardaki değerlendirmelerle karşılaştırılması hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: 19. yüzyıl, şiirde değişim, Refet

GİRİŞ

Genel olarak sanat tarihi araştırmaları, temelde toplumun psikolojisi ve sosyolojisi ile yakından ilgilidir. Çünkü sanatçı, içinde yetiştiği toplumdan beslenir ve eserlerinde işlediği olayları, şahısları, mekânları yaşadığı çevrenin etkisi altında kalarak şekillendirir. Öyle ki içinde yaşadığımız, bildiğimiz dünyanın gerçekliğinden uzaklaşma kastıyla oluşturulan masalsı, ütöpik, fantastik eserlerde bile sanatçıların tam olarak amacına ulaşamadığı, bu gerçeklikten kesin bir şekilde uzaklaşamadığı görülür. Zira sosyal bir varlık olarak tanımlanan insanın, dolayısıyla sanatçının duygu ve düşünce dünyasını oluşturan dış dünyadan, yaşadığı çevreden bağımsız düşünülebilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan bir sanatçının, sanat eserinin ya da bir dönemin sanat telakkisinin anlaşılabilmesi için tarihsel sürecin mutlaka iyi bilinmesi gerekir. Toplumu ya da söz konusu sanatçının dâhil olduğu sosyal zümreyi etkileyen hadiseler bilinmeden, bu hadiselerin sosyolojik ve psikolojik etkileri hesaba katılmadan toplumu, bireyi ya da onun ürettiği sanat eserlerini doğru bir şekilde anlamlandırmak mümkün olmayacaktır.

Bu temel düstur, diğer sanat eserleri için geçerli olduğu kadar edebiyat için de geçerlidir. Edebî eserlerin ve yazarlarının/şairlerinin değerlendirilmesi sürecinde mutlak surette dönemin tarihî gelişmeleri ile bunların sosyolojik ve psikolojik etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Günümüzde ya da yakın geçmişte dönemin sosyolojik ve psikolojik yapısını tespit edebilmek nispeten daha kolayken sadece yaşanan olayların kaydedildiği tarih kitaplarının bulunduğu, ancak yaşanan olayların toplum üzerindeki etkilerini konu edinen çalışmaların henüz yapılmadığı dönemlerde bu tür tespitlerin yapılması çok daha zordur. Bu noktada -özellikle de böyle dönemler için- sosyolojik ve psikolojik çıkarımlar için edebî eserlerden yararlanılabileceğini belirtmek gerekir. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere, doğru açıdan bakıldığında, her sanat eserinin kendisini üreten bireyi ve dolayısıyla toplumu değişen oranlarda yansıttığı görülür. Yansımanın oranı, dönemin ve sanatçının sanat anlayışına göre değişebilmektedir.

Esasen dönemin sanat anlayışını belirleyen de toplumun değerleri, kabulleri ve estetik algılayış biçimidir. Bütün toplumlar sürekli olarak başka toplumlarla etkileşimde bulunurlar ve bu süreçte az ya da çok onların kültürlerinden etkilenirler. Ancak toplumların kültürleri üzerinde asıl belirleyici olan unsur, onların mensubu oldukları medeniyetlerdir. Bu etkileşim Türk toplumu için düşünüldüğünde -çapı, etki alanı ve sonuçları bakımından- İslamiyet'in kabulünden sonraki en büyük etkileşim, yaşamakta olduğumuz Batılılaşma sürecidir. Hem İslamiyet'in kabulü hem de Batılılaşma sürecinde Türk toplumu, bütün kurumlarıyla topyekûn bir değişim ve dönüşüm geçirerek mensubu olduğu medeniyet dairesini değiştirmiştir¹. Böylesine büyük çaplı bir değişim, uzun bir zamana yayıldığı gibi toplumsal bazı sancıları da beraberinde getirmiştir. Söz konusu değişim/dönüşüm sürecinin ilk ve en zorlu sancısı, kuşkusuz eski ile yeni olanın çatışmasıdır. Bu çatışma, var oluş amacıyla yapılan bir zemin bulma mücadelesidir. Zira bunlardan birinin varlığı, diğerinin yokluğuna bağlıdır. Eski olan “şeyler”le mevcudiyetini eskiye ait olan bu şeyler üzerine inşa etmiş kişi ve kurumların mevcudiyetini sürdürebilmesi, kendi yerlerini alabilecek yeni alternatiflerin ortaya çıkmamasına bağlıdır. Aynı şekilde yeni “şeyler”le varlığını bu yeni şeyler üzerine kurgulayan kişi ve kurumların var olabilmesi de eskinin ortadan kalkarak kendilerine yer açmasına bağlıdır.

Batılılaşma sürecindeki eski-yeni çatışması, toplumun bütün kurumları gibi sanatsal üretim sürecini de etkilemiştir. Bundan edebiyat camiası da payını almıştır. Özellikle 19. yüzyıl -yaşanan sıkıntılar, değişimler, dönüşümler dolayısıyla- Osmanlı toplumu için oldukça karmaşık ve zorlu bir dönem olmuştur. Pek çok değişim ve dönüşümün yaşandığı -19. yüzyıl gibi- zaman dilimlerini çözümlemeye, toplumun yaşayışına bakmada, onun serüvenine ışık tutmada edebiyatın ve edebî eserlerin önemi yadsınamaz. Edebî eserlerden hareketle şairin penceresinden toplumun dünyayı algılayışına, yaşanan farklılaşmaya ayak uydurmak için gösterdiği çabaya şahit olmak mümkündür. Bu bağlamda bir şahsın

¹ M. Kayahan Özgül (2019: 595-596), Batılılaşma sürecinde yaşanan bu değişimi, “klasığın biyolojisi” ve “sosyal tarih” üzerinden edebî yenilenme ve edebî yenileşme olarak değerlendirir.

edebî eserlerine bakmak -tek başına yeterli olmamakla birlikte- açıklayıcı, bilgilendirici özellikler taşıdığı gibi yaşanan hayata şair zaviyesinden yapılan bir yaklaşımla belge niteliği taşıyan sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olacaktır.

Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunlaşan yenilik arayışları, sonraki yüzyıllarda artarak devam etmiştir. Bu süreçte geleneğin sınırlarının sorgulandığı ve öncelikle muhtevada bir kırılmanın yaşandığı görülür. Gelenek, imkânlarının ve etkilerinin oldukça azaldığı 19. yüzyılda büyük şairler yetiştirememiştir. Şentürk ve Kartal'a göre mevcut sanatçılarsa geçmiş dönemin usta şairlerini taklitten öteye geçememişlerdir. Orijinallik hevesiyle yapmacık, yavan hatta bayağı olarak değerlendirilebilecek eserler ortaya koymuşlardır. Tanzimat ile birlikte Fransız edebiyatının etkisinde oluşmaya başlayan yeni edebiyatın karşısında güç kaybeden eski edebiyat, kendi içinde dahi değerini koruyamamıştır. Önceki yüzyılda Nedim'le zarif bir ifade kazanan mahallî tarz, bu yüzyılda bayağılaşmıştır. Tasavvuf, önceki yüzyıllardaki gibi şairler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Sebk-i Hindî, özellikle Encümen-i Şuarâ üyeleri tarafından kullanılmış olsa da encümenin kısa sürede dağılmış olmasının da etkisiyle üslup olarak çok fazla tercih edilmemiştir. Geçmiş yıllarda kullanılan nazım şekilleri tercih edilmeye devam edilse de kullanım sıklıklarında bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Şiirlerde işlenen konuların da değiştiği bu yüzyılda çok sayıda şair yetişmiştir ancak bu şairler arasından daha önceki yüzyılların şairleriyle yarışacak düzeyde şiir söyleyenine rastlanmamıştır (Şentürk ve Kartal 2016: 613-617).

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu süreçte yaşayan şairlerden biri de Hacı Mehmed Refet Efendi'dir. Refet Efendi'nin biyografisi *Hâtîmetü'l-Eş'âr, Kâmûsü'l-A'lâm, Sicill-i Osmânî, Son Asır Türk Şairleri* ve *Tuhfe-i Nâ'ilî* gibi kaynaklarda yer alsa da hakkında verilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu bilgilere göre Hacı Mehmed Refet Efendi, Bağdat'a bağlı Süleymaniye yakınlarında bulunan Darü'l-ilm adlı bir kasabada dünyaya gelmiştir. 1253/1837-8 yılında İstanbul'a gelmiştir. Hacca gittiği ve müderris olduğu bilinmektedir. 1264/1847-8 yılında Bayezid Rüşdiye Mektebi'nde Farsça dersleri anlatmak üzere tayin edilmiştir. Yine eserindeki bilgilerden 1291/1874-5 yılında Zeyrek Rüşdiyesi'nde Farsça muallimliği yaptığı anlaşılmaktadır (Hacı Mehmed Re'fet yty: 38). Ayrıca başka Rüşdiye mekteplerinde de Farsça okuttuğu bilinmektedir. Ölüm tarihi hakkında kesin bir kayıt bulunmamakla birlikte *Sicill-i Osmânî*'den hareketle Sultan Abdülaziz devri ortalarında vefat ettiği sanılmaktadır. Bilinen tek eseri olan *Divânçe*'sinin *Mecmû'a-i Eş'âr-ı Re'fet*² ismiyle 1289/1872-3 yılında basıldığı ve bu sırada şairin hayatta olduğu bilinmektedir. Bu sebeple kaynaklar şairin ölümünü bundan sonrasına tarihlendirmektedirler. Ancak şairin mecmuadaki bir diğer eseri olan *Şecâ'at-nâme-i Osmânî*'yi 1291/1874-5 yılında tamamlamış olmasından hareketle (bk. Hacı Mehmed Re'fet yty: 52) bu bilginin "1291/1874-5 sonraki bir tarih" olarak güncellenmesi gerekmektedir.

Refet'in *Dîvânçe*'sinde 25'i Türkçe, 11'i Farsça olmak üzere 36 gazel, Ziyâ Paşa'nın ünlü terkib-bendine nazire olarak yazılan 12 bendlik bir terkib-bend, 5 şarkı, 3 rubai, 3 kıt'a yer almaktadır³. Eserin tertip özelliklerine bakıldığında şiirlerin klasik divan tertibine uygun olarak tevhid, na't, terkib-bend, gazeller, rubai ve kıt'alar şeklinde sıralandığı dikkati çekmektedir. Ancak zaman zaman klasik tertibin dışına çıkıldığı da görülür. Türkçe ve Farsça gazeller ayrı bölümlerde yer almış, ancak kafiye harflerine göre alfabetik olarak sıralanmamıştır. Rubailer ve kıt'alar ayrı bölümler hâlinde yer almayıp bir rubai, bir kıt'a şeklinde dönüşümlü olarak yazılmıştır. Mecmuada *Dîvânçe*'den sonra şairin *Şecâ'at-nâme-i*

² Bu çalışmada eserin Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde (nr. 73003929) bulunan nüshasından yararlanılmıştır.

³ Refet Efendi, dîbâcesinde eserindeki şiirlerin dökümünü şu şekilde yapmıştır: "...târ u pûd eş'âr-ı Türkî ve Fârisîden nev-bâfte-i destgâh-ı kariha-i nâçizânem olan ba'z-ı kâlâ-yı girân-bahâ-yı tevhîd ve na't ve gazel ve envâ' şarkî ve rubâ' iyyât ve kıt'a bu mecmû'a-i eş'âra derc ü terkîm ve beyne'l-'urefâ makbûl u matbû' bulunan sa'âdetlü Ziyâ Beg Efendi Hazretlerinin Terkîb-bend-i 'âlîlerine iktifâ'i min-gayri hadd silk-i nazma keşîde kılınan Terkîb-bend-i nâçizânemi bâlâda tahrîr..." (Hacı Mehmed Re'fet yty: 4)

*Osmânî*⁴ adlı başka bir eseri daha yer almaktadır. Ancak bu çalışmada *Şecâ'at-nâme-i Osmânî* göz ardı edilerek sadece şairin *Dîvânçe*'sindeki şiirlerine odaklanılacaktır. Dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki kısmında esere yapılan atıflarda *Dîvânçe* kastedilecektir.

Refet Efendi, kendi döneminde yaşamış olan Ziya Paşa'nın meşhur *Terkîb-bend*'ini ve Ali Rıza Paşa'nın iki gazelini⁵ tanzir etmiştir. Kaleme aldığı *Terkib-bend*'in sonunda bu vadide kalem oynatmış olan Bağdatlı Rûhî, Ziyâyî, Ziya Paşa'nın; bir gazelde Şeyh Gâlib'in ve bir kıt'ada da Fars şairleri Firdevsî, Hâkânî, Muhteşem, Şevket ve Câmî'yi anmıştır. Zikrettiği bu isimler, şairin kendisini gelenek içerisinde nereye konumlandırmak istediğiyle ilgili fikir vermektedir. Bunlara ek olarak gelenekli bir tür olan *Şecâ'atnâme*'yi kaleme almış olması ve -yukarıda bahsedildiği üzere- *Dîvânçe*'sini klasik divan tertibine uygun olarak düzenlemeye çalışmış olması şairin kendisini klasik Türk edebiyatını geleneğine mensup bir şair olarak konumlandığını göstermektedir. Nitekim şiirlerinde de klasik dönem şairlerinin hayallerine benzer hayallerin, yine onların söyleyişlerine benzer söyleyişlerle ifade edildiği beyitler görülmektedir. Örneğin; klasik dönem şairlerinde görülen ve özellikle de Fuzûlî⁶ ile özdeşleşmiş olan “âşığın tabibe minnet etmeyip derdinin çaresi için yalnız sevgiliden yardım beklemesi” durumu, Refet'in aşağıdaki beytinde de işlenmiştir⁷:

*Men gayrı etibbâya demem derdimi zîrâ
Yârim bulacak bu maraz-ı aşkıma çâre (G7/6)*

Şiirlerinde Nedîm'i⁸, Bağdatlı Rûhî'yi⁹ ve Ziya Paşa'yı¹⁰ andıran rindâne söyleyişler de mevcuttur:

*Gelmiş bize sultân-ı kaderden bu irâde
Kim dil-beri sev bâdeyi iç ver gamı yâda (G1/1)*

Yine Nâbî'yi, Ziya Paşa'yı hatırlatan hikmetli söyleyişlerde görülmektedir:

*İlmine mağrûr olup kibr eyleyen ârif degil
Cehlini fehm eyleyendir bence dehrin a'lemi (G10/3)*

⁴ Tasarım özelliklerine bakıldığında bunun *Dîvânçe*'den ayrı, müstakil bir eser olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. 1291/1874-5 yılında tamamlanmış olan eser, tercî'-bend, kıt'a, gazel, kaside, mesnevi gibi nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Bu şiirler dönemin padişahı Abdülaziz ile şehzadelerine övgü içeriklidir. Eserin ana metni olan tercî'-bendde ise Osmanlı hükümdarları, milleti ve askeri vasfedilip övülmüştür. Basım bilgilerinin yer aldığı sayfada eserin adı “Tercî'-bend-i Şecâ'at-nâme-i Osmânî” olarak kaydedilmiştir. Bu durumda söz konusu tercî'-bend eserin esasını oluşturan ana metin, öncesindeki padişah ile şehzadelerine övgülerini işleyen şiirler ise klasik dönem kitap yazma kültüründe görülen besmele, hamdele, salvele konulu giriş bölümlerine benzediği düşünülebilir. Eser üzerine Gülay Durmaz'ın (2018) bir çalışması bulunmaktadır.

⁵ Eserde Ali Rıza Paşa'nın zemin şiirleri de kaydedilmiştir (bk. Hacı Mehmed Re'fet yty: 26, 27).

⁶ Fuzûlî'nin bu bağlamdaki bir beyti şu şekildedir:

*Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcından tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehri dermanındadır (G LXXXV/2 (Akyüz vd. 1958: 209)*

⁷ Buradaki amacımız genel anlamda şairin gelenekle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Bu sebeple örnek olarak verilen beyitler üzerinde anlama ve yorumlamaya yönelik çalışmalara yer verilmemiş, tek tek benzerlikler ya da farklılıklar gösterilmemiştir.

⁸ Nedîm'in benzer bir beyti şöyledir:

*Ben sana bâde içme güzel sevme mi dedim
Benden niçin bu güne girizâsın ey gönül [G76/4 (Macit 2017: 241)]*

⁹ Rûhî'nin *Terkîb-bend*'inde (XI/7) benzer bir beyit bulunmaktadır:

*Ferdâ elemin çekme mey iç bak ruh-ı hûba
Âşıklara ferdâda dahı va'd-i likâ var (Tanyaş 1995: 40)*

¹⁰ Ziya Paşa'nın *Terkîb-bend*'inde de (I/11) benzer bir beyit mevcuttur:

*İç bâde güzel sev var ise akl u şu'ûrun
Dünyâ var imiş yâ ki yok olmuş umûrun (Tanyaş 1995: 82)*

Refet Efendi'nin şiirleri içerisinde, kurgulanan hayaller, yapılan benzetmeler, kullanılan benzetme unsurlarıyla kelime kadrosu ve söyleyiş özellikleri bakımından klasik dönem şairleri hatırlatan başka örnekler de görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

*Re'fet gibi ol zülfe sabâ halka be-gûşuz
Kıl hâl-i perîşânımızı yâra ifâde (G1/7)*

*Zülf-i siyehi matla'-ı berceste-edâdır
Kaşı iki mısra 'la delîl-i şu 'arâdır (G2/1)*

*Biz mübtelâ-yı dîde-i mahmûr-ı dilberiz
Fikr-i sevâd-ı zülf ile her şeb berâberiz (G3/1)*

*La'l-i Şîrîn hasretinden Husrevân-ı mülk-i aşk
Bî-sütûna niçe bin Ferhâd tedfîn etdiler (G4/4)*

*Göstermededir zülf ü ruh u gerden u hâlin
Şâm u seher ü şems ü kamer necm ü sitâre (G7/2)*

Özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şiirin temel konularından olan aşk anlayışının ve anlatısının toplumdaki değişime paralel olarak değiştiği ve anlatılardaki sevgili ile âşık tasavvurunun da bu değişime ayak uydurduğu bilinmektedir. Aşağıdaki örneklerde klasik dönemin aşk anlayışından farklı olarak aynı anda iki sevgiliye gönlünü açan bir âşıkla mecliste âşığını meye muhtaç etmeyip dudaklarını sunarak sarhoş eden bir sevgili tasviri vardır:

*Bezminde o meh âşıkı etmez meye muhtâc
Ehl-i dile sahbâ-yı lebi neş'e-fezâdır (G2/6)*

*Verdik dil-i şeydâmızı şimdi iki yâra
Andan görünür dilde hemîşe iki yâre (G7/1)*

Bazı beyitlerde ise orijinallik arayışı içerisinde yeni hayaller kurgulamaya çalışmıştır. Kimi zaman da daha önce başka şairler tarafından kurgulanıp işlenmiş olan hayalleri yeni benzetme ilgileri kurarak ifade etmeye çalışmıştır:

*Cânânı vedâ' etmek için ey melekü'l-mevt
Eyle cesede cânımı bir lahza i'âde (G1/5)*

*Re'fet bize ol mâh edeli ülfete rağbet
Sanki cesed-i mürde idik cânâ kavuşduk (G15/5)*

*Yâr oynar iken dama beni dâma düşürdü
Kismet bizi ol gözleri bâdâma düşürdü (G22/1)*

*Tîr-i müjgânından ey şûh-ı kemân-ebrû gönül
Her tarafda rahnedir çün hâne-i zenbûrdur (G6/3)*

Klasik dönem şiirinde görülmediği hâlde değişen toplumun şiir anlayışına uygun olarak gündelik dile ait kelimeler, söyleyişler şiirin diline girmiştir. Yine gündelik hayatın bir parçası hâline gelen çeşitli araç-gereçler de gerçek, yan veya mecazi anlamlarıyla ya da bir benzetme unsuru olarak şiirsel söyleyişin ifade imkânları arasına girmiştir:

*Bir zamân ahbâb idük sizle birinci rütbede
Şimdi biz bîgâne olduk ecnebîler âşinâ (G11/2)*

*Ey server-i hûbân-ı cihân zülf-i siyâhın
Fark-ı ser-i sevdâmuza püsküllü belâdır (G2/8)*

*Ey perî güstâh isem Mecnûn-ı aşk etdin beni
Pek kusura bakma kim dîvâneler ma'zûrdur (G6/2)*

*Kânûn piyana çeng ü mey ü ûd u erganûn
Lâhûta vü kemâne vü sântûr pür-nevâ (G14/2)*

Refet Efendi, dîbâcesinde eserini şiire aşına olan nazik yaratılışlı bazı yeni hevesli kişilerin ısrarlarıyla şiirlerini kitaplaştırmaya cesaret ettiğini söyler¹¹. Çeşitli şiirlerinde -başka şairlerde de görüldüğü üzere- kendi şairlik kudretini över. Kendisinin dışında şiirlerini güzel bulan insanlar, hatta şairler de olmuştur. Bunun somut bir örneği olarak *Dîvânçe*'nin başında, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'den muhrec Ârif Bey'in eserin yazılışına düşürdüğü bir kıt'ası yer almaktadır. Arif Bey söz konusu şiirde Refet'in şiir söylemede mahir olduğunu, onun kalem kılıcıyla mana ülkesine nizam verdiğini, şair topluluğu hayatta olsa insanların içerisinde onun şairliğini öveceklerini söyler. Eserin musahhihliğini yaptığı anlaşılan Hakkı da şairi, "meşâhîr-i şu'arâ ve esâtize-i fihâmdan üstâdımız Mevlânâ Re'fet Efendi" şeklinde dönemin meşhur şairlerinden ve büyük üstatlarından biri olarak takdim etmiştir. Eserinden de şairin yaratılışının ürünü olan renkli üsluplu bir mecmua [mahsûl-i tabî'atları olan işbu mecmû'a-i rengîn-edâ (Hacı Mehmed Re'fet yty: 38)] şeklinde bahsetmiştir. Bunlardan başka mecmuanın sonunda şairin *Şecâ'at-nâme* ile ilgili olarak gazeteci Hikmet Bey'in söz konusu şiirle ilgili övgü dolu ifadelerine yer verilmiştir. Bütün bu örnekler, Refet Efendi'nin döneminde önemsenen ve şiirleri beğenilen bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

Başkalarının yanında Refet de kendi şiirlerini beğenmiş ve bu beğenisini aşağıdaki beyitte dile getirmiştir. Bu örnek dışında şairin kendi şiirlerine ilişkin beğenisini ifade ettiği başka örnekler de mevcuttur:

*Kâmet-i mehzûnla ol ebrûya mecbûr olalı
Re'feti şi'rinde hûbân cümle tahsîn etdiler (G4/6)*

Onun şiirlerini beğenenler kadar beğenmeyenler de vardır. Refet Efendi'den bahseden biyografik kaynaklardan sadece ikisi onun sanatına ilişkin görüş bildirmiştir ve görüşleri de olumsuzdur. *Hâtîmetü'l-Eş'âr*'da ima yoluyla, *Son Asır Türk Şairleri*'nde ise doğrudan ve oldukça sert eleştiriler mevcuttur. Fatîn, *Hâtîmetü'l-Eş'âr* adlı eserinde Refet'in yaratılışı şiir söylemeye uygun, hüner sahibi bir şair olmakla birlikte henüz Türkçeyi yeterince öğrenemediği için Türkçe şiirlerinin son derece az görüldüğünü söyler¹². Mehmet Arslan (2014), Fatîn'in bu ifadelerle şairi bir yandan överken bir taraftan da ince ince eleştirdiği tespitinde bulunur. İbnülemin Mahmud Kemal ise *Son Asır Türk Şairleri*'nde şairin aşağıdaki beyitlerini alıntılararak "bu gibi acîb sözlerinin eksik olmadığını" belirtir (Başbuğ 2002: 1839):

*Şeftâlû bulunmazsa getirme acı bâdâm
İşret mezesi meclis-i sahbâ çilekdir (Terkîb-bend, 9/5)*

¹¹ "...ba'zı nâzik-tab'ân-ı nev-hevesân-ı şi'r-âşinâların iltimâsları üzre tab' u neşrine ictisâr kılınarak..." (Hacı Mehmed Re'fet yty: 4)

¹² "...tabî'at-ı şi'riyyeye mazhar bir şâ'ir-i sâhib-hüner olup henüz şîve-i zebân-ı Türkîyi kemâ yenbagî tahsîl edememiş olduğundan Türkçe eş'arı kalil ve ender görülmüşdür." (Çiftçi 2017: 138-139)

*Pîrâhen-i dil-berle beni göm dedi âşık
Evvel yoğ idi işbu vasiyyet yeni çıkıdı (Terkîb-bend, 10/8)*

*Alacak cüyûş-ı gamzen bu yürüyüşle kal'a-i dil
Gam-ı aşkınız egerçi ana verse bin metânet (G19/2)*

*O dü zülfü ohşayınca bizi hayyeveş ısırdı
Kime sıdk ile sarıldık bize eyledi hıyânet (G18/4)*

İbnülemin, yukarıdaki örnekleri verdikten sonra da “İnsan, bu türlü garîb şîveler ve kelimeler ile şiir diye ortaya konulan lâfları dinledikçe

*Böyle bir şîve-i agreble şi'r söylenmez
Söylenirse dilini hayye sokar insânın*

demeye mecbûr oluyor.” (Başbuğ 2002: 1839-1840) şeklinde son derece ağır bir eleştiride bulunur. İbnülemin bu eleştirisinde öncelikle “bu türlü garîb şîveler ve kelimelerle şiir diye ortaya lâflar” söylemi üzerinden Refet’in bu tür söyleyişlerini şiir olarak kabul etmediğini söyler. Üstelik “lâf” tanımlamasıyla da bu söyleyişlerin anlamsız ve değersiz olduğuna vurgu yapar. Sonrasında Refet’in şiirinden alıntı yaparak bizzat kaleme aldığı beyitle de onun şiirlerindeki bazı hayalleri, benzetmeleri, söyleyişleri son derece garip bulduğunu ve “bu şekilde son derece garip bir üslupla şiir söylenemeyeceğini” belirtir. Devamında şairin yukarıda alıntılanan beytine (G18/4) göndermede bulunarak “Böyle şiir söyleyen insanın dilini yılanlar sokar.” şeklindeki ifadesiyle şairi kendi söylemiyle eleştirir. Son olarak da “demeye mecbur oluyor” diyerek “mecbur” kelimesi üzerinden, hiç niyeti olmadığı hâlde kendisini böylesine bir eleştiri yapmaya zorlayan şeyin Refet’in “şiir”lerinin olduğunu ima eder. Böylece Refet’in sözlerinin ne kadar kötü olduğunun altını bir kez daha çizmiş olur.

Görüldüğü üzere Refet’in şiirlerini kimileri beğenirken kimileri de beğenmeyerek eleştirmiştir. Bu noktada özellikle olumsuz eleştirileri anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmak meselenin anlaşılması için önceliklidir. Esasen gelenek içerisinde edebî metinlerin eskiden beri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirildiği söylenebilir. Örneğin; hükümdardan başlamak üzere şehzadelerin, devlet yöneticilerinin, varlıklı kişilerin etrafında oluşan ve sanatçıların ya da sanat meraklısı sıradan insanların oluşturdukları edebî muhitlerde (Örnekleri için bk. İpekten 1996; Avşar 2017: 23-32) şiirlerin okunarak değerlendirildiği ve olumlu ya da olumsuz hükümlerle eleştirildiği bilinmektedir. Edebî muhitlerinde dışında tezkireler, mecmualar gibi yazılı kaynaklarda da edebî eleştirilerin yapıldığı bilinmektedir. Tezkirelerdeki eleştiri, eserden esere farklılık göstermekle birlikte, daha şair seçiminden başlayarak biyografi maddesinin hacmine, maddede verilecek bilgilerini detaylarına kadar değişmektedir. Bazı eserlerde ise madde içeriğinde de doğrudan bazı eleştiriler yer almaktadır. Bu tür değerlendirmeler içerisinde dikkat çeken en dolaysız eleştirilerden biri, 16. yüzyılın sonlarında derlenmiş olan bir mecmuanın derleyicisi tarafından yapılmıştır. Derleyici, gül budağını çoban değneğine benzeten Şükrî’yi eleştiri¹³ babında teşhir etmiştir:

¹³ Bu noktada derleyicinin beğenmeyip eleştirdiği bir şiiri neden mecmuasına aldığı sorusu akla gelmektedir. Zira bu durum, tamamen kişisel beğeniye bağlı bir seçme anlayışıyla oluşturulan mecmuaların aynı zamanda bireysel seçim/eleştiri mekanizmasına aykırı bir durumdur. Ancak derlenme saikleri çerçevesinde mecmuaya bakıldığında mesele açıklığa kavuşmaktadır. Derleyici, mecmuasını birbirlerine nazire olarak yazılmış şiirleri toplaması amacıyla meydana getirdiği için nazire olarak yazılmış olan söz konusu şiiri de mecmuasına kaydetmek durumunda kalmıştır. Fakat bu zorunluluğa rağmen yine de şaire ilişkin olumsuz eleştirisini yapmaktan geri kalmamıştır.

*Şükrî-i Dânişmend-i Türk ki şâh-ı gülü çobanların toyakasına teşbîh etmişlerdir
Giymesin pâdişehim börk adû-yı nâ-dân
Giymek olmadı sezâ başına her dîn üsküf*

*Şâh-ı gülden toyaka aldı eline gonca
Giydi derbânveş ey ruhları gül-gûn üsküf* (Atik Gürbüz 2018: 505-506)

Belagat kitaplarında Akif Paşa, Asım, Belig, Enderunlu Vasıf, Eşref Paşa, Hakanî, İrfan Paşa, Kanî, Nabî, Nefî, Nergisî, Pertev, Ragıp Paşa, Süleyman Çelebi, Sünbülzade Vehbî, Şeyh Galib, Şinasî, Ziya Paşa gibi geleneğin önde gelen isimleri başta olmak üzere birçok şair ya da yazar, yazdıklarının fesahat veya belagat kurallarına aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Bazı örnekler için bk. Gürbüz 2010: 340-347). Bu çerçeveden olmak üzere, Ahmed Cevdet Paşa *Belâgat-i Osmâniyye*'de Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Sü'edâ*'sındaki bir ibaresinin tetâbu'-ı izâfât çerçevesinde fesahatten düştüğünü belirtir. Yine Sürûrî'nin de "Kara kurı karı aldı Nu'mân" mısraında tenâfûr-i kelimât sebebiyle fesahate aykırı olduğunu kaydeder (Karabey ve Atalay 2000: 6). Tâhirü'l-Mevlevî Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'ın sonunda "Engüşt-i hatâ uzatma öyle/Beş beytine bir nazîre söyle" şeklinde meydan okumasını, "atıp tutmak" olarak değerlendirir. Yine Şinasî'nin kendi şiirleri için diğer şairlerinden nazire talebinde bulunması ile ilgili olarak da "Şinâsî'nin bile böyle garabetleri vardır." ifadesini kullanır (İpek 2016: 985). *Esrâr-ı Belâgat* yazarı Bereketzade İsmail Hakkı, "Yanıktır o âşıkın kitabı / Nazmında kokar ciğer kebâbı" ve "Ol şevk ile Hüsn ü Aşkı yapmış / El-hak Dede külâhı kapmış" beyitlerini örnek vererek bu tür ibarelerde kullanılan "mübtezel" kelimelerle sözün şerefine, güzelliğinin ve zarafetinin kaybolduğunu belirtir (1317: 39). Bereketzade'nin bazı eleştirilerini, İbnülemin'in Refet'in şiirleri ile aynı zaviyeden yaptığı görülmektedir. Örneğin Bereketzade, kime ait olduğunu belirtmediği aşağıdaki beyitteki tasavvuru gerçeklikten uzak bularak şairin tekellûf ve tasannuya düştüğünü belirtmiştir:

*Pertev-i hurşîdi sanman yerde kim devr-i felek
Yere urmuş âfitâbın mâh-ı tâbânım görüp*¹⁴

Bereketzade, aşağıdaki örnekte de kimliğini açıklamadığı şairin cinas sanatı için ayın ikiye doğranması şeklinde bir hayal kurgulamasını anlamsız ve abes bulmuştur¹⁵:

*Hân-ı Hakdır bu felek mihr ile mehdîr iki nân
Mihre kimse değmemiş mehdîr arada doğranan
Her ne denli doğranırsa dem-be-dem artar hemân
Ni'metin artsın der isen turma sen de doğra nân*

Yine kime ait olduğunu belirtmediği "Sanırlar gird-bâd-ı hâk-i dergâh-ı celâlidir / Fezâ-yı lâ-mekân içre görenler çerh-i devvârı"¹⁶ beytindeki ve mensur bir metinden alındığı anlaşılan "şîr-i zer-pençe-i hurşîd şâhika-i kûhdan zuhûr ve gâv-ı siyâh-ı şebi derîde-i mahâlib-i nûr eyledikde"¹⁷ cümlesindeki hayallerle benzetmeleri külfetli, soğuk, tatsız ve seviyesiz bulmuştur.

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü üzere edebî metinler her dönemde çeşitli açılardan değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Söz konusu değerlendirmelerin çoğunlukla üretilen hayâllerle bu hayâllerin somutlanması için kullanılan benzetmelerin etrafında kümelenildiği dikkati çekmektedir.

¹⁴ "Pertev-i hurşîdi, şâ'irin ma'sûkasını görmekle devr-i feleğin yere çarpmış olduğu âfitâb diye düşünmek tabî'îlikten ve sıdk u hakikatden ne kadar ba'îd! Hakikatden daha güzel bir şey olmadığından ve yalnız hakikat şayeste-i muhabbet bulunduğundan beyt-i mezkûr merdûd-ı zevk-i selîmdir." (İsmail Hakkı 1318: 151)

¹⁵ "...[doğranan] cinası için küre-i kamer doğradılıyor ki ne kadar vâhî ve abes!" (İsmail Hakkı 1318: 151)

¹⁶ Memdûhun hâk-i dergâhından mütehasıl kasırgayı çerh-i devvâra benzetmeden daha külfetli, daha âdî, daha bârid ne olabilir? (İsmail Hakkı 1318: 152)

¹⁷ "...güneşi altın pençeli arslana ve geceyi kara öküzü ve daha münâsebitsiz olarak nûru yırtıcı bir hayvân pençesine benzetdikden sonra arslan güneşe o kara gece öküzünü aydınlık pençesiyle parlatmak, tekellûfû kadar tatsız bir tahayyül ve temsildir. Soğuk bir hayâl için kelimât ne kadar isrâf edilmiş!" (İsmail Hakkı 1318: 152)

Edebiyat çevresi, şairlerin yeni söylemlerini, yeni benzetmelerini değerlendirmişlerdir. Bir tür “otokontrol mekanizması” olarak değerlendirilebilecek olan bu değerlendirme sürecinde, sanat camiasının sanatsal üretimi kendi içlerinde değerlendirdikleri ve böylelikle kendi “normal¹⁸”lerini oluşturdukları söylenebilir¹⁹. Bu kontrol mekanizması sayesinde şiirdeki orijinallik arayışı dönemin zevkine uygun olarak daha “kontrol edilebilir” bir hüviyet kazanmıştır. Yenilik arayışlarının arttığı, dönüşüm sürecinin hızlandığı 18. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle de 19. yüzyılda yukarıdaki gibi bir kontrol mekanizmasından söz etmek çok da mümkün değildir²⁰. Bu dönemde söz konusu eleştiriler, biyografik kaynakların yanında, 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğun bir şekilde üretilen belâgat kitaplarında yoğunlaşmıştır. Değerlendirme ölçütleriyle eleştirilerin ifade edilme biçimlerinin de yine değişen zevke paralel olarak farklılaştığı dikkati çekmektedir. Bu çerçevede Refet’in şiirlerindeki yeni hayâllerden, yeni söyleyişlerden ve yeni benzetmelerden bazılarının yeni dönemin anlayışı çerçevesinde eleştirildiği söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın konusu 19. yüzyıl şairi Süleymaniyeli Hacı Mehmed Refet Efendi’nin *Dîvânçe*’sinde yer alan şiirleriyle ilgili değerlendirmelerdir. Şairin şiirleri, hem yaşadığı dönemde hem de sonrasında çeşitli kaynaklarda olumlu ve olumsuz değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bir yanda Refet Efendi’nin şiirlerini beğenen insanlar varken bir yanda da bu şiirleri beğenmeyip eleştiren biyografi yazarları bulunmaktadır. Refet Efendi’den bahseden kaynaklardan *Hâtîmetü’l-Eş’âr*’da ve özellikle de *Son Asır Türk Şairleri*’nde onun şairliğiyle ilgili olumsuz bazı değerlendirmeler yer almaktadır. Çalışmamızda bu değerlendirmelerin ele alınıp anlamlandırılması hedeflenmiştir.

Refet Efendi’nin son dönemde yoğun olarak görülen değişim ve dönüşüm içinde eski ile yeni arasında kalan şairlerden biri olduğu dikkati çekmektedir. Bir yandan bazı klasik dönem şairlerinin bizzat isimlerini zikrederek bir yandan da isimlerini anmaksızın onlar gibi şiir söyleyerek kendisini klasik Türk edebiyatı geleneği çizgisinde bir şair olarak konumlandırmıştır. Bu çerçevede bir yandan kurguladığı hayaller, yaptığı benzetmeler, kullandığı benzetme unsurlarıyla kelime kadrosu ve söyleyiş özellikleri bakımından klasik dönem çizgisinde kalmaya çalışan şair, bir yandan da döneminde moda hâline gelen değişimlere de kayıtsız kalmayarak orijinal hayâller, farklı benzetme unsurları, yeni söyleyişler aramış, ifade imkânları bulmaya çalışmıştır. Nitekim edebiyat tarihlerinde sıklıkla vurgulandığı üzere, değişen toplumsal yapıya, kabullere, algılara, estetik değerlere vs. paralel olarak özellikle 17. yüzyıldan itibaren şiirin muhtevasında ve dilinde günden güne artan oranda bir değişim yaşanmıştır. Şairler de bu sürece kayıtsız kal(a)mayarak toplumdaki değişimi şiirlerine yansıtmışlar, özellikle muhtevada yenilik arayışlarını arttırmışlardır.

Edebiyat geleneğimizde orijinallik arayışı nasıl ki yeni hayâl ve yeni söyleyiş üzerinden gerçekleştirilmişse eleştiri de söz konusu buluşların geleneğin ve dönemin sanat telakkisine ve estetik zevkine uygunluğu üzerinden yapılmıştır. Sanat eserleri eskiden beri edebiyat mahfillerinde, tezkirelerde, mecmualarda, belâgat kitaplarında vb. bu bağlamda eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Sanatçılar, eserlerinin başarısı ya da başarısızlığı oranında övülmüş ya da tenkit edilmiştir. Çalışmamızın konusu olan Refet de kimi hayallerinde/söyleyişlerinde geleneğin klasik ruhuna sahip olmakla birlikte orijinal hayaller, yeni söyleyişler aramış, geleneğin kurgusuna uygun

¹⁸ Buradaki normal kavramı, sanatsal üretim bağlamında güzel, estetik gibi değerlendirme ölçütlerini imlemektedir. Bunu bir tür sanatsal beğeni kanonu oluşturma çabası olarak değerlendirmek de mümkündür.

¹⁹ Sanatın bireyselliğine yapılan vurgunun arttığı günümüzde sanatsal üretimle ilgili böylesine bir değerlendirme biçimi hoş görülmeyle doğrudan sanatın ve sanatçının özgünlüğüne ve özgürlüğüne yapılan müdahale olarak değerlendirilecektir. Ancak her dönemin normali, o dönemde yaşayan insanların doğruları, idealleri, toplumsal kabulleri üzerinden üretildiği için bugünün normalleri üzerinden başka bir zamanın ve zeminin normallerini değerlendirmeye çalışmak doğru bir yöntem olmayacaktır.

²⁰ Bu noktada üye şairlerin yazdıkları şiirlerin değerlendirilmesi, genç şairlerin yetişmesi amacıyla bir araya gelmiş olan kısa ömürlü Encümen-i Şuarâ (1861-1862) gibi oluşumlarsa uzun ömürlü olamamıştır.

olan hayalleri yeni kelimelerle, yeni benzetmelerle ifade etmeye çalışmış bir şair olarak dikkati çekmektedir. Ne var ki bazı buluşlarında başarılı olurken bazılarında ise başarılı olamamıştır. Başarısız buluşları ve söyleyişleri biyografi yazarlarının gözünden kaçmamış ve ağır eleştirilerin muhatabı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Arslan, Mehmet (2014). “Re’fet, Hacı Mehmed Re’fet Süleymaniyeli”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/refet-haci-mehmed-refet-suleymaniyeli> (Erişim tarihi: 29.05.2020)
- Atık Gürbüz, İncinur (2018). *Mecmû‘atü’l-Letâ’if ve Sandûkatü’l-Ma‘ârif (İnceleme-Tenkitli Metin-Şair ve Şiir Dizini) [Bursa (İnebey) Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, No. 2276; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No. T 739]*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-203807/mecmuatul-letaif-ve-sandukatul-maarif.html> (Erişim tarihi: 17.06.2020)
- Avşar, Ziya (2017). *Revânî Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196374/revani-divani.html> (Erişim tarihi: 17.06.2020)
- Başbuğ, İbrahim (2002). *İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri*. C. IV. Ankara: AKMB Yay.
- Çiftçi, Ömer (2017). *Fatîn Davud, Hâtimetü’l-Eş‘âr (Fatîn Tezkiresi)*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html> (Erişim tarihi: 30.05.2020)
- Durmaz, Gülay (2018). “XIX. Yüzyılda Bir Şecaatnâme Örneği: Terci-i Bend-i Şecâ’atnâme-i Osmânî”. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 1 (1): 30-42.
- Gürbüz, Mehmet (2010). “Esrâr-ı Belâgat’ta Fesahata Dair”, *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009 - Adıyaman), Bildiriler*. (Ed. Süleyman Çaldak, İ. Halil Tuğluk). Ankara: Adıyaman Üniversitesi Yay. 333-348.
- Hacı Mehmed Re’fet (yty). *Mecmû‘a-i Eş‘âr-ı Re’fet Efendi*. TBMM Ktp., nr. 73003929.
- İpek, Abdülmuttalip (2016). “Nedim’in “Köşk Kasidesi”ne Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Nazirelerinin Tâhirü’l-Mevlevî Tarafından Şerhi”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* (56): 981-1030.
- İpekten, Haluk (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: MEB Yay.
- İsmail Hakkı (1317). *Esrâr-ı Belâgat, Mukaddime*. İstanbul: Ebüzziya Matbaası.
- İsmail Hakkı (1318). *Esrâr-ı Belâgat, Cüz-i Evvel*. İstanbul: A.Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- Macit, Muhsin (2017). *Nedîm Dîvânı*. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196897/nedim-divani.html> (Erişim tarihi: 09.07.2020)
- Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. II. İstanbul.
- Özgül, M. Kayahan (2019). “Klasik Sonrası Dönem (1800-1860): Mesneviler”. *Türk Edebiyatı Tarihi*. (Ed. Talât Sait Halman, Mustafa İsen, Osman Horata, Yakup Çelik, Nurettin Demir, Mehmet Kalpaklı, Ramazan Korkmaz, M. Öcal Oğuz). C. II. İzmir: KTB Yay. 595-658.
- Şemseddîn Sâmî (1308). *Kâmûsü’l-A‘lâm*. C. III. İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.

- Tanyaş, Hamza (1995). *Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa, Terki-i Bentler ve Terci-i Bent (Esas Metin ve Manzum Çeviriler)*. Ankara: Kavaklıdere Kültür Yay.
- Tuman, Mehmed Nail (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. (Hızl. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı). C. I. Ankara: Bizim Büro Yay.

BİR CÖNKTE YER ALAN ŞEYH SİNÂN ADINA KAYITLI ŞİİRLER

Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

meingurbuz@hotmail.com

ORCID No: 0000-0003-1664-1438

ÖZET

Mecmualar ve cönkler, yaşanan hayata dair birçok bilgiyi içlerinde barındırdıkları gibi derlendikleri dönemin insanının duygu ve düşünce dünyasına, ihtiyaçlarına, inanışlarına, temayüllerine, edebî zevklerine dair izler de taşır. Bunlar, metin neşri, edebiyat tarihi, biyografi gibi çeşitli edebiyat araştırmalarına katkı yapabilecek eserlerdir. Ayrıca zengin içerikleri dolayısıyla edebiyat dışında, kültür tarihi araştırmaları başta olmak üzere farklı birçok alan için kaynak olabilme potansiyeline sahiptirler.

Cönkler ve mecmualar temelde aynı amaçlarla ve yöntemlerle derlenmişlerdir. Her ne kadar içerikleri itibarıyla mecmualar daha çok klasik kültüre, cönklerse halk kültürüne ait eserler olarak değerlendirilseler de son zamanlarda yapılan çalışmalarla bunların kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı, muhtevalarındaki ortaklıkların bir hayli fazla olduğu ortaya konmuştur. Mevcut durumda bunların arasındaki temel ayrımın ciltlenme biçiminden kaynaklanan şekil farklılığı olduğu kabul görmektedir. Nitekim fiziksel özellikleri itibarıyla mecmua olarak adlandırılan pek çok eserde halk şiiri örneklerini, cönk olarak isimlendirilen birçok eserde de klasik şiir örneklerini görmek mümkündür.

Bu çalışmanın konusu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, nr. OE_Yz_1604'te yer alan bir cönkteki Şeyh Sinân adına kayıtlı şiirlerdir. Söz konusu cöngün baş kısmında Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı ile *Etvâr-ı Seb'a* gibi dinî tasavvufî içerikli metinler yer almaktadır. Bundan sonra "İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân Rahmetü'llâhi Aleyh" başlığı altında şaire ait 112 adet şiir kaydedilmiştir. Eserin sonunda kâğıt boyası ve mürekkep yapımı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Cönkteki çeşitli sayfalara Akşemseddîn, Cemâlî, Eşrefoğlu, Hakkî, İkbâlî, Münîrî, Nakşî, Rûşenî, Yûnus gibi çeşitli şairlere ait ilahiler kaydedilmiştir.

Cönkteki şiirlerin tasavvufî içerikli olduğu dikkati çekmektedir. Nazım şekilleri ve vezinleri bakımından ise hem halk şiiri geleneğinin hem de klasik şiir geleneğinin izlerine rastlamak mümkündür. Çalışmada temel olarak Şeyh Sinân'ın kimliğinin belirlenmesi ve şiirlerinin kısaca tanıtılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: cönk, Şeyh Sinân, şiir, ilahi

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu olan *İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1604 numaraya kayıtlı bir cönk içerisinde bulunmaktadır¹. Ebatları 230x115, 190x90 mm. olan ve toplamda 60 varaktan oluşan cöngün sayfa tasarımı son derece düzenlidir. Metinler pek çok cönkte/mecmuada görüldüğü gibi sayfa kenarlarına ya da sayfanın farklı yerlerine rastgele

¹ İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân aynı kütüphanede OE_Yz_1604_3 numara ile de müstakil olarak ayrıca kaydedilmiştir. Kütüphanenin katalog kaydında İlâhiyyât/Sinân "Şeyh" başlığı altında "Divan tarzında yazılmış şiirleri vardır. Sonda (47-48 yk.) Nakşî, Eşrefoğlu ve Yûnus'un şiirleri, (49-50 yk.) ilahiler var. 51. yaprakta kâğıt boyası ve la'l (mürekkep) yapılması anlatılıyor. 52. yaprak boştur. Cönk içindedir." notları ile kaydedilmiştir.

yazılmamıştır. Cetveli ya da cetvelsiz bütün sayfalarda bir düzen ve uyum olduğu dikkati çekmektedir. İlk 17 sayfanın metin yazılacak alanları kırmızı mürekkeple muntazam bir şekilde cetvelenmiştir. Bu bölümde² Süleyman Çelebi'ye ait *Vesîletü'n-Necât* (1b-5a) ve 5b-6a'da Eşrefoğlu, İkbâlî, Rûşenî gibi şairlere ait ilahiler yer almaktadır. Sonrasında 6b-11a sayfaları³ arasında *Etvâr-ı Seb'a* ve 11b-13a'da Akşemseddîn, Cemâlî, Münîrî, Nakşî, Yûnus gibi çeşitli şairlere ait ilahiler bulunmaktadır. İlahilerden sonra cetvel çekilmiş beş varak (13b-18a) boştur. 18b-46b sayfaları arasında⁴ “İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân Rahmetü'llâhi aleyh” başlığı altında Sinân mahlaslı bir şaire ait 112 adet şiir yer almaktadır. 47a-50a sayfalarında da Eşrefoğlu, Hakkî, Nakşî, Yûnus gibi şairlerin şiirleri bulunmaktadır. Son olarak da 51a-51b ve 53a-55b sayfaları arasına hat sanatına dair kâğıt boyası, ahar, kalem, mürekkep yapımı gibi ilgili bilgiler kaydedilmiştir.

Mecmuaların/cönklerin genel karakteristiğiyle uyumlu olarak eserin kimin tarafından, nerede ve ne zaman derlendiğine ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Bu durumda cönkteki başka bazı ipuçlarından yararlanarak söz konusu noktalarla ilgili çıkarımlar yapmak gereklidir. Eserin battal ebru ile süslenmiş iç kapağında “Bin iki yüz üç senesi mâh-ı Receb-i şerîfın on ikinci günü Sultân Selîm tahta cülûs eyledi. Ba'de'l-cülûs yedinci günü Bâzârertesî gün kılıç kuşandı.” şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Burada Sultan III. Selîm'in 12 Receb 1203/8 Nisan 1789⁵ tarihinde tahta çıktığı ve bir hafta sonra Pazartesi günü de kılıç kuşandığı bilgisi verilmektedir. Kayıttaki tarih bilgisinin ayrıntılı bir şekilde verilmesi, cümlelerin yüklemelerinin görülen geçmiş zaman kipinde çekimlenmiş olması ve özellikle de kılıç kuşanmasının da günüyle birlikte kaydedilmiş olması, söz konusu kaydın III. Selim'in cülusu sürecinde yazıldığını düşündürmektedir. Bu not ile cönk içerisine kaydedilmiş olan şiirlerin yazı stilleri birbirine oldukça benzemektedir. Bu çıkarım, elimizdeki cöngün en azından 1789 tarihinde derlenmiş bulunduğunu ya da -en kötü ihtimalle- derlenmekte olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle cöngün derlenmesini yaklaşık olarak 18. yüzyılın sonları⁶ olarak tarihlemek mümkündür.

Yine iç kapakta “Sene [1]277 Rebîü'l-evvel (Eylül-Ekim1860) ayında Hattât Hulûsî Efendi⁷ Hazretlerinden sülûs ve nesh hattına bed' olunmuşdur. Rabbim cümle yavuzı mevkî'a(?) buyurup niçe niçe Mushaf-ı Şerîf tahrîrin nasîb ü mukarrer buyursun. Âmin bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn.” şeklinde bir kayıt daha bulunmaktadır. Bu kayıt, 1277 Rebiülevvel/Eylül-Ekim 1860 tarihli olduğuna göre yukarıdaki kayıtlarla aynı kişiye ait olma ihtimali yoktur. Yazı farklılığı da bu tespiti desteklemektedir.

² Bu kısım müstakil olarak ayrıca OE_Yz_1604_1 numaraya kayıtlıdır.

³ Bu kısım müstakil olarak ayrıca OE_Yz_1604_2 numaraya kayıtlıdır.

⁴ Bu kısım müstakil olarak ayrıca OE_Yz_1604_3 numaraya kayıtlıdır.

⁵ Kemal Beydilli (2009: 421), III. Selim'in tahta çıkış tarihini *Cevdet Tarihi*'ne dayandırarak 11 Receb 1203/7 Nisan 1789 olarak kaydetmiştir.

⁶ Mecmualar ve cönkler, çoğunlukla derleyicilerin yanında taşıdığı ve gelecekte ihtiyaç duyacağını düşündüğü metinleri kaydettiği kişisel not defterleri gibi bir işleve sahip olan eserlerdir. Bu işlevleri dolayısıyla oluşumları bir insanın bütün aktif okur-yazarlık sürecini kapsayabilir. Bazen eserlerin başka kişilere intikal etmesiyle yeni derleyicilerle eserin oluşum sürecinin devam ettiği düşünülürse mecmuaların/cönklerin derlenme süreci, derleyici sayısına göre oldukça geniş bir süreye yayılabilmektedir. Nitekim bu cöngün derlenmesi de -sondaki ikinci bir kişinin yaptığı eklemeler göz önüne bulundurulduğunda- yaklaşık olarak bir asırlık bir süreyi kapsamaktadır. Ancak üzerine çalıştığımız asıl metne odaklanarak -sondaki birkaç sayfalık eklemeyi göz ardı edip- cöngün tek bir derleyicinin elinden çıktığını düşürsek zaman dilimini yukarıdaki şekilde sınırlandırmamız mümkün olacaktır.

Bu eserlerin derlenme süreleri üzerinde belirleyici olan bir diğer husus da kullanım amaçlarıdır. Kişisel kullanım amaçlı olarak üretilen mecmuaların/cönklerin derlenme süreci, derleyicinin bütün bir ömrüne yayılırken belli bir amaca yönelik olarak toplu tüketim için -mesela eğitim materyali olarak kullanılması gibi- üretilen eserlerde ise bu süreç günlerle ya da haftalarla ifade edilecek kadar kısalabilmektedir. Çalışmamıza konu olan cönk de tasarım özellikleri itibarıyla şahsî kullanım için olmaktan çok belli bir amaca yönelik olarak üretilmiş bir eser izlenimi vermektedir.

⁷ İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın, *Son Hattatlar* adlı eserinde bu isimde üç kişi yer almaktadır. Bunlardan 1291/1874 yılında ölen Seyyid Mehmed Hulûsî'nin (bk. İnal 1955: 134) ölüm tarihi itibarıyla, yine 1869 yılında doğup 1940 yılında vefat eden Mehmed Hulûsî Efendi'nin de (bk. İnal 1955: 551) doğum tarihi dolayısıyla burada sözü edilen kişi olma ihtimali bulunmamaktadır. Üçüncü kişi ise Abdullah Hulûsî'dir. İbnülemin, sülûs, nesh ve celi hattatları arasında zikrettiği bu kişinin hâl tercümesine ulaşamadığını belirterek eserinde Ekrem Hakkı Bey'den naklen hattatın 1269 tarihli bir yazı örneğine yer vermiştir (bk. İnal 1955: 136). Bu durumda kayıttaki Hulûsî Efendi, sözü edilen Abdullah Hulûsî olabileceği gibi kaynaklara girmemiş başka bir hattat da olabilir.

Kaydı yazan kişi hat eğitimine başladığını belirttiğine göre muhtemelen bir genç olmalıdır. Bu tür eserlerin aile ya da -tarikât mensubu gibi- grup bireyleri arasında kuşaktan kuşağa nakledildiği düşünüldüğünde bu genç ya derleyicinin sonraki kuşak aile yakınlarından biri ya da -eğer cönk bir tekkede vb. bulunuyorsa- derleyiciyle aynı tasavvufi zümreye mensup nev-sülûk bir derviş olmalıdır. Aile ya da grup bireyleri arasındaki temayül ortaklığı göz önünde bulundurulduğunda bu iki notun sahipleri arasındaki ırsî ya da meşrebî yakınlık ihtimali derleyiciye ilişkin bir fikir verebilir. Bu durumda hat eğitimine başlama içerikli kayıt, 51a-55b sayfaları arasındaki hatla ilgili teknik bilgiler ve cöngün estetik hattı ile birlikte düşünüldüğünde cöngün derleyicisinin eser üretimi ve/veya hat konusunda bilgili ve deneyimli olabileceği ihtimalini akla gelmektedir. Eğer bu ihtimalin doğruluk payı varsa çalışma konumuz olan eserdeki çok az mecmuada/cönkte görülen tasarım düzeni ve estetik hat özellikleri de izaha kavuşmuş olacaktır. Bunun dışında eserin içeriğinden hareketle derleyicinin mutasavvıf ya da en azından tasavvufa meyilli bir kişi olduğu kesin olarak söylenebilir. Cönkte genellikle Halvetî şairlerin kaleme aldığı ve nefsin yedi mertebesinin konu edildiği etvârname türünde (Ayrıntılı bilgi için bk. Öztürk 2003: 206-214) bir *Etvâr-ı Seb 'a'*nın bulunması, derleyicinin de Halvetî tarikatına mensup olabileceğini düşündürmektedir. Cönkte kendisine ait şiir bulunmamasından hareketle derleyicinin bir şair olmadığı sonucuna varılabilir. Zira şiir vadisinde kalem oynatan cönk/mecmua derleyicilerinin -şiir söylemedeki başarı oranları ne olursa olsun- derledikleri eserlere kendi şiirlerini de kaydettikleri yaygın olarak görülen bir durumdur.

Yazı benzerliğinden/farklılığından hareketle cönkteki metinlerin iki farklı kalemde çıktığı anlaşılmaktadır. Cöngün ağırlık noktasını teşkil eden ilk elli varaktaki metinlerin, -yukarıda bahsedilen- Sultan III. Selim'in tahta çıkışı ile ilgili notu düşen kişi tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. 51a'dan sonraki metinler ise -yine yukarıda bahsedilmiş olan- hat eğitimine başlama ile ilgili notu kaleme kişi tarafından yazılmış gibi görünmektedir. Söz konusu metinlerin yazı araç gereçleriyle ilgili olması bu ihtimali güçlendirmektedir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Mecmuaya ilişkin yukarıdaki değerlendirmelerden/tartışmalardan sonra *İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân'a* ilişkin tespitlere odaklanılacaktır. İlk olarak netleştirilmesi gereken husus, şairin kimliğidir. Zira eserde şairin kim olduğuna dair herhangi bir kayıt yoktur. Mevcut durumda şairin kimliğine dair elimizdeki tek bilgi, şiirlerinde Sinân mahlasını kullanmış olmasıdır. Bunun yanında cönkteki “İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân Rahmetu'llâhi Aleyh” şeklindeki başlıktan hareketle şairin ölüm tarihine dair bir çıkarımda bulunulabilir. Şöyle ki başlıkta yer alan “rahmetu'llâhi aleyh (Allah ona rahmet etsin.)” ifadesi şairin cöngün derlendiği tarihte ölmüş olduğunu göstermektedir. Bu durumda, cöngün 18. yüzyılın sonlarında derlendiğine ilişkin yukarıda yaptığımız tespitten hareketle Sinân'ın da bu tarihten önce ölmüş olduğunu kesin olarak söylemek mümkündür. Şiirlerinin içeriğinden ve söz konusu başlıkta isminin önünde “Şeyh” unvanının bulunmasından hareketle onun şeyhlik makamında olan mutasavvıf bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Bu tespiti, derleyicinin Halvetî tarikatına mensup bir kişi olabileceğine dair yaptığımız varsayım ile birleştirdiğimizde Şeyh Sinân'ın bir Halvetî şeyhi olduğu olduğunu söyleyebiliriz.

Sinân'ın kimliğini belirlemek için takip edilecek en iyi yöntem, kaynaklara bakmak ve eldeki şiirler ile kaynaklardaki şiirleri karşılaştırmak olacaktır. Bu noktada takip edilmesi gereken ilk ipucu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığındaki katalog kaydında yer alan eserin farklı bir nüshasının Beyazıt Devlet Kütüphanesi, nr. 3356'da bulunduğu yolundaki bilgidir. Şevket Gürel (yty: VII), Ümmî Sinân mahlasıyla şiirler yazan ve Halvetiyye'nin Sinâniyye kolunun kurucusu olan İbrâhim Ümmî Sinân'ın (ö. 976/1568) *Dîvân'*ını hazırlarken bu nüshadan yararlandığını söylemiştir. Azmi Bilgin (2017: 3) ise bu nüshanın Ümmî Sinân ve Sinân Ümmî mahlaslarıyla şiir yazmış olan Elmalılı Ümmî Sinân'a (ö. 1067/1657) ait olduğu tespitinde bulunmuştur. Ayrıca kaynakların bu iki şairi birbirine karıştırdığı için böyle bir bilgi karmaşasının yaşandığını belirtmiştir. Söz konusu nüshayı da yayıma hazırladığı Elmalılı Ümmî Sinân'a ait *Dîvân'*ın tenkitli metnini oluştururken esas aldığı dört

ana nüshadan biri olarak kullanmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında yukarıdaki katalog kaydında yer alan Beyazıt Devlet Kütüphanesi, nr. 3356'daki eserin çalışmamıza esas teşkil eden *İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân*'ın farklı bir nüshası olduğu yolundaki bilginin yanlış olduğuna hükmedebiliriz. Nitekim Şeyh Sinân'ın cönkteki şiirlerinden hiçbirisi, söz konusu nüshadan yararlanılarak hazırlandığı belirtilen yukarıdaki dîvânlarda yer almamaktadır. Buradan hareketle çalışmamıza konu olan şiirleri yazan Sinân'ın, İbrâhim Ümmî Sinân'dan ve Elmalılı Ümmî Sinân'dan farklı bir şair olması gerekir.

Şairin kimliğini tespit edebilmek için takip edebileceğimiz yöntemlerden biri de kaynaklardaki Sinân mahlaslı şairleri tespit ederek şiirler üzerinden bir ortaklık yakalamaya çalışmak olacaktır. Bu çerçevede *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* üzerinde yapılan taramada şiirlerinde Sinân mahlasını/ismini kullanan dokuz şair olduğu belirlenmiştir: Sinân Paşa⁸ (d.1441-ö.1486), Germiyanlı Sinân⁹ (15. yy.), Şeyh Hüsamzâde Sinân Çelebi¹⁰ (ö.1552), İbrahim Ümmî Sinân¹¹ (ö.1568), Muhşî Sinân Efendi¹²

⁸ *Tazarru'-nâme* yazarı ünlü Sinân Paşa'dır. 1441 yılında dünyaya gelmiştir. Fâtih döneminin önemli ilim ve devlet adamlarındandır. Asıl ismi Yûsuf'tur. Sinân Paşa'nın bir fetvadaki "Yûsuf bin Hızır bin Celâleddîn" şeklindeki imzasından, babasının İstanbul'un ilk kadısı olup "ilim dağarcığı" diye anılan Hızır Bey; dedesinin ise Sivrihisar kadısı Celâleddîn Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Annesi ise âlim Mollâ Yegân'ın kızıdır. İlk eğitimini babası Hızır Bey'den aldı. Fâtih, Hızır Bey'i İstanbul'a davet ettiğinde 13-14 yaşında olan Sinân Paşa, İstanbul'a geldikten sonra aile çevresindeki ilim muhitine girdi. Dedesi Mollâ Yegân'ın meclislerine devam etti. Bu meclislerde Mollâ Gürânî, Mollâ Kırımî, Mollâ Hüsrev, Hoca-zâde ve Kestelî gibi devrin önemli âlimleri ile bir araya geldi. Babasının ölümü üzerine 863/1458-59 yılında Fâtih tarafından önce Edirne'ye daha sonra Darülhadis'e müderris olarak gönderilen Sinân Paşa'ya çok geçmeden "Hâce-i Sultânî" unvanı verildi ve Paşa, padişah hocalığına yükseltilerek Sahn müderrisliğine tayin edildi. Sinân Paşa 875/1474'te vezir oldu ve "Hoca Paşa" olarak anılmaya başladı. Sinân Paşa, Gedik Ahmed Paşa'nın vezaretten azli üzerine vezir-i azamlığa getirildiyse de aynı yıl bu görevden alındı ve hapsedildi. Sivrihisar'a gitti ve Fâtih'in ölümüne kadar da orada kaldı. II. Bâyezid'in tahta geçmesinden sonra İstanbul'a dönen Paşa, yeniden vezirliğe getirilerek günlük yüz akçe ile Edirne Dârülhadis Medresesi'ne müderris tayin edildi. 1486 tarihinde vefat etti. Sinân Paşa'nın eserleri şunlardır: *Tazarru'-nâme*, *Ma'ârif-nâme*, *Tezkiretü'l-Evliyâ*. Arapça risâleleri şunlardır: *Hâşiye alâ Şerhi'l-Mülehas*, *Risâle mine'l-Hendese*, *Hâşiye* (Eş-Şerîf el-Cürcânî'nin *Mevâkıf Şerhi*'nin cevher bahislerine yazılmıştır.), *Risâle* (Hidâye'nin taharet bahsine ait bir risâledir.), *Cevâb* (Eş-Şerîf el-Cürcânî'nin cihet bahsinde getirdiği güçlüğe cevaptır.), *Cevâb* [Bölünmeyen cüz (atom) bahsinde Kastalânî'nin itirazına cevaptır.], *Risâle fî Halli İşkâlî Mu'addili Mesîri'l-Utârid*, *Risâle fî Cevâbi Kestelî Ammâ İsteşkelehu min Şerhi'l-Mevâkıf*, *Ta'likat alâ Hâşiyeti't-Tecrîd li's-Seyyidi's-Şerîf*, *Hâşiye* (Beyzâvî'nin *Tefsîr*'ine yazılmıştır.), *Hâşiye alâ Sadri's-Şerî'a ale'l-Vikâye* (Biyografi ve eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Karagözlü 2014).

⁹ Doğum tarihi bilinmemektedir. 15. yüzyıl şairidir. Germiyanlıdır. Hakkında bilgi veren tek kaynak Mecdî'nin *Hadâyıku's-Şakâyık*'ıdır. Mecdî, "Şair Sinân" olarak anıldığını belirttiği Sinân'ın ailesi ve doğum tarihi hakkında bilgi vermemiştir. Molla Hüsrev'in talebesidir. Tokat'taki Sultâniye Medresesi'nin ilk müderrisidir. Daha sonra Sahn-ı Semân medreselerinden birinin müderrisliğine getirilmiştir. *Vikâye* şerhi *Sadri's-Şer'iyye*'ye bir *Hâşiye* yazmıştır. Mecdî'nin anlattığına göre Sultan II. Murâd, Sinân ile hemşehrisi Şeyhî'den hamse yazmalarını isteyerek onları imtihan etmiş, Sinân da yazdığı *Hüsrev ü Şîrin*'den bin beyti padişaha sunmuş, çok beğenen padişah şaire sınırsız bağışta bulunmuştur. Bu ganimetle memleketine giderken yolda eşkıyalar tarafından soyulmuş, çok üzüldüğü bu olayın üstünden fazla zaman geçmeden ölmüştür. Ölüm tarihi bilinmemektedir (Köksal 2013).

¹⁰ Şeyh Hüsam Efendi'nin oğludur. Hayatı hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz şairin Ohri Kadısı olarak görev yaptığı ve 960/1552-3 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Şairin divanı ya da başka bir eseri olup olmadığı bilinmemektedir (Atik Gürbüz 2014).

¹¹ Ümmî Sinân'ın asıl adı İbrahim'dir. Âlim bir zat olmasına rağmen, gördüğü bir rüya nedeniyle "Ümmî" mahlasını kullanmaya başlamıştır. İbrahim Ümmî Sinân, mahlası nedeniyle kendisinden bir asır sonra yaşamış olan bir başka mutasavvıf şair ile karıştırılmıştır. Önceleri Halvetiliğin Ahmediyye koluna bağlı bulunan ve daha sonra müstakil bir tarikat hâline gelecek olan Sinâniyye yolunun kurucusudur. Hayatıyla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda İstanbul'da eğitim gördüğü ve 976/1568 senesinde İstanbul'da vefat ettiği kayıtlıdır. Biri *Risale-i Şerife-i İstanbuli Ümmî Sinân* ve diğeri *Dîvân* olmak üzere bilinen iki eseri vardır (Ayrıntılı bilgi için bk. Kuzay Demir 2014).

¹² 890/1485 yılında Amasya'ya bağlı Sansa kasabasında doğdu. Asıl adı, Yusuf Sinân'dır. Şeyh Hüsam Efendi'nin oğludur. Mehmed Nail Tuman ve Müstakim-zâde'ye göre babasının adı İlyas'tır. Yusuf Sinân Efendi, *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazdığı için Muhşî Sinân Efendi namıyla meşhur olmuştur. İyi bir eğitim almıştır. Sultan Süleyman'ın hocası Hayreddin Efendi'den mülazım olmuştur. Sultan Mehmed Han Medresesine müderris olarak atanmıştır. Kazasker Sarı Gürz Nureddin Efendi'nin damadıdır. Sarıca Paşa, Taşlık, Davud Paşa, Edirne'de Dârü'l-hadis ve İstanbul'da Sahn-ı Semân medreselerinde müderrislik yaptı. Ardından Edirne'deki II. Bayezid Medresesi'ne müderris oldu. Bayezid müderrisi iken bu görevden azledildi. Azledildikten sonra Şam, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulundu. Daha sonra Anadolu Kazaskerliğine getirildi. Kazaskerlikten feragat ederek ilimle uğraştı. Bu arada hacca gitti. Dönüşünde Darü'l-hadis Medresesi'ne müderris tayin edildi. Ancak bu görevi kabul etmeyerek inzivaya çekildi. Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin ölümü üzerine kendisine teklif edilen meşihat makamını da reddetti. 986/1578 yılında doksan üç yaşında iken İstanbul'da

(ö.1578), Şeyh Sinâneddin Yusuf Efendi¹³ (ö.1582), Sinân Çelebi¹⁴ (17. yy.), Yusuf Ümmî Sinân¹⁵ (ö.1657) ve Şeyh Sinân Efendi¹⁶ (17. yy.).

Bu şairlerden tamamı cöngün derlendiği tarihten önce yaşamıştır. Dolayısıyla bu bilgi üzerinden eleme yapmak mümkün değildir. Eleme için kullanabileceğimiz bir başka veri, şiir eşleşmesidir. Bu çerçevede divanı yayımlanmış olan -ve yukarıda da değerlendirilmiş olan- Yusuf Ümmî Sinân ile İbrahim Ümmî Sinân'ın şiirleri ile cönkteki şiirler arasında bir ortaklık/benzerlik tespit edilememiştir. Bu sebeple bu iki şair ihtimaller arasından çıkarılabilir. Diğer yedi şairin divanları olmadığı ya da ele geçmediği için kaynaklarda yer alan şiir örnekleri ile yapılan karşılaştırmada da bir ortaklık belirlenememiştir. Ancak bunların şiir külliyatlarının tamamı görülmediği için eleme yapmak doğru bir yöntem olmayacaktır.

Şairin belirlenmesi sürecinde kullanılabilecek bir başka veri de unvanlardır. Şiirlerin başlığında Sinân'ın unvanı “şeyh” olarak kaydedilmiştir. Bu unvan üzerinden bir eleme yapıldığında “şeyh” unvanıyla kaydedilmiş olan Şeyh Hüsâmzâde Sinân Çelebi ve Şeyh Sinân Efendi öne çıkmaktadır. Yukarıda yaptığımız bir varsayıma göre Sinân'ın bir Halvetî şeyhi olabileceği belirtilmişti. Bu ihtimal üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa Halvetî tarikatının Uşşâkiye şubesinin şeyhi olan Şeyh Sinân Efendi'nin en kuvvetli aday olduğu söylenebilir. Bu kişinin biyografisinde yaklaşık otuz yıl Gelibolu yakınındaki Bolayır'da ikamet ettiği ve manzum *Akâ'id*'inin olduğu bilgisi yer almaktadır (Aksoyak 2015). Karşılaştırmalı olarak bakıldığında bu bilgilerin Sinân'ın şiirlerinin kayıtlı bulunduğu cöngün 6b-11a sayfaları arasındaki *Etvar-ı Seb'a*'nın baş kısmında yer alan bilgilerle uyumlu olduğu dikkati çekmektedir. Mesnevi formunda yazılmış olan bu eserin de şairinin kim olduğu bilinmemektedir. Şair, eseri nasıl kaleme aldığını anlattığı bölümde¹⁷ o sırada “Bolayır’dan hicret

vefat etti. Sofular Hamamı yakınındaki Yaylak Camii dairesinde, kayınbabası Sarı Gürz Nureddin Efendi'nin kabrinin yanında medfûndur. Şiire muktedir olduğu ve latifeleriyle ünlü olduğu bilinmektedir (Kaplan 2013).

¹³ Yanyalıdır. Babası Koca Mustafa Paşa şeyhi iken vefat ettiğinde onun yerine post-nişin olup dört sene şeyhü'l-haremlik yapmış ve 1582'de vefat etmiştir (Kılıç 2014).

¹⁴ Doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen şairin 17. yüzyıl şairi olduğu düşünülmektedir. Manastırlı olan şairin ailesi hakkında da bilgi bulunmamaktadır. Muallimzâde'den mülahız olan Sinân Çelebi'nin iyi bir eğitim aldığı ve Rumeli bölgesinde değişik yerlerde kadılık görevinde bulunduğu bilinmektedir. Sinân Çelebi'nin tek eseri *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisidir. Henüz ele geçmeyen bu eserden başka eserlerinin olması da ihtimal dâhilindedir (Aydın 2014).

¹⁵ Asıl adı Yusuf'tur. Bazı kaynaklarda verilen Muhammed ismi yanlıştır. Babasının adı İbrahim olan şair, Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğmuştur. Şiirlerinde Sinân Ümmî ve Ümmî Sinân mahlaslarını kullanmıştır. Aynı mahlasa sahip olan ve Halvetiyye'nin Sinâniyye kolunu kuran İbrahim Ümmî Sinân ile bazen kendileri bazen de şiirleri karıştırılmıştır. Sinân Ümmî'nin medrese eğitimi aldığı dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Antalya'nın Elmalı ilçesindeki tekkesinde faaliyet gösteren Ümmî Sinân, 25 Cemâziyelâhir 1067/10 Nisan 1657 tarihinde burada vefat etmiştir. Sinân Ümmî'nin iki eseri vardır: *Kutbü'l-meânî*, *Dîvân* (Ayrıntılı bilgi için bk. Pehlivan 2014).

¹⁶ Hüsâmeddin Fakîhoğlu Şeyh Sinân Efendi'nin doğum tarihi bilinmemektedir. 17. yüzyıl şairidir. Halvetî tarikatının Uşşâkiye şubesinin şeyhlerindendir. Muğla köylerinden Linelidir. Hadis ilminde meşhur *Mesâbih*'i tercüme etmiştir. Otuz yıl Gelibolu yakınındaki Bolayır'da ikamet ettiği bilinmektedir. Üsküdar'da Selimiye Kütüphanesi'nde manzum *Akâ'id*'i vardır (Aksoyak 2015).

¹⁷ Söz konusu bölümdeki konuyla ilgili beyitler şunlardır:

*Hicret itdümdî Bolayırdan o dem
Bî-riyâ olup muhâcir ey dedem*

*Çün Gelibolıdan itdümdî sefer
Gönderüp Şeyh Azîz Şeyh Ömer*

*Ol zamân kim ben fakîri rûzgâr
Saldı bu ile kim ol Güzel Hisâr*

*Geldi bir dervîş-i sâlik abd-i Hak
Göñli sâfî bâ-vefâ-yı ahd-i Hak*

*Arz idüp bir nüshayı ta 'bîr için
Nesr olupdı andağı takrîr için*

ettiğini” söyler (bk. 9, 10 ve 11. beyitler) ki Şeyh Sinân Efendi’nin de otuz yıl Gelibolu yakınındaki Bolayır’da ikamet ettiği bilinmektedir. Bu noktada mekâna ilişkin bu bilgiler örtüşmektedir. Yine söz konusu beyitlerde aslında mensur olarak kaleme alınmış olan *Etvar-ı Seb’a*’yı nazma çektiğini belirtmiştir (bk. 15 ve 16. beyitler). Benzer şekilde Şeyh Sinân Efendi’nin de manzum bir *Akâ’id*’inin olduğu bilinmektedir. Burada da bir tavır benzerliği dikkati çekmektedir. Bütün bu tartışmaların neticesinde elimizdeki oldukça kısıtlı bilgiler ışığında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, nr. OE_Yz_1604’te yer alan cönteke “İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân Rahmetu’llâhi Aleyh” başlığı altındaki 112 şiirin 17. yüzyıl şairi Hüsâmeddin Fakîhoğlu Şeyh Sinân Efendi’ye ait olduğunu söyleyebiliriz. İ. Hakkı Aksoyak’ın verdiği bilgilere göre Halvetî tarikatının Uşşakiye şubesinin şeyhlerinden olan Şeyh Sinân’ın Muğla köylerinden Lineli olduğu bilinmekte, fakat doğum ya da ölüm tarihi bilinmemektedir. Bundan başka otuz yıl Gelibolu yakınındaki Bolayır’da ikamet ettiği de bilinmektedir. Şairin bu hadis ilminde meşhur *Mesâbih* tercümesi ve Üsküdar’da Selimiye Kütüphanesi’nde manzum *Akâ’id*’i vardır (Aksoyak 2015). Bu çalışma ile birlikte zikredilen eserleri dışında bugüne kadar bilinmeyen şiirleri de tespit edilmiş bulunmaktadır. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında şairin söz konusu şiirlerinden bazı örnekler verilecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere elimizde Şeyh Sinân’a ait 112 tane şiir bulunmaktadır. Dinî-tasavvufi gelenek içerisinde yazılan şiirlerde sıklıkla görüldüğü üzere, söz konusu şiirlerden bazıları klasik Türk şiir geleneğinin ve bazılarıysa halk şiiri geleneğinin şekil özellikleri kullanılarak kaleme alınmıştır. “İlâhiyyât-ı Şeyh Sinân Rahmetu’llâhi Aleyh” başlığı altında kaydedilmiş olan şiirlerin tamamı tasavvufi içeriklidir. Şiirlerde işlenen temel konu, Allah’ın varlığı, birliğidir. Sıklıkla kurtuluşa ermek için Allah’a yaklaşmanın ve sığınmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu tür vurgularla iyi bir mümin olmanın yolları anlatılmaya çalışılır:

*Hak te‘âlâ sevgisi çün sıdk ile îmân olur*¹⁸
Sâdıkâne aşk ile hû adl ile ihsân olur

Kurb-ı hazret ister isen zikr-i hûdan olma yâd
Yana yana derd ile hû afv ile gufrân olur

Şiirlerde en çok işlenen konulardan biri de Hz. Muhammet’tir. Şair pek çok şiirde Hz. Peygamber’in vasıfları sıralayıp onu övmüş ve ona olan sevgisini dile getirmiştir:

Çün Muhammed Mustafâya mü’min oldun bî-riyâ
Mü’minin her kez dilinde zikr ile Kur’ân olur

Yâ Rabbenâ ben kulun Resûlünden ayırma
Tevfîk edip hak yolun Resûlünden ayırma

...
Yâ Seyyide’l-mürselîn yâ Muhammed Mustafâ
Yâ Hâteme’n-nebiyyîn yâ Muhammed Mustafâ
 ...

Hem degüldi mu‘temed şekli anuñ
Gerçi kâmil nüshası aslı anuñ

Birkaç evrâk idi zâhir sûretâ
Bî-fesâhat nesr-i kâsır sûretâ

Âzim oldum ki müretteb nazm ola

İntizâm-ı nazm ile hoş bezm ola [(9-16. beyitler) bk. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, nr. OE_Yz_1604, vr. 6b.]

¹⁸ Çalışmamızda örnek olarak verilen Şeyh Sinân’a ait bu şiirler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1604 numaraya kayıtlı yazmadan alınmıştır.

*Tâ ezelden bî-riyâ nûr-ı vech-i kibriyâ
Hatm-i cümle enbiyâ fahr-i âlem Mustafâ*

Allah'a inandığı ve Hz. Peygamber'in ümmetinden olduğu için şükreden şairin, günahlarının bağışlanacağı noktasında ümidini yitirmediği görülür. Şair, bu tavrı okuyucularına da tavsiye eder:

*Çün murâd oldum ezelden kudretinden kıldı Hak
Hamdû li'llâh diyen İslâm milletinden kıldı Hak
Ol resûl-i fahr-ı âlem ümmetinden kıldı Hak
Kesmeyip Hakdan ümîdim kılmazam kat '-ı recâ*

...
*Çü fazl u kadrine yokdur nihâyet
Anunçün rahmına yokdur nihâyet
Anunçün ni'mete yokdur nihâyet
Diyem her lahza bin el-hamdü li'llâh*

Dinî-tasavvufi gelenekte şairler şiirlerinde genellikle mensubu oldukları tasavvufi oluşumun öğretilerini anlatırlar. Böylelikle tasavvufi öğretinin devamlılığının sağlanması amaçlanır. Sinân da bazı şiirlerinde tasavvufi öğretilerin aktarımı noktasında insan olmanın, kul olmanın, arif olmanın sırlarını ve hikmetlerini anlatmıştır:

*Men aref sırrın bilendir ârif-i bi'llâh olan
Sanma her bir âdemîde cevher-i irfân olur*

*Sûret-i insân görünür gerçi her bir âdemî
Zikr ü şükr ü ilm ü ma'nî bilmeyen hayvan olur*

...
*Gel ey tâlib tefekkür kıl ki esmâdan haberdâr ol
Nedir ol ism-i a'zam ki müsemmâdan haberdâr ol*

Sinân bazı şiirlerinde Hak yolunun yolcuları olan sâiklere/dervişlere bu yolda ilerlemek için yapılması gerekenleri anlatmıştır. Bunun için yapılması gereken şeylerin başında gönülden dünya sevgisini çıkarmak gelir. Tevhîde ermenin sırrı, gönülde Allah'ın sevgisinden başka bir sevgiyi barındırmamaktan geçer:

*Acebdir âşıkın hâli dem-â-dem
Görünmez gözüne gayrı görünmez
Olup dil gayrıdan hâlî dem-â-dem
Görünmez gözüne gayrı görünmez*

...
*Bu tevhîdi bilen bildi gönülden gayrı sildi
Şu kim azm-i Hudâ kıldı kılubdur hû diyü diyü*

Hakk'a ermek için insana her iki âlemde de gerekli olan ibadet etmektir. Gerçek manayı fark etmek ve yüce dergaha/Allah'a ulaşmak için gerekli olansa tefekkür etmek ve yaptığı hataları, işlediği günahları fark edip onlardan pişmanlık duyarak gözyaşı akıtmaktır:

*Nebîlerden velîlerden budur tahkîk icmâ'ı
Murâd olan dü âlemde ibâdetdür ibâdetdür*

*Gel ey tâlib bu ma'nîden ol âgâh
Tefekkür kıl nedir ol yüce dergâh*

*Anup taksîr ile cürmün ne kim var
Akıt gözün yaşın her dem idüp âh*

Kulun günahlarından pişman olması ve samimi bir şekilde tövbe etmesi Allah katında onun affına sebep olacaktır:

*Çün muhakkak sıdk-ı tövbe hüsn-i istigfâr olur
Hüsn-i istigfâr ide kim hak ana gaffâr olur
...
İşleyüp dürlü me 'âsi sıdk-ı tövbe kılsa kim
Mahz-ı fazl-ı rahmetinden ol gânî settâr olur*

Sinân, mensubu olduğu tasavvufi oluşumu, üyelerini ve ritüellerini de şiirde tasvir etmiştir:

*Yine bir meclise erdim ki anda
Meded Allah diyü âgâz ederler
Erenler meclisin çevre yanında
Meded Allâh diyü feryâd iderler
...
Şarâb-ı aşkla mestânelerdir
Sanır halk anları dîvânelerdir
Kamu Hak dostları dostânelerdir
Meded Allâh diyü feryâd ederler
...
Sinân ol meclisi hafî nazarda
Görüb tahkîk eder sâfi nazarda
Olub Hak anlara kâfi nazarda
Meded Allâh diyü feryâd ederler*

SONUÇ

Çalışmamıza konu olan Şeyh Sinân'a ait şiirler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1604 numaraya kayıtlı bir cöngün içerisinde yer almaktadır. İçerisindeki kayıtlardan hareketle söz konusu cöngün, mutasavvıf kimliğe sahip ya da tasavvufa meyilli, muhtemelen hattat olan, şiirle sadece okuyucu ve derleyici olarak ilgilenen bir kişi tarafından 18. yüzyılın sonlarında derlendiği anlaşılmaktadır. Son derece düzenli bir görünüm arz eden cönkteki bütün metinler, yukarıda bahsedilen kişi tarafından kaydedilmiştir. Eserin sonundaki hat ile ilgili bazı bilgiler ise derlenmesinden yaklaşık yetmiş yıl sonra, asıl derleyiciyle ırsî ya da meşrebî bir yakınlığı olmakla cöngüye sahip olan, hat eğitimine yeni başlamış birisi tarafından eklenmiştir. Cöngün tertibindeki düzenden ve gözlemlenebilen özenli tutumdan hareketle derleyicinin metinlerin yazımında da dikkatli davrandığı söylenebilir.

Yaptığımız değerlendirmeler neticesinde söz konusu cönkteki şiirlerin 17. yüzyıl şairi Hüsâmeddin Fakîhoğlu Şeyh Sinân Efendi'ye ait olduğunu söyleyebiliriz. Doğum ya da ölüm tarihi bilinmeyen Sinân, Muğla köylerinden Line'de dünyaya gelmiş ve otuz yıl Gelibolu yakınındaki Bolayır'da ikamet etmiştir. Şairin hadis ilminde meşhur *Mesâbih* tercümesi ve Üsküdar'da Selimiye Kütüphanesi'nde manzum *Akâ'id*'i vardır. Bu çalışma ile birlikte Şeyh Sinân'ın bugüne kadar bilinmeyen 112 şiiri tespit edilmiş bulunmaktadır. Ancak şairin bütün şiirlerinin burada kayıtlı olanlardan ibaret olup olmadığını kesin olarak söyleyebilmemiz şu aşamada mümkün değildir. Halvetî tarikatının Uşşâkiye şubesi şeyhlerinden olan Sinân'ın şiirlerinin tamamı dinî-tasavvufi içeriklidir.

KAYNAKLAR

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2015). Sinân, Hüsameddin Fakîhoğlu, Şeyh Sinân Efendi *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan-husameddin-fakihoglu-seyh> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Atik Gürbüz, İncinur (2014). Sinân Çelebi, Şeyh Hüsâm-zâde. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan-celebi-seyh-husamzade> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Aydın, Abdullah (2014). Sinân, Sinân Çelebi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan-sinan-celebi> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Beydilli, Kemal (2009). “Selim III”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul: TDV Yay. 420-425.
- Bilgin, A. Azmi (2017). *Ümmî Sinan Dîvânı*. E-Kitap. Ankara: KTB Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195646/ummi-sinan-divani.html> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Cönk (yty). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, nr. OE_Yz_1604.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Gökyay, Orhan Şaik (1993). “Cönk”. *İslâm Ansiklopedisi*. C.8. İstanbul: TDV Yay.
- Gürel, Şevket (yty). *Pir Ümmî Sinan Hazretleri Divanı*. Ümmî Sinan Külliyesi Talip Kargı Türk Tasavvuf Musikisi ve Geleneksel Kültürümüzü Koruma Tanıtma Yaşatma Derneği Yay.
- İlâhiyât-ı Şeyh Sinân (yty). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1604_3.
- Karagözlü, Volkan (2014). “Sinân Paşa, Yûsuf Sinâneddîn”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinn-pasa-yusuf-sinaneddin> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Kaplan, Yunus (2013). “Sinân, Muhsî Sinân Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan-muhsi-sinan-efendi> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Karaalioglu, Seyit Kemal (1983). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Karataş, Turan (2007). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan (2007). *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, Filiz (2014). “Sinân, Şeyh Sinâneddin Yusuf Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan-seyh-sinaneddin-yusuf-efendi> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Köksal, Mehmet Fatih (2013). “Sinân”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Kuzay Demir, Gonca (2014). “Ümmî Sinan, İbrahim”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ummi-sinan-ibrahim> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Pehlivan, Gürol (2014). “Ümmî Sinân, Yusuf”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ummi-sinan-yusuf> (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- Püsküllüoğlu, Ali (1996). *Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: Özgür Yay.
- Tarama Sözlüğü II (C-D)*. (1965). Ankara: TTK Basımevi.
- Tekin, Arslan (2010). *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınevi.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: TDK Yay.

ZECCÂC'IN *ME'ÂNİ'L-KUR'ÂN*'INDA ŞİİRLE İSTİŞHAD

Dr. Öğr. Üyesi Necattin HANAY

Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,

ORCID: 0000-0002-2778-5405

ÖZET

Kur'ân'ın nüzulü öncesinde ve hicrî ilk iki asırda şifahî kültür ve geleneğin bir ögesi olarak nakledile gelmiş şiirler, Kur'an'da yer alan dilin kurallarını ve sağlamlığını ortaya koymak amacıyla kullanılan önemli unsurlardan biridir. Bu önem sebebiyledir ki dönemin Arap aklının kelimelere yüklediği anlam boyutları, İbn Abbas'ın da sözünde ifadesini bulan, Arapların divanı olan şiirde aranmaktadır. Dahası cümlelerin irabı, kelimelerin yapısı ve aynı zamanda lafızların hakiki anlamı dışına taşan belâğî kullanımları da yine dönemin şiirlerinden destek alınarak tahkim edilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ı anlamayı ve anlatmayı kendisine ilke edinen kaynaklar, başta filolojik tefsirler olmak üzere, nüzul vasatındaki dilin saf halini ispat için mevcut şiirleri kanıt olarak kullanmayı (*istişhadı*) ihmal etmemişlerdir. Öte yandan tarihi süreçte, şiirlerin vezinli ve kafiyeli olması, alaylı ifadeler, seviyesiz sözler, yalan ve bâtil şeyler içermesi gibi çeşitli illetlerle malul olduğu gerekçesiyle delil olarak kullanılmasını uygun görmeyenler de olmuştur. Ancak İslam ilim geleneğinde Cahiliye ve İslam dönemlerine ait çok sayıda şiirin mevcut amaçlar için her fırsatta delil olarak kullanılması, böyle bir yaklaşıma değer verilmediğini ortaya koymaktadır. Hatta Arap dil bilginlerinden İbnü'l-Enbârî (ö.328/940) ve Abdülkâhir Cürcânî (ö.471/1078) şiiri eleştirerek böyle bir tutum sergileyen kimselerin büyük bir yanılgı içerisinde olduğunu ifade etmektedirler. Basra dil ekolünün önemli isimlerinden biri olarak bilinen Ebû İshâk ez-Zeccâc'ın (ö.311/923) *Me'âni'l-Kur'an ve İ'râbühû* adlı çalışması da vahyin dilini ve yapısını anlamak ve anlatmak için şiir gibi böyle önemli bir kaynağı görmezlikten gelmeyen tefsirlerden biridir. Mevcut eserin lügavî ağırlığı kadim Arap şiirini çeşitli açılardan delil olarak kullanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. İşte sunumunu gerçekleştireceğimiz bu araştırma, Kur'an'ın anlaşılması noktasında şiire yüklenen vazifenin boyutlarını mezkûr eser çerçevesinde ele alıp ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelime: Tefsir, İstişhad, Şiir, Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân

GİRİŞ

Kur'an'ın tarih sahnesine çıkması Arap dilinde çok ciddi gelişmelerin yaşanmasına ve çeşitli çalışmaların yapılmasına sebep teşkil etmiştir. Söz konusu vahyin dilini anlamak ve ne dediğini bilmek olunca mevcut verilerin tamamı -hadisler, sebep-i nüzuller vb.- dikkate alınmış ve haliyle cahiliye dönemi ile İslam'ın erken dönemlerinde dile gelmiş şiirler de ihmal edilmemiştir. Şiirlerin Arapların divanı olması, onları Kur'an tefsirlerinde vazgeçilmez birer unsur haline getirmiştir. Öyle ki sahabe

arasında da konunun gündeme geldiği ve bunun önemine dikkat çekildiği bilinmektedir. Örneğin bir gün minberdeyken Nahl suresinin 47. ayetinde geçen “*tehavvuf*” kelimesinin ne anlama geldiğini soran Hz. Ömer’in, kendisine okunan şiirle cevabını aldığı ve “*Ey insanlar! Cahiliye dönemine ait şiir divanınıza sahip çıkın. Zira onda kitabınızın tefsiri ve kelamınızın manaları vardır*” dediği nakledilmiştir.¹ Aynı şekilde Abdullah b. Abbas’ın da “*Bana Kur’an’ın garip kelimelerini soracak olursanız, onları Arap şiirinde araştırınız. Zira şiir, Arabın divanıdır.*” dediği rivayet edilir.²

İlk olarak Kur’an’ın garip kelimelerini anlama gayesiyle Arap şiir ve nesrinden şevahid getirildiği görülmektedir.³ Bununla birlikte Arap dilinin incelikleri, söz dizimi, irabı, fonetiği, lehçe farklılıkları vb. gibi Kur’an’ın telaffuzu ve anlaşılması amacına matuf olarak şiir, pek çok yönüyle delil olarak kullanılmıştır. Özellikle erken dönemde yazılmış filolojik tefsirlerde şiirin vazgeçilmez bir unsur olduğu görülmektedir. Ferrâ’nın (ö.207/822) ve Ahfeş’in (ö.215/830) *Me’âni’l-Kur’ân*’ları, Ebû Ubeyde’nin (ö.210/825) *Mecâzü’l-Kur’ân*’ı, İbn Kuteybe’nin (ö.276/889) *Te’vîlü Müşkili’l-Kur’ân* ve *Garîbü’l-Kur’ân* adlı eserleri, Nehhâs’ın (ö.338/949) *İ’râbü’l-Kur’ân*’ı bunun kanıtlarıyla doludur. Söz konusu erken dönem kaynaklarından biri de çalışmamızın ana kaynağı olan Ebû İshâk ez-Zeccâc’ın (ö.310/941-42) *Me’âni’l-Kur’an ve İrâbü’l-Kur’ân* adlı eseridir.

Kadim Arap şiirinin İslam ilim tarihindeki mevcut önemine rağmen, şiirlerin Kur’an ve hadiste yerilmesi, vezinli ve kafiyele olması, seviyesiz sözler, yalan ve bâtıl şeyler içermesi gibi çeşitli gerekçelerle bunların delil olarak kullanılmasına karşı çıkanlar da olmuştur.⁴ Yine Kur’an’ı anlamak için sadece Arap şiiriyle yetinmenin caiz olmadığını, kelimelerin manasını ve irabını şiirle tespit mahzurların söz konusu olduğunu belirtenler de mevcuttur. Buna göre şiirlerde hakiki/esas anlamdan çok mecazî anlamın ön plana çıktığı ve Kur’an’da asıl olanın ise hakiki anlam olduğu; yine şiirin kendine özgü vezin ve kafiyesini tutturmak için kelime seçimlerinde serbest davranıldığı, bu da şiirde kullanılması gereken esas kelime yerine vezne ve kafiye uydurmak amacıyla müradifinin kullanılmasının gerekebildiği şeklinde mahzurlarından söz edilmektedir.⁵ Tüm bu eleştiri ve mahzurlara rağmen şiir, tarih boyunca dilbilimsel çalışmaların ve tefsirlerin müracaat kaynaklarından biri olmuştur. Mamafih İbnü’l-Enbârî (ö.328/940), şiiri zemmederek âlimlere şiirle uğraşmayı yakıştırmayan kimselerin görüşünün fasit olduğunu belirtmektedir.⁶ Aynı şekilde ünlü dil teorisyeni Abdülkâhir Cürcânî (ö.471/1078) de şiiri eleştirerek böyle bir tutum sergileyen kimsenin büyük bir yanılğı içerisinde olduğunu ifade etmekte ve kitabının ilgili bölümünde yapılan eleştirilere cevaplar vermektedir.⁷ Yine modern dönemde konu farklı bir boyuta taşınarak kadim Arap şiirinin aslının

¹ Kurtûbî, *el-Câmi li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2006, XII/332; İbrahim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû Ubeyde Âl-i Salman, Dâru İbn ‘Affân, Huber 1997, II, s. 139-140.

² İbnü’l-Enbârî, *İzâhü’l-Vakf ve’l-İbtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahmân Ramazân, Matbûatu Mecmei’l-Luğati’l-Arabiyyeti, Dimeşk 1971, I/62.

³ Mehmet Reşit Özbalıkcı, “Arap Dilinde İlk İstişad”, *DEUİFD*, 1989, sayı:5, s. 369.

⁴ Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilü’l-İcâz*, thk. Muhammed Rıdvâv ed-Dâye, Fâyiz ed-Dâye, Dâru’l-Fikr, Dimeşk 2007, s. 68.

⁵ Detaylar için bk. Allâme Hasan el-Mustafavî, *et-Tahkîk fî Kelimâti’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2009, I/9-10.

⁶ İbnü’l-Enbârî, *İzâh*, s.61.

⁷ Bk. Cürcânî, *Delâil*, s. 69 vd.

olmadığı, sonradan uydurulduğu iddia ve ifade edilmiştir.⁸ Mevcut eleştirilere rağmen Arapların fesahat ve beyan yarışı yaptıkları bir meydan olan şiir, çok erken dönemlerden itibaren Kur'an tefsirinin ana kaynakları arasında önemli bir enstrüman olarak yerini daima korumuştur. Aynı şekilde dilbilimsel mevzularda şiir sanatından faydalanmak bir gelenek halini almıştır. Zira gittikçe yaygınlaşan *lahn* (dilde bozulma) olgusu, Arap olmayanlarla sınırlı kalmayıp Araplara da sirâyet etmiş ve bunun etkisi nispeten şiir marifetiyle de engellenmeye çalışılmıştır.

1. ZECCÂC ve ŞİİR

Hicrî 230 veya 241 yıllarında doğduğu tahmin edilen Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî ez-Zeccâc, Bağdat'ta dünyaya gelmiş ve 311/923'te aynı yerde vefat etmiştir. Başlangıçta Kûfe okulunun önde gelen isimlerinden Sa'leb'in (ö. 291/904) derslerine devam edip onun gözde öğrencilerinden olmuştur. Basra Okulu lideri Müberred'in (ö. 285/898) Bağdat'a gelmesiyle de ona talebelik yapmış ve kendisinden Sîbeveyh'in (ö. 180/796) *el-Kitâb*'ını okumuştur.

Dönemin önde gelen dil âlimlerinin elinde yetişen Zeccâc'ın zihin dünyasında edebiyat ve dil bilgileri baskındır. Bu durum muhtemelen sosyal çevre ve dönemin özelliğinin bir sonucudur.⁹ Çünkü o dönem dil münazaralarının yapıldığı ve filolojik tartışmaların hayli arttığı bir dönemdir.¹⁰ Kûfe ve Basra okulları arasındaki münakaşalar çağa damgasını vurmuş bir haldedir.¹¹ Zeccâc da bu münazaraların tam merkezinde durmaktadır.

Zeccâc, Kûfe ve Basra ekollerinin sistemini çok iyi kavramış bir dildir. Zira kendisinin Kûfeli Sa'leb ile Basralı Müberred'in gözde öğrencisi olması bunun en güzel ispatıdır.¹² Ancak genellikle o, dilsel tercihlerinde Basra ekolüne meyletmektedir. Zaman zaman farklı açılımlar sağlayan ve bazen de Kûfe ekolünün görüşlerini tercih eden Zeccâc¹³ Sîbeveyh gibi otorite isimlerden biri olarak anılmıştır.¹⁴

Zeccâc aynı zamanda Bağdat dil ekolünün müstesna isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Zira Bağdat dil ekolü III. asrın sonlarına doğru oluşmuştur. Bu ekolün temsilcileri Kûfe ve Basra ekollerinin görüş ve tercihlerine yer vermekle birlikte ağırlıklı olarak Basra ekolünde istikrar sağlamaktadır.¹⁵ Bu duruş Zeccâc'ın görüşlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Onun sonraki dönemlerde başvuru kaynağı olmasındaki miyarın, her iki ekolü iyi bilerek hareket etmesindeki maharetinde olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

⁸ Konuyla ilgili detaylar için bk. Thomas Bauer, *Müphemlik Kültürü ve İslâm Farklı Bir İslâm Tarihi Okuması*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yay., İstanbul 2020, s. 92 vd.; Harun Ögmüş, "Tefsirde Şiirle İstişad Açısından Hicrî 2. Asrın Önemi", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*, 2009, s. 349-350.

⁹ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslâm Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba, İstanbul: Kitabevi, 2001, s. 80-81.

¹⁰ Hüseyin Küçükcalay, *Kur'an Dili Arapça*, Denizkuşları Matbaası, Konya 1969, 88.

¹¹ Abdülcelîl Abduh Şelebî, "Mukaddime", Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbuhû*, thk. Abdülcelîl Abduh Şelebi, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1988, I, 15-18.

¹² Mahmud Hüseyinî, *el-Medresetü'l-Bağdâdiyye fî târihi'n-nahvi'l-Arabî*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986, s. 207.

¹³ Örnekler için bk. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbuhû*, thk. Abdülcelîl Abduh Şelebi, Âlemü'l-Kütüb, Kahire 1988, I, 71; II, 321; IV, 255.

¹⁴ İsmail Durmuş, "Nahiv", *DİA*, XXXII, 303.

¹⁵ Durmuş, "Nahiv", XXXII, 304; Hüseyinî, *el-Medresetü'l-Bağdâdiyye*, s. 112-146.

O, başta Halîl b. Ahmed ve Sîbeveyh olmak üzere Ebû Ubeyde, Ferrâ, Sa'leb ve Müberred gibi merkezinde Arap dili olan *beyânî* bilgiyi esas alan âlimlerden biridir.¹⁶ Zeccâc'ın temel hareket noktası *muhatap* ve *dil* merkezlidir. Binaenaleyh o, Kur'ân ile muhatabın dili arasında tam bir uyumun bulunmasını zorunlu görmektedir. Bu sebeptendir ki dilsel tahliller Zeccâc'ın zihin dünyasının temelini oluşturmaktadır ve buna hizmet eden -başta şiir olmak üzere- her türlü malzemeyi kullanmaktan geri kalmamaktadır.

Zeccâc Cahiliye ve İslam dönemlerine ait şiirlerle ilgili geniş bilgi birikimine sahiptir. Eserindeki verilerden bu durum kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bununla birlikte onun şair olduğuna dair bir bilgiye sahip değiliz. Buna rağmen kimi kaynaklarda bazı beyitlerin kendisine nispet edildiği görülmektedir; ancak hazır cevap bir kişiliğe sahip olduğu için sosyal yaşantısında karşılaştığı durumlarla ilgili olarak ortama uygun beyitler söylemesi, muhtemelen bu şiirlerin Zeccâc'a ait olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹⁷ Fakat söz konusu beyitler incelendiğinde bunların kendisine ait olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Zeccâc'ın, bir filolog olarak eski lisânî malzeme olan şiirleri dilbilimin ve tefsirin yardımcı birer unsuru olarak kullandığını ve aynı zamanda pratik hayatında da bunlara yer verdiğini ve dahi şair değil nakilci konumunda olduğunu ifade edebiliriz. Ancak bu nakilcilik öyle gelişmiş güzel değil, aksine belli bir akademik disiplin ve gaye çerçevesinde kendini dışa vurmaktadır.

2. ME'ÂNİ'L-KUR'ÂN ve ŞİİRLE İSTİŞHAD

Zeccâc, çok sayıda eser yazmıştır.¹⁸ Bunlardan en meşhuru ve önemlisi *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû* adlı tefsiridir. Öyle ki Zeccâc, *sahibü kitâbi me'âni'l-Kur'ân* ünvanıyla anılmaktadır.¹⁹ Zerküşî'nin (ö. 794/1392) "*Benzeri telif edilmemiştir.*"²⁰ dediği söz konusu eser Zeccâc'ın fikrî olgunluğunun ve lugavî görüşlerinin temekkün ettiği bir dönemde, toplam on altı yıllık (hicrî 285-301) bir süreç içerisinde telif edilmiştir.²¹ Mevcut tefsir, hem hacim hem de içerik bakımından kendinden önce telif edilmiş olan Ahfeş, Ferrâ ve Ebû Ubeyde'nin eserlerinden ayrılmaktadır. Hiç şüphesiz bunda, müellifin kendinden önce mevcut olan iki asra yakın telif tecrübesi etkili olmuştur diyebiliriz. Kendisinden sonrasına etkisi yadsınamaz olan eserin tamamı er-Rummânî (ö 384/994) tarafından şerh edilirken; es-Sîrâfî (ö. 385/995) tarafında da tefsirdeki beyitler şerh edilmiştir.²²

Zeccâc'ın *Me'âni'l-Kur'ân*'ında hakim renk lugavî tefsir olsa da öncekilere nispetle rivâyetlere daha fazla yer vermektedir. Bunu bizzat Zeccâc şöyle dile getirmektedir:

¹⁶ Câbirî, *Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı*, çev. Burhan Köroğlu vdğr. Kitabevi, İstanbul 2001, s. 27-28.

¹⁷ Krş. Yakut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Udebâ*, thk. İhsan Abbas, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1991, I/60; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşâr Ğavvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 2001, VI/618; Rukiyye Muhammed Sâlih b. İbrâhim el-Huzâmî, *el-Kırâât ve'l-Lügaviyyât fî Me'âni'l-Kur'ân li'z-Zeccâc*, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1987, s.15.

¹⁸ Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. İşler, "Zeccâc", 173-174; 'Alâl Abdülkâdir Bendevîş, *el-İmâmü'z-Zeccâc ve menhecühû fî kitâbi me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû*, Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, Mekke 2012, ss. 78-114.

¹⁹ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 614

²⁰ Zerküşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebülfadl İbrahim, Kâhire: Dâru't-Turâs, 1984, II, 147.

²¹ Hamevî, *Mu'cemü'l-Udebâ*, I, 63.

²² Hamevî, *Mu'cemü'l-Udebâ*, IV, 1827; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, VII, 73. er-Rummânî'nin *Şerhu Me'âni'z-Zeccâc*'ı ile es-Sîrâfî'nin *Şerhu Ebyâti Me'âni'z-Zeccâc* adlı eserinin günümüze ulaşabildiklerine dair bir veriye sahip değiliz.

İrabla birlikte mana ve tefsiri de zikretmemizin nedeni Allah'ın kitabının açıklanması ihtiyacıdır. Nitekim Allah 'Kur'ân'ı hiç düşünmezler mi?'²³ buyurarak bizleri düşünmeye teşvik etmiştir. Fakat hiç kimsenin *dilbilimsel yaklaşım* veya *ilim erbabından nakledilenlere* muvafık olanın dışında bir şey söylemesi uygun değildir.²⁴

Mezkûr ifadede onun lûgat bilgisine ilaveten ehl-i ilimden yapılan nakilleri oldukça önemseydiği anlaşılmaktadır. Filhakika tefsirinde bu durum gayet açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Parçacı bir yaklaşımla âyetleri kısım kısım zikreden Zeccâc lafızların isticâkından, manasından ve i'rab konumundan bahseder. Gerekli gördüğü yerlerde diğer nahiv ve lûgat âlimlerinin ve müfessirlerin görüşlerine yer verir. Bu meyanda o, Kur'ân'ı, hadisleri, sahabe, tabiûn ve fukahâ kavlini, Arap kelimelerini ve şiiri gerek duyduğunda şevahid olarak kullanır.

Tefsirinde şiirleri etkin bir şekilde kullanan Zeccâc, çeşitli amaçlar için –cüzî sayıda mükerrerler de dahil- toplam 615 şiir kullanmaktadır. Bunların yetmişe yakını yarım beyit şeklinde, gerekli gördüğü kısımla zikretmektedir. Çoğunlukla şiirleri söyleyenine nispet etmekle birlikte, “şair şöyle demiştir”, “şairin ifadesi şöyledir” şeklinde genel ifadeler kullanarak beyitleri zikrettiği de olmaktadır. Bu durum çeşitli sebeplerden ileri gelmektedir. Ya şair ve şiirin çok meşhur olmasından ya eserinin önceki kısımlarında aynı beytin, şairine nispet edilerek açık bir şekilde yer almış olmasından ya da şiiri söyleyenin gerçekten meçhul biri olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Zeccâc, söyleyeni meçhul şiirleri zikretme konusunda ihtiyatlı olduğunu görüyoruz. Esasında söyleyeni bilinsin ya da bilinmesin şiirlerde dil konusunda şairlerin de hata yapabileceğini göz ardı etmeyen Zeccâc, bu konudaki hassasiyetini şöyle dile getirmektedir:

Bu, kim tarafından söylendiği bilinmeyen, delil olma kıymetine de sahip olmayan hatalı bir şiirdir. Bunu meşhur bir şair de söyleseydi hata yaptığı yine ifade edilirdi. Zira bilinen bir şairin de hata yapması pekâlâ mümkündür.²⁵

Zeccâc'ın *Me'âni'l-Kur'ân*'ında şiirle istişhad konusundaki kaynakları çeşitlilik arz etmektedir. Bu noktada o, genel çerçevede cahiliye dönemi şairleri ile İslam dönemi şairlerinden istifade etmektedir. Özellikle Cahiliye dönemine ait şiirler en çok müracaat ettiği kaynaktır. Bu çerçevede İmru'ül-Kays, Tarafe b. el-Abd, Amr b. Külsûm, Antere b. Şeddâd, Şemmâh, Ebû Züeyb, el-A'sâ, Ebû Zeyd, Züheyr b. Ebî Sülmâ, Lebîd, Nâbiğa ez-Zübeynî, Ubeyd b. el-Ebras, el-Mütelemmis, Adiy b. Zeyd, Zü'r-Rumme, Kays b. el-Hutaym, Adiy b. Zeyd, el-Hatîe, Evs b. Hacer, Sa'd b. Mâlik ve Düreyd b. Sımme gibi cahiliye devri Arap şairlerinden şevahid getirmektedir. Yine Hassân b. Sâbit, Kays b. el-Hatîm, Havvât b. Cübeyr, Hansâ gibi İslam şairleri de kaynaklarından bazılarıdır. Emevîler döneminde yaşamış Amr b. Ebî Rebî'a, Ferazdak, Kesîr, İbn Herme, Ebu'l-Esved ed-Düelî, Yezîd b. Dabbe, Cüreyc, er-Râî en-Nümeyrî, Ru'be b. Accâc vb. şair ve dilcilerin şiirlerini de delil olarak kullanmaktadır.

Me'âni'l-Kur'ân'ında Zeccâc'ın şiiri kullanmasındaki temel amacına baktığımızda, Allah'ın kelamının doğru bir şekilde anlaşılmasına hizmet gayesi olduğu gayet aşîkârdır. Detaylara indiğimizde ise

²³ Nisa 4/82; Muhammed 47/24.

²⁴ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, I, 185.

²⁵ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, II, 365, 366.

karşımıza tamamı Kur'an dili olan Arapçanın yapısıyla alakalı olmak üzere farklı gerekçeler çıkmaktadır. Bunlar: kelimenin lügat manasını tespit edip manayı daha iyi anlatmak, gramer yapısının ya da kuralının geçerliliğini şiirdeki kullanımıyla ortaya koymak, edebî sanatı ispatlamak, bir okuyuş (kıraat) biçiminin Arap dil geleneğindeki karşılığını göstermek şeklinde kategorize edilebilir. Tüm bunları aşağıda vereceğimiz örneklerle somutlaştırabiliriz:

a. Kelimelerin lügat manası tespit etmek: Zeccâc, tefsirinin pek çok yerinde ayetlerde yer alan garip ya da garip olmayan kelimelerin ne anlama geldiğini belirttikten sonra, verdiği manaya bir delil teşkil etsin diye şiir istihsad eder. Bir anlamda şiiri sözlük olarak kullanır.

Örneğin Bakara 5. ayette geçen “*el-müflihûn*” kelimesinin izahı sadedinde hayra nail olan herkesin *müflih* (amacına ulaşan/muradına kavuşan kimse) olduğunu belirttikten sonra “*felâh*” lafzının “*bekâ*” (süreklilik/kalıcılık) anlamına geldiğini ifade eder ve bunun ispatı sadedinde Lebîd b. Rebîa'nın şu beytini zikreder:

نَحْلُ بِلَادًا كُلُّهَا حَلَّ قَبْلَنَا *** وَنَرْجُو الْفَلَاحَ بَعْدَ عَادٍ وَثُبَعَا

“Yerleştiğimiz her yurt daha önce de yerleşilmiş yurtlardı. Âd ve Tubba kavimleri gelip geçtikten sonra, biz isteriz ki hep bu dünyada *kalıcı olalım*.”

Yine *felâh* kelimesinin “hayra nail olmak, başarıya ulaşmak” anlamına da karşılık geldiğini belirtmek için Abîd b. Ebras'ın “أَفْلَحَ بِمَا شِئْتُ فَقَدْ يَدْرِكُ بِالضَّعْفِ وَقَدْ يُخَدِّغُ الْأَرِيبُ” (Dilediğin hayra/başarıya nail olasın! Bazen zayıflıkla nimete ulaşılır bazen akıllı adam kündeğe gelir) beytini referans göstermektedir.²⁶

b. Gramer kurallarını tespit etmek: Kur'an'da yer alan bir ifade biçiminin, bir cümle kuruluşunun ya da bir kelime yapısının, ıstılahî ifadesiyle sarfa ve nahve dair konuların, kadîm Arap şiiriyle temellendirilmesi tarihi bir gelenektir. Bu metot Zeccâc'ın çalışmasında da ön plana çıkmaktadır. Örneğin Zeccâc, Kur'an'da müfred/tekil olarak gelen bazı kelimelerle esasında cemi/çoğul anlamının kastedildiğini kanıtlamak için şiir kullanmaktadır. Zeccâc, söz konusu gramer kaidesinin gerekçeli üç vechinden söz eder. Buna göre masdar mananın kastedilmesi, çoğul bir muzaf takdiri ya da muzafun ileyhin çoğulluğu durumlarında müfred/tekil bir kelime çoğul yerine/manasında kullanılabilmekte, bununla iktifa edilebilmektedir.²⁷ Bu bağlamda Bakara 7. ayette geçen “وَعَلَى سَمْعِهِمْ” ifadesindeki “سَمْعٌ” ile yine Kamer suresi 54. ayetinde “إِنَّ الْمُتَوِّينَ فِي جَنَّتٍ وَنَهْرٍ” ifadesindeki “نَهْرٌ” kelimelerinin esasında müfred gelse de çoğul anlamına geldiğinin imkânından söz eder. Zeccâc, mevcut kullanımı pek çok beyitle delillendirir. Buna göre;

بِهَا جَيْفُ الْحَسْرِ فَأَمَّا عِظَامُهَا *** فَبَيْضٌ وَأَمَّا جِلْدُهَا فَصَلِيبٌ

(Orada bitkin develerin leşleri vardır, kemikleri beyaz derileri kurumuş leşler..) beytindeki “جِلْدُهَا” müfred ifadesi ile kelimenin çoğul şekli olan “جُلُودُهَا”nın kastedildiğini ifade eder.

²⁶ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, I/75-76. Benzer örnekler için bk. I/168, 425.

²⁷ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, I/83.

لَا تُنْكِرِي الْقَتْلَ وَقَدْ سَبَّيْنَا *** فِي خُلُوقِكُمْ عَظْمٌ وَقَدْ شَجَّيْنَا

(Öldürmemizi yadırgama çünkü sürülmüşüz. Boğazınızda kemik vardır.. bizim boğazımız da tıkanmıştı.) Bu beyitte de tekil olan “فِي خُلُوقِكُمْ” ifadesinin de aslında “فِي خُلُوقِكُمْ” manasında olduğunu belirtir.

كُلُّوا فِي بَعْضِ بَطْنِكُمْ تَعَفُّوا *** فَإِنَّ زَمَانَكُمْ زَمَنٌ حَمِيصٌ

(Karnunuzun bir bölümüyle yiye çok yemeyi bırakın, (kendinizi alıştırın buna ki) Zamanınız kıtlık zamanıdır.) Zeccâc, aynı amaç için zikrettiği bu beyitte de tekil olan “بَطْنِكُمْ” kelimesinin “بَطُونِكُمْ” yerine çoğul anlamında kullanıldığını ifade eder.²⁸ Görüldüğü üzere bu örneğimizden bir tespit daha açığa çıkmaktadır ki o da Zeccâc, bir konu ya da problemle ilgili bazen birkaç beyti peş peşe sıralayabilmektedir. Bu durum konularla ilgili geniş bilgi birikimini göstermesi açısından da önemlidir.

c. Edebî sanatlarla ilgili manaları ortaya koymak: Zeccâc Kur'an'da yer alan edebî sanatlarla ilgili olarak da şiirleri şahit olarak kullanır. Tefsirinde bunun pek çok örneği mevcuttur. Örneğin Bakara suresi 194. ayette *فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ* (Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın) ifadesiyle ilgili olarak Zeccâc, aralarındaki münasebetten dolayı birinciye karşılık denk bir ifade olsun diye fiillerin aynı şekilde geldiğini belirtir. Arap edebiyatında *müşâkele* sanatı (bir söz içinde iki kelime arasındaki biçim benzeşmesi) olarak bilinen böyle bir kullanım biçiminin iki zıt anlamın kastedilmesi durumunda bile vaki olabildiğini günlük dilden örneklerle açıklar. Neticesinde ise Muallaka sahibi Amr b. Kûlsûm'un şu şiirini buna delil getirir:

أَلَا لَا يَجْهَلَنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا *** فَتَجْهَلَ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِينَ

(Dikkat edin! Bizi görmezden gelmesin hiç kimse... Yoksa cahiliye ötesi görmezden geliriz onu)

Yine Kur'an'da müşâkele sanatının pek çok yerde kullanıldığını belirtirten Zeccâc, *“وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ”*,²⁹ *“فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ”*³⁰ ayetlerinde de benzer bir kullanım olduğuna vurgu yapar.³¹

d. Kıraat farklılığının dil geleneğinde var olduğunu göstermek: Zeccâc kıraatlerin “tabi olunması gereken bir gelenek” (*sünnetün müttebaatün*) olduğuna her fırsatta vurgu yapar.³² Dolayısıyla ona göre kıraatlerin kudve olan imamlardan rivayet edilmesi esastır ve bu konuda dile tespit fonksiyonu yüklemeyiz. Gelenekte var olan fonetikle alakalı kıraat farklılıklarına ya da *ferşu'l-hurûf* denilen sarf ve nahve dair farklılıklara eserinde her fırsatta yer veren Zeccâc, mevcut kıraatlerin Arap dil geleneğinde dolayısıyla şiirlerde bir karşılığının olduğunu göstermek amacıyla çeşitli beyitleri şahit olarak kullanmaktadır.

²⁸ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, I/83; V/92-93.

²⁹ Âl-i İmrân 2/54.

³⁰ Tevbe 9/80.

³¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, I/264-265.

³² Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, I, 127; II, 111.

Örneğin Bakara 97. ayette yer alan “قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ” ifadesindeki *Cibrîl* kelimesinin “Cebrâîl”, “Cebrîl”, “Cebrîn”, “Cibrîl” şeklinde pek çok lehçesel farklılığının olduğunu ve bunların bazılarının kıraat olarak tilavet edildiğini belirtmektedir. “Cebrîn” şeklindeki lehçenin Mushaf hattına uymaması sebebiyle tilavetinin caiz olmadığını belirtir. En iyi lügatin *Cebraîl* (جبرئيل) olduğunu ve kurrânın çoğunun da bu şekilde okuduğunu belirten Zeccâc, hem nakledilen bir hadis ile delil sunar hem de Kab b. Mâlik’in “شهدنا فما تلقى لنا من كتيبة *** يد الدهر إلا جبرئيل أمامها” (*Peygamber gazvelerine tanık olduk hiç bir savaş birliğimiz yoktu ki daima önünde Cebrâîl olmasın.*) beytini mevcut tilavete şahit getirir. Yine *Cibrîl* (جبريل) şeklindeki kıraat için Hassan b. Sâbit’e nispet edilen “وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ مِنْ *** وَرُوحُ الْقُدُسِ” (*Cibrîl Allah’ın bize elçisidir.. Rûhulkudûs’tür.. (Boşuna Mîkâîl ile mukayese etmeyin) Hiç de dengi yoktur.*) beytini delil getirir.³³ Burada dikkat edilmesi gereken husus, kıraat farklılığının şiirden hareketle oluşturulmadığıdır. Aksine nakledilen bir okuyuş biçiminin, Arap geleneğinde de kullanılan bir zeminin olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sözlü kültürün bir mirası olarak kaynaklarda yer bulmuş olan Arap şiiri, Kur’an’ın ve dilbilimin hizmetinde istihdam edildiği bir vakıdır. Dilbilginleri ve lügat uleması nezdinde mesele Kur’an’ın manasını, edebi özelliğini, dil yapısını ve fonetiğini tespit olunca, bu amaca hizmet edecek unsurlar, başta cahiliye dönemi şiirleri olmak üzere kadim Arap şiiri önemli bir veri olarak kullanılmıştır. Erken dönem filolojik tefsir çalışmaları buna açıkça şahitlik etmektedir. Büyük bir filolog müfessir olan Zeccâc da tarihi misyonunu yerine getirirken *Me’âni’l-Kur’ân ve i’râbuhû* adlı eserinde şiiri mebzul miktarda kullanmıştır. Dil çalışmalarının oldukça ön plana çıktığı ve çağa damgasını vurduğu bir dönemde yaşayan Zeccâc’ın böyle bir kaynağı görmezden gelmesi elbette beklenemezdi. O, tefsirinde altı yüzün üzerinde beyti yukarıda başlıklandığımız amaçlar doğrultusunda istişhad etmiş, gerektiğinde bunları şerh edip, kullanım amacını açıkça belirtmiştir. Bu durum Zeccâc’ın, Kur’an ile muhatabın dili arasında tam bir uyumu gözettiğini ortaya koyan önemli bir göstergedir. Bu meyanda ilgili eserde tefsir, dilbilgisi ve şiir üçlüsünün bir bütün olarak dikkate alındığını görebilmekteyiz. Son olarak araştırmacılar için sadece şiir özelinde değil genel olarak tefsirde istişhad konusunun ilgili eser çerçevesinde hususi olarak çalışılması ufuk açıcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Bağdâdî, Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşâr Ğavvâd, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut 2001.

Bauer, Thomas, *Müphemlik Kültürü ve İslâm Farklı Bir İslâm Tarihi Okuması*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yay., İstanbul 2020

Bendevîş, ‘Alâl Abdülkâdir, *el-İmâmü’z-Zeccâc ve menhecühû fî kitâbi me’âni’l-Kur’ân ve i’râbuhû*, Câmi‘atü Ümmi’l-Kurâ, Mekke, 2012.

³³ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, I/179-180.

- Câbirî, Muhammed Âbid**, *Arap-İslâm Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba, Kitabevi, İstanbul 2001.
- Câbirî, Muhammed Âbid**, *Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı*, çev. Burhan Koroğlu vdğr. Kitabevi, İstanbul 2001.
- Cürcânî, Abdülkâhir**, *Delâilü'l-İcâz*, thk. Muhammed Rıdvâv ed-Dâye, Fâyiz ed-Dâye, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 2007.
- Durmuş, İsmail**, “Nahiv”, *DİA*, XXXII, 300-306.
- Hamevî, Yakut**, *Mu'cemü'l-Udebâ*, thk. İhsan Abbas, Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, Beyrut 1991.
- Harun Ögmüş**, “Tefsirde Şiirle İstişad Açısından Hicrî 2. Asrın Önemi”, *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*, 2009, s. 345-362.
- Huzâmî, Rukiyye Muhammed Sâlih b. İbrâhim**, *el-Kırâât ve'l-Lüğaviyyât fî Me'âni'l-Kur'ân li'z-Zeccâc*, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1987.
- Hüseynî, Mahmud**, *el-Medresetü'l-Bağdâdiyye fî târîhi'n-nahvi'l-Arabî*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986.
- İbn Hallikân**, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zemân*, thk. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrût 1978.
- İbnü'l-Enbârî, İzâhü'l-Vakf ve'l-İbtidâ**, thk. Muhyiddin Abdurrahmân Ramazân, Matbûatu Mecmei'l-Luğati'l-Arabiyyeti, Dimeşk 1971.
- İşler, Emrullah**, “Zeccâc”, *DİA*, 173-174.
- Kurtûbî, el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006.
- Küçükkalay, Hüseyin**, *Kur'ân Dili Arapça*, Denizkuşları Matbaası, Konya 1969.
- Mustafavî, Allâme Hasan**, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2009.
- Özbalıkçı, Mehmet Reşit**, “Arap Dilinde İlk İstişad”, *DEUİFD*, 1989, sayı:5, s. 369-383.
- Şâtıbî, İbrahim b. Mûsâ**, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû Ubeyde Âl-i Salman, Dâru İbn 'Affân, Huber 1997.
- Zeccâc**, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû*, thk. Abdülcelîl Abduh Şelebi, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1988.
- Zerkeşî, Bedruddin**, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebülfadl İbrahim, Dâru't-Turâs, Kâhire 1984.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞUNDA KANIT TEMELLİ UYGULAMALAR

Doç. Dr. Emre ÜNLÜ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, eskemre@gmail.com

Dr. Özge ÜNLÜ

Milli Eğitim Bakanlığı, ozgezybk@gmail.com

ÖZET

Otizm spektrum bozukluğu son verilere göre 54 yeni doğanda bir görülen ve görülme sıklığı giderek artan gelişimsel bir yetersizlik türüdür. Otizmin görülme sıklığının giderek artması ile birlikte her geçen gün çok daha fazla sayıda bireyin eğitim alması gerekmektedir. Otizm spektrum bozukluğunda tek etkili uygulamanın eğitim olduğu alanyazında kabul görmüş bir gerçektir. Uzmanlar ve aileler tarafından hangi uygulamalara güvenilebileceğini belirlemek amacı ile alanyazında otizmlili bireyler ile çalışılırken kullanılabilecek etkili uygulamalar farklı araştırmacı grupları ve organizasyonlar tarafından sınıflandırılmakta ve raporlar yayımlanmaktadır. Bu çalışmada otizm spektrum bozukluğu alanındaki uygulamaları inceleyip değerlendirerek kanıt temelli olup olmadıklarını belirleyen organizasyonlar ve hazırlamış oldukları raporlar incelenmiştir. Gerçekleştirilmiş olan incelemede bu konuda çalışan organizasyonların yapıları, kanıt temelli uygulama sınıflandırma ölçüt ve hazırlamış oldukları raporların sonuçları analiz edilmiştir. Gerçekleştirilmiş olan analiz sonuçları uygulama sınıflandırmalarında grupların arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Farklı organizasyonlar tarafından yapılan sınıflamalarda örtüşen ve farklılaşan uygulamalar sınıflandırılarak görseller üzerinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda hem sahada çalışan eğitimcilere yönelik hem de araştırmacılara yönelik öneri ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, otizm, kanıt temelli uygulamalar.

EVIDENCE BASED PRACTICES ON AUTISM SPECTRUM DISORDER

ABSTRACT

According to recent data autism spectrum disorder (ASD) is a kind of disability which is seen in every 1 child in 54 and incident rate is gradually increasing. With the increasing rate of autism much more individuals need to get education each passing day. The only effective implementation in autism disorders is education and this is an accepted truth in the literature. With the aim of determining which implementations can be trusted on by the specialist and the families, the effective implementation in the literature which can be used while studying with the individuals with autism are categorized by different research groups and organizations, and the reports are published. In this study the organizations which investigate and evaluate the implementations about the ASD and determine

whether they are evidence based or not and these organization's reports were investigated. In this investigation, the organization's' structures work on autism, evidence based practice classification criteria, reports' results have ben analyzed. The results of the analysis show that there is difference among the groups it terms of practice classification. In the classifications done by the different organizations overlapping and differentiating implementations were shoed and commented on visuals by classifying. According to the study results some suggestion and recommendations have been proposed for both educators work on autism and researcher.

Keywords: Autism spectrum disorder, autism, evidence based practices

GİRİŞ

Her geçen gün otizm spektrum bozukluğu (OSB) gösteren çocuk sayısı hızlı bir şekilde artış göstermektedir. 1980'li yıllarda yaklaşık 2500'de 1 görüldüğü varsayılan OSB, günümüzde 54 yeni doğan çocukta bir görülmektedir (Maenner, M. J., Shaw, K. A., & Baio, J, 2020). Otizmin görülme sıklığındaki artış her geçen gün daha fazla çocuğun otizm tanısı almasına ve dolayısı ile eğitim sistemine dâhil olmasına neden olmaktadır. Bu artış ile her geçen gün daha fazla aile ve çocuğu eğitim ve diğer destek hizmetlerden yararlanmaya başlamaktadır. Bu doğrultuda, 1960'lardan bu yana OSB'nin temel yetersizlik alanlarına doğrudan müdahale eden ya da bu alanlarda gelişme sağlayan, psikoloji ve eğitim alanlarından çeşitli yaklaşımları yansıtan çok sayıda kapsamlı uygulama geliştirilmiştir. Ancak, OSB'de olumlu etkiler yarattığını iddia eden çok sayıda uygulamanın varlığı, gerçekten etkili olan uygulamaların belirlenmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır (Kurt ve Subaşı Yurtçu, 2017). Bu bağlamda ABD'de farklı organizasyonlar tarafından otizm alanında kullanılmakta olan uygulamalar incelenmekte ve belirlenmiş olan ölçütler bağlamında kanıt temelli olup olmadıkları sınıflandırılmaktadır. Otizme yönelik olarak gerçekleştirilmiş araştırmaların incelenerek, kullanılan uygulamaların kanıt temelli olup olmadığını belirlemeyi amaçlayan üç kurum olduğu görülmektedir. Bunlar Ulusal Otizm Merkezi (National Autism Center [NAC]), Ulusal Otizm Spektrum Bozukluğu Mesleki Gelişim Merkezi (The National Professional Developmen Center [NPDC], Ulusal Otizm Kanıt ve Uygulama Transfer Merkezidir. (Tahe National Clearinghouse on Autism Evidence & Practice [NCAEP]). Bu kurumlar kendi bünyelerinde oluşturmuş oldukları araştırma ekipleri ve kriterleri ile gerçekleştirilmiş olan uygulamaları incelemekte ve sınıflandırmaktadırlar. Bu çalışmada üç kurumun inceleme ve sınıflandırma süreçleri ve sonuçları benzerlik ve farklılıkları ele alınarak incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma amacı doğrultusunda bu çalışma, doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır (Özkan, 2019). Bu doğrultuda önceki kısımda belirlenmiş olan raporlar değerlendirme kriterleri, değerlendirme süreçleri ve elde edilen sonuçları esas alınarak üç başlık altında incelenmiş ve elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Üç kurum tarafından yayınlanmış olan raporlar incelendiğinde NAC (NAC, 2015) tarafından 2015 yılında yayımlanmış ikinci ve en güncel olan raporun güncel rapor olan raporunun toplam 164 sayfa, NPDC (Wong ve diğ, 2014) tarafından 2014 yılında yayımlanmış olan raporun toplam 114 sayfa ve 2020 yılında NCAEP (Steinbrenner ve diğ., 2020) tarafından yayımlanmış olan raporun ise 143 sayfa olduğu görülmektedir. NCAEP ve NPDC raporlarında yöntem başlığı altında ayrı bir bölüm açılarak raporlarında yöntem başlığı altında ilgili araştırmaların kabul ve dahil edilme, incelenme ve değerlendirme süreçlerine yer verildiği görülürken NAC 2015 raporunda yöntem kısmı olmadığı ve gerekli yöntemsel detaylara NAC 2009 raporundan erişildiği görülmektedir. Çalışmalarda değerlendirilmiş olan araştırma sayılarına bakıldığında, NPDC 456, NCAEP, 972, NAC 1. raporunda 775 2. Raporda ise 389 olarak karşımıza çıkmaktadır. Raporların kapsadıkları yıllar esas alındığında ise NPDC tarafından gerçekleştirilmiş olan raporun 1990-2011, NCAEP raporunun ise 2012-2017 yıllarını kapsarken, NAC 1. Raporu 1957 ile 2002 arasını 2. Raporu ise 2007-2012 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Tablo 1’de raporlar hazırlanırken taranan veri tabanları ve arama motorları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde her üç çalışmada da yer alan veritabanlarının “Academic Search Premier ve ERIC olduğu görülmektedir. Ayrıca NPDC ve NCAEP raporlarının birbiri ile yüksek oranda benzer taramalar gerçekleştirmiş oldukları da dikkat çekmektedir.

Tablo 1. İncelenen Veritabanları

Veri Tabanı	NAC	NPDC	NCAEP
Academic Search Premier /Complete	X	X	X
Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL)		X	X
Excerpta Medica Database (EMBASE)		X	X
Educational Resource Information Center (ERIC)	X	X	X
MEDLINE			X
Psych Articles	X	X	
Psych Info	X		X
PubMed		X	
Sociological Abstracts		X	X
Social Work Abstract		X	X
Psychology & Behavioral Science Collection	X		
Thomson Reuters (ISI) Web of Knowledge		X	X

Çalışmalarda makalelerin taranması, çalışmaya kabul edilme ölçütlerini sağlayıp sağlamadıklarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde NAC raporunda 53, NCAEP raporunda 221, NPDC raporunda 159 kişinin görev aldığı görülmektedir. Tüm raporlarda makale değerlendirmesinde görev alacak kişilerin yüksek lisans ya da doktora derecesine sahip olmalarına ve otizm alanındaki deneyimlerine önem verildiği dikkat çekmektedir. Ayrıca üç değerlendirme çalışmasında da makale değerlendirecek hakemlerin öncesinde bir eğitimden geçirildikleri ve değerlendirme sürecinde değerlendiriciler arası geçerlilik çalışmayı yapılarak çalışmaların güvenilirlik ve geçerliklerine dikkat edildiği görülmektedir.

Tablo 2. Kanıt Temelli Olma Ölçütleri

Araştırma Yapan Kuruluş	Kanıt Temelli Olma Ölçütleri
NAC (2015)	2 Grup Deseni ya da 4 Tek Denekli, en az 12 katılımcı ve çalışmaların bulgularında hiçbir farklılık ve çatışma olmaması veya 3 Grup Deseni ya da 6 Tek Denekli Desen, en az 18 katılımcı, çalışma bulgularında ve sonuçlarında farklılık ve çatışmanın %10'u geçmemesi
NPDC (2014)	En Az 2 yüksek kaliteli Grup Deseni çalışma, en az 2 farklı araştırmacı ya da araştırma grubu tarafından yapılması, veya En az 5 yüksek kaliteli Tek Denekli Çalışma, En az 3 farklı araştırmacı ya da araştırma grubu tarafından yapılması, En az 20 katılımcı olması, veya En az bir yüksek kaliteli Grup Deneysel Çalışma, En az 3 yüksek kaliteli Tek Denekli Çalışma, en az 2 farklı grup tarafından gerçekleştirilmiş olması.
NCAEP (2020)	En Az 2 yüksek kaliteli Grup Deseni çalışma, en az 2 farklı araştırmacı ya da araştırma grubu tarafından yapılması, veya En az 5 yüksek kaliteli Tek Denekli Çalışma, En az 3 farklı araştırmacı ya da araştırma grubu tarafından yapılması, En az 20 katılımcı olması, veya En az bir yüksek kaliteli Grup Deneysel Çalışma, En az 3 yüksek kaliteli Tek Denekli Çalışma, en az 2 farklı grup tarafından gerçekleştirilmiş olması.

Çalışmalarda yer alan kanıt temelli olma ölçütleri Tablo 2’de verilmiştir. Ölçütler incelendiğinde NCAEP ve NPDC ölçütlerinin aynı olduğu görülmektedir. Bu iki organizasyon tarafından belirlenen kriterlerde grup deneysel çalışmalar ve tek denekli çalışmaların bir arada olduğu üçüncü bir alternatif sunulduğu görülmektedir. NAC tarafından belirlenmiş olan ölçütlerde ise böyle bir karma grubun olmaması dikkat çekmektedir. Bu benzerliğin nedenini NPDC ve NCAEP araştırma ekiplerinin benzer olması ve NCAEP raporunun NPDC raporunun devamı ve güncel hali şeklinde hazırlamış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 3. Kanıt Temelli Uygulamalara İlişkin Örtüşme Tablosu

Uygulama	NAC (2015)	NPDC (2014)	NCAEP (2020)
Aile Uygulamalı Öğretim	✓	✓	✓
Akran Temelli Uygulamalar	✓	✓	✓
Ayrık Denemelerle Öğretim	✓	✓	✓
Ayrımlı Pekiştirme	✓	✓	✓
Beceri Analizi	✓	✓	✓
Bekleme Süresi	✓	✓	✓
Bilişsel Davranışsal Uygulamalar	✓	✓	✓
Doğal Öğretim	✓	✓	✓
Görsel Destekler	✓	✓	✓
İpucu Süreçleri	✓	✓	✓
Kendini Yönetme	✓	✓	✓
Model Olma	✓	✓	✓
Öncül Temelli Uygulamalar	✓	✓	✓
Pekiştirme	✓	✓	✓
Sosyal Beceri Öğretimi	✓	✓	✓
Sosyal Öyküler	✓	✓	✓
Sönme	✓	✓	✓
Tepkiyi Kesme ve Yeniden Yönlendirme	✓	✓	✓
Video Model	✓	✓	✓
Alternatif ve Destekleyici İletişim			✓
Davranış Momentumu Uygulaması			✓
Doğrudan Öğretim			✓
Duyu Bütünleme			✓
Egzersiz ve Hareket Uygulamaları		✓	✓
İşlevsel Davranış Değerlendirmesi		✓	✓
İşlevsel İletişim Öğretimi		✓	✓
Müzik Merkezli Uygulamalar			✓
Teknoloji Destekli Öğretim		✓	✓

Tablo 3 incelendiğinde üç kuruluş tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmalar sonucunda kanıt temelli olarak kabul edilmiş olan uygulamalara ilişkin örtüşmeler ve farklılıklar görülmektedir. Tablo incelendiğinde üç kuruluş tarafından da kabul gören 19 uygulama olduğu görülmektedir. Ayrıca hem NPDC hem de NCAEP tarafından kanıt temelli kabul edilen dört uygulama olduğu da dikkat çekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerçekleştirilmiş olan çalışmanın sonuçları OSB alanında farklı kuruluşların sistematik bir şekilde OSB alanında kullanılan çalışmaları sınıflandırmakta olduğunu göstermektedir. İlgili raporlarda dikkat çeken noktalardan birisini NCAEP raporunun NPDC tarafından hazırlanan raporun bir devamı olarak görüldüğü ve benzer çalışma ekibi ile gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu doğrultuda NPDC ve NCAEP raporlarının neredeyse tüm süreçlerinde ve sonuçlarında büyük benzerlikler yer aldığı görülmektedir. Bu sınıflandırma çalışmalarının takip edilmesi hem alanda çalışan uzmanların hem de ailelerin daha sağlıklı kaynaklara erişmesine ve doğru bilgiye ulaşmasına katkı sağlamaktadır. OSB söz konusu olduğunda nedeninin ve kesin bir tedavinin mevcut olmaması sebebi ile pek çok uzman ve ailenin etkili olmayan alternatif tedavi ve terapilere yöneldiği görülmektedir (Levy, Mandell , Merhar , Ittenbach ve Pinto-Martin , 2003). Ancak raporlarda bulunmuş olan uygulamalar incelendiğinde ailelerin sıklıkla başvurdukları, diyet uygulamaları, vitamin destekleri, hayvan terapileri, Floortime, hiperbarik oksijen tedavisi, neurofeedback gibi uygulamaların üç kurumun hiçbirisi tarafından kabul görmediği ve bilimsel bir geçerliliklerinin olmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı İngilizce olarak hazırlanmış bu raporların Türkçe olarak incelenip analiz edilerek daha fazla uzman ve aileye ulaşmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda bu raporda da belirtilmiş olan ve her 3 kurum tarafından da kanıt temelli olarak görülen 19 uygulamanın daha fazla kişiye ulaşması ve bu uygulamaların nitelikli uzmanlar tarafından kullanımına yönelik planlama yapılması büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda kanıt temelli uygulamaların alanda çalışan uzmanlar ve ailelere aktarılmasına yönelik Otizm Eylem Planı da esas alınarak eğitim ve araştırma çalışmalarının yapılmasının önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Kurt, O., & Yurtçu, S. B. A. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik kapsamlı uygulamalar.
- Levy, S.E., & Hyman, S.L. (2003). Use of complementary and alternative treatments for children with autistic spectrum disorders is increasing. *Pediatric Annals*, 32(10), 685–691.
- Maenner, M. J., Shaw, K. A., & Baio, J. (2020). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2016. *MMWR Surveillance Summaries*, 69(4), 1.
- National Autism Center. (2015). Findings and conclusions: National standards project, phase 2.
- Özkan, U. B. (2019). Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

- Steinbrenner, J. R., Hume, K., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., Szendrey, S., McIntyre, N. S., Yücesoy-Özkan, S., & Savage, M. N. (2020). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with Autism. The University of North Carolina at Chapel Hill, Frank Porter Graham Child Development Institute, National Clearinghouse on Autism Evidence and Practice Review Team.
- Wong, C., Odom, S. L., Hume, K., Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., & Schultz, T. R. (2014). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(7), 1951-1966.

OTİZMLİ ÇOCUK AİLELERİNİN ALDIKLARI EĞİTİM VE DESTEK HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ

Doç. Dr. Emre ÜNLÜ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, eskemre@gmail.com

Dr. Özge ÜNLÜ

Milli Eğitim Bakanlığı, ozgezybk@gmail.com

ÖZET

Araştırma sonuçlarına göre otizm spektrum bozukluğu 54 yeni doğanda bir görülen ve görülme sıklığı giderek artan gelişimsel bir yetersizlik türüdür. Giderek artan görülme sıklığı ile birlikte her geçen gün daha fazla otizmlı çocuk tanılanmakta ve eğitim ve destek hizmetlerden yararlanmaya başlamaktadır. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların tanılanır tanılanmaz eğitim ve destek eğitim hizmetlerinden yararlanmaya başlaması ileride gösterecekleri performans ve gelişimleri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Otizmlı çocukların eğitim ve destek hizmetleri almasında ise aileleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin her bölgesinden otizmlı çocuğa sahip 212 ailenin çocuklarının almış oldukları eğitim ve destek eğitim hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri incelenmiştir. Çalışma katılımcılarının belirlenmesi sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim okulları ve Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne devam eden ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan ailelerden yararlanılmıştır. Bu amaçla alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda hazırlanmış olan bir çevrimiçi anket uygulamasından yararlanılmıştır. Hazırlanmış olan çevrimiçi anket uygulaması yaklaşık 6 ay erişime açık olarak tutulduktan sonra verilerin toplanmasına son verilmiştir. Elde edilmiş olan veriler istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgular ailenin demografik özellikleri, ailenin gelir düzeyi, çocuğunun eğitim aldığı ortam, ailenin eğitim hizmetlerinden memnuniyeti, ailenin sağlık hizmetlerinden memnuniyeti, ailenin destek hizmetlerden memnuniyeti gibi başlıklar altında incelenmiştir. Elde edilmiş olan bulgular genel anlamda ailelerin almış oldukları hizmetlerden memnuniyet düzeylerinin beklenenden daha düşük olduğunu ve ailelerin daha nitelikli hizmetlerden yararlanma talepleri olduğunu göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, otizm, eğitim, aile, memnuniyet düzeyi.

EDUCATION AND RELATED SERVICES SATISFACTIONS OF PARENT OF CHILDREN WITH AUTISM

ABSTRACT

According to the research results autism is a kind of disability which is seen 1 in 54 newborn children and incident rate is increases day by day. With this increasing rate more children are diagnosed each passing day and begin to benefit from education and support services. That children diagnosed with

autism begin to benefit from education and support services effect their future performances positively. Families play an important role in getting education and support services. In this study the education of children with autism of the families who are from the every region of Turkey and these families satisfaction level about the support services were investigated. In decision-making process of the attendants in the study the children getting education in special education schools dependent on Ministry of Education and Special Education and Rehabilitation Centre and these children's families who are volunteer to participate in the study were benefitted from. For that purpose an online questionnaire application prepared by getting special education professionals' opinions was used. This online questionnaire application could be accessed approximately 6 month and then data collection was ended. The data obtained were analyzed statistically. The findings obtained from the analysis were investigated under the headings such as demographic variables of the family, income level of the family, the education setting of the child, families satisfaction about the education services, families satisfaction about the health care delivery and family's satisfaction about support services. The findings show that families' satisfaction level is lower than the expected and the families demand to benefit from more qualified services.

Key words: Autism spectrum disorder, autism, education, family, satisfaction level

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal iletişim becerileri, sınırlı ve yineleyici davranışlar ve atipik duyuşsal tepkiler ile karakterize edilen davranışsal bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). OSB'na genetik ve çevresel uyaranların birlikte neden olduğu varsayılmakla birlikte kesin nedenini bilinmemektedir (Watts, 2008). Bununla birlikte OSB'nun görülme sıklığının hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Son yapılan çalışmalar otizmin 54 yeni doğan çocukta bir görüldüğünü ortaya koymaktadır (Maenner, M. J., Shaw, K. A., & Baio, J, 2020). Görülme sıklığının 36 yeni doğan çocukta bir olduğunun belirtildiği ve artmakta olduğu da vurgulanmaktadır (Zablotsky, Black, ve Blumberg, 2017). Otizmin görülme sıklığındaki artış her geçen gün daha fazla çocuğun otizm tanısı almasına ve dolayısı ile eğitim sistemine dâhil olmasına neden olmaktadır. Bu artış ile her geçen gün daha fazla aile ve çocuğu eğitim ve diğer destek hizmetlerden yararlanmaya başlamaktadır.

Yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin çocuklarına yönelik tutumları çocukların davranışlarını şekillendirmektedir (Levy & Hyman, 2003). Ebeveynlerin yetersizliğe sahip çocukları ile ilgili karar verme süreçlerinde yardımcı olabilmek için otizm ile ilgili bilgi almalarının önemli bir rolü olduğu görülmektedir. (Töret, Özdemir, Selimoğlu, ve Özkubat, 2014). İlk kez otizm tanısıyla karşılaşan ebeveynler önce büyük bir şok yaşamakta, bu durum ebeveynlerde anlaşılmaz bir hâl almakta, nasıl

davranacağı ve ne yapacağı konusunda onları kaygılandırmakta ve çocuğun yetersizliğini kabullenmeyi zorlaştırmaktadır (Dyches, Wilder, Sudweeks, Obiakor ve Algozzine, 2004). Alanyazında OSB tanısı almış olan çocukların ailelerinin çocuklarının tanıları, tanı nedenleri ve aldıkları hizmetlerin etkililiğine ilişkin sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir (Töret ve diğ., 2014; Mameghani., Gençoğlu., Ersanlı. ve Dicle, 2019). Gerçekleştirilmiş olan çalışmalarda ailelerin otizmin genetik nedenlerden, doğum sırası problemlerden, ebeveyn davranışlarından ve çevresel etmenlerden kaynaklandığına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir (Mameghani ve diğ, 2019).

Uluslararası alanyazında OSB tanısı almış olan çocukların erken dönemden itibaren haftalık 20 ila 40 arasında bir yoğun eğitim alması gerektiğini vurgulamaktadır (Reichow, Barton, Boyd, & Hume, 2012). Özellikle ülkemizde erken çocukluk döneminde OSB tanısı almış olan çocuklara verilen eğitim süresinin haftalık 3 saat ile sınırlı kalması çocuklar ve alilerin eğitim hizmetlerine erişimini güçleştirmektedir. Bu noktada aileler çocukların eğitim süreçlerine daha aktif bir şekilde katılmaları ve özel eğitim hizmetleri hakkında eğitim almaları önerilmektedir (Ünlü, 2012). Eğitim hizmetlerinin yanı sıra ailelere sağlanan sosyal desteklerin ailelerin sağlığı bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri ve çocukları ile daha olumlu etkileşimlere girmelerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir (Barnes vd, 2011; Brobst, Clopton ve Hendrick, 2009; Köksal ve Kabasakal, 2012). Ebeveynlerin yeterli sosyal destekleri almaları, bir ebeveyn olarak kendilerinden beklenen rolleri sergilemeleri ve daha güçlü olmalarını sağladığı belirtilmektedir (Allen, Ciambrone ve Welch, 2000; Altieri ve Kluge, 2009; Meral, 2011).

Gerçekleştirilmiş olan araştırmada otizmlili çocuk ailelerinin otizmin nedenleri, aldıkları eğitsel, sağlık ve sosyal desteklere ilişkin bakış açılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen bulguların ailelerin var olan durumları ve bakış açılarının daha iyi anlaşılacak çözüm önerileri getirilmesi ve mevcut hizmetlerin niteliğinin artırılmasına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma amacı doğrultusunda bu çalışma, OSB gösteren çocuk ailelerinin otizmin nedenlerine bakışı, aldıkları eğitim hizmetleri, sosyal destekler ve toplumsal beklentilerini incelenmek amacı ile nicel bir tarama çalışması olarak gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Çalışmanın evrenini çocuğu OSB tanısı almış olan aileler oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan ailelerin belirlenmesinde amaçsal örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Çalışma gönüllü olan 272 katılımcı anne baba ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların %74,1'i kadın, %25,9'u erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 37,3 (ranj-23-56), yaklaşık hane gelirinin ise 4100TL (ranj 500-20000) olduğu görülmektedir. Katılımcıların %32,5'lik kısmını üniversite mezunları oluştururken bunu %31,1 ile lise mezunları izlemektedir. Katılımcıların

%48'inin ev hanımı olduğu ve evdeki çocuk sayısının ortalama olarak 2 çocuk olduğu (ranj 1-7) görülmüştür. Çalışmada tüm coğrafi bölgelerden katılımcı olduğu ve %41'nin Marmara Bölgesi'nde yaşadığı görülmüştür. Çalışmada katılımcı ailelerden verilerin toplanması amacı ile online bir anket uygulaması kullanılmıştır. Anket uygulamasında yer alacak olan sorular belirlendikten sonra özel eğitim alanında doktora derecesine sahip 10 akademisyene hazırlanmış olan anket uygulamasında yer alan sorular gönderilmiş ve değerlendirmeleri istenmiştir. Anket uygulamasının gönderildiği akademik personelin tamamı ankette yer alan başlıklar ve soruları uygun bulmuş bununla birlikte ifadelerde bazı değişikliklere yer verilmesini önermişlerdir. Gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra son hali verilen anket uygulaması "Google Formlar" uygulamasına yerleştirilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmada katılımcı ailelerin çocuklarının eğitim aldıkları ortamlar, çocuklarının aldıkları haftalık eğitim süreleri, çocuklarının otizmlili olmasında kendilerinin rolüne ilişkin görüşleri, aldıkları eğitim hizmetlerinden memnuniyetleri, aldıkları sağlıkla ilgili hizmetlerden memnuniyetleri, aldıkları sosyal hizmetlerden memnuniyetleri, çevrenin tutumuna dair memnuniyetlerine ilişkin veri toplanmıştır. Elde edilen sonuçlar tartışılarak ele alınacaktır.

Çocukların eğitim almakta oldukları ortamlara ilişkin bulgular incelendiğinde çocukların %89'unun Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezîlerinden eğitim ve destek özel eğitim hizmeti almakta olduğu görülmektedir. Yine katılımcıların çocuklarının %42,5 'i farklı kademelerdeki özel eğitim okullarında özel eğitim hizmeti almakta olduğunu belirtmiştir. Kaynaştırma ortamında eğitim almakta olan çocukların oranının ise %28,8 olduğu görülmektedir. Katılımcı ailelerin çocuklarının %18,9'unun ailenin imkânları ile özel ders almakta oldukları belirtilmiştir. Çocukların eğitim aldıkları ortamlar incelendiğinde özellikle rehabilitasyon merkezlerinden eğitim alma oranının oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Rehabilitasyon merkezlerinin erken yaştan itibaren eğitim veren ortamlar olmasının ve ücretsiz eğitim hizmeti alınmasının bunda etkisi olduğu düşünülebilir. Veriler incelendiğinde kaynaştırma ortamından yararlanan çocuk sayısının beklentinin altında olduğu söylenebilir. Katılımcıların çocuklarının eğitim ortamında haftalık olarak aldıkları eğitimin süresine ilişkin bulgular incelendiğinde, rehabilitasyon merkezinden alınan eğitimin süresinin haftalık ortalama 3 saat, özel eğitim okullarından alınan haftalık eğitim süresinin haftalık ortalama 15 saat ve alınan haftalık özel ders süresinin 5 saat olduğu görülmüştür. Bu sürelerin alanyazında belirtilmekte olan haftalık yaklaşık 25 ila 40 saatlik sürelerin (Reichow, Barton, Boyd, & Hume, 2012) oldukça altında olduğu görülmektedir. Katılımcılara kendisinin ya da eşinin, çocuklarının otizmlili olmasında bir etkisi olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların %55'inin herhangi bir etkilerinin olmadığını düşündükleri görülmektedir. Katılımcıların %18'lik kısmı çocuklarının otizmlili

olmalarında etkileri olduğunu düşünürken, %27'si ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Bu bulgunun, ailelerin kendilerini suçlamadıkları ve kabullenme sürecini tamamlamış olduklarını gösterdiği söylenebilir.

Tablo 1. Ailelerin Eğitim Hizmetlerinden Memnuniyeti

Memnuniyet durumu	n	%
Çok memnunum	21	9,9
Memnunum	21	9,9
Kararsızım	53	25
Memnun değilim	54	25,5
Hiç memnun değilim	63	29,7
TOPLAM	212	100

Tablo 1 katılımcı ailelerin almakta oldukları eğitim hizmetlerinden memnuniyetlerini göstermektedir. Tablo 1 incelendiğinde ailelerin yaklaşık %55,2'lik kısmının net bir şekilde aldıkları eğitim hizmetlerinden memnun olmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Bu bulgu alanyazında gerçekleştirilmiş benzer çalışmalar ile tutarlı olduğu görülmektedir (Yıkmış ve Özbey, 2009; Töret ve diğ., 2014). Bu bulgu çocukların almakta oldukları eğitimin niteliğinin artırılmasına yönelik gereksinim olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2. Ailelerin Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyeti

Memnuniyet durumu	n	%
Çok memnunum	14	6,6
Memnunum	34	16
Kararsızım	56	26,4
Memnun değilim	49	23,1
Hiç memnun değilim	59	27,8
TOPLAM	212	100

Tablo 2 katılımcı ailelerin almakta oldukları sağlık hizmetlerine ilişkin memnuniyetlerini göstermektedir. Tablo 2 incelendiğinde ailelerin 50,9'unun almakta oldukları sağlık hizmetlerinden net bir şekilde memnun olmadıkları görülmektedir. Bu bulgu aynı zamanda sağlık hizmetlerinden eğitim hizmetlerine göre daha memnun oldukları şeklinde de yorumlanabilir. Bu bulgu alanyazındaki geçmiş

çalışmalar ile de tutarlılık göstermektedir (Zablotsky, Kalb, Freedman, Vasa, ve Stuart, 2014; Karaaslan, 2015). Bu durum ailelerin sağlık hizmetlerinden olan memnuniyetsizliği ve nedenini daha detaylı bir şekilde araştırmanın gerektiğini göstermektedir. Ayrıca mevcut sağlık sistemi niteliğinin iyileştirilmesi gerektiği de söylenilebilir.

Tablo 3. Ailelerin Sosyal Hizmetlerinden Memnuniyeti

Memnuniyet durumu	n	%
Çok memnunum	19	9
Memnunum	18	8,5
Kararsızım	52	24,5
Memnun değilim	43	20,3
Hiç memnun değilim	80	37,7
TOPLAM	212	100

Tablo 3. Katılımcı ailelerin sosyal desteklere ilişkin memnuniyet düzeylerini göstermektedir. Tablo 3 incelendiğinde ailelerin %58'nin net bir şekilde sosyal desteklerden ve çevrenin desteğinden memnun olmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Eğitsel ve sağlık ile ilgili memnuniyet ile karşılaştırıldığında en büyük memnuniyetsizliğin sosyal destekler konusunda olduğu dikkat çekmektedir. Alanyazında ailelerin sosyal açıdan destek gereksinimleri olduğu açık bir şekilde vurgulanmaktadır (Barnes vd, 2011; Brobst, Clopton ve Hendrick, 2009; Köksal ve Kabasakal, 2012). Bu bulgu ailelerin mevcut gereksinimlerinin karşılanmasında oldukça yetersiz kaldığı ve bu konunun üzerinde acil bir şekilde durulması gerekliliğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerçekleştirilmiş olan çalışmanın sonuçları OSB gösteren çocuğa sahip ailelerin çocuklarının eğitim almakta oldukları ortamlar arasında, en az kısıtlayıcı ortam olarak görülmekte olan kaynaştırma ortamının halen istenilen oranda olmadığı görülmektedir. Ayrıca OSB gösteren çocukların almakta olduğu haftalık ders sürelerinin uluslararası alanyazın tarafından belirtilmiş olan sürelerin çok altında olduğu dikkat çekmektedir. Bu noktada bir an evvel harekete geçilerek OSB gösteren çocukların kaynaştırma eğitiminden daha fazla yararlanmalarının sağlanması ve eğitim sürelerinin artırılmasına yönelik adımlar atılması gerektiği görülmektedir.

Çalışma bulguları ailelerin aldıkları eğitim, sağlık ve sosyal desteklerden memnuniyet düzeylerinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu durumun çocuklarının gelişimini doğrudan etkileyebileceği göz önüne alındığında mevcut memnuniyetsizliğin daha detaylı bir şekilde ele alınması, nedenlerin belirlenmesi ve sağlanan hizmetlere ilişkin gerekli düzenleme ve iyileştirmelerin yapılması gerektiği

görülmektedir. Ayrıca ailelerin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda eğitim hizmetlerinden yararlanmasının memnuniyetleri üzerinde olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir. Ailenin içerisinde olmadığı ve benimsemediği bir sistemin başarıya ulaşma şansı yoktur.

KAYNAKLAR

- Allen, S. M., Ciambrone, D., & Welch, L. C. (2000). Stage of life course and social support as a mediator of mood state among persons with disability. *Journal of Aging and Health*, 12(3), 318-341.
- Altieri, M. J., & Von Kluge, S. (2009). Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. *Journal of child and Family Studies*, 18(1), 83.
- APA (2013) Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th edn. American Psychiatric Publishing, Arlington
- Barnes, S., Hall, H., Roberts, R. ve Graff Carolyn (2011). Parenting a child with an autism spectrum disorder: public perceptions and parental conceptualizations. *Journal of Family Social Work*, S. 14(3), s. 208–225.
- Brobst, J. B., Clopton, J. R., & Hendrick, S. S. (2009). Parenting children with autism spectrum disorders: The couple's relationship. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(1), 38-49.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara, Pegem Akademi.
- Dyches, T.T., Wilder, L.K., Sudweeks, R., Obiakor, F.E., & Algozzine, B. (2004). Multicultural perspectives on Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34(2), 211–222.
- Köksal G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 32, s. 71-91.
- Levy, S.E., & Hyman, S.L. (2003). Use of complementary and alternative treatments for children with autistic spectrum disorders is increasing. *Pediatric Annals*, 32(10), 685–691.
- Maenner, M. J., Shaw, K. A., & Baio, J. (2020). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2016. *MMWR Surveillance Summaries*, 69(4), 1.
- Mameghani, S. S., Gençoğlu, C., Ersanlı, E., & Dicle, A. N. Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin otizme ilişkin görüşleri: türkiye ve iran örnekleminde karşılaştırmalı nitel araştırma. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 443-470.

- Meral, B. F. (2011). Gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- Reichow, B., Barton, E. E., Boyd, B. A., & Hume, K. (2012). Early intensive behavioral intervention (EIBI) for young children with autism spectrum disorders (ASD). *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (10). Art. No.: CD009260. DOI: 10.1002/14651858.CD009260.pub2.
- Töret, G., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö.G. ve Özkubat, U. (2014). Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(1), 1-17.
- Ünlü, E. (2012). Anne-babalara sunulan otizm spektrum bozukluğu gösteren çocuklara yönelik ayruk denemelerle öğretim programının (ADÖSEP) etkililiği. Yayınlanmamış doktora tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- Yıkmış, A., & Ozbey, F. Y. (2009). Otistik Çocuğa Sahip Annelerin Çocuklarının Devam Ettiği Rehabilitasyon Merkezlerinden Beklentilerinin ve Önerilerinin Belirlenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1(1). 124-153.
- Watts, T. J. (2008). The pathogenesis of autism. *Clinical medicine. Pathology*, 1, CPath-S1143.
- Zablotsky, B., Kalb, L. G., Freedman, B., Vasa, R., & Stuart, E. A. (2014). Health care experiences and perceived financial impact among families of children with an autism spectrum disorder. *Psychiatric Services*, 65(3), 395-398.
- Zablotsky, B., Black, L. I., & Blumberg, S. J. (2017). Estimated prevalence of children with diagnosed developmental disabilities in the United States, 2014–2016. NCHS Data Brief, no 291. Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics.

FINANSAL KALDIRAÇ VE AKTİF KARLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Rabia ÖZPEYNİRCİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü - rabiaozpeynirci@kmu.edu.tr

Orcid:0000-0002-3547-7664

Arş. Gör. Dr. Emine KARAÇAYIR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü - eminekalayci@kmu.edu.tr

Orcid:0000-0003-0512-9084

ÖZET

Firma giderlerinin belirli bir kısmının sabit nitelikte olması faaliyet kaldırıcının ortaya çıkmasına neden olurken, firmanın finansman kaynakları içinde sabit faiz yükü bulunduran kaynaklara yer vermesi ise finansal kaldıraç etkisine neden olur. Firmaların yatırım kararlarını etkileyen faktörlerden birisi firmaların karlılık durumlarıdır. Finansal kaldırıcı yüksek firmaların karlılıklarının nasıl olduğu genellikle merak uyandıran bir konu olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, finansal kaldırıcın aktif karlılık üzerindeki bir nevi firma performansı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmada finansal kaldıraç oranı ile aktif karlılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için statik panel veri yardımıyla bir model oluşturularak Borsa İstanbul Bist Sınai endeksinde işlem gören 100 firmanın 2005-2017 yılları arası yıllık verileri üzerinden analiz yapılmıştır. Oluşturulan panel veri seti için Otokorelasyon, Wald Testi ve Yatay Kesit Bağımlılığı testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre Bist Sınai endeksinde yer alan firmalarda, istatistiki olarak finansal kaldırıcın aktif karlılık oranını anlamlı ve negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kaldıraç, Aktif Karlılık, Panel Veri.

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL LEVERAGE AND ASSET PROFITABILITY: AN APPLICATION

ABSTRACT

While the fixed part of the firm's expenses causes the operating leverage to emerge, similarly, the firm's sources of fixed interest burden in its financing sources cause financial leverage. One of the factors affecting firms' investment decisions is the profitability of firms. The profitability of firms with high financial leverage was generally a curious issue. In this context, the main purpose of the study is to investigate the effect of financial leverage on Return on Assets (ROA), which is considered one of the performances of a firm. In order to reveal the relationship between financial leverage ratio and ROA, a model was created with the help of static panel data. An analysis was conducted on the annual data between the years 2005-2017 of 100 firms traded in Borsa İstanbul, BIST-Industrial Index. Autocorrelation, Wald Test and Horizontal Section Dependency tests were applied for the created panel data set. According to the statistical findings, it is concluded that the financial leverage affects the ROA significantly and negatively in the companies included in the BIST-Industrial Index.

Keywords: Financial Leverage, Return on Asset (ROA), Panel Data.

GİRİŞ

Günümüzde artan rekabet koşulları ve riskler, işletmelerin sahip oldukları varlıkların etkin kullanımını zorunlu hale getirmiş bu bağlamda işletmelerin sahip oldukları varlıkların yönetilmesi önem kazanmıştır. Varlıklara ilişkin yatırımlar, işletmeler açısından doğru analiz edilmesi ve karar verilmesi gereken süreçlerden biridir. İşletmelerin varlık finansmanı için kullanabilecekleri temel de iki kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar; borç olarak ta ifade edilen yabancı kaynak ile işletmelerin kendilerine ait olan özkaynaklarıdır. İşletmelerin uyguladıkları finansman politikaları verimliliklerini ve dolayısıyla karlılıklarını etkileyen önemli konulardan birisidir. Varlık finansmanı için kullanılan borçların kar veya zarar üzerindeki etkisi finansal kaldıraç olarak ifade edilmekte olup, işletmelerin toplam varlıkları üzerinden karlılığı, borçlanma maliyetinden yüksekse finansal kaldıraç olumlu, düşük ise olumsuz etkisinden söz edilebilir. İşletmelerin ihtiyaç duydukları kaynakları borçlanma yoluyla sağlamak istemelerindeki temel sebep, borçlanma maliyetinin özkaynak maliyetinden düşük olmasıdır. Bu sayede işletmeler kaldıraç etkisinden yararlanarak karlılıklarını arttırmak istemektedirler (Kaya, Tunç ve Topçuoğlu, 2018:172-173).

Çalışmanın temel amacı, finansal kaldıraçın aktif karlılık üzerindeki bir nevi firma performansı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmanın ilk kısmında finansal kaldıraç ve aktif karlılık açıklanarak aralarındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmış, ardından yöntem ve veri setinden bahsedilerek panel veri seti için Otokorelasyon, Wald Testi ve Yatay Kesit Bağımlılığı testleri yapılmıştır. Finansal kaldıraç oranı ve aktif karlılık arasındaki ilişkiye bakmak için statik panel veri yardımıyla bir model oluşturulmuştur. Sonuç bölümünde analizden elde edilen bulgulara yer verilerek önerilerde bulunulmuştur.

FİNANSAL KALDIRAÇ VE AKTİF KARLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bir firmanın kaynakları kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar ile özkaynaklardan oluşur ve bu kaynaklar varlıkların nasıl finanse edildiğini açıklar. Firmalar finansal yapılarında yabancı kaynak kullandığı takdirde faiz ödeme yükümlülüğü ortaya çıkacak ve böylece karlılığı artacaktır. Bu durumda finansal kaldıraç varlığından söz edilebilir.

Firma giderlerinin belirli bir kısmının sabit nitelikte olması faaliyet kaldıraçına, firmanın finansman kaynakları içinde sabit faiz yükü bulunduran kaynaklara yer vermesi ise finansal kaldıraç etkisine sebep olmaktadır (Akgüç,1998:139).

Finansal kaldıraç bir firmanın yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneği olarak tanımlanırken mali yapı oranı, sermaye yapısı oranı ya da ödeme gücü oranı olarak da adlandırılabilir. Bu oran aktifler finanse edilirken ne oranda borç ne oranda özsermaye kullanıldığını göstererek; firmanın sermaye yeterliliğini, finansal riskini ve finansal bağımsızlığını ortaya koymaktadır (Canbaş ve Vural, 2016:21).

Firmalar yatırımlarını borç ya da özsermaye kullanarak yapabilirler. Firmalar borç kullanarak yatırımlarını finanse ettikleri takdirde faiz ödemeleri vergiden muaf olacağı için firma değeri artacak ancak özsermaye kullandıkları durumlarda finansal kaldıraç etkisi azalacaktır.

Aktif karlılık oranı, firmanın yapmış olduğu yatırımın karlılığını, yani firmaların aktif varlıklarını hangi oranda verimline derece karlıkullandıklarını gösteren bir orandır. Firmaların karlılık oranlarını arttırabilmeleri için yabancı kaynak kullanımını azaltmaları gerekmektedir. Aktif karlılık oranı, firmaların faaliyet alanlarına göre değişkenlik gösterebilir. Bu yüzden firmaların geçmiş yıl verilerine ya da kendi sektöründeki diğer firmaların oranlarına da bakması gerekir (Akgüç, 1998:67, Akel ve İltaş, 2018:113).

Çalışmada kullanılan değişkenler belirlenirken teorik beklenti ve literatür dikkate alınarak en sık kullanılan değişkenlerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Finansal kaldıraç açıklamak için toplam borç/özsermaye değişkeni kullanılmıştır. Aktif karlılığı açıklamak için de net kar/toplam aktif oranı kullanılmıştır. Çalışmanın temel amacı, finansal kaldıraçın aktif karlılık üzerinde bir nevi firma performansı üzerindeki etkisini araştırmaktır.

YAZIN TARAMASI

Güloğlu ve Bekçioğlu (2001) yapmış oldukları çalışmada İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda(İMKB) yer alan imalat sanayinde faaliyet gösteren firmaların kaldıraç oranlarını incelemişlerdir. Çalışmada kullanmış oldukları kaldıraç oranını temsil eden değişkenlerden birinin de toplam borç /özsermaye oranı olduğu görülmektedir(Güloğlu ve Bekçioğlu:2001).

Acaravcı (2004) yaptığı çalışmada gelişmekte olan ülkelerde yer alan firmaların kaldıraç oranını etkileyen faktörleri açıklamış, kaldıraç oranı olarak toplam borç /özsermaye oranını kullandığı görülmektedir (Acaravcı, 2004: 52).

Demirhan (2009) yaptığı çalışmasında İMKB'de hizmet sektöründe işlem gören firmaların kaldıraç oranını etkileyen unsurları açıklamış, bu çalışmada kullandığı bağımlı değişkenlerden bir tanesinin de toplam borç/özsermaye oranı olduğu görülmektedir (Demirhan,2009:687).

Yıldız vd. (2009) yapmış oldukları çalışmada İMKB'de imalat sektöründe sermaye yapısı teorilerinin geçerliliğini test etmişler. Çalışmada analiz dönemi olarak 1998-2006 yıllarını kullanmışlar ve kaldıraç oranı olarak toplam borç /özsermaye oranını kullandıkları görülmektedir (Yıldız vd. 2001:31). Ayrıca Caba (2017);Kabakçı (2007); Yener (2002); Turan (2006), Pontoh ve İlat (2011); Nejad ve Wasiuzzaman (2015) Korkmaz, Başaran ve Gökbulut (2009) çeşitli ülke borsalarında sermaye yapılarını inceledikleri çalışmalarda bağımlı değişkenleri olan kaldıraç oranı olarak toplam borç/özsermaye oranını kullanmışlardır.

Wald (1999)'ın yapmış olduğu çalışmada Amerika, Japonya, Almanya ve Fransa da yer alan halka açık firmaların aktif karlılık ile kaldıraç oranı arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaştığı görülmektedir (Wald, 1999: 185). Chen ve Zhao (2005)'ın1994-2003 yılları arasında Çin'de faaliyet gösteren firmalar üzerinde yaptıkları çalışmalarında, kaldıraçın aktif karlılıktan negatif yönde etkilendiği sonucuna ulaştıkları görülmektedir (Chen ve Zhao, 2005:29).

Acaravcı ve Doğukanlı (2004), 1992-2002 yılları arasında İMKB'de kayıtlı imalat sektöründe faaliyet gösteren 66 firmayı kapsayan çalışmalarında, finansal kaldıraç ile aktif karlılık arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Acaravcı ve Doğukanlı, 2004:54).

Topal (2006) yaptığı çalışmada İMKB'ye kayıtlı imalat sektörü işletmeleri için 1997-2003 yılları arasını ele almış ve firmaların kaldıraç oranlarının karlılıklarına etkisini araştırmıştır. Çalışma

sonucunda finansal kaldıraç oranı yükseldikçe, aktif karlılık oranının çok fazla değişim göstermediği sonucuna ulaşmıştır (Topal, 2006:68).

Yıldız vd. (2009) İMKB’de imalat sektöründe sermaye yapısı teorilerinin geçerliliğini test ettikleri çalışmalarında analiz dönemi olarak 1998-2006 dönemini ele almışlar ve finansal kaldıraç ile karlılık arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır(Yıldız, Yalama, ve Sevil, 2009:40).

Pontoh ve Ilat (2011)’ın Endonezya borsası üzerinde 2009-2011 dönemini ve 247 firmayı kapsayan kaldıraç ve karlılık arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, kaldıraç ve karlılık arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaştıkları görülmektedir (Pontoh ve Ilat, 2011:45).

Erem’in (2013) Türkiye’de 14 bankayı ve 2005-2012 yılları arasını ele alarak yapmış olduğu çalışmada; kaldıraç oranını temsilen finansal kaldıraç oranını kullandığı ve finansal kaldıraç ile karlılık arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiş olduğu görülmektedir (Erem, 2013:336).

Erdoğan (2018), Borsa İstanbul’da işlem gören turizm işletmelerinin finansal performanslarını etkileyen faktörleri araştırdığı çalışmada, kaldıraç oranı ve aktif karlılık arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir (Erdoğan 2018:120).

Köksal vd, (2015) Türkiye’de yer alan üretim hizmet işletmelerini konu alan çalışmalarında firmaların aktif karlılıkları ile finansal kaldıraçları arasındaki negatif yönlü ilişkiyi destekler nitelikte sonuçlara ulaştıkları görülmektedir (Köksal, Orman ve Oduncu,2013:26).

Nejad ve Wasiuzzaman’ın (2015) çalışmalarında, Malezya Borsası’nda yer alan bazı firmalardan toplam 171 firmanın çalışmaya konu olduğu ve 2005-2010 dönemini kapsayan bu çalışmalarında, finansal kaldıraç ve karlılık arasında anlamlı negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaştıkları görülmektedir (Nejad ve Wasiuzzaman, 2015: 207).

Topaloğlu (2018), kurumsal yönetim endeksinde faaliyetine devam eden firmaların 2007-2015 yılları arasını kapsayan çalışmada, panel veri analizi yöntemiyle finansal kaldıraç oranı ve aktif karlılık oranı arasında anlamlı ve negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır (Topaloğlu, 2018: 96).

Demirgüç- Kunt ve Maksimoviç (1996), gelişmekte olan 30 ülkede 1980-1991 yılları arasında bankalar üzerinde yaptıkları çalışmalarında, kaldıraç ve karlılık arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığının olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Demirgüç-Kunt ve Maksimoviç, 1996:359). Aynı şekilde Güloğlu ve Bekçioğlu’da (2001) İMKB’ de yer alan 42 firma üzerine 1992-2000 yılları arasında yapmış oldukları çalışmada kaldıraç ve karlılık arasında negatif yönlü ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Güloğlu ve Bekçioğlu, 2001).

Alsu (2017), kaldıracın karlılık üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren 100 firmanın 2006-2015 dönemi verilerini kullanarak her iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkinin varlığını tespit etmiştir (Alsu, 2017: 310).

Parlak ve Sayılğan (2019), 2013-2017 analiz dönemini içeren Türkiye’de banka dışı finansal kuruluş olan faktöring şirketlerinin sermaye yapılarını analiz etmek için yapmış oldukları çalışma sonucunda, kaldıraç ve karlılık arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğuna ulaşmışlardır.

Abor (2005), Ghana Menkul Kıymetler Borsası üzerine yapmış olduğu çalışmasında toplam borç ve karlılık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir.

Şahin'in (2011),İMKB'ye kayıtlı 140 imalat şirketinin çalışma sermayesi politikalarının firma başarısı üzerine etkisini belirlemek için 2005-2010 dönemini baz alarak yaptığı çalışmasında, aktif karlılık ile kaldıraç oranı arasında pozitif ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Analiz sonucundan elde edilen bulgulara göre oldukça fazla borç kullanılması şirketlerin taşıdığı riskleri artırmakta, pozitif kaldıraç etkisini azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Şahin, 2011:137). Ayrıca Thippayana (2014), Onofrei (2015) finansal kaldıraç ve karlılık arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığından bahsederlerken, Katagiri (2014), Handoo ve Sharma (2014), finansal kaldıraç oranı ve karlılık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu iddia etmişlerdir (Thippayana, 2014: 1076., Onofrei, 2015: 465., Katagiri, 2014:93., Handoo ve Sharma, 2014:180).

YÖNTEM VERİ SETİ

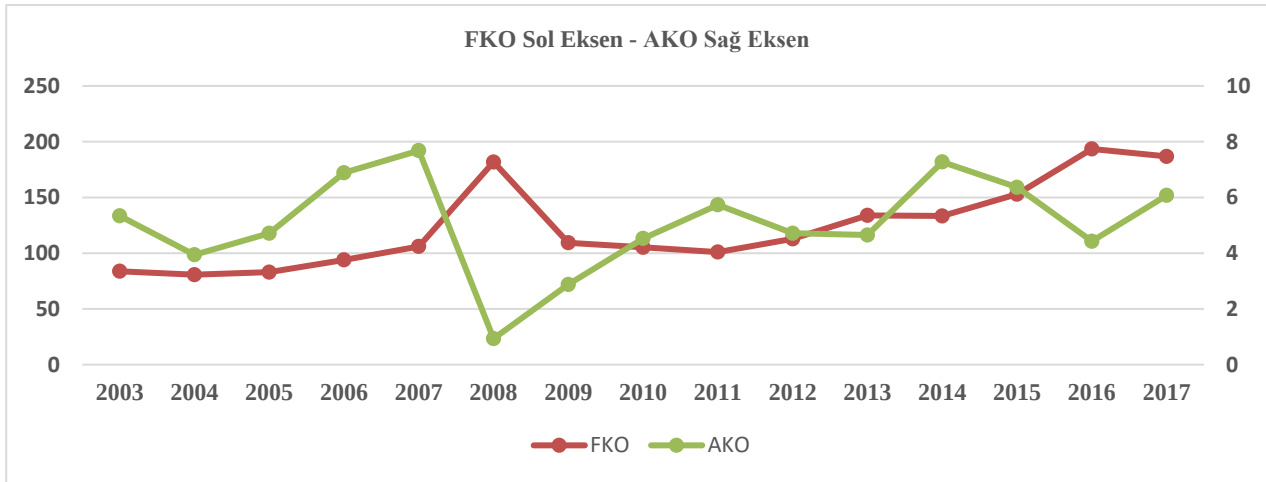
Çalışmanın uygulaması 2003-2017 yılları arasında BİST Sınai Endeksinde işlem gören firmalar üzerinde gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında enflasyon muhasebesi uygulaması başladığı için,2003 yılı öncesi verilerinin enflasyon düzeltmesine tabi tutulmadığı göz önüne alındığında, çalışmanın enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiş finansal tablolar üzerinden yapılması uygun görülmüştür. BİST Sınai Endeksinde işlem gören 151 firma olmasına rağmen veri eksikliğinden dolayı analiz 100 firma üzerinden gerçekleştirilmiştir. Genel ekonomik durumu doğru yansıtmaya uygun olmasından dolayı BİST Sınai Endeksi seçilmiştir. Analizde yer alan firmalara ait veriler, FİNNET Elektronik Yayıncılık Data İletişim San. Tic. Ltd. Şirketi'nden, BİST internet sitesinden, Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) internet sitesinden ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) internet sitesinden elde edilmiştir.

Çalışmada finansal kaldıracın aktif karlılık üzerinde, bir nevi firma performansı üzerindeki etkisi araştırılacağı için bağımlı değişken finansal kaldıraç oranı, bağımsız değişkende aktif karlılık oranı olarak seçilmiştir. Çalışmanın değişkenleri belirlenirken teorik beklenti ve literatür dikkate alınarak en sık kullanılan değişkenlerin kullanılmasına özen gösterilmiş olup, değişkenler şu şekildedir:

Bağımlı Değişken: Finansal Kaldıraç Oranı: Toplam Borç/Özsermaye (FKO)

Bağımsız Değişken: Aktif Karlılık Oranı: Vergi Sonrası Net Kar/Toplam Aktif (AKO)

Finansal kaldıraç oranının formülünde “toplam borç” ifadesinin kullanılma nedeni, Türkiye’de faaliyet gösteren firmalarda borcun vadesi geldiğinde ödemedikleri zaman uzun vadeli/kısa vadeli borç gibi bir ayırım yapılmamasındandır. Borsa İstanbul Bist Sınai endeksinde faaliyet gösteren 100 firmanın verileri ile gerçekleştirilecek olan ekonometrik uygulamaya geçilmeden önce, çalışmada kullanılan serilerin uygulamaya motivasyon sağlaması amacıyla, ortalama bazlı seyri Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: BİST Sınai Endeksi Aktif Karlılık ve Finansal Kaldıraç Serileri

Şekil 1’de firmaların analiz dönemi süresince ortalama aktif karlılık oranları (AKO) ve ortalama kaldıraç (FKO) oranlarının seyri görülmektedir. Sol eksen FKO değişkenine ait iken sağ eksen AKO değişkenine aittir. 2008 yılı krizinde FKO oranının artarken, AKO oranının azaldığı görülmektedir. Firma verilerinin ortalama şeklinden anlaşıldığı üzere krizin etkisiyle birlikte genel görünümde karlılık oranının yüksek, kaldıraç oranının daha düşük olduğu anlaşılrken 2008 döneminde bu durumun tam tersi olduğu görülmektedir.

UYGULAMA

Çalışmada yatay kesit gözlemlerinin belirli bir dönemde bir araya getirilmesiyle yani zaman boyutuna sahip yatay kesit verilerin yardımıyla oluşan panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır (Tatoğlu, 2013:5).

Genel olarak panel veri modeli şu şekilde ifade edilebilir:

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}X_{kit} + u_{it}$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

Burada Y: Bağımlı değişken, X_k : Bağımsız değişkenler, α sabit parametre, β eğim parametreleri ve u hata terimi, i indisi birimleri, t indisi ise zamanı ifade etmektedir.

Finansal kaldıraçın aktif karlılık üzerindeki etkisinin araştırıldığı ekonometrik model şu şekildedir:

$$FKO_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}AKO_{kit} + u_{it}$$

Tablo 1’de ilgili dönem itibariyle 2 değişken için oluşturulan toplamda 1500 gözlem değerinden oluşan serilere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 1 :Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Veriler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
FKO	681.7443	23.12948	636.3721	27.1165
AKO	.0679143	.0276989	.0135785	.1222501

Finansal kaldıraçın aktif karlılık üzerinde bir nevi firma performansı üzerindeki etkisinin araştırılması amacıyla yapılan bu çalışmada panel veri analizi yapılmıştır. Modelde kullanılan tüm değişkenler arası korelasyon probleminin olup olmadığı test edilmiştir. Analizin güvenilir sonuç vermesi için

değişkenler arasında yüksek korelasyon probleminin olmaması gerekmektedir. Değişkenler arasında ise önemli derecede (%75'den yüksek bir korelasyon) korelasyon tespit edilmemiştir.

Finansal kaldıraçın aktif karlılık üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla, sabit etkiler panel veri tahminci yöntemi kullanılmış olup modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesitlilik olup olmadığı test edilmiştir. Bu kapsamda Tablo 2'de test sonuçları raporlanmıştır.

Tablo 2:Sabit Etkiler Panel Veri Tahmincisi Sonuçları

	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Baltagi-WuOtokorelasyon Testi	1.4820578	0.00000
Değişen VaryansWald Testi	4502.12	0.00000
PesaranCDLMyatay Kesit Bağımlılık Testi	1.543,	0.1229

Baltagi-WuOtokorelasyon Testi ve Değişen VaryansWald Testi sonuçlarına göre modelde hem otokorelasyon hem de değişen varyansın olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle değişen varyans ve otokorelasyona dirençli Arellano 1987, Froot 2009 ve Rogers 1993 sabit etkiler tahmincisi ile yeni bir model oluşturulmuştur. Arellano 1987, Froot 2009 ve Rogers 1993 sabit etkiler tahmincisi değişen varyans ve otokorelasyonun birlikte olması durumunda parametre tahminlerini değiştirmeden dirençli standart hatalar elde etmeye olanak tanıyan bir testtir (Yerden Tatoğlu, 2012: 24). Tablo 3'de değişen varyans ve otokorelasyonu dikkate alan sabit etkili panel tahmin sonuçları raporlanmıştır

Tablo 3:Sabit Etkiler Panel Veri Tahmincisi Sonuçları(Kümelenmiş Standart Hatalarla)

	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık Değeri
Aktif Karlılık	-.0679143	.0327016	0.040**
Sabit	681.7443	24.54255	0.000***

Arellano 1987, Froot 2009 ve Rogers 1993 sabit etkiler tahmincisi test sonuçlarına göre aktif karlılık değişkeni finansal kaldıraç oranını negatif ve %5 düzeyinde anlamlı olarak etkilemektedir. Aktif karlılıktaki 1 birimlik artış finansal kaldıraç oranını ortalama olarak 0.06 azaltmaktadır.

SONUÇ

Aktif karlılıkta meydana gelen artışın kaldıraç oranını azaltmasından dolayı Türkiye'de Bist Sınai Endeksinde yer alan firmaların sermaye yapısına karar verilerken finansman hiyerarşisi teorisini benimsedikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda karlılık oranları artan firmaların varlıklarını finanse ederken öncelikle içsel kaynaklara yöneldikleri için borçluluk oranlarının düştüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca karlılığı artan firmalar büyümeye devam edecekleri için borç kullanmak yerine içsel kaynaklara yönelecekler ve bu da sermaye yapısı kararlarında finansman hiyerarşisini benimsediklerinin bir göstergesi olacaktır. Myers (1984)'ın finansman hiyerarşisi teorisine göre karlılığı yüksek firmaların dışsal kaynaklara başvurmamaları düşük oranda borç kullanmalarına sebep olur (Myers, 1984:201). Elde edilen sonuca göre araştırmaya dahil edilen Bist Sınai Endeksinde yer alan firmaların daha öncede söylendiği gibi karlılık oranlarını artırabilmek için

yabancı kaynak kullanımını azaltmış oldukları anlaşılmaktadır. Analizin sonucundan elde edilen bulgular hem Türkiye’ de hem de başka ülkelerde yapılan Köksal vd. (2015), Chen ve Zhao (2005), Acaravcı ve Doğukanlı (2004), Yıldız vd. (2009), Pontoh ve Ilat (2011), Erem (2013), Erdoğan (2018), Nejad ve Wasiuzzaman (2015) Topaloğlu (2018), Güloğlu ve Bekçioğlu (2001) çalışmaları destekler niteliktedir.

Aktif karlılık oranının kaldıraç oranını anlamlı ve negatif yönde etkilemesi, firmaların kriz dönemlerinde borç oranını azaltarak karlılıklarını arttıracak ve böylece krizin etkisini hafifleteceği anlamına gelmektedir. Firmaların sermaye yapısı kararlarında finansman hiyerarşisi kuramını benimsemeleri, yani öncelikle iç finansman kaynaklarına daha sonra da dış finansman kaynaklarına başvurmaları, krizden daha az etkilenmelerini sağlayacaktır.

Çalışmanın ampirik uygulamasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülerek; aktif karlılık oranı ve kaldıraç arasındaki ilişki araştırılmış olup, bundan sonraki çalışmalarda farklı karlılık oranları ve firma içi farklı değişkenler kullanılarak farklı sektörler üzerine modeller geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abor, J. (2005). The Effect Of Capital Structure On Profitability: An Empirical Analysis Of Listed Firms In Ghana. *The Journal Of Risk Finance*, 6(5), 438-445.
- Acaravcı, S. K. (2004). Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörler: Türkiye’de Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Acaravcı, S., & Doğukanlı, H. (2004). Türkiye’de Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin İmalat Sanayinde Sınanması. *İktisat İşletme ve Finans*, 19(225), 43-57.
- Akel, V. & İltaş, Y. (2018). Firma Performansının Belirleyicileri: Türkiye Örneği (1990-2016). *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* (642), 93 – 116.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim* İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Alsü, E. (2017). Effect on Profitability Of Capital Structure Panel Data Analysis on BIST 100. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (2), 303-312. DOI: 10.21547/jss.300017
- Caba, N. (2017) Finansal Kaldıraç Ve Firma Büyüklüğünün Finansal Performans Üzerine Etkisi: BİST Sınai Endeksinde İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı Int. Journal of Management Economics and Business, ICMEB17 Special Issue* 796-81.
- Canbaş, S., & Vural, G. (2016). Finansal Yönetim Açıklamalı Örnekler ve Problemler Adana: Karahan Kitabevi.
- Chen, L., & Zhao, X. S. (2005). Profitability, Mean Reversion of Leverage Ratios and Capital Structure Choices. Working paper, Michigan State University and Kent State University. <https://ssrn.com/abstract=666992> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.666992>
- Demirgüç-Kunt, A., & Maksimoviç, V. (1996), Stock Market Development Choise of Firms, *The World Bank Economic Review*, C.102, ss. 341-369.
- Demirhan, D. (2009). Sermaye Yapısını Etkileyen Firmaya Özgü Faktörlerin Analizi: İMKB Hizmet Firmaları Üzerine Bir Uygulamayı. *Ege Academic Review*, 9(2), 677-697.

- Doğukanlı, H.,&Acaravci, S. (2004). Türkiye'de Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin İmalat Sanayiinde Sınanması. İktisat İşletme ve Finans, 19(225), 43-57.
- Erdoğan, M. (2018). Turizm İşletmelerinin Finansal Performanslarını Etkileyen Firmaya Özgü, Sektörel Ve Makroekonomik Belirleyiciler. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.cilt15, Sayı4, ss.101-127.
- Erem, I.(2013) Sermaye Yapısına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği. 17. Finans Sempozyumu 23-26 Ekim Muğla 329-338.
- Güloğlu, B. & Bekçioğlu, S. (2001): “İMKB’deki Gelişmelerin Şirketlerin Sermaye Yapısına Etkileri: İmalat Sanayinde Faaliyet Gösteren Firmalar Üzerine Bir Uygulama”, ODTÜ Uluslararası İktisat Kongresi
- Handoo, A.,& Sharma, K. (2014). A Study On Determinants Of Capital Structure In India. IIMB Management Review, 26(3), 170-182
- Kabakçı, Y. (2007). Sermaye Yapısının Firmaların Finansal Performansı Üzerine Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Katagiri, M. (2014). A Macroeconomic Approach To Corporate Capital Structure. Journal Of Monetary Economics, 66, 79-94.
- Kaya,M.,Tunç, H. & Topçuoğlu, F. (2018). “Kısa Vadeli Borçlanmanın İşletmelerin Aktif Karlılıkları Üzerine Etkisi: BİST Çimento Sektörü Üzerine Bir Uygulama”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan, Sayı:78, ss.171-182.
- Korkmaz, T., Başaran, Ü., &Gökbulut, R. (2009). *İktisat İşletme Finans*, 24 (277), 29-60.
- Köksal, B., Orman, C., & Oduncu, A. (2013). Determinants of Capital Structure: Evidence from a Major Emerging Market Economy. MPRA Paper, 48415.ss.1-48.
- Mysers, S.,& Majluf , N. (1984). Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have. *NBER Working Papers. National Bureau of Economic Research*, 13, 187-221.
- Nejad, N. R. & Wasıuzzaman, S.; (2015), “Multilevel Determinants of Capital Structure: Evidence from Malaysia”, *Global Business Review*, 16 (2), pp. 199–212.
- Onofrei, M., Tudose, M. B., Durdureanu, C., & Anton, S. G. (2015). Determinant Factors Of Firm Leverage: An Empirical Analysis At IasiCounty Level. *Procedia Economics And Finance*, 20, 460-466.
- Parlak, A. A.& Sayılğan, G. (2019) Türkiye’de Faktoring Şirketlerinin Sermaye Yapısının Belirleyicileri Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 9, Sayı 2, ss. 401-423
- Pontoh, W. & Ilat, V. (2013). Determinant Capital Structure and Profitability Impact (Study of Listed Company in Indonesian Stock Exchange). *Research Journal of Finance and Accounting*, 4 (15), 43-49.
- Şahin, O. (2011), “İMKB’ye Kayıtlı İmalat Şirketlerinde Çalışma Sermayesi Politikaları ve Firma Performansı Arasındaki İlişki”, Osman Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Ekim, ss. 123-141.
- Thippayana, P. (2014). Determinants Of Capital Structure İn Thailand. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 143, 1074-1077.

- Topal Y. (2006) İMKB'ye Kayıtlı İşletmelerin Sermaye Yapıları ve Finansal Kaldıraç Oranlarının Karlılıklarına Etkisi. Erciyes Üniversite İİBF Dergisi Sayı 27 Temmuz-Aralık 2006 45-70.
- Topaloğlu, E.E. (2018) Sermaye Yapısına Etki Eden Firmaya Özgü Faktörlerin Panel Veri Analizleri ile Belirlenmesi: Kurumsal Yönetim Endeksi Üzerine Bir Uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* (640) Haziran 2018: 63-100.
- Turan, Ş. F. (2006). Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Şirketlerin Sermaye Yapısı Kararlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Wald, J. K. (1999). How Firm Characteristics Affect Capital Structure: An International Comparison. *Journal Of Financial Research*, 22(2), 161-187.
- Tatoğlu, Yerdelen, F. (2012). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yener, A. L. (2002). Türk Firmalarının Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörler: Beş yüz Büyük Firmadan Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Görenler İçin Bir Analizi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Yıldız, M., Yalama, A., ve Sevil, G. (2009). Sermaye Yapısı Teorilerinin Geçerliliğinin Test Edilmesi: Panel Veri Analizi Kullanılarak İMKB-İmalat Sektörü Üzerinde Ampirik Bir Uygulama. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 24(278), 25-45.

EFFECT OF SERVICE QUALITY, SERVICE PRICE AND INFRASTRUCTURAL PROVISION ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN YANKARI GAME RESERVE BAUCHI STATE

¹Bala Ishiyaku, ²Sani Inusa Milala, ³Ibrahim Idris

Department Estate Management and Valuation Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi,
Nigeria

¹balaishiyaku@gmail.com, ²saniinusamilala4@gmail.com, ³ibrmidris@gmail.com

ABSTRACT

The explore the effect of service quality, service price and infrastructural provision on customers' satisfaction and how that is translated to customer patronage of a game reserve called Yankari, in Bauchi state, Nigeria. Survey strategy was used to collect data from 351 visitors of the game reserve using self-administered questionnaire. The results indicated highest levels of service quality in water supply services, health and safety services, natural recreational services and swimming facilities services, while least service quality in response services and sales services respectively. There is weak relationship between services price and services quality, and negligible relationship between services price, visitors' satisfaction, infrastructure provided, infrastructure preferred, and patronage. Infrastructural provision, services price, and services quality explained 7.3% small significant effect size on visitors' patronage. Infrastructural Provision is making a significant negative unique effect to the visitors' patronage. Services Price has the lowest insignificant contribution in explaining the visitors' patronage. However, Infrastructural provision, service price, service quality explained 34.5% large significant effect on visitors' satisfaction, but the services quality is making a statistically significant unique contribution on the visitors' patronage, while services price has lowest and insignificant contribution. Infrastructural facilities in the park should give more emphasis on response services and sales services. The infrastructural provision in the area should be based on the basic requirements not visitor's preference. There is need to conduct more extensive studies in other recreational/tourism centres to be able to generalize the results of this study to other game reserves, parks, and recreational/tourism centres.

Keywords: Service quality, service price, infrastructural provision, customers' satisfaction and patronage

1. Introduction

This paper seeks to explore the rationale for customer's satisfaction and patronage, also the effect of service quality, service price and infrastructural provision on the visitor's satisfaction and re patronizing. It suggests that the strategic and systematic measurement of effects of service quality, service price and infrastructural provision on customer's satisfaction with

Yankari games reserve destinations is a valuable exercise that will have tangible benefits, but acknowledges the difficulties of doing this in a meaningful manner.

The principal argument presented is that the measurement of tourism service quality and service price on customers' satisfaction and patronage within a particular destination (Yankari game reserve) involves more than simply measuring the level of satisfaction with the services delivered by Yankari game reserve management. There needs to be a much broader, more encompassing means of measuring satisfaction, one that relates closely to the motivations which customer have visiting the games reserve in the first place and to re-patronize .

Due to increasing global market competition, many recreational centres including hotel companies are facing challenges in retaining customers. Some market researchers have proven that most hotel companies in Europe and in the U.S. have lost half their customers over a span of five years (Schmitt, 2010). By raising satisfaction or quality standards, companies gradually raise guests' expectation level, which then makes it more difficult and more costly to please them. Holding onto a returning guest is important to a parks and hotels because over time they reduce the cost of service. A returning guest knows the product, and service; requires less information; purchases more services; is will to pay higher prices for those services; and willingly offers word-of-mouth recommendations to others (Li, 2019).

Stank and Narver (2000) and Taylor and Baker (1994) argues that customers who are satisfied with a particular offer are more likely to engage in repeat purchase, / re-visit of the same offering but dissatisfied customers, on the other hand, are likely to switch. Additionally, service quality perceptions influence intentions to recommend the service provider (Zeithaml, Berry & Parasuraman, 1993; Sivadas & Baker- Prewitt, 2000). Furthermore, customer satisfaction is one of the important criteria for customer retention (Sivadas & Baker-Prewitt, 2000). Finally, past researchers have theorized that customer satisfaction is key determinant of businesses/services loyalty (Marchesani, 2017).

This paper is concerned with effect of service quality, service price and infrastructural provision on customer's satisfaction and patronage as noted, there appears to be adequate analysis of people will to visit the tourism centre. What is missing is a broader view that looks at the way service quality, service price and infrastructural provision influence customer satisfaction and patronage to tourists. Respond to the totality of their experiences is important in Yankari game reserve, irrespective of the particular activities that they engage in; as the Yankari tourism centre consists of a number of different sectors including the conference centre's travel, hospitality, recreations, wildlife safari and visitor services sector. Therefore there is need for the assess the effect of service quality, service price and infrastructural provision on customer's satisfaction and patronage in Yankari games reserve Bauchi State of Nigeria.

1.1 Literature review

Yankari Game Reserve is a large wildlife park located in the south-central part of Bauchi State, Nigeria. It covers an area of about 2,244 square kilometers (866 sq mi) and is home to several natural warm water springs, as well as a wide variety of flora and fauna. The reserve is also a vast village to animals such as primates, waterbucks, bushbucks, oribi, crocodiles, hippopotamus, roan gazelle, wild ox and countless species of monkeys; unarguably one of the country's richest reserves. Yankari Game Reserve also contains one of the largest surviving

elephant population in West Africa estimated at 350 animals inclusive of endangered species, this population of elephants is perhaps the only viable population remaining in Nigeria. The reserve also contains important populations of lion, buffalo, hippo, roan and hartebeest protected by a ranger force of around eighty in number. Yankari Game Reserve stands out as one of the most popular tourist destination in Nigeria. Though the reserve host visitors all year round, but November to May are considered the best time to visit, because this is when more amusement would be experience since the vegetation has dried out and animals begin to parade the waterways. Another interesting feature of the reserve is the Wikki Warm Spring, which is great spot to unwind and cool oneself. Of course, this area is a no-go area for animals; and it is definitely safe for visitors. Except a variety of winged creatures, offering their benediction from the sky.

The primary aim of establishing the Yankari Game Reserve is the conservation of wildlife. Emanating from this primary aim is the objective of wise use of the resource (reserve) as a tourist resort for recreational purposes such as game viewing, boating and swimming, among others. Some which inherent advantages of wildlife conservation include genetic presentation and diversity, flora and soil conservation, generation of employment as well as watershed management. The tourist potential of the Yankari Game Reserve is tremendous, even though a small portion of the potential is currently being tapped. According to Nigeria Tourism Board (NTB) report (2016), a total number of over 39,000 tourists visits the game reserves, and more than a thousand foreigners in that figure generating in a conversion to the Nigerian currency, an estimated revenue of forty million one, hundred and thirty five thousand, two hundred and twenty two naira, eighty five kobo (₦40,135,223.85) Between 2009 and 2018, with the lowest generated revenue from foreign tourists being placed at one million, seven hundred and five thousand ,five hundred and twenty four naira (₦1,705,524.00) which was in 2009.

Many definitions addressed the service concept. Lovelock (2004) defined service as perceived benefit by senses, either alone, or neither associated with something physical tangible and is interchangeable nor entail ownership, and mostly intangible. Service can be defined in many ways depending on which area the term is being used. Kotler and Keller (2009) defines service as any intangible act or performance that one party offers to another that does not result in the ownership of anything. In an organization's capabilities and customers' perception and learning, service quality plays a significant role in customer patronage and usage of a product or service, as have been established by several studies such as (Lesue & Feick, 2001; and Gerpott et al., 2001;Luiza et al., 2009; Sahin & Kitapçı, 2013). Similarly, Boulding, Kalra, Staclin and Zeithaml (1993) as cited in Oyeniyi, and Abiodun (2009) found a positive relationship between service qualities and repurchase/ re-patronize intention and willingness to recommend. Ranaweera and Neely (2003) studied some moderating effects on the service-customer retention link and it was established that perception of service quality has a direct linear relationship with customer purchase re-patronizing intention. Kheng et al. (2010) also studied the impact of service quality on customer loyalty and found that improvement in service quality can enhance customer patronage and loyalty. Considering Yankari game reserve the service quality of the centre play a crucial role in calling the attention of the customers to revisit qualitative service rendered at the recreational areas safari, of which the price give the hint of getting prepared to pay more on next visit for the to enjoy more the service, therefore it does not affect the re-patronizing of the game reserve.

Besides service qualities, price is also another factor that affecting customer satisfaction toward budget tourism. According to Kotler and Armstrong (2010) price is the amount of money

asks in payment for receiving a good or service, and the total of the values that customers exchange for the advantages of having the goods or services. According to Estelami and Bergstein (2006), the price of a product or service is a major decision variable for both retailer and consumer. The accommodation fee is the majority of tourism expenditure for tourists (Budget Hotels, 2013). In hotel industry, price is the important factor that affecting customer's quality perceptions (Lewis & Shoemaker, 1997). As Parasuraman, Zeithaml and Berry (1991) put that guests had expected higher level of service when they paid more. Price perception has directly influences toward customer satisfaction (Matzle, Wurtele, & Renzl, 2006). According to Thompson (2005), consumer perception of having booked a room at a lower price is responsible for customer satisfaction with the hotel. In Yankari games reserve the prices of the product and service different from outside the games reserve because they were provided purposely for the service in the park, and some other price are pay before service system such as the wiki warm spring, safari etc. while the hotel accommodations are of different classes.

The concept of infrastructure development also refers to the provision of fundamental infrastructure facilities such as the construction of roads of transportation, bridges, and ports and telecommunication systems (Cronin, McGovern, Miller & Parker, 1995; Madden & Savage, 1998). Infrastructure is not an end itself; it is only a means to an end. They must be sustainable to add value. Infrastructures are the facilities, tools, structures, strategies, systems, projects and programme put in place for the better living condition of the people of an area. According to CSR FILES (2016), "Investing in infrastructure is beyond providing physically attractive structures or making ground-breaking returns. Yama (2008) state in his study that In 2006/2007 after the state government took over the management of the Yankari Game Reserve from the Federal Government, the government embarked on general infrastructural development and provisions such as renovation of existing camp facilities, road rehabilitation, and purchase of game viewing trucks.

There are a number of approaches to define what customer satisfaction is. Zeithaml and Bitner (2000) describe it as "the customer's evaluation of product or service in terms of whether that product or service has met their needs and expectations." This definition is rooted in Oliver's (1980) disconfirmation paradigm, which states that satisfaction is believed to occur through the process of matching the expectations with perceived performance. Schneider (2000) defines satisfaction through its creation process. He suggests that it is the result of the psychological process in which the customer is making a comparison of the perceived level of organization performance to his/her specific standards, known as expectations. For the purpose of this study we use the definition by Woodruff and Gardial (1996): positive or negative emotional feedback associated with product or service value offered in a specific situation. According to this definition, customer satisfaction is the reaction to a specific product/ service offering or the accumulation of overall experiences associated with a services or game reserve. Considering the Yankari games reserve, where the product offering addresses hedonistic needs, we took into consideration the definition provided by Oliver (1997, 1999): "satisfaction is defined as pleasurable fulfillment." Therefore, the overall experience of the tourist is evaluated based on fulfillment of his/her needs, wants, desires and aspirations. Consequently, "satisfaction is the tourist's sense that consumption provides outcomes against a standard of pleasure versus displeasure" (Moliner at al., 2006). Consequently, when determining satisfaction with a Yankari game reserve it is fundamental to identify the variables or affective reactions that customers/ visitors take into account.

Hence the conceptual framework in figure 1 was proposed, to measure the effect of service quality, service price and infrastructural provision on customers' satisfaction and patronage in Yankari game reserve Bauchi state, Nigeria. The study is set to identify levels of service quality, in Yankari Game Reserve, level of Infrastructure provision in the park, and level of customers' satisfaction. The study also assessed the relationship between services quality, service price and infrastructural provision. The study then determined the effects of infrastructural provision, services price, and services quality on visitors' patronage, effects of infrastructural preference and satisfaction on visitors' patronage, and effects of infrastructural provision, service price, and service quality on visitors' satisfaction.

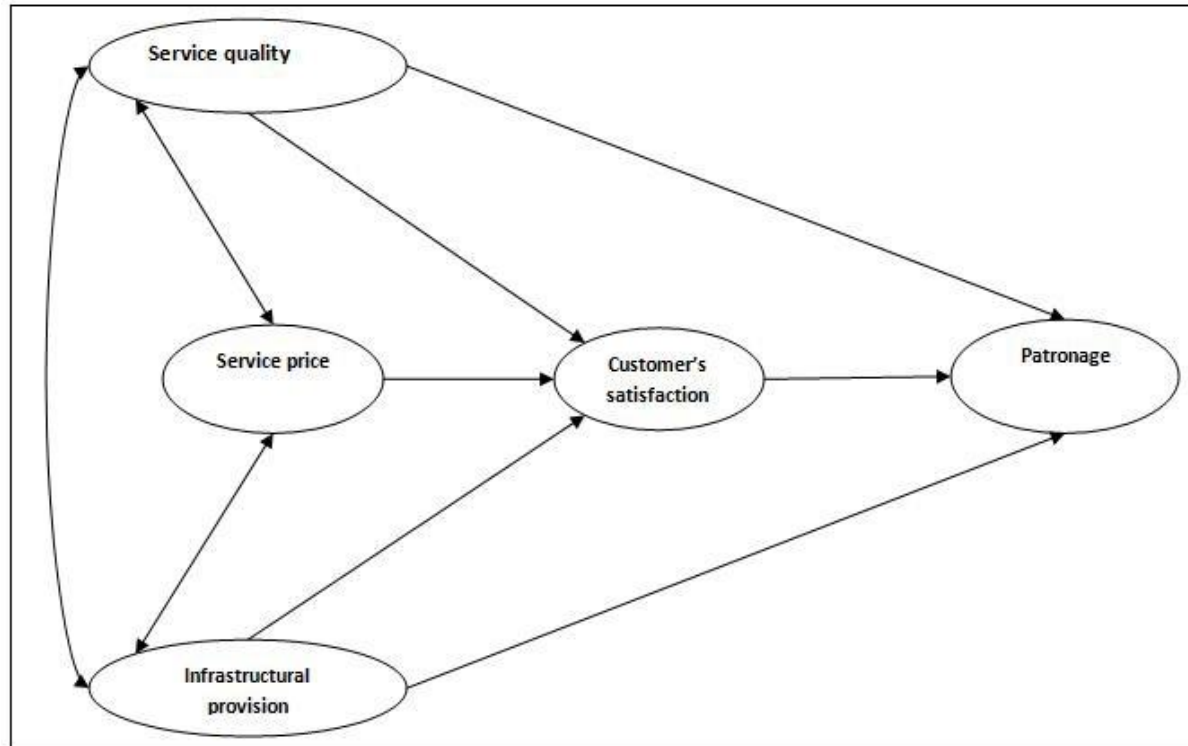

FIGURE 1: Conceptual frame work of the study

2. Methodology

Quantitative method was used as research design in both data collection and analysis stages. Visitors of Yankari games reserve form the population for this study. The samples in this study are the people that visit Yankari games reserve. The size of the sample is 351 which is in conformity with the rule of thumb for a sample size of population size from 2256 according to Bartlett table simplified tables. simple random sampling technique is adopted thus every visitor must have an equal chance of being selected and participated in this research (Keyton, 2014). The instrument that was used in this study is self-administered questionnaire. SPSS was used to test the relationship among the variable in the research and was also used to test the reliability of the instrument. Pretesting of the questionnaire was carried by giving copies to 5 professionals for correction. no wordings were improved and questions added. After pretesting, the questionnaires were distributed to forty (10) visitors of the game reserve for the pilot test to test the reliability of the questionnaire. Results for the pilot study indicated good structure and presentation of the questionnaire. The magnitudes of correlation relationships reported were interpreted using Burris

(2005) descriptors, with coefficients $>.69$ as Very Strong, $.50$ to $.69$ as Substantial, $.30$ to $.49$ as Moderate, $.10$ to $.29$ as weak and $.01$ to $.09$ as Negligible.

3. Results

The survey questionnaire was administered after restructuring the questions in the service quality, service price infrastructural provision, customers satisfaction and patronage constructs as required by pilot survey results. The 302 sets of questionnaires were administered to visitors of the Yankari games reserve in the study area. A total number of 217 questionnaires with 62% response rate were retrieved from the study area. A total number of 200 (57%) were used in the analyses after removing incomplete ones and data screening for outliers. Analysis was carried out using frequency to identify missing data and wrong postings, which were treated. Prior to the multiple regression and correlation analyses to answer the research questions, a descriptive analysis was carried out to explore the normality of the data as recommended in Pallant (2011). Results showed that the data achieved acceptable normal distribution with skewness and kurtosis between 1.738 and -9.11; which are within ranges of ± 2 as recommended in George and Mallery (2010). However, reliability test was also carried out to measure reliability of constructs. Results indicated that a reliable Cronbach's alpha of .869 for service quality, 0.892 for service price, 0.836, for satisfaction, 0.905 for infrastructural provision, 0.944 for infrastructural preference, and 0.743 for patronage were achieved.

A descriptive analysis was carried out to explore the levels of Service Quality, Infrastructural provision, and Customer's Satisfaction in Yankari Game Reserve, Bauchi and the result was presented in the Table 1.

Table 1: Levels of Service Quality, in Yankari Game Reserve (n=200)

Service quality	Mean	Standard deviation	Ranking
Water supply services	4.12	0.720	1 st
Health and safety services	3.98	0.820	2 nd
Natural recreational services	3.93	1.079	3 rd
Swimming facilities services	3.91	0.963	4 th
Electric services	3.82	0.962	5 th
Security services	3.75	1.026	6 th
Accommodation services	3.75	0.873	7 th
Internal conveyance facility	3.75	0.981	8 th
Communication facility services	3.75	0.924	9 th
Safari services	3.71	0.961	10 th
Rescue team & services	3.67	0.973	11 th
Other recreational activities	3.66	1.063	12 th
Transportation services	3.64	1.013	13 th
Response services	3.61	0.971	14 th
Sales services	3.49	1.012	15 th

It was reported that water supply with the mean 4.12 was ranked 1st as the most crucial Levels of Service Quality, in Yankari Game Reserve by the respondents, and sales services in the area with lowest ranking of 1.012 mean and ranked 18th in the Table 1 above, as indicated by the respondents. Descriptive analyses were also conducted to assess the level of Infrastructure provision in the park in the study area and the results were presented in Tables 2 and 3 below.

Table 2: level of Infrastructure provision in the park (n=200)

Infrastructure provision	Mean	Standard deviation	Ranking
Drainage facility	2.96	1.200	1 st
Neighbourhoods recreational facility	2.94	1.108	2 nd

Environmental landscaping	2.89	1.144	3 rd
Solid waste disposal	2.84	1.146	4 th
Fire service facilities	2.81	1.193	5 th
Access road	2.75	1.198	6 th
Transportation facility	2.75	1.146	7 th
Electric facilities	2.71	1.210	8 th
Water facilities	2.71	1.227	9 th
Security facilities	2.70	1.161	10 th
Public health facilities	2.63	1.014	11 th
Communication facilities	2.62	1.059	12 th
Market	2.61	1.215	13 th

It was drainage facilities in the area with the mean 2.96 was ranked 1st, as the most Infrastructure provided in the park with, while market from the in Yankari games reserved with lowest ranking of 2.61 mean was ranked 13th in Table 2 above.

Table 3: level of customers' satisfaction (n=200)

Construct	Mean	Standard Deviation	Ranking
Water facility	4.00	0.827	1 st
Natural and Environmental Landscaping	3.95	0.837	2 nd
Transportation facility	3.89	0.825	3 rd
Electric facility	3.84	0.819	4 th
Health and safety facility	3.77	0.831	5 th
Security facility	3.70	0.936	6 th
Emergency response facility	3.69	0.882	7 th
Communication sign and symbol	3.68	0.850	8 th
Communication service facility	3.65	0.831	9 th
Solid waste disposal	3.63	0.979	10 th
Access road	3.59	1.018	11 th
Drainage facility	3.59	0.909	12 th
Market /mall	3.49	1.070	13 th
Rescue team and fire service	3.47	0.934	14 th

It was observed that water facilities in the area with the mean 4.00 was ranked 1st among the rescue team and fire service in the area, with lowest ranking of 3.47 mean was ranked 14th in the Table 3. A correlation was carried out to assess to assess the relationship between service Quality, Service Price and Infrastructural Provision in the study area, the result was presented in the Table 4 below.

Table 4: Relationship between services Quality, Service Price and Infrastructural Provision

		Service quality	Service price	Infras. pro	Satisfaction	Infras pref
Satisfaction	Pearson Correlation	.584**	-.184**	.095		
	Sig. (2-tailed)	.000	.009	.181		
	N	200	200	200		
Infras pref	Pearson Correlation	.038	.190**	-.023	.179*	
	Sig. (2-tailed)	.597	.007	.741	.011	
	N	200	200	200	200	
Patronage	Pearson Correlation	.171*	-.234**	.093	.260**	-.065
	Sig. (2-tailed)	.016	.001	.192	.000	.362
	N	200	200	200	200	200

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

There is weak relationship between services price and services quality, and negligible relationship between services price, visitors' satisfaction, infrastructure provided, infrastructure

preferred, and patronage. There is substantial relationship between visitors' satisfaction, and services quality, and weak relationship between visitors' satisfaction, infrastructure provided, infrastructure preferred, and patronage. There is also negligible relationship between visitors' satisfaction, and services price. There is weak relationship between infrastructure provided, services quality, visitors' satisfaction, infrastructure preferred, and patronage, and negligible relationship between infrastructure provided, and services price. There is negligible relationship between infrastructure preferred, services quality, and services price, and there is weak relationship between infrastructures preferred, visitors' satisfaction, and infrastructure provided.

Regression analysis was however carried out to assess effect of service quality, service price and infrastructural provision on customers' satisfaction and patronage in the study area as shown in Table 5.

Table 5: Effects of infrastructural provision, services price, and services quality on visitors' patronage

Model Summary							
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	df	F	Sig.
1	.270 ^a	.073	.059	.65546	3 196	5.131	.002 ^b

a. Dependent Variable: Visitors' patronage

B. Predictors: (Constant), Infrastructural provision, Services price, Services quality

The regression result in Table 5 on effects of infrastructural provision, services price, services quality on visitors' patronage indicated the value was $R^2 = .073$, $f(3, 196) = 5.131$, $p < .005$. This means that the independent variable services of infrastructural provision, services price, and services quality explained 7.3% small significant ($p < 0.005$) effect size on visitors' patronage in the study area.

Table 6: Contribution of infrastructural provision, services price, and services quality on visitors' patronage

Coefficients ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	3.699	.442		.000
	Services Quality	.148	.092	.116	.107
	Services Price	.048	.062	.055	.438
	Infrastructural Provision	-.175	.060	-.205	.004

However, further evaluating the contribution of each independent variables on the dependent in Table 6 indicate that the variable with largest beta value in the standardised coefficients is -.205 for Infrastructural Provision and making a statistically significant ($p < 0.005$) unique contribution to the equation. In contrast, Services Price variable has the lowest beta value of .055 and insignificant ($p = .438$) contribution in explaining the dependent variable visitors' patronage.

The effects of infrastructural preference and satisfaction on visitors' patronage was also assessed and presented in table 7.

Table 7: Effects of infrastructural preference and satisfaction on visitors' patronage

Model Summary							
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	df	F	Sig.
1	.283 ^a	.080	.071	.65112	2	8.608	.000 ^b

					197		

- a. Dependent Variable: Visitors' Patronage
b. Predictors: (Constant), infrastructural preference, Satisfaction

The regression result in Table 7 on effects of infrastructural preference and satisfaction on visitors' patronage indicated the value was $R^2 = .080$, $f(2, 197) = 8.608$, $p < .001$. This means that the independent variable services of infrastructural preference and satisfaction explained only 8% small significant ($p < 0.001$) effect size on visitors' patronage in the study area.

Table 8: Contribution of infrastructural preference and satisfaction on visitors' patronage

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2.761	.344		8.023	.000
	Satisfaction	.373	.092	.281	4.039	.000
	Infrastructural Preference	-.108	.065	-.115	-1.656	.099

However, further evaluating the contribution of each independent variables on the dependent in Table 8 indicate that the variable with largest beta value in the standardised coefficients is .281 for Satisfaction and making a statistically significant ($p < 0.001$) unique contribution to the equation. In contrast, Infrastructural Preference variable has the lowest beta value of -.115 and insignificant ($p = .099$) contribution in explaining the dependent variable visitors' patronage.

The effects of infrastructural provision, service price, service quality on visitors' satisfaction was also assed and presented in table 9.

Table 9: Effects of infrastructural provision, service price, service quality on visitors' satisfaction

Model Summary							
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	df	F	Sig.
1	.587 ^a	.345	.335	.41482	3 196	34.434	.000 ^b

- a. Dependent Variable: Visitors' Satisfaction
b. Predictors: (Constant), Infrastructural provision, Services price, Services quality

The regression result in Table 9 on effects of infrastructural provision, service price, service quality on visitors' satisfaction indicated the value was $R^2 = .345$, $f(3, 196) = 34.434$, $p < .001$. This means that the independent variable services of infrastructural provision, service price, service quality explained 34.5% large significant ($p < 0.001$) effect size on visitors' satisfaction in the study area.

Table 10: Contribution of infrastructural provision, service price, and service quality on visitors' satisfaction

Coefficients ^a											
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	1.773	.280		6.336	.000					
	Service quality	.554	.058	.576	9.549	.000	.584	.563	.552	.920	1.087
	Service price	-.017	.039	-.025	-.422	.674	.095	-.030	-.024	.959	1.043
	infrastructural provision	-.040	.038	-.062	-1.050	.295	-.184	-.075	-.061	.953	1.049

However, further evaluating the contribution of each independent variables on the dependent in Table 10 indicate that the variable with largest beta value in the standardised coefficients is .576 for Service quality and making a statistically significant ($p < 0.001$) unique contribution to the equation. In contrast, Service price variable has the lowest beta value of -.025 and insignificant ($p = .674$) contribution in explaining the dependent variable visitors' patronage.

4. Discussions

This study is based on the analysis of effect of service quality, service price and infrastructural provision on customer's satisfaction and patronage in Yankari games reserve and to analyse the service price and service quality on customer's satisfaction and patronage. It is interesting to note that the perceived impacts could be considerable and significant: Yet management of the park has less consideration on services such as Transportation, response services, and sales service as if everything is normal. This though may not be unconnected to the fact that there is ineffective fiscal budgeting on internal services. It is also a pointer to the problem of satisfaction with the transportation facility, drainage facility, market and the rescue team services by the visitor.

The results indicated highest levels of service quality in water supply services, health and safety services, natural recreational services and swimming facilities services, while least service quality in response services and sales services respectively. Infrastructural provision results indicated low mean values of less than 3 in all facilities. However, the major facilities provided are Drainage facility and Neighbourhoods recreational facility, while the least are Public health facilities, Communication facilities and Market. The customers were satisfied with all the facilities and services, with mean values above 3 in all questions. However, the level of customers' satisfaction was highest in water facility, natural and environmental landscaping, and transportation facility, while the customers are dissatisfied with market /mall, rescue team and fire service.

There is weak relationship between services price and services quality, and negligible relationship between services price, visitors' satisfaction, infrastructure provided, infrastructure preferred, and patronage. There is substantial relationship between visitors' satisfaction, and services quality, and weak relationship between visitors' satisfaction, infrastructure provided, infrastructure preferred, and patronage. There is also negligible relationship between visitors' satisfaction, and services price. There is weak relationship between infrastructure provided, services quality, visitors' satisfaction, infrastructure preferred, and patronage, and negligible relationship between infrastructure provided, and services price. There is negligible relationship between infrastructure preferred, services quality, and services price, and there is weak relationship between infrastructures preferred, visitors' satisfaction, and infrastructure provided.

Infrastructural provision, services price, and services quality explained 7.3% small significant effect size on visitors' patronage in the study area. Infrastructural Provision is making a significant negative unique effect to the visitors' patronage. Meaning that improvement in infrastructure cannot increase patronage of game reserves significantly. In addition, Services Price has the lowest insignificant contribution in explaining the visitors' patronage. So visitors are not concern much with the services price in game reserves.

Infrastructural preference and satisfaction explained only 8% small significant effect on visitors' patronage in the study area. This means visitors' patronage to game reserves is not solely based on infrastructural preference and their satisfaction with infrastructure provided. Even though, their Satisfaction is making a significant unique contribution to the visitors' patronage, while in contrast, infrastructural preference has insignificant contribution in

explaining the visitors' patronage. Hence, emphasis should not be given on personalised infrastructure; the basic infrastructure is enough to attract patronage in game reserves.

However, Infrastructural provision, service price, service quality explained 34.5% large significant effect on visitors' satisfaction in the study area. These are drivers to visitors' satisfaction with the game reserves. However, among them, the services quality is making a statistically significant unique contribution on the visitors' patronage. This means service quality is more important to visitors of game reserves than infrastructure provision and cost of services. In contrast, services price even indicated the lowest and insignificant contribution in explaining the visitors' patronage.

5. Recommendations

It is also recommended that the providers of infrastructural facilities in the park should give more emphasis on health and safety facilities, transportation facilities, rescue facilities, electricity facilities, communication facilities and security facilities to meet above the visitor's service quality expectation and therefore lead to the higher satisfaction. There is a need to re-innovate, promote and encourage the use of more internal conveyance facilities and services it provide as it helps in developing visitors patronage to the park and give favourable atmosphere for revisiting. The infrastructural provision in the area should be based on the basic requirements not visitor's preference. This will lead to the optimal utilization of facilities provided and visitors willing to patronize. There is need for effective policy implementation to address the problems of lack of quality service; as it indicated more relevance than service price, and inadequate infrastructural facilities provision.

However, as inefficient service quality, service price, and infrastructural provision have adverse effect on customers' satisfaction and patronage to the area, such problems can be solved by improvement in the quality of service to be render, fairness of service price and number of infrastructural provision such as transportation facility, internal conveyance facility, rescue team, security, communication facilities and electricity facilities to visitors. Increase transportation facility can eases movement for the visitors. There is need for improvement in continues service quality monitoring and measurement. Visitors' feedbacks should be monitored closely, to identify vital areas that can attract patronage. There is need to conduct more extensive studies in other recreational/tourism centres to be able to generalize the results of this study to other game reserves, parks, and recreational/tourism centres.

6. Conclusion

This research reports the results of a survey undertaken on assessing the effect of service quality, service price and infrastructural provision on customers' satisfaction and patronage. From the results it appears that highest levels of service quality in water supply services, health and safety services, natural recreational services and swimming facilities services, while least service quality in response services sand sales services. Visitors were satisfied with all the facilities and services. Hence, visitors are not concern much with the services price in game reserves. In addition, Services Price has the lowest insignificant contribution in explaining the visitors' patronage. Hence, visitors are not concern much with the services price and physical infrastructure in game reserves. As visitors' patronage to game reserves is not solely based on infrastructural preference and their satisfaction with infrastructure provided, emphasis should not be given on personalised infrastructure; the basic infrastructure is enough to attract patronage in game reserves. Service quality is more important to visitors of game reserves than infrastructure provision and cost of services. In contrast, services price even indicated the lowest and insignificant contribution in explaining the visitors' patronage. These are the findings in these

study and we recommend that if emphasis can be given in tackling the issues addressed in this study can provide a sustainable patronage by visitors as well as growth and development in game reserve investments.

Reference

- Ahmad Z, Ahmed I, Nawaz MM, Usman A, Shaukat MZ, A. N. (2010). Impact of Service Quality of Short Messaging Service on Customers Retention; An Empirical Study of Cellular Companies of Pakistan. *International Journal of Business and Management*, 5(6), 154. doi:10.5539/ijbm.v5n6P154
- Ahmed, I., Nawaz, M. M., Usman, A., Shaukat, M. Z., Ahmed, N., & Rehman, U. W. (2010). A Mediation of Customer Satisfaction Relationship between Service Quality and Repurchase Intentions for the Telecom Sector In Pakistan: A Case Study Of University. *African Journal of Business Management*, 4(16), 3457–3462.
- Akbaba, A. (2006). Measuring Service Quality In The Hotel Industry: A Study In A Business Hotel In Turkey. *International Journal of Hospitality Management*, 25(2), 170–192.
- Alhemoud A.M. and Armstrong E.G. (1996). Image of Tourism Attractions in Kuwait. *Journal of travel Research*, 34(4), 76-80.
- Al-Naser. (2012). *The Role of Service Quality in Jordanian Hospital*. Jordan University.
- Anderson, E.W., Fornell, C., and Lehmann, D. R. (1994). Customer Satisfaction, Market Share and Profitability: Findings From Sweden. *Journal of Marketing*, 58(3), 53–66.
- Anderson, R. E. & Hair, J. F. (1972). Consumerism, consumer expectations and perceived product performance, *Third annual conference of*
- Baker, D. A., & Crompton, J. L. (2000). Quality, Satisfaction and Behavioral Intentions. *Annals of Tourism Research*, 20, 758-804.
- Bitner J.M. (1990). Evaluating service encounters: The effects of Physical surroundings and employee responses. *Journal of Marketing*, 54 *Care Marketing*, 9(4), 5–17. Fort Worth, TX.
- Bolton, N.R. & Drew, H.J. (1991). A longitudinal analysis of the impact of service changes on customer attitudes. *Journal of Marketing*,
- Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert D. & Wanhill, S. (1993). (Eds.). *Tourism: Principles and Practice*. Harlow: Longman Scientific & Technical.
- Cronin, F. J., McGovern, P. M., Miller, M. R., & Parker, E. B. (1995). The rural economic development implications of telecommunications. *Telecommunications Policy*, 19(7), 545-559.
- Cronin, J., & Taylor, S. (1994). SERVPERF versus SERQUAL: Reconciling performance-based and perception-minus-expectations
- Fache', W. (2000). Methodologies for innovation and improvement of services in tourism. *Managing Service Quality*, 10(6), 356-366.
- Fornell, C., Anderson, E. & Lehmann, D. R. (1994). Customer Satisfaction, Market Share, and Profitability: (Findings from Sweden). *Journal Fraser University*).
- Hoffman, K.D. and Bateson, J.E.G. (1997). *Essentials of Services Marketing*, The Dryden Press, Fort Worth, TX.
- Hou, C. H., & Yao, C. W. (1995). *Research for leisure Life Attitude of Citizen and Satisfy of Park Using*. Taiwan, Taipei: Garden City

- Hu, Y., & Richie, J. R. B. (1993). Measuring destination attractiveness: A conceptual approach. *Journal of Travel Research*, 32(2), 25–34
- Huang, M. C. (1998). An Empirical Study on the Model of Relationship Value-Loyalty for the
- Jurowski, C., Cumbow, M. W., Uysal, M., & Noe, F. P. (1996). The effects of instrumental and expressive factors on overall satisfaction in a park environment. *Journal of Environmental System*, 24(1), 47–67.
- Kao, J. C. (1995). Leisure benefits for three factor patterns. *Outdoors amusement and rest research*, 8(1), 15-28.
- Kim C. S. (2001). Tourism Product Development: A Case Study of Wildlife Viewing in the Squamish Valley (Master Dissertation, Simon Fraser University).
- Kotler, P. & Bowen, J. & Makens, J. (2nd ed.) (1999). *Marketing For Hospitality And Tourism*. New Jersey : Prentice – Hall Inc.
- Kotler, P. (1991). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control* (7th ed.). Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Kotler, P. (2000). *Marketing Management. The Millennium Edition*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Kotler, P. (2001). *A Framework for Marketing Management*. New Jersey: Prentice Hall.
- Kuo, Y. C. (1999). The Study of Job Stress, Job Satisfaction, Burnout, and Leisure Satisfaction among Flight Attendant. Unpublished MBAThesis, National Sun Yat-Sen University, Taiwan, ROC.
- Ladhari, R. (2009). Assessment of the Psychometric Properties of SERVQUAL in the Canadian Banking Industry. *Journal of Financial Services Marketing*, 14(1), 70–82. doi:10.1057/fsm.2009.2
- Lewis, B. R., & Mitchell, V. W. (1990). Defining and Measuring the Quality of Customer Service. *Marketing Intelligence & Planning*, 8(6), 11–17. doi:10.1108/EUM00000000001086
- Li, R. (2019). A qualitative study on Chinese tourists in Grand Teton National Park.
- Lovelock, Christopher, and Paul Patterson. *Services marketing*. Pearson Australia, 2015. *Marketing Research*, 10 (February), 38–44.
- Lovelock, Christopher, and Paul Patterson. *Services marketing*. Pearson Australia, 2015. *Marketing Research*, 10 (February), 38–44.
- Marchesani, D. (2017). *It-enabled customer experience management: systems and strategies to enhance performance* (doctoral dissertation, university of pavia).
- Martín-Consuegra, D., Molina, A., & Esteban, Á. (2007). An integrated model of price, satisfaction and loyalty: an empirical analysis in the service sector. *Journal of Product & Brand Management*, 16(7), 459–468. doi:10.1108/10610420710834913
- McAlexander, J. H., Stephen, K. K., & Scott, D. R. (2003). Loyalty: The Influences of Satisfaction and Brand Community Integration. *Journal of Marketing. Fall*, 1-11.
- McQuilken, L., Breth R., & Shaw, R. N. (2000). Consumer expectation and satisfaction levels: An evaluation of tourism in the Otway Region. Proceedings by Bowater School of Management and Marketing. Deakin University, ANZMC. Retrieved June 30, 2009, from June 30, measurement of service quality. *Journal of Marketing*, 58, 125–131.
- Moutinho, L. (1987). Consumer behavior in tourism. *European Journal of Marketing*, 21(10), 1–44

- Nagle, T. T., & Müller, G. (2017). *The strategy and tactics of pricing: A guide to growing more profitably*. Routledge.
- Nyer, P.U. (1996). The determinants of satisfaction: an experimental verification of the moderating role of ambiguity, *Advances in Consumer Research*, 23, 255-259.
- of Marketing, 58 (July), 53-66.
- Oliver, R. & R. Burke (1999). Expectation Processes in Satisfaction Formation. *Journal of Service Research*, 1, 196–214.
- Oliver, R. L. (1997) Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer. New York: McGraw Hill.
- Ostom, A. & Lacobuci, D. (1995). Consumer Trade-Off & the Evaluation of Service. *Journal of Marketing*, 59, 17-28.
- Parasuraman, A., Leonard L. Berry, and V. A. Z. (1991). Understanding Customer Expectations of Service. *Sloan Management Review*, 32(3), 39.
- Parasuraman, A., Zeithaml, A. V. & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49 (fall), 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, A. V. & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perception of service quality. *Journal of Marketing*, 64(spring), 12-40.
- Parasuraman, A., Zeithaml, A. V. & Berry, L. L. (1994). Alternative scales for measuring service quality: A comparative assessment based on psychometric and diagnostic criteria. *Journal of Marketing*, 70(3), 201-230.
- Parker, C., & Mathews, B. P. (2001). Customer Satisfaction: Contrasting Academic and Consumers. *Marketing Intelligence & Planning*, 19(1), 38–44.
- Patterson, P. G., & Spreng, R. A. (1997b). Modelling the Relationship Between Perceived Value, Satisfaction and Repurchase Intentions In a Business-To-Business, Services Context: An Empirical Examination. *International Journal of Service Industry Management*, 8(5), 414–434. doi:10.1108/09564239710189835
- Pérez, M. S., Abad, J. C. G., Carrillo, G. M. M., & Fernández, R. S. (2007). Effects Of Service Quality Dimensions On Behavioural Purchase Intentions: A Study In Public-Sector Transport. *Managing Service Quality*, 17(2), 134–151. doi:10.1108/0960452071073516
- Petridou, E., Spathis, C., Glaveli, N., & Liassides, C. (2007). Bank Service Quality: Empirical Evidence From Greek And Bulgarian Retail Customers. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 24(6), 568–585. doi:10.1108/02656710710757772
- Pieters, R., Koelemeijer, K. & Roest, H. (1995). Assimilation Processes in Service Satisfaction Formation. *International Journal of Service Industry Management*, 6, 17–33.
- Pizam, A., Neumann, Y. & Reichel, A. (1978). Dimensions of tourism satisfaction with a destination area. *Annals of Tourism Research*, 5(3), 314–322.
- Publication.
- Qudah, K. A. Al, Al-beshtawi, S. H. S., Al-Tarawneh, K. A., Mohammad, A. A. S., & Abu-Laimon, A. A. (2013). The impact of service quality on Customer satisfaction of Jordan Insurance Companies. *International Journal of Management and Information Technology*, 5(2), 517–527.
- Ramseook-munhurrun, P., Lukea-bhiwajee, S. D., & Naidoo, P. (2010). Service Quality In The Public Service. *International Journal Of Management And Marketing Research*, 3(1), 37–50.

- Schmitt, B. H. (2010). *Customer experience management: A revolutionary approach to connecting with your customers*. John Wiley & Sons.
- Siddiqi, K. (2011). Interrelations Between Service Quality Attributes, Customer Satisfaction and Customer Loyalty in The Retail Banking Sector in Bangladesh. *International Journal of Business and Management*, 6(3), 12–36.
- Slater, S.F., Narver, J. C. (2000). Market Oriented is More Than Being Customer-Led. *Strategic Management Journal*, 20, 1165–8.
- Söderlund, M. (2002). Customer familiarity and its effects on satisfaction and behavioral intentions. *Psychology & Marketing*, 19(10), 861–879.
- Spathis, C., Petridou, E., & Glaveli, N. (2004). Managing Service Quality In Banks: Customers' Gender Effects. *Managing Service Quality*, 14(1), 90–102. doi:10.1108/0960452041051369
- Susan M. Keaveney. (1995). Customer Switching Behavior in Service Industries: An Exploratory Study. *Journal of Marketing*, 59(2).
- Swan, J. E. & Combs, L. J. (1976). Product Performance and Consumer Satisfaction: A New Concept. *Journal of Marketing*, 40 (April), 25-
- Tam, J. L. M. (2004). Customer Satisfaction, Service Quality and Perceived Value: An Integrative Model. *Journal of Marketing Management*, 20(7-8), 897–917. doi:10.1362/0267257041838719
- Taylor, S. A., & Baker, T. L. (1994). An Assessment of the Relationship between Service Quality and Customer Satisfaction in the Formation of Consumers' Purchase Intentions. *Journal of Retailing*, 70(2), 163–178.
- the association for consumer research*, 67–79.
- Tribe, J., & Snaith, T. (1998). From SERVQUAL to HOLSAT: Holiday satisfaction in Varadero, Cuba. *Tourism Management*, 19, 25–34.
- Uysal, M. & Noe, F. (2003). Satisfaction in outdoor recreation and tourism settings. In Laws, E. (ed.) *Case Studies in Tourism Marketing*. Continuum Publisher, London, 140-158.
- Westbrook, Robert A. (1980). A Rating Scale for Measuring Product/Service Satisfaction. *Journal of Marketing*, 44 (Fall): 68-72.
- Woodside, A. G., Frey, L. L., & Daly, R. T. (1989). Linking service quality, customer satisfaction and behavioral intention. *Journal of Health*.
- Yama M. (2008). Assessment of tourist's perception of the Yankari game reserve as a tourist destination: Ahmadu Bello University Zaria Kaduna State: Nigeria
- Yi, Y. (1990). A Critical Review of Consumer Satisfaction. In Zenithal, V. A. (Ed.), *Review of Marketing*, 4, American Marketing Association, Chicago, IL, 68-123.
- Yi, Y. (1993). The Determinants of Consumer Satisfaction: The Moderating Role of Ambiguity. *Advances in Consumer Research*, 20, 502–506.
- Zeithaml, V. A. & Bitner, M. J. (2003). *Service Marketing: Integrating Customer Focus Across the Firm*. NY: McGraw-Hill.
- Zeithaml, V. A. (1988). Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. *The Journal of Marketing*, 52, 2–22. doi:10.2307/1251446
- Zeithaml, V. A., Berry, L. L. & Parasuraman, A. (1993). The nature and determinants of customer expectations of service. *Journal of Marketing*. 52

- Zeithaml, V. A., Bitner, M. J., & Gremler, D. D. (2006). *Services Marketing: Integrating Customer Focus Across The Firm*. New York: McGraw-Hill.
- Zhen Z. and Cheryl N. (2007). Reexamining the Link between Customer Orientation and Business Performance: The Role of Information Systems. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 15(3), 187–203.
- Parasuraman, Zeithaml and Berry (1985), and Cronin, J. J., Brady, M. K., and Hult, G. (2000). Assessing the Effects of Quality, Value, and Customer Satisfaction on Consumer Behavioural Intentions in Service Environments. *Journal of Retailing*, 76(2), 193-218.

**MEASURE OF SATISFACTION: POST SERVICE EVALUATION OF NATIONAL
YOUTH SERVICE CORPS (NYSC) SCHEME**

Dr. Bala Ishiyaku

(Senior lecturer, Head of department Estate management and valuation, Abubakar Tafawa
Balewa University Bauchi, Nigeria)

Email: balaishiyaku@gmail.com

Sani Inusa Milala

Graduate student of (Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Estate Management
and Valuation)

Email: saniinusakamilala4@gmail.com

Ibrahim Inusa

Student of Marwardi university of India

ABSTRACT

Facilities, service and activities management are an integral part of the overall management of the national youth service corps (NYSC) scheme. The actualization of the goals and objectives of NYSC scheme require the provision, maximum utilization and appropriate management of the facilities, services and activities, as well as the satisfaction of the facilities, services and activities. Furthermore, advances in science and technology, necessitate that the NYSC scheme managers should adopt modern methods of facilities, services and activities management. This will improve the quality of National service and promotion of norms and values.

A direct relationship exists between the quality of NYSC facilities Services and Activities satisfaction rendered and the quality of the products of the national service and also the promotion of the national norms and values. The physical environment of a NYSC such as Camp is a major determining factor in the attainment of its objectives.

This paper describes the consequences of dissatisfaction with NYSC facilities, service and activities and facility, services and activities satisfaction management problems and this paper also measure the satisfaction of the corps members with facility, services and activities, It also explore the effect of lack of satisfied facilities, services and activities in the scheme, and concluded that NYSC facilities,

services and activities satisfaction give meaning to the national service and promotion of national norms and value process. It recommended that NYSC managers should carry out comprehensive assessment of the facilities, service and activities, to determine areas of need. This type of assessment will assist in policy formulation as it relates to facility management in schools camps etc.

KEY WORDS: Satisfaction, facilities, service and management

Introduction

The NYSC was established in 1973 by the Nigerian government under the leadership of General Yakubu Gowon. The historical background of the policy is traceable to the unforgettable events that took place in Nigeria towards the last half of 1960s; the years 1967-1970 which were characterized by the Nigerian civil war. At the end of the war, Nigerian government under the General Gowon administration came up with new policies that would promote post-conflict peace, reconciliation, rehabilitation and reconstruction. Consequently, the vital need for national unity led to the introduction of the NYSC idea. The NYSC programme was introduced through Decree N° 24 of 22nd May 1973 (Chukwuemeka & John, 2014). It states that the NYSC is being established with a view to the proper encouragement and development of communities through the youths of Nigeria and the promotion of national unity (NYSC Handbook, 1996).

A month later, the ruling military government came up with Decree N° 51 of 16th June, 1973, which outlined the objectives of the scheme thus: to inculcate discipline in Nigerian youths by instilling in them a tradition of industry at work and patriotic as well as loyal service to Nigeria in any situation they may find themselves: to raise their morale tone by giving them the opportunity to learn about higher ideals of national achievements, social and cultural improvement: to develop in them attitudes of mind, acquired through shared experience and suitable training, which will make them more amenable to mobilization in the national interest: and to develop common ties among them and promote national unity. Those mobilized are trained for three weeks in the different orientation camps, at the end of which they would be posted to the areas of primary assignment, where they would stay and work for the remaining part of the service year. The service year is ended with a Passing out Parade (POP) and certificate award, which is a compulsory requirement for employment.

Dissatisfaction with facilities and services in some of the NYSC camp has been a contributing factor for the corps not to stay in the camp for better education and orientation about the promotion of national, norms and values of the dear country. NYSC scheme in the nation become the medium through which it bring national identity and equality, to bridge the gap between rich and poor and create cordial relationship between prospective members of NYSC. But the lack of effective management, supply and deterioration in the facilities, services and activities has pave a way of discouraged performance for better service education and orientation, where it can result or lead to creation of medium through which country will be poorly served and create corruption incubation in youth.

Facilities and services such as water, hostel accommodations, electricity, connivances (toilet and bath) should be providing /rendering the required services that corps member fill satisfied. That may encourage them for better understanding /educating and orientation in order to better understand means of promoting norms and values of the nations and serve better.

The health status information citizens in the NYSC database has become uncertain and unreliable where many corps members formulate falsehood medical report just for them to leave the unsatisfied rendered services in the camp, and the scheme that make them bored, before passing out where the aimed of posting to other distinct state other than the state of origin will not being achieved. As Report indicate that while the corps members are striving to serve in their host communities for a year; in reality due to above mentioned unsatisfied services, less than 30% of those mobilized actually serve the country, the rest return to their states of origin, only returning to the area of primary assignment during the quarterly and now, monthly screening exercise for payment popularly called **alawi**. The inspectors have also being accused of getting 50% or more of the allowances of these ‘ghost’ corps members for giving them patriotic cover-up (Onyishi, 2011). It was indicated in the statement of Amuta (2014) the number of corps members redeploying to the state of their origin and state of the preference has double the percentage of ghost corps members mentioned above.

NYSC scheme has become the medium where every graduate youth under the age of 30 years will have as second chance to practice of how to work in the future carrier and to practically joint the industries after the student industrial working experience. Lack of facility and dissatisfied services rendered in the system may become the inception of corruption to young

graduate in their future carriers. Unsatisfied services produce them half baked. Where the country will not be served better, there will also be deficiency in promotion of the norms and values and boycotting of process in the system, such as relocation without genius reason, sub standard performance in place of primary assignment, failure to fully participate in community development service, as outline in the study of Amuta (2014).

Nation youth service corps is the national scheme that help Nigerian youth graduate in bridging the theoretical and practical aspect that was thought to the in school as they will post to spend a year in working industries, alongside teaching discipline to the youth in their future carriers, where it also being providing a medium through which the citizens in the country mingle and interacts with others for better peace inculcations, unity and peace development. As the one among the main objectives of introducing the system is to promote post-conflict peace, reconciliation, rehabilitation and reconstruction, are the vital need for national unity after the mid years 1967-1970 which were characterized by the Nigerian civil war (Chukwuemeka & John, 2014). This laudable scheme which helped most of our present leaders to have a patriotic understanding of fellow Nigerians by appreciating the uniqueness of different localities through living and mingling together is now being threatened by insecurity, lack of adequate facilities to rendered satisfied required service (Ohagenyi, 2014).

National youth service is a medium where current and accurate data of graduate in the country are capture. Beside that it is the largest body or scheme where youth are orientated accordingly and bitterly understood in short period of time. NYSC scheme become the platform where vase cultural norms and value are promoted, shared and understood that has leads to unity development and progress of the nation. It is an organization that is well motivated and capable of bringing out the best qualities in our youth and imparting in them the right attitude and value for nation building. It serves as a catalyst to national development and a sense of pride and fulfilment of its participating graduate youths.

NYSC has provided a medium through which youth acquires skills and it where youth explore the various skills they have for development and encouragement of self reliance, innovations, and upgrading the youth in the country. For example at the end of the 2012 Batch “B” orientation course, 45,000 corps members had been trained in various skill areas. A further

breakdown shows that 5,404 were trained in agro-allied skills, 5,509 in food processing and preservation, 8,035 in culture and tourism-related skills and 5,062 in cosmetology. Information and communication technology had 8,119 power and energy 2,885 and environment 2,672. Another set of 2,837 members acquired skills in beautification, 2,057 in construction and 2,425 in education (Utomwen, 2012). However, from that time the scheme has continue to take place and number of the youth has continue to increase tremendously in triple digit up to date.

As the scheme become laudable, which helped inculcating unity, peace and development in the country and as scheme that promote post-conflict peace, reconciliation, rehabilitation and reconstruction is now being threatened in progressing by lacked of dissatisfied services, lack of facilities, unplanned or too much of activities and insecurity to some extent (Ohagenyi, 2014). But with unsatisfied derivation from the services, lack of functional facilities, and miss plan activities, in this system today, the achievement of the mentioned sophisticated desirable objectives become unsuccessful by the scheme. Also it persisted among the bottleneck of the scheme threading it progress, where it attract much attention in budget and huge allocation of fund which has become subject of consideration on the expenditure list. It has become the alarm factor calling the attention of the management, researchers and government to addresses for better serving and promotion of norms and value in the country, against the background there is need for studies to be conducted in order to measure level of satisfaction of corps members with the scheme.

Problems and Issues in Facilities, Services and Activities Satisfaction Management

The most fundamental problem in facilities, services and activities' satisfaction management is lack of policy guidelines for infrastructural development in NYSC Camp. In some NYSC camps, there are inadequate hostel accommodations lectures hall, staff offices, water supply electricity supply, toilet and bathroom etc. while in some, these facilities, services and activities are adequately provided and manage. This situation arises because the Federal Governments have not establish policy directives on minimum standards in relation to NYSC camp facilities, services and activities satisfaction, or a failure implementing it by NYSC staff. As some NYSC camp programmes hold under unsatisfactory facilities, service and activities and corps members are exposed to unsatisfied conditions, others hold in better equipped camps. At such, some others have well equipped facilities and service satisfaction rendering, for effective training and

educating the corps member for better national service and promotion of national norms and value, others has none; and where they exist, such facilities and services are poorly equipped for rendering better satisfaction. It therefore becomes imperative that the federal government should address the issue of development and implementation of minimum standards for facilities and services satisfaction development and management (Sergiovanni, Burlingame, Coombs & Thurston, 1980). Hence, the end user satisfaction model was adapted from Doll and Torkzadeh (1998) in Figure 1 to carry out the service evaluation of National Youth Service Corps (NYSC) scheme satisfaction of the corps.

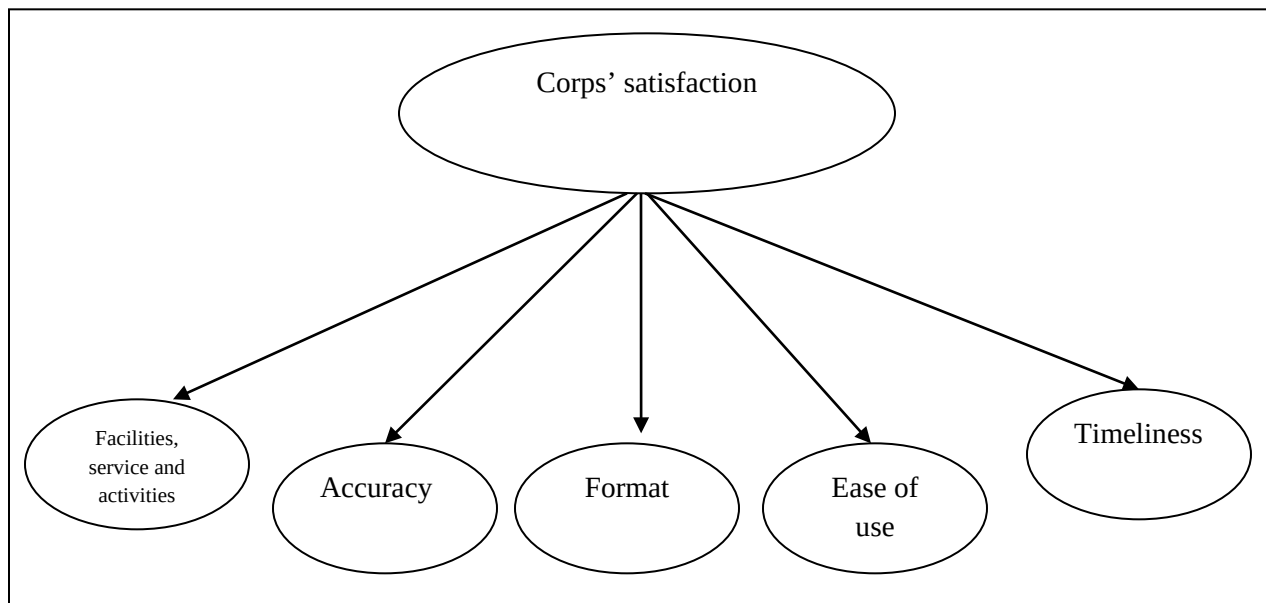

FIGURE 1: End user satisfaction model adapted from Doll and Torkzadeh (1998)

Research Methodology

The study employed survey design. The target population was present and ex-corps members and purposeful sampling technique was employed to select 250 corps members from batch A and B, 2018 to 2020 NYSC scheme, that served in Abuja. Data was collected using Google form online, self-administered anonymous structured close-ended questionnaire. The questionnaire was prepared based on the available literature and the opinion generated from the NYSC scheme. 199 (79.6%) questionnaires were retrieved out of 250. Present and the ex-corps member who gave their consent to participate in the study received elaborate explanation on the purpose of the study. Data processing and analysis were done using SPSS vision 21 statistical software. Descriptive statistics used were frequencies and percentages on NYSC basic data and mean and

standard deviation are also used facilities service. A recommended judgmental significant mean value of 2.85 was used to determine the satisfaction and dissatisfaction levels; where any variable with mean value below 2.85 are indicating satisfaction while any construct above 2.85 is indicating dissatisfaction.

Result

From the analysis done it was obtained that there are 199 responses from the questionnaire survey. The basic service information of the respondents was presented in Table 1.

Table 1: Basic Service Information

Attributes	Options	Percentage
Gender	Male	81.6%
	Female	18.4%
Year of service	Year 2018	18.2%
	Year 2019	24.6%
	Year 2020	57.2%
Redeployed/ relocated	Yes	52.4%
	No	47.6%
Reason for redeployment	Health	29.7%
	Insecurity	19.8%
	Others	50.5%
Place of primary Assignment	Government organization	73.2%
	Nongovernmental organization	26.8%

The Table 1 above shows the basic service information of the corps members. The result of the analysis of gender shows that 81.6% are male and 18.4% are female; it shows that male are the dominant of the respondent. The respondents are mostly from year 2020 exercise with 57.2%, follow by year 2019 with 24.6% and year 2018 with 18.2%. On redeployment and relocation, 52.4% of the respondent have redeployed/relocated and 47.6% has not redeployed/ relocated. Considering the reason of deployment 'other reason' has the highest percentage of 50.5%, follow by health related reason 29.7%, and the least reason is insecurity with 19.8%. Concerning the place of primary assignments it shows 73.2% of the respondents are serving in government organizations and 26.8% are serving in Non-governmental organization.

The levels of descriptive statistical tests were established at mean value of 2.85. The mean magnitudes of which it serve as judge metal mean to determine the satisfaction or not; with

mean value >3.20 as very dissatisfied, 2.85 to 3.20 means as dissatisfied, 2.50 to 2.84 as satisfied, and below 2.50 as very highly satisfied.

Facilities, services and activities	Mean	Std. Deviation
Toilet and Bathroom	3.48	1.329
NYSC Kit, Size, Quality etc.	3.34	1.376
Hostel accommodations	3.20	1.267
Hospital	3.10	1.179
Transportations to posted PPA	3.05	1.244
Water supply	3.05	1.424
Electricity supply	3.03	1.392
SEAD lectures etc.	2.94	1.377
Social Night	2.93	1.444
Hostel Allocation	2.87	1.326
NYSC Staff Approach	2.77	1.313
PPA. Matching course of study	2.76	1.502
Mami market	2.73	1.261
Registration and Verification of Documents	2.62	1.281
Parading Time	2.61	1.246
Information and Navigation	2.46	1.136
Arrange series of Events	2.45	1.175
Friendliness	2.39	1.104
Allowance	2.39	1.238
Simplicity of Portal	2.36	1.197
Security at Camp Entrance	2.17	1.206

Descriptive statistical analysis was carried out to explore the satisfaction of corps members with the facilities, service and activities of NYSC. The Table 1 above shows result obtained in analysis. NYSC staff approach, PPA matching course of study, Mami market, registration, verification of documents and parading time, information and navigation, arrange series of events, friendliness, allowance, simplicity of portal and security at camp entrance with means values of 2.77, 2.76, 2.73, 2.62, 2.61, 2.46, 2.45, 2.39, 2.39, 2.36 and 2.17 respectively, which are below the recommended judgmental mean value of 2.85 indicating satisfaction of corps members with above facilities, service and activities of NYSC scheme.

While on the other hand toilet and bathroom, NYSC kit, size, quality etc. hostel accommodation, hospital, transportations to posted PPA, water supply, electricity supply, SEAD lectures etc., social night and hostel allocation with means values of 3.48, 3.34 and 3.20, 3.10,

3.05, 3.05, 3.03, 2.94, 2.93 and 2.87 respectively, which are clearly above the recommended judgmental mean value of 2.85 which is indicating dissatisfaction corps members with the above mentioned facilities, services and activities of NYSC scheme.

CONCLUSION

This study measured the level of corps members' satisfaction with NYSC scheme. It may be concluded from the results of the study that the corps members are not satisfied with facilities, services and activities such as toilet and bathroom, NYSC kit its size quality etc, hotel accommodations, hospital, health and safety, water supply and electricity supply, and so on. As the service rendered are not meeting the need of the corps members, where it has been among the factors leading substandard serving of the nation, initiation of corruption in to the system and failure in promoting the national norms and values. Exiting from the camp before the passing out date, unnecessary redeployment and relocations of corps members with reasons other than health related issues and insecurity, has amount to large number (more than half) of the mobilized corps member in a year, are relocated as result of lack of satisfaction with above mentioned facilities services and activities.

Recommendation

From the outcome of the research, the study recommends that there are needs for improvement in the service rendered by NYSC facilities, services and activities such as toilet and bath and its maintenance as the corps come from different backgrounds, NYSC kits, its size, quality and sewing need improvement to meet the standard as it is icon of the nation. Hostel accommodations, hospital health and safety, water and electricity supply in the camp need to be improved for meeting the need of the number of the users. It is recommended that the mode of hostel allocation, social night activities and camp lectures such as SEAD etc. need to be rescheduled to meet the need of the corps member.

It is recommended that NYSC managers should carry out comprehensive assessment of the facilities, service and activities, to determine areas of need. This type of assessment will assist in policy formulation as it relates to facility management in schools camps etc. Corp member should be posted to single their state of preference other than state of their origin for better

promotion of national norms and values and to enhance discipline corps members should be posted to private sector in large numbers.

Reference

- Amana, E. (1997). *We can take our people up there: An examination of leadership and democracy in Nigeria*. Lagos: Union Communications and Publishers Limited.
- Amuta, C. 2014. *NYSC: Then, Now and Henceforth*. <http://www.eftngr.com/opal/analysis/46-comment/1363-nysc-then-now-andhenceforth>. Retrieved on 1st May, 2014
- Obasa, P. K. 1983. *Consolidation and After*, in M. M. Owosina, S. O. Ojo, J. A. Ibitoye, J. Yusuf, M. B. Abodunde, Adamolekun and M. F. Kolajo (Eds.) *A Compendium of the National Youth Service Corps Scheme: Ten Years of Service to the Nation*, Lagos: Supercolour Productions, pp. 60-122
- Ohagenyi, M. 2014. *Boko Haram and Threat to NYSC Programme*, https://www.google.com.ng/?gfe_rd=cr&ei=ighlU-3HIMTR8gePIHABg#q=pdf+security+threats+to+NYSC Retrieved on 1st May, 2014
- Okafor Chukwuemeka, O and Johnmary A.k. (2014). *the national youth service corps programme and growing security threat in nigeria*
- Onyishi, A. O. 2011. *Youth and National Development in Nigeria: An Analysis of National Youth Service Scheme: 1999-2009*, *International Journal of Modern Political Economy*, Vol. 2, No. 1, pp. 87-102
- Salau ,A A (2012) *National Youth Service Corps Scheme and the Quest for National Unity and Development: A Public Relations Perspective* University Of Ilorin
- Utomwen, D. 2012. *Tackling NYSC's Security Challenge*, <http://www.pmnewsnigeria.com/2012/12/10/tackling-nyscs-security-challenge/>. Retrieved on 1st May, 2014

AZERBAJCANDA YAŞAYAN BAZI ETNİK GRUPLAR VE MİLLİ AZINLIKLAR

Dok. Öğrencisi. Sara AHMEDOVA

Milli Azerbaycan Tarihi Muzesi, saraahmad0289@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8995-637X

ÖZET

Azerbaycanın da dahil olduğu Kafkasya, tarihin tüm dönemlerinde polietnikliği ile karakterize edilen bölgelerden biridir. Azerbaycan, etnik karışım ve antik tarih açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Farklı zamanlarda, tarihi Azerbaycan topraklarında çeşitli devletler ortaya çıkmış ve dağılmıştır. Etnik açıdan çok kültürlü olan Azerbaycan, Büyük İpek Yolu üzerinde, Avrupa ile Asya kıtaları arasında bir köprü olmakla beraber, Doğu ile Batı arasında bir geçit rolünü oynamaktadır. Çokkültürlülük ifadesinin bir terim olarak 20-ci yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen, Kafkasya ve Azerbaycan bu terimin içerdiği önemin tarihi çok uzak çağlara dayanıyor.

Günümüzde aynı dil, din, etnik kökene ve kültüre sahip insanların bile bir arada zor yaşadığı bir dönemde Azerbaycan topraklarında tarihin derinliklerinden bugüne kadar Azerbaycan türklerinin de dahil olduğu 30-dan fazla etnik grup ve milli azınlıklar yaşamaktadır. Bu halkların bazıları –tat, taliş, lezgi, avar, ingiloy, sahur, qırız, udin, dağ yehudileri ve s. eski çağlardan kendilerine ait tüm gelenekleri koruyarak günümüze kadar getirmişler. Bazı halklar- almanlar, ukraynalılar, polonyalılar, ruslar ve s. ise 19-cu yüzyılda dünya tarihinde baş vermiş siyasi ve ekonomik olayların sebep olduğu değişimler yüzünden kendi ülkelerini terk ederek Kafkasya ve Azerbaycan topraklarına göç ederek bu torpaqlarda yaşamlarını sürdürmeye başlamışlar. Zamanla, Azerbaycan türkleri ile beraber yaşayan bu halklar ve etnik gruplar arasında etnik-medeni mübadile olmuş, bu mübadile onların günlük yaşamlarına, giyimlerine tesirsiz kalmamıştır. Bu bildiride, Azerbaycanda yaşayan bazı etnik gruplar ve milli azınlıkların tarih ve medeniyeti mevcut edebiyat ve Milli Azerbaycan Tarihi Muzesinde olan bilgilerin karşılaştırılması ile incelenecektir.

Anahtar kelimeler: etnik gruplar, milli azınlık, çok kültürlülük, çok dinlilik, halklar

SOME ETHNIC GROUPS AND NATIONAL MINORITIES IN AZERBAIJAN

ABSTRACT

Caucasus, including Azerbaijan, is one of the regions characterized by polyethnics throughout all times of history. Azerbaijan is one of the world's richest countries in terms of ethnic complexity and ancient history. At different times, various states have emerged and have been disseminated in the territory of Azerbaijan. As an ethnic multicultural state, Azerbaijan which located on the Great Silk Road is a bridge between the continents of Europe and Asia, East and West hemispheres. Although the expression of multiculturalism was created in the 20-th century as a term, the importance of this term in Caucasus and Azerbaijan is dating back to ancient times.

We know that even nowadays people live in hardly which belong to the same language, religion, ethnicity and culture. But today, more than 30 ethnic groups and national minorities, including Azerbaijan Turks are living in the territory of Azerbaijan. Some of these nations are tat, talish, lezgi, avar, ingiloy, sahur, griz, udin, kurds, Mountain Jews and others. They could preserve all their traditions and customs from ancient times and brought them to the present day. Some Christian nations of Europe including Germans, Ukrainians, Poles, Russians, and others left their own countries, due to the turns which caused by political and economic events, migrated to the Caucasus and Azerbaijan and began to live here in the earlier of the 19th century.

Gradually, interethnic-civilized exchanges between these nations and ethnic groups living together with the Azerbaijani Turks have been affected to their daily lives and clothing. In this paper, the history and ethnography of some ethnic groups and national minorities living in Azerbaijan territory would be researched by comparing with the information of the existing literature and the materials of the National Museum of History of Azerbaijan

Keywords: ethnic groups, national minorities, multiculturalism, multi-religious, nations

GİRİŞ

Azerbaycan topraklarında yaşayan halkların dilleri genel olarak dört büyük dil ailesine (Türk, Kuzey Kafkasya, Hint-Avrupa ve Kartvelian dil aileleri) ait olsa da, ülkedeki modern etnik-dilsel durumdaki hakimiyet, Türk dilinin Oğuz grubuna ait Azerbaycan diline mensuptur. Bu yüzden de Azerbaycan Cumhuriyeti nüfusunun çoğu Azerbaycan dilinde konuşmaktadır. Bu anlamda Azerbaycan topraklarında tat, talış, kürt, sahur, qız, avar, dağ yehudileri, ruslar, almanlar, polonyalılar ve diğerleri yaşamaktadırlar. Sayılarının, dillerinin ve dinlerinin farklılığına rağmen, bu toplumlar Azerbaycan'ın eşit vatandaşlarıdır. Kendilerine ait ana dillerini kullanırlar, maddi ve manevi kültürlerini korurlar ve kendi ulusal ve kültürel birliklerini, derneklerini oluştururlar. Tarihsel olarak, Azerbaycan'da tüm halklara, ulusal azınlıklara ve etnik gruplara eşit muamele edilmiştir. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti tutarlı ve doğru bir ulusal politika izlemiş ve milli azınlıkların haklarının sağlanmasında önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Yukarıda belirtilen etnik grupların ve milli azınlıkların temsilcileri kendilerini Azerbaycanlılar olarak kabul etseler de, her grup farklı bir kültürün unsurlarını korumaktadır. Bunlar günlük yaşamda, el sanatlarında, mutfaklarda ve çeşitli törenlerde kendini göstermektedir (Cavadov 2000). Bütün bunlar, ülkemizin onlara verdiği özen ve dikkatin sonucudur ve bugün Azerbaycan, hoşgörü ve tolerantlık açısından dünyanın farklı ülkelerinden biridir.

Azerbaycan topraklarında yaşayan tat etnik grubu dini aidiyet açısından üç gruba ayrılmıştır. Yani, ilmi literatürde Müslüman tatlar, Hristiyan tatlar ve Yahudi tatlara ayrılırlar. Müslüman tatlar genel olarak Azerbaycan tatlarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Müslümanlar tatlar Azerbaycanın Guba, İsmayilli, Gabala, Şemahi, Oğuz, Bakü ve Gobustan'da yaşamaktadırlar. Tatların geleneksel meşguliyetleri tarımcılık ve bağcılıktır. İlaveten halı dokuma sanatı onlar arasında geniş yayılmıştır. Talışlar Azerbaycanın daha çok güney bölgesinde - Astara, Lenkeran, Masallı ve Lerik bölgelerinde kompakt bir şekilde yaşamaktadırlar. Dini bağlılıklarına göre müslüman olan talışların geleneksel meslekleri tarım ve hayvancılıktır. Geçmişte, talıların ekonomisinin ana dallarından biri de balıkçılık

olmuştur. Bundan başka talişlar arasında hasır dokuma sanatı geniş yayılmış ve günümüze kadar korunarak genç nesillere öğretilmektedir (Cavadov 2004).

Azerbaycan'da yaşayan dağ yahudileri, Kuba kentinin Kızmızı kasaba bölgesinde, Oğuz kentinin merkezinde ve Baküde yerleşmişler. Kırmızı Kasaba Kafkasyada dağ yehudlerinin kompakt bir şekilde yaşadıkları en büyük yerleşim yeridir. Kendilerini cuhut ve ya cuhuro adlandırmaktadırlar. Azerbaycanda ekonominin bir çok dallarında, gelirli çalışmalara imza atmışlar.

Lezgiler'in büyük çoğunluğu Azerbaycan'ın kuzeyinde, Kusal, Kuba, Haçmaz, Kebele, İsmayılı, Oğuz, Kah, Şeki rayonlarında, toplu bir halde Bakü, Gence, Sumgayıt ve Mingçeşvir şehirlerinde yaşıyorlar. Geleneksel meslekleri tarım, sığır yetiştiriciliği ve el sanatlarıdır (dokuma, özellikle halı dokuma, kalay yapımı, keçe yapımı vb.).

Farklı milletlerden ve farklı dinden olanlar Azerbaycan'a göç etmesi ile bu topraklarda alışılmışın dışında -gayri-müslüman toplumlar da yer almağa başlamıştı. Azerbaycanda yaşayan müslüman olmayan nüfus sıralarda ruslar ve almanlar da yer almaktadır. Genel anlamda ister din, isterse de dil açısından farklı olan bu halklar 19-cu yüzyıldan bu yana beraber yaşamaktadırlar. Malum olduğu üzere, 1806-1813 ve 1826-1828 tarihleri arasında Çarlık Rusyası ve Kacar-İran devleti arasında harbin sonucu olarak tarihi Azerbaycan toprakları Rusya ve Kacar-İran devleti arasında bölünmüştür. Kuzey Azerbaycan Rusyaya ihlak edilmiş, Güney Azerbaycan ise İran yönetiminde kalmıştır. Konusu geçen olaylar sadece siyasi ve ekonomik yaşamda değil, aynı zamanda Güney Kafkasya ve Azerbaycan'ın etnik görünümünde de derin değişikliklerin yaranmasına sebebiyet vermiştir.

Bu göçler bazen zorunlu olsa da, bazen de dünyada süren harplerden yaka kurtarmak için gönüllü olarak hayata geçirilirdi. Yukarıda da vurgulandığı gibi farklı kültürlerin beraber yaşadığı Kafkasya bu dönemde yeni-yeni toplumlarla zenginleşiyordu. Söz konusu olan halklar kendileri ile beraber yeni medeniyet ve farklılıklar da getiriyorlardı. Tabii ki de, yerli halklardan tarım ve diğer konularda yardım da almışlar (Azerbaycan etn. 2007). En önemlisi ise gerçekten de bu halklar yerli müslüman halklar tarafından hiç bir zaman baskıya maruz kalmamışlar. Zamanla dostlaşmış, hatta akrabalık ilişkilerine bile girmişler. Ruslar esasen Bakü, Sumgayıt, Gence, İsmayılı, Şemahı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Almanlar ise ilk olarak Azerbaycanın Göygöl (Helenendorf) ve Şemkir (Annenfeld) kentlerinde meskunlaşmışlar (Cavadov 2000).

Günümüze kadar bu toplumlar arasında küçük tartışmalar dışında bir vukaat olmamıştır. Öyle ki, Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarla ve Ana yasada belirtilen maddeler onun topraklarında yaşayan tüm etnik gruplar ve milli azınlıklara eşit haklar sağlanmıştır. 1992'de imzalanan "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yaşayan milli azınlıkların ve etnik grupların haklarının ve özgürlüklerinin korunması, dillerinin ve kültürlerinin geliştirilmesine yönelik devlet desteği hakkında" karara göre, onlar Azerbaycan'ın eşit vatandaşları olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde her zaman etnik gruplara ve azınlıklara ayrıca dikkat edilmiş ve önem gösterilmiştir. Ülkede, uluslararası ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve devlet seviyesine kadar yükseltilmesi ve serbest kalkınma koşullarının yaratılması için bir çok önlemler alınmaktadır. Bu kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı 2016'yı "Çok Kültürlülük Yılı" ilan eden bir serencam imzalamıştır. Genel olarak, Azerbaycan'da devlet politikası düzeyinde

çokkültürlülük, hoşgörü ve dini hoşgörü gelişiminin temeli, eski devletçilik tarihinden ve bu geleneklerin gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, henüz 28 Mayıs 1918-de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Parlamentosuna dağ yehudileri, ruslar, almanlar, ermeniler ve diğer küçük halkların nümayendelerinin de millet vekillerinin seçilmesine izin verilmiştir. Aynı şeyler bu gün de geçerlidir.

Günümüzde de, adları geçen halklar kendi ana dillerinde tahsil almak hukukuna sahiptirler. Azerbaycandaki bir çok ilk öğretim okullarında ana dillerinde yazılmış derslikler yer almaktadır. Öyle ki, milli azınlıklara ve etnik gruplara mensup 33.719 öğrenci, ülke genelindeki 357 ortaokulda kendi ana dillerinde tahsil almaktadırlar.

Her kesin de bildiyi üzere, eski zamanlardan günümüze kadar değerli tarihsel eşyaların her hangi bir toplumun tarih ve etnografyasının öğrenilmesinde rolü oldukça büyüktür (Bayramov 2007). Bu değerli eşyalar ise en güzel şekilde muzelerde korunur ve öğrenilir. Başka sözle, müzeler tarihte yer almış ve şu an yaşamakta olan toplumların bilim ve sanat ürünleri ile yeraltı ve yer üstü zenginliklerini sergilemek, sunmak amacıyla oluşturulan kurumlardır. Müzeler değerli eserleri saklamak ve halka sunma amacı taşır ve bilim ve sanat açısından bu eserleri işleyerek, hem günümüze hem de geleceğimizi aydınlatmaya yarayan kurumlardır. Bu açıdan ülkemizde çeşitli muzeler fealiyyet göstermektedir. Bunlardan en önemlisi ve etnografik materyallar açısından en zengini Azerbaycan Milli İlimler Akademisine bağlı Milli Azerbaycan Tarihi Muzesidir (Bünyadova 2006). Milli Azerbaycan Tarih Müzesi, Azerbaycan tarihinin tüm dönemlerine ilişkin maddi ve manevi anıtların toplanması, incelenmesi, sergilenmesi ve propagandası ile meşgul olan bilimsel bir araştırma, kültür ve eğitim kurumudur. Yarandığı tarihten itibaren (1920) farklı dallarda ilim adamlarının eşliyyinde çeşitli materyallar toplamış, onları incelemiş ve koruyarak gelecek nesillere yetiştirmeye çalışmıştır. Diğer konularda olduğu gibi, Milli Azerbaycan Tarihi Muzesi (MATM) materyal toplanılması zamanı hiç bir ayrımcılığa yer vermemiş, her bir halka dair maddi medeniyet nümunelerini muhafaza etmiştir. Bu anlamda MATM'ın sergi salonlarında sergilenen eşyalar içerisinde farklı etnik gruplara ve milli azınlıklara mahsus materyallar da yer almaktadır. Alman, rus ve dağ yehudilerine ait ise ayrıca vitrinler oluşturulmuştur. Böylece biz muzede yalnız Azerbaycan türklerinin tarih ve etnografyasına dair deyil, aynı zamanda bu torpaqlarda yaşamış ve günümüzde de yaşamlarını sürdürmükte olan etnik gruplar ve azsaylı halklar hakkında da malumat elde etmiş oluyoruz.

SONUÇ

Azerbaycanda yaşayan etnik gruplar ve milli azınlıklara devlet tarafından daima ilgi ve yardım gösterilmektedir. Bu yüzden de uzun zamandan beri Azerbaycan sınırları ve ondan kenarda sakin ve huzurla yaşamaktadırlar. Bahsi geçen etnik gruplar ve milli azınlıklar kendilerini daima bu ülkenin vatandaşları saymış ve her zaman vatandaşlık borçlarını icra etmişler. Bu düzenin de gelecek yüzyıllarda da devam edeceğini ümit etmekteyiz.

KAYNAKLAR

Azərbaycan etnoqrafiyası, (2007) 3 cildə, 2-ci cild, Bakı.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası: (1987) 10 cildə. X cild. Bakı.

Bayramov A. (2007) Tariximiz, yaddaşımız, sərvətimiz, Bakı.

Bünyadova Ş. (2006) Azərbaycan tarixi etnoqrafiyasının öyrənilməsində (XII-XVI əsrlər)

Azərbaycan Tarixi Muzeyinin rolu // Azərbaycan Tarixi Muzeyi, Bakı.

Cavadov Q. (2000) Azərbaycanın azsaylı xalqları və milli azlıqları (tarix və müasirlik). Bakı.

Cavadov Q. (2004) Talışlar. Bakı.

Süleymanov M. (1987) Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim: Bakı.

Керимов Э. (2010) Русские Азербайджана // IRS, №3 [45], ст.10-14.

http://multiculturalism.preslib.az/az_a6.html

**BİLECİK İLİ OSMANELİ İLÇESİNDE MİKRO KADIN GİRİŞİMCİLERİN
KOOPERATİFLEŞMEYE KARŞI TUTUMLARI**

Selin PEKTAŞ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Öğrenci, Türkiye

spektas.bseu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2828-4888>

ÖZET

Türkiye’de kadınların çalışma hayatına girişi akabinde son yıllarda kadınların daha da aktif olmasını ve ev ekonomisine katkı sağlamak için çalışmaya başlayan kadınlar ekonomik refahlarını arttırdı ve yine ekonomik anlamda söz sahibi olmaya başladı. Özellikle sosyal medyanın da gelişmesiyle birlikte ev hanımları, el işi ürünleri ile yaptıkları birçok ürünü de satmak için kendilerine yeni bir pazar oluşturdu. Aynı zamanda bilinçlenen toplum, kadınlar için oluşturulan sosyal sorumluluk projeleri de kadınların ekonomik anlamda söz sahibi olmalarında etkili olmuştur. Bu gelişmeler ışığında, emek sarf eden kadınlara yönelik istihdam olanağı arttı ve kadın girişimciliğinin güçlendirilmesi açısından zemin oluşturdu. Araştırma, Bilecik ili Osmaneli ilçesinde Osmaneli Belediyesi bünyesinde 2016 yılında faaliyete geçen Sürekli Eğitim Merkezi ile 2019 yılında faaliyete geçen Osmaneli Kadın Girişimciler Kooperatifi kapsamında emeklerini sergileyen kadınlar üzerine oluşturulmuştur. Araştırmamızın örneklemini ise Sürekli Eğitim Merkezi ve Osmaneli Kadın Girişimciler Kooperatifinde bulunan 40 kadın girişimciler oluşturmaktadır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda kooperatifleşmeye olan yatkınlık düzeyleri, kadınların ekonomik hayatlarındaki etkisi incelenmiş ve diğer mikro kadın girişimcilere örnek olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Kooperatif, Mikro Girişimcilik, Pazarlama.

Jel Kodları: M31.

**ATTITUDES OF MICRO WOMAN ENTREPRENEURS TOWARD COOPERATIVES IN
OSMANELI DISTRICT OF BİLECİK PROVINCE**

ABSTRACT:

In recent years, following the entry of Turkish women in working life, Turkish women began to take more active role in the business life. Women who started working to contribute to their home

economy, increased their economic well-being and started to have a voice in the economic sense. Especially with the development of social media, housewives created a new market for themselves to sell many of their handcrafted products. At the same time, the conscious society and social responsibility projects created for women have also been effective in women's economic voice. In the light of these developments, employment opportunities for the women who work were increased and formed the ground for strengthening women's entrepreneurship. The research was conducted on women who exhibited their efforts within the scope of an education center called “Sürekli Eğitim Merkezi”, which started operating in 2016 within the Municipality of Osmaniye, Bilecik province, and the Osmaniye Women Entrepreneurs Cooperative, which started operating in 2019. The sample size of the study consists of 40 women entrepreneurs in the Sürekli Eğitim Merkezi and Osmaniye Women Entrepreneurs Cooperative. In line with the information obtained, the level of susceptibility to cooperatives and their impact on women's economic lives were examined and aimed to set an example for other micro women entrepreneurs.

Keywords: Woman Cooperative, Entrepreneurship, Marketing.

Jel Codes: M31.

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi, kadınların iş hayatına girişi ve hızla yükselme ile artan ekonomik değişimler günümüz koşullarında farkındalıkları arttırmış ve kadınlarının ev hayatından çıkarak ekonomiye kazanımları noktasında kararlarını etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde, kadınlar genellikle tarım sektöründe, resmiyeti olmayan iş kollarında ve yaşanan değişimler ışığında resmiyeti bulunan işlerde para kazanmaya, ev ekonomisine katkı sağlamaya başlamıştır. Kadınların hem sosyal yaşamlarında hem de ekonomi ve siyaset dünyasında yerleri gün geçtikçe artış göstermektedir. Ülkemizde kadınların iş hayatındaki yeri yani çalışan kadınların oranı %28,9 iken erkeklerde bu oran %65,6’ dır (TÜİK, 2019). Kadınların iş gücüne katılım oranları 1950’li yıllardan itibaren düşüş göstermekte istenilen ivmeye ulaşamamaktadır. Ancak son yıllarda kadınlara yönelik projeler, kadınların daha da bilinçlendirilmesi, aile ekonomisi gibi faktörler kadınların ekonomik hayata geçişinde etkili olan faktörleri oluşturmaktadır. Kadınların iş gücü oranları 1955 yılında %72 seviyelerinde iken, 1989 yılına gelindiğinde bu oran %35,1 seviyelerindedir. Devam eden süreçte 1999 yılında %29,7 seviyesinde iken 2005 yılında bu oran %24,7 olmuştur. Kadınların ekonomi

hayatında yeri Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde ortalama olarak %61 oranında seyretmektedir (Kutanis ve Rana, 2006:37).

1950’li yıllardan günümüze ekonominin güçlenmesi için, kadınları ekonomik hayata kazandırmak ve yol göstermek için kalkınma kuruluşları, gelir yaratıcı yatırımlar yapmalarına yardımcı olarak kadınları topluma kazandırmaya öncülük etmişlerdir. Son yıllarda artan teknolojik gelişmeler, bireylerin birçok bilgiye sınırsız erişim imkanı, yaşanan ekonomik dalgalanmalar bireyleri ve doğal olarak da kadınları ekonomiye kazandıran etkenlerdendir. Geçici ya da kısmi zamanlı projeler oluşturularak kadınların

1. GİRİŞİMCİLİK

Fransızca “entreprendre” kelimesi ile Almanca “unternehmen” kelimelerinden türetilen girişimcilik kavramı Türkçede kelime anlamı olarak üstlenmek sözcüğü ile açıklanmaktadır. Girişimcilik kavramı, farklı ve önceden yapılmamış bir oluşum kurarak aynı zamanda risk alarak pazarın fırsatlarını avantaja dönüştürerek yeni bir oluşum kurma çabasıdır (Ağca ve Yumuşakipek, 2015:13).

İlk defa orta çağ döneminde kullanılan ve günümüze kadar gelen bu kavram, pek çok teorisyen tarafından farklı özellikler vurgulanacak biçimde açıklanırken kelime kökü olarak da iş yapan olarak tanımlanmaktadır. Girişimcilik kavramını terim olarak tanımlamasının yapılması güç olmasına karşın tanımlar birbirine benzer ve birbiri ile tutarlıdır (Karabat ve Sönmez, 2012:2).

Literatürde bazı kaynaklarda girişimciliğin başlı başına bir konu olduğu ve bu sebeple de kesin bir tanımının olmasının mümkün olmadığı dile getirilmektedir. Aynı zamanda birçok teorisyen tarafından da farklı özelliklerini vurgulayacak şekilde tanımlanmış ve girişimciliğin sürekli değişen bir durum olduğu savunulmaktadır. Girişimcilik kavramı, fırsatların oluşturularak takip edilmesini kapsayan bir süreçtir (Başar, 2005:4).

Bir diğer açıklamada girişimcilik kavramı, girişimci kişinin fırsatı fark etmesi ve bu fırsatı değerlendirmek için gerekli olan faaliyetleri hayata geçirerek yenilikler ekleyerek değer yaratması durumudur. Günümüzdeki girişimcilik kavramı, sadece üretim fonksiyonlarının bir araya gelerek yeni bir girişim oluşturmak değil aynı zamanda mevcut bir işletmenin yenilikler ve iyileştirmeler yaparak sürdürülebilir bir işletme haline getirilerek ve devamının sağlanması için yapılan tüm faaliyetleri kapsamaktadır (Kaygın ve Güven, 2013:8).

Girişimcilik var olan ya da yeni oluşmuş organizasyon içerisinde, yaratıcı olan, yenilikçi ve aynı zamanda risk alabilen güçlü yönetim mekanizması ile birleşerek faaliyet

kolu yaratma ve sürekli geliştirme eğilimi ve sürecidir. Girişimcilik kavram olarak fırsatları doğru şekilde değerlendirerek iş fikri oluşturmak ve gerekli olan sermayeyi temin ederek bunları girişimci faaliyetlere dönüştürme sürecidir. Aynı zamanda Doğaner' e göre girişimci, fırsatları değerlendirerek bu fırsatları girişimciliğe dönüştüren aynı zamanda gerekli kaynakları temin ederek risk alan, ekonomi ile insan kaynaklarını iyi bir şekilde yöneterek bu yönetim aşamasında teknoloji ile pazarlama sürekli yenilik yapan bireylerden oluşmaktadır (Doğaner, 2014:5).

Girişimciliği Etkileyen Faktörler;

- Kişisel Faktörler
- Demografik Faktörler
- Sosyal Faktörler

Girişimciliği etkileyen kişilik özellikler ya da kişisel faktörler, başarıya ihtiyacı, risk alabilme, kontrollü olma durumu, belirsizliğe yönelik olarak ılımlı yaklaşma, yenilikçi olma durumu, kendilerine güven duyma durumudur. Girişimciliği etkileyen faktörlerden kişilerin değeri, tutumları ve gereksinimleri gibi özelliklerden oluşmaktadır (Kaygın, 2011: 20).

Kişisel faktörler, girişimciliği etkileyen unsurlar arasındadır. Bir çalışmaya göre kişisel faktörleri etkileyen faktörler şu şekilde sıralanabilmektedir: bağımsızlık duygusu, liderlik özelliğini hissetme ve benimseme, yaratıcılık, fırsatları fark etme ve harekete geçme, hızlı karar alabilme ve gelişmiş vizyona sahip olma gibi özelliklerdir. Bu etkenler girişimci olan bireylerin diğer bireylerden farklı olup onların önüne geçmelerini sağlayan etkenlerdir. Bu sebeple bu kriterler toplum içerisinde bulunan bireylerin farklılaşmasını ve girişimci bireylerin oluşmasını sağlayan faktörlerdir (Dinçel, 2016:81).

Girişimciliği etkileyen demografik faktörler: yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve kişinin gelir durumu faktörleridir (Güven, 2015:20). Yaş faktörünün girişimciliğe etkisi daha öncesinde yapılan birçok çalışmada saptanmış bir sonuçtur (Şeşen ve Basım,2012:23-25).

Bireylerin, yaş faktörleri ile girişimciliğe yönelme eğilimleri arasında büyük bir bağ bulunmaktadır. Genel itibariyle 22-25 yaşları arasında girişimciliğe yönelme ve atılma dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönem dışında da girişimciliğe yönelen bireyler ciddi ivme kazanmaktadır. Girişimcilik için en önemli kaynak yüksek enerji ve güçlü sermayeden oluşmaktadır (Bozkurt,2006:96).

Girişimciliği etkileyen sosyal faktörler; aile, eğitim düzeyi, arkadaş çevresi, içerisinde bulunulan toplum ve bu toplumun kültürü ile örf ve adetler oluşturmaktadır. Sosyal faktörler

içerisinde bulunan en önemli faktör aile faktörüdür. Bireylerin ailelerinden almış oldukları her husus yaşamlarına etki etmektedir. Aileleri tarafından desteklenen girişimciler ya da girişimci adayları, daha başarılı olmaktadır (Dinçel, 2016:82).

Girişimcilikte sosyal faktörler, kişisel niteliklerin gerektirmesi yanında toplumsal ve kültürel olarak girişimciliğin varoluşunu etkileyen birçok sosyo – kültürel etmen mevcuttur. Girişimcilik, kültür kavramını toplumsal ve bireysel hayatın etkileşimi ile meydana gelmektedir. Bireyler, içinde bulunulan toplumun kültürel mekanizmalarının taşıyıcılarıdır. Toplumdaki girişimcilik kavramını anlayabilmek için toplumun kültürel mekanizmalarının bilinmesi gerekli bir unsurdur (Durak,2011:195).

Kültür faktörü toplumlara ve bireylere sürekli etki eden bir olgudur. Girişimcilik hareketinin oluşumu da kültürden etkilenmektedir. Girişimcilik, toplumun kültürüne göre çerçeve oluşturmaktadır. Girişimciliğin sosyal çevresini oluşturan aile, arkadaş ve akrabalar içerisinde bulunan bireylerin oluşan güven duygusu girişimci olan bireyleri de doğrudan etkilemektedir (Dinçel,2016:84).

2. GİRİŞİMCİ KADINLAR VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Kadın girişimciliği kavram olarak iş kadını ile birlikte de kullanılmaktadır. Ancak kadın girişimciliği, kendi iş yerinde kendi işini yapması olarak ifade edilmektedir. Kadın girişimci, bir iş kolunda bir girişim başlatıp onu organize eden ve yürüten olarak tanımlanmaktadır. Kadın girişimciler, yenilik yaratan ve kendine güvenen, kendi başlarına ya da ekip olarak bir kuruluşun oluşturulup işletilmesini sağlayan ve aynı zamanda başka bireyler için de iş kolu sağlayan ve üretebilen kadınlardır (Keskin, 2014:72-73).

Literatürde kadın girişimcinin tanımı olarak, ev dışı bir alanda, kendi adına ya da topluluk olarak kurulu bir işletmesi olan ya da sahibi olması statüsü ile ortaklık kuran, işi ile ilgili olarak çeşitli kamu ya da özel sektör kuruluşları ile etkileşimde bulunan, işletmenin geleceği ile ilgili bir planı bulunan ve işletme ile ilgili risk alıp ticarete atılan, ekonomiye can kazandıran bireyler kadın girişimciler olarak adlandırılmaktadır (Ecevit,1993, Aktaran: Morçin, 2013:169).

Kadın girişimci, piyasada var olan ekonomi içerisinde oluşan ve oluşacak riskleri göze alarak, pazara yönelik nakite dönüştürebilen, mal ya da hizmet üretilip satan, işinin sahibi olan ya da topluluk ile birlikte çalışan, vergi kaydı olan, Esnaf ve Sanatkarlar Birlikleri, TESK ve TOBB' a bağlı odalara üye olan ve sosyal güvenlik hizmetlerinin altında bulunan ya da yanında başka bireyleri de istihdam

eden kadınlara girişimci kadınlar denmektedir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004:35 Aktaran: Morçin2013:170).

Girişimci kadın; kendi iş yeri bulunan, bu iş yerinde tek başına ya da başkaları ile birlikte çalışan ve başkalarını da istihdam eden, iş yeri ve ekonomik planlar yapan, kazanılan karı yönetebilen ve riskleri üstlenebilen kadın olarak ifade edilmektedir (Erdoğan ve Güven,2015: 76).

Girişimcilik kavram olarak diğer bireylerden farklı düşünmeye sevk eden bir husustur. Bireyler çoğu zaman herhangi bir hususa karşı sığınmayı düşünürken girişimci bireyler risk alarak yeni bir iş kolu ya da faaliyet alanı yaratmaktadır. Girişimciler pazarı takip etmek yerine pazarı tanımlarlar. Bazı bireyler girişimcilerin doğuştan gelen yetenekler çerçevesinde yeni bir faaliyet alanı ya da Pazar oluşturduğu kanısına inanmaktadır. Bir başka düşünce ise girişimcilerin koçluk, eğitim ve tecrübe üçlemesi ile geliştirilebileceğini düşünmektedir. Bireylerin düşüncesi çerçevesinde girişimcilik aslında öğrenilebilen ve öğretilen bir husustur. Girişimcilik, birçok faktör kapsamında yoğun çalışma, pratik gerektiren ve hızlı düşünüp öncü fikirler tasarlama gibi büyük disiplinlere benzerdir (Johson,2013: 12).

Meredith' e göre girişimci bir bireyde olması gereken özellikler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Tüm fırsatları hızlı ve akılcıca değerlendiren,
- Kaynakları fayda sağlayacak şekilde birleştiren,
- Başarıyı sağlayacak uygun davranışları yerine getiren bir olgu olarak tanımlamaktadır.

Lambing ve Kuehl ise girişimcilerde bulunan ve bulunması gereken özellikleri şöyle sıralamıştır;

- İş kurma konusunda istekli olmak,
- Başarısızlık durumunda dahi vazgeçmeme,
- Güven duyma ve güven unsuru,
- Kararlılık
- Risk yönetimi,
- Yaratıcı duyguların yüksek olması,
- Değişime istekli olmak,
- Belirsizliğe karşı mücadele edebilme,
- Rol model olma ve çevreyi etkileme,
- Detayları dikkate alma gibi unsurlardır (Chell vd., 1991: Aktaran: Güney,2008:57).

Kadın ya da erkek ayırımı yapmadan toplumun her kesimi, her eğitim düzeyinden bireyin girişimci olmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Girişimci olabilmek için birçok özellik gerekmektedir. Girişimcilik, birçok kavramın bileşiminden oluşmaktadır. Girişimcilik unsuru ve özellikleri açısından kadın ya da erkek unsurundan ayrı olarak karakteristik özellikleri, tutum ile değerler ile iş kurma nedenleri, işe yönelik hedefler, engeller ve güçlükler motivasyon ve beklentiler, yönetim tarzı, işletme yapısı gibi unsurlarda farklılık göstermektedir (Keskin,2017:65).

Kadın girişimcilerin kişisel özellikleri; özgüveni yüksek, dinamik, rekabetçi, bağımsız ve amaca yönelik olmalıdır. Aynı zamanda girişimci kadınların hırsları, risk alma durumu ve aynı zamanda işini kontrol etme isteği daha ağır basmaktadır (Yetim,2002: 81).

Kadın girişimcilerin oluşturdukları profil ve gösterdikleri özellikler erkeklerden farklılık göstermektedir. Kadın girişimci bireyler erkeklere göre yarı zamanlı olarak çalışma, risklere karşı daha yatkın, finansal yönetim konusunda erkeklere nazaran daha az deneyim ile daha az zaman sürecine sahiptir. Kadın ve erkek girişimci bireylerin eğitim düzeyleri birbirine benzerlik göstermektedir. Erkek girişimci bireylerde teknik okul okuma sıklığı daha yaygın iken kadın girişimcilerde ise bu durum ekonomik, idari ya da ticari faaliyetler üzerinedir. Kadın girişimciler kişisel iletişimde erkek girişimcilere göre daha uzamandır.

Kadın girişimciler kendi girişimcilik özelliklerini erkek girişimcilerden daha düşük olarak görmektedir. Özellikle risk alma, endüstri bilgisi ile teknolojik bilgi için geçerlidir. Kadın girişimcilerin bu olumsuz benlik imajında en önemli etken kadının toplumdaki yeri ve ekonomiye etkisinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu durum toplumsal cinsiyete özgü imgeler ile de açıklanmaktadır (Thurik ve Verheul,2000:16).

Girişimcilik faaliyet kolu olarak son yıllarda hızla artış göstermektedir. Kadın ve erkek girişimcilerin özelliklerinin farkı yanı sıra birçok unsur çerçevesinde aralarında saydığımız bu farklılıklar yer almaktadır.

Türkiye’de kadın girişimciliğin genel profili incelemesinde kadınların ayrıştırılmış olan yani hizmet sektöründe kadın çalışanların çok olması ya da sanayi sektöründe kadınların dokuma ve gıda gibi alanlarda yoğunlaşmış olması kadınların genellikle rutin ve gelişimini etkileyen işlerde çalışıyor olması erkeklere göre gelişimini ve ivme kazanmasını etkileyen hususlara sebep olarak gösterilmektedir. Kadınların karar alıp yöneten, risk ve sorumluluk alan işlerden ziyade rutin, tek düze ve sürekli kendini tekrarlayan bilindik işlerde çalışıyor

olması erkeklere nazaran daha az ücret aldıkları ve bu işlere doğru bir kayma yaşandığını gösteren hususlardandır (Yıldız,1985, Aktaran: Batum vd.2014:36).

Türkiye’de çalışan kadınlar skalası ve çalışma birimlerine bakıldığında ve mevcut olan ekonomik model ile sosyal politikalar ile iş gücüne katılan kadın sayısını çoğaltmak ülke ekonomisine katkı sağlayacağı gibi aynı zamanda bireylerin aile bazında da ekonomisine katkı sağlamaktadır. Öte yandan kadınlar, hizmet ve özellikle sanayi alanında dışlanan kadınlar daha çok kayıt dışı alanlarda ya da kooperatifleşme ya da girişim ile ekonomiyi geliştirmeye ve ekonomik olarak yerini almaya çalışmaktadır.

Türkiye’de daha önce yapılan çalışmalarda kadın girişimci sayısının az olduğu ülkeler bazında nüfusun yarısını oluşturan ve girişimcilik potansiyeline sahip olan kadın bireylerin girişimcilik alanında etkili olarak kullanılmadığı gözlenmektedir. Ancak ülkemizdeki kadın girişimciliğindeki ivme istenilen düzeyde yakalanamamaktadır (Keskin,2014:91).

Buna karşın ülkemiz genelinde kadınların kooperatifleşmesi için yapılan çalışmalar ile belediyelerin kadınlara yönelik çalışmaları ve kadınların ekonomiye kazandırılması için hazırlanan projeler kadın girişimcileri ekonomiye kazandırmak için yapılan çalışmalardandır.

Türkiye’de bulunan kadın girişimcilerin karakteristik özellikleri daha önce birçok çalışmada ele alınmıştır. Ve literatür kapsamında ele alınan çalışma kapsamında, girişimcileri tanımlayan temel karakteristik özellikler: kendine güvenen, cesaretli ve sabırlı, olmalarıdır. Kadın girişimci bireyler, erkek girişimcilerle kıyaslandığında sosyal itibara daha çok önem verildiği, risk alma hususunda erkek girişimcilere nazaran daha temkinli yaklaştıkları ve toplumun da baskısı sebebiyle kadın girişimciler kendilerine daha az güven duymaktadır (Yetim,2002:82).

Yapılan araştırmalar çerçevesinde Türkiye’de kadınlar haneye ek gelir sağlama, eğitim seviyelerinde düşüklük, iş bulamama ve kendi işlerini kurma isteği sebebiyle girişimci oldukları gibi bağımsız, özerk olma gerekçesiyle de girişimcilik yaptıkları ve faaliyette bulundukları savunulmaktadır (Aslan ve Atabey,2007:184).

Türkiye ve dünyada kadın girişimciler homojen yapıda değildir. Kentsel alanların genelinde, pazarlama becerisine sahip, finansal becerileri yüksek kadınlar girişimci olurken kentlerin çevresinde ve kırsal kesimde bulunan kadınların da özellikleri farklıdır. Kentsel alanda yaşayan bireyler girişimcilik faaliyetlerinde daha çok mesleki gelişmelerinin bir

parçası olarak yönelirken kırsal alandaki girişimci kadınlar için girişimcilik faaliyeti yaşam ve geçim kaynağı olarak görülmektedir (Keskin,2014:77).

Türkiye’de girişimcilik faaliyetleri, 2006 ile 2012 yılları arasında gelişim göstermeye başlamıştır. Devlet destek politikasından ziyade girişimcilik ile ilgili ekonomik ve devlet destekli programlar üzerinde değişiklik yapılmaya başlanmıştır. Bu değişiklikler iyileştirmelere zemin hazırlamıştır. 2012 yılında yapılan bir çalışmaya göre, her 10 girişimciden 3’ ünün kadın olduğu Türkiye verileri cinsiyet farkının fazla olduğunu gösteren bir çalışmadır (GEM,2015).

3. KADIN KOOPERATİFLERİ

Kooperatifler, adil gelir dağılımını sağlamak, yoksulluğa karşı çözüm oluşturmak ve istihdamı arttırmak amacıyla kurulan önemli ekonomik kalkınma araçlarıdır. Özellikle dezavantaj oluşturan kadın girişimcilerin, ekonomik ve sosyal açıdan ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve gelir kapısı oluşturacak önemli girişimler sağlamaktadır. Kadın kooperatifleri, farklı başka bir işte çalışma olanağı bulunmayan, eğitim düzeyi düşük bireyler için büyük bir gelir sağlamaktadır. Kadınlar yönetim ve denetime hakim oldukları kooperatiflerde, çalışıp üreterek kazanç kapısı elde etmektedir (Özdemir,2010:334).

Kadın Kooperatifleri Birliği, kadın kooperatiflerini ihtiyaç ve öncelik temelinde hizmet ya da mal geliştirip satma temelinde yerel kadın grupları tarafından oluşturulan yapılar olarak ifade edilmektedir (Diguid, Durutaş ve Wodzicki,2015:20).

Dünyada global bazda ekonomik ve sosyal refah düzeyinde daha etkin olmayı sağlayan en önemli yöntemin kooperatifçilik olduğu kabul edilmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı,2017:22).

Birçok ülkede kadın kooperatifleri kurulmuş ve birçok alanda ve sektörde faaliyet göstermektedir. Ülkemizdeki kadın kooperatifleri, kadının ekonomiye kazandırılması, kadınların sosyal ve kültürel alandaki faaliyetlerini geliştirmeleri, koruma ve desteklenmesi ve aynı zamanda kadınların sosyal hayattaki zorlukları ile kadın hakları konusunda farkındalık oluşturulması, sağlıklı ve gelişmiş bir ortamda yaşamalarının sağlanması gibi sebepler hususunda kurulmaktadır. Kadın kooperatifinde faaliyet gösteren çalışanlar, ortaklar ve yöneticiler kapsamında %80 ile %100’ ü arasında kadınlardan oluşmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı,2012:22).

Ülkemizde kurulan kadın kooperatifleri, küçük sanat, tüketim, yayıncılık, tarımsal gibi konularda faaliyet alanı oluşturmaktadır. Kurulan kooperatiflerin önemli kısımları büyük şehirlerde bulunmaktadır. Ülkemiz kapsamında dar gelirli ev hanımları tarafından kurulan kadın kooperatifleri genellikle 30-60 yaş aralığında bulunan, 1-3 çocuğu olan ve farklı eğitim düzeylerindeki kadınlardan oluşmaktadır. Kurulan kadın kooperatifleri küçük ölçekli olmaktadır. Ülkemizde kurulmuş olan ve faaliyet gösteren kadın kooperatifleri; kadın girişimcilere iş olanağı sağlayarak hem el emeği ürettikleri ürünlere alıcı bulmaya hem de aile bütçesine katkı sağlayarak demokratik bir atmosferde kadınların kendi ayakları üzerinde durmaları sağlanarak kendilerini yönetme fırsatı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, kadınların sosyalleşmelerini, kendi hak ve yükümlülüklerinin farkında olmalarını ve kendi ayakları üstünde durabilmelerini sağlamaktadır (Diguid vd.,2015:22).

4. OSMANELİ KADIN GİRİŞİMCİLER KOOPERATİFİ

Osmaneli Kadın Girişimciler Kooperatifi, Osmaneli Belediyesi desteği ile 2019 yılında oluşturulmuş Osmaneli Belediyesi Sürekli Eğitim Merkezi ile birlikte yürütülen bir proje olarak kurulmuştur. Kooperatifleşme kapsamında asıl amaç Osmaneli’de yaşayan ev hanımlarının başta ailelerini için ek gelir ve kadınların ekonomiye kazandırılması için oluşturulmuş bir projedir.

Osmaneli Kadın Girişimciler Kooperatifi kapsamında üye sayısı 40 kişidir. Kooperatifleşme bünyesinde geçmişten günümüze gelen Lefke Bezi işçiliği, birçok tarımsal faaliyetin üretilip kadınlar tarafından işlenerek müşteriler ile buluşması, kadın elinin değdiği salça, reçel gibi ürünlerin üretilerek satışa sunulması, dokumalar, el işçiliği ürünleri gibi ürünler üretilerek satışa sunulmaktadır. Osmaneli Belediyesi bünyesinde faaliyete geçen kooperatifin temel bileşeni kadınların ekonomiye kazandırılması, ilçenin bilinirliğini arttırması, kadınların kendi ayakları üzerinde daha sağlam durmalarını sağlayan ve aynı zamanda globalde ekonomide yer aldıklarını belirten bir kuruluştur.

Osmaneli Kadın Girişimciler tarafından üretilen el emeği birçok ürün Tarım Kredi Kooperatifi bünyesinde ve marketlerinde, internet üzerinden online satış, anlaşmalı birimler üzerinden satış ve ilçede bulunan birçok noktadan ve satış ofislerinden temin edilmektedir.

Kadın Girişimciler için hazırlanan ve faaliyete geçen bu kooperatifleşme sürecinde 2014 yılından beri ilçede faaliyette bulunan Osmaneli Belediyesi Sürekli Eğitim Merkezinde üretilen ürünler ilçede yaşayan kadınları teşvik etmiştir.

Büyüyen ekonomiye katkıda bulunan kadınlar yerel işletmecilik ile globale açılmaya hazırlanırken ilçe ekonomisinin kalkınması, yatırım olanaklarının iyileştirilmesi ve kadınların

ekonomik anlamda gelişimini sağlayan bir kooperatifleşme süreci olarak hızla ve yükselen ivme ile çalışmalarına devam etmektedir.

5. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma, Osmaneli ilçesinde bulunan Osmaneli Kadın Girişimciler Kooperatifi bünyesinde yer alan 40 üye ile yapılan yüz yüze mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, anket tekniğinin kullanılmamasının temel sebebi kooperatif üyelerinin çalışmalarını bire bir gözlemleme ve çalışma sahaları içerisinde işlerini aksatmadan çalışmanın gerçekleştirilmesi sebebi ile kullanılmıştır.

Araştırmada, girişimci kadınların kooperatifleşmeye karşı tutumları ile bu tutumların yine kooperatifleşmeye etkileri incelenmiştir. Araştırmada kolayda örneklem modeli kullanılmıştır.

Araştırma hipotezleri ise şu şekildedir :

H₁: Osmaneli’de yaşayan kadınların gelir elde etmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Osmaneli’de yaşayan kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kadın kooperatifi kurmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmaya katılan Osmaneli’de yaşayan kadınların demografik özellikleri Tablo 1’ de verilmiştir. Araştırma bulguları kapsamında çalışmaya katılan kadınların %57,4 ‘ ü 41-60 yaş aralığındaki bireylerde, %23,6’ sı 31-40 yaş aralığında, %14,3 ‘ ü 61 yaş ve üzeri aralığında ve %4,7’ si 21-30 yaş aralığındaki kadınlardan oluşmaktadır. Bu veriler ışığında Osmaneli’de yaşayan girişimci kadınların geneli ve büyük bir çoğunluğu 41 ile 60 yaşındaki bireylerden oluşmaktadır. Bunun sebeplerinden biri genç nüfusun ilçe merkezinden ziyade büyük şehirlerde yaşıyor olması gösterilen sebepler arasındadır.

Tablo 1: Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde
21-30 yaş	2	%4,7
31-40 yaş	9	%23,6
41-60 yaş	23	%57,4
61 yaş ve üzeri	6	%14,3
Toplam:	40	%100

Tablo 2: Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Okuma yazma yok	2	%5
İlkokul	16	%40
Orta Okul	18	%45
Lise	4	%10
Üniversite	0	%0
Toplam:	40	%100

Tablo3: Medeni Durum

Medeni Hal	Frekans	Yüzde
Bekar	2	%5,2
Evli	28	%72,3
Dul	9	%22,5
Toplam	40	%100

Tablo4: Gelir Sağlayanlar

Gelir Sağlayanlar	Frekans	Yüzde
Eş	28	%69,8
Eş ve kendim	12	%30,2
Toplam:	40	%100

Tablo 5: Ailenin Geçim Kaynağı

Aile Geçim Kaynağı	Frekans	Yüzde
Bitkisel Üretim	1	%1,8
Hayvansal Üretim	2	%4,8
El Emeği	37	%93,4
Toplam:	40	%100

Tablo 6: Tarımsal Faaliyetlere Katılma Durumları

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Tarımsal Faaliyetlere Katılıyor	26	%65,2
Tarımsal Faaliyetlere Katılmıyor	14	%34,8
Toplam:	40	%100

Tablo 8: Kadınların Kendileri Gelir Etme Durumları

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Kendine ait gelir elde ediyor	19	%48,2
Kendine ait gelir elde etmiyor	21	%51,8
Toplam:	40	%100

Tablo 7: Kadınların Kazançlarını Elde Etme Nedenleri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Kendim için	3	%1,2
Çocuklar için	9	%23,6
Ev ihtiyaçları için	28	%69
Toplam:	40	%100

Tablo 8: Kooperatif Ortalık Kurma Durumları

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Aile bireyleri kooperatife ortaktır	2	%5
Aile bireyleri kooperatife ortak değildir.	12	%30
Kadınlar bireysel olarak kooperatife ortaktır.	25	%61
Kadınlar bireysel olarak kooperatife ortak değildir.	1	%4
Toplam:	40	%100

Tablo 9: Kooperatifçilik Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Kooperatifçilik hakkında bilgi ve donanıma sahibim	38	%95
Kooperatifçilik hakkında bilgi ve donanıma sahip değilim.	2	%5
Toplam:	40	%100

Kadınların Kooperatifçilik Örgütlenmelerine Göre Tutumları;

Katılımcıların, Osmaneli ilçesinde gelir elde etme durumları ile kooperatif kurmaları arasındaki ilişki incelendiğinde gelir elde ettikleri ve ürünlerini daha kolay ve profesyonel olarak ürünlerini satabildikleri için kooperatifçiliğe katılan ya da kooperatif kuran katılımcıların oranı %73,20 ‘ dir. Bu durum ışığında H₁ hipotezi kabul edilmektedir. Yani kadınların gelir elde etmeleri ile kooperatif kurmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 9 de belirtilen kooperatifçilik hakkında bilgi sahibi olan kişi sayısı %95’tir. Bu durumun bir sebebi de Osmaneli ilçesinde kadın girişimcilere destek veren ve kooperatif kurmadan önce kadınlara verilen eğitim dış etkindir ve bu durum araştırma hipotezini de etkilemektedir. Bu sebeple H₂

hipotezi kabul edilmekte ve kadınların kooperatifçiliği bilmeleri ile kooperatif kurmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular ışığında genel yoğunluk ‘‘arkadaşlarım ve komşularım ile kooperatif kurmak isterim’’ ibaresi %80,50 ile çoğunluk göstermektedir. Bu durumun devamında katılımcıların ailesinden ve yakın çevresinden destek görmesi unsuru kadın girişimcileri destekleyen ve teşvik eden bir unsurdur. Bu duruma katılımcıların %85,4’ ü katılmakta ve teşvik edildiğini göstermektedir. Sonuçlar incelendiğinde bireylerin kooperatif kurma ve kooperatife katılma yatkınlık düzeylerinden biri de çevresindeki bireylerin kooperatife katılmaları ve birbirlerini desteklemeleridir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, Bilecik ili Osmaneli ilçesinde yaşayan ve kooperatifçilik faaliyetlerine yeni giren kadın girişimciler ele alınmıştır. Mevcut girişimcilik faaliyetleri tespit edilmek, kooperatifçiliğe bakış açıları ve kooperatifçiliğe karşı tutumları izlenmek üzere ele alınmıştır. Kadın girişimcileri desteklemek ve güçlendirmek adına yapılan bu araştırma sonucuna göre, araştırmaya katılan kadınların %57,4’ lük kısmı 41- 60 yaş aralığında yer almaktadır. Osmaneli ilçesinde yaşayan genç nüfusun daha çok büyük şehirlere göç etmesine sebep olarak eğitimi için başka şehirlerde yaşamaya başlaması ve ekonomik refah düzeyi için büyük şehirlerde çalışmaya başlaması gösterilen sebeplerdendir. Bu sebeple Osmaneli ilçesinde girişimcilik faaliyetleri ile üretim ve pazarlama faaliyetlerinde genç nüfus yoğunluğu azdır.

Araştırmaya katılan mikro kadın girişimci ve girişimci adayları; tarımsal faaliyetler ve tarımdan elde edilen ham madde ve yarı mamül ile ürünler üretim satışa sunan, el emeği ile üretimi sağlanan ve hayvansal ürünlerden elde edilen mamüller ile faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Araştırmaya katılan mikro girişimci kadınların çoğunluğu elde ettikleri ürünlerin satış ve pazarlama konusu üzerindeki eksiklikleri sebebi ile satış performansları düşüktür. Bu sebep girişimci kadınların kooperatifleşmesine etki eden faktörler arasındadır. Aynı zamanda konu ile ilgili daha önce yapılan benzer çalışmalarda kadınların kendi kazançlarını sağlayamadıkları, eşlerine bağlı oldukları gözlenmektedir. Bu sonuçlar ile karşılaştırıldığında Osmaneli ilçesinde bulunan mikro kadın girişimcilerin kendi ücretlerini kazandıkları gözlenmektedir (Gülçubuk vd., 2011).

Araştırmada ve araştırmada kullanılan hipotezler ışığında kadınların bir kısmı ki bu kısım ham madde olarak tarım ürünlerini kullananlar kazançlarının ya da çalışmalarının bir kısmı mevsimsel olarak dalgalanmaktadır. Bu durumun sebebi tarımsal faaliyetler ile elde edilen

gelirler ve ilçede kadınlar için tahsis edilecek ya da kullanılacak güçlü bir soğuk hava deposunun bulunmamasından da kaynaklanmaktadır. Bu sebeple ürünlerin satışlarının ve üretimlerinin mevsimsel dalgalanmanın yaşanmaması ve satışlarının düzenli bir ivmede gerçekleşmesi için kooperatifleşmeye eğilimleri artmaktadır. Aynı zamanda çalışma kapsamında gözlenen değerler ve çalışma ortamı ışığında kadınlar üretimlerinde birbirlerine yardım etmekte ve imece usulü ile çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Bu durum ise yardımlaşma ve dayanışma ışığında kadınların kooperatifleşmeye karşı tutumlarını etkilemektedir.

Osmaneli ilçesinde yaşayan girişimci ve girişimci aday kadınlar kooperatifleşme hakkında gerekli bilgilere sahip ve bu durum tutumlarını olumlu etkilemektedir. Bu durum kooperatifleşme sürecini de olumlu yönde etkilemekte ve kadınları teşvik etmektedir. Kadınlara kooperatifleşme sürecinde bilgi verilmesi, eğitim düzenlenmesi ve kadın girişimcilerin bilinçlendirilmesi bu konuda kadınların girişimcilik ve kooperatifleşme konusunda yollarını açmaktadır. Girişimci kadınlar ya da kooperatifleşme yolunda girişimci kadınlara Bilecik Ticaret İl Müdürlüğü, Bilecik Tarım İl Müdürlüğü, Osmaneli Kaymakamlığı, Osmaneli Belediyesi tarafından desteklenen ve projelendirilen bir süreç olması kadınları hem teşvik etmiş, hem ekonomiye kazandırılmasında öncü olmuş hem de bilinçlenerek destekli bir kalkınma projesi olma yolunda doğru ve sağlam adımlarla ilerlemektedir. Ancak bu durum destek projeleri ile kalmamalı ve devamında kadınlarda e- ticaret, pazarlama, yöneticilik gibi eğitimler ile desteklenmeye devam edilmesi gerekmektedir. Bu sayede kooperatifleşmeden beklenen desteklerin sağlanmasında yardımcı olacak ve yön gösterecektir.

Bu araştırma başta kadınların kooperatifleşmesi konusunda destek sağlamakta aynı zamanda desteğe ihtiyacı olan ve ekonomik olarak ülkeye destek sağlamaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlar yoğunlukla geçimlerini tarımsal ve el emeği ile üretilen ürünler ile sağlamakta ancak pazarlama faaliyetlerini kolaylıkla ve doğru bir şekilde gerçekleştirememektedir. Bu durum ülkede ve özellikle kırsal bölgede üreticiden daha çok güçlenen ve güçlü pazarlama faaliyetlerini gerçekleştiren aracı kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Burada önemli olan amaçlardan biri de üreticiden direkt tüketiciye ulaşacak ürünler ve aracılardan pazarın kaymağını alması yerine üreticilerin daha iyi kazanç elde etmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda kadınların örgütlenme bilincinin oluşturularak kadınların kooperatifleşme sürecinde yardımcı ve destekleyici olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma yalnızca Osmaneli ilçesinde yaşayan girişimci ve girişimci aday kadınların kooperatifleşme süreçlerini ele aldığı için kısıtlı bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

- Ağca, Veysel ve Yumuşakipek, Handan (2015). "Girişimcilik ve Girişimcilik Trendini Yükselten Güçler". Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular. Ed. B. Güven ve E. Kaygın. İstanbul: Siyahinci Yayınları. 9-35.
- Aslan, Şebnem ve Atabey, Ayşegül (2007). "Küresel Rekabette Kadın Girişimcilerin Rolü ve Türk Kadın Girişimci Tipolojisi". Journal of Azerbaijani Studies 1-17.
- Başar, Mehmet (2005). "Girişimcilik ve Girişimcinin Özellikleri". Girişimcilik. Ed. Y. Ülper Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. 1-18.
- Batum, Ufuk vd. (2014). "Ankara'da Kadın Girişimciliği: Örnekler ve Yol Haritası". Ankara Kalkınma Ajansı. (<http://www.kagider.org/docs/default-source/Raporlarve-Sunumlar/ankarada-kadin-girisimcilik.pdf?sfvrsn=12>, 14 Ekim 2018'de erişildi.)
- Bozkurt, Öznur (2006). "Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi." Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 2 (1): 93-111.
- DİĞÜİD, F., DURUTAŞ, G. ve WODZİCKİ, M. (2015). "Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu", Dünya Bankası Projesi, Türkiye'de Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi (2012-2017).
- Dinçel, Salih (2016). Lojistik Yönetimi ve Girişimcilik. İstanbul: Hipernik Yayınları, s:81.
- Doğaner, E. Aslan (2014). Girişimcilik Okulu. İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Durak, İbrahim (2011). "Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları: Bir Alan Araştırması". Yönetim Bilimleri Dergisi 9 (2): 195-213.
- Erdoğan, Deniz (2014). "Feminist Kuramlar-Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm; Radikal Feminizm ve Marksist Feminizmin Orta Yolu Olarak Sosyalist Feminizm". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. Ankara: 2-21.
- GEM (2010) "Entrepreneurship in Turkey". (<https://www.gemconsortium.org/countryprofile/> 116, 21 Ocak 2019'da erişildi.).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2012). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Güney, Semra (2008). Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular. 3. Cilt. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güven, Bülent (2015). Stratejik Girişimcilik: Çiğköfte Sektörü Üzerine Ampirik Çalışma. İstanbul: Veritas Yayıncılık.

Johnson, Kevin D. (2013). The Entrepreneur Mind. 1.Cilt. America.

Karabat, Burçin Çetin ve Sönmez, Özge Alev (2012). “Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Rolü”. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi 2 (1) : 1-12.

Kaygın, Erdoğan ve Güven Bülent (2013). ”Girişimcilik”. Farklı Boyutlarıyla Kadın Girişimcilik. Ed. Kaygın E. ve Güven B. İstanbul Veritas Akademi. 1-15 .

Kaygın, Erdoğan ve Güven Bülent (2013). ”Global Arenada Kadın Girişimciler”. Farklı Boyutlarıyla Kadın Girişimcilik. Ed. Kaygın E. ve Güven B. İstanbul Veritas Akademi 29-49

Kaygın, Erdoğan ve Güven, Bülent (2015). Güçlü Kadınlar: Türkiye’de Kadının Girişimciliği. İstanbul. Veritas Yayıncılık

Kaygın, Erdoğan ve Güven, Bülent (2015). “Girişimci Olmayı Belirleyen Faktörler”. Girişimcilik: Temel Kavramlar, Girişimcilik Türleri, Girişimcilikte Güncel Konular. Ed. Kaygın E. ve Güven B. İstanbul: Siyahinci Akademi Yayınları 31- 49.

Keskin, Sevtap (2014). ”Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Durumu”. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 9 (1): 71-94.

Keskin, Sevtap (2017). ”Kadın ve Erkek Girişimciler Arasındaki Farklılıklar”. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi 1 (1): 63-76.

Morçin, Sine Erdoğan (2013). ”Türk Kültüründe Kadın Girişimciliği: Kavramsal Bir Değerlendirme”. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 8 (2): 167-190.

ÖZDEMİR, G. (2010) “Yoksullukla Mücadelede Kadın Kooperatifleri Deneyimi”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, İstanbul.

Şeşen, Harun ve Basım, Nejat (2012). “Demografik Faktörler ve Kişiliğin Girişimcilik

Niyetine Etkisi: Spor Bilimleri Alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencileri
Üzerine Bir Araştırma”. Ege Akademik Bakış Dergisi Özel sayı 12: 21-28.

Thurik, Roy ve Verheul, Ingrid (2000). Start-up capital: Differences between male and female entrepreneurs: Does Gender Matter (https://www.researchgate.net/publication/5069088_Start-Up_Capital_Differences_Between_Male_and_Female_Entrepreneurs_Does_Gender_Matter, 3 Ekim 2018’de erişildi)

Yetim, Nalan (2002). ”Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği”. Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences 2 (2): 79-92.

SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK ÜZERİNE

Arş. Gör. Onur HAMURCU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku A.D.

<https://orcid.org/0000-0002-0433-0184>

ÖZET

Anayasalar, birey hak ve özgürlüklerini koruma altına alarak, devlet otoritesini sınırlandırma amacı taşıyan hukuki metinlerdir. Anayasacılık faaliyeti de esasında anayasaların hazırlanma sürecini ifade eder. Kurucu iktidarlar tarafından hazırlanan ya da değiştirilen anayasalar liberal anayasacılık olarak adlandırılabiliriz. Klasik anlamıyla kullanıldığı takdirde, yöneten erke anayasal meşruiyet kazandırır. Bu durum günümüz anayasacılık anlayışı açısından tercih edilen ya da en azından tercih edilmesi beklenen metottur.

Liberal anayasacılıkla birlikte doktrinde farklı türde anayasacılık anlayışları da yer almaktadır. Birey özgürlüklerinden ziyade, devletin yegâne emeline giden bir yol haritası görünümüne sahip anayasa yapma faaliyetine sosyalist anayasacılık ya da özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra militan anayasacılık olarak adlandırılabiliriz, militan demokrasi anlayışına hizmet eden, anayasaların kendilerini ve kurdukları demokratik düzeni koruma altına alan hükümler içerdiği anayasacılık gibi. Bunlara ek olarak anayasalar kendi içlerinde katı-yumuşak, yazılı-yazısız, kazuistik-çerçeve gibi klasik ayrımlara sahiptir.

Suistimalci anayasacılık kavramı ise genel sınıflandırmalara göre daha güncel bir kavramdır. Şayet anayasa yapımı ya da değişikliği sürecinde, liberal anayasa düşüncesinden kopularak birey özgürlüğü ön planda tutulmaksızın, yalnızca yöneten erkin siyasi faaliyetlerine hukuki zemin hazırlama amacı güdülmüş ise bu durumda suistimalci anayasacılık faaliyetinden söz edilebilir. Kısaca yapılan anayasa değişikliği ile devletin demokratik karakteri zarar görmüştür.

Bu bakımdan anayasa değişiklikleri ve düzenlemeleri yapılırken diğer sınıflandırmalara göre daha modern ve bir nebze de olsa da göz ardı edilen suistimalci anayasacılık kavramı irdelenmesi ve üzerinde durulması gereken bir konu olup bu durumu bertaraf etmenin yolları kısaca anayasa yargısına sahip olmak, toplumda yerleşmiş bir demokrasi kültürünün varlığı ve belirli düzeyde katı bir anayasanın varlığı olarak sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Anayasacılık, Liberal Anayasacılık, Suistimalci Anayasacılık

SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK ÜZERİNE

I. GİRİŞ

Günümüzde anayasasız bir devlet neredeyse kalmamıştır. Anayasalar bir devletin kuruluşunu düzenlemekle birlikte birey hak ve özgürlüklerinin de garantörüdür. Anayasacılık faaliyeti de esas olarak anayasaların hazırlanması faaliyeti olup temel amaç, liberal demokrasiye uygun olarak, temel hakların korunmaya alındığı ve devlet otoritesinin sınırlandığı bir devlet düzeni inşa etmektir.

Anayasaların temel amacı devlet otoritesini sınırlandırırken devlet organlarını da hukukla bağlamaktır. Anayasaları olmasına rağmen ne yazık ki her devlet için aynı durum söz konusu değildir. Bir devletin ideal anlamda anayasal bir devlet sayılabilmesi için anayasal düzenin nasıl işlediği ve anayasal sınırlara ne ölçüde riayet edildiğinin belirlenmesi gerekir (Turhan,2005).

Çalışmamızda öncelikle anayasa ve anayasacılık kavramları üzerinde duracağız. Ardından klasik demokrasi kavramı ile çatışması bağlamında suistimalci anayasacılık ile karıştırılması muhtemel militan demokrasi anlayışı ve getirdiği anayasacılık fikri ele alınacaktır. Son olarak ise suistimalci anayasacılık kavramı üzerinde durularak somut örnekler incelenecek ve sonuç bölümünde çözüm önerileri yer alacaktır.

II. ANAYASA VE ANAYASACILIK KAVRAMI

Anayasa kavramı hukuk dünyası içerisinde, diğer kavramlara göre nispeten daha yeni ve modern bir kavramdır. Tarihteki ilk anayasanın 1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasası olduğu düşünüldüğünde kavramın yakın geçmişe ait olduğu açıkça görünmektedir.

Anayasalar, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini devlet otoritesi karşısında koruma altına alan ve devlete de anayasal sınırlar içerisinde hareket serbestisi tanıyan, devletin temel organlarını ve aralarındaki ilişkiyi kuran hukuki belgelerdir (Gören,2019). Tanımdan hareketle anayasalarda iki olgunun olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki bir anayasanın devlet organlarını kurması ve aralarındaki ilişkiyi tesis etmesidir. Daha önemli olan ve anayasanın ruhu kavramıyla eşleştirilebilecek olgu ise anayasanın devlet otoritesini sınırlandırarak bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin garantörü olmasıdır.

Teziç, anayasa hukukunun tanımını şu şekilde yapmaktadır, “bir iç kamu hukuku olarak, devletin temel kuruluşunu, işleyişini, iktidarın el değiştirmesini ve iktidar karşısında bireylerin özgürlüklerini inceleyen bir disiplindir.” (Teziç,2013)

Erdoğan anayasaların özünün iktidarı sınırlandırmak olduğunun altını çizerek ve anayasacılığın gereğini şu şekilde ifade eder, “devletin temel işlevlerinin farklı organ ve makamlar arasında paylaştırılmasını ve bu organların birbiriyle dengelenmesini, temel hakların anayasal olarak tanınıp güvence altına alınmasını, devlet iktidarının belli hukuk kurallarına bağlanmasını ve bütün bu hususların nihai güvencesi olarak bağımsız mahkemelerin tesisi...” (Erdoğan,2015) Bu gereklerden de açıkça görüldüğü üzere anayasacılık, anayasalar tarafından kuvvetlerin ayrılmasını ve dengelenmesini sağlayarak, temel hakların korunmasını sağlama düşüncesidir.

Bu bağlamda anayasalar ve anayasacılık birlikte ele alındığında, anayasalar her ne kadar yazılı bir şekilde hukuki metinler halini almaları bakımından, çok eski sayılmasalar da devlet otoritesinin sınırlandırılması fikri daha eskilere dayanmaktadır. Söz gelimi 1876 Kanun-i Esasi ilk anayasamız olsa da iktidar otoritesini sınırlandırmaya yönelik anayasal belgelerin varlığı, anayasacılık düşüncesinin, anayasanın varlığından daha eski olduğuna delil teşkil eder.

Anayasacılık faaliyetinin temelini iktidar gücünün sınırlandırılması ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunması isteği oluşturur. Anayasa devlet organını kurar ve kurduğu organın da güç kullanma yetkisi kendi belirlediği sınırlar içerisinde kalır. Bu şekilde devlet organlarının güçleri sınırlandırılmış olur ve birey hak ve özgürlükleri de koruma altına alınmış olur. Bu amacın gerçekleştirilmesi ise kanunlardan üstün olmak ve daha zor değiştirilme usulüne sahip olmaktır (Gözler,2013).

Anayasacılığın sınıflandırılması pek çok başlık altında yapılmaktadır. Anayasalar öncelikle yazılı ya da yazısız olmalarına göre ayrılırlar. Yazılı anayasalar metin haline getirilmiş anayasaları ifade ederken yazısız anayasalar, anayasal ilkelerin uygulamalar ve teamüllerle işlediği devletler için kullanılmaktadır (Turhan,2005). Sert ve yumuşak anayasa ayrımı ise anayasaların değiştirilme usulüne ilişkin olup, kanunlardan daha zor değiştirilme usulüne sahip anayasalar sert ya da katı anayasalar olarak adlandırılırken, kanunlarla aynı usulde değiştirilebilen anayasalar yumuşak ya da esnek anayasalar olarak adlandırılmaktadır (Kaboğlu,2012). Maddi ve şekli anayasa ayrımı ise anayasanın içeriğine ilişkin olup, maddi anlamda anayasa devletin organlarının kuruluşu ve işleyişini içeren anayasaları ifade ederken şekli anlamda anayasa normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunan ve kanunların kendisine uygun olmak zorunda olduğu, kanunlardan daha zor usullerle değiştirilebilen anayasaları ifade eder (Gözler,2013).

Anayasacılık faaliyetine ilişkin önemli bir ayrım anayasaların uygulanmasına ilişkindir. Sartori ve Loewenstein'in farklı isimlerle yaptıkları ayrımlara göre, garantist (Sartori) ya da normatif (Loewenstein) anayasalar, gerçek anlamda anayasalar olup iktidarı gücünü sınırlandırmaktadır. Sartori, siyasal hayatla benzeşmeyen anayasalara sahte anayasalar derken, Loewenstein, anayasal ilkelerin uygulanmadığı anayasalara nominal anayasalar demektedir. Yalnızca anayasa adını taşıyan fakat esasında iktidar gücüne hizmet eden ve anayasacılığın anlamını bünyesinde taşımayan anayasalara ise Sartori sözde anayasalar derken Loewenstein semantik anayasalar demektedir (Anayurt,2018).

Konumuz kapsamında ise anayasacılık faaliyetinin farklı bir türünü ele alacağız. Bu bakımdan anayasaların sınıflandırılmasını iki ana başlık altında incelemeyi görüyoruz. Liberal anayasacılık ve liberal olmayan yani illiberal anayasacılık.

A. LİBERAL ANAYASACILIK

Liberal anayasacılık esas olarak anayasacılığın olması gereken formudur. Anayasalar bireylerin temel hak ve hürriyetleri gözetilerek hazırlanmış ve devlet otoritesi çeşitli araçlarla sınırlandırılmıştır. Devletin siyasi rejiminden bağımsız olarak ismini alan kavram yalnızca anayasanın liberal karakterine atıf yapmaktadır. Felsefi temelinden hareketle bireyin, devlet karşısında üstün tutulduğu bir anlayış benimsenmiştir.

İktidar gücü sınırlandırılmış devlet modeli liberal siyaset teorisine dahildir. Bunun gereklerinden ilki devletin görev alanını sınırlandırmak suretiyle birey özgürlüğünü artırmaktır. İkinci gereksinim ise liberal anayasacılık ile örtüşen, kuvvetlerin tek elde toplanmasına engel olunmasıdır. Bunun yollarını Erdoğan, “kuvvetler ayrılığı,” frenler ve dengeler sistemi” veya “federalizm” olarak ifade eder (Erdoğan,2015).

Liberal anayasacılık, kuvvetlerin ayrılmasını ve dengelenmesini, bu şekilde de birey özgürlüklerinin korunmasını ve kullanım alanının genişletilmesini ifade eden anayasacılık anlayışıdır. Bu anlayışın tersine hizmet eden her türlü girişim, kuvvetler ayrılığını ihlal etmek ya da birey hak ve özgürlüklerini sınırlandırmak gibi, illiberal anayasacılık faaliyeti olarak addedilebilir. Bu bakımdan suistimalci anayasacılık da esas olarak liberal anayasacılık düşüncesine aykırı anayasal düzenlemeler yapılmasıdır. Bundan daha geniş olarak her devletin kendine özgü bir demokratiklik değeri olması sebebiyle, bu değeri tahrip eden her düzenleme suistimalci anayasacılık anlamına gelmektedir.

Günümüzde tarihsel sürecin de getirdiği bilgi birikimi ile birlikte ideal anayasacılık faaliyetinin liberal anayasacılık olacağı kanaatindeyiz. Bunun nedeni ise, devlet toplum içerisinde güç kullanma tekeline sahip tek mekanizmadır ve bu gücün sınırsız ya da kontrol edilemez hale gelmesi demokrasiye değil olsa olsa tiranlığa ve despotizme yol açar. Devletin sınırlandırılması ise anayasa vasıtasıyla yapıldığı için liberal anayasacılık fikri üzerine inşa edilen anayasalar bizim de kabul ettiğimiz, anayasaların ruhuna uygun anayasacılık faaliyeti olarak belirmektedir (Erdoğan,2002).

B. İLLİBERAL ANAYASACILIK

Liberal anayasacılık dışında liberal olmayan anayasacılık kavramı ise bir ideoloji ya da fikrin anti-demokratik tezahürlerinin anayasalara yansımaları şeklindedir ve suistimalci anayasacılık kavramından belirli durumlarda ayrılır.

Öncelikle devlet yönetimi tarafından kabul edilen sistem sosyalist ya da faşist bir sistem olabilir. Bu şartlar altında devlet anayasası da bu sistemlerin özelliklerini barındıracaktır. Anayasal bir demokrasinin sağlanmadığı ve toplumsal meşruluğun yalnızca göstermelik seçimlerde arandığı anti-demokratik rejim anayasaları genel olarak illiberal anayasalar sınıfındadır.

İlliberal anayasacılık örneği olarak sabit bir anayasa şekli öngörülemez. Fakat örnek vermek gerekirse anayasacılık anlayışından hareketle sosyalist anayasacılık, illiberal bir özellik taşımaktadır. Sosyalist devlet modeli Marksist düşüncenin temel alındığı devlet modelidir. Bu nedenle liberal demokrasilerden farklı olarak özgürlük anlayışı da kendine özgü ve farklıdır. Keza plüralizm ya da örgütlülük anlayışı da kendine özgü olup totaliter bir yapıdadır. Bu açılardan sosyalist anayasacılık, illiberal anayasacılığın örneklerinden biridir (Teziç,2013 / Kaboğlu 2012). Buradan hareketle faşist totaliter sistemlerin anayasaları da erklerin birbirleri içerisine geçtiği, kişi ya da zümre diktasına yol açması sebebiyle illiberal anayasacılık anlayışı ile hazırlanmaktadır.

İlliberal anayasacılık da suistimalci bir tavır yoktur. Doğrudan doğruya bir demokrasi karşıtlığı mevcuttur. Bu bakımdan iki kavram, sonuç olarak aynı ya da benzer bir noktaya ulaşsa da yöntem bakımından farklılık arz eder. İlliberal bir anayasa ile kurulan, demokratiklik değeri düşük bir ülkenin yapılan değişiklikle daha da az demokratik hale gelmesi suistimalci anayasacılıktır.

III. MİLİTAN DEMOKRASİ ANLAYIŞININ ANAYASACILIK YANSIMALARI

Suistimalci anayasacılık bahsine geçmeden önce üzerinde durulması gerektiğini düşündüğümüz bir diğer konu, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası anayasacılık fikrini etkileyen demokrasi anlayışıdır. Nazi Almanyası'nın tecrübesinin ardından militant demokrasi anlayışı, liberal anayasaların kötüye kullanılarak anti-demokratik bir yönetime sebebiyet vermesinin önlenmesi amacıyla, bir dizi anayasal tedbirin alınmasını ifade etmektedir (Hakyemez,2001).

Klasik demokrasi anlayışı düşüncenin herhangi bir vasıta ile sınırlandırılmasına karşıdır. Çoğulcu bir anlayışı ifade eden liberal demokrasi anlayışına göre ise bütün siyasi düşünceler demokrasinin gereklerine uygun olmak koşuluyla iktidar yarışında var olabilmelidir. Liberal demokrasi anlayışı barışçıl bir düzen içerisinde kalmak koşuluyla bütün görüş ve düşüncelerin varlığını kabul eder (Turhan,2005). Militan demokrasi anlayışı ise gerektiğinde anayasal hükümlerle bazı fikirlerin, düşüncelerin ya da oluşumların önlenmesi gerektiği temeline dayanır.

Militan demokrasi anlayışına örnek verecek olursak, anayasalarda yer alan, devletin demokratik olma özelliğine vurgu yapan ve bu maddelerin değiştirilemeyeceğine ilişkin hükümler militan demokrasi anlayışının ürünleridir. Keza totaliter fikirlere yönelik politika yasağı getirmek de militan demokrasi anlayışına verilebilecek örneklerdendir.

Militan demokrasi anlayışında söz konusu olan, esasında illiberal bir anayasa yapmak değildir. Her ne kadar klasik anlamıyla liberal düşünce ile bağdaşmayacak olsa da birtakım kurallar getirerek anayasa ile kurulan demokratik düzenin, hukukun dolanılarak bertaraf edilmesinin önüne geçmektir.

IV. SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK

A. GENEL KAVRAM

Suistimalci anayasacılık kavramı, anayasaların ya da anayasacılığın sınıflandırılmalarına ilişkin yeni bir kavramdır. Suistimalci anayasacılık, anayasaları siyasi amaçlarla demokratik olmayan bir şekilde değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle var olan anayasa, siyasilere hukuki meşruiyet kazandırması için bir paravan görevi görmektedir.

Landau, suistimalci anayasayı, *anayasa değiştirme mekanizmalarının kullanılması ile devletin demokratiklik değerinin gözle görülür derecede düşürülmesi* olarak tanımlar. Bu değişiklikler genel olarak anayasa eklemeleri ya da anayasa değişiklikleri gibi resmi ve legal yollardan yapılmaktadır. Yapılan değişiklik ile birlikte devlet “daha az demokratik” bir kimliğe bürünmektedir. Yazar kavramı Nazi Almanyası ile farkından hareketle şu şekilde açıklar; Nazi Almanyası örneğinde anayasacılık faaliyeti doğrudan demokrasinin yok edilmesi için kullanılmıştır. Suistimalci anayasacılıkta ise geniş bir alan vardır. Hibrid ya da yarı otoriter rejimlerde anayasacılık faaliyeti görevdekilerin görevde kalmasına devam edebilmesi için suistimal edilmektedir (Landau,2013).

Suistimalci anayasacılık yalnızca liberal anayasaların deforme edilmesiyle ilgili değildir. Anayasa içerik olarak otoriter karakterli olsa da yöneten sınıfın siyasi amaçları için değişiklik yapıyorsa yine anayasa suistimal ediliyor demektir. Örneğin, siyasi partilerin çeşitli yan kuruluşlarının yasaklanması,

ülkemizde darbe dönemi sonrasında görüldüğü gibi, anti-demokratik bir tavidir. Buna rağmen bir anayasa böyle bir düzenleme içerebilir. Anayasa liberal olmayan bir anayasa olarak sınıflandırılabilir. Fakat yönetenler tarafından yalnızca belirli fikirleri savunan, belirli partilere ilişkin bu yasağın kaldırılması, suistimalci anayasacılık faaliyeti anlamına gelir. Çünkü önemli olan özgürlüğün, toplumun her kesimi için eşit şekilde dağıtımının sağlanmasıdır. Şayet düzenleme tüm siyasi partilere ilişkin olsa idi bu durumda liberal anayasacılıktan bahsedilebilirdi. Bununla birlikte farazi olayımızda yöneten kesim yapılan değişiklik ile birlikte özgürlükçü olduğunu ileri sürebilecek ve hukuki meşruiyetini kendince pekiştirmeye çalışacaktır.

Suistimalci anayasacılığa ilişkin tespitler net bir şekilde yapılamaz. Fakat genel bir çerçeve çizmek gerekirse özellikle iktidarın bir şekilde değişmesinin engellenmesi ya da zorlaştırılmasına yönelik anayasa değişiklikleri, yöneten erkin görev süresinin normalden, daha doğru bir ifadeyle olması gerekenden daha uzun bir süreye yayılmasına ilişkin değişiklikler, temel hak ve hürriyetlerin korunması gibi görünen düzenlemelerin özleri itibariyle kısıtlamalar ve hakların kullanımını zorlaştırıcı hususlar içermesi gibi örnekler verilebilir.

Suistimalci anayasacılığın bir diğer görünüşü ise anayasaya aykırı anayasa değişiklikleridir. Şekil olarak anayasal bir hukuk kuralı olduğundan kuşku duyulmayan bir düzenleme esasen özünü kaybetmiş bir halde olabilir. Bu da doğrudan demokrasinin özünün yıpranmasına sebebiyet verir. Özbudun'un tabiriyle suistimalci anayasacılık "*anayasaların içten çökertilmesi*" dir (Özbudun,2019).

B. ÖRNEKLER

Kolombiya tarihsel süreç içerisinde birkaç istisnai dönem dışında demokratik olarak nitelendirilmektedir. Genellikle devlet başkanları da gücün tek elde toplanması ve devam ettirilmesinin önlenmesi amacıyla tek dönem için seçilmektedir. 2002 yılında geleneksel iki partili sistemin dışından, üçüncü bir alternatif olan Alvaro Verez, Başkan olarak seçilmiştir. Şiddet olaylarının düşmesi ile artan popülaritesi ve anayasa değişikliklerinin yalnızca salt çoğunlukla yapılabilmesinden istifade ederek devlet başkanlarının tek dönem seçilebileceğine ilişkin anayasal kuralı değiştirmiştir. İki dönem seçilme kuralı ile birlikte Kolombiya Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuş ve Mahkeme ikinci bir dönemin uluslararası örneklerinden de hareketle normal sayılabileceğine fakat ikiden fazla dönemin anayasal olmayacağına hükmetmiştir. İkinci dönemini kazandıktan sonra yaşanan üçüncü dönem tartışmaları ise Mahkeme'nin, üçüncü dönemle birlikte başkanın fazlaca güç sahibi olarak demokrasiyi zayıflatabileceği gerekçesiyle, reddedilmiştir (Landau,2013).

Diğer örnek Venezüella örneğidir. 1998 yılında Hugo Chavez, geleneksel iki parti karşısında bağımsız olarak yüzde elli altı oy alarak devlet başkanı seçilmiştir. Chavez'den önce gayet güçlü olan ve birkaç on yıl iktidarın sahibi olan partiler, Chavez'in seçildiği dönemde desteklerini kaybetmiş ve kendi iç sorunlarıyla uğraşmakta idi. Chavez devam eden süreçte kendi pozisyonunu korumak ve muhalefeti etkisiz hale getirmek amacıyla anayasanın değiştirilmesini önermiştir. Zira o dönemki anayasaya göre anayasa değişikliği yalnızca meclis tarafından yapılabilirdi ve Chavez halkın kendi anayasasının doğal kurucuları olduğunu ve istenirse referandum yoluyla değişiklik yapılabilceğini ileri sürdü. Yüksek Mahkeme tarafından da bu husus onaylandı ve Chavez seçime ilişkin ilkeleri yalnızca kendisi için kaleme aldı; partisi seçimlerde yüzde altmış oy almasına rağmen meclisin yüzde doksanına sahip

oldu. Bir dizi muhalefeti etkisiz hale getirme işleminin ardından Chavez Yüksek Mahkeme'yi de kapattı. Devam eden süreçte Chavez, dört yıllık başkanlık süresini de altı yıla çıkarmış ve yeni hükmün kendisini bağlamayacağından hareketle, fazladan on iki yıl daha iktidarda kalmıştır (Landau,2013).

V. SONUÇ

Suistimalci anayasacılık hangi anayasa türü olursa olsun, var olan anayasanın siyasi amaçlar uğruna, deforme edilmesidir. Anayasaların katı-yumuşak, düzenleyici-çerçeve anayasa olmaları gibi sınıflandırmalar ya da var olan anayasalar üzerinden yapılan, anayasanın ruhunu içerip içermediğine dair sınıflandırmalardan farklı olarak suistimalci anayasacılık anayasası olan her devletin geçirebileceği bir süreçtir. Elbette sürecin sonu demokratiklik değeri düşmüş ve tahrip edilmiş bir devlet olacaktır.

Suistimalci anayasacılıktan bahsedilmesinin diğer bir koşulu da anayasalarda, liberal demokratik değerlerden uzaklaşılması neticesine götüren değişikliklerin yapılmasıdır. Otoriter bir rejimden özgürlükçü bir rejime herhangi bir yol ile geçildikten sonra anayasanın demokratik bir kimliğe bürünmesi için yapılan çalışmalar suistimalci anayasacılık kapsamında değil olsa olsa militan demokrasi anayasacılığı olarak nitelendirilebilir.

Suistimalci anayasacılığa karşı kanaatimizce, Anayasa Mahkemeleri en önemli bariyerlerden biridir. Anayasaların esaslarına ilişkin ilkelerin değerlendirilmesi ve yargının siyasete tahakkümü arasında bir denge kurularak, demokratik değerlerin korunması ve yıpranmaması için Anayasa Mahkemelerine büyük görev düşmektedir. Bununla birlikte siyasi gücü ele geçiren iktidarın anayasayı kolayca değiştiremeyeceği, nitelikli çoğunluk aranan bir katı anayasa sisteminin de olması hayati önemdedir.

Son olarak anayasal değerlerinin suistimal edildiğinin farkındalığına sahip bir toplumun varlığı, bu anlayışa bariyer olacaktır. Bunun için de elbette hukuksal meşruiyetin önemin siyasi kültürünce benimsenmiş bir toplumun, en azından seçmenlerin varlığı son derece önemlidir. Zira anayasa mahkemeleri de anayasalar tarafından kurulmuştur ve yöneten erk tarafından atanan kişilerce işleyişini sürdürür. Bu bakımdan toplumsal anlamda demokratik ilkelere bağlı, hukuksal meşruiyetin benimsenmiş olması her bakımdan koruyucu işlev görecektir, yöneten erke de daha en başından toplumsal meşruiyeti kaybetme riskini göze aldırmayarak, anayasanın suistimal edilmesine müsaade etmeyecektir.

KAYNAKÇA

ANAYURT Ömer, Anayasa Hukuku Genel Kısım, Seçkin Yayınevi 1. Baskı, Ankara 2018.

ERDOĞAN Mustafa, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, 12. Baskı, 2015.

ERDOĞAN Mustafa, Anayasa ve Özgürlük, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2002.

GÖREN Zafer, Yetkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2019, Anayasa Hukuku.

GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 4. Baskı, Bursa 2013.

HAKYEMEZ Yusuf Şevki, “İkibinli Yıllarda Militan Demokrasi’nin Güncelliği” Federal Almanya, Avusturya ve Türkiye Örnekleri, Libaral Düşünce, Bahar 2001.

KABOĞLU İbrahim Özden, Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar, Legal Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul 2012.

LANDAU David, Abusive Constitutialism, 47 U.C.D. L. Rev. 189(2013).

ÖZBUDUN Ergun. Anayasalcılık ve Demokrasi, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2019.

TEZİÇ, Anayasa Hukuku, Beta Basım Yayım, 16. Baskı, İstanbul 2013.

TURHAN Mehmet, Anayasal Devlet, Naturel Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2005.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ (Elazığ ili örneği)

Doç. Dr.Sinan YALÇIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,Eğitim Fakültesi, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-002-2372-9035>

Yüksek lisans öğrencisi, Emine AYDIN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-0756>

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerini kullanım durumlarına ilişkin görüşleri araştırılmıştır. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir.Görüşme formunda okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerini kullanma durumlarına ilişkin görüşlerini elde etmek için açık uçlu beş adet soru sorulmuştur.Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Elazığ merkez ve ilçelerindeki devlet okullarında görev yapan okul öncesi öğretmenleri arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 20 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır.Görüşmede elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerinin kullanımına ilişkin genel itibariyle olumlu bir tutum sergiledikleri, çağın gereklerine göz yumulmayacağı gerçeğinin bilgisinde oldukları gözlenmiştir.Araştırma sonucunda; öğretmenlerin tümünün eldeki imkanlar dahilinde eğitim teknolojilerini sınıflarında,derslerinde ve etkinliklerinde aktif olarak kullandıkları, eğitim teknolojilerinden en fazla müzik, Türkçe, matematik, oyun ve fen etkinliklerinde yararlandıkları, bilişim teknolojilerini kullanırken öğretmenlerin bazı hususlara dikkat ettikleri ve süreçte zaman zaman çeşitli sıkıntılarla karşılaştıkları görülmüştür. Bazı devlet okullarında ve bazı köy okullarında çalışan öğretmenlerin okullarındaki teknolojik altyapı yetersizliği ve teknolojik imkanların kısıtlı olması,ihtiyaç durumunda teknik destek bulma konularında zaman zaman sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra teknolojinin kullanıcısı olan öğretmenlerin teknoloji konusunda yeterli bir eğitimlerinin olmadığı saptanmış, eğitim teknolojileri alanında öğretmen eğitimlerinin düzenlenmesi ve öğretmenlerin bu eğitimlere katılımlarının sağlanmasının gerekliliğisonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer önemli husus ise fırsatları artırma ve teknolojiyi iyileştirme hareketi olarak bilinen FATİH Projesinin fırsat eşitliği kapsamında büyük önem taşımasının yanı sıra bazı okullara hala ulaşılammış olması da teknolojik anlamda büyük bir eksiklik olarak kaydedilmiştir.

Anahtar sözcükler: Okul öncesi öğretmeni, eğitim teknolojileri, beceri

THE VIEWS OF PRESCHOOL TEACHERS ON THE USE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES (Example for Elazığ city)

ABSTRACT:

In this study,the opinions of preschool teachers on the use of educational technologies were investigated.The method of the research is designed as a qualitative research method.The data of the research were obtained through a semi-structure dinter view form developed by the researcher.In the interview form, five open-ended questions were asked in order to obtain the opinions of preschool teachers on the use of educational technologies.The study group of the study consists of 20 pre-school teachers who were selected by simple random sampling method among pre-school teachers working in public schools in Elazig center and districts in the 2019-2020 academic year.The data obtained in the interview were subjected to content analysis.According to the findings obtained from

the research, it has been observed that preschool teachers have a positive attitude towards the use of educational technologies and are aware of the fact that the requirements of the age will not be tolerated. As a result of the research; It was observed that all of the teachers actively use educational technologies in their classrooms, lessons and activities within the possibilities at hand, they use educational technologies mostly in music, Turkish, mathematics, games and science activities, teachers pay attention to some issues while using information technologies, and sometimes encounter various problems in the process. Some public schools in some villages and lack of technological infrastructure in schools of teachers working in schools and be of limited technological capabilities, from time to time in finding technical support issues it has been identified in case of need they experienced difficulties. In addition, it has been determined that teachers, who are the users of technology, do not have sufficient education in technology, and it is concluded that teacher trainings should be organized in the field of educational technologies and teachers should participate in these trainings. Another important point is that FATİH Project, which is known as increasing the opportunities and improving the technology, is of great importance within the scope of equality of opportunity as well as the fact that some schools still have not been reached has been noted as a technological deficiency.

Keywords:

Pre-school teacher, Education Technologies, skill

GİRİŞ

Teknoloji, çağımızın vazgeçilmez bir parçası olarak günlük yaşantımızda önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde insanlar için, teknolojiyi kullanarak bilgiye ulaşma, bilgilerin seçimi, analizi ve bilgi kaynaklarının organizasyonu, kazanılması gereken önemli becerilerdir (Kollektif, 1991).

Sınıf ortamında etkili öğrenmenin gerçekleşmesi; öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci, öğrenci-içerik ve öğrenci-ortam etkileşimlerinden en az birinin yüksek bir düzeyde olabilmesiyle sağlanabilmektedir (Anderson, 2003). Bu etkileşimin üst düzeyde sağlanabilmesi için de eğitim teknolojilerinden faydalanılmaktadır.

Eğitim teknolojisi, bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri, yapılan icatları eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde kullanmayı amaçlar. Bunun neticesinde teknolojik yenilikleri takip eden ve yeniliklere uyum sağlayan bireylerin yetişmesi sağlanmış olur. Bugünün eğitim sisteminde öğretmenin rolü değişmiştir. Artık öğretmen öğrenciye bilgi aktarmak yerine, bilgiye ulaşma yollarını gösteren bir rehber durumundadır. Buna paralel olarak öğretmenlerin yetiştirilmesi de değişmiştir (Yılmaz, 2007). Öğretmenler, çağın getirdiği yenilikler doğrultusunda öğretme-öğrenme süreçlerinde öğrencilere başarılı biçimde rehberlik yapabilmeleri için, teknolojiyi eğitim sürecinde nasıl işe koşacaklarını bilmeleri gerekmektedir (Uşun, 2006). Akkoyunlu (2002) da teknolojinin eğitimde ilerlemeyi sağlamak için önemli bir role sahip olduğunu ve bu yüzden eğitimcilerin kendi çalışma alanlarıyla teknolojiyi birleştirmelerine gereksinimi olduğunu belirtmiştir.

Gelişen bir varlık olan insanoğlu her geçen gün değişen dünya şartlarına ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu uyum ve gelişim süreci doğum öncesi dönemden başlayarak yaşam sonlanıncaya kadar devam eden, birçok unsurun etkilediği, birikimsel yapıya sahip ve genel olarak tüm insanlarda aynı aşamaları içermekle birlikte yine de her insanda farklı gözlemlenen bir doğal süreçtir (Demir, 2015:467).

İnsanın yaşam serüveninde 0-6 yaşı kapsayan erken çocukluk dönemi çok önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde verilecek olan eğitim, çocuğun gelecekteki yaşamını önemli derecede etkilemektedir. Okul öncesi dönemdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin verimini etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörlerden biri öğretmenler ve yeterlilikleri iken diğeri ve çağımız gereği belki de en önemlisi öğretim hizmetlerinde bilişim teknolojilerinin kullanımıdır.(Simsar ve Kadim, 2017).

Günümüzün gereksinimlerini karşılamak ve yarının dünyasına daha iyi hazırlayabilmek için öğrencilerimizi; nasıl öğrenecekleri, nasıl düşünecekleri ve bunlar için gerekli teknolojiyi nasıl kullanacakları konusunda bilinçli yetiştirmek gerekmektedir (Weis, 1999). Öğretimin

gerçekleştirilmesi sırasında kullanılan teknolojiler ve materyaller öğrenimin tam olarak gerçekleştirilmesinde yardımcı araç olurken, her geçen gün teknolojide meydana gelen yeni gelişmeleri izleyebilmek ve bunları günlük yaşamın gereği içerisinde doğru şekilde kullanabilmek kazanılması gereken bir beceridir. Bu beceriye öncelikle eğitimciler sahip olmalı; ardından öğrencilere kazandırabilmelidirler (Kaya, 2006).

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojileri hakkındaki bilgileri, bu konuda daha önce bir eğitime tabi tutulup tutulmadıkları, eğitim teknolojilerini kullanma yeterlilikleri, eğitim teknolojilerini derslerde aktif kullanma durumları, eğitim teknolojilerini kullanırken öğretmenlerin süreçte yaşadıkları sıkıntılar ve zorlandıkları durumlar irdelenmiş, okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerinin önemi ve gerekliliği konusundaki görüşleri araştırılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerini kullanma durumlarına ilişkin görüşlerinin incelendiği bu araştırma, nitel araştırma yönteminde, olgu bilim deseninde tasarlanmıştır.

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Elazığ merkez ve ilçelerindeki devlet okullarında görev yapmakta olan okul öncesi öğretmenlerinin arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 20 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ait sayısal veriler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Çalışma grubunun demografik dağılımı

		f
Cinsiyet	Kadın	19
	Erkek	1
Öğrenim durumu	Lisansüstü	2
	Ön lisans	0
	Lisans	18
Meslekte çalıştığı süre	0-5 yıl	12
	5-10 yıl	5
	10-15 yıl	3
	15-20yıl	0
	20 yıl ve üzeri	0
Toplam:		20

Veri toplama araçları

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Form, demografik bilgi soruları ve açık uçlu sorular olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Görüşme formunda okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerini kullanma durumlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 5 adet açık uçlu soru yer almaktadır.

Verilerin analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu kısmında elde edilen verilere dayalı olarak bazı bulgulara yer verilmiştir.

Okul öncesi öğretmenlerine sorulan “*Derslerinizde eğitim teknolojilerinden yararlanıyor musunuz? Daha çok hangi eğitim teknolojisinden faydalaniyorsunuz?*” sorusuna verdikleri yanıtlara göre alınan veriler Tablo 2 de kodlanmıştır.

Tablo 2: Derslerde sıklıkla kullanılan eğitim teknolojileri

Tema	Kodlanmış İfadeler	f
Eğitim teknolojileri	Bilgisayar (M1, M2,M3,M4,M5,M8,M9,M10,M11,M12,M13, M14,M15,M16, M17,M18,M19,M20)	18
	Etkileşimli tahta (M3,M4,M5, M6,M7,M9, M10,M12, M13, M15,M16,M19)	12
	Projeksiyon (M1,M3,M4,M9,M11,M12,M14,M15 M15,M16,M17,M18,M20)	12
	Fatih projesi (M2,M4,M5, M6,M7,M9,M10,M11,M13, M16,M19)	11
	EBA(M1,M3,M6,M9,M10,M12,M17,M19)	8
	İnternet(M1,M2,M3,M4,M5,M6,M7,M8,M9,M10,M11,M12, M13,M14,M15, M16,M17,M18,M19,M20)	20
	Arttırılmış gerçeklik uygulamaları(M2,M5,M6,M11,M16,M17,M19)	7
	Web2 araçları (M1,M2,M5,M6,M11,M16,M19)	7

Tablo 2 incelendiğinde okul öncesi öğretmenleri derslerinde internet, bilgisayar, etkileşimli tahta, projeksiyon, EBA, Fatih projesi, arttırılmış gerçeklik uygulamaları ve WEB 2 araçlarından yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinden bazıları aşağıya çıkarılmıştır:

M1 “Okul öncesi çocuğunun yaşı itibariyle anlattıklarımı daha fazla duyuya hitap etmesi açısından bilgisayar ve projeksiyonladestekliyorum.Okulumuzun imkanlarındaFatih Projesi kapsamında akıllı tahta olmadığı için kendi kişisel bilgisayarımı kullanıyorum. Kendi hazırladığım materyallerin yanı sıra milli eğitimin hazırlamış olduğu Eba programını da faal bir şekilde kullanmaktayım.”

M4“Evet, eğitim teknolojilerinden elimden geldiğince faydalanmaya çalışıyorum. Bilgisayar, internet, projeksiyon, akıllı tahta en çok kullandıklarım arasında sayabilirim.”

M11 “Evet. Bilgisayar, projeksiyon ve arttırılmış gerçeklik uygulamalarını kullanıyorum.”

M19 “Evet, yararlanıyorum. Özellikle Eba,,arttırılmış gerçeklik uygulamaları ve web2 araçlarını sıklıkla kullanıyorum.”

M20 “Okulumda imkanlar kısıtlı olduğu için sadece bilgisayardan yararlanıyorum.”

Okul öncesi öğretmenlerine sorulan “Eğitim teknolojileriyle ilgili daha önce herhangi bir eğitim aldınız mı?” sorusuna verdikleri yanıtlara göre alınan veriler Tablo 3’te kodlanmıştır.

Tablo 3: Eğitim teknolojileri ile ilgili eğitim alıp almama durumu

Tema	Kodlanmış ifadeler	f
Teknoloji eğitimi	Hayır, daha önce bu konuda bir eğitim almadım. (M8,M11,M12)	3
	Üniversitede eğitim teknolojileri dersi almıştım. (M1,M2, M3,M4,M5,M6,M7,M9,M13,M14,M15,M16,M17,M19,M20)	15
	Fatih projesi etkileşimli tahta seminerine katıldım. (M1,M2,M3,M4,M5,M6,M7,M9,M10,M13,M14,M17,M19,M20)	14
	Arduino eğitimi aldım. (M18)	1

Tablo 3 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin genel olarak teknoloji anlamında kapsamlı bir eğitime tabii tutulmadıkları, bu konudaki eğitimlerinin sadece üniversitede lisans düzeyinde aldıkları

bir dersten edindikleri bilgiler ve araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin çoğunun katılmış olduğu Fatih projesi etkileşimli tahta kullanım seminerinden ibaret olduğu görülmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinden bazıları aşağıya çıkarılmıştır ;

M3 “Lisans eğitimimiz sırasında iki dönemlik eğitim teknolojileri dersini almıştık”.

M5 “Fatih projesi kapsamında akıllı tahta eğitimi aldım.”

M12 “Hayır, daha önce bu konuda bir eğitim almadım.”

M15 “Eğitim teknolojileriyle ilgili en son lisans düzeyinde öğretim teknolojileri alt başlıklı ders aldığımı hatırlıyorum. Ancak oldukça kitabi ve teorikti. Asla uygulamaya dönük, yapıcı dersler değildi.”

M18 “Milli eğitim bakanlığının açmış olduğu hizmet içi eğitimlerden Arduino temel eğitim ve Arduino ileri seviye kurslarına katıldım.”

Okul öncesi öğretmenlerine sorulan “Derslerde eğitim teknolojilerinin kullanılması konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce gerekli midir? /önemli midir?” sorusuna verdikleri yanıtlara göre alınan veriler Tablo 4’te kodlanmıştır.

Tablo 4: Eğitim teknolojilerinin gerekliliği / önemliliği

Tema	Kodlanmış ifadeler	f
Eğitim teknolojilerinin önemi	Evet, eğitim teknolojileri oldukça gerekli/ önemlidir. (M1,M2,M3,M4,M5,M6,M7,M8,M9,M10,M11,M12,M13, M14,M15,M16M17,M18,M19,M20)	20
	Hayır, değildir.	0

Tablo 4 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin hepsi, eğitim teknolojilerinin kullanımının çağın bir gereği olduğunu, eğitimin kalitesini artırdığını, eğitim teknolojileri sayesinde verilen içeriğin daha çok duyuya ve zeka alanına hitap ettiği ve böylece daha kalıcı ve etkili öğrenmeyi sağladığı, bu sebeple eğitimde teknoloji kullanımının oldukça önemli ve gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu konuyla ilgili olarak okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinden bazıları aşağıya çıkarılmıştır ;

M1 “Kesinlikle. Derslerde eğitim teknolojileri kullanımı oldukça gereklidir. Düz anlatım yöntemi(sunuş yoluyla öğrenme) çocukların sadece birkaç duyusunu harekete geçirirken ya da birkaç duyusuna hitap ederken eğitim teknolojileri ile bu içerik desteklendiği zaman neredeyse çocukların bütün duyularını öğrenime ve öğretime katmış bulunuruz.”

M4 “Derslerin artık eğitim teknolojisi olmadan yapılmasının imkansız olduğunu düşünüyorum. Tabii ki oldukça önemli ve gereklidir. Eğitim-öğretimi daha kaliteli hale getirmek ve öğrenmenin kalıcılığını sağlamak için eğitim teknolojileri kullanılmalıdır.”

M5 “Eğitim teknolojilerinin derslerde kullanılmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Kavram öğretimini hem görsel hem işitsel açıdan desteklemek için derslerde kullanılabilecek videolar, sesli kitaplar, şarkılar oldukça faydalı olmaktadır.”

M7 “Elbette çok gerekli buluyorum. Bulduğumuz çağın gereklerine ve gerçeklerine gözlerini bir öğretmen olarak kimse kapatamaz. Teknoloji çağındayız ve teknolojinin içine doğmuş , teknolojiyi bizlerden daha iyi kullanan çocukların öğretmenleri olduk. Bu alanda hem öğretmenler kendilerini geliştirmeli hem de sınıflarında aktif olarak kullanmalılar. Somutlaştırma yapmak, zamandan ve mekandan tasarruf sağlamak, kalıcılık ve dikkat çekicilik gibi yönlerine hizmet edecek şekilde

kullanılırsa oldukça faydalı olacaktır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki teknoloji kullanımı amaç değil araçtır. Bu dengeyi kaçırmamak gerekir diye düşünüyorum .”

Okul öncesi öğretmenlerine sorulan “Eğitim teknolojilerini kullanırken zorlandığınız durumlar oluyor mu? En çok hangi konularda zorlanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlara göre alınan veriler Tablo 5’te kodlanmıştır.

Tablo 5: Eğitim teknolojilerinin kullanımında karşılaşılan zorluklar

Tema	Kodlanmış ifadeler	f
Uygulamada karşılaşılan güçlükler	Teknolojik altyapı yetersizliği (M1,M2,M3,M4,M5,M6,M8,M9,M11,M13,M14, M15,M16,M18,M19,M20)	16
	İnternet kesintisi ve teknik aksaklıklar (M1,M2,M3,M4,M6,M8,M9,M10,M11,M12,M13, M14,M15,M16,M19,M20)	16
	Fiziksel donanım eksiklikleri (M1,M2,M3,M6,M7,M9,M11,M12,M13,M14, M16,M17,M20)	13
	Teknoloji kullanım bilgisindeki yetersizlik (M6,M8,M11,M12,M13)	5
	EBA’daki içerik yetersizliği (M1,M3,M7,M9,M10,M14,M15,M16,M17,M18)	10
	Bireysel uygulama gerektiren çalışmalarda sınıf yönetimini zorlaştırıyor (M5,M10,M11,M18)	4

Tablo 5 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojileri kullanımında en çok, teknolojik alt yapı yetersizliği, internet kesintileri ve teknik aksaklıklardan, okullardaki fiziki donanım eksikliklerinden şikayetçi oldukları görülmektedir.EBA(Eğitim Bilişim Ağı)’daki okul öncesi eğitim alanıyla ilgili mevcut içeriğin azlığından ve uygulamada yetersiz oluşundan bahseden öğretmenlerimiz de bulunmaktadır.Ayrıca öğretmenlerimizden birkaçı öz eleştiri yaparak eğitim teknolojilerini kullanırken teknoloji kullanım bilgilerinde yetersizlik hissettiklerini belirtmişlerdir.Araştırmaya katılan öğretmenlerimizin bir bölümü de okul öncesi çağı çocuklarının dikkat sürelerinin çok kısıtlı olması sebebiyle eğitim teknolojileriyle bireysel uygulama yapmak gerektiğinde ,bu durumun özellikle kalabalık sınıflarda sınıf yönetimini zorlaştırdığını belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinden bazıları aşağıya çıkarılmıştır ;

M2 “Bu teknolojileri kullanırken maalesef altyapı yetersizliği gerek internet olsun gerek akıllı tahta olsun ve okullardaki fiziksel donanım eksiklikleri biz öğretmenleri oldukça zorlamaktadır. Kendi çabalarımızla bir şeyler yapmaya çalışsak da bunun ülke genelinde standart hale getirilmesi ve modernize edilmesi, sınıflara da yansımalarının eğitimdeki kaliteyi artıracağını düşünüyorum.”

M6“Zorlandığım zamanlar oluyor. Görev yaptığım okulun teknolojik alt yapısının yetersiz olması ise en çok zorlandığım nokta.”

M9 “Evet, oluyor. Çalıştığım okulun fiziksel imkanları sebebiyle en büyük zorluğu yaşıyorum. Sık elektrik kesintileri, modemimizin sık sık yanması, bilgisayar ile ilgili teknik arıza yaşadığımda yardım alacak kimsenin olmaması en sık yaşadığım zorluklar.”

M11“Bilgisayar kullanırken internet sıkıntısının oluşması ve sınıftaki projeksiyon aletinin bir yere asılı şekilde sabit olmadığı için çocukların önünden geçip dersin bölünmesi. Arttırılmış gerçeklik uygulamalarının bireysel uygulama gerektirdiği durumlarda sınıfta kalabalık olduğu için sıkıntı yaşıyorum. Bireysel uygulama yapmak için sırayla gelen öğrenciler arkadaşlarını beklerken

dikkatlerini uzun süre toplayamadıkları ve beklemekte sabırsızlandıkları için sınıfta karmaşa oluşturabiliyorlar. Bu da benim sınıfı toparlamamı zorlaştırıyor.”

M17 “Eba’da okul öncesi çocuklarına uygun daha fazla içerik hazırlanmalı. Arttırılmış gerçeklik uygulamaları genellikle ücretli oluyorlar. Ücretsiz arttırılmış gerçeklik uygulamaları bulmakta zorlanıyorum.”

Okul öncesi öğretmenlerine sorulan “Daha çok hangi etkinliklerde (Fen, matematik, Türkçe-dil, drama, oyun, sanat, müzik, ...vb.) eğitim teknolojilerine yer veriyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlara göre alınan veriler Tablo 6’da kodlanmıştır.

Tablo 6: Etkinlik türü açısından eğitim teknolojilerine etkinliklerde yer verme durumu

Tema	Kodlanmış İfadeler	f
Etkinlik türleri	Fen etkinliği (M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20)	20
	Matematik etkinliği (M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M9, M10, M11, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19)	17
	Türkçe-dil etkinliği (M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M9, M10, M11, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20)	18
	Drama etkinliği (M1, M2, M3, M4, M6, M7, M10, M13, M15, M16, M17, M18, M19)	13
	Oyun etkinliği (M1, M2, M3, M4, M5, M7, M9, M10, M11, M12, M13, M15, M16, M18, M19, M20)	16
	Sanat etkinliği (M1, M2, M4, M5, M10, M13, M16, M17, M18, M19)	10
	Müzik etkinliği (M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20)	20
	Okuma-yazmaya hazırlık (M2, M4, M5, M9, M10, M13, M14, M15, M17, M18, M19)	11

Tablo 6 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin etkinliklerinde eğitim teknolojilerinden sıklıkla yararlandıkları, ve ulaşılan verilere göre fen, müzik, Türkçe-dil, matematik ve oyun etkinliklerinde eğitim teknolojilerine daha çok yer verdikleri görülmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak okul öncesi öğretmenlerinin görüşlerinden bazıları aşağıya çıkarılmıştır:

M2 “Genellikle bütün alanlarda elimden geldiğince eğitim teknolojisi kullanmaya dikkat ediyorum. Fakat fen ve matematik konuları biraz daha soyut olduğu için bu alanlarda eğitim teknolojilerine daha çok ihtiyaç duyuyorum ve daha sık kullanıyorum.”

M4 “Tüm etkinliklerimde eğitim teknolojilerinden faydalaniyorum. Fakat fen ve müzik etkinliklerinde sanırım daha fazla kullanıyorum.”

M7 “Daha çok drama, Türkçe-dil, matematik, müzik etkinliklerinde kullanıyorum. Hatta bazı fen etkinliklerinde de sınıfta uygulayamayacağım bir deneyin ya da etkinliğin videosunu izletebiliyorum.”

M9 “Ben, en çok müzik ve hareket etkinlikleri, okuma yazmaya ilkokula hazırlık çalışmalarında kullanıyorum.”

M10 “Okul öncesinde çoğu etkinlikte ve özellikle Türkçe, matematik, fen ve okuma yazmaya hazırlık etkinliklerinde kullanıyorum.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre okul öncesi öğretmenlerinin eğitim teknolojilerinin kullanımına ilişkin genel itibarıyla olumlu bir tutum sergiledikleri ve ilerleyen çağın gereklerine ayak uydurmanın gerekliliği bilgisine sahip oldukları söylenebilir. Yapılan araştırma sonucunda; araştırmaya katılan öğretmenlerin tümünün eldeki imkanlar dahilinde eğitim teknolojilerini sınıflarında, derslerinde ve etkinliklerinde aktif olarak kullanmaya çalıştıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim teknolojilerinden en fazla fen,müzik,Türkçe-dil, matematik ve oyun etkinliklerinde yararlandıkları, bilişim teknolojilerini kullanırken öğretmenlerin bazı hususlara dikkat ettikleri ve süreçte zaman zaman çeşitli sıkıntılarla karşılaştıkları görülmüştür. Bazı devlet okullarında ve bazı köy okullarında çalışan öğretmenlerin okullarındaki teknolojik altyapı yetersizliği ve teknolojik imkanların kısıtlı olması ve ihtiyaç durumunda teknik destek bulma konularında sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir.Fırsatları artırma ve teknolojiyi iyileştirme hareketi olarak bilinen “FATİH Projesi”nin fırsat eşitliği kapsamında büyük önem taşımasının yanı sıra bazı okullara hala ulaşamamış olması ise teknolojik anlamda büyük bir eksiklik olarak görülmüştür.Bunun yanı sıra öğretmenlerin genel olarak teknoloji anlamında kapsamlı bir eğitime tabii tutulmadıkları, bu konudaki eğitimlerinin sadece üniversitede lisans düzeyinde aldıkları bir dersten edindikleri bilgiler ve çoğunun katılmış olduğu Fatih projesi etkileşimli tahta kullanımı seminerinden ibaret olduğu görülmektedir.Bu anlamda eğitimde teknoloji kullanımına yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmeli ve bu alanda düzenlenen eğitimlerin sayıları artırılmalıdır.

Yapılan araştırmada artırılmış gerçeklik uygulamalarından bahseden katılımcı sayısının da oldukça az olduğu görülmektedir.Özellikle okul öncesi çağı çocuklarının ilgi ve dikkatlerini çekebilecek çok güzel uygulamalar olduğu bilinmektedir.Öğretmenlerin bu konudaki bilinçleri artırılmalı, artırılmış gerçeklik uygulamalarının tanıtılması sağlanmalıdır.Bu kapsamda hizmet içi eğitimler düzenlenebilir ve tanıtıcı çalışmalar yapılabilir.Bir katılımcı ise arttırılmış gerçeklik uygulamalarını oldukça faydalı bulduğunu ve derslerinde kullandığını fakat bu uygulamaların çoğunun ücretli olduğunu,ücretsiz uygulama bulmakta sıkıntı yaşadığını belirtmiştir.Bu görüş ele alınarak yeni ücretsiz uygulamalar geliştirilebilir ve tüm öğretmenlerin rahatlıkla erişim sağlayabileceği EBA(Eğitim Bilişim Ağı) platformunda paylaşım yapılabilir.Böylece EBA'nın okul öncesi alanındaki sınırlı içeriği de zenginleştirilmiş olup fırsat eşitliği kapsamında önemli bir adım atılmış olacaktır.

KAYNAKLAR

Akkoyunlu, B. (2002).“Educational technology in turkey: past, present and future”. *Educational Media International*, 39 (2), 165-174.

Anderson, T. (2003). “Getting the mix right again: an updated and theoretical rationale for interaction”. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*, 4 (2).

Demir, O. (2015). Okul öncesi öğretmenlerin bilişim teknolojilerini kullanma durumları ve bunun öğretime etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 466-479.

Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kolektif. (1991). *Eğitim bilimlerinde çağdaş gelişmeler*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yay.

Simsar, A. ve Kadim, M. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin bilişim teknolojilerini kullanma durumları ve bunun öğretime etkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,7 (14), 127-146.

Uşun, S. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Weis, Allan H. ve diğerleri (1999). Professional development: a link to better learning. *School, Technology and Readiness Report*, The CEO Forum, Washington.

Yılmaz, M. (2007). “Sınıf öğretmeni yetiştirmede teknoloji eğitimi”.*Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 155–167.

“ -MIŞ EKİNİN ÇEŞİTLİ DİLBİLİMSEL İŞLEVLERİ VE RUS DİLİNDE ÇEVİRİ KARŞILIKLARI”

Yabancı Uzman Dr. Mariia TALİANOVA EREN

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
orcid.org/0000-0003-4834-450X

ÖZET

Hint-Avrupa dil aileleri ile Türk dil ailelerine ait olan diller arasında sözdizimi, gramer yapıları, bilişsel (kognitif) dilbilime giren çeşitli kavramlar açısından farklılıklar bulunmaktadır. Dikkat çeken ve genelde Rus dilini yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin sorun yaşadıkları gramer yapılarından biri *-mış* ekidir. Türk dili konuşucuları için çeşitli anlamlar içeren ve yüklem işlevinde bulunan söz konusu ek, konuşan kişinin öznel değerlendirmesini, iletişim durumuna ilişkin duygularını yansıtmaktadır. Görsel olarak benzer olan *-mış* eki, “öğrenilen geçmiş zaman”, “rivayet birleşik zamanı”, “sıfat-fiil (ortaç)” ve “kalıplaşmış sıfat” olarak ayrılmaktadır. Buradan hareketle Türkçeden Rusçaya çeviri esnasında çevirmen adı geçen gramer yapılarının farklı işlevlerini göz önünde bulundurarak çeviri sürecini gerçekleştirmelidir. Önemli hususlardan biri de, Türkiye Türkoloji çalışmalarında rivayet birleşik zamanı olarak değerlendirilen *-mış* formunun Rus Türkolojisinde ise “sübjektif modalite” (субъективная модальность), yani kiplik olarak değerlendirilmesidir. Bahsi geçen gramer kategorisi dilde cümlelerin sözdizimi, morfolojisi ve sözvarlığı açısından gösterilebilmektedir. Türkçe gibi sondan eklemeli dillerde mevcut olan *-mış* eki, Rusça gibi Hint-Avrupa dil ailesine ve yapı bakımından bükümlü dillere mensup dillerde bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu gramer yapısı genel olarak kiplik kelimeleri ya da ünlem ifadeleri kullanılarak çevrilmektedir. Karşılaştırma sürecinde M. Ergin, Z. Korkmaz, Ö. Deniz Yılmaz gibi Türk bilim insanlarının ve V.G. Guzev, A.N. Kononov, Yu.V. Şçeka gibi Rus Türkologlarının bilimsel bakış açıları ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, klasik ve çağdaş edebi eserlerin örneklerine dayanarak Rus dilindeki *-mış* ekinin mümkün olan karşılıklarını göstermek, çeviri sırasında yaşanan sorunları ele almak ve incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, *mış* eki, çeviri.

“VARIOUS GRAMMATICAL FUNCTIONS OF THE AFFIX -MIŞ AND POSSIBLE TRANSLATION EQUIVALENTS IN RUSSIAN LANGUAGE”

ABSTRACT

There are differences between the Indo-European language families and the languages that belong to the Turkish language families in terms of syntax, grammatical structures, and various concepts entering cognitive linguistics. One of the affixes that attracts attention and with which students studying Russian as a foreign language is experiencing difficulties is affix *-mış*. This supplement, which has various meanings for Turkish language speakers and

acts as a predicate, reflects the subjective assessment of the speaker and his feelings about the communication situation. The visual homonym - suffix is divided into "learned past tense", "narrated compound time", "adjective-verb (participle)" and "stereotypical adjective". Therefore, when translating from Turkish to Russian, it is necessary to underline the importance of considering the translation of different functions of the mentioned grammatical forms and their proper translation. Another important feature is that the grammatical form of “mış”, which is considered as “rivayet birleşik zamanı”, is considered as a subjective modality (subyektivnaya modalnost') in Russian Turkology. The mentioned grammar category can be expressed in a language syntactically, morphologically or linguistically. In the Russian language, which belongs to the Indo-European family and is inflexional, there is no such affix as a “mış”, which is present in agglutinative languages, such as Turkish. For this reason, such grammatical structure will usually be translated with modal words or interjection.

In the comparison process, the points of view of such Turkish researchers as M. Ergin, Z. Korkmaz, O. Deniz Yılmaz and Russian Turkologists such as V.G. Guzev, A.N. Kononov, Yu.V. Shcheka were examined. The aim of the study is to show the possible equivalents of translation of the affix -mış, as well as to consider and analyze the difficulties of translation.

Key words: Russian, Turkish, affix mış, translation.

GİRİŞ

Türk dilini konuşan bir kişi için *-mış* eki geniş ve zengin anlamlar barındıran bir gramer şeklidir. Sadece bir ek sayesinde dinleyen / konuşan kişi iletişim durumunu değerlendirip anlayabilmektedir. Rusça dâhil Hint-Avrupa dil ailesine mensup bir dilde konuşan kişi ise Türkçedeki bağlama göre işlevlerini değiştiren *-mış* ekini farklı yöntemler kullanarak aktarır. Bununla birlikte *-mış* eki çeşitli dil bilgisel şekillerde ve farklı anlamlarda kullanıldığı için Rus diline ya da herhangi bir yabancı dile çevrildiğinde sorunlar yaşanabilmektedir. Çeviri yapan kişi ilk olarak *-mış* ekinin kullanıldığı cümledeki işlevini doğru bir şekilde kavraması, sonrasında ise Rus diline mümkün olan yöntemleri bilerek tercüme edebilmesi gerekmektedir. Buradaki puf noktalardan biri *-mış* ekinin “öğrenilen geçmiş zaman”, “rivayet birleşik zamanı”, “sıfat-fiil (ortaç)” ve “kalıplaşmış sıfat” olmak üzere çeşitli şekillerde kullanılabildiğini hatırlamak ve söz konusu formları ayırt etmektedir.

Kökeni bakımından *-mış/-muş* sıfat-fiilinden gelen duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır (Korkmaz, 2009: 600). Görülen geçmiş zamanla öğrenilen geçmiş zaman arasındaki tek fark bu olayda görülen, idrak edilen—görülmeyen, idrak edilmeyen farkıdır (Ergin, 2013: 403).

Rivayet birleşik zamanı şekli ise asıl fiil kiplerine *i-* fiilinin öğrenilen geçmiş zamanının getirilmesi ile yapılan birleşik çekimdir. Bu çekim *i-* fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı ile

yapılmakla beraber *i-* fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı burada zaman ifade etmez. *İ-miş* (-miş) şeklinin burada vazifesi zaman bildirmek değil, bir nakil, bir anlatma, bir sonradan farkına varış ifade etmektir. Başka bir deyişle zaman eki değil, anlatma eki, nakil eki durumunda bulunur. Asıl fiil kipinin gösterdiği hareketi rivayet eder. Bu birleşik çekime rivayet adının verilmesi de bundandır. *Demek ki rivayet bir zaman kipi değil, bir şekil kipidir* (Ergin, 2013: 440).

Rus Türkolojisinde rivayet birleşik zamanına ait olan “miş” formları “**sübjektif modalite**” (**субъективная модальность**), yani kiplik olarak değerlendirilmektedir. Batı dillerinde “ölçü, limit, sınır, tarz, durum” gibi anlamları olan Latince kökenli modus (İng. modality, Alm. modalität, Fr. modalité, Rus. модальность) kelimesinden gelen kiplik; Türkçede kip “şekil, biçim” kelimesinden türetilmiştir (Kerimoğlu, 2011: 9).

Dilbilimde *modalite*, bir konuşmacının herhangi bir duruma karşı olan yaklaşımının zorunluluk, istek, niyet, amaç, gerçeklik gibi anlamları ortaya koyduğu bir kategoridir. Kip seçenekleri sözcük sırası, kip yardımcıları ve kip ekleri ile gerçekleştirilebilir. Sınıflandırılması en zor alanlardan biri olan, tanım ve terim konusunda da oldukça karışık bir görünüm veren, tek bir alanla sınırlandırılmayacak kadar geniş olan bu kavram; felsefe, mantık, toplum dil bilimi (socio-linguistics), ruh dil bilimi (psycholinguistics), bilişsel dil bilimi (cognitive linguistics), biyolojik dil bilimi (biolinguistics), anlam bilim (semantics) ve pragmatik (pragmatics) gibi birçok bilim dalıyla kesişmektedir (Kerimoğlu, 201: 15-16).

Rus Türkolog A.N. Kononov’a göre (1941: 147) sübjektif modalite’nin öğrenilen geçmiş zamandan en önemli farkı eklerin fiil gövdesine değil, zaman ya da kip şekillerine eklenmesidir. Prof. Dr. V.G. Guzev ile Doç. Dr. Ö. Deniz Yılmaz’ın Türkçe yazdıkları “*Opıt postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki*” adlı kitabında (2004) modalite (kiplik) teriminin çoğunlukla iki kavramı iletmek için kullanıldığını dile getirmektedirler. Teorik dilbilimde bunlar şöyledir: a) anlatım içeriğinin gerçekle olan bağlantısının karakterinden; ve b) konuşanın, anlatımın ihtivası ve hakikiliği üzerine tutumunu, görünüşü iletmek için kullanıldığından söz etmektedir. Bununla birlikte bazı dilciler, emir, istek, niyet, davet, çağrı, buyruk, rica, temenni vb. anlatılanları dile getirebilen irade bildirme; koşul; eylemin zorunluluğu; muktedir olma; eylemin gerçekleşmesinin muhtemel olup da aslında gerçekleşmediği, yani *konyunktif* gibi kavramları da modalite sayar (Guzev, Deniz Yılmaz, 2004: 54). Modalite kavramının belirli bir zaman çerçevesinde incelemelerinin sözdizimsel düzlemde yani cümle incelemeleri ile birlikte yapılması da ayrıca önemlidir (Dalkılıç, 2012: 126-127). Böylelikle cümlelerde ele alınan ve ortaya konmak istenen gizli veya kapalı anlamların anlaşılması hem daha kolay olmakta hem de modalite ve zaman kavramları arasındaki bağlantıların daha kolay bir şekilde ortaya konmasına yardımcı olmaktadır.

Rivayet birleşik zamanı, öğrenilen geçmiş zamana kıyasla çeşitli gramer şekillerine eklenebilir. Bilindiği üzere şekiller aşağıdaki gibidir:

Şimdiki zamanın rivayeti:	yapıyormuş
Geniş zamanın rivayeti:	yaparmış

Geçmiş zamanın rivayeti:	yapmışmış	+ şahıs ekleri
Gelecek zamanın rivayeti:	yapacakmış	
Şart kipinin rivayeti:	yapsaymış	
İstek kipinin rivayeti:	yapaymış	
Gereklilik kipinin rivayeti:	yapmalıymış	

Anlam açısından ise eylemin geçmişte yerine getirilmiş olmasının yanı sıra öğrenilen geçmiş zamanla aynı anlamlara sahiptir. Ancak yabancı dile çeviri gerçekleştiğinde öğrenilen geçmiş zaman formlarından ayrılmalıdır. Yabancı diller bölümlerinde okuyan öğrenciler herhangi bir cümlede *-miş* ekini gördüklerinde çoğu zaman düşünmeden bu formu geçmiş zaman olarak çevirirler. Ancak böyle bir çeviri her zaman doğruyu yansıtmamaktadır. Buna dayanarak öğrencilerin *-miş* formunu barındıran cümleleri tercüme etmekte bir sorun yaşadıkları ve ilk olarak Türkçe söz konusu formun ne amaçla kullanıldığını anlamakta bazen güçlük çektikleri görülmektedir. Bu tür sorunların sonucu ise yabancı dile doğru bir çeviri yapılmamasıdır. Bunun için çeviri yapan kişinin geçmişte olmuş ama tanık olunmamış zaman ile *miş*’li diğer gramer formlar arasındaki farklılıkları ve belli iletişim durumuna has şartları görmesi önemlidir.

ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMANIN VE RİVAYET BİRLEŞİK ZAMANININ (SÜBJEKTİF MODALİTE) İŞLEVLERİ

Öğrenilen geçmiş zamanın ve rivayet birleşik zamanının (sübjektif modalite) işlevleri aynıdır. Ancak morfoloji açısından farklı gramer yapılarına eklenir ve bu sebepten dolayı farklı çevrilecektir. İşlevleri şu şekilde ayrılmaktadır:

1. Konuşan tarafından görülüp bilinmeyen ve başkasından duyulan veya öğrenilen oluş ve kılışların anlatımı için kullanılır (Korkmaz, 2009: 600).

1.1. Öğrenilen geçmiş zamanda

İlk olarak sadece öğrenilen geçmiş zaman örneklerine bakılacak olursa Rusçada böyle bir form mevcut olmadığından kesin bir karşılık bulunmadığı görülecektir. Eğer çeviri sırasında cümlede herhangi bir anlam yitirilmiyorsa ve konuşan kişi için birinden duyduğu olayın vurgulanmasına ihtiyaç yoksa ifade Rus diline “*miş*” eki ile çevrilmez, “*dı*” gibi çevrilir, buna ek olarak ise herhangi bir kelime kullanılmaz. Aşağıda verilmiş cümlede Aziz Nesin’in “*Şimdiki Çocuklar Harika*” (2015) eserinin karakterlerinden biri Ahmet adlı küçük bir çocuk Zeynep arkadaşına yazdığı mektubunda kendi kardeşinin yaşadıklarını anlattığı için *-miş* eki kullanır. Rusçaya çevrilirken bağlama göre çocuğun bizzat bu konuşmada olmadığı bellidir. Bu nedenle görülen geçmiş zaman gibi tercüme edilmelidir:

a) “*Bak, geçenlerde ne oldu, anlatayım. Annem, kardeşimi de alıp bir komşuya gitmiş (=gitti). Orada komşu kadınlar toplanmışlar (=toplandılar). İçlerinde gebe bir kadın varmış (=vardı)...*” (Nesin, 2015: 82).

“Послушай, что вчера произошло: мама пошла к соседке и решила взять с собой мою сестренку. Там, среди гостей была беременная женщина...”.

b) “Bir kız arkadaşım ilk derste anlattı. Evleri öğretmenimizin evine yakınmış. Bu sabah okula gelirken önünde kağıtlar uçuşmaya **başlamış** rüzgârdan. Ayağına çarpıp orada kalan kağıdı **almış**. Bir de **bakmış**, bir gün önceki kendi yazılı ödevi...” (Nesin, 2015: 61).

“Одна моя одноклассница рассказала интересную историю на первом уроке. Её дом **находится** рядом с домом нашего учителя. Сегодня утром, когда она шла в школу, она **увидела** какие-то кружащие листки бумаги, поднятые ветром. Наклонившись, она **взяла** бумажку, которая пристала к ее ноге, и **поняла**, что это её вчерашнее домашнее задание...”

c) “Heykelin etrafında uçuşan sinekleri göstererek: “Ma Sör, aziz annemizi melekler ziyarete **gelmiş!**” gibi bir sözle en can alacak yerinden vururdum” (Güntekin, 1962: 20).

“Я показывала на мух, которые кружились в воздухе, и говорила, стараясь уязвить бедную старушку: Ma soeur, нашу дорогую Пресвятую Мать **посетили** ангелы...”.

Öğrenilen zaman, kullanıldığı Türkçe masallara kıyasla Rusça masallarda da görülen zaman ekleri yer almaktadır.

d) “Bir varmış bir yokmuş. Ülkenin birinde güzel ve iyi kalpli bir kızı olan bir adam **varmış**. Bir gün bu adam yeniden evlenmeye **karar vermiş** ve kötü, bencil bir kadınla **evlenmiş**” (Külkedisi, 2020).

“Жил-был вдовец, у которого **была** прелестная добрая дочка. Однажды он **решил** жениться вновь и **взял** в жены злую, эгоистичную женщину”.

Görüldüğü gibi bu tür örneklerin çevirisinde –dı ile –mış zamanları arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.

Eğer olayın birinden duyulduğu vurgulanması gerekiyorsa diğer Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi Rusçada da bağımsız olarak çeşitli kelimeler ya da kiplik sözcükleri kullanılacaktır. Rusçada “*derler, duydum, duyduğuma göre, anlattıklarına göre vs.*” anlamına gelen “*говорят, я слышал, поговаривают, по его рассказам и т.д.*” gibi sözcüklerin kullanılması şarttır.

e) “Maçta iki takımın taraftarları kavga etmiş ve birçok kişi yaralanmış” (Talianova Eren’in örnek cümlesi).

“Я слышал, что две команды подрались и достаточно много людей пострадало”.

f) “Bir zamanlar Herat’ın kuzeyindeki dağlardaki kalesinde nakşa ve resme meraklı bir genç han yaşamış” (Pamuk, 1998: 37).

“Говорят, что в стародавние времена в крепости на севере Герата жил молодой хан, неравнодушный к книгам и рисункам”.

1.2. Modalite (rivayet birleşik zamanında):

Öğrenilen geçmiş zamandaki gibi Rus diline “говорят, по слухам, я слышал” vs. kelimeleri kullanılarak tercüme edilecektir. Ancak bu tür örneklerde artık geçmiş zaman dilimi her zaman belirtilmemektedir. Gerek gelecek, gerek şimdiki zamanla, gerek gereklilik kipiyle vs. çevrilip sadece eylemin tanık olmadığı vurgulanmaktadır.

a) “**Söylentiye göre**, Ay Yapım ile 2. sezon için bir anlaşma **yapılmayacaktı**”¹.

“По слухам, на второй сезон с «Ай Йапым» договор **не будет заключен**” (Geyger, 2018: 59).

b) “Müfettiş her girdiği sınıfta öğretmene, “Bir problem yazdırın da öğrencileriniz **çözümlesin**” **diyormuş**. Sonra, yine öğretmene, öğrencilere bir şiir yazdırmasını **söylüyormuş**. Yazılanları gözden **geçiriyormuş**” (Nesin, 2015: 17).

“Инспектор, заходя в каждый класс, первым делом **говорит** учителю: “Напишите на доске математическую задачу и пусть ученики её решат”. Затем, снова обращаясь к учителю, он **просит**, чтобы ученики записали стихотворение. А ещё, как **рассказывают ребята**, инспектор проходит по рядам и внимательно **проверяет** то, что мы пишем.

Cümle, bağlama göre Rusçaya bazen geçmiş zaman kullanılarak da çevrilebilir. Rus Türkolog Yu. V. Şçeka da (2007: 253) söz konusu gramer yapısını “sübjektif modalite” olarak adlandırarak onun hem şimdiki hem de geçmiş zaman dilimini vurgulayabildiğini belirtmektedir. Şçeka’nın verdiği “**Çok roman okurmuş**” örneği Rus diline “Он, говорят, **читал** много романов” ya da “Он, говорят, **читает** много романов” şeklinde tercüme edilebilmektedir. Aşağıda verilmiş cümlelerde ise geniş ya da şimdiki zaman formları kullanılmasına rağmen “sen küçükken” / “çok şaşırdı” ifadeleri geçmişten bahsettiği için Rus diline de geçmiş zamanla çevrilmektedir.

a) “**Sen küçükken çok yaramazlık yapar mıydın?**”

“Ты, когда была маленькой, очень **проказничала?**”

b) “Bizi misafir olarak hiç **beklemiyormuş**, bizi görünce çok **şaşırdı**”

“Оказалось, что она совсем **не ждала** нас в гости, и, увидев нас, очень удивилась”

2. Konuşanca, sonradan görülen, sonradan fark edilen oluş ve kılışların anlatımı için kullanılır: (Korkmaz, 2009: 601).

2.1. Öğrenilen geçmiş zamanda

Geçmiş zaman dilimi belirtilerek çıkarsana anlamında kullanılan –mış eki Rusçaya çoğu zaman “оказывается” kelimesi ile birlikte çevrilir. “Açıklamalı Rus Dili Sözlüğü”ne göre “оказываться” kelimesi ara söz işlevinde bulunarak aniden haberdar olma durumunu göstermektedir².

¹ <https://www.gecce.com.tr/haber-yeni-sezonda-yok>

² “Вводное слово, выражает неожиданное узнавание, как выясняется”.

a) “Şef garson koştı, durumu öğrenip geldi: “Garson Rıza tabak **kırmış!**” (Kemal, 2014: 52).

“Метрдотель прибежал и, увидев, что произошло, сказал: Офицант Рыза, **оказывается**, снова разбил тарелку” (Geyger, 2018: 36).

Görüldüğü gibi bu tür gramer formlarının çevirisi yapıldığında hem geçmiş zaman hem de “meğer” anlamına gelen ayrı bir leksem kullanılmalıdır. Bazı örneklerde ise –mış formu mevcut olmasına rağmen “meğer” kelimesinin kullanımı gerekli değildir. Sonuçta varma anlamı Rusçaya ünlem kullanılarak da aktarılabilmekte, böylelikle heyecanlı, duygusal bir anlamsal aktarım sağlanabilmektedir. Rusçada ya farklı tonlamalar ya da “ах, ох, как же, насколько” vs. ünlemleri ile yedek sözcükler de kullanılabilir. Örneğin:

b) “Bugün çok **yorulmuşum!**” (Talianova Eren’in örnek cümlesi).

“Ох, как же я сегодня устала!”.

c) “İzin verirseniz kendimi tanıtayım: Verşinin. Sonunda evinize gelebildiğim için çok ama çok mutluyum. Ne kadar **büyümüşünüz!**” (Çehov, 1970: 15).

“Честь имею представиться: Вершинин. Очень, очень рад, что, наконец, я у вас. **Какие вы стали! Ай! ай!**”.

2.2. Rivayet birleşik zamanında:

Rus diline çeviri gerçekleştiği sırada rivayet birleşik zamanda da yukarıda verilmiş özellikler dikkate alınmalıdır. Duruma göre “оказывается” kelimesi ya da ifade gücüne sahip olan ünlemler kullanılacaktır.

a) “Senin de **ne biçim araban varmış**, be kardeş! diyerek yüzünü buruşturdu” (Çehov, 1885/2012)³

“Чёрт знает какая у тебя телега! — поморщился землемер, влезая в телегу”.

Rusça orijinal metinde –mış ekinin karşılığı “şeytan bilir nasıl bir araban var” şeklinde ifade edilmektedir. Dilinde insanın bir olay karşısında şaşırması, herhangi bir şeyi beğenmemesi leksik olarak ifade edilirken, Türkçede ise bu durumlar daha çok gramatik olarak gösterilir.

b) “Önceleri onu o kadar yakından tanı mıyordum, farklı biri olduğunu düşünüyordum, ama çok iyi bir **insanmış!**” (Talianova Eren’in örnek cümlesi).

“Я раньше не был так близко с ним знаком, думал о нем совсем иначе, но он, **оказывается**, прекрасный человек!”.

c) “Bak, Yarbay Verşinin Moskova’dan **geliyormuş**” (Çehov, 1970: 15).

“Подполковник Вершинин, **оказывается**, из Москвы”.

Elektronik Açıklamalı Ojegov Sözlüğü <http://tolkru.com/page/okazqivatysya.php> (ET: 29.05.200).

³ <https://secmehikayeler.com/anton-cehov/anton-cehovdan-secme-hikayeler-bu-kadari-da-fazla.html> (ET: 30. 05. 2020). A.P. Çehov “Peresolili” adlı öyküsü.

Rusça örnek olarak verilen bu cümlede fiilin kullanılması da bazı durumlarda şart olmayabilir. Sadece “оказывается” kelimesinin olması yeterlidir.

3. Düşünülen bir eylemi belirtmek için kullanılır:

3.1. Öğrenilen geçmiş zamanda:

Ö. Deniz Yılmaz (2004: 34-35) –mış ekli bitimli şekli olan fiillerde eylemin düşsel olarak algılandığına işaret etmektedir. Şeklin içinde “düşünsene, farz et” gibi anlamlar yer alır. Rusçaya da böyle işlevi taşıyan gramer formları “представь себе, вообрази, что” kelimeleriyle çevrilecektir. Örneğin:

a) “İş yerine haber vermeden şehir dışına **gitmişsin**, ama aksi gibi orada seni tanıyan biriyle **karşılaşmışsın**” (Deniz Yılmaz, 2004: 34).

“[Представь себе, что] ты **отправился** за город, не сообщив об этом на службу, и как назло **сталкиваешься** там с кем-нибудь, кто тебя знает”.

3.1. Rivayet geçmiş zamanda:

Aynı örnek geçmiş zamanda değil, rivayet işleviyle şimdiki zamanda da gösterilebilir:

a) “Şimdi kapı **açılıyormuş** ve annem içeri **girişiyormuş**”

“Теперь (**представь себе, что**) дверь **открывается** и **входит** моя мать”.

4. Herhangi bir yargının doğruluğundan emin olamama, şüphe duyma anlamında kullanılır:

4.1. Öğrenilen geçmiş zamanda:

Öğrenilen geçmiş zaman kimi durumlarda Rus diline “якобы” kelimesi vasıtasıyla da çevrilebilir. Ojegov’un Açıklamalı Sözlüğü’ne göre “якобы”⁴ (sanki, -miş) “*Açıklayıcı bağlaç ‘što’ anlamında haberin doğruluğundan emin olamama, şüphe duyma anlamlarında kullanılır. Stilistik olarak eski bir kullanıma sahiptir ve kitabî dile aittir.* b) Kiplik. Şüphe ve farazi anlamlarında kullanılır”. Bazen Türkçede bu tür cümlelerde “güya” kelimesi ya da “mışmış” formu kullanılabilir. Örneğin:

a) “Ben onunla kavga ettim çünkü diyor ki ben onun parasını **çalmışım**” (Talianova Eren’in örnek cümlesi).

“Я с ним поссорился, потому что он говорит, что я **якобы** украла ее деньги”.

b) “Bize **güya** çalışmak için **gelmiş**” (Mustafyev ve Şçerbinin, 1996: 1021).

“Он приехал к нам **якобы**, чтобы **работать**”.

4.2. Rivayet geçmiş zamanında:

⁴ a) Употребляется в значении союза "что" для выражения неуверенности, недостоверности или ложности сообщения (устар. и книжн.) b) Частица. Употребляется для выражения сомнительности, мнимости.

a) “*Rüyamda kendimi bataklık üzerinde bulunan yüzyıllık ormanda **sanki yürüyormuş** gibi gördüm*” (Gorki, 2009)⁵

“Еще снилось мне, **якобы** иду я по вековому лесу, растущему на болоте”.

b) “*O, herşeyi **anlamışmış***” (Mustafyev ve Şçerbinin, 1996: 1021).

“Он **якобы** всё понял”.

SIFAT-FİİL OLARAK MIŞ (ORTAÇ)

-*Miş* ekinin en eski metinlerden günümüze nasıl bir anlam ve zamansal atıf değişimi seyri izlediğine bakıldığında bu ekin -*miş* kökeni itibarıyla sonuçsallık bildiren bir sıfat-fiil eki olduğu görülecektir ve sıfat-fiil olarak günümüz Türkiye Türkçesindeki kullanımları ise halen sonuçsallığa ve “durağanlığa (stativity)” işaret etmektedir. Örneğin: “kırılmış bardak”, “pişmiş yemek” vb. (Bacanlı, 2008: 9). Bu gruba giren sıfatlar, fiilden türetilmiş kalıcı sıfatlardan farklı olarak bir yarı sıfat bir yarı fiil olan sıfatlardır (Korkmaz, 2009: 346). Rus Türkolog A.N. Kononov (1941: 219) –miş şeklini geçmiş zaman ortağı olarak değerlendirmektedir. Türkçede kimi zaman –an ile –miş şekilleri arasında büyük bir fark görülmeyebilmektedir. Ancak Rusçada geçmiş zamanda ve şimdiki zamanda gerçekleşen ortağlar arasında net bir sınır mevcuttur. Bu sebepten Türkçeden Rusçaya çeviri yapıldığı zaman bu özellik göz önünde bulundurulmalıdır. Söz konusu duruma ilişkin şu örnekler verilebilir:

a) “*Petrol lambasının sarı ışığında havayı **bürümüş** bir sigara dumanı tabakası gördü*” (Adıvar, 1936: 19).

“В желтом свете керосиновой лампы она увидела слой дыма от сигарет, **покрывший** весь воздух”.

c) “***Taş kesilmiş** yürekler*” (Şafak, 2009: 54).

“**Окаменевшие** сердца” (войнов Чингисхана).

KALIPLAŞMIŞ SIFATLARDA -MIŞ

Duyulan geçmiş zaman ekinin kalıplaşmasından oluşmuş kalıcı sıfat ve adlar da sayıca oldukça sınırlıdır: bilmiş (bilgiçlik taslayan kimse), çökmüş (güçten düşmüş ihtiyarlaşmış), dolmuş (dolduktan sonra yola çıkan küçük taşıt), ermiş (evliya, veli), geçmiş (geçmişte kalan zaman, mazi), görmüş geçirmiş (bilgi ve tecrübesi çok olan), okumuş (öğrenimli kimse), yemiş (meyve, incir) vb. (Kormaz, 2009: 168). Rus diline de söz konusu kalıplaşmış kavramlar ad, sıfat veya ortağı olarak çevrilecektir. Örneğin:

Bilmiş – знающий, развитый не по годам (çocuk için);

Dolmuş – маршрутное такси, маршрутка;

Ermiş – причисленный к лику святых, святой;

⁵ <http://gorkiy-lit.ru/gorkiy/proza/rasskaz/neskolko-dnej-v-rol-i-redaktora.htm> (ET: 25.05.2020).

Geçmiş – прошлое

Okumuş – образованный

Bazı durumlarda bu tür kelimelere sıfat-fiillere benzer örneklerde rastlanabilse de tercüme edilirken dikkate alınıp ayrılmalıdır. Krş.:

Üniversitede **okumuş** insan

x

Okumuş biri

(Человек, **учившийся** в университете)

Образованный (человек)

Ya da

(Человек, **который учился** в университете)

SONUÇ

Türkiye’deki Türkoloji çalışmalarında “mış” eki olan gramer yapıları öğrenilmiş geçmiş zaman ve rivayet birleşik zamanı olarak ayrılmaktadır. Rus Türkolojisinde ise söz konusu yapılar, öğrenilmiş geçmiş zaman ve rivayet işlevinde bulunan “mış” eki konuşan kişinin öznel değerlendirmesini ifade ettiğinden öznel (sübjektif) modalite, diğer bir deyişle kiplik olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra yabancı dile tercüme edildiği sırada Türk dilinde çeşitli formlarda mevcut olan –mış eki olan sözcükler karıştırılmamalı ve öğrenilmiş geçmiş zaman, rivayet birleşik zamanı, sıfat-fiil ve kalıplaşmış sıfat olmak üzere ayırt edilmelidir. Öğrenilmiş ve rivayet birleşik zamanının çeşitli işlevleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda Türkçeden Rusçaya yapılan –mış eki anlamının aktarımında, 1) ifade gücüne sahip olan ünlemlerin, 2) “*говорят, поговаривают*” gibi başkasının sözlerinin aktarıldığının altını çizen yedek kelimelerin, 3) büyük ölçüde de “meğer”, “güya”, “sanki” anlamlarını taşıyan “*якобы*”, “*оказывается*” benzeri sözcüklerin kullanıldığı açık bir biçimde görülmektedir.

KAYNAKÇA:

Adıvar, H.E. (1936). Sinekli Bakkal. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

Bacanlı, E. (2008). Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf. Bilig. (44). 1-24.

Çehov, A.P. (1970). Üç Kız Kardeş. Çev. Ülkü Tamer. Kent Yayınları. İstanbul.

Çehov, A.P. (1885). Bu Kadarı Da Fazla. <https://secmehikayeler.com/anton-cehov/anton-cehovdan-secme-hikayeler-bu-kadari-da-fazla.html> (ET: 30. 05. 2020).

Dalkılıç, L.Ç. (2012). Modalnaya i vremennaya semantika v vıskazıvaniyah s formami prostogo buduşçego vremeni v sovremennom russkom yazıke. Vestnik SPBGU. Ser. 9, vip.2.

Deniz Yılmaz, Ö. (2004). O spetsifiçeskom predpolojitelnom znaçenii glagolnih form prošedşego-subyektivnogo vremeni i subyektivnoy modalnosti v sovremennom turetskom

- yazıke. Vostokovedeniye. Filologičeskiye issledovaniya. Vıp. 24. Sankt-Petersburg. 34-35.
- Elektronik Açıklamalı Ojegov Sözlüğü** <http://tolkru.com/page/okazqivatysya.php> (ET: 29.05.200).
- Ergin, M.** (2013). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- Geyger, N.** (2018). Kategoriya glagolnoy skazuyemosti v türkskih yazıkah oguzskoy gruppi (na materiale sovremennih turetskogo, azerbaycanskogo i turkmenskogo yazıkov). Sankt-Peterburgskiy gosudarstvenniy universitet, kafedra türkologii. Dissertatsiya bakalavra. Sankt-Petersburg.
- Gorki, M.** (2009). “Neskolko dnei v roli redaktora provintsialnoy gazeti” öyküsü. <http://gorkiy-lit.ru/gorkiy/proza/rasskaz/neskolko-dnej-v-rol-redaktora.htm> (ET: 25.05.2020).
- Guzev, V.G., Deniz Yılmaz, Ö.** (2004). Opıt postroyeniya ponyatiynogo apparata teorii turetskoy grammatiki: Učebnoye posobiye na turetskom yazıke. Sankt-Peterburg: İzdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta.
- Güntekin, R. N.** (1962). Çalıkuşu. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Kemal, O.** İzin günü (Peçete) (2014). İstanbul: Everest yayınları.
- Kerimoğlu, C.** (2011). Kiplik İncelemeleri ve Türkçe. İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Kononov, A.N.** (1941). Grammatika turetskogo yazıka. Moskova-Leningrad: İzdatelstvo Akademii nauk SSSR.
- Korkmaz, Z.** (2009). Türkiye Türkçesi Grameri. Şekil Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Külkedisi (2020). Rusça - Türkçe Bakışlı Hikâyeler. Çev.: Emel Saatçi. Ankara: Dorlion Yayınevi.
- Mustafayev, E.M., Şerbinin, V.G.** (1996). Büyük Rusça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Nesin, A.** (2015). Şimdiki Çocuklar Harika. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Pamuk, O.** (1998). Benim adım Kırmızı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şafak, E.** (2009). Aşk. 1. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Şçeka, Yu. V.** (2007). Praktičeskaya grammatika turetskogo yazıka. Moskova: AST Vostok-Zapad.
- <https://www.gecce.com.tr/haber-yeni-sezonda-yok>

ÇOCUK VE ANNELİK KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR METAFOR ÇALIŞMASI

Doç. Dr. İkbâl Tuba ŞAHİN SAK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ikbalsahin@gmail.com, 0000-0002-9054-6212

Hilal Güşta ŞAHİN BAYRAKTAR

hilalgsahin@gmail.com, 0000-0003-0816-9938

Ülfet EKİCİ

ulfetekici@gmail.com, 0000-0002-0693-2867

ÖZET

Çocukluk, annenin hamileliği ile başlayan ve kişinin ergenliğe ulaşması ile son bulan bir süreçtir. Çocuk hakları bildirisinde “çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ifadeleri yer almaktadır. Çocuk, geleceğin temel taşı olarak kabul edilmektedir. Çocuk kavramı ilkel toplumlardan beri var olmakla birlikte ona yüklenen anlam ve yapılan muamele her dönem değişmektedir. Çocuk dışarıdan gelen etkilere açık bir varlıktır ve bu etkiler sayesinde öğrenmekte ve çevresini anlamlandırmaktadır. Bu süreçte özellikle annenin çocukla iletişimi ve çevreyi ona tanıtmaya şekli oldukça önemlidir. Günümüzde sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel değişimlere paralel olarak aile yapısı da büyük değişimler yaşamaktadır. Bunun bir sonucu olarak annelik ve anne olmak, kadın bedenini erkekten ayıran bir farklılık, yeni bireyler dünyaya getirerek ve onları yetiştirerek toplumu değiştirme gücüne sahip olmak, çocuğun ilk sosyal iletişimini sağladığı ve ilk eğitimi aldığı kişi olmak şeklinde düşünülmektedir. Bu bağlamda, annenin hem anne olmakla hem de çocukla ilgili görüş ve algısının, bir ebeveyn olarak çocuğuna karşı tutumlarını ve onunla ilişkisini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, annelerin çocuk, anne olmak ve anne çocuk arasındaki bağ kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforların incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya, yaşları 20 ile 65 arasında değişen 108 anne katılmıştır. Veri toplamak amacıyla üç cümleden oluşan formlar hazırlanmıştır: “Bence çocuk ... gibidir. Çünkü ...” “Bence anne olmak ... gibidir. Çünkü ...” ve “Bence çocuğumla aramdaki bağ ... gibidir. Çünkü ...” Bu formlar çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden anneler tarafından doldurulmuştur. Güçlü ve zengin veriler elde etmek amacıyla kullanılabilecek bir nitel veri toplama yöntemi olduğu için bu çalışmada metafor yoluyla veri toplama yoluna gidilmiştir. Veri analizi için içerik analizi yapılmış ve çocuk ile ilgili metaforlar için sekiz, anne olmakla ilgili metaforlar için yedi ve anne çocuk arasındaki bağ ile ilgili metaforlar için beş kategori belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: anne, çocuk, anne çocuk ilişkisi, metafor

A METAPHOR STUDY ON CONCEPTS OF CHILD AND MOTHERHOOD

ABSTRACT

Childhood is a process that begins with the mother's pregnancy and ends with individual's reaching adolescence. In the Declaration of the Rights of the Child, it is stated that "a child means every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier." The child is thought as the cornerstone of the future. Although the concept of child has existed since primitive societies, the meaning of it and how was treated to it have changed in time. The child is open to external influences, and thanks to these effects, he learns and makes sense of his environment. In this process, especially the communication of the mother with the child and the way of introducing the environment to him is very important. Nowadays, the family structure changes in parallel with social, economic, technological and cultural changes. As a result of it, motherhood and being a mother is thought as a difference that distinguishes the female body from men's, having the power to change the society by bringing new individuals into the world and raising them, and being the person who is the child's first educator and he has his first social communication with. In this context, it is thought that the mother's views and perceptions about both being a mother and her child will affect her attitudes towards him and her relationship with him as a parent. Therefore, in this study, it is aimed to examine the metaphors that mothers produced about the concepts of child, being mother and the bond between child and mother. A hundred and eight (108) mothers aged 20 to 65 years old participated in the study. Forms consisting of three sentences were prepared to collect data: "I think the child is like... Because..." "I think being a mother is like... Because..." and "I think the bond between me and my child is like... Because..." These forms were filled by mothers who voluntarily accepted to participate in the study. Since it is a qualitative method that can be used to obtain strong and rich data, metaphors were used to collect data in this study. Also, content analysis was used for data analysis and eight categories related to concept of child, seven related to concept of being mother and five related to concept of the bond between child and mother were found.

Keywords: mother, child, mother-child relationship, metaphor

GİRİŞ

Çocuk kavramı en ilkel toplumlardan beri var olan bir kavram olmakla birlikte zaman içerisinde bu kavramın değişime uğradığı görülmektedir. 1989 yılında imzalanıp 1990 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi, "...çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" ifadelerini kullanırken (UNICEF t.y.), günümüzde gerek nüfus artışındaki düşüşün gerekse çocuğa verilen değer artması ile hem çocuk kavramı hem de çocuk eğitme yöntemleri değişmiştir. Hatta teknoloji kullanımının artması da çocukluk kavramının sınırlarını değiştirmiştir (Çelik ve Çat 2018). Örneğin Güçlü (2016) çocukluğu, sosyal bir yapı, toplumların yapısal ve kültürel bir ögesi şeklinde geniş bir çerçevede tanımlamaktadır.

Toplumdaki bu değişiklikler geleneksel aile kavramında ve ebeveyn rollerinde de çeşitli değişimlere neden olmuştur. Geleneksel ailede baba evde maddi ihtiyaçları giderme rolünü üstlenirken anne çocukla zaman geçiren, onun eğitiminden sorumlu olan kişi olarak düşünülmekteydi. Ancak günümüzde her iki ebeveynin çalışıyor olması aile yapısının da değişmesine neden olmuş (Tezel-Şahin ve Özyürek 2008), çocukla ilgilenmek yalnızca annenin görevi olmaktan çıkmış hatta ebeveynlerin dışında da farklı kişiler bu sorumluluğu üstlenmişlerdir. Bu durum, annelik algısında da birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Çünkü toplumsal değerlerin annelik için belirlediği rollerin bu olgu üzerindeki etkileri göz ardı edilemez (Burç 2015).

Her ne kadar toplumda, anne ve çocuğun ayrılmaz bir bütün olmasının toplumu kötülüklerden koruyacağı düşünülerek anne ve çocuk ayrılmaz bir parça olarak kabul edilse de (Bayraktar 2011) döneme bağlı birtakım değişimler anne çocuk ilişkilerini etkilemektedir. Örneğin günümüzde hiçbir anne baba, çocuğunu başarısız görmek istememekte hatta bu nedenle de doğduğu andan itibaren onu bir yol haritasıyla büyütmektedir. Bununla birlikte ebeveynlerin özellikle de annelerin çocuklarını günümüz şartlarına uygun şekilde, sosyal ilişkilere katkı sağlayan, evin yetkin bir üyesi olarak gördükleri durumlar da söz konusudur ve her iki bakış açısı anne-çocuk ilişkisini farklı şekilde etkilemektedir (Dursun 2019).

Türkiye’de çocuk kavramı, annelik kavramı ve anne-çocuk ilişkisi üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin toplumda değişen çocuk algısı (Çelik ve Çat 2018), ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocukların psiko-sosyal gelişimleri (Dereli ve Dereli 2017), anne çocuk ilişkisinin kalitesi ile annelerin ruh sağlığı (Ağır 2017), tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları (Sağlam ve Aral 2016), popüler kültür ve annelik (Burç 2015), medya ve annelik rolünün öğrenilmesi (Uğurlu 2013), okul öncesi dönem çocuğu ile anne babası arasındaki ilişki (Öngider 2013), anasınıfına devam eden çocuklarla annelerinin ilişkisi (Saygı ve Uyanık Balat 2013) ve medyada annelik miti (Türkdoğan 2013) konulu çalışmalar bunlardan bazılarıdır. Ancak yapılan alanyazın taraması sonucunda annelerin çocuk, annelik ve anne-çocuk ilişkisine yönelik algılarıyla ilgili yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, annelerin çocuk, anne olmak ve anne çocuk arasındaki bağ kavramlarına ilişkin metaforlarını incelenmektir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olarak metafor yöntemi kullanılmıştır. Çünkü metaforlar yoluyla hem kişisel ve derin bilgilere ulaşılabilen, hem de araştırmacıların üzerinde düşünüp tartışabileceği ve bir eylem planına dönüştürebilecekleri veriler elde edilmektedir. Ayrıca bu yöntem, görüşme, gözlem veya doküman analizi gibi diğer nitel veri toplama yöntemlerinden daha kolay bir yöntemdir (Güneş ve Fırat 2016).

Çalışmaya, yaşları 20 ile 65 arasında değişen 108 anne katılmıştır. Annelerin neredeyse yarısı lisans mezunu (n=52), diğerleri ise ilkokul (n=6), ortaokul (n=5), lise (n=18) veya ön lisans (n=21) mezunlardır. Beş anne lisansüstü eğitim almışken, annelerden biri halen öğrencidir. Annelerin 26’sı ev hanımı, 25’i öğretmen ve sekizi doktor, diğer anneler ise farklı mesleklerden olduklarını ifade etmişlerdir. Sahip olunan çocuk sayısı bir (n=49), iki (n=32), üç (n=23), dört (n=3) veya beş (n=1) şeklinde değişmektedir. Annelerin ilk çocuklarına sahip olma yaşları 16 ile 41 arasında değişirken, 25

(n=11), 22 (n=9), 26 (n=9), 27 (n=8) ve 28 (n=8) ilk çocuğa sahip olma yaşı olarak en çok dile getirilenlerdir.

Veri toplamak amacıyla üç cümleden oluşan formlar hazırlanmıştır: “Bence çocuk gibidir. Çünkü” “Bence anne olmak gibidir. Çünkü” ve “Bence çocuğumla aramdaki bağ gibidir. Çünkü” Bu formlar çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul edilen anneler tarafından doldurulmuştur.

Verilerin analizi için Saban (2009) tarafından belirlenen analiz aşamaları göz önünde bulundurulmuştur. İlk aşamada, her bir anne tarafından doldurulan formlar incelenmiş ve formdaki ifadeleri tamamlayan metaforlar kodlanmıştır. Ardından, her bir metafora onu yazan kişiyi ifade etmesi için A₁, A₂ şeklinde kodlar verilmiş ve veriler yeniden gözden geçirilerek her metaforu temsil eden anne ifadelerinden örnek metafor ifadesi belirlenmiştir. Sonrasında, metaforların özellikleri incelenerek ve örnek metafor listesi baz alınarak kavramsal kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler şu şekildedir:

Çocuk;

1. Gelişen ve emek isteyen bir varlık
2. Hayatın tadı/mutluluğu olan bir varlık
3. İşlenecek boş bir varlık
4. Öğrenen ve öğretten bir varlık
5. Temiz bir varlık
6. Hem iyi hem kötü bir varlık
7. Yıpratıcı bir varlık
8. Diğer

Anne olmak;

1. Özverili olmak
2. Olumlu duygular yaşamak
3. Koruyucu/iyilik yapan olmak
4. Eğitici/yol gösterici olmak
5. Kutsal bir süreç
6. Mesleki bir süreç
7. Bütünleşme süreci

Anne-çocuk arasındaki bağ;

1. Ayrılmaz/bütünleyici
2. Güçlü/sağlam
3. Yakın/sevgi dolu
4. Sürekli
5. Diğer

BULGULAR

Çocuk

Veri analizi sonucunda çocukla ilgili metaforlar için ortaya çıkan ilk kategori *gelişen ve emek isteyen bir varlığa* ilişkindir. Bu kategoride anneler çocukları çiçeğe (n=7), ağaca (n=4), hayata (n=4), tohuma (n=2), fidana (n=1), pamuğa (n=1) ve emanete (n=1) benzetmişlerdir. Çocuğu çiçeğe benzeten anneler bunun sebebini şu cümlelerle açıklamışlardır:

Çünkü hem kırılğan hem zahmetli bir süreç söz konusudur. A₆

Çünkü güzeldir ve bakım ister. A₁₄

Çünkü çabuk solar, hızla canlanırlar. A₃₂

Çünkü sevgi ve bakım ister. A₃₅

Çünkü büyütmek için sevgi ve emek verilir. A₅₄

Bazı anneler ise *çocuk ağaç gibidir* demiş ve bu görüşlerini şu ifadelerle tamamlamışlardır:

Çünkü büyütmek çok emek ister. A₁

Çünkü emek verdikçe sonucu görüyorsun. A₉₃

Çünkü büyümesini görmek emek ister ve yıllar alır. A₂

Bununla birlikte annelerin bazıları süreç yaşam boyu devam ettiği veya her şeyi çocuğa adamak gerektiği için çocuklarını hayata, bazıları da onu yeşertip büyütmek için çok uğraşıldığı için çocuğu tohuma benzetmişlerdir.

Hayatın tadı/mutluluğu olan bir varlık kategorisinde ise çocuklar meyveye (n=6), güneşe (n=5), mutluluğa (n=3), cana (n=2), bala (n=2) ve cennete (n=2) benzetilmiştir. Nefes, stres topu, ağrı kesici, parfüm, şeker, düğün, gül, göz bebeği, sevgi bağı/sevgi, hazine, huzur, yaşam sevinci, umut ve karşılıksız sevgi de birer anne tarafından dile getirilen metaforlardır. Bazı annelere göre çocuk meyve gibidir çünkü;

Evin tatlı neşesidirler. A₂₁

Aileyi tatlandırır. A₂₅

İnsanın en değerli yemişidir. A₇₈

Aileye renk ve tat katar. A₁₀₁

Çalışmaya katılan ve çocuğun güneşe benzediğini söyleyen annelerin açıklamalarından bazıları ise şu şekildedir:

Çünkü evimizi ısıtır, enerji verir. A₉

Çünkü evimin ışığı sönmek üzereyken evimi aydınlattı. A₁₈

Çünkü ailenin dünyasını aydınlatır ve ısıtır. A₇₂

Çünkü evliliğe hayat verir. A₈₈

Ayrıca çocuğun mutluluk gibi olduğunu ifade eden annelerden ikisi, *çünkü insanı her zaman mutlu eder* (A₂₂) ve *çünkü her şeyimiz, yaşama sevincimiz* (A₇₉) ifadelerini kullanmışlardır. Bazı annelere göre çocuk can gibidir. A₇ bu durumu, *çünkü hayata rağmen yaşamayı sağlayan şeydir* şeklinde ifade etmiştir. Çocuğu bala benzeten iki anne ise *çünkü çok tatlıdır* demişlerdir (A₈; A₁₀₂). *Çocuk cennet gibidir* diyen annelerin açıklamaları ise şu şekildedir:

Çünkü cennet gibi güzel ve huzurludur. A₅₂

Çünkü dünyada cenneti tattırır. A₅₆

Bu çalışmada çocukla ilgili metaforlar için ortaya çıkan bir diğer kategori ise *çocuğun işlenecek boş bir varlık* olması ile ilgilidir. Bu kategoride çocuklar sanat eserine (n=3), kutuya (n=2), suya (n=2) ve

boş bir levhaya (n=2) benzetilirken, kitap, henüz donmamış beton, hamur, boş bir kâğıt, boş bir tarla, kayıt cihazı, ayna, balmumu, değerli taş ve verimli toprak bu kategoriye ilişkin olarak birer anne tarafından dile getirilen metaforlardır.

Çalışmaya katılan annelerden bazılarına göre çocuk bir sanat eseri gibidir çünkü;

Her birey ailesinin eseridir. A₁₂

Anne baba o eseri oluşturur. A₇₇

Bazı anneler ise *içini doldurmak ailenin görevidir (A₅)* veya *içinde ne olduğu belli değildir (A₁₀₄)* diyerek çocuğu bir kutuya benzetmişlerdir. Bazı annelere göre çocuk su gibidir *çünkü fazla ısıtırsan kaynar ve buharlaşır, fazla soğutursan donar (A₆₀)*. Bazılarına göre ise çocuk boş bir levha gibidir çünkü;

Onun üstünü sen işlersin. A₉₃

Üzerine ne yazarsan sonucunda onunla karşılaşsın. A₁₀

Öğrenen ve öğreten bir varlık, ortaya çıkan bir diğer kategoridir ve bu kategori altında çocukların öğrenen bireyler oldukları kadar ebeveynlere birtakım şeyleri öğrettiklerini ifade eden metaforlar dile getirilmiştir. Örneğin; kitap (n=1), dünya (n=1), öğretmen (n=1) ve büyümek (n=1) burada kullanılan metaforlardır. Çocuk dünya gibidir diyen anne bunu açıklarken *çünkü bazen sen ona ders verirsin, bazen o sana ders verir (A₄₃)* ifadelerini kullanmıştır.

Temiz bir varlık kategorisinde çocuk su (n=2) ve meleğe (n=2) benzetilmiştir. Annelere göre çocuk su gibidir *çünkü içinde hiçbir kötülük bulundurmaz (A₃₇)* ve *çünkü saf ve temizdir (A₄₈)*. Çocuğu meleğe benzeten anneler ise şu ifadeleri kullanmışlardır:

Çünkü çok masumdur ve kötülükleri temizler. A₂₉

Çünkü bu dünyaya ait olamayacak kadar güzeldir. A₃₆

Çalışmaya katılan anneler *çocuğun hem iyi hem kötü bir varlık* olduğunu ifade eden birtakım metaforlar kullanmışlardır. Bu metaforlar ve annelerin açıklamaları aşağıda verilmiştir:

Çocuk dünya gibidir, çünkü acısıyla tatlısıyla yaşamaya değerdir. A₇₁

Çocuk ilaç gibidir, çünkü insana şifa verse de yan etkileri de vardır. A₅₅

Çocuk hem şeytan hem de melek gibidir, çünkü bazen çok iyi bazen bir felaket olabilir. A₄₁

Çocuk imtihan gibidir, çünkü hem çok zor hem de çok güzeldir. A₃

Çocuk beslenme gibidir, çünkü aileyi duygusal olarak besler. Ancak yanlış beslenme birçok hastalığa sebebiyet verebilir. A₁₀₀

Çocuk ile ilgili olarak ortaya çıkan bir diğer kategori, *yıpratıcı bir varlık* şeklindedir. Bu kategoride anneler çocuğu sabra (n=1), cana (n=1), ömür törpüsüne (n=1) ve alkole (n=1) benzetmişlerdir. A₂₄ *çocuk sabır gibidir çünkü zordur ama dayanmak gerekir* derken, çocuğu cana benzeten A₇₅ şu açıklamayı yapmıştır:

Çünkü anneye ve aileye zarar verir.

Son olarak annelerin belirttiği bazı metaforlar *diğer* kategorisi altında toplanmıştır. Mucize (n=4), gökyüzü (n=1), uçurtma (n=1), kar tanesi (n=1), kuş (n=1), balon (n=1), ay (n=1) ve gelecek (n=1) bu kategori altında yer alan metaforlardır. Çocuğu mucizeye benzeten annelerin sebepleri şu şekildedir:

Çünkü inanılması güç bir varlık ve kendine hayran bırakıyor. A₁₃

Çünkü bekleyişe değen, varlığına inanılması güç ve bu dünyaya ait olmayan en güzel şeydir.

A₁₉

Çünkü dünyaya yeni bir şey kazandırıyor sun. A₈₃

Çünkü elde edilmesi çok zor. A₈₇

Anne olmak

Anne olmakla ilgili metaforlar yedi kategoride toplanmıştır. İlk kategori *özverili olmak* olarak belirlenmiştir ve anneler tarafından dile getirilen fedakârlık (n=6), hayat (n=5), zor/yorucu (n=4), toprak (n=3), mucize/gerçeküstü (n=2), puzzle (n=1), nimet (n=1), buzdağı (n=1), her zaman daha iyi olmaya çalışmak (n=1), deniz (n=1), savaşçı (n=1), sabır taşı (n=1), ampul (n=1), bilim insanı (n=1), emek (n=1), hayattan vazgeçme (n=1), arı (n=1), adanma (n=1) ve göğüs germe (n=1) metaforları bu kategoride yer almaktadır. Anne olmayı fedakarlığa benzeten anneler bu görüşlerini şu ifadelerle açıklamışlardır:

Çünkü kendini çocuğun için feda edebilirsin. A₄; A₇₃

Çünkü anneler çocukları için her şeyi göze alırlar. A₃₆

Çünkü çocuğun için kendinden ödün verirsin. A₇₁

Çünkü ömrünü çocuğun için feda edersin. A₉₃

Çünkü ailen için her şeyi yaparsın. A₁₀₄

Anneler tarafından bu kategoride dile getirilen bir diğer metafor ise hayattır. Çalışmaya katılan bazı annelere göre anne olmak hayat gibidir çünkü;

Tüm zorluklara rağmen güzeldir. A₉

Annelikte hayat gibi yaşayarak öğrenilir. A₄₆

Anne çocukları için kendi hayatını mahveder. A₅₃

Bazı anneler ise dünyadaki en zor iş olması (A₆₉), sorumluluklarının çok zor olması (A₈₆) ve sabır gerektirmesi (A₉₇) açısından anne olmayı zor/yorucu bir sürece benzetmişlerdir. Özverili olmak kategorisi altında dile getirilen metaforlardan bir diğeri ise topraktır. Anneler anne olmayı toprağa benzetmişlerdir çünkü bu süreci çocuklarını karşılıksız besleyip büyütmesi (A₆), çiçeğin büyümesi için gerekli olması (A₃₅) ve her şeyi ne olursa olsun hep kabul eden olması (A₈₁) açısından toprakla ilişkilendirmişlerdir.

Bu kategoride yer alan bir diğer metafor ise mucize/gerçek üstüdür. İki anneye göre anne olmak mucize/gerçek üstü bir durum gibiyken A₃₃ bu görüşünü, *çünkü koşulsuz bir sevgi ve sabır gerektirir* şeklinde açıklamıştır.

Olumlu duygular yaşamak anne olmakla ilgili ortaya çıkan bir diğer kategoridir. Aşk (n=6), benzersiz duygu (n=5), karşılıksız sevgi (n=5), huzur (n=2), macera (n=2), neşe (n=1), arkadaşlık (n=1), cennet (n=1) ve şefkat (n=1) bu kategori altında yer alan metaforlardır. Bazı anneler anne olmayı aşka benzetmişlerdir çünkü;

Annelik de karşılıksız sevgi ve fedakârlık demektir. A₁₇

Anne olmak da kendinden ödün vererek sevmektir. A₄₀

Anne çocuğuna o kadar aşıktır ki çocuğu onun için mükemmeldir. A₅₀

En uzun mesaiyi yapmasına rağmen asla sevmekten bıkmaz ama sonuçta ona kalan tatlı bir yorgunluktur. A₁₉

Bazı annelere göre anne olmak benzersiz bir duygu yaşamak gibidir çünkü kelimelerle ifade edilemeyecek bir süreçtir (A₇₉), yaşanan en güzel deneyimdir (A₇₆), kişinin birlikte büyüdüğü, terbiye ettiği bir birey yetiştirmesi tarif edilemez bir durumdur (A₈₀) ve evlat annenin canından bir parçadır (A₂₃; A₂₇). Bazılarına göre ise anne olmak karşılıksız sevgiye benzemektedir çünkü;

Anneler yaptıkları için çocuklarından hiçbir karşılık beklemezler. A₁₁

Anneler çocuklarıyla her zaman mutlu olurlar. A₁₀₃

Anne çocuğuyla birlikte yeniden yaşam bulur. A₂₄

Annelik, bu dünyadaki en güzel duygudur. A₈₈

Huzur ve macera da anneler tarafından dile getirilen ve olumlu duygular kategorisi altında yer alan metaforlardır. Anne olmayı huzura benzeten anneler, çocuğunun gülüşüyle huzur bulduklarını (A₆₂) veya bu dünyada var olan en güzel şeyin huzur olduğunu (A₆₈) dile getirmişlerdir. Maceraya benzetenler ise şu ifadeleri kullanmışlardır:

Çünkü annelik heyecanlı bir serüvendir. A₆₃

Çünkü anne olunca nereye nasıl gideceğinizi bilmeden gidersiniz. A₆₄

Koruyucu/iyilik yapan olmak, anne olmakla ilgili ortaya çıkan bir diğer kategoridir. Bu kategori anneler tarafından dile getirilen ağaç (n=5), kahraman/Süpermen (n=3), melek (n=3), güneş (n=2), nefes (n=2), kalkan (n=2), düğme (n=1), gözkapağı (n=1) ve yuva (n=1) metaforlarını kapsamaktadır. Anneler anne olmayı ağaca benzetmişlerdir çünkü;

Ağaç da dönem dönem yaprak dökse de yeniden çiçek açıp meyve verir. A₂₁

Anne aileyi bir arada tutan kökler gibidir. A₂₅

Dalların çocuklardır ve o dalların yeşermesi için her şeyi yaparsın. A₃₇

Annenin gölgesi yeter. A₁₀₁

Bazı annelere göre anne olmak, kahraman/Süpermen olmak gibidir çünkü anneler her şeye yetişmek, her şeyi bilmek ve güçlü olmak zorundadır (A₃; A₉₁) ve çünkü çocuklar annelerin yardımına muhtaçtır (A₉₀). Bazıları ise anne olmayı melek ile ilişkilendirmiş, bunun sebebini de şu şekilde ifade etmişlerdir:

Çünkü anne manevi bir varlıktır ve sürekli çocuğunun iyiliği için uğraşır. A₁₅

Çünkü anneler her zaman çocuklarının iyiliği için çalışır. A₅₂

Çünkü annenin bedeni hayatta olmasa bile ruhu yeter. A₅₄

Yine koruyucu/iyilik yapan olmak kategorisi altında dile getirilen bir diğer metafor güneştir. Anneler, dünyanın güneşsiz olmayacağı gibi çocuğun da annesiz olamayacağı (A₁) ve güneşin dünyayı ısıtacağı gibi annenin de çocuğunu ısıtmasını bileceğinden (A₄₉) yola çıkarak bu metaforu söylemişlerdir. İki anne ise anne çocuğun ihtiyacı olan her şeyi sağladığı (A₇) ve çocuk annenin ihtiyacını, eksikliğini her zaman hissedeceği (A₅₅) için anne olmayı nefes ile ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca, A₂₉ ve A₂₀ de, anne çocuğunu her şeyden korumaya çalıştığı ve onu koruyup sakındığı için anne olmayı bir (koruyucu) kalkana benzetmişlerdir.

Anne olmakla ilgili ortaya çıkan bir diğer kategori ise, *eğitici/yol gösterici* olmaktır. Sanatkâr/sanatçı (n=3), çiftçi (n=2), öğretmen (n=2), çözüm makinası (n=1), ışık (n=1), yazar (n=1) ve ay (n=1) bu kategori altında yer alan metaforlardır. Bazı anneler çocuğu annenin eseri olarak gördüklerinden anne

olmayı da sanatkâr/sanatçı ile ilişkilendirmişlerdir. Sebebini açıklarken de şu ifadeleri kullanmışlardır:

Çünkü çocuğu, bir annenin en güzel eseridir. A₁₀

Çünkü anne eserinin altına imzasını atar. A₇₇

Çünkü anne olarak bir sanat eseri ortaya çıkarırsın. A₈₂

Bazıları ise anne olmayı çiftçiliğe benzetmişler ve bu görüşlerini de bir anne çocuğunu nasıl yetiştirirse elde edeceği ürünün kalite ve güzelliğinin de ona bağlı olacağını (A₂) ve kişinin ne ekerse onu biçeceğini (A₆₆) vurgulayarak açıklamışlardır. İki anneye göre ise annelik öğretmenlik gibidir çünkü;

Anne olmak bunu gerektirir. A₃₁

Anne daha karnındaykenden başlayarak çocuğa her türlü eğitimi sağlar. A₁₀₀

Anne olmakla ilgili ortaya çıkan bir diğer kategori ise *kutsal bir süreç* tir. Bu kategori altında anneler anne olmayı, kutsal bir göreve (n=3) ve vatana (n=1) benzetmişlerdir. Bu görüşleri ile ilgili açıklamaları ise şu şekildedir: *Anne olmak kutsal bir görev gibidir çünkü;*

Ne olursa olsun aksatılmaması gereken, Allah katında da çok önemli olan bir görevdir. A₃₀

Çocuğunu canından can katarak seversin. A₇₀

Annelik ciddi bir görevdir. A₈₃

A₃₉'a göre ise annelik vatan gibidir ve bırakmaya gelmez.

Mesleki bir süreç, analizler sonucunda ortaya çıkan bir diğer kategoridir. Bu kategorinin altında yer alan metaforlara göre anneler anne olmayı birden fazla meslek yapmaya (n=1), işe (n=1) ve dünyanın en zor mesleğine (n=1) benzetmişlerdir. Bu ifadeler için açıklamaları ise sırasıyla şu şekildedir:

Çünkü çocuğun için her şeyi yaparsın. A₉₆

Çünkü disiplin gerektirir. A₉₄

Çünkü hiçbir karşılık beklemeden gece gündüz çalışırsın. A₃₄

Anne olmakla ilgili ortaya çıkan son kategori ise *bütünleşme süreci* dir. Bazı annelere göre;

Anne olmak kar gibidir çünkü kadın çocuğuyla birleştiği zaman anlam taşır. A₃₈

Anne olmak bütünleşmek gibidir çünkü kadınlar çocukları olunca tamamlanırlar. A₄₄

Anne olmak bir değişim gibidir çünkü doğum yaptığınız andan itibaren farklı birine dönüşürsünüz. A₅₉

Anne çocuk arasındaki bağ

Anne çocuk arasındaki bağa ilişkin metaforlar beş kategoride toplanmıştır. Bunlar ayrılmaz/bütünleyici, güçlü/sağlam, yakın/sevgi dolu, sürekli ve diğer şeklindedir. Annelerin çocuklarıyla aralarında birbirini bütünleyen ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir bağ olduğuna vurgu yaptıkları *ayrılmaz/bütünleyici* kategorisinde yer alan metaforlar, et ile tırnak (n=5), muhteşem /mükemmel (n=4), mıknaşın zıt kutupları (n=2), nefes (n=2), kovalent bağ (n=2), toprak ve kök (n=2), ruh (n=2), kalp ve vücut (n=1), hayat ve su (n=1), kilit ve anahtar (n=1), gece ve yıldız (n=1), hayat (n=1), yaşam ve nefes (n=1), ay ve yıldızlar (n=1), kalem-kâğıt (n=1), diş fırçası-macun (n=1), oksijen-dünya (n=1), yapboz (n=1), deri (n=1), sülük (n=1), bahçıvan-gül (n=1) ve sudur (n=1).

Annelerden bazıları çocukları ile arasındaki bağı et ile tırnağa benzetmiş ve bunun nedenini şu ifadelerle açıklamışlardır:

Çünkü anne-çocuk birbirinden ayrılmaz bir ikilidir. A₁₉

Çünkü çocuğumla ben ayrılmaz bir bütünüz. A₃₁

Çünkü çocuğun yeri annesinin yanındır, ayrılmaz. A₅₃

Bazı anneler ise anne-çocuk arasındaki bağı, muhteşemlik ve mükemmellikle ilişkilendirmiş, bunun nedenini de aralarındaki ilişkinin sağlam, içten ve tamamlayıcı olması (A₅₆), anne ile çocuğun birbirlerini mükemmel bir şekilde tamamlıyor olması (A₅₂), annenin çocuğu olmadan bir gün dahi geçirememesi (A₁₀₄) ve annenin çocuğunu her durumda hissedebilmesi (A₅₄) ile açıklamışlardır. Mıknatısın zıt kutupları bu kategori altında yer alan bir diğer metafordur. Çocuğuyla sürekli çekim halinde olduklarını (A₉₄) ve birbirinden farklı olmasına rağmen iki kutbun birbirini çektiğini (A₆) dile getiren anneler bu metaforu çocukları ile aralarındaki bağ ile ilişkilendirmişlerdir. İki anneye göre ise çocuğu ile arasındaki bağ nefes gibidir çünkü çocuğu olmadan bu hayat düşünülemez (A₃₇) ve çünkü insan bir dakika bile nefes alamazsa ölür (A₆₅).

Kovalent bağ, toprak-kök ve ruh bu kategoride yer alan metaforlardır. Anne çocuk arasındaki bağ kovalent bağa benzemektedir çünkü;

Elementler birleşip daha kompleks molekülleri oluşturur. A₃

Biz birbirimizi tamamlarız. A₆₀

Bu bağ ayrıca toprak ve kökle ilişkilendirilmiştir çünkü anne ve çocuk ayrılmaz bir bütündür (A₃₆) ve çocuk büyüdükçe anne-çocuk arasındaki bağ daha da köklenip artmaktadır (A₇₈). Ayrıca bu bağ ruha benzetilmiştir çünkü;

Ruh gibi her zaman bizi birbirimize bağlar. A₄₁

Ruh olmazsa beden, beden olmazsa ruh neye yarar? A₆₄

Güçlü/sağlam, anne çocuk arasındaki bağın anlatılmasında ortaya çıkan bir diğer kategoridir. Düğüm/kördüğüm (n=4), zincir (n=3), çelik (n=2), demir (n=2), sakız (n=1), çınar ağacı (n=1), inanç (n=1), dağ (n=1), halat (n=1), yıkılmaz duvar (n=1), sonsuz güç (n=1), kilit (n=1), binanın kolonları (n=1), kelepçe (n=1) ve görünmez bağ (n=1) bu kategori içerisinde yer alan metaforlardır. Bazı anneler çocukları ile ilişkilerini düğüm/kördüğümüne benzetmiş ve şu ifadeleri kullanmışlardır: *Anne çocuk arasındaki bağ düğüm/kördüğüm gibidir çünkü;*

Bizi ayırması ve çözmesi zordur. A₅₅

Aramızdaki bağı hiç kimse açamaz. A₆₉

Bu bağ asla kopmaz. A₈₇

O [çocuğum] benim bir parçam. A₁₀₅

Sağlamlığına atıfta bulunulan bir diğer metafor zincirdir. Bazı annelere göre anne çocuk arasındaki bağ bir zincire benzemektedir çünkü sağlamdır ve hiç kopmaz (A₆₂), güçlü ve dayanıklıdır (A₆₆) ve anne ile çocuğu birbirine bağlar (A₇₆).

Bazı annelere göre ise anne çocuk arasındaki bağ çeliğe veya demire benzemektedir. Çünkü;

Çelik hem çok sert hem de esnektir. A₁₁

Çelik en kuvvetli maddedir. A₉₁

Demir çok sağlamdır. A₃₄; A₄₉

Anne çocuk arasındaki bağa ilişkin ortaya çıkan bir diğer kategori ise *yakın/sevgi doludur*. Aşk (n=8), arkadaşlık (n=6), sevgi bağı (n=3), sevda şiiri (n=1), hayat enerjisi (n=1), özel (n=1), iyonik bağ

(n=1) ve nar (n=1) bu kategori içerisinde yer alan metaforlardır. Örneğin bazı annelere göre anne çocuk arasındaki bağ aşk gibidir çünkü;

Hayata anlam katan en güzel bağ aşktır. A₁₀

Ona olan sevgim hiç bitmeyecek. A₂₂

Bu bağ aslında hiç bitmeyecek bir bağlılıktır. A₂₇

Aşk dünyadaki iki insanı birbirine bağlayan en güzel duygudur. A₇₃

Bu ilişki bazen tutkulu bazen kavgalı ama sonucunda hiç bitmeyen bir sevgi söz konusu... A₉₃

Annelik çocuğuna duygusal anlamda bağımlı olmaktır. A₁₀₀

Ben ona aşığım. A₁₀₃

Bazı anneler ise anne çocuk arasındaki bağ arkadaşlığa benzetmişlerdir çünkü çocuklarının onlarla her şeyi paylaşmalarını istemekte (A₅; A₂₅), çocuklarına her anlamda yardımcı olmaları gerektiğini düşünmekte (A₂₁), çocuğunun ondan çekinmemesini ve kendini yalnız hissetmemesini istememekte (A₄₆) ve çocuklarını arkadaşları gibi görmekte (A₇₁; A₈₀).

Bu kategori altında yer alan bir diğer metafor, sevgi bağıdır. Anneler bu ilişkiyi neden kurduklarını açıklarken şu ifadeleri kullanmışlardır:

Çünkü çocuğumu ne olursa olsun severim. A₂₈

Çünkü dünyada arttıkça güzelleşen en güzel bağ sevgidir. A₅₀

Çünkü çocuklarımı her şeyden çok severim. A₁₀₁

Anne çocuk arasındaki bağ ile ilgili metaforların toplandığı bir diğer kategori süreklidir. Göbek bağı (n=3), yaşam bağı (n=1), organ (n=1), dostluk (n=1), sonsuzluk (n=1) ve hiç kopmayan bağ (n=1) bu kategoride yer alan metaforlardır. Çocukları ile aralarındaki bağ göbek bağına benzeten anneler;

Çünkü ömür boyu bu beslenme devam eder. A₄

Çünkü birbirimizden hiç kopamıyoruz. A₈₅

Çünkü annelik karında çocuğu beslemeyle başlar fakat o bağ hiç kopmaz. A₉₂

ifadelerini kullanmışlardır. Diğer metaforlar için ise annelerin açıklamaları şu şekildedir: Anne çocuk arasındaki bağ;

Yaşam bağı gibidir çünkü o olmazsa yaşayan ölü gibi olurum. A₂₃

Organ gibidir çünkü ondan kopamıyorsun. A₂₄

Dostluk gibidir çünkü o bağ hiç kopmaz. A₂₉

Sonsuzluk gibidir çünkü çocuk insanın vazgeçilmezidir ve onunla bağımız sonsuzdur. A₆₇

Hiç kopmayan bağ gibidir çünkü o benim çocuğum. A₆₈

Anne çocuk arasındaki bağa ilişkin metaforlar analiz edildiğinde ortaya çıkan son kategori diğeridir. Aort (n=1), köprü (n=1), vazgeçilmez eşya (n=1), emniyet kemeri (n=1), mevsimler (n=1), aile (n=1), ayna (n=1) ve motivasyon (n=1) metaforları bu kategori içerisinde yer almaktadır. Annelere göre, bu bağ aorta benzemektedir çünkü aort vücudun ana atardamarıdır (A₁₅); köprüye benzemektedir çünkü çocuğu annesini hayata bağlar (A₁₇); vazgeçilmez bir eşyaya benzemektedir çünkü çocuğuyla anne birbirlerini görmeden duramamaktadırlar (A₁₈); emniyet kemerine benzemektedir çünkü kazaları önleyemese de hayat kurtarır (A₆₁); mevsimlere benzemektedir çünkü kar da yağsa çok sıcak da olsa her mevsim ayrı güzeldir (A₇₂); aile gibidir çünkü çocuk karı kocayı tam bir aile yapar (A₇₅); ayna gibidir çünkü anneler çocuklarına baktıkça kendilerini görürler (A₉₇) ve motivasyon gibidir çünkü

çocukları var oldukça anneler kendilerini iyi hissederler ve çocuklar annelerini hayata karşı motive ederler (A₉₈).

TARTIŞMA

Öncelikle metafor çalışmalarında bulguların yorumlaması yapılırken kültürel faktörlerin göz önünde bulundurulması doğru çıkarımlar için önemlidir. Çünkü alan yazında çeşitli kaynaklarda da ifade edildiği gibi kavramlarla ilişkilendirmek için hangi metaforların seçileceği bireyin içerisinde bulunduğu kültürden ve kültürel modellerden etkilenmektedir (Yu 1998). Çünkü kültür, küçük veya büyük insan grupları tarafından belirtilen bir dizi ortak anlayış olarak tanımlanabilir (akt. Lu 2016). Bu nedenle de görüşler ve ifadeler içinde yaşanılan kültürden etkilenmektedir.

Çalışmanın bulgularına göre, annelerin çocuğu sürekli gelişen, değişen ve emek isteyen bir varlık olarak gördükleri, bununla birlikte de annelerin hayatlarını anlamlandırdığını düşündükleri görülmektedir. Annelik ise emek isteyen bu varlık için fedakârlık göstermekle ilişkilendirilmiştir. Anne çocuk arasındaki bağ ise, birtakım zorluklara rağmen, güçlü, sağlam ve anne-çocuk arasındaki bir tamamlanma süreci olarak düşünülmektedir. Burada vurgulanan sevgiye dayalı, fedakarlıkla ilişkili ve güçlü, sağlam bir bağ ile desteklenen çocuk, anne olmak ve anne-çocuk arasındaki bağ kavramlarının bu anlamda Türk kültüründeki anne-çocuk algısı ile uyumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bulgular alan yazındaki birtakım çalışmalar ile de paralellik göstermektedir. Örneğin, Pesen (2015) ve Demir Öztürk, Demir Yıldız ve Başaran (2018) tarafından ebeveynlerin çocuk algısına ilişkin çıkan metaforlar bu çalışmanın bulguları ile oldukça benzerdir. Bu çalışmada çocukla ilgili üretilen metaforlar gelişen ve emek isteyen bir varlık, hayatın tadı/mutluluğu olan bir varlık, işlenecek boş bir varlık, öğrenen ve öğreten bir varlık, temiz bir varlık, hem iyi hem kötü bir varlık ve yıpratıcı bir varlık kategorilerinde toplanırken, Pesen'in (2015) çalışmasında mutluluk kaynağı olarak çocuk, değerli bir varlık olarak çocuk, şekillendirilebilen bir varlık olarak çocuk, yansıtıcı bir varlık olarak çocuk, sorun yaratan karmaşık bir yapı olarak çocuk ve toplumun ve geleceğin teminatı olarak çocuk kategorileri ortaya çıkmıştır. Diğer çalışmada ortaya çıkan kategoriler ise büyüyen bir bitki türü, yaşam veren, şekil verilen bir madde, eğlenceli bir şey ve iyilik temsili şeklindedir (Demir Öztürk, Demir Yıldız ve Başaran, 2018). Çalışmaların bulguları arasındaki paralelliğin çalışmanın katılımcılarının ebeveynler olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü, çocuk kavramına nereden bakıldığına göre ona yüklenen anlam da değişecektir (Pesen 2015). Bu durumda da ebeveynlerin çocukları için olumlu ifadeler içeren metaforları ağırlıklı olarak dile getirmeleri beklenen bir durumdur.

Annelik ya da anne olmak da Türkiye'de ve dünyada sevgi ve fedakarlıkla ilişkilendirilen, genellikle kutsal görülen bir durumdur. Bu çalışmada ortaya çıkan özverili olmak, olumlu duygular yaşamak, koruyucu/iyilik yapan olmak, eğitici/yol gösterici olmak, kutsal bir süreç, mesleki bir süreç ve bütünleşme süreci kategorileri de çalışmaya katılan annelerin, anne olma durumunu ne kadar olumlu algıladıklarını göstermektedir. Örneğin, Etowa (2012) yaptığı bir çalışmada annelerin doğum deneyimlerini incelemiş ve benzer temalara ulaşmıştır. Annelere göre doğum, sorumluluk duygusu içeren, pozitif, benzersiz, kutsal ve acı bir yaşam deneyimidir. Ayrıca, bu çalışmaya katılan anneler genelde anne olmayı olumlu metaforlarla ilişkilendirmişlerdir. Bu durum, katılımcıların kültürel birtakım etkilerden de kaynaklı olarak anne olmanın genellikle olumlu taraflarını görmelerinden

kaynaklanıyor olabilir. Çünkü Türk toplumunda anne ve annelik özelliğinden dolayı da kadın, yüce bir değer olarak görülmüştür ve görülmektedir (Acar 2019). Ancak, bu noktada Salusky'nin (2013) *annelik sorunsuz olmaz* görüşü göz ardı edilmemelidir.

Annelerin anne çocuk arasındaki bağa ilişkin ürettikleri metaforlar, ayrılmaz/bütünleyici, güçlü/sağlam, yakın/sevgi dolu ve sürekli kategorileri altında toplanmıştır. Kategoriler göz önünde bulundurulduğunda hamilelik süresince -ve belki de daha öncesinde- anne çocuk arasında oluşan bağın, annelerin gözünde güçlü ve asla kopmaz bir şekilde sürdüğü söylenebilir. Bir çocuğun ilk sosyal deneyimlerinin annesinin doğumdan itibaren ona olan ilgisi, ihtiyaçlarını karşılaması ve onunla iletişim kurması olduğu düşünülürse (Şahin-Bayraktar ve Seven 2020), anne-çocuk arasındaki bu güçlü bağın ortaya çıkması beklenen bir durumdur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, annelerin çocuğu sürekli gelişen, değişen ve emek isteyen bir varlık olarak gördükleri, bununla birlikte de annelerin hayatlarını anlamlandırdığını düşündükleri görülmektedir. Annelik ise emek isteyen bu varlık için fedakârlık göstermekle ilişkilendirilmiştir. Anne çocuk arasındaki bağ ise, birtakım zorluklara rağmen, güçlü, sağlam anne-çocuk arasındaki bir tamamlanma süreci olarak düşünülmektedir. Bu bulgular ışığında, anne çocuk arasındaki bağın gücü de düşünülerek hem anne hem de babalar, çocuklarıyla aralarındaki bağın ve ilişkinin çocuğun gelişimi için ne kadar önemli olduğu konusunda bilgilendirilebilirler. Çocukların duygusal gelişimi için ebeveynleri ile geçirdikleri zamana dikkat çekilerek, özellikle okul öncesi öğretmenleri tarafından aile içinde ilişkileri güçlendirecek birtakım görev veya etkinlikler hazırlanabilir.

Bu çalışma annelerle yapılmış çalışmadır. Buna benzer bir çalışma, çocuğun hayatında en az anneler kadar kritik rol oynayan babalarla da tekrarlanabilir. Ayrıca bu çalışmada katılımcılardan bazı kavramlara ilişkin ürettikleri metaforları paylaşımları istenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda, anne ve babalarla çocuk, anne, baba, aile, ebeveyn ve çocuk arasındaki bağ gibi kavram ve ifadelere ilişkin görüşmeler yapılarak derinlemesine veriler toplanabilir.

KAYNAKÇA

Acar H (2019) Türk kültür ve devlet geleneğinde kadın. *İnsan & İnsan* 21: 395-411.

Ağır M (2017) Anne-çocuk ilişkisinin kalitesinde annelerin ruh sağlığının ve psikolojik iyi olma halinin önemi: "Pilot çalışma: Küçük grup çalışması". *İstanbul Journal of Social Sciences* 17: 30-51.

Bayraktar S (2011) Makbul anneler müstakbel vatandaşlar: Neoliberal beden politikalarında annelik. *Ayizi Yayınları*, Ankara, Türkiye.

Burç PE (2015) Popüler kültür ve annelik: Anneliğin farklı görünüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi* 1:1-15.

Çelik E, Çat FB (2018) Toplumda değişen çocuk algısı, eğitim yöntemleri ve internetin etkilerine yönelik nitel bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi* 13: 265-300.

Demir Öztürk E, Demir Yıldız C, Başaran M (2018) Ebeveynlerin çocuk, anne ve baba kavramlarına ilişkin algılarının metaforik olarak incelenmesi. 27. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi, Ankara.

- Dereli E, Dereli BM** (2017) Ebeveyn-çocuk ilişkisinin okul öncesi dönem çocukların psikososyal gelişimlerini yordaması. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi 14: 227-258.
- Dursun C** (2019) Ebeveyn çocuk ilişkisinin değişen yüzü: “Proje çocuk” kavramına sosyolojik bakış. IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara.
- Etowa J B** (2012) Becoming a mother: The meaning of childbirth for African–Canadian women. Contemporary Nurse 41: 28-40.
- Güçlü S** (2016) Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı: 1-22.
- Güneş A, Fırat M** (2016) Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi 2:115-129.
- Lu Y** (2016) ‘The Great Mother’: A conceptual analysis of mother and infant metaphors in DàoDéJīng. International Journal of Language and Culture 3: 34-55.
- Öngider N** (2013) Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 5: 420-440.
- Pesen A** (2015) Ebeveynlerin “çocuk” kavramına yükledikleri metaforlar. Turkish Studies 10/15: 731-748.
- Saban A** (2009) Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 7: 281-326
- Sağlam M, Aral N** (2016) Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. Çocuk ve Medeniyet 1: 43-56.
- Salusky I** (2013) The meaning of motherhood: Adolescent childbearing and its significance for poor Dominican females of Haitian descent. Journal of Adolescent Research 28: 591-614.
- Saygi D, Uyanık Balat G** (2013) Anasınıfına devam eden çocuğu olan annelerin çocukları ile ilişkilerinin incelenmesi. International Journal of Human Science 10: 844-862.
- Şahin-Bayraktar HG, Seven S** (2020) The interrelationship of attachment style, sense of loneliness, and social dissatisfaction in children aged 60–72 months. *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00888-w>
- Tezel Şahin F, Özyürek A** (2008) 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 6: 395-414.
- Türkdoğan Ö** (2013) Ana akım medyada annelik miti. Kadın Araştırmaları Dergisi 13: 35-59.
- Uğurlu EG** (2013) Annelik rolünün öğrenilme sürecinde medyanın yeri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1: 1-24.
- UNICEF** (t.y.) Çocuk haklarına dair sözleşme. Erişim: <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Yu N** (1998) The contemporary theory of metaphor. John Benjamins, Amsterdam, Hollanda.

MOBBING VE İNTİHAR

Dr. Öğr. Üyesi Osman EROĞLU

Orcid: 0000-0002-8149-0149

Mardin Artuklu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

ÖZET

Otuz yılla yaklaşan bir süredir tüm dünya’da rastlanan ve önemli bir örgütsel sorun halini alan mobbing uygulamaları gün geçtikçe artmaktadır. Mobbing hem çalışanlar hem de örgütler üzerinde yıkıcı etkiler oluşturmaya devam etmektedir. Mağdurların ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen mobbing sürecinin en son aşamasında karşımıza en yıkıcı etkisiyle intihar çıkmaktadır. Bu çalışmada, mobbing ve intihar ilişkisi yaşanan intihar vakaları üzerinden yola çıkarak incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mobbing, İntihar, İçerik Analizi

MOBBING AND SUICIDE

ABSTRACT

Mobbing practices, which have been occurring all over the world for almost 30 years, and have become an essential organizational issue is increasing day by day. Mobbing continues to have devastating effects on both employees and organizations. Suicide appears to be the most destructive effect in the mobbing cases, which negatively affects the mental health of the victims. In this study, the relationship between mobbing and suicide was investigated based on suicide cases.

Keywords: Mobbing, Suicide, Content Analysis

GİRİŞ

Günümüzde tüm sektörlerdeki örgütlerde çalışanların bir kısmının maruz kaldığı mobbing çalışma hayatında önemli bir örgütsel sorun haline dönüşmüş ve sıklıkla karşılaşılan kavramlardan biri olmuştur. İngilizce kökenli olan mobbing kelimesi, psikolojik terör, psikolojik taciz, psikolojik şiddet, psikolojik baskı, bezdirme, zorbalık ve yıldırma gibi kavramları şemsiye altında toplamıştır. Bu kavramı örgütlerde ilk olarak inceleyen ve kavramlaştıran Endüstri psikoloğu Heinz Leymann’dır. Yapılan araştırmalarda, mobbing uygulamalarının çok yaygın olduğu ve bu tür uygulamaların hem çalışan hem de örgüt üzerinde olumsuz sonuçlar oluşturduğu tespit edilmiştir. Mobbing mağdurlarının örgütlerdeki verimliliklerinin ve bağlılıklarının azaldığı, sağlık sorunları yaşadıkları hatta bir kısmının intihara yöneldikleri görülmektedir. Özellikle son yirmi yıldır mobbing kavramının işyerlerindeki varlığı ve etkileri bilim dünyası tarafından yaygın bir şekilde incelenmesine rağmen, kavramın kullanılması daha eski zamanlara dayanmaktadır. 1963 yılında etolojist Konrad Lorenz mobbing kavramını akademik dünya ile tanıştıran ilk bilim insanı olmuştur. Lorenz mobbing kavramını bir grup hayvanın tek bir hayvanı hedef alarak ona farklı şekillerde zarar vermesi (saldırma, dışlama, yeme) olarak kullanmıştır. Aynı kavram yıllara sonra fizikçi Peter Paul Heinemann (1972) tarafından çocuklar arasındaki zorbalıkla ilişkilendirilmiş ve daha çok çocuk gruplarında genellikle tek bir çocuğa karşı yöneltilen şiddet olarak nitelendirmiştir. Mobbing 1984’de psikolog Heinz Leymann tarafından iş yerinde sağlığı tehdit eden bir faktör olarak ilk defa iş yerlerine uyarlanmıştır ve Leymann yaptığı

önemli çalışmalarla bu alandaki öncü araştırmacı olarak görülmektedir. Leymann mobbing olgusunun iş yerlerinde ortaya çıktığını ve durumunun engellenmesi gerektiğini çalışmalarında belirtmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mobbing, “örgütlerde bir ya da birkaç kişi tarafından sistematik olarak ve çoğunlukla bir kişiye doğru yönlendirilen düşmanca ve etik olmayan saldırı” (Leymann, 1990: 120), “tekrar tekrar ortaya çıkan ve çalışanlarda stres yaratan bir durum” (Jennifer, vd., 2003: 492-93,), “işten uzaklaştırmayı amaçlayan bir psikolojik taciz” (Duffy ve Sperry, 2007: 398), “suçlama, küçük düşürme, taciz, duygusal açıdan eziyetle karşıdaki kişiyi işyerinden dışlamayı hedefleyen kötü niyetli faaliyetler” (Davenport vd., 2003:22) anlamına gelir. Einarsen bu tanımlardan mobbingin tekrarlanan ve saldırgan iki temel özelliği olduğunu vurgulamıştır (1999). Leymann, mobbingi mobbing mağdurunun kendini göstermesine ve iletişimine yönelik saldırılar, sosyal ilişkilerine saldırılar, itibarına dönük saldırılar, yaşam kalitesine ve meslek durumuna saldırılar ve son olarak sağlığına dönük saldırılar olarak beş grupta sınıflamıştır (1996:170). Bu sınıflama, mağdurun kendini ifade etme olanağının kısıtlanması, mağdurun başkalarıyla iletişime geçmesinin engellenmesi, mağdurun onurunu zedeleme, mağdura yeteneklerinin altında iş verme ve mağdurun sağlığına zarar verecek işler yapması için zorlanması gibi ahlaki olmayan 45 davranıştan oluşmaktadır (Leymann, 1996). Aynı zamanda işyerindeki bir davranışın mobbing olarak tanımlanması için eylemin haftada en az bir kere ve en az altı ay boyunca gerçekleştiriliyor olması gerekmektedir (Leymann, 1996: 168). Leymann, iş hayatında mobbing davranışının ortaya çıkmasında iş tasarımıdaki eksiklikler, liderlik davranışlarındaki eksiklikler, mağdurun sosyal konumu ve birimlerdeki düşük ahlaki standartlardan oluşan dört faktör olduğunu ileri sürmüştür (1996). Zapf ve arkadaşları ise faktörleri örgütsel faktörler, çalışma grubunun sosyal sistemi ile ilgili faktörler ve bireysel faktörler olarak sınıflandırmıştır (1996). Leymann mobbingi “işyerinde kritik bir olayın yaşanması”, “mobbing ve damgalama”, “yönetimin sürece katılması”, “işten ayrılma veya kovulma” dört aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır (1996). Mobbing eşit düzeydeki çalışanlar ya da ast-üst ilişkisi içerisinde olanlar arasında kendi gösterebilmektedir (Leymann, 1996). Leymann çalışanların mobbing davranışına yönelmesini grup kurallarını veya değerlerini kabule zorlamak, düşmanlık, sadece zevk amaçlı veya can sıkıntısından, son olarak önyargıdan oluşan dört temel nedenle ilişkilendirmiştir (1996). Yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere oranla daha fazla mobbing maruz kaldıkları vurgulanmıştır (Leymann, 1996; Hoel vd., 1999; Kaukiainen vd., 2001; Van Fleet & Van Fleet, 2012).

Tüm meslek gruplarında ve örgütlerde ortaya çıkabilen mobbing davranışının sıklığı ve sürekli devam etmesi mağdur durumda olan kişi üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler psikolojik, psikomatik (Leymann, 1996: 168), özgüven ve benlik saygısında zedelenme (Leymann ve Gustafsson, 1996: 273), aşağılanma, mesleki saygınlık kaybı (Duffy ve Sperry, 2007: 398), düşük verimlilik, düşük iş doyumu, düşük performans (Öntürk, 2018, Dick ve Wagner, 2001), stres, tükenmişlik (Nielsen ve Einarsen, 2012; Yıldız, 2017), uyku bozuklukları (Naime, 2003:8, Hansen vd., 2016:29-30), işe yabancılaşma (Özkul ve Çarıkçı, 2010) ve sosyal ilişkilerde bozulmalar (Sperry ve Duffy, 2009) olarak ifade edilmektedir. Çalışanların ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen mobbing sürecinin en son aşamasında karşımıza en yıkıcı etkisiyle intihar çıkmaktadır (Leymann, 1990).

DSÖ. (2016) verilerine göre her yıl ortalama 800.000'den fazla insan intihar sonucu yaşamını yitirirken, çok daha fazlası intihar teşebbüsünde bulunmaktadır. Dünyada intihar hızının ortalama 100,000'de 16 olduğu, ve her yıl yaklaşık bir milyon insanın intihar nedeniyle öldüğü tahmin edilmektedir (Swahn ve ark. 2012). İntihar davranışında bulunan bireylerin önemli bir çoğunluğunda ruhsal rahatsızlıklar tespit edildiği ve Schaller'e göre (2001: 85) bu oran, %90'a yaklaşmaktadır. Dünya genelindeki intihar davranışları incelendiğinde hemen hemen tüm ülkelerde erkeklerin kadınlardan daha yüksek oranda intihar ettiği görülmektedir (Hawton, 2000). 2018 yılında Türkiye'de 3161 kişi (%75.64 erkek, %24.36 kadın) intihar etti ve en fazla intihar vakası 432 ölümle İstanbul'da yaşandı (TUİK).

İntihar çalışmalarında sık sık başvurulana daha önceki çalışmaları orhanize eden Durkheim Le Suicide adlı eserinde intihar eylemini *“Nasıl bir sonuç vereceği bilinen, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin dolaysız ya da dolaylı sonucu olan her ölüm edimine intihar denir”* şeklinde tanımlar (2013:5). En önde gelen intihar yöntemleri olarak karşımıza ası, ateşli silahlar kullanma ve yüksek bir yerden atlama gelmektedir (Tablo 1). Tercih edilen intihar yöntemlerinde cinsiyet farklılıkları önemli bir etken olarak karşımıza çıkmakta ve tercih edilen yöntemlerde erkek ve kadın açısından farklılıklar bulunmaktadır. Lester *“kadınların ölümcül olmayan yöntemler kullandığını erkeklerin ise ölümcül olan yöntemler seçtiğini”* (2017: 174), yaptığı bir araştırmada kadınların daha çok yüksek dozda ilaç olarak intiharı tercih ettiklerini, erkeklerin ise silahla ateş etme yöntemini kullandıklarını saptamıştır. Türkiye'de kadınların, intihar girişimlerinde daha çok *“kimyevi madde tercih ettikleri”* (Eskin, 2012: 32) gözlemlenmiştir.

Tablo 1 İntihar Yöntemleri

1	Ası	1515	% 47
2	Ateşli silahlar kullanma	865	%27
3	Yüksek bir yerden atlama	413	%13
4	Kimyasal madde kullanımı	202	%6
5	Boğulma	63	%2
6	Diğer	59	%2
7	Keskin bir madde ile kendini kesme	55	%2
8	Kendini tren ya da benzer bir motorlu araç önüne atma	14	%0,5
9	Doğalgaz veya LPG benzeri maddeler kullanma	14	%0,5
10	Kendini yakma	11	%0,4

Kaynak: (Akın, 2018:33)

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

Bu çalışmada bu inceleme ile amaçlanan mobbing ve intihar arasında ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın temel olarak cevap aradığı sorular, mobbing ve intihar arasında nasıl bir ilişki olduğu ve

intihar edenler arasındaki benzerliklerin neler olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Bu çalışmadaki araştırma yöntemi nitel bir yöntem olan içerik analizidir ve bu çalışmada tarihsel yazın üzerinden söylem analizi yapılmıştır. İçerik analizi ile amaçlanan araştırma için incelenen dokümanlardan veri elde edilmesidir. Analiz edilen veriler genel bir çerçeve içinde yapılan kodlamayla kod listesi oluşturulur ve bu süreçte anlamlar ve düzenlilikler temalar altında toplanır (Merriam, 2013: 173). Daha sonra bu temalarla birlikte araştırma sorularına cevap verecek şekilde bulgular ortaya çıkarılır. Araştırmanın örneklemini Google arama motoruna “mobbing ve intihar” yazılarak çıkan haberler oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil olabilecek 14 vaka bulunmuştur ve bu vakaların derinlemesine analizi devam etmektedir. Tablo 2’de analizi devam eden 2 vakanın durumu gösterilmiştir ve 2 vaka üzerinden mobbing olgusunun intihar tetiklediği görülmektedir.

Tablo 2 Vaka Analizleri

Vaka No	Cinsiyet	Yaş	Meslek	İntihar Saati	İntihar Şekli	İntihar Notu	Psikiyatri İlacı	Mobbing İddiası	Mobbing Şekli
1	Kadın	20-25	Öğretmen	21:30	6 katlı apartmanın terasından atlama	Var	Kullanmıyor (Ailesinin İddiası)	İntihar notu ve ailesinin iddiaları	Tehdit, Fiziksel Şiddet
2	Kadın	30-35	Akademisyen	Akşam Üzeri	Görev yaptığı binanın 5. katından atlama	Var 16 Sayfalık Mektup	Kullanıyor (İntihardan 1 hafta önce başlamış)	Ailesi	Küçük Düşürme, Kadro Engelleme

SONUÇ

Tüm meslek gruplarında ve örgütlerde ortaya çıkabilen mobbing davranışının sıklığı ve sürekli devam etmesi mağdur durumda olan kişi üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Mağdurların ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen mobbing sürecinin en son aşamasında karşımıza en yıkıcı etkisiyle intihar çıkmaktadır. Bu çalışmada mobbing ve intihar ilişkisi yaşanan intihar vakalarının ardından bırakılan notlardan ve mağdurun çevresinin söylemlerinden yola çıkarak incelenmiştir. Yapılan ve devam eden incelemede mobbing olgusunun intihar vakasının tetikleyicilerinden biri olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın M.M.** (2018) Türkiye Cezaevlerindeki İntihar Davranışlarına Sosyolojik Bir Bakış, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi,
- Davenport, N., Schwartz, R. D., & Elliott, G. P.** (2003) Mobbing: Emotional Abuse in the American Workplace Çev. O. C. Öner Toy. İstanbul: Sistem Yay.
- Dick, R., & Wagner, U.** (2001) Stress and Strain in Teaching: A Structural Equation Approach. British Journal of Educational Psychology 71: 243-259.
- Duffy, M., & Sperry, L.** (2007) Workplace mobbing: Individual and Family Health Consequences, The Family Journal, Vol.15, No.4: 398-404.
- Durkheim E.** (2013) İntihar,(Çev. Z.Zühre İlkelen), Pozitif Yayınları, İstanbul.

- D.S.Ö.** (2016) World Health Organisation, Mental Health, http://www.who.int/mental_health/suicide-prevention/en/, (21.05.2020).
- Einarsen, S.** (1999) The nature and causes of bullying at work. *International Journal of Manpower - Int J Manpower*. 20. 16-27. 10.1108/01437729910268588.
- Eskin, M., Ertekin, K., Dereboy, C. ve Demirkiran, F.** (2007) Risk factors for and protective factors aga- inst adolescent suicidal behavior in Turkey. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Pre- vention*, 28(3), 131-139.
- Eskin, M.** (2012) İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme. Ankara:H.Y.B Yayıncılık.
- Hansen, Å., Gullander, M., Høgh, A., Persson, R., Kolstad, H., Willert, M., . . . Grynderup, M.** (2016) Workplace bullying, sleep problems and leisure-time physical activity: a prospective cohort study. *Scand J Work Environ Health*, 42(1), 26-33.
- Hawton, K.** (2000) Sex and suicide. *British Journal of Psychiatry*, 177, 484-485
- Heinemann, P.** (1972) Mobbing – Gruppvåld bland barn och vuxna (Mobbing – Group Violence by Children and Adults). Stockholm: Natur and Kultur.
- Hoel, H., & Beale, D.** (2006) Workplace Bullying, Psychological Perspectives and Industrial Relations: Towards a Contextualized and Interdisciplinary Approach. *British Journal of Industrial Relations*, 44(2), 239-262.
- Jennifer, D., Cowie, H., & Ananiadou, K.** (2003) Perception and Experience of Workplace Bullying in Five Different Working Populations. *Aggressive Behavior* 2: 489-496.
- Kaukiainen, A., Salmivalli, C., Björkqvist, K., Österman, K., Lahtinen, A., Kostamo, A., & Lagerspetz, K.** (2001) Overt and Covert Aggression in Work Settings in Relation to the Subjective Well-Being of Employees. *Aggressive Behavior*, 27, 360-370.
- Lorenz, K.** (1963) On Aggression. San Diego, CA: Harcourt Brace.
- Lester, D.** (2017) The Methods Chosen for Suicide. David Lester ve Steven Stack (Eds.), *Suicide as a Dramatic Performance* içinde, London and New York: Routledge.
- Leymann, H.** (1990) Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and victims*, 5(2), 119-126.
- Leymann, H.** (1996). The Content and Development of Mobbing at Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.
- Leymann, H., & Gustafsson, A.** (1996) Mobbing at Work and the Development of Post- Traumatic Stress Disorders. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 251-275.
- Namie, G.** (2003) Workplace bullying: Escalated incivility. *Ivey Business Journal*, 1-6.
- Nielsen, M., Einarsen, S., Notelaers, G., Nielsen, G., & Psychol, C.** (2016) Does exposure to bullying behaviors at the workplace contribute to later suicidal ideation? A three-wave longitudinal study. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 42(3), 246- 250.
- Öntürk, Y.** (2018). Spor ortamında mobbing. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Özkul, B., & Çarıkçı, İ. H.** (2010) Mobbing ve Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1): 481-499.

- Schaller, M.** (2001) Unintended influence: Social-evolutionary processes in the construction and change of culturally-shared beliefs. Social influence: Direct and indirect processes,(ed. Forgas J. and Williams K.) , 77-93. Philadelphia: Psychology Press.
- Sperry, L., & Duffy, M.** (2009) Workplace Mobbing: Family Dynamics and Therapeutic Considerations. The American Journal of Family Therapy 37(5): 433-442.
- Swahn MH, Palmier JB, Kasirye R ve ark.** (2012) Correlates of suicide ideation and attempt among youth living in the slums of Kampala. Int J Environ Res Public Health 9:596-609.
- TÜİK** (2020). İntihar İstatistikleri.
- Van Fleet, D., & Van Fleet, E.** (2012) Towards a Behavioral Description of Managerial Bullying. Employ Respons Rights J, 24, 197-215.
- Yıldız, S.M.** (2017). Örgütsel davranış seçme konular. Ankara: Detay Yayınevi.
- Zapf, D., Dormann, C., & Frese, M.** (1996) Longitudinal studies in organizational stress research: A review of the literature with reference to methodological issues. Journal of Occupational Health Psychology, 1(2), 145-169.

THE ANALYSES OF THE ELECTORAL SYSTEM OF MODERN TURKEY

Dr. Namig Mammadov

Azerbaijan National Academy of Sciences

Email: mammadov.namig@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-4356-6111

ABSTRACT

This article analyzes the electoral system of Turkey. It was noted that the electoral system of Turkey varies for general, presidential and local elections. The article mainly analyzes the Turkish parliamentary (general) elections. As a result of analysis and comparison of various sources, it was decided that although the proportional electoral system and the D'Hondt method applied in Turkey since 1961 are one of the fairest methods, there are a number of problems in the application of this system. The most important of these is the election barrier, which became more pronounced in the 2002 elections. For example, in the parliamentary elections held on November 3, 2002, the turnout of a total of 41.4 mln. voters' was 79.1 percent, of which 31.5 million votes were considered valid. At this point, the fact that about 10 million votes were considered invalid or did not participate in the elections is also of interest. This can also be considered an indication of problems with voter education.

According to the election results, the JDP (Justice and Democratic Party- AK Parti) won 363 seats with 10.8 million votes (34.3 percent). The second party represented in parliament was the RPP (RPP-CHP), which won 6.1 million votes (19.4 percent) and 178 seats in parliament. Other parties were not represented in parliament because they failed to cross the 10 percent threshold.

Thus, in the 2002 elections, the total number of parties not represented in parliament was 45.3 percent. In other words, a total of 14,292,951 of the voters whose votes were considered valid failed to be elected to parliament.

Keywords: Turkey, electoral system, elections, D'Hondt system, election threshold

Introduction

Turkey's electoral system has had and continues to have a serious impact on the country's political system, the coming to power of parties, the formation and collapse of governments. The transition to a multi-party system in Turkey is considered one of the most important historical turning points in the country's history. Although the organization and implementation of this system is an important democratic step, it has brought with it a number of political and socio-economic problems. The country's electoral system and the resulting elections also play an important role among them.

According to the electoral system in Turkey, which has been in place since 1961 and is called D'Hondt, the number of votes collected by each party is 1, 2, 3 and so on. divided. This process continues until the total number of deputies to be elected from the region is determined.

In addition, the establishment of a 10 per cent barrier in the country (in force since 1995) has led to the exclusion of parties with the lowest percentage of votes and an increase in the number of deputies from the majority parties.

Electoral System of Turkey

The Electoral system of Turkey varies for general, presidential and local elections that take place in every five years. A brief summary of the electoral systems used for each type of election is as follows (Electoral System of Turkey // https://en.wikipedia.org/wiki/Electoral_system_of_Turkey)

16/06/2020):

- Local elections: Metropolitan and District Mayors, Municipal and Provincial Councilors, neighborhood presidents and their village councils elected through a First-past-the-post system, with the winning candidate in each municipality elected by a plurality.
- Presidential elections: A Two-round system, with the top two candidates contesting a run-off election two weeks after the initial election should no candidate win at least 50%+1 of the popular vote.
- General Elections: Elections to the Grand National Assembly of Turkey.

The multiparty system began in the founding of the Republic until 1946 two-tier election system was implemented in Turkey. With the Law No. 4918 enacted on June 5, 1946, a single-level election system was introduced, and the first Parliamentary Election Law, which allowed free elections to be held in democratic conditions, was passed on February 16, 1950. This law, as in the previous Law No. 4918, stipulated that elections should be held through the Majority system. Due to the tension caused by the unjust consequences it caused in political life and the reactions in society, the majority system was abandoned since 1961 and the system of proportional representation was adopted. Since this date, different forms of proportional representation system have been implemented in Turkey (TUNCER, 2006:168-169). According to Hasdemir (Hasdemir:254), the majority system implemented before 1960 led to the superiority of a single party in parliament. There are also some who argue that the majority system must be implemented in order to establish a stable government. Academic circles also adopt the second view. Consequently, the proportional representation system was adopted by the law numbered 306. In this system, the d'Hondt system was designed and the electoral threshold was envisaged in order not to give too much premium to small parties. Proportional representation is the common name of a group of systems that allows political parties to be represented in parliament in proportion to their power, in other words, in the proportion of votes they receive in the election. The principle of "justice" is at the forefront in Proportional representation systems. Unlike the majority systems, multiple deputies are elected from each election circle in proportional representation systems; Therefore, these systems are always multi-name, large regions, and applied by list method in terms of electoral circles. In proportional representation systems, the order of candidates in the lists is very important. Because as many candidates are elected from the list of candidates for each party, the number of candidates for that party is elected according to the order there (TÜRK, 2006:84). Proportional representation requires that the distribution of seats broadly be proportional to the distribution of the popular vote among competing political parties. It seeks to overcome the disproportionalities that result from majority and plurality formulas and to create a representative body that reflects the distribution of opinion within the electorate. Because of the use of multimember constituencies in proportional representation, parties with neither a majority nor a plurality of the popular vote can still win legislative representation (Plurality and majority systems <https://www.britannica.com/topic/election-political-science/Plurality-and-majority-systems> - 12.07.2020). Proportional representation systems show a greater variety in terms of the plurality of subtypes. First of all, in spite of the application of the majority system in single-name electoral circles as a rule, it is applied in conjunction with the proportional representation list procedure, that is, election circles that issue more than one deputy. The basic idea of the system is that the parties that participate in the elections are represented in parliament in proportion to the votes they receive. However, depending on the type of selection formula adopted, this proportionality may be less or more (ÖZBUDUN: 523). The basic difference between the single transferable vote formula and list

systems is that, in the latter, voters generally choose among party-compiled lists of candidates rather than among individual candidates. Although voters may have some limited choice among individual candidates, electoral computations are made on the basis of party affiliation, and seats are awarded on the basis of party rather than candidate totals. The seats that a party wins are allocated to its candidates in the order in which they appear on the party list (Plurality and majority systems <https://www.britannica.com/topic/election-political-science/Plurality-and-majority-systems> - 12.07.2020). Proportional representation systems can be divided into two subtypes, the highest average (divisor) and the largest balance (quota) systems. The highest averaging systems currently in use are d'Hondt and modified Sainte-Lague systems. The votes of the parties in the D'Hondt system, 1, 2, 3, 4 etc. Divided by and the numbers found are sorted from large to small, regardless of the party discrimination. Deputies are allocated in the order of magnitude of these figures (ÖZBUDUN: 523). According to the Law No. 2839, the election regions are determined as follows: Firstly, one deputy is given with each number from the total number of deputies. As a result of the determination, the provinces with up to eighteen deputies are counted as a constituency. The provinces with the number of deputies to be issued between nineteen and thirty-five are divided into two electoral districts. With the amendment made by Law No. 6771 in the 75th article of the Constitution, Ankara has been determined to raise 36 deputies in the 24 June 2018 elections as a result of increasing the number of deputies to 600, Bursa has three, it has been determined that it will have 20 deputies, Istanbul has three, 28 deputies. İzmir, which was determined to be removed, is divided into two election circles. Thus, 600 MPs of 27th term general elections in Turkey were selected from the 87 electoral districts(YILDIZ, 2018:136).In Article 79 of the 1982 Constitution; "Elections are made under the general management and control of the judicial bodies. It is the duty of Supreme Electoral Council (SEC, Yüksek Seçim Kurulu-YSK) to carry out all transactions regarding the management and integrity of the election in order from the beginning to the end of the elections, to examine and finalize all the corruption, complaints and objections related to election issues during and after the election and to accept the election minutes of the members of the Turkish Grand National Assembly. SEC cannot apply to another authority against decisions. The duties and powers of the SEC and other election boards are regulated by law. SEC is composed of seven permanent and four substitute members. Six of the members are elected by the General Assembly of the Supreme Court and five by the secret vote of the absolute majority of the member integers among their members. These members elect a President and a Deputy Chairman among them by absolute majority and secret ballot". The SEC was established for the first time with the 1961 Constitution and was also preserved in the 1982 Constitution (TAŞCIOĞLU,2014:246).

What is D'Hondt method?

The method described is named after Belgian mathematician Victor D'Hondt, who described the methodology in 1878. Under the d'Hondt method, named after its Belgian inventor, Victor d'Hondt, the average is determined by dividing the number of votes by the number of seats plus one. Thus, after the first seat is awarded, the number of votes won by that party is divided by two (equal to the initial divisor plus one), and similarly for the party awarded the second seat, and so on(Plurality and majority systems <https://www.britannica.com/topic/election-political-science/Plurality-and-majority-systems> - 12.07.2020). The d'Hondt system was implemented in Turkey since 1961; This is the system that is still in effect today (Article 25 of Deputy Election Law

dated 30.5.1961 and numbered 306 article 32 / II, Article 34 / III dated 10.6.1983 and numbered 2839). (TÜRK, 2006 :91; MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNU, 10 Haziran 1983, Kanun No: 2839, <http://www.anayasa.gen.tr/2839sk.htm>)

The D'Hondt method is a highest averages method for allocating seats, and is thus a type of party-list proportional representation. Proportional representation systems aim to allocate seats to parties approximately in proportion to the number of votes received. For example, if a party wins one-third of the votes then it should gain about one-third of the seats. In general, exact proportionality is not possible because these divisions produce fractional numbers of seats. But as a result, the D'Hondt method ensures that the parties' seat allocations, which are of whole numbers, are as proportional as possible. The D'Hondt method minimizes the number of votes that need to be left aside so that the remaining votes are represented exactly proportionally. Only the D'Hondt method (and methods equivalent to it) minimizes this disproportionality.

For example, 230,000 voters decide the disposition of 8 seats among 4 parties. Since 8 seats are to be allocated, each party's total votes are divided by 1, then by 2, 3, and 4 (and then, if necessary, so on). The 8 highest entries, range from 100,000 down to 25,000. For each, the corresponding party gets a seat.

Table 1. According D'Hondt method disposition of 8 seats among 4 parties (example)

Round (1 seat per round)	1	2	3	4	5	6	7	8	Seats won (bold)
Party A quotient seats after round	100.000 1	50.000 1	50.000 2	33.333 2	33.333 3	25.000 3	25.000 3	25.000 4	4
Party B quotient seats after round	80.000 0	80.000 1	40.000 1	40.000 2	26.667 2	26.667 2	26.667 3	20.000 3	3
Party C quotient seats after round	30.000 0	30.000 0	30.000 0	30.000 0	30.000 0	30.000 1	15.000 1	15.000 1	1
Party D quotient seats after round	20.000 0	20.000 0	20.000 0	20.000 0	20.000 0	20.000 0	20.000 0	20.000 0	0

Source: TÜRK, 2006 :90.

The D'Hondt System is divided into three groups: the country or regional and without threshold KÖKER:13 Mart 2018; Türkiye'de 1946'dan bugüne seçim sistemleri:14.11.2017).

1. Without threshold: Here, without any other criteria, distribution is made according to the number of votes obtained by division:

2. Regional threshold: A threshold is determined as the number of votes, rate or decimal unit for a party to issue a deputy in each election and the parties below it is not included in the calculation.
3. Country threshold: Parties whose country's voting rate is below a certain level and the new arrangement (2018) are not able to issue deputies.

What is the Electoral Threshold?

The electoral threshold, or election threshold, is the minimum share of the primary vote which a candidate or political party requires to achieve before they become entitled to any representation in a legislature. This limit can operate in various ways. For example, in party-list proportional representation systems an electoral threshold requires that a party must receive a specified minimum percentage of votes (e.g. 5%), either nationally or in a particular electoral district, to obtain any seats in the legislature. In electoral systems such as first past the post, there is no election threshold. This is because candidates only need to win the most number of votes in their respective constituency, not a specific percentage of the total vote. However, there are other electoral systems which do require successful candidates to receive a minimum percentage of the total vote. One such example is in party list proportional representation systems where the seats won by a party in a legislature are proportional to their total share of the vote (Election Threshold // <https://www.polyas.com/election-glossary/election-threshold>) Countries such as Turkey, which employs this system, require parties to achieve a minimum of 10% of the total vote share in order to gain seats in the Grand National Assembly. Hasdemir regarding the application of the election threshold writes (Hasdemir: 256): On the rationale, although it is stated that the threshold was put in order to be "proportional to their size" of the "representation in the legislature" of political parties, Orhan Aldıkaçtı, President of the Constitutional Commission, clarified the purpose of the threshold: "What was our purpose from this threshold? Our aim for this threshold is not to eliminate political parties, my friends ... The problem is to ensure that they are represented in the Legislative Assembly, to prevent small parties and, to the extent possible, to represent large parties in parliament. " If we correct the language of the quotation, what is meant by this threshold is to prevent the representation of small parties in the parliament, to ensure the representation of large parties, and if we think together with the statements in the Justification - thus "stability in state activities" will be realized.

TÜRK arguing that (TÜRK, 2006 :99), Law numbered 2839 dated 10.6.1983, which introduced various measures as a reaction to the generally unstable governments of the 1961 Constitution period, during which the d'Hondt system was implemented with a simple election environmental threshold, except for the 1961 National Assembly general elections. The Election Law stipulated that the d'Hondt system should be implemented across the country with 10% threshold and election threshold with simple election threshold (art.33 / I, 34 / II - III). MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNU,10 Haziran 1983, Kanun No: 2839, <http://www.anayasa.gen.tr/2839sk.htm>). This is the highest threshold in the world (second is Kyrgyzstan-9, third Liechtenstein-8, then - Kazakhstan-7 %) In most countries this is 3 % (e.g. Italy, Spain, Greece,Georgia, etc.) or 5 % (e.g. Belgium, Germany, Russia, etc.) In Turkey the 1969-1979 elections were held without threshold (Hasdemir: 255-256). The 1983-1991 elections were held with double threshold. With the Law numbered 4439 dated 23.11.1995 and the provisional article added to the Law No. 2839, the environmental threshold was determined as 10% in the general election of the 20th term deputy (art. 3)(TÜRK, 2006 :97) In all elections held since 1995, the country level threshold implemented (Hasdemir: 255-256; TUNCER, 2006:176; KÖKER:13 Mart 2018).

How 10 percent barrier (threshold) affected to the election November 3, 2002 in Turkey?

2002 general elections, only Justice and Development Party (JDP) and the Republican People's Party (RPP) could enter the Parliament, with the result that the JDP with the 34% vote share opportunities represented by 66% in the Parliament by winning, the RPP with 19% voting rate was represented at the Assembly with 32%. However, this difference mentioned here in terms of representation is not the characteristic of the electoral system; caused by threshold implementation (YILDIZ, 2018:123).

- A total of 41.4 million voter turnout rate was 79.1 percent, of which 31.5 million were considered valid (approximately 10 million votes invalid because of either not valid or not participated in election = 25 percent) (2002 Genel Seçim Sonuçları)
- According to the results of the election, the JDP won 363 seats, receiving 10.8 million votes (34.3 percent). The second party represented in the parliament was the RPP, with 178 seats in parliament, gaining 6.1 million voters (19.4 percent).
- Other parties were not represented in parliament because they could not pass the 10 percent barrier. Thus, in the 2002 elections, the total number of votes of the parties not represented in the parliament was 45.3 percent. In other words, of the 14.3 million voters who votes were generally considered to be valid, could not be elected to parliament.
- These means that JDP gain the power 25 percent of all voters

Conclusion

As can be seen from the aforementioned, since 1961, a new electoral system, the proportional electoral system, has been introduced in Turkey to prevent injustices and ensure that more and smaller parties are represented in parliament. This system, based on the D'Hont method, is considered one of the fairest electoral systems in the world. However, the application of this system has changed at different times in accordance with the wishes of a number of large or ruling political parties and governments. Currently, the most dissatisfying aspect of this system, which is applied under Turkish law, is the introduction of a 10 percent election barrier. As a result, a number of small parties are prevented from being represented in parliament. This was most evident in the 2002 elections. Thus, in the 2002 elections, the total number of votes of the parties not represented in the parliament was 45.3 percent. In other words, of the 14.3 million voters who votes were generally considered to be valid, could not be elected to parliament.

Bibliography

1. Election Threshold // <https://www.polyas.com/election-glossary/election-threshold> [erişim tarihi: 17.07.2020]
2. Electoral System of Turkey // https://en.wikipedia.org/wiki/Electoral_system_of_Turkey [16/06/2020]
3. HASDEMİR T. A. 1980 sonrası Türkiye’de Seçim Sistemi s. 253-276
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/454/5161.pdf> [erişim tarihi: 17.07.2020]
4. KÖKER İ (13 Mart 2018) Türkiye’de 1946’dan bugüne seçim sistemleri, BBC Türkçe // <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981590> [erişim tarihi: 15.07.2020]
5. MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNU (10 Haziran 1983), Kanun No: 2839 // <http://www.anayasa.gen.tr/2839sk.htm> [16/06/2020]

6. ÖZBUDUN E. Seçim Sistemleri ve Türkiye <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2768.pdf> [18.05.2020]
7. Plurality and majority systems <https://www.britannica.com/topic/election-political-science/Plurality-and-majority-systems> [12.07.2020].
8. TAŞCIOĞLU Ö. L. (2014). Seçim Sistemimiz, Seçim Şaibeleri ve Öneriler. TBB Dergisi 2014 (110) // https://www.researchgate.net/publication/328642580_Secim_Sistemimiz_Secim_Saibeleri_ve_Oneriler [erişim tarihi: 28.06.2020]
9. TUNCER E. (2006) Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği, Anayasa Yargısı, 23 (2006) // <https://www.anayasa.gov.tr/media/4601/tuncer.pdf> [erişim tarihi: 14.06.2020]
10. TÜRK H. S. (2006) Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih, Anayasa Yargısı, 23 (2006) // <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/939239> [erişim tarihi: 15.07.2020]
11. Türkiye’de 1946’dan bugüne seçim sistemleri (14.11.2017) Habertürk // <https://www.haberturk.com/turkiye-de-1946-dan-bugune-secim-sistemleri-1713804> [erişim tarihi: 14.06.2020]
12. Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri (1996) FES İstanbul, 62 s. // <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Publikationen%20Archiv/Ekonomi%20ve%20Toplum/1995/T%C3%BCrkiye%20Ve%20Avrupa'da%20Se%C3%A7im%20Sistemleri.pdf> [erişim tarihi: 12.06.2020]
13. YILDIZ, A. (2018). Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26 (3), 113-153. DOI: 10.15337/suhfd.490307. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/610433> [erişim tarihi: 14.06.2020]
14. 2002 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/2002/>

**THE ANALYSES OF THE IDEOLOGY AND HISTORY OF NATIONAL OUTLOOK
MOVEMENT IN TURKEY**

Dr. Namig Mammadov

Azerbaijan National Academy of Sciences

Email: mammadov.namig@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-4356-6111

ABSTRACT

This article examines and analyzes the history of the formation and development of the National Outlook Movement in Turkey, its ideology and social base and the main driving forces, as well as the main political parties and their activities. The article also analyzes the historical circumstances that influenced the formation and development of the movement, including the role of the movement's leader, prominent scientist and researcher, professor Najmeddin Erbakan, as well as the reasons for his entry into the political arena and its consequences. The role of N. Erbakan in the political life of Turkey was investigated and tried to be evaluated. It was noted that, the main ideology of the National Outlook parties is a free market economy without interest, the strengthening of production, the establishment of a just society in which basic human rights are protected, and so on. The first openly political Islamist political party in Turkish history was the National Order Party, formed on January 30, 1970. However, the party did not last long and was closed in 1971 by a decision of the Constitutional Court. Instead, party representatives formed the National Salvation Party in October 1972. This party, like all other political parties in Turkey, was closed after the 1980 coup. However, it became a partner of the government for the first time, and one of the most important decisions of this government was send of Turkish forces to Cyprus. With the permission of the National Security Council, the Welfare Party (WP) was formed in 1983 under the leadership of Ahmet Tekdal, representing the same direction. After the lifting of political bans, N. Erbakan was re-elected party leader. The 1990s marked a new stage in the development of the National Outlook movement. The Welfare Party's reputation began to rise. In the 1995 elections, the party won 21 percent of the vote. In 1996, N. Erbakan formed a coalition government with the True Path Party, led by Tansu Chiller. This government resigned as a result of the February 28 process, and the party was dissolved. The members of the party formed the Virtue Party. Disagreements between innovative and conservative groups within the party led to the formation of two political parties, the Justice and Development Party and the Felicity Party, after the party was dissolved in 2001.

Key words: Turkey, N. Erbakan, National Outlook Movement, National Order Party, National Salvation Party, Welfare Party

Introduction

After the transition to a multi-party system in Turkey, a number of movements, political parties and organizations began to form and operate within the country. One of them was National Outlook Movement (NOM) which was formed by professor Najmeddin Erbakan at the late of 1960s. Firstly this movemet called Movement of Independents, then changed to NOM. The NOM has been in place from the 1970s to the present. Although the parties of this movement have been banned several times, in fact, in Turkish politics, religio-political actors have begun to be incorporated into the

government's bureaucracy and the NOM continued to exist. This is because it succeeded in obtaining the support of marginalized groups. Until the early 1970s, right and neutral parties basically had great appeal to marginalized groups. Among them, the most representative politician was Najmeddin Erbakan.

Who is Najmeddin Erbakan and How He Entered into Politics?

Najmeddin Erbakan (1926 - 2011) was Turkish politician, engineer, academician who was the Prime minister of Turkey in 1996-1997. Erbakan is not only the founder and spiritual leader of the Turkish "National Outlook Movement", but also a Turkish evergreen political movement. He had been a role in Turkish political arena for more than 40 years.

Erbakan was born in Turkey in 1926 in Sinop by the Black Sea. He attended Istanbul High School, and graduated in 1948 from the Mechanical Engineering Department of Istanbul Technical University.

In July, just after completing the faculty in 1948, he was appointed as an assistant to the Motors Department of the same university, after his three-volume excellent doctoral thesis, he was sent to Germany by the university (Necmettin Erbakan Kimdir? erişim tarihi: 20/06/2020)

After this last thesis between 1951 and 53 at Aachen Technical University, he prepared 3 theses, one of which is a doctor, an associate professor and the other a research, which especially draws attention and astonishment, explaining how the fuel injected in diesel engines ignited, mathematically. Upon the special invitation and insistence of the German authorities, Erbakan was appointed as chief engineer to investigate tank engines.

Returning in 1953, and succeeded by an interim test enters his thesis to prepare Turkey's youngest professor the 27-year-old winner Erbakan, combined with up to 200 friends in 1956, lays the foundation of the famous Gumush Engine Plant. Due to this initiative, the late Menderes celebrates Erbakan by telephone and telegraph, and the Minister of Finance Hasan Polatkan personally attends the opening of the factory, which began operating in 1960 (Milli Kahraman Erbakan'ın Hikayesi, erişim tarihi: 27.06.2020).

Erbakan, who knows the role of the Union of Chambers in industrial enterprises very well, takes over in 1966 to the "Chambers Union Industry Department", which has the authority to organize import quotas in order to "protect domestic production against imports and sell Gumush engines against the dumping of exploitation monopolies". However, when he saw that the decisions taken by the General Secretary of the Union of Chambers broke down, this time he became the Secretary General of Union of Chambers and Commodity Exchanges (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği-TOBB).

In order to block the path of Erbakan, which has risen to the top of this organization, and leave it desperate, this time the government is engaged and Prime Minister of the time, S. Demirel, withdraws his authority from the Chambers Union to prepare the quotas. The fact that Turkey was an importing state and the failure to take measures for the development of the middle class, especially in Anatolia, led to dissatisfaction with the policies of the Justice Party (Adalet Partisi) in the 1960s. N. Erbakan was dissatisfied with Union of Chambers and Commodity Exchanges sharp opposition to this and as a result he resigned from this position.

Especially, during the inspection made to Private Sector Information Committee (Özel Sektör Enformasyon Komitesi-ÖSEK) affiliated with the Union of Chambers, 600 thousand liras (today, about 1 billion dollars) distributed to the nation's purse under the 'fight against communism', Erbakan

who saw how the money was squandered, made his decision: He should gain political power and government authority.

For this reason, he applied to the Justice Party to be a candidate in the upcoming 1969 elections, but he was vetoed from the Justice Party's lists.

There was no time to lose. Erbakan is an independent candidate from the province of Konya, despite all the tricks and frauds, he received votes of 3 deputies and entered the parliament. (Milli Kahraman Erbakan'in Hikayesi, erişim tarihi: 27.06.2020). This officially announced his political career.

What is National Outlook Movement (NOM)?

In order to make a general definition of the National Outlook, we must first examine the meaning of the word first. The word "national", the first word of the National Outlook, derives from the word "millet" in the Qur'an. The meaning of the word "Millet" in Arabic in terms of etymology means "religion". Considering the word 'Millet' in today's Turkish is an indication that this word can be misunderstood. The words 'nation' and 'people' have different meanings in the Qur'an, which is the holy book of the Islamic religion. It is understood that the word "nation" is not "people" but "religion" in the Quran. The word "national" is not the concept of the ummah used in Turkish but there is no reference to the nation which means people and nation! Considering this sense does not fully reflect the meaning of the National Outlook. The meaning of the National Outlook is from the nation of the Prophet Abraham, and It is the view of an Islamic community that follows the way of Prophet Hz. Muhammad to the world (Engin, 2019: 31). As we mentioned above, at the beginning this movement called Movement of Independents, then changed to NOM and has been in place from the 1970s to the present. The strength of the NOM was in the small towns and rural areas of Anatolia. Religious groups such as the Naqshbandi and other Sufi orders supported the NOM. One of the main political party of the 60s the Justice Party (JP) and its leader, Suleyman Demirel, began to defend the same interest as the bourgeoisie, which began to develop in the context of industrialization and imported substitution policies rather than landowning peasants and large self-employed masses. This posed a serious problem for the peasants and the petty bourgeoisie. During this time, despite the unbalanced distribution, the phenomenon of middle classification, which emerged in cities such as Konya, Kayseri, Yozgat, Adana and Sivas, started to express its troubles against the JP power; Demirel, on the other hand, advised the middle-class business person on his own professional organization and that they could solve their own problems (Çaha ve Baykal, 2017: 790-791). These masses saw the NOM as an expression of their interests. Their efforts to integrate religion, culture, and ethnic issues with economic mission have formed the foundation of the public support for NOM.

Missions of the NOM.

According to Cheng Y. and Changgang G. the main missions of NOM are (Chen and Changgang, 2015: 6-7):

Firstly, and most importantly, one mission of the "National Outlook Movement" is to promote Islam; secondly, the economic mission of the "National Outlook Movement" is to improve the national economy by developing heavy industry and defense industry; and, thirdly, the social mission of the "National Outlook Movement" is to establish an "order of justice". In short, the core and essence of the "National Outlook Movement" are to criticize the West and to reconcile Islam and modernity. At the national level, this is presented as fundamental criticism against Turkey's history of

Westernization; at the international level, its mission is to promote Turkey's foreign policy change, that is, from the traditional pro-Western stance to the pro-Islamic world policy.

Erbakan expresses his thoughts like this (Erbakan Hocamızın İzmit Konferansı: İslamsız Saadet Mümkün Değildir, 2010, erişim tarihi: 27.06.2020): "Felicity has only one base; it is the sublime principles of our faith. If you adhere to these, you will find happiness, if you do not, you cannot find happiness. Without knowing these, there is no happiness. It is for this reason that for centuries our ancestors have established the world of happiness. They have accomplished this through their faith, the sublime principles of their faith. Today, it is our duty to establish a world of happiness again in the face of the persecution on earth, as their grandchildren, people with the same belief, as people who are devoted to the National Outlook. This is the biggest honor. It is also the biggest responsibility".

The difference between the NOM fundamentals and the fundamentals of other parties and other views is the understanding of rights first. According to the right understanding of right, right arises from the following four reasons:

1- Being a person is considered a sufficient reason to have a right. Every person has basic rights.

2- Labor is also a right. I reduced your burden, increased your blessing, worked at your job. You owe me.

3- It should also adhere to agreements with mutual consent. Due to these agreements, our mutual and righteous positions are born.

4- "Justice" is a reason for right. I mean, I ran three guys. I gave them two to 500 lira. The third one has done the same job, and I have to give it 500 lira. Why? Justice requires it. Truth arises only from these four reasons (Erbakan Hocamızın İzmit Konferansı: İslamsız Saadet Mümkün Değildir, 2010, erişim tarihi: 27.06.2020).

Main economic mission of NOM was expressed in the program which named Fair Economic Order. It is an economic order that does not allow exploitation at every point of the economic order, gives everyone the right, treats everyone equally and gives equal opportunities to everyone, supports everyone's beneficial, constructive activities, promotes economic activities, and eliminates unnecessary and unjustified obstacles to economic development (Erbakan N. Adil Ekonomik Düzen, erişim tarihi: 26/06/2020: 17) There also written that, National Outlook represents Welfare Party "to re-establish the Great Turkey", today, unconstitutional slave scheme to eliminate, rather than the Constitution brings prosperity to everyone mentioned, which gives the right to anyone and newly to be established by the National Outlook which recognizes the equality of opportunity everyone there will be no interest in the order, unfair taxes will be removed, the value of money will be accepted as a measure of right, the money will be transferred to solid money, no money will be printed, the value of money will not be reduced, and credits will be given to everyone who will do useful work within fair measures. In this way, everyone will have the opportunity to buy three breads with the money they buy a bread in today's order and with the same working capital, they will be able to produce three times more than today, three times more people than today, the price of everything will fall to one third, everyone will have three times more purchasing power, the cheapest production. Turkey will be in exports will increase, establishing the Common Market with Muslim countries so that their needs will be met by Turkey and Turkey, will be one of the most powerful country in the world in a very short time. Our nation, which has been made ill for artificial reasons today, will stand up as a great and unique wrestler in history and will provide the best services to all humanity (Erbakan N. Adil Ekonomik Düzen, erişim tarihi: 26/06/2020: 13-14).

The National Order Party (NOP)

On January 26, 1970, the party was officially founded upon the establishment declaration to the Ministry of Interior (Çaha ve Baykal, 2017: 793). The founding congress of NOP was held in Ankara on February 8, 1970. In the founding declaration, it was stated that NOP was born out of the morality and virtue in the nation's fate, and with the help of God, the Turkish nation will establish an exemplary civilization to the world. The general framework of NOP's view of freedoms, which expresses itself with a right and balancing identity, is the universal declaration of human rights and the constitution, but the main thing is that the freedoms can be properly applied in order. The Party, as a conservative attitude, regards the family as the foundation of society. In the party program, about the freedom of conscience, is written: we are opposed to the fact that the secularism, which is described as the guarantee of freedom of religion and conscience, is meant to oppress religion and to disrespect religious people. Our Party's measure in the subject of secularism; it can be expressed as being against any kind of understanding that sheds this institution in an exercise against religion (Milli Nizam Partisi. Program ve Tüzük, 1970: 7) On March 12, 1971, the military will, which called the government to resign and demand the establishment of the supra-party “national unity government”, showed its face again in the multiparty political order and NOP was closed by the Constitutional Court. On 20 May 1971, it was decided to close the party because of its activities “against the protection of secular state character and Atatürk revolutionary”.

The National Salvation Party (NSP)

The National Salvation Party (NSP) was formed in October 1972 as a successor to the NOP. Like the NOP, the NSP represented itself as a modern party inspired by and reflecting traditional Sunni Islamic ethical values. As recorded in the party's program, NSP's main goal is the nation's spiritual and material development to reach happiness and welfare (Milli Selamet Partisi. Program ve Tüzük, 1972:5). As the NOP key figure behind the formation of NSP was the Naqshbandi (Sufi order) leader Mehmet Zahid Kotku (Rabasa and Larrabee, 2008:14). With the establishment of the MSP, the name of political Islam would be known as the National Outlook (Engin, 2019: 77). In the election of 1973, the NSP received 11.8 percent of the vote and obtained 47 seats in the Turkish Grand National Assembly, thus becoming its third largest party (1973 Genel Seçim Sonuçları, erişim tarihi: 14/07/2020). Erbakan returned to Turkey and became the NSP's leader in October, one week after the 1973 election. In February 1974, the NSP joined the first coalition government formed by Bulent Ecevit of the Republican People's Party. The most significant development in that period was the crisis in Cyprus, to which the coalition government dispatched troops to protect the Turkish minority living in the northern part of the island. The military intervention resulted in both Erbakan and Ecevit acquiring reputations as heroes. Till 1980 NSP took part in three coalition government. After the September 1980 coup as all the political parties NSP also banned.

The Welfare Party

In 1983 N. Erbakan's followers created the Welfare Party. After the September 1987 referendum that reestablished the right of prominent former politicians to pursue political activities, Erbakan became chairman of the Welfare Party (Engin, 2019: 82-83). Real growth of the party accrued in the 1994 local elections. The party took 20 percent of the vote and 29 larger cities' mayors were elected from the Welfare Parties' candidates including Istanbul's and Ankara's mayors (Selçuk E. K. Evolution of Political Islam: From the Welfare Party to the Virtue Party, erişim tarihi: 13/07/2020: 28) In the 1995 election, the Welfare Party won with 142 MP's 21% of the vote (1995 Genel Seçim Sonuçları, erişim

tarihi: 14/07/2020), thereby forming a coalition government with the True Path Party. Erdogan thus became the first pro-Islamic Prime Minister of the Republic. The reason why the Welfare Party won an electoral victory was that the political mobilization carried out by religious activities expanded the party's public support. The social justice agenda it pursued also enhanced the party's social foundation. Particularly, giving social issues priority over religious issues was supported by the urban and rural marginalized groups.

Why the Welfare Party rose in 1990's?

With increased discontent of the Turkish people towards the Western world, political isolation from the West, and split of values with the West, seeking a new national identity had become the background of Welfare Party's rise in 1990s. Because of the inherent separation between the right and left political parties in Turkish politics, and that the two sides were unable to implement reforms to solve social problems, the Welfare Party became a strong substitute force in Turkey. However, although the Welfare Party won the support of the majority of the urban and rural poor people after adjusting the discourse strategies in an effort to resolve social and economic problems, it was unable to solve the country's problems when it came to power (Chen and Changgang, 2015: 17). Erdogan and other leaders still insisted on using the traditional Islamic discourse against the existing system, resulting in the interests of the secular regime being seriously damaged. As a result, the policy pursued by the Welfare Party not only failed to effectively reduce the intensity of social conflict, but also led to the development of division and opposition between secularists and Islamists in Turkish society.

Postmodern Coup 28 February 1997

Faced with the impact of Islam on secularism and the challenges the Welfare Party posed on the secular system, the military began to take action. The General Staff of the Army started investigation towards the Islamic community's activities in the country. Soon, the National Security Committee (NSC), composed of the military commander, chief of staff and Cabinet members, made a series of decisions on February 28, 1997 to protect the secular identity. This is the famous Turkish political "February 28 Process", also known as Soft Coup or Postmodern Coup (Chen and Changgang, 2015: 18). After the "2/28 process" in 1997, since the opposition between the Welfare Party and secularists, including the military, escalated, the Welfare Party eventually was declared illegal and was banned. Due to the closing of the Welfare Party, Virtue Party was founded on 17 December 1997 under the leadership of Ismail Altın. Welfare Party members gradually passed to the Virtue Party. The Welfare Party was closed on January 16, 1998 (Rakamlarla 28 Şubat Raporu, 2014:37). Erdogan and some Welfare Party members were banned with a political ban. (Engin, 2019: 91).

The Virtue Party

After the Welfare Party was banned, the Virtue Party formed by the former Welfare Party members in 1997. In 1999 elections the Virtue Party won 15 % of votes with 97 MP's (1999 Genel Seçim Sonuçları, erişim tarihi: 14/07/2020). But the Virtue Party had a major shift in its attitude in terms of dealing with the Western world, compared to the Welfare Party. The Virtue Party no longer opposed to the West, and instead began to cooperate with the West, and actively accepted democracy, human rights and the rule of law and other Western political philosophy. This was a complete departure from the traditional attitude which also led to a crisis regarding the legitimacy of the Virtue Party, and triggered an internal division of the National Outlook Movement. Accused of being an illegal Islamic

organization the Virtue Party was banned in 2001 by Constitutional Court of Turkey. After this, internal divisions within the “National Outlook Movement” came to the open. The traditionalist in the movement created the Felicity Party under the leadership of Rejai Kutan. Necmettin Erbakan was actually still in control behind the scenes, and insisted on the Islamist position of the movement. The reformist in the movement created the Justice and Development Party under the leadership of Erdoğan. They abandoned the Islamist stance, turned to Conservative Democracy position, and actively supported democracy, human rights, pluralism and other Western values (Chen and Changgang, 2015: 19). At present, the National Meeting Movement continues under the leadership of the Felicity Party. However, the coming to power of the JDP, which broke away from the NOM and represented the reformist wing of the movement, and put forward Islamist slogans, left the Felicity Party in a kind of shadow. This situation also manifested itself in the elections. Thus, in no election since its inception, this party has not only been represented in government, but has not even been able to cross the 10 percent barrier.

Conclusion

As can be seen from the aforementioned, the National Outlook Movement and its leader Najmeddin Erbakan have played an important role in the political life of Turkey since 1970 as the main representatives of political Islam, and its followers continue to perform this function today. So far, five political parties representing the NOM have been formed. However, many of these parties did not last long and were banned. However, in spite of all this, NOM continued to exist and remained faithful to its mission and principles. This commitment continued even during their tenure in power and led to the resignation of the coalition governments they included. The most important period of NOM's rise coincided with the 1990s. Represented by the Welfare Party, they were successful in both the municipal and parliamentary elections in the mid-1990s, and Erbakan became the first prime minister in the history of the Republic of Turkey to represent political Islam. However, this rise ended with the February 28 postmodern coup. After that, disagreements gradually began within the NOM, and as a result, two political parties were formed after the banning of the Virtue Party. One was the JDP, the reformist wing of the movement, and the other was the Felicity Party, a supporter of the preservation of tradition. At present, NOM continues to exist under the leadership of the Felicity Party. However, the JDP's representation in power results in a low turnout in the elections, and the Felicity Party is unable to cross even the 10 percent threshold.

Bibliography

1. Chen YANG & Changgang GUO (2015) “National Outlook Movement” in Turkey: A Study on the Rise and Development of Islamic Political Parties, Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), 9:3, 1-28, DOI: 10.1080/19370679.2015.12023269 // <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19370679.2015.12023269?needAccess=true> [27.06.2020]
2. Çaha Ö., Baykal Ö. (2017). Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu: Türk Siyasetinde Milli Nizam Partisi Deneyimi // Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19/3 788-806. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461087> [erişim tarihi: 13.07.2020]
3. Engin R. T. (2019) Türk Siyasi Hayatında Milli Görüş Hareketi; Temel Esasları ve Söylevleri. YLT. İstanbul, 134 s. // <https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12436/1500/T%C3%BCrk%20siyasi%20hayat%C4%B1nda%20milli%20g%C3%B6r%C3%BC%C5%9F%20hareketi%3B%20Temel%20esaslar%C4%B1%20ve%20s%C3%B6ylevleri.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [erişim tarihi: 12/07/2020]

4. Erbakan Hocamızın İzmit Konferansı: İslamsız Saadet Mümkün Değildir (2010) // <http://www.necmettinerbakan.net/haberler/erbakan-hocamizin-izmit-konferansi-islamsiz-saadet-mumkun-degildir-2010-.html> [erişim tarihi: 27.06.2020]
5. Erbakan N. Adil Ekonomik Düzen.Pdf (106 s.) <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2631/199601001.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [erişim tarihi: 26/06/2020]
6. Milli Kahraman Erbakan'ın Hikayesi, 27.02.2015 // <http://www.necmettinerbakan.net/haberler/milli-kahraman-erbakan-39in-hikayesi.html> [erişim tarihi: 27.06.2020]
7. Milli Nizam Partisi. Program ve Tüzük. (1970) Ankara. AS matbaası. 65 s. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/801> [erişim tarihi: 14/07/2020]
8. Milli Selamet Partisi. Program ve Tüzük. (1972) Ankara. Elif Matbaacılık. 36 s. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/741/199501762.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [erişim tarihi: 14/07/ 2020]
9. Necmettin Erbakan kimdir? // <https://www.erbakan.edu.tr/s/erbakan> [erişim tarihi: 20/06/2020]
10. Rabasa A.,Larrabee F.S.(2008) The Rise of Political Islam in Turkey. RAND National Defense Research Institute 135 s. // https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf [erişim tarihi: 20/06/2020]
11. Rakamlarla 28 Şubat Raporu (2014) Ankara, Eğitim-Bir-Sen, 52 s. http://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/28_subat_rapor_web.pdf [erişim tarihi: 18/06/2020]
12. Selçuk E. K. Evolution of Political Islam: From the Welfare Party to the Virtue Party // Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi. Yıl:1 Sayı:2. s.19-31. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/823465> [erişim tarihi: 13/07/2020]
13. 1973 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/1973/> [erişim tarihi: 14/07/2020]
14. 1995 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/1995/> [erişim tarihi: 14/07/2020]
15. 1999 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/1999/> [erişim tarihi: 14/07/2020]
16. 28 Şubat: Bir Post Modern Darbe İncelemesi // <http://sdgenclik.com/wp-content/uploads/2017/03/28-%C5%9Eubat-Bir-Post-Modern-Darbe-%C4%B0ncelemesi..pdf> [erişim tarihi: 10/06/2018]

G-7 ÜLKELERİNDE TEKNOLOJİK GELİŞME İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
ebruerdogan@nevsehir.edu.tr

Pakize YEŞİLTAS

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
pakizeyesiltas@gmail.com

ÖZET

Ülkelerin temel makroekonomik hedeflerinden biri olan ekonomik büyümeyi açıklamaya yönelik çok sayıda büyüme modeli ortaya atılmıştır. Bu modellerde büyümeyi etkileyen çeşitli faktörlere yer verilmektedir. Söz konusu faktörlerden biri de teknolojik gelişmedir. Teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Solow büyüme modelinden günümüze kadar olan süreçte dikkat çeken bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018 Ekonomi alanındaki Nobel ödülünü “teknolojik değişiminin ekonomik büyüme üzerindeki” etkisini incelenildiği çalışmasıyla David Romer’in alması konunun önemini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, G-7 ülkelerinde teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisinin 1996-2018 dönemini içeren verilerle panel nedensellik yöntemiyle incelenmesidir. Çalışmada teknolojik gelişme, Ar&Ge harcamaları ile ölçülmüştür. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçlarına göre, teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken; beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik gelişme, Ekonomik büyüme, G-7 ülkeleri

THE RELATIONSHIP BETWEEN TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH IN G-7 COUNTRIES

ABSTRACT

Many growth models have been developed to explain economic growth, which is one of the main macroeconomic targets of the countries. These models include various factors that affect growth. One of these factors is technological development. The impact of technological development on economic growth emerges as a remarkable research topic from the Solow growth model to the present day. The fact that David Romer received the 2018 Nobel Prize in the field of Economics with the study of the effect of "technological change on economic growth" reveals the importance of the subject. In this concept, the aim of this study is to examine the relationship between technological development and economic growth in G-7 countries over the period of 1996-2018 using panel causality method. In study, technological development is measured by R&D expenditures. According to Dumitrescu and Hurlin (2012) panel causality test results, there is a bidirectional relationship between technological development and economic growth. Also, while there is a bidirectional causal relationship between

capital accumulation and economic growth; there is unidirectional causality from human capital to economic growth.

Key Words: Technological development, Economic growth, G-7 countries

GİRİŞ

Teknolojik gelişme, ekonomik büyümeyi belirleyen en önemli faktörlerden biridir. 2018 Ekonomi alanındaki Nobel ödülünü “teknolojik değişimin ekonomik büyüme üzerindeki” etkisini incelendiği çalışmasıyla David Romer’in alması konunun güncelliğini gözler önüne sermektedir.

Büyüme literatüründe teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi büyük ölçüde 1950’li yıllarda özellikle de Solow’un Neo-Klasik büyüme modeliyle (1956) birlikte dikkat çekmeye başlamıştır (Pradhan vd., 2020: 4). Neo-klasik teoriye göre; teknolojik dönüşüm kişi başına gelirde artışa yol açmakta, tasarruf ve yatırımları teşvik etmektedir. Buna bağlı olarak da reel GDP artmaktadır. Diğer bir deyişle ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Dolayısıyla teknolojik gelişmenin durması halinde ekonomik büyüme de durmaktadır (Kesici Çalışkan, 2015: 651).

Neo-Klasik iktisatçılar teknolojik yeniliğin ekonomik büyüme üzerindeki rolünü kabul etmekle birlikte, teknolojik gelişmeyi dışsal değişken olarak ele almaktadır. Dolayısıyla teknolojik gelişmenin kaynağını belirlemede başarısız olmaktadır (Zhou ve Luo, 2018: 5). Neo-Klasik modelin bu eksikliğini gidermek amacıyla teknolojik gelişmeyi içsel olarak ele alan modeller ortaya atılmıştır. Bu bağlamda ortaya atılan ilk sistematik model Romer (1990)’nın Solow büyüme modeline dayandırdığı içsel büyüme modelidir (Pradhan vd., 2020: 4). Modelin üç temel varsayımı bulunmaktadır: (i) ekonomik büyüme sermaye birikiminin yanı sıra teknolojik ilerlemeden kaynaklanmaktadır; (ii) teknolojik gelişme, piyasa teşviklerine cevap veren özel firmaların bilinçli faaliyetlerinin bir sonucudur; (iii) teknolojik bilgi rakibi olmayan bir girdidir. (Grossman ve Steger, 2007: 5). Bu modele göre, beşeri sermayeye yapılan yatırımların bilginin yayılma etkisi ve teknolojik ikame aracılığıyla ekonomik büyümeyi etkileyeceği ileri sürülmektedir. Diğer bir ifadeyle, yeni fikirlere yönelik araştırmaların ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri olan teknolojik gelişmeyi etkileyeceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, modelde kar maksimizasyonu amacıyla hareket eden firmaların gerekli araştırma yatırımlarını yaptıklarını varsaymaktadır. Dolayısıyla, araştırma şirketlerinin yürüttüğü Ar&Ge faaliyetlerinin bir sonucu olarak firmalar tarafından kullanılan girdi çeşitliliği zamanla artmaktadır. Özetle, içsel teknolojik gelişmenin temel anahtarı, kar amacıyla yapılan Ar&Ge faaliyetleri ve mevcut girdilerin verimliliğini artıran makina, patent veya yeni teknolojilere yönelik bilgi düzeyidir (Donou-Adonsou, 2019; Acemoğlu, 2007: 571; Pradhan vd., 2020: 4).

Yeni buluşların karlılığını belirleyen temel faktör ortaya çıkan ürün ya da teknolojiye yönelik piyasa büyüklüğüdür. Daha büyük bir piyasa hacmi karı arttırmakta, inovasyonları ve buluşları daha cazip hale getirmektedir (Acemoğlu, 2007: 544). G7 ülkeleri bu potansiyelin farkında olarak ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla teknolojik gelişmeyi destekleyen çeşitli politikalar uygulamaktadır. Aynı zamanda teknolojik gelişmeyi destekleyerek ekonomik büyümeyi teşvik eden politikalara da yer vermektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yer alan G7 ülkelerinde teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin 1996-2018

dönemine ilişkin verilerle incelenmesidir. Literatürde G7 ülkelerinde söz konusu ilişkiyi inceleyen çalışmalarda teknolojik gelişme değişkeni ile genişletilmiş Solow büyüme modeli kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden olan beşeri sermaye değişkeni de modele eklenerek literatürdeki eksikğin tamamlanması planlanmaktadır.

Çalışmanın 4 bölümden oluşması planlanmaktadır. Giriş bölümünü takiben ikinci bölümde ilgili literatür incelenecek; üçüncü bölümde model ve veri seti ele alınacak; dördüncü bölümde ise metodoloji ve bulgular değerlendirilecektir. Son olarak da sonuç bölümü ile çalışma sonlandırılacaktır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Literatür Taraması: Nedensellik Yaklaşımı

Büyüme literatüründe nedensellik yaklaşımını kullanan çalışmalar dört hipotez etrafında şekillenmektedir:

- i) Büyüme hipotezi (growth hypothesis): Teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır. İlişkinin yönü teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğrudur.
- ii) Koruma hipotezi (conservation hypothesis): Bu hipoteze göre ekonomik büyümeden teknolojik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur.
- iii) Geri Besleme hipotezi (feedback hypothesis): Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift taraflı bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, teknolojik gelişme ekonomik büyümeyi; ekonomik büyüme de teknolojik gelişmeyi etkilemektedir.
- iv) Yansızlık hipotezi (neutrality hypothesis): Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 1’de teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik yöntemi ile yukarıdaki dört hipotez çerçevesinde inceleyen çalışmalar özetlenmektedir.

Tablo 1: Literatür Özeti

ÇALIŞMA	DÖNEM	ÜLKE(LER)	YÖNTEM	BULGULAR
Wu ve Zhou (2007)	1953-2004	Çin	Granger Nedensellik Analizi	Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Genç ve Atasoy (2010)	1997-2008	34 Ülke	Panel Nedensellik Testi	Teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Josheski ve Koteski (2011)	1963Q1-1993Q4	G-7 ülkeleri	Panel Granger Nedensellik Testi	Teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Gülmez ve Yardımcıoğlu (2012)	1990-2010	21 OECD Ülkesi	Panel Nedensellik Testi	Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Tuna vd. (2015)	1990-2013	Türkiye	Granger Nedensellik Analizi	Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi yoktur.
Pradhan vd. (2016)	1961-2013	18 Euro Bölgesi Ülkesi	Panel VECM Granger Nedensellik Analizi	Teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Türedi (2016)	1996-2011	23 OECD Ülkesi	Dinamik Panel Nedensellik Analizi	<u>Teknoloji değişkeni olarak Ar&Ge harcamaları kullanıldığında:</u> teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. <u>Teknoloji değişkeni olarak patent başvuruları kullanıldığında:</u> teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Pradhan vd. (2017)	1970-2016	32 yüksek gelirli OECD ülkesi	Panel Granger Nedensellik Testi	Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Hong (2017)	1988-2013	Kore	Granger Nedensellik Testi	Teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığı kanıtlanmıştır.
Algan vd. (2017)	1996-2015	Türkiye	Granger Nedensellik Analizi	<u>Teknoloji değişkeni olarak Ar&Ge harcamaları kullanıldığında:</u> teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. <u>Teknoloji değişkeni olarak patent başvuruları kullanıldığında:</u> ekonomik büyümekten teknolojik gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Zaman vd. (2018)	1980-2011	Fen ve sosyal bilim alanlarında en fazla araştırma çıkısına sahip 20 ülke	Granger Nedensellik Testi	<u>Teknoloji değişkeni olarak Ar&Ge harcamaları kullanıldığında:</u> ABD, Çin, Birleşik Krallık, Japonya, Hindistan, İsviçre, Tayvan, İsveç ve Türkiye’de teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. <u>Teknoloji değişkeni olarak Ar&Ge faaliyetlerinde yer alan araştırmacı sayısı kullanıldığında:</u> ABD, Birleşik Krallık, Japonya, Güney Kore ve Tayvan’da değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı kanıtlanmıştır.
Maradana vd. (2019)	1989-2014	19 Avrupa Ekonomik Alanı Ülkesi (EEA countries)	Granger Nedensellik Testi	<u>Ülkeden ülkeye ve kullanılan teknoloji değişkenine bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte bazı ülkelerde:</u> *teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. *teknolojik gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı ispatlanmıştır. *ekonomik büyümekten teknolojik gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi gözlemlenmiştir. *değişkenler arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Model ve Veri Seti

Çalışmanın temel amacı, G7 ülkelerinde 1996-2018 periyoduna ait yıllık veriler aracılığıyla teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ölçülmesidir. Bu çalışmada, bağımlı değişken olan reel GDP (y), teknolojik gelişmenin (td), sermayenin (k) ve beşeri sermayenin (h) bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır.

$$y=f(td, k, h) \quad (1)$$

Denklem (1)’deki fonksiyon cebirsel olarak panel veri formatında

$$\ln y_{it} = \beta_1 \ln td_{it} + \beta_2 \ln k_{it} + \beta_3 \ln h_{it} + v_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

şeklinde yazılabilir. 2 numaralı denklemde i ve t indisleri sırasıyla ülkeleri (i=1,.....7) ve zaman periyodunu (t= 1996,.....2018) simgelemektedir. Ülke-zaman spesifik etkiler ve rassal hata terimi sırasıyla v ve ε terimleri ile temsil edilmektedir. β₁, β₂ ve β₃ sırasıyla teknolojik gelişme, sermaye ve beşeri sermaye değişkenlerine ait eğim katsayısıdır. β₁ teknolojik değişimdeki %1’lik bir değişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini; β₂ sermayedeki %1’lik bir değişimin ekonomik büyüme

üzerindeki etkisini; β_3 ise beşeri sermayedeki %1’lik bir değişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmektedir. Modeldeki tüm değişkenler logaritmik formda kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan tüm değişkenler Dünya Bankası (Dünya Gelişim Göstergeleri- WDI) veri tabanından elde edilmiştir. Söz konusu değişkenlere ilişkin açıklamalar Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Değişkenler

Değişken	Gösterge
y	Reel GDP (2010 sabit Amerikan doları fiyatlarıyla)
td	Ar&Ge Harcamaları (GDP’nin yüzdesi olarak)
k	Gayri Safi Sermaye Oluşumu (2010 sabit Amerikan doları fiyatlarıyla)
h	Yükseköğrenim gören yetişkin sayısı (25-64 yaş aralığının yüzdesi olarak)

Metodoloji ve Bulgular

1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Panel veriler, belirli bir periyotta ülkelerin, sektörlerin, firmaların vb. davranışlarını ele aldığı için söz konusu birimlerde korelasyon ilişkisi ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle uygulanacak nedensellik analizi yöntemi belirlenmeden önce seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla çalışmada panel veri yönteminde sıklıkla kullanılan yatay kesit bağımlılık testlerinden Peseran (2004) CD testi tercih edilmiştir. Denklem 3’de, CD testinin matematiksel gösterimi yer almaktadır.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\hat{\rho}_{ij}) \right) \quad (3)$$

Denklemde T zaman periyodunu, N ülke sayısını, ρ_{ij} ise hata terimlerinin ikili korelasyonunun örneklem tahminini ifade etmektedir. Tablo 3’de CD testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3: CD Testi Sonuçları

H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.			
lny	lnk	lnh	lntd
16.38***	4.66***	4.32***	8.07***

Not: *** %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 3’e göre “yatay kesit bağımlılığı yoktur” şeklinde kurulan boş hipotez tüm değişkenler için %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2. Birim Kök Testi

Yatay kesit bağımlılığının olduğu bir durumda, bu bağımlılığı dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması daha tutarlı sonuçlar vermektedir. Dolayısıyla çalışmada panel veri ekonometrisinde yaygın olarak kullanılan ikinci nesil (yatay kesit bağımlılığını dikkate alan) birim

kök testlerinden Pesaran (2007) CIPS testi kullanılmıştır. Denklem 4’de CIPS testinin matematiksel ifadesine yer verilmektedir.

$$CIPS(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (4)$$

Denklem 4’de yer alan CIPS(N,T) ve $t_i(N, T)$ terimleri sırasıyla Im, Pesaran ve Shin (2003) tarafından geliştirilen IPS testinin yatay kesitle geliştirilmiş şeklini ve yatay kesitle geliştirilmiş Dickey Fuller (CADF) istatistiğini temsil etmektedir. Tablo 4’de CIPS testinin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4: CIPS Birim Kök Testi Sonuçları

H ₀ : seriler birim kök içermektedir (durağan değildir)		
Değişkenler	Düzyey	1. Fark
lny	-1.747	-2.332**
lntd	-1.556	-2.562**
lnk	-1.636	-2.650***
lnh	-0.502	-2.465**

Not: *** ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Tahminler sabit terim içermektedir.

Gecikme uzunluğu 3 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4’e göre, değişkenlerin seviye değerlerinde “seriler birim kök içermektedir” boş hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla serilerin düzeylerinde durağan olmadığı tespit edilmiştir. Değişkenlerin birinci farkları alındığında ise boş hipotez sermaye değişkeninde %1 anlamlılık düzeyinde, diğer değişkenlerde ise %5 anlamlılık düzeyinde reddedilebilmektedir. Bu bulgu serilerin birinci farkları alındığında birim kök içermediğini (durağan olduğunu) göstermektedir.

3. Panel Nedensellik Testi

Çalışmada, diğer nedensellik testlerine göre dengesiz panel ve yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda daha etkin ve tutarlı sonuçlar veren Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen Granger panel nedensellik testi uygulanmıştır. Ayrıca bu test değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığının tespit edilmesini gerekli kılmamaktadır. Denklem 5’de Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testinin matematiksel notasyonu yer almaktadır. Bu denklemde x ve y, T dönem boyunca N sayıda birim için gözlemlenen iki durağan değişkeni temsil etmektedir. t zamanında (t=1....T) her bir birim (i=1,.....N) için aşağıdaki doğrusal model kullanılmaktadır:

$$y_{it} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Bu denklemde, K bütün yatay kesitler için aynı olan gecikme uzunluğunu göstermektedir. α_i bireysel etkileri göstermektedir ve zaman periyodu boyunca sabit olduğu varsayılmaktadır, $\gamma_i^{(k)}$ gecikme

parametrelerini, $\beta_1^{(k)}$ ise regresyon eğim katsayılarını temsil etmektedir ve birimler arasında değiştiği varsayılmaktadır. Tablo 5, panel nedensellik testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5: Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez	F-istatistik	Karar
H_0 : lntd, lny'nin Granger nedeni değildir	3.898**	H_0 : Red
H_0 : lny, lntd'nin Granger nedeni değildir	5,158***	H_0 : Red
H_0 : lnk, lny'nin Granger nedeni değildir	24.108***	H_0 : Red
H_0 : lny, lnk'nin Granger nedeni değildir	34.341***	H_0 : Red
H_0 : lnh, lny'nin Granger nedeni değildir	5.160***	H_0 : Red
H_0 : lny, lnh'nin Granger nedeni değildir	0.488	H_0 : Kabul
H_0 : lntd, lnk'nin Granger nedeni değildir	4.742***	H_0 : Red
H_0 : lnk, lntd'nin Granger nedeni değildir	0.799	H_0 : Kabul
H_0 : ln td, lnh'nin Granger nedeni değildir	70.062***	H_0 : Red
H_0 : lnh, lntd'nin Granger nedeni değildir	7.508***	H_0 : Red

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini simgelemektedir. Gecikme uzunluğu 3 olarak alınmıştır.

Tablo 5'e göre, teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Benzer şekilde, sermaye birikimi ile ekonomik büyüme arasında da çift yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir. Beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. İlişkinin yönü beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğrudur. Beşeri sermaye ile teknolojik gelişme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi, teknolojik gelişme ile sermaye birikimi arasında ise teknolojik gelişmeden sermaye birikimine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

SONUÇ

Teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Solow büyüme modelinden günümüze kadar olan süreçte dikkat çeken bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı G7 ülkelerinde teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesidir. 1996-2018 döneminin incelendiği çalışmada panel nedensellik metodolojisinden faydalanılmıştır.

Nedensellik analizinden elde edilen bulgular, teknolojik gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle teknolojik gelişme ekonomik büyümeye neden olmakta; ekonomik büyümedeki artış tekrar teknolojik gelişmeye yol açmaktadır. Teknolojik gelişmenin verimliliği artıran ve maliyetleri düşüren bir süreç olduğu dikkate alınırsa ekonomik büyümeyi artırması kaçınılmazdır. Diğer taraftan teknolojiye yapılan yatırımlar ve Ar&Ge harcamaları yüksek maliyet içerdiği için ekonomik büyümedeki artışın tekrar teknolojiye yönlendirilmesi beklenen bir durumdur. Bu bulgu literatürdeki Wu ve Zhou (2007); Gülmez ve Yardımcıoğlu (2012); Türedi (2016); Pradhan vd. (2017); Hong (2017); Zaman vd. (2018); Maradana vd. (2019) çalışmalarıyla paralellik göstermektedir.

Beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle büyüme hipotezi geçerlidir. Yüksek eğitim almak gibi beşeri sermayeye yapılan

yatırımlar çalışanların kalitesini artırarak teknolojik inovasyonu teşvik etmektedir. Bu durumda ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgu teorik açıdan oldukça tutarlıdır. Sermaye birikimi ile ekonomik büyüme arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Sermaye birikimindeki artış ekonomik büyümeye yol açarken; ekonomik büyümedeki artış tekrar sermaye birikimine yönlendirilmektedir.

Ar&Ge ve patent gibi teknolojik gelişmeyi temsil eden araştırmalar kalifiye emek istihdamını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada beşeri sermaye ve teknolojik gelişme arasında çift yönlü nedensel bir ilişkinin varlığı beklenen bir sonuçtur.

Gelecekte bu konu üzerinde çalışmayı planlayan araştırmacılar teknolojik gelişmeyi ölçen farklı değişkenlerle yeni modeller kurabilirler. Böylece teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkisinin ölçüm yöntemine göre değişiklik gösterip göstermediği tespit edebilirler. Ayrıca ülkeler gelir gruplarına göre sınıflandırılarak söz konusu ilişkinin etki düzeyi araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. (2007). Introduction to Modern Economic Growth, <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2016/06/acemoglu-2007.pdf>.

Algan N. Manga, M. ve Tekeoğlu, M. (2017). Teknolojik gelişme göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. International Conference on Eurasian Economies : 332-338.

Çalışkan Kesici, H. (2015). Technological Change and Economic Growth. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 195: 649 – 654.

Donou-Adonsou, F. (2019). Technology, education, and economic growth in Sub-Saharan Africa. Telecommunications Policy, 43(4): 353-360.

Dumitrescu, E. I and Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4): 1450-1460.

Genç, M. C. ve Atasoy, Y. (2010). Ar&Ge harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel veri analizi. The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, 5: 27-34.

Grossmann, V. and Steger, T. M. (2007). Growth, development, and technological change. IZA Discussion Papers 2558, Institute of Labor Economics (IZA).

Gülmez, A. ve Yardımcıoğlu, F. (2012). OECD ülkelerinde ar-ge harcaması ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizi (1990-2010). Maliye Dergisi, 163: 335-353.

Hong, J-P. (2017). Causal relationship between ICT R&D investment and economic growth in Korea. Technological Forecasting and Social Change, 116: 70-75.

Im, K. S., Pesaran, M. H. and Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. Journal of Econometrics, 115(1): 53-74.

Josheski, D. and Koteski, C. (2011). The causal relationship between patent growth and growth of GDP with quarterly data in the G7 countries: Cointegration, ARDL and error correction models. MPRA Paper No. 33153.

- Maradana, R. P., Pradhan R. P., Dash, S., Zaki, D. B., Gaurav, K., Jayakumar, M. and Sarangi, A. K.** (2019). Innovation and economic growth in European Economic Area countries: The Granger causality approach. *IIMB Management Review*, 31(3): 268-282.
- Pesaran, M. H.** (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. Cambridge Working Papers in Economics No. 0435, University of Cambridge. June 2004.
- Pesaran, M. H.** (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2): 265-312.
- Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Hall, J. H. and Nair, M.** (2016). Innovation, financial development and economic growth in Eurozone countries. *Applied Economics Letters*, 23(16): 1141-1144.
- Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Bahmani, S. and Bennett, S. E.** (2017). The innovation-growth link in OECD countries: Could other macroeconomic variables matter?. *Technology in Society*, 51: 113-123.
- Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Nair, M. and Bennett, S. E.** (2020). The dynamics among entrepreneurship, innovation, and economic growth in the Eurozone countries. *Journal of Policy Modeling*, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2020.01.004>.
- Solow, R. M.** (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1): 65-94.
- Tuna, K., Kayacan, E. and Bektaş, H.** (2015). The relationship between research & development expenditures and economic growth: The case of Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 195: 501-507.
- Türedi, S.** (2016). The relationship between R&D expenditures, patent applications and growth: A dynamic panel causality analysis for OECD countries. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 16(1): 39 - 48.
- Wu, Y. and Zhou, L.** (2007). Cointegration and causality between R&D expenditure and economic growth in China: 1953-2004. In *International Conference on Public Administration*, 76: 869-876.
- Zhou, G. and Luo, Z.** (2018). Higher education input, technological innovation, and economic growth in China. *Sustainability*, 10, 2615; doi:10.3390/su10082615.
- Zaman, K., Khan, H. U. R., Ahmad, M. and Aamir, A.** (2018). Research productivity and economic growth: a policy lesson learnt from across the globe. *Iranian Economic Review*, 22(3): 627-641.

MİR CƏLAL PAŞAYEVİN BƏDİİ NƏSRİNDƏ SİNTAKTİK BÜTÖVÜN SƏRHƏDİNİ MÜƏYYƏNLƏŞDİRƏN MEYARLAR

Vüsalə KƏRİMLİ

Bakı Dövlət Universiteti, Filologiya fakültəsi

ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0002-7216-9046>

XÜLASƏ

Sintaktik bütövlər məna və qrammatik cəhətdən birləşib sintaktik vahid formalaşdırır. Bu sintaktik vahidlərin birləşməsi isə mətni yaradır. Bədii mətnin strukturunu araşdırmaq üçün ilk öncə ona daxil olan sintaktik bütövlərin kompozisiyası öyrənilməlidir. Bunun üçün də sintaktik bütövlərin sərhədlərinin müəyyənəlməsi başlıca faktordur.

Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsr müxtəlif quruluşlu sintaktik bütövlərin semantik cəhətdən birləşməsi ilə yaranan mətnlərdən ibarətdir. Dünya dilçiliyində sintaktik bütövün sərhədinin müəyyənəlməsi üçün araşdırılan metodların ədibin bədii nəsrində hansı formada özünü göstərdiyi araşdırmaya cəlb edilməli problemlərdəndir.

Dilçilikdə sintaktik bütövün sərhədlərinin müəyyənəlməsində məzmun, abzas, təkrarların iştirakı, fasilə, şəxs və zaman anlayışı qeyd edilir. Bu göstəricilər Mir Cəlal bədii nəsrində müxtəlif səviyyələrdə özünü göstərir.

Görkəmli yazıçının yaradıcılığına nəzər salanda cümlələrin birləşib bir sintaktik bütövü yaratması üçün əsas amil onun giriş, əsas hissə və sonluqdan ibarət məzmun tamlığının olmasıdır. Məzmunun girişi sintaktik bütövün sərhədinin başladığını, sonluğu isə onun yekunlaşmasını göstərir. Məzmunun bitdiyi cümlə onu digər sintaktik bütövdən ayıran sərhəd cümlədir. M.C.Paşayevin bədii nəsrində sərhədmüəyyənəldirici ikinci meyar kimi abzas qeyd edilə bilər. Ümumi statistika ədibin yaradıcılığında bir sintaktik bütöv=bir abzas bərabərliyinin çox zaman gözləndiyini göstərir. Bu bərabərlik bəzi hallarda pozula bilər. Çünki bir sintaktik bütöv əksər hallarda bir abzasın sərhədləri daxilində olsa da, bəzən bir neçə abzası əhatə edir. Təkrarların iştirakı, fasilə, şəxs və zaman anlayışı isə sintaktik bütövün sərhədinin təyininə iştirak etsə də, həmişə özünü doğrultmur. Çünki bir sintaktik bütövdə təkrarın həmişə özünü göstərməməsi, bir zaman və ya şəxs anlayışının bir neçə sintaktik bütövü əhatə etməsi bu meyarların möhkəmliyini zəiflədir. Fasilə isə yazılı deyil, şifahi nitqdə sintaktik bütövün sərhədinin təyin edilməsinə kömək edir. Deməli, ədibin bədii nəsrində sintaktik bütövün sərhədinin müəyyənəlməsində məzmun əsas hesab edilməlidir.

Açar sözlər: Mir Cəlal Paşayev, bədii nəsr, sintaktik bütöv.

MİR CELAL PAŞAYEVİN MENSUR ESERLERİNDE SENTAKTİK BÜTÜNLÜĞÜN SINIRINI BELİRLEYEN KRİTERLER

ÖZET

Sentaktik bütünlükler anlam ve gramer açıdan birleşerek sentaktik birim oluşturmakta. Bu sentaktik birimlerin kombinasyonu metni oluşturmakta. Bedii metnin yapısını araştırmak için ilk olarak onu oluşturan sentaktik bütünlüklerin kompozisyonu öğrenilmelidir. Bunun için de sentaktik bütünlüklerin sınırlarının belirlenmesi temel etkidir.

Mir Celal PAŞAYEV'in mensur eserleri farklı yapıda sentaktik bütünlüklerin semantik açıdan birleşmesi ile oluşan metinlerden oluşmaktadır. Dünya dilbiliminde sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesi için araştırılan yöntemlerin yazarın mensur eserinde hangi şekilde kendini göstermesi araştırılması gereken sorunlardan biridir.

Dilbilimde sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesinde içerik, paragraf, tekrarların olması, duraklamak, kişi ve zaman kavramı belirtilir. Bu belirtiler Mir Celal mensur eserlerinde farklı düzeylerde kendini göstermektedir.

Ünlü yazarın yaratıcılığına baktığımızda tümceler birleşerek bir sentaktik bütünlüğü yaratması için temel faktör giriş, temel bölüm ve sondan oluşan içerik bütünlüğünün olmasıdır. İçeriğin girişi sentaktik bütünlüğün sınırının başladığını, sonu ise onun bitmesini gösteriyor. İçeriğin bittiği cümle onu diğer sentaktik bütünlükten ayıran sınır cümledir. M.C.PAŞAYEV'in mensur eserlerinde sınır belirleyici ikinci faktör olarak paragrafı belirtebiliriz. Genel istatistik yazarın yaratıcılığında bir sentaktik bütünlük=bir paragraf beraberliğinin çoğu zaman beklendiğini gösteriyor. Bu beraberlik bazı durumlarda bozulabiliyor. Zira bir sentaktik bütünlük çoğu zaman bir paragrafın sınırları içerisinde olsa bile, bazen bir kaç paragrafı kapsıyor. Tekrarların olması, duraklamak, kişi ve zaman kavramının ise sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesinde katılımı olsa bile, her zaman kendini doğrultmuyor. Zira bir sentaktik bütünlükte tekrarın her zaman kendini göstermemesi, bir zaman veya kişi kavramının bir kaç sentaktik bütünlüğü kapsaması bu faktörlerin sağlamlığını zayıflatıyor. Duraklamak ise yazılı değil, sözlü nutukta sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesine yardımcı oluyor. Böylece, yazarın mensur eserlerinde sentaktik bütünlüğün sınırının belirlenmesinde içerik temel sayılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Mir Celal PAŞAYEV, mensur eserler, sentaktik bütünlük.

GİRİŞ

Sintaktik bütövləri formalaşdıran cümlələrin sərhədi olduğu kimi, sintaktik bütövlərin də sərhədi var. Sintaktik bütövlərin sintaktik məkanda sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsi müxtəlif prinsiplər üzrə aparılır. Türk dilçiliyində sintaktik bütövlərin başlanğıc və son nöqtəsini göstərən konkret parametrlər yoxdur. "Sintaktik bütövlərin sərhədləri göstərilən zaman onların semiotik, quruluş və üslubi bütövlüyünə diqqət yetirilir"(Xəlilli, 2014: 194).

Sintaktik bütövlərin sərhədlərini müəyyənləşdirmək bir çox hallarda çətinlik törədir. Hər hansı bir makromətnə sintaktik bütövlər ardıcıl düzüldüyünü düşünmək olmaz. Bir mikromətnin elementləri digər mətnin içərisində doğulur, mətnlər çarpazlaşır, bəzən üst-üstə düşür, ona görə də mikromətnlərin sərhədləri bəzən aydın görünmür.

Bəzi mikrotemalar bir-iki cümlə ilə başa çatdığı halda, bəzilərinin həcmi daha geniş olur, səhifələrlə yer tutur. Sintaktik bütövün həcmnin müxtəlif nisbətdə olması mövzunun kiçik və ya böyüklüyü ilə bağlı olduğu kimi, müəllifin savad və bilik dərəcəsi, dünyagörüşündən də asılıdır. Bəzən isə bir sintaktik bütöv yekunlaşmamış onun tərkibində digər sintaktik bütöv yaranır, mövzu mövzuya qarışır. Bütün bunlar mikromətnin sərhədlərini dərhal görməyə imkan vermir.

ARAŞDIRMA VƏ METODLAR

Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrində sintaktik bütövlərin sərhədinin müəyyənləşməsində ən əsas faktor məzmunudur. Əgər sintaktik bütövdə çatdırılmalı olan fikir yekunlaşıbsa və yeni məsələyə keçid edilsə, bu bir sintaktik bütövün bitdiyini, yeni sintaktik bütövün başladığını göstərir.

Tülay Gülen sintaktik bütövdə vahid məzmun məsələsinə toxunaraq cümlələrin vahid mikrotema ətrafında birləşməsinə, sintaktik bütövün bir mikrotemanı əhatə etməsinə, məzmun dəyişməsinin sintaktik bütövün yekunlaşması kimi dəyərləndirilməsinin doğru olduğunu qeyd edir (Gülen, 2007: 283-300). Dilçilər semantik bütövlük məsələsinə müxtəlif nöqteyi-nəzərdən yanaşmışlar. K.Bəşirov qeyd edir ki, hər hansı bir informasiyanın formalaşması üçün onun məzmun və qrammatik cəhəti diqqətdən kənarda qalmamalıdır (Bəşirov, 2008: 16). Sintaktik bütövlərin də sərhədlərinin müəyyənləşməsi üçün onların məna və qrammatik xüsusiyyətləri araşdırılmalıdır. Mürəkkəb sintaktik bütövlərin qrammatik cəhəti, onların söz bazası, cümlələrin qurulma şəkli, cümlə daxilindəki vahidləri və cümlələri bir-birinə bağlayan vasitələrdir. Mürəkkəb sintaktik bütövlərin məna cəhəti onların məzmunu ilə bağlıdır. Məzmun giriş, əsas hissə və sonluq mərhələlərini formalaşdırən cümlə və cümlələr vasitəsilə aydınlaşır. Mürəkkəb sintaktik bütövlərin qrammatik sərhədlərinin müəyyənləşməsi onun məna sərhədlərinin müəyyənləşməsi ilə sıx bağlıdır. Mürəkkəb sintaktik

bütövlərin quruluşu əvvəlcədən müəyyənləşdirilmir, məzmunun izahı prosesində formalaşır. Mürəkkəb sintaktik bütövlərin məzmunu onun formasını ortaya çıxarır. Məzmun və forma mürəkkəb sintaktik bütövlərdə bir-birini dəstəkləyir. Məna bitdiyi yerdə mürəkkəb sintaktik bütöv də bitmişdir. Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsr nümunələrində sintaktik bütövlərin sərhəddinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı tədqiqlərin vahid məzmun prinsipi əsasında aparılması məqsəduyğundur. Tədqiqin bu istiqamətdə aparılmasında istiqamətverici qüvvə kimi sintaktik bütövlərdə mərhələlərin ardıcılığının gözlənilməsi qeyd edilə bilər.

Sintaktik bütövlərin sərhədlərinin müəyyənləşməsində semantik bütövlük məsələsi ilə bağlı Q.Kazımov yazır ki, mikrotemanın şərhı başlanğıc, inkişaf və nəticədən ibarət üç mərhələdə başa çatır. Başlanğıc mərhələdə tema haqqında ümumi məlumat verilir; ikinci mərhələdə (inkişaf) tema şərh edilir; üçüncü mərhələdə ümumiləşdirilir və yekunlaşdırılır. Bundan sonra yeni mikrotemaya, deməli, yeni sintaktik bütövə keçilir (Kazımov, 2010: 434).

Sintaktik bütövün giriş cümlələri mikrotemanın başlanğıcıdır, onun digər mikrotemadan ayıran vasitədir. Giriş hissəsində mikrotemanın özəyi verilməyə bilər. Buna görə də bu cümlələr sintaktik bütövə “qırmızı xətt” olmaya bilər. Giriş hissədə, adətən, mikrotemanın əsas məzmununa hazırlıq təsvir edilir. Belə cümlələr işlənmə məqamından asılı olaraq iki formada olur: nəqlədiçi və təsviri (Балиева, 2011: 61). Nəqlədiçi giriş cümlələr hər hansı bir subyekt və ya obyekt haqqında məlumat vermək funksiyasını icra edir. Təsviri giriş cümlələr isə subyekt, obyekt və ya məkanın təsvirinə həsr edilir. Təsviri cümlələrdə əsas hissədə veriləcək informasiyanın detalları təqdim edilir.

Giriş cümlələr abzasla başlayır. Ona görə də abzasın sərhədləri ilə sintaktik bütövün sərhədlərinin eyniliyi məsələsi dilçilikdə müzakirəyə səbəb olur. Belə olan halda giriş cümlə iki funksiyayı yerinə yetirir. Birinci funksiya sintaktik funksiyadır. Çünki o, yəni giriş cümlə yeni sintaktik quruluşu – abzası yaratmaqda iştirak edir. İkinci funksiya isə semantik-üslubi funksiyadır, sintaktik bütövün mənasını özündə cəmləşdirir (Садыкова, 2010: 12).

Giriş hissənin ən sıx bağlı olduğu hissə əsas hissədir. Burada düynə açılır. Giriş hissənin ötürmək istədiyi məlumat bu hissədə oxucu və ya dinləyiciyə təqdim edilir. Giriş orta hissə üçün mayak rolunu oynayır, yavaş-yavaş əsas hissəni işıqlandırır. Giriş cümlələr olmadan əsas hissəni anlamaq çətin olur. Sintaktik bütövün komponentlərindən sonuncusu isə sonluq hissədir. Burada mikrotemaya yekun vurulur. Bu hissə “nəticə” kimi də qəbul edilə bilər. Sonluğu təşkil edən cümlələr çox vaxt və, amma, bəli, beləliklə, deməli və s. bu kimi vasitələrlə başlayır, əvvəlki hissələrdə təqdim edilən məlumatlar burada ümumiləşdirilir, nəticə kimi oxucuya təqdim edilir.

Giriş, əsas hissə və sonluğun nə demək olduğunu bilmək hələ onların funksiyalarını tam aydınlaşdırmır. Bu komponentlərin tədqiqi bəzi sualları doğurur. Sintaktik bütövə ilk öncə diqqəti nə çəkdi? Çatdırılan əsas informasiya nədir? Bu informasiya hansı hissədə yerləşir? Mikrotemanın sonu nə ilə nəticələndi? Bu ilkin suallara cavab tapandan sonra isə mövzuya girişin necə edilməsi, əsas hissədə hadisələrin hansı metodlardan istifadə ilə təqdim olunması, sintaktik bütövün məna-kompozisiya strukturunun komponentləri arasında hansı yolla keçid edilməsi araşdırılmalıdır:

Başqaları payızda məhsulunu yığıb-yığıdır, qışda oturub keyf çəkir. Hilal dayı bunu bacarmır. Deyəsən, kişi torpağa, bitkilərə vurulmuşdur. Bir gün çölə çıxmasa, bulud kimi tutular. Onun bərkimiş balaca əllərindən, inamlı baxışından, qocalmış sifətindən iş yağır. Onu görən kimi, tağları, dirrik ləklərini, peyvənd ağacları xatırlayırsan, dirriyi görəndə Hilal dayını xatırlayırsan. Hilal dayı 70 illik ömrünün çoxunu bağ- bostan bitkilərinə qulluq eləməkdə keçirmişdir. İşlə, zəhmətlə elə qaynayıb qarışmışdır ki, bunlar biri-birindən ayrı heç təsəvvürə gəlməz. Onun, oğul kimi bəsləyib-böyütdüyü ağaclar var. Lapatka ilə açdığı arxlar, külüng ilə qazdığı su quyulan vardır. O, meyvə-göyərtili artelində girəndən sonra anladı ki, canında nə qədər cövhər var imiş. Həm ləzzətlə işləyib bostanını bəsləyirdi, həm də bir aləm iş günü qazanırdı.

(Mir Cəlal. I c., 2013: 306)

Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrindən təqdim edilən bu nümunə bir sintaktik bütövdür. Bu parçanın məna-kompozisiya baxımından tədqiqi burada hər üç mərhələnin mövcudluğunu göstərir.

İlk iki cümlə giriş mərhələsidir. Giriş cümlələr nəqledici xarakterlidir. Hadisələrə giriş iki cümlədəki fikrin qarşı-qarşıya qoyulması ilə başlayır: *“Başqaları payızda məhsulunu yığıb-yığışdırır, qışda oturub keyf çəkir. Hilal dayı bunu bacarmır.”* Müəllif burada iki əks fikrin ifadəsi ilə sintaktik bütövə giriş edir.

Giriş hissəni bir neçə cümlədən ibarət əsas hissə izləyir. Əsas hissəni formalaşdıran cümlələr bütöv cümlələrdir, məna cəhətdən bir-birini tamamlayır. Giriş cümlələrdə özünü göstərən fikir əsas hissədə daha aydın şəkildə izah edilir.

Sintaktik bütövdəki son iki cümlə isə sonluq cümlələrdir: *“O, meyvə-göyərtili artelina girəndən sonra anladı ki, canında nə qədər cövhər var imiş. Həm ləzzətlə işləyib bostanını bəsləyirdi, həm də bir aləm iş günü qazanırdı.”* Bu cümlələrlə müəllif sintaktik bütövdəki fikri yekunlaşdırır, Hilal dayının öz zəhmətini necə dəyərləndirməsi əks olunur.

Bu sintaktik bütövdə müəllifin təqdim etdiyi əsas fikir, informasiya zəhmətkeşliklə bağlıdır. Mikrotemanı formalaşdıran hər üç mərhələ bir-biri ilə əlaqəli şəkildə təqdim edilmişdir. Əgər giriş hissə olmasa, əsas hissənin anlaşılmasında çətinlik yaranar.

Mir Cəlalin yaradıcılığında sintaktik bütövün sərhədlərinin müəyyənləşməsində abzasın sərhədləri başqa bir meyar kimi hesab edilə bilər. Bu zaman sintaktik bütövlə abzas eyniləşdirilir. Bu məsələ ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bəzi tədqiqatçılar abzasla sintaktik bütövü eyniləşdirirlər. Digərləri isə onlar arasında fərqi göstərməklə bu iki anlayışı bir-birindən fərqləndirirlər.

Ə.Əfşani abzası başlanğıcı və sonu olan kompleks vahid hesab edir. Abzasın inisial cümlə, aralıq cümlələr və final cümlə kimi komponentlərini fərqləndirən Əfşani bu komponentlərin bir abzas daxilində bir-biri ilə əlaqə yaratdığını, digər abzasın inisial cümləsinin öncəki abzasın final cümləsi ilə bağlılığının olmadığını yazır (Əfşani, 2018: 161).

Əfşaninin fikirlərindən yola çıxaraq qeyd etmək lazımdır ki, məhz bu komponentlərin sıralanması sintaktik bütövdəki mikrotemanın mərhələlərini xatırladır. Qeyd etdiyimiz kimi, sintaktik bütövün məzmunu giriş, əsas hissə və sonluq kimi mərhələlərə ayrılır. Əgər sintaktik bütöv bir abzas daxilində yerləşirsə, o zaman sintaktik bütövün girişi abzasın inisial cümləsinə, əsas hissəsi aralıq cümlələrə, sonluğu isə final cümləyə uyğun gəlir. Əgər sintaktik bütövün mikroteması bir neçə abzası əhatə edərsə, onda Əfşaninin qeyd etdiyi abzas komponentləri ilə sintaktik bütövün mərhələləri arasında uyğunsuzluq baş verir. Bu da sintaktik bütövün sərhədlərinin abzasla müəyyənləşdirilməsi fikrini pozur.

Q.Kazımov da bir mikrotemanın bir neçə abzas daxilində verilə biləcəyini qeyd edərək yazır: *“Bəzən bir sintaktik bütöv bir neçə abzasda və ya bir abzasda bir neçə sintaktik bütöv verilir. Birinci hal müəllifin üslubi qüsuru, ikinci hal isə üslub səlisliyi ilə izah oluna bilər”* (Kazımov, 2010: 436).

Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrində bu müxtəlif halların hər birinə rast gəlinir. Həm bir abzasın bir sintaktik bütövə bərabər olduğu, həm də bir sintaktik bütövün bir neçə abzasda yerləşə bildiyini müşahidə etmək mümkündür. Ədibin hekayələrindən biri olan *“Susuzluq”* adlı hekayəsində ilk dörd abzasa nəzər salaraq aydın şəkildə fikrimizi izah etməyə çalışaq:

Payız yeni girmişdi. Ancaq yayın yandırıcı istisi, boğucu bürküsü davam edirdi. Biz şəhərdən çıxmış, yaxın kəndlərin birinə doğru yol almışdıq. Yolun hər iki tərəfi də quraqlıq və bomboş idi. Uzaq dağların döşündə saralan küləşli zəmilərdən, boz və sıldırım yarpaqlardan başqa heç nə görünmürdü.

Ətrafda göyərtili adında heç bir şey qalmamışdı. İsti bitkiləri qurutmuşdu. Sanki ətraf bu saat alışıb-yanacaqdı. Quraqlıq ucundan bu çöllərdə həvət əlaməti görünmürdü. Arabir daş və ya kol dibindən qalxan quşlar havada dayana bilməyib, dərhal yerə enirdilər. Onların uçuşu oda düşmüş, yanmaq qorxusundan çırpınan, çapalayan bir məxluqu xatırladırdı. Yalnız cırcıramaların səsi eşidilirdi ki, bu səs də adama nədənsə "yandım-yandım!" fəryadı kimi gəlirdi. Qaynayan hava təndirdən qalxan alov kimi titrək dalğalarla göyə çəkilirdi. Sanki bu saat yerdə hava qurtaracaqdı.

(Mir Cəlal. II c., 2013: 64)

Bu parçada bir sintaktik bütöv – bir mikrotema iki abzasla ifadə olunmuşdur. Əfşaninin qeyd etdiyi kimi, hər abzasın öz inisial və final cümləsi var. Lakin bunlar sintaktik bütövün mərhələləri ilə üst-üstə düşür. Bu sintaktik bütövün mikroteması quraqlığın təsvirindən ibarətdir. Bədii nəsr nümunəsinin daha sonrakı hər abzası isə bir sintaktik bütövə bərabərdir:

Burada, bu mənzərə qarşısında adamı yaxalayan susuzluq adi susuzluğa bənzəmir, burada ümumi bir atəş vücudu belə kimi bürüyür, adamın dili deyil, baxışları, hərəkətləri də su istəyir.

Biz nəbələd olduğumuzdan su gətirməmişdik, yoldaşım ustam Şahnəzər idi. O, gözəl bir rəssam idi. Xan evlərinin incə və zərif naxışları, məscidlərin mehrabında şeirlə yazılan yazılar, bəy eyvanlarını bəzəyən şəkillər hamısı onun əsərləri idi.

(Mir Cəlal. II c., 2013:65)

Sintaktik bütövün sərhədinin daha aydın diqqəti çəkməsi üçün iki abzas təqdim edilmişdir. Hər abzas bir sintaktik bütövdür, hər sintaktik bütöv bir mikrotemadır. Bu kiçik mikrotemalar makrotemanın bir parçası kimi çıxış edir və hekayənin adından da göründüyü kimi quraqlıq və susuzluğun müxtəlif aspektdən təsvirinə çalışır.

Bu nümunədə ilk abzas susuzluqla bağlıdırsa, ikinci abzas artıq başqa mikrotemadan – Şahnəzər adlı rəssamdan bəhs olunur. Bu iki sintaktik bütövün mikrotemaları bir-birindən fərqlənir.

Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrində sintaktik bütövlərin kompozisiyasının müəyyənlişməsi üçün sərhədlərin təyininə istifadə edilə biləcək digər üsullar isə təkrarların iştirakı, fasilə, şəxs və zaman anlayışı ilə formalaşan sintaktik bütövlərin araşdırılması qeyd edilə bilər.

K.Abdullayev sintaktik bütövün bütövlüyü üçün təkrarın olması vacib faktor kimi qeyd edir (Abdullayev, 2012). Təkrar fikri həm psixoloji cəhətdən, həm də kommunikativ cəhətdən tamamlayır. Bundan başqa, struktur cəhətdən də qapalı sistem yaradır. Mikrotemanın əvvəlində fikri çatdırmağa xidmət edən söz, ifadə və ya cümlə sonda da təkrarlanmaqla fikri yekunlaşdırır. Əgər bu proses baş verməzsə, fikir bir ucu açıq qalır. Mikrotema isə qapanmağa meyilli vahiddir.

Sintaktik bütövlərin sərhədlərinin müəyyənlişdirilməsi ilə bağlı dilçilər fonetik meyar kimi pauzanı qeyd edirlər. Sintaktik bütövlərin sərhədləri şifahi nitqdə pauza ilə müəyyənlişir. Mətn daxilində bir sintaktik bütövdən digərinə keçid bu nitq aktı sayəsində baş verir. Sintaktik bütövün başlanğıcında və sonunda ayırıcı və uzun fasilə mikrotemanın başladığını və bitdiyini bildirir.

Fasilənin vacibliyi onunla izah edilir ki, o dinləyici üçün daha əhəmiyyətlidir. Nətiq üçün pauza fiziki, fizioloji meyardır. Danışanın nitq axınını tənzimləyir. Dinləyici üçün isə semantik xarakterlidir, mikrotemanın anlaşılmasını asanlaşdırır, makrotemanı formalaşdıran mikrotemalar arasında keçid funksiyasını icra edir.

Sintaktik bütövlərdə sərhəd müəyyənlişdirici faktor kimi zaman və şəxs anlayışlarını da qeyd edirlər. Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrində bu məsələlər fərqli formalarda özünü göstərir.

Sintaktik bütöv sərhədinin müəyyənlişməsində zaman anlayışı ilə bağlı K.Bəşirov qeyd edir ki, əgər bir mürəkkəb sintaktik bütövdə cümlələr eyni zamanda, digərində isə başqa bir zamanda verilsə, belə zaman fərqi iki mürəkkəb sintaktik bütöv arasında sərhəd müəyyənlişdirici amil kimi götürülür.

Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrində sintaktik bütövün sərhədinin formalaşmasında şəxs anlayışı meyarına müxtəlif formada rast gəlinir. Şəxs anlayışını iki formada araşdırmaq daha məqsədəuyğundur:

1. Semantik aspektdə;
2. Qrammatik aspektdə.

NƏTİCƏ

Bütün deyilən meyarları yazıçının “Bostan oğrusu” adlı hekayəsinin ilk bölməsi üzərində tətbiq edərkən aşağıdakı statistik məlumatları əldə etmək mümkündür. Həmin bölmədə abzasın sərhədi = sintaktik bütövün sərhədi meyarına əsasən 12 sintaktik bütöv, zaman anlayışının əhatə dairəsi = sintaktik bütövün sərhədi meyarına əsasən 3 sintaktik bütöv (keçmiş, indiki və keçmiş zamanda olan sintaktik bütöv), şəxs anlayışının (qrammatik aspektdə) əhatə dairəsi = sintaktik bütövün sərhədi

meyarı əsasında 3 sintaktik bütöv (III şəxs tək, I şəxs tək, III şəxs təkdə olan sintaktik bütöv), məzmunun başlanğıcı və sonu = sintaktik bütövün sərhədi meyarına əsasən isə 7 sintaktik bütöv özünü göstərir. Təkrarın işləməsi ilə sintaktik bütövün sərhədinin müəyyənləşməsi meyarına əsasən isə 1 sintaktik bütövü təyin etmək mümkün olmuşdur.

Bu statistika göstərir ki, Mir Cəlal Paşayevin bədii nəsrində sintaktik bütövlərin kompozisiyasının öyrənilməsində onun sərhədinin təyini üçün ən başlıca üsul kimi məzmun hesab edilməlidir. Məzmun, onun mərhələləri nadir hallarda sintaktik bütövün sərhədinin müəyyənləşməsində çətinlik yaradır.

QAYNAQLAR

Abdullayev K.M., Məmmədov A.Y., Musayev M.M., Üstünova K., Novruzova N.S., və b. (2012) Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər. Bakı, Mütərcim.

Bəşirov K. (2008) Azərbaycan türkçesinde cümle üstü birlikler. Doktora tezi. İstanbul.

Əfşari Ə. (2018) Abzasın əsas sintaktik və semantik elementləri (Azərbaycan və ingilis dili materialları əsasında). Filologiya məsələləri. №16:160-166

Gülen T. (2007) Metin çözümlənməsinə fərqli bir yanaşım. U.Ü. fən-edəbiyat fakültəsi sosial bilimler. 13(2): 283-300

Xəlilli J. (2014) Mürəkkəb sintaktik bütövlərin sərhədlərinin probleminə dair. Gənc tədqiqatçıların II beynəlxalq elmi konfransı. Materiallar, 18-19 aprel:194-195

Kazımov Q.Ş. (2010) Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, Elm və təhsil.

Mir Cəlal. (2013) Əsərləri. 5 cildə. I c. Bakı, Adiloğlu.

Mir Cəlal. (2013) Əsərləri. 5 cildə. II c. Bakı, Adiloğlu.

Валиева Г.Д. (2011) Строение описательных микротекстов в башкирском языке. Проблемы востоковедения. №2:60-63

Садыхова С.А. (2010) Композиционно-смысловая структура сложного синтаксического целого. Баку, Нурлан.

MYSTICAL STRAIN IN LAL DED'S POETRY

Dr. Shaheena Salam

Assistant Professor, Women's College M. A. Road Srinagar

Cluster University Srinagar Kashmir, Jammu and Kashmir UT. India.

Abstract:- Mysticism is an immediate consciousness of the transcendent or ultimate reality of God. Mysticism is about trying to seek spiritual truth through direct experience from God. Lal Ded a great Kashmiri mystic poet reaffirm the sacred and transcendental roots of all existence and by her sayings announce a spiritual revivalism for a searching self.

Keywords:- Mysticism, consciousness, God spiritual, truth, Lal Ded.

Introduction:- In this 21th Century man has reached the pinnacle of development and progress. Still man is not happy. What is the reason for all this agony? The reason for this agony is that man has lost touch with his inner self. When the whole world is in chaos and confusion and we are aware of living at a time of moral crises affecting our relations with the transcendent, with the human and with the natural world. It is only men like Emerson and Iqbal and women like Emily Dickinson and Lal Ded who can come to our rescue. Their writings offer guidance in healing the rupture that has occurred in our relationships with ourselves, with others, with nature and with God.

Poetic contents:- we have achieved much in the field of material welfare still we are not happy! What is the reason for all this agony? The mystics try to answer this by saying that we have lost touch with our inner self. Mysticism is the immediate feeling of unity of the self with God.

We can retain our sanity and survive these troubled times. It is Lal Ded's voice of reason that can be a beacon-light of hope to the whole of humanity and guide us all to the divine.

Mysticism is about trying to seek spiritual truth through direct experience from God. Mysticism is the natural science or the way of bringing one's self near to God. The mystic, not content with the bare externals of religion, seeks a direct experience of God or the Ultimate reality.

The chief components of the mysticism are imagination and prayer.

Imagination

Prayer

Imagination is the basis of the existence of God & hence our lord has become a reality for us. Every human being and every living creature is enslaved by imagination, Anyone who imagines himself in the company of God, will surely find His grace. Every religion teaches us some sort of a ritual prayer and its main aim is to beseech a favour or a reward.

Prayers have a power to bring solace to the practitioner.

Once imagination has helped a man to bring the presence of God before him, God is awakened in his own heart. Then every word of prayer he utters is a living word.

Mysticism can be traced in any religion of the world including Judaism, Hinduism, Buddhism, Zoroastrianism, Christianity, Sikhism, Confucianism, Taoism and Islam. It is the religion of the heart, the religion in which the thing of primary importance is to seek God in the hearts of mankind.

There are three ways of seeking God in human heart.

The first way is to recognise the divine in every person, with whom we come into contact. The second way is to think of the feelings of those who are out of sight and sympathize with them. The third way is to realise that love is the divine spark in one's heart and this spark held illuminate the path of one's self.

Salutations to our master, the glorious Prophet who says:

“He who knows his own self, knows Allah”

Can what is mystical or deeply religious be communicated poetically? Religious devotion and mystical contemplation are not incompatible but often go together to the extent experiences of this sort can be articulated, one can think of no better medium of communication than poetry itself. Poetry is the natural speech of mysticism. Because the imagery and tone of a poem can convey more than ordinary words can express, poetic language is used to describe what would otherwise be inexpressible, through image and tone. Poets, who have gifts of language beyond the ordinary, can put into words what other people can feel but cannot express themselves.

Many cultures have made use of poetry to express mystical insight and the minds capacity for higher consciousness.

Poems stimulate the mind of their reader so that the reader is led into the same deep level of awareness from which the poems have sprung. The mystical intimacy comes to the poet through inspiration and to the reader through acknowledgement of the ultimate nature revealed in the poem. Poetry is a way of knowledge. Both science and poetry can describe the world down to the minutest particulars but only poetry can stretch to its sublime value.

Jammu & Kashmir is called as "Reash Waar" The Garden of Mystics. Kashmir proved very fertile for spiritual people and mysticism flourished here because of the peace loving population and favourable environment of the valley.

Kashmiri poetry begins with the works of great mystic poetess Lal Ded of 14th century. No Kashmiri has such a super abundant wealth of spirituality that she had and in this regard none has deeper significance than she

Lalla was a rare genius-both as a saint and, as a poet-is disputed by none, and is acknowledged by all Kashmiris, Hindus and Muslims alike. Lal Ded is considered the greatest spiritual seer and saint-poetess of Kashmir. She lived in Kashmir in the 14th century. Yet, her spiritual eminence is known to every Kashmiri even to this day. Her Vaakhs have come to us in oral tradition. It must be said that sixty verses collected and translated into Sanskrit verse by Rajanka Bhaskar, about two hundred years ago, were perhaps the only genuine Lal Vaakh known then. Her Vaakhs or sayings provide peace and harmony. Religious extremism will give way to traditional love between communities and bring enlightenment. Lal Ded's

spiritual philosophy is bound to create a new cosmic vision of mankind, which will greatly benefit the recent world order. Her Vaakhs have freshness that is perennial. Their truth is eternal and appropriate for the modern mind. Her Vaakhs made a tremendous impact on the collective psyche of the two communities. Lal Ded has explained some truths in her Vaakhs if they are divine messages. Their freshness is perennial. Their truth is eternal and more appropriate to the modern world. Lal Ded is accepted as a spiritual leader by all faiths. Tolerance of religions is found in the soil of Kashmir and in the gene and hearts of the people of Kashmir. Religious tolerance is of course largely a legacy of Lal Ded from the fourteenth century onwards.

I am towing my boat on the sea
With a slender thread;
Would that God heard my prayer
And ferried me across!
Like water vanishing
In Plates of unbanked clay,
All my striving is proving futile;
How I pine to get back home!

In the above verse, Lal Ded says that water is leaking from my unbaked pots. That means, through the 'pots' of 'days & nights' her water (life) is leaking, while I yearn for hereafter so that my meeting with my beloved matures & my craving, yearning and wait comes to an end and I reach my goal.

In this superb poetic marvel and a very popular poetic composition Lal Ded employs on image of the self as a boat tossed about on the ocean Of life. She uses the image of a river boat being towed by men or horses on a tow-path. Thus she gives a wonderful description of her journey through life. She has made two appropriate comparisons. One with a boat sailing through turbulent waters being towed probably by men or on a low path by a frail untwisted cotton thread and the other unbanked Earthen dishes filled with water ready to fall apart. The former indicates To the uncertainty of this life constantly living in the fear of death and the later indicating the truth of life which slowly wastes away that entire one has earned, easily mixing with material nature rather than being above it or in control of it. Man has no control over these circumstances. He is Compelled to line under severe pressure of the scare of death and disease, the essential factors of this life. There is no ultimate remedy to this expect being one with the Lord which Lal Ded calls her real home. So with the same hope she pleads with God to take her across the sea of existence of her real home the home here after.

Lal Ded as a seer has said in one of her Vaakhs that there is one God and one should not distinguish between Muslim and Hindu.

She says:

Shiva abides in all that is, everywhere

Then do not discriminate between
A Hindu or a Musalman,
If thou art wise, know thyself,
That is true knowledge of the Lord.

Conclusion:- we spend so much time rushing from activity to activity, and trying to get things done. Similarly we spend a great deal of time either listening to or vigorously trying to distract ourselves from myriad of thoughts that are rushing in our minds. Practising mysticism can give us a quite respite from all this rushing around. The main thrust of the argument presented in this paper is that Mysticism shares universal characteristics despite the variety comprehends. As the Mystic advances in the spiritual path, whatever his affiliations, he realizes that all religions are one in essence and lead to the same goal. The whole traditions of mystics all over the world experience and confirm the absolute centre of everything and have devised various necessary ways to attain the absolute.

References:-

1. Arberry, A.J. Sufism: An Account of the Mystics of Islam, London: George Allen and Unwin Ltd, 1950.
2. Albert J. Gelpi, Emily Dickinson: The Mind of the Poet, Harvard University Press, 1950.
3. Kaul, Jayalal. Lal Ded. New Delhi: Sahitya Akademi, 1973Buckley, Vincent, Poetry and the Sacred London: Chatto & Windus, 1968.
4. Cynthia Dickinson, "Poems by Emily Dickinson"
5. Dhar, A.N. Mysticim in Literature, New Delhi, Atlantic Publishers & Distributors Ltd. 1985
6. Daylami, Abu-al-Hassan 'A Treatise on Mystical Lone' Edinberg University Press, 2005
7. Evelyn Underhill. Mysticism: A Study of Nature & Development of Man's Spiritual Consciousness, 1911
8. Evelyn Underhill. "Abba: A Meditation on the Lord's Prayer", 1940
9. Evelyn Underhill. "Practical Mysticism", Wilder Publications, New Edition, 2008.
10. Smith, Margaret. 'Readings from the Mystics of Islam. London: Luzac and Co. Ltd., 1950.
11. Spurgeon, Caroline, FE. Mysticism in English Literature. 1913; Reissued, London: Kennicat Press, 1970.
12. S. N. Das Gupta. "Hindu Mysticism, 1959
13. Temple, Sir Richard. The Word of Lalla', C.U.P 1924.
14. Ursula King. 'The Search of Spirituality': Our Global Quest for a Spiritual Life. 2008.

CHALLENGES IN ARBITRATION DURING COVID-19 PANDEMIC

Dr. Charu DUREJA

Assistant Professor Law, Rayat College of Law (Affiliated to Panjab University, Chandigarh)
S.B.S Nagar, Punjab, India.

Abstract

The legal fraternity has been reeling under the impact of the corona pandemic and the resultant lockdown, searching for ways to surmount the difficulties that lie ahead. Indian courts have adapted to the new situation by introducing video conferencing to hear urgent matters, where parties cannot wait for regular courts to resume to seek relief. However, this is a solution only for a tiny fraction of cases, and with the pandemic unlikely to retreat for a while, traditional litigation has hit a roadblock for an uncertain period.

There is another mode of dispute resolution that has dealt with the constraints of present times with relative ease—arbitration. Arbitration was increasingly becoming a preferred mechanism of dispute resolution. While arbitral procedures have continued to be conducted largely unhindered, even these are not completely immune to the impact of the global lockdowns. The paper proposes to examine what aspects of arbitration are inherently suitable for dispute resolution in these times, and the roadblocks where additional clarification and infrastructure is needed.

Introduction

The Covid-19, a global pandemic, has caused lockdowns in many countries. With the epidemic showing no signs of slowing, the disruption of all aspects of life across the world doesn't seem to end soon. India's legal framework is no exception to the Alternative Dispute Resolution Mechanisms, which were also adversely affected¹. The Covid-19 has not only caused severe implications for people's health and public healthcare services, but also pandemic imposes challenges for the administration of justice. The current problem creates a need for business and its legal representatives to think carefully acceptable and alternative

¹ <https://www.mondaq.com/india/operational-impacts-and-strategy/911554/impact-of-covid-19-on-arbitration-proceedings-in-india>

solutions for efficient, timely, and cost-effective conflict resolution. Instead of focusing on the strict implementation of contract terms, they need to concentrate on restoring their business partnership, re-negotiating the contract, or seeking new ways to settle their disputes. It may contribute to higher demands for mediation, conciliation and other friendly conflict resolution approaches, as well as the combination of various dispute resolution mechanisms.

Furthermore, the COVID-19 pandemic exerts enormous pressure on the arbitration environment to find creative ways to make better use of technology by using more electronic dispute resolution ("ODR") or virtual trial. Several leading arbitration bodies have issued guidance and tools to promote virtual hearings. More partnerships are also emerging between different organizations, e.g., the formation and joint declaration by 13 arbitration bodies of the International Arbitration Center Alliance, IACA, and COVID-19².

Key features of Arbitration³

Flexibility and party autonomy: The ability of the Parties to modulate arbitral proceedings based on their agreement is best suited to settle disputes at the time of Covid-19. For example, the parties may either decide to arbitrate documents or hold video conferences for all hearings. The arbitrator is allowed to perform the process as per his discretion if the parties do not consent. In general, the arbitrator gives a process (PO) with the procedural regulations and the dates at the beginning. In the trials, this may be changed at any time if necessary.

E-filings: These have always been the norm. Pleadings in arbitration, a notice of arbitration, statement of claim, and the affidavit of witnesses, written submissions, shall be filed by e-mail. Bulky documents are uploaded to the file share link sent to the opposing party and the arbitral tribunal. The requirement to print and forward hard copies to multiple parties, which would pose a problem in the lockdown, is therefore easily removed. The communications with the opposite party, the arbitral tribunal or the arbitral institution are made by e-mail.

Videoconference hearings: One of the most significant advantages of arbitration is that all trials can be taken by video conferencing. This is not a new feature and is commonly used for regular pre-scheduled hearings, such as procedural hearings, cross-examination of witnesses, and sometimes even final arguments. It has now become pertinent due to restrictions on travel.

² http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/07/10/the-impact-of-covid-19-on-the-administration-of-justice/?doing_wp_cron=1595615077.0297589302062988281250

³ Available at <https://www.financialexpress.com/opinion/covid-lockdown-when-you-cant-litigate-and-arbitrate/1949366/> (last visited on June 12, 2020).

Courts have also begun to hold hearings through videoconferencing, but these are still limited to certain matters. Besides, the judiciary may face issues as judges may find it challenging to cope with the technology that they can overcome with time. Experienced arbitrators may feel at ease with the technology.

Interim relief provisions: According to section 9 of the Arbitration Act of 1996, a party may ask for interim relief in arbitration proceedings from the tribunal. However, the only forum to grant temporary relief are courts. Courts are dealing with urgent matters only, in any case, the interim relief solicited in a petition under section 9 is only intended for pressing claims which were brought in front of court before the tribunal is constituted. Interim relief is usually granted if the complainant can prove that without such relief the claimant will suffer irreparable damage. Concerning the nature of the relief, the courts are hearing these petitions, even during the lockdown, when the claimant can show that they will suffer irreparable damage, if interim relief is not granted – for example, the assets of the respondents are disbursed, bank guarantees invoked, etc. Courts are taking these petitions ⁴.

Roadblocks for arbitration⁵

Appointment of the arbitrator: Arbitration clauses usually involve a party-agreed procedure for appointing an arbitral tribunal, which is often unsuccessful due to the inability of the parties to reach a mutual consensus after disputes have arisen. In such cases ad-hoc arbitration is initiated where parties must petition the court for the appointment of an arbitrator under section 11 of the Arbitration Act. In the current situation, courts may not consider the appointment of arbitrator an urgent matter.

Thus the parties have to wait for the dispute resolution to begin until the courts are open for regular functioning. They may, however, be assured that, once they have invoked the arbitration by sending a notice, the limitation period for raising the dispute will cease to run. There is no fear, therefore, that the claim will become time-barred. Even the period for the completion of the arbitration proceedings under the Arbitration Act will not start running till the arbitrator is appointed.

⁴given the nature of the relief. <https://ibclaw.in/section-9-interim-measures-etc-by-court/>

⁵ Available at <https://www.financialexpress.com/opinion/covid-lockdown-when-you-cant-litigate-and-arbitrate/1949366/> (last visited on June 14,2020).

Where the agreement asks for institutional arbitration to administer the proceedings, the way is much simpler; the committee appoints the primary arbitrator. Even in ad hoc arbitration, parties may overcome this problem by amending an agreement to grant the institution the right to appoint an arbitral tribunal. n Of course, it is easy to say so than doing it practically, because as stated earlier, it is scarce that once a dispute begins, the parties are rarely in agreement. When the amendment is made as per section 11, the courts can refer the proceedings to the designated institutions, and notify the same; then this block can also be removed.

Timeline for arbitration: According to Section 29A of the Act, within one year of completion of the pleadings, the arbitral awards must be awarded. The Hon'ble Supreme Court of India on March 23 2020 passed an order and extended the limitation periods and stated, "This court has taken suo moto cognizance of the situation arising out of the challenge faced by the country ... and resultant difficulties being faced by litigants across the country in filing their petitions/applications/suits/appeals / all other proceedings within the period of limitation prescribed under the general law of limitation or special laws (both central and/or state)⁶.

Limitation period has been extended to remove these difficulties and to ensure that lawyers/litigants do not come physically to file suits in respective courts/tribunals across the country, including arbitration suit.

It is pertinent to mention here that this order pertains only to the filing of the pleadings before courts or tribunals. It is unlikely that it will apply to timelines provided under Section 29A of the Act. The Indian Commercial and Arbitration Bar Association sent a detailed letter to the Supreme Court. They asked for a clarification that whether benefits of the March 23 order ought to be applied to other situations as well, including the timeline for giving an award under Section 29A.⁷

The Supreme Court has not given any response to this letter as yet. Vide circular dated April 6, 2020, The Allahabad High Court, has informed that if, in any arbitral proceedings, pleadings are completed and the time limit of 12 months has expired or is about to end on or

⁶ <https://www.mondaq.com/india/arbitration-dispute-resolution/933026/extension-of-limitation-period-in-arbitration>

⁷ Available at <https://www.financialexpress.com/opinion/covid-lockdown-when-you-cant-litigate-and-arbitrate/1949366/> (last visited on June 14,2020).

after March 25 2020. The same stands extended up to May 25, 2020. Nevertheless, this circular will only apply to Uttar Pradesh arbitral proceedings.

There is a possibility that parties will be unable to approach courts to extend the timeline during the lockdown, in other jurisdictions other than Uttar Pradesh. The tribunal's purpose will terminate, and the entire arbitration is frustrated, without time be extended. Therefore, there is a need for clarity so that parties do not lose remedy. Despite all these problems, it is evident that arbitration is no longer just an "alternative" dispute resolution mechanism, but for many, the primary choice for adjudicating their disputes.

COVID-19 Global Impacts on Arbitration

Covid-19 outbreak impacts litigation and arbitration in different forms, ranging from increased usage of remote hearings to suspensions of general courts, depending on the countries and institutions in question. The steps being taken internationally, both in general and particularly concerning legal proceedings include courts in the following countries: the United States, the European Union, United Kingdom, (France, Germany, Italy, Spain), Middle East (Dubai, Israel, Qatar), Argentina, Australia, Canada, Chile, Hong Kong, India, Mexico, Singapore, and South Africa.

The following international arbitral bodies are also included: HKIAC, ICC, ICSID, LCIA, SCC, and SIAC. During this time, the challenges faced by litigants participating in litigation and arbitration are unprecedented. The authorities take new steps as per the situation.

USA

General Measures

The lockdown has been reasonably loose as per European standards and is beginning to be lifted. Current social distancing guidelines are not being extended, and companies are starting to open in some states. US nationals have been warned that they may have to remain abroad indefinitely if they fly outside of the country.

Courts

The US Supreme Court has announced that in May it would hold oral arguments remotely concerning some of the delayed cases in March and April. Certain Courts of Appeal also adopted different initiatives. For instance, all trials scheduled for argument during the April and May 2020 will be conducted remotely in the Federal Circuit Court of Appeals. Also, there

will be no physical hearings during that time, and laws have been changed so that parties are no longer obliged to file paper copies of electronically recorded documents. Courts have either postponed or cancelled jury trials in most nations.

Several federal courthouses have closed, either because someone in the building had been detected with the virus, or because they were pre-emptively shut down on public health grounds by local judges.

UK

General Measures

The Prime Minister has told the British citizens to remain at home and shut down all the shops except those that sell food and medicine. The Foreign and Commonwealth Office has also recommended against non-essential international travel, and people who are already abroad should return to the UK as soon as possible.

Courts

The judicial and tribunal work has been concentrated into fewer buildings. The building at the Supreme Court has now closed for the near future. In the meantime, cases and hand-downs of judgment will be performed via video connection. There were added three new Training Directions. PD 51Y calls for hearings to be held electronically (whether by video or audio); PD 51Z holds certain possession proceedings for 90 days. PD51ZA allows parties in some cases to consent to time extensions of 56 days. Where a longer extension is required, applications must be treated on paper by the court. The new Coronavirus Act of the Government also calls for better use of audio/video hearings.

On March 23, the Lord Chief Justice explained the stance on civil and family matters. Hearings involving the physical presence of parties and others will only take place where it is not possible to conduct a remote hearing and where sufficient arrangements can be made to ensure the health of those concerned. The Lord Chief Justice has also ruled that no new proceedings will begin in the Crown courts, so there are no proceedings of the jury going on there.

European Union

General Measures

The European Commission has barred foreigners from entering the Schengen region, affecting most EU member states and Iceland, Norway, Liechtenstein, and Switzerland. Internal border

controls between individual Member States have also been placed in place. The European Commission has commented that it "may give an opinion on the necessity and proportionality of the measure but cannot veto such a decision if a Member State takes it."

Courts

The ECJ has delayed several cases and is currently giving priority to urgent, expedited, and interim proceedings. The General Court grants even urgent cases priority. Terms for lodging appeals remain untouched within the ECJ, although some have been extended by one month. Hearings listed for April dates have been adjourned. The buildings where the courts are located are closed, and workers operate from home.

France

General Measures

- The lockdown is being raised gradually in France.
- It allows certain employers to force staff to work 60-hour weeks, despite the average legal maximum of 35 hours.

Courts

- Only Urgent litigation is allowed. That includes custodial hearings, urgent cases handled of children, and procedures related to a violent partner's eviction.
- The French government published a decree extending deadlines on March 26.

Germany

General Measures

The lockout is continuing but is marginally eased. In some conditions, certain shops are permitted to open again.

Courts

Hearings are taking place at the Federal Court of Justice while the building is closed to tourists. The General Administrative Court has again started to hold hearings, but just one or two a day. Inside the Courtroom, social distancing is enforced.

Italy

General Measures

Hearings are held at the Federal Court although the building is closed to the visitors. Yet again, the General Administrative Court has begun holding hearings but just one or two a day. Social distancing is practised inside the Courtroom.

Courts

The Supreme Court initially halted its operations but is once again starting to resolve urgent matters. It has already started to make judgements remotely.

Australia

General Measures

Australia has banned the entry of all foreigners into the country. The federal government plans to relax controls slightly but has indicated that there will still be limits on international travel and large gatherings. Some restrictions have already been relaxed at the State level.

Court

The Federal Court is using videoconferencing facilities to incorporate the technology required to hear all cases, to the extent possible. Some courts do not have electronic systems but allow the use of video links and more to be done on paper.

India

General Measures

The shutdown in India would be marginally eased, enabling the resumption of development, construction, and agriculture in rural areas. Many stores are required to open too. Within the meantime, the travel limits within India is also relaxed to a limited degree. Indian people have been urged to stop all unnecessary journeys abroad. At the same time, visas were suspended for foreigners until mid-April.

Courts

Supreme Court of India deals only with critical questions and uses video conferencing. The Court has extended limitation periods and provided general guidance on video conferencing and allowed it in several circumstances.

Arbitration

Hong Kong International Arbitration Centre

HKIAC announced the steps it is taking to ensure the continuity of Arbitration service, which includes holding a series of webinars.

International Chamber of Commerce

ICC released a detailed report on virtual hearings and related matters. Hearings scheduled in Paris or an affected area before the end of June is postponed or moved to virtual meetings. The ICC released an urgent communication on March 17, 2020, stating that all ICC Court Secretariat and ICC ADR Center offices are operational, and that staff members are safe and working remotely via mobile phones.

International Centre for Settlement of Investment

ICSID has made electronic filing mandatory.

London Court of International Arbitration

The LCIA has stated that they continue to work in the usual manner, subject to certain precautions, such as filing of requests.

Singapore International Arbitration Centre

SIAC has shut down its offices but remains fully operational remotely with all workers working.

Guidance

The ICC has issued specific Guidelines that help individuals, lawyers, and arbitral tribunals to continue the proceedings during this crisis. It contains two annexes with a checklist for a virtual hearing protocol and suggested clauses for cyber protocols and related procedural orders. The Korean Commercial Arbitration Board has issued the Seoul Protocol on Video Conferencing in International Arbitration. In this sense, the protocol offers detailed instructions on best

practices. Delos Dispute Resolution created a valuable guide for conducting hearings on arbitration and mediation during the outbreak⁸.

Conclusion

1. The current situation has also affected the legislative limitations specified under the Arbitration & Conciliation Act, which a court of law is required to comply as provided under Section 27 of the Indian Arbitration Act or seeking help from the Court for evidence or Section 34 to appeal an arbitral award. The Hon'ble Supreme Court order of March 23 2020, however, offers relief in expanding the limitation period for all other stipulated timelines codified in the Act.

2. India's leading arbitration institution is the Indian Council of Arbitration, which administers the conduct of arbitration proceedings, including international commercial arbitration. The ICA has been set up under the aegis of the Government of India. It manages a large number of cases. The ICA has formulated and ratified the International Commercial Arbitration Rules, that govern the ICA's conduct in international commercial arbitration. And serve as guidelines. The ICA rules mandate that the Arbitral Tribunal is empowered to perform proceedings by video conferencing, telephone, or other means of communication that may be practicable and necessary.

As the parties are often nationals of different countries in international commercial arbitration, to facilitate cost-effective arbitration proceedings and follow strict legislative deadlines, the use of modern technology is more than convenient. In the international commercial arbitration, the virtual conducting of proceedings is already an established practice, which can also be adopted in domestic arbitration proceedings in today's turbulent situation.

3. Despite the growing restrictions and shutdown in the Country, urgent arbitral proceedings can be conducted in virtual mode. The Arbitration & Conciliation Act, 1996, Section 19, states that the Arbitral Tribunal is neither bound by the Civil Procedure Code, 1908, or the Indian Evidence Act, 1872. It is the discretion of the parties to proceeding or the Tribunal to decide which procedure is to be used in the Arbitral Proceedings. Although the Act of 1996 is silent on the conduct proceedings using video conferencing, Section 19 empowers the Arbitral Tribunal to authorize the same. The Arbitral Tribunal can guide the parties to the arbitration

⁸ <https://www.clydeco.com/en/insights/2020/05/covid-19-impact-on-courts-and-arbitration>

proceedings to file pleadings by electronic mail and conduct proceedings through video conferences that assist with minimal productivity loss in social distancing. With the changing technology and the strict legislative limitations enumerated in the Arbitration & Conciliation Act, 1996, arbitral tribunals may resort to video conferencing for convenience in routine circumstances and its cost-effectiveness even in domestic arbitration proceedings

A STUDY ON VOCATIONAL INTERESTS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Yar Zar Chit*

*Dr., Lecturer, Department of Educational Psychology, Sagaing University of Education, Sagaing Town, Myanmar.

Moe Zin Aung

Deputy Township Education Officer, Taunggyi Township Education Office, Southern Shan State, Myanmar.

* email: yarzar02@gmail.com

Abstract

This study investigated the vocational interests of high school students in Hopong Township, Southern Shan State, Myanmar. A total of 296 high school students (119 male and 177 female) from selected Basic Education High Schools in Hopong Township participated in this study. This study was based on Holland's RIASEC model. Descriptive research design and survey method were used. Work Activity Interest Inventory (WAI) was used to collect the required data. It consisted of six vocation types: realistic, investigative, artistic, social, enterprising and conventional. The internal consistency of WAI was 0.82. According to the results, mean of artistic vocation is highest (14.47) and that of realistic vocation is lowest (10.37). According to *t*-test results, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic, investigative and social vocations by gender at $\alpha = 0.05$ and 0.001 levels. However, there were no significant differences in other vocations by gender. Moreover, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic and investigative vocations by grade at $\alpha = 0.01$ levels. Again, in the students of civil service parents and merchant parents, mean scores of social vocation are highest among vocations. Moreover, in the students of random worker parents and farmer parents, mean scores of artistic vocation are highest among vocations. Finally, this study will give a more comprehensive awareness and a sounder basis for guiding students along in their career development journey.

Keywords: vocational interest, realistic, investigative, enterprising, conventional.

INTRODUCTION

Vocation is a very important part of one's life. But every person is not suited for every kind of job. Almost every type of job requires a basic minimum level of education. It also requires a person to have certain skills or abilities which will be necessary in order to carry out the duties on the job. It is also important that personality and interests of person must match with the requirements of the job.

One of the most crucial decisions a young adolescent must make is the selection of an occupation. Adolescence is a time when teenagers develop certain aspirations regarding their education and future careers. Aspirations represent a person's orientation toward particular goals and can be influenced by variables such as gender, socioeconomic status, family support, parental expectations, and cultural values. The interest of work is one of the most important decisions one makes. It determines to a large extent that the person's social status, income, life style, interest of friends, mental and physical state. They are influenced by the type of work he or she does. In other words person's career plays important role in his entire life.

The theory of career proposed by Holland (1997) characterizes person and environments as a single of six types. Holland theorized that career interests are largely a function of personal factors (e.g. personality traits, self-knowledge, and occupational knowledge) and environmental factors (e.g. family, school) in career interests, individuals seek the type of the environment that matches, or is congruent with their personality type. According to Holland's (1985) theory, there are six types of vocational personality which could make individuals better predisposed to certain occupations. They are: Realistic (R), Investigative (I), Artists (A), Social (S), Enterprising (E) and Conventional (C). Two of Holland's basic assumptions are that (a) persons in a vocation have similar personalities and (b) persons tend to choose actual occupational environments consistent with their personality orientation Holland's Fundamental underlying hypothesis is that people will have the most job satisfactions in occupations that much their personality. Quoting John Holland himself, "people can function and develop best and find job satisfaction in work environments that are compatible with their personalities".

General education in school and college serves the purpose of providing with certain basic skills like reading, writing and arithmetic skills. It also provides with knowledge about environment and surroundings, culture, and desirable attitudes and values in accordance with the expectations of society. The goal of general education is to

allow the development of positive attitude and respect for all types of work which are required to be carried out for the proper functioning of society. The term 'general education' is used to describe education from primary level to college and it has different stages e.g. elementary, secondary, higher secondary, graduation and above.

Apart from general education, there are certain professional, technical and vocational courses which help in getting certain specific types of skills. Examples of professional courses are medicine (to become doctor), engineering etc. Examples of technical courses are that of ITI and other diploma courses, courses for electricians and mechanics etc. The minimum level of general education which is required for getting certain jobs and for admission to certain courses for special training is 10th standard. Those with lower level of education can get manual work or unskilled jobs.

Therefore, high school students have sweet dreams about their vocations. Some wish to become rich men, some wish professionals, some wish artistic and so on. This study emphasizes on the vocational interests of high school students in Hopong Township, Southern Shan State, Myanmar.

Purpose of the Study: The main aim of this study is to investigate the vocational interests of high school students in Hopong Township, Myanmar. The specific objectives are as follows:

1. To explore the vocational interests of high school students
2. To examine the differences of students' vocational interests by gender
3. To inspect the differences of students' vocational interests by grade
4. To search the differences of students' vocational interests by parents' job

MATERIALS AND METHODS

Sampling: The participants of the research were taken from selected Basic Education High Schools in Hopong Township, Myanmar, by the simple random sampling technique. The participants were 296 high school students (119 male and 177 female).

Research Method: Descriptive research design and survey method were used.

Instrument: In this study, *Work Activity Interest Inventory (WAI)* developed by Bastien (2014) was used to collect required data (See Appendix). Originally, the WAI consisted of a list of one hundred and eighty items reflecting work activities. The items were divided into thirty items per Holland's (1997) RIASEC type (Realistic, Investigative, Artistic, Social, Enterprising and Conventional). However, 60 items from the original inventory were used to collect the required data. Therefore, there were 10 items for each type. Before WAI, participants' demographic data were asked: gender, grade, school and parents' job. After piloting, the internal consistency of WAI was 0.82.

RESULTS

Descriptive Statistics of Students' Vocational Interests

According to Table 1, mean of artistic vocation is highest (14.47) and that of realistic vocation is lowest (10.37). Therefore, it can be concluded that the students are commonly interested vocations such as vocalists, poets, casts etc. However, they are not interested vocations such as mechanic, engineer, electrician, crane operator, tool designer etc.

Table 1 Descriptive Statistics for Students' Vocational Interests

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Realistic	5	18	10.37	2.645
Investigative	5	20	13.48	2.722
Artistic	5	20	14.47	2.991
Social	5	19	14.08	2.366
Enterprising	5	18	12.37	2.408
Conventional	5	19	13.01	2.568

Comparison of Male and Female Students' Vocational Interests

To find out gender differences in students' vocational interests, descriptive analysis was made. The means and

standard deviations of male and female students were reported in Table 2.

Table 2 Descriptive Statistics for Students' Vocational Interest by Gender

	Gender	Mean	Std. Deviation
Realistic	Male	11.49	2.813
	Female	9.62	2.238
Investigative	Male	13.10	2.605
	Female	13.73	2.776
Artistic	Male	14.65	3.063
	Female	14.36	2.945
Social	Male	13.24	2.378
	Female	14.66	2.185
Enterprising	Male	12.61	2.373
	Female	12.21	2.425
Conventional	Male	12.71	2.366
	Female	13.21	2.683

Table 2 also showed that there was slight difference in mean scores by gender in students' vocational interests. Again, to find out difference significantly, independent samples *t* test was used. It was reported in Table 3. According to Table 3, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic, investigative and social vocations by gender at $\alpha = 0.05$ and 0.001 levels. However, there were no significant differences in other vocations by gender. Therefore, it can be said that male students are interested realistic vocations more than females. However, female students are interested investigative vocations such as scientist, researcher, zoologist and psychologist, etc and social vocations such as social work, school teacher, religious teacher, etc more than males.

Table 3 Independent Samples *t* test Results for Students' Vocational Interest by Gender

Variable	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Realistic	6.334***	294	0.000
Investigative	-1.973*	294	0.049
Artistic	0.821	294	0.413
Social	-5.290***	294	0.000
Enterprising	1.419	294	0.157
Conventional	-1.657	294	0.098

Note: * $p < 0.05$, *** $p < 0.001$

Comparison of Grade 10 and Grade 11 Students' Vocational Interests

To find out gender differences in students' vocational interests, descriptive analysis was made. The means and standard deviations of Grade 10 and Grade 11 students were reported in Table 4.

Table 4 Descriptive Statistics for Students' Vocational Interests by Grade

	Grade	Mean	Std. Deviation
Realistic	Grade 10	10.75	2.840
	Grade 11	9.94	2.339
Investigative	Grade 10	13.08	2.783
	Grade 11	13.93	2.586
Artistic	Grade 10	14.49	3.198
	Grade 11	14.46	2.748
Social	Grade 10	13.95	2.394

Enterprising	Grade 11	14.24	2.332
	Grade 10	12.60	2.465
	Grade 11	12.11	2.323
Conventional	Grade 10	12.96	2.654
	Grade 11	13.06	2.475

Table 4 also showed that there was slight difference in mean scores by grade in students' vocational interests. Again, to find out difference significantly, independent samples *t* test was used. It was reported in Table 5. According to Table 5, it was found that there were significant differences in students' interest in realistic and investigative vocations by grade at $\alpha = 0.01$ levels. However, there were no significant differences in other vocations by grade. Therefore, it can be said that Grade 10 students are interested realistic vocations more than Grade 11 students. However, Grade 11 students are interested investigative vocations such as scientist, researcher, zoologist and psychologist, etc more than Grade 10 students.

Table 5 Independent Samples *t* test Results for Students' Vocational Interest by Gender

Variable	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Realistic	2.638**	294	0.009
Investigative	-2.717**	294	0.007
Artistic	0.088	294	0.930
Social	-1.051	294	0.294
Enterprising	1.762	294	0.079
Conventional	-0.320	294	0.749

Note: ** $p < 0.01$

Comparison of Students' Vocational Interests by Parents' Job

Table 6 showed the comparison of students' vocational interests by parent job. In the students of civil service parents and merchant parents, mean scores of social vocation are highest among vocations. Therefore, they seem prefer social vocations such as social work, school teacher, religious teacher, etc. Moreover, in the students of random worker parents and farmer parents, mean scores of artistic vocation are highest among vocations. Therefore, they seem prefer occupations of artist, writer, musician etc.

Table 6 Mean Comparisons of Vocational Interests by Parents' Job

Parents' Job		Realistic	Investigative	Artistic	Social	Enterprising	Conventional
Civil Service	Mean	9.00	15.50	15.50	16.50	12.25	14.25
	Std. Deviation	1.414	1.732	1.732	1.732	2.062	3.304
Random	Mean	12.19	12.81	14.52	14.38	12.76	12.86
	Std. Deviation	3.473	2.960	3.614	2.312	2.644	2.594
Merchant	Mean	9.82	12.45	13.45	13.82	11.86	12.91
	Std. Deviation	2.343	2.790	3.262	3.018	2.315	2.810
Farmer	Mean	10.29	13.59	14.54	14.04	12.39	13.01
	Std. Deviation	2.552	2.684	2.922	2.304	2.407	2.545

CONCLUSION AND DISCUSSION

The main aim of this study is to study the vocational interests of high school students from Hopong Township. Therefore, to study the students' vocational interests, descriptive statistics of students' vocational interests and comparison of students' vocational interests by gender, grade, school and parent job were analyzed.

The findings of this study provide a focal point around which career development activities at the Prestige High school can be established. The findings may have implications for the Ministry of Education, educational administrators, guidance officers, parents, students and other researchers as educational and occupational

achievements have been found to be related to vocational interests.

Block, Denker and Tittle found that females chose careers that are based on a desire to help others and to achieve personal fulfilment as opposed to a desire for prestige, status or money which were the main focus for boys. If this is the case intervention may be needed to redirect females towards occupations they may not have otherwise chosen. Positive outcomes of career development interventions have been achieved with respect to improving the autonomy and expectations of adolescent girls in America and research is needed to see if intervention can make a difference to these students.

According to the findings and the literature review, the following suggestions and recommendations for parents and teachers were made for choosing the right vocational interests of high school students. The parents and teachers should:

- encourage the students to explore and know themselves their vocational interests.
- guide the students' vocational interests to be right and appropriate with real situation.
- recognize and implement the students' vocational interests.
- open the vocational training schools for adolescents.

This study will give a more comprehensive awareness and a sounder basis for guiding students along in their career development journey.

ACKNOWLEDGEMENTS

The authors would like to express the heartfelt indebtedness to principals, teachers and students from selected schools in Hopong Township, for their willingness to openly share their time and experiences.

REFERENCES

- Holland, J.L. (1985). *Making vocational choices*. Retrieved December 20, 2010 from [http:// en. Wikipedia. Org / wiki / Holland- Codes](http://en.Wikipedia.Org/wiki/Holland-Codes)
- Holland, J.L. (1997). *A theories of vocational personalities Holland cited by 1840*. Retrieved December 13, 2010, from [http:// www. Career key .org/asp/ your personality/ Holland theory of career choice.htm](http://www.Careerkey.org/asp/yourpersonality/Hollandtheoryofcareerchoice.htm).
- Bastien, R. (2014). *Career Development: Factors affecting vocational interest of secondary school students at the Prestige High School*. Kindston, Jamaica: University of West Indies.